Esemplare integro

IN M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM VOLVMEN. SECVNDVM

Paulli Manutii Commentarius

AD. ILLVSTRISSIMVM. PRINCIPEM
ALOYSIVM. ESTENSEM
CARDINALEM. AMPLISSIMVM

CVM. PRIVILEGIIS
Summi Pontificis, Caesareae maiestatis, Regis Gallorum, Regis Hispaniae, Senatus Veneti, aliorumq. principum

VENETIIS. ∞ DLXXIX
Apud Aldum.

ALOYSIO ESTENSI
CARDINALI. ILLVSTRISSIMO
ET
PRINCIPI. EXIMIO

VT diuersa sunt hominum ingenia, Princeps Illustrissime, sic ij uarias sequuntur artes, ac profitentur. quorum fines licet inter se multum differre uideantur; necesse est tamen omnes in primis uel honestatem spectare, uel utilitatem. Atque unde haec studiorum ingeniorumq. uarietas oriatur, quae ue quibus praestent, in praesentia non est meum aut definire, aut disputare. tantum hoc loco dicam, non omnes omnia, uerum alia principes uiros, alia priuatos homines decere. Nam ut de eo studij genere loquar, quo, & ad humanitatem animi informari solent, & recta ad ueram nobilitatem, gloriamq. uia grassantur: uirtutem colere, multarum rerum cognitionem, & doctrinam sibi comparare, pulchrum est, ac nemini non expetendum. etiam, eos, qui scientia clari sunt, fouere, diligere, amplecti, praeclarum uidetur. et qui illud adsecuti sunt, & qui hoc, cum possent, praestitere, multi laudantur. illud, etiam infimae sortis hominibus, si modo ingenio ualeant, propositum est: hoc ijs solum, qui tui similes sunt, idest, principibus nobilitate, atque opibus fortunae uiris, conuenit: conuenit? immo uero ab ijs, tamquam debitum exigi solet. Atque ita sese rem habere, si non facile ratio probet, exempla tamen omnis memoriae satis nos docere possunt. eruditissimos uiros optimi quique, & magnificentissimi principes omni tempore in honore sibi habendos existimarunt, suisq. opibus adiuuarunt. illi, qui se foueri, & ornari omni officiorum genere uidebant, eorum facta moresq. scriptis mandarunt suis, ac merito nominis memoriam effecerunt sempiternam. quod cum in quandam ueluti consuetudinem uertisset, si quando aut princeps aliquis uiro alicui de litteris benemerito, aut hic principi de-

fuit, alteri alterum accusare suo quodam iure si licuit, mirum uideri non debet. Atque ego, qui cum praestantibus doctrina uiris conferri nec debeo, nec ausim, iniuria, qua plerique Studiosi homines afficiebantur, cum deserti iacerent, commotus, ueniam mihi dandam puto, si non tam meam, quam eorum uicem olim sum miseratus, temporumq. condicionem deploraui. quod enim ad me ipsum attinet, ego, si mea (quae nulla est, uel certe perexigua) spectetur uirtus, satis amplum, atque uberem tuli fructum industriae meae, summorum uirorum benignitate subleuatus. quam sine turpi ingratitudinis nota nullo loco silere mihi fas est. Neque modo ingentem, qua in me GREGORIVS. XIII. Pont. opt. max. usus est, liberalitatem, ac munificentiam reticere possum, qui liberalium omnium artium non solum fautor, sed etiam mirificus est amplificator: qui erigendis aere suo collegijs (quo nullum maius Romana ciuitas ornamentum umquam habuit) Chaldaeorum, Graecorum, Germanorumque adolescentium, acriter incumbit, & quae eis opus sunt, abunde omnia suggerit. huius praeclarissima uestigia dum sequitur Illustrissimus atque Excellentissimus IACOBVS. BONCOMPAGNVS, nullum subterfugiens laborem, nulliq. parcens rei, quae studiosorum commoda adiuuare posit, numquam periturам sibi laudem, ac gloriam aucupatur. Et sane Romani haec est caeli natura, ac uis, ut ij fere omnes; qui diutius hic degerunt, egregia, ac diuina propemodum auxilia ornatis uirtute aliqua uiris praestiterint. Inter quos superioribus annis emicuit HIPPOLYTVS. ESTENSIS Cardinalis, qui domi suae innumerabilem studiosorum copiam aluit, magnisq. praemijs cohonestauit. ex his unus est M. Antonius Muretus ingenuarum disciplinarum lumen splendidissimum. horum scriptis & monumentis HIPPOLYTI, immortalitate digni, cui Tu sanguine coniunctus, uirtute simillimus es, nomen uiget, ac perpetuo uigebit. cuius tu animum, ac uoluntatem, ALOYSI illustrissime, & ore, & factis exprimis; dum singularis illius uiri sapientiae, animique altitudinis cultor, atque imitator, id praecipue studes, ut clarissima tanti uiri memoria nulla umquam obliuione deleatur: laus autem tua tam late sese effundat, nullis ut coerceri gloriae finibus, aut circumscribi posit. Quocirca ego Patris exemplum secutus, qui librum ei de Romanis legibus inscripsit, paternas hasce lucubrationes Tibi dedico, tuoque amplissimo nomini commendo; quibus mihi ad tuam gratiam, a quo diligi cupio aeque ac Pater ab HIPPOLYTO diligebatur, aditus patefiat. quis autem ab eo diligi non maximopere cupiat, quem non Italia nostra solum, sed exterae quoque nationes colunt, atque obseruant? Fasunt enim animi tui ornamenta, eae

uirtutes,

uirtutes, ut Gallia omnis, dum illic fuisti, maximum sibi in Te praesidium situm esse, perspicue cognorit, & cognosci ab alijs uoluerit. Ex qua Te abeuntem, & in Italiam ad Vrbem reuertentem, permulti tum secuti confluxerunt, & quotidie confluunt, qui in tuo unius uultu atque adspectu mirum in modum recreantur. Hoc igitur, quod tibi offero, si, ut spero, hilari fronte susceperis, erit cur mihi ualde laeter, mecumq. praeclare actum putem, qui id abs te, quod tantopere cupio, sim consecutus, ut me in tuorum numerum, hac animi tui significatione, non inuitus recepisse uideare. Deus opt. max. Te incolumem diu seruet. Romae id. Sext. ∞ D LXXIX

Illustrissimae & Reuer. D. T.

Addictissimus

Aldus Manutius, Paulli F.
Aldi N.

INDEX

ORATIONVM

quae hoc uolumine continentur.

XIII.	*Pro lege Manilia, ad populum.*	2
XIV.	*Pro A. Cluentio Habito.*	20
XV.	*De lege Agraria, contra P. Seruilium Rullũ, trib. pl. in ſenatu.*	64
XVI.	*De lege Agraria, contra Rullum, trib. pl. ad Populum.*	73
XVII.	*De Lege Agraria, contra Rullum, trib. pl. ad Populum.*	98
XIIX.	*Pro C. Rabirio, perduellionis reo, ad Quirites.*	102
XIX.	*In L. Catilinam, in ſenatu.*	114
XX.	*In L. Catilinam, ad Quirites*	122
XXI.	*In L. Catilinam, ad Quirites.* ∴	128
XXII.	*In L. Catilinam, in ſenatu.*	341 /134
XXIII.	*Pro L. Murena.* ∴	141
XXIV.	*Pro L. Flacco.*	165
XXV.	*Pro P. Sulla.* ∴	187
XXVI	*Pro A. Licinio Archia poeta.*	204
XXVII.	*Poſt reditum ſuum, ad Quirites.*	221
XXIIX.	*Poſt reditum, in ſenatu.* ∴	228
XXIX.	*Pro domo ſua, ad Pontifices.*	242
XXX.	*De haruſpicum reſponſis, in ſenatu.*	273
XXXI.	*Pro Cn. Plancio.*	289

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . LEGE . MANILIA
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

QVI Latini sermonis elegantiore copia delectantur, ij se plus uni Ciceroni, quam ceteris omnibus, debere fateantur, necesse est. pauci enim in uno scribendi genere, ille in omnibus excelluit: ut, cum liberalium disciplinarum gloriam Graecis concedere cogantur, in hac tamen ornate scribendi laude non dicam equidem illos uincere, sed certe dubia cum illis palma certare uideamur. Nec uero Latinam linguam uerbis tantum Cicero locupletauit, sed rebus etiam, uel ingenio quaesitis, uel a doctrina sumptis, uehementer auxit. & ut alia praetermittam, ita scripta, ut unus maxime de ijs, qui Romanam eloquentiam colunt, meritus optime sit: ille summum oratorem tribus libris, ille praestantem ciuem sex de rep. ille optimum uirum tribus de officijs formauit, atque finxit: in hac autem oratione, cum eam legem, quam C. Manilius tribunus pl. de Pompeio, maritimi belli reliquias tum in Cilicia persequente, contra Mithridatem mittendo promulgauerat, praetor suaderet, in persona Pompeij, qualis esse debeat optimus imperator, ostendit. atque ipsam quidem orationem in duas partes distribuit. quarum prior [illegible] quaedam est ad secundam. nam & de bello disputat, & de belli duce deligendo. Bellum esse dicit eiusmodi, quod contemni nō possit: agi enim populi Romani gloriam, salutē sociorum, uectigalia certissima, et maxima, bona multorum ciuium: ducem, si scientia rei militaris, si uirtus, si auctoritas, si felicitas denique spectetur, unum omnibus Pompeium esse praeferendum. Quae cū partim uere diceret, partim exornaret ac perpoliret eloquentia, facile consecutus est, ut populus, quamquam dissuadentibus consularibus uiris Q. Catulo, & Q. Hortensio, rogationem acciperet, absent. j. Pompeio Mithridatici belli curam, multo maiore, quā Lucullus habuerat, imperio mandaret. Habita oratio est Lepido et Tullo cos. quo anno praeturā, auctore Pediano in Corneliana Cicero gessit.

M. TVLLII . CICERONIS

PRO . LEGE . MANILIA

AD . POPVLVM

ORATIO . XIII

*Q*VAMQVAM *mihi semper frequens conspectus uester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est uisus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit, non mea me uoluntas, sed meae uitae rationes, ab ineunte aetate susceptae, probibuerunt. nam, cum antea per aetatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem; statueremq. nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. ita neque hic locus uacuus umquam ab ijs, qui uestram caussam defenderent: & meus labor, in priuatorum periculis caste integreq. uersatus, ex uestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter praetor primus centurijs cunctis renunciatus sum; facile intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs praescriberetis. nunc, cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum uos honoribus mandandum esse uoluistis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini uigilanti ex forensi usu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe &, si quid etiam dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse censuerunt. atque illud in primis mihi laetandum iure uideo, quod in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, caussa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. dicendum est enim de Cn. Pompeij singulari eximiaq. uirtute: huius autem orationis difficilius est exitum, quam principium, inuenire. itaque non mihi tam copia, quam modus in dicendo quaerendus est.*

EXPLANATIO

QVAMQVAM *mihi semper*} orditur a modestia sua: qnod beneuolentiam conciliat: & superioris uitae rationem exponit: ne serius fortasse, quam deceret, coepisse de Rostris uerba facere uideatur. HIC *autem locus*,} ipsa Rostra, ex quibus tunc primum concionabatur, Maniliam legem suadens. AD *agendum*,} de lege aliqua. id enim est agere cum populo. Gellius ex Messalla. AMPLISSIMVS,} cum in eo, qui de Rostris cum populo agat, auctoritas maxima sit. AD *dicendum ornatissimus*,} cum dicenti plurimum afferat ornamenti. Distinguit, agere, & dicere. illud ad rem, quae agitur, hoc ad eius, qui agit, orationem pertinet. OPTIMO *cuique*;} uel magistratum gerenti, uel priuato, data a magistratu concione. MEAE *uitae rationes*,} quia me totum ab ineunte aetate, omissa rerum publicarum cura, ad agendas caussas contuli. planius hoc infra: Omne meum tempus amicorum temporibus trasmittendum putaui. AB *ineunte aetate*} non pueritiam, sed adolescentiam significat. adolescens enim, natus annos XXVI, Decula & Dolabella cos. priuatam pro P. Quinctio caussam egit, publicam anno sequenti, pro Roscio Amerino, Sulla & Metello cos. PROHIBVERVNT:} quamquam enim & quaestor, & aedilis fuerat, de Rostris tamen nondum dixerat. PER *aetatem*,} grauissimis tantum uiris patere aditum ad hunc locum existimabam. STATVEREMQ.} tertia caussa, cur antea Rostra non ascenderit. Prohibuit uitae ratio, ab ineunte aetate suscepta: pudor deterruit: iudicium non permisit: cum statuerem, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere. PERFECTVM *ingenio, elaboratum industria*,} ingenio res inuentas perficit industria. AMICORVM *temporibus*,} ita meum tempus traducendum putaui, ut amicorum tempora tulerunt, caussas eorum egi, laborantibus opem tuli. TRANSMITTENDVM} traducendum. sic enim accipio: ut auferendi casu, Temporibus, dictum sit. QVI *uestram caussam defenderent*:} Rostra enim nemo, nisi pro populo dicturus, ascendit. CASTE, *integreq.*} ita multos defendi, ut me numquam pecunia corruperit, numquam a ueritate & innocentia deflexerim. Vel, Caste, nulla lege uiolata: Integre, recto animi sensu. EX *uestro iudicio*,} quod in praetore me cunctis centurijs renunciando declarastis. PROPTER *dilationem comitiorum*,} cum ea, quasi uitium aliquod obuenisset, irrita putarentur, ideoq. semel & iterum instaurata essent. PRAETOR *primus*,} quod etiam in Bruto gloriatur. Et praetor, inquit, primus, & incredibili populari uoluntate sum factus. Praetor autem primus, quia plures, quam ceteri, centurias tulisset. QVID *alijs praescriberetis*.} quid hoc scilicet, ut ita uiuerent, quemadmodum ego uixi, suumq. tempus amicorum temporibus transmitterent. HONORIBVS} praesertim praetura, qui magistratus maior est. MANDANDVM} tribuendum. CERTE . ET,} Et, ex antiquo libro delendum puto. haec enim conclusio est, e duabus nata superioribus caussis. IIS} uobis. EI *quoque rei*} industriae, quae ponitur in amicis defendendis.

FRVCTVM} fructus praetura fuit. SVO *iudicio* } mandandis honoribus: quo facile possum de me quid iudicetis, intelligere. DE *Cn. Pompeij* } uis est in nomine. iam enim ex rebus gestis Magnus appellabatur. EXITVM} propter copiam rerum, quae de illius uirtute dici possunt.

ORATIO

ATQVE, ut inde oratio mea proficiscatur, unde haec omnis caussa ducitur: bellum graue, & periculosum uestris uectigalibus, atque socijs a duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. equitibus R. honestissimis uiris, afferuntur ex Asia quotidie litterae, quorum magnae res aguntur, in uestris uectigalibus exercendis occupatae: qui ad me, pro necessitudine, quae mihi est cum illo ordine, caussam reip. periculaq. rerum suarum detulerunt: Bithyniae, quae nunc uestra prouincia est, uicos exustos esse complures: regnum Ariobarzanis; quod finitimum est uestris uectigalibus, totum esse in hostium potestate. Lucullum, magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem deposci, atque expeti: eundem hunc unum ab hostibus metui, praeterea neminem.

EXPLANATIO

ATQVE *ut inde* } narrationis initium sumit a tribus causis, a bello, a damno, ab hoste. de bello quid est quod ad populum commouendum dici posit? graue, & periculosum esse. de damno? calamitatem inferri uectigalibus populi Romani. de hoste? non unum esse hostem, sed duos, & duos reges, & reges potentissimos. ATQVE *socys* } hoc & reges nomine continentur. infra: Regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Romani, atque amicus. TIGRANE:} Mithridatis genero, Armeniae rege. ALTER *relictus, alter lacessitus*, } relictus Mithridates a Lucullo uictore: de quo paullo post, Lucullum, magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: lacessitus Tigranes ab eodem Lucullo, qui exercitum in Armeniam praeter eius opinionem traiecit. Plutarchus. OCCASIONEM} Lucullo discedente. ASIAM} cuius certissima & magna uectigalia. EQVITIBVS *Romanis*, } publicanis, qui Asiae uectigalia de censoribus conduxerant. OCCVPATAE:} quid sit Occupatae, fortasse non omnes animaduertunt. est autem, in ijs rebus, unde lucrum speratur, collocatae. sic pro Flacco: Pecuniam adolescentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, collocauisti. Et in Verrem lib. 1. Pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat. Nonius etiam sic interpretatur. AD . ME, } non ut principem ciuitatis, sed ut ad hominem coniunctissimum. ideo subiungit, Pro necessitudine, quae mihi est cum illo ordine. PRO *necessitudine*, } plus est, quam amicitia. necessitudinis autem caussa, quod Cicero patre natus equite Romano. CAVSSAM *reip. periculaq. rerum suarum* } cum priuata caussa publicam coniungit: ne de solis equitibus, ordine sibi coniunctissimo, laborare uideatur. NVNC} paullo enim ante regnum fuerat. reliquit eam populo Romano Nicomedes rex, Octauio & Cotta cos. Eutropio teste. VESTRA *prouincia* } hoc non diceret in senatu, dicit autem in Rostris, quia publicae res non cuiuis de populo notae erant. REGNVM *Ariobarzanis*; } Cappadociam. Falluntur, qui putant hunc eum esse, quem bis antea pulsum, & restitutum, tertio pulsum Pompeius restituit. hic enim rex est Cicerone praetore, quo haec anno habita oratio est: quem uero Pompeius restituit, eum senatus Cicerone consule regem appellauit: ut ep. 17. lib. 2. ad Caninium. quem filium eius fuisse, qui hic nominatur, licet intelligere cum ex eadem epistola, tum ex 2. lib. xv. ad Catonem. QVOD *finitimum est uestris uectigalibus*, } itaque celeritatem auxilij res desiderat. HVIC *qui succurrerit*, } pro, successerit. successerat autem M' Acilius Glabrio, superioris anni consul. nam ei Bithynia prouincia cum bello Mithridatico contigit. Plutarchus in Pompeio, Dio lib. xxxv.

ORATIO

CAVSSA quae sit, uidetis: nunc, quid agendum sit, considerate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim eiusmodi, quod maxime uestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi R. gloria, quae uobis a maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum, atque amicorum, pro qua multa maiores uestri magna & grauia bella gesserunt, aguntur certissima populi R. uectigalia, & maxima; quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis: aguntur bona multorum ciuiũ quibus est & a uobis, et a moderatoribus reip. cõsulendum. Et quoniam semper appetentes gloriae praeter ceteras gentes, atque auidi laudis fuistis; delenda est uobis illa macula, Mithridatico bello superiore suscepta, quae penitus iam insedit, atque inueterauit in populi R. nomine, quod is, qui una die tota Asia, tot in ciuitatibus, uno nuncio, atque una litterarum significatione ciues R. necandos, trucidandosq. denotauit, non modo adhuc poenam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum iam tertium & uigesimum regnat, & ita regnat [illegible]

se non Ponto, neque Cappadociae latebris occultare uelit, sed emergere e patrio regno, atque in uestris uectigalibus, hoc est in Asiae luce uersari. etenim adhuc ita uestri cum illo rege contenderũt imperatores, ut ab illo insignia uictoriae, non uictoriam reportarent. triumphauit L. Sulla, triũphauit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi uiri, & summi imperatores, sed ita triũpharunt, ut ille pulsus, superatusq. regnaret. uerumtamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt; uenia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Sullam in Italiam resp. Murenam Sulla reuocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus non ad obliuionem ueteris belli, sed ad comparationem noui contulit: qui postea quam maximas aedificasset, ornassetq. classes; exercitusq. permagnos, quibuscumque ex gentibus potuisset, comparasset; Bosporanis, finitimis suis, bellum inferre simulasset; usque in Hispaniam legatos, & litteras misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus; ut, cum duobus in locis disiunctissimis, maximeq. diuersis, uno consilio, ab unis hostium copys, bellum terra, mariq. gereretur, uos ancipiti contentione districti de imperio dimicaretis. sed tamen alterius partis periculum Sertorianae, atque Hispaniensis, quae multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio, ac singulari uirtute depulsum est: in altera parte ita res a L. Lucullo, summo uiro, est administrata, ut initia illa gestarum rerum, magna, atque praeclara, non felicitati eius, sed uirtuti, haec autem extrema, quae nuper acciderunt, non culpae, sed fortunae tribuenda esse uideantur. sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse uideatur.

EXPLANATIO

CAVSSA *quae sit uidetis*} quae res agatur, quo in periculo uestra uectigalia sint, quis ad bellum imperator deposcatur, iam uidetis. Et, Videtis, dixit. quasi re ante oculos proposita. quam sententiam, Intelligitis, aut, Cognoscitis, non exprimebat. EXCITARE, *atque inflammare*} diuersa translata: quae si uno loco sint, uitiosum putatur: sed hic excusantur, quia, sicut alia multa, in propriorum naturam, usu iam trita, transierunt. TRADITA *est*:} quo turpius uidetur amittere. Infra. Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere, sic uobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri, & conseruare non posse. CERTISSIMA} oratoriae seruit tempori: nam or. 2. in Rullum negat ullum uectigal esse certum, excepto Campano. aut, Certissima, pacatis temporibus, non, ut Campanum, quouis tempore. dicit enim infra: Ceteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. ET *pacis ornamenta, & subsidia belli*} fructibus enim uectigalium & pax ornatur, & bella sustentantur. Sic in Rullum or. 2. Pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum uectigalium. Hic uero infra si & belli utilitatem, inquit, & pacis dignitatem sustinere uultis. REQVIRETIS:} non habebitis. quod enim adest, non requiritur. MVLTORVM *ciuium*,} equitum Romanorum, quorum res magnas in uectigalibus exercendis occupatas esse dixit. ET *a moderatoribus reip.*} a senatu. moderari, est regere. lib. 2. de Nat. de. Rectorem, & moderatorem, & tamquam architectum tanti operis, tantiq. muneris. SEMPER *appetentes gloriae*} quae re militari maxime quaeritur. paullo ante. Agitur populi Romani gloria, quae uobis a maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est. VNA *die*,} die, dixit, pro tempore. id enim intra diem trigesimum fieri Mithridates iussit, auctore Appiano, quamquam in epitome Liuiana, Vno die, legatur. nos autem, quod uerisimilius est, id potius credimus. TOTA *Asia*,} ea scilicet, quae ipsi parebat. nam pars melior, quae infra lux Asiae uocatur, populi Romani erat. REGNAT, *& ita regnat*,} figura exornandae simul & amplificandae orationis, ut infra: De Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afflicta esse uideatur. Aliquanto post. Quid aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesq. alias captas esse commemorem; cum uestros portus, atque eos portus quibus uitam & spiritum ducitis, in praedonum fuisse potestatem sciatis? In Diuin. Huic ego homini iam ante denuncio, si a me caussam hanc uos agi uolueritis, rationem illi defendendi totam esse mutandam, & ità tamen mutandam, ut meliore, & honestiore condicione sit, quam ipse esse uult. Pro Rabirio Perd. R. Quid est tam uerisimile, quam cariorem huic sororis maritum, quam sororis filium fuisse? atque ita cariorem, ut alter uita crudelissime priuaretur, cũm altèri ad prolationem iudicij biduum quaereretur? CAPPADOCIAE *latebris*} quia gentium uniuersarum, quae Pontum accolunt, una maxime introrsus recedit. or. 2. in Rullum: In Paphlagoniae tenebris, atque in Cappadociae solitudine. VESTRI *imperatores*} duo, Sulla, eiusq. legatus Murena. INSIGNIA *uictoriae*,} signa, & indicia uictoriae, ut ad Appium: Insignia uirtutis multi etiam sine uirtute consecuti sunt. Alij, Insignia uictoriae, triumphos, interpretantur: sed, Ab illo reportarent, ad triumphos referri posse non uidetur. non enim a Mithridate triumphum reportarunt, sed uictoriae signa, quae triumphus postea est consecutus. LAVS *est tribuenda, quod egerunt, uenia danda, quod reliquerunt*:} ex eo, quod egerunt, ex eo, quod reliquerunt. hostẽ enim superarunt, non omnino sustulerunt. RESP.} optimates, in quibus potius, quã in plebe, resp. sita est. optimates autẽ in Sullae partibus, plebs in Marianis praesidijs fuit, cumq. a Mario, & Cinna resp. bellum Mithridaticum gerente Sulla, uexaretur; eum in Italiam reuocauit. REVOCAVIT.} Decula, & Dolabella cos. quo primum anno dictaturam Sulla gessit. OMNE *reliquum tempus*} post Murenae discessum. NON *ad obliuionem ueteris belli*,} non modo, a duobus

bus imperatoribus uictum se esse, oblitus non est, sed etiam, de uictoria cogitans, totum se ad nouum bellum contulit. ORNASSETQ. *classes*;} ornare, pro instruere, ut ornare prouincias, ornare prandium, usurpari solere, plerique sciunt. IN *Hispaniam*,} ad Sertorium, Marianarum partium ducem, bellum contra remp. gerentem. BOSPORANIS} qui ab ipso ad Romanos defecerant. SIMULASSET} uere tamen eis bellum intulit. sed, simulasset, dixit, quia Mithridates nihil se praeter Bosporanum bellum cogitare simulasset, cum tamen ad Sertorium in Hispaniam legatos mitteret. Appianus. LEGATOS} L. Magium, & L. Fannium, qui nominantur lib. 1. in Verrem. ubi Asconius, Hi transfugae, inquit; facti a Mariano exercitu, apud Mithridatem agentes, ab eodem rege ad Sertorium missi erant de pacifcenda societate belli aduersus Romanos: quos in Italia iam positos, & ad Sertorium festinantes, & hostes iudicauerat, & inquirendos mandauerat senatus. ET. LITTERAS *misit*} libri ueteres quinque, Ecbatanis misit. quod non displicet, ac dicam etiam, placet. nam, Et litteras, frigidum est: & cum legatos miserit Mithridates, de litteris adiungere minime necessarium uidetur. mutationis occasionem dedit ignorantia urbis Ecbatanorum, quae Medici caput imperij fuit, in ditione Tigranis. de Media autem, alijsq. regionibus, uictis Mithridate, & Tigrane, Pompeiũ triumphasse, auctor Plutarchus: & quoniam non de Ecbatanis, sed de Sinope, Ponti urbe regia, mentionem Cicero facit, cum ait de Magio, & Fannio: Hoc illi nauigio ad omnes populi Romani hostes usque ab Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopem, quae in Ponto est, nauigauerunt: potest oriri dubitatio, quasi mendosum sit, Ecbatanis, cum Cicero de Sinope loquatur. in quo primum illud respondeo, Magium, & Fannium Ecbatanis profectos esse a Mithridate ad Sertorium, rursus a Sertorio ad Mithridatem Sinopem uenisse. deinde fieri potest, ut amplificandi caussa in hac oratione Ecbatana potius, quam Sinopem, nominare uoluerit, ut eam urbem, quo longius ab Hispania distaret. nec tamen impedio, quin, utrum malit, lector sequatur. mihi quidem illud, Et litteras, ut dixi, languidum, & otiosum uidetur. Ecbatana autem, ut omittam, quod antiquorum librorum testimonio comprobatur, ea quoque ratione placet, ut duo disiunctissima loca nominentur, Hispania, & Ecbatana: quemadmodum duo quoque nominantur lib. 1. in Verrem, Ab Diano ad Sinopem. AB. VNIS *hostium copijs*,} si sententiam consideres, si ueteres libros inspicias, non, Ab unis, sed, A binis legendum esse mecum senties. quo modo autem, Ab unis, cum non unus, sed hostes duo populi Romani, Mithridates, & Sertorius, nec uno loco, sed duobus disiunctissimis bellum gererent? & sententiae non modo uis, uerum etiam uenustas quaedam tamquam ex oppositis acquiritur, Vno consilio, a binis hostium copijs. ALTERIVS *partis periculum, Sertorianae, atque Hispaniensis*,} quis non uidet, Sertorianae, atque Hispaniensis, glossema esse? cum loquatur Cicero de notissimis rebus. QVAE *multo plus firmamenti, ac roboris habebat*} uel ita sentit, uel Pompeio gratificatur, praesertim in comparatione Luculli HAEC *autem extrema*} quod Mithridates non modo regnum suum Pontum, discedente Lucullo, recuperauerit, uerum etiam in populi Romani prouinciam irruperit, uictisq. una & altera pugna Romanis copijs, quibus legati a Lucullo relicti praeerant, magnam Asiae partem occupauit. qua de re infra, & apud Plutarchum, Appianum, alios NON *culpae, sed fortunae tribuenda esse uidentur*.} non enim affuit Lucullus, cum accepta calamitas est, & excusatur infra his uerbis. Vestro iussu coactus, quod imperij diuturnitati modum statuendum, ueteri exemplo, putauistis, partem militum, qui iam stipendijs confecti erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit.

ORATIO

SED pro uestri imperij dignitate, atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meae, uidete, quem uobis animum suscipiendum putetis. Maiores uestri saepe, mercatoribus, ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: uos, tot ciuiũ R. millibus uno nuncio, atq. uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbius, Corinthum patres uestri, totius Graeciae lumen, exstinctum esse uoluerunt: uos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi R. consularem, uinculis ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligetis? ius legationis, uerbo uiolatum, illi persecuti sunt: uos legatum populi R. omni supplicio interfectum, inultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere, sic uobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri, & conseruare non posse. Quid, quod salus sociorum summum in periculum ac discrimen uocatur? regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi R. atque amicus: imminent duo reges toti Asiae non solum uobis inimicissimi, *sed etiam uestris socijs, atque amicis: ciuitates autem omnes cuncta Asia, atque Graecia uestrum auxilium exspectare propter periculi magnitudinem coguntur; imperatorem a uobis certum deposcere, cũ praesertim uos alium miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo posse arbitrantur. uident, & sentiunt hoc idem, quod & uos, unum uirum esse, in quo summa sint omia, & eum prope esse, quo etiam carent aegrius: cuius aduentu ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut se quoque, sicut ceterarum prouinciarum socios, dignos existimetis, quorum salutem tali uiro commendetis, atque hoc etiam magis, quam ceteros, quod eiusmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam si ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc praesentem uident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate, ut ij beatissimi esse uideantur, apud quos ille diutissime commoratur. Quare, si*

propter

propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti, maiores uestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Poenis bella gesserunt: quanto uos studio conuenit iniurijs prouocatos, sociorum salutem una cum imperij uestri dignitate defendere, praesertim cum de uestris maximis uectigalibus agatur? nam ceterarum prouinciarum uectigalia, Quirites, tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias tutandas uix contenti esse possimus: Asia uero tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris antecellat. itaque haec uobis prouincia, Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere uultis, non modo a calamitate, sed etiam a metu calamitatis est defendenda. nam ceteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. nam, cum hostium copiae non longe absunt; etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal conseruari potest. quare saepe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui uectigalia uobis pensitant, aut eos, qui exercent, atque exigunt; cum duo reges cum maximis copijs prope adsint? cum una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre possit? cum publicani familias maximas, quas in salictis habent, quas in agris, quas in portubus, atque custodijs, magno periculo se habere arbitrentur? putatis ne, uos illis rebus frui posse, nisi eos, qui uobis fructuosi sunt, conseruaueritis, non solum, ut antea dixi, calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac ne illud quidem uobis negligendum est, quod mihi ego extremum propositueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ciuium R. pertinet: quorum uobis, pro uestra sapientia, Quirites, habenda est ratio diligenter. nam & publicani, homines & honestissimi, & ornatissimi, suas rationes, & copias in illam prouinciam contulerunt: quorum ipsorum per se res, & fortunae curae uobis esse debent. etenim, si uectigalia neruos esse reip. semper duximus; eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum ceterorum ordinum recte esse dicemus. deinde ceteris ex ordinibus homines naui, & industrij partim in Asia negotiantur, quibus uos absentibus consulere debetis; partim suas, & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis uestrae, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere; sapientiae, uidere, multorum ciuium calamitatem a rep. seiunctam esse non posse. Etenim illud primum parui refert, uos publicanis amissa uectigalia postea uictoria recuperare. neque enim ijsdem redimendi facultas erit, propter calamitatem; neque alijs uoluntas, propter timorem. deinde, quod nos eadem Asia, atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit, id certe, calamitate docti, memoria retinere debemus. nam tum, cum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus Romae, solutione impedita, fidem concidisse. non enim possunt una in ciuitate multi rem, atque fortunas amittere, ut plures secum in eandem calamitatem trahant. a quo periculo prohibete remp. & mihi credite id, quod ipsi uidetis: haec fides, atque haec ratio pecuniarum, quae Romae, quae in foro uersatur, implicita est cum illis pecunijs Asiaticis, & cohaeret. ruere illa non possunt, ut haec non, eodem labefacta motu, concidant. Quare uidete, num dubitandum uobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorũ, uectigalia maxima, fortunae plurimorum ciuium cum rep. defenduntur.

EXPLANATIO

MAIORES *uestri*} cohortatio per comparationem: ut ex eodem fonte sumitur accusatio. quo de genere diximus in eo loco lib. v. in Verrem. Vide, quid intersit inter tuam libidinem, maiorumq. auctoritatem; inter amorem, furoremq. tuum, & illorum consilium, atque prudentiam. Illi aditum litoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti. Illi habere in eo loco Syracusanum, quo naues accedere possent, noluerunt: tu classi, & nauibus Syracusanum praeesse uoluisti. Quibus illi urbis suae partem ademerunt, ijs tu nostri imperij partem dedisti. Et orat. 2. in Rullum. Videte, quid intersit inter Cn. Domitium, tribunum pl. hominem nobilissimum, & P. Rullum: qui tentauit, ut opinor, patientiam uestram, cum se nobilem esse diceret. Domitius, quod per caerimonias populi fieri non poterat, ratione assecutus est, ut id, quoad posset, quoad fas esset, quoad liceret, populo ad partes daret: hic, quod populi proprium semper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros essent assignaturi, ante acciperent a populo beneficium, quam darent, id totum eripere uobis, atque e manibus extorquere conatus est. Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatur. MERCATORIBVS} lib. v. in Verrem. INIVRIOSIVS *tractatis*,} leuiter offensis. nam, Iniuriosius, minus est, quã Iniuriose. TOT *ciuium Romanorum millibus*} centum quinquaginta millibus, auctore Plutarcho. APPELLATI *superbius*,} sordes in eos de tectis iniectas, ait Strabo, pulsatos, Liuius, & Asconius. Cicero neutrum dicit, sed, Appellati superbius, ut oratorie rem minuat: quo magis populus Romanus in Mithridatem incendatur, qui legatum consularem, uinculis, ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatum, necauerat. Legatorum autem, item ut tribunorum pl. sacrosancta corpora putabantur. LEGATVM *populi Romani consularem*,} M' Aquillium, qui seruos in Sicilia deuicerat, consul autem cum C. Mario fuerat. Epitome Liuiana 77. & 78. VERBO *uiolatum*,} quod legati superbius erant appellati. VIDETE, *ne*,} proponit infamiam, ut agraria 2. in Rullum. Vt nunc uos de maioribus uestris praedicatis; hunc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic uestri posteri de uobis praedicabunt, hunc agrum patres nostri, acceptum a patribus suis, perdiderunt. REGNO *expulsus est Ariobarzanes rex*,} pater eius, quem Pompeius postea restituit.

stituit. atque hunc per insidias necatum Cicero uidetur indicare, cum ait in ep. ad Catonem: Amicosq. in patris eius fide, atque iudicio probatos, hortatus sum, regis sui uitam, docti casu acerbissimo patris eius, omni cura, custodiaq. defenderent. EXSPECTARE} cum ipsae suis uiribus hosti occurrere potentissimo non audeant. ALIVM} M' Acilium Glabrionem, superioris anni consulem. SVMMO *sine periculo*} propter Acilij Glabrionis imperium. QVOD *& nos*,} callide: ne, quod alij uident, & sentiunt populus Romanus ignorare uideatur. VNVM *uirum esse*,} Pompeij laudem cum quadam aliorum contumelia coniungit. IN. QVO *summa sint omnia*,} scientia rei militaris uirtus, auctoritas, felicitas. PROPE *esse*,} piraticum enim bellum gerebat, & milites, & legiones in Asiam in hiberna deduxerat. infra: Hic miramur, hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed ne uestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? Iam uero, quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones, ac litterae perferuntur. Nec multo post: Accepta in Ponto calamitate ex eo praelio, de quo uos paullo ante inuitus admonui, cum socij pertimuissent, hostium opes, animiq. creuissent; cum satis firmum praesidium prouincia non haberet; amisissetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi R. attulisset. huius aduentus Mithridatem, insolita inflammatum uictoria, continuit. & Tigranem, magnis copijs minitantem Asiae, retardauit. QVO *etiam carent aegrius*:} minus enim quod speratur, id minus etiam expetitur. minus autem speratur, quod longe distat, quam quod prope est: & contra. HOSTIVM *impetus repressos esse*,} siue hoc ita esset, siue secus, oratorie ad Pompeij laudem refert: ut in seruili quoque bello: quod cum M. Crassus, absente Pompeio, confecisset, exspectatione tamen Pompeij attenuatum, atque imminutum, aduentu sublatum, ac sepultum, infra dicit. QVONIAM *libere loqui non licet*,} metu proconsulis Acilij. SICVT *ceterarum prouinciarum socios*,} quibus opem iussu uestro Pompeius tulit. NON *multum ab hostili expugnatione differat*.} ob rapinas. NVNC *audiebant antea*,} cum in Italia, Sicilia, Africa, Gallia, Hispania bellum gereret. TANTA *temperantia*,} hanc uirtutem primam nominat, ut opponat aliorum libidini, & rapacitati; quorum aduentum in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differre, proxime dixit. PROPTER *socios*,} cum Antiocho, & Aetolis, propter foederatas Graeciae ciuitates, cum Philippo propter Athenienses, cum Poenis primo bello propter Messanam, Siciliae urbem, altero propter Saguntum. Temporum autem ratio postulare uidebatur, prius ut Philippus, quam Antiochus, nominaretur, ut or. 2. in Rullum: Multa postea bella gesta cum regibus, Philippo, Antiocho, Persa. TANTA *sunt*,} Tanta, minuit, non auget ut ad Cassium. si quae sunt onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere possis; nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius: sin maiora; considera, ne in alienissimum tempus cadat aduentus tuus. Coelius ad Ciceronem. Sin autem aut non erit istic bellum, aut tantum erit, ut uos aut successores, paruis additis copijs, sustinere possitis: Curionem uideo se dupliciter iactaturum. Sic & Caesar lib. vi. bel. Gal. Huc omnes suas fortunas exercitus Romanorum contulit: praesidij tantum est, ut ne murus quidem cingi possit, nec quisquam egredi extra munitiones audeat. Et lib. iii. bel. ci. Tantum nauium reperit, ut anguste xv. millia legionariorum militum, & quingentos equites transportari possent. ET VBERTATE *agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quae exportantur*,} tria commemorat, unde capitur uectigal, unum, Et ubertate agrorum; quam infra agriculturam, & decumas uocat: alterum, Et magnitudine pastionis; quod infra & pecus, & scripturam appellat: tertium, Et magnitudine earum rerum, quae exportantur; quam partem infra & mercatorum nauigationem, & portum nominat. Illud, Varietate fructuum, de omni frugum genere dictum est: sicut, Vbertate agrorum, proprie de frumentis, quorum decumae soluuntur. ET. BELLI *utilitatem, & pacis dignitatem*,} supra, Et pacis ornamenta, & subsidia belli. PECORA *relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit*.} tribus igitur ex rebus uectigal capitur, ex mercatorum nauigatione, idest ex portu, unde portitores publicani sunt appellati: ex agricultura, idest ex decumis, unde decumani: ex pecore, idest ex pascuis publicis, unde pecuarij: quam partem Cicero, singula singulis reddens, appellat scripturam: ut in oratione etiam pro Flacco: scriptura, decumae, portorium. & Festus agrum uocat scripturarium, in quo, ut pecora pascantur, certum aes est: quod publicanus scribendo conficit rationem cum pastore. Asconius autem non ad unam partem, sed ad uniuersam publicanorum rationem scripturae nomen uidetur adiungere. Mancipes, inquit, sunt publicanorum principes, Romani homines: qui, quaestus sui caussa, si decumas redimunt, decumani appellantur; si portum, aut pascua publica, portitores, aut pecuarij. quorum ratio scriptura dicitur. Cum quo lib. 2. in Verrem sentire uidetur ipse Cicero: ait enim: In scriptura Siciliae pro magistro est quidam L. Carpinatius. Et infra, eodem sensu: Portum, & scripturas eadem societas habebat. Vbi, scripturas, dicit de pascuis, & decumis, non, ut hic, de solis pascuis. Nonius quoque, & Festus eos appellant scripturarios, qui mancipum rationes faciebant. Quae quasi controuersia tollitur, si scripturae nomen ita generale putemus, ut idem singulis partibus assignari possit. IN *salictis*} in pascuis, ubi salices. NAM *& publicani*,} requiritur alterum, &: sed eius loco subijcitur, Deinde. nec uitiosum est. habetur enim ratio sententiae potius, quam uerborum: ut cum, praeposito, primum, interdum non subijcitur, deinde. cuius generis exempla non desunt. HONESTISSIMI, *& ornatissimi*,} primum ad existimationem, alterum ad rem familiarem refertur. SVAS *rationes, & copias*,} quod statim dicit, Res, & fortunae. CETERIS *ex ordinibus*,} exceptis senatoribus, quibus negotiari non licebat. ETENIM *illud primum parui refert*,} occurrit tacitae cogitationi. posset enim aliquis dicere: si uectigalia nunc amittentur, uictoria tamen postea recuperabuntur. Parui, inquit, hoc refert: & cur parui referat, statim caussam subiungit. INITIO *belli Asiatici*,} annis ante XXIII. FIDEM

concidisse.

concidisse. } cum pecuniae creditae non soluuntur, fides concidisse dicitur. or. 2. in Rullum: sublata erat de foro fides. Caesar lib. III. bel. ci. Cum fides tota Italia esset angustior. VIDETE, *num dubitandum uobis sit,* } in, Videte, cohortatio quaedam liberior est, ex auctoritate dicentis, praesertim ad populum: nam in senatu, Videte, sine arrogantiae culpa nemo diceret. eadem licentia supra cognoscitur in eo: sed pro uestri imperij dignitate, atque gloria, uidete, quem uobis animum suscipiendum putetis. Illa uero etiam aliquanto maior: Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere, sic uobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri, & conseruare non posse.

ORATIO

QVONIAM de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici; belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum, non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. in quo maxime laborandum est, ne forte a uobis, quae diligentissime prouidenda sunt; contempta esse uideantur. Atque, ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti uiro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas, atque instructas, esse deletas; urbemq. Asiae clarissimam, nobisq. amicissimam, Cyzicenorum, obsessam ab ipso rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementissime, L. Luculli uirtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam, & ornatam, quae, ducibus Sertorianis, ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse atque depressam: magnas hostiũ praeterea copias multis proelijs esse deletas: patefactumq. nostris legionibus esse Põtum, qui ante populo R. ex omni aditu clausus esset: Sinopem, atque Amisum, quibus in opidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata, atque referta, ceterasq. urbes Ponti, & Cappadociae permultas uno aditu, atque aduentu esse captas: regem, spoliatum regno patrio, atque auito, ad alios se reges, atque alias gentes supplicem contulisse: atque haec omnia, saluis populi R. socijs, atque integris uectigalibus, esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis; atque ita reputo, ut hoc uos intelligatis, a nullo istorum, qui huic obtrectant legi, atque caussae, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cum haec ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. cognoscite, Quirites: non enim sine caussa quaeri uidetur. Primum, ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam praedicant in fuga fratris sui membra in ijs locis, qua se parens persequeretur, dissipauisse; ut eorum collectio dispersa, maerorq. patris celeritatem persequendi retardaret. sic Mithridates fugiens, maximam uim auri, atque argenti, pulcherrimarumq. rerum omnium, quas & a maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. haec dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse e manibus effugit. ita illum in persequendi studio maeror, hos laetitia tardauit. Hunc in illo timore, & fuga Tigranes, rex Armenius, excepit, diffidentemq. rebus suis confirmauit, & afflictum erexit, perditumq. recreauit. cuius in regnum postea quam L. Lucullus cum exercitu uenit; plures etiam gentes contra imperatorem uostrum concitatae sunt. erat enim metus iniectus ijs nationibus quas numquam populus R. neque lacessendas bello, neque tentandas putauit. erat etiam alia grauis, atque uehemens opinio, quae per animos gentium barbararum peruaserat, fani locupletissimi, & religiosissimi diripiendi caussa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. ita nationes multae, atque magnae nouo quodam terrore ac metu concitabantur. noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & praelijs usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. Hic iam plura non dicam: fuit enim illud extremum, ut ex ijs locis a militibus nostris reditus magis maturus, quam processus longior, quaereretur. Mithridates autem & suam manum iam confirmarat; & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduenticijs multorum regum, & nationum copijs iuuabatur, hoc iam fere sic fieri solere accepimus, ut regum afflictae fortunae facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeq. eorum, qui aut reges sunt, aut uiuunt in regno; quod regale ijs nomen magnum, & sanctum esse uideatur. itaque tantum uictus efficere potuit, quantum incolumis numquam est ausus optare. nam, cum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei praeter spem acciderat, ut illam, postea quam pulsus erat, terram umquam attingeret; sed in exercitum uestrum, clarum, atque uictorem, impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites, sicut poetae solent, qui res Romanas scribunt, praeterire me uestram calamitatẽ; quae tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex proelio nuncius, sed ex sermone rumor afferret. Hic in ipso illo malo, grauissimaq. belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte ijs incommodis mederi fortasse potuisset, uestro iussu coactus, quod imperij diuturnitati modum statuendum, ueteri exemplo, putauistis, partem militum, qui iam stipẽdijs confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. Multa praetereo consulto, sed ea uos coniectura perspicitis, quantum illud bellum futurum putetis, quod coniungant reges potentissimi, renouent agitatae nationes, suscipiant integrae gentes, nouus imperator uester accipiat, uetere expulso exercitu.

EXPLANATIO

CYZICENORVM, } pro Murena, pro Archia, Tacitus, Plutarchus, Appianus. CLASSEM *magnam* } cum qua Lucullus apud Tenedum pugnauit, auctore Cicerone pro Murena, pro Archia; uel apud Lemnum, non longe a Tenedo, testibus Plutarcho, & Appiano. DVCIBVS *Sertorianis,* }

a Sertorio

a Sertorio ad Mithridatem missis. amplificat, plures significans, cum unus in ea pugna Sertorij dux fuerit. Plutarchus. Appianus. AD *Italiam studio inflammato raperetur*, } quod pro Murena dixit: Cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostium classis Italiam, spe, atque animis inflata, peteret. PATEFACTVMQ. } Mithridate pulso. pro Archia: Populus Romanus aperuit, Lucullo imperante, Pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis uallatum. Quod hic dicit, Omni aditu clausus. AD *alios reges* } ad generum Tigranem, Armeniae regem. ISTORVM, } Catulum, & Hortensium praecipue significat. QVI *huic obtrectant legi, atque caussae*, } Lucullo fauentes: cuius gloriam Pompeius, confecto Mithridatico bello, imminuit. SIMILITER } ut intelligatur, suadere me Maniliam legem reip. caussa, non, quo Luculli gloriae, partae maximis rebus gestis, detractum quidquam uelim. EX *hoc loco esse laudatum*. } occasione legis a C. Manilio promulgatae, Lucullum ex Rostris optimates, duo potissimum a nobis appellati, laudauerant, legem uero dissuaserant. infra. EX *eodem Ponto Medea* } peruulgatas fabulas recitare, consilij, & instituti nostri non est. FRATRIS *sui* } Absyrti. ILLVM } Aeetam, Medeae patrem. FANI } Comana, Bellonae templum, significat, cuius sacerdos maiestate, imperio, potentia, secundus a rege, consensu illius gentis habebatur; ut sit Hirtius de bello Alexandrino, Appianus in fine Mithridatici: quod Cicero etiam ostendit ep. ad Catonem. Strabo duo Comana, eodem & urbis, & templi nomine, eidem deae dicata, in Ponto, & in maiore Cappadocia fuisse narrat lib. XII. id si ita est, de Pontico fano locutum hic esse Ciceronem crediderim. cum dicat, In eas oras, tamquam hostiles, & barbaras: nam Cappadocia Ariobarzani regi socio, atque amico parebat. VRBEM *ex Tigranis regno* } Tigranocerta. Plutarchus. MATVRVS, } citius, quam oportuit. IN *exercitum uestrum*, } a Lucullo discedente relictum, legatis commendatum, ut Mithridati iam uicto, si quid conaretur, obsisterent. SICVT *poetae solent*, } Naeuius, qui primum Punicum bellum, Ennius, qui secundum uersibus persecutus est. Poetas Cicero nominat ex more potius, quam e sententia Aristotelis, qui poetam negat esse, qui non fingit. Naeuio autem, & Ennio in rerum Romanarum historia fingere nihil licuit. ita nec Empedocles, physica scribens, Aristoteli poeta uidetur. NON *ex praelio nuncius*, } ὑπερβολικῶς. nam infra, expulsum dicit exercitum Romanum, non omnino deletum. VESTRO *iussu coactus*, } abroga to a uobis imperio. Appianus. STIPENDIIS *confectis* } cum annos iam decem militassent. GLABRIONI } quem successisse Lucullo, iam diximus. INTEGRAE } neque lacessitae bello, neque tentatae. supra: cuius in regnum postea quam Lucullus uenit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatae fuit. NOVVS } non belli peritus, ut Lucullus, qui septem iam annos in Asia bellum gesserat, VETERE *expulso exercitu*. } de quo dixit: Sinite hoc loco, Quirites, praeterire me uestram calamitatem.

ORATIO

SATIS mihi multa uerba fecisse uideor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus praeficiendo dicendum esse uideatur. Vtinam, Quirites, uirorum fortium, atque innocentium copiam tantam haberetis, ut haec uobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac tanto bello praeficiendum putaretis. nunc uero, cum sit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam uirtute superarit: quae res est, quae cuiusquam animum in hac caussa dubium facere possit? ego enim sic existimo, in summo imperatore quattuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine scientior umquam aut fuit, aut esse debuit? qui e ludo, atque pueritiae disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiae disciplinam profectus est: qui extrema pueritia miles fuit summi imperatoris, ineunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator: qui saepius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertauit: plura bella gessit, quam ceteri legerunt: plures prouincias confecit, quam alij concupiuerunt: cuius adolescentia ad scientiam rei militaris nõ alienis praeceptis, sed suis imperijs, non offensionibus belli, sed uictorijs, non stipendijs, sed triumphis est traducta. quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reip.? ciuile, Africanum, transalpinum, Hispaniense mistum ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, nauale, uaria & diuersa genera & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in usu militari positam, quae huius uiri scientiam fugere possit. Iam uero uirtuti Cn. Pompeij quae potest par oratio inueniri? quid est, quod quisquam aut dignum illo, aut nobis nouum, aut cuiquam inauditum possit afferre? non enim illae sunt solae uirtutes imperatoriae, quae uulgo existimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo: quae tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut uidimus, aut audiuimus, non fuerunt. testis est Italia, quam ille uictor L. Sulla huius uirtute, & consilio confessus est liberatam. testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilij explicauit. testis est Africa, quae magnis oppressa hostium copijs, eorum ipsorum sanguine redundauit. testis est Gallia, per quã legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est. testis est Hispania, quae saepissime plurimos hostes ab hoc superatos prostratosq. conspexit. testis est iterum, & saepius Italia, quae cum seruili bello taetro periculosoq. premeretur, ab hoc auxilium absente expetiuit: quod bellum exspectatione Pompeij attenuatum, atque imminutum est, aduentu sublatum, ac sepultum. testes uero iam omnes orae, atque omnes exterae gẽtes, ac nationes: denique

maria omnia tum uniuersa, tum in singulis oris omnes sinus, atque portus. quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit praesidium, ut tutus esset; aut tam fuit abditus, ut lateret? quis nauigauit, qui non se aut mortis, aut seruitutis periculo committeret? cum aut hieme, aut referto praedonum mari nauigaretur. hoc tantum bellum, tam turpe, tam uetus, tam late diuisum, atque dispersum, quis unquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse? quam prouinciam tenuistis a praedonibus liberam per hosce annos? quod uectigal nobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui praesidio classibus uestris fuistis? quam multas existimatis insulas esse desertas? quam multas aut metu relictas; aut a praedonibus captas urbes esse sociorum? Sed, quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi R. longe a domo bellare, & propugnaculis imperij sociorum fortunas, non sua tecta, defendere. Socijs uestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse; cum exercitus nostri Brundisio nunquam, nisi summa hieme, transmiserint? Quid, ad nos cum ab exteris nationibus uenirent, captos querar, cum legati populi R. redempti sint? Mercatoribus tutum mare non fuisse dicam; cum duodecim secures in praedonum potestate peruenerint? Quid aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesq. alias captas esse commemorem; cum uestros portus, atque eos portus, quibus uitam, & spiritum ducitis, in praedonũ fuisse potestatem sciatis? an uero ignoratis, portum Caietae celeberrimum, atque plenissimum nauiũ, inspectante praetore, a praedonibus esse direptum? ex Miseno autem, eius ipsius liberos, qui cum praedonibus antea ibi bellum gesserat, a praedonibus esse sublatos: nam quid ego Hostiense incõmodum, atque illam labem, atque ignominiam reip. querar, cum, prope inspectantibus nobis, classis ea, cui consul populi R. praepositus esset, a praedonibus capta, atque oppressa est? Pro dij immortales, tantam ne unius hominis incredibilis ac diuina uirtus, tam breui tempore, lucem afferre reip. potuit, ut uos, qui modo ante ostium Tiberinum classem hostium uidebatis, ij nunc nullam intra Oceani ostium praedonum nauem esse audiatis? Atque haec qua celeritate gesta sint, quamquam uidetis, tamen a me in dicendo praetereunda non sunt. Quis enim umquam, aut obeundi negotij, aut consequẽdi quaestus studio, tam breui tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quã celeriter, Cn. Pompeio duce, belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt, Africam explorauit, inde Sardiniam cũ classe uenit, nondum tempestiuo ad nauigandum mari; atque haec tria frumentaria subsidia reip. firmissimis praesidijs, classibusq. muniuit. inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispanijs, & Gallia cisalpina praesidijs, ac nauibus confirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemq. Graeciam nauibus, Italiae duo maria maximis classibus, firmissimisq. praesidijs adornauit: ipse autem, ut a Brundisio profectus est, undequinquagesimo die totam ad imperium populi R. Ciliciam adiunxit: omnes, qui ubique praedones fuerunt, partim capti, interfectiq. sunt, partim unius huius imperio, ac potestati se dediderunt. Idem Cretensibus, cum ad eum usque in Pamphiliam legatos, deprecatoresq. misissent, spem deditionis non ademit, obsidesq. imperauit. ita tãtum bellum, tam diuturnum, tam longe lateq. dispersum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hieme apparauit, ineunte uere suscepit, media aestate confecit.

EXPLANATIO

EGO *enim sic existimo, in summo imperatore quattuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatem.* } loci communes, quales hi sunt, orationem ab eo, qui rhetoricam artem doceat, prolixiorem, ab interprete breuiorem requirunt. Itaque memor instituti, munerisq. mei, moderabor sic, ut neque nihil omnino, neque pauciora, quam res postulet, attingam. SCIENTIAM *rei militaris*, } diuturna militia partam. quamquam nonnulli legendis libris, aut percunctando a peritis, cum ignari bellorum essent, praeclari duces euaserunt. non enim omnes, qui bellica laude excelluerunt, ab ineunte aetate, aut a iuuentute in castris educati. contigerit hoc Alexandro magno, qui tot bella duce Philippo patre cognouit, tot uictorias uidit: Hannibali, cuius primam pueritiam pater Hamilcar Hispaniensibus bellis erudiuit: C. Mario, qui ad Numantiam Africano imperatore adolescens militiam exercuit: ipsi Cn. Pompeio, qui e ludo atque pueritiae disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus ad patris exercitum, atque in militiae disciplinam profectus est. Alij uero, cum ante uirilem aetatem, aut nunquam, aut perquam raro bellis gerendis interfuissent, obseruatione tamen earum rerum, quas a summis ducibus gestas excellentis ingenij doctrinaeq. uiri scriptis expressas reliquerant, tantum in otio profecerunt, ut praestantissimorum postea ducum bellicam gloriam assecuti sint. talem Cicero L. Lucullum describit: cuius ingenio, memoriae, uirtuti praeclarum illud Acad. lib. 2. testimonium dedit. Ad Mithridaticum bellum missus a senatu, non modo opinionem uicit omnium, quae de uirtute eius erat, sed etiam gloriam superiorum. idq. eo fuit admirabilius, quod ab eo laus imperatoria non admodum exspectabatur, qui adolescentiam in forensi opera, quaestura ac diuturnum tempus in Asiae pace consumpserat. sed incredibilis quaedam ingenij magnitudo non desiderauit indocilem usus disciplinam. itaque, cum totum iter, & nauigationem consumpsisset partim in percunctando a peritis, partim rebus gestis legendis, in Asiam factus imperator uenit, cum esset Roma profectus rei militaris rudis, habuit enim diuinam quandam memoriam rerum. VIRTVTEM, } quam in duo genera diuidit, unum, quod ad bella proprie pertinet de quo paullo post: Non enim illae sunt solae uirtutes imperatoriae, quae uulgo existimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo. Alterum, quod in moribus consideratur; cuius partes sunt, innocentia, temperantia, fides facilitas, ingenium, humanitas: de quibus aliquanto post. Vtroque uirtutum genere qui excelluerint, perquam pauci in omni aetate sunt inuenti.

exemplis una tantum Roma priscis temporibus, cum aberat omnis luxus, & corruptrix illa animorum, corporumque uoluptas, ita floruit, ut plures propemodum praestantes omni laude uiros, uel ex una familia numerare liceat, quam quos multis saeculis reliquae simul omnes prouinciae tulerint. in Graecia quidem, tot celebrata ingenijs, praeter Thebanum Epaminondam, Agesilaum Spartiatem, Themistoclem Atheniensem, paucos praeterea, qui cum fortitudine iustitiam, integritatemq. coniunxerint, quos habemus? Magna igitur Pompeij laus, qui talis, ac tantus exstiterit: singularis autem in commemorandis eius uirtutibus Ciceronis eloquentia: ut uere dixerit illud in quadam ad Atticum epistola: Omnibus a me pictum, & expolitum artis coloribus. AVCTORITATEM, } uirtute partam, felicitate auctam. infra. Vehementer pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socij de imperatoribus uestris existiment, quis ignorat? cum sciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant; aut oderint, aut ament; opinione non minus famae, quam aliqua certa ratione, commoueri. Africanus quidem ille maior, (ut alios omittam) Hannibale superato, auctoritate tantum ualuit, ut, cum L. Scipio, frater eius, cum C. Laelio consul esset, ageretur q. in senatu de Asia prouincia alterutri mandanda, in qua bellum cum Antiocho, opulentissimo rege, & cum Hannibale duce gerendum esse putabatur, inclinante ad Laelium senatu, surrexerit, & se cum fratre legatum iturum esse dixerit, qua uoce senatus commotus L. Scipioni Asiam tradidit, in Africano prorsus omni rerum secundarum spe collocata. FELICITATEM, } fortunae donum, cuius est cum in omni re, tum in re militari potestas maxima. fortuna uero a Dijs immortalibus pendet: quo pluris etiam aestimanda. propterea diuinam Cicero sortem appellat Phil. 3. & hic infra in hanc sententiam egregie disputat. Nec sine caussa, cum de Pompeio deligendo loqueretur, ad ceteras res, quae in imperatore necessario requiruntur, hanc addendam putauit, saepe enim praestantibus uiris, cum cetera, quibus magnae res praeclare geruntur, adessent omnia, haec una defuit, adeoq. cursum uirtutis impedijt, nihil ut prospere succederet. inde illa ad filium Aeneae uox apud Virgilium:

> Disce puer uirtutem ex me, uerumq. laborem,
> Fortunam ex alijs.

> Et illa, item ad filium, Aiacis apud Sophoclem:

> ὦ παῖ, γένοιο μὲν πατρὸς εὐτυχέστερος,
> τὰ δ' ἄλλ' ὅμοιος, καὶ γένοιο μὲν οὐ κακός.

Iam Demosthenes ἐν τῷ περὶ τῆς εἰρήνης non dubitat humanae sapientiae felicitatem praeferre. ἣν συμπάσης, inquit, ἐγὼ τῆς ἐν ἀνθρώποις οὔσης δεινότητος, καὶ σοφίας ὁρῶ κρατοῦσαν. BELLO maximo, } sociali. EXTREMA pueritia } pro Balbo: Qui pueritiae tempus extremum principium habuit bellorum, atque imperiorum maximorum. MILES *fuit summi imperatoris*, } patris eius, non Sullae. dux enim, non miles, ad Sullam profectus est. MAXIMI *exercitus*, } trium legionum. Plutarchus. QVI *saepius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertauit: plura bella gessit, quam ceteri legerunt: plures prouincias confecit, quam ceteri concupiuerunt:* } egregius laudandi modus ex comparatione. similiter pro Marcello. Nec uero disiunctissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis non dicam cursibus, sed uictorijs lustratae sunt. CONCERTAVIT } uerbis. nam, confligere, est armis contendere, unde illud ad Att. lib. III. Quia nunquam accidit, ut cum eo uerbo uno concertarem. CONFECIT, } administrauit. quamquam, conficere, plus quiddam est: nam exitum rei significat. ad Att. lib. IV. Confecta Britannia, obsidibus acceptis. TRIVMPHIS } triumphauerat adhuc eques Romanus ex Africa de Hiarba, Numidiae rege, & ex Hispania debellatis hostibus reip. Sertorianis ducibus. Plutarchus, & alij. CIVILE, } Marianum. AFRICANVM } quo Cn. Domitium, & Hiarbam deuicit. TRANSALPINVM, } Gallicum: quod quale fuerit, paullo post ostenditur. Et in ipsius Pompeij epistola ad senatum, quae legitur inter fragmenta Sallustij, scripta sunt haec. Nomine modo imperij a uobis accepto, diebus XL exercitum paraui: hostesq. in ceruicibus Italiae iam agētes, ab Alpibus in Hispaniam summoui: per eas iter aliud, atque Hannibal, nobis oportunius patefeci; recepi Galliam, Pyrenaeum. Appianus autem hoc amplius, iter ab eo patefactum in Alpibus, inter Padi & Rhodani fontes. MISTVM *ex ciuitatibus*, } quae a populo Romano ad Sertorium defecerant. EX *bellicosissimis nationibus*, } Hispanis, & Lusitanis. SERVILE } a Spartaco gladiatore excitatum: cuius tamen confecti laus ad M. Crassum proprie pertinet. Et hic Pompeio gratificatur, Crassi laudem cum eo communicans. TESTIS *est Italia*, } ciuili bello liberata. SICILIA } in qua Marianarum partium ducem Cn. Carbonem oppressit. Plutarchus, Appianus. AFRICA, } in qua dixi iam ab eo deuictos esse Domitium, & Hiarbam regem. PER *quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est.* } inter Padi, & Rhodani fontes, Romanis opportunius, quam quod Hannibal aperuerat. HISPANIA } in qua saepe cum Sertorio primum, deinde cum eius ducibus pugnauit. ITERVM } ciuili bello primum, deinde seruili. EXPETIVIT. } oratorie. confecto enim Hispaniensi bello, Pompeius in Italiam redibat, non quod ab eo absente auxilium Italia expeteret. Plutarchus tamen, deletas a Pompeio seruorum reliquias, auctor est. TAM *uetus*, } ortum ante annos uiginti, Appiano teste. NISI *summa hieme*, } piratarum metu. TRANSMISERINT } in Graeciam, aut ipsam Asiam, contra Mithridatem. DVODECIM *secures*, } duos praetores, Sextilium, & Bilenum, ut ait Plutarchus, in prouinciam euntes. nam senis fascibus in prouincijs praetores utebantur, binis in urbe. Polybius, Cicero agr. 2. Censorinus. VESTROS *portus, atque eos portus*, } iterato uerbo, portus, efficitur illa figura, de qua supra diximus in eo loco, Annum iam tertium & uigesimum regnat, & ita regnat, ut se non Ponto. &c. QVIBVS *uitam, & spiritum ducitis*, } propter ea, quae uictus gratia in urbem assidue

induchuntur. In *praedonum fuisse potestatem*,} pro potestate. de quo genere sermonis diximus in ea pro Quinctio ad illum locum, Res esse in uadimonium coepit. Inspectante *praetore*,} ignotum praetoris nomen. Sed hic praetor Caietae quid ageret, cum praetores in magistratu discedere non solerent, diuinare non possum: missum tamen a senatu suspicor, ut piratas a Caietano litore arceret. quod factum non est: & ad eius praetoris contumeliam, Inspectante praetore, dicitur. Liberos,} sic ueteres, licet de uno tantum, loquebantur. exempla duo sunt in Cluentiana, unum: Fratris liberos prius uita priuauit, quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt. Alterum: Cuius filium faceret heredem, cum tutorem liberis non adscripsit. In ea de Prou. Si ad iucundissimos liberos, si ad clarissimum generum redire properaret. Loquitur de C. Caesare, qui unam filiam Iuliam, Pompeij Magni uxorem, habebat. Et Phil. 1. per liberos eius, dixit, unum Antonij filium significans. Hic autem, cum ait, Eius ipsius liberos, de una loquitur M. Antonij oratoris filia, auctore Plutarcho in Pompeio. Consul *populi Romani*,} uitat, omisso nomine, contumeliam. Tam *breui tempore*,} unde quinquagesimo die: ut infra. alij piratas omnes quadraginta diebus a Pompeio deletos esse prodiderunt. Intra *Oceani ostium*} intra fretum Herculeum. Belli *impetus nauigauit*?} poetice: ut illud infra: Venti, tempestatesq. obsecundarint. Et pro Coelio: Ex hac igitur domo progressa ista mulier de ueneni celeritate dicere audebit? nonne ipsam domum metuet, ne quam uocem eliciat? non parietes conscios, non noctem illam funestam, & luctuosam perhorrescit? Et pro Marcello: Parietes medius fidius, C. Caesar, ut mihi uidetur, huius curiae tibi gratias agere gestiunt. Quibus in locis, cum sensus tribuatur inanimis rebus, exsistit quidam orationis decor, & quaedam poetarum propria uenustas, oratori nonnumquam, praesertim in laudando, concessa. Inde *Sardiniam cum classe uenit*,} In Sardiniam, uel, Inde in Sardiniam, uidetur esse rectius. cum Sardinia non sit proprium loci nomen. & subiungitur, Inde se cum in Italiam recepisset. Duo *maria*} superum, & inferum. Cretensibus,} cum quibus bellum gerebat Q. Metellus, cui postea cognomen ex uictoria fuit Cretico. Usque *in Pamphiliam*} quod infra dicit, In ultimas prope terras. Cretentium, inquit, legati, cum in eorum insula noster imperator, exercitusq. esset, ad Cn. Pompeium in ultimas terras uenerunt, eiq. se omnes Cretensium ciuitates dedere uelle dixerunt.

ORATIO

Est haec diuina atque incredibilis uirtus imperatoris: quid ceterae, quas paullo ante commemorare coeperam, quantae, atque quam multae sunt? non enim solum bellandi uirtus in summo atque perfecto imperatore quaerenda est, sed multae sunt artes eximiae huius administrae comitesq. uirtutis. Ac primum, quanta innocentia debent esse imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? quae, breuiter, quanta sint in Cn. Pompeio, consideremus: summa enim omnia sunt, Quirites; sed ea magis ex aliorum contentione, quam ipsa per sese, cognosci, atque intelligi possunt. Quem enim possumus imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu ueneant centuriatus, atque uenierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de rep. cogitare, qui pecuniam, ex aerario depromptam ad bellum administrandum, aut, propter cupiditatem prouinciae, magistratibus diuiserit, aut, propter auaritiam, Romae in quaestu reliquerit? Vestra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoscere uideamini, qui haec fecerint: ego autem neminem nomino: quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se uoluerit confiteri. itaque propter hāc auaritiam imperatorum quantas calamitates, quocumque uentum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat? itinera, quae per hosce annos in Italia per agros, atque oppida ciuium R. nostri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis quid apud exteras nationes fieri existimetis. utrum plures arbitramini per hosce annos militum uestrorum armis hostium urbes, an hibernis sociorum ciuitates esse deletas? neque enim potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet; neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non uult. Hic miramur hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed ne uestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? Iam uero, quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones ac litterae perferuntur: non modo, ut sumptum faciat in militem, nemini uis affertur, sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. hiemis enim, non auaritiae, perfugium maiores nostri in sociorum, atque amicorum tectis esse uoluerunt.

EXPLANATIO

Quas *paullo ante commemorare coeperam*,} coepit in eo loco, Non enim illae sunt solae uirtutes imperatoriae, quae uulgo existimantur. Quamquam, interposita uirtutum illarum narratione, mentionem earum, quae ad mores pertinent, huc usque distulit. Huius *administrae, comitesque uirtutis*.} quia uictoriam adiuuant. populi enim, harum uirtutum fama commoti, tali se tantoq. uiro libenter dedunt. Quanta *innocentia*} iure orditur ab ea uirtute, quae reliquis antecellit, & quasi familiam ducit. nam ut ceterae sint uirtutes, ipsa praestat. Contentione,} comparatione. nam, contendere, interdum est comparare. or. 2. in Rullum. Opidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per risum, ac per iocum contendent. Cuius *in exercitu ueneant centuriatus, atque uenierint*?} non arbitror haec in Lucullum conferri, quem haud multo ante magnifice laudauit. & Lucullus ante aliquot annos contra Mithridatem

thridatem profectus erat: hic autem, quem Cicero describit, paullo ante profectus uidetur. subiungit enim: Quid hunc hominem magnum, & amplum de rep. cogitare, qui pecuniam, ex aerario depromptam ad bellum administrandum, aut, propter cupiditatem prouinciae, magistratibus diuiserit, aut, propter auaritiam Romae in quaestu reliquerit? Eodemq. pertinet, quod statim sequitur: Vestra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoscere uideamini, qui haec fecerint. Sed multo apertius aliquanto post: Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eos hoc anno cum imperio misimus, iniurias, ac libidines. Potius igitur indicari crediderim Acilium Glabrionem; cui partem militum, successori suo, a Lucullo iam esse traditam, supra dixit. Centuriatus ordo militiae fuit, quo centuriones, meritis insignes, ornabantur MAGISTRATIBVS *diuiserit*,} quo diutius, ipsis concedentibus, aut etiam adiuuantibus administrare prouinciam posset. iam enim increbuerat imperij prorogandi consuetudo. ROMAE *in quaestu reliquerit?*} idem obijcit Pisoni his uerbis: Nonne sestertium centies & octogies, quod quasi uasarij nomine, in uenditioné ei capitis adscripseras, ex aerario tibi attributum, Romae in quaestu reliquisti? SIC *in Asiam peruenerunt*,} piratico bello. hibernandum enim fuit in continenti.

O R A T I O

AGE uero, ceteris in rebus quali sit temperantia, considerate. Vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum inuentum putatis? non enim illum eximia uis remigum, aut ars inaudita quaedam gubernandi, aut uenti aliqui noui tam celeriter in ultimas terras pertulerunt; sed hae res, quae ceteros remorari solent, non retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad praedam aliquam reuocauit, non libido ad uoluptatem, non amoenitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem. non denique labor ipse ad quietem: postremo signa, & tabulas, ceteraq. ornamenta Graecorum opidorum, quae ceteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne uisenda quidem existimauit. itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium, sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de caelo delapsum, intuentur. nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia: quod iam nationibus exteris incredibile, ac falso memoriae proditum uidebatur. nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine caussa maiores suos tum, cum hac temperantia magistratus habebamus, seruire populo R. quam imperare alijs, maluisse. Iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberae querimoniae de aliorum iniurijs esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse uideatur. Iam, quantum consilio, quantum dicendi grauitate, & copia ualeat, in quo ipso inest quaedam dignitas imperatoria. uos, Quirites, hoc ipso in loco saepe cognostis. Fidem uero eius inter socios quantum existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse iudicarint? Humanitate iam tanta est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis uirtutem eius pugnantes timuerint, an mansuetudinem uicti dilexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia uestrae memoriae bella conficienda diuino quodam consilio natus esse uideatur? Et, quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari ualet: certe nemini dubium est, quin ea in re idem ille imperator plurimum possit. uehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socij de imperatoribus uestris existiment, quis ignorat, cum sciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant; aut oderint, aut ament; opinione non minus famae, quam aliqua certa ratione, commoueri? Quod igitur nomen umquam in orbe terrarum clarius fuit? cuius res gestae pares? de quo homine uos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam praeclara iudicia fecistis? an uero ullam usquam esse oram tam desertam putatis quo non illius diei fama peruaserit, cum uniuersus populus R. referto foro, repletisq. omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depopostit? itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas ualeat in bello; ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur: qui quo die a uobis maritimo bello praepositus est imperator, tanta repente uilitas annonae ex summa inopia, & caritate rei frumentariae consecuta est unius spe, & nomine, quantam uix ex summa ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset. Iam uero, accepta in Ponto calamitate ex eo proelio, de quo uos paullo ante inuitus admonui, cum socij pertimuissent, hostium opes, animiq. creuissent; cum satis firmum praesidium prouincia non haberet; amisissetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi R. attulisset. huius aduentus Mithridatem, insolita inflammatum uictoria, continuit, & Tigranem, magnis copijs minitantem Asiae, retardauit. Et quisquam dubitabit, quid uirtute profecturus sit, qui tantum auctoritate profecerit? aut quam facile imperio, atque exercitu socios, & uectigalia conseruaturus sit, qui ipso nomine, ac rumore defenderit? Age uero, illa res quantam declarat eiusdem hominis apud hostes populi R. auctoritatem, quod ex locis tam longinquis, tamq. diuersis, tam breui tempore omnes una huic se dediderunt? quod Cretensium legati, cum in eorum insula noster imperator; exercitusq. esset, ad Cn. Pompeium in ultimas prope terras uenerunt, eiq. se omnes Cretensium ciuitates dedere uelle, dixerunt? Quid? idem ipse Mithridates non ne ad eundem Cn. Pompeium legatum usque in Hispaniam misit? eumq. Pompeius legatum semper iudicauit; ij quibus semper erat molestum ad eum potissimum esse missum, speculatorem, quam legatum, iudicare maluerunt. Potestis igitur iam constituere, Quirites, hanc auctoritatem, multis postea rebus gestis, magnisq. uestris iudicijs amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes ualituram esse existimetis.

EXPLANATIO

IN. VLTIMAS *terras*} in Phamphiliam, de qua infra dicit, In ultimas prope terras. NON *auaritia*} & Plutarchus, & alij hoc cum uitio liberant. tantum enim abfuit a continuandae posselsionis cupiditate, ut nullum umquam fundum a uicinis emere uoluerit. NVNC *denique incipiunt credere*,} credimus enim cognita re potius, quam audita. ILLIS *gentibus lucet*:} obscuratus intermisione uirtutum. IAM *uero ita faciles aditus ad eum priuatorum*,} si propositus earum artium ordo, quae, praeter bellandi uirtutem, in summo imperatore sunt quaerendae, seruandus est: non hic facilitatis, uerum fidei laudandae locus erat. QVANTVM *consilio*,} consilium hic appellat, quod supra ingenium. grauitas enim, & copia dicendi, ab ingenio maxime proficiscitur. Sed quia sine consilio, atque prudentia nihil fit, ideo consilium uocauit ad maiorem Pompeij laudem. ingenium enim naturae bonum est, non uoluntatis, & industriae. HOC *ipso in loco saepe cognostis*.} cum eum de Rostris concionantem audiretis. HOSTES *omnium gentium*,} piratae, qui cum omnibus gentibus bellum gerunt, praedam undecumque capientes. Itaque paullo post, commune omnium gentium bellum appellat. SANCTISSIMAM *esse iudicarint*?} quia se illi tradiderunt, hostile nihil timentes. VIRTVTEM *eius*} bellandi uirtutem significat: mansuetudinem autem ut artem huius administram, comitemq. uirtutis agnoscit. ET *quisquã dubitabit*,} pro, dubitandum non est: ut paullo post: Et quisquam dubitabit, quid uirtute profecturus sit, qui tantum auctoritate profecerit? TRANSMITTENDVM *sit*,} deferendum sit. hoc uerbo fortasse usus est, habita absentis Pompeij ratione, cui quasi mitti bellum oportet. IN *bellis quoque administrandis*,} non solum in urbe. TANTA, *& tam praeclara iudicia fecistis*?} delatis ad eum summis imperijs, in quibus maritimi belli cura fuit. ILLIVS *diei*} quo legem de Pompeio contra piratas mittendo A. Gabinius tribunus pl. tulit. HIC *locus*} Rostra. COMMVNE *omnium gentium bellum*} piraticum. INVITVS *admonui*,} non disserui multis uerbis, ne uestram uobis calamitatem ante oculos ponerem, sed paucis admonui: ne quid scilicet eiusmodi, uobis cauentibus, in posterum posset accidere. supra: Sinite hoc loco, Quirites, sicut poetae solent, qui res Romanas scribunt, praeterire me uestram calamitatem; quae tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex proelio nuncius, sed ex sermone rumor afferret. NON *haberet*;} discedente Lucullo iussu uestro. IPSVM *id temporis*} eo ipso tempore. DIVINITVS} non humano consilio. non enim Asiae Pompeio, sed maritimi belli administratio tradita fuerat. FORTVNA *populi Romani*} & hic satis constat, cum dixerit, Diuinitus, potestatis deorum immortalium fortunam esse. ATTVLISSET} actionem fortunae dat, ut animatae rei. sic pro Milone. Dura mihi medius fidius fortuna populi Romani, & crudelis uidebatur, quae tot annos illũ in hanc remp. insultare uideret, & pateretur. INSOLITA} cum antea uictus esset a Sulla, a Murena, a Lucullo. CONTINVIT,} hoc est, quod supra dicit: Cuius aduentu ipso, atque nomine, tametsi illum ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos. RETARDAVIT.} continuit, de propinquo hoste Mithridate dixit: Retardauit, de Tigrane, qui longius aberat. Mithridatis enim, non Tigranis, illa uictoria fuit. ET *quisquam dubitabit, quid uirtute profecturus sit, qui tantum auctoritate profecerit*?} optima ratio. nam si auctoritas, uirtute iam parta, aliquid prodest: quis dubitet, quin ipsa uirtus profutura multum sit? NOSTER *imperator*,} Q. Metellus. IN *ultimas prope terras*} in Phamphiliam. AD *eum potissimum*} cum tamen simul cum eo Q. Metellus Pius imperio pari contra Sertorium bellum gereret POSTEA} post Hispaniense bellum. REBVS *gestis*} contra piratas. VESTRIS *iudicijs*} & hoc referri necesse est ad maritimum bellum, populi suffragijs ei mandatum Gabinia lege.

ORATIO

RELIQVVM est, ut de felicitate, quam praestare de se ipso nemo potest, meminisse & commemorare de altero possumus, sicut aequum est homini de potestate deorum, timide, & pauca dicamus. Ego enim sic existimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis imperatoribus, non solum propter uirtutem, sed etiam propter fortunam saepius imperia mandata, atque exercitus esse commissos. fuit enim profecto quibusdam summis uiris quaedam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi; non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam; sed ut praeterita meminisse, reliqua sperare uideamur; ne aut inuisa dijs immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse uideatur. itaque non sum praedicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiaeque, terra, marique, quantaq. felicitate gesserit; ut eius semper uoluntatibus non modo ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam uenti tempestatesq. obsecundarint: hoc breuissime dicã, neminem umquam tam impudentem fuisse, qui a dijs immortalibus tot & tãtas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerũt. quod ut illi proprium, ac perpetuum sit, Quirites, cum cõmunis salutis, atque imperij, tum ipsius hominis caussa, sicuti facitis, uelle, & optare debetis. Quare, cum & bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit; ita magnum, ut accuratissime sit administrandum; et cum ei imperatorem praeficere possitis, in quo sit eximia belli sciẽtia, singularis uirtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna:

tuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tãtum boni, quod a dijs immortalibus oblatum, & datum est, in remp. conseruandam, atque amplificandam conferatis? Quod si Romae Cn. Pompeius priuatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus. nunc, cum ad ceteras summas utilitates haec quoque opportunitas adiungatur, ut in ijs ipsis locis adsit; ut habeat exercitum; ut ab ijs, qui habent, accipere statim possit: quid exspectamus? aut cur non, ducibus dijs immortalibus, eidem, cui cetera summa cum salute reip. commissa sunt, hoc quoque bellum regium cõmittimus?

EXPLANATIO

QVAM *praestare de se ipso nemo potest,*} nemo sibi potest felicitatem conficere: non est in cuiusquam hominis potestate felicitas: pendet enim a dijs immortalibus, & in eorum potestate sita est. nam & saepe recte ac prudenter agentibus euentã parum prospere succedunt: & contra, qui consilio ac prudentia minus ualent, ijs interdum secunda sunt omnia. quo probatur, neminem a se ipso felicitatem praestare posse, idq. deorum esse bonum, & ab ijs uel dari, uel auferri. TIMIDE,} ne, quod est deorum, homini tribuisse uidear. PAVCA} ideo pauca, quia timide. MAXIMO, *Marcello, Scipioni,*} Q. Fabio Maximo Cunctatori: M. Claudio Marcello, qui primus docuit Hannibalem posse uinci: P. Cornelio Scipioni, Paulli filio: hunc enim potius, quam superiorem, significari puto. INVISA} si fortunam in Pompeij potestate positam fuisse dicam, quae deorum in potestate posita est. INGRATA} si nec praeterita meminisse, nec reliqua sperare uideamur. VENTI, *tempestatesq. obsecunderint:*} & hoc poeticum, ut illud supra, Belli impetus nauigauit. SICVTI *facitis,*} quod imperia, ad illum a uobis extra ordinem delata, declarant.

ORATIO

AT. ENIM uir clarissimus, reip. & uestris beneficijs amplissimis affectus, Q. Catulus, itemq. summis ornamentis honoris, fortunae, uirtutis, ingenij praeditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt. quorum ego auctoritatem apud uos multis locis plurimum ualuisse, & ualere oportere confiteor: sed in hac caussa, tametsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorũ uirorum, & clarissimorum, tamen, omissis auctoritatibus, ipsa re & ratione exquirere possumus ueritatem, atque hoc facilius, quod ea omnia, quae adhuc a me dicta sunt, ijdem isti uera esse concedunt; & necessarium bellum esse, & magnum; & in uno Cn. Pompeio summa esse omnia. Quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda sunt, unum dignissimum esse Pompeium; sed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obsoleuit iam ista oratio, re multo magis, quam uerbis, refutatã. nam tu idem, Q. Hortensi, multa, pro tua summa copia, ac singulari facultate dicendi, & in senatu contra uirum fortem A. Gabinium grauiter, ornateq. dixisti, cum is de uno imperatore contra praedones constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco permulta idem cõtra legem uerba fecisti. quid tum, per deos immortales, si plus apud populum R. auctoritas tua, quam ipsius populi R. salus, & uera caussa ualuisset, hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terrae imperium teneremus? an tibi tum imperium esse hoc uidebatur, cum populi R. legati, praetores, quaestoresque capiebantur? cum ex omnibus prouincijs commeatu & priuato, & publico prohibebamur? cum ita clausa erant nobis omnia maria, ut neque priuatam rem maritimam, neque publicam iam obire possemus? quae ciuitas antea umquam fuit, non dico Atheniensium, quae satis late quondam mare tenuisse dicitur; non Carthaginiensium, qui permultum classe, maritimisq. rebus ualuerunt, non Rhodiorum, quorum usque ad nostram memoriam disciplina naualis, & gloria remansit; quae ciuitas antea umquam tam tenuis, quae tam parua insula fuit, quae non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis, atque orae maritimae per se ipsa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam, ille populus R. cuius usque ad nostram memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permanserat, magna, ac multo maxima parte non modo utilitatis, sed dignitatis, atque imperij caruit. nos, quorum maiores Antiochum regem classe, Persenq. superarunt, omnibus naualibus pugnis Carthaginiẽses, homines in maritimis rebus exercitatissimos, paratissimosq. uicerunt, ij nullo in loco iam praedonibus pares esse poteramus. nos quoque, qui antea non modo Italiam tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris auctoritate nostri imperij saluos praestare poteramus, tum cum insula Delos, tam procul a nobis in Aegaeo mari posita, quo omnes undique cum mercibus atque oneribus cõmeabant, referta diuitijs, parua, sine muro, nihil timebat; ijdem non modo prouincijs, atque oris Italiae maritimis, ac portubus nostris, sed etiã Appia tum uia carebamus. & his temporibus non pudebat magistratus populi R. in hunc ipsum locum adscẽdere, cum eum uobis maiores uestri exsuuijs nauticis, & classium spolijs ornatum reliquissent. Bono te animo tum, Q. Hortensi, populus R. & ceteros, qui erant in eadem sententia, dicere, existimauit ea, quae sentiebatis, sed tamen in salute communi idem populus R. dolori suo maluit, quam auctoritati uestrae, obtemperare. itaque una lex, unus uir, unus annus non modo nos illa miseria, ac turpitudine liberauit, sed etiam effecit, ut aliquando uideremur omnibus gentibus ac nationibus terra mariq. imperare. Quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatum esse adhuc, Gabinio dicam, an ne Pompeio, an utrique? id quod est uerius. ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti, ac postulanti? utrum, ille, qui postulat legatum ad tantum bellum, quem uelit, idoneus non est, qui impetret, cum ceteri ad expilandos socios, diripiendasq. prouincias, quos uoluerunt, legatos eduxerint: an ipse, cuius lege salus ac dignitas populo R. atque omnibus gentibus constituta est, expers esse debet gloriae eius imperatoris, atque

eius

eius exercitus, qui consilio ipsius, atque periculo est constitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Coelius Latiniensis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris caussa nomino, cum tribuni pl. fuissent, anno proximo legati esse, potuerunt? in hoc uno Gabinio sunt tam diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per se ipse constituit, etiam praecipuo iure esse deberet. de quo legando spero consules ad senatum relaturos. qui si dubitabunt, aut grauabuntur, ego me profiteor relaturum: neque me impediet cuiusquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus, fretus uobis, uestrum ius, beneficiumq. defendam: neque, praeter intercessionem, quidquam audiam: de qua, ut arbitror, isti ipsi, qui minantur, etiam atque etiam, quid liceat, considerabunt. mea quidem sententia, Quirites, unus A. Gabinius, belli maritimi, rerumq. gestarum auctor, comes Cn. Pompeius adscribitur: propterea quod alter uni id bellum suscipiendum uestris suffragijs detulit: alter delatum, susceptumq. confecit.

EXPLANATIO

FORTVNAE,} propter nobilitatem. VIRTVTIS,} propter integritatem, & prudentiam. INGENII,} propter eloquentiam. OBSOLEVIT} iam non ualet, iam locum non habet. REI exemplis. LEGATI, *praetores,*} de quibus supra. NIHIL *timebat*;} opibus freta populi Romani. APPIA *uia*} quae cum sit propinqua mari, per eam iter habere, piratis mare tenentibus, sine periculo non licebat. DOLORI *suo*} propter incommoda a praedonibus accepta. ESSE *potuerunt*:} contra morem. TAM *diligentes*?} negant enim anno post tribunatum proximo tribunum pl. esse posse. INIMICVM *edictum*,} si quis edixerit, ne quis ad senatum, praeter consules, referre posiit. VESTRVM *ius, beneficiumq.*} in lege Gabinia scriptum arbitror fuisse, ut Pompeius, quos ipse uellet, legatos postularet. PRAETER *intercessionem*,} blanditur populo, cum se solis tribunis pl. intercedentibus cessurum esse dicit. QVI *minantur*,} se intercessuros, aut, alij ut intercedant, operam daturos. QVID *liceat*,} contra ius, beneficiumq. uestrum.

ORATIO

RELIQVVM est, ut de Q. Catuli auctoritate, & sententia dicendum esse uideatur. qui cum ex nobis quaereret, si in uno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid de eo factum esset, in quo spem essetis habituri; cepit magnum suae uirtutis fructum, ac dignitatis, cũ omnes prope una uoce, in eo ipso uos spem habituros esse, dixistis. etenim talis est uir, ut nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & uirtute conficere possit. sed in hoc ipso ab eo uehementissime dissentio, quod, quo minus certa est hominum, ac minus diuturna uita, hoc magis resp. dum per deos immortales licet, frui debet summi hominis uita, atque uirtute. At enim nihil noui fiat contra exempla, atque instituta maiorum. Non dico hoc loco, maiores nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruisse, semper ad nouos casus temporum, nouorum consiliorum rationes accommodasse: non dicam, duo bella maxima, Punicum, & Hispaniense, ab uno imperatore esse confecta, duas urbes potentissimas, quae huic imperio maxime minabantur, Carthaginem, atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo, nuper ita uobis patribusq. uestris esse uisum, ut in uno C. Mario spes imperij poneretur, ut idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum administraret: in ipso Cn. Pompeio, in quo noui constitui nihil uult Q. Catulus, quam multa sint noua, summaq. Catuli uoluntate constituta, recordamini. quid tam nouum, quam, adolescentulum priuatum, exercitum difficili reip. tẽpore conficere? confecit: huic praeesse? praefuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid tam praeter consuetudinem, quam, homini peradolescenti, cuius a senatorio gradu aetas longe abesset, imperium, atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumq. in ea administrandum? fuit in his prouincijs singulari innocentia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maximum confecit: uictorem exercitum deportauit. Quid uero tam inauditum, quam equitem R. triumphare? at eam quoque rem populus R. non modo uidit, sed etiam studio omni uisendam putauit. Quid tam inusitatum, quam ut, cum duo consules clarissimi, fortissimiq. essent, eques R. ad bellum maximum, formidolosissimumq. pro consule mitteretur? missus est. quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro consule; L. Philippus dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere. tanta in eo reip. bene gerendae spes constituebatur, ut duorum consulum munus unius adolescentis uirtuti committeretur. Quid tam singulare, quam ut, ex S. C. legibus solutus, consul ante fieret, quam ullum alium magistratum per leges capere licuisset? Quid tam incredibile, quam ut iterum eques R. ex S. C. triumpharet? Quae in omnibus hominibus noua, post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quam haec, quae in hoc uno homine uidimus. Atque haec tot exempla, tanta, ac tam noua, profecta sunt in eundem hominem a Q. Catulo, atque a ceterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate. Quare uideant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate a uobis comprobatam semper esse, uestrum ab illis de eorum homine iudicium, populiq. R. auctoritatem improbari: praesertim cum iam suo iure populus R. in hoc homine suam auctoritatem uel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quod, istis reclamantibus, uos unum illum ex omnibus delegistis, quem bello praedonum praeponeretis. hoc si uos temere fecistis, & reip. parum consuluistis: recte isti studia uestra suis consilijs regere conantur. sin autem uos plus tum in rep. uidistis, uos, his repugnantibus, per uosmetipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis: aliquando isti principes & sibi, & ceteris populi R. uniuersi auctoritati parendum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico, & regio non solum militaris illa uirtus, quae est in Cn. Pompeio singularis, sed aliae quoque uirtutes

tutes animi multae, & magnae requiruntur. Difficile est, in Asia, Cilicia, Lycia, Syria, regnisq. exterarum nationum ita uersari uestrũ imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoste, ac de laude, cogitet. deinde, etiam, si qui sunt, pudore, ac temperantia, moderatiores, tamen, eos esse tales, propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias, ac libidines. quod enim fanum putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam domum satis clausam, ac munitam fuisse? urbes iam locupletes, ac copiosae requiruntur, quibus caussa belli, propter diripiendi cupiditatem, inferatur. Libenter haec coram Q. Catulo, & Q. Hortensio disputarem, summis, & clarissimis uiris. nouerunt enim sociorum uulnera: uident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro socijs uos contra hostes exercitum mittere putatis, an, hostium simulatione, contra socios, atque amicos? quae ciuitas est in Asia, quae non modo unius imperatoris, aut legati, sed unius tribuni mil. animos, ac spiritus capere possit? Quare, etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse uideatur: tamen, nisi erit idem, qui se a pecunijs sociorum, qui ab eorum coniugibus, ac liberis, qui ab auro, gazaq. regia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumq. mittatur. ecquam putatis ciuitatem pacatam fuisse, quae locuples sit? ecquam esse locupletem, quae istis pacata esse uideatur? ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium, non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam, requisiuit. uidebat enim populus R. non locupletari quotannis pecunia publica, praeter paucos, neque eos quidquam aliud assequi classium nomine, nisi ut, detrimentis accipiendis, maiore affici turpitudine uideremur. nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus condicionibus proficiscantur, ignorant uidelicet isti, qui ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur. quasi uero Cn. Pompeium non cum suis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnum esse uideamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui, inter annos tot, unus inuentus sit, quem socij in urbes suas cum exercitu uenisse gaudeant. Quod si auctoritatibus hanc caussam, Quirites, confirmandam putatis; est uobis auctor, uir bellorum omnium, maximarumq. rerum peritissimus, P. Seruilius; cuius tantae res gestae terra, mariq. exstiterunt, ut, cum de bello deliberetis, auctor uobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio, summis uestris beneficijs, maximisq. rebus gestis, summo ingenio, & prudentia praeditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes, pro amplissimis uestris honoribus, summum consilium, summam grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, uirtute, constantia singulari. Quare uidete, num horum auctoritatibus illorum orationi, qui dissentiunt, respondere posse uideamur

EXPLANATIO

SI QVID *de eo factum esset,* } si quid humanitus ei contigisset: si obijsset. ominis caussa, mortis mentionem uitauit. IN. EO *ipso* } idem Valerius Max. & Plutarchus. NON *dico hoc loco,* } figura beneuolum, promissa breuitate, auditorem reddens, & eadem attentum, quia maius aliquid, quam quod omittit, pollicetur. huius generis illud est or. 1. in Rullum. Non queror diminutionem uectigalium, non flagitium huius iacturae, atque damni: praetermitto illa, quae nemo est, quin grauissime & uerissime conqueri possit nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonae, horreum belli, sub signo, claustrisq. reip. positum uectigal seruare non potuisse; eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Sullanae dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico, solum hoc in rep. uectigal esse, quod, amissis alijs, remaneat, intermissis non conquiescat; in pace niteat, in bello non obsolescat; militem sustentet, hostem non pertimescat: praetermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis, ac libertatis loquor. PVNICVM, *& Hispaniense,* } quorum altero Carthaginem ipsam, altero Numantiam Africanus, Paulli filius, deleuit: cum ei semel ante tempus, uetere lege praescriptum, aedilitatem petenti, consulatus mandatus esset; iterum autem contra eam legem, quae uetabat quemquam iterum consulem fieri. NVPER } Nuper dicit, cum de patrum aetate loquatur. BELLVM *administraret* } continuatis in eo contra legem consulatibus. ADOLESCENTVLVM *priuatum,* } annos natum uigintitres. Plutarchus. EXERCITVM } legiones tres. DIFFICILI *reip. tempore* } Italico bello, periclitante rep. CVIVS *a Senatorio gradu aetas longe abesset,* } ante annũ aetatis XXIV. multos enim menses in bello consumpsit, modo uictus, modo uictor. triumphauit autem anno XXIV. ut in Epitome, & Eutropio legitur. IMPERIVM, *& exercitum dari?* } ut in Sicilia contra Carbonem, in Africa contra Domitium, & Hiarbam, Numidiae regem, bellum gereret. EQVITEM *Romanum triumphare?* } Ex Africa, de Hiarba rege, L. Sulla dictatore, qui reuertenti ad urbem obuiam prodiit, & magnum appellauit. Plinius lib. VII. Pompeius, Sicilia recuperata, Africa tota subacta, Magniq. nomen spolio inde capto, eques Romanus, id quod ante nemo, curru triumphali praeuectus est. SED *etiam studio omni uisendam putauit.* } arbitror hoc dici, quia triumphus ei extra ordinem datus est, cum esset adolescentulus, nondum senator. DVO *consules* } D. Brutus, & Mam. Aemilius. AD *bellum maximum* } Sertorianum, cui dux unus sufficere Q. Metellus Pius non uidebatur. PROCONSVLE } proconsulari imperio, ut Metello par esset. MITTERETVR. } a senatu. nam a populo imperium non accepit. Phil. 2. Sertorianum bellum a senatu priuato datum est, quia consules recusabant: cum L. Philippus pro consulibus se eum mittere dixit, non pro consule. Hoc est, cur ipse ad senatum scripserit: Nomine modo imperij a uobis accepto, diebus XL. exercitum paraui. EX. *S. C. legibus solutus* } decem enim annis ante quam ei per leges liceret, quaestura nondum gesta, ex equite Romano consul factus est. QVAM *ullum alium magistratum per leges capere licuisset:* } nullum enim antea

C magi-

magistratum, ne quaesturam quidem, neque ceperat, neque per leges ei capere licuerat. VT *iterum eques Romanus ex S. C. triumpharet?* } ex Hispania, cum antea triumphasset ex Africa. Ex S. C. autem, quia missus est in Hispaniam a senatu, non a populo. POST *hominum memoriam* } omnibus saeculis. A Q. CATVLO, } qui nunc Maniliam legem dissuadet. ALIAE *quoque uirtutes animi multae,* } ut temperantia. artes appellauit supra, non uirtutes. HOC *anno* } omisso nomine, Glabrionem carpit. VIDEBAT *enim populus Romanus non locupletari quotannis pecunia publica, praeter paucos,* } de mendo conuenit inter omnes: correctio non eadem omnibus arridet. mihi quidem haec, uel ideo fortasse, quia nostra, uel quod optimam habere sententiam, nec tamen a litterarum similitudine longius discedere uidetur, minime displicet. Videbat enim, populi Romani nomine locupletari quotannis pecunia publica praetores paucos. Vt ita dicat, populi Romani nomine, quemadmodum statim, classium nomine. aut, si quem offendit iteratio eiusdem uerbi: cuius tamen generis exempla saepe occurrunt: consideret, an hoc sit rectius: Videbat enim praetores nostros locupletari quotannis pecunia publica, praeter paucos. Quae non ita magna mutatio est. nam & populus Romanus, P.R. & praetor, P R. duabus litteris aeque scribebatur. Videbat, certe ad oram maritimam potius, quam ad populum Romanum, referri decet. QVIBVS *iactu is,* } empta prouincia. quod sequenti uerbo, condicionibus, comprobatur. IGNORANT *uidelicet isti,* } ironia. dixit enim paullo ante: Nouerunt sociorum uulnera: uident eorum calamitates, querimonias audiunt. QVI *ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur.* } hoc supra tribuit Hortensio. P. SERVILIVS } Isauricus, ab Isauris in Cilicia deuictis. nota historia. C. CVRIO } qui de Dardanis ex Macedonia triumphauit. In Pisonem, Frontinus, Florus, alij. CN. LENTVLVS, } Clodianus, qui consul fuerat cum L. Gellio. C. CASSIVS, } is, opinor, qui ante Lentulum anno proximo consul fuit: ut tres consulares nominet, quorum auctoritas in lege suadenda magni apud populum Romanum debet esse ponderis. quamquam, ut Lentulo praeponeretur, temporis ratio postulauit. sed hoc supra quoque notauimus. in facilitate contra propositum ordinem fidei praeposita.

ORATIO

QVAE cum ita sint, C. Manili; primum istam tuam & legem, & uoluntatem, & sententiam laudo, uehementissimeq. comprobo: deinde te hortor, ut, auctore populo R. maneas in sententia, ne ue cuiusquam uim, aut minas pertimescas. primum in te satis esse animi, constantiaeq. arbitror: deinde, cum tantam multitudinem, cum tanto studio adesse uideamus, quantam non iterum in eodem homine praeficiendo uidimus; quid est, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me est studij, consilij, laboris, ingenij; quidquid hoc beneficio populi R. atque hac potestate praetoria, quidquid auctoritate, fide, constantia possum; id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo R. polliceor, & defero: testorq. omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploq. praesident, qui omnium mentes eorum, qui ad remp. adeunt, maxime perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc caussam conciliari putem, neque quo mihi ex cuiusquam amplitudine aut praesidia periculis, aut adiumenta honoribus quaeram: propterea quod pericula facile, ut hominem praestare oportet, innocentia tecti pellemus; honores autem neque ab uno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione uitae, si uestra uoluntas feret, consequemur. Quamobrem, quidquid in hac caussa mihi susceptum est, Quirites, id omne me reip. caussa suscepisse confirmo: tantumq. abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quaesisse uidear: ut multas etiam simultates, partim obscuras, partim apertas, intelligam, mihi non necessarias, uobis non inutiles, suscepisse. sed ego me, hoc honore praeditum, tantis uestris beneficijs affectum, statui, Quirites, uestram uoluntatem, & reip. dignitatem, et salutem prouinciarum, atque sociorum meis omnibus comodis, et rationibus praeferre oportere.

EXPLANATIO

C. MANILI; } de cuius lege, & eo, post tribunatum statim accusato, Asconius in Corneliana. QVANTVM *non iterum in eodem homine praeficiendo uidimus:* } in omnibus antiquis libris est, Non: in nullo, Vidimus, sed, Videremus; quod mendosum esse constat: aut, Vidimus; quod placet. Cum, inquit, magnam in maritimi belli cura ad Pompeium deferenda multitudinem uiderimus populi Romani: maiorem tamen nunc uidemus. qua sententia, Non, retineo, ab alijs improbatum. DE. RE, } de tanto uiro deligendo. DE *perficiendi facultate* } cum e summa populi Romani frequentia, summoq. studio quid de promulgata lege sentiat, facile cognoscatur. HVIC *loco,* } multa enim circa forum templa, Iouis, Castoris, Concordiae, alia. TEMPLOQ. } Rostra templum uocat, ut pro Sextio, in Vatinium. ROGATV } Pompeij absentis, aut eius amicorum. Sic or. 2. in Rullum de eodem Pompeio. Feci adhuc, quae potui, neque familiaritate illius adductus, nec spe honoris, atque amplissimae dignitatis. VT *hominem praestare oportet,* } quatenus praestare homo debet, innocentiae praesidio. EADEM *nostra illa* } illa, quam ab ineunte aetate suscepimus: de qua in exordio. SI *uestra uoluntas feret,* } honores enim uestra beneficia sunt. MIHI *non necessarias,* } nam, quod ad me attinet, simultatibus his carere potui. VOBIS *non inutiles,* } perspecta enim ciuium uoluntate, facile bonos a malis distinguetis. RATIONIBVS } latius patet, quam, Commodis. omnes enim res dicit, quae ad ipsum pertineant. VESTRAM *uoluntatem,* } multis de Pompeio iudicijs patefactam. REIP. *dignitatem,* } agitur enim populi Romani gloria: quae cum ei magna in rebus omnibus, tum summa a maioribus in re militari tradita est. PROVINCIARVM, } in qua uectigalia uestra sunt. SOCIORVM } & populorum, & regum. PRAEFERRE *oportere.* } si gratus erga uos, si bonus in rep. ciuis esse uolo.

IN.ORA-

IN. ORATIONEM. CICERONIS
PRO. A. CLVENTIO. HABITO
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

SASSIA *quaedam, Cluentij mater, improbi mulier ingenij, libidinis effraenatae post binas nuptias, unas patris Cluentij, alteras A. Aurij Melini, generi sui, quem cum filia diuortium facere coegit, postremo nupsit Statio Albio Oppianico, qui Melinum, eius uirum, occiderat. hic cum intelligeret, Cluentium nondum testamentum fecisse, eoq. mortuo bona eius omnia ad matrem esse uentura: incensus auaritia, ueneno eum tollere decreuit. ea re cognita, duobusq. praeiudicijs iam probata, primum Scamandri damnatione, cuius in manibus uenenum deprehensum fuerat, deinde C. Fabritij, qui Cleophanti, quo Cluentius medico utebatur, seruum Diogenem ad uenenum dandum spe, & praemio sollicitauerat: Oppianicum Cluentius de ueneficio accusauit: qui cum damnatus esset, defensor Oppianici L. Quinctius tribunus pl. quotidianis concionibus rem in inuidiam adduxit, cum diceret pecuniam in iudicio uersatã: & cum incertum esset, ex qua parte esset profecta, populus Romanus non credidit ab Oppianico datam, quia damnatus erat; et errore multoru. in falso crimine Cluentius fuit: cum Oppianicus C Aelio Staleno* DC *millia* H-S *pro numero iudicum, qui corrumpendi essent, dedisset. quo postea crimine, & Stalenus ipse, & cum eo Bulbus, Gutta, Popillius, alijq. eiusdem affines culpae iudices damnati sunt. Annis quinque post damnationem cum Oppianicus in exsulio perijsset, uxor Sassia moliri coepit insidias filio, quod eius consilio diceret per M. Asellium quendam uiro suo uenenum in pane datum. et cum de seruis quaestione habita, nihil esset repertum: rursus eadem, triennio post, adolescẽti Oppianico filia collocata, impulit eum ad filium de ueneficio accusandum. is actore usus est L. Attio Pisaurensi: contra quem praetor Cicero Cluentium defendit. Acta caussa est ad Q. Voconium Nasonem, qui de ueneficijs praetor quaesiuit, Lepido & Tullo cos.*

M. TVLLII. CICERONIS

PRO. A. CLVENTIO. HABITO

ORATIO. XIV

ANIMADVERTI, iudices, omnem accusatoris orationẽ in duas diuisam esse partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani; altera, tantummodo consuetudinis caussa, timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege est haec quaestio constituta. itaque mihi certum est hanc eandem distributionem, inuidiae, & criminum, sic in defensione seruare, ut omnes intelligant, nihil me nec subterfugere uoluisse reticendo, nec obscurare dicendo. sed, cum considero, quo modo mihi in utraque re sit elaborandum: altera pars, ea, quae propria est iudicij uestri, & legitimae ueneficij quaestionis, per mihi breuis, & non magnae in dicendo contentionis fore uidetur: altera autem: quae procul a iudicio remota est, quae concionibus seditiose concitatis accommodatior est, quam tranquillis, moderatisq. iudicijs, prospicio quantum in agendo difficultatis, & quantum laboris sit habitura. Sed in hac tanta difficultate illa me res tamen, iudices, consolatur, quod uos de criminibus sic audire consueuistis, ut eorum omnem dissolutionem ab oratore quaeratis; ut non existimetis plus uos ad salutem reo largiri oportere, quam quantum defensor purgandis criminibus consequi, & dicendo probare potuerit. de inuidia autem sic inter uos disceptare debetis, ut, non quid dicatur a nobis, sed quid oporteat dici, consideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum; in inuidia, caussa communis. quamobrem alteram partem caussae sic agemus, ut uos doceamus; alteram sic, ut oremus. in altera diligentia uestra nobis adiungenda est, in altera fides implorãda. nemo est enim, qui inuidiae, sine uestro ac sine talium uirorum subsidio, possit resistere. Equidem, quod ad me attinet, quo me uertam, nescio. negem fuisse illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? iactatam in iudicijs? commemoratam in senatu? euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus insitam? tam uetustam? non est nostri ingenij. uestri auxilij est, iudices, huius innocentiae sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma, atque in communi incendio, subuenire. etenim, sicut alijs in locis parum firmamenti, & parum uirium ueritas habet: sic in hoc loco falsa inuidia imbecilla esse debet. dominetur in concionibus; iaceat in iudicijs: ualeat in opinionibus ac sermonibus imperitorum; ab ingenijs prudentium repudietur: uehementes habeat repentinos impetus; spatio interposito, & caussa cognita, consenescat: denique illa definitio iudiciorum aequorum, quae nobis a maioribus tradita est, retineatur, ut in iudicijs & sine inuidia culpa plectatur, et sine culpa inuidia ponatur. Quamobrem a uobis, iudices, ante quam de ipsa caussa dicere incipio, hoc postulo: primum id, quod aequissimum est, ut ne quid huc praeiudicati afferatis. etenim non modo auctoritatem, sed etiam nomen iudicum amittemus, nisi hic ex ipsis caussis iudicabimus, ac si ad caussas iudicia iam facta domo deferemus. deinde, si quam opinionem iam uestris mentibus comprehendistis; si eam ratio conuellet, si ratio labefactabit, si denique ueritas extorquebit; ne repugnetis, eamq. animis uestris aut libentibus, aut aequis remittatis: tum autem, cum ego unaquaque de re dicam, & diluam, ne ipsi, quae contraria sunt, taciti cogitationi uestrae subijciatis; sed ad extremum exspectetis, & me meum dicendi ordinem seruare patiamini: cum peroraro, tum, si quid erit praeteritum, a me requiratis. Ego me, iudices, ad eam caussam accedere, quae iam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque, ipsa opinione hominum tacita, prope conuicta, atque damnata sit, facile intelligo: sed, si quis mihi deus uestram ad me audiendum beneuolentiam conciliarit; efficiam profecto, ut intelligatis, nihil esse homini tam timendum, quam inuidiam; nihil innocenti, suscepta inuidia, tam optandũ, quam aequum iudicium; quod in hoc uno denique falsae infamiae finis aliquis, atque exitus reperiatur. quamobrem magna me spes tenet, si ea, quae sunt in caussa, explicare, atque omnia dicendo consequi potuero, hunc locum, consessumq. uestrum, quem illi horribilem A. Cluentio ac formidolosum fore putauerunt, eum tandem eius fortunae miserae, multumq. iactatae portum ac perfugium futurum. tametsi permulta sunt, quae mihi, ante quam de caussa dicam, de communibus inuidiae periculis dicenda esse uideantur: tamen, ne diutius oratione mea suspensa exspectatio uestra teneatur, aggrediar ad crimen, cum illa deprecatione, iudices, qua mihi saepius utendum esse intelligo; sic ut me audiatis, quasi hoc tempore haec caussa primum dicatur, sicuti dicitur; non quasi saepe iam dicta, & numquam probata sit. hodierno enim die primum ueteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac caussa, atque inuidia uersata est. quamobream, dum multorum annorum accusationi breuiter, dilucideq. respondeo, quaeso ut me, iudices, sicuti facere instituistis, benigne, attenteq. audiatis.

EXPLANATIO

PRO. *A. Cluentio Habito.*] Cluentij cognomen ex ignoratione ueteris orthographiae suspicor esse deprauatum. quod enim constat ex antiquis monumentis, B pro V scribi solebat. inde factum est Habitus pro Auitus. nam cum, Abitus, mendosum putaretur, Auitus autem differret ab Abitus: bonam correctionem librarij, aut homines imperiti existimarunt, si,

Habitus,

Habitus, tamquam usitatum uerbum, reponeretur. in quo repugnat ueterum exemplorum obseruatio. nam saepe Auiti cognomen reperitur, Habiti numquam. Vibium Auitum nominat Plinius lib. XXXIV. c. 7. & Tacitus lib. XIII. Accedunt lapidum antiquorum testimonia, in domo Caesia Romae. CLODIAE. AVITAE in domo Arberinorum. CLAVDIVS. AVITVS in hortis Io. Georgij Caesarini. BAEBIO. AVITO Lubiani, in Germania. DVRIVS. AVITVS Neapoli. AVR. ABITVS Id sensisse uidetur, aut ratione ductus, aut antiqui exemplaris auctoritatem secutus, Tryphonius iurisconsultus; qui, cum huius orationis testimonio utitur, A. Cluentium Auitum appellat. ACCVSATORIS } T. Attij Pisaurensis, infra nominati. NIHIL, *& magnopere confidere* } incipit ex ipso accusatoris iudicio innocentiam Cluentij iudicibus ostendere. INVIDIA *iam inueterata* } infamia illius iudicij, quo Oppianicus, accusante Cluentio, iudice quaestionis C. Iunio, ante annos octo condemnatus erat. quam infamiam non dubia corrupti iudicij fama pepererat, & quia damnatus erat Oppianicus, accusatoris in eo potius, quam rei, culpam fuisse, uerisimile uidebatur. CONSVETVDINIS *caussa,* } quo enim de crimine quis accusat, id si argumentis probare non potest, aliquid tamen dicere consueuit. TIMIDE, } cum augere ueritas animum soleat. ATTINGERE } ,proprio timentis, & diffidentis uerbo usus est. CRIMINVM: } tria ueneficij crimina obijciebat accusator, unum, quod C. Vibium Capacem ueneno sustulisset: alterum, quod eius consilio adolescenti Oppianico paratum uenenum fuisset, quod cum Balbutius quidam interceptum bibisset, statim esse mortuum: tertium, quod patrem Oppianicum, ueneno per Asellium quendam in pane dato necasset. infra quoque: Agitur in criminibus A. Cluentij periculum. LEGE } Cornelia, L. Sullae dictatoris. infra. SVBTERFVGERE } hoc ad inuidiam pertinet iudicij Iuniani: quod uero subiungitur, Obscurare, ad crimina ueneficij. QVANTVM *in agendo difficultatis,* } insitam enim corrupti iudicij opinionem ex animis euellere, perdifficile uidetur. itaque non tam ego multa possum dicere, quam dici intelligo oportere. PVRGANDIS *criminibus* } hoc dicit, ut caussae confidere uideatur. INTER *uos disceptare* } inter uos iudicare. pro Milone. Isti & praepositus quaestioni, qui haec iuste, sapienterq. disceptet. Pro Deiotaro: Si hanc caussam in foro dicerem, eodem audiente, & disceptante te. IN *inuidia, caussa communis.* } nam si propter inuidiam condemnetur Cluentius; quis est, cui non idem periculum impendeat? Paullo post subiungitur, In communi incendio. *Vt oremus.* } tota enim haec pars uestrae uoluntatis est: docere uos, & purgare crimina non oportet. DILIGENTIA *uestra* } in audiendo, & cognoscendo. FIDES } integritas ea, quam praestare iurati iudices debent: ne hominem falsa inuidia circumuentum opprimi sinatis. AGITATAM *in concionibus?* } accusatam a tribuno pl. L. Quintio, Oppianici patrono. Exagitare, eodem sensu dixit in ep. ad Lentulum: Vt in rebus multo ante, quam tu profectus es, clam exulceratis deinde a consularibus palam exagitatis. IACTATAM *in iudicijs.* } quibus damnati sunt iudices illi, qui pecuniam acceperant. IN *communi incendio,* } agitur enim caussa communis ALIIS *in locis* } sequitur statim interpretatio, Dominetur in concionibus. REPENTINOS *impetus;* } plebis imperitae. CONSENESCAT: } langueat, tamquam senectus impetu uacet. SINE *inuidia* } nulla inuidiae ratione habita. SINE *culpa* } cum abest culpa. NE. QVID *huc praeiudicati afferatis.* } huc illud pertinet infra dictum: Aggrediar ad crimen, cum illa deprecatione, iudices, qua mihi saepius utendum esse intelligo; sic ut me audiatis, quasi hoc tempore haec caussa primum dicatur, sicuti dicitur, non quasi saepe iam dicta, & numquã probata sit. Et aliquanto post: Praesertim, iudices, cum a uobis quoque ipsis hoc impetrare sit aequissimũ, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut, si quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attulistis, hanc, caussa perspecta, atque omni ueritate cognita, deponatis. PER *octo annos* } ab Oppianici condemnatione. infra: Anni sunt octo, cum ista caussa in ista meditatione uersatur. Et aliquanto post: Habetis, iudices, quae in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reum uolunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt. Hic locus, ut opinor, annum indicat, quo damnatus est Oppianicus. sic enim ratiocinor. Anni sunt octo ab Oppianici damnatione ad consulatum Lepidi, & Tulli, quo anno hanc Cicero praetor caussam egit, ut ipsa docet oratio. quod si ita est: caussam dixit Oppianicus L. Lucullo, M. Cotta cos. ab his enim ad Lepidum, & Tullum anni numerantur octo. quod ne quis in dubium renocet, sumamus ab historia testimonium, quod refelli non posit. Defensus est Oppianicus a L. Quinctio tribuno pl. quod haec oratio declarat: is autem tribunus pl. fuit L. Lucullo consule. cognoscitur ex Marci tribuni pl. concione, quae legitur inter fragmenta Sallustij. in ea quattuor deinceps anni commemorantur, primus, Lepido, & Catulo cos. alter Bruto, & Mamerco; tertius, Octauio, & Curione; quartus, Lucullo, & Cotta. uexatum autem a Lucullo consule Quinctium tribunum pl. eadem concio significat his uerbis: Lucullus superiore anno quantis animis ierit in L. Quinctium, uidistis. Sed quid ambigua quaerimus? ipse Cicero, L. Quinctium L. Lucullo consule tribunum pl. fuisse, infra declarat his uerbis. At enim senatus uniuersus iudicauit, illud corruptum esse iudicium. quo modo? suscepit caussam. an potuit rem delatam eiusmodi repudiare? cum tribunus pl. populo concitato rem paene ad arma reuocasset. Aperte de Quinctio loquitur: & subiungit paullo post de Lucullo. Sed quaero a uobis, num istam legem ex illo S. C. L. Lucullus consul, homo sapientissimus, tulerit, num anno post. M. Lucullus, & C. Cassius. Si Quinctius igitur tribunatum gesit L. Lucullo consule, & idem, tribunicia potestate praeditus, Oppianicum defendit; sequitur, ut octo annorum primus L. Lucullo consule fuerit. EX *contraria parte audiatur,* } propter sermones ab aduersarijs Cluentij disseminatos. SI. QVIS *Deus* } confugit ad Deum, non ut iudicibus diffidere, sed ut uehementer optare uideatur. optare autem ad audiendum beneuolentiam iudicum, est, caussae confidere. EXPLICARE, } tacite rogat, ut caussam in patrono, meliorem putent. DE *communis*

inuidiae

inuidiae periculis} quae uobis, iudices, cauenda sunt. cauebitis autem absolutione Cluentij, falsi criminis inuidia laborantis. supra: Agitur enim in criminibus, A. Cluentij periculum; in inuidia, caussa communis. AD. CRIMEN,} uetus crimen, obiectum iam antea Cluentio, corrupti iudicij, quo damnatus est Oppianicus. SAEPE *iam dicta*,} cum ij damnati sunt, qui de Oppianico iudicauerant. non enim ea quasi praeiudicia contra Cluentium facta sequi debetis. supra: Ne quid huc praeiudicati afferatis. NVMQVAM *probata*} contra Cluentium, licet probata contra iudices illos. MVLTORVM *annorum accusationi*} octo annorum, post Oppianici damnationem: non quod in iudicio Cluentius esset accusatus: sed accusationem Cicero uocat ea, quae in Cluentium eius aduersarij de corrupto Oppianici iudicio coniecerant. neque nunc de illo iudicio, sed de ueneficio Cluentius reus est: eius tamen iudicij inueterata opinione laborabat. quod Cicero in ipso orationis exordio attigit his uerbis. Animaduerti, iudices, omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani; altera, &c. BREVITER, *dilucideq.*} quo nihil iudici gratius. & hoc promittit orator, ut beneuolentiam ad audiendum conciliet. BENIGNE, *attenteq.*} quorum alterum boni uiri, alterum boni iudicis est.

ORATIO

CORRVPISSE dicitur A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum suum innocentem Statium Albium condemnaret. ostendam, iudices primum, quoniam caput illius atrocitatis atque inuidiae fuit, innocentem pecunia circumuentum, neminem umquam maioribus criminibus, grauioribus testibus esse in iudicium uocatum; deinde, ea de eo praeiudicia esse facta ab ipsis iudicibus, a quibus condemnatus est, ut non modo ab ijsdem, sed ne ab alijs quidem ullis absolui ullo modo posset. cum haec docuero, tum illud ostendam, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia esse tentatum, non a Cluentio, sed contra Cluentium: faciamque, ut intelligatis, in tota illa caussa quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia conflarit. Primum igitur illud est, ex quo intelligi possit, debuisse Cluentium magnopere caussae confidere, quod certissimis criminibus, & testibus fretus ad accusandum descenderit. hoc loco faciendum mihi, iudices, est, ut uobis breuiter illa, quibus Albius condemnatus est, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, ut me inuitum de patris tui caussa dicere existimes, adductum fide, atque officio defensionis. etenim, tibi si in praesentia satisfacere non potuero, tamen multae mihi ad satisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio nisi nunc satisfecero, postea mihi satisfaciendi potestas non erit. simul & illud, quis est, qui dubitare debeat, contra damnatum, & mortuum pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominiae periculum iam abstulerit, mors uero etiam doloris; huic autem, pro quo dicitur, nihil possit offensionis accedere sine acerbissimo animi sensu ac dolore, & sine summo dedecore uitae, ac turpitudine. Atque, ut intelligatis, Cluentium non accusatorio animo, non ostentatione aliqua, aut gloria adductum, sed nefarijs iniurijs, quotidianis insidijs, proposito ante oculos uitae periculo, nomen Oppianici detulisse, paullo longius exordium rei demonstrandae repetam. quod, quaeso, iudices, ne moleste patiamini: principijs enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis.

EXPLANATIO

CORRVPISSE *dicitur A. Cluentius iudicium pecunia;*} ne parum attentus lector uarietate perturbetur, intelligat, narrationis hic quidem initium esse, non eius tamen, quam ueneficij crimina, de quibus iurati iudices sedent, necessario postulant. sunt enim & in hac oratione, & in alijs narrationum duo genera, unum in caussa, alterum extra caussam, quod tamen ad caussam pertineat. extra caussam possunt esse narrationes multae, in caussa, si crimen unum obijcitur, una tantum requiritur; si plura, pluribus uti licet. Conferuntur in Cluentium tria ueneficij crimina, unum de C. Vibio Capace, alterum de Oppianico adolescente, tertium de Oppianico sene: tres igitur narrationes necessariae sunt. Extra caussam autem haec prima est: Corrupisse dicitur A. Cluentius iudicium pecunia: agit enim non de ueneficio, sed de uita, & moribus Oppianici: ut in eo iudicio, quo Oppianicus accusante Cluentio damnatus est, uter pecuniam dederit, ab antecedentibus arguatur, nam Oppianico in infamiam adducto, Cluentio suspicione culpae liberato, usurum se Cicero sperat aequioribus iudicib. in hoc toto ueneficij crimine cognoscendo. Sequuntur aliae tres eiusdem generis, una de Scamandro, altera de C. Fabricio, eius patrono, condemnatis, quod, eorum opera Cluentio uenenum ab Oppianico paratum esse, probatum in iudicio sit. quibus duobus praeiudicijs adductus ad eum accusandum Cluentius descendit. Quarta narratio, quo modo, & per quos corruptum illud iudicium fuerit, ita docet, ut remotam a Cluentio culpam in ipsum Oppianicum totam transferat. His absolutis, hac quasi praemunitione ad ipsam caussam aggreditur; & quoniam, ut diximus, obiecta Cluentio tria sunt ueneficij crimina, ad singula singulis narrationibus utitur. INIMICVM *suum innocentem*} ex persona accusatorum ILLIVS *atrocitatis*} infamiae contra Cluentium excitatae. EA *de eo praeiudicia esse facta*} Scamandri, & Fabricij damnatione. QVID *res ipsa tulerit*,} tulit enim, ut corrupti ab Albio iudices eum tamen damnauerint. QVID *error affinxerit*,} errore creditum est, cum in iudicio uersata pecunia esset, non ab eo datam, qui damnatus est, sed ab eo, qui accusauit. QVID *inuidia conflarit*.} ex illo errore orta infamia est, ex infamia Cluentij periculum. AD *accusandum descenderit*.}

derit.} descendere in forum, & in campum, usitatum est: quia superioribus locis honestiores, plebs, infima humilioribus habitabat. in Diuin. Si quis uestrum, iudices, aut eorum, qui adsunt, forte miratur, me, qui tot annos in caussis, iudicijsq. publicis ita sim uersatus, ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc, mutata uoluntate, ad accusandum descendere. Quo loco plura. PRO *incolumi*, *& uiuo*} incolumis opponitur damnato: unde pro Archia: Cum Gabinij, quam diu incolumis fuit, leuitas, post damnationem calamitas omnem tabularum fidem resignasset. IGNOMINIAE *periculum*} quod ab ignominia periculum nasci potest. ABSTVLERIT,} damnatus enim nullum praeterea periculum exspectat. OSTENTATIONE} ut ingenium ostentaret. GLORIA} gloriae cupiditate: quae multos ad accusandum impulit.

ORATIO

A. Cluentius Habitus fuit, pater huiusce, iudices, homo non solum municipij Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius, & uicinitatis uirtute, existimatione, nobilitate facile princeps. is cum esset mortuus, Sulla & Pompeio cos. reliquit hunc annos XV natum, grandem autem, & nubilem filiam: quae, breui tempore post patris mortem, nupsit A. Aurio Melino, consobrino suo, adolescenti in primis, ut tum habebatur, inter suos honesto, & nobili. cum essent hae nuptiae plenae dignitatis, plenae concordiae, repente est exorta mulieris importunae nefaria libido, non solum dedecore, uerum etiam scelere coniuncta. nam Sassia, mater huius Habiti; (mater enim a me nominis caussa, tametsi in hunc hostili odio, & crudelitate est, mater, inquam, appellabitur: neque umquam illa ita de suo scelere, & immanitate audiet, ut naturae nomen amittat: quo enim est ipsum nomen amantius, indulgentiusq. maternum, hoc illius matris, quae multos iam annos, et nunc cum maxime filium interfectum cupit, singulare scelus maiore odio dignum esse ducetis) ea igitur mater Habiti, Melini illius adolescentis, generi sui, contra quam fas erat, amore capta primo, neque id ipsum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate continebatur; deinde ita flagrare coepit amentia, sic inflammata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiae, non hominum fama, non filij dolor, non filiae maeror a cupiditate reuocaret. animum adolescentis, nõdum consilio, ac ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa aetas capi ac deliniri potest: filia, quae non solum illo communi dolore muliebri in eiusmodi uiri iniurijs angeretur, sed nefarium matris pellicatum ferre non posset, de quo ne queri quidem sine scelere se posse arbitraretur, ceteros sui tanti mali ignaros esse cupiebat, in huius amantissimi sui fratris manibus, & gremio, maerore, & lacrumis consenescebat. Ecce autem subitum diuortium, quod solatium malorum omnium fore uidebatur. discedit a Melino Cluentia; ut in tantis iniurijs, non inuita; ut a uiro, non libenter. tum uero illa egregia, ac praeclara mater palam exsultare laetitia, ac triũphare gaudio coepit, uictrix filiae, non libidinis. itaque diutius suspicionibus obscuris laedi famam suam noluit; lectum illum genialem, quem biennio ante filiae suae nubenti strauerat, in eadem domo sibi ornari, et sterni, expulsa, atque exturbata filia, iubet. nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus omnium. O mulieris scelus incredibile, & praeter hanc unam in omni uita inauditum: o libidinem effrenatam, & indomitam: o audaciam singularem. non timuisse, si minus uim deorum, hominumq. famam, at illam ipsam noctem, facesq. illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiae? non parietes denique ipsos, superiorum testes nuptiarum? perfregit, ac postrauit omnia cupiditate, ac furore: uicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. tulit hoc commune dedecus iam familiae, cognationis, nominis grauiter filius, augebatur autem eius molestia quotidianis querimonijs, & assiduo fletu sororis. statuit tamen, nihil sibi in tantis iniurijs, ac tanto scelere matris grauius faciendum, quam ut illa matre ne uteretur: ne, quam uidere sine summo animi dolore non poterat, ea si matre uteretur, non solum uidere, sed etiam probare suo iudicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit simultatis, audiuistis: pertinuisse hoc ad caussam, tunc, cum reliqua cognoueritis, intelligetis. nam illud me non praeterit; cuiusmodicumque mater sit, tamen in iudicio filij de turpitudine parentis dici uix oportere. non essem ad ullam caussam idoneus, iudices, si hoc, quod in communibus hominum sensibus, atque in ipsa natura positum, atque infixum est, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non uiderem. facile intelligo, non modo reticere homines parẽtum iniurias, sed etiã animo aequo ferre oportere. sed ego ea, quae ferri possunt, ferẽda, quae taceri, tacenda esse arbitror. nihil in uita uidit calamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adijt, nihil mali timuit, quod non totum a matre esset conflatum, & perfectum. quae hoc tempore sileret omnia, atque ea, si obliuione non posset, tamen taciturnitate sua tecta esse pateretur: sed ea uero sic agit, ut prorsus reticere nullo modo possit. hoc enim ipsum iudicium, hoc periculum, illa accusatio, omnis testium copia, quae futura est, a matre initio est adornata, a matre hoc tempore instruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs comparatur. ipsa denique nuper Larino huius opprimendi caussa Romam aduolauit: praesto est mulier audax, pecuniosa, crudelis: instruit accusatores: instruit testes: squalore huius, & sordibus laetatur: exitium exoptat: sanguinem suum profundere omnem cupit, dummodo profusum huius ante uideat. haec nisi omnia perspexeritis in caussa; temere a nobis illam appellari putatote. sin autem erunt & aperta, & nefaria: Cluentio ignoscere debetis, quod haec a me dici patiatur: mihi ignoscere non deberetis, si tacerem.

EXPLA-

EXPLANATIO

A. CLVENTIVS *Habitus fuit, pater huiusce,* } non, Fuit pater huiusce, sed cum distinctionis nota, Fuit, pater huiusce. atque hoc saepe modo narrare Cicero incipit. infra. Larinas quaedam fuit Dinea, socrus Oppianici. Et aliquanto post: Fuit Aiulius quidam Larinas. In Diuin. Agonis est quaedam Lilybaetana, liberta Veneris Erycinae. In Verrem lib. IV. C. Heius est Mamertinus, omnibus rebus in illa ciuitate ornatissimus. Et in ep. ad Acilium: L. Manlius est Sosis. VIRTVTE, } probitate, & animi praestantia. non enim hoc nomen doctrinam necessario complectitur. ANNOS. XV. *natum,* } annos natus est quindecim, & annum agit decimum quintum, proprie Latine dicitur: at recentiores multi (nominibus meo more parco) perturbant, &, annum natus est decimum quintum, annos agit quindecim, contra ueterem consuetudinem dicunt. HONESTO, *& nobili.* } bonae existimationis, claris maioribus. nam, Honesto, ad ipsum, Nobili, ad familiam refertur. NON *pudor, non pudicitia,* } pudor animi, pudicitia corporis. ILLO *communi dolore muliebri* } qui ex pellicatu suscipitur. DE *quo ne queri quidem siue scelere se posse arbitraretur,* } matrem enim de tanto scelere accusare, scelus est. Simile illud ad Att. lib. 2. Eo sum miserior, quod mihi non modo irasci, grauissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune liceat. SOLATIVM *malorum omnium* } pellicem matrem non uidere, solatium est. VT *in tantis iniurijs, non inuita; ut a uiro non libenter.* } miram habet haec figura uenustatem. Sumit enim ornamentum a sententia pariter, & sermonis elegantia. Sic ad Att. lib. IV. Ita sunt res nostrae; ut in secundis, fluxae: ut in aduersis, bonae. Ad M. Brutum: Huius belli fortuna ut in secundis, fluxa; ut in aduersis, bona. O MVLIERIS *scelus incredibile,* } dixi alio loco, narratione absoluta, exclamationem subijci, ad iudices inflammandos. VICIT *pudorem libido,* } reuocat pudor ab inhonesta, turpiq. cupiditate: timor, proposita poena uel infamia, deterret: ratio dissuadet. haec ubi contemnuntur omnia, scelus emergit omnium grauissimum. PERTINVISSE *hoc ad caussam,* } ut a me exponeretur. non enim hoc temere dixi, sed ut, ea cur filium oderit, intelligatis. NIHIL *in uita uidit calamitatis* } Vidit, pro tulit. QVAE *hoc tempore sileret omnia,* } Silet omnino reus: sed loqui uidetur, cum loquitur is, qui caussam eius agit. propterea infra subiungitur: Cluentio ignoscere debetis, quod haec a me dici patiatur. SED *ea uero sic agit,* } ad ornatum aliquid, ad sententiam, Vero, nihil affert. sic in Verrem lib. V. O praeclarum imperatorem, nec iam cum M'. Aquillio, fortissimo uiro, sed uero cum Paullis, Scipionibus conferendum. Curtius lib. III. Semper quidem spiritus meus ex te pependit, sed nunc uero sacro, & uenerabili ore trahitur. Sed autem, eiusdem generis est apud Plautum in Rud. Sed autem quid si hanc hinc abstulerit quispiam, Sacram urnam Veneris? eodem modo & simpliciter, at, & cum, etc. interdum usurpatur, ut lib. I. de Orat. At uero filij eius diserti. In ep. ad Paetum: At uero Piso ille frugi. Pro Marcello: At uero haec tua iustitia. Virgilius lib. X. At uero ut uultum uidit morientis, & ora. ILLA *accusatio,* } cur non, haec, potius quam, illa? quia digito accusatores ostendit, ut infra: Is fecit heredem illum adolescentem Oppianicum, sororis suae filium. Et aliquanto post: Auunculus illius adolescentis Oppianici. In orat. pro Flacco: Tmolites ille uicanus, homo non modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, uos docebit, qualis sit L. Flaccus? Pro Scauro: Vndique mihi suppeditat, quod pro M. Scauro dicam, quocumque non modo mens, uerum etiam oculi inciderint. curia illa de grauissimo principatu patris, fortissimoq. testatur. Et subiungit de templo Castoris, & Pollucis L. ipse Metellus, auus huius, sanctissimos deos illo constituisse in templo uidetur in uestro conspectu iudices, ut salutem a uobis nepotis sui deprecarentur.

ORATIO

NVNC iam summatim exponam, quibus criminibus Oppianicus damnatus sit: ut & constantiam A. Cluentij, & rationem accusationis perspicere possitis. Ac primum, caussa accusandi quae fuerit, ostendam; ut id ipsum A. Cluentium ui & necessitate coactum fecisse uideatis. Cum manifesto uenenum deprehendisset, quod uir matris Oppianicus ei parauisset; & res non coniectura, sed oculis, ac manibus teneretur; neque in caussa ulla dubitatio posset esse: accusauit Oppianicum; quam constanter, & quam diligenter, postea dicam: nunc hoc scire uos uolui, nullam huic aliam accusandi caussam fuisse, nisi uti propositum uitae periculum, & quotidianas capitis insidias hac una ratione uitaret. Atque, ut intelligatis, ijs accusatum esse criminibus Oppianicum, ut neque accusator timere, neque reus sperare debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina exponam: quibus cognitis, nemo uestrum mirabitur, illum, diffidentem rebus suis, ad Stalenum, atque ad pecuniam confugisse. Larinas quaedam fuit Dinea, socrus Oppianici, quae filios habuit M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adolescentulus, bello Italico captus apud Asculum, in Q. Sergij senatoris, eius, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo. Numerius autem Aurius frater mortuus est, heredemq. Cn. Magium, fratrem suum, reliquit. postea Magia, uxor Oppianici, mortua est. postremo, unus qui reliquus erat Dineae filius, Cn. Magius est mortuus. is fecit heredem illum adolescentem Oppianicum, sororis suae filium, eumq. partiri cum Dinea matre iussit. interim uenit index ad Dineam neque obscurus, neque incertus, qui nunciaret ei, filium eius M. Aurium uiuere, & in agro Gallico esse in seruitute. mulier, amissis liberis, cum unius filij recuperandi spes esset ostentata, omnes suos propinquos, filijq.

filijq. sui necessarios conuocauit, & ab his flens petiuit, ut negotium susciperent, adolescentem inuestigarent, sibi restituerent eum filium, quem tantum unum ex multis fortuna reliquum esse uoluisset. haec cum agere instituisset, oppressa morbo est. itaque testamentum fecit eiusmodi, ut illi filios H-S CD millia legaret; heredem institueret eundem illum Oppianicum, nepotem suum: atque ijs diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum uiua Dinea instituerant, ita, mortua illa, ad inuestigandum Aurium cum eodem illo indice in agrum Gallicum profecti sunt. interim Oppianicus, ut erat, sicut multis ex rebus reperietis, singulari scelere, & audacia, per quendam Gallicanum, familiarem suum, primum illum indicem pecunia corrupit, deinde ipsum Aurium, non magna iactura facta, tollendum interficiendumq. curauit. illi autem, qui erant ad propinquum inuestigandum, & recuperandum profecti, litteras Larinum ad Aurios illius adolescentis propinquos, suosq. necessarios mittunt, sibi difficilem esse inuestigandi rationem, quod intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum. quas litteras A. Aurius, uir fortis, & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palam, multis audientibus, cum adesset Oppianicus, recitat, & clarissima uoce, se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium comperisset, delaturum esse testatur. Interim breui tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum reuertuntur, interfectum esse M. Aurium renunciant. animi non solum propinquorum, sed etiam omnium Larinatium odio Oppianici, & istius adolescentis misericordia commouentur. itaque, cum A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hominem, ac minis insequi coepisset, Larino profugit, & se in castra clarissimi uiri Q. Metelli contulit. post illam fugam, & sceleris, & conscientiae testem, numquam se indicijs, numquam legibus, numquam inermem inimicis cōmittere ausus est: sed per illam L. Sullae uim, atque uictoriam Larinum, in summo timore omnium, cum armatis aduolauit: quattuoruiros, quos municipes fecerant, sustulit: se a Sulla, & alios praeterea tres factos esse dixit, & ab eodem sibi esse impetratum, ut Aurium illum, qui sibi delationem nominis, & capitis periculum ostentarat, & alterum Aurium, & eius C. filium, & Sex. Virbium, quo sequestre in illo indice corrumpendo dicebatur esse usus, proscribendos, interficiendosq. curaret. itaque, illis crudelissime interfectis, non mediocri ab eo ceteri proscriptionis, & mortis metu terrebantur. His rebus in caussa iudicioq. patefactis, quis est, qui illum absolui potuisse arbitraretur? atque haec parua sunt: cognoscite reliqua; ut non aliquando condemnatum esse Oppianicum, sed aliquandiu incolumem fuisse miremini. Primum uidete hominis audaciam. Sassiam in matrimonium ducere, Habiti matrem, illam, cuius uirum A. Aurium occiderat, concupiuit. utrum, impudentior hic, qui postulet; an crudelior illa, si nubat? difficile dictu est. sed tamen utriusque humanitatem, constantiamq. cognoscite. Petit Oppianicus, ut sibi Sassia nubat, & id magnopere contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aspernatur, non denique illam Oppianici dexteram, uiri sui sanguine redundantem, reformidat; sed, quod haberet tres ille filios, iccirco se ab his nuptijs abhorrere respondit. Oppianicus, qui pecuniam Sassiae concupiuisset, domo sibi quaerendum remedium existimauit ad eam morā, quae nuptijs afferebatur. nam, cum haberet ex Nouia infantem filium; alter autem eius filius, Papia natus, Theani Apuli, quod abest a Larino decem & octo millia passuum, apud matrem educaretur: accersit subito sine caussa puerum Theano, quod facere, nisi ludis publicis, aut festis diebus, antea non solebat. mater, nihil mali misera suspicans, mittit. ille se Tarentum proficisci cum simulasset, eo ipso die puer, cum hora undecima in publico ualens uisus esset, ante noctem mortuus, & postridie, ante quam luceret, combustus est. atque hunc tantum maerorē matri prius hominum rumor, quam quisquam ex Oppianici familia, renunciauit. illa, cum uno tempore audisset, sibi non solum filium, sed etiam exsequiarum munus ereptum, Larinum confestim exanimata uenit, & ibi de integro funus iam sepulto filio fecit. dies nondum decem intercesserant, cum ille alter filius infans necatur. itaque nubit Oppianico continuo Sassia, laetanti iam animo, & spe optima confirmata: nec mirum, quae se non nuptialibus donis, sed filiorum funeribus delenitam uideret. itaque, quod ceteri propter liberos pecuniae cupidiores solent esse, ille propter pecuniam liberos amittere iucundum esse duxit.

EXPLANATIO

QVIBVS *criminibus Oppianicus damnatus sit*:} multis cum ueneficij criminibus accusauit Cluentius, quae infra narrantur, de duobus filijs, de uxore Cluentia, de fratris uxore grauida, de Socru Dinea: quos omnes Oppianicus ipse ueneno sustulit. ideo crimina, non crimen, appellantur: & subijcitur, Iis accusatum esse criminibus Oppianicum: non, Eo accusatum esse crimine Oppianicum. CONSTANTIAM *A. Cluentij*,} qui, cognitis, & patefactis Oppianici insidijs, non tamen eum statim reum fecit. aut, Constantiam, in accusando. sequitur autem paullo post: Accusauit Oppianicum; quam constanter, & quam diligenter, postea dicam. RATIONEM *accusationis*} caussam, cur accusauerit. DEPREHENDISSET,} in Scamandri manibus, qui propterea damnatus est. QVAM *constanter, & quam diligenter*,} ut iudices abeo corrumpi necesse non fuerit. AD *Stalenum*,} iudicem, quem primum corrupit. CN. *Magium, & filiam Magiam*,} ex alio uiro: ut Aurij ex Aurio, Magij ex Magio nascantur. BELLO *Italico captus*} Larinatibus contra Romanos pugnantibus. INTER *Sicarios*} dicebant, crimen ueneficij, maiestatis, repetundarum, & similia, non tamen Sicariatus, sed, inter Sicarios, aut, de Sicarijs. infra. Quid ergo est? haec quaestio sola ita gubernatur? quid M. Plaetorij, & C. Flaminij inter Sicarios? Pro Sex. Roscio. Qui inter Sicarios, & de ueneficijs accusabant. In orat. De Sicarijs, de ueneficijs, de peculatu, infitiari necesse est. ILLVM *adolescentem Oppianicum*,} intento ad eum digito, dixit, Illum, ut infra, Auunculus illius adolescentis Oppianici. ESSE *in seruitute*.} in ergastu

lo apud Q. Sergium. A. AVRIVS,} opinor nunc esse Melinum illum, cui Sasfia, expulsa filia, nupserat. nam & eum ab Oppianico interfectum esse, infra dicitur: & alium A. Aurium, praeter hunc, non uideo nominari. H-S CD *millia*} scutatorum duodecim millia. GALLICANVM,} qui primū Gallus fuerat, deinde, cum in Italiam habitatum uenisset, non amplius Gallus, sed Gallicanus esse coepit: quemadmodum de auo Pisonis materno dixit Cicero: Prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo Semiplacentinus haberi coeptus est. NON *magna iactura facta*,} non magno pretio. DENVNCIARAT,} praedixerat: ut pro Murena: Cum ille M. Catoni. iudicium minitanti, ac denuncianti, respondisset, si quid esset in suas fortunas incendium excitatum, id se non aqua, sed ruina restincturum. Q. METELLI} Pij, qui contra Italos, in illa sociorum paene omnium, defectione pro rep. pugnabat. FACTOS *esse*} quattuoruiros. SEX. *Virbium*,} ultimum de quattuoruiris: tres enim reliqui, Aurij fuere. QVI *postularet*;} ut ea sibi nubat, cuius uirum occiderat. VTRIVSQVE *humanitatem, constantiamq.*} quae sunt nomina uirtutum, ea uitijs tribuit per ironiam. non enim uterque humanus, & constans, sed uterque inhumanus, uterque pertinax in ea cupiditate, quae ad exitum perduci sine scelere non posset. TRES *filios*,} quorum duos pater Oppianicus necauit: tertium sibi seruauit, eum, qui nunc, a socru Sasfia impulsus, Cluentium accusat. HORA *undecima*} dixi iam, quocumque anni tempore duodecim horarum ciuiles dies fuisse, totidemq. noctes; eas autem horas aestate longiores, hieme contra. NEC *mirum*,} acerba ironia.

ORATIO

SENTIO, iudices, uos pro uestra humanitate his tantis sceleribus, breuiter a me demonstratis, uehementer esse commotos. quo tandem igitur animo fuisse illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, uerum etiam iudicandum? uos auditis de eo, in quem iudices non estis; de eo, quem non uidetis; de eo, quem odisse iam non potestis; de eo, qui & naturae, & legibus satisfecit: quem leges exsulio, natura morte multauit: auditis non ab inimico: auditis sine testibus: auditis, cum ea, quae copiosissime dici possunt, breuiter a me strictimq. dicuntur; illi audiebant de eo, de quo iurati sententias ferre debebant; de eo, cuius praesentis nefarium, & consceleratum uultum intuebantur, de eo, quem oderant propter audaciam; de eo, quem omni supplicio dignum esse ducebant: audiebant ab accusatoribus: audiebant uerba multorum testium: audiebant, cum unaquaque de re a P. Canutio, homine eloquentissimo, grauiter, & diu diceretur. Et est quisquam, qui, cum haec cognouerit, suspicari possit Oppianicum iudicio oppressum, & circumuentum esse innocentem? Aceruatim iam reliqua, iudices, dicam, ut ad ea, quae propiora huius caussae, & adiunctiora sunt, perueniam. uos quaeso, memoria teneatis, non mihi hoc esse propositum, ut accusem Oppianicum mortuum; sed, cum hoc persuadere uobis uelim, iudicium ab hoc non esse corruptum hoc uti initio ac fundamento defensionis, Oppianicum, hominem sceleratissimum, & nocentissimum, esse damnatum, qui uxori suae Cluentiae, quae amita huius Habiti fuit, cum ipse poculum dedisset, subito illa in media potione exclamauit, se maximo cum dolore mori. nec diutius uixit, quam locuta est: nam in ipso sermone hoc, & uociferatione mortua est. & ad hanc mortem tam repentinam, uocemq. morientis, omnia praeterea, quae solent esse indicia, & uestigia ueneni, in illius mortuae corpore fuerunt, eodemq. ueneno C. Oppianicum fratrem necauit. neque est hoc satis: tametsi in ipso fraterno parricidio nullum scelus praetermissum uidetur, tamen, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit. nam, cum esset grauida Auria, fratris uxor, & iam appropinquare partus uideretur; mulierem ueneno interfecit; ut una illa, & quod erat fratre conceptum, necaretur: postea fratrem aggressus est: qui sero, iam exhausto illo poculo mortis, cum & de suo, & de uxoris interitu clamaret, testamentumq. mutare cuperet, in ipsa significatione huius uoluntatis est mortuus. ita mulierem, ne, partu eius, ab hereditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius uita priuauit, quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut omnes intelligerent, nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset. Memoria teneo, Milesiam quandam mulierem, cum essem in Asia, quod ab heredibus secundis accepta pecunia, partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque iniuria: quae spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, heredem familiae, designatum reip. ciuem sustulisset. quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori uim attulisset, se ipsam cruciauit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem; atque cruciatum. ceteri non uidentur in singulis hominibus multa parricidia suscipere posse: Oppianicus inuentus est, qui in uno corpore plures necaret. itaque, cum hanc eius consuetudinem audaciamq. cognosceret auunculus illius adolescentis Oppianici, Cn. Magius; isq. graui morbo affectus esset, & heredem illum sororis suae filium faceret: amicis adhibitis, praesertim matre sua Dinea, uxorem suam interrogauit, esset ne praegnans. quae cum se esse respondisset; ab ea petiuit, ut, se mortuo, apud Dineam, quae tum ei mulieri socrus erat, quoad pareret, habitaret; diligentiamq. adhiberet, ut id, quod conceperat, seruaret, ut saluum parere posset. itaque ei testamento legat grandem pecuniam a filio, si qui natus esset; ab secundo herede nihil legat. quid de Oppianico suspicatus sit, uidetis: quid indicarit, obscurum non est. nam, cuius filium faceret heredem, eum tutorem liberis non adscripsit. quid Oppianicus fecerit, cognoscite; ut illum Magium intelligatis longe animo prospexisse morientem. Quae pecunia mulieri legata erat a filio, si qui natus esset, eam praesentem Oppianicus, non debitam, mulieri soluit: si haec solutio legatorum, & non merces abortionis appellanda est. quo illa pretio accepto, multisq. praeterea muneribus, quae tum ex tabulis Oppianici recitabantur, spem illam, quam

in aluo; commendatam a uiro, continebat, uicta auaritia, sceleri Oppianici uendidit. Nihil posse iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attendite exitum. Quae mulier, obtestatione uiri, decem illis mensibus ne domum quidem ullam, nisi socrus suae, nosse debuit, haec quincto mense post uiri mortem ipsi Oppianico nupsit. quae nuptiae non diuturnae fuerunt: erant enim non matrimonij dignitate, sed sceleris societate coniunctae. Quid illa caedes Asinij Larinatis, adolescentis pecuniosi, quam clara cum recens fuit, quam omnium sermone celebrata? Fuit, Auilius quidam Larinas, perdita nequitia, & summa egestate, arte quadam praeditus ad libidines adolescentulorum excitandas accommodata: qui ut se blanditijs, & assentationibus in Asinij consuetudinem penitus immersit, Oppianicus continuo sperare coepit, hoc se Auilio, tamquā aliqua machina admota, capere Asinij adolescentiam, & fortunas eius patrias expugnare posse. ratio excogitata Larini est, res translata Romam. iniri enim id cōsilium facilius in solitudine, perfici rem eiusmodi commodius in turba posse arbitrati sunt. Asinius cum Auilio Romam est profectus. hos uestigijs Oppianicus consecutus est. iam, ut Romae uixerunt, quibus conuiuijs quibus flagitijs, quantis, & quam profusis sumptibus; non modo conscio, sed etiam conuiua, & adiutore Oppianico, longum est mihi dicere, praesertim ad alia properanti. exitum huius assimulatae familiaritatis cognoscite. Cum esset adolescens apud mulierculam quandam, atque ibi pernoctaret, & ibi diem posterum commoraretur; Auilius, ut erat cōstitutum, simulat se aegrotare, & testamentum facere uelle. Oppianicus obsignatores ad eum, qui neque Asinium, neque Auilium nossent, adducit, & illum Asinium appellat: ipse, testamento Asinij nomine obsignato, discedit: Auilius illico conualescit. Asinius autem breui illo tempore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdam extra portam Esquilinam perductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem desideraretur; neque in ijs locis, ubi ex consuetudine quaerebatur, inueniretur; & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret, nuper se, & suos amicos testamentum eius obsignasse: liberti Asinij, & nonnulli amici quod eo die, quo postremum Asinius uisus erat, Auilium cum eo fuisse, & a multis uisum esse constabat, in eum inuadunt, & hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat triumuir, constituunt. atque ille continuo, nullo teste, nullo indice, recentis maleficij conscientia perterritus, omnia, ut a me paullo ante dicta sunt, exponit, Asiniumq. ab se, consilio Oppianici, interfectum fatetur. Extrahitur domo latitans Oppianicus a Manilio: index Auilius ex altera parte coram tenetur. hic iam quid reliqua quaeritis? Manilium plerique noratis. non ille honorem a pueritia, non studia uirtutis, non ullum existimationis bonae fructum umquam cogitarat, sed ex petulanti, atque improbo scurra, in discordijs ciuitatis, ad eam columnam, ad quam multorum saepe conuicijs perductus erat, cum suffragijs populi peruenerat. itaque rem cum Oppianico transigit: pecuniam ab eo accipit: caussam & susceptam, & manifestam, reliquit. ac tum in Oppianici caussa crimen hoc Asinianum cum testibus multis, tum uero indicio Auilij probabatur: in quo inter allegatos Oppianici nomen primum esse constabat, eius, quem uos miserum, atque innocentem falso indicio circumuentum esse dicitis. Quid? auiam tuam, Oppianice, Dineam, cui tu es heres, pater tuus non manifesto necauit? ad quam cum adduxisset medicum illum suum iam cognitum, & saepe uictorem, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat, se ab eo nullo modo uelle curari, quo curante suos omnes perdidisset. tum repente Anconitanum quendam L. Clodium, pharmacopolam circumforaneum, qui casu tum Larinum uenisset, aggreditur, & cum eo H-S *quadringentis, id quod ipsius tabulis tum est demonstratum, transigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa restarent, simul atque introductus est, rem conficit; prima potione mulierem sustulit. neque postea Larini punctum est temporis commoratus. Eadem hac Dinea testamentum faciente, cum tabulas prehendisset Oppianicus, qui gener eius fuisset, digito legata deleuit; & cum id multis locis fecisset, post mortem eius, ne litteris coargui posset, testamentum, in alias tabulas transcriptum, signis adulterinis obsignauit.*

EXPLANATIO

ILLOS} qui Oppianicum, accusante Cluentio, damnarunt. QVEM *odisse non potestis;*} mortuum enim non odimus: cum sit odium, nocendi cupiditas; nocere autem ei, qui sensu caret, nemo posit. ET EST *quisquam*,} turpis rei narrationem sequitur exclamatio, interrogatione subiecta, ut hic, & infra: Pro dij immortales, Oppianicum quisquam, his rebus cognitis, circumuentum dicit esse? Simile illud supra: His rebus in caussa iudicioq. patefactis, quis est, qui illum absolui potuisse arbitraretur? CIRCVMVENTVM *esse innocentem?*} unde orta in Cluentium accusatorem inuidia. RELIQVA,} de uxore Oppianici Cluentia, de fratre, de fratris uxore grauida, ueneno necatis. CVM *essem in Asia*,} quo iuit, habita oratione pro Roscio Amerino, metu Sullae dictatoris, quem offendisse uidebatur, quod in eius libertum Chrysogonum in ea oratione liberius esset inuectus. Hoc Plutarchus, et, opinor, uere. ipse tamen in Bruto aliam caussam affert in Asiam proficiscendi. Erat, inquit, eo tempore in nobis summa gracilitas & infirmitas corporis, procerum & tenue collum: qui habitus, & quae figura non procul abesse putatur a uitae periculo, si accedit labor, & laterum magna contentio. eoq. magis hoc eos, quibus eram carus, commouebat, quod omnia sine remisione, sine uarietate, in summa uocis, & totius corporis contentione, dicebam. itaque cum me & amici, & medici hortarentur, ut caussas agere desisterem; quoduis potius periculum mihi adeundum, quam a sperata dicendi gloria discedendum, putaui. sed cum censerem, remissione, & moderatione uocis, & commutato genere dicendi, me & periculum uitare posse, & temperatius dicere; ut consuetudinem dicendi mutarem, ea caussa mihi in Asiam proficiscendi fuit. Et subiungit. Post a me Asia tota peragrata est, cum summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar, ipsis lubentibus: quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo iudicio tota Asia illis temporibus disertissimus: et,

si, nihil habere molestiarum, nec ineptiarum, Atticorum est, hic orator in illis numerari recte potest. Assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes, erat etiam Aechylus, Gnidius, Adramitenus Xenocles. hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur. ILLIVS *adolescentis Oppianici*,} ostendebat eum iudicibus ut supra, cum dixit, Is fecit heredem illum adolescentem Oppianicum. HEREDEM} secundum. nam primus in utero matris erat. EI *testamento legat grandem pecuniam a filio*,} modus loquendi, ut in Topicis: Paterfamilias uxori ancillarum usumfructum legauit a filio. Similiter, soluere ab aliquo, dicebant, ut ep. 17. lib. VII. Quinctus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio soluat. AB *secundo herede*} a sororis suae filio. NIHIL *legat*.} ne sibi ipsa fortasse partum medicamentis abigeret, ;ab Oppianico corrupta. LIBERIS} liberis, de uno filio dixit: ut pro lege Manilia: Ex Miseno autem eius ipsius liberos qui cum praedonibus antea ibi bellum gesserat. a praedonibus esse sublatos? Cum unã tamen M. Antonij filiam significet. Et Phil. 1. Pax denique per eum, & per liberos eius cum praestantissimis ciuibus confirmata est. obsidem autem Bruto & Cassio M. Antonius unicum filium dederat. PERDITA *nequitia, & summa egestate*,} apte coniunguntur. nequitiam enim, idest sumptus immoderatos, breui sequitur egestas. IN SOLITVDINE,} ut Larini: quod municipium si cum urbe Roma conferretur, solitudo fuit. AD *alia properanti*.} ad ea, quae propiora Cluentij caussae, & adiunctiora sunt. id enim supra dixit. OBSIGNATO,} septem signis, de more. IN *discordijs ciuitatis*,} cum alij Sullam, alij Marium, Marianosue sequerentur. AD EAM *columnam*,} ius dicebat, opinor, ad columnam Maeniam: ad quam debitores, fures, & serui fugitiui accusabantur. eius mentio fit in Diuin. in orat. pro Sextio, apud Asconium. MVLTORVM} petentium, quod sibi Manilius debebat. de leuioribus autem summis triumuiri sedentes ad columnam Maeniam, Asconio auctore, indicabant. CONVICIIS} assiduis, molestisq petitionibus. id enim nonnumquam ualet conuicium. aut dic, conuicijs, cum conuicio petentium. AC *tum*} cum est accusatus a Cluentio Oppianicus. INTER *allegatos*} cum subiungat, Oppianici nomen primum esse constabat: necesse est, ut, qui allegati dicuntur, nocẽtes ipsi quoque sint: in quibus ideo nomen Oppianici primum fuerit, quod eius in primis opera Asinius esset interfectus. Eodem sensu illud accipio in ep. 3. lib. 2. ad Q. fr. Nerius index edidit ad allegatos Cn. Lentulum Vatiam, & C. Cornelium. EIVS,} cum amara ironia dictum. VOS} qui Cluentium accusatis. MISERVM, *atque innocentem*} accusatorum uerba ad iudices commouendos. QVID?} modus transeundi ad aliam rem, ut paullo ante, Quid illa caedes Asinij Larinatis? CVI *tu es heres*,} suspiciosa uerba. nam quod heres, ideo uidetur illa ab heredis patre necata. SVOS *omnes*} qui heredes ei esse potuissent. PERDIDISSET.} non culpa, sed inscientia. L. CLODIVM,} libertum. nam ingenuus operam tam sordido quaestui non dedisset. HS *quadringentis*,} scutatis duodecim. qua mercede uix arbitror de tanto scelere Clodium cum Oppianico transegisse. quae si cui non absurda suspicio uidetur, consideret, an sit rectius H-S quadraginta: ut subaudiatur, millibus. ita scutati erunt mille ducenti. nisi tamẽ haec quoque summa, praesertim pharmacopolae circumforaneo data, nimia est. Sed quae dicimus, dubitantes dicimus, non affirmantes. dubitatio autem ueritatem saepe parit. IPSIVS *tabulis*} in quas retulit, se dedisse L. Clodio, ut socrum suam Dineam curaret, H-S quadringẽtos, uel, quod potius existimo, quadraginta. TVM} in eo iudicio, quo damnatus est Oppianicus. FORA *multa*} obeunda: ut sua pharmaca diuersis locis uenderet. PRIMA *potione*} praesenti ueneno usus. NEQVE *postea Larini punctum est temporis commoratus*.} ne, suo scelere per corporis notas patefacto, poenas daret. FACIENTE,} non, dum faceret, sed, quo tempore fecit. PREHENDISSET,} furtim. DIGITO} cur, digito, potius, quam calamo? quia ceratis in tabulis testamentum de more scriptum erat: unde illud, In ima cera. LEGATA *deleuit*:} ut solus heres esset eius filius Oppianicus. MVLTIS *locis*} ubicumque aliquid legabatur. IN ALIAS *tabulas*} ceratas.

ORATIO

MVLTA praetereo consulto: etenim uereor, ne haec ipsa nimium multa esse uideantur: uos tamen eum similem sui fuisse in ceteris uitae partibus existimare debetis. Illum tabulas publicas Larini censorias corrupisse, decuriones uniuersi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationem, nemo rem ullam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis, & affinibus tutorem umquam liberis suis scripsit: nemo illum aditu, nemo congressione, nemo sermone, nemo conuiuio dignum iudicabat: omnes aspernabantur, omnes abhorrebant, omnes ut aliquam immanem, ac perniciosam bestiam, pestemq. fugiebant. Hunc tamen hominem, tam audacem, tam nefarium, tam nocentem, numquam accusasset Habitus, iudices, si id praetermittere saluo capite suo potuisset. erat huic inimicus Oppianicus, erat, sed tamen erat uitricus: crudelis, & huic infesta mater, attamen mater: postremo nihil tam remotum ab accusatione, quam Cluentius, & natura, & uoluntate, & instituta ratione uitae. sed, cum esset haec illi proposita condicio, ut aut iuste, pieq. accusaret, aut acerbe, indigneq. moreretur; accusare, quoquo modo posset, quam illo modo emori, maluit. atque, ut haec ita esse perspicere possitis, exponam uobis Oppianici facinus, manifesto compertum, atque deprehensum: ex quo simul utrumque, & huic accusare, & illum condemnari necesse fuisse, intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur, ministri publici Martis, atque ei deo ueteribus institutis religionibusq. Larinatium consecrati. quorum cum satis magnus numerus esset; cumq. item, ut in Sicilia permulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia numerarentur: repente Oppianicus, eos omnes liberos esse, ciuesq. Romanos, coepit defendere. grauiter id decuriones

nes Larinatium, cunctiq. municipes tulerunt: itaque ab Habito petiuerunt, ut eam caussam susciperet, publiceq. defenderet. Habitus, cum se ab omni eiusmodi negotio remouisset, tamen pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo quod se non solum suis commodis, sed etiam suorum municipum, ceterorumq. necessariorum natum esse arbitrabatur, tãtae uoluntati uniuersorum Larinatium deesse noluit. suscepta caussa, Romamq. delata, magnae quotidie contentiones inter Habitum & Oppianicum ex utriusque studio defensionis excitabantur. erat ipse immani acerbaq. natura Oppianicus: incendebat eius amentiam infesta, atque inimica filio mater Habiti. magni autem illi sua interesse arbitrabantur, hunc a caussa Martialium dimouere. suberat etiam alia caussa maior, quae Oppianici, hominis auarissimi, atque audacissimi, mentem maxime commouebat. nam Habitus usque ad illius iudicij tempus nullum testamentum umquam fecerat. neque enim, legare eiusmodi matri, poterat in animum inducere, neque testamento nomen omnino praetermittere parentis. id cum Oppianicus sciret, (neque enim erat obscurum) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrem esse uentura: quae ab sese postea, aucta pecunia, maiore praemio; orbata filio, minore periculo necaretur. itaque, bis rebus incensus, qua ratione Habitum ueneno tollere conatus sit, cognoscite.

EXPLANATIO

CENSORIAS} in municipijs quoque censores erant, qui, censu peracto, in tabulas diligenter omnia referrent. DECVRIONES. VNIVERSI} senatus uniuersus. IVDICAVERVNT:} decreto publico. RATIONEM,} rei pecuniariae. AFFINIBVS} exemplum iam attulit Cn. Magij: qui cum frater esset uxoris Oppianici, eiusque filium faceret beredem, Oppianicum tamen patrem filio suo postumo tutorem non adscripsit. ADITV,} ad quem adiretur. CONGRESSIONE,} congressum omnes uitabant. ET. NATVRA, *& uoluntate, & instituta ratione uitae.*} actionum bumanarum initia primum a natura proficiscuntur: deinde uoluntas, nisi malis artibus abducatur, naturam sequitur: ex utraque studium oritur, & consuetudo. baec ubi coniunguntur omnia, non facile quisquam ab instituta uitae ratione ad noua consilia deflectit. omnia tamen interdum necessitas uincit, ut in Cluentio; qui Oppianicum numquam accusasset, si id praetermittere. saluo capite suo potuisset. Refertur ad hunc locum id, quod supra dictum est: Ac primum, accusandi caussa quae fuerit, ostendam; ut id ipsum A. Cluentium ui & necessitate coactum fecisse uideatis. Et infra: Quis est, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifestoq. deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? IVSTE,} propter Oppianicum insidiantem uitae suae. PIEQ.} erga se ipsum. est enim pietas, a se ipso mortem depellere. ACERBE,} per uim a uitrico illatam. INDIGNEQ.} nullo suo merito. QVOQVO *modo posset,*} eo magis, cum iuste, pieq. posset. ILLO *modo*} acerbe, indigneq. quod proxime dixit. opponuntur autem, Quoquo modo, Illo modo, cum aliqua uenustate. IN *Martis familia*} quae libera non est. serui enim, familia, dicuntur. CIVESQ. *Romanos,*} ut ceteros Larinates. municipes enim erant. AB *omni eiusmodi negotio*} ut quemquam accusaret. REMOVISSET,} natura, uoluntate, instituta ratione uitae. PRO *loco,*} quem obtinebat, bonoris, & dignitatis. ad Terentiam: Vos uidete. quid aliae faciant isto loco feminae. PVBLICEQ. *defenderet.*} publico nomine, tamquã actor caussae publicae. PRO *antiquitate generis sui,*} quae ciues ei suos commendare uideretur. nouus enim ciuis reliquos minus amat. NATVM *esse*} e sententia Platonis, qui in epistola ad Archytam nasci nos patriae, parentibus, amicis dixit. quem locum ita Cicero conuertit Off. lib. 1. Sed quoniam, ut praeclare scriptum est a Platone, non nobis solum nati sumus, sed ortus nostri partem patria, partem parentes uindicant, partem amici, &c. TANTAE *uoluntati uniuersorum Larinatium*} grauiter enim eam rem & decuriones ipsi, & cuncti municipes tulerunt. EX *utriusque studio defensionis*} non, utriusque defensionis, sed utriusque, Cluentij, & Oppianici: quorum alter Martiales, alter caussam publicam defendebat. ERAT *ipse*} ipse per se, uel si non incenderetur ab uxore. MATER *Habiti.*} addere nomen Habiti, necesse non uidetur: cum dixerit, Inimica filio: itaque glossema puto. HVNC} Cluentium. A CAVSSA *Martialium*} quam pro Larinatibus contra Martiales Cluentius agebat. ILLIVS *iudicij*} quo Oppianicum de ueneno Cluentius accusauit. EIVSMODI *matri,*} quae primum genero suo Aurio Melino, deinde Oppianico, qui Melinum occiderat, nupsisset, postremo quae sibi infesta uehementer esset. ID *cum Oppianicus sciret, (neque enim erat obscurum)*} similiter in ep. ad Lentulum: Quae cum uiderem, (neque enim erant obscura) Pro Sextio. Haec ego cum uiderem, (neque enim erant occulta,) In Rullum or. 2. Quae cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerem; (neque enim obscure gerebantur) Ex Demosthene fortasse sumptum; cuius est hoc in oratione *περὶ τοῦ στεφάνου: ταῦτα δὲ ὁρῶν ὁ Φίλιππος: (οὐ γὰρ ἦν ἀφανῆ.)*

ORATIO

C. & L. Fabricij fratres gemini fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter se cum forma, tum moribus similes, municipum autem suorum dissimillimi: in quibus quantus splendor sit, quam prope aequabilis, quam fere omnium constans, & moderata ratio uitae, nemo uestrum, ut mea fert opinio, ignorat. bis Fabricijs semper usus est Oppianicus familiarissime. iam hoc fere scitis omnes, quantam uim habeat ad coniungendas

iungendas amicitias studiorum ac naturae similitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quaestum turpem esse arbitrarentur; cum omnis ab his fraus, omnes insidiae, circumscriptionesq. adolescentium nascerentur; cumq. essent uitijs, atque improbitate omnibus noti: studiose, ut dixi, ad eorum se familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus applicarat, itaque tunc sic statuit, per C. Fabricium (nam L. erat mortuus) insidias Habito comparare. erat illo tempore infirma ualetudine Habitus, utebatur autem medico ignobili, sed spectato homine, Cleophanto: cuius seruum Diogenem Fabricius ad uenenum Habito dandum spe & pretio solicitare coepit. seruus non incallidus, sed, ut ipsa res declarauit, frugi, atque integer, sermonem Fabricij non est aspernatus: rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Habito est locutus: Habitus autem statim cum M. Bebrio senatore, familiarissimo suo, communicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminisse uos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Habitus emeret a Cleophanto, quo facilius aut comprehenderetur res eius indicio, aut falsa esse cognosceretur. ne multis, Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interuenissent, pecuniaq. obsignata, quae ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri, liberti Fabriciorum, deprehenditur. Pro dij immortales, Oppianicum quisquam, his rebus cognitis, circumuentum dicit esse? quis umquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus est? quod ingenium, quae facultas dicendi, quae a quoquam excogitata defensio huic uni crimini potuit obsistere? simul & illud, quis est, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifestoq. deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? Satis esse arbitror demonstratum, iudices, ijs criminibus accusatum esse Oppianicum, ut honeste absolui nullo modo potuerit. cognoscite nunc, ita reum citatum esse illum, ut, re semel atque iterum praeiudicata, condemnatus in iudicium uenerit. Nam Cluentius, iudices, primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat. is erat libertus Fabriciorum Scamander. integrum consilium, iudicij corrupti nulla suspicio: simplex in iudicium caussa, certa res, uerum crimen allatum est. hic tum Fabricius, is, de quo ante dixi, qui, liberto damnato, sibi illud impendere periculum uideret, quod mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum plerisque eorum magnum usum esse sciebat, frequentes eos ad me domum adduxit. qui quamquam de homine, sicut necesse erat, existimabant: tamen, quod erat ex eodem municipio, suae dignitatis esse arbitrabantur, eum, quibus rebus possent, defendere: idque, a me, ut facerem, & ut caussam Scamandri susciperem, petebant, in qua caussa patroni omne periculum continebatur. ego, qui neque illis, talibus uiris, ac tam amantibus mei, rem possem ullam negare; neque illud crimen tantum, ac tam manifestum esse arbitrarer; sicut nec illi quidem ipsi, qui mihi tum illam caussam commendabant, arbitrabantur; pollicitus ijs sum, me omnia, quae uellent, esse facturum. Res agi coepta est: citatus est Scamander reus: accusabat P. Canutius, homo in primis ingeniosus, & in dicendo exercitatus: accusabat autē ille quidem Scamandrum uerbis tribus, Venenum esse deprehensum. omnia tela totius accusationis in Oppianicum coniciebantur. aperiebatur caussa insidiarum: Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis uita, & audacia proferebatur: denique omnis accusatio, uarie, grauiterq. tractata, ad extremum manifesta ueneni deprehensione conclusa est. Hic ego cum ad respondendum surrexi; qua cura, dij immortales, qua sollicitudine animi, quo timore. semper equidē magno cum metu incipio dicere: quotiescumque dico, toties mihi uideor in iudicium uenire non ingenij solum, sed etiam uirtutis, atque officij: ne aut id profiteri uidear, quod non possim implere, quod est impudentiae; aut id non efficere, quod possim, quod est aut perfidiae, aut negligentiae. tum uero ita sum perturbatus, ut omnia timerem; si nihil dixissem, ne infantissimus; si multa in eiusmodi caussa dixissem, ne impudentissimus existimarer. collegi me aliquando, & ita constitui, fortiter esse agendum; illi aetati, qua tum eram, solere laudi dari, etiam si in minus firmis caussis hominum periculis non defuissem. itaque feci; sic pugnaui, sic omni ratione contendi, sic ad omnia confugi, quantum ego assequi potui, remedia, ac perfugia caussarum, ut hoc, quod timide dicam, consecutus sim, ne quis illi caussae patronum defuisse arbitraretur. sed, ut quidquid ego apprehenderā, statim accusator extorquebat e manibus. si quaesieram, an inimicitiae Scamandro cum Habito: fatebatur, nullas fuisse; sed Oppianicum, cuius ille minister fuisset, huic inimicissimum fuisse, atque esse dicebat. sin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Habiti uenturum emolumentum fuisse: concedebat; sed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necandis exercitati, omnia bona Habiti uentura esse dicebat. cum illa defensione usus essem, quae in libertinorum caussis honestissima semper existimata est, Scamandrum patrono esse probatum: fatebatur, sed quaerebat, cui probatus esset ipse patronus. cum ego pluribus uerbis in eo commoratus essem, Scamandro factas insidias esse per Diogenem, constitutumq. inter eos de alia re fuisse; ut medicamentum, non uenenum, Diogenes afferret; hoc cuiuis usu uenire posse: quaerebat, cur in eiusmodi locum, tam abditum, cur solus, cur cum obsignata pecunia uenisset: denique hoc loco caussa testibus honestissimis hominibus premebatur. M. Bebrius de suo consilio Diogenem emptum, se praesente Scamandrum cum ueneno, pecuniaq. deprehensum esse dicebat. P. Quinctius Varus. homo summa religione, & summa auctoritate praeditus, de insidijs, quae fierent Habito, & de sollicitatione Diogenis, recenti re, secum Cleophantum locutum esse dicebat. Atque in illo iudicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur, uerbo ille reus erat, re quidem uera, & periculo, & tota accusatione Oppianicus: neque id obscure ferebat, nec dissimulare ullo modo poterat: aderat frequens, aduocabat; omni studio, gratiaq. pugnabat; postremo, id quod maximo malo illi caussae fuit, hoc ipso loco, quasi reus ipse esset, sedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrum, sed in Oppianicum coniciebantur: timor eius, perturbatio, suspensus, incertusq. uultus, crebra coloris mutatio, quae erant antea suspiciosa, haec aperta, ac manifesta faciebant. Cum in consilium iri oporteret, quaesiuit ab reo C. Iunius Quaesitor ex lege illa Cornelia, quae tum erat, clam an palam de se sententiam ferri uellet? de Oppianici sententia responsum est, quod is Habiti familiarem Iunium esse dicebat, clam uelle ferri. itum est in consilium: omnibus sententijs, praeter unam, quam suam Stalenus esse dicebat, Scamander prima actione cōdemnatus est. quis tum erat omnium, qui, Scamandro

condemnato,

condemnato, non iudicium de Oppianico factum esse arbitraretur? quid est illa damnatione iudicatum, nisi uenenum id, quod Habito daretur, esse quaesitum? quae porro tenuissima suspicio collata in Scamandrum est, aut conferri potuit, ut is sua sponte necare uoluisse Habitum putaretur? atque, hoc tum iudicio facto, & Oppianico re, & existimatione iam, lege, & pronunciatione nōdum condemnato, tamen Habitus Oppianicum reum statim non fecit: uoluit cognoscere, utrum iudices in eos solos essent seueri, quos uenenum habuisse ipsos comperissent; an etiam consilia, conscientiasq. eiusmodi facinorum supplicio dignas iudicarent. itaque C. Fabricium, quem propter familiaritatem Oppianici conscium illi facinori fuisse arbitrabatur, reum statim fecit: utq. ei locus primus constitueretur, propter caussae coniunctionem impetrauit. Hic tum Fabricius non modo ad me meos uicinos, & amicos Aletrinates non adduxit, sed ipse ijs neque defensoribus uti postea, neque laudatoribus potuit. rem enim integram hominis non alieni, quamuis suspiciosam, defendere, humanitatis esse putabamus; iudicatam labefactare conari, impudentiae. itaque tum ille, inopia & necessitate coactus, in caussa eiusmodi ad Cepasios fratres confugit, homines industrios, atque eo animo, ut, quaecumque dicendi potestas esset data, in honore, atque in beneficio ponerent. Iam, hoc quoque prope iniquissime comparatum est; quod in morbis corporis, ut quisque est difficillimus, ita medicus nobilissimus, atque optimus quaeritur; in periculis capitis, ut quaeque caussa difficillima est, ita deterrimus, obscurissimusq. patronus adhibetur. nisi forte haec caussa est, quod medici nihil praeter artificium, oratores etiam auctoritatem praestare debent. Citatur reus: agitur caussa; paucis uerbis accusat, ut de re indicata, Canutius. incipit, longo, & alte petito prooemio, respondere maior Cepasius. primo attente auditur eius oratio. erigebat animum iam demissum, & oppressum Oppianicus: gaudebat ipse Fabricius: non intelligebat, animos iudicum non illius eloquentia, sed defensionis impudentia commoueri. postea quam de re coepit dicere, ad ea, quae erant in caussa, addebat etiam ipse noua quaedam uulnera. hoc quamquam sedulo faciebat, tamen interdum non defendere, sed praeuaricari accusationi uidebatur. itaque, cum callidissime se dicere putaret; & cum illa uerba grauissima ex intimo artificio deprompsisset, Respicite iudices hominum fortunas, respicite dubios, uariosq. casus, respicite C. Fabricij senectutem; cum hoc, Respicite, ornandae orationis caussa, saepe dixisset, respexit ipse: at C. Fabricius a subsellijs demisso capite discesserat. hic iudices ridere; stomachari, atque acerbe ferre patronus caussam sibi eripi, & se cetera de illo loco, Respicite iudices, non posse dicere: nec quidquam propius est factum, quam ut illum persequeretur, & collo obtorto ad subsellia reduceret, ut reliqua posset perorare. Iam tum Fabricius primum suo iudicio, quod est grauissimum, deinde legis ui, & sententijs iudicum est condemnatus.

EXPLANATIO

QVANTVS *splendor*} & habent copias, & splendide utuntur. PROPE *aequabilis*,} pari fere omnium probitate. STVDIORVM} cum easdem res & ijdem probant, &, quae expetantur, dignas iudicant. NATVRAE} cum ad easdem res ijdem natura feruntur. CIRCVMSCRIPTIONESQ. *adolescentium*} adolescentes, aetate incauti, facile in fraudem inducuntur. inde natum est uerbum, circumscribere, pro decipere: ut Phil. 14. Aut eijciunt uicinos, aut adolescentulos circumscribunt. Pro Q. Roscio: Dic nunc te ab Roscio H-S ↀↀↀ circumscriptum esse. Circumscriptor, in Catil. orat. 2. Quis testamentorum subiector, quis circumscriptor, quis ganeo? Circumscriptio. lib. III. Off. Atque iste dolus malus etiam legibus erat uindicatus, ut tutela XII. tabulis, & circumscriptio adolescentium lege Plaetoria. CLEOPHANTO:} Graeco: nam Romanis medicina in artium liberalium numero non erat. FRVGI,} proprie de seruo dicitur, qui rem domini diligenter custodiat: sed ad probitatem saepe transfertur, ut hic, & lib. III. in Verrem. Frugi, & sobrij homines. Nam ut nequitiam multa uitia, sic frugalitatem uirtutes comitantur multae. NON *est aspernatus*:} aures dedit, quasi condicionem non recusans. QVA *fide*,} in amicitijs tuendis, & in colenda iustitia. QVA *prudentia*,} in cognoscendis, iudicandisq rebus. QVA *dignitate*} & quod senator, & quod uirtute praeditus. PRO *dij immortales*,} exclamatio narrationi subiecta, ut supra. Et est quisquam, qui, cum haec cognouerit, suspicari posit Oppianicum iudicio oppressum, & circumuentum esse innocentem? Infra, post Scamandrum prima actione condemnatum: Quis tum erat omnium, qui, Scamandro condemnato, non iudicium de Oppianico factum esse arbitraretur? QVIS *umquam audacior*?} argumentum a superiore uita. QVIS *nocentior*?} a crimine ueneficij. QVIS *apertior*} a comperta re, manifestoq. deprehensa. QVOD *ingenium, quae facultas dicendi*} sic in Verrem act. I. Quod est ingenium tantum, quae tanta facultas dicendi, & copia, quae istius uitam, tot uitijs flagitijsq. conuictam, iampridem omnium uoluntate iudicioq. damnatam, aliqua ex parte posit defendere? HVIC *uni crimini*} de ueneficio, cuius eum Cluentius accusauit. OBEVNDA *mors*} exitium illi parante Oppianico, qui suum scelus, ueneno in Scamandri manibus deprehenso, patefactum uideret. RE *semel atque iterum praeiudicata*,} damnatione Scamandri, & Fabricij. VICINITATEM} uicini enim Arpinatibus. SICVT *necesse erat*,} pessime scilicet, ob improbitatem uitae. supra. PATRONI} C. Fabricij, cuius libertum Scamandrum fuisse, paullo ante dictum est. NEQVE *illud tantum*} excusatio. nam orator, cum, uir bonus definiatur, bonas recipere caussas debet, malas reijcere. SICVT *nec illi quidem ipsi*,} altera excusatio: ne impudentes fuisse uideantur Aletrinates, qui tam turpem caussam commendauerint. CAVSSA *insidiarum*:} quod Oppianicus Habitum ideo ueneno tollendū curasset, ut eo mortuo, qui testamentum adhuc nullum fecerat, bona eius omnia ad matrem uenirent: quae ab sese postea, aucta pecunia, maiore praemio, orbata filio, minore

nore

nore periculo necaretur. MAGNO *eum metu incipio dicere:* } quod est hominis de ingenij fama, & de officio suo laborantis. in Diuin. Ita Deos mihi uelim propitios, ut, cum illius diei mihi uenit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoueor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. De Orat. lib. 1. Mihi quique optime dicunt, quique id facillime, atque ornatissime facere possunt; tamen, nisi timide ad dicendum accedunt, & in exordienda oratione perturbantur, paene impudentes uidentur, tametsi id non accidere non potest. ut enim quisque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatē, uariosq. euentus orationis, hominumq. iudicia pertimescit. VIRTVTIS, } probitatis. non enim hoc ad eloquentiam refertur: cum de ingenio separatim iam dixerit. QVA *tum eram,* } octo annis ante, cum Cicero annos 32. natus esset. hanc enim orationem annis octo post Oppianici damnationem praetor habuit. Oppianici autem iudicium Scamandri, Fabricijq. damnationem nullo fere temporis interuallo secutum est, cum L. Quinctius, Oppianici defensor, tribunus pl. esset, L. Lucullo, M. Cotta cos. IN *minus firmis caussis* } minus bonis: in quibus pro reo quod diceret, defensor inuenire uix posset. QVOD *timide dicam,* } ne mihi ipse arrogasse nimium uidear. VT *quidquid* } quidquid pro quidque, & quisquis pro quisque, usitatum Ciceroni, & Lucretio. ÇVR *solus,* } Scamander. SVMMA *religione,* } qui falsum non diceret: cuius animus ab omni fraude, mendacioq. abhorreret. SVMMA *auctoritate* } grauis auctor: ut eius testimonio fidem abrogare non liceat. RE *quidem uera,* } apparebat enim, uenenum illud eius consilio paratum. PERICVLO, } quod ei, Scamandro condemnato, certum impendebat. TOTA *accusatione* } supra: Omnia tela accusationis in Oppianicum conijciebantur. ADVOCABAT; } aduocatus interdum est, qui praesens reo fauet. inde aduocare, eodem sensu. ILLI *caussae* } Scamandri. Hoc *ipso loco,* } in subsellijs reorum: ex quibus Cicero Cluentij caussam agebat. IN *consilium iri* } sententias ferri. id est enim, in consilium ire. infra: In consilium ituri iudices triginta duo: pro, sententias laturi. QVAESITOR } quaestioni praeerat, non tamen praetor erat. interdum tamen, atque adeo saepe praetor idem & quaesitor. EX *lege illa Cornelia,* } quam L. Cornelius Sulla tulerat, ut sententiae clam aut palam ex rei uoluntate ferrentur. QVAE *tum erat,* } aliquid igitur postea mutatum uidetur in illa lege, & opinor hoc ipsum de sententijs ferendis. ITVM *est in consilium:* } sententiae latae sunt STALENVS } ab Oppianico corruptus, ut idem mox in ipsius Oppianici iudicio. DICEBAT, } peccato improbus, confessione impudens. PRIMA *actione* } ampliandi potestatem lege permittente. ESSE *quaesitum?* } esse comparatum. SVA *sponte* } non alieno consilio. RE, } cum is damnatus esset, cuius in iudicio scelus Oppianici patefactum iam esset. LEGE, } quae iudicum sententijs reum condemnat. PRONVNCIATIONE } sententijs iudicum. infra: Placuit, repente iudices pronunciare. iudices, se id uelle, dixerunt. VT Q. *ei locus primus constitueretur,* } ut eius caussa, quod cum Scamandri caussa coniuncta esset, statim ageretur. sic Oppianico post damnatum Fabricium locus primus est constitutus. infra. REM. ENIM *integram* } nullo dum iudicio damnatam. REM *enim integram* } caussam Scamandri, nullo antea praeiudicio damnatam. HOMINIS *non alieni* } ipsius Fabricij, pro Scamandro rogantis, ut periculum a se remoueret. DEFENDERE, } quam defenderat Cicero, rogatus ab Aletrinatibus. LABEFACTARE } immutare, rescindere. eadem enim erat Fabricij, Scamandriq. caussa. AD *Cepasios fratres* } de quibus in Bruto: C. & L. Cepasij fratres fuerunt: qui multa opera, ignoti homines, & repentini, quaestores celeriter facti sunt, opidano quodam & inconditio genere dicendi. QVAECVMQVE *dicendi potestas esset data,* } uel in caussa pessima: quod est impudentiae. NISI *forte haec caussa est,* } nisi forte deterrimus, & obscurissimus patronus ideo adhibetur, quod ab oratore auctoritas etiam requiritur. ironia. non enim haec est caussa: nam si esset, optimus, & clarissimus adhiberetur. quid igitur est caussae, cur deterrimus, & obscurissimus adhibeatur? quia nocentis rei defensionem optimus orator non suscipit. ita necessario ad deterrimum confugitur. ARTIFICIVM, } ut in curando non peccent: auctoritas is ijs non requiritur. ETIAM *auctoritatem* } ut etiam boni uiri putentur. ERIGEBAT *animum* } cum attente audiri uideret orationem Cepasij, quasi captis illius eloquentia iudicibus. DE. RE } absoluto praemio. QVAE *erant in caussa,* } contra Fabricium. NOVA *quaedam uulnera.* } per imprudentiam dicebat ea, quae Fabricio nocerent. SEDVLO } studiose, ex animo, non uulnera putans, sed remedia. Notatur imprudentia Cepasij, qui se prodesse caussae arbitraretur, in quo noceret. CALLIDISSIME } pro Fabricio, quae contra Fabricium erant. PVTARET, } quod idem ceteri non putabant. ILLA *uerba grauissima* } ironia. EX *intimo artificio* } quod intimum erat Cepasio. nam reuera artificium in ijs uerbis nullum erat. RESPEXIT *ipse:* } ad reum, & a subsellijs discedentem uidit. DISCESSERAT. } absolutione desperata, ex infantia, & imprudentia defensoris sui, quem uideret ad ea, quae erant in caussa, addere noua quaedam uulnera.

ORATIO

QVID est, quod iam de Oppianici caussa plura dicamus? apud eosdem iudices reus est factus, cum is duobus praeiudicijs iam damnatus esset: ab ijsdem autem iudicibus, qui Fabriciorum damnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus est constitutus: accusatus est criminibus grauissimis, ijs, quae a me breuiter dicta sunt, & praeterea multis, quae ego omnia nunc omitto: accusatus est apud eos, qui & Scamandrum, ministrum Oppianici, & Fabricium, conscium maleficij, condemnarant. Vtrum, per deos immortales,

magis

magis est mirandum, quod is condemnatus est, an quod omnino respondere ausus est? quid enim illi iudices facere potuerunt? qui si innocentes Fabricios condemnassent, tamen in Oppianico sibi constare, & superioribus consentire iudicijs debuerunt. an uero illa sua per se iudicia rescinderent, cum ceteri soleant in iudicando, ne ab aliorum iudicijs discrepent, prouidere? & illi, qui Fabricij libertum, quia minister in maleficio fuerat; patronum, quia conscius, condemnassent; ipsum principem, atque architectum sceleris absoluerent? & qui ceteros, nullo praeiudicio facto, tamen ex ipsa caussa condemnassent; hunc, quem bis condemnatum iam acceperant, liberarent? tum uero illa iudicia senatoria non falsa inuidia, sed uera atque insigni turpitudine notata, atque operta dedecore, & infamia, defensioni locum nullum reliquissent. quid enim tandem illi iudices responderent, si quis ab ijs quaereret: condemnastis Scamandrum, quo crimine? nempe, quod Habitum per seruum medici ueneno necare uoluisset. quid Habiti morte Scamander consequebatur? nihil; sed administer erat Oppianici. condemnastis C. Fabricium; quid ita? quia, cum ipse familiarissime Oppianico usus, libertus autem eius in maleficio deprehensus esset, illum expertem eius consilij fuisse non probabatur. Si igitur ipsum Oppianicum, bis suis iudicijs condemnatum, absoluissent; quis tantam turpitudinem iudiciorum, quis tantam incostantiam rerum iudicatarum, quis tantā libidinem iudicū ferre potuisset? Quod si hoc uidetis, quod iam omni oratione patefactum est, illo iudicio reum condemnari, praesertim ab ijsdem iudicibus, qui duo praeiudicia fecissent, necesse fuisse: simul illud uideatis, necesse est, nullam accusatori caussam esse potuisse, cur iudicium uellet corrūpere. Quaero enim abs te, T. Atti, relictis iam ceteris argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocentes condemnatos existimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta esse dicas, quibus iudicijs alter a Staleno solo absolutus est, alter etiam ipse se condemnauit? age, si nocentes, cuius maleficij? numquid, praeter uenenum quaesitum, quo Habitus necaretur, obiectum est? numquid aliud in illis iudicijs uersatum est, praeter hasce insidias Habito ab Oppianico per Fabricios factas? nihil, inquam, aliud, iudices, reperietis. exstat memoria: sunt tabulae publicae: redargue me, si mentior: testium dicta recita: doce, in illorum iudicijs quid, praeter uenenum Oppianici, non modo in criminis sed in maledicti loco sit obiectum. Multa dici possunt, quare ita necesse fuerit iudicari: sed ego occurram exspectationi uestrae, iudices. nam, etsi a uobis sic audior, ut numquam benignius, neque attentius quemquam auditum putem: tamen uocat me alio iamdudum tacita uestra exspectatio, quae mihi obloqui uidetur: Quid ergo? negas ne illud iudicium esse corruptum? non nego: sed, ab hoc corruptum non esse, confirmo. a quo igitur est corruptum? opinor, primum, si incertum fuisset, quisnam exitus illius iudicij futurus esset, uerisimilius tamen esset, eum potius corrupisse, qui metuisset, ne ipse condemnaretur, quam illum, qui ueritus esset, ne alter absolueretur: deinde, cum esset nemini dubium, quid iudicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratione diffideret, quam eum, qui omni ratione confideret: postremo, certe potius illum, qui bis apud eos iudices offendisset, quam illum, qui bis caussam ijs probauisset. unum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo, non ab Habito; uinco, ab Oppianico: si ostendo, ab Oppianico; purgo Habitum. quare, etsi satis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuisse, ex quo intelligitur ab Oppianico esse corruptum: tamen de illo ipso separatim cognoscite.

EXPLANATIO

LOCVS *ei primus est constitutus*:} propter coniunctionem caussae, ut Fabricio post damnationem Scamandri. FABRICIOS} de uno Fabricio nominatim locutus est: sed Fabricius quoque Scamander fuit, cum Fabriciorum esset libertus. patet infra. ALTER} Scamander. IPSE *se condemnauit*?} Fabricius, a subsellijs discedens ante perorationem caussae. ILLA *iudicia senatoria*} quae tum per solos administrabantur senatores: postea communicata sunt Aurelia lege tribus ordinibus, Pompeio & Crasso cos. NON *falsa inuidia*,} quam tamen in Verrinis orationibus ueram esse dixit, ut iudices a corruptela deterreret. SVIS} ipsorum iudicum. T. ATTI,} hic est T. Attius Pisaurensis, de quo in Bruto: T. Attium Pisaurensem, cuius accusationi respondi pro A. Cluentio: qui & accurate dicebat, & satis copiose, eratq. praeterea doctus Hermagorae praeceptis: quibus etsi ornamenta non satis opima dicendi, tamen ut hastae uelitibus amentatae, sic apta quaedam & parata singulis caussarum generibus argumenta traduntur. Attius, gemina T ex antiquioribus libris, Graeca scriptura, lapidibus malo scribere, quā Accius, uel Atius: quamquam dixerit Virgilius, Paruus Atis, genus unde Atij duxere coloni: demente litteram poetica licentia. OCCVRRAM *exspectationi uestrae*,} omittam, quae dici possunt: ueniam statim ad id, quod exspectatis, idest ad ipsam illius iudicij, quo Oppianicus damnatus est, corruptionem. supra: Aceruatim iam reliqua, iudices, dicam; ut ad ea, quae propiora huius caussae, & adiunctiora sunt, perueniam. EVM *potius*} maior enim metus in eo, qui de sua salute periclitatur, quam in eo, qui alteri perniciem quaerit. DE *illo ipso*} de corrupto ab Oppianico iudicio.

ORATIO

ATQVE ego illa non argumentabor, quae sunt grauia uehementer: eum corrupisse, qui in periculo fuerit; eum, qui metuerit; eum, qui spem salutis in alia ratione non habuerit; eum, qui semper singulari fuerit audacia. multa sunt eiusmodi: uerum, cum habeam rem non dubiam, sed apertam, atque manifestam, enu-

meratio singulorum argumentorum non est necessaria. Dico, C. Aelio Staleno iudici pecuniam grãdem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dedisse. numquis negat? te appello, Oppianice, te T. Atti: quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacite pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam: negate, negate, inquam, in eo loco. quid reticetis? at negare non potestis, quod repetistis, quod confessi estis, quod abstulistis. quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis, cum ab ista parte iudici pecuniam ante iudicium datam, post iudicium ereptam esse fatemini? Quonam igitur haec modo gesta sunt? repetam paullo altius, iudices: & omnia, quae in diuturna obscuritate latuerunt, sic aperiam, ut ea cernere oculis uideamini. uos quaeso, ut adhuc me attente audistis, item, quae reliqua sunt, audiatis: profecto nihil a me dicetur, quod non dignum hoc conuentu & silentio, dignum uestris studijs, atque auribus esse uideatur. Nam ut primum Oppianicus ex eo, quod Scamander reus erat factus, quid sibi impenderet, coepit suspicari; statim se ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrumpendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicauit. ac primum, Scamandro reo, tantum donis datis muneribusq. profecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quam fides iudicis postulabat. post autem, cum esset Scamander unius Staleni sententia absolutus, patronus autem Scamandri ne sua quidem sententia liberatus; acrioribus saluti suae remedijs subueniendum putauit. tum a Staleno, sicut ab homine ad excogitandum acutissimo, ad audiendum impudentissimo, ad efficiendum acerrimo, (haec enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte se habere simulabat) auxilium capiti & fortunis suis petere coepit. Iam hoc non ignoratis, iudices, ut etiam bestiae, fame dominante, plerumque ad eum locum, ubi pastae aliquando sint, reuertantur. Stalenus ille biennio ante, cum caussam bonorum Safinij Atellae recepisset, D C nummum se iudicium corrupturum esse dixerat. quae cum accepisset a pupillo, suppressit, iudicioq. facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. quam cum pecuniam profudisset, & sibi nihil non modo ad cupiditates suas, sed ne ad necessitatem quidem reliquisset; statuit ad easdem sibi praedas, ac suppressiones iudiciales reuertendum. itaque, cum Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum praeiudicijs uideret, promissis eum suis excitauit abiectum, & simul saluti desperare uetuit. Oppianicus orare hominem coepit, ut sibi rationem ostenderet iudicij corrumpendi. ille autem, quemadmodum ex ipso Oppianico postea est auditum, negauit quemquam esse in ciuitate, praeter se, qui id efficere posset: sed primo grauari coepit, quod aedilitatem se petere cum hominibus nobilissimis, & inuidiam, atque offensionem timere dicebat; post exoratus, initio permagnam pecuniam poposcit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & H-S DCXL deferri ad se domum iussit. quae pecunia simul atque ad eum delata est, homo impurissimus statim coepit in eiusmodi mente, & cogitatione uersari: nihil esse suis rationibus utilius, quam Oppianicum condemnari: illo absoluto, pecuniam illam aut iudicibus dispertiendam, aut ipsi esse reddendam; damnato, repetiturum esse neminem. itaque rem excogitat singularem. Atque haec, iudices, quae uere dicuntur a nobis, facilius credetis, si cum animis uestris longo interuallo recordari C. Staleni uitam, & naturam uolueritis. nam, perinde ut opinio est de cuiusque moribus, ita, quid ab eo factum, & non factum sit, existimari potest. Cum esset egens, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus; & cum domi suae, miserrimus, & inanissimus, tantum nummorum positum uideret; ad omnem malitiam, & fraudem uersare mentem suam, haec secum cogitans, coepit: Dem ne iudicibus? mihi igitur ipsi, praeter periculum, & infamiam, quid quaeretur? nihil excogitem, quamobrem Oppianico damnari necesse sit? quid tandem, (nihil enim est, quod fieri non possit) si quis eum forte casus ex periculo eripuerit; non ne reddendum est? praecipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum prosternamus. capit hoc consilium, ut pecuniam quibusdam iudicibus leuissimis polliceatur, deinde eam postea supprimat: ut, quoniam graues homines sua sponte seuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erant, destitutione iratos Oppianico redderet. itaque, ut erat semper praeposterus, atque peruersus, initium facit a Bulbo, & eum, quod iamdiu nihil quaesierat, tristem, atque oscitantem, leuiter impellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas, Bulbe, ne gratis reip. seruiamus? ille uero, simul atque hoc audiuit; Ne gratis: quo uoles, inquit, sequar: sed quid affers? tum ei quadraginta millia, si esset absolutus Oppianicus, pollicetur, & eum, ut ceteros appellet, quibuscum loqui consuesset, rogat: atque etiam ipse, conditor totius negotij, Guttam adspergit huic Bulbo. itaque minime amarus is uisus est, qui aliquid ex eius sermone speculae degustarat: unus & alter dies intercesserat, cum res parum certa uidebatur: sequester, & confirmator pecuniae desiderabatur. tum appellat hilari uultu hominem Bulbus, ut blandissime potest: quid tu, inquit, Paete? (hoc enim Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat; ne, si se Ligurem fecisset, nationis magis suae, quam generis, uti cognomine uideretur) qua de re mecũ locutus es, quaerunt a me ubi sit pecunia. hic ille planus, improbissimus, quaestu iudiciario pastus, qui illi pecuniae, quam condiderat, spe iam atque animo incubaret, contrahit frontem, (recordamini faciem, atque illos eius fictos simulatosq. uultus) quaeritur se ab Oppianico destitutum: &, qui esset totus ex fraude & mendacio factus, quiq. ea uitia, quae a natura habebat, etiam studio, atque artificio quodam malitiae condiuisset, pulchre asseuerat, se ab Oppianico destitutum: atque hoc addit testimonij, sua illum sententia, quam palam omnes laturi essent, condemnatum iri. manarat sermo in consilio, pecuniae quandam mentionem inter iudices esse uersatam: res neque iam fuerat occulta, quam erat occultanda; neque iam erat aperta, quam reip. caussa aperienda. in ea obscuritate, ac dubitatione omnium, Canutio, perito homini, qui quodam odore suspicionis Stalenum corruptũ esse sensisset, neque dum rem profectam arbitraretur, placuit, repente iudices pronunciare. iudices, se id uelle, dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem a Staleno perfectam esse arbitrabatur. in consilium erant ituri iudices triginta & duo: sententijs decem & sex absolutio confici poterat: H-S X L, in singulos iudices distributa, eum numerum sententiarum conficere debebant; ut ad cumulum, spe maiorum praemiorum, ipsius Staleni sententia septimadecima accederet. atque etiam casu tum, quod illud repente erat factum, Stalenus ipse non aderat; caussam nescio quam apud iudicem defendebat. facile hoc Habitus patiebatur,

tiebatur, facile Cannutius, at non Oppianicus, neque patronus eius L. Quinctius: qui cum esset eo tempore tribunus pl. conuicium C. Iunio, iudici quaestionis, maximum fecit, ut ne sine Staleno in consilium iretur: cumq. id ei per uiatores consulto negligentius agi uideretur, ipse a publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus est, & illud pro potestate dimitti iussit; Stalenum ipse ad subsellia adduxit. consurgitur in consilium, cum sententias Oppianicus, quae tum erat potestas, palam ferri uelle dixisset, ut Stalenus scire posset, quid cuique deberetur. uaria iudicum genera; nummarij pauci, sed omnes irati. ut enim, qui accipere in campo consueuerunt, ijs candidatis, quorum nummos suppressos esse putant, inimicissimi solent esse: sic eiusmodi iudices infesti tum reo uenerant: ceteri nocentissimum esse arbitrabantur; sed spectabant sententias eorum, quos corruptos putabant; ut ex ijs constituerent, a quo iudicium corruptum uideretur. ecce tibi eiusmodi sortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttae esset iudicandum. summa omnium exspectatio, quidnam sententiae ferrent leues, ac nummarij iudices. atque illi omnes sine ulla dubitatione condemnant. hic tum iniectus est hominibus scrupulus, & quaedam dubitatio, quidnam esset actum. deinde homines sapientes, ex uetere illa disciplina iudiciorum, qui neque absoluere hominem nocentissimum possent; neque eum, de quo esset orta suspicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita primo condemnare uellent; Non liquere, dixerunt. nonnulli autem, seueri homines, hoc statuerunt, quo quisque animo quid faceret, spectari oportere: &, si alij pecunia accepta uerum iudicabant, tamen nihilo minus se superioribus suis iudicijs constare putabant oportere: itaque damnarunt. quinque omnino fuerunt, qui illum uestrum innocentem Oppianicum, siue imprudentia, siue misericordia, siue aliqua suspicione, siue ambitione adducti, absoluerent. Condemnato Oppianico, statim L. Quinctius, homo maxime popularis, qui omnes rumorum, & concionum uentos colligere consuesset, oblatam sibi facultatem putauit, ut ex inuidia senatoria posset crescere, quod eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitrabatur. habetur una atque altera concio uehemens, & grauis: accepisse pecuniam iudices, ut innocentem reum condemnarent, tribunus pl. clamitabat: agi fortunas omnium dicebat, nulla esse iudicia; qui pecuniosum inimicum haberet, incolumem esse neminem posse. homines totius ignari negotij, qui Oppianicum numquam uidissent, uirum optimum, & hominem prudentissimum, pecunia oppressum arbitrarentur, incensi suspicione rem in medium uocare coeperunt, & caussam illam totam deposcere.

EXPLANATIO

C. Aelio *Staleno*} quid si, Staieno, non Staleno, legatur? ut e Staiena gente per adoptionem in Aeliam transierit, assumpto, ut infra patet, Paeti cognomine. nam in Bruto, C. Stalenus, inquit, qui se ipse adoptauerat, & de Staleno Aelium fecerat. De quo subiungit: Feruido quodam, & petulanti, & furioso genere dicendi: quod quia multis gratum erat, & probabatur, adscendisset ad honores, nisi in facinore manifesto deprehensus, poenas legibus, & iudicio dedisset. Facinus autem illud fuit, accepta ab Oppianico pecunia ad corrumpendum iudicium. Tacita *pietate*} erga patrem damnatum. Oppianici adolescentis infantiam infra quoque notat his uerbis. Quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipsa caussa nullum facere potuerit, huic autem accusatores, matre uiua, deesse nō possent. In *eo loco*} in subsellijs accusatorum nam etsi, me dicente, potestatem non habetis interpellandi: ego tamen uobis eam potestatem remitto; &, ut negetis ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam, concedo. negate, negate, inquam, in eo loco: quid reticetis? Similiter pro Sex. Roscio. Non quaero abs te quare patrem Sex. Roscius occiderit, quo modo occiderit. ita quaero abs te, L. Eruti, quo modo, & sic tecum agam, ut in eo loco uel respondendi, uel interpellandi potestatem faciam. Repetistis,} a Staleno: qui cum pecuniam pro absolutione Oppianici accepisset, eum condemnauit: itaque reddenda pecunia fuit. Abstulistis.} iudicio populi, agente tribuno pl. Quintio. infra. Tantum *donis datis, muneribusq. profecerat,*} Vlpianus ita distinguit donum a munere, ut genus a specie: quia donum a donando dictum sit, munus autem cum caussa donetur, ut natalitium, nuptialitium. coniunguntur igitur distinctionis gratia, ut pro Archia: Iure suo noster ille Ennius sanctos appellat poetas; quod quasi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis esse uideantur. Et lib. 2. de Or. M. Cincius, quo die legem de donis & muneribus tulit. Confunduntur tamen interdum. Profecerat,} corruptus enim in Scamandri iudicio Stalenus ab Oppianico, sententia sua Scamandrum unus absoluerat. supra: Omnibus sententijs, praeter unam, quam suam Stalenus esse dicebat, prima actione condemnatus est. Patronus} Fabricius. Ne *sua quidem sententia liberatus*;} quia, caussam illius agente Cepasio, a subsellijs demisso capite discesserat. supra: Num etiam illa iudicia pecunia corrupta esse dicas, quibus iudicijs alter a Staleno solo absolutus est, alter etiam ipse se condemnauit? Bonorum *Safinij Atellae*} cum Safinius Atella pupillus bona sua iudicio repeteret ab ijs, qui male empta possidebant. Dc *millia nummum*} scutatorum XVIII. millia. Suppressit,} non dedit iudicibus, ipse clam retinuit. Nec *Safinio,*} qui caussa cecidit. Nec *bonorum emptoribus*} utrique parti reddenda non fuit, cum ab uno Stalenus eam accepisset. hoc tamen Cicero dicit, ut pecuniam sibi habuisse Stalenum ostendat, cum nemini omnino reddiderit, quae reddenda certe fuit alterutri parti, idest ei, quae, cum dedisset, condemnata tamen esset. Simile illud paullo post: Illo absoluto, pecuniam illam aut iudicibus dispertiendam, aut ipsi esse reddendam. Ex *ipso Oppianico*} a Staleno se proditum querente. Gravare *coepit,*} quo se, suamq. operam pluris uenderet. Quod *confici potuit,*} quod obtinere potuit ab Oppianico. H-S dcxl} scutatorum XIX millia, ducentos. Non *ne reddendum est?*} repetet enim suam pecuniam: dicet se non opera

mea, sed propter innocentiam suam absolutum. INITIVM *facit a Bulbo*,} festiue admodum. nam cum initium cenae a Bulbo fieri non soleat, Stalenus tamen a Bulbo iudice initium fecit iudicij corrumpendi. ideo uocauit eum Cicero praeposterum, atque peruersum, in ambiguo iocum quaerens. CONDITOR *totius negotij, Guttam aspergit huic Bulbo.*} mirum Ciceronis ingenium in lepore dictorum. Iudex est Bulbus, iudex & Gutta. rursus, bulbus est cibus: gutta, liquor, qua conditur bulbus. ex ambiguo igitur sumpsit occasionem iocandi. conditur enim Bulbus, adspersa gutta. IS} Bulbus iudex facilem se praebuit adiuncto Gutta iudice: ut bulbus cibus, adspersa liquoris gutta, conditur, & amarum saporem amittit. DEGVSTARAT.} non discedit a translatione. nam condire bulbum gutta, degustare aliquid speculae, similitudinem habent. SEQVESTER,} cuius in manu pecunia deponeretur. CONFIRMATOR *pecuniae*} qui de pecunia sponderet a Staleno promissa, quasi euictionis nomine, ut iurisconsulti loquuntur. sic uenditionis confirmatorem Iulianus uocat eum, qui secundus auctor est. nam primus auctor, ipse uenditor. HOMINEM} Stalenum. EX *imaginibus Aeliorum*} Aeliae enim gentis cognomen Paetus ut in fastis, anno urbis DLII. P. Aelius Paetus. DELEGERAT;} arbitratu suo: qui etiam se ipse adoptasset, Aeliumq. de Staieno fecisset. SI *se Ligurem fecisset,*} si Liguris cognomen ex imaginibus Aeliorum sumpsisset. fuerant enim & Aelij Paeti, & Aelij Ligures, ut in fastis. NATIONIS *magis suae,*} quia natus, uel ortus ex Liguria. GENERIS} Aelij. celandam igitur Stalenus in cognomine patriam putanit: Romanus omnino uideri uoluit, ex antiqua Aeliorum gente. PLANVS} deceptor. graecum uerbum. Horatius lib. I. ep. Fracto crure planum. Plinius lib. XXXV. c. 10. Agnoscente uultum plani rege. QVAM *palam omnes laturi essent*,} ex lege Cornelia; quae potestatem reo dabat, ut sententiae uel clam, uel palam ferrentur. reus enim Oppianicus, qui Staleno pecuniam ad corrumpendum iudicium dedisset, quin palam sententias ferri nollet, ut in eo Staleni fidem nosset, minime dubium erat. supra: Quaesiuit ab reo C. Iunius quaesitor ex lege illa Cornelia, quae tum erat, clam an palam de se sententiam ferri uellet. Infra: Cum sententias Oppianicus, quae tum erat potestas, palam ferri uelle dixisset. PLACVIT,} potuit iterum caussam agere: sed, ne perfici res a Staleno posset, sententias ferri statim uoluit. REPENTE} antequam res a Staleno perfici posset. PRONVNCIARE.} sententias ferre, de reo iudicare. supra: Oppianico re, & existimatione iam, lege, & pronunciatione nondum condemnato. TRIGINTA *& duo*} praeter Stalenum. EVM *numerum sententiarum conficere debebant;*} XL nummorum millibus, idest scutatis MCC. in singulos iudices dispertitis. SEPTIMADECIMA} iudices igitur omnino XXXII. NVMMARII} quibus a Staleno promissa, nec tamen data pecunia esset, ut Bulbus, & Gutta, supra nominati. OMNES *irati.*} cur irati, statim caussa subijcitur. IN *campo*} futuris comitijs. EIVSMODI *iudices*} qui pecuniam accipere consuessent. CETERI} integri, & iusti. SORTITIO} sortiebantur iudices ex lege illa Cornelia de ferendarum sententiarum loco. BVLBO, *& Staleno, & Guttae*} quos ceteri iudices corruptos putabant. PRIMO *condemnare*} actione prima; cum eundem paullo posterius, patefacta re, condemnare mallent. NON *liquere dixerunt.*} ij fuere nouem iudices, quorum nomina infra ponuntur. quinque autem Oppianicum absoluerunt, reliqui XIX condemnarunt. omnes enim iudices, adiuncto Staleno, XXXIII. fuere. SI *alij,*} Bulbus, Stalenus, Gutta, alij nonnulli. VERVM *indicabant,*} reo damnato. Verum pro aequum, ut alibi. SVPERIORIBVS *suis iudicijs*} de Scamandro, & Fabricio. ILLVM *uestrum innocentem Oppianicum*} ironia. nam si innocens, ut uos clamatis; cur eum quinque tantum absoluerunt? ALIQVA *suspicione,*} corrupti a Cluentio iudicij. AMBITIONE} ut boni uiri uiderentur, dissimiles Bulbo, Staleno, Guttae, qui iam reum damnarant. infra; O innocentiam Oppianici singularem: quo in reo, qui absoluit, ambitiosus; qui distulit, cautus; qui condemnauit, constans existimatur.

ORATIO

ATQVE illo ipso tempore in aedes T. Annij, hominis honestissimi, necessarij, & amici mei, noctu Stalenus, accersitus ab Oppianico, uenit. iam cetera nota sunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille se redditurum esse dixerit: ut eorum sermonem omnem audierint uiri boni, qui tum consulto prope in occulto stetissent: ut res patefacta atque in forum prolata, & pecunia omnis a Staleno extorta, atque erepta sit. huius Staleni persona, populo iam nota, atque perspecta, ab nulla turpi suspicione abhorrebat: suppressam esse ab eo pecuniam, quam pro reo pronunciasset, qui erant in concione, non intelligebant: neque enim docebantur: uersatam esse in iudicio mentionem pecuniae sentiebant: innocentem reum condemnatum esse audiebant: Staleni sententia condemnatum uidebant: non gratis id ab eo factum esse, quod hominem norant, iudicabant. similis in Bulbo, in Gutta, in alys nonnullis suspicio consistebat. itaque confiteor, (licet enim iam impune, hoc praesertim in loco, confiteri) quod Oppianici non modo uita, sed etiam nomen ante illud tempus populo ignotum fuisset; indignissimum porro uideretur, circumuentum esse innocentem pecunia; hanc deinde suspicionem augeret Staleni improbitas, & nonnullorum eius similium iudicum turpitudo; caussam autem ageret L. Quinctius, homo cum summa potestate praeditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommodatus; summam illi iudicio inuidiam, infamiamq. esse conflatam. atque in hanc flammam recentem C. Iunium, qui illi quaestioni praefuerat, iniectum esse memini. & illum, hominem aedilicium, iam praetorem opinionibus hominum constitutum, non disceptatione dicendi, sed clamore hominum de foro, atque adeo de ciuitate esse sublatum. neque me paenitet, hoc potius tempore, quam illo, caussam A. Cluentij defendere. caussa enim manet eadem,

quae

quae mutari nullo modo potest: temporis iniquitas, atque inuidia recessit: ut, quod in tempore mali fuit, nihil obsit; quod in caußa boni fuit, prosit. itaque, nũc quemadmodum audiar, sentio, non modo ab ijs, quorum iudicium, atque potestas est, sed etiam ab illis, quorum tantum est existimatio. at, tum si dicerem, non audirer; non quòd alia res eßet; immo eadem, sed tempus aliud. id adeo sic cognoscite. Quis tum auderet dicere, nocentem condemnatum esse Oppianicum? quis nunc audet negare? quis tum poßet arguere, ab Oppianico tentatum esse iudicium pecunia? quis in hoc tempore infitiari potest? cui tum liceret docere, Oppianicum reum factum esse tum denique, cum, duobus proximis praeiudicijs, condemnatus esset? quis est, qui id hoc tempore infirmare conetur? Quare, inuidia remota, quam dies mitigauit, oratio mea deprecata est, uestra fides, atque equitas a ueritatis disceptatione reiecit, quid est praeterea, quod in caussa relinquatur? uersatam esse in iudicio pecuniam constat: ea, quaeritur, unde profecta sit, ab accusatore, an ab reo. Accusator dicit haec: primum, grauissimis criminibus accusabam, ut nihil opus esset pecunia: deinde, condemnatum adducebam, ut ne eripi quidem pecunia posset: postremo, etiam si absolutus esset, mearum tamen omnium fortunarum status incolumis maneret. Quid contra reus? primum, ipsam multitudinem & atrocitatem criminum pertimescebam: deinde, Fabricijs propter conscientiam mei sceleris condemnatis, me esse condemnatum sentiebam: postremo, in eum casum ueneram, ut omnis mearum fortunarum status unius iudicij periculo contineretur.

EXPLANATIO

IN *forum prolata*,} agente tribuno pl. Quinctio. AD *inflammandos animos multitudinis accommodatus*;} in Bruto: Cn. Carbonem, M. Marium, aptissimos cognoui turbulentis concionibus. quo in genere nuper L. Quinctius fuit. AB IIS,} a iudicibus. AB *illis*,} a populo circumaudiente. ID. ADEO *sic cognoscite*.} familiare Ciceroni genus loquendi, ut in Verrem lib. IV. Id adeo, iudices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic uos ex me cognoscite. Pro Caecina: Id adeo, si placet, considerate. Est enim in ijs locis, adeo, quasi rogantis. DISCEPTATIONE} consideratione. TUM} in illa temporis iniquitate, atque inuidia. CONDEMNATUM} duobus praeiudicijs. PROPTER *conscientiam mei sceleris*} quia mei sceleris essent conscij.

ORATIO

AGE, quoniam corrumpendi iudicij caussas ille multas, & graues habuit, hic nullam; profecto ipsius pecuniae requiratur. Confecit tabulas diligentissime Cluentius. haec autem res habet hoc certe, ut nihil possit, neque additum, neque detractum de re familiari, latere. anni sunt octo, cum ista caussa in ista meditatione uersatur: cum omnia, quae nunc ad eam rem pertinent, & ex huius, & ex aliorum tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianae pecuniae uestigium nullum inuenitis. Quid? Albiana pecunia uestigijs ne nobis odoranda est, an ad ipsum cubile nobis ducibus uenire possumus? tenẽtur uno in loco H-S DCXL: tenentur apud hominem audacissimum: tenentur apud iudicem. quid ultis amplius? At enim Stalenus non fuit ab Oppianico, sed a Cluentio ad iudicium corrumpendum constitutus. Cur eum, cum in consilium iretur, Cluentius, & Cannutius abesse patiebantur? cum in consilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quaerebat? Quinctius flagitabat? sine Staleno ne in consilium iretur, tribunicia potestate perfectum est? At condemnauit. Hanc enim damnationem dederat obsidem Bulbo, & ceteris, ut destitutus ab Oppianico uideretur. Quare si istinc caussa corrumpendi iudicij, istinc pecunia, istinc Stalenus, istinc denique omnis fraus & audacia est; hinc pudor, honesta uita, & nulla suspicio pecuniae, nulla corrumpendi iudicij caussa: patiamini, ueritate patefacta, atque omni errore sublato, eo transire illius turpitudinis infamiam, ubi cetera maleficia consistant, ab eo inuidiam discedere aliquando, ad quem numquam accessisse culpam uidetis. At enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus non ad corrumpendum iudicium, sed ad conciliationem gratiae. Te ne hoc, Atti, dicere, tali prudentia, etiam usu atque exercitatione praeditum? sapientissimum esse dicunt eum, cui, quod opus sit, ipsi ueniat in mentem; proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperet. in stultitia contra est. minus enim stultus est is, cui nihil in mentem uenit, quam ille, qui, quod stulte alteri uenit in mentem, comprobat. istam conciliationem gratiae Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitauit; siue, ut homines tum loquebantur, a P. Cethego admonitus, istam dedit conciliationis & gratiae fabulam. nam fuisse hunc hominum sermonem recordari potestis, Cethegum, quod hominem odisset, & quod eius improbitatem uersari in rep. nollet, & quod uideret eum, qui se ab reo pecuniam, cum iudex esset, clam atque extra ordinem accepisse confessus esset, saluum esse non posse, minus ei fidele consilium dedisse. in hoc si improbus Cethegus fuit; uidetur mihi aduersarium remouere uoluisse. sin erat eiusmodi caussa, ut Stalenus, nummos se accepisse, negare non posset; nihil autem erat periculosius, nec turpius, quam, ad quam rem accepisset, confiteri: non est consilium Cethegi reprehendendum. Verum alia caußa tum Staleni fuit, alia nunc, Atti, tua est. ille, cum re premeretur, quodcumque diceret, honestius diceret, quam si, quod erat factum, fateretur: te uero illud idem, quod tum explosum & eiectum est, nunc retulisse demiror. qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat simultates: haerebat in tabulis publicis reus, & accusator: condemnati erant Fabricij: nec elabi, alio accusatore, poterat Albius, nec sine ignominia calumniae relinquere accusationem Cluentius. An, ut praeuaricaretur? Iam id quoque ad corrumpen-

dum iudicium pertinet. sed quid opus erat ad eam rem iudice sequestre? & omnino, quamobrem tota ista res per Stalenum potius, hominem ab utroque alienissimum, sordidissimum, turpissimum, quam per bonum aliquem uirum, ageretur, & amicum, necessariumq. communem? Sed, quid ego haec pluribus, quasi de re obscura, disputo? cum ipsa pecunia, quae Staleno data est, numero ac summa sua non modo quanta fuerit, sed etiam ad quam rem data fuerit, ostendat. sexdecim dico iudices, ut Oppianicus absolueretur, corrumpendos fuisse; ad Stalenum DCXL *nummum esse delata: si, ut tu dicis, gratiae conciliandae caussa; quadraginta istorum accessio millium quid ualet? sin, ut nos dicimus, ut* DCXL *nummum sexdecim iudicibus darentur; non Archimedes melius potuit describere. At enim iudicia facta permulta sunt, a Cluentio iudicium esse corruptum. immo uero ante hoc tempus omnino ista ipsa res suo nomine in iudicium numquã est uocata, ita multa agitata, ita diu iactata ista res est, ut hodierno die primum caussa illa defensa sit, hodierno die primum ueritas uocem contrà inuidiam, his iudicibus freta, miserit. uerumtamen multa ista iudicia quae sunt? ego enim me ad omnia confirmaui, & sic paraui, ut docerem, quae facta postea iudicia de illo iudicio dicerentur, partim ruinae similiora, aut tempestati, quam iudicio, & disceptationi fuisse; partim nihil contra Habitum ualere; partim etiam pro hoc esse; partim esse eiusmodi, ut neque appellata umquam iudicia sint, neque existimata. Hic ego, magis ut consuetudinem seruem, quam quod uos non uestra hoc sponte faciatis, petam a uobis, ut me, dum de his singulis disputo iudicijs, attente audiatis. Condemnatus est C. Iunius, qui ei quaestioni praefuerat. Adde etiam illud, si placet: tum est condemnatus, cum esset iudex quaestionis. non modo caussae, sed ne legi quidem quidquam per tribunum pl. laxamenti datum est. quo tempore illum a quaestione ad nullum aliud reip. munus adduci licebat, eo tempore ad quaestionem ipse abreptus est. at quam quaestionem? uultus enim uestri, iudices, me inuitant, ut, quae reticenda putaram, libeat iam libere dicere. Quid? illa tandem quaestio, aut disceptatio, aut iudicium fuit? putabo fuisse. dicat, qui uult, hodie, de illo populo concitato, cui tum mos gestus est, qua de re Iunius caussam dixerit. quemcumque rogaris, hoc respondebit, quod pecuniam acceperit, quod innocentem circumuenerit. est haec opinio at, si ita esset, hac lege accusatum esse oportuit, qua accusatur Habitus. at ipse ea lege quaerebat. Paucos dies exspectasset Quinctius. at neque priuatus accusare, nec, sedata iam inuidia, uolebat. Videtis igitur, non in caussa, sed in tempore, ac potestate spem omnem accusatoris fuisse. Multam petiuit: qua lege? quod in legem non iurasset; quae res nemini umquam fraudi fuit: & quod C. Verres, praetor urbanus, homo sanctus, & diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. His de caussis C. Iunius condemnatus est, iudices, leuissimis, & infirmissimis, quas omnino in iudicium afferri non oportuit: itaque oppressus est non caussa, sed tempore. Hoc uos Cluentio iudicium putatis obesse oportere? quam ob caussam? si ex lege subsortitus non erat Iunius aut si in legem aliquando non iurauerat, iccirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? non, inquit: sed ille iccirco his legibus condemnatus est, quod contra aliam legem commiserat. qui hoc confitentur, possunt, illud idem iudicium non fuisse, defendere. ergo iccirco, inquit, infestus tum praetor Iunio fuit, quod illud iudicium corruptum per eum putabatur. Num igitur hoc tempore caussa mutata est? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nunc est, ac tum fuit? non opinor ex ijs rebus, quae gestae sunt, rem ullam potuisse mutari. quid ergo est caussae, quod nunc nostra defensio audiatur tanto silentio, tunc Iunio defendendi sui potestas erepta sit? quia tum in caussa nihil praeter inuidiam, errorem, suspicionem, conciones quotidianas, seditiose ac populariter concitatas. accusabat tribunus pl. idem in concionibus, idem ad subsellia: ad iudicium non modo de concione, sed etiam cum ipsa concione ueniebat. gradus illi Aurelij, tum noui, quasi pro theatro illi iudicio aedificati uidebantur: quos ubi accusator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, sed ne surgendi quidem potestas erat.*

EXPLANATIO

ANNI *sunt octo*,} post Oppianicum damnatum. CLVENTIVS, *& Canutius*} accusatores Oppianici. EO *transire*} Lepida translatio in tribus uerbis, transire, discedere, accessisse. AD *conciliationem gratiae*.} ut secum in gratiam Cluentius opera Staleni rediret. infra: Qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? CVM *faucibus premeretur*,} cum reus esset; cum salutem suam in summum discrimen adductam uideret; cum necessitas cogeret. quod paullo post dixit, Cum re premeretur. CONCILIATIONIS *& gratiae*} lego, inducta copula, conciliationis gratiae: pro conciliatae gratiae. AB *reo*} ab Oppianico. CONFESSVS *esset*,} in aedibus T. Annij, bonis uiris in occulto audientibus. MINVS *fidele*} astu: cum sciret, explosum iri, ut inane, cõmentum illud conciliationis gratiae. NON *est consilium Cethegi repudiandum*.} minus fidele fuisse, non est putandum. CVM *re premeretur*,} cum esset in discrimine. paullo ante: cum faucibus premeretur. HABEBAT} scriptus, ut tolli non posset. REVS, *& accusator*:} reus Oppianicus: accusator, Cluentius: ut nec Oppianicus effugere posset, quin ab aliquo, uel si cum Cluentio in gratiam rediret, accusaretur: (elabi autem quouis accusante non poterat) nec ipse Cluentius ab accusando desistere, quin calumniae subiret infamiam. AD *corrumpendum iudicium pertinet*.} hoc si uerum esset; corruptum ab Oppianico iudicium per sequestrem Stalenum, dici posset. nam accusatorem a suscepta caussa remouere, corrupti iudicij genus est. uerum aliter se res habet. data Staleno pecunia est, non ut praeuaricaretur Cluentius, uerum ut iudices ipsi corrumperentur. IVDICIBVS *darentur*;} XL millia in singulos. IVDICIA *facta permulta sunt*,} quinque condemnatis, tamquam nummarijs iudicibus, (id enim obijciebat Cluentij accusator Attius) Iunio quaesitore, Bulbo, Popillio, Gutta, Staleno: nam Falcula est absolutus,

Iutus. ideo iudicium eius ab accusatore commemoratum non arbitror: cum ex eo capere argumentum iudicij a Cluentio corrupti non posset. SVO *nomine*} nemo enim ante hoc tempus in iudicium est uocatus, quod a Cluentio pecuniam propter Oppianici damnationem accepisset. Loquitur hic Cicero de ijs tantum iudicibus, qui damnati sunt: quorum nemo, quod a Cluentio pecuniam accepisset, accusatus est, sed Iunius, quod in legem non iurasset, & quod ex lege subsortitus non esset; Bulbus, & Stalenus maiestatis; Popillius, & Gutta de ambitu. itaque, quod ad hos quinque, qui damnati sunt, attinet, res illa in iudicium uocata non est. Falcula uero bis caussam dixit. semel, quod non suae decuriae munere, neque ex lege sedisset: iterum, quod a Cluentio pecuniam accepisset: & utroque iudicio est absolutus. itaque pertinere ad hunc illa uerba non possunt, Ante hoc tempus omnino ista ipsa res suo nomine in iudicium numquam est uocata. DE.. ILLO *iudicio*} de pecunia in Oppianici iudicio accepta. DICERENTVR,} non reuera essent, sed ab accusatore dicerentur. RVINAE *similiora*,} ut illud, quo Iunius damnatus est propter seditionem, & turbam. NIHIL *contra Habitum ualere*;} ut Bulbi, Popillij Guttae. PRO *hoc esse*;} ut Staleni, & Falculae. de quibus infra. VT *neque appellata umquam iudicia sint*,} & hoc proprie de Iunij iudicio dicitur, ut illud, Ruinae similiora, aut tempestati, quam iudicio, & tempestati. de quo infra. Ergo adhuc Iunij iudicium uideo esse eiusmodi, ut incursionem potius seditionis, uim multitudinis, impetum tribunicium, quam iudicium, appellandum putem. NON *modo caussae*,} tempus aliquod poscenti. NE *legi quidem*} quae iudicem quaestionis abduci a suo munere uetabat. AD *quaestionem*} ut de ipso quaesitore quaereretur. quaesiuit autem infestus ei praetor, quod Oppianici iudicium corruptum per eum putabatur. DISCEPTATIO,} dictum est saepe, disceptationem esse considerationem eorum, qui iudicant. PAVCOS *dies*} donec Iunius quaerere desijsset. PRIVATVS} perfunctus tribunatu pl. QVOD *in legem non iurasset*;} in quam iurare indices solent. Hic locus ostendit, differre iudicem quaestionis a praetore. praetor enim non iurat. HOMO *sanctus, & diligens*,} ironia. iam enim de repetundis, ipso Cicerone Siciliae nomine accusante, damnatus Verres exsulabat. Hac de re sic act. I. in Verrem. Inuenti sunt senatores, qui, C. Verre praetore urbano sortiente, exirent in eum reũ, quem incognita caussa condemnarent. SVBSORTITIONEM *eius*} prima sortitio erat ex uniuerso iudicum numero, per praetorem urbanum: altera, reiectis ab reo & accusatore iudicibus, in locum reiectorum, quae fiebat per quaesitorem. lib. I. in Verrem. De subsortitione illa Iuniana, indices, nihil dico. Vbi Pediani diligentiam requiro. putat enim non Iunium, sed praetorem ipsum Verrem subsortitum esse. nec tamen in eo sibi constat: nam subijcit: Q. Curtius, iudex quaestionis, subsortiebatur in locum reiectorum. INTERLITVS} transfert a Iunio culpam in Verrem, qui codicem suum corruperit, ut damnaretur Iunius: quod alij sententiam iudices de Oppianico tulissent, alij scripti essent in suo codice. Asconius tamen Verrem excusat, eaq. de re Ciceronem inuidiose magis, quam uere, locutum dicit. SI. EX *lege subsortitus non erat Iunius*,} quia falsos iudices supposuisset: cum alij essent in Verris codice. Non dicit, subsortitum non esse Iunium, sed, ex lege subsortitum non esse: quod, simulata subsortitione, corruptos iudices contra legem supposuisset. HIS *legibus*} haec igitur duo crimina, unum omissi a Iunio iurisiurandi, alterum, quod ex lege subsortitus non esset, duabus legibus uindicabantur. QVOD *contra aliam legem commiserat*.} quod contra legem Corneliam de ueneficijs Oppianicum, iudicio corrupto, damnauerat. itaque Iunij damnatio praeiudicium in Cluentium fuit. Hoc ex persona accusatoris. QVI *hoc confitentur*,} responsio Ciceronis: in qua uerbum, Confitentur, iniquam rem significat, quod, quibus criminibus a Iunio petita multa esset, quod in legem scilicet non iurasset, quod ex lege subsortitus non esset, eorum criminum legibus damnatus quidem esset, uerum non propter ipsa crimina, sed quia contra legem aliam commisisset. quod qui confitentur, ijdem, iniuste damnatum esse Iunium, simul confitentur. hoc quasi κατὰ παρένθεσιν pronunciatur. si qui, inquit, ideo damnatum fatentur Iunium ijs legibus, non quod aduersus eas, uerum quia contra aliam legem, idest contra legem de corruptis iudicijs, commiserit: ijdem, quod nos dicimus, possunt defendere, idem illud iudicium, quo damnatus est Iunius, iudicium non fuisse. ita nostram caussam agent. Possunt, inquit, idest, licet eis defendere, id quod a nobis defenditur, iudicium illud non fuisse. POSSVNT *defendere*.} idem faciunt, ac si defenderent: imprudentes defendunt. PRAETOR} quo quaerente de corruptis iudicijs, damnatus est Iunius. REM *ullam potuisse mutari*.} aut eadem nunc ualere debent, si recta: aut, si haec recta, illa mutari, quae tum gesta sunt. AD *subsellia*:} iudicum, quaerente praetore. ILLI} quos digito ostendebat. erant enim in foro, aduersum iudicia. QVASI *pro theatro*} cuius in gradibus quamplurimi sedent.

O R A T I O

NVPER apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab iudicibus Fausto Sullae de pecunijs residuis non constitutus: non quo illi aut exlegem esse Sullam, aut caussam pecuniae publicae contemptam atque abiectam putarent: sed quod, accusante tribuno pl. condicione aequa disceptari posse non putauerunt. quid? conferam Sullam ne cum Iunio, an hunc tribunum pl. cum Quinctio, an uero tempus cum tempore? Sulla maximis opibus, cognatis, affinibus, necessarijs, clientibus plurimis: haec autem apud Iunium parua, & infirma, & ipsius labore quaesita, atque collecta. hic tribunus pl. modestus, pudens, non modo non seditiosus, sed etiam seditiosis aduersarius: ille autem acerbus, criminosus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidiae tempestatibus concitatum. quae cum ita essent, in Fausto tamen illi

indices

iudices statuerunt, iniqua condicione reum caussam dicere, cum aduersario eius ad ius accusationis summa uis potestatis accederet. quam quidem rationem nos, iudices, diligenter pro uestra sapientia, & humanitate cogitare, & penitus perspicere debetis, quid mali, quantum periculi unicuique nostrum inferre possit uis tribunicia, conflata praesertim inuidia, & concionibus seditiose concitatis. Optimis hercle temporibus, tum cum homines se non iactatione populari, sed dignitate, atque innocentia tuebantur, tamen nec C. Popilius, nec Q. Metellus, clarissimi, atque amplissimi uiri, uim tribuniciam sustinere potuerunt: nedum, his temporibus, his moribus, his magistratibus, sine uestra sapientia, ac iudiciorum remedijs salui esse possimus. Non fuit igitur illud iudicium iudicij simile, iudices, non fuit; in quo non modus est adhibitus, non mos consuetudoq. seruata, non caussa defensa. uis illa fuit, &, ut saepe iam dixi, ruina quaedam, atque tempestas, & quiduis potius, quam iudicium, aut disceptatio, aut quaestio. Quod si quis est, qui illud iudicium fuisse arbitretur, & qui his rebus iudicatis standum putet: is tamen hanc caussam ab illa debet seiungere. ab illo enim, siue quod in legem non iurasset, siue quod ex lege subsortitus iudicem non esset, multa petita esse dicitur: Cluentij autem ratio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita est, nulla potest ex parte esse coniuncta. At etiam Bulbus est condemnatus. adde, maiestatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. At est hoc illi crimen obiectum. Fateor: sed etiam, legionem esse ab eo sollicitatam in Illyrico, Cosconij litteris, & multorum testimonijs planum factum est: quod crimen erat proprium illius quaestionis, & quae res lege maiestatis tenebatur. At hoc obfuit ei maxime. Iam ista diuinatio est: qua si uti licet, uide ne mea coniectura multo sit uerior. ego enim sic arbitror, Bulbum, quod homo nequam, turpis, improbus multis flagitijs contaminatus in iudicium sit adductus, iccirco facilius esse damnatum. tu mihi ex tota caussa Bulbi, quod tibi commodum est, eligis, ut id esse secutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudicium non plus obesse huic caussae debet, quam illa, quae commemorata sunt ab accusatore, duo iudicia, P. Popillij, & T. Guttae, qui caussam de ambitu dixerunt, qui accusati sunt ab ijs, qui erant ipsi ambitus condemnati: quos ego non iccirco esse arbitror in integrū restitutos, quod planum fecerint, illos ob rem iudicandam pecuniam accepisse; sed quod iudicibus probarint, quod in eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehēdissent, se ad praemia legis uenire oportere. quapropter neminē dubitare existimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cum caussa Cluentij, uestroq. iudicio coniuncta esse possit. Quid, quod Stalenus est condemnatus? Non dico hoc tempore, iudices, id quod nescio an dici oporteat, illum maiestatis esse damnatum. non recito testimonia hominum honestissimorum, quae in Stalenū sunt dicta ab ijs, qui M. Aemilio, clarissimo uiro, legati, & praefecti, & tribuni militares fuerunt: quorum testimonijs planum factum est, maxime eius opera, cum quaestor esset, in exercitu seditionem esse conflatam. ne illa quidem testimonia recito, quae dicta sunt de H-S DC millibus: quae ille cum accepisset nomine iudicij Safiniani, sicut in Oppianici iudicio, postea retinuit, atque suppressit. omitto & haec, & alia permulta, quae illo iudicio in Stalenum dicta sunt. hoc dico, eadem tum fuisse P. & L. Cominijs, equitibus R. honestissimis hominibus, & disertis, controuersiam cum Staleno, quem accusabat, quae nunc mihi est cum Attio. Cominij dicebant idem, quod ego dico; Stalenum ab Oppianico pecuniam accepisse, ut iudicium corrumperet. Stalenus conciliandae gratiae caussa se accepisse dicebat. irridebatur haec illius reconciliatio, & persona uiri boni suscepta, sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnae, quibus subscripsit, reges ab se in gratiam esse reductos. exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciae: tota uita in eiusmodi ratione uersata aperiebatur: egestas domestica, quaestus forensis in medium proferebatur: nummarius interpres pacis & concordiae non probabatur: itaque tum Stalenus, cum idem defenderet quod Attius, condemnatus est: Cominij, cum hoc agerent, quod nos in tota caussa egimus, probauerunt. Quamobrem si, Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere uoluisse, Oppianicum iudici ad emendas sententias dedisse pecuniam, iudicatum est; cum ita constitutum sit, uti in illa culpa aut Cluentius sit, aut Oppianicus: Cluentij nummus. ullus iudici datus ullo uestigio reperitur; Oppianici pecunia post iudicium factum a iudice ablata est; potest esse dubium, quin illa damnatio Staleni non modo non sit contra Cluentium, sed maxime nostram caussam defensionemq. confirmet? Ergo adhuc Iunij iudicium uideo esse eiusmodi, ut incursionem potius seditionis, uim multitudinis, impetū tribunicium, quam iudicium, appellandum putem. quod si quis illud iudicium appellet, tamen hoc confiteatur necesse est, nullo modo illam multam, quae a Iunio petita sit, cum Cluentij caussa posse coniungi. illud igitur Iunianum per uim factum est; Bulbi, & Popilli, & Guttae contra Cluentium non est; Staleni etiam pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudicium, quod pro Cluentio sit, proferre possimus. Dixit ne tandem caussam C. Fidiculanius Falcula? qui Oppianicum condemnarat: cum praesertim, id quod fuit in illo iudicio inuidiosissimum, post paucos dies ex subsortitione sedisset. dixit, & bis quidem dixit: in summam enim L. Quinctius inuidiam concionibus eum quotidianis, seditiosis, & turbulentis adduxerat. uno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Iunio, quod non suae decuriae munere, neque ex lege sedisset. paullo sedatiore tempore est accusatus, quam Iunius, sed eadem fere lege, & crimine. quia nulla in iudicio seditio, neque turba uersata est, prima actione facillime est absolutus. Non numero hanc absolutionem. nihilominus enim potest, ut illam multam non commiserit, accepisse tamen ob rem iudicandam pecuniam, quam captam nusquam Stalenus eadem lege dixit. proprium crimen illud quaestionis eius non fuit. Fidiculanius quid fecisse dicebatur? accepisse a Cluentio H-S CCCC. cuius erat ordinis? senatorij. qua lege in eo genere a senatore ratio repeti solet, de pecunijs repetundis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus. acta est enim caussa more maiorum, sine ui, sine metu, sine periculo: dicta, & exposita, & demonstrata sunt omnia: adducti iudices sunt, non modo potuisse honeste ab eo reum condemnari, qui non perpetuo sedisset, sed, si alius iudex nihil scisset, nisi quae praeiudicia de eo facta esse constaret, audire praeterea nihil debuisse. tum etiam illi quinque, qui, imperitorum hominū rumnsculos aucupati, tum illum absoluerunt, iā suam clementiā laudari magnopere nolebant. a quibus si qui quaereret sedissent ne iudices in C. Fabricium: sedisse se dicerent. si interrogarentur, num quo crimine is esset accu-

et accusatus, praeterquam ueneni eius, quod quaesitum Habito diceretur: negarent. si deinde essent rogati, quid indicassent: condemnasse se dicerent: nemo enim absoluit. eodem modo quaesitum si esset de Scamandro, certe idem respondissent: tametsi illa una sententia est absolutus: sed illam unam nemo tum istorum suam dici uellet. uter igitur facilius suae sententiae rationem redderet? is ne, qui se & sibi, & rei iudicatae constitisse dicit; an ille, qui se in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conscios uehementissimum esse respondit? quorum ego de sententia non debeo disputare: neque enim dubito, quin ij tales uiri, suspicione aliqua perculsi repentina, de statu suo declinarent. quare eorum, qui absoluerunt, misericordiam non reprehendo: eorum, qui in iudicando superiora iudicia secuti sunt sua sponte, non Staleni fraude, constantiam comprobo: eorum uero, qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo: qui absoluere eum, quem nocentissimum cognorat, & quem ipsi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant; condemnare, cum tanta consilij infamia, & tam atrocis rei suspicio esset iniecta, paullo posterius, patefacta re, maluerunt. ac, ne ex facto solum sapientes illos iudicetis, sed etiam ex nominibus ipsis, quod ij fecerunt, rectissime, ac sapientissime factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut sanctior commemorari potest? non absoluit. quis Q. Considio constantior? quis iudiciorum, atque eius dignitatis, quae in iudicijs publicis uersari debet, peritior? quis uirtute, consilio, auctoritate praestantior? ne is quidem absoluit. longum est de singulorum uirtute ita dicere: quae quia cognita sunt ab omnibus, uerborum ornamenta non quaerunt. qualis uir M. Iuuentius Pedo fuit ex uetere illa iudicum disciplina? qualis L. Caulius Mergus? M. Basilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tum florente rep. floruerunt. ex eodem numero L. Cassius, Cn. Naeuius, pari & integritate, & prudentia: quorum nullius sententia est Oppianicus absolutus. atque ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentia, & religione par ijs, quos antea commemoraui, P. Saturius in eadem sententia fuit. O innocentiam Oppianici singularem: quo in reo, qui absoluit, ambitiosus; qui distulit, cautus; qui condemnauit, constans existimatur.

EXPLANATIO

Fausto *Sullae*} Sullae dictatoris filio, Pompeij Magni genero. De *pecunijs residuis*} quae ad peculatum spectant. nam Orchinium de peculatu quaesisse, infra legitur. Pecuniae uero residuae, quibus accusari Faustum iudices noluerunt, erant eae, quas ex publica administratione Sullani homines. ipso Sulla largiente, in usum priuatum conuerterant. Huc illa pertinent ex Agr. 1. Audite uos, qui amplissimo populi, senatusq. iudicio exercitus habuistis, & bella gessistis. quod ad quemq. peruenit, peruenerit ex praeda, ex manubijs ex auro coronario, quod neq. consumptū in monumentō, neq. relatū in aerarium sit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa sperant: in omnes imperatores, heredesq. eorum quaestionē suo iudicio comparant: sed maximam pecuniam se a Fausto ablaturos arbitrantur. quam caussam suscipere iurati iudices noluerunt, hanc decemuiri suscepere. iccirco a iudicibus fortasse praetermissam esse arbitrantur; quod sit ipsis reseruata. Et illud pro C. Cornelio: Idem, nisi haec ipsa lex, quam C. Cornelius tulit, obstitisset, decreuissem id, quod palam iam isti defensores iudiciorum pugnauerunt, senatui non placere id iudicium de Sullae bonis fieri. quam ego caussam longe aliter praetor in concione defendi, cum id dicerē, quod ijdem iudices postea statuerunt, iudicium aequiore tempore fieri oportere. Quo loco Pedianus. Quia defuerat superioribus temporibus in aerario pecunia publica, multa & saepe eius rei remedia erant quaesita, in quibus hoc quoque, ut pecuniae publicae, quae residuae apud quemque essent, exigerentur. id autem maxime pertinebat ad Cornelium Faustum, dictatoris filium, quia Sulla per multos annos, quibus exercitibus praefuerat, & remp. tenuerat, sumpserat pecunias ex uectigalibus, & ex aerario populi Romani: eaq. res saepe erat agitata, saepe omissa, partim propter Sullanarum partium potentiam, partim quod iniquum uidebatur, post tot annos, quam quis pecuniam acceperat, eius reddere rationem. Exigarem} lege solutum. Accusante} apud Orchinium praetorem. Tribuno *pl.*} tribuni pl. acceptam a L. Sulla iniuriam ulcisci conabantur in filio. tulerat enim Sulla, ut ijs, qui tribuni pl. fuissent, alios magistratus capere non liceret. quam postea legem abrogauit C. Cotta consul. Disceptari} caussam agi. Quid? *conferam Sullam ne cum Iunio,*} fortasse distinguetur melius hoc modo: Quid conferam? Sullam ne cum Iunio, an hunc tribunum pl cum Quinctio, an uero tempus cum tempore? Hunc *tribunum pl.*} qui Faustum de pecunijs residuis in iudicium uocauit. Clientiaus *plurimis*} a patre relictis. Potestatis} tribuniciae. Nec *P. Popillius, nec Q. Metellus,*} Popillium C. Gracchus, Metellum L. Saturninus, tribuni pl. expulerunt. post Reditum ad Quir. in sen. pro Domo, pro Balbo. Illud *iudicium*} quo Iunius damnatus est. Non *fuit;*} de hac iterati eiusdem uerbi figura diximus in Verrē: hic tamen exemplum non omittam, quod est in agr. 2. Nihil sibi appetit praecipue Pompeius, nihil. Praemia *legis*} ut in integrum restituerentur: ut, quo crimine damnati fuerant, absoluerentur, conuictis eodem crimine idest ambitus, accusatoribus suis. exemplum simile fuit eodē anno. nam Cotta & Torquatus, damnatis de ambitu Sulla & Autronio competitoribus suis, consulibus designatis, ipsi legis praemio consules facti sunt. Eiusdem generis illud pro Balbo: Obiectum est etiam, quod in tribum Crustuminam peruenerit: quod hic assecutus est legis de ambitu praemio, minus inuidiosū, quam qui legum praemijs praetoriam sententiam, & praetextam togam consequuntur. Maiestatis *esse damnatum.*} accusatus quidem est corrupti iudicij nomine, sed ideo damnatus, quia maiestatem laesisset. M. Aemilio, *clarissimo uiro,*} non arbitror significari M. Aemilium Lepidum, qui cum Q. Catulo consul fuit. non enim appellaret clarissimum uirum, qui Sullanarum partium inimicus, a Catulo collega dissidens, ad ex-

tremum infecta patriae signa intulit. legendum igitur, Mam. non M. existimo: ut sit Mam. Aemilius Lepidus. qui cum D. Bruto consul fuit. IVDICII *Safiniani*,} de quo supra. COMINIIS,} fratribus, qui etiam C. Cornelium, quem Cicero defendit. de maiestate accusarunt. in Bruto: Ne hos quidem equites Romanos, amicos nostros, qui nuper mortui sunt, P. Cominium Spoletinum, quo accusante defendi C. Cornelium, in quo & compositum dicendi genus, & acre, & expeditum fuit: T. Attium. Asconius pro Cornelio. CONCILIANDAE *gratiae*} inter Cluentium, & Oppianicum. SVSCEPTA,} praeter eius consuetudinem. AD *Iuturnae*:} templum. usitatum loquendi genus. IN *eiusmodi ratione*} in pecunijs contra leges captis. INTERPRES} sequester eius pecuniae, quam sibi non ad corrumpendum iudicium, sed ad conciliationem gratiae datam ab Oppianico dicebat. NON *probabatur*:} non credebatur dicenti se pacis & concordiae caussa pecuniam illam accepisse. POST *iudicium factum*} quo damnatus est. ABLATA *esse*:} quia, quod promiserat, non praestitisset. INVIDIOSISSIMVM,} summae infamiae. POST *paucos dies*} non statim, ut debuit, subsortitione facta, ut caussam audire posset, sed post paucos dies, incognita caussa. hanc rem sic exagitat act. I. in Verrem: Inuenti sunt senatores, qui, C. Verre praetore urbano sortiente, exirent in eum reum, quem incognita caussa condemnarent. Vbi Pedianus: C. Fidiculanium Falculam significat, qui ad complendam Oppianici damnationem dicebatur esse suppositus. SVAE *decuriae munere*} cum reliquis senatoribus, ex subsortitione. sic enim caussam ante cognouisset, quam reum damnaret. Decuria senatores iudices significat: qui tum soli iudicabant ex lege Cornelia lib. I. in Verrem. Ex hac decuria nostra erepta esset facultas bonorum. Et ibi Pedianus: Honestiorum decuriae, inferiorum centuriae dicebantur. NEQVE *ex lege*} quae sententias ferri, nisi caussa prius cognita, uetabat. VNO *iudicio multa est ab eo petita*,} sed non exacta: est enim absolutus. Alterum iudicium de pecunia ob rem iudicandam accepta, quo etiam est absolutus, infra nominatur. PAVLO *sedatiore tempore*} cum tribunus pl. non esset L. Quinctius. nam paucis post Iunij condemnationem diebus e tribunatu exiuit. unde illud supra: Paucos dies exspectasset Quinctius. at neque priuatus accusare, nec, sedata iam inuidia, uolebat. EADEM *ferre lege*, *& crimina*.} cur addit, Fere? cum dixerit, iam: Multa est ab eo petita, sicut ab Iunio, quod non suae decuriae munere, neque ex lege sedisset. Quia Iunius non est damnatus, quod non suae decuriae munere, neque ex lege sedisset, uerum, ut supra narratur, quia non iurasset in legem, & quia ex lege subsortitus non esset. PRIMA *actione*} non ampliata caussa. NON *numero hanc absolutionem*} alteram enim ostendam, quae pro Cluentio sit: nam haec nihil habet cum Cluentij caussa coniunctum. VT *illam multam non commiserit*,} multam committere, est multam mereri, committere quod multa dignum sit. lib. III. in Verrem. Poenam octupli sine ulla dubitatione commissam. QVAM *captam*} a Fidiculanio. EADEM *lege*} cum eadem lege caussam diceret, qua Fidiculanius postea est accusatus, de pecunia scilicet ob rem iudicandam accepta: quae lex de repetundis fuit: ut infra. QVAESTIONIS *eius*} qua & Iunius damnatus, & Fidiculanius prima actione est absolutus. FIDICVLANIVS *quid fecisse dicebatur*?} locutus est ab uno iudicio, quo absolutus est Fidiculanius: nunc alterum incipit exponere, quod magis pro Cluentio sit. H-S CCCC *millia*} scutatorum duodecim millia. QVA *lege in eo genere a senatore ratio repeti solet*,} hoc dicit, quia lege de repetundis ratio non repetebatur ab equite Romano: quod infra disputat. DE *pecunijs repetundis*,} una lege de repetundis tenebantur, qui socios in prouincijs expilassent, & qui pecunias Romae ob rem iudicandam cepissent. infra. Quid enim mihi damnatos ambitus colligitis; alia lege, certis criminibus? cum primum illi ipsi debuerint potius accusari de pecunijs repetundis, quam ambitus. ADDVCTI *iudices sunt*,} adducti sunt ut crederent, persuasi sunt. QVI *non perpetuo sedisset*,} quod obijciebatur Falculae. supra: Cum praesertim, id quod fuit illo iudicio inuidiosissimu, post paucos dies ex subsortitione sedisset. QVAE *praeiudicia*} unum in Scamandro, alterum in Fabricio. AVDIRE *praeterea nihil debuisse*.} cum aliquid tamen audierit Falcula, licet non totam caussam cognouerit, quippe qui post paucos dies ex subsortitione sederit. IMPERITORVM *hominum rumusculos aucupati*,} ambitione adducti: ne corrupti, ut Bulbus, Stalenus, Gutta, qui iam Oppianicum damnauerant, uiderentur. ILLVM *absoluerunt*,} Oppianicum, a ceteris fere omnibus damnatum. IAM} absoluto Falcula. quem qui absoluerunt, Oppianici damnationem probare uidebantur. SVAM *clementiam*} in absoluendo Oppianico. LAVDARI *magnopere nolebant*.} paenitebat iam eos clementiae suae. VNA *sententia*} quam suam Stalenus esse dicebat. VTER} iudex, qui Oppianicum damnauit, an qui absoluit? SIBI,} sententiae suae. REI *indicatae*} praeiudicijs de Scamandro & Fabricio factis. IN *principem malefici*} in Oppianicum. nam Scamander & Fabricius maleficij principes non fuerant, sed conscij & ministri. SVPERIORA *iudicia*} de Scamandro, & Fabricio facta. SECVTI *sunt*} in Oppianico damnando. NON *Staleni fraude*,} ut Bulbus, Gutta, Popillius, a Staleno corrupti. CONSTANTIAM} cum enim Scamandrum & Fabricium damnassent, declinare de suo statu in Oppianici iudicio noluerunt. PAVLO *posterius*, *patefacta re*,} ideo sibi non liquere dixerunt, ut reum paullo post, caussa iterum cognita, & re patefacta condemnarent. supra. PATEFACTA *re*.} uter pecuniam iudicibus dedisset, Oppianicus, an Cluentius. nam suspicio tantum adhuc erat: res ipsa non patebat. EX . FACTO} ex damnatione. QVOD *ij fecerint*,} cum sibi non liquere dixerunt. de ijsdem enim adhuc loquitur. ITA *dicere*.} ut de Octauio, & Considio iam dixi. FVIT} obierat. EX *uetere illa iudicium disciplina*?} nihil muto, sed, iudiciorum, fortasse rectius. nam & supra: Homines sapientes, ex uetere illa iudiciorum disciplina. FLORENTE *rep*.} post obitum Sullae. AMBITIOSVS;} supra: Quinque omnino fuerunt, qui illum uestrum innocentem Oppianicum, siue imprudentia, siue misericordia, siue aliqua

suspicione,

suspicione, siue ambitione adducti, absoluerent. QVI *distulis*,} qui sibi non liquere dixit. CAVTVS;} supra. Eorum, qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo: qui absoluere eum, quem nocentissimum cognorant, & quem sibi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant, condemnare, cum tanta consilij infamia, & tam atrocis rei suspicio esset iniecta, paullo posterius, patefacta re, maluerunt.

ORATIO

HAEC tum, agitante Quinctio, neque in concione, neque in iudicio demonstrata sunt. neque enim ipse dici patiebatur; nec per multitudinem concitatam consistere cuiquam in dicendo licebat. itaque ipse, postquam Iunium peruertit, caussam totam reliquit: paucis enim diebus illis, & ipse priuatus est factus, & hominum studia deferbuisse intelligebat. quod si, per quos dies Iunium accusauit, Fidiculanium accusare uoluisset: respondendi Fidiculanio potestas facta non esset. ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. iam insolentiam noratis hominis; noratis animos eius, ac spiritus tribunicios. quod erat odium, dij immortales? quae superbia? quanta ignoratio sui? quam grauis, atque intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipsum acerbe tuleris, ex quo illa nata sunt omnia, non sibi, ac defensioni suae condonatum esse Oppianicum: proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab omnibus eum fuisse desertum, qui se ad patronum illum contulisset. erat enim Romae summa copia patronorum, hominum eloquentissimorum, atque amplissimorum: quorum certe aliquis defendisses equitem R. in municipio suo nobilem, si honeste putasset eiusmodi caussam posse defendi. nam Quinctius quidem quam caussam umquam antea dixerat, cū annos ad quinquaginta natus esset? quis eum umquam non modo in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco uiderat? qui, quod Rostra iamdiu uacua, locumq. illum post aduentum L. Sullae a tribunicia uoce desertum, oppresserat, multitudinemq. iam desuefactam a concionibus ad ueteris consuetudinis similitudinem reuocauerat, iccirco cuidam hominum generi paullisper iucundior fuit. atque idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit, per quos in altiorem locum adscenderat? neque iniuria. facite enim, ut non solum mores eius, & arrogantiam, sed etiam uultum, atque amictum, atque illam usque ad talos demissam purpuram recordemini. is, quasi non esset ullo modo ferendum, se ex iudicio discessisse uictum, rem ab subsellijs in Rostra detulit. Et iam querimur, saepe hominibus nouis non satis magnos in hac ciuitate esse fructus? nego usquam umquam fuisse maiores. ubi, si quis, ignobili loco natus, ita uiuat, ut nobilitatis dignitatem uirtute tueri posse uideatur; usque eo peruenit, quoad eum industria cum innocentia prosecuta est. si quis autem hoc uno nititur, quod sit ignobilis; procedit saepe longius, quam si idem ille esset cum ijsdem suis uitijs nobilissimus. ut, Quinctius (nihil enim dicam de ceteris) si fuisset homo nobilis, quis eum cum illa superbia, atque intolerantia ferre potuisset? quod eo loco fuit, ita culerunt, ut, si quid haberet a natura boni, prodesse ei putarent oportere; superbiam autem, atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quam pertimescendam. Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius est absolutus, tu, qui ea iudicia facta commemoras, quaero quid tum esse existimas iudicatum? certe, gratis iudicasse. at condemnarat: at caussam totam non audierat: at in concionibus omnibus a L. Quinctio uehementer erat & saepe uexatus. illa igitur omnia Quinctiana iniqua, falsa, turbulenta, popularia, seditiosa iudicia fuerunt. Esto, potuit esse innocens Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauis: iam non eos Iunius subsorsitus est, qui, pecunia accepta, condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non sedisse, & tamen Oppianicum gratis condemnasse. uerum, si innocens Falcula, quaeso quis nocens? si hic gratis condemnauit, quis accepit? nego, rem esse ullam in quemquam illorum obiectam, quae Fidiculanio obiecta non sis; neque aliquid fuisse in Fidiculanij caussa, quod idem non esset in ceterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio rebus iudicatis niti uidebatur, necesse est: aut, si hoc uerum esse concedis, Oppianicum gratis condemnatum esse fateare. quamquam satis magno argumento esse debet, quod ex tam multis iudicibus, absoluto Falcula, nemo reus factus est.

EXPLANATIO

HAEC} quae nunc a me demonstrantur. supra. Ita multum agitata, ita diu iactata res est, ut hodierno die primū caussa illa defensa sit, hodierno die primū ueritas uocem cōtra inuidiam, his iudicibus freta miserit. IN *iudicio*} quo Iunius dānatus est. PRIVATVS *est factus*,} perfunctus tribunatu pl. QVOD *erat odium*} quo erat in omnes odio. EQVITEM *Romanum*} Oppianicum. AD *quinquaginta*} prope quinquaginta. ADVOCATI} qui iudicio adesset, reo fauens. A. TRIBVNICIA *uoce desertum*,} uiuo Sulla, qui tribunis pl. ademit concionandi potestatem. OPPRESSERAT,} occupauerat primus. nam etsi quadriennio ante Sulla decesserat: concionari tamen ante Quinctium nemo tribunus pl. ausus erat. SVIS *illis ipsis*} Sullanis. nam L. Luculli exemplum supra attulimus e Sallustio. VSQVE *ad talos demissam purpuram*} refellitur Plutarchus, qui tribunis pl. purpuram adimit, & hoc utitur argumento, ut magistratum non fuisse tribunatum pl. ostendat, aut nouum hoc in Quinctio propter arrogantiam fuisse, existimemus. QVOD *eo loco fuit*,} quod nouus homo fuit. TV,} T. Atti. EA *indicia*} de Iunio, Bulbo, Popillio, Gutta, Staleno: quos accusator ideo damnatos esse dicebat, quod, accepta a Cluentio pecunia, innocentem Oppianicum damnassent. GRATIS *iudicasse*.} Falculam in Oppianici iudicio. OMNIA *Quinctiana iudicia*} retorquet argumentum. Nocens Falcula, quia condemnarat Op-

pianicum, quia caussam totam non audierat, quia uehementer & saepe in concionibus a L. Quinctio uexatus erat. Immo innocens, quia, cum haec ita essent, absolutus tamen est. Omnia iudicia, Quinctiana uocat, urgente tribuno pl. Quinctio facta, quibus rei damnati sunt Iunius, Bulbus, Popillius, Gutta, Stalenus. nam Falcula, cum priuatus esset Quinctius, accusatus est, & ideo absolutus, quia nulla in iudicio seditio, nulla turba uersata est. QVIS *nocens?*} quis, accepta a Cluentio pecunia, Oppianicum damnauit? IN *quemquam illorum*} illorum iudicum, qui damnati sunt. quo patet, etsi obiecta illis iudicij corruptela sit, alijs tamen eos criminibus esse condemnatos. nam si de corrupto iudicio damnati essent: damnatus esset & Falcula: cum nulla sit illis obiecta res, quae non obiecta Falculae quoque sit. sed Falcula absolutus ut innocens: ergo innocentes & illi. HOC *iudicium*} quo absolutus est Falcula. REBVS *iudicatis*} qui iudicia facta commemoras: & ex quorundam iudicum damnatione, iudicium a Cluentio corruptum argumentaris.

ORATIO

QVID enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus? cum primum illi ipsi debuerint potius accusari de pecunijs repetundis, quam ambitus. nam, si in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege caussam dicerent: certe, si propria lege huius peccati adducti essent, multo plus obfuisset. deinde, si tanta uis fuit istius criminis, ut, qua quisque lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret: cur, in tanta multitudine accusatorũ, tantis praemijs, ceteri rei facti non sunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet, P. Septimio Scaeuolae litem eo nomine esse aestimatam. cuius rei quae consuetudo sit, quoniam apud homines peritissimos dico, pluribus uerbis docere non debeo. numquam enim ea diligentia, quae solet adhiberi in ceteris iudicijs, eadem, reo damnato, adhibita est. In litibus aestimandis fere iudices aut, quod sibi eum, quem semel condemnarunt, inimicum putant esse; si qua in eum lis capitis illata est, non admittunt: aut, quod se perfunctos iam esse arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligentius attendunt cetera. itaque & maiestatis absoluti sunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetundis lites essent aestimatae: & haec quotidie fieri uidemus, ut, reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos perueni se pecunias in litibus aestimandis statutum sit, eos illi iudices absoluant. quod cum fit, non iudicia rescinduntur, sed hoc statuitur, aestimationem litium non esse iudicium. Scaeuola condemnatus est alijs criminibus, frequentissimis Apuliae testibus: omni contentione pugnatum est, ut lis haec capitis aestimaretur. quae res si rei iudicatae pondus habuißet, ille postea uel ijsdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipsa factus esset. Sequitur id, quod illi iudicium appellant, maiores autem nostri numquam neque iudicium nominarunt, neque perinde ut rem iudicatam obseruauerunt, animaduersio, atque auctoritas censoria. qua de re ante quam dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba facienda sunt; ut a me cum huiusce periculi, tum ceterorum quoque officiorum, & amicitiarum ratio conseruata esse uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui censores proxime fuerunt, ambobus est amicitia, cum altero uero, sicuti & plerique uestrum sciunt, magnus usus, & summa utriusque officijs constituta necessitudo est. quare, quidquid de subscriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam non de illorum facto, sed de ratione censoria habitam existimari uelim. a Lentulo autem, familiari meo, qui a me pro eximia sua uirtute, summisq. honoribus, quos a populo R. adeptus est, honoris caußa nominatur, facile hoc, iudices, impetrabo, ut, quam ipse adhibere consueuit in amicorum periculis fidem, & diligentiam, tum uim animi, libertatemq. dicendi, in hac, mihi concedat, ut tantum mihi sumam, quantum sine huius periculo praeterire non poßum. a me tamen, ut aequum est, omnia caute, pedetentimq. dicentur; ut neque fides huius defensionis relicta, neque cuiusquam aut dignitas laesa, aut amicitia uiolata esse uideatur.

EXPLANATIO

DAMNATOS *ambitus*} ut Popillium, & Guttam. ALIA *lege*,} de ambitu. CERTIS} quae perspicue commiserant. DE *pecunijs repetundis*,} quo crimine accepta ob rem iudicandam pecunia comprehendebatur. itaque dixit supra: Fidiculanius quid fecisse dicebatur? accepisse a Cluentio H-S CCCC millia. cuius erat ordinis? senatorij. qua lege in eo genere a senatore ratio repeti solet, de pecunijs repetundis, is ea lege accusatus, honestissime est absolutus. PROPRIA *lege huius peccati*} de pecunijs repetundis. QVA *quisque lege*} diuersa enim lege Iunius, Bulbus, Stalenus, Popillius, Gutta, damnati fuerant. HIC *profertur id, quod iudicium appellari non oportet, P. Septimio Scaeuolae litem eo nomine esse aestimatam.*} Praeiudicia multum habent ponderis ad eorum damnationem, qui propter eadem crimina in iudicium uocati sunt. ideo protulerat accusator Cluentij, litem aestimatam in caussa Septimij: quam dicebat aestimatam, non quod eo crimine accusaretur, (nam alijs flagitijs in Apulia commissis reus erat, quibus etiam condemnatus est, ut infra narratur) sed ut, cum alijs criminibus damnatus esset, plecteretur etiam ob culpam acceptae a Cluentio in Oppianici iudicio pecuniae. Id Cicero non negat, fateri etiã uidetur, ut ex ijs uerbis, quae aliquanto post sequuntur, conijcere licet: Quae res si rei iudicatae pondus habuisset, ille postea reus uel ijsdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipsa factus esset. Verum id iudicium appellari dicit non oportere. nam si iudicium esset, idem Septimius postea lege de captis pecunijs postulatus esset;

esset; quoniam eum sperare possent, ac plane confidere eius inimici condemnatum iri eo crimine, quo de crimine praeiudicium esse factum in aestimatione litium uiderent: non igitur, quod in ipso Septimio iudicium existimatum non est, id Cluentio tamquam praeiudicium obesse debere, eoq. minus, quod illa litis aestimatio extraordinaria fuit in caussa Septimij, & expressa a iudicibus contentione accusantium inimicorum: non solere enim reos, semel damnatos, secundis criminibus affligi, ne si illa quidem capitalia sint. Duplex igitur Ciceronis defensio: tum quod aestimatio litis, quae iudicium non sit, obesse Cluentio non debeat: tum etiam, quod iudices illi litem aestimauerint praeter consuetudinem aliorum iudicum, contentione accusatorum adducti. Quod. *iudicium appellari non oportet*, } litis enim aestimatio, iudicij superioris appendix est, non iudicium. Eo *nomine* } quae pecuniam ob rem iudicandam accepisset. Adhibita. est. } in eodem reo, iterum alio crimine in iudicium adducto. inusitata igitur fuit aestimatio litis in Septimio, iam alijs criminibus damnato. In *litibus aestimandis* } in aestimatione litium: in quibus iudicijs lites aestimantur: quae sunt iudicia repetundarum. Inimicum } ideo litem non admittunt, in illum illatam; ne uideantur propter inimicitias infensi. Non *admittunt*; } ne, si rursus eum damnauerint, inimicum damnasse uideantur. Perfunctos } satisfecisse iam se putant officio suo, cum de reo iudicarunt, repetundarum accusato: quo in crimine lis aestimatur. De *reo* } de repetundis accusato. Attendunt } cum idem reus alio crimine accusatur., Lites *essent aestimatae*: } in caussa repetundarum damnationem sequitur litis aestimatio. propterea simul utrumque nominatur. Reo *damnato* } ubi quis de repetundis damnatur, sequitur eam damnationem litis aestimatio: tantum scilicet ut soluat, quantum iudices, furtis cognitis, & examinatis, aestimarint. Ad *quos peruenisse pecunias* } haec erat quasi quaedam appendix caussae de repetundis iudicatae, atque damnatae; cum reus, aestimata lite; soluendo non erat: tunc enim agebatur in eos, ad quos ea pecunia peruenisset. uide pro Rabirio Postumo, & in epistola Coelij ad Ciceronem, quae incipit, Etsi de rep. In *litibus aestimandis statutum sit*, } cum lites aestimabantur, statuebatur, ut, si reus soluere non posset, uocarentur in iudicium ij, ad quos ea pecunia peruenisset. Igitur, In l. aest. idest, cum alicui de repetundis damnato lis aestimata est: post litium aestimationem. Non *esse iudicium*. } nam si esset, non absoluerentur. Aliis *criminibus*, } capitalibus: non hoc, de capta in Oppianici iudicio pecunia. sequitur enim: Omni contentione pugnatum est, ut lis haec capitis aestimaretur. Apuliae } cui praefuerat. Pugnatum. est, } ab accusatoribus, non contentis unica Septimij damnatione. ab ijs, qui reo fauebant. Vt *lis haec capitis, aestimaretur*. } quae lis? non illa, in qua Scaeuolam Apuli accusauerant: nam aestimationem hanc, prolatam ab accusatore Cluentij, diuersam esse ab ea lite, indicant superiora uerba, condemnatus est alijs criminibus. Lis igitur haec capitis dixit Cicero, pro, lis haec maiestatis, de corruptis iudicijs, quae nunc in Cluentium intenditur: quae capitis est. nam repetundarum crimen capitale non est. eam aestimationem iudicij loco habendam non esse, ijdem illi, qui Scaeuolam accusarunt, satis ostenderunt, quia non eundem postea hac lege ipsa, qua nunc Cluentius caussam dicit, eodem crimine postularũt. Igitur, Vt l. h. c. aest. idest, Vt, quae capitis lis erat, ad pecuniae solutionem redigeretur: iudicibus, qui se iam perfunctos arbitrarentur, concedentibus. Hac *lege ipsa* } de repetundis. nam litis aestimatio ad crimen repetundarum pertinet. Scaeuola enim non hac lege, sed alijs criminibus & reus factus est, & condemnatus. lis autem ei aestimata gratiae caussa: ut, quod capitale erat, pecunia aestimaretur. Huiusce *periculi*, } ne Cluentio noceat censoriae animaduersionis exemplum. Qui *censores proxime fuerunt*, } infra nominantur, Cn. Lentulus, & L. Gellius. Cum *altero uero* } opinor hunc esse Cn. Lentulum; quem paullo post familiarem suum uocat. De *subscriptionibus eorum* } censores, cum aliquem damnabant, caussas, cur damnarent, subscribebant. In *amicorum periculis* } cum eorum caussas agit, sicuti ego nunc Habitum defendo. Dignitas } censoria. Amicitia } quae mihi cum ambobus est, qui censores proxime fuerunt.

O R A T I O

Video *igitur, iudices, animaduertisse censores in iudices quosdam illius consilij Iuniani, cum istam ipsam caussam subscriberent. Hic primum illud commune proponam, numquam animaduersionibus censorijs hanc ciuitatem ita contentam, ut rebus iudicatis, fuisse. neque in re nota consumam tempus exemplis: ponam illud unum; C. Getam, cum a L. Metello, & Cn. Domitio censoribus ex senatu eiectus esset, censorem ipsum postea esse factum; &, cuius mores a censoribus erant reprehensi, hunc postea & populi R. & eorum, qui in ipsum animaduerterant, moribus praefuisse. quod si illud iudicium putaretur: ut ceteri; turpi iudicio damnati, in perpetuum omni honore ac dignitate priuantur, sic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus esset. nunc, si quem Cn. Lentuli, aut L. Gellij libertus furti condemnarit, is, omnibus ornamentis amissis, numquam ullam honestatis suae partem recuperabit. quos autem ipse L. Gellius, & Cn. Lentulus, duo censores, clarissimi uiri, sapientissimiq. homines, furti, & captarum pecuniarum nomine notauerunt, ij non modo in senatum redierunt, sed etiam illarum ipsarum rerum iudicijs absoluti sunt. Neminem uoluerunt maiores nostri non modo de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum est, de quibus caussis aut magistratum capere non licet, aut iudicem legi, aut alterum accusare, haec ignominiae caussa praetermissa est. timoris enim caussam, non uitae poenam, in illa potestate esse uoluerunt. itaque non solum, iudices,*

illud

illud ostendam, quod iam uidetis, populi R. suffragijs saepenumero censorias subscriptiones esse deletas, uerum etiam iudicijs eorum, qui iurati statuere maiore cum religione & diligentia debuerunt. Primum iudices, senatores, equitesq. R. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepisse subscriptum est, suae potius religioni, quam censorum opinioni, paruerunt. deinde, praetores urbani, qui iurati debent optimum quemque in selectos iudices referre, numquam sibi ad eam rem censoriam ignominiam impedimento esse oportere duxerunt. censores denique ipsi saepenumero superiorum censorum iudicijs (si ista iudicia appellari uultis) non steterunt. atque etiam ipsi inter se censores sua iudicia tanti esse arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, sed etiam rescindat; ut alter de senatu mouere uelit, alter retineat, & ordine amplissimo dignum existimet; ut alter in aerarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. Quare, qui uobis in mentem uenit, haec appellare iudicia, quae a populo R. rescindi, ab iuratis iudicibus repudiari, a magistratibus negligi, ab ijs, qui eandem potestatem adepti sunt, commutari, inter collegas discrepare uideatis? Quae cum ita sint, uideamus quid tandem censores de illo iudicio corrupto iudicasse dicantur. Ac primum illud statuamus, utrum, quia censores subscripserint, ita sit, an, quia ita fuerit, illi subscripserint. si ideo, quia subscripserint: uidete, quid agatis; ne in unumquemque nostrum censoribus in posterum potestatem regiam permittatis; ne subscriptio censoria non minus calamitatis ciuibus, quam illa acerbissima proscriptio, possit afferre; ne censorium stylum, cuius mucronem multis remedijs maiores nostri retuderunt, aeque posthac, atque illum dictatorium gladium, pertimescamus. sin autem, quod subscriptum est, quia uerum est, iccirco graue debet esse: hoc quaeramus, uerum sit, an falsum, remoueantur auctoritates censoriae; tollatur id ex caussa, quod in caussa non est. doce, quam pecuniam Cluentius dederit, unde dederit, quemadmodum dederit: unum denique aliquod a Cluentio profectae pecuniae uestigium ostende. uince deinde uirum bonum fuisse Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo umquam secus esse existimatum, nihil denique praeiudicatum: tum auctoritatem censorum amplexator; tum illorum iudicium cum re coniunctum esse defendito. dum uero eum fuisse Oppianicum constabat, qui tabulas publicas municipij sui corrupisse iudicatus sit; qui testamentum interleuerit; qui, supposita persona falsum testamentum obsignandum curarit; qui eum, cuius nomine id obsignatum est, interfecerit, qui auunculum filij sui in seruitute, ac uinculis necarit; qui municipes suos proscribendos, occidendosq. curarit; qui eius uxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit; qui pecuniam pro abortitione dederit; qui socrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, speratosq. liberos, fratremq. ipsum, qui deniq. suos liberos interfecerit; qui, cum uenenum priuigno suo quaereret, manifesto sit deprehensus; cuius ministris conscijsq. damnatis, ipse adductus in iudicium pecuniam iudici dederit ad sententias iudicum corrumpendas: dum haec, inquam, de Oppianico constabunt, nec ullo argumento Cluentianae pecuniae crimen tenebitur; quid est, quod te ista censoria siue uoluntas, siue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentem opprimere posse uideatur? Quid igitur censores secuti sunt? Ne ipsi quidem, ut grauissime dicam, quidquam aliud dicent, praeter sermonem, atque famam. nihil se testibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento comperisse, nihil denique, caussa cognita, statuisse dicent. quod si ita fecissent; tamen id non ita fixum esse deberet, ut conuelli non liceret. non utar exemplorum copia, quae summa est. non rem ueterem, non hominem potentem aliquem, aut gratiosum proferam. nuper hominem tenuem, scribam aedilicium, D. Matrinium cum defendissem apud M. Iunium, Q. Publicium praetores; & M. Plaetorium, C. Flaminium aediles curules, persuasi ut scribam iurati legerent eum, quem ijdem isti censores aerarium reliquissent. cum enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruisset, non quid de eo statutum esset, quaerendum esse duxerunt. Nam haec quidem. quae de iudicio corrupto subscripserint, quis est, qui ab illis satis cognita, & diligenter iudicata arbitretur? in M'. Aquillium, et in T. Guttam uideo esse subscriptum. quid est hoc? duos esse corruptos solos pecunia? quid? ceteri uidelicet gratis condemnarunt. non est igitur circumuentus, non oppressus pecunia; non, ut illae Quinctianae conciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa sunt, ac suspicione ponendi. duos solos uideo auctoritate censorum affines ei turpitudini iudicari. Nam, ut illud afferant, nihil est; quod de ijs duobus habuerint compertum, de ceteris comperisse. nam illud quidem minime probandum est, ad notationes auctoritatemq. censoriam exemplum illos a consuetudine militari transtulisse. statuerunt enim ita maiores nostri, ut, si a multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes, poena ad paucos perueniret. quod idem facere censores in delectu dignitatis, in iudicio ciuium, & in animaduersione uitiorum, qui conuenit? nam miles, qui locum non tenuit. qui hostium impetum, uimq. pertimuit, potest idem postea & miles esse melior, & uir bonus, & ciuis utilis. quare, ne in bello propter hostium metum delinqueret, amplior ei mortis & supplicij metus est maioribus constitutus: ne autem nimium multi poenam capitis subirent, iccirco illa sortitio comparata est. hoc tu idem facies censor in senatu legendo? si erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint; ut non animaduertas in omnes, sed carpas ut uelis, & paucos ex multis ad ignominiam sortiare? habebit igitur, te sciente, & uidente, curia senatorem, populus R. iudicem, resp. ciuem sine ignominia quemquã, qui ad perniciem innocentis fidem suam & religionem pecunia commutarit? &, qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is censoriae seueritatis nota non inuretur? tu es praefectus moribus? tu magister ueteris disciplinae, & seueritatis, si aut retines quemquam sciens in senatu, scelere tanto contaminatum; aut statuis, qui in eadem culpa sit, non eadem poena affici oportere? & quam condicionem supplicij maiores in bello timiditati militis propositam esse uoluerunt, eandem tu in pace constitues improbitati senatoriae? quod si hoc exemplum ex re militari ad animaduersionem censoriam transferendum fuit, sortitione id ipsum factum esse oportuit. sin autem sortiri ad poenam, atque hominum delictum fortunae iudicio committere, minime censorium est: certe, in multorum peccato, carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem non oportet. Verum omnes intelligimus, in istis subscriptionibus uentum quendam popularem esse quaesitum. iactata res

erat

erat in concione a tribuno seditioso: incognita caussa probatum illud erat multitudini: illicitum erat contradicere: nemo denique, ut defenderet contrariam partem, laborabat: in inuidiam porro magnam illa iudicia uenerant: etenim paucis postea mensibus alia uehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uersata. praetermitti a censoribus & negligi macula iudiciorum posse non uidebatur. homines, quos ceteris uitijs, atq. omni dedecore infames uidebant, eos hac quoque subscriptione notare uoluerunt; & eo magis, quod illo ipso tempore, illis censoribus erant iudicia cum equestri ordine communicata; ut uiderentur per hominum idoneorum ignominiam sua auctoritate illa iudicia cum equestri ordine reprehendisse. quod si hanc apud eos ipsos censores mihi, aut alij caussam agere licuisset: hominibus tali prudentia certe probauissem, (res enim indicat) nihil ipsos habuisse cogniti, nihil comperti, ex tota ipsa subscriptione rumorem quendam & plausum popularem esse quaesitum. Nam in L. Popillium, qui Oppianicum condemnarat, subscripsit L. Gellius; quod is pecuniam accepisset, quo innocentem condemnaret. Iam id ipsum quantae diuinationis est, scire innocentem fuisse reum, quem fortasse nunquam uiderat? cum homines sapientissimi iudices, (ut nihil dicam de ijs, qui cōdemnarunt) caussa cognita, sibi, dixerint, non liquere. Verum esto, condemnat Popillium Gellius; iudicat accepisse a Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus: nam Popillium, quod erat libertini filius, in senatum non legit; locum quidem senatorium ludis, & cetera ornamenta reliquit; & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, indicat, eius sententia gratis esse Oppianicum condemnatum. & eundem Popillium postea Lentulus in ambitus iudicio pro testimonio diligentissime laudat. Quare si neque L. Gellij iudicio stetit Lentulus; neque Lentuli existimatione contentus fuit Gellius, & si uterque censor censoris opinione standum non putauit: quid est, quamobrem quisquam nostrum censorias subscriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet esse oportere?

EXPLANATIO

ILLIVS *consilij Iuniani,*} cum Oppianicus, iudice quaestionis Iunio, damnatus est. C. GETAM,} Licinium, qui censor fuit cum Q. Fabio Allobrogico, septem annis post eos censores, a quibus e senatu eiectus erat. Valerius Max. & Frontinus de Aquaeduct. TVRPI *iudicio*} ut furti, & captarum pecuniarum. ILLARVM *ipsarum rerum iudicijs*} sunt enim certa & propria de furto, & de captis pecunijs iudicia. NISI *qui inter aduersarios conuenisset.*} cuius generis censores non sunt. HAEC *ignominiae caussa*} a censoribus illata. IVDICES,} nominandi caussa dictum, non uocandi. qui uero iudices, explanat, subiungens, senatores, equitesq. R. qui post Pompeium & Crassum consules Aurelia lege indicabant. OPTIMVM *quemque*} e singulis ordinibus. IN *selectos iudices*} uerbi gratia, qui de repetundis, de ambitu, de maiestate iudicarent. IN *aerarios referri,*} si quem de plebe censores notabant, in aerarios referebant, idest, ciuem eo tantum nomine patiebantur esse, ut pro capite suo tributi nomine aera penderet. Asconius. TRIBV *moueri*} ex rustica in urbanam reijci, aut ex rustica nobili in aliam rusticam minus nobilem, ut Balbus Crustuminam est adeptus, legis de ambitu praemio. A. MAGISTRATIBVS} a praetoribus urbanis. ILLA *acerbissima proscriptio*} Sullana. unde subijcit, Dictatorium gladium. Est autem in similitudine nominū quidam lepor: Videte, ne subscriptio proscriptio fit. STYLVM} quo subscribebant censores. RETVDERVNT} ne nocere posset. GLADIVM} & hic lepor est. subscribentis enim stylus, proscribentis gladius. QVOD *in caussa non est.*} quid enim censoribus cum hoc iudicio? SECVS} male. sic enim interdum accipitur. TESTAMENTVM} socrus suae Dineae. QVI *tabulas publicas*} epilogus criminum Oppianici, quae supra latius explicata cognoscuntur. SVPPOSITA *persona*} Aiulio Asinium simulante. EVM,} Asinium. AVVNCVLVM *filij sui*} M. Aurium, fratrem uxoris suae. IN *seruitute,*} in ergastulo, apud Q. Sergium senatorem, in agro Gallico. PROSCRIBENDOS,} uictore Sulla, cuius in partibus fuit. proscripsit autem, & occidit Larinates quattuor ut supra. EIVS *uxorem,*} Sassiam, Cluentij matrem. PRIVIGNO *suo*} Cluentio. SIVE *uoluntas, siue opinio fuit,*} carpit in Voluntas, excusat in Opinio. nam uoluntas libera est, & ab odio interdum proficiscitur: opinio rationem aliquam sequitur, & eligit quod rectum esse putat: quamquam saepe putat, quod non est. CAVSSA *cognita,*} quam non audierunt. HABEBANTVR,} quo tempore Quinctius concionabatur. SORTITIONE *in quosdam*} ut in decimū quemque sorte animaduerteretur. Liuius, Tacitus, Polybius, alij. RELIGIONEM} iurisiurandi. ILLA *iudicia*} facta eo tempore. EX *notatione tabularum*} discoloribus enim ceris notatae sunt, Hortensij oratoris, ut creditum est, culpa. quod ei Cicero obijcit in Diuin. HOMINES,} censores. sequitur enim paullo post, sua auctoritate. QVOS *ceteris uitijs*} loquitur de ijs iudicibus, qui Oppianicum damnarant. ILLIS *censoribus*} Pompeio consule, & crasso. COMMVNICATA;} Aurelia lege. Asconius. HOMINVM *idoneorum*} qui digni censoria notatione uiderentur. ILLA *iudicia*} senatoria. CVM *equestri ordine*} simul cum equestri ordine, illa iudicia reprehendente: ut legem de communicandis iudicijs necessariam fuisse ostenderet. L. POPILLIVM,} Publium supra nominauit. LOCVM *senatorium ludis,*} ut spectaret ludos in orchestra: quod solis licebat senatoribus. CETERA *ornamenta*} ut lati claui tunicam, calceos lunatos: de quibus Phil. 13. Mutauit calceos: repente pater conscriptus factus est. Festus, Isidorus, Zonara.

ORATIO

ORATIO

AT in ipsum Habitum animaduerterunt. Nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius uitae, non dicam uitium, sed erratum. neque enim hoc homine sanctior, neque probrior, neque in omnibus officijs retinendis diligentior esse quisquam potest. neque illi aliter dicunt, sed eandem illam famam iudicij corrupti secuti sunt: neque ipsi secus existimant, quam nos existimari uolumus, de huius pudore, integritate, uirtute; sed putarunt, praetermitti accusatorem non potuisse, cum animaduersum esset in iudices. qua de re tota si unum factum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam: non enim mihi exemplum summi & clarissimi uiri P. Africani praetereundum uidetur: qui cum esset censor; & in equitum censu C. Licinius Sacerdos prodijsset; clara uoce, ut omnis concio audire posset, dixit, se scire illum uerbis conceptis peierasse; si quis contradicere uellet, usurum esse eum suo testimonio: deinde, cum contra nemo diceret, iussit equum traducere. itaque is, cuius arbitrio et populus R. & exterae gentes contentae esse consueuerunt, ipse sua conscientia ad ignominiam alterius contentus non fuit. quod si Habito facere licuisset; facile illis ipsis iudicibus, & falsae suspicioni, et inuidiae populariter excitatae restitisset. Vnum etiam est, quod me maxime conturbat, cui loco respondere posse uix uideor, quod elogium recitasti de testamento Cn. Egnatij patris, hominis honestissimi uidelicet, & sapientissimi, idcirco se exheredasse filium, quod is ob Oppianici damnationem pecuniam accepisset. de cuius hominis lenitate & inconstantia plura non dicam. hoc testamentum ipsum, quod recitas, eiusmodi est, ut ille, cum eum filium exheredaret, quem oderat, ei filio coheredes homines alienissimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu, Atti, consideres censeo diligenter, utrum censorium iudicium graue uelis esse, an Egnatij. si Egnatij: leue est, quod censores de ceteris subscripserunt: ipsum enim Egnatium, quem tu grauem esse uis, ex senatu eiecerunt. sin autem censorium: hunc Egnatium, quem pater censoria subscriptione exheredauit, censores in senatu, cum patrem eijcerent, retinuerunt. At enim senatus uniuersus iudicauit illud corruptũ esse iudicium. quo modo? suscepit caussam. an potuit rem delatam eiusmodi repudiare? cum tribunus pl: populo concitato, rem paene ad manus reuocasset; cum uir optimus, & homo innocentissimus pecunia circumuentus esse diceretur; cum inuidia flagraret ordo senatorius; potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis sine summo periculo reip. repudiari? At quid est decretum? quam iuste? quam sapienter? quam diligenter? SI. QVI SVNT. QVORVM. OPERA. FACTVM. SIT VT. IVDICIVM. PVBLICVM. CORRVMPERETVR. *Vtrum, uidetur senatus id factum iudicare, an, si factum sit, moleste grauiterq. ferre? si ipse A. Cluentius sententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum sententijs Cluentium condemnatum esse dicitis. Sed quaero a uobis, num istam legem ex isto S. C. L. Lucullus consul, homo sapientissimus, tulerit? num anno post M. Lucullus, & C. Cassius? in quos cum consules designatos idem illud senatus decreuerit, non tulerunt: &, quod tu Habiti pecunia factum esse arguis, neque id ulla tenuissima suspicione confirmas; factum est primo illorum aequitate, & sapientia consulum, ut id, quod senatus decreuerat ad illud inuidiae praesens incendium restinguendum, id postea referendum ad populum non arbitrarentur: ipse deinde populus R. qui, L. Quinctij trib. pl. fictis querimonijs antea concitatus, rem illam, & rogationem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli, lacrumis commotus, maximo clamore, & concursu totam illam legem, & quaestionem repudiauit. ex quo intelligi potuit id, quod saepe dictum est; ut mare, quod sua natura tranquillum sit, uentorum ui agitari, atque turbari, sic & populum R. sua sponte esse placatum, hominum seditiosorum uocibus, ut uiolentissimis tempestatibus, concitari.*

EXPLANATIO

IN. IPSVM *Habitum*} equitem Romanum. equum publicum censores equitibus Romanis adimebant. P. AFRICANI} Paulli filij. CONTRA} contra Sacerdotem. EQVVM *traducere.*} non enim adimere equum uoluit, contra quem nemo diceret. FACERE *licuisset*,} ut eadem condicione, qua Sacerdos, uteretur: ne scilicet in eum sine teste aliquo animaduerteretur. FACILE,} testis enim contra eum nemo diceret. ILLIS *ipsis iudicibus*,} ipsorum censorum iudicio, qui in eum animaduerterunt. EXCITATAE} turbulentis Quinctij concionibus. ELOGIVM} testificationẽ. VIDELICET,} ad ironiam ostendendam. QVEM *oderat*,} ut ipse ais. INVIDIA *flagraret*} in infamia iudiciorum, nondum lata lege Aurelia. IVDICIVM *publicum*} quo de ueneficijs accusatus est Oppianicus. id autem iudicium publicum est. ISTAM *legem*} Istam, dicit, non quae lata sit, sed quae, facto eiusmodi S.C. ferenda uidetur fuisse. non est autem lata, quia S.C. illud temporis caussa factum est, non quia iudicium Oppianici corruptum a Cluentio senatus iudicaret. propterea subijcitur: Factum est illorum aequitate, & sapientia consulum, ut id, quod senatus decreuerat ad illud inuidiae praesens incendium restinguendum, id postea referendum ad populum non arbitrarentur. IN *quos*} corruptum locum ita sanari posse arbitror: Ii, queis tum consulibus designatis idẽ illud senatus decreuerit. REFERENDVM *ad populum*} ferri ad populum, dicitur, non referri. itaque malim hic, Ferendum. REM *illam*,} ut ipso iudice populo de Oppianici iudicio ageretur. TOTAM *illam legem, & quaestionem repudiauit.*} totum consilium ferendae legis abiecit nec apud se de C. Iunio quaeri uoluit, sed apud eos iudices, quorum de criminibus illis, quibus accusatus est, quaestio legitima erat. QVAM *ego turpiter paene praeterij*:} lepida ironia.

ORATIO

Est etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter paene praeterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex oratione nescio qua Attius, quã meam esse dicebat, cohortationem quandam iudicum ad honeste iudicandum, & commemorationem tum illorum iudiciorum, quae probata non essent, tum illius ipsius iudicij Iuniani. perinde quasi ego non ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium; aut, cum de infamia iudiciorum disputarem, potuerim illud, quod tam populare esset, in illo tempore praeterire. ego uero, si quid eiusmodi dixi, neque cognitum commemoraui; neque pro testimonio dixi; & illa oratio potius temporis mei, quam iudicij, & auctoritatis fuit. cum enim accusarem, & mihi initio proposuissem, ut animos & populi R. & iudicum commouerem; cumq. omnes offensiones iudiciorum, non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem; istam rem, quae tam populariter esset agitata, praeterire non potui. Sed errat uehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur. omnes enim illae orationes caussarum, & temporum sunt, non hominum ipsorum, ac patronorum. nam, si caussae ipsae pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quae nostra auctoritate constituantur, sed quae ex re ipsa, caussaq. ducantur. hominem ingeniosum, M. Antonium aiunt solitum esse dicere, idcirco se nullam umquam orationem scripsisse, ut, si quid aliquando, quod non opus esset, ab se esset dictum, posset se negare dixisse. perinde quasi, quid a nobis dictum, aut actum sit, id nisi litteris mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentissimi, & sapientissimi, L. Crassi auctoritatem sequor: qui cum L. Plancium defenderet, accusante M. Bruto, homine in dicendo uehementi, & callido; cum Brutus, duobus recitatoribus constitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curasset, quod in dissuasione rogationis eius, quae contra coloniam Narbonensem ferebatur, quantum potest de auctoritate senatus detrahit, in suasione legis Seruiliae summis ornat senatum laudibus; & multa in equites R. cum ex ea oratione asperius dicta recitasset, quo animi illorum iudicum in Crassum incenderentur; aliquantum esse commotus dicitur. itaque in respondendo primum exposuit utriusque rationem temporis; ut oratio ex re, & caussa habita uideretur: deinde, ut intelligere posset Brutus, quem hominem, & non solum qua eloquentia, uerum etiam quo lepore, & quibus facetijs praeditum lacessisset, tres & ipse excitauit recitatores cum singulis libellis, quos M. Brutus, pater illius accusatoris, de iure ciuili reliquit. eorum initia cum recitarentur ea, quae uobis nota esse arbitror; FORTE EVENIT. VT. RVRI. IN. PRIVERNATE ESSEMVS. EGO. ET. BRVTVS. FILIVS; fundum Priuernatem flagitabat: IN. ALBANO. ERAMVS. EGO. ET. BRVTVS. FILIVS; Albanum poscebat: IN. TIBVRTI. FORTE. CVM ASSEDISSEMVS; Tiburtem fundum requirebat: Brutum autem, hominem sapientem, quod filij nequitiam uideret, quae praedia ei relinqueret, testificari dicebat uoluisse. quod si potuisset honeste scribere, se in balneis cum id aetatis filio fuisse; non praeterijsset: eas se tamen ab eo balneas non ex libris patris, sed ex tabulis, & ex censu quaerere. Crassus tum ita Brutum ultus est, ut illum recitationis suae paeniteret. moleste enim fortasse tulerat, se in ijs orationibus reprehensum, quas de rep. habuisset, in quibus forsitan magis requiratur constantia. Ego autem illa recitata esse non moleste fero. neque enim ab illo tempore, quod tum erat, neque ab ea caussa, quae tum agebatur, aliena fuerunt. neque mihi quidquam oneris suscepi, cum ista dixi, quo minus honeste hanc caussam & libere possem defendere. quod si uelim confiteri, me caussam A. Cluentij nunc cognoscere, antea fuisse in illa opinione populari: quis tandem id possit reprehẽdere: praesertim, iudices, cum a uobis quoque ipsis hoc impetrare sit aequissimum, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut, si quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attulistis, hanc caussa perspecta, atque omni ueritate cognita, deponatis.

EXPLANATIO

EX *oratione nescio qua*} ex actione I. in C. Verrem. nam infrà subijcitur, Cum accusarem. Vnum autem accusauerat Verrem. Oratorie fingit se oblitum esse, quid aliquando in iudicio dixerit: quasi orator, caussae seruiens, aliud alio tempore dicere cogatur. QVAM *meam esse dicebat*,} quod ego neque confiteor, neque nego. ILLIVS *ipsius iudicij Iuniani*.} significat illa uerba, quae sunt in actione supradicta: Quod inuenti sunt senatores, qui, C. Verre praetore urbano sortiente, exirent in eum reum, quẽ, incognita caussa, condemnarent: quod inuentus est senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accusatore, ut reum damnaret. ET *auctoritatis*} ut mihi fides haberetur: ut auctoritatem haberet oratio mea. POPVLI *Romani*} circa iudicium stantis. PERINDE *quasi*} excusat consilium suum de scribendis orationibus, & refellit eam rationem, qua scribendas non esse Antonius iudicabat. IN *isto genere*} in scribendis orationibus. M. BRVTO,} qui male audijt eo nomine, quod industriam, operamq. suam ad accusandum contulisset. itaque in Bruto ait Cicero: In quo magnum fuit, Brute, dedecus generi uestro: qui cum tanto nomine esset, patremq. optimum uirum habuisset, & iuris peritissimum, accusationem factitauerit. IN *dissuasione*} de qua sic in eodem libro. Voluit adolescens in colonia Narbonensi caussae popularis aliquid attingere, eamq. coloniã, ut fecit, ipse deducere. exstat in eam legem senior, ut ita dicam, quam illa aetas ferebat, oratio. SENA-

G TVS}

TVS} qui nolebat illam coloniam deduci. LEGIS *Seruiliae*} Q. Seruilius Caepio consul, cum eque ster ordo lege C. Gracchi sine senatu iudicaret, legem tulit de iudicijs inter utrumque ordinem communicandis. quamquam Plutarchus tulisse Gracchum ait, non ut soli equites, sed ut cum senatoribus, pari numero, iudicarent. Seruiliam uero legem cum suaderet L. Crassus, laudare senatum, & equites accusare est coactus. itaque in Bruto, Mihi quidem, ait Cicero, a pueritia quasi magistra fuit illa Crassi in legem Caepionis oratio, in qua auctoritas ornatur senatus, quo pro ordine illa dicuntur, & inuidia concitatur in iudicum, & accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter fuit dicendum. Hanc tamen legem ut antiquatam putem, ea ratione adducor, quod eundem Caepionem apud solos equites, contra Plutarchi testimonium, postea caussam dicere, scriptum uideo lib. 1. de Orat. Animos, inquit, equitum Romanorum, apud quos tum iudices caussa agebatur, ad Q. Caepionis odium, a quo erant ipsi propter iudicia abalienati, reuocabam. Accedit illud, quod cum legem de communicandis inter tres ordines iudicijs L. Aurelius Cotta praetor tulit, tum solos equites iudicasse satis constat. Iam hic ipse locus, Quo animi illorum iudicum in Crassum incenderentur, solos equites iudicasse non ostendit? FLAGITABAT:} Crassus a Bruto, qui eum post obitum patris nequitia consumpserat. EAS *se tamen balneas*} dicebat Crassus, eas balneas a Bruto se requirere: cum significaret, balneas quoque ab eo sumptibus immoderatis esse dissipatas. EX *tabulis*,} domesticis, in quas omnia referebantur. CENSV} Bruti pater, cum profiteretur, balneas nominauit. MAGIS} quam in meis, quae de rep. non sunt. CVM *ista dixi*,} contra Verrem. Nunc orationem suam agnoscit, & excusat quae tum dixit. FACTO *eius*,} innocentia.

ORATIO

NVNC, quoniam ad omnia, quae abs te dicta sunt, T. Atti, de Oppianici damnatione, respondi: confiteare, necesse est, te opinionem multum fefellisse, quod existimaris me caussam A. Cluentij non facto eius, sed lege defensurum. nam hoc persaepe dixisti, tibi sic renunciari, me habere in animo caussam hanc praesidio legis defendere. Itane est? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & est nescio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad aduersarios deferat. quisnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, ut opinor in culpa est: sed nimirum tibi istuc lex ipsa renunciauit. sed num tibi ita defendisse uideor, ut tota in caussa mentionem ullam fecerim legis? num secus hanc caussam defendisse, ac si lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus est locus a me purgandi istius inuidiosi criminis praetermissus. Quid ergo est? quaeret fortasse quispiam. displiceat ne mihi legum praesidio a capite periculum propulsare? mihi uero iudices non displicet: sed utor instituto meo in hominis honesti prudentisq. iudicio, non solum meo consilio uti consueui, sed multum etiam eius, quem defendo, & consilio & uoluntati obtempero. nam, ut haec ad me caussa delata est, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus uersamur, nosse deberem, dixi Habito statim, de eo, qui coisset, quo quis condemnaretur, illum esse liberum, teneri autem nostrum ordinem. atque ille me orare, & obsecrare coepit, ut ne sese lege defenderem, cum ego, quae mihi uiderentur, dicerem, traduxit me ad suam sententiam. affirmabat enim lacrumans, non se cupidiorem esse ciuitatis retinendae, quam existimationis. morem homini gessi: & tamen idcirco feci, (neque enim id semper facere debemus) quod uidebam per se ipsam caussam copiosissime sine lege posse defendi: uidebam in hac defensione, qua iam sum usus, plus dignitatis, in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. quod si nihil aliud esset actum, nisi ut hanc caussam obtinerem: lege recitata, perorassem: neque me illa oratio commoueret, quod ait Attius, indignum esse facinus, si senator iudicio quemquam circumuenerit, legibus eum teneri; si eques R. hoc idem fecerit, non teneri. Vt tibi concedam hoc indignum esse; (quod cuiusmodi sit, iam uidero) tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius, in ea ciuitate, quae legibus teneatur, discedi a legibus. hoc enim uinculum est huius dignitatis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis, hic fons aequitatis. mens, & animus, & consilium, & sententia ciuitatis posita est in legibus. ut corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege suis partibus, ut neruis, ac sanguine, & membris, uti non potest. legum ministri, magistratus: legum interpretes, iudices: legum denique idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse possimus. Quid est, Q. Naso, cur tu in isto loco sedeas? quae uis est, qua abs te hi iudices, tali dignitate praediti, coerceantur? uos autem iudices, quamobrem ex tam magna multitudine ciuium, tam pauci de hominum fortunis sententiam fertis? quo iure Attius, quae uoluit, dixit? cur mihi tamdiu potestas dicendi datur? quid sibi autem illi scribae, quid lictores, quid ceteri, quos apparere huic quaestioni uideo, uolunt? opinor, haec omnia lege fieri, totumq. hoc iudicium, ut antea dixi, quasi mente quadam regi, & administrari. Quid ergo est? haec quaestio sola ita gubernatur? quid M. Plaetorij, & C. Flaminij inter sicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquillij, apud quem nunc de ambitu caussa dicitur? quid reliquae quaestiones? circumspicite omnes reip. partes: omnia legum imperio, & praescripto fieri uidebitis. si quis apud me te, T. Atti, reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque haec tua recusatio confessio sit captae pecuniae, sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris constituatur, uide.

EXPLA-

EXPLANATIO

LEGE} qua soli senatores tenebantur. Habitus autem senator non erat. hanc legem Sulla tulerat, & de ueneficijs, & ne quis indicio circumueniretur: quo de crimine propriam legem C. Gracchus antea tulerat. infra. ITA *ne est?*} lepida irrisio. de quo loquendi genere plura diximus in ea pro Quinctio. LEX *ipsa*} pro se ipsa loquens. CERTE,} ad iudices orationem conuertit. sequitur enim, Hominem, idest accusatorem. INSTITVTO *meo*} nam consueui non meo solum uti consilio, sed eius etiam, quem defendo, parere uoluntati. HONESTI} qui suam existimationem minui non uult. nam si lege defendatur, caussae diffidere uideretur. CIVITATIS *retinendae*,} exsulium enim poena erat de ueneficio damnatis. infra: Quid erat, quod Oppianicum, poena affectum pro ueneficijs, eiectum e ciuitate, quisquam timeret? Accusator autem, quo magis iudicum animos e superiore Cluentij uita ad damnandum impelleret, corrupti quoque iudicij crimen in eum conferebat. NEQVE *enim id semper facere debemus*,} non enim, quae Cluentij, eadem omnium innocentia est. QVOD *ait Attius*,} cum uereretur, ne Cluentium Cicero lege, non facto, defenderet. Q. NASO,} quaestio de ueneficijs Q. Voconio Nasoni praetori obtigerat. M. PLAETORII, *& C. Flaminij*} miror unam quaestionem duorum praetorum esse. suspicari tamen licet, ita multos accusatos esse inter Sicarios, ut praetor unus non sufficeret. C. ORCHINII} quem supra nominauit. MEA} praetor igitur Cluentium defendit. DE *pecunijs repetundis?*} quo crimine damnauit C. Licinium Macrum, Calui oratoris patrem. ep. 3. lib. 1. ad Att. & Plutarchus. C. AQVILLII,} iurisconsulti clarissimi, de quo diximus in Quinctiana. De numero praetorum uide quae diximus in eadem: ne saepius eadem iterentur. QVID *reliquae quaestiones?*} ut de maiestate, de ui publica: de quibus criminibus praetores quaerebant.

ORATIO

IVBET *lex ea, qua lege haec quaestio constituta est, iudicem quaestionis, hoc est Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint, (uos appellat, iudices) quaerere de ueneno: in quem quaerere? infinitum est.* QVICVMQVE. FECERIT. VENDIDERIT. EMERIT. HABVERIT. DEDERIT. *Quid eadem lex statim adiungit? recita.* DEQ. EIVS. CAPITE. QVAERITO. *Cuius? qui coierit? conuenerit? non ita est. quid ergo est? dic.* QVI. TRIBVNVS. MIL. LEGIONIBVS QVATTVOR. PRIMIS. QVIVE. QVAESTOR TRIBVNVS PL. *Deinceps omnes magistratus nominauit.* QVIVE. IN. SENATV. SENTENTIAM. DIXIT. DIXERIT. *Quid tum?* QVI EORVM. COIT. COIERIT. CONVENIT CONVENERIT. QVO. QVIS. IVDICIO. PVBLICO. CONDEMNARETVR. *Qui eorum? quorum? uidelicet, qui supra scripti sunt. quid interest, utro modo scriptum sit? etsi est apertum, tamen ipsa lex docet: ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur,* QVI. VENENVM. MALVM. FECIT. FECERIT. *Omnes uiri, mulieres, liberi, serui in iudicium uocantur. si item de coitione uoluisset, adiunxisset, Qui ue coierit: nunc ita est:* DEQ. EIVS. CAPITE QVAERITO. QVI. MAGISTRATVM. HABVERIT. QVIVE. IN. SENATV. SENTENTIAM. DIXERIT. QVI. EORVM. COIT. COIERIT. *Num is est Cluentius? certe non est. quis ergo est Cluentius? qui tamen defendi caussam suam lege nolit: itaque abijcio legem: morem Cluentio gero. tibi tamen, Atti, pauca, quae ab huius caussa seiuncta sunt, respondebo. est enim quiddam in hac caussa, quod Cluentius ad se; est aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic sibi putat interesse, se re ipsa, & gesto negotio, non lege, defendi: ego autem mea existimo interesse, me nulla in disputatione ab Attio uideri esse superatum. non enim mihi haec caussa sola dicenda est: omnibus hic labor meus propositus est, quicumque hac facultate defensionis contenti esse possunt. nolo quemquam eorum, qui adsunt, existimare, me, quae de lege ab Attio dicta sunt, si reticuerim, comprobare. quamobrem, Cluenti, de te tibi obsequor; neque ego legem recito; neque hoc loco pro te dico: sed ea, quae a me desiderari arbitror, non relinquam.*

EXPLANATIO

IVDICEM *quaestionis, hoc est Q. Voconium*,} praetor igitur, interdum uocabatur iudex quaestionis: interdum autem, atque adeo saepissime, iudex quaestionis non est praetor, ut in caussa Verris, & in eo iudicio, quo Oppianicus damnatus est. OBVENERINT,} nam sorte ducebantur. NON *ita est*.} nam si ita esset, omnes mortales alligaret. ita Cluentius quoque comprehenderetur. sed cum hac lege non teneri ipsa legis uerba demonstrant. LEGIONIBVS *quattuor primis*,} ordinarijs. nam binas legiones singuli consules habebant. QVI *eorum coit*,} ipse se statim interpretatur, subijciens: Qui eorum? quorum? uidelicet, qui supra scripti sunt. QVO *quis iudicio publico condemnaretur*.} diuersis de rebus una eademq. lege caueri, mirum uidetur. nam qua lege Voconius quaerit, ea de ueneficijs est: haec autem uerba, quo quis iudicio publico condemnaretur, ad legem de repetundis pertinent, quae corrupti iudicij crimen complectebatur. itaque tollenda suspicarer, nisi paullo post legerem, quaestionem de corruptis iu-

dicijs, quam C. Gracchus propria lege sanxerat, a L. Sulla constitutam esse lege de ueneficijs, qua Cluentius reus factus erat. propterea dicitur infra: Habitus accusatur ea lege, quae tunc erat Sempronia, nunc est Cornelia. DE TE *tibi obsequor:*} facto, non lege, defendi uis: in quo tibi obsequor, neque praesidio legis utor. HAC *facultate defensionis*} eo, quod in patrocinijs praestare ipse possim. QVAE *de lege ab Attio dicta sunt,*} dixerat Attius, iniquum sibi uideri, non ijsdem legibus omnes teneri.

ORATIO

INIQVVM tibi uidetur, Atti, esse, non ijsdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquissimum esse cõfitear, huiusmodi est, ut commutatis eis opus sit legibus, non ut ijs, quae sunt, non pareamus. deinde, quis umquam hoc senator accusauit, ut, cum altiorem gradum dignitatis beneficio populi R. esset consecutus, eo se putaret durioribus legum condicionibus uti non oportere? quam multa sunt commoda, quibus caremus: quam multa molesta, ac difficilia, quae subimus. atque haec omnia tantum honoris, & amplitudinis commodis compensantur. Converte nunc ad equestrem ordinem, atque in ceteros ordines: easdem uitae condiciones non perferent: putant enim minus multos sibi laqueos legum, & condicionum, ac iudiciorum propositos esse oportere, qui in summum locum ciuitatis aut non potuerunt adscendere, aut non petiuerunt. Atque, ut omittam leges alias omnes, quibus nos tenemur, ceteri autem sunt ordines liberati: hanc ipsam legem, ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe non in plebem tulit. postea L. Sulla, homo a populi caussa remotissimus, tamen, cum eius rei quaestionem hac ipsa lege constitueret, qua uos hoc tempore iudicatis, populum R. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quaestionis genere ausus non est. quod si fieri posse existimasset, pro illo odio, quod habuit in equestrem ordinem, nihil fecisset libentius, quam omnem illam acerbitatem proscriptionis suae, qua est usus in ueteres iudices, in hanc unam quaestionem contulisset. nec nunc quidquam agitur, mihi credite, iudices, & prospicite id, quod prouidendum est, nisi ut equester ordo in huiusce legis periculum includatur: neque hoc agitur ab omnibus, sed a paucis. nam ij senatores, qui se facile tuentur integritate, & innocentia, quales, ut uere dicam, uos estis, & ceteri, qui sine cupiditate uixerunt, equites ordini senatorio dignitate proximos, concordia coniunctissimos esse cupiũt: sed ij, qui se uolunt posse omnia, neque praeterea quidquam esse aut in homine ullo, aut in ordine, hoc uno metu se putant equites R. in potestatem suam redacturos, si constitutum est, ut de ijs, qui rem iudicarent, huiuscemodi iudicia fieri possint. uident enim auctoritatẽ huius ordinis confirmari: uident iudicia comprobari: hoc metu proposito, euellere se aculeum seueritatis uestrae posse confidunt. quis enim de homine audeat paullo maioribus opibus praedito uere & fortiter iudicare, cum uideat sibi de eo, quod coierit, aut consenserit, caussam esse dicendam? o uiros fortes equites R. qui homini clarissimo, ac potentissimo M. Druso trib. pl. restiterunt, cum ille nihil aliud ageret, cum illa cuncta, quae tum erat, nobilitate, nisi uti, qui rem iudicassent, huiuscemodi quaestionibus in iudicium uocarentur. tunc C. Flauius Pusio, Cn. Titinius, C. Maecenas, illa robora populi R. ceteriq. huiusmodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpae suscipere se putarent recusando; sed apertissime repugnarunt, cum haec recusarent, & palam fortissime atque honestissime dicerent: se potuisse iudicio populi R. in amplissimum locum peruenire, si sua studia ad honores petendos conferre uoluissent: se se uidisse, in ea uita qualis splendor inesset, quanta ornamenta, quae dignitas: quae se non contempsisse, sed ordine suo patrumq. suorum contentos fuisse, & uitam illam tranquillam, & quietam, remotam a procellis inuidiarum, & huiuscemodi iudiciorum anfractu, sequi maluisse: aut sibi ad honores petendos aetatem integram restitui oportere; aut, quoniam id non posset, eam condicionem uitae, quam secuti, petitionem reliquissent, manere: iniquum esse, eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem praetermisissent, populi beneficijs esse priuatos, iudiciorum nouorum periculis non carere: senatorem hoc queri non posse; propterea quod ea cõdicione proposita petere coepisset, quodq. permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas domi splendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga praetexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciae: quibus in rebus cum summum recte factis maiores nostri praemium, tum plura peccatis pericula proposita esse uoluerunt. illi non hoc recusabant, ea ne lege accusarentur, qua nunc Habitus accusatur, quae tunc erat Sempronia, nunc est Cornelia: intelligebant enim ea lege equestrem ordinem non teneri: sed, ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem umquam recusauit, quominus uel ea lege rationem uitae suae redderet, qua non teneretur. quae si uobis condicio placet, omnes id agamus, ut haec quamprimum in omnes ordines quaestio perferatur. interea quidem, per deos immortales, quoniam omnia commoda nostra, iura, libertatem, salutem denique legibus obtinemus, a legibus non recedamus: simul & illud quam sit indignum cogitemus, populum R. aliud nunc agere, uobis remp. & fortunas suas commisisse, ipsum sine cura esse, nõ metuere ne lege ea, quam numquam ipse iusserit, & quaestione, qua se solutũ liberumq. esse arbitretur, per paucos iudices adstringatur. agit enim sic caussam T. Attius, adolescens bonus, & disertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attenditis, & auditis silentio, sicut facere debetis. A. Cluentius, eques R. caussam dicit ea lege, qua lege senatores, & ij, qui magistratum habuerunt, soli tenentur. mihi per eum recusare, & in arce legis praesidia constituere defensionis meae non licet. si obtinuerit caussam Cluentius, sicuti uestra aequitate nixi confidimus: omnes existimabunt id, quod erit, obtinuisse propter innocentiam, quoniam ita defensus sit; in lege autem, quam attingere noluerit, praesidij nihil fuisse.

EXPLANATIO

CVM *eius rei quaestionem hac ipsa lege constitueret, qua uos hoc tempore iudicatis,*} cum quaestionem de corruptis iudicijs in legem de ueneficijs includeret. IN *equestrem ordinem,*} MDC equites uictor Sulla occidit, quia pro Cinnanis partibus steterant. id ex Appiani lib. I. notum est. Asconius autem: Eqnester ordo pro Cinnanis partibus contra Sullam steterat, multasq. pecunias abstulerant: ex quo saccularij erant appellati: atque ob eius rei inuidiam post Sullanam uictoriam erant interfecti. QVAESTVS *in ueteres iudices,*} lego, dissentientibus antiqnis libris: Qua est usus in ueteres iudices. atque hac ego coniectura, nec a uetere scriptura longius discedente, & sententiam illustrante, magnopere delector. quid enim est, Questus in ueteres iudices? quanto autem aptius, Acerbitatem proscriptionis suae, qua est usus in ueteres iudices? ueteres enim iudices, idest equites Romanos, qui lege C. Gracchi per annos XL iudicia tenuerant, non modo iudicandi potestate uictor Sulla priuauit, uerum etiam proscripsit. MIHI *credite, iudices,*} ad eos iudices haec maxime spectant, qui erant ex equestri ordine: ad senatores autem, quae subijciuntur, Quales ut uos estis, & ceteri, qui sine cupiditate uixerunt. QVIDQVAM *esse*} aut honorem, aut potestatem ullam. QVI *rem iudicarent,*} Iudicarint, temporis ratio postulat. AVCTORITATEM *huius ordinis confirmari:*} ordinis senatorij. confirmari autem societate, & coniunctione equestris ordinis. IVDICIA} quae nunc per senatores & equites administrantur. EVELLERE *se aculeum seueritatis uestrae posse confidunt.*} sperant fieri posse, ne seuere iudicetis. Haec autem ad equites dicuntur, qui lege non tenebantur. M. DRVSO *tribuno pl. restiterunt,*} M. Drusi, qui senatus caussam contra C. Gracchum defendit, filio. pro Rabirio Post. Potentissimo, & nobilissimo tribuno pl. M. Druso, unam in eqnestrem ordinem quaestionem ferenti, si quis ob rem iudicatam pecuniam cepisset, aperte equites Romani restiterunt. C. MAECENAS} diphtongus in prima sillaba ponitur, ex antiquis libris, e Graeca orthographia, ex uetere inscriptione, quae Romae legitur in aedibus Fusconum his uerbis: LIBERTORVM. ET. LIBERTARVM. C. MAECENATIS. L. F. PONT. POSTERISQVE. EORVM. ET. QVI. AD. ID. TVENDVM. CONTVLERVNT. CONTVLERINT. Videtur Cilniae gentis fuisse, quantum ex antiquis monumentis, aliqua licet ex parte deprauatis, conijcere non difficile est. nam Augustus in ep. apud Macrobium, eum appellauit Cilneorum smaragdum. Silius Italicus lib. VII. Cilnius Arreti Tirrhenis ortus in oris, Clarum nomen erat. Ortum autem a Tirrhenis regibus docet Horatius Ode I. Et, Arretinum fuisse, ex eadem Augusti ep. cognoscitur, in qua laser Arretinus appellatur. RECVSANDO} ne lege alligarentur. CVM *haec recusarent,*} malim, Cum &. IVDICIO *populi Romani*} mandantis eos magistratus, quibus gestis, aditus in curiam, uel sine lectione censoris, patebat. ij qui essent, locus his ostendendi non est. LOCVS,} honestas, & dignitas senatoria. quam rem sic attingit in ea pro Postumo: Delectat amplissimus ciuitatis gradus, sella curulis, fasces, imperia, prouinciae, sacerdotia, triumphi, denique imago ipsa ad posteritatis memoriam prodita: est simul etiam sollicitudo aliqua, & legum, & iudiciorum maior quidam metus. TOGA *praetexta,*} magistratus, cuius erat insigne toga praetexta. SELLA *curulis,*} curules magistratus, aedilitas, praetura, consulatus. INSIGNIA,} senatoria. nam toga praetexta, sella curulis, fasces, magistratuum, non senatorum, insignia sunt. insignia uero senatorum omnium fuere, latus clauus, calcei lunati. SEMPRONIA,} C. Gracchi. CORNELIA:} L. Sullae. PER *paucos iudices adstringatur.*} per uos: qui si hac lege Habitum teneri uultis, eandem uniuerso populo Romano condicionem imponitis. ET. II, *qui magistratum habuerunt,*} licet senatores non sint. senatores enim dicuntur, quos censor in senatum legit. multi autem, nondum in senatum lecti, magistratum gerunt. propterea est in lege: Qui tribunus mil. legionibus quattuor primis, qui ue quaestor, tribunus pl. qui ne in senatu sententiam dixit, dixerit. Et: Qui magistratum habuerit, qui ue in senatu sententiam dixerit. PER *eum*} uult enim defendi a me facto, non lege. IN *legem autem praesidij nihil fuisse.*} ita uidebuntur equites Romani hac lege omnes teneri, &, si accusati fuerint, defendi eos oportebit non lege, sed facto. quod ego si permittam, non populo Romano praestem id, quod debeo.

ORATIO

HIC *nunc est quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo R. praestare debeam; quoniam is meae uitae status est, ut omnis mihi cura, atque opera posita sit, in omnium periculis defendendis. Video, quanta, & quam periculosa, & quam infinita quaestio temtetur ab accusatoribus, cum eam legem, quae in nostrum ordinem scripta sit, in populum R. transferre conentur. qua in lege est:* QVI COIERIT. *Quod quam late pateat, uidetis.* CONVENERIT. *Aeque infinitum, & incertum est.* CONSENSERIT. *Hoc uero cum incertum, & infinitum, tum obscurum, & occultum est.* FALSVM VE. TESTIMONIVM. DIXERIT. *Quis de plebe Romana testimonium dixit umquam, cui non hoc periculum, T. Attio auctore, paratum esse uideatis? nam dicturum quidem certe, si hoc iudicium plebi Romanae propositum sit, neminem umquam esse confirmo. sed hoc polliceor omnibus, si cui forte hac lege negotium facessetur, qui lege non teneatur, si is uti me defensore uoluerit, me eius caussam legis praesidio defensurum, & uel his iudicibus,*

cibus, uel eorum similibus facile probaturum: & omni me defensione usurum esse legis; qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandum est, non conceditur. non enim debeo dubitare, iudices, quin, si qua ad uos caussa huiusmodi delata sit eius, qui lege non teneatur, etiamsi is inuidiosus, aut multis offensus esse uideatur, etiamsi eum oderitis, etiamsi inuiti absoluturi sitis, tamen absoluatis, et religioni potius uestrae, quam odio, pareatis. est enim sapientis iudicis, meminisse se hominem; cogitare, tantum sibi a populo R. esse permissum, quantum commissum, & creditum sit; &, non solum sibi potestatem datam, uerum etiam fidem habitam esse meminisse; posse, quem oderit, absoluere; quem nõ oderit, condemnare; & semper, non quid ipse uelit, sed quid lex, & religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quae res in quaestione uersetur. cum haec sunt uidenda, tum uero illud est hominis magni, iudices, atque sapientis, cum illam iudicandi caussa tabellam sumpserit, non se putare esse solum, neque sibi, quodcumque concupierit, licere, sed habere in consilio legem, religionem, aequitatem, fidem; libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesq. omnes amouere; maximiq. aestimare conscientiam mentis suae, quam ab dijs immortalibus accepimus, quae a nobis diuelli non potest: quae si optimorum consiliorum, atque factorum testis in omni uita nobis erit, sine ullo metu, & summa cũ honestate uiuemus. haec si T. Attius aut cognouisset, aut cogitasset; profecto ne conatus quidem esset dicere id, quod multis uerbis egit; iudicem, quod ei uideatur, statuere, & non deuinctum legibus esse oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij uoluntate nimium, pro reip. dignitate parum, pro uestra prudentia satis dixisse uideor. Reliqua perpauca sunt, quae, quia uestrae quaestionis erant, iccirco illi statuerunt sibi fingenda esse, & proferenda, ne omnium turpissimi reperirentur, si in iudicium nihil, praeter inuidiam, attulissent.

EXPLANATIO

QVAM *late pateat*,} alligat enim omnes mortales: si modo transfertur in populum Romanum. INCERTVM *est*.} non enim constat, ad quos proprie pertineat. OBSCVRVM, *& occultum*.} obscurius enim, & occultius est, consentire, quam coire, & conuenire. PERMISSVM,} permittitur potestati. COMMISSVM} committitur fidei, & religioni. PRO *Cluentij uoluntate nimium*,} qui legis praesidium recusat, loqui me de facto, non de lege, uult. PRO *reip. dignitate parum*,} postulat enim reip. dignitas, ut multis uerbis legis defendam. PRO *uestra prudentia satis*} nam si plura dicerem, diffidere uiderer prudentiae uestrae. PRAETER *inuidiam*,} contra iudicium illud Iunianum excitatum. hac enim una opprimi Cluentium posse, uobis iudicibus, non sperarunt.

ORATIO

ATQVE, *ut existimetis necessario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egisse uerbis, attendite reliqua: profecto intelligetis, ea, quae paucis demonstrari potuerunt, breuissime esse defensa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proscriptus est, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam esse dixistis. a nullo ille liberalius, quam a Cluentio, tractatus est. huius illum opes in rebus eius incommodis subleuarunt. atque hoc cum ipse, tum omnes eius amici, necessarijq. cognouerunt. Ancarij, & Paceni pastoribus huius uillicos uim, & manus attulisse. Cum quaedam in collibus, ut solet, controuersia pastorum esset orta; Habiti uillici rem domini, & priuatam possessionem defenderunt. cum esset expostulatio facta; caussa illis demonstrata, sine iudicio controuersiaq. discessum est. P. Aelij testamento propinquus exheredatus cum esset, heres hic alienior institutus est. P. Aelius Habiti merito fecit: neque id in testamento faciendo interfuit: idq. testamentum ab huius inimico Oppianico est obsignatum. Florio legatum ex testamento, infitiatum esse: Non est ita: sed cum* H.S *xxx scripta essent, pro* H-S CCC, *neque ei satis cautum uideretur, noluit eum aliquid acceptum referre liberalitati suae; primo debere negauit, post sine controuersia soluit. Coelij cuiusdam Samnitis uxorem post bellum ab hoc esse repetitam. Mulierem cum emisset de sectoribus; quo tempore eam primum liberam esse audiuit, sine iudicio reddidit Coelio. Ennium esse quendam, cuius bona teneat Habitus. Est hic Ennius egens quidam calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit, deinde aliquando cum seruo Habiti furti egit, nuper ab ipso Habito petere coepit. hic illo priuato iudicio, mihi credite, uobis ijsdem fortasse patronis calumniam non effugiet. Atque etiam, ut nobis renunciatur, hominem multorum hospitum, A. Binnium quendam, coponem de uia Latina, subornatis, qui sibi a Cluentio, seruisq. eius in taberna sua manus allatas esse dicat. quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. si inuitauerit, id quod solet, sic hominem accipiemus, ut moleste ferat, se de uia decessisse. Habetis iudices, quae in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reum uolunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt, quam leuia genere ipso, quam falsa re, quam breuia responsu. cognoscite nunc id, quod ad uestrum iusiurandum pertinet, quod uestri iudicij est, quod uobis oneris imposuit ea lex, qua coacti huc conuenistis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligant, quam paucis uerbis haec caussa perorari potuerit & quam multa a me dicta sint, quae ad huius uoluntatem maxime, ad uestrum iudicium minime pertinerẽt. Obiectum est, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno esse sublatum. Opportune adest homo summa fide, & omni uirtute praeditus, L. Plaetorius senator, qui illius Capacis hospes fuit, & familiaris. apud hunc ille Romae habitauit, apud hunc aegrotauit, huius domi est mortuus. haud heres est Cluentius: intestatum dico esse mortuum, possessionemq. eius bonorum praetoris edicto huic, illius sororis filio, adolescenti pudentissimo, & in primis honesto, equiti R. datã, Numerio Cluen-*

tio,

tio, quem uidetis. Alterum ueneficij crimen, Oppianico huic adolescenti, cum eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet, uenenum Habiti consilio paratum: id cum daretur in mulso, Balbutium quendam, eius familiarem, intercepisse, bibisse, statimq. esse mortuum. Haec ego si sic agerem, tamquam mihi crimen esset diluendum; haec pluribus uerbis dicerem, quae nunc paucis percurrit oratio mea. Quid umquam Habitus in se admisit, ut hoc tantum ab eo facinus non abhorrere uideatur? Quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipsa caussa nullum facere potuerit, huic autem accusatores, matre uiua, deesse non possent: quod iam intelligetis. an, ut de caussa eius periculi nihili decederet, ad caussam nouum crimen accederet? Quod autem tempus ueneni dandi illo die? in illa frequentia? per quem porro datum? unde sumptum? quae deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? multa sunt, quae dici possunt: sed non committam, ut uidear non dicendo noluisse dicere: res enim iam se ipsa defendat. Nego illum adolescentem, quem statim, epoto poculo, mortuum esse dixistis, omnino illo die esse mortuum. magnum, & impudens mendacium. perspicite cetera. Dico illum, cum ad illud prandium crudior uenisset, &, ut aetas illa fert, sibi tum non pepercisset, aliquot dies aegrotasse, & ita esse mortuum. quis huic rei testis est? idem, qui sui luctus, pater, pater, inquam, illius adolescentis: quem propter animi dolorem pertennis suspicio potuisset ex illo loco testem in A. Cluentium constituere, is hunc suo testimonio subleuat. quod recita. tu autem, nisi molestum est, paullisper exsurge, & perfer hunc dolorem commemorationis necessariae: in qua ego diutius non morabor, quoniam, quod fuit uiri optimi, fecisti, ut ne cui innocenti maeror tuus calamitatem, & falsum crimen afferret.

EXPLANATIO

INTELLIGETIS,} ex ijs, quae sequentur, intelligetis, me pluribus necessario uerbis egisse, quae iam dixerim: agam enim ea breuissime, quae paucis demostrari poterunt. CALVMNIAM} calumniae accusabantur, qui, contra quem agere ius non erat, eum in iudicium uocabant. HOMINEM *multorum hospitum*,} facete dictum ambiguo sensu. nam hospitem multorum esse, laus est in nobilibus uiris: in caupone, quaestua est, itaque laude caret. ANNOS *octo*} ab Oppianici iudicio ad hoc tempus, idest a L. Lucullo, M. Cotta, ad M. Lepidum, L. Tullum consules. AD *huius uoluntatem maxime*,} ut obiecta refellerem. id enim laborabat Cluentius, etiam si ad iudicium, quod erat de criminibus ueneni, minime pertinerent. TAMQVAM *mihi crimen esset diluendum*;} quod dilui non oportet: quia nihil probat accusator. QVID *magnopere Oppianicum metuebat?*} non enim metuebat, ne accusaretur ab eo, cuius infantiam uidetis, cum in hac ipsa caussa uerbum nullum facere potuerit. Eundem, tamquam nulla praeditum dicendi facultate, supra carpit his uerbis: Te appello, Oppianice, te, T. Atti: quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacita pietate deplorat. CRVDIOR} pridiana cena non concocta. SIBI *tum non pepercisset*,} plus comedisset, quam debebat.

ORATIO

TESTIMONIVM

VNVM etiam mihi reliquum eiusmodi crimen est, iudices, ex quo illud perspicere possitis, quod a me initio orationis meae dictum est; quidquid mali per hos annos A. Cluentius uiderit, quidquid hoc tempore habeat solicitudinis, ac negotij, id omne a matre esse conflatum. Oppianicum ueneno necatum esse, quod ei datum sit in pane per M. Asellium quendam, familiarem illius, idq. Habiti consilio factum esse, dicitis. in quo primum illud quaero, quae caussa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum uellet. inimicitias enim inter ipsos fuisse confiteor: sed homines inimicos suos morte affici uolunt, uel quod metuunt, uel quod oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in se facinus suscipere conatus est? quid erat, quod iam Oppianicum, poena affectum pro maleficijs, eiectum e ciuitate, quisquam timeret? quid metuebat? ne oppugnaretur a perdito? an ne accusaretur a condemnato, an ne exsulis testimonio laederetur? sin autem, quod oderat, Habitus inimico illum uita frui noluit: adeo ne erat stultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam esse arbitraretur, damnati exsulis, deserti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo adire, nemo alloqui, nemo respicere uellet? huius igitur uitae Habitus inuidebat? hunc si acerbe, & penitus oderat, non eum quamdiutissime uiuere uelle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi unum in malis perfugium erat calamitatis? qui si quid animi ac uirtutis habuisset, ut multi saepe fortes uiri in eiusmodi dolore, mortem sibi ipse consciscet. huic quamobrem id uellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare deberet? nam nunc quidem quid tandem illi mali mors attulit? nisi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut existimemus illum apud inferos impiorum supplicia perferre, ac plures illic offendisse inimicos, quam hic reliquisse; a socrus, ab uxorum, a fratris, a liberum poenis actum esse praecipitem in sceleratorum sedem, atque regionem. quae si falsa sunt, id quod omnes intelligunt: quid ei tandem aliud mors eripuit, praeter sensum doloris? Age uero, uenenum per quem datum? per M. Asellium. quid huic cum Habito? nihil; atque adeo, quod ille Oppianico familiarissime est usus, potius etiam contra simultas. ei ne igitur, quem sibi offensiorem, Oppianico familiarissimum sciebat esse, potissimum & suũ scelus, & illius periculum committebat? cur deinde tu, qui pietate ad accusandum excitatus es, hunc Asellum esse inultum tam diu sinis? cur non Habiti exemplo usus es, ut per illum, qui attulisset uenenum, de hoc praeiudicaretur? Iam uero illud quam non probabile, quam inusitatum, iudices, quam nouum? in pane datum uenenũ.

scilius

facilius ue potuit, quam in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quam si totum colliquefactum in potione esset? celerius potuit comesum, quam epotum, in uenas, atque in omnes partes corporis permanare? facilius fallere in pane, si esset animaduersum; quam in poculo, cum ita confusum esset, ut secerni nullo modo posset? At repentina morte periit. quod si esset ita factum, tamen ea res, propter multorum eiusmodi mortem, satis firmam ueneni suspicionem non haberet: si esset suspiciosum, tamen ad alios potius, quam ad Habitum, pertineret. uerum in eo ipso homines impudentissime mentiuntur. id ut intelligatis, & mortem eius, & quemadmodum post mortem in Habitum sit crimen a matre quaesitum, cognoscite. Cum uagus, & exsul erraret, atque undique exclusus Oppianicus in Falernum se ad C. Quinctilium contulisset, ibi primum in morbum incidit, ac satis uehementer, diuq. aegrotauit. cum esset una Sassia; & Statio Albio quodam colono, homine ualente, qui simul esse solebat, familiarius uteretur, quam uir dissolutissimus incolumi fortuna pati posset; & ius illud matrimonii, castum, atque legitimum, damnatione uiri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidam, fidelis Oppianici seruulus, percuriosus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino solitus esse. interea Oppianicus cum iam conualesceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre posset, & huc ad urbem profectus esset, (solebat enim extra portam aliquid habere conducti) cecidisse ex equo dicitur, & homo infirma ualetudine latus offendisse uehementer, &, postea quam ad urbem cũ febri uenerit, paucis diebus esse mortuus. mortis ratio, iudices, eiusmodi est, ut aut nihil habeat suspicionis, aut, si quid habet, id intra parietes in domestico scelere uersetur. post mortem eius Sassia statim moliri nefaria mulier coepit insidias filio: quaestionem habere de uiri morte constituit: emit de A. Rupilio, quo erat usus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quasi ut idem faceret, quod Habitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de assecla quodam, seruo suo, quaesituram esse dixit. praeterea seruum illum Nicostratum, quem nimium loquacem fuisse, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adolescente Oppianico in quaestionem postulauit. hic cum esset illo tempore puer; & illa quaestio de patris sui morte constitui diceretur; etsi illum seruum & sibi beneuolum esse, & patri fuisse arbitrabatur, nihil tamen est ausus recusare. aduocantur amici, & hospites Oppianici, et ipsius mulieris, multi homines honesti, atq. omnibus rebus ornati: tormentis omnibus uehementissimis quaeritur. cũ essent animi seruorum & spe, & metu tentati, ut aliquid in quaestione dicerent, tamen, ut arbitror, auctoritate aduocatorum, & ui tormentorum adducti, in ueritate manserunt, neque se quidquam scire dixerunt. quaestio illo die de amicorum sententia dimissa est. satis longo interuallo post iserum aduocantur: habetur de integro quaestio: nulla uis tormentorum acerrimorum praetermittitur: auersari aduocati, & iam uix ferre posse: furere crudelis, atque importuna mulier, sibi nequaquam, ut sperasset, ea, quae cogitasset, procedere. cum iam tortor, atque essent tormenta ipsa defessa, neque tamen illa finem facere uellet: quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, & summa uirtute praeditus, intelligere se dixit, non id agi, ut uerum inueniretur, sed ut aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postquam ceteri comprobarunt, ex omnium sententia constitutum est, satis uideri esse quaesitum. redditur Oppianico Nicostratus: Larinum ipsa proficiscitur cum suis, maerens, quod iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo uerum crimen, sed ne ficta quidem suspicio perueniret, & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, sed ne occultae quidẽ matris insidiae nocere potuissent. Larinum postquam uenit, quae, a Stratone illo uenenum antea uiro suo datum, sibi persuasum esse simulasset, instructam ei continuo, & ornatam Larini medicinae exercendae caussa tabernam dedit. unum, alterum, tertium annum Sassia quiescebat, ut uelle, atque optare aliquid calamitatis filio potius, quam id struere, & moliri uideretur. cum interim, Hortensio, Metello, cos. ut hunc Oppianicum, aliud agentem, ac nihil eiusmodi cogitantem, ad hanc accusationem detraheret, inuito despondit ei filiam suam, illam, quam ex genero susceperat; ut eum, nuptiis alligatum, simul & testamenti spe deuinctum, posset habere in potestate. hoc ipso fere tẽpore Strato ille medicus domi furtum fecit, & caedem eiusmodi. cum esset in aedibus armarium, in quo sciret esse nummorum aliquantum, & auri, noctu duos conseruos dormientes occidit, in piscinamq. deiecit; ipse armarii fundum exsecuit, & H-S *, & auri quinque pondo abstulit, uno ex seruis, puero non grandi, conscio. furto postridie cognito, omnis suspicio in eos seruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exsectio illa fundi in armario animaduerteretur, quaer[illegible] homines, quonam modo fieri potuisset. quidam e[illegible] Sassiae recordatus est, se nuper in auctione q[illegible] in rebus minutis aduncam ex omni part[illegible] & tortuosam uenire serrulã, qua illud potuiss[illegible] circumsecari uideretur. ne multa, perquiritur a coact[illegible] inuenitur ea serrula ad Stratonem peruenisse. h[illegible] suspicionis orto, & aperte insimulato Str[illegible] conscius pertimuit, rem omnem domi[illegible] homines in piscina inuenti sunt: Str[illegible] in [illegible] iectus est: atque etiam in taberna eius [illegible] nequaquam omnes, reperiuntur. constitui[illegible] de furto. nam, quid quisquam suspicari aliud po[illegible] an hoc dicitis, armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occisis hominibus, institutam ess[illegible] de morte Oppianici? cui probatis? quid est, quod minus uerisimile proferre potuistis? deinde, ut omittam cetera, triennio post mortem Oppianici de eius morte quaerebatur. atque etiam incensa odio pristino Nicostratum eundem illum tum sine caussa in quaestionem postulauit. Oppianicus primo recusauit: postea quam illa abducturam se filiam, mutaturam esse testamentum minaretur, mulieri crudelissimae seruum fidelissimum non in quaestionem tulit, sed plane ad supplicium dedit. post triennium igitur agitata denique quaestio de uiri morte habebatur: & de quibus seruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in suspicionẽ uocati sunt: de Stratone, & de Nicostrato. quid? Romae quaesitum de istis homin[illegible] non erat? ita ne tandem mulier, iam non morbo, sed scelere furiosa, cum quaestionem habuisset Romae, cum de T. Annii, L. Rutilii, P. Saturii, & ceterorum, hone[illegible]morum uirorum, sententia constitutum esset, satis quaesitum uideri; eadem de re, triennio post, iisdem de hominibus, nullo adbibiso, non dicam uiro, ne colonum forte affuisse dicatis, sed bono uiro, in filii caput quaestionem habere conata est. an hoc dicitis;

(mihi

(uibi enim uenit in mentem, quid dici possit; tametsi adhuc non esset dictum) cum haberetur de furto quaestio, Stratonem aliquid de ueneno esse confessum? hoc uno modo, iudices, saepe multorum improbitate depressa ueritas emergit, & innocentiae defensio interclusa respirat; quod aut ij, qui ad fraudem callidi sunt, non tantum audent, quantum excogitant; aut illi, quorum eminet audacia, atque proiecta est, a consilijs malitiae deseruntur. quod si aut confidens astutia, aut callida esset audacia; uix ullo obsisti modo posset. Vtrum, furtum factum non est? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonem suspicio non pertinuit? at is & ex serrula insimulatus, & a puero conscio est indicatus. an id actum non est in quaerendo? quae fuit alia igitur caussa quaerendi? an id, quod dicendum nobis est, & quod tum Sassia dictitabat; cum de furto quaereretur, tum Strato ijsdem in tormentis dixit de ueneno? en hoc illud est, quod ante dixi: mulier abundat audacia, consilio, & ratione deficitur: nam tabellae quaestionis plures proferuntur, quae recitatae, nobisq. editae sunt, illae ipsae, quas tum obsignatas esse dixi: in quibus tabellis de furto littera nulla inuenitur. non uenit in mentem, primam orationem Stratonis conscribere de furto, post aliquid adiungere dictum de ueneno, quod non percunctatione quaesitum, sed dolore expressum uideretur. quaestio de furto est, ueneni iam suspicione superiore quaestione sublata: quod ipsum haec eadem mulier indicarat, quae ut Romae de amicorum sententia statuerat satis esse quaesitum, postea per triennium maxime ex omnibus seruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quaereretur, & eo furto, quod ille sine controuersia fecerat: tum ille de eo, quod quaerebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno statim dixit: de furto, si non eo loco, quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut in aliqua denique parte quaestionis uerbum fecit ullum? Iam uidetis, illam nefariam mulierem, iudices, eadem manu, qua, si detur potestas, interficere filium cupiat, hanc fictam quaestionem conscripsisse. Atque istam ipsam quaestionem, dicite, quis obsignauit? unum aliquem nominate. neminem reperietis, nisi forte eiusmodi hominem, quem ego proferri malim, quam neminem nominari.

EXPLANATIO

AB *uxorum*, } quas occidit. Magiam, Diuecae filiam, & Cluentiam, Habiti amitam, significat. CVR *deinde tu*, } Oppianice adolescens. HABITI *exemplo* } qui Fabricios accusauit, ut per eos de Oppianico praeiudicaretur. STATIO *Albio*, } Oppianici liberto: cum eius appelletur & praenomine & nomine. VALENTE, } bonorum laterum: ut mulieri libidinosissimae satisfacere posset. INCOLVMI *fortuna* } si quis incolumi fortuna esset, quamuis ita dissolutus, ut omnia negligeret, ferre tamen eam familiaritatem non posset. Oppianicus, & afflicta fortuna, & aeger, aliquamdiu ferre coactus est. AD *urbem* } extra portam. IN *emendo Diogene* } superiora iterare non est necesse. SPE, } libertatis. METV } tormentorum. VI *tormentorum* } quae ueritatem exprimunt. AVRI, } non pecuniae, sed uasorum, & similium. H-S * } argenti non multum significari oportet, cum dixerit, Nummorum aliquantum: numerum autem sestertijs addi necesse est: itaque, x. millia, qui scutati trecenti sunt, legi fortasse possit. constat enim exemplis, ad paruũ sestertiorũ, numerũ, sententiae, si nihil addatur, repugnantem, subaudiendum esse, millia. QVINQVIE *pondo* } scutatos quingentos: si aurum illud, quod pecunia non erat, in pecuniam redigeretur. A COACTORIBVS } ijs, qui cogunt & exigunt pecunias de bonis, quae in auctione uenierunt. DE *furto* } non de morte Oppianici, ut accusator dicebat. MORBO, } animi, ut antea. SCELERE } quo praeceps agebatur, filio perniciem struens, quem superiore quaestione innocentem esse cognouisset. AFFVISSE } si dicam, nullum adhibitum esse uirum: uos contra, uirum eius, quem illa secum habere libidinis caussa consueffet, affuisse dicetis. Iocus est ex amphibolia. QVIS *obsignauit?* } nullum enim, cum de Stratone loqueretur, affuisse bonum uirum, supra dixit. QVEM *ego proferri malim*, } ut, ei credendum non esse, multis argumentis ostendam.

ORATIO

QVID ais, T. Atti? tu periculum capitis, tu iudicium sceleris, tu fortunas alterius, litteris conscriptas, in iudicium afferas; neque earum auctorem litterarum, neque obsignatorem, neque testem ullum nominabis? & quam tu pestem innocentissimo filio ex matris sinu deprompseris, hanc hi tales uiri comprobabunt? Esto: in tabellis nihil est auctoritatis: quid? ipsa quaestio iudicibus, quid? amicis hospitibusq. Oppianici, quos adhibuerat antea, quid? huic tandem ipsi tempori cur non reseruata est? quid istis hominibus factum est, Stratone, & Nicostrato? quaero abs te, Oppianice, seruo tuo Nicostrato quid factum esse dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accusaturus esses, Romam deducere, dare potestatem indicandi, incolumem denique seruare quaestioni, seruare his iudicibus, seruare huic tempori debuisti. nam Stratonem quidem, iudices, in crucem actum esse exacta scitote lingua: quod, nemo est Larinatium, qui nesciat. timuit mulier amens non suam conscientiam, non odium municipum, non famam omnium, sed, quasi non omnes eius sceleris testes essent futuri, sic metuit, ne condemnaretur extrema seruuli uoce morientis. quod hoc portentum, dij immortales? quod tantum monstrum in ullis locis? quod tam infestum scelus, & immane, aut unde natum esse dicamus? iam enim uidetis profecto, iudices, non sine necessarijs me ac maximis caussis principio orationis meae de matre dixisse. nihil est enim mali, nihil sceleris, quod illa non ab initio filio uoluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit. Mitto illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulsam ex matri-

monio filiam: quae nondum ad huiusce uitae periculum, sed ad commune familiae dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptijs quaeror; quarum illa cum obsides filios ab eo mortuos accepisset, tum denique in familiae luctum, atque in priuignorum funus nupsit: praetereo, quod Aurium Melinum, cuius illa quondam socrus, paullo ante uxor fuisset, cum Oppianici esse opera proscriptum, occisumq. cognosceret, eam sibi domum sedemq. coniugij delegit, in qua quotidie superioris uiri mortis indicia, & spolia fortunarum uideret. illud primum queror, de illo scelere, quod nunc denique patefactum est, Fabriciani ueneni, quod iam tum recens suspiciosum ceteris, huic incredibile, nunc uero apertum iam omnibus, ac manifestum uidetur. non est profecto de illo ueneno celata mater; nihil est ab Oppianico sine consilio mulieris cogitatum. quod nisi esset; certe postea, deprehensa re, non illa ut ab improbo uiro discessisset, sed ut a crudelissimo hoste fugisset, domumq. illam in perpetuum, scelere omni affluentem, reliquisset. non modo id non fecit, sed ab illo tempore nullum locum praetermisit, in quo non instrueret insidias aliquas, ac dies omnes, ac noctes tota mente mater de pernicie filij cogitaret. quae primum ut istum confirmaret Oppianicum accusatorem filio suo, donis, muneribus, collocatione filiae, spe hereditatibus obstrinxit. itaque apud ceteros, nouis inter propinquos susceptis inimicitijs, saepe fieri diuortia, atque affinitatum dissidia uidimus: haec mulier satis firmum accusatorem filio suo fore neminem putauit, nisi qui in matrimonium sororem eius ante duxisset. ceteri, nouis affinitatibus adducti, ueteres inimicitias saepe deponunt: illa sibi ad confirmandas inimicitias, affinitatis coniunctionem pignori fore putauit. neque in eo solum diligens fuit, ut accusatorem filio suo compararet: sed etiam cogitauit, quibus eum rebus armaret. hinc enim illae solicitationes seruorum & minis, & promissis: hinc illae infinitae, crudelissimaeq. de morte Oppianici quaestiones; quibus finem aliquando non mulieris modus, sed amicorum auctoritas fecit: ab eodem scelere illae triennio post habitae Larini quaestiones, eiusdem amentiae falsae conscriptiones quaestionum: ex eodem furore etiam illa conscelerata exsectio linguae: totius denique huius ab illa est & inuenta, et adornata comparatio criminis. atque his rebus cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset, paullisper, conquirendorum, & conducendorum testium caussa, Larini est commorata: postea autem, cum appropinquare huius iudicium ei nunciatum est, confestim huc aduolauit; ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia testibus deesset; aut ne forte mater hoc sibi optatissimum spectaculũ huius sordium, atque luctus, & tanti squaloris amitteret. iam uero, quod iter Romam eius mulieris fuisse existimatis? quod ego, propter uicinitatem Aquinatium, & Venafranorum, ex multis audiui, & comperi: quos concursus in ijs opidis? quantos & uirorum, & mulierum gemitus esse factos? mulierem quandam Larino, atque illam usque a mari supero, Romam proficisci, cum magno comitatu, & pecunia, quo facilius circumuenire iudicio capitis, atque opprimere filium posset. nemo erat illorum, paene dicam, quin expiandum illum locum esse arbitraretur, quacumque illa iter fecisset: nemo, quin terram ipsam uiolari, quae mater est omnium, uestigijs consceleratae matris putaret. itaque nullo in opido cõsistendi potestas ei fuit. nemo ex tot hospitibus inuentus est, qui non contagionem adspectus fugeret. nocti se potius ac solitudini, quam ulli aut urbi, aut hospiti, committebat. Nunc uero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiserit, quorum fidem pretio labefactare conata sit, tenemus. quin etiam nocturna sacrificia, quae putat occultiora esse, sceleratasq. eius preces, & nefaria uota cognouimus, quibus illa etiam deos immortales de suo scelere testatur; neque intelligit, pietate, & religione, & iustis precibus deorum mentes, non contaminata superstitione, neque ad scelus perficiendum caesis hostijs, posse placari: cuius ego furorem, atque crudelitatem deos immortales a suis aris; atque templis aspernatos esse confido.

EXPLANATIO

INDICIVM *sceleris*, } quod Cluentio commissum dicitis. Libri ueteres, Iudicium: sed, nisi fallor, ex, Indicium, sententia melior elicitur. nam illae tabellae quaestionis, indicium sceleris erant. IVDICIBVS } cur non reseruata est? AMICIS *hospitibusq. Oppianici*, } Annio, Rutilio, Saturio, qui superiore quaestione affuerant. FACTVM *est?* } accidit? supra: Nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus omnium. O mulieris scelus incredibile, &, praeter hanc unam, in omni uita inauditum. QVOD *nunc denique patefactum est*, } quid patefactum? sceleris eius consciam fuisse matrem. quo modo nunc denique patefactum? quia, cum appropinquare filij iudicium ei nunciatũ est, Larino Romam confestim aduolauit: ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia testibus deesset. HVIC } Habito. INCREDIBILE, } paratum enim sibi esse uenenum matre conscia, credere non poterat. DONIS, *muneribus*, } ostendi iam, quo differant a muneribus dona. EXSECTIO *linguae*: } Stratonis.

ORATIO

VOS, iudices, quos huic A. Cluentio quosdam alios deos ad omne uitae tempus fortuna esse uoluit, huius importunitatem matris a filij capite depellite. multi saepe in iudicando peccata liberum parentum misericordiae concesserunt: nos ne huius honestissime actam uitam matris crudelitati cõdonetis, rogamus; praesertim cum ex altera parte totum municipium uidere possitis. omnes scitote, iudices, (incredibile dictu est; sed a me uerissime dicetur) omnes Larinates, qui ualuerunt, uenisse Romam, ut hunc studio, frequentiaq. sua, quantum possent, in tanto eius periculo subleuarent. pueris illud hoc tempore, & mulieribus opidum scitote esse

traditum

traditum, idq. in praesentia in communi Italiae pace domesticis copijs esse tutum. quos tamen ipsos aeque & eos, quos praesentes uidetis, huius exspectatio iudicij dies noctesq. solicitat. non illi nos de unius municipis fortunis arbitrantur, sed de totius municipij statu, dignitate, commodisq. omnibus sententias esse laturos. summa est enim, iudices, hominis in communem municipij rem diligentia, in singulos municipes benignitas, in omnes homines iustitia, & fides: praeterea nobilitatem illam inter suos, locumq. a maioribus traditum sic tuetur, ut maiorum grauitatem, constantiam, gratiam, liberalitatem assequatur. itaque ijs eum uerbis publice laudant, ut non solum testimonium suum, iudiciumq. significent, uerum etiam curam animi, ac dolorem. quae dum laudatio recitatur, uos, quaeso, qui eam detulistis, assurgite. ex lacrumis horum, iudices, existimare potestis omnes haec decuriones decreuisse lacrumantes

LAVDATIO

Age uero, uicinorum quantum studium, quam incredibilis beneuolentia, quanta cura est? non illi in libellis laudationum decreta miserunt, sed homines honestissimos, quos nossemus omnes, huc frequentes adesse, & hunc praesentes laudare uoluerunt. adsunt Ferentani, homines nobilissimi; Marrucini item: pari dignitate Theano Apulo, atque Luceria equites Romanos, honestissimos homines, laudatores uidetis: Bouiano, totoq. ex Samnio cum laudationes honestissimae missae sunt, tum homines amplissimi nobilissimiq. uenerunt. iam, qui in agro Larinati praedia, qui negotia, qui res pecuniarias habent, honesti homines, & summo splendore praediti, difficile dictu est, quam sint soliciti, quam laborent. non multi mihi ab uno sic diligi uidentur, ut hic ab his uniuersis. Quam, non abesse ab huius iudicio L. Volusienum, summo splendore hominem, ac uirtute praeditum, uellem. praesentem possem P. Heluidium Rufum, equitem R. omnium ornatissimum, nominare: qui cum huius caussa dies noctesq. uigilaret, & cum me hanc caussam doceret, in morbum grauem periculosumq. incidit: in quo tamen non minus de capite huius, quam de sua uita, laborat. Cn. Tudici senatoris, uiri optimi, & honestissimi, par studium & testimonio, & laudatione cognoscetis. eadem spe, sed maiore uerecundia, de te, P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. &, ne longum sit, omnium uicinorum summam esse in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium studium, curam, diligentiam, meumq. una laborem, qui totam hanc caussam uetere instituto solus peroraui, uestramq. simul, iudices, aequitatem, & mansuetudinem una mater oppugnat. at quae mater? quam caecam crudelitate, & scelere ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla umquam turpitudo retardauit: quae uitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo feminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare posset. atque etiam nomina necessitudinum, non solum naturae nomen, & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiae pellex: eo iam denique adducta est, ut sibi, praeter formam, nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Quare, iudices, si scelus odistis, prohibete aditum matris a filij sanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex uictoria liberum: patiamini matrem, ne orbata filio laetetur, uictam potius uestra aequitate discedere. sin autem, id quod uestra natura postulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq. diligitis: leuate hunc aliquando supplicem uestrum, iudices, tot annos in falsa inuidia, periculisq. uersatum: qui nunc primum post illam flammam, aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe uestrae aequitatis erigere animum, & paullum respirare a metu coepit: cui posita sunt in uobis omnia: quem seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli uos potestis. orat uos Habitus, iudices, & flens obsecrat, ne se inuidiae, quae in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, & preces a uestris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico, homini nefario, condemnato iam, & mortuo, condonetis. quod si qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: nae iste miser, iudices, si, id quod difficile factu est, in uita remanebit, saepe, & multum quaeretur, deprehensum esse illud quondam Fabricianum uenenum: quod si tum iudicatum non esset, non huic aerumnosissimo uenenum illud fuisset, sed multorum medicamentum laborum: postremo etiam fortassis mater exsequias illius funeris prosecuta, mortem se filij lugere simulasset: nunc uero quid erit profectum, nisi ut huius ex medijs mortis insidijs uita ad luctum reseruata, mors sepulcro patris priuata esse uideatur? satis diu fuit in miserijs, iudices: satis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus, praeter parentem, fuit, cuius animum non iam expletum esse putemus. uos, qui aequi estis omnibus, qui, ut quisque crudelissime oppugnatur, eum lenissime subleuatis; conseruate A. Cluentium; restituite incolumem municipio; amicis, uicinis, hospitibus, quorum studia uidetis, reddite; uobis in perpetuum liberisq. uestris obstringite. uestrum est hoc, iudices, uestrae dignitatis, uestrae clementiae: recte hoc repetitur a uobis, ut uirum optimum, atque innocentissimum, plurimisq. mortalibus carum, atque iucundissimum, his aliquando calamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in concionibus esse inuidiae locum, in iudicijs ueritati.

EXPLANATIO

QVOSDAM *alios deos* } qui eum in capitis periculo, tamquam dij, seruare possitis. Quosdam alios, praeter caelestes, a quibus homines in periculo constituti, salutem petunt. THEANO *Apulo*, } est enim alterum Theanum, Sidicinum dictum, in agro Campano. RES *pecuniarias* } malim, Res pecuarias. L. VOLVSIENVM, } lego, Volusenum, ex antiquo libro, ex lapide, ex Caesare lib. III. IV. de bel. Gall. lib. III. de bel. ciu. & Hirtij lib. IIX. Sic Vibulenus, Caetidenus, Postumulenus, quae deduci uidentur a cognominibus. nam, quae deducuntur a nominibus, non in enus, sed assumpta i, in ius desinunt: ut a Vibius, Vibienus; a Matio, Matienus. Volusenus autem non a nomine Volusius, sed a Valeriae gentis cognomine, Volusus, deriuatur. P. VOLVMNI, } senatores, & equites iudicabant. hic senator, eques ne sit, incertum. nam duo P. Volumnij fuere, unus senator, alter eques Romanus: ut in ep. VICINORVM } ex uicinis municipijs. VETERE *instituto* } hoc dicit, quia perorandi locus ei da

H 2 ri soleret

ri soleret in caussis. quod ipse scripsit in Bruto. IVRA *hominum conuertit omnia:*} uxor generi, nouerca filij, filiae pellex. NON *solum naturae nomen*,} naturae nomen est mater: at ea nomen hoc propter crudelitatem amisit. VXOR *generi, nouerca filiae, filiae pellex*.} magna uis eloquentiae: cuius ipse testimonium exstare uoluit in eo libro, quem, Orator, inscripsit. Ab hac, inquit, indole iam illa matura, Vxor generi, nouerca filij, filiae pellex. EX *uictoria liberum*:} ut iniuste oppugnati uincant, non ut opprimantur. ORBATA *filio*} uerbo usus est, quod in alijs matribus dolorem ostendit: at haec, inquit, orbata filio laetabitur. TOT *annos*} octo. ILLAM *flammam*,} inuidiae, in quam, concionibus L. Quinctij excitatam, coniectus est C. Iunius, index quaestionis ALIORVM *facto, & cupiditate*} Staleni maxime culpa, & cupiditate. inde enim orta est illa flamma. IN *iudicijs ualere non debet*,} in prooemio: Dominetur in concionibus, iaceat in iudicijs. SI. QVA *calamitas*} dubitanter loquitur, ne quid a iudicibus contra leges timere uideatur. SEPVLCRO. *patris*} ibit enim in exsilium, & sepulcro patris, quod miserrimum est, carere cogetur. IN *miserijs*,} maerore confectus ex falsa inuidia. VESTRAE *dignitatis*,} iustitiae patrocinium, & innocentiae, uestra a uobis dignitas postulat. RESPETITVR} ut debitum. VIRVM *optimum, atque innocentissimum*,} optimum, in omni uita: innocentissimum, in eo, cuius accusatur, crimine. PLVRIMISQ. *mortalibus*} a quibus, Cluentio absoluto, gratiam inibitis. ALIQVANDO} refer ad illud, satis diu fuit in miserijs. IN *concionibus esse inuidiae locum*,} timet inuidiam; quamquam multa iam contra disputauerit; in concionibus a Quinctio tribuno pl. aduersus Cluentium excitatam.

IN. TRES

IN . TRES . CIC . ORATIONES
DE . LEGE . AGRARIA
CONTRA . P . SERVILIVM . RVLLVM
TRIBVNVM . PL .

PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM . TRIVM . ORATIONVM
DE . LEGE . AGRARIA

P. SERVILIVS *Rullus tribunus pl. uel suo, uel eorum consilio, qui sibi plus potentiae, quam libera ciuitas ferret, quaerentes, exitiosa nouarum legum liberalitate populi gratiam aucupabantur, legem agrariam ante Kal. Ian. promulgauit. nam tribuni pl. non, ut reliqui magistratus, Kalendis Ian. sed* IV. *id. Dec. magistratum inibant. eius legis haec sententia fuit, ut decemuiri, a* XVII *tribubus creati, agros omnes, quicumque extra Italiam L. Sulla, Q. Pompeio cos. aut postea, publici facti essent, uenderent, in Africa tamen, exceptis ijs, de quibus foedere cautum esset, quos Hiempsal Mauritaniae rex, a Cn. Pompeio traditos, possidebat: in Italia uero & siluas, & possessiones omnes publicas, exceptis agro Campano, & Stellate, quos non uendi, sed diuidi quinque millibus colonorum lex iubebat: & ut ijdem omnibus agris publicis uectigal imponerent, excepto Recentorico Siciliensi: & ut, qui agri priuati essent, eos publicare, qui publici, liberare possent: quodq. ad quemque eorum, qui exercitum habuissent, & bella gessissent, ex praeda, manubijs, auro coronario peruenisset, peruenturumue esset, quod neque consumptum in monumento, neque in aerarium relatum esset, id omnes, uno excepto Cn. Pompeio, ad decemuiros referrent: quaeq. ex ijs omnibus rebus exacta pecunia esset, ea decemuiri emerent agros in Italia, qui plebi Romanae diuiderentur. Eam legem consul Cicero primo magistratus die, idest Kal. Ian. in senatu, ipso praesente Rullo, alijsq. tribunis pl. dissuasit, ac reprehendit. quod ipse gloriatur his uerbis in oratione in Pisonem: Ego Kalendis Ian. senatum, & bonos omnes legis agrariae, maximarumq. largitionum*

num metu liberaui. Significat eam, quae exstat, orationem: cuius primae partes desiderantur: reliquae duae ad Quirites integrae leguntur. cum enim Rullus, quamquam perspecta senatus uoluntate, consilium tamen ferendae legis non abiecisset: profectus ad populum Cicero sequente senatu, ea, quae exstat, concione ita contra legem disputauit, ut eam non esse e rep. quae largitionem uerbis ostentaret, reuera aerarium exhauriret, populo persuaserit, tribunumq. pl. L. Caecilium, quod in oratione pro Sulla legitur, eam in mentem adduxerit, ut agrariae legi, si Rullus eam ferre conaretur, intercessorem se fore profiteretur. in quo Ciceronis eloquentiam Plutarchus effert laudibus. Plinius autem lib. VII. *cap.* 30. *Quo te, inquit, M. Tulli, piaculo taceam? quoue maxime excellentem insigni praedicem? quo potius, quam uniuersi populi, illius gentis amplissimi, testimonio, & tota uita tua consulatus tantum operibus electis? Te dicente, legem agrariam, hoc est alimenta sua, abdicauerunt tribus. Simile quiddam Plutarchus de Solone narrat; dissensione Athenis orta, & plebe dissidente, eloquentia persuasisse, ut illi ipsi, quorum opera commota seditio erat, iudicio committi non recusarent, suaeq. necis & uitae potestatem optimatibus iudicibus traderent. quo facto, damnati in exsulium abierunt. Rulli lex nec antiquata suffragijs est, nec intercessione tribuni pl. impedita; cum dicat Cicero de L. Caecilio, non, Agrariae legi intercessit, sed, Intercessorem se fore professus est: uerum eam Rullus, cognita non tam senatus, quam populi uoluntate, sua spe deiectus, ferre non est ausus. Quod ideo dicendum putaui, ne quis illud Plinij, Abdicauerunt tribus, ad suffragia referret: cum referri potius ad significationem uoluntatis, in concione factam, oporteat. Et quoniam agraria lex, aut quod iniqua sit, aut quod inutilis, quae duo uim habent in dissuadendo maximam, a Cicerone reprehenditur: operaepretium esse arbitror, eius legis capita singula quae fuerint, ostendere. sic enim fiet, ut, quae contra disputantur, minore negotio lector, cum in eas disputationes inciderit, assequatur. Capita colliguntur omnia, idest octo, ex oratione secunda, ad Quirites. nam primae, quae in senatu habita est, non exiguam partem uel hominum incuria perdidit, uel ipsa rerum edax uetustas absumpsit. In tertia uero, ipsa quoque ad Quirites habita, non disputat contra legem, sed tribunis pl. qui eum, tamquam Sallanarum assignationum defensorem, in concione absentem accusauerant, ita respondet, non modo ut se purget, uerum etiam in ipsos, & in principem legis Rullum culpam transferat: cum dicat, ea lege Sullanos agros confirmari, atque sanciri: idq. fieri eo consilio, ut Rulli socer Valgius aut retineat quos agros habet, nullo inuidiae metu, aut decemuiris, quanti ipse uoluerit, uendat; utrumque lege permittente, quae tangi quidquam ab inuito uetat. Sed ut ipsa legis capita demonstrem, Primum est, ut tribunus pl. qui eam legem tulerit, per* XVII *tribus decemuiros creet: ut, quem nouem tribus fecerint,*

rint,

rint, is decemuir sit. Alterum, ut item, eodemq. modo creentur, ut comitijs pontificis max. Tertium, ut lege curiata decemuiri ornentur: eam legem praetor ferat, qui primus factus sit; sin is ferre non posit, qui postremus sit: quod si legem neque praetor primus, neque postremus ferat, exempli caussa, aliquo tribuno pl. intercedente, alioue magistratu auspicijs comitia impediente; decemuiri tamen eodem iure sint, quo qui optima lege. Quartum, ut auspicij coloniarum deducendarum caussa pullarios habeant, eodem iure, quo habuerunt tresuiri lege Sempronia. Quinctum, ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S.C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio cos. quiq. agri, quae loca, quae aedificia, aliudue quid, extra Italiam, quod publicum populi Romani factum sit L. Sulla, Q. Pompeio cos. aut postea.

Sextum, ut liceat eis uectigalia, in lege nominata, omnesq. agros publicos extra Italiam, uendere, aut ijs pergrande uectigal imponere, cum eo tamen, ne uectigal imponatur agro Recentorico Siciliensi, neue ij agri uendantur, de quibus foedere cautum sit: & ut cognitio decemuirum sit, qui publici agri, qui priuati. Septimum, ut, quod ad quemque peruenit, peruenerit ex praeda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque consumptum in monumento, neque in aerarium relatum sit, id, quicumque ex prouincia decesserit, uno excepto Cn. Pompeio, apud decemuiros profiteatur.

Octauum, ut, quam pecuniam decemuiri coegerint, ea pecunia agros, quo plebs deducatur, ab ijs, qui uendere uoluerint, emant, ab inuitis nihil tangant: eos autem agros in Italia emant, qui arari, & coli poßint: & ut, quae in municipia, quasq. in colonias uelint, colonos, quos uelint, deducant; ijsq. agros aßignent, quibus in locis uelint: & ut Capuam in coloniam deducant quinque colonorum millia, ijsq. & agrum campanum, & Stellatem agrum diuidant.

M. TVLLII. CICERONIS

CONTRA. P. SERVILIVM. RVLLVM TRIB. PL. IN. SENATV

ORATIO. XV

Desunt multa.

quae res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent enim decemuiri id, quod & dicitur a multis, & saepe dictum est; post eosdem consules, regis Alexandrini testamento regnum illud populi R. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clam petentibus ijs, quibus apertissime pugnantibus restitistis? haec, per deos immortales, utrum esse uobis consilia siccorum, an uinolentorum somnia; & utrum cogitata sapientum, an optata furiosorum uidentur?

EXPLANATIO

QVAE *res aperte petebatur,*} quae desiderantur in hac oratione, cognoscuntur in ea, quae sequitur, ad Quirites. ibi enim exponuntur omnia legis a Rullo promulgatae capita. Quam autem rem aperte antea petitam esse, nunc occulte cuniculis oppugnari dicit, ea est Alexandrini regni, pulso a ciuibus rege, administratio. A quibus autem petebatur? a C. Caesare, &, opinor, a M. Crasso. quod ne temere sentire uidear; quid Suetonius de Caesare scripserit, audiamus. Conciliato, inquit, populi fauore, tentauit per partem tribunorum, ut sibi Aegyptus prouincia plebiscito daretur, nactus extraordinarij imperij occasionem; quod Alexandrini regem suum, socium atque amicum a senatu appellatum, expulerant, resq. uulgo improbabatur: nec obtinuit, aduersante optimatum factione. Ipse Cicero cum ait or. 2. Committite uos nunc, Quirites, his hominibus haec omnia, quos odorari hunc decemuiratum suspicamini: reperietis partem esse eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad consumendum nihil satis esse uideatur: haec, inquam, cum dicit, nonne Crassi primum auaritiam, deinde Caesaris profusos indicare sumptus uidetur? sed quod ad Caesarem attinet, Suetonij testimonio iam recitato, nihil apertius. Crassum autem censorem cum Q. Catulo collega contendisse Plutarchus ait, ut Aegyptus Romanis tributaria fieret. id autem factum est Cotta & Torquato cos. quo anno aedilis Caesar tentauit id, quod e Suetonio retulimus. Nam de Alexandrino rege quis dubitet, quin eodem anno sit eiectus? cupidus enim Caesar extraordinarij imperij, statim occasionem illam, populi erga se studio fretus, arripuit. Quis autem fuerit ille rex, Cotta & Torquato cos. a ciuibus expulsus, ex historia non constat. nam Ptolemaeum Auletem, Cleopatrae patrem, non Cotta & Torquato, sed multis post annis Lentulo & Metello cos. eiectum, perspicue Dio, & Cicero in epistolis demonstrat. aut igitur alius est: aut bis eiectum, bisq. restitutum Auletem credamus. quod si alius est: potest Alexander ille esse, cuius testamento Aegypti regnum populi Romani esse factum, & in hac oratione prima, & in secunda Cicero narrat. cui successisse Auletem, significare uidetur in ijs uerbis or. 2. Eum, qui regnum illud teneat hoc tẽpore, neque genere, neque animo regio esse, inter omnes fere uideo conuenire. Regio negat esse animo, quia tibijs, humili arte, & rege prorsus indigna, delectaretur: unde Auleti cognomen. Accedit illud aliquanto certius argumentum, quod Pompeio, Mithridaticum bellum gerenti, Ptolemaeum Auletem opem tulisse, auctor est Plinius. bellum autem Mithridaticum & ante Ciceronem consulem, & ipso consule gestum esse, cum haec de Alexandrino rege diceret, gestum esse, peritus historiae nemo nescit. CVNICVLIS} occulta Rulli legis fraude. or. 2. DICTVM *est*;} a L. Philippo in senatu or. 2. POST *eosdem consules*} supra nominatos, in ea orationis parte, quam nobis ademit iniuria temporis. ij sunt L. Sulla, Q. Pompeius: quibus consulibus, aut postea, quod publicum populi Romani factum esset, id decemuiros uendere Rulli lex iubebat. supra uero nominatos esse, ostenditur infra his uerbis: Quod superiore parte legis praefinitum fuit Sulla & Pompeio cos. id rursus liberum, infinitumq. fecerunt. Et or. 2. Quidquid sit extra Italiam, quod publicum populi Romani factum sit L. Sulla Q. Pompeio cos. aut postea, id decemuiros iubet uendere. REGIS *Alexandri*} de quo or. 2. Quis uestrum hoc ignorat. dici, illud regnum testamento regis Alexandri populi Romani esse factum? Et ibidem, paullo post: Auctoritatem senatus exstare hereditatis aditae sentio, tum, quando, Alexandro mortuo, legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. Hic igitur Alexander filius eius uidetur fuisse, qui a Sulla, ut scribit Appianus, regnare iussus, paucis diebus, quod Sullae nutu & arbitrio cuncta gereret, ab iratis Alexandrinis occisus est. ille enim prior Alexander uiuo Sulla, hic posterior, eo mortuo, decessit. quod significare uidentur illa proxime recitata uerba or. 2. Auctoritatem senatus exstare hereditatis aditae sentio, tum, quando, Alexandro mortuo, legatos Tyrum misimus. Sic enim senatus auctoritas nominatur, quasi iam Sullae dominatio praeterijsset. Sensus igitur hic est: cum Alexander, Aegypti rex, post Sullam & Pompeium consules perierit, isq. populum Romanum testamento heredem reliquerit; decemuiri regnum illud, tamquam publicum, ex ea, quae lege Rulli datur, potestate uendent. RESTITISTIS?} propterea dixit Suetonius de Caesare Alexandriam petente: Nec obtinuit,

nuit, Aduersante optimatum factione. SICCORVM,} qui nihil biberint: qui sapientius cogitare solent, quam uinolenti. ideo subiungit: Vtrum cogitata sapientum, an optata furiosorum uidentur? opponēs primum siccis uinolentos, sapientibus furiosos, deinde consilijs somnia, cogitatis optata. nam qui cogitat, ratione agit: qui optat, saepe temere mouetur. Horatius Carm. lib. I. ode 18. Siccis omnia nam dura deus proposuit. Lib. IV. ode 5. Dicimus integro, Sicci mane die. Ep. 3. lib. I. forum, putealq. Libonis, Mandabo siccis. Plautus in Persa. Iam diu factum est, cum bibimus: nimis sicci sumus.

ORATIO

VIDETE nunc, proximo capite, ut impurus heluo turbet remp. ut a maioribus nostris possessiones relictas disperdat, & dissipet: ut sit non minus in populi R. patrimonio nepos, quam in suo. proscribit in sua lege uectigalia, quae decemuiri uendant; hoc est, proscribit auctionem publicorum bonorum. agros emi uult, qui diuidantur: quaerit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam superioribus capitibus dignitas populi R. uiolabatur, nomen imperij in commune odium orbis terrae uocabatur; urbes pacatae, agri sociorum, regum status decemuiris donabantur: nūc praesens certa pecunia numerata quaeritur. exspecto, quid tribuuns pl. uigilans, & acutus, excogitet. Veneat, inquit, silua Scantia. utrum tandem, hanc siluam in relictis possessionibus, an in censorum pascuis inuenisti? si quid est, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris; quamquam iniquum est, tamen consume sane, quoniam commodum est, quoniam quidem tu attulisti. siluam uero tu Scantiam uendas, nobis consulibus, atque hoc senatu? tu ullum uectigal attingas? tu populo R. subsidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum uero hoc me inertiorem consulem iudicabo, quam illos fortissimos uiros, qui apud maiores nostros fuerunt; quod, quae uectigalia illis consulibus populo R. parta sunt, ea me consule ne retineri quidem potuisse iudicabuntur. Vendit Italiae possessiones ex ordine omnes. sane est in eo diligens: nullam enim praetermittit, persequitur in tabulis censorijs totam Siciliam: nullum aedificium, nullos agros relinquit. audistis auctionem populi R. proscriptam a tribuno pl. constitutam in mensem Ianuarium. &, credo, non dubitatis, quin iccirco haec, aerarij caussa, non uendiderint ij, qui armis, & uirtute pepererunt, ut esset, quod nos, largitionis caussa, uenderemus.

EXPLANATIO

IMPVRVS *heluo*} heluo Rullus, qui bona populi Romani sua lege disperdat, ac dissipet. Ad Tironem: Heluo nequissimus H-S CIↃ dabat, nullo emissario, nulla maceria, nulla casa. REMP. *turbet,*} proscriptis uectigalibus. IN *populi Romani patrimonio*} in uectigalibus publicis. QVAM *in suo.*} or. 2. Vt in suis rebus, ita in rep. luxuriosus nepos. HOC. EST,} interpretatio, populi odium contra Rullum commouens. DIVIDANTVR.} tribubus. EXCOGITABIT} quod si faceret, excusandus esset. uerum nihil excogitat: Veneat, inquit, silua Scantia. VIOLABANTVR:} cum decemuiros creari uellet non populi comitijs, idest a XXXV. tribubus, sed a XVII. tantum. IN *commune odium orbis terrae*} missis per orbem terrarum summo cum imperio decemuiris, qui proscribant, quae uelint; priuata publicent, publica liberent: cum eorum, qui priuati negotij caussa, nullo cum imperio, liberas legationes obeunt, molestus & grauis aduentus socijs nostris esse soleat. VRBES *pacatae,*} nullam a nobis iniuriam exspectantes. SOCIORVM} quibus eripienda rerum suarū possessio non est. REGVM} ut Ptolomaei regis Alexandrini. DONABANTVR:} odiosum uerbum. potestas enim illa significatur, quam Rullus uendendi, quae uellent, decemuiris dabat. SILVA *Scantia.*} quam censores in Italia locabant. or. 3. Siluam Scantiam uendis? resp. possidet: defendo. In Bruto: Cum in Silua Scantia facta caedes esset. IN *relictis possessionibus,*} quae a censoribus locari non soleant. IN *censorum pascuis*} in ijs, quae censores locant. pascua enim in censorum tabulis omnia dicebantur, ex quibus uectigal caperetur: quia diu uectigal hoc solum fuisset. Plinius lib. XVIII. cap. 3. INVENISTI?} non tu hoc excogitasti, sed inuentum in tabulis censorijs in tuam legem retulisti. ITALIAE *possessiones*} locari solitas a censoribus. AVDISTIS} praecone recitante. A TRIBVNO *pl.*} qui proscribentibus aduersari deberet. IN *mensem ianuarium.*} Decembri mense promulgatam legem, Ianuario ferre cogitabat. non enim, nisi lata lege, auctio illa bonorum publicorum fieri poterat. ET *credo non dubitatis,*} ironia. Scilicet, credere uos arbitror, haec ab ijs, qui armis & uirtute pepererunt, aerarij caussa ideo non esse uendita, ut ea nos largitionis caussa uenderemus. minime uero id credere uos arbitror. AERARII *caussa*} aerario consulentes ea non uendiderunt. ex uectigalibus enim collectae pecuniae in aerarium conferebantur. QVOD *nos*} qui armis ea non peperimus. Decemuiros in persona sua designat. LARGITIONIS *caussa*} ut largiri arbitratu nostro possemus.

ORATIO

VIDETE nunc, quo affectarint iter apertius, quam antea. nam, superiore parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, a me indicati sunt: nunc iam se ipsi indicabunt. Iubent uenire agros Attalensium,

lensium, atque Olympenorum: hos populo R. P. Seruilij, fortissimi uiri, uictoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini, partim L. Pauli, qui Persen uicit, uirtute parti sunt: deinde agrum optimum, & fructuosissimum Corinthium, qui L. Mummij imperio, ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus est: post autem agros in Hispania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia uirtute possessos: tum ipsam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus, nudatam tectis, ac moenibus, siue ad notandam Carthaginensium calamitatem, siue ad testificandam nostram uictoriam, siue ad oblatam aliquam religionem, ad aeternam hominum memoriam consecrauit. his insignibus, atque infulis imperij uenditis, quibus ornatam nobis maiores uestri remp. tradiderunt, iubent eos agros uenire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq. possederit. num obscure uidentur prope hasta praeconis insectari Cn. Pompeij exercitum, qui uenire iubeant eos ipsos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat, atque uersetur? Hoc uero cuiusmodi est, quod eius auctionis, quam constituunt, locum sibi nullum definiunt? nam decemuiris, quibus in locis ipsis uideatur, uendendi potestas lege permittitur. censoribus uectigalia locare, nisi in conspectu populi R. non licet: his uendere uel in ultimis terris licebit? at hoc etiam nequissimi homines, consumptis patrimonijs, faciunt, ut in atrijs auctionarijs potius, quam in triuijs, aut in compitis auctionentur: hic permittit sua lege decemuiris, ut, in quibus commodum sit tenebris, aut in qua uelint solitudine, bona populi R. possint diuendere.

EXPLANATIO

QVO *adfectarint iter,* } omnes libri ueteres, Quoad fecerit iter. Ego, satis, ut puto, modesta coniectura, sententiam ipsam, & latini sermonis consuetudinem secutus, reposui, Quo adfectarint iter: idest, quo peruenire conentur. Sic locutus est pro Roscio Amerino: Nunc uero quam uiam muniat, quo iter adfectet, uidetis. In Phormione Terentius: Gladiatorio animo ad me affectant uiam. In Mercatore Plautus: Ad eam rem affectas uiam. SE *ipsi indicabunt.* } cum in superiore legis parte consilium suum texerint. AGROS *Attalensium, atque Olympenorum:* } Attalea in Pamphilia, Olympus in Lycia fuit. Plinius, Strabo, alij. P. SERVILII, } qui ex Cilicia de Isauris triumphauit: unde cognomen Isaurici. REGIOS } Philippo regi a T. Quinctio Flaminio, Persae, eius filio a L. Aemilio Paulo ademptos. FELICITATE } uictoria. DVORVM *Scipionum* } fratrum, Cnaei, & Publij: qui in Hispania sunt interfecti. Liuius. CONSECRAVIT. } ne priuatim umquam possideretur. AD *oblatam aliquam religionem,* } dijs immortalibus eum, ut consecraret, signo aliquo admonentibus. INFVLIS } infulae fasciae sunt, uittis ab utraque parte pendentibus. & quoniam ornamenti genus est, ideo Cicero transtulit ad ornamenta imperij. PAPHLAGONIA, *Ponto, Cappadociaq.* } Paphlagoniam Pylemeni regi Cappadociam Ariobarzani Mithridates ademit, Mithridati utramque Pompeius cum patrio regno Ponto. Appianus, Dio. PROPE } quasi illa ipsa hasta, quae auctionis est signum, insectetur exercitum Cn. Pompeij. HASTA } auctionis signo. INSECTARI } apte: quia dixerat, Hasta. IN *conspectu populi Romani* } in foro, de Rostris. or. 2. NEQVISSIMI } prodigi, nepotes. IN *atrijs auctionarijs* } quae cum in foro sint, magis patent, quam triuia, aut compita. erant autem plura, nam Licinia, in quibus praecones sederent, in oratione pro Quinctio nominantur. IN *quibus commodum sit tenebris,* } in quibus libeat. hoc enim loquendi genere nihil aliud significatur. paullo post: Vt ijdem possint & liberare agros, quos commodum sit, &, quos ipsis libeat, publicare. infra: Cum uelint, Romae esse; cum commodum sit; quacumque uelint, summo cum imperio, iudicioq. omnium rerum ut uagari liceat, conceditur. or. 2. Commodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralles, Ephesum, Miletum, Cyzicum, totam denique Asiam, quae post L. Sullam Q. Pompeium consules recuperata sit, populi Romani factam esse dicere. In eadem: Vt ueniretis in castra Cn. Pompeij, atque ipsa castra, si commodum uobis esset, uenderetis. In Verrem saepe. SOLITVDINE, } or. 2. tenebras Paphlagoniae, solitudinem appellat Cappadociae.

ORATIO

IAM, illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis quam acerba, quam formidolosa, quam quaestuosa concursatio decemuiralis futura sit, non uidetis? hereditatum obeundarum caussa quibus uos legationes dedistis, qui & priuati, & priuatū ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque summa auctoritate praediti, tamen auditis profecto, quam graues eorum aduentus socijs uestris esse soleant. quamobrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroribus, & mali, cum mittātur in orbem terrarum decemuiri summo cum imperio, summa cum auaritia, infinitaq. omnium rerum cupiditate? quorum cum aduentus graues, cum fasces formidolosi, tum uero iudicium, ac potestas erit non ferenda. licebit enim, quod uidebitur, publicum iudicare; quod iudicarint, uendere. etiam illud, quod homines sancti non facient, ut pecuniam accipiant, ne uendant; tamen id ut ipsum per legem licebit. hinc uos quas spoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem iurit, ac fortunarum fore putatis? etenim, quod superiore parte legis praefinitum fuit, Sulla & Pompeio cos. id rursus liberum, infinitumq. fecerunt. iubet eosdem decemuiros omnibus agris publicis pergrandē uectigal imponere; ut ijdem possint & liberare agros, quos commodum sit, &, quos ipsis libeat, publicare. quo in iudicio, perspici non potest, utrum seueritas acerbior, an benignitas quaestuosior sit futura. Sunt tamen in tota lege exceptiones duae, non tam iniquae, quam suspiciosae. excipit in uectigali imponendo agrum Recentoricum

toricum Siciliensem, in uendendis agris eos agros, de quibus tantum sit foedere. hi sunt in Africa, qui ab Hiempsale possidentur. Hic quaero, si Hiempsali satis est cautum foedere, & Recentoricus ager priuatus est; quid attinuerit excipi? sin & foedus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnumquam esse publicus; quem putet existimaturum, duas caussas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? numquisnam tam abstrusus usquam nummus uidetur, quem non architecti huiusce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, socios, amicos, reges denique exhauriunt. admouent manus uectigalibus populi R. non est satis.

EXPLANATIO

HEREDITATVM *obeundarum*} senatores liberas legationes a senatu, aut a populo petebant, ut hereditates aliqua cum auctoritate obire possent. concedebantur autē ijs lictores duo. Erant aliae quoque legationum liberarum caussae, quae tamen omnes ad priuatum negotium attinerent: sed Cicero maxime necessariam ponit: quo plus terroris & mali ex aduentu decemuirum fore demonstret: cum eorum, qui necessaria caussa impulsi in prouincias exeunt, grauis tamen socijs aduentus esse soleat. Vtitur eodem argumento or. 2. his uerbis: Legatos nostros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarum caussa legationes liberas obeunt, tamen exterae nationes ferre uix possunt. graue est enim nomen imperij atque id etiam in leui persona pertimescitur: propterea quod uestro, non suo nomine, cum hinc egressi sunt, abutuntur. quid censetis, cum isti decemuiri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo, quo metu, quo periculo miseras nationes futuras? Nec uero uitiosum, idem ar- mentum iterare, quisquam existimet. licet enim diuersis in locis: & hic in senatu uerba facit, ibi ad Quirite in foro. TERRORIS, *& mali*} terrorem sequentibus uerbis significat, summo cum imperio: malu n, summa cum auaritia, infinitaq. omnium rerum cupiditate. FASCES *formidolosi*,} necis inferend.ae potestatem indicantes. HOMINES *sancti*} ironia. PRAEFINITVM} ne ante Sullam & Pompeium consules parta decemuiri uenderent. AGRIS *publicis*} qui priuatis dati sunt. sequitur enim, Benignitas quaestuosior. VT. IIDEM *possint*} hoc est, quod dicit or. 2. Cognitio decemuirum, priuatus sit, an publicus. LIBERARE} uectigali, siquid publice pendent. AGROS,} priuatim possessos: cum publici sint. PVBLICARE.} quod est etiam grauius, quam pergrande uectigal imponere. in or. 2. SEVERITAS} in publicandis priuatorum agris. BENIGNITAS} in adimendo uectigali, quod publice pendant. SVNT *tamen*} quasi pro Rullo contra Rullum loquitur. IN *tota lege*} quae pluribus exceptionibus mitiganda fuit. NON *tam iniquae*,} iniquae non uidentur, sed suspicionem habent quaestus. EXCIPIT} pecuuia uidelicet. quod or. 2. ita probatur. Si est priuatus ager Recentoricus; quid eum excipis? sin autem publicus; quae est ista aequitas, ceteros, etiam si priuati sint, permittere ut publici iudicentur, hunc excipere nominatim, qui publicus esse fateatur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione ualuerunt. DE *quibus cautum sit foedere*.} quamquam id foedus populus non iusserit. or. 2. CAVTVM *sit*} ne, tamquam publici, uenderentur. IN *Africa*,} quos tamen, extra Mauritaniae, regni sui, fines Hiempsal, a Pompeio traditos, posidebat. uicto enim Hiarba, regnare filium eius Hiempsalem Pompeius in Mauritania iussit. Dio lib. XXXXI. cuius postea beneficij memor filius eius Iuba pro Pompeio contra Caesarem pugnauit. POSSIDENTVR.} in Africa ora maritima. or. 2. PRIVATVS *est*;} a priuatis posidetur. QVIBVS *gratis parceret*?} id enim uerisimile non est: cum nulli praeterea caussae gratis parcat. ARCHITECTI *huiusce legis*} translatum, quod in proprij naturam transijt: ideo solum usurpatur, cum sequenti uerbo, Olfecerint, minime congruens. huius generis multa sunt, ut uerba, florere, laborare, affluere, defluere: nomina, splendor, tenebrae, acutus, hebes. NON *est satis*.} nam in omnes praeterea imperatores, heredesq. eorum quaestionem suo iudicio comparant. or. 2. Vix iam uidetur locus esse, qui tantos aceruos pecuniae capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum, ex praeda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscumque peruenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, id profiteri apud decemuiros, & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quaestionem de clarissimis uiris, qui populi Romani bella gesserunt, iudiciumq. de pecunijs repetundis ad decemuiros translatum uidetis.

ORATIO

AVDITE *uos, qui amplissimo populi, senatusq. iudicio exercitus habuistis, & bella gessistis. quod ad quēque peruenit, peruenerit ex praeda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque consumptum in monumento, neque in aerarium relatum sit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa sperant: in omnes imperatores, heredesq. eorum quaestionem suo indicio comparant: sed maximam pecuniam se a Fausto ablaturos arbitrantur. quam caussam suscipere iurati iudices noluerunt, hanc isti decemuiri suscipere. iccirco a iudicibus fortasse praetermissam esse arbitrantur, quod sit ipsis reseruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentissime sancit, ut, quod quisque imperator habeat pecuniae, protinus ad decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium, simillime, ut mihi uidetur, atque in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur, Glaucippus excipitur. non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, sed unus priuatur iniuria. sed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet etenim pecuniam, si qua post nos consules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti decemuiros. quasi uero non intelligamus, haec eos uectigalia, quae Cn. Pompeius adiunxerit, uendere cogitare.*

EXPLANATIO

EX *praeda*,} ex captis rerum corporibus. Gellius. MANVBIIS} pecunia, quae de praeda uendita exigitur. AVRO *coronario*,} ex aureis coronis, quae mittuntur imperatoribus ob honorem triumphi, ut ait Gellius. In Pisonem autem: Mitto aurum coronarium, quod lex decernit, & accipi uetat, nisi decreto triumpho. Plinius lib. xxiii. cap. 3. IN *monumento*} uel in templis deorum, uel in urbis ornamentis, ut basilica, porticu, arcu, ponte. nam utrumque monumenti nomine significat: itaque lib. 2. Si est aequum, inquit, praedas. ac manubias suas imperatores non in monumenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, sed ad decemuiros, tamquam ad dominos, reportare: nihil sibi appetit praecipue Pompeius. A. FAVSTO} quod ad eum e summo L. Sullae patris imperio maximam peruenisse pecuniam credatur. QVAM *caussam suscipere iurati iudices noluerunt*,} Lepido & Tullo cos. accusatus est Faustus de pecunijs residuis: iudices audire noluerunt: qua de re sic in oratione pro Cluentio: Nuper apud C. Orcbinium, collegam meum, locus ab iudicibus Fausto Sullae de pecunijs residuis non est constitutus: non quo illi aut exlegem esse Sullam, aut caussam pecuniae publicae contemptam, atque abiectam putarent: sed quod, accusante tribuno pl. condicione aequa disceptari non posse putauerunt. Et Pedianus in Corneliana: Quia defuerat superioribus temporibus in aerario pecunia publica, multa & saepe eius rei remedia erant quaesita, in quibus hoc quoque, ut pecuniae publicae, quae residuae apud quemque essent, exigerentur. id autem maxime pertinebat ad Cornelium Faustum, dictatoris filium: quia Sulla per multos annos, quibus exercitibus praefuerat, sumpserat pecunias ex uectigalibus, & ex aerario populi Romani. eaq. res saepe erat agitata, saepe omissa, partim propter Sullanarum partium potentiam, partim quod iniquum uidebatur, post tot annos, quam quis pecuniam acceperat, eius reddere rationem. IN *reliquum tempus*} quia scripsit in lege, Peruenerit. IN *illa lege*,} Papiae leges duae de peregrinis eijciendis latae sunt. prior neminem excipiebat, posterior Italos, lege Iulia ciuitate donatos. utra significetur, affirmare non licet. Satis est intelligere, quod similitudine Papiae legis Cicero demonstrat, nullum a Rullo beneficium exceptione illa in Pompeium conferri. PEREGRINI} exterarum gentium. nam Licinia lege & Mucia socij Latini, & Italici eijciebantur: in quibus Glaucippum non fuisse, nomen ipsum ostendit. ADIVNXERIT,} adhuc enim bellum gerebat in Asia contra Mithridatem.

ORATIO

VIDETIS iam P. C. omnibus rebus, & modis constructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem. Minuetur huius pecuniae inuidia: consumetur enim in agrorum emptionibus. Optime. quis ergo emet agros istos? ijdem decemuiri: tu, Rulle, (missos enim facio ceteros) emes, quos noles: uendes, quos noles: utrumque horum facies, quanti uoles. Cauet enim uir optimus, ne emat ab inuito. Quasi uero non intelligamus, ab inuito emere, iniuriosum esse; ab non inuito, quaestuosum. Quantum tibi agri uendet, ut alios omittam, socer tuus? &, si ego eius aequitatem animi prope noui, uendet non inuitus. facient idem ceteri libenter; ut possessionis inuidiam pecunia commutent; accipiant, quod cupiunt; dent, quod retinere uix possunt.

EXPLANATIO

QVANTI *uoles*.} furti suspicionem affert. AB *inuito emere, iniuriosum esse; ab non inuito, quaestuosum*.} decemuir, inquit, aut iniuriam inferet, aut quaestum faciet. Non enim, Iniuriosum, ad decemuirum, Quaestuosum, ad uenditorem pertinet, sed utrumque ad decemuirum. patet hoc ex or. 2. in qua est: Hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. Et in eadem, ex interuallo: Vt ijdem partim inuidiosos agros a Sullanis possessoribus, partim desertos, ac pestilentes a uestris necessarijs, a uobismetipsis emptos, quanti uelletis, populo Romano induceretis. Nam quod hic subijcitur: Vt possessionis inuidiam pecunia commutent: quis non intelligit, faciliorem ex eo decemuiris quaestum fore? ement enim agros paruo ab ijs, qui cupient uendere: ipsi deinde, quos paruo emerint, inducent populo Romano, quanti uolent. SOCER *tuus*} Valgius, tot agrorum possessor ex assignatione Sullana, ut inuidiam iam sustinere non posset. EIVS *aequitatem animi*} irrisio. non enim, quia moderata possessione contentus sit, ideo uendet, sed quia possessionis inuidiam libenter pecunia commutabit, & id uendet, quod retinere iam uix potest. POSSESSIONIS *inuidiam*} cum sit inuidiosum tot agros possidere. or. 2. Sullanus ager. latissime continuatus, tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis tribuni pl. stridorem unum perferre non possit.

ORATIO

NVNC prospicite omnium rerum infinitam, atque intolerandam licentiam. Pecunia coacta est ad agros emendos: ij porro ab inuitis non ementur: si consenserint possessores non uendere, quid futurum est?

referetur

referetur pecunia? non licet: exigetur? uetat. uerum esto: nihil est, quod non emi possit, si tantum, des, quantum uelit uenditor, spoliemus orbem terrarum, uendamus uectigalia, effundamus aerarium, ut, locupletatis aut inuidiae, aut pestilentiae possessoribus, agri tamen emantur. quid tum? quae erit in istos agros deductio? quae totius rei ratio, atque descriptio? deducentur, inquit, coloniae: quo? quorum hominum? in quae loca? quis enim non uidet, in colonijs esse haec omnia consideranda? tibi nos, Rulle, & istis tuis, harum omnium rerum machinatoribus, totã Italiam inermem tradituros existimasti, quam praesidijs confirmaretis, colonijs occuparetis, omnibus uinculis deuinctam, & constrictam teneretis? ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam constituatis? ne urbem hanc urbe alia premere, atq. urgere possitis? non faciemus, inquit. primum nescio: deinde timeo: postremo non committam, ut uestro beneficio potius, quam nostro consilio, salui esse possimus.

EXPLANATIO

REFERETVR *pecunia?* } In aerarium. NON *licet:* } per legem Rulli. EXIGETVR? } exiget aliquis a decemuiris? VETAT. } eadem lex. or. 2. Si, qui uelint uendere, non fuerint; quid pecunia fiet? referre in aerarium lex uetat, exigi prohibet. EFFVNDAMVS *aerarium:* } effunditur enim, cum uectigalia ueduntur, aut, cum, quae referri ex praeda, manubijs, auro coronario in aerarium debent, decemuiris ex lege dantur. LOCVPLETATIS *aut inuidiae, aut pestilentiae possessoribus,* } cum decemuiri agros ement aut ab ijs, quibus tot agros habere inuidiosum est; aut ab ijs, qui propter pestilentiam eos relinquere coguntur. utrumque genus or. 2. attingit his uerbis. Ad hanc coemptionem decemuiralem duo genera agrorum spectant, Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uastitatem. Sullanus ager, a certis hominibus latissime continuatus, tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis tribuni pl. stridorem unum perferre non posit. hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. Alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter pestilentiam uastum, atque desertum, emetur ab ijs, qui eos uident sibi esse, si non uendiderint, relinquendos. Eodemq. spectat illud: Rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos inuidiae, plenos periculi, quanti ipsi uelint, decemuiris tradant. QVO? *quorum hominum? in quae loca?* } abuundare uidetur, nec tamen abundat, aut, Quo? aut, In quae loca? nam cum sequatur, Quis non uidet, in colonijs esse haec omnia consideranda? sermonem esse de tribus rebus, non de duabus, intelligitur. quare, Quo? ut generalius accipiendum: ut tantum locus ipse significetur: eius autem loci partes sint, In quae loca? &, Quo? referatur ad Capuam: In quae loca? ad urbes, quae circa Capuam sunt. itaque dicet infra: Bello Punico, quidquid potuit Capua, potuit ipsa per sese: nunc omnes urbes, quae circum Capuam sunt, a colonijs per eosdem decemuiros occupabuntur. Et aliquanto post. Quid enim existimatis integrum uobis in rep. fore, aut in uestra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atque ij, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium, atque improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro, Capuam, & urbes circa Capuam occuparint? QVORVM *hominum?* } egentium scilicet, atque improborum: qui tibi, Rulle, & istis tuis tamquam milites erunt. Placet tamen alijs, Quot, pro, Quo? quod non improbo: sed illi, Quot? ad hominum numerũ referunt: ego ad colonias, ut dicat: Quot coloniae? quorum hominum? in quae loca? in quo Ciceronem ipsum sequor interpretem, ait enim or. 2. Tu non definias, quot colonias, in quae loca, quo numero colonorum deduci uelis? OMNIVM *rerum machinatoribus,* } eos indicat, quibus auctoribus in ferenda lege Rullus utebatur, in ijs maxime Caesarẽ, & Crassum, quod supra ostendi, opibus firmos, amicis clientibusq. munitos. itaque dicit infra: Cum Rullus, atque ij, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium, atque improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro, Capuam, & urbes circa Capuam occuparint? Quos autem hic, machinatores, supra uocat architectos sceleris. ITALIAM *inermem* } uestris praesidijs confirmatam, colonijs occupatam. IANICVLO } qui cum sit propinquus urbi mons, liberum tibi relinquitur lege tua coloniam in eo, summo nostro periculo, constituere. or. 2. Quid igitur est caussae, quin coloniam in Ianiculum posint deducere, & suum praesidium in capite, atque in ceruicibus uestris collocare? VRBE *alia* } urbe Capua. paullo post. Capuam deduci colonos uolunt: illam urbem huic urbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, & imperij nomen transferre cogitant.

ORATIO

QVOD uero totam Italiam uestris colonis complere uoluistis, id cuiusmodi esset, neminem ne nostrum intellecturum existimatis? scriptum est enim, quae in municipia, quasq. in colonias decemuiri uelint; et ijs agros assignent, quibus in locis uelint: ut, cum totã Italiam militibus suis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendae, sed ne libertatis quidẽ recuperandae spes relinquatur. Atque haec a me suspicionibus, & coniectura coarguũtur. Iam omnis omnũ tolletur error iam aperte ostendent, sibi nomen huius reip. sedem urbis, atque imperij; denique hoc templum Iouis Optimi Maximi, atque hanc arcem omnium gentium displicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, & imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamq. rerum omnium, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur; ibi nostri coloni, delecti ad omne facinus, a decemuiris collocabuntur. & credo, qua

in urbe

in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq. nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea isti uestri satellites modeste insolentiam suam continebunt. Maiores nostri Capua magistratus, senatum, consilium commune, omnia denique insignia reip. sustulerunt, neque aliud quidquam, nisi inane nomen Capuae, reliquerunt: non crudelitate: quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hostibus uictis sua saepissime reddiderunt? sed consilio, quod uidebant, si quod reip. uestigium illis moenibus contineretur, urbem ipsam imperio domicilium praebere posse. Vos haec, nisi euertere remp. cuperetis, at uobis nouam dominationem comparare, credo, quam peniciosa esset, non uideretis. quid enim cauendum est in colonijs deducendis? si luxuries, Hannibalem ipsum Capua corrupit; si superbia, nata inibi esse ex Campanorum fastidio uidetur: si praesidium, non praeponitur huic urbi ista colonia, sed opponitur. At quemadmodum armatur, dij immortales? nam bello Punico quidquid potuis Capua, potuit ipsa per sese: nunc omnes urbes, quae circum Capuam sunt, a colonis per eosdem decemuiros occupabuntur. hanc enim ob caussam permittit ipsa lex, in omnia, quae uelint, opida colonos ut decemuiri deducant, quos uelint. Atque his colonis agrum Campanum, & Stellatem campum diuidi iubet. Non queror deminutionem uectigalium, non flagitium huius iacturae, atque damni: praetermitto illa, quae, nemo est, quin grauissime & uerissime conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi R. possessionem, subsidium annonae, horreum belli, sub signo, claustrisq. reip. positum uectigal seruare non potuisse; eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Sullanae dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico, solum hoc in rep. uectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis non conquiescat; in pace niteat, in bello non obsolescat; militem sustentet, hostem non pertimescat: praetermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis, ac libertatis loquor. quid enim existimatis integrum uobis in rep. fore, aut in uestra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atque ij, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium atque improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro Capuam, & urbes circa Capuam occuparint?

EXPLANATIO

MILITIBVS *suis*} colonis, quos ipsi deduxerint, quibus tamquam suis militibus utentur. DIGNITATIS} senatoriae. ERROR:} errari enim potest in ijs rebus, quae suspicionibus tantum, & coniectura coarguuntur. HOC *templum*,} in quo senatus habebatur. HANC *arcem omnium gentium*} urbem Romam significat, praesidium, ac perfugium omnium gentium. RVRSVS} ut antea Punico bello. CRVDELITATEM} de quo Silius lib. 11. Quin etiam exhilarare uiris conuiuia caede ,, Mos olim, & miscere epulis spectacula dira.
,, Certantum ferro saepe, & super ipsa cadentum ,, Pocula, respersis non parco sanguine mensis. MAIORES *nostri Capua magistratus, senatum, consilium commune*,} or. 2. Statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, magistratus, publicum ex illa urbe consilium sustulissent, imaginem reip. nullam reliquissent, nihil fore, quod Capuam timeremus. CONSILIVM *commune*} plebis uniuersae. quamquam or. 2. senatum non nominat, sed ait, Publicum ex illa urbe consilium sustulissent: ut uideatur consilium publicum pro senatu accipere. OMNIA *denique insignia reip. sustulerunt*,} imaginem reip. nullam reliquerunt. sic enim ait or. 2. VIDEBANT, *si quod reip. uestigium illis moenibus contineretur, urbem ipsam imperio domicilium praebere posse*.} or. 2. Tres solum urbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam, statuerunt posse imperij grauitatem, & nomen sustinere. FASTIDIO} ex copia fastidium, ex fastidio oritur superbia. PER *sese*:} ope nulla earum urbium, quae circum Capuam erant. OMNES *urbes, quae circum Capuam sunt*} Cales, Theanum, Neapolim, Puteolos, Cumas, Pompeios, Nuceriam. IN *omnia, quae uelint opida*} hoc refertur ad illud supra dictum, In quae loca? & quod hic dicitur, Deducant quos uelint; ad illud, Quorum hominum? AGRVM *Campanum*,} non, uniuersae Campaniae, sed qui circum Capuam est: cui finitimus fuit Stellatis campus. CAPVT *patrimonij publici*,} ipsam Capuam. Caput uestrae pecuniae, dicit or. 2. & quod hic, Pulcherrimam populi Romani possessionem, ibi, Fundum pulcherrimum populi Romani: hic, subsidium annonae, horreum belli; ibi solatium annonae, horreum legionum. quin ipsa uerba recitemus. Vnum ne fundum pulcherrimum populi Romani, caput uestrae pecuniae, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum uectigalium, horreum legionum, solatium annonae, disperire patiemini? SVB *signo*} tutum a rapinis, ut ea, quae, signo impresso, custodiuntur, ne per furtum auferantur. CLAVSTRISQ. *reip*.} quia Capua non longe ab urbe; ut quasi claustris quibusdam inclusa & munita uideatur. CONCESSISSE,} ut posit uendere sua lege. SVLLANAE *dominationi, Gracchorum largitioni*} or. 2. Venit enim mihi in mentem, duos clarissimos, ingeniosissimos, amantissimos plebis Romanae uiros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis constituisse, qui agri a priuatis antea possidebantur. Et in eadem. Nec duo Gracchi, qui de plebis Romanae commodis plurimum cogitauerunt, nec L. Sulla, qui omnia sine ulla religione, quibus uoluit, est dilargitus, agrum Campanum attingere ausus est. Rullus extitit, qui ex ea possessione remp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Sullae dominatio deiecisset. AMISSIS *alijs*} ut Asiae, Mithridatico bello; Hispaniarum, temporibus Sertorianis; Siciliae, bello fugitiuorum. or. 2. NON *obsolescat*;} nitorem non amittat. unde obsoleta uestis, cui nitorem uetustas ademit. MILITEM *sustentet*,} propterea uocatur hic horreum belli, & in or. 2. horreum legionum. HOSTEM *non pertimescat*:} quia sub signo, claustrisq. reip. positum sit. CONCIONI *reseruo*;} iactura enim, & damno magis, quam alia re, populus mouetur.

ORATIO

ORATIO

His ego rebus P. C. resistam uehementer, atque acriter, neque patiar homines ea me consule expromere, quae contra remp. diu cogitarunt. Errastis, Rulle, uehementer & tu, & nonnulli collegae tui, qui sperastis uos contra consulem, ueritate, non ostentatione popularem, posse in euertenda rep. populares existimari. lacesso uos, in concionem uoco: populo R. disceptatore uti uolo. etenim, ut circumspiciamus omnia, quae populo grata, atque iucunda sunt, nihil tam populare, quam pacem, quam concordiam, quam otium, reperiemus. solicitam mihi ciuitatem suspicione, suspensam metu, perturbatam uestris legibus, & concionibus, & seditionibus, tradidistis: spem improbis ostendistis, timorem bonis iniecistis: fidem de foro, dignitatem de rep. sustulistis. hoc motu, atque hac perturbatione animorum, atque rerum cum populo R. uox, & auctoritas consulis repente in tantis tenebris illuxerit; cum ostenderit nihil esse metuendum, nullum exercitum; nullam manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram Romam, neque aliam sedem imperij nobis consulibus futuram, summamq. tranquillitatem pacis, atque otij: uerendum, credo, nobis erit, ne uestra ista praeclara lex agraria magis popularis esse uideatur. cum uero scelera consiliorum uestrorum, fraudemq. legis, & insidias, quae ipsi populo R. a popularibus tribunis pl. fiant: pertimescam, credo, ne mihi non liceat contra uos in concione consistere; praesertim cum mihi deliberatum, & constitutum sit, ita gerere consulatum, quo uno modo geri grauiter, & libere potest, ut neque prouinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem ullam, quae a tribuno pl. impediri possit, appetiturus sim. dicit frequentissimo senatu consul Kalendis Ian. sese si status hic reip. maneat, neque aliud negotium exstiterit, quod honeste subterfugere non possit, in prouinciam non iturum. sic me in hoc magistratu geram, P. C. ut possim tribunum pl. reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere.

EXPLANATIO

Non *ostentatione popularem*, } qualis ipse es: cum tamen, ut tribunus pl. praeter ceteros popularis esse debeas. Disceptatore } iudice, cognitore: ut or. 2. Vtrum oratio ad eius rei disceptationem deerit, an, cum idem & disseret, & iudicabit, impelli non poterit, ut falsum iudicet? Ibidem: Hoc quantum iudicium, quam intolerandum, quam regium sit, quem praeterit? posse, quibuscumque locis uelint, nulla disceptatione, nullo consilio, priuata publicare, publica liberare. Vestris *legibus*,} cum alijs legibus, quas Dio nominat, tum uero agraria ante Kal. Iun. promulgata. Fidem *de foro*, } fidem in credendis pecunijs. or. 2. Sublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouae calamitatis, sed suspicione, ac perturbatione iudiciorum. sustulit autem de foro fidem a nonnullis promulgata Rulli collegis nouarum tabularum lex: de qua Dio. Tradidistis: } or. 2. Ego, qualem Kalendis Ian. acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam sollicitudinis, plenam timoris. Nullam *alteram Romam*, } de Capua loquitur. Magis *popularis* } quam tranquillitas pacis, atque otij, quam sperare me consule debetis. A. populARIBUS *tribunis pl.* } ironia. quam populares enim sint, fraude legis patefacta perspicuum erit. Impediri } intercessione, uel auspicijs. nam seruare de caelo, idest impedire, magistratibus omnibus licebat. Honorem, } non de prouincia, sed generaliter dictum existimo. Dicit *frequentissimo senatu* } testibus quamplurimis: ut intelligatur, praestare me uelle, quod polliceor. Consul } cui non stare promissis turpe est. uel, consul, contra ceterorum consulum, prouincias appetentium, consuetudinem. Status *hic reip.* } nullo bello. propterea factum esse augurium salutis, quod pacata rep. fieri solebat, ait Dio. Coercere, } populo non aduersante. sic enim me geram, ut per populum ipsum coercere liceat iratum reip. tribunum pl. Contemnere } priuatas enim iniurias paruifaciam, de rep. tantum laborabo.

ORATIO

Qvamobrem, per deos immortales, colligite uos tribuni pl. deserite eos, a quibus, nisi prospicitis, breui tempore deseremini: conspirate nobiscum, consentite cum bonis: communem remp. communi studio atque amore defendite. multa sunt occulta reip. uulnera, multa nefariorum ciuium perniciosa consilia: nullum externum periculum est: non rex, non gens ulla, non natio pertimescenda est: inclusum malum, intestinum, ac domesticum est. huic pro se quisque nostrum mederi, atque hoc omnes sanare uelle debemus. Erratis, si senatum probare ea, quae dicuntur a me, putatis, populum autem esse in alia uoluntate. omnes, qui se incolumes uolent, sequentur auctoritatem consulis soluti a cupiditatibus, liberi a delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. quod si quis uestrum spe ducitur, se posse turbulenta ratione honori uelificari suo: primum me consule id sperare desistat: deinde habeat me ipsum sibi documento, quem equestri ortum loco consulem uidet, quae uitae uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemq. perducat. Quod si uos uestrum mihi studium, P. C. ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiam profecto, id quod maxime resp. desiderat, ut huius ordinis auctoritas, quae apud maiores nostros fuit, eadem nunc longo interuallo reip. restituta esse uideatur.

EXPLANATIO

QVAMOBREM, *per deos immortales, colligite uos tribuni pl.*} admiſcere minis cohortationem, & quos imperio ac poteſtate deterreri poſſe non confidimus, cum ijs leniter, & ratione, agere, ſaepe expedit. quo circa, patefacto Rulli conſilio, edoctoq. ſenatu, quid ageretur & quae eſſent in lege uitia, quae inſidiae, quae fraus, conuertit ſermonem ad tribunos pl. eosq. monet, ut, ſeditioſorum ciuium dirempta ſocietate, cum bonis, ideſt cum ſenatu conſentientes. communem remp. communi ſtudio, atque amore defendant. Colligite uos: cogitate, quid agatis. diſſoluit enim, ac diſsipat animum imprudentia, ratio colligit, & in ſuum ſtatum perducit. qui autem ſe colligit, prudenter conſiderat & cum ipſa ratione conſilium capit. non eſt enim, mutare conſilium, ſed ea, quibus mutari oporteat, diligenter ponderare: quod animo diſſoluto, ac diſsipato fieri non poteſt. pro multis exemplis unum illud ex Tuſc. 4. ſufficiet. Quid eſt, ſe ipſum colligere, niſi diſsipatas animi partes rurſum in ſuum locum cogere? DESERITE *eos,*} qui, praeter ſuam potentiam, nihil ſpectant. ij ſunt, quos architectos huiuſce ſceleris, machinatores omnium rerum, ſupra nominauit; & quorum alijs nihil ad habendum, alijs nihil ad conſumendum ſatis eſſe dixit; Craſſum in primis, & Caeſarem deſignans. DESEREMINI:} quam enim poteſtatem appetunt, eam lege ueſtra conſecuti, & uos, & uniuerſam remp. oppugnabunt. Quod autem dixit, Niſi proſpiciitis, id ualet, niſi, in poſterum proſpicientes, de ferenda lege ſententiam mutatis. HONORI *uelificari ſuo;*} magiſtratus a populo conſequi. eſt enim, uelificari, fauere. & quaſi uela uentis dare, ut ſecundus in aliqua re ſit curſus. Coelius in ep. ad Cic. Ne cui uelificatus eſſe dicaris. ME *conſule*} acerrimo turbulentae rationis aduerſario. EQVESTRI *ortum loco*} equitibus ortum, non ſenatoribus. nunc autem ſenatorium ordinem conſecutus, equeſtris ordinis eſſe deſierat. CONSVLEM *uidet,*} elata uerba, quaſi ad terrorem pronunciata. FACILLIME} quod facillimum in turbulenta ratione non eſt. PERDVCAT.} perducet enim probitas, & labor. PROFITEMINI:} perſpicuo aliquo ſigno. PERFICIAM *profecto*} in conſulatu meo. QVAE *apud maiores noſtros fuit,*} qui pro communi dignitate in ipſos etiam tribunos pl. animaduertere non dubitauerunt. LONGO *interuallo*} quantum noſtra aetas a maiorum aetate diſtat.

M. TVLLII. CICERONIS

CONTRA. P. SERVILIVM. RVLLVM TRIB. PL. AD. POPVLVM

ORATIO. XVI

ESt hoc in more positum, Quirites, institutoq. maiorum, ut ij, qui beneficio uestro imagines familiae suae consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij uestri cum suorum laude coniungant. qua in oratione nonnulli aliquādo digni maiorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum maioribus eorum debitum esse uideatur, unde, etiam quod posteris solueretur, redundaret. mihi quidem apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non quod non tales fuerint, quales nos, illorum sanguine creatos, disciplinisq. institutos, uidetis: sed quod laude populari, atque honoris uestri luce caruerunt. de me autem ipso, uereor ne arrogantis sit, apud uos dicere; ingrati, tacere. nam & quibus studijs hāc dignitatem consecutus sim, memet ipsum commemorare, perquam graue est; & silere de tantis uestris beneficijs nullo modo possum. quare adhibebitur a me certa ratio, moderatioq. dicendi; ut, quid a uobis acceperim, commemorem; quare dignus uestro summo honore, singulariq. iudicio sim, ipse modice dicam, si necesse erit; uos eosdem existimaturos putem, qui iudicauistis. Me, perlongo interuallo prope memoriae, temporumq. nostrorum, primum, hominem nouum, consulem fecistis; & eum locum, quem nobilitas praesidijs firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat, me duce rescidistis, uirtutiq. in posterum patere uoluistis: neque me tantummodo consulem, quod est ipsum per sese amplissimum, sed ita fecistis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate consules facti sunt, nouus ante me nemo. nam profecto, si recordari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui sine repulsa consules facti sunt, diuturno labore, atque aliqua occasione esse factos, cum multis annis post petissent, quam praetores fuissent, aliquanto serius, quam per aetatem, ac per leges liceret; qui autem anno suo petierint, sine repulsa non esse factos: me esse unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminisse possimus, qui consulatum petierim, cum primum licitum sit; consul factus sim, cum primum petierim: ut uester honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienae petitionis occasionē interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse uideatur. est illud amplissimum, quod paullo ante cōmemoraui, Quirites, quod hoc honore ex nouis hominibus primum me, multis posthabitis, affecistis, quod prima petitione, quod anno meo: sed tamen magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest, quod meis comitijs non tabellam, uindicem tacitae libertatis, sed uocem uiuam prae uobis, indicem uestrarum erga me uoluntatem, ac studiorum, tulistis, itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi uestri concursus, neque singulae uoces praeconum, sed una uoce uniuersus populus R. consulem declarauit. hoc ego tam insigne, tam singulare uestrum beneficium, Quirites, cum ad animi mei fructum, atque laetitiam duco esse permagnum, tum ad curam, solicitudinemq. multo maius. uersantur enim, Quirites, in animo meo multae, & graues cogitationes, quae mihi nullam partem neque diuturnae, neque nocturnae quietis impartiunt; primum tuendi consulatus: quae cum omnibus est difficilis, & magna ratio, tum uero mihi praeter ceteros; cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expressa proponitur, non dubitanti fidele consilium, non laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur. quod si solus in discrimen aliquod adducerer, ferrem, Quirites, animo aequiore: sed mihi uidentur certi homines, si qua in re me non modo consilio, uerum etiam casu lapsum esse arbitrabuntur, uos uniuersos, qui me antetuleritis nobilitati, uituperaturi. mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda esse duco, quam non ita gerendum consulatum, ut in omnibus meis factis, atque consilijs uestrum de me factum, consiliumq. laudetur. Accedit etiam ille mihi summus labor, ac difficillima ratio consulatus gerendi, quod non eadem, qua superioribus consulibus, lege, & condicione utendum esse decreui: qui aditum huius loci, conspectumq. uestrum partim magnopere fugerunt, partim non uehementer secuti sunt. ego autem non solum hoc in loco dicam, ubi est id dictu facillimum, sed in ipso senatu, in quo esse locus huic uoci non uidebatur, popularem me futurum esse consulem, prima mea illa oratione Kalendis Ian. dixi. neque enim ullo modo possum, cum me intelligam non hominum potentium studio, non excellentibus gratijs paucorum, sed uniuersi populi R. iudicio consulem ita factum, ut nobilissimis hominibus longe praeponerer, non & in hoc magistratu, & in omni uita esse popularis. sed mihi ad huiusce uerbi uim, & interpretationem uehementer opus est uestra sapientia. uersatur enim magnus error propter insidiosas nonnullorum simulationes; qui cum populi non solum commoda, uerum etiam salutem oppugnant, & impediunt, oratione assequi uolunt, ut populares esse uideantur. ego, qualem Kalendis Ian. acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam solicitudinis, plenam timoris; in qua, nihil erat mali, nihil aduersi, quod non boni metuerent, improbi exspectarent. omnia turbulenta consilia contra hunc reip. statum, & contra uestrum otium partim iniri, partim, nobis consulibus designatis, inita esse dicebantur. sublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouae calamitatis, sed suspicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouae dominationes, extraordinaria non imperia, sed regna quaeri putabantur. quae cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerem; neque enim obscure gerebantur: dixi in senatu, in hoc magistratu me popularem consulem futurum. quid enim est tam populare, quam pax? qua non modo ij, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta, atque agri mihi laetari uidentur. quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, ue-

rum etiam a bestijs expeti, atque omnibus rebus anteponi uidetis. quid tam populare, quam otium? quod ita iucundum est, ut & uos, & maiores uestri, & fortissimus quisque uir maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit esse, praesertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiam maioribus nostris praecipuam laudem, gratiamq. debemus, quod eorum labore est factum, ut impune in otio esse possemus. Quare qui possum non esse popularis, cum uideam haec omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis uestri, otium domesticum, denique omnia, quae uobis cara, atque ampla sunt, in fidem, & quodam modo in patrocinium mei consulatus esse collata? neque enim, Quirites, illud uobis iucundum, aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata, quae uerbis ostentari potest, re uera fieri, nisi exhausto aerario, nullo pacto potest. Neque uero illa popularia sunt existimanda, iudiciorum perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, restitutio damnatorum: qui ciuitatum afflictarum, perditis iam rebus, extremi exitiorum solent esse exitus: neque, si qui agros populo R. pollicentur, si aliud quiddam obscure moliuntur, aliud spe, ac specie simulationis ostentant, populares existimandi sunt. nam uere dicam, Quirites: genus ipsum legis agrariae uituperare non possum. uenit enim mihi in mentem, duos clarissimos, ingeniosissimos, amantissimos plebis Romanae uiros, Ti. & C. Graccos plebem in agris publicis constituisse, qui agri a priuatis antea possidebantur. non sum autem ego is consul, qui, ut plerique, nefas esse arbitrer, Graccos laudare, quorum consilijs, sapientia, legibus multas esse uideo reip. partes constitutas. itaque, ut initio mihi designato consuli nunciabatur, legem agrariam tribunos pl. designatos conscribere, cupiebam, quid cogitarent, cognoscere. etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquam oportere inter nos bene administrandae reip. societatem. cum familiariter me in eorum sermonem insinuarem, ac darem, celabar, excludebar: &, cum ostenderem, si lex utilis plebi Romanae mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum, tamen aspernabantur hanc liberalitatem meam: negabant me adduci posse, ut ullam largitionem probarem. finem feci offerendi mei; ne forte mea sedulitas aut insidiosa, aut impudens uideretur. interea non desistebant clam inter se conuenire, priuatos quosdam adhibere, ad suos coetus occultos noctem adiungere, & solitudinem. quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex uestra solicitudine, in qua illis temporibus fuistis, facile assequi coniectura poteritis. Ineunt tandem magistratus tribuni pl. concio tandem exspectata P. Rulli, quod & princeps erat agrariae legis, & truculentius se gerebat, quam ceteri. iam designatus alio uultu, alio uocis sono, alio incessu esse meditabatur, uestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quam ante, barbaq. maiore, ut oculis & adspectu denunciare omnibus uim tribuniciam, & minitari reip. uideretur. legem hominis, concionemq. exspectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis aduocari iubet. summa cum exspectatione concurritur. explicat orationem sane longam, & uerbis ualde bonis. unum erat, quod mihi uitiosum uidebatur, quod tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid diceret. hoc ille utrum insidiarum caussa fecerit, an hoc genere eloquentiae delectetur, nescio. tamen si qui acutiores in concione steterant, de lege agraria nescio quid uoluisse eum dicere suspicabantur. Aliquando tandem, me designato, lex in publicum proponitur: concurrunt iussu meo plures uno tempore librarij: descriptam legem ad me afferunt. omni hoc uobis ratione confirmare possum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoscendamq. uenisse, ut, si eam uobis accommodatam, atque utilem esse intelligerem, auctor eius, atque adiutor essem. non enim natura, neque dissidio, neque odio penitus insito bellum nescio quod habet susceptum consulatus cum tribunatu: quia persaepe seditiosis, atque improbis tribunis pl. boni, & fortes consules obstiterunt, & quia uis tribunicia nonnumquam libidini restitit consulari. non potestatum dissimilitudo, sed animorum disiunctio dissensionem facit. itaque hoc animo legem sumpsi in manus, ut eam cuperem esse aptam uestris commodis, & eiusmodi, quam consul, re, non oratione popularis, & honeste, & libenter posset defendere. atque ego a primo capite legis usque ad extremum reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptum, nihil aliud actum, nisi uti decem reges aerarij, uectigalium, prouinciarum omnium, totius reip. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerentur, legis agrariae simulatione, atque nomine. sic confirmo, Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; ostentari populo R. agros, eripi etiam libertatem; priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod est indignissimum, per tribunum pl. quem maiores praesidem libertatis. custodemq. esse uoluerunt, reges in ciuitate constitui. quae cum exposuero: si falsa uobis uidebuntur esse, sequar auctoritatem uestram, mutabo meam sententiam: sin insidias fieri libertati uestrae, simulatione largitionis, intelligetis, nolitote dubitare, plurimo sudore, & sanguine maiorum uestrorum partam, uobisq. traditam libertatem, nullo uestro labore, consule adiutore, defendere.

EXPLANATIO

EST *hoc in more positum*, } Quae more fiunt, improbari non solent: sed praeter morem nonnulla saepe nascuntur, quae, tamquam usitatis praestantiora, noui moris initium afferunt. eius rei similitudinem habet hoc prooemium. orditur enim Cicero a more nobilium; ut, in quo ipse differat, intelligatur, & sua laus ex comparatione maior & illustrior appareat. INSTITVTOQ. *maiorum*, } a maioribus institutum, in morem transijt. BENEFICIO *uestro*, } magistratus enim, populi beneficium fuit; cum in campo Martio uel tributis, uel centuriatis comitijs mandaretur. IMAGINES *familiae suae* } honores eorum, quorum imagines cernuntur. Imagines autem in atrijs seruabantur eorum, qui curules magistratus gessissent. itaque designatus aedilis cur. Cicero adeptum se ius imaginis, lib. v. in Verrem scribit.

bis. QVA *gratiam beneficij uestri cum suorum laude coniungant*.} qua cum gratias uobis agant, tum uero suos maiores laudent, quasi similes eorum in gerenda rep. futuri. MAIORVM *loco*} maiorum dignitate. REPERIVNTVR:} quia possunt aliquid de seipsis dicere, quo maiores imitari uideantur. ideo lib. 2. de Fin. Aliquid de maioribus tuis, & de te ipso dicere, more maiorum. HOC *perficiunt*,} cum, de se ipsis quod dicant, nihil habeant. DEBITVM *esse*} a populo Romano. VNDE} Vt inde, uidebatur usitatius. POSTERIS} quamquam non dignis maiorum loco. SOLVERETVR,} a populo, mandandis honoribus. REDVNDARET.} cum populus non potuerit maioribus eorum digna meritis praemia persoluere; & aliquid superesset, quod soluere posteris deberet. TALES} probitate, ac uirtute. ILLORVM *sanguine creatos*} qualem enim me uidetis, tales eos fuisse, quorum sanguine sim creatus, existimare debetis. Indicat ex bonis fere bonos oriri. DISCIPLINISQ. *institutos*} ex consuetudine domestica. nam & hoc ad laudem maiorum refert. LAVDE *populari*,} quia uestris honoribus honestati non sunt. LVCE} magistratibus enim homines illustrantur. VESTRO *summo honore*} consulatu. SINGVLARIQ. *iudicio*,} quia me ter praetorem primum cunctis centurijs renunciauistis: ut est in oratione pro lege Manilia. EXISTIMATVROS} cogitaturos cum animis uestris. QVI *iudicauistis*.} me dignum summo beneficio uestro. PERLONGO *interuallo*} post annos triginta, quam C. Coelius Caldus, homo nouus, consul factus erat. PRIMVM,} nostris temporibus. HOMINEM *nouum*,} ex me ipso cognitum, nulla commendatione maiorum. PRAESIDIIS *firmatum*,} suis opibus munitum, ne nouis hominibus aditus pateret. Translata uerba de re militari, Praesidijs Firmatum. Obuallatum, Me duce rescidistis, Patere. ME *duce locum rescidistis*,} non dissimili translatione usus est in ea pro Murena, cum inquit: Cum ego tanto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus consulatus posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quam uirtuti, pateret. ALIQVA *occasione*} cum eorum opera egere in belli resp. uideretur. CVM *multis annis post petissent, quam praetores fuissent*,} C. Marium designat, qui post praeturam septem annos iacuit. lib. III. Off. Plutarchus, & alij. ALIQVANTO *serius*,} nam biennio post praeturam licebat. PAR *aetatem*,} lege Villia, quam lib. XXX. Liuius nominat, honoribus definitam. ea lege ante XLII aetatis annum petere consulatum non licebat: eoq. anno Cicero petijt. CVM *primum licitum sit*;} per legem Villiam. AD *alienae petitionis occasionem*,} obseruato anno, quo parum clari uiri peterent. MVLTIS *posthabitis*,} patricijs duobus, P. Galba, L. Catilina; tribus plebeijs, L. Cassio Languino, Q. Cornificio, C. Licinio Sacerdote: quos nominat omnes Pedianus. in oratione autem pro Murena, Mihi, inquit, ipsi accidit, ut cum duobus patricijs, altero improbissimo, atque audacissimo, altero honestissimo, atque optimo uiro, peterem: superaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. VINDICEM *tacitae libertatis*,} est enim illa tacita libertas, cum suffragium tabella fertur. Quattuor tabellariae leges, ut lib. III. de legibus Cicero prodidit, latae sunt, una a Gabinio tribuno pl. de mandandis magistratibus; cum populus antea suffragium uoce ferre solitus esset: altera a Cassio, de populi iudicio: tertia a Carbone, de legibus iubendis ac uetandis: quarta a Coelio, de perduellione. pro Plancio: Populo grata est tabella, quae frontes aperit hominum, mentes tegit, datq. eam libertatem, ut, quod uelint, faciant. VOCEM *unam*} in Pisonem: Me uniuersa ciuitas non prius tabella, quam uoce, priorem consulem declarauit. NON *extremae tribus suffragiorum*,} cum dubia res est, antequam tribus extremae suffragium ferant. Documento hic est locus, binis comitijs, tributis, & centuriatis, mandari solitos esse maiores magistratus. nam minores binis tributis creabantur. infra: Maiores de omnibus magistratibus bis uos sententiam ferre uoluerunt. Idem ex oratione pro Plancio, & Pediano cognoscitur. CVI *errato nulla uenia*,} pro, in errato in quo docti ambigunt, ego non offendor. A *inuitis*} nobilibus inuidentibus nobilitati meae. NON *dubitanti fidele consilium*,} ita coniunge. si dubitauero, non fidele consilium, si laborauero, non certum subsidium nobilitatis ostenditur. ADITVM *huius loci*,} ut ex rostris loquerentur. HVIC *uoci*} his uerbis, popularem me futurum esse consulem. NONNVLLORVM *simulationis*} tribunos pl. designat. INIRI} a Catilina potissimum. SVBLATA *erat de foro fides*,} nemini pecuniae credebantur: pauca priuatim contrahebantur: metu scilicet nouarum rerum: cum nonnulli tribuni pl. leges de nouem tabulis promulgassent. Dio. NOVAE *calamitatis*,} publicae. PERTVRBATIONE *iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum*:} nam ex ea lege perturbabantur iudicia, infirmabantur res iudicatae: ut agere contra debitores nemini liceret. NON *imperia, sed regna*} in decemuiros conferri hoc uidetur. nam infra: Reges constituuntur, non decemuiri, Quirites. QVAE *cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerem; (neque enim obscure gerebantur)*} similiter in Cluentiana. Id cum Oppianicus sciret; (neque enim erat obscurum) Et in ep. ad Lentulum: Quae cum uiderem; (neque enim erant obscura) Pro Sextio: Haec ego cum uiderem; (neque enim erant occulta). DIXI *in senatu*,} Kalendis Ian. ea, quae mutila extat, oratione. QVAM *pax?*} quae hic maxime popularia dicit esse, pacem, libertatem, otium; ea simul omnia paullo post uominat. IMPVNE} nullo hostili bello. PACEM *externam*,} ut pax sit ab exteris nationibus. LIBERTATEM} ut ea me consule conseruetur. OTIVM *domesticum*,} ne seditiones oriantur. CARA, *atque ampla*} iucunda, & honorifica. LARGITIO *aliqua promulgata*,} ut quam promulgauit Rullus. Aliqua cum dicit, distinguere largitiones uidetur, & quandam probare, ut Gracchorum, infra nominatam, quandam improbari, ut Rulli. NISI *exhausto aerario*,} omnis enim largitio de publico aerarium exhaurit. IVDICIORVM *perturbationes*,} reprehendit leges a tribunis pl. promulgatas, de quibus uide Dionem. RESTITVTIO *damnatorum*:} ut multos restituit C. Caesar, lege Pompeia

ge Pompeia damnatos. GENVS *ipsum legis agrariae* } totum genus non uitupero, sed eam tantum legem, quam Rullus promulgauit: in qua nihil aliud cogitatum, susceptum, actum uideo, nisi uti decem reges aerarij, uectigalium, prouinciarum omnium, totius reip. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerentur, legis agrariae simulatione, atque nomine. PLEBEM *in agris publicis constituisse*, } hic locus ita uidetur intelligendus, cum agri publici a priuatis occupati essent, ita ut contra legem Liciniam supra quingenta iugera multi possiderent, Gracchos in ijs agris, quos per legem habere non liceret, plebem constituisse. NON *sum autem ego is consul*, } praeclara uerba ad conciliandam populi beneuolentiam, ut Rulli legem improbare, tamquam iniquam, & inutilem, non ut hominem odisse uideatur. QVORVM *consilijs, sapientia, legibus multas esse uideo reip. partes constitutas.* } uidetur significare tres leges, unam de iure ciuium Romanorum, altera de prouincijs, tertiam de iudicijs: quas omnes C. Gracchus trib. pl. tulit, de prima, in ea pro Rabirio: C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuium R. iniussu populi iudicaretur. De secunda pro domo: C. Gracchus prouincias consulares non modo non abstulit a senatu, sed, ut necesse esset quotannis constitui per senatus tulit. De tertia, pro Cluentio: Ne quis coiret, ut publico iudicio quemquam condemnaret. NEGABANT *me adduci posse*, } tamquam omnibus plebis Romanae commodis aduersarium. PRINCEPS *erat agrariae legis*, } pluribus legem ferentibus tribunis pl. unus tamen princeps erat, a quo nomen perlata lex accipiebat. Pro Sextio. Princeps rogationis Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit. CAPILLATIOR, *quam ante barbaq. maiore* } quo terrorem inferret. in luctu quoque capillum & barbam alere moris erat. LEGEM *hominis*, } ut promulgaretur, exspectabam. EXPLICAT } quasi uolumen. VERBIS *ualde bonis.* } sententijs tamen obscuris. VTRVM *insidiarum caussa* } utrum improbitate, an inscitia: Insidiarum autem, ut plebem ipsam deciperet. ME *designato*, } cum Rullus magistratum iam inisset. inibant enim, ut iam dixi, tribuni pl. IIII. id. Dec. consules Kalendis Ian. AVCTOR *eius*, } tamquam consul. ADIVTOR } in suadenda lege, ut Maniliam suasit praetor, de Pompeio contra Mithridatem mittendo. SEDITIOSIS, *atque improbis tribunis pl.* } ut L. Opimius C. Graccho, L. Saturnino C. Marius. VIS *tribunicia nonnumquam libidini restitit consulari.* } restiterunt tribuni pl. C. Iulio, T. Quinctio cos. de qua re Liuius lib. IV. Cum alia, inquit, alijs terribiliora afferrentur, nec in auctoritate senatus consules essent, Q. Seruilius Priscus, summis honoribus egregie usus, Vos, inquit, tribuni pl. quoniam ad extrema uentum est, senatus appellat, ut in tanto discrimine reip. dictatorem dicere consules pro potestate uestra cogatis. Qua uoce audita, occasionem oblatam rati tribuni pl. augendae potestatis, secedunt, proq. collegio pronunciant, placere, senatui dicto consules audientes esse: si aduersus consensum amplissimi ordinis ultra tendant, in uincula seduci eos iussuros. Consules ab tribunis, quam ab senatu, uinci maluerunt. NON *potestatem dissimilitudo*, } aeque enim tribuni pl. & consules utrique pro sua potestate tueri remp. debent. ANIMORVM *disiunctio*, } ex occasionibus orta. HONESTE, } pro ea persona, quam sustineo. LIBENTER } pro uestris commodis. nunc eiusmodi legem esse uideo, ut eam mihi neque per dignitatem meam, neque per utilitatem uestram liceat defendere. COGITATVM, *susceptum, actum*, } seruat rerum ordinem. cogitata enim suscipiuntur, suscepta aguntur. DECEM *reges* } non decemuiri. LIBERORVM *populorum*, } foederatorum, suis legibus utentium. CERTIS *hominibus* } decemuiris. ERIPI *etiam libertatem*: } reges enim constituuntur. infra Reges constituuntur, non decemuiri, Quirites: hiq. ab ijs initijs, fundamentisq. nascuntur, ut, non modo congerere coeperint, sed etiam, cum constituentur, omne uestrum ius, potestas, libertasq. tollatur. PRAESIDEM *dignitatis*, } ne plebs a patricijs indigna seruitute premeretur. Liuius. SIMVLATIONE *largitionis*, } quod supra dixit, specie largitionis: &, Legis agrariae simulatione, atque nomine.

O R A T I O

*P*RIMVM *caput est legis agrariae, quo, ut illi putant, tentamini leuiter, quo animo libertatis uestrae deminutionem ferre possitis. iubet enim, tribunum pl. qui eam legem tulerit, creare decemuiros per tribus septem decem; ut, quem nouem tribus fecerint, is decemuir sit. Hic quaero, quam ob caussam initium rerum, ac legum suarum hinc duxerit, ut populus R. suffragio priuaretur? toties legibus agrarijs curatores cõstituti sunt, triumuiri, quinqueuiri, decemuiri: quaero, a populari tribuno pl. ecquando, nisi per XXXV tribus, creati sint? etenim, cum omnes potestates, imperia, curationes ab uniuerso populo R. proficisci conuenit, tum eas profecto maxime, quae constituũtur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo & uniuersi deligant, quem populo R. maxime consulturum putent; & unusquisque studio, & suffragio suo uiam sibi ad beneficium impetrandum munire possit. hoc tribuno pl. potissimum uenit in mẽtem, populum R. uniuersum priuare suffragijs, paucas tribus non certa condicione iuris, sed sortis beneficio fortuito ad usurpandam libertatem uocare.*

E X P L A N A T I O

QVI *eam legem tulerit*, } se ipsum significabat Rullus: ipse enim legem agrariam promulgauerat. TRIBVS XVII. } cum XXXV. omnino essent, rusticae XXXI. urbanae quattuor. NON *certa condicione iuris*, } primum peccat in eo, quod creari decemuiros iubet a paucis tribubus: deinde,

quod

quod eas ipsas non delegit certa condicione iuris, idest ut pro sua quaeque condicione deligatur; (erant enim aliae alijs nobiliores) sed sortitur, aequata omnium condicione. AD *usurpandam libertatem*} retinendae libertatis gratia: ne populo suffragiorum ius, & libertatem suam adimere uideatur. infra: Ad usurpationem uetustatis adumbrata uocauit comitia curiata, pro, retinendae & conseruandae uetustatis gratia, VOCARE.} non, uocare ad usurpandam libertatem, sed, uocare ad creandos decemuiros, libertatis usurpandae gratia.

ORATIO

ITEM, inquit? eodemq. modo, capite altero, ut comitij pontificis maximi. Ne hoc quidem uidit, maiores nostros tam fuisse populares, ut, quod per populum creari fas non erat, propter religionem sacrorum, in eo tamen, propter amplitudinem sacerdotij, uoluerint populo supplicari. atque hoc idem de ceteris sacerdotijs Cn. Domitius trib. pl. uir clarissimus, tulit; quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi uocaretur; ab ea parte qui esset factus is a collegio cooptaretur. Videte, quid intersit inter Cn. Domitium trib. pl. hominem nobilissimum, & P. Rullum: qui tentauit, ut opinor, patientiam uestram, cum se nobilem esse diceret. Domitius, quod per caerimonias, populi fieri non poterat, ratione assecutus est, ut id, quoad posset, quoad fas esset, quoad liceret, populo ad partes daret: hic, quod populi proprium semper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros essent assignaturi, ante acciperent a populo beneficium, quam darent, id totum eripere nobis, atque e manibus extorquere conatus est. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatur. Quaeret quispiam, in tanta iniuria, tantaq. impudentia quid spectarit. Non defuit consilium: fides erga plebem Romanam, aequitas in uos, libertatemq. uestram uehementer defuit. iubet enim comitia decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit, hoc dicam planius. iubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum nondum reprehendo. uideo fecisse alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quo pertineat, uidete. habebit comitia: uolet eos renunciare, quibus regia potestas hac lege quaeritur. uniuerso populo neque ipse committit, neque illi horum consiliorum auctores committi recte putant posse. sortietur tribus idem Rullus, homo felix: educet, quas uolet, tribus quos nouem tribus, decemuiros fecerint ab eodem Rullo eductae, hos omnium rerum, ut iam ostendam, dominos habebimus. atque ij, ut grati, ac memores beneficij esse uideantur, aliquid se nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis uero VI & XX. tribubus, nihil erit, quod non putent posse suo iure denegare. Quos tandem igitur decemuiros creari uult? se primum. qui licet? leges enim sunt ueteres, neque eae consulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed tribuniciae, uobis maioribusq. uestris uehementer gratae, atque iucundae. Licinia est lex, atque altera Aebutia: quae non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas, e[illegible] ne mandetur. etenim si populo consulis remoue te [illegible]icione alicuius tui commodi: fac fidem, te nihil, nisi populi utilitatem, & fructum, quaerere: sine ad alios potestatem, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nam hoc quidem uix est liberi populi, uix uestrorum animorum, ac magnificentiae, quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi suffragijs priuauit? Rullus. quis comitijs praefuit? Rullus. quis tribus, quas uoluit, uocauit, nullo custode sortitus? quis decemuiros, quos uoluit, renunciauit? idem Rullus. quem principem renunciauit? Rullum. uix mehercule seruis hoc eum suis, non uobis, omnium gentium dominis, probaturum arbitrarer. optimae leges igitur hac lege sine ulla exceptione tollentur. idem legis sibi sua lege curationem petet: idem, maiore parte populi suffragijs spoliata, comitia habebit: quos uolet, atque in ijs se ipsum, renunciabit; & uideli cet collegas suos, adscriptores legis agrariae, non repudiabit, a quibus ci locus primus inuidiae in praescriptione legis concessus est: ceteri fructus omnium rerum, qui in spe legis huius positi sunt, communi cautione, atque aequa sibi parte retinentur. At uidete hominis diligentiam; sit aut Rullum cogitasse, aut si Rullo potuisse in mentem uenire arbitramini. Viderunt ij, qui haec machinabantur; si uobis ex omni populo deligendi potestas esset data, quaecumque res esset, in qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quaereretur, uos eam sine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delaturos. etenim quem unum ex cunctis delegissetis, ut eum omnibus omnium gentium bellis terra, & mari praeponeretis, certe in decemuiris faciendis, siue fides haberetur, siue honos, & committi huic optime, et ornari hunc iustissime posse intelligebant. itaque excipitur hac lege non adolescentia, non legitimum aliquod impedimentum, non potestas, non magistratus ullus alijs negotijs, ac legibus impeditus, reus denique, quo minus decemuir fieri possit, praesentem eum profiteri iubet. quod nulla alia in lege umquam fuit, ne in ijs quidem magistratibus, quorum certus ordo est. timebat enim Pompeius, ne, si adesset, ferri non posset; aut ne, si accepta lex esset, illum sibi collegam adscriberetis, custodem ac uindicem cupiditatum. Hic quoniam uideo uos hominis dignitate, et contumelia legis esse commotos; renouabo illud, quod initio dixi, regnum comparari, libertatem uestram hac lege funditus tolli. an uos aliter existimabatis, cum ad omnia uestra pauci homines cupiditatis oculos adiecissent, non eos in primis id acturos, ut ex omni custodia uestrae libertatis, ex omni potestate, curatione patrocinio uestrorum commodorum Cn. Pompeius depelleretur? uiderunt, & uident, si per imprudentiam uestram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis, fore, uti postea, cognitis insidijs, cu decemuiros crearetis, tu uitijs omnibus, & sceleribus legis Cn. Pompey praesidium opponendum putetis. et hoc paruum argumentu uobis erit, a certis hominibus dominationem, potestatemq. omniu rerum quaeri, cum uideatis eum, quem custodem uestrae libertatis fore uideant, expertem fieri dignitatis?

EXPLA-

EXPLANATIO

VT *comitijs pontificis max.* } comitia uocabat Rullus, in quibus non tribus omnes, ſed tantum XVII. ſorte ductae, de pontifice max. ſuffragium ferrent. at Cicero infra negat eſſe comitia. Iam hoc, inquit, inauditum, & plane nouo more, uti curiata lege magiſtratus detur, cui nullis comitijs ante ſit datus. Creabantur pontifices max. a populo, non uniuerſo, ſed tantum a tribubus XVII. ex uetere inſtituto: reliqui ſacerdotes a collegijs. poſtea ipſi quoque lege Domitia a populo creari coepti ſunt. qua de re copioſe diſputauimus in libro noſtro de Legibus. PER *populum creari fas non erat,* } ſacrum a profanis. PROPTER *amplitudinem ſacerdotij,* } magnas enim res, & ad ciuitatem uniuerſam pertinentes, deferri ad populum, ut is iudicet, aequum eſt. POPVLO *ſupplicari.* } a populo peti. Temporis cauſſa uſus eſt uerbo populi maieſtatem indicante: quo magis Rullum in odium adduceret, qui, comitia e ſolis XVII. tribubus conſtituens, populum tribunus pl. contemnere uidetur. DE *ceteris ſacerdotijs* }. de pontificibus minoribus, auguribus, quindecimuiris Sibyllinis, triumuiris epulonum. CN. *Domitius tribunus pl.* } Ahenobarbus, Q. Catuli minoris auunculus, qui tribunus pl. fuit, auctore Pediano, C. Mario II. C. Fimbria cos. is cum augur eſſe non potuiſſet, iratus, tamquam accepta iniuria, cooptandorum ſacerdotum poteſtatem, lege lata, a collegijs ad populum tranſtulit: ut ita crearentur a populo, ideſt a XVII. tribubus, quemadmodum pontifex max. creari ſolitus erat. Cicero pro C. Cornelio, Velleius lib. 2. Suetonius in Nerone. VIR *clariſſimus,* } accepta a patre, auo, maioribus nobilitate, ut ait Cicero pro Cornelio: uel clariſsimus, habita honorum ratione, quos poſtea geſsit: conſul enim, cenſorq. fuit. argumentum. Si uir clariſsimus hoc fecit, quia aliter facere non poterat, ut ſacerdotes a XVII. tribubus creari iuberet: tu tibi, Rulle, minime cum eo conferendus, licere idem putas in decemuiris creandis? PER *caerimonias,* } quod ſupra dixit, Per religionem ſacrorum. RATIONE } conſilio, & prudentia. QVOAD *poſſet,* } plus enim non poterat. QVOAD *fas eſſet,* } quantum religio concederet. QVOAD *liceret,* } per leges de religione latas. POPVLI *ad partes daret:* } partes populi ſunt tribus: ad partes igitur populi, ad tribus XVII. non ad uniuerſum populum. Suſpectus locus e nouitate ſermonis. quod ſi, Populo, legatur, minus offendar. NEMO *imminuit, nemo immutauit,* } imminuit ex aliqua parte, immutauit totum. ANTE *acciperent a populo beneficium,* } ante a populo crearentur, non, ut Rullus iubet, a partibus populi. ERIPERE *nobis,* } creati enim a XVII. tribubus decemuiri, non a populo, ſed a partibus populi beneficium accipient. NVLLO *modo* } excuſatur Domitius, qui, quod poteſtate non poterat, ut ſacerdotes a populo uniuerſo crearentur, ratione conſecutus eſt, ut creati uiderentur: accuſatur Rullus, qui, cum decemuiros ab uniuerſo populo creari liceret, creari potius a populi parte uoluerit. ille igitur poteſtatem ratione auxit: hic poteſtatem ratione peruertit. QVADAM } per contemptum, Quadam. non enim cum Domitij ratione conferenda. ea uero ratio eſt, ut XVII. tribus ſuffragium ferant; ne ſuam populo poteſtatem eripuiſſe uideatur, quam tamen eripit. IN *tanta iniuria,* } quia, quod populi proprium ſemper fuit, ut curatores agrorum uniuerſus crearet, id ille uobis eripere, atque e manibus extorquere conatur. TANTAQ. *impudentia* } quia facere audet, quod in eiuſmodi re nemo umquam. ILLI } de quibus or. I. Dabitis igitur Alexandriam clam petentibus ijs, quibus apertiſsime pugnantibus reſtitiſtis? HOMO *felix:* } quia ſortietur, quas uolet: quod felicitatis eſt. Fraus autem in ſortitione demonſtratur: ut infra: Quis tribus, quas uoluit, nullo cuſtode ſortitus? NOTIS *hominibus* } in malam partem, pro, corruptis. pro Coelio: Mulier non ſolum nobilis, uerum etiam nota. LICINIA *eſt lex, atque altera Aebutia:* } utraque, ut opinor, tribunicia: ne quid in ferenda lege praeter populi commodum ſpectaretur. Liciniae mentio fit in oratione pro Domo. GRATIAM *beneficii tui* } ne tibi gratia apud populum ex beneficio tuo comparetur. HOC } ut qui legem fert, pro ſua libidine ſanciat ea, quae ſupra infraq. dicuntur, contra Liciniam, & Aebutiam legem. OPTIMAE *leges* } Licinia, & Aebutia. SINE *ulla exceptione* } totae, nulla excepta parte. LOCVS *primus* } in ferenda lege. INVIDIAE } non, ut ipſe putauit, gratiae popularis. CETERI *fructus* } hoc unum Rulli proprium erit, ut ſit princeps legis, eiuſq. nomen legi praeſcribatur: ceteri legis fructus inter decemuiros communes. CAVTIONE } ita cautum eſt inter eos, ne ſua quiſquam fructuum parte fraudetur. VIDERVNT *ij,* } qui Pompeij gloriae inuidebant, Craſſus in primis, Craſſiq. amicus Caeſar. AD . CN. *Pompeium* } qui hoc tempore bellum in Aſia contra Mithridatem gerebat, regno quidem expulſum, amiſſo exercitu, adhuc tamen in ultimis terris aliquid molientem, ſeq. Maeotide palude, & itinerum anguſtijs, atque altitudine montiũ defendente. TERRA, *& mari* } piratico primum, lege Gabinia, deinde Mithridatico, Manilia. REVS *denique,* } non excipitur. nam ſubauditur, Non. PRAESENTEM *eum profiteri iubet.* } is autem adeſſe non poterat, longinquo bello impeditus: itaque excludebatur lege Rulli. QVOD *nulla alia in lege umquam fuit,* } ut praeſentes profiteri iuberentur. licebat enim abſentibus profiteri per amicos praeſentes: & eorum ita ratio habebatur, ſi ad comitia prius, quam haberentur, accurriſſent, & praeſentes magiſtratum a populo petiuiſſent. CERTVS *ordo.* } Annali lege praeſcriptus. TIMEBAT *enim, Pompeius, ne, ſi adeſſet, ferri non poſſet;* } horum uerborum hic eſt ordo. Timebat Rullus, ne, ſi Pompeius adeſſet, lex ferri non poſſet. Sed ut dicam quod ſentio, nonnihil offendor hac ſtructura, &, Pompeius, gloſſema fuiſſe puto. CONTVMELIA *legis* } contumelia, quam Pompeio lex imponit. QVOD *initio dixi, regnum comparari, libertatem ueſtram hac lege funditus tolli* } initio dixit haec. A primo capite legis uſque ad extremum repe-

mum reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptum, nihil aliud actum, nisi uti decem reges aerarij, uectigulium, prouinciarum omnium, totius reip. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerentur, legis agrariae simulatione, atque nomine. Sic confirmo, Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; ostentari populo Romano agros, eripi etiam libertatem; priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique, quod est indignissimum, per tribunum pl. quem maiores praesidem libertatis, custodemq. esse uoluerunt, reges in ciuitate constitui. CVPIDITATIS *oculos adiecissent,*} sic lib.2. in Verrem. Videbant adiectum esse oculum hereditati. CVRATIONE,} agrorum. IMPRVDENTIAM} inscientiam: lib.2. de Inu. Imprudentia est, cum scisse aliquid is, qui arguitur, negat. Imprudentiam autem in eo, quia non cognitam legem acceperitis. NEGLIGENTIAM *meam,*} in eo, quia uitia legis non patefecerim. A CERTIS *hominibus*} ijs, quos saepe nutu, significationeq. appellat.

ORATIO

COGNOSCITE nunc, quae potestas decemuiris & quanta detur. Primum lege curiata decemuiros ornat: Iam hoc inauditum, & plane nouo more, uti curiata lege magistratus detur, cui nullis comitijs ante sit datus. eam legem ab eo praetore, qui sit primus factus, ferri iubet: at quo modo? ut ij decemuiratum habeant, quos plebs designauerit. oblitus est, nullos a plebe designari. & is orbem terrarum cōstringit nouis legibus, qui, quid in secundo capite scriptum est, non meminit in tertio. Atque hic perspicuum est, quid iuris a maioribus acceperitis, quid ab hoc tribuno pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magistratibus bis uos sententiam ferre uoluerunt. nam centuriata lex censoribus ferebatur, cum curiata ceteris patricijs magistratibus: tum iterum de eisdem iudicabatur; ut esset reprehendendi potestas, si populum beneficij sui paeniteret. nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tantum auspiciorum caussa remanserunt. hic autem tribunus pl. quia uidebat potestatem neminem iniussu populi, aut plebis posse habere; curiatis ea comitijs, quae uos non initis, confirmauit, tributa, quae uestra erant, sustulit. ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de singulis magistratibus iudicare, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum potestatem reliquit. Sed uidete hominis religionem, & diligentiam. Vidit, & perspexit, sine curiata lege decemuiros habere potestatem non posse, quoniam per nouem tribus essent constituti. iubet ferri de his legem curiatam: praetori imperat. quam in ipsum absurde, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus sit praetor factus, eum legem curiatam ferre: sin is ferre non possit, qui postremus sit: ut aut lusisse in tantis rebus, aut profecto nescio quid spectasse uideatur. uerum hoc, quod est aut ita peruersum, ut ridiculum, aut ita malitiosum, ut obscurum sit, relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. Videt, sine lege curiata nihil agi per decemuiros posse. quid postea, si ea lata non erit? attendite ingenium. tum ij decemuiri, inquit, eodem iure sint, quo qui optima lege. si hoc fieri potest, ut in hac ciuitate, quae longe iure libertatis ceteris ciuitatibus antecellit, quisquam nullis comitijs imperium, aut potestatem assequi possit: quid attinet tertio capite, legem curiatam ferre, iubere, quoniam quarto permittas, ut sine lege curiata idem iuris habeant quod haberent, si optima lege a populo essent creati? Reges constituuntur, non decem uiri, Quirites: hiq. ab ijs initijs fundamentisq. nascuntur, ut, non modo cum gerere coeperint, sed etiam cum constituentur, omne uestrum ius, potestas, libertasq. tollatur: at uidete, quam diligenter retineat ius tribuniciae potestatis. consulibus legem curiatam ferentibus a tribunis pl. saepe est intercessum. neque tamen nos id querimur, esse hanc tribunorum pl. potestatem: tantummodo, si quis ea potestate temere est usus, existimamus. hic tribunus pl. legi curiatae, quam praetor ferat, adimit intercedendi potestatem. atque hoc cum in eo reprehēdendum est, quod per tribunum pl. tribunicia potestas minuitur: tum in eo deridendum, quod consuli, si legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet; hic, qui uetat intercedere, potestatem, etiam si intercessum sit, tamen eandem constituit, quam si lata esset lex: ut non intelligam, quare aut hic uetet intercedere, aut quemquam intercessurum putet, cum intercessio stultitiam intercessoris significatura sit, non rem impeditura.

EXPLANATIO

LEGE *curiata*} quae imperium, & rei militari necessaria dabat. infra: Consuli, si legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet. ORNAT.} instruit ijs rebus, quas habere sine curiata lege non licet. eae non multo post nominantur. MAGISTRATVS *detur,*}. magistratum curiata lex non dabat, sed ornabat. ergo, Detur, idest confirmetur, propter ea, quae magistratui curiata lex dabat. NVLLIS *comitijs*} comitia enim non sunt XVII. tribus. AB. EO *praetore,*} & hoc nouum. curiatam enim legem consules ferebant: ut infra: consulibus legem curiatam ferentibus a tribunis pl. saepe est intercessum. Et ad Lentulum: Legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse. PRIMVS} qui plura quā ceteri, suffragia tulerit. pro lege Manilia: Ter praetor primus centurijs cunctis renunciatus sum. Et contra competitores: Nescis me praetorem primum esse factum. NVLLOS *a plebe designari*} non enim a plebe, sed a parte plebis decemuiros designari iubet. IN *secundo capite*} in quo erat, ut decemuiri item, eodemq. modo crearentur, ut comitijs pontificis max. ij uero a tribubus XVII. creabantur. DE *omnibus magistratibus*} maioribus, & minoribus. maior autem consul, & praetor: minores reliqui. BIS}

centuriatis,

centuriatis, & tributis comitijs: qui mos mansit. prius autem, quam tributa comitia Publilia lege inducerentur, curiata & centuriata magistratum dabant. CENTVRIATA *lex*} legem pro comitijs usurpat. CVM *curiata ceteris patricijs magistratibus.*} difficilis admodum locus; qui praestanti uiros ingenio, doctrinaq. torsit. ego, cum ita de ceteris existimem, ut eos mihi praeferam, audebo tamen meam sententiam interponere: ne quas interpretandi partes suscepi, eas neglexisse uidear labore deterritus. Binis comitijs de omnibus magistratibus a populo sententiam ferri, maioribus placuerat. magistratus autem ita distinguuntur, ut alij patricij sint, alij plebeij: patricij, quaestor, aedilis cur. praetor, consul, censor: plebeij, tribunus pl. aedilis pl. alij. Sed bina comitia primum fuere de patricijs, magistratibus, plebeijs nondum creatis, centuriata, & curiata. excipio censores, qui licet inter patricios magistratus essent, unis tamen centuriatis creabantur. ideo dicit Cicero: Centuriata lex censoribus ferebatur. Vbi uero plebeij magistratus creati sunt: in curiatorum comitiorum locum tributa successere. nam curiatis nihil cum plebeijs magistratibus: instituta sunt enim patriciorum caussa, multo ante originem plebeiorum. Dicet aliquis: Cur non eadem ratione centuriata sublata sunt, instituta a Seruio rege, cum nulli dum plebeij magistratus essent? Respondetur: Vt essent aliqua comitia auspicato, quibus patricij magistratus crearentur. nam tributa auspicata non erant. Quemadmodum igitur de patricijs magistratibus, censore tamen, ut diximus, excepto, centuriatis primum, deinde curiatis comitijs, antequam plebeij crearentur, populus suffragium tulit: sic, ubi plebeij creati sunt, centuriatis, & tributis, curiatis auspiciorum caussa remanentibus, idem populus suffragium tulit. Nunc, ut ad intelligentiam aditus lectori facilior sit, singula uerba ponderemus. CENTVRIATA *lex censoribus ferebatur,*} centuriata comitia, sine curiatis, censoribus creandis fiebant, cum curiatis uero, ceteris patricijs magistratibus. TVM *iterum*} eo tempore centuriatis, curiatisq. comitijs, cum tributa nondum essent, nunc centuriatis, & tributis, cum sublata curiata sint, de omnibus plane magistratibus suffragium populus fert. PRIMA} ratione curiatorum non habita. TANTVM *auspiciorum caussa*} non ut de magistratibus iudicet, sed ut, quae auspicato fuerant instituta, remanere uideantur. infra: Sint igitur decemuiri neque ueris comitijs, hocest populi suffragijs, neque illis ad speciem, atque ad usurpationem uetustatis per xxx. lictores adumbratis, constituti. HIC *autem tribunus pl.*} qui tueri uestra iura debet. POPVLI, *aut plebis*} populum uocat consul, idest patricios simul & plebeios, plebem tribunus pl. quia patricios uocandi ius non habet: unde plebiscitum, quod a tribuno pl. uocata plebs iussit. CVRIATIS *ea comitiis,*} uel, Ea, quae scripta sunt in lege de ornandis decemuiris: uel, Eam, reponendum: quod alijs placet: ut ad potestatem referatur. NON *Sinitis,*} pro, Sinitis, alij legunt, Initis, alij, Sciscitis. ego nihil muto: ut sit, Non Sinitis, pro, non permittitis, non relinquitis, habere non uultis: cum tributa, eorum loco, reposita sint. RELIGIONEM,} cui religio fuit, decemuiris potestatem dare sine lege curiata: cum eidem religio non fuerit, multa sancire in sua lege, quae nec aequa, nec utilia populo sint. DILIGENTIAM.} in decemuiris curiata lege ornandis. iubet enim legem ferri: iubet, a praetore: iubet ab eo praetore, qui primus sit factus: iubet, si is ferre non posit, ab eo ferri, qui postremus sit. VIDIT, *& perspexit, sine curiata lege decemuiros habere potestatem non posse.*} hoc ad religionem pertinet. nam infra, Ad religionem, inquit, hominis reuertamur. Videt sine lege curiata nihil agi per decemuiros posse. LVSISSE} qui a primo praetore ad postremum, medijs omissis, ius ferendae curiatae legis transferat. Sequitur: Ita peruersum, ut ridiculum. NESCIO *quid*} fraudem aliquam, sequitur enim, Aut ita malitiosum, ut obscurum. PERVERSVM,} in ordine: cum latio legis non a primo praetore ad secundum, sed ad ultimum transferatur. MALITIOSVM,} cupit enim decipere, sed ita, ne quis fraudem intelligat. SI. EA *lata non erit?*} intercedente aliquo tribuno pl. uel obnunciante aliquo magistratu. EODEM *iure*} amplissimo scilicet. id enim haec addita uerba, Quo qui optima lege, significabant, ut ait Festus. QVO *qui optima lege.*} creantur a populo. sic locutus Phil. 5. SI. HOC *fieri potest,*} quod fieri nullo pacto potest: sed si potest, ut Rullus putat: quid attinet, tertio capite, legem curiatam ferre, iubere? Fieri autem, magis placet, quam Ferri: quod antea legebatur. notat enim Rulli uel impudentiam, uel ignorantiam, qui iubeat id, quod fieri non potest. EXISTIMAMVS.} de tribuno pl. impediente iudicamus. POTESTATEM *tamen eandem constituit,*} uult enim, si curiata lex ferri non posit, eodem tamen iure decemuiros esse, quo qui optima lege.

ORATIO

SINT igitur decemuiri neque ueris comitijs, hoc est populi suffragijs, neque illis ad speciem, atque ad usurpationem uetustatis per xxx lictores auspiciorum caussa adumbratis, constituti. Videte nunc, eos, qui a uobis nihil potestatis acceperint, quanto maioribus ornamentis afficiat, quam omnes nos affecti sumus, quibus uos amplissimas potestates dedistis. Iubet, auspicij coloniarum deducendarum caussa, decemuiros habere pullarios, eodem iure, inquit, quo habuerunt tresuiri lege Sempronia. Audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniae? nec te ea lex ipsa commonet, tresuiros illos xxxv tribuum suffragio esse creatos? & cum tu a Ti. Gracchi aequitate, ac pudore longissime remotus sis: id, quod dissimillima ratione factum sit, codē iure putas esse oportere? Dat praeterea potestatem, uerbo praetoriam, re uera regiam: definit in quinquennium, facit sempiternam: tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. Deinde ornat apparitoribus, scribis, librarijs, praeconibus, architectis, praeterea mulis tabernaculis, centurijs, supellectili: sumptum haurit ex aerario: suppeditat a socijs: ianitores ex equestri loco ducentos in annos singulos, stipatores corporis constituit eosdem ministros, & satellites potestatis.

EXPLA-

EXPLANATIO

POPVLI} uniuersi. nam uera comitia non sunt, cum solae XVII tribus suffragium ferunt. PER XXX *lictores*.} ut triginta ueteres curiae referantur: ne sublatae penitus, quae auspicato instituta fuerant, curiata comitia uiderentur. IVBET *nunc*,} caput legis quartum. AVSPICII *deducendarum coloniarum caussa*,} ut auspicato coloniae deducantur. PVLLARIOS} qui ex pullis gallinaceis auspicia captarent, rei, quae agerctur, confirmandae gratia. TRESVIRI} qui agros a diuitibus supra legitimum numerum, idest, supra quingenta iugera. contra legem Liciniam possessos, pauperibus diuiderent. ij fuere, lator ipsae legis Ti. Sempronius Gracchus, Ap. Claudius, eius socer, & Caius, Tiberij frater. Plutarchus. CENTVRIIS,} si sic legatur: plane quid hoc sit, ego non assequor: licet mulum centuriatum a Vopisco in Aureliano uideam nominari. Canterijs, fortasse rectius. sed uidentur statim post, Mulis, nominari debuisse, non inter tabernacula & superlectilem interponi. SVMPTVM *haurit ex aerario*:} quod satis esse debuit: & tamen suppeditat a socijs. IANITORES *ex equestri loco ducentos*} omnibus decemuiris. nam si singulis, dixisset, ducenos.

ORATIO

FORMAM adhuc habetis, Quirites, & speciem ipsam tyrannorum: insignia uidetis potestatis, nondum ipsam potestatem. dixerit enim fortasse quispiam quid me ista laedunt, scriba, lictor, praeco, pullarius? Omnia sunt haec huiusmodi, Quirites, ut, ea qui habeat sine uestris suffragijs, aut rex non ferendus, aut priuatus furiosus esse uideatur. perspicite, quanta potestas permittatur: non priuatorum insaniam, sed intolerantiam regum esse dicetis: Primum permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniae conficiendae de uestris uectigalibus, non fruendis, sed alienandis. deinde orbis terrarum, gentiumq. omnium datur cognitio sine consilio, poena sine prouocatione, animaduersio sine auxilio. iudicare per quinquennium uel de consulibus, uel de ipsis tribunis pl. poterunt: de illis interea nemo iudicabit. magistratus his gerere licebit, caussam dicere non licebit: emere agros a quibus uolent, uel quos uolent, quam uolent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare ueteres, totam Italiam suis colonijs ut complere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum uel dandorum summa potestas datur: cum uelint, Romae esse; cum commodum sit: quacumque uelint, summo cum imperio, iudicioq. omnium rerum uagari ut liceat, conceditur: interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos uelint: singuli de maximis rebus iudicent: quaestori permittant: finitorem mittant: ratum sit, quod finitorem uni illi, a quo missus erit, renunciauerit. Verbum mihi deest, Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto maior est quaedam. nullum enim regnum fuit umquam, quod non si minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc uero infinitum est, quo & regna omnia, & uestrum imperium, quod latissime patet, & ea, quae partim libera a uobis, partim etiam ignorata uobis sunt, permissu legis continentur. Datur igitur eis primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S. C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio cos. Cur hoc tam est obscurum, atque caecum? quid? ista omnia, de quibus senatus censuit, nominatim in lege perscribi non ne potuerunt? duae sunt huius obscuritatis caussae, Quirites, una pudoris; si quis pudor esse potest in tam insigni impudentia; altera sceleris. nam neque ea, quae senatus nominatim uendenda censuit, audet appellare. sunt enim loca publica urbis, sunt sacella, quae post restitutam tribuniciam potestatem nemo attigit, quae maiores in urbe passim periculi perfugia esse uoluerunt. haec lege tribunicia decemuiri uendent. accedet eo mons Gaurus: accedent salicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Herculanea, multarum deliciarum, & magnae pecuniae, permulta alia, quae senatus propter angustias aerarij uendenda censuit, consules propter inuidiam non uendiderunt. Verum haec fortasse propter pudorem in lege reticentur: sed illud magis est credendum, & pertimescendum, quod audaciae decemuirali corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq. S.C. quae facta numquam sunt, cum ex eo numero, qui per eos annos consules fuerunt, multi mortui sint, magna potestas permittitur. nisi forte nihil est aequum nos de eorum audacia suspicari, quorum cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse uideatur. Habetis unum uenditionis genus; quod magnum uideri uobis intelligo: sed attendite animos ad ea, quae consequuntur: hunc quasi gradum quendam, atque aditum ad cetera factum intelligetis. QVI. AGRI. QVAE. LOCA. QVAE AEDIFICIA, *Quid est praeterea? multa, in mancipys, in pecore, auro, argento, ebore, ueste, supellectili, ceteris rebus. quid dicam? inuidiosum putasset hoc fore, si omnia nominasset? non metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit, ne quid praeteriret: adscripsit,* ALIVDVE. QVID. *Qua breuitate rem nullam esse exceptam uidetis. quidquid ergo sit extra Italiam, quod publicum populi R. factum sit L. Sulla, Q. Pompeio cos. aut postea, id decemuiros iubet uendere. Hoc capite, Quirites, omnes gentes, nationes, prouincias, regna decemuirum ditioni, iudicio, potestatiq. permissa, & condonata esse dico. primum hoc. quaero enim, qui tandem locus usquam sit, quem non possint decemuiri dicere publicum populi R. esse factum? nam, cum idem possit iudicare, qui dixerit: quid est, quod non liceat ei dicere, cui liceat eidem iudicare? commodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralles, Ephesum, Miletum, Cyzicum, totam denique Asiam, quae post L. Sullam, Q. Pompeium consules recuperata sit, populi R. factam esse dicere. utrum, oratio ad eius rei disceptationem deerit; an, cum idem & disseret, & iudicabit, impelli non poterit, ut falsum iudicet? an, si condemnare Asiam uolet, terrorem*

*damnationis, & minas non, quanti uolet, aestimabit? Quid (quod disputari contra nullo pacto potest: quoniam statutū a nobis est, & iudicatum: quam hereditatem iam creuimus) regnum Bithyniae, quod certe publicum est populi R. factum? nunc quid caussae est, quin omnes agros, urbes, stagna, portus, totam denique Bithyniam decemuiri uendituri sint? Quid Mitylenae, quae certe uestrae, Quirites, belli lege, ac uictoriae iure factae sunt, urbs & natura, & situ, & descriptione aedificiorum & pulchritudine in primis nobilis; agri iucundi, & fertiles? nempe eodem capite inclusi continentur. Quid Alexandria, cunctaq. Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita est? ut furtim tota decemuiris traditur? quis enim uestrum hoc ignorat? dici, illud regnum testamento regis Alexandrini populi R. esse factum. hic ego consul populi R. non modo nihil iudico, sed ne quid sentiam quidem profero. magna enim mihi res non modo ad statuendum, sed etiam ad dicendum uidetur esse. uideo, qui testamentum factum esse confirmet: auctoritatem senatus exstare hereditatis aditae sentio, tum, quando Alexandro mortuo, legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. haec L. Philippum saepe in senatu confirmasse, memoria teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio esse, inter omnes fere uideo conuenire. Dicitur contra: nullum esse testamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam. Hac tanta de re P. Rullus cum ceteris decemuiris, collegis suis, iudicabit? et uerum iudicabit? nam utrumque ita magnum est, ut nullo modo neque concedendum, neque ferendum sit. Volet esse popularis, populo R. adiudicabit. Ergo idem ex sua lege uendet Alexandriam, uendet Aegyptum, urbis copiosissimae, pulcherrimorumq. agrorum iudex, arbiter, dominus, rex denique opulentissimi regni reperietur. Non sumet sibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriam regis esse, a populo R. abiudicabit. Primum populi R. hereditatem decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hereditatibus centumuiros iudicare? deinde quis aget caussam populi R.? ubi res ista agetur? qui sunt isti decemuiri, quos perspiciamus regnum Alexandriae Ptolemaeo gratis adiudicaturos? Quod si Alexandria petebatur; cur non eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato cos. concurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur non item, ut cum directo & palam regionem illam petierunt? an quietis ijs, qui per cursum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc taetris tenebris, & caligine se Alexandriam peruenturos arbitrati sunt? * atque illud circumspicite uestris mentibus, unaque. * Legatos nostros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarum caussa legationes liberas obeunt, tamen exterae nationes ferre uix possunt: graue est enim nomen imperij, atque id etiam in leui persona pertimescitur: propterea quod uestro, non suo, nomine, cum hinc egressi sunt, abutuntur. quid censetis, cum isti decemuiri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miseras nationes futuras? Est in imperio terror: patientur. est in aduentu sumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recusabunt. illud uero quantum est, Quirites, cum is decemuir, qui aliquam in urbem aut exspectatus, ut hospes, aut repente, ut dominus, uenerit; illum ipsum locum, quo uenerit, illam ipsam sedem hospitalem, in quam erit deductus, publicam populi R. esse dicet? at quanta calamitas populi, si dixerit? quantus ipsi quaestus, si negarit? Atque ijdem, qui haec appetunt, queri nonnunquam solent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria esse permissa. Simile uero est, multa committi, an condonari omnia: uel labori, & negotio praeponi, an praedae, & quaestui: mitti ad socios liberandos, an ad opprimendos. denique, si quis est honos singularis, nihil ne interest, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is, imprudente populo R. per legis fraudem surripiatur? Intellexistis, quot res, & quantas decemuiri legis permissu uendituri sint. non est satis. cum sese sociorum, cum exterarum nationum, cum regum sanguine impleuerint, incidant neruos populi R. adhibeant manus uectigalibus uestris, irrumpant in aerariū. sequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, si forte desit pecunia, quae tanta ex superioribus recipi potest, ut deesse non debeat; sed plane, quasi ea res nobis saluti futura sit, ita cogit, atque imperat, ut decemuiri uestra uectigalia uendant nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis scripto populi R. auctionem. quam mehercule ego praeconi huic ipsi luctuosam, & acerbam recitationem futuram puto.* AVCTIO. *Vt in suis rebus, ita in rep. luxuriosus nepos, qui prius siluas uendat quam uineas. Italiam percensuisti: perge in Siciliam. nihil est in hac prouincia, quod aut in opidis, aut in agris maiores nostri proprium nobis reliquerint quin id uenire iubeat. quod partum recenti uictoria maiores nobis in sociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, & monumentum belli reliquerunt, id uos, ab illis acceptum hoc auctore uendetis? Hic mihi parumper mentes uestras, Quirites, commouere uideor, dum patefacio uobis, quas isti penitus abstrusas insidias se posuisse arbitrantur contra Cn. Pompeij dignitatem. & mihi, quaeso, ignoscite, si appello talem uirum saepius. uos mihi praetori biennio ante, Quirites, hoc eodem in loco personam hanc imposuistis, ut, quibuscumque rebus possem, illius absentis dignitatem uobiscum una tuerer. feci adhuc quae potui, neque familiaritate illius adductus, nec spe honoris, atque amplissimae dignitatis; quam ego, etsi libente illo, tamen absente, per uos consecutus sum. quamobrem, cum intelligam hanc totam fere legem ad illius opes euertendas tamquam machinam comparari; et resistam consilijs hominum; & perficiam profecto, quod ego uideo comparari, ut id uos uniuersi non solum uidere, uerum etiam tenere possitis. Iubet uenire, quae Attalensium, quae Phaselitum, quae Olympenorum fuerint, agrumq. Agerensem, & Orindicum, et Gedusanum. haec P. Seruilij imperio, & uictoria, clarissimi uiri, uestra facta sunt. adiungit agros Bithyniae regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherrhoneso: in Macedonia, qui regis Philippi, siue Persae fuerunt: qui item a censoribus locati sunt, & certissimum uectigal. adscribit idem auctioni Corinthios agros opimos, & fertiles, & Cyrenenses, qui Apionis fuerunt: & agros in Hispania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipsam ueterem Carthaginem uendit: quam uidelicet P. Africanus non propter religionem sedium illarum, ac uetustatis de consilij sententia consecrauit, sed ut ipse locus eorum. qui cum hac urbe de imperio certarunt uestigia calamitatis ostenderet. sed non fuit tam*

diligens.

diligens, quam est Rullus: aut fortasse emptorem ei loco reperire non potuit. Verum inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute summorum imperatorum, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos decemuiri uendant. ita ne uero? non legibus datis, nō auditis uerbis imperatoris, nondum denique bello confecto, cum rex Mithridates, amisso exercitu, regno expulsus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab inuicta Cn. Pompeij manu Maeotide, & illis paludibus, & itinerum angustijs, atque altitudine montium defendatur: cum imperator in bello uersetur; in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & potestas more maiorum debet esse, decemuiri uendent? &, credo, P. Rullus (is enim sic se gerit, ut sibi iam decemuir designatus esse uideatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur. is uidelicet, antequam ueniat in Pontum, literas ad Cn. Pompeium mittet. quarum ego iam exemplum ab istis compositum esse arbitror. P. SERVILIVS. RVLLVS. TRIBVNVS. PL. DECEMVIR. S. D. CN. POMPEIO. CN. F. *Non credo adscripturum esse, Magno: non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur, concessurus uerbo.* TE. VOLO. CVRARE. VT. MIHI. SINOPE. PRAESTO. SIS. AVXILIVMQ. ADDVCAS. DVM EOS. AGROS. QVOS. TV. TVO. LABORE. CEPISTI. EGO. MEA. LEGE. VENDAM. *An Pompeium non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto, inter uestra, atque hostium castra, hasta posita, cum suis formosis finitoribus auctionantem. neque in hoc solum inest contumelia, quae uehementer & insignis est, & noua, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, non modo uenierit, uerum etiam locata sit. plus spectant homines certe, quam contumeliam: sperant, si concessum sit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia non solum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipsius exercitum peruenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi posse: putant, si quam spem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum uiderit earum rerum omnium potestatem ad decemuiros esse translatam. Patior non moleste, tam stultos esse, qui haec sperent; tam impudentes, qui conentur: illud queror, tam me ab ijs esse contemptum, ut haec portenta me consule potissimum cogitarent. Atque in omnibus his agris, aedificijsq. uendendis permittitur decemuiris, ut uendant quibuscumque in locis uideatur. o perturbatam rationem: o libidinem refrenandam: o consilia dissoluta, atque perdita. uectigalia locare nusquam licet, nisi in hac urbe, hoc ex loco, hac uestrum frequentia: uenire uestras res proprias, & in perpetuum a uobis alienari, in Paphlagoniae tenebris, atque in Cappadociae solitudine licebit? L. Sulla cum bona indemnatorum ciuium funesta illa auctione sua uenderet, & se praedam suam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit; nec, quorum oculos offendebat, eorum ipsorum conspectum fugere ausus est. decemuiri uestra uectigalia non modo ne uobis quidem arbitris, sed ne praecone quidem publico teste uendent?*

EXPLANATIO

FVRIOSVS} nemo enim insignia illa potestatis, nisi per insaniam, sine populi suffragijs assumeret. PRIMVM *permittitur infinita potestas*,} caput legis quinctum. SINE *consilio*,} nemine adhibito, qui simul iudicaret. SINE *prouocatione*,} erat enim a quocumque magistratu ad populum prouocatio. SINE *auxilio*,} affectis iniuria tribuni pl. auxilio erant. LIBEROS *populos*,} qui nihil populo Romano penderent. REGNORVM *uel dandorum*,} regnorum etiam dandorum, quibus uellent. quo quid maius? Aegyptum in primis, propter Alexandri regis testamentum, sed alia quoque regna significat: de quibus infra: Regna omnia permissa legis continentur. CVM *commodum sit*,} cum libeat: ut or. I. Hic permittit sua lege decemuiris, ut in quibus commodum sit tenebris, aut in qua uelint solitudine bona populi Romani posint diuendere. QVAESTORI *permittant*:} de agris uendendis. unde quaestorios appellant agros Higinus, & Flaccus, qui bello capti, per quaestorem uenduntur. FINITOREM} qui fines agris constituat. infra: Cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute. Et aliquanto post: Hasta posita, cum suis formosis finitoribus auctionantem. VNI *illi*,} non quaestori, sed decemuiro. nam, Mittant, ad decemuiros refertur. LIBERA *a nobis*,} quae nihil publice pendunt. IGNORATA} extra uestrum imperium. nam de imperio iam dixit. DATVR *igitur eis*,} uerbum, Igitur, hoc ad idem legis caput, quod est de potestate decemuirum, pertinere, satis ostendit. M. TVLLIO *Cn. Cornelio cos.*} dictatore Sulla. CAECVM?} patiendi significatione, pro, quod non uidetur. non enim, ea quae essent, in lege Rullus appellauerat. Eodem sensu dixit pro Milone, Caeca nox: Virgilius lib. VI. Carcere caeco: Lucretius lib. III. caussae caecae. RESTITVTAM} sustulit Sulla uictor, odio, in plebem incensus, quia pro Mario steterat: restituere Pompeius & Crassus consules. NEMO *attigit*:} metu tribunorum pl. PERICVLI *perfugia*,} ut, eo qui confugeret in periculo, saluus esset. LEGE *tribunicia*,} cum antea propter ipsos tribunos pl. nemo attigerit. MONS *Gaurus*:} Campaniae, ubi uina nascebantur optima. MINTVRNAS:} opidum Campaniae. HERCVLANEA} ab opido item Campaniae Herculaneo. MVLTARVM *deliciarum*,} propter amoenitatem: & ideo uendibilis. COMMODVM *erit*,} libebit. DISCEPTATIONEM} iudicium nam sequitur: Cum idem & differet, & iudicabit. Nota uerbi significatio. QVAM *hereditatem*} Bithyniam populo Romano Nicomedes rex testamento reliquerat. CREVIMVS,} adiuimus: ut alibi. STATIVA,} munita loca. MITYLENAS} opidum in Lesbo insula. BELLI *lege*,} nam

secutae partes Mithridatis, ad extremum, paullo ante obitum Sullae, captae, dirutaeq. sunt: ut in Epitome lib. LXXXIX. quamquam, si dirutae sunt, quaeri potest, cur Cicero dicat: Vrbs & descriptione aedificiorum, & pulchritudine in primis nobilis. Fortasse, quia bello dirutae, in pace restitutae. Vel, quod potius arbitror, ut Rulli lex improbetur, & decemuirum potestas in odium adducatur, oratoriae supra ueritatem laudantur. VT *occulte lateat*} or. 1. Quae res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. REGIS *Alexandri*,} de quo or. 1. AVCTORITATEM *senatus*,} quae differt a S. C. nec eam habet uim. nam cum plerique senatores aliquid decernerent, nec tamen, tribuno pl. aliquo intercedente, S. C. fieri posset; referebatur in publicas tabulas, quod senatus eo die decreuisset: quae senatus auctoritas uocabatur. ALEXANDRO *mortuo*,} post Sullam & Pompeium consules. ideo Rulli lege regnum Aegypti in decemuirum potestatem ueniet. TYRVM} urbem Phoeniciae: de qua Plinius lib. v. cap. 19. Tyrus, quondam insula praealto mari DCC passibus diuisa, nunc uero Alexandri oppugnantis operibus continens. NOSTRIS} Romanis. L. PHILIPPVM} cum subiungat: Memoria teneo: patrem eius, qui cum Marcellino post aliquot annos consul fuit, omnino significat. EVM} Ptolemaeum Auletem. or. 1. NEQVE *animo regio esse*,} delicijs enim deditum fuisse, tibijsq. mire delectatum, unde Auletis cognomen, Strabo docet. VERVM *iudicabit?*} recte, & iuste iudicabit? pro Murena: Negat uerum esse, allici beneuolentiam cibo. Pro Domo: Quid ad te, qui negas esse uerum, quemquam ulli rei publicae extra ordinem praefici? OMNIVM *regnorum*,} cum iam ab Attalo Asiam, ab Apione Libyam, a Nicomede Bithyniam, heres testamento factus, accepisset: alia praeterea regna, capta bello, teneret. VTRVMQVE} ut iudicet, & ueram iudicet. NEQVE *concedendum, neque ferendum*,} neque iudicandi potestas concedenda: neque quod iudicabit, ferendum. EX *sua lege uendet Alexandriam*,} nam si regnum illud adiudicabit populo Romano, sine dubio uendet, ea ratione, quod post Sullam & Pompeium consules publicum factum sit. EOSDEM *cursus hoc tempore*,} idem or. 1. DIRECTO,} non oblique, sed recto cursu. Antea, Decreto: nos, Directo. AN *quietis ys*, placet uel, An, Quirites, ij, uel, An quietis nobis. TAETRIS *tenebris*,} occulta legis fraude. VNAQ.} perspicue mendosum ulitatum & apertum esset, Animisq. LEGATOS *nostros*,} idem or. 1. FINITORVM} qui terminos agris imponent. IN *imperio*,} quod agrorum curatores habere non solent. SVMPTVS:} quem suppeditari a socijs, leges uetant. ad Atticum: Nullus fit sumptus in nos, neque in legatos, neque in quaestores, neq. in quemquam. QVANTA *calamitas populi*,} cetus ciuitatis in quam uenerint. DIXERIT?} decemuir. IPSI} decemuiro. QVAESTVS} magnam enim pecuniam ab eo populo accipiet. OMNES *terras*,} ut bellum Mithridaticum. OMNIA *maria*,} ut bellum piraticum. ESSE *permissa*.} extra ordinem. MVLTA *commissa*,} ut Pompeio. CONDONARI:} ut decemuiris. grauius enim est, condonari, quam permitti; omnia, quam multa; decemuiris, quam Pompeio. VEL *labori*,} etiam si, Vel, in sequenti membro, non ueretur hic tamen abundare non arbitror. IMPRVDENTE} insciente. nam fraude legis decipitur. INCIDANT *neruos populi Romani*,} nerui sunt populi Romani, uectigalia, & aerarium. VESTRA *uectigalia*,} uectigales agros: de quibus or. 1. Iubet eosdem decemuiros omnibus agris pergrande uectigal imponere: ut ijsdem possint & liberare agros, quos commodum sit; &, quos ipsis libeat, publicare. POPVLI *Romani auctionem*,} acerbius quam si dixisset, bonorum publicorum auctionem: ut in extrema oratione, Ipsum Cn. Pompeium proscribere: idest, ea, quae armis a Pompeio parta sunt. SILVAM} siluam Scantiam uendi primum iubebat. quam cum praeco in auctione recitanda nominasset, haec Cicero subiecit: Vt in suis rebus, ita in rep. luxuriosus nepos. QVAM *uineas*.} cum uineae prius uendi solerent, ut minoris pretij. sed ille, perdendi bonorum publicorum cupidus, item ut sua per luxuriam dissipauit, initium uendendi non ab aliqua publica uinea, sed a Silua Scantia sumpsit. PERCENSVISTI:} ex uectigalibus Italicis nullum esse praetermissum a Rullo dicit, quod uendi nollet. Censorio uerbo usus est: quia, quemadmodum censores in quinquennium uectigalia locabant, sic Rullus in perpetuum ea uendebat. PERGE *in Siciliam*,} recitasti Italica uectigalia: Sicula nunc recita. NIHIL *est in hac prouincia*,} cum praeco legisset eam partem, quae ad Siciliam pertinebat; subiecit haec Cicero. PROPRIVM} populi Romani. NOBIS} malim, Vobis: quo magis populum commoueat: cum sequatur, Maiores uobis. RECENTI *uictoria*,} cum inferat, Maiores: non puto de uictoria M'. Aquilij accipi posse. is enim patrum aetate, non maiorum, puero Cicerone, seruos in Sicilia deuicerat. Sin, Recenti uictoria, ad ipsos maiores, idest ad Rupilij, Laeuini, Marcelli uictorias, referatur; interpretabimur, Recenti, statim post uictoriam. VINCVLVM *pacis*,} ut, agri parte a nobis possessa, defectionem socij non facile cogitent. itaque pacis uinculum possessio agrorum illorum est. MONVMENTVM *belli*,} ut extet belli, quo socij a nobis uicti sunt memoria. PERSONAM, *huic imponitis*,} cum legem Maniliam de Mithridatici belli cura absenti Pompeio mandanda, suffragijs uestris, me praetore suadente, comprobastis. ILLIVS *absentis*,} sic enim nunc abest, ut, cum Maniliam legem suasi. tunc enim piratici belli reliquias persequebatur. P. SERVILII} qui de Cilicia triumphauit captis Coryco, Olympo, Phaselide. Asconius. REGIOS,} possessos antea a Nicomede rege. ATTALICOS} qui Attali regis fuerant. REGIS *Philippi, siue Persae*,} Philippum T. Flamininus, Persam L. Paullus deuicit. CORINTHIOS} ex L. Mummij uictoria. APIONIS,} Ptolemaei, Cyrenarum regis, qui heredem reliquit populum Romanum. Epitome lib. LXX. Tacitus lib. XIV. Marcellinus lib. XXII. & Obsequens. NON *legionis datis*} uictis enim leges de senatus sententia decem legatis dabantur. IMPERATORIS,} Cn. Pompeij, bellum adhuc gerentis, POTISSIMVM} ut ab ipso praecipue, qui legem tulerit, expetitam.

T[illegible] *nolo curare*, } inuidiosa uerba. sunt enim Rulli Pompeio Magno imperatori, optime de rep. merito, imperantis. A N *Pompeium non adhibebit?* } hoc illud est, quod supra dixit, Non auditis uerbis imperatoris. M A N V B I A S } agros armis partos. H O C *ex loco*, } ex Rostris. I N D E M N A T O R V M } Marianarum partium. damnatis autem adimere bona licebat. A R B I T R I S, } iudicibus: ut alibi.

O R A T I O

SEQVITVR, *Omnes agros extra Italiam, infinito ex tempore, non, ut antea, ab Sulla, & Pompeio cos. cognitio decemuirum, priuatus sit, an publicus: sitq. agro pergrande uectigal imponitur. Hoc quantum iudicium, quam intolerandum, quam regium sit, quem praeterit? posse, quibuscumque locis uelint, nulla disceptatione, nullo consilio priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excepi, & propter hominum necessitudinem, & propter aequitatem. Quirites, saepe uehementer gaudeo: sed quae haec impudentia? qui agrum Recentoricum possident, uetustate possessionis se, non iure, misericordia senatus, non agri condicione, defendunt. nam illum argum publicum esse fatentur; sed moueri possessionibus, amicissimis sedibus, ac dijs penatibus, negant oportere: at si est priuatus ager Recentoricus, quid eum excipis? sin autem publicus; quae est ista aequitas, ceteros, etiam si priuati sint, permittere ut publici iudicentur, hunc excipere nominatim, quem qui possident, publicum esse fateantur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione ualuerunt: ceteri agri omnes, qui ubique sunt, sine ullo delectu, sine populi R. notione, sine iudicio senatus decemuiris addicentur. Atque etiam est alia superiore capite, quo omnia ueneunt, quaestuosa exceptio: quae tegit eos agros, de quibus foedere cautum est. audiuit, hanc rem non a me, sed ab alijs agitari saepe in senatu, nonnumquam ex hoc loco, possidere agros in ora maritima regem Hiempsalem, quos P. Africanus populo R. adiudicarit; & tamen postea per C. Cottam consulem cautum esse foedere. hoc quia uos foedus non iusseritis, ueretur Hiempsal ut satis firmum sit, & ratum. Quid, cuiusmodi est illud? tollitur uestrum iudicium: foedus totum excipitur, comprobatur. quod minuit auctionem decemuiralem, laudo: quod regi amico cauet, non reprehendo: quod non gratis fit, indico. uolitat enim ante oculos istorum Iuba, regis filius, adolescens non minus bene nummatus, quam bene capillatus.*

E X P L A N A T I O

SEQVITVR, } caput Sextum. O M N E S *agros extra Italiam*, } non recitat omnia legis uerba: quae fortasse haec erant: Omnes agros publicos extra Italiam uectigales faciunt, pergrandi imposito uectigali: publici autem qui sint, quiue priuati, ijdem cognoscunto. qua de re sic or. 1. Iubet eosdem decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere: ut ijdem possint & liberare agros, quos commodum sit, &, quos ipsis libeat, publicare. Quibus uerbis imponendi primum uectigalis, deinde cognoscendi potestas declaratur. I M P O N I T V R. } quia lex imponi iubet. Quo modo autem imponitur? si publicus ager iudicabitur. iudicium autem & cognitio decemuirum e quaestu pendebit: siue priuatum agrum publicabunt, pergrandi imposito uectigale: siue publicum, idest eum, qui aliquid publice pendit, pecunia a priuatis accepta, liberabunt. or. 1. Quo in iudicio, perspici non potest, utrum seueritas acerbior, an benignitas quaestuosior sit futura, cognitione omissa. I N F I N I T O *ex tempore*, } Ciceronis, non Rulli uerba. N V L L A *disceptatione*, } nulla deliberatione, cognitione omissa. or. 3. Lacessio uos, in concionem uoco: populo Romano disceptatore uti uolo. N V L L O *consilio*, } nullis iudicibus. P R I V A T A *publicare, publica liberare?* } or. 1. Iubet eosdem decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere; ut ijdem possint & liberare agros, quos commodum sit, &, quos ipsis libeat, publicare. E X C I P I T V R } ne uectigal imponatur. or. 1. P R O P T E R *hominum necessitudinem*, } constitutam in quaestura Siciliensi: quam ita gessit, ut Siculos omnes amore sibi deuinxerit, discedens magnum sui desiderium, iucundamque memoriam reliquerit. P R O P T E R *aequitatem*, } priuatum ostendit agrum esse, non publicum. S A E P E *uehementer gaudeo*. } cum dicat, Saepe, intermissionem gaudij significat. sed in ea re, quae probatur, & placet, perpetuum est gaudium. itaque, saepe, mendosum esse semper duxi: postulat sententia, sane. uel simile aliquid. A M I C I S S I M I S *sedibus*, } malim, Antiquissimis. P E R M I T T E R E, *ut publici iudicentur;* } quo uendi possint; aut, quo uectigal eis arbitratu decemuirum imponatur. H V N C *excipere nominatim. qui publicum esse fateantur?* sic antiqui libri. mutationem peperit eorum inscientia, qui, Fateatur, patiendi significationem nō probarūt: cum tamen, usitatum id ueteribus fuisse, Priscianus auctor sit. A L I A *ratione* } nummis aut datis, aut promissis. Q V A E S T V O S A *exceptio* } excipiuntur enim agri, nō iure, sed quaestu, de quibus cautū sit foedere. or. 1. Excipit in uectigali imponēdo agrū Siciliēsem, in uendēdis agris eos agros, de quibus cautum sit foedere. hi sunt in Africa, qui ab Hiempsale possidentur. T E G I T } defendit, excipit. qui enim tegitur, ab iniuria tutus est. ad Seruilium: Te rogo, ut eum & in reliquijs ueteris negotiationis colligendis iuues, & ceteris rebus tegas, atque tueare. C. C O T T A M } Aureliae gentis. clarum oratorem, qui consulatum gessit cum L. Octauio, biennio post obitum Sullae. V E R E T V R *Hiempsal, ut satis firmum sit, & ratum.* } in optatis rebus, uereor ut, ueteres dicebant; in ijs, quae si contingant dolenda, [illegible]

bat autem Hiempsal, ut foedus illud, quo agri excipiebantur, firmum, ratumq. esset. TOLLITVR *uestrum iudicium*:} quod enim foedus uos non iussistis, eo agros excipi non licet. TOTVM} agri igitur excipiuntur omnes, foedere possessi. COMPROBATVR.} tamquam a uobis iussum. MINVIT} exceptione, minor enim decemuirum quaestus erit. AMICO} dissensit igitur ab Hiarba patre, cum quo Pompeius bellum gesit, uictoq. triumphauit. ideo donatus est Hiempsal a Victore Pompeio paterno regno. VOLITAT} pecuniam ostentans, quo foedus excipiatur lege.

O R A T I O

VIx iam uidetur locus esse, qui tantos aceruos pecuniae capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex praeda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscumque peruenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, id profiteri apud decemuiros, & ad eos referri iubet. hoc capite etiam quaestionem de clarissimis uiris, qui populi R. bella gesserunt, iudiciumq. de pecunijs repetundis ad decemuiros translatum uidetis. horum erit nullum iudicium, quantae cuiusque manubiae fuerint, quid relatum, quid residuum sit. in posterum uero lex haec imperatoribus uestris constituitur, ut, quicumque de prouincia decesserit, apud eosdem decemuiros, quantum habeat praedae, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. Hic tamen uir optimus eum, quem amat, excipit, Cn. Pompeium. unde iste amor tam improuisus, ac tam repentinus? qui honore decemuiratus excluditur prope nominatim; cuius iudicium, legumq. datio, captorum agrorum ipsius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciam, sed in ipsa castra decemuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima potestate, & iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatorium, quod semper omnibus imperatoribus est conseruatum, soli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quaeri uidetur? remittit hoc Rullo Cn. Pompeius: beneficio isto legis, benignitate decemuirali nihil utitur. nam, si est aequum, praedas, ac manubias suas imperatores non in monumenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, sed ad decemuiros, tamquam ad dominos, reportare: nihil sibi appetit praecipue Pompeius, nihil; uult se in communi, atque in eodem, quo ceteri, iure uersari. sin est iniquum, Quirites, si turpe, si intolerandum, hos decemuiros portitores omnibus omnium pecunijs constitui; qui non modo reges, atque exterarum nationum homines, sed etiam imperatores nostros excutiant: non mihi uidentur honoris caussa excipere Pompeium, sed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam ceteri, ferre non possit. Pompeius autem, cum hoc animo sit, ut, quidquid uobis placeat, sibi ferendum putet; quod uos ferre non poteritis, id, profecto perficiet, ne diutius inuiti ferre cogamini. Verumtamen cauet, ut, si qua pecunia post nos consules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea decemuiri utantur. noua porro uectigalia uidet ea fore, quae Pompeius adiunxerit. ita, remissis manubijs, uectigalibus, eius uirtute partis, se frui putat oportere. Parta sit pecunia, Quirites, decemuiris tanta, quanta sit in terris: nihil praetermissum, sed omnes urbes, agri, regna denique, postremo etiam uectigalia uestra uenierint: accesserint in cumulum manubiae uestrarum imperatorum: quantae, & quam immanes diuitiae decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita potestate rerum omnium quaerantur, uidetis.

E X P L A N A T I O

AVRVM, *argentum*,} caput septimum. EX *praeda, ex manubijs*,} idem or. I. AD *quoscumque peruenit*,} or. I. Peruenit, peruenerit. hic alterum uerbum omittitur, librarij fortasse culpa. DE *clarissimis uiris, qui populi Romani bella gesserunt*,} iterat, quod orat. I. dixit: Audite uos, qui amplissimo populi senatusq. iudicio exercitus habuistis, & bella gesistis. quod ad quemque peruenit, peruenerit, ex praeda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque consumptum in monumento, neque in aerarium relatum sit, id ad decemuiros referri iubet. TRANSLATVM} a praetore, eiusq. consilio. NVLLVM *iudicium*,} immo summum iudicium. mendum igitur in Nullum. VIR *optimus*,} qui nocere nolit ei, quem amat ironia. non enim Pompeium amat. ideo sequitur: Vnde iste amor tam improuisus, ac tam repentinus? IMPROVISVS} nullo signo cognitus. REPENTINVS?} repente declaratus. differunt enim, improuisus, & repentinus. PROPE *nominatim*.} quia praesentem profiteri iubet. Pompeius autem cum absit longissime, prope nominatim excludi uidetur honore decemuirali. LEGVMQ. *datio*.} diximus iam, uictis populis leges dari solitas. IVS *imperatorium*,} ut iudicaret, leges daret, cognosceret. SOLI *eripitur*.} solus enim hoc tempore bellum gerebat. INVIDIA *quaeri*} qui solus excipiatur: quod inuidiosum est. NIHIL *sibi appetit praecipue Pompeius, nihil*;} iteratum uerbum in fine sententiae, uim habet: ut in Cluentiana: Non fuit illud iudicium iudicij simile, nō fuit. PORTITORES} tamquam publicani, qui, conductis portibus, uectigal exigunt, excussis omnibus, ne, mercede non soluta, praetereant. propterea subijcitur: Imperatores nostros excutiant. REMISSIS *manubijs*} quas Pompeium ad decemuiros referre non uult. QVAM *ceteri*,} qui exercitus habuerunt, & bella gesserunt. NIHIL *praetermissum, sed omnes urbes*,} lego aliter, & distinguo, non dubitans quin sit rectius hoc modo: Nihil praetermissum sit: omnes urbes.

COGNOSCITE nunc alios immensos, atque intolerabiles quaestus; ut intelligatis, ad certorum hominum importunam auaritiam hoc populare legis agrariae nomen esse quaesitum. Hac pecunia iubet agros emi, quo deducamini. Non consueui homines appellare asperius, Quirites, nisi lacessitus. uelim fieri posset, ut a me sine contumelia nominarentur ij, qui se decemuiros sperāt futuros: iam uideritis, quibus hominibus omnium rerum & uendendarum, & emendarum potestatem permitteretis. sed, quod ego nondum statuo mihi esse dicendum, uos tamen id potestis cum animis uestris cogitare. unum hoc certe uideor mihi uerissime posse dicere. tum cum haberet haec resp. Luscinos, Calatinos, Acidinos, homines non solum honoribus populi, rebusq. gestis, uerum etiam patientia paupertatis ornatos; & tum cum erant Catones, Phili, Laelij; quorum sapientiam, temperantiamq. in publicis, priuatisque, forensibus, domesticisq. rebus perspexeratis: tamen huiuscemodi res commissa nemini est, ut idem iudicaret, & uenderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum; idemq. agros uectigales populi R. abalienaret; et, cum summam tantae pecuniae nullo teste sibi ipse ex sua uoluntate fecisset, tum denique emeret a quibus uellet, quod uideretur. committite uos nunc, Quirites, his hominibus haec omnia, quos odorari hunc decemuiratum suspicamini: reperietis, partem esse eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad consumendum nihil satis esse uideatur. Hic ego iam illud, quod expeditissimū sit, ne disputo quidem, Quirites, non esse hanc nobis a maioribus relictam consuetudinem, ut emantur agri a priuatis, quo plebs publice deducatur: omnibus legibus agris publicis priuatos esse deductos: huiuscemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce tribuno pl. exspectasse: hanc uero emendi, & uendendi quaestuosissimam, ac turpissimam mercaturam, alienam actione tribunitia, alienam dignitate populi R. semper putaui. Libet agros emi primum quaero, quos agros? & quibus in locis? nolo suspensam & incertam plebem R. obscura spe & caeca exspectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Vestinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Casinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Allifanus, Trebulanus: habes tantam pecuniam, qua hosce omnes agros, & ceteros horum similes non modo emere, uerum etiam coacernare possis: cur eos non definis, neque nominas? ut saltem deliberare plebs Romana possit, quid intersit sua, quid expediat, quantum sibi in emendis, & in uendendis rebus committendum putet. Definio, inquit, Italiam. satis certa regio. etenim quantulum interest, utrum in Massici radices, an in Italiam alio ue deducamini? Age uero, definis locum: quidnam agri? Vero, inquit; qui arari, aut coli possit. Qui possit arari, inquit, aut coli, non qui aratus, aut cultus sit. utrum haec lex est, an tabula Veratianae auctionis? in qua scriptum fuisse aiunt: iugera CC, in quibus oliuetum fieri potest: iugera CCC, ubi institui uineae possunt. hoc tu emes ista innumerabili pecunia, quod arari, aut coli possit? quod solum tam exsule, & macrum est, quod aratro perstringi non possit? aut quod est tam asperum saxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? Iccirco, inquit, agros nominare non possum, quia tangam nullum ab inuito. Hoc quoque multo est quaestuosius, quam si ab inuito sumeret. inibitur enim ratio quaestus de uestra pecunia; & tum denique ager emetur, cum idem expedierit emptori, & uenditori. Sed uidete uim legis agrariae. ne ij quidem, qui agros publicos possident, decedent de possessione, nisi erūt deducti optima condicione, & pecunia maxima. conuersa ratio. antea, cum erat a tribuno pl. mentio legis agrariae facta, continuo, qui agros publicos, aut qui possessiones inuidiosas tenebant, pertimiscebant: haec lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. quam multos enim, Quirites, existimatis esse, qui latitudinem possessionum tueri, qui inuidiam Sullanorum agrorum ferre non possint? qui uendere cupiant, emptores non reperiāt? perdere iam denique illos agros ratione aliqua uelint? qui paullo ante diem noctemq. tribunicium nomen horrebant, uestram uim metuebant, mentionem legis agrariae pertimescebant, ij nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos inuidiae, plenos periculi, quanti ipsi uelint, decemuiris tradant. Atque hoc carmen hic tribunus pl. non uobis, sed sibi intus canit. habet socerum uirum optimum, qui tantum agri in illis reip. tenebris occupauit, quantum concupiuit, huic subuenire uult succumbenti, iam oppresso, Sullanis oneribus graui, sua lege, ut liceat illi inuidiam deponere, pecuniam condere.

EXPLANATIO

AD *certorum hominum importunam auaritiam*} mirus est in amplificanda re. nam &, Auaritiam, &, Importunam, &, Certorum hominum dixit. NOMEN} cum a nomine res ipsa uehementer differat. quod enim populo ostentatur, id paucorum erit, qui se decemuiros sperant futuros. QVAESITVM.} ut uos grato & auribus uestris iucundo nomine deciperent. HAC *pecunia iubet agros emi,*} caput octauum. LVSCINOS, *Calatinos, Acidinos,*} significat C. Fabricium Luscinum, qui consul primum de Eutruscis, Gallisq. iterum de Lucanis, Bruttijs; Tarentinis, Samnitibus triumphauit: A. Atilium Calatinum, qui triumphauit praetor ex Sicilia de Poenis: nā C. Atilio, qui de Poenis naualem triumphum consul egit, non Calatino; sed Regulo primum, deinde Serrano cognomen fuit; quia missi a senatu ad eum accersendum, ut imperium populi Romani susciperet, semen spargentem inuenerunt. id Cicero pro Sex. Roscio, Valerius lib. IV. Plinius lib. XIIX. docet. L. Manlium Acidinum, qui propr. citeriore in Hispania re bene gesta, urbem ouans introiuit. PATIENTIA *paupertatis*} quia paupertatem, quae grauis & odiosa multis est, aequissimo animo tulerunt. itaque repudiatam a Fabricio, quam ei Pyrrhus rex pecuniam misit, scripsit Cicero in Paradoxo ultimo. eiusdem paupertatem efferunt Valerius, & Plinius. ORNATOS;} ut alijs diuitiae, sic his ornamento paupertas fuit. CATONES,} Cato ille Censorius. PHILI,} L. Furij Phili, aequalis Africani, & Laelij, quem Cicero de iustitia disputantem induxit in libris de rep. nominatur in oratione pro Archia, & in ea pro Murena, sed mendose: legitur enim non

in peruulgatis modo libris, uerum etiam in scriptis, L. Philippo, pro, L. Philo. LAELII;} qui sapiens est appellatus; quia, cum Ti. Graccho legem agrariam ferenti, fauere coepisset, postea, locupletum factione commotus, ne periculosam ciuitati seditionem excitaret, destitit ab incepto. ODORARI;} quasi praedam quaerentes, ut uenaticos canes. COMMITTE *uos nunc, Quirites, his omnibus haec omnia, quos odorari hunc decemuiratum suspicamini: reperietis,*} partem esse eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad consumandum nihil satis esse uideatur. permittit, & minatur. permittit in, Committite: minatur in, Reperietis. Praeclara figura, ex praesentibus futura proponens: cui similis illa pro Domo. Probate genus adoptionis: iam omnium sacra interierint. Ibidem: Date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paullisper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere cupiditate uidentur in tribuniciam potestatem: collegia mediusfidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quae coeant de hominum locupletissimorum bonis. Et aliquanto post: Date de hac religione aditum, pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. PARTEM *esse eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad consumandum nihil satis esse uideatur.*} Ad habendum, de M. Crasso, Ad consumendum, de C. Caesare dictum. OMNIBVS *legibus*} Sempronianas iam nominauit. AGRIS *publicis priuatos esse deductos:*} cum eos nullo iure possiderent. Rullus autem contra maiorum consuetudinem emere agros a priuatis decemuiros iubet. HORRIDO, *ac truce*} de quo supra. Vestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior, quam ante, barbaq. maiore: ut oculis, & adspectu denunciare omnibus uim tribuniciam, & minitari reip. uideretur. Horrido igitur ad uestitum, Truce ad animum refero: cuius indices oculi sunt. MERCATVRAM,} non satis honestam ex quacumque re: ideo senatoribus eam exercere non licebat: ex bonis uero populi Romani turpissimam. OBSCVRA *spe*,} sperat enim opimos, & fertiles agros: sed obscura spe ducitur, cum a Rullo, nec qui agri illi sint, quos emi uult, nec quibus in locis, definiatur. PENDERE.} usurpatur hoc uerbum in rebus dubijs. nam qui pendet, firmus non est. transfertur ad animum: unde, Animi pendeo. ALBANVS *ager est*,} a porta Capena, qua in Appiam uiam iter est. Albanus autem ager, Setinus, Priuernas, in Latio: Fundanus, Vestinus, Falernus, Liuternus, Casinas, Cumanus, in Campania. AB. ALIA *porta*,} Collina. CAPENAS, *Faliscus*,} in Etruria. VENAFRANVS, *Allifanus*,} in Samnio. TREBVLANVS.} in Sabinis: itaque coniungi cum Reatino debuit. COACERVARE} nullo delectu, nulla mora: cum abundet pecunia. DEFINITO, *inquit, Italiam*.} quia lex in Italia iubebat eos agros emi, quo plebs deduceretur. SATIS *certa regio*.} ironia. non enim certa regio est Italia; cum in ea regiones multae sint. Italiam igitur, Rulle definisti, ut arbitratu suo decemuiri possent, quoquo uellent, tam scilicet in Apuliam, quam in Masici montis radices, plebem deducere. quod si in Apuliam, uel incultam ob sterilitatem, uel desertam ex pestilentia: nullum plebs ex tua lege beneficium capiet. AN. IN *Italiam*} lego, An in Apuliam. nam si locus est cum loco conferendus: quis putet cum Masico monte Italiam, quae Masicum ipsum continet, totum uidelicet cum aliqua parte, conferri? Apulia uero recte opponitur Masici radicibus, locus uidelicet maxime uitandus loco maxime expetendo. QVIDNAM *agri?*} pro, qui ager? Agri enim generandi casu dixit. VERO, *inquit*,} Vero, affirmantis aduerbium, ueteribus usitatum. EXSVLE,} tenue, non densum. PERSTRINGI} exerceri, findi. transfertur ad offensiones animi. pro Sextio: Nemo umquam me tenuissima suspicione perstrinxit, quem non praeuerterim. Ad Atticum: Crassus in Pompeiana laude perstrictus. idest, laesus, non tamen grauiter. VIM} sententiam. NE. II *quidem*,} nedum qui suos, nun publicos agros possident. QVI *agros publicos possident*,} qui decedere, non accepta pecunia, debent. cur enim, quod publicum est, uendant? supra: Omnibus legibus agris publicis priuatos esse deductos. INVIDIOSAS} licet non publicas: inuidiosas autem ob eam caussam, quia supra modum: cum ciues plurimi premantur inopia. Infra quoque: Agros aut publicos, aut plenos inuidiae. FORTVNIS *locupletat*,} quia publicorum agrorum possessores, quanti uolent, eos decemuiris uendent, quasi mercatura quadam inter eos constituta. INVIDIA *liberat*.} imminuto possessionum modo, accepta scilicet a decemuiris pecunia. SVLLANORVM} quos inimicis ademptos aut largitus est militibus suis, aut proscriptos uendidit. HORREBANT,} metu agrariae legis. VESTRAM *uim*} uestram potestatem. licet enim uobis, Sullanas assignationes uestris infirmare suffragijs. ORABVNTVR,} prope a supplicibus. HOC *carmen*} certis, immutabilibusq. uerbis. id enim est carmen. pro Rabirio perduellionis reo: Lictor, colliga manus: ista sunt cruciatus carmina. Liuius lib. 1. Lex horrendi carminis erat: Duumuiri perduellionem iudicent. SIBI *intus canit*.} hoc non ad uestram, sed ad suam utilitatem confert. sumptum de Aspendio citarista, sibi intus omnia canente: unde prouerbium. Lib. 1. in Verrem, & ibi Pedianus. SOCERVM} Valgium: de quo or. 1. Quantum tibi agri uendet, ut alios omittam, socer tuus? Et or. 3. Vt facile appareat, eam legem non a uestrorum commodorum patrono, sed a Valgij genero esse conscriptam. VIRVM *optimum*,} contrarium intelligi, satis indicant ea, quae statim subijciuntur. & de eodem or. 3. Socer huius, uir multum bonus est. cum ironia scilicet. De ipso autem Rullo supra: Hic tamen, uir optimus, cum, quem amat, excipit, Cn. Pompeium. IN. ILLIS *reip. tenebris*}. oppressa ciuili bello rep. cum in Sullae partibus esset Rulli Socer. SVBVENIRE} emendis ab eo agris. SVLLANIS *oneribus graui*,} multitudine agrorum, quos, uictore Sulla ad libidinem occupauit. Graui autem, ex inuidia laboranti. qui si agros uendet, inuidiam, quae grauis est, deponet. Translatio in quinque uerbis, Succumbenti, Oppresso, Oneribus, Graui, Deponere.

ORATIO

ORATIO

ET nos non dubitatis, quin uectigalia uestra uendatis, plurimo maiorum uestrorum sanguine, & sudore quaesita, ut Sullanos possessores diuitijs augeatis, periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum spectant, Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uastitatem. Sullanus ager a certis hominibus latissime continuatus, tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis tribuni pl. stridorem unum perferre non possit. hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. Alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter pestilentiam uastum, atque desertum, emetur ab ijs, qui eos uident sibi esse, si non uendiderint, relinquendos. Et nimirum istud est, quod ab hoc tribuno pl. dictum est in senatu; urbanam plebem nimium in rep. posse, exhauriendam esse. hoc enim uerbo est usus, quasi de aliqua sentina, ac non de optimorum ciuium genere loqueretur. Vos uero, Quirites, si me audire uultis, retinete istam possessionem gratiae, libertatis, suffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, festorum dierum, ceterorum omnium commodorum. nisi forte mauultis, relictis his rebus, atque hac luce reip. in Sipontina siccitate, aut in Salapinorum pestilentiae finibus, Rullo duce, collocari. At dicat, quos agros empturus sit: ostendat, & quid, & quibus daturus sit. ut uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos potestis, quaeso, concedere? Quamquam illud est egregium, quod hac lege ante omnia ueneunt, ante pecuniae coguntur, & coaceruantur, quã glaeba una ematur. deinde emi iubet, ab inuito uetat. Quero, si, qui uelint uendere, non fuerint; quid pecunia fiet? referre in aerarium lex uetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem decemuiri tenebunt; uobis ager non emetur. uectigalibus abalienatis, socijs uexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, uos agros non habebitis. Facile, inquit, adducentur pecuniae magnitudine, ut uelint uendere. Ergo ea lex est, qua nostra uendamus, quanti possumus; aliena emamus, quanti possessores uelint. Atque in hos agros, qui hac lege empti sint, colonias ab ijs decemuiris deduci iubet. Quid? omnis ne eiusmodi locus est, ut nihil intersit rep. colonia deducatur in eum locum, nec ne: an est locus, qui coloniam postulet, est qui plane recuset? quo in genere; sicut in ceteris reip. partibus, est operaepretium diligentiam maiorum recordari, qui colonias sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocarunt, ut esse non opida Italiae, sed propugnacula imperij uiderentur. Hi deducent colonias in eos agros, quos emerint. etiam ne, si reip. non expediat? Et in quae loca praeterea uidebitur. quid igitur est caussae, quin coloniam in Ianiculum possint deducere, & suum praesidium in capite, atque ceruicibus uestris collocare? Tu non definias, quot colonias, in quae loca, quo numero colonorum, deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes praesidio, quo uelis? populi R. uectigalibus, atque omnibus copijs ipsum populum R. coerceas? opprimas? redigas in istam decemuiralem ditionem, ac potestatem? Vt uero totam Italiam suis praesidijs obsidere, atque occupare cogitet, quaeso, Quirites, cognoscite. Permittit decemuiris, ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiae colonos deducant, quos uelint: ijsq. colonis agrum dari iubet. num obscure maiores opes, quam libertas uestra pati potest, & maiora praesidia quaeruntur? num obscure regnum constituitur? num obscure libertas uestra tollitur? nam, cum ijdem omnem pecuniam, maximam multitudinem, idest totam Italiam, suis, opibus obtinebunt, ijdem uestram libertatem suis praesidijs & colonijs interclusam tenebunt: quae spes tandem, quae facultas recuperandae uestrae libertatis relinquetur?

EXPLANATIO

ET. VOS *non dubitatis*,} haec inferuntur, ut plebem ab accipienda Rulli lege remoueat. Legem, inquit, non pro uestris, sed pro domesticis commodis ferente Rullo, & quasi carmen sibi intus canente, dubitatis uectigalia uestra uendere, plurimo maiorum uestrorum sanguine & sudore quaesita, ut Sullanos possessores diuitijs augeatis, periculo liberetis? Idest: dubitare debetis, & minime uendenda statuere. nam si pro lege Manilia cum ait Cicero: Et dubitabit quisquam, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia uestrae memoriae bella conficienda diuino quodã consilio natus esse uideatur? haec, inquam, cum ait, si affirmat, & Pompeio transmittendum esse bellum Mithridaticum significat: certe hic, addita particula, non, negat potius, quam affirmat, & ostendit uectigalia non esse uẽdenda: & ut ex his uerbis, Dubitabit quisquam, quin, elicitur affirmatio; sic ex his, Non dubitatis, quin, id, quod affirmationi contrarium est. PERICVLO} quod ex inuidia imminet. VERI,} qualis non est Rullus, qui se fingit popularem esse, cum sit ostentatione potius, quam ueritate. FORTIS} quid est enim bona mens animo destituta? Fortis igitur, quem a populari caussa nihil deterreat. STRIDOREM *unum*} uedum conciones multas, magna uoce habitas. EMETVR *ab ijs*,} pro, de ijs. ement enim decemuiri ab ijs, qui propter sterilitatem agros illos non esse colendos, aut propter pestilentiam relinquendos putant. VOBIS. INDVCETVR.} uobis, ut magno emptus, ostendetur. Animaduertenda uerbi significatio. nam, inducere, & hic, & infra, ualet, in tabulas publicas referre: ut ad Appium: Testes sunt rationes ciuitatum: in quibus, quantum quaeque uoluit, legatis tuis datum, induxit. VASTVM,} nullis cultoribus: ut pro Sextio, uastum forum, in quo solitudo. DICTVM *est in senatu*,} potuit hoc Rullus dicere ante Kal. Ian. cum aliquot diebus antea uetere instituto magistratum iniuisset. VRBANAM *plebem*} agris carentem. propterea rustica nobilior, cui rura. erant autem

urbanae tribus, Palatina, Esquilina, Collina, Suburana: in quas transferri, ut ait Plinius, ignominia esset. in his & urbana plebs & libertini suffragium ferebant. Epitome lib. xx. & Asconius. NIMIVM *in rep. posse,*} in suffragijs: cum in quattuor tribubus dispertita esset. EXHAVRIENDAM} uerbum plebis auribus iniucundum. contemptu enim quodam dici uidetur, similitudine rerum, quae quia non placent, exhauriuntur. RETINETE *istam possessionem*} urbem Romam ne relinquite suasu tribuni pl. certorum hominum, suaq. potissimum, non uestra commoda cogitantem. GRATIAE,} quam inire licet ab ijs, de quibus magistratum petentibus in campo Martio suffragium fertis. LIBERTATIS,} nam seruire legibus libertas est. alibi alia fortasse ratio. SVFFRAGIORVM,} quae sunt in manu uestra. DIGNITATIS.} non modo dignitas, uerum etiam maiestas tribuitur interdum populo Romano. quid enim maius, quam posse magistratus & imperia mandare? IN *Sipontina siccitate,*} unde sterilitas. IN *Salapinorum pestilentiae finibus*} unde solitudo. Opida Apuliae sunt Sipontum, & Salapia. Vitruuius, Plinius Strabo, Lucanus. RVLLO *duce,*} uidete, quem secuturi ducem sitis: eum; qui uos eo ducet, ubi uel agri steriles, uel pestilens caelum. AT *dicat,*} si mentior, ipse me refellat, agris nominatis, quos empturus sit. ARENAM *aliquam,*} ubi inculti agri, ut in Sipontina siccitate. PALVDES} ubi pestilentes, ut in Salapinorum finibus. EMAT,} deinde magno se emisse dicat, quod minimo emerit, in hoc quoque carmen sibi intus canens. QVID *pecunia fiet?*} pro, de pecunia. usitatus loquendi modus. in Verrem lib. I. Quid hoc homine faciatis? Terentius Andr. Nec, quid me nunc faciam, scio. REFERRE *in aerarium lex uetat, exigi prohibet.*} or. I. Pecunia coacta est ad agros emendos: ij porro ab inuitis non ementur: si consenserint possessores non uendere, quid futurum est? referetur pecunia? non licet. exigetur? uetat. NOSTRA} priuatos agros. IN *Ianiculum*} de hoc, & sequentibus, or. I. AD VIM *tuam*} libri ueteres, Ad uim tuam etiam. quod si accipimus, erit sensus: ad uim quoque tuam, nedum ad reliquas libidines. COLONOS *deducant,*} Colonos, non colonias. quia colonia noua in coloniam ueterem, auspicato deductam, dum esset incolumis, deduci non poterat: nouos tamen colonos adscribi licebat Phil. 2. SVIS *praesidijs, & colonijs*} praesidia uocat colonos in ueteres colonias adscriptos; quos alibi suos milites.

ORATIO

AT enim ager Campanus hac lege diuidetur, orbis terrae pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem amplissimam, atque ornatissimam. atqui quid ad haec possumus dicere? De commodo uestro prius dicam, Quirites: deinde ad amplitudinem, et dignitatem reuertar: ut, si quis agri aut opidi bonitate delectetur, ne quid exspectet; si quem rei dignitas commouet, ut huic simulatae largitioni resistat. ac primum de opido dicam; si quis est forte, quem Capua magis, quā Roma, delectat, Quinque millia colonorum Capuam scribi iubet. ad hunc numerum quingenos sibi singuli sument. quaeso nolite uosmetipsos consolari: uere, & diligenter considerate. Num uobis, aut uestri similibus, integris, quietis, otiosis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? si est omnibus uobis, aut maiori uestrum parti, quamquam me uester honos uigilare dies, atque noctes, & intentis oculis omnes reip. partes intueri iubet; tamen paullisper, si ita commodum uestrum feret, conniuebo. sed si quinque hominum millibus, ad uim, facinus, caedemq. delectis, locus atque urbs, quae bellum facere atque instruere possit, quaeritur: tamen ne patiemini, uestro nomine contra uos firmari opes, armari praesidia, urbes, agros, copias comparari? nam agrum quidem Campanum, quem uobis ostentant, ipsi concupiuerunt: deducent suos, quorum nomine ipsi teneant, & fruantur: coement praeterea: ista dena iugera continuabunt. nam, si dicent, per legem id non licere: ne per Corneliam quidem licet: at uidemus (ut longinqua mittamus) agrum Praenestinum a paucis possideri. neque istorum pecunijs quidquam aliud deesse uideo, nisi eiusmodi fundos, quorum subsidio familiarum magnitudines, & Cumanorum, ac Puteolanorum praediorum sumptum sustinere possint. Quod si uestrum commodum spectat, ueniat, & coram mecum de agri Campani diuisione disputet. Quaesiui ex eo Kalendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodum illum agrum esset distributurus. respondit, a Romilia tribu se initium esse facturum. primum, quae est ista superbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante rusticis detur ager, qui habent, quam urbanis, quibus ista agri spes, & iucunditas ostenditur? aut, si hoc ab se dictum negat, & satisfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena describat, a Suburana usque ad Arniensem nomina uestra proponat. si, non modo dena iugera dari uobis, sed ne constipari quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanū, intelligetis: tamen ne uexari remp. contemni maiestatem populi R. deludi uosmetipsos diutius a tribuno pl. patiemini? Quod si posset ager iste ad uos peruenire; non ne eum tamen in patrimonio uestro remanere malletis? unum ne fundum pulcherrimum populi R. caput uestrae pecuniae, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum uectigalium, horreum legionum, solatium annonae, disperire patiemini? an obliti estis, Italico bello, amissis ceteris uectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis cetera illa magnifica populi R. uectigalia perleui saepe momento fortunae, inclinatione temporis, pendere? quid nos Asiae portus, quid Syriae rura, quid omnia trāsmarina uectigalia iuuabunt, tenuissima suspicione praedonum, aut hostium iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cum eiusmodi est, ut domi sit, & omnibus praesidijs opidorum tegatur; tum neque bellis infestum, nec fructibus uarium, nec caelo ac loco calamitosum esse solet. Maiores nostri non solum id, quod de Campanis ceperant, non imminuerunt, uerum etiam, quod ei tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerunt. qua de caussa nec duo Gracchi, qui de plebis R. commodis plurimum cogitauerunt, nec L. Sulla, qui omnia sine ulla religione, quibus uoluit, est dilargitus,

agrum

agrum Campanum attingere ausus est. Rullus exstitit, qui ex ea possessione remp. demoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Sullae dominatio deiecisset. quem agrum nunc praetereuntes uestrum esse dicitis; & quem per iter qui faciunt, externi homines uestrum esse, audiunt: is, cum erit diuisus, neque erit, neque uester esse dicetur. At qui homines possidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad seditionem parati; qui, simulac decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad caedem esse possint. deinde ad paucos, opibus, & copijs affluentes, totum agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas a maioribus pulcherrimas uectigalium sedes, armis captas, accepistis, gleba nulla de paternis, atque auitis possessionibus relinquetur. ac tantum intererit inter uestram, & priuatorum diligentiam, quod, cum a maioribus nostris P. Lentulus, is qui princeps senatus, in ea loca missus esset, ut priuatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciasse, nulla se pecunia fundum cuiusdam emere potuisse, eumque, qui nollet uendere ideo negasse se adduci posse uti uenderet, quod, cum plures fundos haberet, ex illo solo fundo numquam malum nuncium audisset. Itane uero? priuatum haec caussa commouit; populum R. ne agrum Campanum priuatis gratis, Rullo rogante, tradat, non commouebis? atque idem populus R. de hoc uectigali potest dicere, quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos uobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hispaniarum uectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliae ciuitatibus bello fugitiuorum M'. Aquillius etiam mutuum frumentum dedit: at ex hoc uectigali numquam malus nuncius auditus est. cetera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates sustentantur. Deinde, in hac assignatione agrorum ne illud quidem dici potest, quod in ceteris, agros desertos a plebe, atque a cultura hominum liberorum esse non oportere. sic enim dico; si Campanus ager diuidatur, exturbari & expelli plebem ex agris, non constitui, & collocari. totus enim ager Campanus colitur, & possidetur a plebe, & a plebe optima, & modestissima: quod genus hominum optime moratum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola tribuno funditus eijcitur. atque illi miseri, nati in illis agris, & educati, glebis subigendis exercitati, quo se subito conferant, non habebūt: his robustis, & ualentibus, et audacibus decemuirum satellitibus agri Campani possessio tota tradetur. & ut uos nunc de uestris maioribus praedicatis, hunc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic uestri posteri de uobis praedicabunt, hunc agrum patres nostri, acceptum a patribus suis, perdiderunt. Equidem existimo, si iam campus Martius diuidatur, & unicuique uestrum, ubi consistat, bini pedes assignentur: tamen promiscue toto, quam proprie parua frui parte malletis. Quare, etiamsi ad uos esset singulos aliquid ex hoc agro peruenturum, qui uobis ostenditur, alijs comparatur: tamen honestius eum uos uniuersi, quam singuli, possideretis. nunc uero, cum ad uos nihil pertineat, sed paretur alijs, eripiatur uobis: non ne acerrime, tamquam armato hosti, sic huic legi pro uestris agris resistetis? Adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera. Quasi uero paullum differat ager Cāpanus ac Stellatis. & multitudo, Quirites, quaeritur, qua illa opida omnia compleantur. nam dixi antea, lege permitti, ut, quae uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis suis occupent. Calenū municipium complebunt: Theanum opprimient: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam suis praesidijs deuincient: Puteolos uero, qui nūc in sua potestate sunt, suo iure libertateq. utuntur, totos nouo populo, atque aduenticijs copijs occupabunt. tunc illud exsiliū Campanae coloniae, uehemēter huic imperio timendum, Capuā a decemuiris inferetur: tunc contra hanc Romam, communem patriam omnium nostrū, illa altera Roma quaeretur. in id opidum homines nefarij remp. nostram transferre conantur, quo in opido maiores uestri nullā omnino remp. esse uoluerunt: qui tres solum urbes in terris omnibus Carthaginem, Corinthum, Capuam, statuerunt posse imperij grauitatem, ac nomen sustinere. deleta Carthago est, quod cum hominum copijs, tum ipsa natura, ac loco, succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimis insulis populi R. uidebatur. Corinthi uestigium uix relictum est: erat enim posita in angustijs, atque in faucibus Graeciae, sic, ut terra claustra locorum teneret, & duo maria, maxime nauigationi diuersa, paene coniungeret, cum pertenui discrimine separarentur. haec, quae procul erant a conspectu imperij, non solum afflixerunt, sed etiam, ne quando recreata exsurgere, atque erigere se possent, funditus, ut dixi, sustulerunt. de Capua multum est & diu consultum. exstant litterae, Quirites, publicae: sunt S. C. complura. statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, magistratus, publicum ex illa urbe consilium sustulissent, imaginem reip. nullam reliquissent, nihil fore quod Capuam timeremus. itaque hoc perscriptum in monumentis ueteribus reperietis: ut esset urbs, quae res eas, quibus ager Campanus coleretur, suppeditare posset: ut esset locus comportandis, condendisq. fructibus; ut aratores, cultu agrorum defessi, urbis domicilijs uterentur; iccirco illa aedificia non esse deleta. uidete, quantum interuallum sit interiectum inter maiorum nostrorum consilia, & inter istorum hominum dementiam. illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atque horreum Campani agri esse uoluerunt: hi, expulsis aratoribus, effusis ac dissipatis fructibus uestris, eandem Capuam sedem nouae reip. constituunt, molem contra ueterem remp. comparant. quod si maiores nostri existimassent, quemquam in tam illustri imperio, & tam praeclara populi R. disciplina M. Bruti, aut P. Rulli similem futurum; (hos enim nos duos adhuc uidimus, qui hanc remp. Capuam totam transferre uellent) profecto nomen illius urbis non reliquissent. uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiam si senatum, et magistratum sustulissent, agrumq. ciuibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerent, atque qui ante omnia commutarent, quam nos audire possemus; hic uero, in oculis senatus, populiq. R. nihil posse exsistere. quod non ante exstingui, atque opprimi posset, quam plane exortum, ac natum esset. neque uero ea res fefellit homines diuina mēte, & consilio praeditos. nam post Q. Fuluium, Q. Fabium cos. quibus consulibus Capua deuicta, atque capta est, nihil est in ea urbe contra hanc remp. non dico factum, sed omnino cogitatum. multa post ea bella gesta cum regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate, & ceteris: multa praeterea grauia, Carthaginiensium, Corinthium, Numantinum: multae in hac rep. se-

ditiones domesticae, quas praetermitto: bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis externisq. bellis Capua non modo non obfuit, sed opportunissimam se nobis praebuit, & ad bellum instruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac sedibus suos recipiendos. homines non inerant in urbe, qui malis concionibus, turbulentis S. C. iniquis imperijs remp. miscerent, & rerum nouarum caussam aliquam quaererent. neque enim concionandi potestas erat cuiquam, nec consilij capiundi publici: non gloriae cupiditate efferebantur: propterea quod, ubi honos publice non est, ibi gloriae cupiditas esse non potest: non contentione, non ambitione discordes. nihil enim supererat, de quo certarent; nihil, quod contra peterent; nihil, ubi dissiderent. itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandam ferociam ratione, & consilio maiores nostri ad inertissimum, & desidiosissimum otium perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerunt, quod urbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt: & multum in posterum prouiderunt, quod, neruis urbis omnibus exsectis, urbem ipsam solutam, ac debilitatam reliquerunt. Haec consilia maiorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda, & P. Rullo uisa sunt: neque te P. Rulle omina illa M. Bruti, atque auspicia a simili furore deterrent. nam & ipse, qui deduxit, & qui magistratum Capuae, & Leocreanti ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbissimas impiorum poenas pertulerunt.

EXPLANATIO

ATENIM} argumentum pro Rulli lege; quod infirmatur paullo post. CAPVAM} quae adhuc praefectura erat, colonia uero facta est C. Caesaris lege. VRBEM *amplissimam, atque ornatissimam.*} quo gratior plebi Lex debet esse: cum ei sedes ac domicilium in eiusmodi urbe proponatur. A *T*-QVI *quid ad haec possumus d cere?*} hoc loco quid est quod respondeam? Quasi responderi nihil posse uideatur: cum tamen ipse paullo post multa respondeat. DE *opido*} ualde ingenium. cum pro lege disputat, quod ex Rulli persona facit, urbem uocat, dignitatis gratia: cum aduersus legem, opidum, ut plebi minuat migrandi cupiditatem. SI . QVIS *est forte,*} satis argute: cum esse nemo debeat. ROMA} emphasis in nomine. AD *hunc numerum*} ut hic numerus conficiatur. QVINGENOS *sibi singuli sument.*} arbitratu suo decemuiri, permittente lege, deligent, singuli quingenos, ut quinque colonorum millia sint. quo primum beneficio sibi deuinctos habebunt: deinde, quos in agrum Campanum deduci lex iubet, eorum nomine agrum ipsi tenebunt, & fruentur. CONSOLARI:} spe agri Campani. VERE,} uti se res habet, non inani & falsa quadam spe. INTEGRIS,} probis: unde integritas. QVIETIS, *otiosis*} Quietis ad animum, Otiosis ad corpus refertur. VESTER *honos*} hoc significat, laborandum esse populo de honore potius, quam de commodo, se tamen commodi quoque rationem habiturum. CONNIVEBO.} quasi honoris immemor. OMNES *reip. partes*} ne quid resp. detrimenti patiatur. VESTRO *nomine*} quasi uobis hac agraria lege consulatur. OPES,} decemuirum. PRAESIDIA,} milites, colonorum specie, ac nomine. CONTINVABVNT.} alijs emptis iugeribus. supra. Sullanus ager, latissime continuatus. CORNELIAM} L. Sullae. AGRVM *Praenestinum*} quo Sulla, Praenestinis, tamquam Marianis, infensus, coloniam miserat. & colonia uocatur or. I. in Catil. A PAVCIS} ademptum colonis a Sulla missis. FAMILIARIVM} seruorum. SVMPTVM} qui fit maximus uoluptatis gratia in amoenissimis Cumanis, Puteolanisq. praedijs. VRBANIS,} qui agros non habent. OSTENDITVR?} cum in senatu dixerit, Vrbanam plebem in rep. nimium posse, exhauriendam esse. quasi eam in agrum Campanum mittere cogitaret. OMNIBVS *nobis*} & rusticis, & urbanis tribubus. DESCRIBAT} diuidat agrum Campanum. infra: Adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera. Et ad Cassium: Immunitates dantur: pecuniae maximae describuntur. A SVBVRBANA} libri ueteres, Ab usura nam. de quo dubitante olim Faerno, dixi reponendum, A Suburana. erat enim Suburana tribus, urbana: & in urbanis eam Varro primam nominat: ualet autem, A Suburana usque ad Arniensem, a prima urbana usque ad ultimam rusticam: ut populus comprehendatur uniuersus. ARNIENSEM} locorum interuallo a Suburana longissime disiunctam: quod ex ipso patet nomine: dicta est enim ab Arno, Etruriae fluuio. DELVDI *nosmetipsos*} falsa agrorum ostentatione. FVNDVM *pulcherrimum populi Romani.*} hac de re sic or. I. Praetermitto illa, quae, nemo est, quin grauissime, & uerissime conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonae, horreum belli, subligno, claustrisq. reip. positum uectigal seruare non potuisse. Et pro lege Manilia: Aguntur certissima populi Romani uectigalia, & maxima: quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. In eadem oratione dicit idem alijs uerbis: Haec uobis prouincia, Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere uultis, non modo a calamitate, sed etiam a metu calamitatis est defendenda. ITALICO *bello*} quod & Sociale, & Marsicum dictum est. Itali enim, se iure ciuitatis, iam promisso, excludi, aegerrime ferentes, grauissimum populo Romano bellum intulerunt. QVANTOS *agri Campani, fructibus exercitus alueritis?*} idem lib. 2. in Verrem. ILLA *magnifica*} transmarina, quae pluris, quam Italica, locantur. TENVISSIMA *suspicione praedonum, aut hostium iniecta?*} hoc est, quod ait pro lege Manilia: Ceteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur; at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. nam cum hostium copiae non longe absunt; etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal conseruari potest.

quare saepe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. BELLIS *infestum,*} quia bellis non nexatur, cum sit sub signo, claustrisq. reip. positum: ut or. I. dixit. Iufestum, hic patiendi significatione accipieudum, ut pro Sex. Roscio. Filij uita infesta, saepe ferro, atque insidijs appetita. Pro Plancio: Dolebam, iudices & acerbe ferebam, si huiua salua ob eam ipsam caussam esset infestior, quod is meam salutem, atque uitam sua beneuolentia, praesidio, curaq. texisset. NEC *fructibus uarium,*} numquam enim fructus imminuuntur. CAELO, *ac loco*} propter caeli temperiem, loci salubritatem. NON *imminuerunt,*} uon diuiserunt, quos diuidi Rullus lege sua uult, plebi Romanae agroa de Campanis captos, sed, ut fundum populi Romani, subsidium belli, fuudamentum uectigalium, retinendũ putarunt. QVOD *& tenebant,*} sequor antiquorum librorum consensum, nou aduersante sententia. alij pro, Et, reponunt, Ei: ut sit, Quod ij tenebant. Sed, Ei, nominandi casu, inusitatum puto. QVIBVS *adimi iure non poterant,*} quia uicti bello non erant, sed in pace manserant. DVO *Gracchi,*} qui leges agrarias tulerunt. supra. SINE *ulla religione,*} cui tamen religio fuit Campanum agrum attingegere. DIMOVERET,} ut plebi diuideret. VESTRVM *esse dicitis,*} quod enim publicum est, populi Romani est. QVEM *per*} poetice, pro, per quem, ut Transtra per & remos, Virgilins. sed in antiquis libris quod legitur, Quem pariter, iter qui faciunt, ego sane non contemno. quid enim habet uitij? at illud, Quem per, improbari ea ratione potest, quod iter per uiam, non per agrum fit: idq. confirmatur uerbo, Praetereuntes. nam, praeterire, non est, per aliquem locum, sed ante aliquem locum transire: ut ad Att. Praeterijt uillam meam Curio. AD. PAVCOS,}. ad ipsos decemuiros. supra: Deducent suos, quorum nomine ipsi teneant, & fruantur. coement praeterea: ista dena iugera continuabunt. PATERNIS, *atque auitis*} quas patres, auiq. uestri, non priuatim, sed publico uectigalium nomine tenuerunt. P. LENTVLVS,} is, qui cum Catilina coniurauit. or. 3. in Catil. PVBLICA *pecunia coemeret,*} ut ager publicus continuaretur, priuata possessione non interruptus. EX *illo solo fundo numquam malum nuncium audisset.*} hoc ideo dicit, ut populus Romanus, priuati hominia exemplo, turpe sibi putet a rep. dimoneri, & quinque millibus colonorum diuidi uectigal agri Campani, unde malus nuncius numquam audiatur, idest, quod semper idem sit, non bellis infestum, non fructibus uarium, non caelo ac loco calamitosum: cum e ceteris uectigalibus malus nuncius nonnumquam audiatur. GRATIS} uult enim Rullus in eum agrum quinque millia colonorum deduci, pecunia non soluta. nam colonis agri diuidebantur gratis. M'. AQVILLIVS} qui de seruis, iu Sicilia deletis, ouauit. BELLI *facultatibus*} rebus ijs, quae sunt in bello. est enim lepor quidam in sententia, iteratione eiusdem uerbi. Cetera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates sustentantur. quod si quis malit, Difficultatibus: eius nou improbabo sententiam, a mea tamen non discedam. NON *oportere.*} quasi nuuc ea ratione Rullus ad agri Campani diuisionem adducatur, quod ab hominum cultura deseratur. PLEBEM} Campanam, quae publicum agrum colit, & inde sibi uictum quaerit. A PLEBE, *& a plebe optima,*} a pauperibus, optimis uiris: quo minus expelli debent. Leporem habet iteratio eiusdem uerbi. PLEBICOLA} derisio: qui enim se plebis consulere commodis profitetur, is plebem optimam, & modestissimam ex ijs agris, in quibus uata, educataq. est, exturbabit, atque expellet. GLEBIS *subigendis*} cum ceteras artes ignorent, quibus parare uictum possent. HVNC *agrum*} de Campano loquitur. ALIIS} ipsis decemuiris. supra: Agrum Campauum, quem uobis ostentant, ipsi concupiuerunt; deducent suoa, quorum nomine ipsi teneant, & fruantur. ERIPIATVR *uobis:*} ager enim Campanus publicus patrimonium est populi Romani, maiorum armis & uirtute partum. STELLATEM *campum agro Campano.*} hic uon differt campus ab agro: ut sequentibus apparet. Campum tamen appellat, uel quia uon, ut Campanus, totus coleretur, uel quia parem fructum non ferret. ad Atticum etiam lib. 2. campum uocat, uon agrum: similiter Suetouius in Iulio. ET *multitudo,*} placet quod alijs, sed, pro, Et: cum iu antiquis libris, Ac Stellatis, & multitudo, legatur. THEANVM} quod est in Campania. nam alterum in Apulia, nominatum in Cluentiana. NVNC} libertate fortasse, & suo iure Sulla donati, quia pro Mario non pugnassent. quo patet, cetera opida, proxime nominata, in sua potestate, ut Puteolos, uon fuisse, nec suo iure, suaq. libertate usos esse: quia scilicet municipia erant, & cum ciuitatis Romanae ius haberent, suffragiumq. in tribubus ferrent, Romanis legibus uti cogebantur. EXSILIVM} Vexillum, esse reponendum, docet antiquus moa, indicatus Phil. 2. his uerbis. Casilinũ coloniam deduxisti, quo erat paucis anuis ante deducta, ut uexillum tolleres, ut aratrum circumduceres. Coloniae igitur cum uexillo, auctore etiam Appiano lib. 2. deducebantur. INFERETVR:} hostile uerbum: quo magis timeatur decemuirum potestas. COMMVNEM *patriam omnium nostrum,*} siue nati Romae simua, siue non simus. ipse enim Arpinas, alij alibi uati. duas autem patrias, naturae unam, iuris alteram, appellat lib. I. de Leg. QVO *in opido*} iterato opidi uocabulo, magis periculum ostendit ex noua colouia, argumento a maioribus ducto. PORTIBVS,} duobus, uno ad occidentem, altero ad orientem spectante. EXCVRRERE} in mediterraneas regiones: uel generatim dictum, excurrere quocumque uellet. IMMINERE} ut maxime propinquis. ITA} aut abundat, aut mendosum est. nec, Italiae, placet: uon enim Africa Italiae, sed propinquioribus imminet insulis. FRVCTVOSISSIMIS} Siciliae, & Sardiniae. DVO *maria*} Iouium, & Aegaeum: unde bimarem poetae nuncuparunt. DIVERSA} cum Iouium ad Italiam, Aegaeum ad Asiam spectet. PERTENVI *discrimine*} Isthmo, sex millibus passuum. alioqui peninsula Pelopounesus. LITTERAE *publicae:*} non epistolae, sed quae scripta sunt ad rei memoriam in senatu. lib. I. in Verrem. Quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo litterarum, & testium declarauit.

Ibidem.

Ibidem. Vnam ex decem nauibus, non ui tempestatis, sed haec horribili tempestate sociorum amissam, in litteras publicas retulerunt. SENATVM, *publicum ex illa urbe consilium sustulissens*, } quasi definitionem senatus addidit, publicum consilium. M. BRVTI, } qui legem tulit de colonia Capuam deducenda. QVI *hanc remp. Capuam totam transferre uellent*, } indignationis commouendae gratiae, non, coloniam Capuam deducere, quod proprijs apertisq. uerbis explicari poterat, sed, remp. & remp. totam Capuam transferre dixit: ut supra quoque. QVIBVS *consulibus* } dissentit a Liuio, qui non a Q. Fuluio consule, sed ab eo proconsule, biennio ante, captam Capuam scribit. PHILIPPO, } Philippus, & Persa filius, Macedoniae reges, ille a T. Quinctio Flaminino, hic a L. Aemilio Paullo uictus est. Antiochus Asiae, ab Africani maioris fratre L. Scipione: Pseudophilippus Macedoniae, a Q. Metello: Aristonicus Asiae minoris, Attali filius expellice, a M' Aquillio: Mithridates Ponti, a Sulla, Murena, Lucullo, Pompeio: quorum duo priores antea, Lucullus hoc anno, Pompeius triennio post triumphauit. CARTHAGINIENSIVM, } primum, secundum, tertium, quod Africanus minor, euersa Carthagine, confecit. CORINTHIVM, *Numantinum*, } Corinthum L. Mummius deleuit, Numātiam Africanus. uterque triumphauit, sicuti omnes iam nominati. FREGELLANVM, } Fregellas L. Opimius, is, qui consul C. Gracchum occidit, praetor caepit, & euertit. Velleius, Asconius, Epitome, alij. MARSICVM: } Sociale: a Marsis primis arma sumentibus, ademptae ciuitatis dolore, & iracundia. Italicum, Sociale, Marsicum, idem uocatur. REPREHENDENDA } quia de colonijs Capuam deducendis cogitarunt. IPSE, *qui deduxit*, } lator legis Brutus, idem coloniam deduxit. QVI *magistratum Capuae & Leocreanti ceperunt*, } Considium, & Saltium, duumuiros, significat. Illud autem, Et Leocreanti, quod corruptum esse constat, similitudinem litterarum, & sententiae ueritatem secutus, ita corrigo, Ea lege creati. nam & Caesare consule gener eius Pompeius, socer Piso, eadem lege, quam ille de colonia Capuam deducenda tulit, duumuiri creati sunt. IMPIORVM } quasi de patria, qui Capuae colonos, & magistratum esse uellent, contra quam maiores statuerant, impie cogitarint.

ORATIO

ET, quoniam Bruti, atque illius temporis feci mentionem, commemorabo id, quod egomet uidi, cum uenissem Capuam, coloniam deductam L. Considio, & Sex. Saltio, quemadmodum ipsi loquebantur, praetoribus: ut intelligatis, quantam locus ipse afferat superbiam: quae paucis diebus, quibus illo colonia deducta fuit, perspici atque intelligi potuit. Nam primum, id quod dixi, cum ceteris in colonijs duumuiri appellentur, hi se praetores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem attulisset, non ne arbitramini paucis annis fuisse consulum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed, ut hic praetoribus anteeunt, cum fascibus duobus. erant hostiae maiores in foro constitutae, quae ab his praetoribus de tribunali, sicut a nobis consulibus de consilij sententia probatis, ad praeconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde Patres conscripti uocabantur. Iam uero, uultum Considij uidere, ferendum uix erat. quem hominem ut grandi macie torridum, Romae cōtemptum, abiectum uidebamus, hunc Capuae Campano supercilio, ac regio spiritu cum uideremus, Magios, Blossios mihi uidebar illos uidere, ac Iubelios: Iam uero, qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplasia quae concursatio percunctantium, quid praetor edixisset? ubi cenaret? quid enunciasset? nos autem, hinc Roma qui ueneramus, iam non hospites, sed peregrini, atque aduenae nominabamur. Haec qui prospexerint, maiores nostros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos a nobis, & colēdos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nunc uos, quaeso, perspicite, atque cognoscite. non ingenerantur hominibus mores tam a stirpe generis, ac seminis, quam ex ijs rebus, quae ab ipsa natura loci, & a uitae consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginienses fraudulenti, & mendaces, non genere, sed natura loci, quod, propter portus suos, multis & uarijs mercatorum et aduenarum sermonibus ad studium fallendi studio quaestus uocabantur. Ligures montani, duri, atque agrestes: docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, & magno labore quaesitum. Campani semper superbi bonitate agrorū, & fructuum, magnitudine urbis, salubritate, descriptione, pulchritudine. ex hac copia, atque omnium rerum affluentia primum illa nata sunt; arrogantia, qua a maioribus nostris alterum, Capua consulem postulauit; deinde ea luxuries, quae ipsum Hānibalem, armis etiam tum inuictum, uoluptate uicit. Huc isti decemuiri cum IↃↃ colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, sex pontifices constituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus positam, & conuallibus, cenaculis sublatam, atque suspensam, non optimis uijs, angustissimis semitis, prae sua Capua, planissimo in loco explicata, ac prae illis semitis irridebunt, atque contemnent. agros uero, Vaticanum, & Pupiniam, cum suis optimis, atque uberibus campis conferendos scilicet putabunt. opidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per risum, ac per iocum contendent; Labicos, Fidenas, Collatiam, ipsum hercle Lanuuium, Ariciam, Tusculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeius, Nuceria non comparabunt. quibus illi rebus elati, & inflati, fortasse non continuo, sed certe si paullum assumpserint uetustatis, ac roboris, non continebuntur; progredientur longius, efferentur. singularis homo priuatus, nisi magna sapientia praeditus, uix facile sese regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs, continet: nedum isti, ab Rullo, & Rulli similibus conquisiti, atque electi, coloni Capuae, in domicilio superbiae, atque in sedibus luxuriae collocati, non statim conquisituri sint aliquid sceleris, & flagitij: immo uero etiam hoc magis, quam illi ueteres, germaniq. Campani, quod in uetere fortuna illos natos & educatos nimiae tamen rerum omnium copiae deprauabant; hi ex summa egestate in eandem rerum abundantiam traducti, non solum copia, uerum etiam insolentia commouebuntur.

EXPLA-

EXPLANATIO

COLONIAM *deductam* } lege M. Bruti. NON *cum bacillis,* } solis, ut in ceteris colonijs. PRAETORIBVS } ut, quod sibi nomen sumpserant, praetoriae potestatis insignia praeferentes, et ipsa comprobarent. CVM *fascibus duobus.* } in urbe praetores binis lictoribus, in prouincijs sex utebantur: ut ex Censorino, Polybio, Ciceronis oratione pro lege Manilia intelligitur. HOSTIAE *maiores* } ut taurus, iuuencus. minores enim, agna, sus, caper, capra. AB . HIS *praetoribus* } cum irrisione: quia, cum duumuiri essent, praetores appellari malebant. PROBATIS, } uitiosa uox: integra, Probantibus. sed omnes in mendo consentiunt ueteres libri. AD *tibicinem* } praecinere solitum in sacris tibicinem, ut omittam Liuium, indicat lapis antiquus, quem accurate depictum misit ad me uir optimus, excellens iure ciuili, & idem elegantiore doctrina perpolitus, Luca Paetus, nobilis Romanus ciuis. PATRES *conscripti* } ironia. tunicati enim erant, qui Capuae a duumuiro Considio, tamquam Romae senatores a consule, aut a praetore, uocabantur. VT . GRANDI *macie torridum* } uaegrandi, rectius uidetur. MAGIOS, *Blossios, Iubellios* }. ueteres Campanos. D Magius nominatur a Liuio lib. XXIII. D. Iubelius Taurea eodem libro, & XXVI. & in epitome lib. XII. Blossius a Cicerone in Catone. Quod autē, Decios, Magios, legitur oratione in Pisonem, fortasse mendosum; & reponi potest, Decimos Magios. TVNICATORVM, } non, ut Romae, togatorum. IN . ALBANA, *& Sepl. sia* } quibus in foris unguenta uendebantur. HINC *Roma* } quasi ex urbe ignobili. HAEC } superbiam, & arrogantiam, ingeneratam ex ijs rebus, quibus alimur, & uiuimus. CAMPANI *semper superbi* } de quorum superbia sic apud Valerium Max. lib. IX. cap. 5. Insolentiae inter Carthaginiensem & Campanum senatum quasi aemulatio fuit. ille enim separato a plebe balneo lauabatur: hic diuerso foro utebatur. ALTERVM *Capua consulem postulauit.* } bello Punico secundo. Liuius lib. XXIII. HVC } in eum locum, qui mores hominum facile corrumpat. ISTI *decemuiri* } Isti, qui suam potentiam, non uestra commoda, curabunt. CENTVM *decuriones,* } tamquam senatores in colonia. centum autem ad imaginem senatus a Romulo constituti. NON *optimis uijs, angustissimis semitis,* } qualis ad incendium Neronis mansit: ut ex Taciti uerbis colligitur. Impetu, inquit lib. XV. peruagatum incendium plana primum, deinde in edita assurgens, rursus inferiora populando anteijt remedia uelocitate mali & obnoxia urbe artis itineribus, hucq. & illuc flexis, atque enormibus uicis, qualis uetus Roma fuit. PRAE *illis semitis* } Semitae differunt a uijs: angustiores enim sunt. Illis, dixit, tamquam irridendis, ex persona Campanorum. CONTENDENT. } conferent. pro lege Manilia: Ea magis ex aliorum contentione, quam ipsa per sese, cognosci, atque intelligi possunt. Tacitus lib. IV. Nemo nostros annales cum scriptura eorum contenderit, qui ueteres populi Romani res composuere. NON *comparabunt.* } abest, Non, ab antiquis libris. ut haec Cicero cum ironia dicat, pro, scilicet comparabunt. SI . PAVLLVM *assumpserint uetustatis, ac roboris;* } si inueterauerint; ut eorum uires dies augeat. AVCTORIBVS } ijs, qui tibi, ut agrariam legem ferres, auctores fuerunt.

ORATIO

HAEC tu, P. Rulle, M. Bruti sceleris uestigia, quam monumenta maiorum sapientiae, sequi maluisti: haec tu cum istis tuis auctoribus excogitasti, ut uetera uectigalia uenderetis, & expilaretis noua; ut urbi Capuam ad certamen dignitatis opponeretis; ut sub uestrū ius, iurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbem subiungeretis; ut, cum omnem pecuniam ex aerario exhausissetis, ex uectigalibus redegissetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus nostris coegissetis, tamen omnes uobis pecunias ad nutum uestrum penderent; ut ijdem partim inuidiosos agros a Sullanis possessoribus, partim desertos ac pestilentes a uestris necessarijs, a uobismetipsis emptos, quanti uelletis populo R. induceretis; ut omnia municipia, coloniasq. Italiae nouis colonis occuparetis; ut, quibuscumque in locis uobis uideretur, ac quam multis uideretur, colonias collocaretis; ut omnem remp. uestris militibus, uestris urbibus, uestris praesidijs cingeretis, atque oppressam teneretis; ut ipsum Cn. Pompeium, cuius praesidio saepissime populus R. contra acerrimos hostes, & contra improbissimos ciues uictor exstitit, proscribere, atque horum conspectu priuare possetis; ut nihil auro & argento uiolari, nihil numero, & suffragijs declarari, nihil elata manu perfringi posset, quod non uos oppressum, atque ereptum teneretis; ut uolitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia; ut ueniretis in castra Cn. Pompeij, atque ipsa castra, si commodum uobis esset, uenderetis; ut interea magistratus reliquos, legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine periculo petere possetis; ut nemo ad populū R. uos adducere, nemo producere, non senatus cogere, non consul coercere, non tribunus pl. retinere posset. haec ego uos concupisse, pro uestra stultitia, atque intemperantia, non miror; sperasse me consule assequi posse, demiror. nam, cum omnium consulum grauis in rep. custodienda cura, ac diligentia debet esse, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, sed in campo sunt consules facti. nulli populo R. pro me maiores mei spoponderunt: mihi creditum est; a me petere quod debeo, me ipsum appellare debetis. quemadmodum, cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei commendarunt: sic, si quid deliquero, nullae sunt imagines, quae me a uobis deprecentur. quare, modo ut uita suppetat; quam ego sum is, qui possim

qui possim ab istorum scelere, insidijsq. defendere; polliceor hoc uobis, Quirites, bona fide: remp. uigilanti homini, non timido; diligenti, non ignauo, commisistis. ego is consul, qui concionem metuam? qui tribunos pl. perhorrescam? qui saepe & sine caussa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum sit, si tribunus pl. duci iussisset? ego, nondum uestris armis armatus, insignibusq. amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi posse, nobisq. auctoribus improbitati hominis resistere: nunc nerear, ne resp. tantis munita praesidijs, ab istis uinci, aut opprimi possit? si antea timuissem, hac concione, hoc populo certe non uererer. quis enim umquam tam secunda concione legem agrariam suasit, quam ego dissuasi? si hoc dissuadere est, ac non disturbare, atque peruertere. ex quo intelligi, Quirites, potest, nihil esse tam populare, quam id; quod ego uobis in hunc annum consul popularis affero. pacem, tranquillitatem, otium. quae nobis designatis timebatis; ea ne accidere possent, consilio meo, ac ratione prouisa sunt. non modo uos eritis in ocio, qui semper esse uolueratis, uerum etiam istos, quibus otiosi negotium facessimus, otiosissimos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiae ex tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari solent: uos, quorum gratia in suffragijs consistit, libertas in legibus, honos in iudicijs, & aequitate magistratuum, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam, etsi ij, qui propter desidiam in otio uiuunt, tamen in sua turpi inertia capiunt uoluptatem: sub ipso otio, quo uos fortunam regitis, hunc statum, quem habetis, esse meliorem non ignoratis, non ut quaesitum, sed uita partum osium tenueritis. quod ego & concordia, quam mihi constitui cum collega, inuitissimis ijs hominibus, quos in consulatu inimicos esse & animis, & corporis actibus prouidi, omnibus prospexi, & sane reuocaui: idem tribunis pl. denunciaui, ne quid turbulenti me consule conflarent. summum, & firmissimum est illud cōmunibus fortunis praesidium, Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima concione mihi pro salute uestra praebuistis, tales reliquis temporibus reip. praebeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me esse perfecturum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuersos in consule deligendo plurimum uidisse fateantur.

EXPLANATIO

SCELERIS} quia coloniam deducere Capuam, agrumq. Campanum publicum, unde annuum resp. fructum capit, priuatis diuidere conatus est. Cum uerbo, Sceleris, congruit illud de eodem Bruto supra dictum, impiorum poenas pertulerunt. MONVMENTA} magnifice loquitur de maioribus. praestant enim monumenta uestigijs, & maiores M. Bruto, de quo dixit, Vestigia. VENDERETIS,} ut ea pecunia diuidendos plebi agros diuideretis. EXPILARETIS} non, uenderetis, uerum expilaretis, exacta pecunia, quae post nos consules ex nouis uectigalibus recipietur. Significat, quod supra dixit: Cauet ut, si qua pecunia post nos consules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea decemuiri utantur. NOVA;} Pompeij uirtute parta. haec enim praecipue spectabat Rullus. CVM *omnem pecuniam ex aerario exhausissetis,*} exhaurit ex aerario, qui uectigalia uendit, aut eos agros, unde uectigal capitur, plebi diuidit. Hoc puto significari, non eum sumptum, quem in decemuiros fieri lex iubebat: de quo supra: Ornat apparitoribus, scribis, librarijs, praeconibus, architectis, praeterea mulis, tabernaculis, centurijs, supellectili: sumptum haurit ex aerario. Non enim eo de sumptu diceret, Cum omnem pecuniam ex aerario exhausissetis. INVIDIOSOS} ob latitudinem possessionum. Supra: Sullanus ager, a certis hominibus latissime continuatus, tantam habet inuidiam, ut ueri, ac fortis tribuni pl. stridorem unum perferre non posset. A. SVLLANIS} de Sullanis. emptores enim decemuiros, uenditores Sullanos possessores fore significat. A. VESTRIS *necessarijs*} & hic accipio, de uestris necessarijs: qui uendent libenter desertos, ac pestilentes agros: quos tamen uos, quasi magno emptos, inducetis, idest, in publicas tabulas relatum ostendetis populo Romano, non mediocri lucro per hanc fraudem quaesito. Eodem sensu supra: Hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. A. VOBISMET *ipsis emptos,*} ut fraus lateat. quis enim, quanti emeritis, scire poterit, cum uosmetipsi emetis? IMPROBISSIMOS *ciues*} ut Domitium Carbonem, Sertorium, alios. PROSCRIBERE,} uendere. inuidiosum uerbum: quasi Pompeius ipse uenderetur, cum pecuniam ex uectigalibus, eius uirtute partis, post Ciceronem consulem decemuiri uenderent. Eodem modo, uicinos proscribere. or. 3. HORVM *conspectu priuare*} cum sine populi Romani iudicio ex nouis Pompeij uectigalibus in longinquis regionibus recepta pecunia decemuiri uti possent. NVMERO, *& suffragijs*} pro, numero suffragantium. nota significatio. NIHIL *elata manu*} cum sequatur, Perfringi, placet eorum sententia, qui legendum putant, Nihil ui, ac manu: cum sit in uno uetere libro, Velata, in altero, Vel lecta. nam, uel, parum distat a, ui. scribebant enim ueteres, uei, pro ui. quod & Politianus in Miscell. admonuit. atque hac obseruatione duobus ex locis mendum olim sustulimus, primum ex libro de Vniuersitate, ubi legebatur, Vel cum eadem coniunxit, pro, Vi cum eadem coniunxit: deinde ex Tusc. 1. ubi erat, Quasi uero ista uel quidquam tum potuerit ei melius accidere: cum legendum sit, Ista ui. SI *commodum uobis esset,*} si uobis liberet. quo de genere loquendi iam diximus. MAGISTRATVS *reliquos,*} cum tamen decemuiri essetis. LEGIBVS *omnibus soluti,*} nam nec qui gerit magistratum, alium petere potest, nec, qui abest, nisi soluatur legibus. ADDVCERE,} ut acta uestra iudicentur. PRODVCERE,} quod minus est, quam adducere. uidetur enim adducere magistratus, producere priuatus. NON *in cunabulis,*} ut ij, qui maiorum claritate, rebusq. gestis populo Romano commendantur. IN *campo*} suis meritis. APPELLARE} translata uerba, a creditoribus sumpta, Spoponderunt, creditum est, Petere, Debeo, Appellare.

Appellare. HABITANDVM} diu manendum; ut, habitabant in Rostris, in Bruto: habitauerunt in foro, pro Murena: quorum in uultu habitant oculi mei, Phil. 12. SI TRIBVNVS *pl. duci iussisset*} ut Bibulum consulem duci iussit quadriennio post P. Vatinius tribunus pl. & de Bruto ac Nasica cos. a C. Curiatio tribuno pl. in carcerem coniectis, historiae loquuntur. Malim autem, iusserit, quam, iussisset. NONDVM *uestris armis armatus*,} nondum consul, qui armatur insignibus, imperio, auctoritate. IN *hunc locum*} in rostra. IMPROBITATE *hominis*} cuius hominis? non Verris, quem non de Rostris ad populum, sed ad iudices priuatus accusauit. praeterea de reo non diceret, resistere. resistimus enim oppugnanti, non caussam dicenti. An Catilinae? credi potest. male enim de rep. cogitanti resistere, & in eum concionari consul designatus Cicero potuit. TANTIS *munita praesidijs*,} me consule. iam enim consularia praesidia nominauit. QVAE *nobis designatis timebatis*} supra. Omnia turbulenta consilia contra hunc reip. statum, & contra uestrum otium partim iniri, partim, nobis consulibus designatis, inita esse dicebantur. sublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouae calamitatis, sed suspicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouae dominationes, extraordinaria non imperia, sed regna quaeri putabantur. CONSILIO *meo, ac ratione prouisa sunt*.} hoc ad Catilinam pertinere potius, quam ad Rullum, uidetur. QVIBVS *otiosi negotium facessimus*,} quibus ita molestum est otium nostrum, ut, nobis quiescentibus, ipsi quiescere non posse uideantur. quaerunt enim res nouas, hoc reip. statu non contenti. ep. ad Appium a Dolabella accusatum: Cum est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facessierent. OTIOSISSIMOS *reddam*.} non permittam, ut remp. perturbare possint. NAM *etsi ij*,} aptius uidetur, Nam si ij. SVB. IPSO *otio*} locus multis maculis inquinatus, quas sine ueterum librorum ope uix arbitror eluere quemquam posse. QVI *honori inuiderunt meo*,} inuiderunt nobiles, claritatem noui hominis non ferentes.

IN . TERTIAM . CICERONIS AGRARIAM . ORATIONEM AD . QVIRITES

PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ORATIO . XVII

COMMODIVS fecissent tribuni pl. Quirites, si, quae apud uos de me deferunt, ea coram potius me praesente dixissent. nam & acquitatem uestrae disceptationis, & consuetudinem superiorum, & ius suae potestatis retinuissent. sed, quoniam adhuc praesens certamen, contentionemq. fugerunt; nunc, si uidetur eis, in meam concionem prodeant &, quo prouocati a me uenire noluerunt, reuocati saltem reuertantur. Video quosdam, Quirites, strepitu significare nescio quid, & non eosdem uultus, quos proxima mea concione praebuerunt, in hanc concionem mihi retulisse. quare a uobis, qui nihil de me credidistis, ut eam uoluntatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: a uobis autem, quos leuiter immutatos esse sentio, paruam exigui temporis usuram bonae de me opinionis postulo, ut eam, si, quae dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; sin aliter, hoc ipso in loco depositam atque abiectam relinquatis. Completi sunt animi, auresq. uestrae, Quirites, me gratificantem septem tyrannis, ceterisq. Sullanarum assignationum possessoribus, agrariae legi, & commodis uestris obsistere. haec si qui crediderunt, illud prius crediderunt necesse est, hac lege agraria, quae promulgata sit, adimi Sullanos agros, uobisq. diuidi, aut denique minui priuatorum possessiones, ut in eas uos deducamini. si ostendo, non modo non adimi cuiquam glaebam de Sullanis agris, sed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentissime confirmari, atque sanciri; si doceo, agris iis, qui a Sulla sunt dati, sic diligenter Rullum sua lege consulere, ut facile appareat eam legem non a uestrorum commodorum patrono, sed a Valgii genero esse conscriptam: num quid est caussae, Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam uestram diligentiam prudentiamq. despexerit?

EXPLANATIO

DIXI iam, non in hac oratione Ciceronem disputare contra legem, sed respondere tribunis pl. criminantibus eum, quod ideo legem reprehenderet, ut Sullanarum assignationum possessoribus gratificaretur. propterea ep. 1. lib. 2. ad Att. tres orationes non nominat, sed ait: Sunt propterea duae breues, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariae. COMMODIVS} rectius: ut lib. 1. de Orat. Oratio commode scripta. Et lib. 1. de Fin. Dialectica uestra nullam uim existimat esse nec ad melius uiuendum, nec ad commodius disserendum. VESTRAE *disceptationis*,} uestrae deliberationis, uestri iudicij: ut or. 2. Populo Romano disceptatore uti uolo. SVPERIORVM,} tribunorum pl. IVS *suae potestatis*}. quae enim ad uos de me retulerunt, ea cum, absente me, dixerint, ius suae potestatis imminuere, & quodam modo praesentem timere uisi sunt. PROVOCATI *a me*} proxima superiore concione. REVOCATI} iucunditatem quaesiuit in similibus uerbis, Prouocati, Reuocati. NESCIO *quid*} contra me. PROXIMA} superiorem orationem significat. LEVITER *immutatos*} propterea, quae apud uos de me tribuni pl. detulerunt; quasi uestris commodis obsistam. SEPTEM *tyrannis*} uerbum usurpauit, quo tribuni pl. usi erant. Septem autem Sullani homines potissimum inuidia possessionum, quas a Sulla maximas acceperant, laborabant. MINVI} si non prorsus adimi, saltem minui. CERTO *capite legis*} de quo statim infra. IMPVDENTISSIME} contra uestra commoda, quorum se defensorem esse profitetur. A. VALGII *genero*} a P. Rullo: ut socero suo Valgio, Sullanos agros possidenti, sua lege caueat. VSVS *est*,} Valgij gener Rullus. VESTRAM} in uerbis legis suae considerandis.

ORATIO

CAPVT est legis XL. de quo ego consulto, Quirites, neque apud uos ante feci mentionem, ne aut refricare obductam iam reip. cicatricem niderer, aut aliquid alienissimo tempore nouae dissensionis commouere; neque uero nunc ideo disputabo, quod hunc statum reip. non magnopere defendendum putem, praesertim qui otij, & concordiae patronum me in hunc annum reip. professus sim, sed ut doceam Rullum, posthac in ijs saltem tacere rebus, in quibus de se, & de suis factis taceri uelit. Omnium legum iniquissimam, dissimillimamq. legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sulla tulit, ut omnia, quaecunque ille fecisset, essent rata. nam cum ceteris in ciuitatibus, tyrannis institutis, leges omnes exstinguantur, atque tollantur; hic reip. tyrannum lege constituit. est inuidiosa lex, sicut dixi; uerumtamen habet excusationem. non enim uidetur hominis lex esse, sed temporis. quid, si est haec multo impudentior? nam ★ Valeria lege, Cornelijsq. legibus, cum eripitur, cum datur, coniungitur impudens gratificatio cum acerba iniuria: sed tamen habet in illis legibus spem nonnullam ille, cui ademptus est; aliquem scrupulum, cui datus est: Rulli cautio est haec. QVAE. POST. C. MARIVM CN. PAPIRIVM. COS. Quam procul a suspicione fugit; quod eos consules, qui aduersarij Sullae maxime fuerunt, potissimum nominauit. si enim Sullam dictatorem nominasset, perspicuum fore, & inuidiosum arbitratus est. sed quem uestrum tam tardo ingenio fore putauit, cui, post eos consules Sullam dictatorem fuisse, in mentem uenire non posset? quid ergo ait Marianus tribunus pl. qui nos Sullanos in inuidiam rapit? QVAE POST. MARIVM. ET. CARBONEM. Agros, aedificia, lacus, stagna, loca, possessiones: caelum, & mare praetermisit, cetera complexus est. PVBLICE. DATA ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. A quo, Rulle? post Marium & Carbonem cos. quis assignauit? quis dedit? quis concessit, praeter Sullam? ET. OMNIA. EO. IVRE. SINT. Quo iure? labefactat uidelicet nescio quid: nimium acer, nimium uehemens tribunus plebis Sullana rescindit. VT QVAE. OPTIMO. IVRE. PRIVATA. SINT. Etiam ne meliore, quam paterna, & auita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit, Corneliae leges non sanciunt, Sulla ipse non postulat. si isti agri partem aliquam iuris, aliquam similitudinem propriae possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est tam impudens istorum, quin agi secum praeclare arbitretur. tu uero, Rulle, quid quaeris? quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum? sed ita latum est, ut melior tui soceri fundus Irpinus sit, siue ager Irpinus, (totum enim possidet) quam meus paternus auitusq. fundus Arpinas. id enim caues. optimo enim iure ea sunt profecto praedia, quae optima condicione sunt: libera meliore iure sunt, quam serua. capite hoc omnia, quae seruiebant, non seruient: soluta meliore in caussa sunt, quam obligata. eodem capite obligata omnia, si modo Sullana sunt, liberantur: immunia commodiore condicione sunt, quam illa, quae pensitant. ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia a municipio fundum accepi: si a Sulla mihi datus esset, Rulli lege non penderem. Video uos, Quirites, sicuti res ipsa cogat, commoueri, uel legis, uel orationis impudentia; legis, quae ius melius Sullanis praedijs constituat, quam paternis; orationis, quae eiusmodi caussa insimulare quemquam audeat, rationes Sullae nimium uehementer defendere. At si illa solum sanciret, quae a Sulla essent data, tacerem, modo ipse se Sullanum esse confiteretur: sed non modo illis cauet, uerum etiam aliud quoddam genus donationis inducit, & is, qui a me Sullanas possessiones defendi criminatur, non eas solum sancit, uerum ipse nouas assignationes instituit, & repentinus Sulla nobis exoritur. nam attendite, quantas concessiones agrorum hic noster obiurgator uno uerbo facere conetur.

EXPLANATIO.

CICATRICEM} ex belli ciuilis memoria. HVNC statum reip.} a Sulla relictum. TACERE} in sua lege: ne loquendi de se occasionem praebeat. DE Sulla tulit,} quae significatur & lib. I. de Leg. VALERIA} L. Valerij Flacci interregis. A. SVSPICIONE} ne quis ab eo Sullanos agros confirmari, & sanciri putaret; non dixit, post Sullam dictatorem, sed post C. Marium, Cn. Carbonem cos. Marium autem iuniorem significat. MARIANVS} ut ipse fingit: cum Sullanus uere sit, qui, ea, quae Sulla dictator dedit, assignauit, concessit, lege sua confirmet. NOS Sullanos} ut ipse ait, ita de nobis mentiens, ut de se ipso. DATA,} generale uocabulum: cui particularia subijciuntur. dantur enim ea, quae assignantur, uenduntur, conceduntur. Dedit autem Sulla de Marianorum bonis. LABEFACTAT} Sullanas assignationes. ironia. PARTEM aliquam iuris,} quam nullam habent: & eos tamen Rullus confirmat. ISTORVM} qui Sullanos agros possident. PRAECLARE Secum agi} sed res aliter habet. nullam enim isti agri partem iuris, nullam similitudinem propriae possessionis, nullam spem diuturnitatis attingunt. quo Rullus impudentior; qui, quod quisque habet, habere uult. QVIS uetat?} nemo obstat, cur non habeant. at tu non hoc modo quaeris, uerum etiam, ut ita habeant lege tua, ut quae optimo iure priuata sint. VT priuatum?} ut ita habeant, ut priuatum? at tu meliore etiam condicione eos habere uis. FVNDVS Irpinus} circa Soractem montem. ID enim caues.} ijs uerbis, Vt quae optimo iure priuata sint. non enim optimo priuata omnia iure sunt. SERVA.} quae publice aliquid pendent. SI. MODO Sullana sunt,} Sullanis enim tantum cauet Rullus. AQVA Crabra} nominatur in ep. ad Tironem, & a Frontino de Aquaeductibus. PATERNIS;} quae non optima condicione sunt. QVEMQVAM} criminatus enim erat Ciceronem Rullus, rationes eum Sullae nimium uehementer defendere. QVAE eiusmodi caussa} quae eo nomine insimulare quemquam audeat, quod rationes Sullae nimium uehementer defendat.

ORATIO

QVAE. DATA. DONATA. CONCESSA VENDITA. *Patior, audio: quid deinde?* POSSESSA. *Hoc tribunus pl. promulgare ausus est, ut, quod quisque post Marium, & Carbonem consules possidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiam ne, si ui eiecit? etiam ne, si clam, si precario uenit in possessionem? ergo hac lege ius ciuile, caussae possessionum, praetorum interdicta tollentur. non mediocris res, neque paruum sub hoc uerbo furtum, Quirites, latet. sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati neque uenditi, qui a paucis hominibus impudentissime possidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos, inquam, agros, quos Sulla nemini dedit, Rullus non uobis assignare uult, sed eis condonare, qui possident. Caussam quaero, cur ea, quae maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hispanijs, Macedonia, Asia quaesiuerunt, uenire patiamini; cum ea, quae uestra sunt, condonari possessoribus eadem lege uideatis? Iam totam legem intelligitis, cum ad paucorum dominationem scripta sit, ad Sullanae assignationis rationes esse accommodatissimam. nam socer huius uir multum bonus est: neque ego nunc de illius bonitate, sed de generi impudentia disputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neque se Sullanum esse dissimulat: hic, ut ipse habeat, quod non habet, quae dubia sunt, per uos sancire uult: &, cum plus appetat, quam ipse Sulla; quibus ego rebus resisto, Sullanas res defendere criminatur. Habet agros nonnullos, inquit, socer meus, desertos, atque longinquos: uendet eos mea lege, quanti uolet. habet incertos, ac nullo iure possessos: confirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Casinati optimos, fructuosissimos continuauit, cum usque eo uicinos proscriberet, quoad oculos continuando, ex multis praedijs unam fundi regionem formamq. perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit. Et quoniam, qua de caussa, & quorum caussa ille hoc promulgauit, ostendi; doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum agrariae legi resisto. siluam Scantiam uendis: resp. possidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos estis in possessione: non cedo. deinde Italiae, Siciliae, ceterarumq. prouinciarum possessiones uenales, ac proscriptas hac lege uideo: uestra sunt praedia, uestrae possessiones: resistam, atque repugnabo, neque patiar a quoquam populum R. de suis possessionibus me consule dimoueri, praesertim cum uobis nihil quaeratur. hoc enim uos in errore uersari diutius non oportet. num quis uestrum ad uim, ad facinus, ad caedem accommodatus est? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & praeclara illa Capua seruatur: exercitus contra uos, contra libertatem uestram, contra Cn. Pompeium constituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coram, &, quoniam me in uestram concionem, uobis flagitantibus, conuocauerunt, disserant.*

EXPLANATIO

REPENTINVS *Sulla*} asignat enim ut alter Sulla. QVO *optimo priuatum*.} quo iure optimo priuatum tenetur. IVS *ciuile*,} quo possesionum iura distinguuntur: cum Rullus omnia confundat, nihil distinguens. PRAETORVM *interdicta*} quibus de possesione litigatur. PRIVATOS *facit*:} tamquam priuatos posideri uult: cum a Sulla publicati sint. infra. Habet publicos: reddam priuatos. QVAE *uestra sunt*,} cum ea Sulla nemini asignauerit, aut uendiderit, sed publicauerit. publica enim uestra. CONDONARI} eo uerbo, Possessa. POSSESSORIBVS} paucis hominibus, contra legem Corneliam impudentisime posidentibus. VIR *multum bonus est*:} quia non dissimulat, nec appetit aliena, ut Rullus, sed, quod occupauit antea, retinere uult. occupauit autem & Irpinũ agrum totum, & in Casinati fundos multos. Aduerbij loco, Multum, dixit, pro ualde: ut Horatius: Quaerentes uario multum diuersa palato. Et Tibullus: Securus multum. DVBIA} Sullana: quorum certa possesio non est, utpote quae ab unius libidine nata sit. PER *uos*} uestris suffragijs. nam sancit, ut ea omnia eo iure sint, ut quae optimo iure priuata. RESISTO} contra legem eius disputans. DEFENDERE *criminatur*.} si sic legatur, subaudiendum est, Me. sed cum Priscianus lib. xix. scripserit: Quaedam eadem uoce utrumque significant, idest actionem, & pasionem, ut osculor te, & osculor a te, criminor te, & criminor a te: libenter sequor antiquos libros, in quibus est, Defendere criminor. INQVIT,} lepida obiectio, dicentem inducens Rullum, quod cogitabat potius, quam dicebat. QVANTI *uolet*.} ement enim ipsi decemuiri, in quibus erit Valgij gener Rullus, & inducent populo Romano, quanti uolent. ita & Valgius, & decemuiri, decepto populo, quaestum facient. supra. REDDAM *priuatos*.} quia mea lege, quaecumque posidentur, eo iure esse iubeo, ut quae optimo iure priuata sint. supra: His cauet, hos defendit, hos priuatos facit. VICINOS *proscriberet*,} uicinorum agros. sic or. 2. Vt ipsum Cn. Pompeium proscribere possetis. CVM *aliquo metu*} propter inuidiam possesionis iniustae. uicinos enim, quoad libuit, proscripsit. OCVLOS *continuando*} continuauit fundos, proxime dixit: aptius igitur, Oculis, quam, Oculos. quod alijs quoque placuit. VOS *estis in possessione*:} nam si publicus est, uester est, ut reliqua uectigalia. CONTRA *Cn. Pompeium*.} or. 2. sperant, si concessum sit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia non solum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipsius exercitum prouenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi posse. PRAECLARA *illa Capua*} superba, crudelis, luxu difluens, minime uobis expetenda. perspicua ironia. HOMINVM *audacissimorum*,} quos in agro Campano arbitratu suo decemuiri constituent, quinque scilicet colonorum millia, singuli quingenos. VOBIS *flagitantibus*,} ut eorum criminationibus praesens respondere possit. Captat a populo, tamquam sui studioso, qui absentem accusari noluerit, beneuolentiam.

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . C . RABIRIO
PERDVELLIONIS . REO
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

T. ATTIVS. *Labienus tribunus pl. diem dixit C. Rabirio, & perduellionis crimen intendit, quod L. Appuleium Saturninum tribunum pl. interfecisset. defenderunt eum Q. Hortensius, & consul Cicero. Acta primum caussa est apud duumuiros ex antiquo more: quos fuisse C. Caesarem, & L. Caesarem, auctor est Dio lib* XXXVII. *deinde, reo condemnato, & ad populum prouocante, in campo Martio, comitijs centuriatis. de quo iudicatum non esse propter militare signum a Metello Celere praetore de Ianiculo ablatum; quod cum accideret, dissolui comitia uetere instituto necesse erat; nec uoluisse iterum Labienum habere comitia; & ea ratione Rabirium seruatum esse, Dio narrat eodem libro.*

M. TVLLII . CICERONIS
PRO . C . RABIRIO
PERDVELLIONIS . REO AD . QVIRITES

ORATIO . XIIX

ETSI, *Quirites, non est meae consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de caussa quemque defendam; propterea quod cum omnibus ciuibus in eorum periculis semper satis iustam mihi caussam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famae, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur esse officij mei; propterea quod, quae iustissima mihi caussa ad hunc defendendum esse uisa est, eadem uobis ad absoluendum debet uideri. nam me cum amicitiae uetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meae uitae perpetua consuetudo ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum uero, ut id studiosissime facerem, salus reip. consulare officium, consulatus denique ipse, mihi una uobiscum cum salute reip. commendatus, coegit: non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitaeq. turpitudo, non denique ueteres, iustae, grauesq. inimicitiae ciuium in discrimen capitis uocauerunt; sed, ut illud summum auxilium maiestatis, atque imperij, quod nobis a maioribus est traditum, de rep. tolleretur, ut nihil posthac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil consensio bonorum contra pestem, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis senectus, infirmitas, solitudoq. tentata est. quamobrem si est boni consulis, cum cuncta auxilia reip. labefactari, conuelliq. uideat, ferre opem patriae, succurrere saluti, fortunisq. communibus, implorare ciuium fidem, suam salutem posteriorem salute communi ducere: est etiam bonorum, & fortium ciuium, quales uos omnibus reip. temporibus exstitistis, intercludere omnes seditionum uias, munire praesidia reip. summum in consulibus imperium, summum in senatu consilium putare; eá qui secutus sit, laude potius, & honore, quam poena, & supplicio dignum iudicari. Quamobrem labor in hoc defendendo praecipue meus est, studium uero conseruandi hominis commune mihi uobiscum esse debebit. sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculosam, magis ab omnibus uobis prouidendam, neque a tribuno pl. susceptam, neque a consule defensam, neque ad populum R. esse delatam. agitur enim nihil aliud in hac caussa, Quirites, quam ut nullum sit posthac in rep. publicum consilium, nulla bonorum consensio contra improborum furorem, & audacium, nullum extremis reip. temporibus perfugium, & praesidium salutis. Quae cum ita sint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famae, fortunarumq. omnium fieri necesse est, ab Ioue Optimo Maximo, ceterisq. dijs, deabusq. immortalibus, quorum ope, & auxilio multo magis haec resp. quam ratione hominum, & consilio gubernatur, pacem, ac ueniam peto; precorq. ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius salutem conseruandam, & ad remp. constituendam illuxisse patiantur, deinde uos, Quirites, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro, atque obsecro, quoniam uno tempore uita C. Rabirij, hominis miserrimi, atque innocentissimi, salus reip. uestris manibus, suffragijsq. permittitur, adhibeatis in hominis fortunis misericordiam, in reip. salute sapientiam, quam soletis.*

EXPLANATIO

CAPITIS} uitae: nam ciuibus Romanis uno perduellionis crimine, quod inter crimina maiestatis maximum, & grauissimum erat, adimi uita poterat. SALVS *rep.*} haec est caussa, de qua dixit: Quae iustissima mihi caussa ad hunc defendendum esse uisa est, eadem uobis ad absoluendum debet uideri. MIHI *uni a uobis*,} centuriatis comitijs: quemadmodum & nunc centuriatis comitijs de Rabirio iudicatis. VETERES, *iustae, grauesq.*} sed iniustae, quibus L. Appuleius tribunus pl. & C. Seruilius Glaucia praetor, & C. Saufeius, & alij perditi ciues adducti sunt, ut remp. oppugnarent. SVMMVM *auxilium maiestatis, atque imperij*,} cum illud S. C. exprimit necessitas temporum, Dent operam consules, ne quid resp. detrimenti patiatur. DE *rep. tolleretur*,} quandoquidem ex eo S C. Rabirius, consules C. Marium, & L. Valerium secutus, contra reip. hostes arma sumpsit. quem qui capitis in discrimen uocant. nimirum illud maiestatis, atque imperij summum auxilium tollere conantur. AVCTORITAS *senatus*,} quae, nisi ualeat illud S. C. quod extremis reip. temporibus, domestici belli metu, fieri solet, prorsus exstinguetur. CONSVLARE *imperium*,} imperant enim consules ex eo S C. ut, qui remp. saluam esse uelint, arma capiant, & sequantur. CONSENSIO *bonorum*} qui consulari parentes imperio, nefarios ciues, Saturninum, & Glauciam oppresserunt. INFIRMITAS, *solitudoq.*} cum sit infirmus ab opibus, nudus a propinquis, facile sperarunt eum posse opprimi: non quod de unius hominis exitio ac morte admodum laborent: sed hunc tentant, hunc oppugnant, ut cum eo simul res illas euertant. A . TRIBVNO . PL.} T. Attio Labieno. A . CONSVLE}

seipsum

se ipsum significat. V T: *nullum sit posthac in rep. publicum consilium*, } nullus in rep. senatus. Dicit idem quod supra: Vt illud summum auxilium maiestatis, atque imperij, quod nobis a maioribus est traditum, de rep. tolletetur; ut nihil posthac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil consensio bonorum contra pestem, ac perniciem ciuitatis ualeret. PACEM } inter ciues. Respexit ad uerbum, Dimicatione. VENIAM } ut, si quid a nobis contra eorum uoluntatem commissum est, ignoscant. AD *remp. constituendam* } cuius agitur salus in hoc iudicio, cum salute Rabirij. HOMINIS *miserrimi atque innocentissimi*, } eius hominis, cuius miserijs uestra misericordia, innocentiae iustitia debetur. SALVS *reip.* } eadem precatur a populo, quae precatus est ab Ioue opt. max. uitam Rabirij, salutem reip. ADHIBEATIS *in hominis fortunis misericordiam*, } , iustitiam non postulat, ne diffidere uideatur, in quo populus offenderetur, sed misericordiam rogat, quae extra iustitiam est, ut altera cum altera coniungatur.

ORATIO

NVNC quoniam, T. Labiene, diligentiae meae temporis angustijs obstitisti; meq. ex comparato & constituto spatio defensionis in semihorae curriculum coegisti: parebitur &, quod iniquissimum est, accusatoris condicioni, &, quod miserrimum, inimici potestati. quamquam in hac praescriptione semihorae patroni mihi partes reliquisti, consulis ademisti; propterea quod ad defendendum propemodum satis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Nisi forte de locis religiosis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos esse dixisti, pluribus uerbis tibi respondendum putas. quo in crimine nihil est umquam abs te dictum, nisi, a C. Macro obiectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitum esse, quid aequi, & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenso longa oratio est expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij, iudicio clarissimo, C. Curtius pro uirtute sua est honestissime liberatus: ipse uero Rabirius non modo in iudicium horum criminum, sed ne in tenuissimam quidem suspicionem uerbo est umquam uocatus. An de sororis filio diligentius respondendum est, quem ab hoc necatum esse dixisti, cum ad iudicij moram familiaris funeris excusatio quaereretur? quid enim est tam uerisimile, quam cariorem huic sororis maritum, quam sororis filium fuisse? atque ita cariorem, ut alter uita crudelissime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduum quaereretur? An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis plura dicenda sunt? cum tanto studio C. Rabirius totius Apuliae, singulari uoluntate Campaniae uicinitatis ornetur; eumq. ad eius propulsandum periculum non modo homines, sed prope regiones ipsae conuenerint, aliquanto etiam latius excitatae, quam ipsius uicinitatis nomen ac termini postulabant. Nam, quid ego ad id longam orationem comparem, quod est in eadem multae irrogatione perscriptum, hunc nec suae, nec alienae pudicitiae pepercisse? quin etiam suspicor eo mihi semihoram a Labieno praestitutam esse, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad haec crimina, quae patroni diligentiam desiderant, intelligis mihi semihoram istam nimium longam fuisse.

EXPLANATIO

IN. SEMIHORAE *curriculum coegisti*: } uidetur in perduellionis iudicio potestatem accusator habuisse praescribendi temporis rei defendendi: idq. subito Labienus fecit praeter opinionem Ciceronis, qui sibi spatium defensionis comparauerat, & constituerat. ita se excusat simul, & accusatorem ut iniquum accusat: populum conciliat sibi, alienat a Labieno. PAREBITVR } & hoc uerbo quaerit inuidiam accusatori. paretur enim ei, qui imperat: aequa uero condicio non est, cum ita duo contendunt, in iudicio praesertim capitis, famae, fortunarumq. omnium, ut alter imperet, alter parere cogatur; imperet autem & accusator, & idem inimicus; pareat non solum defensor, sed etiam consul. NISI *forte* } significat ideo se a Labieno coactum esse in curriculum semihorae, ne pluribus uerbis ad ea, quae obiecisset, respondere posset. A *C. Macro* } qui Rabirium iam antea de locis religiosis, & de locis ab eo uiolatis accusauerat. Hunc opinor esse C. Licinium Macrum, qui de repetundis reus cum se damnari uideret a Cicerone praetore, damnationem uoluntaria morte uitauit. ita rem domesticam legis beneficio seruauit. hoc Plutarchus in Ciceronis uita, & Valerius Max. memoriae tradiderunt: hoc & Cicero ipse ep. 7. lib. I. ad Att. his uerbis: Nos hic incredibili, ac singulari populi uoluntate de C. Macro transegimus. cui cum aequi fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. PROPINQVVS. *C. Rabirij*, } sororis maritus: ut infra constat. VIRTVTE } innocentia. AD *iudicij moram* } indicij, quo C. Curtius reus erat. ATQVE *ita cariorem*, } amplificandi modus, ut pro lege Manilia: Regnat, & ita regnat, ut se non Ponto, neque Cappadociae latebris occultare uelit, sed emergere e patrio regno, atque in uestris uectigalibus, hoc est in Asiae luce uersari. Quo loco pluribus exemplis hanc figuram confirmauimus. APVLIAE } ex qua regione ortus, aut etiam in qua natus erat Rabirius. CAMPANIAE *uicinitatis* } non repugno antiquis libris: magis tamen arrideret, Campanae uicinitatis. LONGAM *orationem* } quid multa respondeam, cum tu nihil dixeris? IN *eadem multae interrogatione* } irrogabat Rabirio Labienus accusator multam, uiolatae & suae, & alienae pudicitiae nomine. Eadem irrogatione, dicit, quia irrogatio eadem plura complecte-

complectebatur, de locis religiosis, lucisq. uiolatis, de peculatu facto, de tabulario incenso, de necato sororis filio, de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, de ciuibus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis. QVAE *patroni diligentiam desiderant*,} cum ab accusatore intenduntur, qui de his aliquid dicere uideatur, non, ut a te sunt obiecta, nullo argumento. INTELLIGIS} ex ijs, quae breuissime respondi, uides eam ipsam semihoram, quam tu mihi ad reum defendendum praestituisti. nimium etiam longam fuisse.

ORATIO

ILLAM alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam, atque angustam esse uoluisti: quae non oratoris ingenium, sed consulis auxilium implorat, & flagitat. nam de perduellionis iudicio, quod a me sublatum esse criminari soles, meum crimen est, non Rabirij. quod utinam, Quirites, ego id aut primus, aut solus ex hac rep. sustulissem: utinam, quod ille crimen esse uult, proprium testimonium meae laudis esset. quid enim optari potest, quod ego mallem, quam me in consulatu meo carnificem de foro, crucem de campo sustulisse? sed ista laus primum est maiorum nostrorum, Quirites, qui, expulsis regibus, nullum in libero populo uestigium crudelitatis regiae retinuerunt: deinde multorum uirorum fortium, qui uestram libertatem non acerbitate suppliciorum infestam, sed lenitate legum munitã esse uoluerunt. Quamobrem uter nostrum tandem, Labiene, popularis est; tune, qui ciuibus R. in concione ipsa carnificem, qui uincula adhiberi putas oportere; qui in campo Martio, comitijs centuriatis, auspicato in loco, crucem ad ciuium supplicium defigi, & constitui iubes: an ego, qui funestari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi R. ab illis nefarijs sceleris uestigijs esse dico; qui castam concionem, sanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium R. integrum ius libertatis defendo seruari oportere? popularis uero tribunus pl. custos, defensorq. iuris, & libertatis. Porcia lex uirgas ab omnium ciuium R. corpore amouit: hic misericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit: Labienus, homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuium R. iniussu uestro iudicaretur: hic popularis, a duumuiris iniussu uestro non iudicari de ciue R. sed indicta caussa ciuem R. capitis condemnari coegit. Tu mihi etiam legis Porciae, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiusquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo supplicijs inusitatis, sed etiam uerborum inaudita crudelitate uiolare libertatem huius populi, tentare mansuetudinem, commutare disciplinam conatus es? namque haec tua, quae te hominem clementem, popularemq. delectant; I lictor, colliga manus; quae non modo huius libertatis, mansuetudinisq. non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numae Pompilij, sed Tarquinij, superbissimi, atque crudelissimi regis: ista sunt cruciatus carmina, quae tu, homo lenis, ac popularis, libentissime commemoras: Caput obnubito, arbori infelici suspendito. quae uerba, Quirites, iampridem in hac rep. non solum tenebris uetustatis, uerũ etiam luce libertatis oppressa sunt. an uero, si actio ista popularis esset, & si ullam partem aequitatis haberet, aut iuris; C. Gracchus eam reliquisset? scilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quam C. Graccho fratris: & tibi acerbior eius patrui mors est, quem numquam uidisti, quam illi eius fratris, quicum concordissime uixerat: & similis uiri tu ulcisceris patrui mortem, atque ille persequeretur fratris sui, si ista ratione agere uoluisset: & par desiderium sui reliquit apud populum R. Labienus iste, patruus uester, quisquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat. an pietas tua maior, quam Gracchi? an animus? an consilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quae si in illo minima fuissent, tamen prae tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omnes uicerit; quantum interuallum tandem inter te atque illum interiectum putas? sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quam in eius concione carnifex consisteret; quem non modo foro, sed etiam caelo hoc, ac spiritu censoriae leges, atque urbis domicilio carere uoluerunt. Hic se popularem dicere audet, me alienum a commodis uestris? cum iste omnes & suppliciorum, & uerborum acerbitates non ex memoria uestra, ac patrum uestrorum, sed ex annalium monumentis, atque ex regum commentarijs conquisierit; ego omnibus meis opibus, omnibus consilijs, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & restiterim crudelitati. nisi forte hanc condicionem uobis esse uultis, quam serui, si libertatis spem propositam non haberent, ferre nullo modo possent. misera est ignominia iudiciorum publicorum, misera multatio bonorum, miserum exsilium: sed tamen in omni calamitate retinetur aliquod uestigium libertatis. mors denique si proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomen ipsum crucis absit non modo a corpore ciuium R. sed etiam a cogitatione, oculis, auribus. harum enim omnium rerum non solum euentus, atque perpessio, sed etiam condicio, exspectatio, mentio ipsa denique indigna ciue R. atque homine libero est. an uero seruos nostros horum suppliciorum omnium metu dominorum benignitas una uindicta liberabit: nos a uerberibus, ab unco, a crucis denique terrore neque res gestae, neque acta aetas, neque nostri honores uindicabunt? quamobrem fateor, atque etiam, T. Labiene, profiteor, & prae me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunicia actione, sed regia, meo consilio, uirtute, auctoritate esse depulsum. qua tu in actione quanquam omnia exempla maiorum, omnes leges, omnem auctoritatem senatus, omnes religiones, atque auspiciorum publica iura neglexisti; tamen a me haec in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istam disceptationem. nunc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occisum esse a C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorum testimonijs, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. Ego autem, si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. utinam hanc mihi facultatem caussa concederet, ut possem hoc praedicare

C. Rabirij

C. Rabirij manu L. Saturninum, hostem populi R., interfectum. Nihil me clamor iste commouet, sed consolatur; cum indicat esse quosdam ciues imperitos, sed non multos. numquam, mihi credite, populus R. hic, qui silet, consulem me fecisset, si uestro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto iam leuior est acclamatio. quin continetis uocem, indicem stultitiae uestrae, testem paucitatis? libenter, inquam, confiterer, si uere possem, aut etiam si mihi esset integrum, C. Rabirij manu L. Saturninum esse occisum: & id facinus pulcherrimum esse arbitrarer. sed, quoniam id facere non possum; confitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini caussa C. Rabirium arma cepisse. Quid est, Labiene? quam a me grauiorem confessionem, aut quod in hunc maius crimen exspectas? nisi uero interesse aliquid putas inter eum, qui hominem occidit, & eum, qui cum telo, occidendi hominis caussa, fuit. si interfici Saturninum nefas fuit; arma sumpta esse contra Saturninum sine scelere non possunt. si arma iure sumpta concedis: interfectum iure concedas, necesse est.

EXPLANATIO

ILLAM *alteram partem*,} duas partes Labieni complectebatur accusator, unam, quae Rabirio multam propter criminia supra nominata, alteram, quae mortem propter Saturninum ab eo interfectam irrogabat. NIMIS *exiguam, atque angustam*} quod ad Rabirij defensionem attinet. me enim consulem, quod perduellionis iudicium sustulerim, non Rabirium, quod Saturninum occiderit, accusasti. AVT *primus, aut solus*} sustulit enim ante Ciceronem M. Porcius Cato, sustulit & C. Gracchus. ita solus eam laudem Cicero non est adeptus. CARNIFICEM *de foro*,} ne carnifex ciuem Romanum, iniectis uinculis, ullo crimine de foro posset abducere. CRVCEM *de campo*} ne quis, a populo damnatus, in crucem, quae in campo Martio figebatur, agi posset. quo intelligitur, ciuium Romanorum, qui perduellionis crimine damnarentur, supplicium, item ut seruorum, crucem fuisse. INFESTAM} passiue, pro, uexatam: de quo iam diximus. LENITATE *legum*} ut leniter uobiscum, non crudeliter ageretur. COMITIIS *centuriatis*,} ut maximum inter crimina maiestatis erat perduellio, sic maximis populi comitijs, idest centuriatis, iudicabatur. exemplum in Rabirio non obscurum, clarissimum autem in Claudio & Sempronio censoribus: de quibus lib. XLIII. Liuius. AVSPICATO *in loco*,} auspicijs consularibus consecrato. sic enim est in orat. 4. in Catil. FVNESTARI} pollui, contaminari, quasi funere ad maerorem traduci. CONTAGIONE *carnificis*} ne carnifex impurus in concione quemquam attingat. NEFARII *sceleris*} quod est in capiendo ciue Romano, & in campum Martium, idest ad necem, si a populo damnaretur, adducendo. VESTIGIIS} ne quod, remoto carnifice, uestigium superestet. CASTAM} puram a scelere. PORCIA *lex*} quam, ut opinor, tulit, M. ille Porcius Cato censorius, etsi nec auctor Plutarchus in eius uita sit, nec alius quisquam. I. LICTOR, *colliga manus*;} uerba decemuiri in Horatij iudicio apud Liuium lib. I. & Torquati, cum filium occidi iuberet, apud eundem lib. IIX. I lictor, deliga ad palum. CAPVT *obnubito, arbori infelici suspendito*.} uerba Hostilij regis de Horatio, qui sororem occiderat, haec a Liuio recitantur lib. I. Duumuiros, qui Horatio perduellionem iudicent secundum legem, facio. sequitur: Lex horrendi carminis erat: Duumuiri perduellionem iudicent: si a duumuiris prouocarit, prouocatione certato: si uincent, caput obnubito, arbori infelici reste suspendito: uerberato uel intra pomerium, uel extra pomerium. Infelices arbores fuere, ficus atra, quaeq. baccam nigram, nigrosq. fructus ferunt, acrifolium, & quae praeterea Macrobius nominat lib. III. felices ab infelicibus distinguens. PATRVI *tui*} cum Saturnino interfecti. TVIS *ficulnibus*} ijs rebus, quae in te sunt. HANC *condicionem*} ut potestatem in corpora ciuium R. habeat carnifex, ut eorum caput obnubat, ut eos in crucem agat. OBDVCTIO *capitis*} cum dicat Liuius, Caput obnubito, rectius hic putarem, Obnuptio. mendum fortasse uerbi peperit insolentia.

VNA *uindicta*} una manumissione: cum in libertatem serui dominorum benignitate uindicantur. Liberandorum autem seruorum tria genera cum sint, census, uindicta, testamentum, ut in Topicis Cicero docet: usitatius uindicta fuit. NOS *a uerberibus ab unco*,} perduellionis damnati, primum uerberabantur, deinde unco trahebantur, postremo in crucem agebantur. hic quidem supplicij ordo e Ciceronis uerbis colligitur. FATEOR,} a me sublatum esse perduellionis iudicium: quod tu criminari soles. ESSE *depulsum*.} cogitabas enim, id quod ego consul mea lege uetui, crudeliter, importune, non tribunicio, sed regio more in ciues Romanos agere. QVA *tu in actione*} contra Rabirium. OMNIA *exempla maiorum, omnes leges*,} non enim maiores occidi quemquam ciuem Romanum uoluerunt: de quo lex est Porcia, atque Sempronia. Hoc est, quod supra dixit: Ista laus primum est maiorum nostrorum, qui, expulsis regibus, nullum in libero populo uestigium crudelitatis regiae retinuerunt; deinde multorum uirorum fortium, qui uestram libertatem non acerbitate suppliciorum, sed lenitate legum munitam esse uoluerunt. OMNEM *auctoritatem senatus*,} quo ego auctore legem de tollendo perduellionis iudicio tuli. OMNES *religiones, atque auspiciorum publica iura*} dicit, quod supra: In campo Martio, comitijs centuriatis, auspicato in loco, crucem ad ciuium supplicium defigi, & constitui iubes. CLARISSIMI *patrui tui*} rectius uidetur, Carissimi, ut sit amore Labieni derisio, qui patruum hostem reip. amore & caritate adductus, exitio Rabirij conetur ulcisci. Q. HORTENSIO *copiosissime defendente*,} eius orationem pro Rabirio nominat Carisius in uerbo, Cicatricum. SI *mihi esset integrum*,} quod non est. id enim confiteri non possum, quod Hortensius multorum testimonijs docuit esse falsum. NIHIL

me clamor iste commouet ; } apostrophe ad quosdam in concione clamantes, cum illud audissent, Vtinam hanc mihi facultatem caussa concederet, ut possem praedicare, C. Rabirij manu L. Saturninum, hostem populi Romani, interfectum. Caedes eius nonnullos commouebat, quia necatus tribunus pl. esset. S I *uere possem, aut etiam si mihi esset integrum*, } non modo si uerum esset, confiterer, sed etiam, si iam non probasset Hortensius esse falsum: cuius oratio hanc mihi confitendi criminis facultatem ademit, effecitq. ne iam sit integrum. A D *crimen* } ad agnoscendum, confitendumq. crimen, de quo tu Rabirium accusas.

O R A T I O

Pauca quaedam uidentur deesse.

fit S. C. ut, C. Marius, L. Valerius cos. adhiberent tribunos pl. & praetores, quos eis uideretur: operamq. darent, ut imperium populi R. maiestasq. conseruaretur. adhibent omnes tribunos pl. praeter Saturninum, praeter Glauciam; qui remp. saluam esse uellent, arma capere, & se sequi iubent. parent omnes. ex aedificijs, armamentarijsq. publicis arma populo R. C. Mario consule distribuente, dantur. Hic iam; ut omittam cetera, de te ipso, Labiene, quaero; cum Saturninus Capitolium teneret; armatus esset una C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus, atque ergastulo Gracchus; addam, quoniam ita uis, eodem Q. Labienum, patruum tuum; in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus cos. post cunctus senatus, atque ille senatus, quem etiam uos ipsi, qui hos patres conscriptos, qui nunc sunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc senatu detrahere possitis, laudare consueuistis; cum equester ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrum nostrorum, atque eius aetatis, quae tum magnam partem reip. atque omnem dignitatem iudiciorum tenebat; cum omnes omnium ordinum homines, qui in salute reip. salutem suam repositam esse arbitrabantur, arma cepissent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit? de te ipso, inquam Labiene, quaero; cum ad arma consules ex S. C. uocauissent; cum armatus M. Aemilius princeps senatus in Comitio constitisset; qui cum ingredi uix posset, non ad insequendum sibi tarditatem pedum, sed ad fugiendum impedimento fore putabat; cum denique Q. Scaeuola confectus senectute, praepeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus, ac debilis, hastili nixus & animi uim, & infirmitatem corporis ostenderet; cum L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omnesque, qui tum erant, consulares pro salute communi arma cepissent; cum omnes praetores, cuncta nobilitas, ac iuuentus accurreret, Cn. & L. Domitij, L. Crassus, Q. Mucius, C. Claudius, M. Drusus; cum omnes Octauij, Metelli, Iulij, Cassij, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipse P. Seruilius, quo tu imperatore, Labiene, meruisti, cum hic Q. Catulus admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clarissimi uiri cum consulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrum, inclusum, atque abditum latere in occulto, atque ignauiam suam tenebrarum, ac parietum custodijs tegere; an in Capitolium pergere, atque ibi se cum tuo patruo, & ceteris ad mortem propter uitae turpitudinem confugientibus congregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scaeuola, cum bonis denique omnibus coire non modo salutis, uerum etiam periculi societatem? tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiae ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret; consules ad patriae salutem, ac libertatem uocarent; quam tandem auctoritatem, quam uocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum uelles? Patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. Quid pater? quicum? quid propinqui uestri, equites R.? quid omnis praefectura, regio, uicinitas uestra? quid ager Picenus uniuersus, utrum tribunicium furorem, an consularem auctoritatem secutus est? equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo praedicas, neminem umquam adhuc de sese esse confessum. nemo est umquam inuentus tam profligatus; tam perditus, tam ab omni non modo honestate, sed etiam simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cum Saturnino fateretur. at fuit uester patruus. fuerit, & fuerit nulla desperatione rerum suarum, nullis domesticis uulneribus coactus; induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriae praeponeret. idcirco ne oportuit C. Rabirium desciscere a rep. non comparere in illa armata multitudine bonorum? consulum uoci, atque imperio non obedire? atqui uidemus haec in rerum natura tria fuisse ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat instar turpissimae: cum Saturnino esse, furoris, & sceleris: uirtus, & honestas, & pudor cum consulibus esse cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quod cum ijs fuerit C. Rabirius, quos, amentissimus fuisset, si oppugnasset; turpissimus, si reliquisset?

E X P L A N A T I O

PRAETER *Glauciam:* } lege, Praetores praeter Glauciam. omissum est enim uerbum, Praetores, propter similitudinem sequentis, praetorem autem C. Seruilium Glauciam cum L. Saturnino tribuno pl. occisum esse, quis ignorat? unum tamen ex orat. I. in Catil. exemplum afferre non grauabor, Similis S. C. C. Mario & L. Valerio cos. permissa est resp. num unum diem postea L. Saturninum tribunum pl. & C. Seruilium praetorem poena remorata est? C. S A V F E I V S, } quaestor. I L L E *ex compedibus, atque ergastulo Gracchus;* } qui cum se Ti. Gracchi filium simularet, tribunus pl. creatus, cum Saturnino, Glaucia, Saufeio arma cepit. De quo Valerius Max. lib. IX. cap. 7. his uerbis: L. Equitium, qui se Ti. Gracchi filium simulabat, tribunatumq. aduersus leges cum L. Saturnino petebat, a C. Mario sextum consulatum

gerente

gerente in publicam custodiam ductum, populus, claustris carceris conuulsis, raptum humeris suis, per summam animorum alacritatem portauit. Et cap. 16. Ne Equitium, Firmo Piceno monstrum ueniens, relatum iam in huiusce libri superiore parte, praeteream; eius in amplectendo Ti. Gracho patre, euidens mendacium, turbulento uulgi errore, amplissima tribunatus potestate uallatum est. Eundem cum Saturnino fuisse, non tamen occisum, significat Appianus lib. 1. OMNEM *dignitatem iudiciorum*} tunc enim equester ordo lege C. Gracchi iudicia administrabat: donec Sulla, rerum potitus, ab equitibus ad senatores iudicia transtulit: postremo C. Aurelius Cotta praetor legem tulit, ut tres ordines iudicarent, senatores, equites, tribuni aerarij. M. AEMILIVS} Scaurus, cuius constantiam, & grauitatem Cicero laudat. Q. SCAEVOLA} Q. F. augur, qui cum L. Metello Dalmatico consul fuerat. nam Q. Scaeuola P. F. pont. max. cum L. Crasso oratore quinquennio post Marium & Flaccum consules, qui Saturninum, & Glauciam oppresserunt, consulatum gessit. PRAEPEDITVS *morbo,*} pedum. Duo ueteres libri, Praeditus: tres, Perditus: quod placet. L. METELLVS,} Dalmaticus, qui cum Q. Scaeuola Q. F. consulatum gesserat. consulares enim hic nominantur. SER. *Galba,*} Sulpiciae gentis, qui consul fuit cum M. Aemilio Scauro. C. SERRANVS, *T. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus*}. Serranus cum Q. Caepione, Rutilius cum Cn. Manlio, Fimbria cum C. Mario, Q. Catulus cum eodem Mario. CN. ET. L. *Domitij*} uterque Ahenobarbus, &, opinor, fratres. Cnaeus cum Cassio Longino, Lucius cum Caelio Caldo consul fuit. L. CRASSVS, *Q. Mucius,*} Crassus orator, Mucius pont. max. C. CLAVDIVS,} consul cum Perperna. M. DRVSVS;} qui consul non fuit, sed in tribunatu pl. initio belli Marsici a nescio quo domi suae est interfectus. OCTAVII,} tres Octauij consulatum gessere, primus Cn. F. Cn. N. qui a L. Cinna collega est interfectus: alter Cn. Octauius M. F. Cn. N. qui cum C. Curione consul fuit: L. Octauius Cn. F. Cn. N. consul cum C. Cotta, fratre Cn. Octauij, quem primum nominauimus. METELLI,} Q. Metellus Nepos consul cum T. Didio. IVLII,} Sex. Iulius Caesar consul cum L. Philippo, & L. Caesar cum P. Rutilio Lupo. CASSII,} C. Cassius Varus consul cum L. Gellio. CATONES,} L. Porcius Cato, consul cum Cn. Pompeio Strabone. POMPEII,} Cn. Pompeius Strabo consul cum L. Porcio Catone: Q. Pompeius Rufus cum L. Sulla. L. PHILIPPVS,} consul cum Sex. Iulio Caesare. L. SCIPIO,} consul cum C. Norbano. M. LEPIDVS,} cum Q. Catulo. D. BRVTVS,} cum Mam. Aemilio Lepido Liuiano. P. SERVILIVS,} Isauricus postea dictus, cum Ap. Claudio Pulchro. IMPERATORE,} bellum in Cilicia gerente, ex qua de Isauris triumphauit. Q. CATVLVS,} consul cum M. Lepido, eius Catuli filius, qui cum C. Mario consulatum gessit. C. CVRIO,} cum Cn. Octauio, pater eius Curionis, qui ciuili bello, pro Caesare pugnans, in Africa perijt. OMNIS *praefectura,*} quae fuerit, omisso nomine, non apparet: in agro Piceno arbitror fuisse, quia sequitur: Quid ager Picenus uniuersus?

ORATIO

AT C. Decianus, de quo tu saepe commemoras, quia, cum hominem omnibus insignem notis turpitudinis Furium accusaret summo studio bonorum omnium, queri est ausus in concione de morte Saturnini, condemnatus est; at Sex. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi suae, condemnatus est. Statuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem esse, & non retinendum in ciuitate, qui hominis hostilem in modum seditiosi imagine aut mortem eius honestaret, aut desideria imperitorum misericordia commoueret, aut suam significaret imitandae improbitatis uoluntatem. itaque mihi mirum uidetur, unde hanc tu, Labiene, imaginem, quam habes, inueneris. nam, Sex. Titio damnato, qui istam habere auderet, inuentus est nemo. quod tu si audisses, aut si per aetatem scire potuisses: numquam profecto istam imaginem, quae domi posita pestem, atque exsilium Sex. Titio attulisset, in Rostra, atque in concionem attulisses; nec tuas umquam rationes ad eos scopulos appulisses, ad quos Sex. Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. sed in his rebus omnibus imprudentia laberis: caussam enim suscepisti antiquiorem memoria tua: quae caussa ante mortua est, quam tu natus esses. qua in caussa tute profecto fuisses, si per aetatem esse potuisses; eam caussam in iudicium uocas. An non intelligis, primum, quos homines, & quales uiros mortuos summi sceleris arguas, deinde, quot ex ijs, qui uiuunt, eodem crimine in summum capitis periculum arcessas? nam, si C. Rabirius fraudem capitalem admisit, quod arma contra L. Saturninum tulit: huic quidem affert aliquam deprecationem periculi aetas illa, qua tum fuit: Q. uero Catulum, patrem huius, in quo summa sapientia, eximia uirtus, singularis humanitas fuit; M. Scaurum, illa grauitate, illo consilio, illa prudentia; duos Mucios, L. Crassum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum praesidio fuit, quorum in hac ciuitate longe maxima consilia, atque ingenia fuerunt; ceteros, pari dignitate praeditos, custodes, gubernatoresq. reip. quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis, honestissimis uiris, atque optimis ciuibus, equitibus R. dicemus, qui tum una cum senatu salutem reip. defenderunt? quid de tribunis aerarij, ceterorumq. ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperunt? sed quid ego de ijs omnibus, qui consulari imperio paruerunt, loquor? de ipsorum consulum fama quid futurum est? L. Flaccum, hominem cum semper in rep. tum in magistratibus gerendis, in sacerdotio, caerimonijsque, quibus praeerat, diligentissimum, nefarij sceleris, ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc labē, ignominiamq. mortis etiam C. Marij nomen? C. Marium, quem uere patrem patriae, parentem, inquam, uestrae libertatis, atque huiusce reip. possumus dicere, sceleris, ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? etenim, si C. Rabirio, quod is ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defi-

tio desigendam putauit: quod tandem excogitabitur in eum supplicium, qui uocauit? ac, si fides Saturnino data est, quod abs te saepissime dicitur; non eam C. Rabirius, sed C. Marius dedit: idemq. uiolauit, si in fide non stetit. quae fides, Labiene, qui potuit sine S. C. dari? adeo ne hospes huiusce urbis, adeo ne ignarus es disciplinae, consuetudinisq. nostrae, ut haec nescias? ut pereginari in aliena ciuitate, non in tua magistratum gerere uideare? Quid iam ista C. Mario. inquit, nocere possunt, quoniam sensu, & uita caret? Ita ne uero? tantis in laboribus C. Marius, periculisq. uixisset, si nihil longius, quam uitae termini postulabant, spe, atque animo de se, & gloria sua cogitasset? at, credo, cum innumerabiles hostium copias in Italia fudisset, atque obsidione remp. liberasset, omnia sua secum una moritura arbitrabatur. non est ita, Quirites: neque quisquam nostrum in reip. periculis cum laude, ac uirtute uersatur, quin spe posteritatis, fructuq. ducatur. itaque cum multis alijs de caussis uirorum bonorum mentes diuinae mihi, atque aeternae uidentur esse, tum maxime quod optimi, & sapientissimi cuiusque animus ita praesentit in posterum, ut nihil, nisi sempiternum, spectare uideatur. Quapropter equidem & C. Marij, & ceterorum uirorum sapientissimorum, ac fortissimorum ciuium mentes, quae mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, & sanctimoniam demigrasse, testor, me pro illorum fama, gloria, memoria non secus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandum putare. ac, si pro illorum laude mihi arma capienda essent; non minus strenue caperem, quam illi pro communi salute ceperunt. etenim, Quirites, exiguum nobis uitae curriculum natura circumscripsit, immensum gloriae. quare, si eos, qui iam de uita decesserunt, ornabimus: iustiorem nobis mortis condicionem relinquemus. sed, si illos, Labiene, quos iam uidere non possumus, negligis: ne his quidem, quos uides, consuli putas oportere? neminem esse dico ex ijs omnibus, qui illo die Romae fuerint, quem tu diem in iudicium uocas, pubesq. tum fuerit, quin arma ceperit, quin consules secutus sit. omnes ij, quorum tu ex etate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine, citantur. At occidit Saturninum Rabirius. Vtinam fecisset: non supplicium deprecarer, sed praemium postularem. etenim si Scaeuae, seruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data est: quod equiti R. praemium dari par fuisset? & si C. Marius, quod fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis, ac sedibus, praecidi imperarat; quod in cliuo Capitolino improborum ciuium

Desunt non pauca.

EXPLANATIO

EXSVLIVM} & hoc recte, nec tamen, Exitium, male. QVI *tum extra urbem cum praesidio fuit,*} iussu consulum. nam anno sequenti consulatum gessit. CAERIMONIISQ. *quibus praeerat,*} tamquam pont. max. QVID *iam ista C. Mario, inquit, nocere possunt,*} Ista: si eum cum C. Rabirio condemnamus. FISTVLAS,} historiam ex Plutarcho, & alijs licet petere: itaque superuacanea interpretatio est.

IN. ORATIONEM. I. CICERONIS
IN. L. SERGIVM. CATILINAM
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM. QVATTVOR. CICERONIS ORATIONVM. CONTRA. CATILINAM

L. SERGIVS. *Catilina, patricij generis, ciuili bello Sullanarum partium, administrata post praeturam Africa, accusatus est primum a P. Clodio repetundarum, ut ait Asconius. accusatus autem M. Aemilio Lepido, L. Volcatio Tullo cos. quod in oratione contra competitores Cicero docet his uerbis. Te uero, Catilina, consulatum petere, aut cogitare, non prodigium, atque portentum est? a quibus enim petis? a principibus ciuitatis? qui tibi, cum L. Volcatius consul in consilio fuisset, ne petendi quidem potestatem esse uoluerunt: Vbi Pedianus. Catilina, cum de prouincia Africa decederet, & legati Afri questi de eo in senatu grauiter essent, professus est se petere consulatum. L. Volcatius Tullus consilium publicum habuit, an rationem Catilinae habere deberet. nam quaerebatur repetundarum. Catilina ob eam caussam destitit a petitione. His testimonijs duae res probantur, una, accusatum esse Lepido & Tullo cos. altera, accusatum esse ante comitia consularia. Nec tamen eo anno peracta caussa est. nam eum Torquato & Cotta cos. idest anno sequenti, reum de repetundis inuenio in oratione pro Sulla. Parens tuus, Torquate, ait Cicero, consul reo de pecunijs repetundis Catilinae fuit aduocatus. Partem igitur eius anni, quo Lepidus & Tullus consulatum, Cicero praeturam gessit, Catilina in Africa fuit, & eodem anno, consularium comitiorum caussa, idest ante Quinctilem mensem, in urbem redijt: ubi statim repetundarum crimine ab Afris in iudicium uocatus est. quamquam Cicero in oratione pro Coelio, caussae seruiens, totum annum, quo ipse praetor fuit, eum absuisse, ostendit his uerbis. Fuit assiduus mecum praetore me. non nouerat Catilinam: Africam tum praetor ille obtinebat. Secutus est annus:*

caussam

caussam de pecunijs repetundis Catilina dixit. deinceps fuit annus, quo ego consulatum petiui. Quibus uerbis tres anni continui designãtur, primum is, quo Cicero praeturam gessit, idest, Lepido, & Tullo cos. deinde, quo caussam de pecunijs repetundis Catilina dixit, idest Torquato, & Cotta cos. postremo, quo Cicero consulatum petiuit, idest, Caesare, & Figulo cos. Primum igitur id constat, accusari coeptum esse repetundarum Lepido & Tullo cos. deinde non eodem anno, sed sequenti, Torquato & Cotta cos. caussam dixisse. Addo illud, absolutum esse P. Clodio accusatore praeuaricante. de quo sic in ea de Harusp. resp. A Catilina pecuniam accepit, ut turpissime praeuaricaretur. Quod Pedianus confirmat. Iterum autem accusatus est inter sicarios a L. Paullo, Caesare, & Figulo cos. quod a Sallustio, Pediano, Dione traditur. quamquam in Pediano, L. Lucullus, mendose legitur, pro, L. Paullus: quem Sallustius, testis eorum temporum, nominat. Vtroque iudicio absolutum esse, cognoscitur ex ep. 14. lib. 1. ad Att. in qua est: Bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam. Vt argumentum illud omittatur, quod, nisi absolutus esset, petere consulatum Cicerone & Antonio cos. non cogitasset. Haec de accusationibus: nunc de consulatus petitionibus postremo de illius coniurationibus agemus. quae nisi separatim singula ostenderentur; fore sum suspicatus, ne lectori laborem, & difficultatem ordo historiae confusus afferret, ut mihi saepe attulit: qui nunc, ut meo labore labor alijs adimatur, quantum licet, operam do. Petere consulatum Catilina uoluit, quo anno ex Africa redijt, consulatum gerentibus Lepido, & Tullo: sed eius rationem non esse habitam, iam ostendimus. Eo anno petendi potestate exclusus, petijt anno sequenti, Cotta, & Torquato cos. & repulsam tulit. petijtq. iterum Caesare, et Figulo cos. nec obtinuit. utramque petitionem significat Cicero in oratione pro Coelio. Tot, inquit, annos uersatus in foro sine suspicione, sine infamia, studuit Catilinae iterum petenti. De secunda autem & petitione, & repulsa perspicuum fit ex his Asconij uerbis. Post effecta comitia consularia, & Catilinae repulsam, fecit eum reum inter sicarios L. Paullus. Videtur & Cicerone consule aut petijsse, aut petere uoluisse: quod prima declarat in eum Ciceronis oratio. Cum proximis comitijs consularibus, inquit, me consulem in campo, & competitores tuos interficere uoluisti; compressi tuos nefarios conatus amicorum praesidio, & copijs. Eodem pertinent illa Sallustij. Postquam dies comitiorum uenit; & Catilinae neque petitio, neque insidiae, quas consuli fecerat, prospere cessere: constituit bellum facere, & extrema omnia experiri. Remotum a petitione, consilio potissimum Ciceronis consulis, lib. XXXVII. demonstrat Dio. Sed contra Plutarchus in Cicerone, nec obscure Cicero ipse pro Murena eum petijsse dicit. Quod ad coniurationes attinet, coniurauit primum cum Cn. Pisone, L. Vargunteio, P. Autronio: quo anno consules fuere Lepidus, & Tullus: unde illa

in oratione pro Sulla. Scilicet is sum, qui existimem, Cn. Pisonem, & Catilinam, & Vargunteium, & Autronium nihil audacter ipsos per sese sine P. Sulla facere potuisse. de quo etiam si quis dubitasset antea, num id, quod tu arguis, cogitasset, interfecto patre tuo consule descendere Kalendis Ian. cum lictoribus? Si cogitauit Sulla, cum Pisone, Catilina, Vargunteio, Autronio descendere cum lictoribus, interfecto Torquato consule: nimirum superioribus consulibus Lepido & Tullo inita de consulum caede consilia fuerant. Eiusdem annus coniurationis e Sallustio cognoscitur. Erat, inquit, eodem tempore Cn. Piso, adolescens nobilis, summae audaciae, egens, factiosus: quem ad perturbandam remp. inopia, atque mali mores stimulabant. cum hoc Catilina, & Autronius, circiter nonas Dec. consilio communicato, parabant in Capitolio Kalendis Ian. L. Torquatum, & L. Cottam cos. interficere: ipsi, fascibus correptis, Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas Hispanias mittere: ea re cognita, rursus in nonas Febr. consilium caedis transtulerunt. quod ni Catilina maturasset pro curia signum socijs dare: eo die post conditam urbem Romam pessimum facinus patratum foret. quia non dum frequentes armati conuenerant, ea res consilium diremit. Pedianus autem eandem rem exponit his uerbis: Fuit opinio, Catilinam, & Cn. Pisonem, adolescentem perditum, coniurasse ad caedem senatus faciendam ante annum, quam haec dicta sunt, Cotta & Torquato cos. eamq. caedem ideo non esse factam, quod prius, quam parati essent, coniuratis signum dedisset Catilina. Altera coniuratio fuit Caesare & Figulo cos. petentibus consulatum Cicerone, Antonio, ipso Catilina. cuius rumor quidam cum in uulgus emanasset, accendit hominum studia, ut ait Sallustius, ad consulatum mandandum M. Tullio Ciceroni. Haec igitur secunda coniuratio, occultis consilijs agitata, erupit denique in consulatum Ciceronis. qui cum totam rem, indicante per Fuluiam Q. Curio coniurato, cognouisset, & sedentem tamen in senatu Catilinam uidisset, ira commotus, acerbissime in eum hac prima oratione est inuectus, & eum urbe egredi, secumq. suos iussit educere: ac tantum profecit, ut Catilina perterritus profugerit. quod est primae orationis argumentum. In secunda oratione, de Catilina eiecto gloriatur: relictos ab eo significat nobiles uiros, qui non solum in foro uolitent, sed etiam in senatum ueniant: quattuor hominum genera commemorat, qui reip. occultum bellum indixerint, & dissimulantes, egrediente Catilina, Romae remanserint. contra quorum insidias, Quirites monet, ut sua tecta custodijs, uigilijsq. defendant: ipsis, ut exeant, si uelint, permittit: minatur, si cuius factum, conatum ue contra patriam deprehenderit: seueritatem cum clementia pollicetur. Quirites hortatur, ut uenerantes deos immortales opem ab ijs in praesenti periculo supplices petant. Tertia, captos esse coniurationis principes, & sublatum iam imminentis periculi metum, re, quemadmodum

gesta

gesta erat, explicata, significat. Tum habere bonum animum Quirites iubet; quod gestum sit, acceptum dijs immortalibus refert: rogat ut, cum ipse, ne ijs hominum audacissimorum sceleratae, nefariaeque mentes nocere possent, sua uigilantia prouiderit, ipsi uicissim, ne quando sibi noceant, curam suscipiant. Conclusio, Iouem ut uenerentur, & ut sua tecta uigilijs, custodijsq. defendant. In quarta nonis Dec. habita (ut ep. 1. lib. 2. ad Att.) de supplicio coniuratorum refert, & simul, ipse quid sentiat, ostendit. disputat de sententijs duabus, una D. Iunij Silani, qui, tamquam consul designatus, omnium primus de more rogatus erat, ut mors coniuratis poena esset: altera C. Caesaris, aedilis cur. ut aeternis tenebris uinculisq. mandarentur, bona eorum publicarentur, uitam tamen retinerent. utramque sententiam laudat: quam tamen Silanus dixerat, sequendam censet. Memoriam sui consulatus a senatu postulat: si quid sibi acciderit, paruum filium commendat: hortatur, ut de coniuratorum ducibus, cum agatur in eo salus ciuitatis, uniuersaeq. reip. diligenter fortiterq. decernat: suum & in consulatu, & in omni uita praesidium, auxiliumq. pollicetur. Nunc, ut puto, non male opera posita uidebitur, si, quo quaeque die habita oratio sit, ostendam. Prima habita est VIII. *id. Nou. non obscuris argumentis. in ipsa enim oratione sunt haec. Recognosce tandem mecum noctem illam superiorem: iam intelliges, multo me uigilare acrius ad salutem, quam te ad perniciem reip. Dico te priori nocte uenisse inter Falcarios, in M. Laecae domum; conuenisse eodem complures, eiusdem amentiae, scelerisq socios. Et paullo post. Fuisti igitur apud Laecam ea nocte, Catilina: distribuisti partes Italiae: statuisti, quo quemque proficisci placeret: delegisti, quos Romae relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: confirmasti, te ipsum iam esse exiturum: dixisti, paullulum tibi esse etiam tum morae, quod ego uiuerem. reperti sunt duo equites Romani, qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. Quae sit haec nox, quam is dies consecutus est, quo Cicero senatum habuit, & in Catilinam haec dixit, docet oratio pro Sulla his uerbis. Quid tandem de illa nocte dicit, cum inter Falcarios ad M. Laecam, nocte ea, quae consecuta est posterum diem nonarum Nou. me consule, Catilinae denunciatione conuenit? quae nox omnium temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbissima. tum Catilinae dies exeundi, tum ceteris manendi condicio, tum descriptio totam per urbem caedis, atque incendiorum constituta est: tunc tuus pater, Corneli, illam sibi officiosam prouinciam depoposcit, ut cum prima luce consulem salutatum ueniret, intromissus me in meo lectulo trucidaret. Hic Cicero, qua nocte in M. Laecae domum Catilina uenit, dicit eam fuisse, quae consecuta est posterum diem nouarum Nou. idest quae fuit inter nonas, et* IIX. *id. Nou ex quo patet habitam esse primam*

in

in Catilinam orationem IIX. *id. Nou. cum in ea sit: Dico te priori nocte uenisse inter Falcarios, in M. Laecae domum. Secunda oratio postridie habita uidetur: quod ex ijs uerbis, quae sunt in ea, liceat intelligere. Omnia, inquit, superioris noctis consilia ad me delata esse sentiunt. patefeci in senatu hesterno die: Catilina ipse pertimuit, profugit. Tertia, multis interiectis diebus, habita eo die, quo Lentulus, eiusq. socij, Allobrogum indicio comprehensi, & in senatum introducti sunt: sententiaeq. de ijs dictae a principibus, ut in custodiam traderentur. quem diem non uideo cur nō putem pridie non. Dec. fuisse: cum quartam orationem nonis Dec. habitam esse, constet ex ep.* 1. *lib.* 2. *ad Att. uerisimile autem non uideatur tanta res cum ageretur, moram ullam interiectam, sed primo illo die, quo Lentulus, & alij coniurati simul comprehensi sunt, factum esse S. C. ut in custodiam traderentur; sequenti autem die alterum S. C. ut supplicio afficerentur. quo die, dictis a Silano & Caesare sententijs, quartam orationem Cicero habuit, qua senatum ad seueritatem est hortatus: & senatus, uti Cato censuerat, decreuit, ut de ijs, qui traditi in custodiam erant, supplicium sumeretur. Prima igitur oratio (ut superiora breuiter colligantur) in senatu* IIX. *id. Nou. secunda ad Quirites, postridie, tertia ad eosdem pridie non. Dec. quarta in senatu nonis Dec. habita est.*

M. TVLLII CICERONIS
IN L. SERGIVM CATILINAM
IN SENATV

ORATIO XIX

QVOVSQVE tandem abutere, Catilina, patientia nostra? quam diu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effraenata iactabit audacia? nihil ne te nocturnum praesidium Palatij, nihil urbis uigiliae, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora, uultusq. mouerunt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum conscientia teneri coniurationem tuam non uides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora, o mores. senatus haec intelligit, consul uidet: hic tamen uiuit: uiuit? immo uero etiam in senatum uenit: fit publici consilij particeps: notat, & designat oculis ad caedem unum quemque nostrum: nos autem uiri fortes satisfacere reip. uidemur, si istius furorem, ac tela uitemus. Ad mortem te, Catilina, duci iussu consulis iampridem oportebat, in te conferri pestem istam, quam tu in nos omnes iamdiu machinaris. an uero uir amplissimus P. Scipio pontifex maximus, Ti. Gracchum, mediocriter labefactantem statum reip. priuatus interfecit: Catilinam, orbem terrae, caede atque incendijs uastare cupientem, nos consules perferemus? nam illa nimis antiqua praetereo, quod Q. Seruilius Ahala Sp. Melium, nouis rebus studentem, manu sua interfecit. fuit, fuit ista quondam in hac rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus supplicijs ciuem perniciosum, quam acerbissimum hostem, coercerent.

EXPLANATIO

QVOVSQVE *tandem abutere, Catilina, patientia nostra?*} uoce interrogantis indignatio exprimit, & iracūdiae magnitudo. nam cum nefaria contra patriam Catilinae consilia Cicero cognouisset, & cum tamen in senatu sedentem uidisset, non tulit, sed accusauit eum audiente senatu, hac oratione, quam Sallustius Luculentam, utilemq reip. uocat. Abutere dixit, quia, cum pestem bonis omnibus, exitumq. reip. Catilina machinaretur, proximaq. superiore nocte cum socijs in M. Laecae domo fuisset, uenire tamen in senatum auderet. Sed hic Sallustij uerba recitare, operaepretium uidetur. At Catilinae, inquit, crudelis animus eadem illa mouebat: tametsi praesidia parabantur, & ipse lege Plautia interrogatus erat ab L. Paullo. postremo dissimulandi caussa, & quasi sui expurgandi, sicuti iurgio lacessitus foret, in senatum uenit. tum M. Tullius consul, siue praesentiam eius timens, siue ira commotus, orationem habuit luculentam, atque utilem reip. quam postea scriptam edidit. Sed, ubi ille assedit, Catilina, ut erat paratus ad dissimulanda omnia, demisso uultu, uoce supplici postulare a patribus coepit, ne quid de se temere crederent: ea familia ortum, ita se ab adolescentia uitam instituisse, ut omnia bona in spe haberet; neque existimarent sibi, patricio homini, cuius ipsius atque maiorum plurima beneficia in plebem Romanam essent, perdita rep. opus esse; cum eam seruaret M. Tullius, inquilinus ciuis urbis Romae. ELVDET?} quasi per ludum contemnet? EFFRAENATA} quae sese rationis fraeno non continet: sed, quasi sine fraeno sit, ita se iactat. PALATII,} collis foro coniuncti, ideo muniti nocturno praesidio. MVNITISSIMVS} nam in Capitolio, in templo Iouis Statoris senatus habebatur: de quo sic infra: Magna dijs immortalibus habenda gratia est, atque huic ipsi Ioui Statori, antiquissimo custodi huius urbis. CONSCIENTIA} scientia. non enim accipiendum, quia sibi conscij sint, sed quia sciant, & norint. QVID *proxima.*} proxima nox est, quam consecutus est dies. VIII. id Nou. de qua infra: Dico te priori nocte uenisse inter Falcarios in M. Laecae domum; conuenisse eodem complures eiusdem amentiae, scelerisq. socios. Et pro Sulla: Quid tandem de illa nocte dicit, cum inter Falcarios ad M. Laecam, nocte ea, quae consecuta est posterum diem Nonarum Nou. me consule Catilinae denunciatione conuenit. AHALA} magister equitum. extat apud Liuium historia.

ORATIO

HABEMVS S. C. in te, Catilina, uehemens, & graue: non deest reip. consilium, neque auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico aperte, consules desumus. decreuit quondam senatus, ut L. Opimius consul uideret, ne quid resp. detrimenti caperet: nox nulla intercessit: interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, auis, maioribus: occisus cum liberis M. Fuluius consularis. simili S. C. C. Mario, & L. Valerio cos. permissa est resp. num unum diem postea L. Saturninum tribunum pl. & C. Seruilium praetorem poena remorata est? at uero nos uicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. ha-

bemus

bemus enim eiusmodi S.C. uerum inclusum in tabulis, tamquam in uagina reconditum; quo ex S.C., confestim interfectum te esse, Catilina, conuenit. uiuis, & uiuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.

EXPLANATIO

HABEMVS *S.C. in te, Catilina, uehemens, & graue:*} quattuor S.C. in caussa coniurationis facta sunt, duo propter Catilinam, duo propter Lentulum, & octo praeterea coniuratos, qui, Catilina egresso, cum in urbe remansissent, Allobrogum indicio comprehensi sunt. primum S.C. propter Catilinam factû, cum eius nefaria consilia iam paterent, illud est, quod hic significatur, ex uetere instituto renouatum in magno reip. discrimine usitatis uerbis: darent operam consules, ne quid resp. detrimenti caperet. de quo Sallustius: Ea cum Ciceroni nunciarentur; ancipiti malo permotus, quod neque urbem ab insidijs priuato consilio longius tueri poterat, neque, exercitus Mallij quantus, aut quo consilio foret, satis compertum habebat, rem ad senatum, iam antea uulgi rumoribus exagitatam, refert. itaque, quod plerumque in atroci negotio solet, senatus decreuit, ut darent operam consules, ne quid resp. detrimenti caperet. ea potestas per senatum more Romano magistratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque ciues: domi militiaeq. imperium, atque iudicium summum habere. aliter, sine populi iussu, nulli earum rerum consuli ius est. Alterum S.C. est, quo Catilina & Mallius hostes iudicati sunt. quod eodem teste Sallustio cognoscitur. Paucos dies, inquit, commoratus apud C. Flaminium in agro Reatino, dum ciuitatem, antea sollicitatam, armis exornat, cum fascibus, atque alijs imperij insignibus in castra ad Mallium contendit. Haec ubi Romae comperta sunt; senatus Catilinam & Mallium hostes iudicat. Tertium S.C. est, de quo orat. 3. his uerbis. Indicijs expositis, atque editis, Quirites, senatum consului, de summa reip. quid fieri placeret. dictae sunt a principalibus acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla uarietate est consecutus. & quoniam nondum est perscriptum S.C. ex memoria uobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Subiungitq. paullo post. Atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura abdicasset, tum in custodiam traderetur, itemq. ut C. Cethegus, L. Statilius, Publius Gabinius in custodiam traderentur: atque ita idem hoc decretum est in L. Cassium, in M. Ceparium, P. Furium, Q. Marium Chilonem, P. Vmbrenum. decreuerat enim senatus, ut uiderent consules, ne quid resp. detrimenti caperet. CLARISSIMO *patre,*} Ti. Sempronio Graccho, qui bis consul fuit, & de Celtiberis triumphauit. AVIS, *maioribus:*} non tamen consularibus. CVM *liberis*} duobus. Plutarchus, Velleius. VICESIMVM *iam diem*} integrum numerum amat orator. dies enim tantum erant XIIX. sic in Pisonem: Ego in Q. Rabirio; perduellionis reo, XL. annis ante me consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra inuidiam, atque defendi. Quo loco Pedianus, Possit, inquit, aliquis credere, lapsum memoria Ciceronem, qui dicat, XL. annis ante se consulem factum esse S.C. aduersus L. Appuleium Saturninum tribunum pl cum XXXVI. anni a C. Mario & L. Valerio Flacco consulibus numerentur. Sed hic non subtilis computatio annorum facta est, uerum summatim tempus comprehensum est: & perinde accipiendum, ac si dixerit, prope XL. annis. haec enim consuetudo est ipsius Ciceronis: itaque idem in ea quoque, quam habuit in Catilinam in senatu, cum octauusdecimus dies esset, postea, quam factum S.C. ut uiderent consules, nequid resp. detrimenti caperet, dixit: Vigesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. habemus enim S.C. uerumtamen inclusum in tabulis, tamquam gladium in uagina reconditum. HORVM} senatorum.

ORATIO

CVPIO P.C. me esse clementem, cupio in tantis reip. periculis non dissolutum uideri: sed iam me ipsum inertiae, nequitiaeq. condemno. castra sunt in Italia contra remp. in Etruriae faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem imperatorem castrorum, ducemq. hostium intra moenia, atque adeo in senatu uidetis, intestinam aliquam quotidie perniciem reip. molientem. si te iam, Catilina, comprehendi, si interfici iussero, credo, erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni serius a me, quam quisquam crudelius factum esse dicat. uerum ego hoc, quod iampridem factum esse oportuit, certa de caussa nondum adducor ut faciam. tum denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. quam diu quisquam erit, qui te defendere audeat, uiues, & uiues ita, ut nunc uiuis, multis meis & firmis praesidijs obsessus, ne commouere te contra remp. possis: multorum te etiam oculi, & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur, atque custodient. etenim quid est, Catilina, quod iam amplius exspectes, si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios, nec priuata domus parietibus continere uocem coniurationis tuae potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? muta iam istam mentem, mihi crede: obliuiscere caedis, atque incendiorum: teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quae etiam mecum licet recognoscas.

EXPLANATIO

NON *dissolutum*} ita me cupio esse clementem, ut dissolutus ne sim: ne uirtus in uitium desinat. aliquid enim permittere, clementiae est: nimium, animi dissoluti: Vitium a uirtute distinxit Cicero in

ep. ad Metellum lib. v. Coguosce nunc, *inquit*, humanitatem meam: si humanitas appellanda est in acerbissima iniuria remissio animi. ac dissolutio. CREDO, *erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni serius a me, quam quisquam crudelius factum esse dicat.* } implicatam negantibus particulis sententiam ut expediam operam dabo, Fore, inquit, non dubito, quin hoc omnes boni potius a me serius factum esse dicãt, quam quisquam crudelius. TVORVM *consiliorum reprimendorum caussa*, } ne tibi liceret exequi, quod cogitabas: ne tibi faciendae caedis optimatum facultas daretur. C. MALLIVM } sic ubiqne lego, non Manlium, primum ex antiquis libris, deinde, quia Manlij nobiles, & patricij, Mallij *ignobiles*, & plebeij. & Mallinm illum, qui cum P. Rutilio Rufo consulatum gessit, ignobilem Cicero uocat in Planciana.

O R A T I O

MEMINISTI ne, me ante diem XII. Kal. Nou. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem IIX. Kal. Nou, C. Manlium, audaciae satellitem atque administrum tuae? num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, uerum, id quod multo magis est admirandum, dies? dixi ego idem in senatu, caedem te optimatum contulisse in ante diem v. Kal. Nou. tum cum multi principes ciuitatis Roma, non tam sui conseruandi, quam tuorum consiliorum reprimendorum caussa profugerunt. num infitiari potes, te illo ipso die, meis praesidijs, mea diligentia circumclusum, commouere te contra remp. non potuisse? cum tu, discessu ceterorum, nostra tamen, qui remansissemus, caede contentum te esse dicebas, Quid, cum te Praeneste Kal. ipsis Nou. occupaturum nocturno impetu esse confideres? sensisti ne illam coloniam meo iussu, meis praesidijs, custodijs, uigilijs esse munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam uideam, planeq. sentiam. recognosce tandem mecum noctem illam superiorem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad salutem, quam te ad perniciem reip. Dico te priori nocte uenisse inter falcarios, (non agam obscure) in M. Laecae domum; conuenisse eodem complures eiusdem amentiae, scelerisq. socios. num negare audes? quid taces? conuincam, si negas. uideo enim esse hic in senatu quosdam, qui tecum una fuere. O dij immortales, ubinam gentium sumus? quam remp. habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic sunt, nostro in numero P. C. in hoc orbis terrae sanctissimo grauissimoq. consilio, qui de meo, nostrumq. omnium interitu, qui de huius urbis atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hosce ego uideo consul, & de rep. sententiam rogo; &, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum uoce uulnero. Fuisti igitur apud Laecam ea nocte Catilina, distribuisti partes Italiae: statuisti, quo quemque proficisci placeret: delegisti, quos Romae relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incẽdia: confirmasti, te ipsum iam esse exiturum: dixisti, paullulum tibi esse etiam tum morae, quod ego uiuerem. reperti sunt duo equites R. qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. haec ego omnia, uix dum etiam coetu uestro dimisso, comperi: domum meam maioribus praesidijs muniui, atque firmaui: exclusi eos quos tu mane ad me salutatum miseras, cum illi ipsi uenissent, quos ego iam multis uiris ad me uenturos id temporis esse praedixeram.

E X P L A N A T I O

PROFVGERVNT. } commoti, ac deterriti meis uerbis. ILLAM *coloniam* } coloniam quoque nominat Frontinus, aut quicumq. ille fuit, cuius fragmentum quoddam exstat de colonijs. Sed perspicue, coloniam fuisse, Gellius docet cum ait lib. XVI. cap. 13. Praenestinos a Tiberio imperatore petijsse, ut ex colonia in municipij statum redigerentur. Quo tempore deducta sit, nec Velleius, nec Liuius, nec alius quisquam docet. ego tamen, quin a L. Sulla deducta sit, dubitandum non puto. Argumento sunt illa uerba or. 2. in Rullum. si dicent, per legem *id* non licere: ne per Corneliam quidem licet: at uidemus agrum Praenestinum a paucis possideri. NON *modo audiam*, } desiderari arbitror, Non: ut legatur: Non modo non audiam. infra: Nihil agis, nihil sequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tempore. PRIORI *nocte* } quae consecuta est posterum diem nonarum Nou. ut in oratione pro Sulla. itaque dixit haec VIII. id. Nou. is enim dies nonas Nou. consequitur. INTER *Falcarios* } uicus Romae fuit, nominatus etiam in oratione pro Sulla. M. LAECAE } M. Porcij laecae senatoris, conscij & participis eiusdem sceleris. idem in ea pro Sulla. Sallustius autem. Vbi multa, inquit, agitanti nihil procedit, rursus intempesta nocte coniurationis principes conuocat per M. Porcium Laecam: ibiq. multa de ignauia eorum questus, docet se Mallium praemisisse ad eam multitudinem quam ad capienda arma parauerat; item alios in alia loca opportuna, qui initium belli facerent: seq. ad exercitum proficisci cupere, si prius Ciceronem oppressisset. O. DII *immortales, ubi nam gentium sumus?* } rei nefandae narrationem excipit exclamatio. supra quoque cum dixisset: Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis quem nostrum ignorare arbitraris? subiecit: O tempora, o mores: senatus haec intelligit, consul uidet: hic tamen uiuit: uiuit? immo etiam in senatum uenit. DISTRIBVISTI *partes Italiae*: } pro Sulla. Tum Catilinae dies exeundi, tum ceteris manendi condicio, tum descriptio totam per urbem caedis, atque incendiorum constituta: tunc tuus pater, Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam sibi officiosam prouinciam depoposcit, ut, cum prima luce consulem salutatum ueniret, intromissus meo more, & iure amicitiae, me in meo lectulo trucidaret. REPERTI *sunt duo equites Romani,*

mani, qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur.} Sallustius non duos equites, uerum unum equitem C. Cornelium, alterum senatorem L. Vargunteium fuisse dicit. COMPERI:} Curio per Fuluiam significante. Hac de re Sallustius his uerbis. Perterritis, ac dubitantibus ceteris, C. Cornelius, eques Romanus, operam suam pollicitus, & cum eo L. Vargunteius senator constituere, ea nocte paullo post cum armatis hominibus, sicuti salutatum introire ad Ciceronem, ac de improuiso domi suae imparatum confodere. Curius, ubi intelligit, quantum periculum consuli impendeat, propere per Fuluiam Ciceroni dolum, qui parabatur, enunciat; ita illi ianua prohibiti, tantum facinus frustra susceperant.

ORATIO

QVAE *cum ita sint, Catilina; perge, quo coepisti, egredere aliquando ex urbe: patent portae, proficiscere: nimium diu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant: educ tecum etiam omnes tuos; si minus, quamplurimos: purga urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus intersit. nobiscum uersari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non sinam. magna dijs immortalibus habenda gratia est, atque huic ipsi Ioui Statori, antiquissimo custodi huius urbis, quod hanc tam taetram, tam horribilem, tamq. infestam reip. pestem toties iam effugimus. non est saepius in uno homine salus summa periclitanda reip. Quamdiu mihi, consuli designato, Catilina, insidiatus es, non publico me praesidio, sed priuata diligentia defendi. cum proximis comitijs consularibus me consulem in campo, & competitores tuos interficere uoluisti; compressi tuos nefarios conatus amicorum praesidio, & copijs, nullo tumultu publice concitato. denique, quotiescumque me petisti, per me tibi obstiti. quamquam uidebam, perniciem meam cum magna calamitate reip. esse coniunctam. nunc iam aperte remp. uniuersam petis, templa deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiam denique totam ad exitium, & uastitatem uocas. quare, quoniam id, quod primum, atque huius imperij, disciplinaeq. maiorum proprium est, facere non audeo, faciam id, quod est ad seueritatem lenius, ad communem salutem utilius. nam, si te interfici iussero, residebit in rep. reliqua coniuratorum manus: sin tu, quod te iamdudum hortor, exieris; exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna, & perniciosa sentina reip. Quid est, Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua sponte faciebas? exire ex urbe consul hostem iubet: interrogas me, num in exsilium? non iubeo: sed, si me consulis, suadeo. quid enim, Catilina, est, quod te iam in hac urbe delectare possit, in qua nemo est, extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te non oderit? quae nota domesticae turpidinis non inusta uitae tuae est? quod priuatarum rerum dedecus nō haeret infamiae? quae libido ab oculis, quod facinus a manibus umquam tuis, quod flagitium a toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem praetulisti? quid uero nuper? cum morte superioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam fecisses, non ne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego praetermitto, & facile patior sileri, ne, in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut exstitisse, aut non uindicata esse uideatur. praetermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus senties. ad illa uenio, quae non ad priuatam ignominiam uitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem, ac turpitudinem, sed ad summam reip. atque ad omnium nostrum uitam, salutemq. pertinent.*

EXPLANATIO

HVIC *ipsi Ioui Statori,*} cuius in templo senatus habebatur. ANTIQVISSIMO *custodi huius urbis,*} custodiuit urbem, orante Romulo rege, ut Romanorum fugam, Sabinis persequentibus, sisteret. quod cum impetrasset, Ioui statori, quo primum loco fugae finem Romani fecere, tēplum exstruxit. TOTIES *iam effugimus.*} oratoriae: nam semel antea cum Cn. Pisone Catilina coniurauerat. quamquam uideri potest non de Catilinae coniuratione contra remp. sed de insidijs, ab eo sibi priuatim factis, & consuli designato, & consulatum gerenti, sermonem habere. COMPETITORES *tuos*}. in quibus fuere Silanus, & Murana; qui, cum haec Cicero diceret, consules designati erant. FACERE *non audeo,*}. ut te interfici iubeam. QVOD *iam tua sponte faciebas?*} si me occidissent ij, quos tu mane ad me salutatum miseras, supra: Confirmasti, te ipsum iam esse exiturum: dixisti, paullulum tibi esse etiam tum morae, quod ego uiuerem. QVI *te non oderit?*} recte post metum subiunxit odium: amare enim, quem metuat, nemo potest: unde illud Ennij: Quem metuunt, oderunt. INFAMIAE?} tuae. Fuisse uideo qui legerent, In fama, uel, In familia. quod utrumque repudio. CVI *tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem praetulisti?*} Huc pertinent illa Sallustij: Si quis etiam a culpa uacuus in amicitiam eius inciderat; quotidiano usu, atque illecebris, facile par, similisq ceteris efficiebatur. sed, maxime adolescentium familiaritates appetebat. eorum animi molles, & aetate fluxi, dolis haud difficulter capiebantur. nam, ut cuiusque studium ex aetate flagrabat, alijs scorta praebere, alijs canes, atque equos mercari postremo neque sumptui neque modestiae suae parcere, dum illos obnoxios, fidosq. sibi faceret. NOVIS *nuptijs*} Aureliae Orestillae, copiosae mulieris. Sallustius. ALIO *incredibili scelere*} priuignoj necato. captus enim amore Aureliae Orestillae, cuius, ut ait Sallustius, praeter formam nihil umquam bonus laudauit, quod ea nubere illi dubitabat, ti-

metis

mens priuignum adultum aetate; pro certo creditur, necato filio, uacuam domum scelestis nuptijs fecisse. PROXIMIS *idibus* } quo die usuram creditae pecuniae feneratori soluere necesse erat. hunc morem declarat Cicero Phil. 2. Tu autem, inquit, quadringenties sestertium, quod idibus Mart. debuisti, quonam modo ante Kal. Apr. debere desijsti? & Horatius. Fenerator Alphius „ Omnem relegit idibus pecuniam. Idem Sat. 6. lib. 1. Quo pueri magnis ex centurionibus orti „ Ibant octonis referentes idibus aera.

ORATIO

POTEST ne tibi huius uitae lux, Catilina, aut huius caeli spiritus esse iucundus, cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Kal. Ian. Lepido, & Tullo cos. stetisse in comitio cum telo? manum, consulum & principum ciuitatis interficiendorum caussa, parauisse? sceleri, ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam reip. obstitisse? ac iam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multa post sta commissa. Quoties tu me designatum, quoties consulem interficere uoluisti? quot ego tuas petitiones, ita coniectas, ut uitari posse non uiderentur, parua quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil sequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tempore: neque tamen conari, ac uelle desistis. quoties tibi iam, quoties iam extorta est sica ista de manibus? quoties uero excidit casu aliquo, et elapsa est? tamen ea carere diutius non potes: quae quidem quibus abs te initiata sacris, ac deuota sit, nescio, quod eam necesse putas consulis in corpore defigere. nunc uero quae tua est ista uita? sic enim iam tecum loquar, non ut odio permotus esse uidear, quo debeo; sed ut misericordia, quae tibi nulla debetur. uenisti paullo ante in senatum: quis te ex hac tanta frequentia, tot ex tuis amicis, ac necessarijs salutauit? si hoc post hominum memoriam contigit nemini, uocis exspectas contumeliam, cum sis grauissimo indicio taciturnitatis oppressus? quid, quod aduentu tuo ista subsellia uacua facta sunt? quid, quod omnes consulares, qui tibi persaepe ad caedem constituti fuerunt, simulatque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt? quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? serui mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes ciues tui; domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? &, si me meis ciuibus iniuria suspectum tam grauiter, atque offensum uiderem, carere me adspectu ciuium, quam infestis oculis omnium conspici, mallem: tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum, & iamdiu tibi debitum, dubitas, quorum mentes, sensusq. uulneras, eorum adspectum praesentiamq. uitare? si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses; ut opinor, ab eorum oculis aliquo concederes: nunc te patria, quae communis est omnium nostrum parens, odit, ac metuit, & iamdiu te nihil iudicat nisi de parricidio suo cogitare; huius tu neque auctoritatem uerebere, neque iudicium sequere, neque uim pertimesces? quae tecum Catilina sic agit, & quodam modo tacita loquitur.

EXPLANATIO

STETISSE *in Comitio cum telo?* } si Lepido & Tullo cos. stetit in Comitio cum telo, anno superiore, idest Pisone & Glabrione cos. Africam rexit, legitimus igitur ei annus ille erat petendi consulatus, biennio ante gesta praetura, Lepido & Tullo cos. quem tamen non petijt. sic enim est in oratione contra competitores. Te uero, Catilina, consulatum sperare, aut cogitare, non prodigium, atque portentum est? a quibus enim petis? a principibus ciuitatis? qui tibi, cum L. Volcatius consul in consilio fuisset, ne petendi quidem potestatem esse uoluerunt. CONSVLVM } Cottae & Torquati, quos interficere cogitauit primum Kalendis Ian. deinde nonis Febr. ut in oratione pro Sulla, & apud Sallustium. NON *mentem aliquam*, } non quia consilium mutaueris. FORTVNAM *reip.* } quae consilijs Catilinae & Kalendis Ian. & nonis Febr. obstitit. ut Sallustius docet. VT *aiunt*, } ijs, qui de duobus pugnantibus loquuntur. MIHI *latere* } cùm dandi casu; quod, ut arbitror, apud Ciceronem singulare est. nec tamen cum accusandi casu crebro reperitur. semel enim illud inueni in oratione pro Sulla: lex dies fuit proposita paucos, ferri coepta numquam; posita est in senatu, populum Romanum latuit. IN *tempore*: } tum, cum tu id agis, aut sequeris, aut moliris. EXTORTA *est sica de manibus?* } consilijs nostris. occurrimus enim, ne, quod cogitabas, patrare posses. Paullo ante: Quot ego tuas petitiones, ita coniectas, ut uitari posse non uiderentur, parua quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? EXCIDIT *casu aliquo*, } dicit, quod supra; sceleri, ac furori tuo non mentem aliquam aut timorem tuum, sed fortunam reip. obstitisse. QVIBVS *abs te initiata sacris, ac deuota sit*, } quod enim, qui sacris initiantur, se facturos esse promittunt, ac uouent, id, quasi deo teste promiserint, ne obseruent, haud facile adducuntur. CONSVLIS *in corpore* } quia non modo Ciceronem ipsum, sed biennio ante occidere Cottam & Torquatum consules uoluerat. INIVRIA } nullo meo merito: cum tu conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum, & iam diu tibi debitum. SENSVSQ. } oculos.

ORATIO

NVLLVM iam tot annos facinus exstitit, nisi per te, nullum flagitium sine te; tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexatio, direptioq. sociorum impunita fuit, ac libera: tu non solum ad negligendas leges, & quaestiones,

quaestiones, uerum etiam ad euertendas perfringendasq. ualuisti. superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc uero, me totam esse in metu propter te unũ; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum uideri contra me consilium iniri posse, quod a tuo scelere abhorreat; non est ferendum. quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe; si uerus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Haec si tecum, ut dixi, patria loquatur, non ne impetrare debeat, etiam si uim adhibere non possit? Quid, quod tu te ipse in custodiam dedisti? quid, quod uitandae suspicionis caussa apud M. Lepidum te habitare uelle dixisti? a quo non receptus, etiam ad me uenire ausus es, atque, ut domi meae te asseruarem, rogasti. cum a me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tuto esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem moenibus contineremur: ad Q. Metellum praetorem uenisti: a quo repudiatus, ad sodalem tuum, uirum optimum, M. Marcellum demigrasti: quem tu uidelicet & ad custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad uindicandum fortissimum fore putasti. Sed quam longe uidetur a carcere, atque a uinculis abesse debere, qui se ipsum iam dignum custodia indicauerit?

EXPLANATIO

NVLLVM *iam tot annos facinus* } huiusmodi prosopopoeijs mire uariatur, inquit Fabius, & excitatur oratio. hoc ornamenti genere Cicero redundat. nam & infra remp. ita loquentem induxit: M. Tulli, quid agis? Et pro Coelio, Appium illum Caecum: Mulier, quid tibi cum Coelio? & alibi saepe. SVPERIORA *illa, quamqam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli:* } similiter ad Terentiam: Cetera, quamquam ferenda non sunt, feramus. APVD *M. Lepidum* } Ad, non Apud, legit Seruius in eo uersu: Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis. mihi tamen, Apud, placet: nec aliter in antiquis libris. M' autem, idest Manius, non M. legendum non dubito: ut sit is, qui cum L. Volcatio Tullo consul fuerat. Q. METELLVM *praetorem* } Celerem significat, qui post biennium cum Afranio consulatum gessit. SODALEM *tuum,* } sodalitates Romae erant honestae, legibusq. concessae, ut sodalitas Lupercorum, in oratione pro Coelio. Et de Harusp. resp. Quod affinis, & sodalis, clarissimus uir, qui illum reum non laudarat, excluserat. VIRVM *optimum,* } ironiam putabit, quia attendet id, quod sequitur: Quem tu uidelicet & ad custodiendum te diligentissimum. Quod si ironia est, duo in senatu M. Marcelli fuere. alter enim paullo post cum laude nominatur.

ORATIO

QVAE cum ita sint, Catilina; dubitas, si hic morari aequo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitam istam, multis supplicijs iustis, debitisq. ereptam, fugae, solitudiniq. mãdare? Refer, inquis, ad senatum. id enim postulas: &, si hic ordo placere decreuerit, te ire in exsuliũ, obtemperaturũ te esse dicis. Non referã id, quod abhorret a meis moribus: & tamen faciã, ut intelligas, quid hi de te sentiant. egredere ex urbe, Catilina: libera remp. metu: in exsulium, si hanc uocem exspectas, proficiscere. Quid est, Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum silentium? patiuntur, tacent: quid exspectas auctoritatem loquentium, quorum uoluntatem tacitorum perspicis? at si hoc idem huic adolescenti optimo, P. Sextio, si fortissimo uiro, M. Marcello dixissem, iam mihi consuli hoc ipso in templo iure optimo senatus uim, & manus intulisset: de te autem, Catilina, cum quiescunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neque hi solum, quorum tibi auctoritas est uidelicet cara, uita uilissima, sed etiam illi equites R. honestissimi, atque optimi uiri, ceteriq. fortissimi ciues, qui circumstant senatum, quorum tu & frequentiam uidere, & studia perspicere, & uoces paullo ante exaudire potuisti. Quorum ego uix abs te iamdiu manus, ac tela contineo, eosdem facile adducam, ut te haec, quae iampridem uastare studes, relinquentem usque ad portas prosequantur. Quamquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut umquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ullum ut exsulium cogites? utinam tibi istam mentem dij immortales darent. tametsi uideo, si mea uoce perterritus ire in exsulium animum induxeris, quanta tempestas inuidiae nobis, si minus in praesens tempus, recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. sed est tanti; dum modo ista tua priuata sit calamitas, & a reip. periculis seiungatur. sed tu ut uitijs tuis commoueare, ut legum poenas pertimescas, ut temporibus reip. concedas, non est postulandum. neque enim, Catilina, is es, ut te aut pudor a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a furore reuocarit.

EXPLANATIO

VT *intelligas,* } ex eorum silentio, cùm te egredi iubeo. PATIVNTVR, } iubere me, ut egrediatis. P. SEXTIO, } qui hoc anno C. Antonij consulis quaestor erat: ut in oratione pro ipso. M. MARCELLO } eius fortasse patri, qui cum Ser. Sulpicio post annos XI. consul fuit: nam filium, cũ esset adolescens, uirum fortissimum appellare Cicero non potuit. CVM *tacent, clamant;* } tale illud in Diuin. Etiam si tacent, satis dicunt. QVORVM *tibi auctoritas est uidelicet cara,* } ironia. Quos, inquit, a te contemni, quis non putet, cum de illorum caede cogites? SED *est tanti;* } uidetur hoc sensu

dictum:

dictum: sed ego, quidquid mihi euenturum est, non recuso. In eundem orat. 2. Est mihi tanti, Quirites, huius inuidiae falsae, atque iniquae tempestatem subire; dummodo a uobis huius horribilis belli periculum depellatur. Et lib. I v. in Verrem: Hic tibi in mentem non uenit, iubere, haec quoque ut referret. fuit tanti, mihi crede: haberes, quod defenderes.

ORATIO

QVAMOBREM, *ut saepe iam dixi, proficiscere: ac, si mihi, inimico, ut praedicas, tuo conflare uis inuidiam; recta perge in exsilium. uix feram sermones hominum, si id feceris: uix molem istius inuidiae, si in exsilium ieris iussu consulis, sustinebo. sin autem seruire meae laudi & gloriae mauis; egredere cum importuna sceleratorum manu; confer te ad Mallium; concita perditos ciues; secerne te a bonis, infer patriae bellum; exsulta impio latrocinio: ut a me non eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos isse uidearis. quamquam quid ego te inuitem, a quo iam sciam esse praemissos, qui tibi ad forum Aurelium praestolarentur armati? sciam pactam, & constitutam esse cum Mallio diem? a quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido & funestam futuram, cui domi tuae sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse praemissam? tu ut illa diutius carere possis? quam uenerari ad caedem proficiscens solebas: a cuius altaribus saepe istam dextram impiam ad necem ciuium transtulisti. ibis tandem aliquando, quo te iampridem tua ista cupiditas effraenata ac furiosa rapiebat. neque enim tibi haec res affert dolorem, sed quandam incredibilem uoluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, uoluntas exercuit, fortuna seruauit. numquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium, concupisti: nactus es expeditis, atque ab omni non modo fortuna, uerum etiam spe derelictis conflatam improborum manum. hic tu qua laetitia perfruere, quibus gaudijs exsultabis, quanta uoluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies uirum bonum quemquam, neque uidebis? ad huius uitae studium meditati sunt illi, qui feruntur, labores tui; iacere humi non modo ad obsidendum stuprum, uerum etiam ad facinus obeundum; uigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, uerum etiam bonis otiosorum. habes, ubi ostentes illam praeclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiae, rerum omnium, quibus te breui tempore confectum esse senties. tantum profeci tum, cum te a consulatu repuli, ut exsul potius tentare, quam consul uexare remp. posses, atque ut id, quod esset a te scelerate susceptum, latrocinium potius, quam bellum, nominaretur.*

EXPLANATIO

TIBI *praestolarentur*} cum accusandi, & dandi casu hoc uerbum usurpatur, ad Att. lib. 2. In Formiano tibi praestoler usque ad III. non. Mai. AD. FORVM *Aurelium*} in Aurelia uia, quae per Etruriam fert. orat. 2. & Phil. 12. PRAESTOLARENTVR.} ut Aurelia uia simul ad C. Mallium Fesulas iretis. AQVILAM} signum legionis: de qua Sallustius: Ipse cum liberis & colonis propter Aquilam adsistit; quam bello Cimbrico C. Marius in exercitu habuisse dicebatur. ARGENTEAM} non modo Aquilam, sed cetera quoque signa militaria ex argento fuisse, auctor est Plinius. CONSTITVTVM *fuit,*} adseruari solitam dicit in sacrario Catilinae: quod sacrarium scelerum, non sacrorum, fuit: ut statim subiungitur. HAEC *res*} bellum contra patriam. EXPEDITIS,} *atque ab omni non modo fortuna, uerum etiam spe derelictis*} quod Sallustius dixit, Quibus mala omnia abunde erant, sed neque res, neque spes bona ulla. QVI *feruntur,*} qui tamquam ad gloriam tuam narrantur. ideo dixit or. 2. Stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, & siti ac uigilijs perferendis, fortis ab istis praedicabatur. Eodem sensu pro Archia: Nostra semper feretur, & praedicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis. HABES, *ubi ostentes*} in exercitu improborum contra remp. conflato. ILLAM *praeclaram tuam patientiam*} mire exprimit cum irrisione, quod in Catilina praedicabatur, summam patientiam famis, frigoris, inopiae rerum omnium. irrisio autem apparet in quattuor similiter desinentibus casibus, Illã tuam praeclaram patientiam. quale illud pro Murena: Operarum harum quotidianarũ. putat esse consulatum. Dixit idem de Catilina in ea pro Coelio: Quis in uoluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? FAMIS, *frigoris, inopiae rerum omnium,*} Idem orat. 2. Stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, & siti, ac uigilijs perferendis, fortis ab istis praedicabatur. Orat. 3. Frigus, sitim, famam ferre poterat. Et Sallustius: Corpus inediae patiens, algoris, uigiliae, supra quam cuiquam credibile sit. QVIBVS} fame, frigore, inopia rerum omnium. CVM *te a consulatu repuli,*} cum ego, te repulso, consul designatus sum: aut: cum, te consulatum petente, ego consul effeci, ut repulsam ferres, qui tuos nefarios sensus, improbamq. mentem iam antea cognitam penitus haberem. Ter, ut in argumento diximus, consulatum Catilina petijt, primum Cotta & Torquato cos. deinde Caesare & Figulo: postremo Cicerone & Antonio. LATROCINIVM, *quam bellum,*} Latrocinium, priuato duce Catilina: Bellum, quod ab eo consule excitatum esset.

O R A T I O

NVNC ut a me, P. C. quandam prope iustam patriae querimoniam detester, ac deprecer, percipite quaeso, diligenter quae dicam, & ea penitus animis uestris mentibusq. mandate. etenim, si mecum patria, quae mihi uita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis resp. loquatur, M. Tulli, quid agis? tu ne eum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum uides, quem exspectari imperatorem in castra hostium sentis, auctorem sceleris, principem coniurationis, euocatorem seruorum, & ciuium perditorum, exire patieris, ut abs te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse uideatur? non ne hunc in uincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? mos ne maiorum? at persaepe etiam priuati in hac rep. perniciosos ciues morte multarunt. an leges, quae de ciuium R. supplicio rogatae sunt? at numquam in hac urbe ij, qui a rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam posteritatis times? praeclaram uero populo R. refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si, propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, salutem ciuium tuorum negligis. sed, si quis est inuidiae metus, non est uehementius seueritatis, ac fortitudinis inuidia, quam inertiae, ac nequitiae pertimescenda. an, cum bello uastabitur Italia, uexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas inuidiae incendio conflagraturum? His ego sanctissimis reip. uocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem, P. C. Catilinam morte multari, unius usuram horae gladiatori isti ad uiuendum non dedissem. etenim si summi uiri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: uerendum certe mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inuidiae mihi in posteritatem redundaret. quod si ea maxime impenderet; tamen hoc animo semper fui, ut inuidiam uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quamquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quae imminent, non uideant; aut ea, quae uident, dissimulent: qui spem Catilinae mollibus sententijs aluerunt, coniurationemq. nascentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi non solum improbi, uerum etiam imperiti, si in hunc animaduertissem, crudeliter, & regie factum esse dicerent. nunc intelligo, si iste, quo intendit, in Malliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non uideat coniurationem esse factam; neminem tam improbum, qui nõ fateatur: hoc autẽ uno interfecto, intelligo hanc reip. pestem paullisper reprimi, non in perpetuum cõprimi posse. quod si se eiecerit, secumq. suos eduxerit, & eodem ceteros undique collectos naufragos aggregauerit: exstinguetur, atque delebitur non modo haec tam adulta reip. pestis, uerum etiam stirpes, ac semen malorum omnium. etenim diu iam, P. C. in his periculis coniurationis, insidijsq. uersamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac ueteris furoris, & audaciae maturitas in nostri consulatus tempus erupit. quod si ex tanto latrocinio iste unus tolletur; uidebimur fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu esse releuati; periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in uenis, atque in uisceribus reip. ut saepe homines aegri, morbo graui, cum aestu febriq. iactantur, si aquam gelidam biberint, primo releuari uidentur, deinde multo grauius uehementiusq. afflictantur: sic hic morbus, qui est in republica, releuatus istius poena uehementius uiuis reliquis ingrauescet. Quare, P. C. secedant improbi; secernant se a bonis; unum in locum congregentur; muro denique, id quod saepe iam dixi, secernantur a nobis; desinant insidiari domi suae cõsuli, circumstare tribunal praetoris urbani, obsidere cum gladijs curiam, malleolos, & faces ad incendendam urbem comparare: sit denique inscriptum in fronte uniuscuiusque ciuis, quid de rep. sentiat. Polliceor hoc uobis, P. C. tantam in nobis consulibus fore diligentiam, tantam in uobis auctoritatem, tantam in equitibus Romanis uirtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinae profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, uindicata esse uideatis. Hisce omnibus, Catilina, cum reip. salute, & cum tua peste, ac pernicie, cumq. eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioq. iunxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Iuppiter, qui ijsdem, quibus haec urbs, auspicijs a Romulo es constitutus, quem Statorem huius urbis, atque imperij uere nominamus, hunc, & huius socios a tuis aris, ceterisq. templis, a tectis urbis, ac moenibus, a uita, fortunisq. ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriae, latrones Italiae, scelerum foedere inter se, ac nefaria societate coniunctos, aeternis supplicijs uiuos, mortuosq. mactabis.

E X P L A N A T I O

PERSAEPE *etiam priuati* } ut P. Scipio pont. max. qui Ti. Gracchum occidit. aliorum exempla, quod quidem ego sciam, non exstant: nam Q. Seruilius Ahala, qui Sp. Melium, studentem nouis rebus, interemit, non uidetur priuatus fuisse, cũ esset magister equitum. Aut igitur oratorie, Persaepe, Cicero dixit: aut prisca quoq. tẽpora complectitur, nondum lata Porcia lege, quae uetustior Sempronia fuit. LEGES, } Porcia, & Sempronia C. Gracchi. nam etsi dicit interdum Cicero, o lex Porcia, legesq. Semproniae: una tamen Sempronia & in hac ipsa oratione, & in ea pro Rabirio, quam tulit C. Gracchus, nominatur. Sallustius, praeter Porciam, alias leges agnoscit. SEVERITATIS, *ac fortitudinis* } interfecto Catilina. INERTIAE, *ac nequitiae* } emisso. DIV *iam* } a consulatu Lepidi, & Tulli. CONSVLI, } sibi duos equites Romanos insidiatos esse, iam dixit. CIRCVMSTARE } ut deterreant praetorem urbanum, ius dicentem inter ciues de creditis pecunijs: nam in socijs Catilinae ex aere alieno multi laborabant. HESCE *omnibus*, } pro cum hisce omnibus improbis. sic locutus Phil. 14. His uiginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius ipse Aquilam quartae legionis cum inferret. Et Coelius in ep. ad Cic. Eo nunc cohortibus mihi per niues eundum est. pro, cum cohortibus. TV, *Iuppiter*, } cuius in templo senatus habebatur, supra. VERE } quia tuo nomine, tuaq. ope Romani, Sabinis insectantibus, constitere. quo seruata haec urbs, imperiumq. constitutum.

IN. ORATIONEM. II. CICERONIS
IN. L. SERGIVM. CATILINAM
AD. QVIRITES
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS.

ORATIO. XX

TANDEM aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, & uobis atque huic urbi ferrum, flammamq. minitantem, ex urbe uel eiecimus, uel emisimus, uel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. abijt, excessit, euasit, erupit. nulla iam pernicies a monstro illo atque prodigio moenibus ipsis intra moenia comparabitur. atque hunc quidem unum belli domestici ducem sine controuersia uicimus. non iam inter latera nostra sica illa uersabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pertimescemus. loco ille motus est, cum est ex urbe depulsus: palam iam cum hoste, nullo impediente, bellum iustum geremus. sine dubio perdidimus hominem, magnificeq. uicimus, cum illum ex occultis insidijs in apertum latrocinium coniecimus. quod uero non cruentum mucronem, ut uoluit, extulit; quod uiuis nobis egressus est; quod ei ferrum de manibus extorsimus; quod incolumes ciues, quod stantem urbem reliquit; quanto tandem illum maerore afflictum esse, & profligatum putatis? iacet ille nunc prostratus, Quirites, & se perculsum, atque abiectum esse sentit, & retorquet oculos profecto saepe ad hanc urbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget. quae quidem laetari mihi uidetur, quod tantam pestem euomuerit, forasq. proiecerit. at, si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exsultat, & triumphat oratio mea, me uehementer accuset, quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quam emiserim: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. interfectum esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio affectum iampridem oportebat; idq. a me & mos maiorum, & huius imperij seueritas, & resp. postulabat: sed quam multos fuisse putatis, qui, quae ego deferrem, non crederent? quam multos, qui propter stultitiam non putarent? quam multos, qui etiam defenderent? quam multos, qui propter improbitatem fauerent? ac si, sublato illo, depelli a uobis omne periculum iudicarem; iampridem ego L. Catilinam non modo inuidiae meae, uerum etiam uitae periculo sustulissem. sed, cum uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiam probata, si illum, ut erat meritus, morte multassem, fore, ut eius socios inuidia oppressus persequi non possem; rem huc deduxi, ut tum palam pugnare possetis, cum hostem aperte uideretis. quem quidem ego hostem, Quirites, quam uehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleste fero, quod ex urbe parum comitatus exierit. utinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongilium mihi eduxit, quem amare in praetexta coeperat; Publicium, & Munatium quorũ aes alienum contractum in popinam nullum reip. motum afferre poterat, reliquit. quos uiros, quanto alieno aere, quam ualentes, quam nobiles, uos uidetis. itaque ego illum exercitum, & Gallicanis legionibus, & hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, & his copijs, quae a nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis decoctoribus, ex ijs, qui uadimonia deserere, quam illum exercitum, maluerunt: quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, uerum etiam si edictum praetoris ostendero, concident. hos, quos uideo uolitare in foro, quos stare ad curiã, quos etiam in senatum uenire, qui nitent unguentis, qui fulgẽt purpura, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, mementote non tam exercitum illum esse nobis, quam hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescẽdos. atque etiam hoc magis sunt timendi, quod, quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen permouentur. uideo, cui Apulia sit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has urbanas insidias caedis, atque incendiorum depoposcerit. omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt: patefeci in senatu hesterno die: Catilina ipse pertimuit, profugit: hi quid exspectant? nae illi uehementer errãt, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram. quod exspectaui, iam sum assecutus, ut uos omnes factam esse aperte coniurationem contra remp. uideretis. nisi uero si quis est, qui Catilinae similes cum Catilina sentire non putet. non est iam lenitati locus: seueritatem res ipsa flagitat. unum etiam nunc concedam: exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere: demonstrabo iter: Aurelia uia profectus est: si accelerare uolent, ad uesperam consequentur.

EXPLANATIO

VOBIS, *atque huic urbi ferrum, flammamq. minitantem,*} uobis ferrum, urbi flammam. infra: Quod incolumes ciues, quod stantem urbem reliquit. QVOD *ei ferrum de manibus extorsimus;*} orat. I. Quoties tibi iam, quoties extorta est sica ista de manibus? QVALES *esse omnes oportebat,*} oportebat omnes comprehendendum potius Catilinam, censere, quam emittendum: sed quam multos fuisse putatis, qui, quae ego deferrem, non crederent? quam multos, qui etiam defenderent? PROSEQVI} Persequi, uidetur esse rectius: ut sit, post Catilinam morte multatum, socios eius puniendi gratia perquirere, & persequi. mitior autem in, Prosequi, significatio est. prosequitur enim, qui abeuntem comitatur. QVAM, *uehementer*} accipe a contrario sensu, pro, quam non uehementer. IN *praetexta*} cum puer adhuc esset, libidinis caussa. IN *popinam*} accusandi casu dixit propter uerbum, Contractum, in quo motus est. GALLICANIS *legionibus,*} ordinarijs: ad quas delectus accedebat, habitus a Metello Celere praetore in agro Piceno, & Gallico. EDICTVM} ex quo praetor urbanus contra creditores ius dicit. FVLGENT *purpura,*} delicatos, & lasciuos adolescentes designat. Purpura autem lati claui, quae senatorum tunica erat: ut angustus clauus equitum. VIDEO, *cui Apulia sit attributa,*} Apuliam C. Iulio, Etruriam C. Mallio, agrum Picenum Septimo cuidam Camerti attributum, scribit Sallustius: agro Gallico quis praepositus a Catilina sit, non significat: motum tamen ait fuisse in Gallia citeriore, atque ulteriore, inconsulte, ac ueluti per dementiam cuncta simul agentibus ijs, quos ante Catilina dimiserat. QVI *sibi has urbanas insidias caedis, atque incendiorum depoposcerit.*} Caedis, Cethegus, & alij: Incendiorum, Gabinius, & Statilius: auctore Sallustio. AVRELIA *uia*} per Etruriam ducente. Orat. I. Qui tibi ad forum Aurelium praestolarentur. Phil. 12. Tres uiae, a supero mari Flaminia, ab infero Aurelia, media Cassia.

ORATIO

O FORTVNATAM *remp. si quidem hanc sentinam huius urbis eiecerit. uno mehercule Catilina exhausto, releuata mihi, & recreata resp. uidetur. quid enim mali, aut sceleris fingi, aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subiector, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quae mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui se cum Catilina non familiarissime uixisse fateatur? quae caedes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? iam uero quae tanta in ullo umquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissime, aliorum amori flagitiosissime seruiebat: alijs fructus libidinum, alijs mortem parentum non modo impellendo, uerum etiam adiuuando pollicebatur. nunc uero quam subito non solum ex urbe, uerum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romae, sed nec ullo in angulo totius Italiae oppressus aere alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris foedus adsciuerit. atque, ut eius diuersa studia in dissimili ratione perspicere possitis; nemo est in ludo gladiatorio paullo ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinae esse fateatur; nemo in scena leuior, & nequior, qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret. atque idem tamen, stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, & siti, ac uigilijs perferendis, fortis ab istis praedicabatur, cum industriae subsidia, atque instrumenta uirtutis in libidine, audaciaq. consumeret. hunc uero si sui fuerint comites secuti, si ex urbe exierint, desperatorum hominum flagitiosi greges, o nos beatos, o remp. fortunatam, o praeclaram laudem consulatus mei. non enim iam sunt mediocres hominum libidines, non humanae audaciae, ac tolerandae: nihil cogitant, nisi caedem, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt, fortunas suas abligurrierunt: res eos iampridem, fides deficere nuper coepit: eadem tamen illa, quae erat in abundantia, libido permanet. quod si in uino, & alea comessationes solum, & scorta quaererent; essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi; hoc uero quis ferre possit, inertes homines fortissimis uiris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebrios sobrijs, dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, uino languidi, conferti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis caedem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & poenas iamdiu improbitati, nequitiae, sceleri, libidini debitas aut instare iam plane, aut certe iam appropinquare. quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit: non breue nescio quod tempus, sed multa saecula propagaris reip. nulla est enim natio, quam pertimescamus; nullus rex, qui bellum popul. R. inferre possit: omnia sunt externa, unius uirtute terra, mariq. pacata: domesticum bellum manet: intus insidiae sunt: intus inclusum periculum est: intus est hostis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: suscipio inimicitias hominum perditorum. quae sanari poterunt, quacumque ratione sanabo: quae resecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quiescant, aut, si & in urbe, & in eadem mente permanent, ea, quae merentur, exspectent.*

EXPLANATIO

CIRCVMSCRIPTOR,} circumscribit is, qui aliquem incautum decipit, ut ab eo aliquid auertat. proprieq. circumscribi dicuntur pupilli, & adolescentes: quibus insidias, & fraudes nosse, & cauere per aetatem non licet. Iuuenalis de pupillo sat. 15. Pupillum ad iura uocantem, Circumscriptorem. de adolescentibus Cicero Phil. 14. Ante eijciunt uicinos, aut adolescentulos circumscribunt. Et lib. III. off. Circumscriptio adolescentulorum lege Plaetoria. DIVERSA *studia in dissimili ratione.*} quid enim tam dissimile, quam gladiator, & histrio? illum caedes, hunc scenica leuitas, & nequitia delectat. Eleganter in primis, & ornate Cicero hoc expressit in ea pro Coelio: Neque ego, inquit, umquam fuisse tale monstrum in terris ullum puto, tam ex contrarijs, diuersisq. inter se pugnantibus naturae studijs, cupiditatibusq. conflatum. STVPRORVM, *& scelerum exercitatione assuefactus,*} eadem stupra, eademq. scelera orat. I. attigit his uerbis: Ad huius uitae studium meditati sunt illi, qui feruntur, labores tui; iacere humi non modo ad obsidendum stuprum, uerum etiam ad facinus obeundum. Statimq. subijcit, ut interdum copia delectatur: Vigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, uerum etiam bonis otiosorum. FRIGORE, *& fame, & siti,*} orat. I. Habes, ubi ostentes illam praeclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiae rerum omnium. INDVSTRIAE *subsidia,*} quibus rebus adiuuari solet industria, frigore, fame, siti, uigilijs perferendis. INSTRVMENTA *uirtutis*} quibus ad bene agendum tamquam instrumentis, utitur uirtus. IN LIBIDINE, *audaciaq.*} Libidine, in stupris: Audacia, in sceleribus. FIDES} cum ijs nemo iam pecuniam credat. Caesar lib. III. bel. ci. Cum fides in Italia esset angustior. COMESSATIONES} ientacula matutina, ante prandium; comessationes uespertinae, post cenam erant: ut exemplis intelligitur. QVI *mihi*} Mihi, quod ad sententiam attinet, abundat: sed ornatum quendam, & uim habet, a contemnente pronunciatum. ERVCTANT} apte: cum dixerit, Vino languidi, confecti cibo. CAEDEM *bonorum, atque urbis incendia.*} quod orationis initio de Catilina dixit, Vobis, atque huic urbi ferrum, flammamq. minitantem. VNIVS *uirtute,*} Cn. Pompeiu significat, multis antea bellis, nunc etiam Mithridatico uictorem. RESECANDA} ut in morbis medicinam chirurgiae requirentibus: in qua translatione subiunxit, Manare, ut in ep. ad Cassium: Manabat illud malum urbanum. Phil. I. duobus uerbis usus est: Cum serperet in urbe infinitum malum, idq. manaret in dies latius.

ORATIO

AT etiam sunt, Quirites, qui dicant a me in exsulium eiectum esse Catilinam. quod ego si uerbo assequi possem, istos ipsos eijcerem, qui haec loquuntur. homo enim uidelicet timidus, & permodestus uocem consulis ferre non potuit: simul atque ire in exsulium iussus est, paruit, quieuit. Hesterno die cum domi meae paene interfectus essem, senatum in aedem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres conscriptos detuli. quo cum Catilina uenisset, quis eum senator appellauit? quis salutauit? quis denique ita adspexit ut perditum ciuem, ac non potius ut importunissimum hostem? quin etiam principes eius ordinis partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam, atque inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille consul, qui uerbo ciues in exsulium eijcio, quaesiui a Catilina, an nocturno conuentu apud M. Laecam fuisset, nec ne. cum ille, homo audacissimus, conscientia conuictus primo reticuisset; patefeci cetera: quid ea nocte egisset, quid in proximam constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, edocui. cum haesitaret, cum cunctaretur, quaesiui, quid dubitaret proficisci eo, quo iampridem pararat, cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suae fecerat, scirem esse praemissam. in exsulium eijciebam, quem iam ingressum in bellum esse uidebam? etenim, credo, iste centurio, qui in agro Faesulano castra posuit, bellum populo R. suo nomine indixit; & illa castra nunc non Catilinam ducem exspectant; & ille, eiectus in exsulium, se Massiliam, ut aiunt, non in haec castra conferet. O condicionem miseram non modo administrandae, uerum etiam conseruandae reip. nunc si L. Catilina, consilijs, laboribus, periculis meis circumclusus, ac debilitatus, subito pertimuerit, sententiam mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciundi abiecerit, ex hoc cursu sceleris, & belli iter ad fugam, atque in exsulium conuerterit: non ille a me spoliatus armis audaciae, non obstupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de spe, conatuq. depulsus, sed indemnatus, innocens in exsulium eiectus a consule ui, & minis esse dicetur: & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari uelint. Est mihi tanti, Quirites, huius inuidiae falsae, atque iniquae tempestatem subire, dummodo a uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. dicatur sane eiectus esse a me, dummodo eat in exsulium: sed, mihi credite, non est iturus.

EXPLANATIO

AQVILAM *illam argenteam,*} uide orat. I. ISTE *centurio,*} Mallium Fesulanum significat, qui belli faciundi postea dux fuit, ut ait Sallustius. MASSILIAM, *ut aiunt,*} qua de re sic apud Sallustium.

Sallustium. At Catilina ex itinere plerisque consularibus, praeterea optimo cuique litteras mittit: se, falsis criminibus circumuentum, quoniam factioni inimicorum resistere nequiuerit, fortunae cedere, Massiliam in exsulium proficisci. Ibant autem Romani exsules Massiliam in exsulium. quod exemplo Milonis, qui Clodium occidit, perspicuum satis est. E S T *mihi tanti,*} non recuso. orat. I. sed est tanti, dummodo ista tua priuata sit calamitas, & a reip. periculis seiungatur.

O R A T I O

NVNQVAM ego a dijs immortalibus optabo, Quirites, inuidiae meae leuandae caussa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis uolitare audiatis: sed triduo tamen audietis: multoq. magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, quod illum emiserim potius, quam quod eiecerim. sed, cum sint homines, qui illum, cum profectus sit, eiectum esse dicant: ijdem, si interfectus esset, quid dicerent? quamquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quam uerentur. nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Mallium, quam ad Massilienses ire malit. ille autem si mehercules hoc, quod agit, numquam ante cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quam exsulem uiuere. nunc uero, cum ei nihil adhuc praeter ipsius uoluntatem, cogitationemq. acciderit, nisi quod uiuis nobis Roma profectus est: optemus potius, ut eat in exsulium, quam queramur. Sed cur tamdiu de uno hoste loquimur; & de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem; & quem, quia, quod semper uolui, murus interest, non timeo, de ijs, qui dissimulant, qui Romae remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus? quos quidem ego, si ullo modo fieri posset, non tam ulcisci studeo, quam sanare, & ipsos placare reip. neque, id quare fieri non possit, si me audire uoluerint, intelligo. exponam enim uobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istae copiae comparentur: deinde singulis medicinam consilij atque orationis meae, si quam potero, afferam. Vnum genus est eorum, qui magno in aere alieno maiores etiam possessiones habent; quarum amore adducti dissolui nullo modo possunt. horum hominum species est honestissima: sunt enim locupletes: uoluntas uero, & caussa impudentissima. tu agris, tu aedificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidem acquirere? quid enim exspectas? bellum? quid? ergo in uastatione omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui istas a Catilina exspectant: meo beneficio tabulae nouae proferentur, uerum auctionariae. neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione ulla salui esse possunt. quod si maturius facere uoluissent, neque, id quod stultissimum est, certare cum usuris fructibus praediorum: locupletioribus ijs, & melioribus ciuibus uteremur. sed hosce homines minime puto pertimescendos: quod aut deduci de sententia possunt; aut, si permanebunt, magis mihi uidentur uota facturi contra remp. quam arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quamquam premuntur aere alieno, dominationem tamen exspectant, rerum potiri uolunt, honores, quos quieta rep. desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. quibus hoc praecipiendum uidetur: unum scilicet & idem, quod ceteris omnibus, ut desperent se id, quod conantur, consequi posse: primum omnium, me ipsum uigilare, adesse, prouidere reip. deinde magnos animos esse in bonis uiris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas praeterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimae urbi contra tantam uim sceleris praesentis auxilium esse laturos. quod si iam sint id, quod cum summo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere urbis, & sanguine ciuium, quae mente conscelerata, ac nefaria conceperunt, se consules, aut dictatores, aut etiam reges sperant futuros? non uident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi sit necesse?

E X P L A N A T I O

HOC *quod agit,*} ut patriam oppugnet. QVAM *queramur.*} non enim ibit. MAIORES *etiam possessiones habent;*} itaque possunt, si uelint, aere alieno liberari. QVARVM *amore adducti dissolui nullo modo possunt.*} dissolui, quo sunt obstricti, aere alieno. De hoc hominum genere sic in oratione pro Sulla. Illud erat genus hominum horribile, & pertimescendum, qui tanto amore suas possessiones amplexi tenebant, ut ab ijs membra diuelli citius, ac distrahi posse diceres. FIDEM *acquirere?*} quam amiserunt; quia non soluunt, quibus debent. Supra de alio dixit hominum genere: Res eos iampridem, fides deficere nuper coepit. TABVLAS?} ut nemini soluatur. AVCTIONARIAE.} ut eorum bona proscribantur, & in auctione uendantur. ALIA *ratione ulla*} nisi hac, ut uenditione suarum possessionum satisfaciant creditoribus suis. CERTARE} cum tamen usurae fructus praediorum uincant. VOTA *facturi*} domi quiescentes amore possessionum suarum. ARMA *laturi.*} ad bellum profecti. PRAESENTIS *auxilium esse laturos.*} non dubito, quin, Praesentis, rectius sit: ut ad, Deos, referatur, non ad, Sceleris. nam & or. 3. Ita praesentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis uidere possemus. FVGITIVO *alicui aut gladiatori*} qui arma cum his contra remp. tulerint.

O R A T I O

TERTIVM genus est aetate iam effoetum, sed tamen exercitatione robustum: quo ex genere iste est Mallius, cui nunc Catilina successit. hi sunt omnes ex ijs colonijs, quas Sulla constituit: quas ego uniuersas ci-

uium

uium esse optimorum, & fortissimorum uirorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis, repentinisq. pecunijs sumptuosius, insolentiusq. iactarunt: hi dum aedificant tanquam beati; dum praedijs lectis, familijs magnis, conuiuijs apparatis delectantur, in tantum aes alienum inciderunt, ut, si salui esse uelint, Sulla sit ijs ab inferis excitandus. qui etiam nonnullos agrestes, homines tenues, atque egentes, in eandem illam spem rapinarum ueterum impulerunt. quos ego utrosque, Quirites, in eodem genere praedatorum, direptorumq. pono. sed eos hoc moneo: desinant furere, & proscriptiones, & dictaturas cogitare. tantus enim illorum temporum dolor inustus est ciuitati, ut iam ista non modo homines, sed ne pecudes quidē mihi passurae esse uideantur. Quartum genus est sane uarium, & mistum, & turbulentum: qui iampridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam sumptibus in uetere aere alieno uacillant: qui uadimonijs, iudicijs, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres, quam infitiatores lentos esse arbitror. qui homines primum, si stare non possunt, corruant, sed ita, ut non modo ciuitas, sed ne uicini quidem proximi sentiant. nam illud non intelligo, quamobrem, si uiuere honeste non possunt, perire turpiter uelint; aut cur, minore dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur.

EXPLANATIO

AETATE *iam effoetum*,} supra; Ego illum exercitum magnopere contemno, collectum ex senibus desperatis. RAPINARUM *ueterum*} Sullani temporis. PROSCRIPTIONES, *& dictaturas*} proscripsit Sulla dictator, quos in bello aduersarios habuerat. VARIUM,} quia non uno tantum uitio, sed partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam sumptibus in uetere aere alieno uacillant. PREMUNTUR;} aere alieno. VACILLANT:} non uidentur stare posse. itaque subiungitur: Si stare non possunt, corruant. INFITIATORES} qui negent se debere, quod iure negare non possunt. qui mos eorum est, qui soluendo non sunt. LENTOS,} Lentos, & acres, opposuit. Lentos autem infitiatores dixit, quia solutionem infitiando differrent, omniaq. lente agerent. procrastinantes. NON *modo ciuitas*,} non modo nullo reip. sed ne priuati quidem hominis damno. sentiant, metaphoram absoluit, quae coepit in uerbo, Vacillant: & ad eandem illud pertinet, Si stare non possunt, corruant. SI *uiuere honeste non possunt*,} in urbe, propter aes alienum, quo numquam emergent. PERIRE *turpiter*} ciuili bello, cum hostibus reip. coniuncti. CUM *multis*,} Catilinae socijs. SI SOLI *pereant*,} domi, procul ab armis.

ORATIO

QUINCTUM genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum: quos ego a Catilina non reuoco. nam neque diuelli ab eo possunt; & pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, ut eos carcer capere non possit. Postremum autem genus est non solum numero, uerum etiam genere ipso, atque uita, quod proprium est Catilinae, de eius delectu, immo uero de complexu eius, ac sinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos uidetis, manicatis, & talaribus tunicis, uelis amictos, non togis: quorum omnis industria uitae, & uigilandi labor in antelucanis cenis expromitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq. uersantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solum amare, & amari, neque cantare, & saltare, sed etiam sicas uibrare, & spargere uenena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt; etiam si Catilina perierit, scitote hoc in rep. seminarium Catilinarium futurum. uerumtamen quid sibi isti miseri uolunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his praesertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas, ac niues perferent? nisi idcirco se facilius hiemem toleraturos putant, quod in conuiuijs nudi saltare didicerunt. o bellum magnopere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem praetoriam. Instruite nunc, Quirites, contra has tam praeclaras Catilinae copias uestra praesidia, uestrosque exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & saucio consules, imperatoresque uestros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum florem totius Italiae, ac robur educite: iam uero urbes coloniarum, ac municipiorum respondebunt Catilinae tumulis siluestribus. neque uero ceteras copias, ornamentu, praesidia uestra cum illius latronis inopia, atque egestate debeo conferre. sed si, omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamus, eget ille, senatu, equitibus R. populo, urbe, aerario, uectigalibus, cuncta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus, si, inquam, his rebus omissis, ipsas caussas, quae inter se confligunt, contendere uelimus; ex eo ipso, quam ualde illi iaceant, intelligere possumus. ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc constantia, illinc furor; hinc honestas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido; hinc denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus: postremo copiae cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit. in huiusmodi certamine, ac proelio non ne etiam si hominū studia deficiant, dij ipsi immortales cogent ab his praeclarissimis uirtutibus tot, & tanta uitia superari?

EXPLANATIO

BENE *barbatos*,} cum subiungat, Hi pueri tam lepidi, ac delicati: non uidetur in eos conuenire, Bene barbatos: & legendum fortasse, Paene barbatos. MANICATIS,} cum probro: quale illud Virgilij lib. IX. Et tunica manicas, & habent redimicula mitra. TALARIBVS} quod muliebre est. VELIS} tenuissimis togis. ANTELVCANIS} quae cum hora nona coeptae sint, usque eo noctem producantur, ut ad lucem prope accedant sequentis diei. RESPONDEBVNT} similes erunt cum ironia. SVPPEDITAMVS,} abundamus.

ORATIO

QVAE cum ita sint, Quirites; uos, quemadmodum iam ante, uestra tecta custodijs, uigilijsq. defendite; mihi, ut urbi sine uestro motu, ac sine ullo tumultu satis esset praesidij, consultum, ac prouisum est. coloni omnes, municipesq. uestri, certiores a me facti de hac nocturna excursione Catilinae, facile urbes suas, finesq. defendent: gladiatores, quam sibi ille maximam manum, & certissimam fore putauit, quamquam meliore animo sunt, quam pars patriciorum, potestate tamen in uestra continebuntur: Q. Metellus, quem ego, prospiciens hoc, in agrum Gallicanum, Picenumq. praemisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq. prohibebit: reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis iam ad senatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atque adeo qui contra urbis salutem omniumq. uestrorum in urbe a Catilina relicti sunt, quamquam sunt hostes, tamen, quia nati sunt ciues, monitos etiam atque etiam uolo. mea lenitas adhuc si cui solutior uisa est, hoc exspectauit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum est, iam non possum obliuisci, meam hanc esse patriam, me horum esse consulem; mihi aut cum his uiuendum, aut pro his esse moriendum. nullus est portae custos, nullus insidiator uiae: si qui exire uolunt, consulere sibi possunt: qui uero in urbe se commouerit, cuius ego non modo factum, sed inceptum ullum, conatum ue contra patriam deprehendero, sentiet in hac urbe esse consules uigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem uindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri esse uoluerunt. atque haec omnia sic agentur, Quirites, ut res maximae minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum, ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum, & maximum, me uno togato duce, & imperatore sedetur. quod ego sic administrabo, Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe poenam sui sceleris sufferat. sed si uis manifestae audaciae, si impendens patriae periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam insidioso bello uix optandum uidetur, ut neque bonus quisquam intereat, paucorumq. poena uos omnes salui esse possitis. quae quidem ego neque mea prudentia, neque humanis consilijs fretus polliceor uobis, Quirites, sed multis, & non dubijs deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem, sententiamq. sum ingressus: qui iam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste, atque longinquo, sed hic praesentes suo numine, atque auxilio sua templa, atque urbis tecta defendunt: quos uos, Quirites, precari, uenerari, atque implorare debetis, ut, quam urbem pulcherrimam florentissimam, potentissimamq. esse uoluerunt, hanc, omnibus hostium copijs terra, mariq. superatis, a perditissimorum ciuium nefario scelere defendant.

EXPLANATIO

GLADIATORES} qui ne cum Catilina coniungi possent, decreuit senatus, uti Capuam, & in cetera municipia distribuerentur pro cuiusque opibus. Sallustius. PARS *patriciorum*,} qui Catilinae fauent. POTESTATE *tamen in uestra continebuntur*.} distributi Capuam, & in cetera municipia. Q. METELLVS,} Celer, qui praetor erat. OMNES *eius motus, conatusq. prohibebit*.} de quo Sallustius: Q. Metellus Celer cum tribus regionibus in agro Piceno praesidebat, ex difficultate rerum eadem illa existimans, quae supra diximus, Catilinam agitare. igitur, ubi iter eius ex perfugis cognouit, castra propere mouit, ac sub ipsis radicibus montium consedit: qua illi descensus erat in Galliam properanti. VIX *optandum uidetur*,} potius enim optandum uidetur, ut in tanto, & tam insidioso bello improbi multi morte mulctentur.

IN.ORATIONEM.III.CICERONIS IN.CATILINAM PAVLLI.MANVTII COMMENTARIVS

ORATIO.XXI

REMP. Quirites, uitamq. omnium uestrum, bona, fortunas, coniuges, liberosq. uestros, atque hoc domicilium clarissimi imperij, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, hodierno die, deorum immortalium summo erga uos amore, laboribus, consilijs, periculis meis, ex flamma, atque ferro, ac paene ex faucibus fati ereptam, & uobis conseruatam, ac restitutam uidetis. & si non minus nobis iucundi, atque illustres sunt ij dies, quibus conseruamur, quam illi, quibus nascimur; quod salutis certa laetitia est, nascendi incerta condicio; & quod sine sensu nascimur, cum uoluptate conseruamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales beneuolentia, famaq. sustulimus, esse apud uos, posterosq. uestros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamq. seruauit. nam toti urbi, templis, delubris, tectis omnibus, ac moenibus subiectos prope iam ignes circumdatosq. restinximus; ijdemq. gladios in remp. districtos retudimus; mucronesq. eorum a iugulis uestris reiecimus. quae quoniam in senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me; uobis iam exponam breuiter, Quirites: ut, & quanta, & quam manifesta, & qua ratione inuestigata, & comprehensa sint, uos, qui et ignoratis, & exspectatis, scire possitis. Principio ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum sceleris sui socios, & huiusce nefarij belli acerrimos duces Romae reliquisset; semper uigilaui, & prouidi, Quirites, quemadmodum in tantis, & tam absconditis insidijs salui esse possemus. nam tum, cum ex urbe Catilinam eijciebam, (non enim iam uereor huius uerbi inuidiam, cum illa magis sit timenda, quod uiuus egressus est) sed tum, cum illum exterminari uolebam; aut reliquam coniuratorum manum sibi exituram, aut eos, qui remansissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam. atque ego, ut uidi, quos maximo furore, & scelere esse inflammatos sciebā, eos esse nobiscum, & Romae remansisse, in eo omnes dies noctesq. consumpsi, ut, quid agerent, quid molirentur, sentirem, ac uiderem; ut, quoniam auribus uestris, propter incredibilem magnitudinem sceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehēderem, ut tum demum animis saluti uestrae prouideretis, cum oculis maleficium ipsum uideretis. itaque ut comperi legatos Allobrogum, belli transalpini & tumultus Gallici excitandi caussa, a P. Lentulo esse sollicitatos, eosq. in Galliam ad suos ciues, eodem itinere cum litteris, mandatisq. ad Catilinam esse missos, comitemq. ijs adiunctum Vulturtium, atque huic datas esse ad Catilinam litteras: facultatem mihi oblatam putaui, ut, quod erat difficillimum, quodq. ego semper optabam a dijs immortalibus, tota res non solum a me, sed etiam a senatu, & a uobis manifeste deprehenderetur. itaque hesterno die L. Flaccum, & C. Pontinium, praetores, fortissimos, atque amantissimos reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem exposui; quod fieri placeret, ostendi. illi autem, qui omnia de rep. praeclara atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotium susceperunt; &, cum aduesperasceret, occulte ad pontem Muluium peruenerunt; atque ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons interesset. eodem autem & ipsi sine cuiusquam suspicione multos fortes uiros eduxerūt: & ego de praefectura Reatina complures delectos adolescentes, quorum opera utor assidue in reip. praesidio, cum gladijs miseram. interim, tertia fere uigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaq. Vulturtius: fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladij, & a nostris. res erat praetoribus nota solis, ignorabatur a ceteris. tum interuentu Pontinij, atque Flacci pugna, quae erat commissa, sedatur; litterae, quaecumque erant in eo comitatu, integris signis, praetoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur. atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrum Gabinium statim ad me, nihil dum suspicantem, uocaui; deinde item accersitur L. Statilius, & post eum Cethegus: tardissime autem Lentulus uenit, credo, quod in litteris dandis praeter consuetudinem proxima nocte uigilarat. Cum summis ac clarissimis huius ciuitatis uiris, qui, audita re, frequentes ad me mane conuenerant, litteras a me prius aperiri, quam ad senatum referrem, placeret; ne, si nihil esset inuentum, temere a me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me esse facturum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integram deferrem. etenim, Quirites, etiam si ea quae erant ad me delata, reperta non essent: tamen ego non arbitrabar in tantis reip. periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut uidistis, coegi; atque interea statim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium, praetorem, fortem

uirum,

uirum, nisi, qui ex aedibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret. ex quibus ille maximum sicarum numerum, & gladiorum extulit. Introduxi Vulturtium sine Gallis: fidem ei publicam iussu senatus dedi: hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine timore indicaret. tum ille, cum uix se ex magno timore recepisset, dixit, a P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata, & litteras, ut seruorum praesidio uteretur, & ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo consilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum, distributumq. erat, incendissent, caedemq. infinitam ciuium fecissent, praesto esset ille, qui & fugientes exciperet, & se cum his urbanis ducibus coniungeret.

EXPLANATIO

HODIERNO *die*} patefacta Allobrogum indicio coniuratione, & in custodiam traditis coniurationis principibus, ep. 1. lib. 2. ad Att. IS,} de se ipso dicit. Gemina comparatio est: una inter eos dies, quibus conseruamur, & eos, quibus nascimur; altera inter Romulum, qui urbem condidit, & se ipsum, qui conditam seruauit. LEGATOS *Allobrogum*,} publice, priuatimq. aere alieno oppressos. A. P. LENTVLO} praetore. VVLTVRTIVM,} Sallustius Publium appellat, & Crotoniensem, cui postea senatus praemia dedit amplissima: orat. 4. L. FLACCVM,} pro quo exstat oratio. C. PONTINIVM,} qui post aliquot annos de Allobrogibus triumphauit, Ciceronisq. legatus in prouincia fuit. DE. PRAEFECTVRA *Reatina*} opida Italiae cuncta, uel municipia, uel coloniae, uel praefecturae erant, legis Iuliae beneficio, quae belli Marsici tempore, ciuitatem Italis cunctis, arma deponentibus, largita est, praefecturae autem suis legibus utebantur. RES *erat praetoribus nota solis*,} si Sallustio credimus, Allobrogum quoque legatis nota erat. cum enim diu in incerto habuissent, quid consilij caperent; tandem Q. Fabio Sangae, cuius patrocinio plurimum ciuitas eorum utebatur, rem omnem, uti cognouerant, aperiendam esse censuerunt. Cicero autem, per Saugam consilio cognito, Allobrogibus praecepit, ut studium coniurationis uehementer simularent; ceteros adirent; bene pollicerentur; darentq. operam, uti eos, quam maxime manifestos haberent. Haec Sallustius. HORVM *omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrum Gabinium*} de quo Sallustius: Gabinium accersit, quo maior auctoritas sermoni inesset: eo praesente coniurationem aperit: nominat socios. CETHEGVS:} C. Cornelius Cethegus senator. IN *litteris dandis*} ad Catilinam. PRAETER *consuetudinem*} quia uigilare solitus non esset: propterea infra: Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassij adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. REPERTA *non essent*;} nondum apertis litteris, needum confitentibus Gabinio, Statilio, Cethego, Lentulo. COEGI:} in aede Concordiae. infra, & Sallustius. VT *seruorum praesidio uteretur*,} in litteris, quarum exemplum Sallustius ponit, hoc erat. Consideres, quid tuae rationes postulent: auxilium petas ab omnibus, etiam ab infimis. Et Cicero, easdem litteras recitans, cum aliqua tamen narietate, inquit: Cura, ut omnium tibi auxilia adiungas, etiam infimorum.

ORATIO

INTRODVCTI autem Galli, iusiurandum sibi, & litteras a P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerunt, atque ita sibi ab his, & a L. Cassio esse praescriptum, ut equitatum in Italiam quamprimum mitterent, pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse, ex libris sibyllinis, aruspicumq. responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atque imperium peruenire esset necesse: Cinnam ante se, & Sullam fuisse: eundemq. dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum huius urbis, atque imperij, qui esset decimus annus post uirginum absolutionem, post Capitolij autem incensionem uigesimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controuersiam fuisse dixerunt, quod Lentulo, & ceteris, Saturnalibus caedem fieri, atque urbem incendi placeret. Cethego nimium id longum uideretur. At, ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quae a quoque dicebantur datae. primum ostendimus Cethego: signum cognouit. nos linum incidimus, legimus. erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui, & populo, sese, quae eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quae sibi legati eorum recepissent. tum Cethegus, qui paullo ante aliquid tamẽ de gladijs, ac sicis, quae apud ipsum erant deprehensae, respondisset, dixissetq. se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse, recitatis litteris, debilitatus, atque abiectus, conscientia conuictus repente conticuit. Introductus est Statilius: cognouit & signum, & manum suam. recitatae sunt tabellae in eandem fere sententiam: confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo, & quaesiui, cognosceret ne signum: annuit. est uero, inquam, signum notum, imago aui tui, clarissimi uiri, qui amauit unice patriam, & ciues suos; quae quidem te a tanto scelere etiam muta reuocare debuit. Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumq. litterae. si quid de his rebus dicere uelles, feci potestatem. atque ille quidem primo negauit: post autem aliquanto, toto iam indicio exposito, atque edito, surrexit: quaesiuit a Gallis, quid sibi esset cum ijs, quamobrem domum suam uenissent; itemq. a Vulturtio. qui cum illi breuiter constanterq. respondissent, per quem ad eum, quotiesq. uenissent; quaesissentq. ab eo, nihil ne secum esset de libris sibyllinis locutus: tum subito ille scelere demens, quanta uis conscientiae esset, ostendit: nam, cum id posset infitiari, repente

praeter opinionem omnium confessus est. ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua semper ualuit, sed etiam, propter uim sceleris manifesti, atque deprehensi, impudentia, qua superabat omnes, improbitasq. defecit: Vulturtius uero subito proferri litteras, atque aperiri iubet, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat: atque ibi uehementissime perturbatus Lentulus, tamen signum, & manum suam cognouit. erant autem scriptae sine nomine, sed ita. QVI, SIM EX. EO. QVEM. AD. TE. MISI. COGNOSCES CVRA. VT. VIR. SIS. ET. COGITA, QVEM IN. LOCVM. SIS. PROGRESSVS. ET. VIDE. QVID. IAM. TIBI. SIT. NECESSE. CVRA. VT. OMNIVM. TIBI. AVXILIA. ADIVNGAS. ETIAM. INFIMORVM. *Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere coepisset, ad extremum nihil ex ijs, quae Galli insimulabant, negauit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima sunt uisa argumenta, atque indicia sceleris, tabellae, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio: tum multo illa certiora, color oculi, uultus, taciturnitas. sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter se adspiciebant, ut non iam ab alijs indicari, sed ipsi a se uiderentur. Indicijs expositis, atque editis, Quirites, senatum consului, de summa reip. quid fieri placeret. dictae sunt a principibus acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla uarietate est consecutus. & quoniam nondum est perscriptum: S. C. ex memoria uobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiae uerbis amplissimis aguntur, quod uirtute, consilio, prouidentia mea resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus, & C. Pontinius, praetores, quod eorum opera forti fideliq. usus essem, merito ac iure laudantur: atque etiam uiro forti collegae meo, laus impertitur, quod eos, qui huius coniurationis participes fuissent, a suis & reip. consilijs remouisset. atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura abdicasset, tum in custodiam traderetur: itemq. ut C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes praesentes erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi Procurationem incendendae urbis depoposcerat; in M. Ceparium, cui ad solicitandos pastores Apuliam esse attributam erat indicatum; in P. Furium, qui est ex ijs colonis, quos Faesulas L. Sulla deduxit; in Q. Magium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum solicitatione uersatus; in P. Vmbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. atque ea lenitate senatus est usus, Quirites, ut ex tanta coniuratione, tantaq. ui ac multitudine domesticorum hostium nouem hominum perditissimorum poena rep. conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur.*

EXPLANATIO

A L. CASSIO} Longino, qui Ciceronis competitor fuerat in consulatu. Pedianus haec de illo candidato consulari, Casſium, qui iners, ac stolidus tum magis, quam improbus, uideretur, post paucos menses in coniuratione Catilinae esse apparuit ac cruentissimarum sententiarum fuisse auctorē. TERTIVM *illum Cornelium*,} eadem Sallustius, omissa tamen Virginum absolutione. Lentulum, inquit, dissimulantem coarguunt, praeter litteras, sermonibus, quos ille habere solitus erat, ex libris Sibyllinis, regnum Romae tribus Cornelijs portendi. Cinnam, atque Sullam antea, se tertium esse, cui fatum foret urbis potiri: praeterea, ab incenso Capitolio illum esse uigesimum annum, quem saepe ex prodigijs haruspices respondissent bello ciuili cruentum fore. Quibus uerbis constat, quod Cicero non explicat, illud, de tribus Cornelijs, e Sibyllinis libris ductum esse, de Capitolij autem incensione, ex haruspicum responsis. VIRGINVM} Vestalium. ABSOLVTIONEM,} de incestu. Absolutae sunt Vestales uirgines M. Pisone defendente. de quo sic in Bruto: Is, cum satis floruisset adolescens, minor haberi est coeptus postea: deinde ex Virginum iudicio magnam laudem est adeptus. CAPITOLII *incensionem*} quod postea Q. Catulus refecit. SATVRNALIBVS} quorum dies erat primus XVI. Kal. Ian. TABELLAS} litteras: ut in Pisonem: Ne tum quidem, Paulle noster, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? Et paullo post: An amici tui tabellas abdiderint. IMAGO *aui tui*,} P. Lentuli, principis senatus, qui contra C. Gracchum pugnauit & in ea pugna graue uulnus accepit. quam historiam orat. 4. attigit his uerbis. Nisi uero cuipiam L. Caesar, uir fortissimus, & amantissimus reip. crudelior nudius tertius est uisus, cum sororis suae, feminae lectissimae, uirum, praesentem, & audientem, uita priuandum esse dixit; cuius aui iussu, consularem interfectum, filiumq. eius impuberem, legatum, a patre missum, in carcere necatum esse dixit. DICENDI *exercitatio, qua semper ualuit*,} refert eum Cicero in Bruto inter oratores, Hortensij aequales. QVI *sim ex eo*,} easdem litteras retulit in suam historiam Sallustius, non nihil tamen ab his diuersas. A PRINCIPIBVS} D. Silano, & C. Caesare: qui postridie sententias dixerunt. S. C.} non de nece coniuratorum, sed ut in custodiam traderentur. nam de nece S. C. in sententiam Catonis factum est nonis Dec. quo die quarta est habita oratio. CVM *se praetura abdicasset*,} consul ante aliquot annos fuerat: postea, cum senatu motus esset a censoribus, praeturam petijt, ut ordinem senatorium, quem censoria notatione amiserat, iure magistratus recuperaret. QVI *omnes praesentes erant*,} ceteri igitur, infra nominati, non aderant, Cassius, Ceparius, Furius, Chilo, Vmbrenus. M. CEPARIVM,} qui paullo ante domo egressus, cognito indicio, ex urbe profugerat: sed ex fuga retractus, Cn. Terentio senatori traditus in custodiam est. Q. MAGIVM. *Chilonem*,} Sallustius Q. Annium uocat: ego, Magium, ut magis probem, cognomine Chilonis adducor. Sulpitius in ep. ad Ciceronem de morte Marcelli. GALLOS *ad Gabinium perductos esse*} Sallustius non Gallos ad Gabinium, sed eos in domum D. Bruti perductos, eodemq. Gabinium accersitum docet, quo maior sermoni auctoritas inesset.

NOVEM

NOVEM hominum} de quinque tantum, auctore Sallustio, sumptum Supplicium est, Lentulo, Cethego, Statilio, Gabinio, Cepario: reliqui quattuor deprehensi non sunt, Cassius, Furius, Magius, Vmbrenus. Quod autem nouem hominum poena remp. esse conseruatam ait, significat id, quod senatus de ijs censuerat, quamquam in potestate non essent.

ORATIO

ATQVE etiam supplicatio dijs immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites: quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit: & ijs decreta uerbis, quod urbem incendijs, caede ciues, Italiam bello liberassem. quae supplicatio, si cum ceteris conferatur, Quirites, hoc interest: quod ceterae bene gesta, haec una conseruata rep. constituta est. atque illud, quod faciendum primum fuit, factum, atque transactum est. nam P. Lentulus, quamquam, patefactus indicijs, & confessionibus suis, iudicio senatus non modo praetoris ius, uerum etiam ciuis amiserat, tamen magistratu se abdicauit; ut, quae religio C. Mario, clarissimo uiro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, praetorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam, Quirites, sceleratissimi periculosissimiq. belli nefarios duces captos iam, & comprehensos tenetis; existimare debetis, omnes Catilinae copias, spes, opesq. his depulsis urbis periculis, concidisse. quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. ille erat unus timendus ex his omnibus, sed tamdiu, dum moenibus urbis continebatur; omnia norat: omnium aditus tenebat: appellare, tentare, solicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, neque manus deerat: iam ad certas res conficiendas certos homines delectos, ac descriptos habebat: neque uero, cum aliquid mandauerat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tã callidum, tam in scelere uigilãtem, tam in perditis rebus diligentem nisi ex domesticis insidijs in castrense latrocinium compulissem; (dicam id, quod sentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali a ceruicibus uestris depulissem. non ille nobis Saturnalia constituisset; neque tanto ante exitij, ac fati diem reip. denunciasset; neque commisisset, ut signum, ut litterae suae, testes denique manifesti sceleris deprehenderentur. quae nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in priuata domo furtum umquam sit tam palam inuentum, quam haec tanta in rep. coniuratio manifesto inuenta, atque deprehensa est. quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset: quamquam, quoad fuit, omnibus eius consilijs occurri, atque obstiti, tamen, ut leuissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset; neque nos umquam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis periculis remp. tanta pace, tanto otio, tanto silentio, liberassemus. quamquam haec omnia, Quirites, ita sunt a me administrata, ut deorum immortalium nutu, atque consilio & gesta, & prouisa esse uideantur. idq. cum coniectura consequi possumus, quod uix uidetur humani consilij tantarum rerum gubernatio esse potuisse: tum uero ita praesentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis uidere possemus. nam, ut illa omittam, uisas nocturno tempore ab occidẽte faces, ardoremq. caeli, ut fulminum iactus, ut terrae motus, ceteraque, quae tam multa nobis consulibus facta sunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur: hoc certe, Quirites, quod sum dicturus, neque praetermittendum, neque relinquendum est. nam profecto memoria tenetis, Cotta, & Torquato cos. complures in Capitolio turres de caelo esse percussas, cum & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuae ueterum hominum deiectae, & legum aera liquefacta. tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus; quem inauratum in Capitolio, paruum, atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis. quo quidem tempore, cum haruspices ex tota Etruria conuenissent, caedes, atque incendia, & legum interitum, & bellum ciuile ac domesticum, & totius urbis ac imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi dij immortales, omni ratione placati, suo numine prope fata ipsa flexissent. itaque illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt; neque res ulla, quae ad placandum deos pertineret, praetermissa est: idemq. iusserunt simulacrum Iouis facere maius, & in excelso collocare, &, contra atque ante fuerat, ad orientem conuertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod uidetis, solis ortum, & forum curiamq. conspiceret, fore, ut ea consilia, quae clam essent inita contra salutem urbis, atque imperij, illustrarentur, ut a senatu, populoq. R. perspici possent. atque illud ita collocandum consules illi statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas, ut neque a superioribus consulibus, neque a nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam auersus a uero, tam praeceps, tam mente captus, qui neget haec omnia, quae uidemus, praecipueq. hanc urbem deorum immortalium nutu, atque potestate administrari? etenim, cum esset ita responsum, caedes, incendia, interitumq. rep. comparari, & ea per ciues: quae tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia uidebantur, ea non modo cogitata a nefarijs ciuibus, uerum etiam suscepta esse sensistis. Illud uero non ne ita praesens est, ut nutu Iouis Optimi Maximi factum esse uideatur? ut, cum hodierno die mane per forum meo iussu & coniurati, & eorum indices in aedem Concordiae ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur: quo collocato, atque ad uos, senatumq. conuerso, omnia & senatus, & uos, quae erant contra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta uidistis. quo etiam maiore sunt isti odio supplicioq. digni, qui non solum uestris domicilijs, atque tectis, sed etiam deorum templis, atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati, quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus: ille, ille Iuppiter restitit: ille Capitolium, ille haec templa, ille hanc urbem, ille nos omnes saluos esse uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, uoluntatemq. suscepi, atque ad haec

tanta indicia perueni. Iam uero illa Allobrogum solicitatio, iam a Lentulo ceterisq. domesticis hostibus tanta res tam dementer credita & ignotis, & barbaris, commissaeq. litterae numquam essent profecto, nisi a dijs immortalibus huic tantae audaciae cõsilium esset ereptum. Quid uero, ut homines Galli, ex ciuitate male pacata, quae gens una restat, quae populo R. bellum facere & posse, & non nolle uideatur, spem imperij, & rerum amplissimarum, ultro sibi a patricijs hominibus oblatam, neglegerẽt, uestramq. salutem suis opibus anteponerent; id non ne diuinitus factum esse putatis? praesertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerunt.

EXPLANATIO

QVOD *mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit;*} orat. 4. Meo nomine supplicationem decreuistis: qui honos togato habitus ante me est nemini. Ea uero supplicatio ex L. Cottae sententia decreta est. nã Phil. 2. L. Cotta, inquit, uir summo ingenio, summaq. prudentia, rebus ijs gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decreuit uerbis amplissimis; eiq. illi ipsi, quos modo nominaui, consulares, senatusq. cunctus assensus est, qui honos post conditam hanc urbem habitus est togato ante me nemini. C. CETHEGI *furiosam temeritatem*} orat. 4. Versatur mihi ante oculos adspectus Cethegi, & furor in uestra caede bacchantis. Et pro Sulla. Cum Catilina egrederetur ad exercitum; Lentulus in urbe relinqueretur; Cassius incendijs, Cethegus caedi praeponeretur. De hoc Sallustius: Natura ferox, uehemens, manu promptus erat: maximum bonum in celeritate putabat. OPEM, *& auxilium nobis tulerunt,*} coniurationem signis non obscuris praedicentes. De Harup. resp. IN *Capitolio*} haec prodigia Dio quoque narrat lib. XXXVII. LEGVM *aera liquefacta.*} aereis enim tabulis incisae leges in Capitolio seruabantur. PROPE} correctio quaedam. fata enim mutari, flecti ue non possunt. LVDI} in honorem deorum. CONIVNCTI,} Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius. nam ceteri quinque aberant quamquam Ceparius paullo post ex fuga retractus est; ut ait Sallustius. EORVM *indices*} Allobrogum legati, & Vulturtius. A PATRICIIS *hominibus*} a P. Cornelio Lentulo praetore, Catilina, & alijs, qui patricij generis erant. non enim dubitabant, quin Catilina, quamquam, cũ sollicitati sunt, abesset, urbe iam egressus, cum Lentulo, Gabinio, & alijs, qui in urbe erat, consentiret.

ORATIO

QVAMOBREM, *Quirites, quoniam ad omnia puluinaria supplicatio decreta est; celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis uestris. nam multi saepe honores dijs immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores numquam. erepti enim ex crudelissimo ac miserrimo interitu, & erepti sine caede, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, togati me uno togato duce & imperatore uicistis. etenim recordamini, Quirites, omnes ciuiles dissensiones, neque solum eas, quas audistis, sed et has, quas uosmet ipsi meministis, & uidistis. L. Sulla P. Sulpicium oppressit: C. Marium, custodem huius urbis, multosq. fortes uiros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius consul armis ex urbe collegam suũ expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit. superauit postea Cinna cum Mario. tum uero, clarissimis uiris interfectis, lumina ciuitatis exstincta sunt. ultus est huius uictoriae crudelitatem postea Sulla, ne dici quidem opus est, quanta deminutione ciuium, & quanta calamitate reip. dissensit M. Lepidus a clarissimo, & fortissimo uiro, Q. Catulo: attulit non tam ipsius interitus reip. luctum, quam ceterorum. atque illae dissensiones erant huiusmodi, Quirites, quae non ad delẽdam, sed ad commutandam remp. pertinerent. non illi nullam esse remp. sed in ea, quae esset, se esse principes, neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere uoluerunt. atque illae tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reip. quaesiuit, eiusmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiae, sed internecione ciuium dijudicatae sint. in hoc autem uno post hominum memoriam maximo, crudelissimoq. bello, quale bellum nulla umquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex haec fuit a Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salua urbe salui esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut omnes salui conseruaremini. & cum hostes uestri tantum ciuium superfuturum putassent, quantum infinitae caedi restitisset; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset: & urbem, & ciues integros incolumesq. seruaui. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a uobis praemium uirtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, praeterquam huius diei memoriam sempiternam. in animis ego uestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriae, laudis insignia condi, & collocari uolo. nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. memoria uestra, Quirites, nostrae res alentur, sermonibus crescent, litterarum monumentis inueterascent, & corroborabuntur: eandemq. diem intelligo, quam spero aeternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam consulatus mei propagatam; unoq. tempore in hac rep. duos ciues exstitisse, quorum alter fines uestri imperij non terrae, sed caeli regionibus terminaret, alter eiusdem imperij domicilium, sedesq. seruaret. sed, quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque condicio, quae illorum, qui externa bella gesserunt; quod mihi uiuendum est cum illis, quos uici, ac subegi; illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: uestrum est, Quirites, si ceteris sua recte facta prosunt, mihi mea ne quando obsint, prouidere. mentes enim hominum audacissimorum sceleratae, ac nefariae ne uobis nocere possent, ego prouidi; ne mihi noceant, uestrum est prouidere. quamquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest. magnum*

gnum enim est in nobis praesidium, quod mihi in perpetuum comparatum est; magna in rep. dignitas, quae me semper tacita defendet; magna uis est conscientiae; quam qui negligent, cum me uiolare uolent, se ipsi indicabunt. est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciae cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. quod si omnis impetus domesticorum hostium depulsus a nobis, se in me unum conuerterit: uobis erit prouidendum, Quirites, qua condicione posthac eos esse uelitis, qui se pro salute uestra obtulerint inuidiae, periculisq. omnibus; mihi quidem ipsi, quid est, quod iam ad uitae fructum possit acquiri? praesertim cum neque in honore uestro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quo quidem mihi libeat ascendere: illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quae gessi in consulatu, priuatus tuear, atq. ornem: ut, si qua est inuidia in conseruanda rep. suscepta, laedat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. denique ita me in rep. tractabo, ut meminerim semper quae gesserim, curemq. ut ea uirtute, non casu gesta esse uideantur. Vos, Quirites, quoniam iam nox est, ueneramini illum Iouem, custodem huius urbis, ac uestrum, atque in uestra tecta discedite; & ea, quamquam iam periculum est depulsum, tamen aeque, ac priori nocte fecistis, custodijs, uigilijsq. defendite. id ne uobis diutius faciundum sit, atque ut in perpetua pace esse positis, prouidebo.

EXPLANATIO

COLLEGAM *suum*} Cinnam. OMNIS *hic locus*} urbs uniuersa. LVMINA *ciuitatis extincta sunt*} Q. Catulus, M. Antonius, C. & L. Iulij fratres, Q. Scaeuola pont. max. M. LEPIDVS} consul, Sullae factionis aduersarius: cui, post obitum Sullae de rescindendis eius actis legem promulganti, Catulus collega obstitit. IPSIVS *interitus*} pugnauit cum Catulo in campo Martio magnaq. suorum caede uictus est: & cum in Sardiniam nauigasset, morbo perijt. Appianus lib. 1. CETERORVM} qui cum eo caesi sunt. DVOS *ciues*} Cn. Pompeium, & se ipsum significat. NON *terrae, sed caeli*} cum dicit, caeli, mare significat. orat. 2. omnia sunt externa unius uirtute, terra, mariq. pacata. IN HONORE *uestro*,} cum dederitis consulatum, qui summus magistratus est. IN GLORIA *uirtutis*} parta meis rebus gestis, rep. domesticis insidijs meo labore, consilio, periculo liberata. Coniungit honorem, sibi a populo datum, cum uirtutis gloria, a se quaesita. similiter in ep. ad Appium: Ita & accepi, & gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem neque ad gloriam acquirendum putarem. VT EA *uirtute, non casu, gesta esse uideantur.*} in ep. ad Metellum: Huius ego temeritati, si uirtute, atque animo non restitissem, quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret, quam consilio, fortem fuisse? ILLVM *Iouem*,} cum hoc diceret, Iouis templum Statoris indicabat, in cliuo Capitolino positum: quo in templo prima in Catilinam oratio habita est. nam ante hanc iterum senatum habuit in aede Concordiae, comprehensis Allobrogum indicio coniuratis: ut & ipse in hac oratione, & Sallustius auctor est. CVSTODEM *huius urbis, ac uestrum*,} qui hanc urbem a flamma, uos a caede suo numine, atque auxilio liberauit. Custodem appellat & in prima oratione, Romuli tempora significans, cum Romanis fugientibus animos restituit. PROVIDEBO.} Hoc uerbo daturum se operam significat, ut S. C. de puniendis coniuratis quamprimum fiat.

IN . ORATIONEM . IV . CICERONIS
IN . L . SERGIVM . CATILINAM
IN . SENATV

PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ORATIO . XXII

VIDEO . P . C . in me omnium uestrum ora, atque oculos esse conuersos: uideo uos non solum de uestro, ac reip. uerum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos. est mihi iucunda in malis, & grata in dolore uestra erga me uoluntas: sed eam per deos immortales, quaeso, deponite; atque obliti salutis meae, de uobis, ac de liberis uestris cogitate. mihi quidem si haec condicio consulatus data est: ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusq. perferrem; feram non solum fortiter, sed etiam libenter, dummodo meis laboribus uobis, populoq. R. dignitas, salusq. pariatur. ego sum ille consul, P. C. cui non forum, in quo omnis aequitas continetur; non campus, consularibus auspicijs consecratus; non curia, summum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique haec sedes honoris, sella curulis, umquam uacua mortis periculo, atque insidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore in uestro timore sanaui. nunc, si hunc exitum consulatus mei dij immortales esse uoluerunt, ut uos, P. C. populumq. R. ex caede misera, coniuges, liberosq. uestros, uirginesque Vestales ex acerbissima uexatione, templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex foedissima flamma; totam Italiam ex bello, & uastitate eriperem: quaecumque mihi uni proponetur fortuna, subeatur. etenim si P. Lentulus suum nomen inductus a uatibus, fatale ad perniciem reip. fore putauit: cur ego non laeter meum consulatum ad salutem reip. prope fatalem extitisse? quare, P. C. consulite uobis, prospicite patriae, conseruate uos coniuges, liberos, fortunasq. uestras; populi R. nomen, salutemq. defendite; mihi parcere, ac de me cogitare desinite. nam primum debeo sperare omnes deos, qui huic urbi praesident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiã esse; deinde, si quid obtigerit, aequo animo, paratoq. moriar. neque enim turpis mors forti uiro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi atque amantissimi praesentis maerore non mouear, horumq. omnium lacrymis, a quibus me circumsessum uidetis: neque meam mentem non domum saepe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, quem mihi uidetur amplecti resp. tamquam obsidem consulatus mei; neque ille, qui exspectans huius exitum diei, adstat in conspectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, sed in eam partem, ut salui sint nobiscum omnes, etiam si uis aliqua me oppresserit, potius, quam ut illi, & nos una reip. peste pereamus. quare, P. C. incumbite ad reip. salutem, circumspicite omnes procellas, quae impendent, nisi prouidetis. non Ti. Gracchus, qui iterum tribunus pl. fieri uoluit; non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est; non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in discrimen aliquod, atque in uestrae seueritatis iudicium adducitur: sed tenentur ij, qui ad urbis incendium, ad uestrum omnium caedem, ad Catilinam accipiendum Romae restiterunt: tenentur litterae, signa, manus: denique uniuscuiusque confessio: solicitantur Allobroges: seruicia excitantur: Catilina accersitur: id est initum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, atque ad lamentandum tanti imperij calamitatem relinquatur. haec omnia indices detulerunt, rei confessi sunt, uos multis iam indicijs iudicauistis: primum, quod mihi gratias egistis singularibus uerbis, & mea uirtute, atque diligentia perditorum hominum patefactam esse coniurationem decreuistis: deinde, quod P. Lentulum, ut se abdicaret praetura, coegistis: tum, quod eum, & ceteros, de quibus iudicastis, in custodiam dandos censuistis: maximeque, quod meo nomine supplicationem decreuistis; qui honos togato habitus ante me est nemini: postremo, hesterno die praemia legatis Allobrogum, Titoque Vulturtio dedistis amplissima. quae sunt omnia eiusmodi, ut ij, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione a uobis damnati esse uideantur. sed ego institui referre ad uos, P. C. tamquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de poena, quid censeatis. illa praedicam, quae sunt consulis.

EXPLANATIO

VIDEO. P.C.} bis antea senatum habuerat, sed in templo Iouis Statoris, cum in Catilinam praesentem est inuectus: iterum in aede Concordiae, cum introduxit principes coniurationis, Allobrogum indicio comprehensos: tertio nunc, senatu in eiusdem Iouis templum conuocato, hanc orationem de puniendis coniuratis habet. nam cum infra dicat: Neque enim turpis mors forti uiro potest accidere, neque immatura consulari: & in Phil. 2. Si ab hinc annis prope uiginti hoc ipso in templo negaui posse mortem immaturam esse consulari: quanto uerius nunc negabo seni? haec, inquam, dicens perspicue demonstrat, quo in templo illa in Antonium oratio habita sit, eodem hanc in Catilinam quartam habitam esse. illam uero in Antonium in templo Iouis Statoris esse habitam, ipso teste Cicerone cognoscitur. Hanc autem orationem, dictis a Silano, & Caesare sententijs, cum nondum Cato rogatus esset, habendam putauit, ut senatum ad seueritatem hortaretur, ueritus ne sententiam Caesaris sequeretur, quae mortis poenam remouebat, ceterorum suppliciorum acerbitates amplectebatur. SI. ID *depulsum sit,*} morte illorum, qui traditi in custodiam sunt. NON *campus, consularibus auspicijs consecratus;*} auspicatum locum uocat in oratione pro Rabirio perd. r. NON *lectus, ad quietem datus;*} orat. 1. in Catil. repertos esse duos equites Romanos, qui sese illa ipsa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. SELLA *curulis,*} sella curuli sedebant aedilis, praetor, consul. Sed cum dixerit, Haec sedes honoris: uenit in mentem suspicari, ne, Sella curulis, additum sit interpretandi gratia, non a Cicerone scriptum. HORVMQ. *omnium lacrumis,*} non propinquorum, sed amicorum, qui senatores erant. nam propinqui sunt frater, filius, gener, quos nominat. PARVVLVS *filius,*} bimus. natus enim est Cotta & Torquato cos. ut ex ep. 1. ad Att. intelligitur. QVEM *mihi uidetur amplecti resp.*} fortasse rectius: Qui mihi uidetur amplecti remp. ut hoc dicatur: ideo amplecti remp. uidetur, ut per eam sibi caueatur ab improbis ciuibus ob consulatum meum seuerissime, idest pro ipsa rep. gestum. ADSTAT *in conspectu meo,*} extra curiae ualuas, ut opinor. nam cum quaestor fuerit Pisone & Gabinio cos. ut in oratione post Red. in sen. non uidetur Cicerone consule senator esse potuisse: cum praesertim senatum aliquot annis ante censores legissent Lentulus, & Gellius. GENER.} C. Piso L. F. Frugi, cui Tulliolam biennio ante, idest Cotta & Torquato cos. collocauit: ut ep. 2. ad Att. lib. 1. QVI *C. Memmium occidit,*} consulatum petentem, uirum optimum. Appianus NOMINATIM} Lentulus P. Lentulo Spintheri, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Caesari, Gabinius M. Crasso, Ceparius Cn. Terentio. Sallustius. DE *facto,*} de eo, quod ab ijs commissum esse constat, qui in custodiam dati sunt.

ORATIO

EGO magnum in rep. uersari furorem, & noua quaedam misceri, & concitari mala, iampridem uidebam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem a ciuibus, numquam putaui. nunc, quidquid est, quocumque uestrae mentes inclinant, atque sententiae, statuendum uobis ante noctem est. quantum facinus ad uos delatum sit, uidetis. huic si paucos putatis affines esse, uehementer erratis. latius opinione disseminatum est hoc malum: manauit non solum per Italiam, uerum etiam transscendit alpes, & obscure serpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest. quacumque ratione placet, celeriter nobis uindicandum est. Video duas adhuc esse sententias, unam D. Silani, qui censet eos, qui haec delere conati sunt, morte esse multandos; alteram C. Caesaris, qui mortis poenam remouet, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro sua dignitate, & pro rerum magnitudine in summa seueritate uersatur. alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum uita priuare conati sunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen exstinguere, punctum temporis frui uita, & hoc communi spiritu non putat oportere: atque hoc genus poenae saepe in improbos ciues in hac rep. esse usurpatum recordatur. alter intelligit, mortem a dijs immortalibus non esse supplicij caussa constitutam, sed aut necessitatem naturae, aut laborum, ac miseriarum quietem esse. itaque eam sapientes numquam inuiti, fortes etiam saepe libenter appetiuerunt: uincula uero, & ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarij sceleris inuenta sunt. municipijs dispertiri iubet. habere uidetur ista res iniquitatem, si imperare uelis; difficultatem, si rogare. decernatur tamen, si placet: ego enim suscipiam, &, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium caussa statueritis, non putet esse suae dignitatis recusare. adiungit grauem poenam municipibus: si quis eorum uincula ruperit: horribiles custodias circumdat: & digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum poenam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populum leuare possit: eripit etiam spem, quae sola hominem in miserijs consolari solet: bona praeterea publicari iubet: uitam solam relinquit nefarijs hominibus: quam si eripuisset, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes scelerum poenas ademisset. itaque, ut aliqua in uita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quaedam illi antiqui supplicia impijs constituta esse uoluerunt: quod uidelicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam. Nunc, P. C. ego mea uideo quid intersit. si eritis secuti sententiam C. Caesaris; quoniam hanc is in rep. uiam, quae popularis habetur, secutus est: fortasse minus erunt hoc monitore, & auctore, huiusce sententiae mihi populares impetus pertimescendi. sin illam alteram secuti eritis, nescio, an amplius mihi negotij contrahatur: sed tamen meorum periculorum rationes utilitas reip. uincat.

cat. ha-

cat. habemus enim a C. Caesare, sicut ipsius dignitas, & maiorum eius amplitudo postulabat, sententiam tamquam obsidem perpetuae in remp. uoluntatis: intellectum est, quid intersit inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularem, saluti populi consulentem. uideo, de istis, qui se populares haberi uolunt, abesse non neminem; ne de capite uidelicet ciuium R. sententiam ferat. is & nudius tertius in custodiam ciues R. dedit; & supplicationem esse decreuit; & indices hesterno die maximis praemijs affecit. iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quaesitori gratulationem, iudici praemium decreuit, quid de tota re, & caussa iudicarit. at uero C. Caesar intelligit, legem Semproniam esse de ciuibus R. constitutam; qui autem reip. sit hostis, eum ciuem esse nullo modo posse; denique ipsum latorem legis Semproniae iussu populi poenas reip. dependisse. idem etiam ipsum largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum de pernicie reip. & exitio huius urbis tam acerbe, tamq. crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. itaque homo mitissimus, atque lenissimus, non dubitat P. Lentulum aeternis tenebris, uinculisq. mandare: & sancit in posterum, ne quis huius supplicio leuando se iactare, & in perniciem reip. post hac popularis esse possit. adiungit etiam publicationem bonorum; ut omnes animi cruciatus, & corporis etiam egestas ac mendicitas consequatur. Quamobrem, siue hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo R. carum, atque iucundum: siue illam Silani sententiam sequi malueritis, facile me, atque uos a crudelitatis uituperatione defendetis, atque obtinebo, eam multo leniorem fuisse. quamquam, P. C. quae potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico, nam, ita mihi salua rep. uobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac caussa uehementior sum, non atrocitate animi moueor, (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate, & misericordia. uideor enim mihi hanc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros, atque insepultos aceruos ciuium: uersatur mihi ante oculos adspectus Cethegi & furor in uestra caede bacchantis. cum uero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fatis sperasse confessus est, purpuratum esse huic Gabinium, cum exercitu uenisse Catilinam, tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam uirginum, atque puerorum, ac uexationem uirginum Vestalium, perhorresco; &, quia mihi uehementer haec uidentur misera, atque miseranda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerunt, me seuerum, uehementemq. praebeo. etenim quaero, si quis paterfamilias, liberis suis a seruo interfectis, uxore occisa, incensa domo, supplicium de seruis quam acerbissimum sumpserit; utrum is clemens, ac misericors, an inhumanus, & crudelissimus esse uideatur? mihi uero importunus, ac ferreus, qui non dolorem suum & cruciatum dolore nocentis, & cruciatu lenierit. sic nos in iis hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos nostros trucidare uoluerunt, qui singulas uniuscuiusque nostrum domos, & hoc uniuersum reip. domicilium delere conati sunt, qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in uestigijs huius urbis, atque in cinere deflagrati imperij collocarent; si uehementissimi fuerimus, misericordes habebimur; sin remissiores esse uoluerimus, summae nobis crudelitatis in patriae ciuiumque pernicie fama subeunda est.

EXPLANATIO

SVSTENTANDO} morando, ut ad Q. fr. lib. 2. Aedificationem Arcani ad tuum aduentum sustentari placebat. Et lib. 2. de Inuent. Verum statim fieri necesse, utrum habeat aliquam moram & sustentationem. DVAS} nondum sententiam Cato dixerat. D. SILANI,} consulis designati. qui enim priore loco designatus erat consul, is in senatu primus omnium sententiam, rogabatur. HOC *genus poenae saepe in improbos ciues in hac rep. esse usurpatum recordatur.*} orat. 1. Persaepe etiam priuati in hac rep. perniciosos ciues morte multarunt. Quae sententia respicit, ut arbitror, prisca tempora, cum lex Porcia, quae uirgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit, lata nondum esset. nam post eam legem saepe ciues Romanos morte multatos esse non arbitror. SI IMPERARE *uelis*;} municipijs, ut eos custodiant. DIFFICVLTATEM,} nam si ut eos custodiant, rogemus; non facile impetrabimus. DECERNATVR *tamen*,} quod Caesar sentit. SVSCIPIAM,} in me recipiam. VOLVERVNT;} quod Cicero credere non uidetur: idq. non hic modo, sed etiam in Cluentiana, & in Tusc. 1. significat. Horatius quoque ode 4. lib. 1. & Plato in Phaedone, & lib. 1. de rep. fabulam appellat. Homerus tamen uera illa supplicia putat, sicuti sunt. POENAS *reip. dependisse.*} interfectus est enim C. Gracchus, ut auctor perniciosarum legum, ab Opimio consule. EX *fatis*} ex libris sibyllinis, fata praedicentibus. PVRPVRATVM *esse*} praetextatum, in magistratu. ET *Gabinium*,} etiam Gabiniũ, quamquam senator non sit. erat enim, ut Sallustius docet, equestris ordinis. IN *uestigijs huius urbis*,} non, in hac urbe, quam illi incendio tollere, ac delere cogitabant, sed, urbe incensa, in eius uestigijs. propterea sequitur, In cinere deflagrati imperij.

ORATIO

NISI uero cuipiam L. Caesar, uir fortissimus, & amantissimus reip. crudelior nudius tertius est uisus, cum sororis suae, feminae lectissimae, uirum praesentem, & audientem uita priuandum esse dixit, cuius aui iussu consularem interfectum, filiumq. eius impuberem, legatum a patre missum, in carcere necatum esse dixit. quorum quod simile fuit factum? quod initum delendae reip. consilium? largitionis uoluntas tum in rep. uersata est, & partium quaedam contentio. atque illo tempore huius auus Lentuli, clarissimus uir, armatus

Gracchum

Gracchum est persecutus, & graue tum uulnus accepit, ne quid de summa dignitate reip. minueretur: hic ad euertenda fundamenta reip. Gallos accersiuit, seruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros ciues interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam uastandam, diripiendamq. Catilinae. Vereamini, censeo, ne in hoc scelere tam immani ac nefario nimis aliquid seuere statuisse uideamini: cum multo magis sit uerendum, ne remissione poenae crudeles in patriam, quam seueritate animaduersionis nimis uehementes in acerbissimos hostes fuisse uideamur. Sed ea, quae exaudio P. C. dissimulare non possum. iactantur enim uoces, quae perueniunt ad aures meas, eorum, qui uereri uidentur, ut habeam satis praesidij ad ea, quae uos statueritis hodierno die, transigenda. omnia prouisa, parata, & constituta sunt, P. C. cum mea summa cura, atque diligentia, tum multo etiam maiore populi R. ad summum imperium retinendum, & ad communes fortunas conseruandas uoluntate. omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium denique aetatum: plenum est forum, pleni omnes aditus huius loci, ac templi. caussa enim est post urbem conditam haec inuenta sola, in qua omnes sentirent unum atque idem, praeter eos, qui cum sibi uiderent esse pereundum, cum omnibus potius, quam soli perire uoluerunt. hosce ego homines excipio, & secerno libenter: neque enim in improborum ciuium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. ceteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo studio, qua uirtute ad communem dignitatem, salutemq. consentiunt? quid ego hic equites R. commemorem? qui uobis ita summa ordinis consilijq. concedunt, ut uobiscum de amore reip. certent: quos ex multorum annorum dissensione ad huius ordinis societatem, concordiamq. reuocatos, hodiernus dies uobiscum, atq. haec caussa coniungit: quam coniunctionem si in consulatu confirmatam meo, perpetuam in rep. tenuerimus; confirmo uobis, nullum posthac malum ciuile ac domesticum ad ullam reip. partem esse uenturum. pari studio defendendae reip. conuenisse uideo tribunos aerarios, fortissimos uiros, scribas item uniuersos: quos cum casu hic dies ad aerarium frequētes aduocasset, uideo ab exspectatione sortis ad communem salutem esse conuersos. omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. quis est enim, cui non haec templa, adspectus urbis, possessio libertatis, lux denique haec ipsa, & hoc commune patriae solum cum sit carum, tum uero dulce, atque iucundum?

EXPLANATIO

SORORIS *suae,*} matris Antonij, qui triumuir postea fuit: nunc P. Lentuli, coniuratorum principis, uxor erat. PRAESENTEM,} in senatu. CVIVS *aui*} P. Lentuli, principis senatus: de quo orat. 3. Est uero, inquam, signum notum, imago aui tui, clarissimi uiri, qui amauit unice patriam, & ciues suos. CONSVLAREM} M. Fuluium Flaccum. INTERFECTVM} Opimij Consulis iussu. FILIVMQ. *eius*} minorem filium, qui nihil peccauerat: in quo Opimius, ut nimium crudelis, accusatus est. AD. EA *transigenda.*} ad supplicium de coniuratis sumendum. TEMPLI.} Iouis Statoris. CVM *sibi uiderent esse pereundum,*} aere alieno. hi sunt, quos orat. 2. in quartum genus improborum ciuium retulit. quo loco haec dixit: Non intelligo, quamobrem, si uiuere honeste non possunt, perire turpiter uelint; aut cur, minore dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur. CVM *omnibus*} si de socijs Catilinae loqueretur, cum multis, diceret, non, cum omnibus: ut orat. 2. communem igitur perniciem significat: quam illi maluerunt, quam soli perire. EX *multorum annorum dissensione*} propter iudicia: quae cum C. Gracchus adempta senatoribus ad equestrem ordinem transtulisset, postea Sulla uictor ab equitibus ad senatum reuocauit. nunc etsi uterque ordo Aurelia lege iudicabat; adhuc tamen inter eos dissensiones erant. IN. CONSVLATV *confirmatam meo,*} id significat ep. 15. lib. 1. ad Att. his uerbis. Tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam. Et ad eundem ep. 1. lib. 2. Nunc uero, cum equitatus ille, quem ego in cliuo Capitolino, te signifero, ac principe, collocaram, senatum deseruerit. PERPETVAM} perpetua non fuit ea coniunctio, duabus de causis, primum, quia, publicanis a senatu petentibus, ut induceretur locatio, qua redemerant Asiae uectigalia, in qua fatebantur, se, cupiditate prolapsos, nimium magno conduxisse, senatus non concessit. qua de re sic ep. 16. lib. 1. ad Att. Cato miseros publicanos tertium iam mensem uexat, neque ijs a senatu responsum dari patitur. Et ep. 1. lib. 2. ad eundem: Quid impudentius publicanis renunciantibus? fuit tamen, retinendi ordinis caussa, facienda iactura. restitit, & peruicit Cato. Altera caussa est, de accusandis ijs, qui ob rem iudicandam pecuniam accepissent. quod perspicue ad equestrem ordinem pertinebat, idest ad illa tempora, quibus cum soli equites iudicarent, acceptae pecuniae infamia laborarunt. de quo in eadem ep. Quid uerius, quam in iudicium uenire, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperint? censuit hoc Cato, assentit senatus. equites curiae bellum. HIC DIES} nonae Dec. A *exspectatione sortis*} quae sortitio futura esset, historia non ostendit. fortasse, qui scribae operam aerario dare deberent anno sequenti, sorti permittebatur. HAEC *templa,*} quae circa forum erant.

ORATIO

OPERAEPRETIVM est, P. C. libertinorum hominum studia cognoscere, qui sua uirtute fortunam ciuitatis consecuti, hanc uere suam patriam esse iudicant: quam quidam hinc nati, & summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse iudicauerunt. sed quid ego huiusce ordinis homines commemorē? quos

priuatae fortunae, quos communis resp. quos denique libertas, ea, quae dulcissima est, ad salutem patriae defendendam excitauit. seruus est nemo, qui modo tolerabili condicione sit seruitutis, qui non audaciam ciuium perditorum perhorrescat, qui nō tantum quantum audet, & quantum potest, conferat ad communem salutis uoluntatem. Quare, si quem uestrum forte commouet hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concursare circum tabernas, pretio sperantem solicitari posse animos egentium, atque imperitorum: est id quidem coeptum, atque tentatum; sed nulli sunt inuenti tam aut fortuna miseri, aut uoluntate perditi, qui non ipsum illum sellae, atque operis, & quaestus quotidiani locum, qui non cubile, ac lectulum suum, qui denique non cursum hunc otiosum uitae suae saluum esse uelint. multo uero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, immo uero (id enim potius est dicendum) genus hoc uniuersum amantissimum est otij. etenim omne eorum instrumentum, omnis opera, ac quaestus frequentia ciuium sustinetur, alitur otio: quorum si quaestus, occlusis tabernis, minui solet; quid tandem, incensis, futurum est? Quae cum ita sint, P. C. uobis populi R. praesidia non desunt: uos, ne populo R. deesse uideamini, prouidete. habetis consulem ex plurimis periculis, & insidijs, atque ex media morte non ad uitam suam, sed ad salutem uestram reseruatum. omnes ordines ad conseruandam remp. mente, uoluntate, studio, uirtute, uoce consentiunt. obsessa facibus, & telis impiae coniurationis, uobis supplex manus tendit patria communis: uobis se, uobis uitam omnium ciuium, uobis arcem, & Capitolium, uobis aras, penates, uobis illum ignem Vestae perpetuum, ac sempiternum, uobis omnia templa deorum, atque delubra, uobis muros, atque urbis tecta commendat. praeterea de uestra uita, de coniugum uestrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis uestris hodierno die uobis iudicandum est. habetis ducem memorem uestri, oblitum sui: quae non semper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, uniuersum populum R. id quod in ciuili caussa hodierno die primum uidemus, unum atque idem sentientem. cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta uirtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasq. fortunas una nox paene delerit. id ne unquam posthac non modo confici, sed ne cogitari quidē possit, uobis hodierno die prouidendum est. Atque haec, non ut uos, qui mihi studio paene praecurritis, excitarem, locutus sum; sed ut mea uox, quae debet esse in rep. princeps, officio functa consulari uideretur. nunc, antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus est coniuratorum, quam uidetis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse uideo: sed eam esse iudico turpem, & infirmam, contemptam, & abiectam. quod si aliquando alicuius furore, & scelere concitata manus ista plus ualuerit, quam uestra, ac reip. dignitas: me tamen meorum factorum, atque consiliorum unquam, P. C. paenitebit. etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata: uitae tantam laudem, quanta uos me uestris decretis honestastis, nemo est assecutus. ceteris enim semper bene gestae, mihi uni conseruatae reip. gratulationem decreuistis. sit Scipio clarus ille, cuius consilio, atque uirtute Hannibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numantiamque, deleuit: habeatur uir egregius L. Paullus ille, cuius currum rex potentissimus quondam, & nobilissimus Perses honestauit: sit in aeterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione, & metu seruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius, cuius res gestae, atque uirtutes ijsdem, quibus solis cursus, regionibus, ac terminis continentur. erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostrae gloriae. nisi forte maius est patefacere nobis prouincias, quo exire possimus; quam curare, ut etiam illi, qui absunt, habeant quo uictores reuertantur. quamquam est in uno loco condicio melior externae uictoriae, quam domesticae: quod hostes alienigenae aut oppressi seruiunt, aut recepti beneficio se obligatos putant; qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati, hostes patriae semel esse coeperunt, eos, cum a pernicie reip. repuleris, neque ui coercere, neque beneficio placare possis. quare mihi cum perditis ciuibus aeternum bellum susceptum esse uideo: quod ego uestro bonorumq. omnium auxilio, memoriaq. tantorum periculorum, quae non modo in hoc populo, qui seruatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus, ac mentibus semper haerebit, a me, atque a meis facile propulsari posse confido. neque ulla profecto tanta uis reperietur, quae coniunctionem uestram equitumq. R. & tantam conspirationem bonorum omnium perfringere, & labefactare possit. Quae cū ita sint, P. C. pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi; pro triumpho, ceterisq. laudis insignibus, quae sunt a me propter urbis, uestraeq. salutis custodiam repudiata; pro clientelis, hospitijsq. prouincialibus, quae tamē urbanis opibus nō minore labore tueor, quam comparo; pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in uos singularibus studijs, proq. hac, quam conspicitis, ad conseruandam remp. diligentia nihil aliud a uobis, nisi huius temporis, totiusq. mei consulatus memoriam, postulo: quae dum erit uestris mentibus infixa, firmissimo me muro saeptum esse arbitrabor. quod si meā spem uis improborum fefellerit, atque superauerit; commendo uobis paruum meum filium: cui profecto satis erit praesidij non solum ad salutem, uerum etiam ad dignitatem, si eius, qui haec omnia suo solus periculo conseruauerit, illum esse filium memineritis. Quapropter de summa salute uestra, populiq. R. P. C. de uestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiae, deq. uniuersa rep. decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter: habetis enim consulem, qui & parere uestris decretis non dubitet; & ea, quae statueritis, quoad uiuet, defendere, & per se ipsum praestare possit.

EXPLANATIO

LIBERTINORVM } qui non erant ingenui. SVA *uirtute* } sua probitate, suisq. meritis ergà eos, quibus antea seruiebant. FORTVNAM *ciuitatis* } ut a dominis manumissi ciues Romani essent.

essent. VERE} cum uere non sit. nati enim serui sunt, nec in urbe omnes, aut etiam in Italia. SVMMO *loco nati,*} ut Lentulus, ut Catilina, patricij generis uterque. HODIERNO *die primum,*} nam cum Sp. Melio, quem occidit Seruilius Ahala, & cum Gracchis, quorum alterum P. Scipio pont. max. alterum L. Opimius consul, & cum Saturnino, & Glaucia, quos C. Marius consul, multi fuerunt. SIT. *Scipio clarus ille,*} ita quattuor laudat imperatores, ut uarietate lectorem delectet: primum, sit clarus: alterum, Ornetur eximia laude: tertium, Habeatur uir egregius: quartum, Sit in aeterna gloria. Quae tamquam communis laudatio est. sic enim, non modo quicumque res bello praeclaras gesserit, uerum etiam, quicumq. aliqua uirtute praestet, laudari potest. at Pōpeij propria quaedam laus & singularis est: cuius res gestae, atq. uirtutes ijsdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continentur. & or. 3. de eodem: Fines uestri imperij non terrae, sed coeli regionibus terminaret. CONSILIO,} quia putauit in Africam transeundum, ut Hannibal Italiam relinquere cogeretur. VIRTVTE} sine qua consilium inutile fuisset. QVI *bis Italiam obsidione, & metu seruitutis liberauit.*} Bis, dicit, propter Ambrones, & Teutonas in Gallia, Cimbros in Italia deuictos. PRO *exercitu*} quem habuisset in prouincia. PRO *prouincia, quam neglexi,*} ea Gallia fuit: ut in oratione in Pisonem. de qua in ep. ad Catonem lib. xv. Et prouinciam ornatam, & spem non dubiam triumphi neglexi. VT *instituistis,*} nam superiore senatu, quem habuit in aede Concordiae, indicijs contra coniuratos expositis, confessisq. coniuratis, cum senatum consuluisset, de summa reip. quid fieri placeret; dictaeq. essent a principibus acerrimae ac fortissimae sententiae; senatuș eas sine ulla uarietate est consecutus: ut orat. 3. PER *se ipsum praestare*} efficere, ne quis ea ciuis improbus infirmare possit. Per se ipsum, dicit, quod aliorum opem exspectaturus in ea defensione non sit.

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . L . LICINIO . MVRENA
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

COMITIIS *consularibus, quae consul Cicero habuit, D. Iunius Silanus, & L. Licinius Murena consules designati sunt. post comitia Murenam de ambitu competitor eius accusauit clari nominis iurisconsultus Ser. Sulpicius cum tribus subscriptoribus, M. Catone, probitate, sensuq. erga remp. insigni uiro, Cn. Postumio, Ser. Sulpicio adolescente. Defendit eum Cicero, defensum iam a Q. Hortensio, & M. Crasso. Iucunda in primis oratio est. nam & iurisconsulti propter Sulpicium exagitantur: & Stoica disciplina, cui deditus erat Cato, facete lepideq. deluditur: adeo ut Cato, dignam consule grauitatem ei detrahens, dixerit id, quod in Plutarcho legimus: Dij boni, quam ridiculum consulem habemus.*

M. TVLLII. CICERONIS PRO. L. MVRENA ORATIO. XXIII

QVAE precatus sum a dijs immortalibus, iudices, more institutoq. maiorum, illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murenam consulem renunciaui; ut ea res mihi, magistratuiq. meo, populo plebiq. R. bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijsdem dijs immortalibus ob eiusdem hominis consulatum una cum salute obtinendum; & ut uestrae mentes, atque sententiae cum populi R. uoluntate, suffragijsq. consentiant; eaq. res uobis, populoq. R. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamq. afferat. quod si illa sollemnis comitiorum precatio, consularibus auspicijs consecrata, tantam habet in se uim, & religionem, quantam reip. dignitas postulat: idem ego sum precatus, ut ijs quoque hominibus, quibus hic consulatus me rogante datus esset, ea res fauste, feliciter, prospereq. eueniret. Quae cum ita sint, iudices; & cum omnis deorum immortalium potestas aut translata sit ad uos, aut certe communicata uobiscum: idem consul eum uestrae fidei cōmendat, qui antea dijs immortalibus commendauit, ut eiusdem hominis uoce & declaratus consul, & defensus, beneficium populi R. cum uestra atque omnium ciuium salute tueatur. & quoniam in hoc officio studium meae defensionis ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio caussae reprehensa est. antequam pro L. Murena dicere instituo, pro me ipso pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore sit officij mei, quam huiusce salutis, defensio; sed ut, meo facto uobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisq. omnibus inimicorum impetus propulsare possim. & primum M. Catoni, uitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentissime perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo respondebo.

EXPLANATIO

PRO. L. MVRENA} sic lapides Capitolini: Muraena, tamen ratio postulat, cum a pisce deducatur: cuius nomen Graeci scribunt Μύραινα. AVSPICATO} non enim sine auspicijs comitia in campo habebantur: ideo campus ipse & in oratione pro Rabirio locus auspicatus, & in Catil. 4. consularibus auspicijs consecratus appellatur. RENVNCIAVI} cur non eius collega Antonius? quia consul priore loco creatus, comitia habebat consularia. ME *rogante*} non, precante; sed, interrogante: ut cum diceret: Rogo uos, Quirites, uelitis ne L. Licinium Murenam consulem fieri: quod si populus probabat, suffragiorum tabellas ferebat ita inscriptas, V. R. id est uti rogas. AD *certam rationis normam dirigenti*} e Stoica disciplina.

ORATIO

NEGAT fuisse rectum Cato, me & consulem, & legis ambitus latorem, & tam seuere gesto consulatu, caussam L. Murenae attingere. cuius reprehensio me uehementer mouet, non solum ut uobis, iudices, quibus maxime debeo, uerum etiam ut ipsi Catoni, grauissimo, atque integerrimo uiro, rationem facti mei probem. A quo tandem, M. Cato, est aequius consulem defendi, quam a consule? quis mihi in rep. potest, aut debet esse coniunctior, quam is, cui resp. a me una traditur sustinenda, magnis meis laboribus & periculis sustentata? quod si in ijs rebus repetendis, quae mancipij sunt, is periculum iudicij praestare debet, qui se nexu obligauit: profecto etiam rectius in iudicio consulis designati is potissimum consul qui consulem declarauit, auctor beneficij populi R. defensorq. periculi esse debebit. ac si, ut nonnullis in ciuitatibus fieri solet, patronus huic caussae publice constitueretur, is potissime honore affecto defensor daretur, qui eodem honore praeditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quam facultatis. quod si e portu soluentibus ij; qui iam in portum ex alto inuehuntur, praecipere summo studio solent & tempestatum rationem, & praedonum, & locorum; quod natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo tandem animo me esse oportet, prope iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc, cui uideo maximas reip. tempestates esse subeundas? quare, si est boni consulis, non solum uidere quid agatur, uerum etiam prouidere quid futurum sit; ostendam alio loco, quantum salutis communis intersit, duos consules in rep. Kalendis Ian. esse. quod si ita est; non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quā resp. consulem ad communem salutem defendendam uocare. Nam quod legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimet ipsi iampridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. etenim, si largitionem factam esse confiterer, idq. recte factum esse defenderem: facerem improbe, etiam si alius legem tulisset. cum uero nihil commissum contra legem esse defendam: quid est, quod meam defensionem latio legis impediat? Negat esse eiusdem seueritatis, Catilinam, exitium reip. intra moenia molientem, uerbis, & paene imperio urbe expulisse, & nunc pro L. Murena dicere. Ego

autem

autem has partes lenitatis, & misericordiae, quas me natura ipsa docuit, semper egi libenter: illam uero grauitatis seueritatisq. personam non appetiui, sed ab rep. mihi impositam sustinui, sicut huius imperij dignitas in summo periculo ciuium postulabat. quod si tum, cum resp. uim, & seueritatem desiderabat, uici naturam, & tam uehemens fui, quam cogebat, non quam uolebam: nunc, cum omnes me caussae ad misericordiam, atque ad humanitatem uocent, quanto tandem studio debeo naturae meae, consuetudiniq. seruire? ac de officio defensionis meae, ac de ratione accusationis tuae fortasse etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit.

EXPLANATIO

QVAE *mancipij sunt*} quae mancipio alienatae sunt. IS *periculum iudicij praestare debet*} efficere, ut alienatio illa, & uenditio rata sit: ne quid is, qui emit, damni patiatur. QVI *se nexu obligauit*} qui pro rebus mancipio alienatis ita promisit, ut corpus etiam obligaret. Varro de L. L. lib. III. & in ep. Curij: Cuius proprium te esse scribis mancipio, & nexu. Nexus autem dicebatur, quod per aes, & libram gereretur. EX. MAGNA *iactatione*} post magna pericula. TERRAM *uidentem*,} ad finem consulatus, tamquam ad portum, accedentem. DVOS *consules*} Silanum, & Murenam. unus enim esset, Murena condemnato. Decembri mense, & post nonas habita uidetur oratio, coniuratis interfectis: cum dixerit supra, Qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur. LEGEM *de ambitu tuli*} in qua erat, ut condemnatis decem annorum exsulium, praeter ueteres poenas irrogaretur. NON *abrogarem*.} ferre & abrogare legem, contraria: ex contrarijs autem sententia leporem assumit. Putas, inquit, me tulisse ciuibus omnibus legem de ambitu, quam uero mihi metipsi de ciuibus defendendis iampridem tulerim, eam abrogasse? Argute, sibi ipsi legem ferre de ciuibus defendendis, pro, statuere sibi ciues esse defendendos. AB *rep. mihi impositam*} pro salute sua. HVIVS *imperij*} consularis.

ORATIO

SED me, iudices, non minus, hominis sapientissimi, atque ornatissimi, Ser. Sulpicij conquestio, quam Catonis accusatio commouebat: qui grauissime & acerbissime ferre dixit, me familiaritatis necessitudinisq. oblitum, caussam L. Murenae contra se defendere. huic ego, iudices, satisfacere cupio, uosq. adhibere arbitros. nam cum graue est, uere accusari in amicitia: tum etiam, si falso accuseris, non est negligendum. Ego, Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia studia, atque officia pro nostra necessitudine & debuisse confiteor, & praestitisse arbitror. nihil tibi consulatum petenti a me defuit, quod esset aut ab amico, aut a gratioso, aut a consule postulandum. abijt illud tempus: mutata ratio est: sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi contra honorem L. Murenae, quantum tu a me postulare ausus sis, tantum debuisse; contra salutem, nihil debere. neque enim, si tibi tum, cum peteres consulatum, affui, iccirco nunc, cum Murenam ipsum petas, adiutor eodem pacto esse debeo. atque hoc non modo non laudari, sed ne concedi quidem potest, ut, amicis nostris accusantibus, non etiam alienissimos defendamus. Mihi autem cum Murena, iudices, & uetus, & magna amicitia est: quae in capitis dimicatione a Ser. Sulpicio non iccirco obruetur, quod ab eodem in honoris contentione superata est. quae si caussa non esset; tamen uel dignitas hominis, uel honoris, eius, quem adeptus est, amplitudo summam mihi superbiae, crudelitatisq. famam inussisset, si hominis & suis, & populi R. ornamentis amplissimi caussam tanti periculi repudiassem. neque enim iam mihi licet, neque est integrum, ut meum laborem hominum periculis sublevandis non impertiam. nam, cum praemia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cu adeptus sis, deponere, esset hominis & astuti & ingrati. quod si licet desinere, si te auctore possum, si nulla inertiae, nulla superbiae turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur: ego uero libenter desino. sin autem fuga laboris desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum haec caussa est eiusmodi; quam nec industrius, quam nec misericors, nec officiosus deserere possit. atque huiusce rei coniecturam de tuo ipsius studio, Serui, facillime ceperis. nam, si tibi necesse putas etiam aduersarys amicorum tuorum de iure consulentibus respondere; & si turpe existimas, te aduocato illum ipsum, quem contra ueneris, caussa cadere: noli tam esse iniustus, ut, cum tui fontes uel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere. etenim, si me tua familiaritas ab hac caussa remouisset, & si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso, clarissimis uiris, si item ceteris, a quibus intelligo tuam gratiam magni aestimari, accidisset: in ea ciuitate consul designatus defensorem non haberet, in qua nemini umquam infimo maiores nostri patronum deesse uoluerunt. ego uero, iudices, ipse me existimarem nefarium, si amico; crudelem, si misero; superbum, si consuli defuissem. quare, quod dandum est amicitiae, large dabitur a me, ut tecum agam, Serui, non secus, ac si meus esses frater, qui mihi est carissimus: isto in loco quod tribuendum est officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici studium pro amici periculo dicere.

EXPLANATIO

ETIAM *alienissimos*} nedum Murenam, qui cum & uetus, & magna mihi amicitia est. NON *icirco obruetur*} non iccirco fructum amico nullum feret. AB *eodem*} a Sulpicio. SVPERATA *est*}

est } quia Sulpicio potius, quam Murenae, in petitione consulatus adiutor fui. in quo amicitia, quae mihi cum Murena est, ab ea, quae cum Sulpicio, superata est. supra: Sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi contra honorem L. Murenae, quantum tu a me postulare ausus sis, tantum debuisse; contra salutem, nihil debere. QVAE *si caussa non esset;* } amicitia cum Murena. TANTI *periculi* } in qua summus eius honos agitur: nam damnatus consulatum amitteret. TE *aduocato* } hic, aduocatus, non est is, qui ad iudicium uenit, ut suam praesentiam commodet reo, quemadmodum ait Asconius; uerum is, qui de iure consulenti responsum dedit, & cuius consilio litigatur. quo item sensu scripsit ad Trebatium: Quod si scribere oblitus es. minus multi iam te aduocato caussa cadent. ILLVM *ipsum, quem contra ueneris,* } aduersarium amici tui, contra quem alio tempore, in alio iudicio, ueneris. Argumentum est: Si tu ne inimicis quidem tuis deesse uis: cur ego desim amicis meis? quamquam ego in arte mea parum, tu in tua uales plurimum: ut, si ego tecum conferar, riuuli cum fontibus conferri uideantur. QVEM *contra ueneris,* } cuius caussam oppugnaueris. modus loquendi, ut pro Q. Roscio: Quid tu, Saturi, qui contra hunc uenis, existimas aliter? Lib. 2. in Verrem. Quid, si omnium mortalium Sthenio nemo inimicior, quam hic C. Claudius, tum semper, tum in his ipsis rebus, & temporibus, fuit? si de litteris corruptis contra uenit? Phil. 2. Contra rem suam me nescio quando uenisse, questus est. Phil. 8. Cum suo magno esset beneficio, uenisse eum contra se. CAVSSA *cadere;* } litem perdere contra responsum, consiliumq. tuum. Q. HORTENSIO, *M. Crasso* } qui Murenae caussam ante defenderant. nam perorandi locus, in quo plurimum ualet oratio, Ciceroni dabatur. quod ipse scripsit in Bruto. ISTO *in loco* } in hac dignitate consulari. OFFICIO, *fidei; religioni* } est enim officij, fideiq. meae, quem consul renunciauerim, eundem defendere, est etiam religionis, cum eum auspicato renunciauerim.

ORATIO

INTELLIGO, iudices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione uitae, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse uersatam. atque harum trium partium prima illa, quae grauissima esse debebat, ita fuit infirma, & leuis, ut illos lex magis quaedam accusatoria, quam uera maledicendi facultas de uita L. Murenae dicere aliquid coegerit. Obiecta est enim Asia: quae ab hoc non ad uoluptatem, & luxuriam expetita est, sed in militari labore peragrata. qui si adolescens patre suo imperatore non meruisset; aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut a parente repudiatus uideretur. an, cum sedere in equis triumphantium praetextati potissimum filij soleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut, rebus communiter gestis, paene simul cum patre triumpharet? hic uero, iudices, & fuit in Asia, & uiro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in uictoria fuit. & si habet Asia suspicionem luxuriae quandam; non Asiam numquam uidisse, sed in Asia continenter uixisse, laudandum est. quamobrem non Asiae nomen obijciendum Murenae fuit, ex qua laus familiae, memoria generi, honos, & gloria nomini constituta est; sed aliquod aut in Asia susceptũ, aut ex Asia deportatum flagitium, ac dedecus. meruisse uero stipendia in eo bello, quod tum populus R. non modo maximum, sed etiam solum gerebat, uirtutis; patre imperatore libentissime meruisse, pietatis; finem stipendiorum patris uictoriam, ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. maledicto quidem idcirco nihil in hisce rebus loci est, quod omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murenam Cato. maledictum est, si uere obijcitur, uehementis accusatoris; sin falso, maledici conuiciatoris. quare, cum ista sis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex triuio, aut ex scurrarum aliquo conuicio, neque temere consulem populi R. saltatorem uocare; sed conspicere, quibus praeterea uitijs affectum esse necesse sit eum, cui uere istud obijci possit. nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit, neque in solitudine, neque in conuiuio moderato, atque modesto. tempestiui conuiuij, amoeni loci, multarum deliciarum comes est extrema, saltatio. tu mihi arripis id, quod necesse est omnium uitiorum esse postremum: relinquis illa, quibus remotis hoc uitium omnino esse non potest. nullum turpe conuiuium, non amor, non comessatio, non libido, non sumptus ostenditur: & cum ea non reperiantur, quae uoluptatis nomen habent, quaeq. uitiosa sunt; in quo ipsam luxuriam reperire non potes, in eo te umbram luxuriae reperturum putas? nihil igitur in uitam L. Murenae dici potest? nihil, inquam, omnino, iudices. sic a me consul designatus defenditur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in uitam proferatur. Bene habet. iacta sunt fundamenta defensionis: nondum enim nostris laudibus, quibus utar postea; sed prope inimicorum confessione uirum bonum, atque integrum hominem defendimus. quo constituto, facilior est mihi aditus ad contentionem dignitatis, quae pars altera fuit accusationis.

EXPLANATIO

DONIS *militaribus* } ob uirtutem a patre acceptis. PATRE *imperatore* } Murenae pater, Sullae legatus, de Mithridate triumphauit. TEMPESTIVI *conuiuij* } uide, quae diximus lib. III. in Verrem, ad illud: Statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuio.

ORATIO

ORATIO

SVMMAM uideo esse in te, Ser. Sulpici, dignitatem generis, integritatis, industriae, ceterorumq. ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena, atque ita paria, ut neque ipse dignitate uinci potuerit, neque te dignitate superarit. Contempsisti L. Murenae genus, extulisti tuum. quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum: facis, ut rursus plebs in Auentinum seuocanda esse uideatur. sin autem sunt amplae & honestae familiae plebeiae: & proauus L. Murenae, & auus praetores fuerunt, & pater, cum amplissime atque honestissime ex praetura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit, quod is, iam patri debitus, a filio petebatur. tua uero nobilitas, Ser. Sulpici, tametsi summa est, tamen hominibus litteratis, & historicis est notior, populo uero, & suffragatoribus obscurior. pater enim fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus: itaque non ex sermone hominum recenti, sed ex annalium uetustate eruenda est memoria nobilitatis tuae. quare ego te semper in nostrum numerum aggregare soleo, quod uirtute, industriaq. perfecisti, ut, cum equitis R. esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi umquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortissimo uiro, uirtutis esse uisum est, quam in homine nobilissimo M. Aemilio. etenim eiusdem animi, atque ingenij est, posteris, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, & ut Scaurus, memoriam, prope intermortuam, generis sui, uirtute renouare. quamquam ego iam putabam, iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectum, qui non modo Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortissimis uiris, nouis hominibus, sed his recentibus Marijs, & Didijs, & Coelijs commemorandis iacebant. cum ego uero tanto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quam uirtuti, pateret: non arbitrabar, cum ex familia uetere, & illustri consul designatus ab equitis R. filio consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos. etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patricijs, altero improbissimo, atque audacissimo, altero modestissimo, atque optimo uiro, peterem: superaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. quod si id crimen homini nouo esse deberet: profecto mihi neque inimici, neque inuidi defuissent. omittamus igitur de genere dicere, cuius est magna in utroque dignitas: uideamus cetera.

EXPLANATIO

HOMINIBVS *litteratis, & historicis*} ijs, qui uetera legunt. nam a patre, & auo nobilis non es. PATER *enim fuit, equestri loco*} animaduerte patricij generis equitem Romanum esse. nam Sulpicia gens patricia. equestri autem loco is est, qui ab equestri ordine in senatorium non transijt. AVVS *nulla illustri laude celebratus*} hic uidetur senator quidem fuisse, sed honores eos quibus nobilitas compararetur, adeptus non esse. Q. POMPEIO,} qui cum L. Sulla consul fuit. de hoc lib. v. in Verrem. Q. Pompeius, humili, atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitijs, maximisq. suis periculis, ac laboribus amplissimos honores est adeptus? MEMORIAM *prope intermortuam*} hoc Asconij uerbis explanatur. Scaurus, inquit, ita fuit patricius, ut tribus supra eum aetatibus iacuerit domus eius fortuna. nam neque pater, neque auus, neque etiam proauus, ut puto, propter tenues opes, & nullam uitae industriam honores adepti sunt. itaque Scauro aeque ac nouo homini laborandum fuit. CVRIIS, *Catonibus,*} M' Curio Dentato, M. Porcio Catone, nouis hominibus. POMPEIIS} mendosum suspicor. non enim Q. Pompeius ut nouus homo proxime nominatus, qui consul fuit adolescentulo Cicerone, inter antiquos referri potest, cum praesertim recentes appellentur C. Marius, T. Didius, C. Coelius, qui omnes ante illum consules fuere: ita ut omnium recentissimus ipse dici posset. Appijs fortasse legi possit, ut significetur Appius ille Claudius, qui ex Sabinorum urbe Regillo Romam profectus in patricios adscriptus est. Sed huic opinioni aduersatur illa ratio, quod ante Curium, & Catonem utroque uetustior nominandus fuit. ueteres igitur libri consulendi. COELIIS} C. Coelius Caldus est, de quo in Verrem lib. v. & de petitione consulatus. ALTERO *modestissimo, atque optimo uiro*} duo patricij P. Sulpicius Galba, L. Sergius Catilina consulatum cum Cicerone petierunt. Galbam Asconius Sobrium sanctumq. uirum appellat.

ORATIO

QVAESTVRAM una petijt, & sum ego factus prior. Non est respondendum ad omnia. neque enim quemquam uestrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primum solus possit obtinere, non eundem esse ordinem dignitatis, & renunciationis; propterea quod renunciatio gradus habeat, dignitas autem sit persaepe eadem omnium. sed quaestura utriusque propemodum pari momento sortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cum quaestores sortiuntur, etiam acclamari solet, Ostiensem, non tam gratiosam, & illustrem, quam negotiosam, & molestam. consedit utriusque nomen in quaestura: nullum enim nobis sors campum dedit, in quo excurrere uirtus, cognosciq. posset. reliqui temporis spatium in contentionem uocatur, ab utroque dissimillima ratione tractatum. Seruius hic nobiscum hanc urbanam

militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam solicitudinis, ac stomachi, secutus est: ius ciuile didicit: multum uigilauit: laborauit: praesto multis fuit: multorum stultitiam perpessus est: arrogantiam pertulit: difficultatem exsorbuit: uixit ad aliorum arbitrium, non ad suum. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea scientia, quae sit multis profutura. Quid Murena interea? fortissimo, & sapientissimo uiro, summo imperatori, legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitum: signa contulit: manum conseruit: magnas copias hostium fudit: urbes partim ui, partim obsidione cepit: Asiam istam refertam, & eandem delicatam sic obijt, ut in ea neque auaritiae, neque luxuriae uestigium reliquerit: maximo in bello sic est uersatus, ut hic multas res & magnas sine imperatore gesserit, nullam sine hoc imperator. atque haec, quamquam praesente L. Lucullo loquar, tamen, ne ab ipso propter periculum nostrum concessam uideamur habere licentiã fingendi, publicis litteris testata sunt omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambitiosus imperator, neque inuidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. Summa in utroque est honestas, summa dignitas. quam ego, si mihi per Seruium liceat, pari, atque eadem in laude ponam: sed non licet: agitat rem militarem: insectatur totam hanc legationem: assiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat esse consulatum.

EXPLANATIO

PROPTEREA *quod renunciatio gradus habeat*} necesse enim est unum primo loco solum renunciari, alterum secundo, & deinceps inferiore quemque gradu. PARI *momento sortis*} nullum enim sors campum dedit, in quo excurrere uirtus, cognosciq. posset. LAGE. *Titia*} abesse mendum numquam credidi: primum quia Murena prouinciam habuit sorte, non lege; deinde quia sic prouinciam Murenae nominari oportuit, ut Sulpicij nominatur Ostiensis. reponendum fortasse Lautia: quae munera fuerunt, Legatis exterarum nationum dari solita, & ad quaestores ea cura pertinuit. huic ego tamen coniecturae, nisi suffragantibus antiquis libris, non assentior. OSTIANSAM} de re frumentaria: quam curam ab Ostiensi quaestore L. Saturnino ad M. Scaurum transtulit senatus; eaq. res ab optimatum partibus alienatum, ad mentem impulit seditionis concitandae. HIC *nobiscum*} in urbano otio excusare Seruium uidetur, cum dicit, Nobiscum: sed est irrisio quaedam: sicuti cum subiungit, Hanc urbanã militiam. quae enim in urbe militia? aut quis eas res, quas uel peritissimus, & diligentissimus iurisconsultus in urbe agit, cum ijs conferat, quas fortissimus in bello dux contra hostes pro rep. gerit? ille respondet, scribit, cauet: hic exercitum ducit: signa confert: manum conserit: hostium? copias fundit: urbes capit. RASPONDENDI, *scribendi, cauendi*} tribus uerbis iurisconsultorum consuetudinem expressit. respondent enim de iure consulentibus, cum dicunt: hoc in lege scriptum est, hoc ius postulat. id responsum uel uoce tantum, uel si rudior, & imperitior esset is, qui consulebat, scriptum dabatur. inde natus est iocus ille in ep. ad Valerium iurisconsultum: Qui istinc nunc ueniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas, partim contumeliosum, quod male respondeas. Et ad Trebatium: Qui istinc ueniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percunctantibus respondere. Scribere autem dicuntur, cum formulas scribunt litigantibus. quo spectat illud ad Trebatium: Quod si scribere oblitus es; minus multi iam te aduocato caussa cadent. Cauere, de ijsdem proprie usurpatur. cauent enim, cum aliquem consilio iuuant, atque instruunt, siue is litiget, siue contrahat. ad Appium ep. I. lib. III. L. Valerium iurisconsultum ualde tibi commendo, sed ita etiam, si non est iurisconsultus. melius enim ei cauere uolo, quam ipse alijs solet. & ad Trebatiũ: Tu, qui ceteris cauere soles, in Britannia ne ab essedarijs decipiaris, caueto. & in prooemio Topicorum ad eundem: Cum tu mihi, meisq. saepe cauisses. ASIAM *istam*} cuius nomen Murenae obijcitur. REFSRTAM} opibus: ut, in ea nullum auaritiae uestigium reliquisse, laus Murenae magna sit. DALICATAM} luxui deditam. quo maiore laude Murena dignus uidetur, cuius in ea prouincia signum luxuriae nullum appareat. IN. BALLO} Mithridatico. L. LVCVLLO} uel iudice, uel aduocato, sed aduocato potius: nam iudicem Seruius, ut Murenae amantissimum, reiecisset. PVBLICIS} a Lucullo publice missis. QVANTVM *neque ambitiosus imperator*} quantum Lucullus, ut ei tribueret, numquam adductus esset, si uel ambitiosus fuisset, uel alienae gloriae inuidisset. Laudat Lucullum, qui aderat. SI. MIHI *per Seruium liceat*} per quem non licet: plus enim sibi assumit honestatis, & dignitatis, quam Murenae concedit. AGITAT} reprehendit: ut Murenae simul detrahat. ASSIDVITATIS,} qua ipse utitur: assiduus enim in foro est. Haec assiduitas his etiam declaratur sequentibus uerbis, Qui in foro habitarunt. OPARARVM *harum quotidianarum*} trium uerborum similiter desinentium sonitum ad irrisionem quaesiuit, ut in Catil. orat. I. Illam praeclaram tuam patientiam. PVTAT *esse consulatum*} mercedem, & praemium, putat, non rebus in bello gestis, uerum assiduitati, & operis his quotidianis deberi consulatum,

ORATIO

APVD exercitum mihi fueris, inquit, tot annos: forum non attigeris: abfueris tamdiu, &, cum longo interuallo ueneris, cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? Primum, ista nostra assiduitas, Serui, nescis, quantum interdum afferat hominibus fastidy, quantum satietatis. mihi quidem uehementer ex-

pedijt, positam in oculis esse gratiam: sed tamẽ ego mei satietatem magno meo labore superaui: & tu idem fortasse: uerumtamen utrique nostrum desiderium nihil obfuisset. sed ut, hoc omisso, ad studiorum, atque artium contentionem reuertamur: qui potest dubitari, quin ad consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis rei militaris, quam iuris ciuilis gloria? uigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut, quo intendit, mature cum exercitu perueniat. te gallorum, illum bucinarum cantus exsuscitat. tu actionem instituis: ille aciem instruit. tu caues, ne tui consultores, ille, ne urbes aut castra capiantur. ille tenet, & scit, ut hostium copiae; tu, ut aquae pluuiae arceantur. ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum est enim, quod sentio) rei militaris uirtus praestat ceteris omnibus: haec nomen populo R. haec huic urbi aeternam gloriam peperit: haec orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanae res, omnia haec nostra praeclara studia, & haec forensis laus, & industria latent in tutela ac praesidio bellicae uirtutis. simul atque increpuit suspicio tumultus, artes illico nostrae conticescunt. Et quoniam mihi uideris istam scientiam iuris tamquam filiolam osculari tuã; non patiar te in tãto errore uersari, ut istud nescio quid, quod tantopere didicisti, praeclarum aliquid esse arbitrere. alijs ego te uirtutibus, continentiae, grauitatis, iustitiae, fidei, ceteris omnibus, consulatu, & omni honore semper dignissimum iudicaui: quod quidem ius ciuile didicisti, non dicam, operam perdidisti, sed illud dicam, nullam esse in illa disciplina munitam ad consulatum uiam. omnes enim artes, quae nobis populi R. studia cõciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. summa dignitas est in ijs, qui militari laude antecellunt; omnia enim, quae sunt in imperio, & in statu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: summa etiam utilitas; siquidem eorum consilio, & periculo cum rep. tum etiam nostris rebus perfrui possumus. grauis etiam illa est, & plena dignitatis dicendi facultas, quae saepe ualuit in consule deligendo, posse consilio, atque oratione & senatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. quaeritur consul, qui dicendo nonnumquam comprimat tribunitios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni resistat. non mirum, si ob hanc facultatem homines saepe etiam non nobiles consulatum consecuti sunt; praesertim cum haec eadem res plurimas gratias, firmissimas amicitias, maxima studia pariat. quorum in isto uestro artificio, Sulpici, nihil est. primum, dignitas in tam tenui scientia quae potest esse? res enim sunt paruae, prope in singulis litteris, atque interpunctionibus uerborum occupatae. deinde, etiam si quid apud maiores nostros fuit in isto studio admirationis, id, enunciatis uestris mysterijs, totum est contemptum, & abiectũ. posset agi lege, nec ne, pauci quondam sciebant: fastos enim uulgo non habebant: erant in magna potentia, qui consulebantur: a quibus etiam dies, tamquam a Chaldaeis, petebantur. inuentus est scriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos confixerit, & singulis diebus edirscendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis iurisconsultis eorum sapientiam compilarit. itaque irati illi, quod sunt, ueriti, ne dierum ratione prouulgata, & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam composuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interessent. cum hoc fieri bellissime posset; fundus Sabinus meus est, immo meus, deinde iudicium: noluerunt. fundus, inquit, qui est in agro, qui Sabinus uocatur. satis uerbose. cedo, quid postea? ego eum ex iure meum esse aio. quid tum? inde ego te ex iure manu consertum uoco. quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, non habebat. transit idem iurisconsultus tibicinis Latini modo: unde tu me, inquit, ex iure manu consertum uocasti, inde ibi ego te reuoco. praetor interea ne pulchrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, cum ceteris rebus absurdum, tum uero nullo usu. Vtrisque superstitibus praesentibus istam uiam dico: inite uiam. praesto aderat sapiens ille, qui inire uiam doceret. redite uiam: eodem duce redibant. haec iam tum apud illos barbatos ridicula, credo, uidebantur, homines, cum recte atque in loco constitissent, iuberi abire, ut, unde abissent, eodem statim redirent. ijsdem ineptijs fucata sunt illa omnia, Quando te in iure conspicio; & haec, Sed an ne tu dicis, qui caussa uindicaueris? quae dum erant occulta, necessario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: postea uero peruulgata, atque in manibus iactata, & excussa, inanissimae prudentiae reperta sunt, fraudis autem, & stultitiae plenissima. nam, cum permulta praeclare legibus essent constituta, ea iureconsultorum ingenijs pleraque corrupta, ac deprauata sunt. mulieres omnes propter infirmitatem consilij maiores in tutorum potestate esse uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorum, quae potestate mulierum continerentur. sacra interire illi noluerunt: horum ingenio senes ad coemptiones faciendas interimendorum sacrorum caussa reperti sunt. in omni denique iure ciuili aequitatem reliquerunt, uerba ipsa tenuerunt: ut, quia in alicuius libris exempli caussa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quae coemptionem facerent, Caias uocari. Iam illud mihi quidem mirum uideri solet, tot homines, tam ingeniosos, per tot annos etiam nunc statuere non potuisse, utrum diem tertium, an perendinum; iudicem, an arbitrum: rem, an litem dici oporteret. itaque, ut dixi, dignitas in ista scientia consularis numquam fuit, quae tota ex rebus fictis commenticijsq. constaret; gratiae uero multo etiam minus. quod enim omnibus patet, & aeque promptum est mihi, & aduersario meo, id esse gratum nullo pacto potest. itaque non modo beneficij collocandi spem, sed etiam illud, quod aliquando fuit, Licet consulere, iam perdidistis. sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quae neque extra Romam usquam, neque Romae, rebus prolatis, quidquam ualet. peritus ideo haberi nemo potest, quod in eo, quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. difficilis autem res ideo non putatur, quod & perpaucis, & minime obscuris litteris continetur. itaque si mihi, homini uehementer occupato, stomachum moueritis; triduo me iurisconsultum esse profitebor. etenim, quae de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neque tamen quidquam tam anguste scriptum est, quo ego non possim, qua de re agitur, addere. quae consuluntur autem, minimo periculo respondentur. si id, quod oportet, responderis; idem uideare respondisse, quod Seruius: sin aliter; etiam controuersum ius nosse, & tractare uideare. Quapropter non solum illa gloria militaris uestris formulis, atque actionibus anteponenda est: uerum etiam dicendi consuetudo longe, & multum istis uestrae exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi uidentur plerique

initia

initio multo hoc maluisse: post, cum id assequi non potuissent, istuc potissimum sunt delapsi. ut aiunt in Graecis artificibus, eos auletas esse, qui citharoedi fieri non potuerint: sic nonnullos uidemus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa etiam gratia. etenim a uobis salubritas quaedam, ab iis, qui dicunt, salus ipsa petitur. deinde uestra responsa, atque decreta & euertuntur saepe dicendo, & sine defensione oratoris firma esse non possunt. in qua re si satis profecissem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, sed de iis, qui in dicendo magni sunt, aut fuerunt. Duae sunt artes, quae possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc enim pacis ornamenta retinentur; ab illo belli pericula repelluntur. ceterae tamen uirtutes ipsae per se multum ualent, iustitia, fides, pudor, temperantia: quibus te, Serui, excellere omnes intelligunt: sed nunc de studiis ad honorem dispositis, non de insita cuiusque uirtute, disputo. omnia ista nobis studia de manibus excutiuntur, simul atque aliquis motus nouus bellicum canere coepit. etenim, ut ait ingeniosus poeta, & auctor ualde bonus, proeliis promulgatis, TOLLITVR E MEDIO non solum ista uestra uerbosa simulatio prudentiae, sed etiam ipsa illa domina rerum SAPIENTIA. VI GERITVR RES. SPERNITVR ORATOR non solum odiosus in dicendo, ac loquax, uerum etiam BONVS. HORRIDVS. MILES AMATVR. Vestrum uero studium totum iacet. NON EX IVRE MANV CONSERTVM. SED MAGE FERRO, inquit, REM REPETVNT. Quod si ita est, cedat opinor, Sulpici, forum castris, otium militiae, stylus gladio, umbra soli: sit denique in ciuitate ea prima res, propter quam ipsa est ciuitas omnium princeps.

EXPLANATIO

MAGNO *meo labore*} defensionibus amicorum. IDEM *fortasse*} quia Seruius & ipse caussas, nec sine laude, agebat: sed minime cum Cicerone conferendus. VTRIQVE *nostrum desiderium nihil obfuisset*} si abfuissemus, ut abfuit Murena, nobis non obfuisset: idest, fortasse magis expedijsset. ACTIONEM} formulam de modo litigandi. nam actio, & formula idem sunt. VT AQVAE *pluuiae arceantur.*} ne noceant. nocent enim aut loci uitio, aut manu. Cicero in Top. & L. 1. §. 1. D. de uq. & aq. pl. arc. IN REGENDIS} agrorum: ne quis de alieno detrahat. Murena uero fines imperij propagare solitus est. quanto igitur publica priuatis, tanto ille tibi praestat. EORVM *qui res iudicant*} iudicum. Sic enim significabantur: ut exemplis intelligitur. LARGITIONI} quae fit in comitijs ab ijs, qui magistratum petunt. SAEPE *etiam non nobiles*} quo se ipsum in numero ponit. PROPE *in singulis litteris, atque interpretationibus uerborum occupatae*} extenuat res, ex quibus iurisconsultorum scientia efficitur, cum eas dicit non in uerbis, sed in litteris, atque adeo in singulis litteris, nec uero in litteris tantum, sed in ipsis uerborū interpunctionibus, quae litterae nō sunt, esse positas. mos apud ueteres quoque fuit interpungendi. inde iurisconsulti suas nonnumquam interpretationes colligebant. quod autem ex minimo fit, ipsum quoque minimum esse necesse est. Iam, occupatae, obscurae diligentiae significationē habet. POSSET *agi lege*,} agere lege, est, suum ius in iudicio a praetore legibus petere. lib. 2. in Verr. Quis umquam isto praetore, Chelidone inuita, lege agere potuit? Lege agere, non quotidie, sed fastis tantum diebus licebat. Fasti autem dies non omnibus olim noti erant, sed a pontificibus petebantur; postea publicati sunt ab eorum scriba Cn. Flauio. ad Att. lib. VI. Quid ergo profecit, qui protulit fastos? occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterētur a paucis. nec uero pauci sunt auctores Cn. Flauium scribā fastos protulisse, actionesq. composuisse. Liuius lib. IX. Ciuile ius, repositum in penetralibus pontificum, euulgauit; fastosq. circa forum in albo proposuit; ut, quando lege agi posset, sciretur. Ouidius lib. 1. Fast. Ille nefastus erit, per quem tria uerba silentur: „ Fastus erit, per quem lege licebit agi. QVI *consulebantur*} de iure. qui tum pontifices erant. DIES} quibus lege agi posset. TAMQVAM *a Chaldaeis*,} qui, siderum obseruatione, quid cuiq. euenturum, & quo quisque fato natus esset, praedicebant. petebantur igitur agendi dies a pontificibus, tamquam ab ijs, qui, tamquam Chaldaei, de bonis, malisue diebus diuinare possent. SCRIBA *quidam*} uerbis utitur iurisconsultos contemnentibus. QVI *cornicum oculos confixerit*,} qui sapientes fefellerit: ut in ea pro Flacco: Hic Hercule cornici oculum, ut dicitur: nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem suum, cui debebat esse notissimus, percussit: eius enim fide sumpsit a Fufijs. CATIS} cautis, prudentibus: a caueo. lib. 1. de Orat. & Tusc. 1. Egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus. IVRECONSVLTIS} sic Ciceronem scripsisse, dicendum tamen, iurisconsultus, auctor Charisius. ego Ciceronem eo sequor libentius, quia sic ab alijs quoque scribi solitū animaduerto. est enim haec Romae, in aedib. patricij ornatissimi Flaminij Galgani antiqua inscriptio. L. AQVILIVS. IVRECONSVLTI. GEMELLVS. NOTAS *quasdam*} obscura quaedam uerba. De quibus Manilius in lib. Astron. Hinc etiam legum tabulas, & condita iura „ Nouerit, atque notis leuibus pendentia uerba, „ Et licitum sciet, & uetitum quae poena sequatur, „ Perpetuus populi priuato & limine praetor. IPSI *interessent*} tamquam earum notarum doctores. EX IVRE *manu consertum*} sic loquebantur, pro, ad litigandum. uersus Ennij sunt apud Gellium lib. XX. cap. 9. Non ex iure manu consertum, sed mage ferro „ Rem repetunt, regnumq. petunt, uadunt solida ui. ILLE, *unde petebatur*} modus loquendi, quem uidentur ueteres libentius usurpasse, quam ut dicerent, debitor, aut debitores. Ad Trebatium: ego omnibus, unde petitur, hoc consilij dederim, ut a singulis interregibus binas aduocatiōes postulent. & lib. 1. de Orat. Homo ex disertorum nume-

 ro postulabat,

ro postulabat, ut illi, unde peteretur, uetus. atque usitata exceptio daretur, Cuius pecuniae dies fuisset. TRANSIT *idem iurisconsultus*} transit ab eo, qui petit, ad eum, unde petitur, & ei quoque suum carmé componit, hoc scilicet: Vnde tu me ex iure manu consertum uocasti, inde ibi ego te reuoco. TIBICINIS *Latini modo*:} ut Latinus tibicen transire solitus est: quem ignotum nobis esse morem, cogimur fateri. NE, PVLCHRVM *se, ac beatum putaret*,} ne condicione se esse putaret optima. VTRISQVE *superstitibus praesentibus*,} Vtrisque litigantibus. Superstitibus autem ualet, praesentibus. itaque necesse non fuit addere, Praesentibus: quod additum ab aliquo fortasse est interpretandi gratia. Plautus: Superstitem utrumque monui, ne iniussi abeant. INITE *uiam*.} Quid sit, inire uiam, & redire uiam, quod praetor iubebat, explanatur sequentibus illis uerbis: Homines, cum recte, atque in loco constitissent, iuberi abire, ut, unde abissent, eodem statim redirent. Id enim fiebat in iudicio ante praetorem, docente iurisconsulto. SAPIENS *ille*,} iurisconsultus: cuius in his ineptiis posita sapientia erat. IAM *tum*} priscis illis temporibus. APVD *illos barbatos*} homines minime malos, ut illis temporibus erant, qui tamen haec fortasse ridebant. Triplex in barbis mos fuit: ante minorem Africanum, ut nemo raderetur: post Africanum, ut iuuenes tantum: postremis reip. temporibus, ut omnes, exceptis quibusdam adolescentulis lasciniae deditis: de quibus ad Att. 16. 1. Concursabant barbatuli iuuenes, duce filiola Curionis, & pro Coelio: Aliquis mihi ab inferis excitandus est ex barbatis illis, non hac barbula, qua ista delectatur, sed illa horrida, quam in statuis antiquis, & imaginibus uidemus. Quibus ex uerbis priscorum quoque temporum mos de non rasa barba demonstratur. de more autem, qui fuit minoris Africani aetate, lib. III. cap. 4. auctor est Gellius. Hic Cicero cum ait, Apud illos barbatos, perspicue morem significat priscorum temporum, exempli gratia, cum uiueret Appius Caecus; cuius exemplum subiecit in oratione pro Coelio, cum dixisset: Aliquis mihi ab inferis excitandus est ex barbatis illis. DICIS *qui caussa*} alij obiter distinguunt, micantes uidelicet, ut dici solet, in tenebris. ego haec, & ipsius aetate Ciceronis obscura, & breuiter hic ab eo pronunciata, uix arbitror esse, qui intelligat. antiquum esse, Dicis caussa, ait Varro. id quale sit, quoue sensu accipiatur, explanauimus in Verrem lib. IV. IN *tutorum potestate*} quod etiam in oratione pro Caecina cognoscitur: ex ea uero pro Flacco, morem eundem apud Graecos fuisse. QVAE *potestate mulierum continerentur*.} uidit ante nos huius loci difficultatem, ciuilis iuris illustrator, summaeq. doctrinae uir Andreas Alciatus, & aliquid tamen attulit, quod aequus lector, mea quidem sententia, probare possit. Eius opinionem ijsdem uerbis, quibus ille scriptam reliquit, subijciam. loco enim Ciceronis recitato, haec adscripsit. Quale id sit, uix possim inuenire, nisi dicamus, mulieres seruos suos actori publico concessisse, & postquam publici effecti essent, procurasse, uti sibi in tutores darentur. etenim tales hodie quoque non plane serui sunt, nec magis a tutela reijci, quam ceteri tabularij, possunt, & tamen nec omnino liberi uidentur &, propter reliquias prioris dominij, aliquo modo possunt dici potestate mulierum contineri. Non absimilis fraudis mentio est & apud Cornelium Tacitum lib. 2. Negante reo agnoscentes seruos per tormenta interrogari placuit: & quia uetere senatusconsulto quaestio in caput domini prohibeatur, callidus, & noui iuris repertor Tiberius, mancipari singulos actori publico, iubet, scilicet ut in Libonem ex seruis saluo senatusconsulto quaereretur. SACRA *interire illi noluerunt*:} sacrorum priuatorum conseruatio magnae curae fuit apud Romanos. hinc illud in or. pro domo: Quid sacra Clodiae gentis, cur intereunt, quod in te est? & lib. 2. de leg. Sacra priuata perpetua manento. Quod Cicero cum interpretaretur: De sacris, inquit, haec sit una sententia, ut conseruentur, & deinceps familijs prodantur. SENES *ad coemptiones faciendas*} iurisconsulti, exstinguendorum sacrorum caussa, quae perpetua esse debebant, rationem hanc excogitarunt, ut senes coemerent ea bona, quae qui haberent, sacris adstringerentur. ij uero senes cum interissent, nemine succedente, sacra simul interibant. hunc morem Curius eleganter expressit in epistola ad Ciceronem. Sum, inquit, χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri. ergo fructus est tuus, mancipium illius. quod quidem si inter senes coemptionales uenale proscripserit, egerit non multú. Coemptio autem actio illa tota dicebatur, cum, senibus illis eam partem bonorum, quae sacris obnoxia esset, coementibus, reliqua omnia mulieris in mariti potestatem dotis nomine transibant. pro Flacco: In manum, inquit, conuenerat. nunc audio: sed quaero, usu, an coemptione, usu non potuit: nihil enim potest tutela legitima sine omnium tutorum auctoritate diminui. coemptione: omnibus ergo auctoribus. INTERIMENDORVM} tollendorum, ut ea interimerent, neque ijs mulieres adstringerentur. IVDICEM, *an arbitrum*;} apud Ciceronem ipsum haec nomina confunduntur, ut alibi docuimus. REM, *an litem*} propterea iudices res iudicare dicebantur. supra: Grauis etiam illa est, & plena dignitatis dicendi facultas, quae saepe ualuit in consule deligendo, posse consilio, atque oratione & senatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. NON *modo benefici ijpem*,} ut beneficium in quemquam conferre possitis. QVOD *aliquando fuit*,} cum de iure consulentibus apertiora responsa dabantur. LICET *consulere*,} quod ij dicere solebant, qui suum ius persequi iudicio cogitabant. dicebant enim, Licet iurisconsultos consulere. quod iam non licere, propter obscuritatem responsorum, Cicero significat. REBVS *prolatis*,} Res prolatae dicebantur, cum feriari licebat, munerum urbanorum uacatione concessa: quo tempore ludi fiebant, Votiui, Romani, Victoriae, Plebeij. ideo dixit Plautus in Capt. ex persona parasiti: Vbi res prolatae sunt, cum rus homines eunt, „ Simul prolatae res sunt nostris dentibus. Et ad Att. ep. 12. lib. VII. Nec enim rerum prolatio, nec senatus, magistratuumq. discessus, nec aerarium clausum tardabit. Ep. 5. lib. XIV. Meam stultam uerecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere uiderer hunc rerum tumorem. Et ep. 8. lib. II. ad Q. fratrem. Res prolatae: ad interregnum comitia adducta. NEMO *potest*,} nemo iurisconsultus. IN, EO, *quod sciunt omnes*,} quod se scire solos

re solos iurisconsulti profitentur, id sciunt omnes. itaque de eo controuersia oriri nullo modo potest. MINIME *obscuris litteris*} loquitur de iure scripto: quod cum & breue sit, & minime obscurum, cognosci ab omnibus facile possit: ut exsultare, quasi difficilem aliquam rem consecuti, iurisconsulti non debeant. HOMINI *uehementer occupato*} argumentum contra iurisconsultos; ne, tamquam difficili re cognita, glorientur: quippe, cum id uel homo uehementer occupatus triduo possit percipere. STOMACHVM *moueritis*,} & hoc ludibrio dictum. nam nisi stomachum moueritis; uestram istam scientiam non attingam; iurisconsultus ut sim, non laborabo. PROFITEBOR.} Vt uos, tamquam rem magnam, & difficilem adepti, profitemini. DE SCRIPTO *aguntur*,} in iudicijs. SCRIPTA *sunt omnia*:} a superioribus iurisconsultis: ut ea nosse cuiuis liceat. QVA *de re agitur, addere*.} Videre, pro Addere, reponendum crediderim: cur credam, his adducor exemplis. lib. 2. de Fin. Omnis in quaerendo, quae uia quaedam, & ratione habetur, oratio perscribere primum debet, ut quibusdam in formulis, quae res agatur: ut, inter quos disseritur, conueniat, quid sit id, de quo disseritur. Subiungitq. de Epicuro: Negat definiri rem placere: sine quo fieri interdum non potest, ut inter eos, qui ambigunt, conueniat, quid sit id, de quo agatur. Et lib v. Si est quisquam, qui acute in caussis uidere soleat quae res agatur. Et de Fato: Haec disserens, qua de re agatur, & in quo caussa consistat, non uidet. Et in Bruto: Qua de re agitur, illud, quod multis locis in iurisconsultorum includitur formulis, id ubi esset, uidebat. IDEM *uideare respondisse, quod Seruius*} prudenter, & recte respondisse uideare. Eximit Seruium ex imperitorum numero. CONTROVERSVM *ius*} quod interpretationis est dubiae, & de quo disputare licet in utramque partem. FORMVLIS *atque actionibus*} idem est actio, quod formula. modus enim, & certa ratio a iurisconsultis excogitata, ut priuatae res in iudicio caute agerentur, actiones, & formulae dicebantur. Notae sunt Aquilij formulae de dolo malo, de acceptilatione, de postumis. Formula est illa quoque Petitoris: Fundus, qui est in agro, qui Sabinus uocatur, meus est. eum ego ex iure Quiritium meum esse aio. Formula eius, unde petitur: Vnde tu me ex iure manu consertum uocasti, inde ibi ego te reuoco. Formula praetoris: Vtrisque superstitibus istam uiam dico: inite uiam. Formularum autem libri actiones uocabantur: unde Manilianae, Hostilianaeq. actiones ita peruulgatae Ciceronis aetate, ut eas etiam rusticis in manibus fuisse Varro dicat. HOC} dicendi facultatem. ISTVC} ad uestram scientiam. DELAPSI} casus potius, quam uoluntas, indicatur. nam quod uoluntatis erat, ut eloquentiam adipiscerentur, id non successit. ita, quod initio minime placuit, eo sunt delapsi, non sponte deuenerunt, non iudicio se contulerunt. AVLETAS} Auletes cognomen fuit regis Aegyptij Ptolemaei, Cleopatrae patris, notissimae feminae, quia tibijs maxime delectaretur. Sed quo nobilior cithara, quam tibia, eo nobiliores citharedi, quam auletae. In Graecis artificibus, dixit, quia Romae ars musica, & genus illud oblectationis, ut indignum Romana grauitate contemneretur. SALVBRITAS *quaedam*,} non omnino salus ipsa, quae petitur ab oratoribus, sed quaedam salubritas, ut salubriter agatur; ne quid committatur, quo salus ipsa periclitetur. est enim salubritas quasi quoddam salutis instrumentum. quod autem propter aliud fit, non est cum eo conferendum, cuius caussa fit: quemadmodum artes ijs, quibus illae utuntur, instrumentis nobiliores esse nemo negabit. VESTRA *responsa, atque decreta*} nam quae respondetis, & decernitis, ea deferuntur in iudicio. ibi subiecta sunt eloquentiae: aut enim euertuntur dicendo, aut confirmantur. FIRMA *esse*} contrarium contrario opponitur, Euertuntur, Firma esse. PARCIVS *de eius laude dicerem*:} nam si copiose dicerem, ideo laudare uiderer eloquentiam, ut me ipsum laudarem. NVNC *nihil de me dico*,} Nunc, pro, sed, ut pro Archia: Nunc insidet quaedam in optimo quoque uirtus. & alibi saepe. PACIS *ornamenta*} pacem ornat dignitas: dignitatem pariunt magistratus: ad magistratus eloquentia duce peruenitur. IPSE *per se*} separatim singulae, etiam sine eloquentia. IVSTITIA,} ne cui fiat iniuria. FIDES,} non solum, ne quid fiat, ultra quam promittimus, sed etiam contra quam debemus, uel propinquitatis, uel amicitiae caussa. unde illud ad Coelium: Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos, liberosq. nostros ita tueare, ut amicitia nostra, & tua fides postulabit. PVDOR,} in consuetudine, & conuictu: quae uirtus, cum omnes aetates, tum in primis adolescentiam decet. itaque dixit Cicero pro Sex. Roscio: Quoniam ad dicendum impedimento est aetas, & pudor, qui ornat aetatem; caussam mihi tradidit. TEMPERANTIA:} in omni uita: quae uirtus ea reijcit, unde oritur damnum, aut infamia. AD HONOREM} cuius oritur splendor ex magistratus, & populi gratia: NON *de insita cui sq. uirtute*,} nam neque ars imperatoris, neque boni facultas oratoris uirtutes insitae sunt, sed extrinsecus assumuntur, quae autem insitae, earum fructus non ita late patet. OMNIA *ista*} ius ciuile, & dicendi facultatem significat, quod Ennij uersus infra scripti declarant. AVCTOR *ualde bonus*,} cui credendum sit, ut probo, & sapienti uiro: de quo etiam in Catone: Ille uir haud magna cum re, sed fide plenus. PROMVLGATIS,} publicatis, iustitio indicto. VER[illegible]SA} in quo supra quoque iurisconsultos reprehendit, in eo loco: Cum hoc fieri bellissime p[illegible]dus Sabinus meus est, immo meus: deinde iudicium noluerunt. fundus, inquit, qui est in agro, q[illegible]binus uocatur. satis uerbose. DOMINA *rerum*} quae res tantum ipsas amplectitur, uerba respuit.

ORATIO

VERVM haec Cato nimium nos nostris uerbis magna facere demonstrat, & oblitos esse bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis esse gestum. quod ego longe sec.s existimo, iudices; deq. eo pauca disseram:

neque

neque enim caussa in hoc continetur. Nam, si omnia bella, quae cum Graecis gessimus, contemnenda sunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M'. Curij, de Philippo T. Flaminini, de Aetolis M. Fuluij, de rege Perse L. Paulli, de Pseudophilippo Q. Metelli, de Corinthys L. Mummij. sin haec bella grauissima, uictoriaeq. eorum bellorum grauissimae fuerunt: cur Asiaticae nationes, atque illae a te hostis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monumentis uel maximum bellum populum R. cum Antiocho gessisse uideo: cuius belli uictor L. Scipio, parta cum P. fratre gloria, quam laudem ille, Africa oppressa, cognomine ipso praeseferebat, eandem hic sibi ex Asiae nomine assumpsit. quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis, proaui tui. quo ille, cum esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse uideo, numquam cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. neque uero cum P. Africano senatus egisset, ut legatus patri proficisceretur, cum ipse paullo ante, Hannibale ex Italia expulso, ex Africa eiecto, Carthagine oppressa, maximis periculis remp. liberauisset, nisi illud graue bellum, & uehemens putaretur. atqui si diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui uir fuerit, consideraris, omnibus regibus, quibuscum populus R. bellum gessit, hunc regem nimirum antepones. quem L. Sulla maximo, & fortissimo exercitu, pugna excitatum, nō rudis imperator, ut aliud nihil dicam, cum bello inuectum totam in Asiam cum pace dimisit: quem L. Murena, pater huiusce, uehementissime uigilantissimeq. uexatum, regressum magna ex parte, non oppressum reliquit: qui rex, sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipse opibus conatuq. inualuit, ut se Oceanum cum Ponto, Sertorij copias cum suis coniuncturum putaret. ad quod bellum duobus consulibus ita missis, ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur; alterius res & terra, & mari calamitosae, uehementer & opes regis, & nomen auxerunt; L. Luculli uero res tantae exstiterunt, ut neque maius bellum commemorari possit, neque maiore consilio, & uirtute gestum. nam, cum totus impetus belli ad Cyzicenorum moenia constitisset; eamq. urbem sibi Mithridates Asiae ianuam fore putauisset; qua effracta, & reuulsa, tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo haec sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorum defenderetur, ut omnes copiae regis diuturnitate obsidionis consumerentur. quid, illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostium classis Italiam spe, atque animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commissam arbitraris? mitto proelia: praetereo oppugnationes oppidorum: expulsus regno tandem aliquando, tantum tamen consilio, atque auctoritate ualuit, ut se, rege Armeniorum adiuncto, nouis opibus, copysq. renouarit. Ac si mihi nunc de rebus gestis esset nostri exercitus imperatorisq. dicendum, plurima & maxima proelia commemorare possem: sed non id agimus: hoc dico: bellum hoc, si hic hostis, si ille rex contemnendus fuisset: neque tanta cura senatus, & populus R. suscipiendum putasset, neque tot annos gessisset, neque tanta gloria L. Luculli; neque uero eius belli conficiendi curam tanto studio populus R. ad Cn. Pompeium detulisset: cuius ex omnibus pugnis, quae sunt innumerabiles, uel acerrima mihi uidetur illa, quae cum rege commissa est, & summa contentione pugnata. qua ex pugna cum se ille eripuisset, & Bosphorum confugisset, quo exercitus adire non posset: etiam in extrema fortuna, & fuga nomen tamen retinuit regium. itaque ipse Pompeius, regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tamen tantum in unius anima posuit, ut, cum omnia, quae ille tenuerat, adierat, sperarat, uictoria possideret, tamen non ante, quam illum uita expulit, bellum confectum iudicarit. Hunc tu hostem, Cato, contemnis? quo cum per tot annos, tot proelijs, tot imperatores bella gesserunt: cuius expulsi, & eiecti uita tanti aestimata est, ut, morte eius nunciata, tum denique bellum confectum arbitraremur. Hoc igitur in bello L. Murenam legatum fortissimi animi, summi consilij, maximi laboris cognitum esse, defendimus, & hanc eius operam non minus ad consulatum adipiscendum, quam hanc nostram forensem industriam, dignitatis habuisse.

EXPLANATIO

DE REGE *Pyrrho*} Epirotarum rege, qui anno urbis CDLXXIII. e Tarentinis uocatus, in Italiam contra Romanos uenit. de eo triumphauit post annos quinque M' Curius Dentatus, testis omnis historia. DE PHILIPPO} Persei patre, ultimi Macedoniae regis: de quo, & de Macedonia capta triumphauit L. Aemilius Paullus: de Philippo autem T. Quinctius Flamininus. Liuius, Plutarchus, alij. DE *Aetolis*} de quibus triumphauit M. Fuluius Nobilior, anno urbis DLXVI. Liuius, Eutropius, alij. DE *Pseudophilippo*} de quo, & de Macedonia deuicta triumphauit Q Metellus propraetor: unde Macedonici cognomen. quod Liuius, Pausanias, alij praeterea tradiderunt. DE. *Corinthys*} de quibus, & de Achaeis Mummius triumphauit, Achaiciq. cognomen est adeptus. cum significauit Virgilius his uersibus: Ille triūphata Capitolia ad alta Corintho, ,, Victor aget currum, caesis insignis Achiuis. CUM *Antiocho*} cui uicto pacis condiciones hae datae sunt, ut Europa abstineret, Asiaq. omni, quae cis Taurum est, decederet: XV. millia talentorum Euboicorum daret: mille talentum per XII. annos daret: Eumeni regi, qui populum Romanum in bello iuuerat, CCCC. talenta redderet. VIRTUS *enituit egregia M. Catonis*} praesertim ad Thermophylas, cum esset tribunus mil. M' Acilij Glabrionis consulis. Plutarchus, Cicero alij. PUGNA *excitatum,*} non repressum, sed commotum, ut deinde cum pace dimittendum Sulla putauerit. NON *rudis Imperator,*} uidit, cum rudis Imperator non esset, cum pace potius esse dimittendum, quam cum eo, dubio Marte, pugnandum. UT *aliud nihil dicam,*} maior enim in eo bellica uirtus, & scientia fuit. quam ut dicendum sit, non rudis imperator. OCEANUM *cum Ponto,*} Oceanum tenebat Sertorius, in Ponto regnabat Mithridates. Vide pro lege Manilia: ut historias omittam. ALTERIUS *res*} M. Aurelij Cottae, quem Mithridates, irruptione in Bithyniam facta, terra fudit,

ra fudit, mari classe pulcherrima exuit. Sallustius. AD. CYZICENORVM *moenia* } pro Archia,& apud Plutarchum. REGE *Armeniorum* } Tigrane, genero Mithidratis. SVPERARI *posse* } in consulatus petitione. CONTENTO *cursu*, } Raperetur, dixit in Maniliana. ACERRIMIS *ducibus* } Sertorianis. in eadem. SPE, *atque animis inflata* } studio inflammato. ibidem. SENATVS, *& populus Romanus* } bellum igitur Mithridaticum Lucullo mandatum est & S. C. & lege. POPVLVS *Romanus* } legem ferente C. Manilio. senatus hic nulla mentio: quia principes optimatum Q. Catulus,& Q. Hortensius aduersati sunt. VITA *expulit*, } expulsum iam locis omnibus.

ORATIO

AT *enim in praeturae petitione prior renunciatus est Seruius. Pergitis ne uos, tamquam ex syngrapha, agere cum populo, ut, quem locum semel honoris cuipiam dederit, eūdem reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos aestus habet ratio comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita saepe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnumquam commutat aura rumoris. saepe etiam sine ulla aperta caussa fit aliud, atque existimamus; ut nonnumquam ita factum esse etiam populus admiretur; quasi uero non ipse fecerit. nihil est incertius uulgo, nihil obscurius uoluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum, summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio superari posse arbitratus est? quis Q. Catulum, humanitate, sapientia, integritate antecellentem, a Cn. Mallio? quis M. Scaurum, hominem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum senatorem, a Q. Maximo; non modo horum nihil ita fore putatum est, sed ne cum esset factum quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. nam, ut tempestates saepe certo aliquo caeli signo commouentur, saepe improuiso, nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex caussa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari saepe intelligas, quo signo commota sit; saepe ita obscura est, ut casu excitata esse uideatur. sed tamen si est reddenda ratio, duae res uehemēter in praetura desideratae sunt, quae ambae in consulatu tum Murenae profuerunt; una, exspectatio muneris, quae & rumore nonnullo, & studijs, sermonibusq. cōpetitorum creuerat; altera, quod ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis suae testes habuerat, nondum decesserant. horum utrumque ei fortuna ad consulatus petitionem reseruauit. nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comitijs L. Murenae praesto fuit; & munus amplissimum, quod petitio praeturae desiderabat, praetura restituit. num tibi haec parua uidentur adiumenta, & subsidia consulatus? uoluntas militum: quae cum per se ualet multitudine, tum apud suos gratia; tum uero in consule declarando multum etiam apud uniuersum populum R. auctoritatis habet suffragatio militaris. imperatores enim comitijs consularibus, non uerborum interpretes deliguntur. quare grauis est illa oratio: me saucium recreauit: me praeda donauit: hoc duce castra cepimus, signa contulimus: numquam iste plus militi laboris imposuit, quam sibi sumpsit; ipse cum fortis, tum etiam felix. hoc quanti putas esse ad famam hominum, ac uoluntatem? etenim, si tanta illis comitijs religio est, ut adhuc semper omen ualuerit praerogatiuum: quid mirum est, in hoc felicitatis famam, sermonemq. ualuisse? sed, si haec leuiora ducis, quae sunt grauissima; & hanc urbanam suffragationem militari anteponis: noli ludorum huius elegantiam, & scenae magnificentiam ualde contemnere, quae huic admodum profuerunt. nam quid ego dicam populum, ac uulgus imperitorum ludis magnopere delectari? minus est mirandum. quamquam huic caussae id satis est. sunt enim populi, ac multitudinis comitia. quare, si populo ludorum magnificentia uoluptatis est; non est mirandum, eam L. Murenae apud populum profuisse. sed, si nosmet ipsi, qui & ab delectatione omni negotijs impedimur, & in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam uoluptatem. itaque lex haec, quae ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iucunditatis est restitutus. quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos qui dissimulant, non solum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione sensi: nam nos quoque habuimus scenam competitricem. quod si ego, qui trinos ludos aedilis feceram, tamen Antonij ludis commouebar: tibi, qui casu nullos feceras, nihil huius istam ipsam, quam irrides, argenteam scenam aduersatam putas? sed haec sane sint paria omnia: sit par forensis opera militari: sit par militari suffragatio urbana: sit idem, magnificentissimos, & nullos umquam fecisse ludos: quid? in ipsa praetura nihil ne existimas inter tuam & istius sortem interfuisse? huius sors ea fuit, quam omnes tui necessarij tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam cōciliat magnitudo negotij, gratiam aequitatis largitio: qua in sorte sapiens praetor, qualis hic fuit, offensionem uitat aequabilitate decernēdi, beneuolentiam adiungit lenitate audiendi. egregia, & ad consulatum apta prouincia, in qua laus aequitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum uoluptate concluditur. Quid tua sors? tristis, atrox, quaestio peculatus, ex altera parte lacrumarum, & squaloris, ex altera plena catenarum, atque indicum. cogendi iudices inuiti, retinendi contra uoluntatem, scriba damnatus, ordo totus alienus: Sullana gratificatio reprehensa: multi uiri fortes, & prope pars ciuitatis offensa est: lites seuere aestimatae: cui placet, obliuiscitur; cui dolet, meminit. postremo tu in prouinciam ire noluisti. non possum id in te reprehēdere, quod in me ipso & praetor, & consul probaui: sed tamen L. Murenae prouincia multas bonas gratias cum optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Vmbria. dedit ei facultatem resp. liberalitatis: qua usus, multas sibi tribus, quae municipijs Vmbriae conficiuntur, adiunxit. ipse autem in Gallia, ut nostri homines desperatas iam pecunias exigerent, aequitate, diligentiaq. perfecit. Tu interea Romae scilicet amicis praesto fuisti. fateor. sed tamen*

men

men illud cogita, nonnullorum amicorum studia minui solere in eos, a quibus prouincias contemni intelligant. Et, quoniam ostendi, iudices, parem dignitatem ad consulatus petitionem, disparem fortunam prouincialium negotiorum in Murena, atque in Sulpicio fuisse: dicam iam apertius, in quo meus neccessarius fuerit inferior Seruius; & ea dicam uobis audientibus, amisso iam tempore, quae ipsi soli, re integra, saepe dixi. Petere consulatum nescire te, Serui, persaepe dixi: & in ijs rebus ipsis, quas te magno, & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi uideri, quam sapientem candidatum. primum accusandi terrores, & minae, quibus tu quotidie uti solebas, sunt fortis uiri; sed & populi opinionem a spe adipiscendi auertunt, & amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit, neque in uno, aut altero animaduersum est, sed iam in pluribus: simul atque candidatus accusationem meditari uisus est, ut honorem desperasse uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? immo uehementer placet: sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. petitorem ego, praesertim consulatus, magna spe, magno animo, magnis copijs & in forum, & in campum deduci uolo: non placet mihi inquisitio candidati, praenuncia repulsae; non testium potius, quam suffragatorum comparatio; non minae magis, quam blanditiae; non declamatio potius, quam salutatio: praesertim cum iam hoc nouo more omnes fere domos omnium concursent, & ex uultu candidatorum coniecturam faciant, quantum quisque animi, & facultatis habere uideatur. uides ne tu illum tristem, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas. serpit hic rumor. scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? testes quaerere? alium faciam; quoniam sibi hic ipse desperat. eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur; studia deponunt: aut testatam rem abijciunt; aut suam operam, & gratiam indicio, & accusationi reseruant. accedit eodem, ut etiam ipse candidatus totum animum, atque omnem curam, operam, diligentiamq. suam in petitione non possit ponere. adiungitur enim accusationis cogitatio, non parua res, sed nimirum omnium maxima. magnum est enim te comparare ea, quibus possis hominem e ciuitate, praesertim non inopem, neque infirmum, exturbare, qui & per se, & per suos, & uero etiam per alienos defendatur: omnes enim ad pericula propulsanda concurrimus; & qui non aperte inimici sumus, etiam alienissimis in capitis periculis amicissimorum officia, & studia praestamus. quare ego expertus & petendi, & defendendi, & accusandi molestiam, sic intellexi, in petendo studium esse acerrimum, in defendendo officium, in accusando laborem. itaque sic statuo, fieri nullo modo posse, ut idem accusationem, & petitionem consulatus diligenter adornet, atque instruat. unum sustinere pauci possunt, utrumque nemo. tu, cum de curriculo petitionis deflexisses, animumq. ad accusandum transtulisses, existimasti te utrique negotio satisfacere posse? uehementer errasti. quis enim dies fuit, postea quam in istā accusandi denunciationem ingressus es, quem tu non totum in ista ratione consumpseris? Legem ambitus flagitasti, quae tibi non deerat: erat enim seuerissime scripta Calpurnia: gestus est mos & uoluntati, et dignitati tuae: sed tota illa lex accusationem tuam, si haberes nocētem reum, fortasse armasset: petitioni uero refragata est. Poena grauior in plebem tua uoce efflagitata est: commoti animi tenuiorum. exsulium in nostrum ordinem: concessit senatus postulationi tuae, sed non libenter duriorem fortunae communi condicionem te auctore constituit. morbi excusationi poena addita est: uoluntas offensa multorum, quibus aut aut contra ualetudinis commodum laborandum est, aut incommodo morbi etiam ceteri uitae fructus relinquendi. quid ergo? haec quis tulit? is, qui auctoritati senatus, uoluntati tuae paruit: denique is tulit, cui minime proderant. illa, quae mea summa uoluntate senatus frequens repudiauit, mediocriter aduersata tibi esse existimas? confusionem suffragiorum flagitasti, prorogationem legis Maniliae, aequationem gratiae, dignitatis, suffragiorum. grauiter homines honesti, atque in suis ciuitatibus, & municipijs gratiosi tulerunt, a tali uiro esse pugnatum, ut omnes & dignitatis, & gratiae gradus tollerentur. Idem editicios iudices esse uoluisti, ut odia occulta ciuium, quae tacitis nunc discordijs continentur, in fortunas optimi cuiusque erumperent. Haec omnia tibi accusandi uiam muniebant, adipiscendi obsaepiebant.

EXPLANATIO

QVOD *enim fretum,* } angustum mare fretum est. ibi crebri fluctuum motus. QVEM *Euripum* } fretum est inter Aulidem Boeotiae portum, & Euboeam insulam, horis XXIIII. magno impetu septies recurrens. A. CN. MALLIO? } & hic, deiecto Catulo, consul factus est: ut in orat. pro Plancio. legendum autem, Mallio, non Manlio, docuimus in ea pro Sex. Roscio. M. SCAVRVM } qui postea senatus princeps fuit, patrem eius, pro quo exstant fragmēta quaedā orationis apud Pedianum. HOMINEM *grauissimum,* } grauitatem, & constantiam, in ep. ad Lentulum tribuit illi Cicero his uerbis: In quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum singularem uirum constancia, & grauitate superasset. Et in Verrē. Si soceris Scauri constantiam, ut ne quis te de uera, & certa posset sententia dimouere. A. Q. MAXIMO } cui Eburno cognomen fuit propter candorem. DVAE. RES } una, quod, cum praeturam petijt Murena, exercitus Luculli, qui testis in Asia prouincia, & liberalitatis eius, & uirtutis fuerat, nondum ex prouincia decesserat: qui si affuisset, ita prior in praeturae petitione Murena renunciatus esset, ut eorum suffragijs, te repulso, consul creatus est. affuit enim hoc anno, cum ad Luculli triumphum uenisset. Triumphasse autē Lucullum quo anno consulatum Murena petijt, id est Cicerone, & Antonio cos. Cicero ipse Acad. libro, qui Lucullus inscribitur, auctor est. Altera res, quae Murenae profuit in consulatu, munus illud fuit, quod praetor populo amplissimum dedit. EXSPECTATIO *muneris* } exspectatio ludorum Apollinarium, quos praetor urbanus dabat, ut ostendit Cicero Phil. 5. Liuius lib. XXVII. praetorem autem urbanum fuisse Murenam, infra patet. AD, CONSVLATVS *petitionem reseruauit.* } ut ei prodesset:

primum exercitus Luculli, deinde memoria muneris in praetura dati. QVOD *petitio praeturae desiderabat,*} quod iam tum desiderabatur, cum praetura peteretur. PRAETVRA *restituit.*} ut promissum ac debitum: non quia dari non soleret, sed quia Murena dedit amplissimum. OMEN *praerogatiuum:*} praerogatiua centuria: cuius uoluntatem, & iudicium centuriatis comitijs reliquae centuriae sequebantur: ut omen ea comitiorum fuerit. LVDORVM *huius elegantia*} de Apollinaribus loquitur. SCENAE *magnificentiam*} argenteam scenam dedisse Murenam, infra cognosce: de qua Plinius lib. XXXIII. cap. 3. L. Murena, & Caius in circo paegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIIII. L. OTHO} L. Roscius Otho, tribunus plebis, Cicerone consule, legem tulit, ut in theatro equitibus Romanis quattuordecim gradus proximi, spectandi caussa, darentur. qua lege restitutam ait Cicero equestri ordini cum dignitate uoluptatem. Liuius, Asconius, Plutarchus. ANTONII *ludis commouebar*} qui scenam totam argento praetexuerat. Valerius Max. lib. 2. & Plinius lib. XXXIII. cap. 3. CASV *nullos feceras,*} uerbum, casu, ad sortem spectat, quae Sulpicio non dedit, sed Murenae, ut praetor urbanus esset, ad quem Ludorum Apollinarium cura pertinuit. AEQVITATIS *largitio*} recte largitionis nomen ad aequitatem adiunxit. nam saepe, quod ius negat, aequitas largitur. CATENARVM,} oratorie. non enim catenae in iudicium afferebatur. & catenas uidetur pro carcere usurpasse. quamquam in carcere uincula potius, quam catenae, uidentur fuisse. COGENDI *iudices inuiti,*} hominem homini natura conciliat: ideo libenter nemo iudicat in eo crimine, unde summam reo calamitatem impendere uidet. SCRIBA *damnatus, ordo totus alienus:*} scribam Seruius praetor de peculatu damnauerat: quo totus ordo scribarum offensus quin comitijs postea consularibus Murenam Seruio praeposuerit, non est cur dubitetur. SVLLANA *gratificatio reprehensa:*} Sulla uictor ijs, qui suas partes in bello iuuerant, de publico largitus est. ea largitio post illius interitum, peculatus nomine in iudicium uocata multiq. Seruio Praetore condemnati. unde illi pars ciuitatis infensa. eodem crimine Faustum, ipsius Sullae filium, accusatum esse, locum tamen ei ab iudicibus non esse constitutum, cognoscitur ex oratione pro Cluentio. MVLTI *uiri fortes,*} qui pro Sulla pugnauerant, & quibus ille post uictoriam gratificatus erat. LITES *seuere aestimatae*} damnatis reis, uel de repetundis, uel de peculatu, lites aestimari solebant: cum quibus tamen interdum benignius agebatur: seuerius autem actũ esse Seruio praetore in caussa peculatus, hic locus ostendit. CVI *placet,*} placet autem accusatori. L. MVRENAE *prouincia*} Gallia transalpina, quam post praeturam rexit. AMISSO *iam tempore,*} cum praeterierit occasio. ACCVSANDI *terrores,*} accusandi de ambitu, ut nunc accusas Murenam. quos terrores iam tum candidatus iaciebas. POPVLI *opinionem a spe adipiscendi auertunt*} efficiunt, ut populus opinetur, eum qui terroribus eiusmodi utitur, adipisci consulatum non posse. qui enim candidatus competitoribus suis minatur, is parum sperare consulatum uidetur. quod cum populus animaduertit, desperantem deserit, & amicorum studia debilitantur. ET. IN *forum, & in campum*} in foro prensatur, in campo petitur. HOC *nouo more*} quem ambitio peperit. alius enim erat mos maiorum. DOMOS *omnium*} canditatorum. ABIECIT *hastas.*} translatio ab ijs, qui se uictos in pugna, hastis abiectis, confitentur. TESTATAM *rem abyciunt*} suffragationem omittunt, testati cur omittant; ne scilicet ei faueant, qui sibi ipse desperet. IVDICIO, *& accusationi*} cum amicus eorum candidatus aliquem e suis competitoribus de ambitu accusauit. E CIVITATE,} damnati enim de ambitu post legem, quam hoc anno Cicero consul ante comitia consularia tulit, in exsulium ibant. ET. VERO *etiam per alienos*} auget, Vero, ut lib. III. in Verrem. Quod tum magnitudine pecuniae, tum iniuriae genere quemuis debet commouere, & uero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. ET *accusandi*} accusauerat C. Verrem. ACCVSANDI *denunciationem*} ante ipsa comitia denunciauit Seruius accusare se uelle de ambitu. LEGEM *ambitus flagitasti,*} petijsti a senatu, ut noua de ambitu lex ferretur: cum tu Calpurnia lege, praesertim seuerissime scripta, contentus esse posses. TOTA *illa lex*} quam flagitasti, & quae lata est. EXSVLIVM *in nostrum ordinem.*} a te flagitatum est: quod Calpurnia lex non irrogabat. MORBI *excusationi poena addita est:*} uidetur Seruius & petijsse a senatu, & obtinuisse ut lex ferretur de cogendis omnibus ad comitia consularia, poena addita, siquis morbum excusaret. LABORANDVM *est*} eundum ad comitia. AVT *incommodo morbi ceteri uitae fructus relinquendi.*} aut, si propter morbum ad comitia non iuissent, potestate suffragandi in posterum priuarentur. Sic enim illud accipio: ceteri uitae fructus relinquendi. IS. QVI *auctoritati senatus, uoluntati tuae paruit:*} ego tuli, sed inuitus: nam & senatui, & tibi, necessario meo, parendum putaui. CVI *minime proderant*} non enim ideo legem illam tuli, quia mihi prodesset. ILLA} dixit ea, quae lata sunt in lege, se quidem inuito: nunc ea narrat, quae lata non sunt, summa sua uoluntate. utraque autem significat Seruio nocuisse. CONFVSIONEM *suffragiorum flagitasti,*} petierat Seruius, non ut, latis suffragijs, centuriae numerarentur, quod fieri solebat; sed ut omnia centuriarum omnium suffragia confunderentur: ijsq. numeratis, quis consul factus esset, qui reiectus, intelligeretur. ita fiebat, ut ambitus tolleretur, cum nullius centuriae beneficiũ appareret. PROROGATIONEM *legis Maniliae,*} ut lex Manilia de suffragiorum confusione, quae iam abrogata fuerat, in posterum ualeret. AEQVATIONEM *gratiae, dignitatis, suffragiorum.*} confusis suffragijs hoc sequebatur, ut eorum, qui suffragia ferebant, non gratia, non dignitas exstaret. IN SVIS *ciuitatibus, & municipijs*} ciuitatum nomine colonias, & praefecturas designat, quae, praeter municipia ferendi suffragij ius habebant. ET *dignitatis, & gratiae gradus*} acquirit enim dignitatem, & gratiam municipium illud, & illa colonia, & praefectura, cuius aliquem suffragijs consulem creatum esse constat. quod si suffragia confunduntur, suffragatorum omnium gratia, & dignitas aequatur: beneficiũ

enim unde sit, non apparet. EDITICIOS *iudices*} ut accusator ipse ederet, quos de ambitu iudicare uellet, quod senatus repudiauit. uidit enim fore, ut ederentur iudices ij tantum, qui reo quacumque de caussa infensi essent. hoc postea latum est in crimine sodalitij, quod ad ambitum pertinuit. id ex oratione pro Plancio perspicuum fit.

ORATIO

ATQVE ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuae non tacente me maxima: de qua ab homine ingeniosissimo & copiosissimo Hortensio multa grauissime dicta sunt: quo etiam mihi durior locus est dicendi datus: ut, cum ante me & ille dixisset, & uir summa dignitate, & diligentia, & facultate dicendi, M. Crassus, ego in extremo non partem aliquam agerem caussae, sed de tota re dicerem, quod mihi uideretur. itaque in ijsdem rebus fere uersor, &, quod possum iudices, occurro uestrae sapientiae. Sed tamen, Serui, quam te securim putas iniecisse petitioni tuae, cum tu populum R. in eum metum adduxisti, ut pertimesceret, ne consul Catilina fieret, dum tu accusationem comparares, deposita atque abiecta petitione? etenim te inquirere uidebant tristem ipsum: maestos amicos, obseruationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animaduertebant: quibus rebus certe ipsi candidatorum uultus obscuriores uideri solent. Catilinam interea alacrem, atque laetum, stipatum choro iuuentutis, uallatum indicibus, atque sicarijs, inflatum cum spe militum, tum collegae mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circumfluente colonorum Arretinorum, & Faesulanorum exercitu. quam turbam dissimillimo ex genere distinguebant homines, percussi Sullani temporis calamitate. uultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiae, sic, ut ei iam exploratus, & domi conditus consulatus uideretur. Murenam contemnebat: Sulpicium accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei uim denunciabat: reip. minabatur. quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit, quantaq. desperatio reip. si ille factus esset, nolite a me commoneri uelle, uosmet ipsi uobiscum recordamini. meministis enim, cum illius nefarij gladiatoris uoces percrebuissent, quas habuisse in concione domestica dicebatur; cum miserorum fidelem defensorem negasset inueniri posse, nisi eum, qui ipse miser esset; integrorum, & fortunatorum promissis saucios, & miseros credere non oportere; quare qui consumpta replere, erepta recuperare uellent, spectarent, quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet; minime timidum, & ualde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorum: tum igitur, his rebus auditis, meministis fieri S. C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. itaque postridie frequenti senatu Catilinam excitaui, atque eum de ijs rebus iussi, si quid uellet, quae ad me allatae essent, dicere. atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit, atque innuit. tum enim dixit, duo corpora esse reipublicae, unum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite: huic, cum ita de se meritum esset, caput se uiuo non defuturum. congemuit senatus frequens, neque tamen satis senere pro rei indignitate decreuit. nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant: partim, quia timebant. tum erupit e senatu triūphans gaudio, quem omnino uiuum illinc exire non oportuerat, praesertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni, fortissimo uiro, iudicium minitanti, ac denuncianti, respondisset, si quod esset in suas fortunas incendium excitatum, id se non aqua, sed ruina restincturum. His tum rebus commotus, & quod homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci a Catilina sciebam, descendi in campum cum firmissimo praesidio fortissimorum uirorum, & cum illa lata insigniq. lorica, non quae me tegeret, (etenim sciebam Catilinam non latus, aut uentrem, sed caput, & collum solere petere) uerum ut omnes boni animaduerterent, &, cum in metu & periculo consulem uiderent, id quod est factum, ad opem praesidiumq. meum concurrerent. Itaque cum te, Serui, remissiorem in petendo putarent, Catilinam & spe, & cupiditate inflammatum uiderent, omnes, qui illam ab rep. pestem depellere cupiebant, ad Murenam se statim contulerunt. magna est autem comitijs consularibus repentina uoluntatum inclinatio, praesertim cum incubuit ad uirum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum honestissimo patre, atque maioribus, modestissima adolescentia, clarissima legatione, praetura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petisset diligenter, & ita petisset, ut neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur: huic, mirandum est, magno adiumento Catilinae subitam spem consulatus adipiscendi fuisse?

EXPLANATIO

ILLA *plaga est iniecta*} id maxime nocuit. infra: Quam te securim putas iniecisse petitioni tuae: translatis ut uerbis rem augeret. NON *tacente me*} monente me, ne accusationem, deposita petitione, comparares. OBSERVATIONES,} quis largiretur, quis acciperet. TESTIFICATIONES,} comparationes testium. SVBSCRIPTORVM} qui subscriberent accusationi. VVLTVS *obscuriores*} non, ut candidatorum bene sperantium solent esse, alacres, atque laeti. Sibi autem diffidentibus populus non fauet. CHORO *iuuentutis*} quae facile ad res nouas impellitur. Chorum, pro comitatu posuit, in quo species quaedam esset. INDICIBVS,} ijs, quorum indicio ad aliquem circumueniendum, atq. accusandum uti solitus esset. SPE *militum*,} qui ad triumphum Luculli conuenerant. PROMISSIS,} cum Catilina C. Antonium consulem consensisse, opinio multorum fuit. testes Sallustius, & Cicero. COLONORVM *Arretinorum*, & *Faesulanorum*} hos numerabat amicos suos Catilina, quia, cum

illas

illas colonias Sulla misisset, cuius ipse in partibus fuerat, iure quodam, ijs suffragantibus, bene sperare posse uidebatur. EXERCITV, } per similitudinem. erant enim multi. SIMILLIMO *ex genere* } quid enim dissimilius, quam qui Sulla uictore beneficia acceperunt, & qui suas fortunas amiserunt? hoc autem genus hominum ideo libenter Catilinam consulem expetebat, ut, eo duce, rep. perturbata, amissas fortunas in tumultu recuperare possent. VNVM *debile, infirmo capite,* } si contrarijs contraria referenda, legendum uidetur, Firmo capite: ut unius corporis debilitas cum alterius firmitate, & eiusdem firmum caput cum nullo capite conferatur. Vnum autem debile corpus firmo capite, sunt partes optimatum, quarum caput est senatus, consul, praetor, & reliqui magistratus. alterum uero corpus firmum sine capite, plebs est, cuius multitudo si ducem habeat, optimates facile uinci. Sed quid disputo, quasi ambigua coniectura sit? mecum sentit Plutarchus, aut ego potius cum illo, ut antiquitati honor habeatur. Eius haec uerba sunt in Ciceronis uita. *Τί γὰρ δεινὸν πράττω, εἰ, δυοῖν σωμάτων, τοῦ μὲν ἰσχνοῦ, καὶ κατεφθινηκότος, ἔχοντος δὲ κεφαλὴν, τοῦ ἀκεφάλου μὲν, ἰσχυροῦ δὲ, καὶ μεγάλου, τούτῳ κεφαλὴν αὐτὸς ἐπιτίθημι;* NEQVE *tamen satis seuere pro rei indignitate decreui.* } quid senatus decreuerit, non apparet. proprie tamen nihil eum in Catilinam decreuisse, licet ex eo conijcere, quia subijcitur: Erupit e senatu, triumphans gaudio: & quia non desijt ire in campum, tamquam petiturus consulatum. Dio autem non petijsse Catilinam consulatum, lege de ambitu lata deterritum, auctor est. quod Sallustius, ut mihi uidetur, in dubio relinquit: tantum enim ait, Catilinae petitionem prospere non cessisse: ut pariter intelligi possit, uel eum petitionem abiecisse, uel petijsse quidem, sed repulsam tulisse. Mihi Ciceronis uerba petitionem uidentur ostendere, & aperte Plutarchus eum petijsse dicit. RVINA *restincturum* } Sallustius, Catilinam ait similiter dixisse, non quo die Cato ei iudicium minitatus est, ac denunciauit, sed quo Cicero consul in eum oratione illa est inuectus, quae nunc prima inter quattuor legitur. Ad haec, inquit, maledicta alia cum adderet; obstrepere omnes, hostem atque parricidam uocare. Tum ille furibundus, Quoniam quidem circumuentus, inquit, ab inimicis praeceps agor; incendium meum ruina restinguam. CVM *illa lata, insigniq. lorica,* } de qua etiam Plutarchus. CAPVT *& collum solere petere* } conijcit hoc in Sullanam proscriptionem: quo tempore qui proscriptorum ciuium capita ad Sullam afferebant, praemio donabantur: in quibus Catilinam fuisse, documento sunt illa uerba in oratione contra competitores: Populum uero, cum, in spectante populo, collum secuit hominis maxime popularis, quanti faceret ostendit. Et illa Pediani: Caput M. Marij Gratidiani, etiã tum plenum animae. & spiritus, ad Sullam usque ab Ianiculo ad aedem Apollinis manibus ipse suis Catilina detulit. Et eiusdẽ: Catilinam, cũ in Sullanis partibus fuisset, crudeliter fecisse, nominatim etiam postea Cicero dicit, quod occiderit Q. Caeciliũ, M. Volumniũ, L. Tantasium. M. etiã Marij Gratidiani, summe popularis hominis, qui ob id bis praetor fuit, caput abscissum per urbẽ sua manu Catilina tulerat. Huc & illa spectant pro Sex. Roscio: Nescimus, per ista tempora eosdem fere sectores fuisse collorum, & bonorum? AD *uirum bonum,* } qualis est Murena. ADIVMENTIS } quae statim dicuntur. GRATA *in munere,* } ludorum Apollinarium. ORNATA *in prouincia,* } propter liberalitatem, & uirtutem. dixit enim supra: Quod ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis suae testes habuerat, nondum decesserant. MINANTI } Catilinae. CATILINAE *subitam spem* } ortam ex eo, quia te uidebat accusationem comparare, deposita, atque abiecta petitione.

ORATIO

NVNC mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerant, a me, quoniam ita Murena uoluit, retractandus. quo in loco Postumio, familiari meo, ordinatissimo uiro, de diuisorum indicijs, & de deprehensis pecunijs; adolescenti ingenioso, & bono, Ser. Sulpicio, de equitum centurijs; M. Catoni, homini in omni uirtute excellenti, de ipsius accusatione, de S. C. de rep. respondebo. sed pauca, quae meum animum repente mouerunt, prius de L. Murenae fortuna conquerar. Nam cum saepe antea, iudices, & ex aliorum miserijs, & ex meis curis, laboribusq. quotidianis fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti a studijs ambitionis, otium, ac tranquillitatem uitae secuti sunt: tum uero in his L. Murenae tantis, tamq. improuisis periculis ita sum animo offectus, ut nõ queam satis neque communem omnium nostrum condicionem, neque huius euentum, fortunamq. miserari: qui primum dum ex honoribus continuis familiae, maiorumq. suorum unum adscendere gradum dignitatis conatus est, uenit in periculum, ne & ea, quae relicta, & haec, quae ab ipso parta sunt, amittat: deinde propter studium nouae laudis etiam in ueteris fortunae discrimen adducitur. quae cum sint grauia, iudices, tum illud acerbissimum est, quod habet eos accusatores, non qui odio inimicitiarum od accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent. nam, ut omittam Ser. Sulpicium, quem intelligo non iniuria L. Murenae, sed honoris contentione permotum; accusat paternus amicus Cn. Postumius, uetus, ut ait ipse, uicinus, ac necessarius, qui necessitudinis caussas complures protulit, simultatis nullam commemorare potuit; accusat Ser. Sulpicius, sodalis filij, cuius ingenio paterni omnes necessarij munitiores esse debebant; accusat M. Cato; qui, quamquam a Murena nulla re umquam alienus fuit, tamen ea condicione nobis erat in hac ciuitate natus, ut eius opes, & ingenium praesidio multis etiam alienissimis, uix cuiquam inimicus esse deberet. Respondebo igitur Postumio primum: qui nescio quo pacto mihi uidetur praetorius candidatus in consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum, incurrere. cuius competitores si nihil deliquerunt; dignitati eorum concessit, cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est; expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriã, quam suam persequatur.

Ea omnia, quae & Postumio, & Ser. Sulpicio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

EXPLANATIO

DIVISORVM} a quibus pecunias populo pro Murena diuisas esse, Postumius ebat. ADOLESCENTI} quis non intelligit, Ser. Sulpicij filium significari? qui & ipse cu Postumio, & Catone, patri, Murenam accusanti, subscripserat. DE *equitum centurys*;} a L. Natta, Murenae priuigno, ad prandium inuitatis, quod infra narratur. Equitum centurias ex instituto Seruij regis XIIX fuisse, Liuius, & Dionysius docet. eas e censu in prima classe suffragium tulisse, nemo ambiget, qui classis primae censum fuisse supra centum millia, equestris autem ordinis CD millia, non ignorabit. quod & Dionysius perspicue narrat. propterea, cum L. Aelium Lamiam, praeturam petentem, Cicero D. Bruto commendaret, Quando, inquit, equitum centurias tenes, in quibus regnas; mitte ad Lupum, ut eas nobis centurias cōficiat. DE. S. C.} infra: Dixisti, S. C. me referente esse factum, si mercede corrupti obuiam candidatis issent; si conducti sectarentur. DE. REP.} quia dixerat Caro, se ad accusandum a rep. esse adductum. infra. ETIAM *in ueteris fortunae discrimen adducitur*.} primum est ei timendum, ne dignitatem, & quam habet relictam a patre, auo, maioribusq. suis, & quam ipse adeptus est, amittat; deinde, ne, dum studet nouae laudi, ueteris etiam fortunae iacturam faciat. Diuidit Cicero Murenae statum in dignitatem, & fortunam. SODALIS *filij*,} honestae sodalitates quaedam erant. exemplum occurrit illud in or. de Harusp. resp. Quod frater consul, ne fieret, obstiterat, quod affinis, & sodalis, clarissimus uir. Et pro Coelio. Neque uero illud me commouet, quod sibi in lupercis sodalem esse Coelium dixit. CVIVS *ingenio*} nemini creari periculum debuit ex eius ingenio, sed salus potius defendi paternorum amicorū. Tale illud infra: Primum illud deprecabor, ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quae ille adeptus est, ut multis prodesse posset. PRAETORIVS *candidatus*} Praetorius candidatus Postumius praeturam petere destiterat, ut candidatum consularem accusaret Murenam. quod mirari iure licuit. cur enim suos potius competitores non accusaret? an exspectabat, ut amicus aliquis alienam persequeretur iniuriam? nimirum, ait Cicero, eiusmodi hoc est, ut si desultorius in quadrigarum curriculum incurrat. quid enim desultorio cum quadrigis? Desultorij dicebantur, qui ex uno equo in alterum, non intermisso cursu, celerrime desiliebant. Varro lib. 2. de re rust. c. 7. Aliter quadrigarius, ac desultor. Liuius lib. XXIII. Desultorum in modum binos trahentibus equos, inter acerrimam saepe pugnam in recentem equum ex fesso armatis transultare moris erat. SI. NIHIL *deliquerunt*;} si largiti non sunt, ut praeturam adipiscerentur.

ORATIO

VENIO nunc ad M. Catonem; quod est firmamentum, ac robur totius accusationis: qui tamen ita grauis est accusator, & uehemens, ut multo magis eius auctoritatem, quam criminationem pertimescam. in quo ego accusatore, iudices, primum illud deprecabor, ne quid L. Murenae dignitas illius, ne quid exspectatio tribunatus, ne quid totius uitae splendor, & grauitas noceat; denique ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quae ille adeptus est, ut multis prodesse poßet. bis consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperij, Carthaginem, Numantiamq. deleuerat, cum accusauit L. Cottam. erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tanta, quanta in ipso imperio populi R. quod illius opera tenebatur. saepe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottae profuisse. noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quemquam cadere in iudicio, ut nimijs aduersarij uiribus abiectus uideretur. Quid? Ser. Galbam (nam traditum memoriae est) non ne proauo tuo, fortissimo, atque florentissimo uiro, M. Catoni, incumbenti ad eius perniciem, populus R. eripuit? semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus & populus uniuersus, & sapientes, ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. nolo, accusator in iudicium potentiam afferat, non uim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: ualeant haec omnia ad salutem innocentium, ad opem inpotentium, ad auxilium calamitosorum; in periculo uero, & in pernicie ciuium repudientur. nam, si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de caussa iudicasset: iniquam legem, iudices, & miseram condicionem instituet periculis hominum, si existimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo praeiudicio ualere oportere. ego tuum consilium, Cato, propter singulare animi mei de tua uirtute iudicium, uituperare non audeo, nonnulla in re forsitan conformare, & leuiter emendare possim. non multa peccas, inquit ille fortissimo uiro senior magister: sed, si peccas, te regere possum. at ego te uerissime dixerim peccare nihil, neque ulla in re te esse huiusmodi, ut corrigendus potius, quam leuiter inflectendus esse uidea re. finxit enim te ipsa natura ad honestatem, grauitatem, temperantiam magnitudinem animi, iustitiam, ad omnes denique uirtutes magnum hominem, & excelsum. accessit his tot doctrina non moderata, nec mitis, sed, ut mihi uidetur, paullo asperior, & durior, quam aut ueritas, aut natura patiatur. & quoniam non est nobis haec oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agrestium; audacius paullo de studijs humanitatis, quae & mihi, & uobis nota, & iucunda sunt, disputabo. In M. Catone, iudices, haec bona, quae uidemus, diuina, & egregia, ipsius scitote esse propria: quae nonnumquam requirimus, ea sunt omnia non a natura, sed a magistro. fuit enim quidam, summo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorum aemuli Stoici nominantur. huius sententiae sunt, & praecepta eiusmodi: sapientem gratia numquam moueri, numquam cuiusquam delicto ignoscere, neminem

nem misericordem esse, nisi stultum & leuem; uiri non esse, neque exorari, neque placari; solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos; si mendicissimi, diuites; si seruitutem seruiant, reges: nos autem, qui sapientes non sumus, fugitiuos, exsules, hostes, insanos denique esse dicunt; omnia peccata esse paria; omne delictum scelus esse nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum, qui patrem suffocauerit; sapientem nihil opinari, nullius rei paenitere, nulla in re falli, sententiam mutare numquam. haec homo ingeniosissimus M. Cato, auctoribus eruditissimis inductus, arripuit, neque disputandi caussa, ut magna pars, sed ita uiuendi. Petunt aliquid publicani: caue quidquam habeat momenti gratia. supplices aliqui ueniunt miseri, & calamitosi: sceleratus, & nefarius fueris, si quidquam misericordia adductus feceris. fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti ueniam petit: nefarium est facinus ignoscere. at leue delictum est: omnia peccata sunt paria. dixisti quippiam: fixum, & statutum est. non re ductus es, sed opinione: sapiens nihil opinatur. errasti aliqua in re: male dici putat. hac ex disciplina nobis illa sunt. dixi in senatu me nomen consularis candidati delaturum. iratus dixisti: numquam, inquit, sapiens irascitur. at temporis caussa: improbi, inquit, hominis est mendacio fallere; mutare sententiam, turpe est; exorari, scelus; misereri, flagitium. nostri autem illi, (fatebor enim, Cato, me quoque in adolescentia, diffisum ingenio meo, quaesisse adiumenta doctrinae) nostri, inquam, illi, a Platone, & Aristotele, moderati homines, & temperati, aiunt, apud sapientem ualere aliquando gratiam; uiri boni esse, misereri; distincta genera esse delictorum, & dispares poenas; esse apud hominem constantem ignoscendi locum; ipsum sapientem saepe aliquid opinari, quod nesciat; irasci nonnumquam, exorari eundem, & placari; quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare, de sententia decedere aliquando; omnes uirtutes mediocritate quadam esse moderatas. hos ad magistros si qua te fortuna, Cato, cum ista natura detulisset; non tu quidem uir melior esses, nec fortior, nec temperantior, nec iustior, (neque enim esse potes) sed paullo ad lenitatem propensior: non accusares, nullis adductus inimicitijs, nulla lacessitus iniuria, pudentissimum hominem, summa dignitate, atque honestate praeditum: putares, cum in eiusdem anni custodia te atque L. Murenam fortuna posuisset, aliquo te cum hoc reip. uinculo esse coniunctum: quod atrociter in senatu dixisti, aut non dixisses, aut seposuisses, aut mitiorem in partem interpretarere. ac te ipsum, quantum ego opinione auguror, nunc & animi quodam impetu concitatum, & ui naturae atque ingenij elatum, & recentibus praeceptorum studijs flagrantem iam usus flectet, dies leniet, aetas mitigabit. etenim isti ipsi mihi uidentur uestri praeceptores, & uirtutis magistri, fines officiorum paullo longius, quam natura uellet, protulisse, ut, cum ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, consisteremus. nihil ignoueris: immo aliquid, non omnia. nihil gratiae caussa feceris: immo resistito gratiae, cum officium, & fides postulabit. misericordia commotus ne sis: etiam, in dissoluenda seueritate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. in sententia permaneto: enimuero, nisi sententia alia uicerit melior. huiuscemodi Scipio ille fuit, quem non paenitebat facere idem, quod tu; habere eruditissimum hominem, & paene diuinum domi, cuius oratione, & praeceptis, quamquam erant eadẽ ista, quae te delectant, tamen asperior non est factus, sed, ut accepi a senibus, lenissimus. quis uero C. Laelio comior? quis iucundior eodem ex studio isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere haec eadem: sed te domum iam deducam tuam. quemquam ne existimas Catone, proauo tuo, commodiorem, comiorem, moderatiorem fuisse ad omnem rationem humanitatis? de cuius praestanti uirtute cum uere grauiterq. diceres, domesticum te habere dixisti exemplum ad imitãdum. est illud quidem exemplum tibi propositum domi: sed tamen naturae similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quam ad unumquemque nostrum peruenire potuit: ad imitandum uero tam mihi propositum exemplar illud est, quam tibi. sed, si illius comitatem, & facilitatem tuae grauitati, seueritatiq. adsperseris; non ista quidem erunt meliora, quae nunc sunt optima, sed certe condita iucundius.

EXPLANATIO

EXSPECTATIO *tribunatus,*} erat enim tribunus pl. designatus. Plutarchus, & alij. ACCVSAVIT *L. Cottam.*} uide in Diuinatione, in extremo. SER. *Galbam.*} Ser. Sulpicium Galbam, hominem eloquentissimum, accusauit ad populum L. Libo tribunus pl. rogatione in eum lata, quod Lusitanos contra interpositam fidem praetor occidisset. eam rogationem M. Cato Censorius paullo ante mortem suasit. non enim ipse Galbam in iudicium uocauit: & suasionem illam hic Cicero significat subiungens, incumbenti ad eius perniciem. uide in Bruto. DESCENSVRVM *ad accusandum non fuisse,*} proprie, ad accusandum descendere, ut in Diuin. Subito nunc mutata uoluntate ad accusandum descendere. INIQVAM *legem*} simile absurdum illud est, & similiter inducitur, in ep. ad Appium. Sin autem eo genere delectaris, ut, quae tibi in mentem ueniant, alijs attribuas: genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale. INQVIT *ille fortissimo uiro senior magister:*} ex aliqua fortasse tragoedia sumptum, de Chirone Achillem cuius magister fuit, instruente. HVIVS *sententiae sunt, & praecepta eiusmodi;*} expedit Laertium uidere, & Paradoxa Ciceronis. DESVNT *aliquid publicani:*} a senatu: ut cum peteret non multo post, de minuenda uectigalium mercede, quoniam quidem cupiditate prolapsi nimium magno conduxissent. quibus restitit unus, & peruicit Cato. ad Att. lib. I. MALE *dici putat.*} errare enim, sapientis non est. IRATVS *dixisti:*} Dixi, legerem; ut consentiat cum superiore uerbo, Dixi in senatu. TE, *atque L. Murenam*} te tribunum pl. Murenam consulem. ETIAM, *in dissoluenda seueritate:*} sensus, ut opinor, hic est. Fateor: probo: cum praesertim agitur de dissoluenda seueritate. nam, etiam, aduerbium est assentiendi, notum exemplis. SCIPIO *ille,*} Africanus minor, qui Stoico

Panaetio,

Panaetio, doctiſsimo homine, magiſtro uſus eſt. C. LAELIO } qui ſapiens dictus eſt, Africani amiciſsimus. DE. *L. Philippo,* } locus unus ex ijs, quibus, contra ueteres libros, coniecturam libenter ſequor. quis enim hiſtoriae peritus, De L. Philo, non probabit magis, quam, de L. Philippo? Philus doctrina, & ſapientia clarus: itaque coniungitur, item ut hic, cum Scipione, Laelio, Catone in oratione pro Archia. Ex hoc inquit, eſſe hunc numero, quem patres noſtri uiderunt, diuinum hominem, Africanum, ex hoc C. Laelium, L. Furium, modeſtiſsimos homines, & continentiſsimos ex hoc fortiſsimum uirum, & illis temporibus doctiſsimum M. Catonem illum ſenem. Et or. 2. in Rullum: Catones, Phili, Laelij. At de L. Philippo, tamquam ſapiente, & docto, quae loquitur hiſtoria? DE. *C. Gallo* } C. Sulpicio Gallo, clariſsimo uiro, aſtrologiae peritiſsimo, qui de Liguribus triumphauit. in Catone: Mori uidebamus ſtudio paene dimetiendi caeli C. Gallum. Plinius lib. 2. cap. 12. Rationem defectus utriuſque primus Romani generis in uulgus extulit Sulpicius Gallus. Liuius lib. XLIV. C. Sulpicius Gallus, conſulis permiſſu ad concionem militibus uocatis, pronunciauit, nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora ſecunda uſque ad quartam horam noctis Lunam defecturam eſſe. CONDITA } tranſlatum tranſlato reddidit: dixerat enim, Adſperſeris.

ORATIO

*QVARE, ut ad id, quod inſtitui, reuertar, tolle mihi e cauſſa nomen Catonis: remoue, ac praeter mitte auctoritatem, quae in iudicijs aut nihil ualere, aut ad ſalutem debet ualere: congredere mecum criminibus ipſis: quid accuſas, Cato? quid affers in iudicium? quid arguis? ambitum accuſas: non defendo. me reprehendis, quod idem defendam, quod lege punierim: puniui ambitum, non innocentiam: ambitum uero ipſum uel tecum accuſabo, ſi uoles. Dixiſti, S. C. me referente eſſe factum; ſi mercede corrupti obuiam candidatis iſſent, ſi conducti ſectarentur; ſi, gladiatoribus, uulgo locus tributus, & item prandia ſi uulgo eſſent data, contra legem Calpurniam factum uideri. ergo ita ſenatus iudicat, contra legem facta haec uideri, ſi facta ſint: decernit quod nihil opus eſt, dum candidatis morem gerit. nam, factum ſit nec ne, uehementer quaeritur: ſi factum ſit, quin contra legem ſit, dubitare nemo poteſt. eſt igitur ridiculum, quod eſt dubium, id relinquere incertum; quod nemini dubium poteſt eſſe, id iudicare. atque id decernitur omnibus poſtulantibus candidatis: ut ex S. C. neque cuius interſit, neque contra quem ſit, intelligi poſſit. quare doce, a L. Murena illa eſſe commiſſa: tum egomet tibi contra legem commiſſa eſſe concedam. Multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, conſulatum petenti: ſolet fieri. eccui autem non proditur reuertenti? quae fuit iſta multitudo? primum, ſi tibi iſtam rationem non poſſim reddere; quid habet admirationis, tali uiro, aduenienti, candidato conſulari obuiam prodiſſe multos? quod niſi eſſet factum, magis mirãdum uideretur. Quid, ſi etiam illud addam, quod a conſuetudine non abhorret, rogatos eſſe multos? num aut criminoſum ſit, aut mirandum, qua in ciuitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex ultima ſaepe urbe deductum uenire ſoleamus, in ea non eſſe grauatos homines prodire hora tertia in campum Martium; praeſertim talis uiri nomine rogatos? Quid, ſi omnes ſocietates uenerunt? quarum ex numero multi hic ſedent iudices. Quid, ſi multi homines noſtri ordinis, honeſtiſſimi? quid, ſi illa officioſiſſima, quae neminem patitur non honeſte in urbem introire, tota natio candidatorum? ſi denique ipſe accuſator noſter Poſtumius obuiam cum bene magna caterua ſua uenit? quid habet iſta multitudo admirationis? omitto clientes, uicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies uenerat: hoc dico, frequentiam in iſto officio gratuitam non modo dignitati nullius umquam, ſed ne uoluntati quidem defuiſſe. at ſectabantur multi: doce, mercede; concedam eſſe crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? quid opus eſt, inquit, ſectatoribus? a me tu id quaeris? quid opus ſit eo, quo ſemper uſi ſumus? homines tenues unum habent in noſtrum ordinem aut promerendi, aut referendi beneficij locum, hanc in noſtris petitionibus operam, atque aſſectationem. neque enim fieri poteſt, neque poſtulandum eſt a nobis, aut ab equitibus R. ut ſuos neceſſarios candidatos ſectentur totos dies: a quibus ſi domus noſtra celebratur, ſi interdum ad forum deducimur, ſi uno baſilicae ſpatio honeſtamur, diligenter obſeruari uidemur, & coli. tenuiorum, & non occupatorum amicorum eſt iſta aſſiduitas, quorum copia bonis, & beneficis deeſſe non ſolet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officij, Cato: ſine eos, qui omnia a nobis ſperant, habere ipſos quoque aliquid, quod nobis tribuere poſſint. ſi nihil erit praeter ipſorum ſuffragium, tenue eſt, ſi, ut ſuffragentur: nihil ualent gratia: ipſi denique, ut ſolent loqui, non dicere pro nobis, non ſpondere, non uocare domum ſuam poſſunt: atque haec a nobis petunt omnia; neque ulla re alia, quae a nobis conſequuntur, niſi opera ſua compenſari putant poſſe. itaque & legi Fabiae, quae eſt de numero ſectatorum, & S. C. quod eſt L. Caeſare conſule factum, reſtiterunt. nulla eſt enim poena, quae poſſit obſeruantiam tenuiorum ab hoc uetere inſtituto officiorum excludere. At ſpectacula ſunt tributim data, & ad prandium uulgo uocati. Etſi hoc factum a Murena omnino, iudices, non eſt, ab eius amicis autem more & modo factum eſt: tamen admonitus re ipſa recordor quantum hae quaeſtiones in ſenatu habitae punctorum nobis, Serui, detraxerint. quod enim tempus fuit, aut noſtra, aut patrum noſtrorum memoria, quo haec ſiue ambitio eſt, ſiue liberalitas, non fuerit, ut locus & in Circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? haec homines tenuiores primum nedum qui ea ſuis tribulibus uetere inſtituto aſſequebantur **

Deſunt nonnulla.

praefectum fabrum ſemel locum tribulibus ſuis dediſſe: quid ſtatuent in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium cauſſa compararunt? haec omnia ſectatorum, ſpectaculorum, prandiorum item crimina a multitudine in tuam nimiam diligentiam, Serui, coniecta ſunt:

sunt: in quibus tamen Murena ab senatus auctoritate defenditur. quid enim? senatus num, obuiam prodire, crimen putat? non, sed mercede: conuince. num sectari multos? non, sed, conductos: doce. num locum ad spectandum dare, aut ad prandium inuitare? minime, sed uulgo, passim. quid est uulgo? uniuersos. non igitur, si L. Natta, summo loco adolescens, qui & quo animo iam sit, & qualis uir futurus sit, uidemus, in equitum centurijs uoluit esse, & ad hoc officium necessitudinis, & ad reliquum tempus gratiosus, id erit eius uitrico fraudi, aut crimini: nec, si uirgo Vestalis, huius propinqua, & necessaria, locum suum gladiatorium concessit huic, non & illa pie fecit, & hic a culpa est remotus. omnia haec sunt officia necessariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum.

ORATIO

GLADIATORIBVS,} eum gladiatores populo dantur. ROGATOS} ut in campum Martium aduenienti ex prouincia Murenae obuiam prodirent. DEDVCTVM} in campum, honorem aliquem petentibus infimorum hominum filijs. SOCIETATES} publicanorum. TOTA *natio candidatorum*?} praetorij candidati, aedilicij, quaestorij, alij. NON *modo dignitati*} officium illud non modo propter dignitatem eius praestatur, cui obuiam proditur, sed uoluntati etiam interdum, non dignitati, tribuitur. VNO *basilicae spatio*} cum spatiamur in basilica, uel semel. non modo iterum & saepe. SI. VT *suffragentur*.} hoc mihi uidetur abundare. nihil enim post illud requiritur: Si nihil erit praeter ipsorum suffragium, tenue est. RESTITERVNT.} parere noluerunt. MODO} modice. TRIBVTIM} non omnibus tribubus, sed Murenae tribulibus. infra: Vt locus daretur amicis, & tribulibus. Et locum tribulibus suis dedisse. DATA,} Circensibus ludis in Circo, gladiatoribus in foro. PVNCTORVM} suffragiorum. quorum numerus post comitia punctis excipiebatur. pro Plancio: Nonnullas tribus punctis paene totidem tulerunt. quod imitatus dixit Horatius: Omne tulit punctū, qui miscuit utile dulci. TOTAS *tabernas*} ut ex ijs ludos spectare posset. A. MVLTITVDINE} ab ijs, qui suffragia comitijs centuriatis tulerunt. IN. TVAM *nimiam diligentiam coniecta sunt*:} non in Murenae culpam. Videt populus, nimium te diligentem in his criminibus fuisse, Murenam tamen exper tem culpae putat. AB. SENATVS *auctoritate*} qui non decreuit crimen esse, eum obuiam prodi tur, aut eum sectantur multi, sed cum proditur mercede, & mercede item sectantur multi. SED *uulgo, passim.*} quod a Murena commissum non est. tantum enim L. Natta, Murenae priuignus, equitum centurijs prandium dedit, non tam, ut hoc munere uitrico suo Murenae prodesset, quam ut ipse ad reliquum tempus gratiosus esse posset. in quo munere si crimen esset, non id Murenae, qui non dedit, fraudi, aut crimini deberet esse. L. NATTA,} Nattae, Pinarij sunt: ut lib. 2. de Diuin. Titius lib. IV. Fasti Capitolini anno urbis CCCXC. Hic est L. Natta, qui postea pontifex fuit, quoque praceunte, & postem tenente, P. Clodius tribunus pl. cic. Ciceronis domum consecrauit. de quo sic in oratione pro domo: Quem ego tamen credo, si est ortus ab illis, quos, memoriae proditum est, ab ipso Hercule, perfuncto iam laboribus, sacra didicisse, in uiri fortis aerumnis non ita crudelem fuisse, ut in uiui, & iam spirantis caput, bustum suis manibus imponeret. Subiungitq. paullo post: Viderat ille Murenam, uitricum suum, consulem designatum, ad me consulem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre. ADOLESCENS,} non senator, sed adhuc eques Romanus, ideo centurias equitum ad prandium inuitauit. AD. HOC *officium necessitudinis*,} ad populum pro uitrico suo Murena rogandum: quod necessitudinis, & propinquitatis officium est. FRAVDI,} damno. AVT *crimini*:} quod est grauius. VIRGO *Vestalis*,} eum alijs priuilegijs, tum hoc Vestales Virgines fruebantur, ut, eum gladiatores pugnarent, spectare possent. VERVM *esse*,} pro aequum esse, de quo iam diximus.

ORATIO

AT enim agit mecum austere, & Stoice, Cato: negat uerum esse, allici beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magistratibus mandandis corrumpi uoluptatibus oportere. ergo, ad cenam petitionis caussa si quis uocat, condemnetur. quippe, inquit: tu mihi summum imperium, summam auctoritatem, tu gubernacula reip. petas fouendis hominum sensibus, & deleniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum lenocinium, inquit, a grege delicatae iuuentutis, an orbis terrarum imperium a populo R. petebas? Horribilis oratio: sed eam usus, uita, mores, ciuitas ipsa respuit. neque tamen Lacedaemonij, auctores istius uitae, atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt, neque uero Cretes, quorum nemo gustauit umquam cubans, melius, quam Romani homines, qui tempora uoluptatis, laborisq. dispertiunt, resp. suas retinuerunt: quorum alteri uno aduentu nostri exercitus deleti sunt; alteri, nostri imperij praesidio, disciplinam suam, legesq. conseruant. Quare noli, Cato, maiorum instituta, quae res ipsa publica, quae diuturnitas imperij comprobat, nimium seuera oratione reprehendere. Fuit eodem ex studio uir eruditus apud patres nostros, & honestus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus Africani, patrui sui, nomine populo R. daret, rogatus est a Maximo, ut triclinium sterneret, cum esset Tubero eiusdem Africani sororis filius. atque ille, homo eruditissimus, ac Stoicus, strauit pelliculis haedinis lectulos Punicanos, & exposuit uasa Samia: quasi uero esset Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honestaretur: quem cum supremo eius die Maximus

mus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quod ille uir in hac rep. potissimum natus esset: necesse enim fuisse, ibi esse terrarum imperium, ubi ille esset. huius in morte celebranda grauiter tulit populus R. hanc peruersam sapientiam Tuberonis: itaque homo integerrimus, ciuis optimus, cum esset L. Paulli nepos, P. Africani, ut dixi, sororis filius, his haedinis pelliculis praetura deiectus est. odit populus R. priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit: non amat profusas epulas, sordes & inhumanitatem multo minus: distinguit rationem officiorum, ac temporum, uicissitudinem laboris, ac uoluptatis.

EXPLANATIO

DELICATAE *iuuentutis,*} ad coenam uocatae. IN *robore accumbunt,*} cum nos accumbamus in lectis. TEMPORA *uoluptatis,*} malunt enim cum uoluptate, quam, ut Lacedaemonij, & Cretes, cum labore cibum capere. VNO *aduentu nostri exercitus*} de Creticus loquitur: quos Q. Metellus, qui cum Q. Hortensio consul fuit, ingentibus praelijs intra triennium, ut ait Eutropius, debellauit, & ex ea insula triumphum duxit, Cretici cognomen adeptus. Oratorie minuit rem Cicero, cum ait, uno aduentu nostri exercitus deleti sunt. nam & diu, nec sine discrimine pugnatum est. Posset tamen aliquis interpretari, Vno aduentu, quod exercitus Metelli bellum confecit: ut in eam insulam alios postea exercitus mittere, quod Mithridatico bello contigit, necesse non fuerit. In qua re non est omittendum, nondum triumphasse Metellum, cum haec Cicero diceret, impeditum paucorum inuidia: triumphasse autem anno sequenti, Silano, & Murena cos. quod Velleius, Eutropiusq. docent. DISCIPLINAM *suam,*} antiquissimam, a Lycurgo cum legibus acceptam. CONSERVANT.} ut socij nostri, quibus inferre bellum nemo audet. EODEM *ex studio*} e Stoica disciplina. ET *honestus homo, & nobilis,*} non solum honesto loco natus, uerum etiam nobilis. Q. TVBERO} Aeliae gentis. Q. MAXIMVS} Q. Fabius Maximus, Paulli Aemilij nepos, qui postea Allobrogicus appellatus est. VT *triclinium sterneret,*} ut epulum populo daret in Capitolio, ante caellam Iouis. Triclinium posuit pro lectis in triclinio poni solitis. infert enim: strauit pelliculis haedinis lectulos Punicanos. Sic & Plinius triclinia aerata, pro lectos aeratos appellauit lib. XXXIV. c. 3. LECTVLOS *Punicanos,*} similes ijs, quibus olim Phoenices utebantur. ij lignei erant, ut lib. XV. ep. ad Lucilium docet Seneca. Plinius infra Deliacam speciem Punicam ponit lib. XXXIII. c. 2. VASA. *Samia*} fictilia: ut idem Seneca. Offendit populum R. Tubero, dum e Stoicorum instituto splendorem, & magnificentiam contemnit, in tribus rebus, lectulis ligneis, pellibus haedinis, uasibus fictilibus: cum alij lectos aeratos, eburneos, argenteos etiam pretiosa ueste sternere solerent, exponere autem non fictilia uasa, sed Corinthia, uel Deliaca, ad gratiam populi colligendam. HIS *haedinis pelliculis*} cum ludibrio dictum: ut simul Stoicum Catonem irrideret. VOLVPTATIS.} Voluptas autem populi quaerenda fuit in illo epulo, quo diuini hominis Africani mors honestabatur.

ORATIO

NAM, quod ais nulla re allici hominum mentes oportere ad magistratum mandandum, nisi dignitate: hoc tu ipse, in quo summa est dignitas, non seruas. cur enim quemquam, ut studeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi praesis, ut committam ego me tibi? quid tandem? istuc me rogari oportet abs te, an te potius a me, ut pro mea salute laborē, periculumq. suscipias? quid, quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis. nam, si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est; turpe est eos notiores esse seruo tuo, quam tibi: sin etiam noris; tamen per monitorem appellandi sunt? cur non ante petis, quam insusurrauit? aut quid, cum admoneris, tamen, quasi tute noris, ita salutas? quid, posteaquam es designatus, multos salutas negligentius? haec omnia ad rationem ciuitatis si dirigas, recta sunt; sin perpendere ad disciplinae praecepta uelis, reperiantur prauissima. quare nec plebi R. eripiendi fructus isti sunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum, quae omnia maiores nostri comparauerunt: nec candidatis ista benignitas adimenda est, quae liberalitatem magis significat, quam largitionem. At enim te ad accusandum resp. adduxit. Credo, Cato, te isto animo, atque ea opinione uenisse: sed tu imprudentia laberis: ego, quod facio, iudices, cum amicitiae dignitatisq. L. Murenae gratia facio, tum me pacis, otij, concordiae, libertatis, salutis, uitae denique omnium uestrum caussa facere clamo, atque obtestor. Audite, audite consulem, iudices: nihil dicam arrogantius: tantum dicam, totos dies, atque noctes de rep. cogitantem. usque eo L. Catilina remp. despexit, atque contempsit, ut ea copia, quam secum eduxit, se hanc ciuitatem oppressurum arbitraretur? latius patet illius sceleris contagio, quam quisquam putat; ad plures pertinet: intus, intus, inquam, est equus Troianus, a quo numquam, me consule, dormientes opprimemini. Quaeris a me, quid ego Catilinam metuam? nihil; & curaui, ne quis metueret: sed copias illius, quas hic uideo, dico esse metuendas: nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinae, quam isti, qui illum exercitum deseruisse dicuntur: non enim deseruerunt, sed ab illo in speculis, atque insidijs relicti, in capite, atque in ceruicibus nostris restiterunt. hi & integrum consulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cum reip. salute coniunctum, deijci de urbis praesidio, & de custodia ciuitatis uestris sententijs deturbari uolunt. quorum ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compressi etiam domi meae saepe, iudices; his uos si alterum consulem tradideritis, plus multo erunt uestris sententijs, quam suis gladijs consecuti. magni interest, iudices, id quod ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, esse Kal. Ian. in

rep.

rep. duos consules. nolite arbitrari, mediocribus consilijs, aut usitatis uitijs, aut lege improba, aut perniciosa largitione, auditum aliquando aliquod malum reip. quae ri... sunt in hac ciuitate consilia, iudices, urbis delendae, ciuium trucidandorum, nominis R. extinguendi atque haec ciues, ciues, inquam (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua & cogitant, & cogitauerunt. horum ego quotidie consilijs occurro, audaciam debilito, sceleri resisto. sed uos moneo, iudices: in exitu est iam meus consulatus: nolite mihi subtrahere uicarium meae diligentiae: nolite adimere eum, cui remp. cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendendam. atque ad haec mala, iudices, quid accedat aliud, non uidetis? te, te appello, Cato: nonne prospicis tempestatem anni tui? iam enim hesterna concione intonuit uox perniciosa designati tribuni collegae tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt, qui te ad tribunatus petitionem uocauerunt. omnia, quae per hoc triennium agitata sunt iam ab eo tempore, quo a L. Catilina, & Cn. Pisone initum consilium senatus interficiendi scitis esse, in hos dies, in hos menses, in hoc tempus erumpunt. qui locus est, iudices, quod tempus, qui dies, quae nox, cum ego non ex istorum insidijs ac mucronibus non solum meo, sed multo etiam magis diuino consilio eripiar, atque euolem? neque isti me meo nomine interfici, sed uigilantem consulem de reip. praesidio demouere uolunt. nec minus uellent, Cato, te quoque aliqua ratione, si possent, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. uident, quantum in te sit animi, quantum ingenij, quantum auctoritatis, quantum reip. praesidij. sed cum consulari auctoritate, & auxilio spoliatam uim tribuniciam uiderint; tum se facilius inermem, & debilitatum te oppressuros arbitrantur. nam, ne sufficiatur consul, non timent: uident in tuorum potestate collegarum fore: sperant sibi Silanum, clarum uirum, sine collega, te sine consule, remp. sine praesidio obijci posse. his tantis in rebus, tantisq. in periculis, est tuum, M. Cato, qui non mihi, non tibi, sed patriae natus es, uidere quid agatur, retinere adiutorem, defensorem, socium in rep. consulem non cupidum, consulem, quod maxime tempus hoc postulat, fortuna constitutum ad amplexandum otium, scientia ad bellum gerendum, animo, & usu ad quod uelis negotium. quamquam huiusce rei potestas omnis in uobis sita est, iudices: totam remp. uos in hac caussa tenetis, uos gubernatis. si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum, quos secum eduxit, hac de re posset iudicare, condemnaret L. Murenam: si interficere posset, occideret. petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio resp. ut minuatur contra suum furorem imperatorum copia, ut maior facultas tribunis pl. detur, depulso aduersario, seditionis ac discordiae concitandae. idem ne igitur delecti amplissimis ex ordinibus honestissimi atque sapientissimi uiri iudicabunt, quod ille importunissimus gladiator, hostis reip. iudicaret? mihi credite, iudices, in hac caussa non solum de L. Murenae, uerum etiam de uestra salute sententiam feretis. in discrimen extremum uenimus: nihil est iam, unde nos reficiamus, aut ubi lapsi resistamus. non solum minuenda non sunt auxilia, quae habemus; sed etiam noua, si fieri possit, comparanda. hostis est enim non apud Anienem, quod bello Punico grauissimum uisum est, sed in urbe, in foro, (dij immortales, sine gemitu hoc dici non potest) non nemo etiam in illo sacrario reip. in ipsa, inquam, curia non nemo hostis est. dij faxint, ut meus collega, uir fortissimus, hoc Catilinae nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus, uobis bonisq. omnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum resp. periculum parturit consilio discutiam, & comprimam. sed quid tandem fiet, si haec elapsa de manibus uostris in eum annum, qui consequitur, redundarint? unus erit consul, & is non in administrando bello, sed in sufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri sint,

Desunt nonnulla.

illa pestis immanis, importuna Catilinae prorumpet: qua minatur, in agros suburbanos repente aduolabit: uersabitur in castris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris uastitas: omni autem in sede, ac loco ferrum, flammamq. metuemus: quae iamdiu comparantur: eadem ista omnia, si ornata suis praesidijs erit resp. facile & magistratuum consilijs, & priuatorum diligentia opprimentur.

EXPLANATIO

VT MIHI *praesis,*} cum eris in magistratu. NOMENCLATOREM?} seruum, cui ciuium omnium nomina nota erant, eaq. domino suo candidato, ut is suo quemque nomine salutaret, insusurrabat in campo. AD *rationem ciuitatis*} ad morem ciuitatis. DISCIPLINAE} Stoicae. VSQVE *eo L. Catilinam*} quorsum hoc? ut ostendat, quamquam egressus Catilina sit, reip. tamen a socijs eius, qui in urbe remanserint, uehementer timendum: itaque non esse priuandam optimi consulis custodia. infra: Hi & integrum consulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cum reip. salute coniunctum, deijci de urbis praesidio, & de custodia ciuitatis uestris sententijs deturbari nolunt. EQVVS *Troianus,*} in quo latent, qui caedem ciuibus, urbi flammam inferunt. QVID *ego Catilinam metuam?*} iam egressum. Cur ideo uis absolui Murenam, aiebat Cato, quia bonus imperator? an Catilinam, cum paucis egressum, times? INTEGRVM *consulem,*} malis consilijs non infectum. NATVRA, *& fortuna*} qui & ipse per se bene animatus in remp. est, &, ut fit, fortuna etiam adducitur: res enim nouas quaerunt, qui mala fortuna utuntur. infra: Consulem, quod maxime tempus hoc postulat, fortuna constitutum ad amplexandum otium. IN *campo,*} Catilina consulatum petente. Supra: His tamen rebus commotus, & quod homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci a Catilina sciebam, descendi in campum cum firmissimo praesidio fortissimorum uirorum, & cum illa lata, insigniq. lorica. Et or. 1. in Catil. Cum proximis comitijs consularibus me consulem in campo, & competitores tuos interficere uoluisti; compressi tuos nefarios conatus amicorum praesidio, & copijs. IN FORO,} ab ijsdem petitus.

ETIAM *domi meae,* } cum ad me, misſi a Catilina, uenerunt, ut ſpecie ſalutationis me interficerent. or. I. in Catil. ID, QVOD *ego, multis repugnantibus, egi, atque perfeci,* } habitis comitijs, quae multi protrahebant, id ſpectantes, ut, praeſidio cuſtodiaq. conſulum initio ſequentis anni carente rep. facilius eam inteſtini hoſtes, nullo contra reſiſtente, opprimerent. INTONVIT *uox perniciosa* } pro coniuratis contra remp. DESIGNATI *tribuni pl.* } Non dubito, quin haec in Metellum Nepotem conferantur. qui cum ſe hoc anno tribunatum pl. eſſe petiturum profiteretur, M. Cato, male de illo ſentiens, tribunatum & ipſe, ut eius perdita conſilia frangeret, petere uoluit. quod cum Plutarchus, tum Cicero ipſe docet ſequentibus uerbis: Contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt, qui te ad tribunatus petitionem uocauerunt. Improbi animi ſignum illud hic Metellus, magiſtratum ingreſſus, primum dedit, cum pridie Kal. Ian. abeuntem magiſtratu Ciceronem concionis habendae poteſtate priuauit, dicendi poteſtatem ei fieri negans oportere, qui in alios animaduertiſſet indicta cauſſa ep. 2. lib. v. in Piſonem, & apud Plutarchum. AB *eo tempore,* } ab extremo die conſulatus Lepidi, & Tulli. or. I. in Catil. Poteſt ne tibi huius uitae lux, Catilina, aut huius caeli ſpiritus eſſe iucundus, cum ſcias horum eſſe neminem, qui neſciat te pridie Kal. Ian. Lepido, & Tullo coſ. ſtetiſſe in Comitio cum telo? manum, conſulum & principum ciuitatis interficiendorum cauſſa parauiſſe? EX *iſtorum inſidijs, ac mucronibus* } hinc illa exclamatio or. 4. in Catil. Ego ſum ille conſul, P. C. cui non forum, in quo omnis aequitas continetur; non campus, conſularibus auſpicijs conſecratus; non curia, ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique haec ſedes honoris, ſella curulis, unquam uacua mortis periculo, atque inſidijs fuit. VIDENT *in tuorum poteſtate collegarum fore:* } tacite ſignificat non optime ſperare ſe de tribunis pl. uno Catone excepto. nam ſi, Murena damnato, ne conſul ſufficiatur, non timent, id fore uidentes in tribunorum pl. poteſtate: nimirum uoluntatem eorum habent cognitam: qui, ſi alter conſul Silanus comitia conſularia habere uoluerit, obſiſtent, uel interceſsione, uel auſpicijs, uel quacumque ratione. Pertinet ad hanc ſententiam, quod paullo ante dictum eſt: Iam enim heſterna concione intonuit uox pernicioſa deſignati tribuni, collegae tui. Et quod infra de Catilina ſubijcitur. Petuntur illius rationes, ut orbetur auxilio reſp. ut minuatur contra ſuum furorem imperatorum copia, ut maior facultas tribunis pl. detur, depulſo aduerſario, ſeditionis ac diſcordiae concitandae. Et illud: Vnus erit conſul, & is non in adminiſtrando bello, ſed in ſufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impediturι ſint. SILANVM, } quem Cato, ſororis ſuae uirum, accuſare de ambitu noluit, cum tamen ante comitia in concione iuraſſet, ſeſe omnium qui largitionem feciſſent, accuſatorem fore. Plutarchus. NON *cupidum,* } rerum nouarum. QVAMQVAM *huiuſce rei poteſtas omnis in nobis ſita eſt,* } correctio: quia nimium Catoni tribuere uiſus eſt. IN *campo exercitus,* } Catilinae ſocij, cum Silanus collegae ſufficiendo comitia habebit. ORNATA } inſtructa: ut ornare claſſem, prouinciam. PRIVATORVM } in quibus ipſe erit. nam de ſe potiſsimum, non dubito, quin hoc dicat.

O R A T I O

QVAE *cum ita ſint, iudices, primum reip. cauſſa, qua nulla res cuiquam potior debet eſſe, uos pro mea ſumma, & uobis cognita in remp. diligentia moneo, pro auctoritate conſulari hortor, pro magnitudine periculi obteſtor, ut otio, ut paci, ut ſaluti, ut uitae ueſtrae, & ceterorum ciuium conſulatis: deinde ego fidem ueſtram, uel defenſoris, & amici officio adductus, oro, atque obſecro, iudices, ut ne hominis miſeri, et cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murenae recentem gratulationem noua lamentatione obruatis. modo maximo beneficio populi R. ornatus, fortunatus uidebatur, quod primus in familiam ueterem, primus in municipium antiquiſſimum conſulatum attuliſſet: nunc idem ſqualore ſordidus, confectus morbo, lacrumis, ac maerore perditus, ueſter eſt ſupplex, iudices, ueſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, ueſtram poteſtatem, ac ueſtras opes intuetur. nolite, per deos immortales, iudices, hac eum re, qua ſe honeſtiorem fore putauit, etiam ceteris ante partis honeſtatibus, atque omni dignitate, fortunaq. priuare. atque ita uos Murena, iudices, orat, atque obſecrat: ſi iniuſte neminem laeſit; ſi nullius aures, uoluntatem ue uiolauit; ſi nemini, ut leuiſſime dicam, odio nec domi, nec militiae fuit; ſit apud uos modeſtiae locus; ſit demiſſis hominibus perfugium; ſit auxilium pudori. miſericordiam ſpoliatio conſulatus magnam habere debet, iudices: una enim eripiuntur cum conſulatu omnia. inuidiam uero his temporibus habere conſulatus ipſe nullam poteſt. obijcitur enim concionibus ſeditioſorum, inſidijs coniuratorum, telis Catilinae: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiam ſolus opponitur. quare, quid inuidendum Murenae, aut cuiquam noſtrum ſit in hoc praeclaro conſulatu, non uideo, iudices: quae uero miſeranda ſunt, ea & mihi ante oculos uerſantur, & uos uidere, & perſpicere poteſtis. Si, quod Iuppiter omen auertat, hunc ueſtris ſententijs afflixeritis, quo ſe miſer uertet? domum ne? ut eam imaginem clariſſimi uiri parentis ſui, quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia, lugentemq. uideat? an ad matrem? quae miſera modo conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſolicita eſt, ne eundem paullo poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat. ſed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua poena legis & domo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine, conſpectuq. priuat. ibit igitur in exſilium miſer? quo? ad orientis ne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? at habet magnum dolorem, unde cum honore deceſſeris, eodem cum ignominia reuerti. an ſe in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia tranſalpina, quem nuper ſummo cum imperio libentiſſime uiderit, eundem lugentem, maerentem, exſulem uideat? in ea porro pro-*

uincia

nincia quo animo C. Murenam fratrem suum adspiciet? qui huius dolor? qui illius maeror erit? quae utriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunae, atque sermonis? quod, quibus in locis, paucis ante diebus, factum esse consulem Murenam nuncij, litteraeq. celebrassent, & unde hospites, atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eo accedat ipse nuncius suae calamitatis. Quae si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima mansuetudine, & misericordia uestra, iudices; conseruate populi R. beneficium, reddite reip. consulem. date hoc ipsum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiae, date etiam Lanuuio, municipio honestissimo, quod in hac caussa frequens, maestumq. uidistis: nolite a sacris patrijs Iunonis Sospitae, cui omnes consules facere necesse est, domesticum, & suum consulem potissimum auellere. quem ego uobis, si quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, consul consulem, iudices, ita commendo, ut cupidissimum otij, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic coniurationi, quae nunc remp. labefactat, futurum esse promittam, & spondeam.

EXPLANATIO

FIDEM *uestram uel defensoris,*} hic mihi suspicionem mendi narietas affert antiqnorum exemplarium. in duobus, Vestram, abest: in altero legitur, Fide in uos defensoris: unum cum peruulgatis libris consentit. placeret, Fide defensoris, & amici officio adductus. fides enim proprie defensoris est, officium amici. Quid porro fidem hic iudicum orare opus est? quale autem uidetur, (ut uerba quoque consideremus) fidem uestram oro? Quae si parum aut nihil habent momenti, dissensio certe ueterum librorum contemnenda non uidetur. IN *municipium antiquissimum*} Lanuuium: ut in extrema oratione. DEMISSIS} qui efferri superbia non solent, qualem se Murena praebuit in omni uita. IN *hoc praeclaro consulatu,*} quem praeclarum esse quiddam homines opinantur: cum tamen plena res laboribus, curis, periculisq. sit. QVO *se uertet? domum ne?*}. locus ad commouendam misericordiam aptissimus, ut ille C. Gracchi lib. III. de Orat. Quo me miser conferam? in Capitolium ne? at fratris sanguine redundat. an domum? matrem ne ut miseram, lamentantemq. uideam, & abiectam? Hoc de genere plura diximus lib. v. in Verr. in eo loco: Quo confugient socij? quē implorabunt? qua spe deniqueq, ut uiuere uelint, tenebuntur, si uos eos deseritis? ad senatum deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non senatoriũ. Ad populum Romanum confugient? facilior est caussa populi. LVGENTEMQ.} pro, Lugenti similem. Oratoria licentia. imago enim non luget. NOVA *poena legis*} decem annorum exsulium irrogabat lex, hoc anno ab ipso lata Cicerone consule. LEGATVS} L. Luculli, bello Mithridatico. IN *contrariam partem terrarum*}. occidentem uersus. C. MVRENAM} quem decedens Lucullus prouinciae praeposuit, ut Cicero Ciliciae C. Coelium Caldum. FORTVNAE,} paucis diebus a summa laetitia ad summam miseriam conuersa. SERMONIS?} inter homines prouinciales. CELEBRASSENT,} peruulgassent, multis notum fecissent. nam, celebrare, frequentiam significat. itaque celebris locus opponitur deserto: &, Domus celebratur, ob conuentum multorum, alibi Cicero dixit. PVDORI,} quem supra quoque in Murena laudauit, Sit apud uos modestiae locus. sit demissis hominibus perfugium: sit auxilium pudori. GENERI, *& familiae,*} latius patet genus, quam familia. plures enim eiusdem generis familiae esse possunt: ut Pulchrorum, Neronum, Marcellorum familiae, Claudij generis: Scipionum, Lentulorum, Dolabellarum, Sullarum, Merularum, aliorum familiae, Cornelij. Generi igitur, Licinio: familiae, Murenarum. DATE *etiam Lanuuio, municipio honestissimo,*} libentius lego cum tribus antiquis Maffeiorum libris, Lanuuio municipio honestissimo: quidam libri mendose, Lauinio: cum Iuno Sospita Lanuuij, non Lauinij, coleretur. VIDISTIS:} non, quod abijssent municipes ante quam sententiae ferrentur: sed uidistis, dum caussa ageretur. alloquitur enim iudices in exitu iudicij, cum sententias de reo laturi iam essent. PATRIIS} quae in eius patria Lanuuio Iunoni Sospitae fiunt. IVNONIS *Sospitae,*} non Lanuuij solum, uerum etiam Romae delubrum Sospitae Iunonis fuit, auctore P. Victore. de Lanuuina autem Iunone Liuius lib. IIX. & XL. Ouidius lib. I. Fast. Silius lib. XIII. Simulacrum eius fingi solitum cum pelle caprina, & hasta, & scuto, & calceis repandis, ostendit Cicero lib. I. de Nat. de. FACERE} sacra facere: uetere loquendi more. AVELLERE} ab inuita. gratius enim ei, si sacra sua facientem uideat domesticum, suumq. consulem, quam si ceteros omnes consules, qui quotannis ei facere consueuerunt. NECESSE *est,*} more a maioribus accepto. MOMENTI} tenuiter dixit: cur enim commendatio cuiusquam ualeat apud iuratos iudices? auxit igitur subiungens, Auctoritatis. aequum est enim, auctoritatis habere aliquid consulem de consulis innocentia confirmantem. CVPIDISSIMVM *otij,*} & natura, & fortuna: natura, quia bonus: fortuna, quia statu optimo: quo qui sunt, ijs mutatio rerum odio est. propterea dixit supra, fortuna constitutum ad amplexandum otium: & paullo ante, Natura, & fortuna cum reip. salute coniunctum. CONTRA *seditionem,*} tribuniciam. fauere enim, qui tribuni pl. designati erant, Catilinae consilijs, iam demonstrauimus. IN *bello,*} quod cum Catilina gerebatur. aliud enim bellum significari non potest: & quaecumque hic Cicero de Murena promittit, ac spondet, nullam in partem, nisi ad Catilinam, eiusq. coniurationem, spectant. LABEFACTAT,} perturbat, ut ipsa resp. talem plane consulem requirere uideatur, qualem ego uobis futurum esse Murenam promitto, ac spondeo.

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . L . VALERIO . FLACCO
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

ACCVSATVM *a P. Laelio L. Flaccum de repetundis ex Asia, cui triennium post praeturam praefuerat, Cicero defendit. Tota fere defensio ex confutatione testium Asiaticorum, & Graecorum, qui Flaccum oppugnabant, & ex ipsius Flacci superiore uita, magnisq. erga remp. meritis constat. Egit eandem caussam & Q. Hortensius: de quo sic in oratione: De hoc teste, totoque Mithridatico crimine disseruit subtiliter & copiose Q. Hortensius. Et ep. ult lib. 2. ad Att. Hortensius quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci praetura, & de illo tempore Allobrogum diceret. Atque ex illa quidem epistola, accusatum esse Flaccum, Caesare & Bibulo cos. satis intelligitur: quod historiae quoque ratio docet. nam cum praetor Flaccus fuerit Cicerone consule, triennium autem Asiam rexerit, quod ipsa ostendit oratio: quis non uidet, eius accusationem in Caesarem & Bibulum consules incidere?*

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. L. VALERIO. FLACCO
ORATIO. XXIV.

CVm in maximis periculis huius urbis atque imperij, grauissimo, atque acerbiss.mo reip. casu, socio, atque adiutore consiliorum, periculorumq. meorum L. Flacco caedem a uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatem a templis, delubris, urbe, Italia depellebam, sperabam, iudices, honorum potius L. Flacci me adiutorem futurum, quam miseriarum deprecatorem. quod enim esset praemium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriae gentis in liberanda patria laudem prope quingentesimo anno reip. retulisset. sed, si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hostis, aut laudis inuidus exstitisset; existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitae, nullo tamen cum periculo, quam sapientissimorum & lectiss.morum uirorum iudicium esse subeundum. etenim, quibus auctoribus, & defensoribus omnium tum salus esset non ciuium solum, uerum etiam gentium defensa, ac retenta, neminem umquam putaui per eos ipsos periculum huius fortunis, atque insidias creaturum. quod si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: numquam tamen existimaui, iudices, D. Laelium, optimi uiri filium, optima ipsum spe praeditum, summae dignitatis, eam suscepturum accusationem, quae sceleratorum ciuium potius odio, & furori, quam ipsius uirtuti, atque institutae adolescentiae conueniret. etenim, cum a clarissimis uiris iustissimas inimicitias saepe cum bene meritis ciuibus depositas esse uidissem, non sum arbitratus quemquam amicum reip. posteaquam L. Flacci amor in patriam perspectus esset, nouas huic inimicitias, nulla accepta iniuria, denunciaturum. sed, quoniam, iudices, multa nos & in nostris rebus, & in rep. fefellerunt: ferimus ea, quae sunt ferenda; tantum a uobis petimus, ut omnia reip. subsidia, totum statum ciuitatis, omnem memoriam temporum praeteritorum, salutem praesentium, spem reliquorum in uestra potestate, in uestris sententijs, in hoc uno iudicio positam esse, & defixam putetis. si umquam resp. consilium, grauitatem, sapientiam, prouidentiam iudicum implorauit, hoc tempore, hoc, inquam, tempore implorat. non estis de Lydorum, aut Mysorum, aut Phrygum, qui huc compulsi concitatiq. uenerunt, sed de uestra rep. iudicaturi, de ciuitatis statu, de communi salute, de spe bonorum omnium, si qua reliqua est etiam nunc, quae fortium ciuium mentes, cogitationesq. sustentet. omnia alia perfugia bonorum, praesidia innocentium, subsidia reip. consilia, auxilia, iura ceciderunt. quem enim alium appellem? quem obtester? quem implorem? senatum ne? at is ipse auxilium petit a uobis, & confirmationem auctoritatis suae uestrae potestati permissam esse sentit. an equites R.? iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum omnibus senseritis. an populum R.? at is quidem omnem suam de bonis potestatem tradit uobis. quamobrem nisi hoc loco, nisi apud uos, nisi per uos, iudices, non auctoritatem, quae amissa est, sed salutem nostram, quae spe exigua extremaq. pendet, tenuerimus; nihil est praeterea, quo confugere possimus. nisi forte, quae res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui caussae fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus est is, qui Catilinam, signa patriae inferentem, interemit. quid est caussae, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? rapitur ad poenam, qui indicia communis exitij cepit: cur sibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? socij consiliorum, ministri, comitesq. uexantur: quid auctores, quid duces, quid princeps sibi exspectent? atque utinam inimici nostri, ac bonorum omnium mecum potius contendant, utrum tamen omnes boni, duces nostri, an comites fuerint ad communem conseruandam salutem.

EXPLANATIO

HVIVS *maioribus*}: propter memoriam P. Valerij Poplicolae, qui pro libera ciuitate contra Tarquinium Regem prospere pugnauit, legesq. populo Romano gratas tulit. PROPE *quingentesimo anno*} anni uere numerantur a Valerio Poplicola, patriae liberatore, ad consulatum Ciceronis, quo praetor Valerius Flaccus patriam a coniuratione Catilinae incolumem seruauit, CDLXVII. sed Ciceroni mos est non subtiliter annos interdum numerare. SPE *praeditum summae dignitatis*,} ita coniunge, ut in ep. ad Lentulum, Eximia spe summae uirtutis adolescentem. SENATVM *ne?*} de hac figura satis multa diximus lib. ultimo in Verrem, in eo loco: Quo confugient socij? quem implorabunt? qua spe denique, ut uiuere uelint, tenebuntur, si uos eos deseritis? ad senatum deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non senatorium. Ad populum Romanum confugient? facilis est caussa populi. Legem enim sociorum caussa iussisse, & ei legi uos custodes ac uindices praeposuisse dicet. CONFIRMATIONEM *auctoritatis suae*} ut senatus mentem de L. Flacci salute uestrae sententiae confirment. PRINCIPES *eius ordinis quinquaginta*,} senatores, equites, tribuni aerarij lege Aurelia iudicabant. DAMNATVS *est is*,} C. Antonius, a M. Coelio accusatus, a Cicerone defensus. infra. Oppressus est C. Antonius. esto. habuit quandam ille infamiam suam, neque tamen ille ipse (pro meo iure dico) uobis

iudicibus

iudicibus damnatus esset: cuius damnatione sepulcrum L. Catilinae floribus ornatum hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conuentu epulisq. celebratum est. iusta Catilinae facta sunt: nunc a Flacco Lentuli poenae per uos expetuntur. CVR *non is*, } Flaccus. REPVLIT,} adempto ei subsidio coniuratorum, qui ad urbem illum uocabant. RAPITVR *ad poenam* } Antonius. EXCEPIT: } tradita a Flacco, qui ea protulit, & patefecit: infra: Tu, tu Flacce praetor communis exitij nuncios cepisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatum attulisti. VTRVM *tamen* } imperfecta sententia: cum nonnulla desiderentur.

ORATIO

Deest aliquid.

Hunc igitur uirum, Laeli, quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia tribunus mil. ea res siletur. fuit M. Pisoni quaestor in Hispania: uox de quaestura nulla missa est. bellum Cretense ex magna parte gessit, atque una cum summo imperatore sustinuit: muta est huius temporis accusatio. praeturae iurisdictio, res uaria, & multiplex ad suspiciones, & simultates, non attingitur: at uero in summo & periculosissimo reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. At a testibus laeditur. Ante quam dico, a quibus, qua spe, qua re concitatis, qua leuitate, qua egestate, qua perfidia, qua audacia praeditis, dicam de genere uniuerso, & de condicione omnium nostrum. Per deos inmortales, iudices, uos, quo modo is, qui anno ante Romae ius dixerat, anno post in Asia ius dixerit, a testibus quaeretis ignotis, ipsi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iurisdictione tam multa decreta, tot hominum gratiosorum laesae uoluntates: quae est umquam iacta non suspicio, quae tamen solet esse falsa, sed iracundiae uox, aut doloris? & is est reus auaritiae, qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentissima ciuitate, in suspiciosissimo negotio maledictum omne, nō modo crimen, effugit. praetereo illa, quae praeterennda non sunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari sordem posse proferri. quibus igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi uobis? Tmolites ille uicanus, homo non modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, uos docebit qualis sit L. Flaccus? quem uos modestissimum adolescentem, prouinciae maximae sanctissimum uirum, nostri exercitus fortissimum militem, diligentissimum ducem, temperatissimum legatum, quaestoremq. cognouerunt: quem uos praesentes constantissimum senatorem, iustissimum praetorem, ac amantissimum reip. ciuem iudicastis. de quibus uos alijs testes esse debetis, de ijs ipsi alios testes audietis? at quos testes? primum dicam, id quod est commune; Graecos: non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: nam, si quis umquam de nostris hominibus a genere isto, studio ac uoluntate non abhorrens fuit, me & esse arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otij, fuisse: sed sunt in illo numero multi boni, docti, pudentes; qui ad hoc iudicium deducti non sunt; multi imprudentes, illitterati, leues, quos uarijs de caussis uideo concitatos. uerumtamen hoc dico de toto genere Graecorum. tribuo illis litteras: do multarum artium disciplinam: non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qua sibi alia sumunt; non repugno: testimoniorum religionem, & fidem numquam ista natio coluit, totiusq. huiusce rei quae sit uis, quae auctoritas, quod pondus, ignorant. unde illud est, Da mihi testimonium mutuum? num Gallorum, num Hispanorum putatur? totum istud Graecorum est: ut, etiam qui Graece nesciunt, hoc quibus uerbis a Graecis dici soleat, sciant. itaque uidete, quo uultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant. numquam nobis ad rogatum respondent, semper accusatori plus quam ad rogatum: numquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, sed quemadmodum se explicent dicendo. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quod, ut ipse aiebat, libertus erat eius turpi iudicio cōdemnatus: nihil dixit, quod laederet eum, cum cuperet: impediebat enim religio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore, & pallore dixit? Quam promptus homo P. Septimius? quam iratus de iudicio, & de uillico? tamen haesitabat, tamen eius iracundiae religio nonnumquam repugnabat. Inimicus M. Coelius, quod cum in re manifesta putasset nefas esse publicanum iudicare cōtra publicanum, sublatus erat e numero recuperatorum: tamen tenuit se, neque attulit in iudicium quidquam ad laedendum, nisi uoluntatem. hi si Graeci fuissent: ac si nostri mores ac disciplina plus ualerent, quam dolor, ac simultas: omnes se spoliatos, uexatos, fortunis euersos esse dixissent. Graecus testis cum ea uoluntate processit, ut laedat, non iurisiurandi, sed laedendi uerba meditatur. uinci, refelli, coargui, putat esse turpissimum: ad id se parat, nihil curat aliud: itaque non optimus quisque, nec grauissimus, sed impudentissimus, loquacissimusq. deligitur. nos autem in priuatis minimarum rerum iudicijs testem diligenter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, ut se ipse sustentat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minus ue, quam sit necesse, dicat. num illos idem putatis? quibus iusiurandum, iocus est; testimonium, ludus; existimatio uestra, tenebrae; laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis in impudenti mendacio. sed non dilatabo orationem meam: etenim posset esse infinita, si mihi libeat totius gentis in testimonijs dicendis explicare uanitatem. sed propius accedam: de his nostris testibus dicam. Vehementem accusatorem nacti sumus, iudices, & inimicum in omni genere odiosum, ac molestum; quem spero his rebus fore magno usui & amicis, & reip. sed certe inflammatus incredibili cupiditate hanc caussam accusationemq. suscepit. qui comitatus in inquirendo? comitatum dico? immo uero quantus exercitus? quae iactura? qui sumptus? quanta largitio? quae quamquam utilia sunt caussae, timide tamen dico, quod uereor, ne Laelius ex his rebus, quas sibi suscepit gloriae caussa, putet aliquid oratione mea sermonis in sese, aut inuidiae esse quaesitum. itaque hanc partem totam relinquam: tan-

tum

tum a uobis petam, indices, ut si quid ipsi audistis communi fama, atque sermone de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis, quarum rerum inuidia, lege hac recenti, ac noua, certus est inquisitioni comitum numerus constitutus.

EXPLANATIO

P. SERVILIO} Isaurico, qui de Cilicia, & Isauris triumphauit, unde cognomen. M. PISONI} Pupio, Hispaniam, ex qua Hortensio, & Metello cos. triumphauit, post praeturam administranti. nam cum Flaccus Cicerone consule praetor fuerit, non potuit M. Pisoni post eius consulatum, quem biennio post Ciceronem consulem gessit, quaestor esse. GESSIT,} legatus cum Q. Metello, qui de Creta triumphauit, & Creticus dictus est. infra: Prodesse Flacco debet, quod se tribunum mil. quod quaestorem, quod legatum imperatoribus clarissimis, exercitibus ornatissimis, prouincijs grauissimis dignum suis maioribus praestitit. *MVTA est huius temporis accusatio.*} silet prorsus accusator de Cretici belli tempore. PRAETVRAE} fuit Flaccus praetor urbanus, ut iam dixi, Cicerone consule: deinde in Asiam iuit. infra: Asiaticae iurisdictioni urbana iurisdictio respondebit. AT. VERO} malim, Et uero, notissimo, & in primis uenusto loquendi genere. *IN. SVMMO, & periculosissimo reip. tempore*} quod fuit praetore Flacco, & quo multorum hominum gratiosorum uoluntates laedere, cum ius diceret, coactus est. TMOLITES} a Tmolo, uel, ut putat Stephanus, a Tymolo, Lydiae urbe: ut Tmolus per syncopen factum sit. PROVINCIAE *maximae*} Cilicia, in qua tribunus mil. Hispania, ubi quaestor, Creta, ubi legatus fuit. IRATVS} ira autem testimonio fidem derogat. CONDEMNATVS.} a Flacco Asiae praetore. infra. In Luconis libertum iudicium ex edicto dedit: hostis est Lurco. *CVM experet:*} modus loquendi, ut in ep. ad Gallum, Respondi, nullo modo me facere posse, cum uellem: Alij sine caussa mutaut. *QVAM promptus homo P. Septimius, quam iratus de iudicio, & de uillico?*} infra: Literas misit de uillico P. Septimij, hominis ornati, qui uillicus caedem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuistis. RELIGIO} iurisiurandi, nam testes iurati dicebant. PVTASSET} Flaccus, Asiae praetor. SVBLATVS *erat*} ipse Coelius. HIS *rebus*} sunt, qui legant contra ueteres libros, Alijs rebus: ego nihil muto, &, His rebus, dictum arbitror, pro, hoc tam uehementi studio, hac tanta diligentia. CAVSSAE} nostrae. ubi enim odium accusatoris contra reum apparet, non facile fidem facit accusatio. GLORIAE *caussa*,} quam ex Flacci condemnatione spectauit. DE. VI, *de manu, de armis, de copijs,*} quae, quod inquisitionis nomine fieri soleant, uel etiam quod ab ipso Laelio accusatore inquirente facta sunt: ideo lata lex est, quae lata numquam fuerat, ut certus inquisitioni comitum numerus constitueretur. Haec proprie conferri in Laelium, indicant illa uerba, quae sequuntur: Vi haec nim omittam, quanta illa sunt? quae quoniam accusatorio iure & more facta sunt, reprehendere non possumus. Cum enim Cicero ita loquitur, ostendit, uim illam accusatorij iuris & moris non fuisse, a Laelio tamen gloriae cupiditate esse factam. RECENTI, *ac noua*} Recenti, ad propinquum tempus, Noua, ad uniuersum refertur. proxime: Inique lata est lex est, quae lata numquam fuerat. sic in ep. ad D. Brutum: Segulium negligamus, qui res nouas quaerit: non quo ueterem comederit: nullam enim habuit: sed hanc ipsam recentem nouam deuorauit.

ORATIO

SED, ut haec uim omittam, quanta illa sunt? quae quoniam accusatorio iure, & more sunt facta, reprehendere non possumus; queri tamen cogimur: primum, quod, distributis partibus sermo est tota Asia dissipatus, Cn. Pompeium, quod L. Flacco est uehementer inimicus, contendisse a D. Laelio, paterno amico, ac peruecessario, ut hunc hoc indicio arcesseret, omnemq. ei suam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detulisse. id hoc uerisimilius Graecis hominibus uidebatur, quod paullo ante in eadem prouincia familiarem Laelium Flacco uiderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta est, quanta esse debet, tum excellit in ista prouincia, quam nuper & praedonum, & regum bello liberauit. Adiunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebant, testimonij denunciatione terreret; qui domi stare non poterant, largo & liberali uiatico commoneret. sic adolescens ingenij plenus locupletes metu, tenues praemio stultos errore permouit: sic sunt expressa ista praeclara, quae recitantur, psephismata, non sententijs, neque auctoritatibus declarata, nec iureiurando constricta, sed porrigenda manu, profundendoq. clamore multitudinis concitatae. O morem praeclarum, disciplinamque, quam a maioribus accepimus, si quidem teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam illi nostri sapientissimi, & sanctissimi uiri uim concionis esse uoluerunt. quae sciseret plebs, aut quae populus iuberet, summota concione, distributis partibus tributim, & centuriatim, descriptis ordinibus, classibus, aetatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, & cognita, iuberi, uetariq. uoluerunt. Graecorum autem totae resp. sedentis concionis temeritate administrantur. itaque ut hanc Graeciam, quae iamdiu suis consilijs perculsa & afflicta est, omittam: illa uetus, quae quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionum. cum in theatro imperiti homines, rerum omnium rudes, ignariq. consederant, tum bella inutilia suscipiebant; tum seditiosos homines reip. praeficiebant; tum optime meritos ciues e ciuitate eijciebant. quod si haec Athenis tum, cum illae non solum in Graecia, sed prope cunctis gentibus

gentibus tuitobant, accidere sunt soliti: quam moderationem putatis in Phrygia, aut in Mysia concionum fuisse? nostras conciones illarum nationum homines plerumque perturbant: quid, cum soli sunt ipsi, tandem fieri putatis? caesus est uirgis Cymaeus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat ausus? data Laelio concio est: processit ille, & Graecus apud Graecos non de culpa sua dixit, sed de poena questus est. porrexerunt manus: psephisma natum est. hoc testimonium est? nuper epulati, paullo ante omni largitione saturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinem illam non auctoritate, sed sagina tenebat, se uelle dixit, id sutores, & zonarij conclamarunt. hoc testimonium est ciuitatis? ego testes a Sicilia publice duxi: uerum erant ea testimonia non concitatae concionis, sed iurati senatus. quare iam non est mihi contentio cum teste: uobis uidendum est, sint ne haec testimonia putanda: adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoq. comitatu uenit in oppidum Graecorum: postulat concionem: locupletes homines, & graues, ne sibi aduersentur, testimonij denuntiatione deterret: egentes, & leues spe legationis & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices, & tabernarios, atque illam omnem faecem ciuitatis quid est negotij concitare? in eum praesertim, qui nuper summo cum imperio fuerit, summo autem in amore esse propter nomen ipsum imperij non potuerit. mirandum uero est, homines eos, quibus odio sunt nostrae secures, nomen acerbitati, scriptura, decumae, portorium morti, libenter arripere facultatem laedendi, quaecumque detur. mementote igitur, cum audietis psephismata, non audire uos testimonia, audire uocem leuissimi cuiusque, audire strepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuissimae nationis. itaque perscrutamini penitus naturam, rationemq. criminum: iam nihil praeter spem, nihil praeter terrorem, ac minas reperietis.

EXPLANATIO

DISTRIBVTIS *partibus,*} a Laelio: ut alij scilicet alijs in locis eum sermonem dissiparent. eodē sensu, Partibus diuisis, dixit in Iulio Suetonius: Primum cunctati, utrum ne illum in campo, per comitia tribus ad suffragia uocantem, partibus diuisis e ponte deijcerent; atque exceptum trucidarent. PATERNO *amico,*} cui uerisimile uideatur, adolescentem Laelium Pompeij patris, summi uiri, qui ante annos XX. perierat, amicum ac pernecessarium fuisse? suspicor omnino, Paterno, sincerum non esse. FAMILIAREM} ut eius crimina propter familiaritatem nosse potuerit. REGVM} Mithridatis, & Tigranis. ADIVNXIT *illa:*} Laelius. QVAE *recitantur,*} in iudicio contra Flaccum. PSEPHISMATA,} Cymaeorum, Pergamenorum, de quibus infra. TRIBVTIM, *& centuriatim*} tributim, cum sciscere t plebs: centuriatim, cum populus uniuersus iuberet. AVCTORIBVS,} ijs, qui plebiscitum, populi ue iussum suaderent. SEDENTIS} cum Romana concio staret. ILLA *uetus,*} a Pisistrato ad Philippum Macedoniae regem, non amplius annis CL. TVM *optime meritos ciues e ciuitate eijciebant.*} ut Themistoclem, Aristidem, Cononem. CAESVS *est uirgis*} quod Romae per Valeriam legem & Semproniam non licebat. Caesus autem iussu Flacci praetoris. CYMAEVS} a Cyme, Asiae urbe. IN FAME} nedum in caritate. sic pro Domo: ut iam plane inopia, ac fames, non caritas timeretur. DATA *Laelio concio est:*} non Laelius, uerum Athenagoras concionatus est: ut e sequentibus patet. quare legendum puto, A Laelio: qui contionandi facultatem Athenagorae dederit. HOC *testimonium est?*} Cymaeae ciuitatis, quae psephismata contra Flaccum in iudicium miserat. NVPER *epulati;*} epulo accepto a Mithridate. PERGAMENI} qui & ipsi psephisma contra Flaccum miserant. EGO} cum accusarem C. Verrem. LEGATIONIS,} sunt, qui legant, largitionis. quod non probo. superuacaneum enim esset id, quod subiungitur, Priuata etiam benignitate prolectat. hic autem agitur de uiatico publico, quod eos Laelius a ciuitate sperare uolebat, cum fore diceret, non ut testes, uerum ut legati mitterentur. SCRIPTVRA, *decumae, portorium*} uectigalia, quae prouinciales inuiti pendebant; acerbius interdum publicanis exigentibus.

ORATIO

Deesse uidentur nonnulla.

... In aerario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duae rationes conficiendae pecuniae, aut uersura, aut tributo. nec tabulae creditoris proferuntur: nec tributi confectio ulla recitatur. quam uero facile falsas rationes inferre, & in tabulas, quodcumque commodum est, referre soleant, ex Cn. Pompeij litteris ad Hypsaeum, & Hypsaei ad Pompeium missis, quaeso, cognoscite. LITTERAE POMPEII ET HYPSAEI. Satis ne uobis coarguere his auctoribus dissolutam Graecorum consuetudinem, licentiamq. impudentem uidemur? nisi forte, qui Cn. Pompeium, qui praesentem, qui nullo impellente fallebant, eos urgente Laelio in absentem, & in L. Flaccum aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. sed fuerint incorruptae litterae domi: nunc uero quam habere auctoritatem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad praetorem deferri, iudicum signis obsignari iubet: trigesimo die uix deferuntur. ne corrumpi tabulae facile possint, idcirco lex obsignatas in publico poni uoluit: at obsignantur corruptae. quid refert igitur, tanto post ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? quid, si testium studium cum accusatore sociatum est? tamen ne isti testes habebuntur? ubi est igitur illa exspectatio, quae uersari in iudicijs solet? nam antea, cum dixerat accusator acriter, & uehementer, cumq. defensor suppliciter, demisse, responderat; tertius ille erat exspectatus locus testium;

stiunt; qui aut sine ullo studio dicebant, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid est? una sedent, ex accusatorum subsellijs surgunt, non dissimulant, non uerentur. de subsellijs queror? una ex domo prodeunt: si uerbo titubauerint, quo reuertantur, non habebunt. an quisquam esse testis potest, quem accusator sine cura interroget; nec metuat, ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat? ubi est igitur illa laus oratoris, quae uel in accusatore antea, uel in patrono spectari solebat? bene testem interrogauit: callide accessit: reprehendit: quo uoluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. Quid tu istum roges, Laeli, qui, priusquam hoc, Te rogo, dixeris, plura etiam effundet, quam tu ei domi ante praescripseris? Quid ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium refelli solet, aut uita laedi. qua disputatione orationē refellam eius, qui dicit, Dedimus, nihil amplius? in hominem dicendum est igitur, cum oratio argumentationem non habet. quid dicam in ignotum? quaerendum est ergo, & deplorandum, id quod iam dudum facio, de omni accusationis iniquitate, primum de communi genere testium: dicit enim natio minime in testimonijs dicendis religiosa. propius accedo: nego esse ista testimonia, quae tu ipse psephismata appellas, sed & fremitum egentium, & motum quendam temerarium Graeculae concionis. intrabo etiam magis. qui gessit, non adest: qui numerasse dicitur, non est deductus: priuatae litterae nullae proferuntur, publicae retentae sunt in accusatorum potestate; summa est in testibus: hi uiuunt cum inimicis, adsunt cum aduersarijs, habitant cum accusatoribus. utrum hic tandem, disceptationem, & cognitionem ueritatis, an innocentiae labem aliquam, aut ruinam fore putatis? multa enim sunt eiusmodi, iudices, ut, etiam si in homine ipso, de quo agitur, negligenda sint, tamen in condicione, atque in exemplo pertimescenda uideantur. si quem infimo loco natum, nullo splēdore uitae, nulla commendatione famae, defenderem: tamen ciuem a ciuibus communis humanitatis iure, ac misericordia deprecarer; ne ignotis testibus, ne incitatis, ne accusatoris confessoribus, conuiuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate Graecis, crudelitate barbaris ciuem, ac supplicem uestrum dederitis; ne periculosam imitationem exempli reliquis in posterum proderetis. sed, cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus consul factus est, primus in hac ciuitate consul fuit; cuius uirtute regibus exterminatis, libertas in rep. constituta est; quae usque ad hoc tempus honoribus, imperijs, rerum gestarum gloria continuata permansit; cumq. ab hac perenni, contestataq. uirtute maiorum non modo non degenerarit L. Flaccus, sed, id quod maxime florere in generis sui gloria uiderat, laudem patriae in libertatē uindicandae praetor adamauerit: in hoc reo ne quod perniciosum exemplum prodatur, pertimescam? in quo, etiam si quid errasset, omnes boni conniuendum esse arbitrarentur: quod quidem ego non modo non postulo, sed contra, iudices, uos oro, & obtestor, ut totam caussam quam maxime intentis oculis, ut aiunt, acerrime contemplemini. nihil religione testatum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expressum; contraq. omnia corrupta libidine, iracundia, studio, pretio, periurio reperientur. etenim, iam uniuersa istorum cognita cupiditate, accedam ad singulas querellas, criminationesq. Graecorum.

EXPLANATIO

PROFERVNTVR:} ab accusatore. COMMODVM *est*;} libet. non enim commodum, sed libido ostenditur: ut infra: Si quando tibi peregrinari commodum est. HYPSAEVM} qui Pompeij Mithridatico bello quaestor fuit. HIS *auctoribus*} Pompeio, & Hypsaeo. QVI *numerasse dicitur*,} pecuniam Flacco. IN CONDICIONE,} in communi sorte, fortuna, statu: unde infimae condicionis homo.

ORATIO

CLASSIS *nomine pecuniam ciuitatibus imperatam queruntur. quod nos factum, iudices, confitemur: sed, si hoc crimen est; aut in eo est, quod non licuerit imperare; aut in eo, quod non opus fuerit nauibus; aut in eo, quod nulla hoc praetore classis nauigarit: licuisse ut intelligas, cognosce quid me consule senatus decreuerit, cum quidem nihil a superioribus cōtinuorum annorum decretis decesserit.* SENATVS. CONSVLTVM. *Proximum est ergo, ut, opus fuerit classe, nec ne, quaeramus. utrum igitur, hoc Graeci statuent, aut ullae exterae nationes, an uestri praetores, uestri duces, uestri imperatores? equidem existimo, in eiusmodi regione, atque prouincia, quae mari cincta, portibus distincta, insulis circumdata esset, non solum praesidij, sed etiam ornandi imperij caussa nauigandum fuisse. haec enim ratio, ac magnitudo animorum in maioribus nostris fuit, ut, cum in priuatis rebus, suisq. sumptibus minimo contenti, tenuissimo cultu uiuerent, in imperio, atque in publica dignitate omnia ad gloriam splendoremq. reuocarent. quaeritur enim in re domestica continentiae laus, in publica dignitatis. Quod si etiam praesidij caussa classem habuit: quis erit tam iniquus, qui reprehendat? nulli erant praedones: quid? nullos fore, quis praestare poterat? Minuis, inquit, gloriam Pompeij. Immo tu auges molestiam. ille enim classes praedonum, urbes, portus, receptacula sustulit; pacem maritimam summa uirtute, atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque suscepit, neque suscipere debuit, ut, si qua uspiam nauicula praedonum apparuisset, accusandus uideretur. itaque ipse in Asia, cum omnia iam bella terra mariq. confecisset, classem tamen ijsdem istis ciuitatibus imperauit. quod si tum statuit opus esse, cum ipsius praesentis nomine tuta omnia, & pacata esse poterant: quid, cum ille decessisset, Flacco existimatis statuendum, & faciendum fuisse? Quid nos hic? non ne, ipso Pompeio auctore, Silano, & Murena cos. decreuimus, ut classis in Italia nauigaret? non ne eo ipso tempore, cum L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hic in mare superum &*

inserum H-S ter & quadragies erogabamus? quid postremo anno? non ne M'. Curio, & P. Sextilio quaestoribus, pecunia in classem est erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa est enim gloria diuina Pompeij; primum praedones eos, qui tum, cũ illi bellum maritimum gerendum datum est, toto mari dispersi uagabantur, redactos esse omnes in potestatem; deinde, Syriam esse nostram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemaeum regem nihil audere; praeterea, Cretam Metelli uirtute esse nostram; nihil esse, unde proficiscantur, nihil, quo reuertantur; omnes sinus, promontoria, litora, insulas, urbes maritimas claustris imperij nostri contineri. quod si Flacco praetore nemo in mari praedo fuisset, tamen huius diligentia reprehendenda non esset. iccirco enim, quod hic classem habuisset, existimarem non fuisse. quid, si L. Oppij, L. Agrij, C. Cestij, equitum R. huius etiam clarissimi uiri Cn. Domitij, qui in Asia tum legatus fuit, testimonio doceo, eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habendam fuisse, complures a praedonibus esse captos? tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, si etiam occisus est a piratis Adramitenus, homo nobilis, cuius est fere nobis omnibus nomen auditum; Athinas pugil Olympionices? hoc est apud Graecos (quoniam de eorum grauitate dicimus) prope maius, & gloriosius, quam Romae triumphasse. At neminem cepisti. Quam multi orae maritimae clarissimi uiri praefuerũt, qui, cum praedonem nullum cepissent, mare tamen tutum praestiterunt? casus est enim in capiendo, locus, euentus, occasio: defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorum, sed etiam tempestatum moderatione, & conuersione. Reliquum est, ut quaeratur, utrum ista classis cursu, & remis, an sumptu tantum, & litteris nauigarit. num id igitur negari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipertito classem distributam fuisse, ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassus, uir amplissimus, ab Hemo in Asiam, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniam nauigauit. in quo igitur praetoris est diligentia requirenda? in numero nauium, & in descriptione aequabili sumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat usus, imperauit: num potuit parcius? descripsit autem pecuniam ad Pompeij rationem, quae fuit accommodata L. Sullae descriptioni: qui cum omnes Asiae ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, illam rationem in imperando sumptu & Pompeius, & Flaccus secutus est: neque est adhuc tamen ea summa completa. non refert uero, quid lucretur. cum enim genus imperatae pecuniae suscipit, id, quod tu crimen esse uis, confitetur. qui igitur probari potest, in ea pecunia non referenda crimen sibi ipsum facere, in qua crimen esset nullum, si referret? At enim negas fratrem meum, qui L. Flacco successerit, pecuniam ullam in remiges imperasse. Equidem Q. fratris mei laude delector, sed alijs magis grauioribus, atque maioribus. aliud quiddam statuit, aliud uidit. existimauit, quocumque tempore auditum quid esset de praedonibus, quam uellet subito, se classem comparaturum. denique hoc primus frater meus in Asia fecit, ut hoc sumptu remigum ciuitates leuaret: crimen autem tum uideri solet, cum aliquis sumptus instituit eos, qui antea non erant instituti, non cum successor aliquid immutat de institutis priorum. Flaccus, quid alij postea facturi essent, scire non poterat; quid fecissent, uidebat. Sed, quoniam de communi totius Asiae crimine dictum est; aggrediar iam ad singulas ciuitates: ex quibus sit sane uobis prima ciuitas Aemonensis.

EXPLANATIO

H-S. TER *& quadragies*} CXXIX. millia scutatorum. PTOLEMAEUM *regem*} anno sequenti, Pisone & Gabinio cos. lege Clodia regno priuatum. CN. DOMITII} Caluini, qui postea consul fuit cum Messalla. AB HEMO *in Asiam*,} Hemo, deprauatum est. maritimum enim huius nominis locum, unde Crassus cum classe discesserit, inuenire non licet. ueteres libri, E no, mendose. NON *refert uero, quid lucretur*.} dixerat Laelius, non debuisse Flaccum pecuniam imperasse, ut lucraretur: lucratum autem esse, ex eo constare, quia pecuniam illam in publicas rationes non retulerit. Respondet Cicero: Quid ad rem? siue retulerit, siue non retulerit. tu enim in eo crimen ponis, quod pecuniam imperauerit. & ille se non negat imperasse: crimen tamen esse negat: quia, quod fecit, aliorum exemplo fecit. quod si fatetur id, quod tu crimen esse uis, de pecunia imperata: quid est, cur obijcias de non relata: in quo crimen esse, qui probas? At, si retulisset, lucratus non esset: itaque crimine careret. Satis habeas, inquit Cicero, confiteri de imperata pecunia, unde crimen intendis. non enim refert, quid lucretur. ONUS *imperatae pecuniae suscipit*,} malo, Onus, ex Masaeiorum libris, quam Genus, ut est in alijs. congruit enim cum uerbo, Suscipit. ideo autem Onus, quia crimen in eo statuebat accusator: ut, id confiteri, onus esse uideretur. FRATRIS *mei laude*} malim, Hac laude: cum sequatur, Alijs. PRAECONEM *mentiri*} qui unum citauerit Asclepiadem, ceteros omiserit.

ORATIO

CITAT praeco uoce maxima legatos Aemonenses. procedit unus Asclepiades. prodeant ceteri. etiam ne praeconem mentiri coegisti? est enim, credo, is uir iste, ut ciuitatis nomen sua auctoritate sustineat, damnatus turpissimis iudicijs domi, notatus litteris publicis: cuius de probris, adulterijs, ac stupris exstant Aemonensium litterae: quas ego non solum propter longitudinem, sed etiam propter turpissimam obscenitatem uerborum praetereundas puto. Dixit publice datum drachmarum $\overline{CCVI}$. dixit tantum: nihil ostendit, nihil protulit: sed adiunxit id, quod certe, quoniam erat domesticum, docere debuit; se priuatim drachmas $\overline{CCVI}$ dedisse: quantum sibi ablatum homo impudentissimus dicit, tantum numquam est ausus, ut haberet, optare.

optare. ab A. Sextilio dicit se dedisse, & a suis fratribus. potuit dare Sextilius: nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis. audiamus igitur Sextilium: fratres denique ipsi prodeant: quam uolent impudenter, mentiantur, &, quod numquam habuerunt, dedisse se dicant: tamen aliquid fortasse coram producti dicent, in quo reprehendantur. Non deduxi, inquit, Sextilium. Cedo tabulas: non deportaui. fratres saltem exhibe: non denunciaui. quod ergo unus Asclepiades, fortuna egens, uita turpis, existimatione damnatus, impudentia, atque audacia fretus, sine tabulis, sine auctore legerit, id nos quasi crimen, aut testimonium pertimescamus? Idem laudationem, quam nos ab Aemonensibus Flacco datam proferebamus, falsam esse dicebat. cuius quidem laudationis iactura exoptanda nobis fuit. nam, ut signum publicum inspexit praeclarus iste auctor suae ciuitatis; solere suos ciues, ceterosq. Graecos ex tempore, quod opus sit, obsignare, dixit. tu uero tibi habeto istam laudationem. nec enim Aemonensium testimonio Flacci uita, & dignitas nititur. das enim mihi, quod haec caussa maxime postulat, nullam grauitatem, nullam constantiam, nullum firmum in Graecis hominibus consilium, nullam denique esse testimonij fidem. nisi uero hactenus ista formula testimonij, atque orationis tuae describi, ac distingui potest, ut Flacco absenti aliquid ciuitates tribuisse dicantur, Laelio praesenti, per se agenti, ui legis, iure accusationis, opibus praeterea suis terrenti, ac minanti, nihil temporis caussa scripsisse, aut obsignasse uideantur. equidem in minimis rebus saepe res magnas uidi, iudices, deprehendi, ac teneri, ut in hoc Asclepiade. haec, quae est a nobis prolata, laudatio obsignata erat creta illa Asiatica, quae fere est omnibus uota nobis: qua utuntur omnes non modo in publicis, sed etiam in priuatis litteris, quas quotidie uidemus mitti a publicanis saepe unicuique nostrum. neque enim testis ipse, signo inspecto, falsum nos proferre dixit, sed leuitatem totius Asiae protulit, de qua nos & libenter, & facile concedimus. nostra igitur laudatio, quam ille temporis caussa nobis datam dicit, datam quidem fatetur, cõsignata creta est: in illo autem testimonio, quod accusatori dicitur datum, ceram esse uidimus. Hic ego, iudices, si uos Aemonensium decretis, si ceterorum Phrygum litteris permoueri putarem; uociferarer, & quantum maxime possem, contenderem; testarer publicanos; excitarem negotiatores; uestram etiam conscientiam implorarem; cera deprehensa, confiderem totius testimonij fictam audaciam manifesto comprehensam, atque oppressam teneri. nunc uero non insultabo uehementius; nec uolitabo in hoc insolentius; neque in istum nugatorem, tamquam in aliquem testem, inuehar; neque in toto Aemonensium testimonio, siue hic confictum est, ut apparet, siue missum domo est, ut dicitur, commouebor. etenim quibus ego istam laudationem remittam, quoniam sunt, ut Asclepiades dicit, leues, horum testimonium non pertimescam.

EXPLANATIO

DRACHMARVM. CCVI. *millia*} Mafaeiorum liber, CCVI. Fuluij Vrsini, & M: mendose uterque: quod si legas cum uulgatis libris, CCVI. millia: scutatorum erunt XXIV. millia DCCXX. ut drachmae Atticae pro Romanis denarijs accipiantur: quod Graecis usitatum: quia nullum Graecae monetae genus denario similius. DRACHMAS. CCVI. *dedisse*} sic ueteres libri: sed mendosa summa. quis enim credat, priuatum hominem ausum esse dicere, Flacco se tot drachmas dedisse, quot ciuitatem publice? quare uelim ex hac summa centum drachmarum millia detrahere. nam etsi hoc quoque modo mendacium erit impudens; quod sequentibus uerbis Cicero ipse demonstrat: longius tamen aberit ab impudentia, quam si legatur, CCVI. millia. AB. A. SEXTILIO} per A. Sextilium. PRAECLARVS *iste auctor suae ciuitatis*} ironia. Laedebat enim publicam existimationem, cum solere dicebat suos ciues ex tempore, quod opus esset, obsignare. DISTINGVI} ut Flaccum absentem sua laudatione ornauerint, Laelio praesenti nihil temporis caussa scripserint. CERAM *esse uidimus.*} quod signum falsitatis est.

ORATIO

VENIO *nunc ad Dorylensium testimonium; qui producti tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerunt. o pastores nescio quos cupidos litterarum, si quidem nihil istis praeter litteras abstulerunt. sed aliud esse caussae suspicamur, ne forte isti parum uersuti esse uideantur. poena est, ut opinor, Dorylae grauior, quam apud alios, falsarum, & corruptarum litterarum. si ueras protulissent, criminis nihil erat; si falsas, erat poena. bellissimum putarunt dicere, amissas. quiescant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non sinunt. supplet enim ille nescio qui, & priuatim dicit se dedisse. hoc uero ferri nullo modo potest. qui de tabulis publicis recitat, is, quae in accusatoris potestate fuerunt, non debet habere auctoritatem. sed tamen iudicium fieri uidetur, cum tabulae illae ipsae, cuiusque modi sunt, proferuntur. cum uero is, quem nemo nostrum uidit umquam, nemo, qui mortalis esset, audiuit, tantum dicit, Dedi: dubitabitis, iudices, ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum ciuem uindicetis? atque huic eidem nuper tres equites R. honesti, & graues, cum in caussa liberali eum, qui asserebatur, cognatum suum esse diceret, non crediderunt. qui hoc euenit, ut, qui locuples testis doloris, & sanguinis sui non fuerit, idem sit grauis auctor iniuriae publicae? Atque hic Dorylensis nuper cum efferretur magna frequentia, consessuq. uestro, mortis illius inuidiam in Flaccum Laelius conferebat. Facis iniuste, Laeli, si putas nostro periculo uiuere tuos contubernales, praesertim quod tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici numquam uidisset, fiscinam ficorum obiecisti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hospitem amisisti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit*

 tam diu,

tam diu, dum huc prodiret: mortuus est aculeo iam dimisso, ac dicto testimonio. at istud columen actionis tuae Mithridates, postea quam biduum retentus testis a nobis, effudit, quae uoluit, omnia, reprehensus, conuictus, fractusq. discessit: ambulat cum lorica: metuit homo doctus, & sapiens, ne L. Flaccus nunc se scelere alliget, cum iam testem illum effugere non possit: ut, qui ante dictum testimonium sibi temperarit, cum tamen aliquid assequi posset; is nunc id agat, ut ad falsum auaritiae testimonium uerum maleficij crimen adiungat. Sed de hoc teste, totoq. Mithridatico disseruit subtiliter, & copiose Q. Hortensius, nos, ut instituimus, ad reliqua pergamus.

EXPLANATIO

NE. FORTE *isti parum uersuti esse uideantur.*} hoc enim fingunt: quod uerum est, occultant. IVDICIVM *fieri uidetur*} species in eo quaedam iudicij est. TRES *equites Romani*,} recuperatores, ut opinor. NOSTRO *periculo uiuere*} idest, nisi uiuant, accusari nos posse ut mortis eorum auctores. PRAESERTIM *quod*} eleganter pro, in eo quod: alij sine caussa mutant. QVI *arborem fici numquam uidisset*,} fortasse quod arida nimis regio esset: ut in aliquot etiam Italiae partibus nec fici, nec uuae nascuntur. CVIVS *mors te ex aliqua parte releuauit*:} aperta sententia: nec aliter in ijs, quos uidimus, antiquis libris. alijs placet, Te aliqua releuauit. quod mihi quoque placet, si modo est, ut ipsi dicunt, in uetere libro. Et erit, Aliqua, pro, ex aliqua parte. ACVLEO *iam emisso*,} cum in Flaccum, quae uoluit, dixisset. HOMO *doctus, & sapiens*,} imperite facit, & stulte. CVM *iam testem illum effugere non possit*:} quia testimonium iam in Flaccum dixit.

ORATIO

CAPVT est omnium Graecorum concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Temnites, homo ineptus, & loquax, sed, ut sibi uidetur, ita doctus, ut etiam magistrum aliorum se esse dicat; & qui ita sit ambitiosus, ut omnes uos, nosq. quotidie persalutet, Temni usque ad illam aetatem in senatum uenire non potuit: &, qui se artem dicendi traditurum etiam ceteris profiteatur, ipse omnibus turpissimis iudicijs conuictus est. Pari felicitate una legatus uenit Nicomedes: qui neque in senatum ulla condicione peruenire potuit, & furti, & pro socio damnatus est. Nam princeps legationis Lysanias adeptus est ordinem senatorium; sed, cum remp. nimium amplecteretur, peculatus damnatus, & bona, & senatorium nomen amisit. Hi tres etiam aerarij nostri tabulas falsas esse noluerunt: nam seruos nouem se professi sunt habere, cum omnino sine comite uenissent. Decreto scribendo primum uideo affuisse Lysaniam: cuius fratris bona, quod populo non solebat, praetore Flacco publice uenierunt. Praeterea Philippus est Lysaniae gener, & Hermobius: cuius frater Poles item pecuniae publicae est condemnatus. dicunt se Flacco, & ijs, qui simul essent, drachmarum $\overline{\text{V}}$X dedisse. cum ciuitate mihi res est acerrima, & conficientissima litterarum: in qua nummus moueri nullus potest sine quinque praetoribus, tribus quaestoribus, quattuor mensarijs, qui apud illos a populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo: &, cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant, maiorem aliam, cum huic ijdem darent, in aedem sacram reficiendam se perscripsisse dicunt. quod minime conuenit. nam aut omnia occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum perscribunt nominatim Flacco, nihil timent, nihil uerentur; cum operi publico referunt, ijdem homines subito eundem, quem contempserant, pertimescunt. si praetor dedit, ut est scriptum; a quaestore numerauit; quaestor a mensa publica; mensa aut ex uectigali, aut ex tributo. numquam erit istud simile criminis, nisi mihi totam rationem omni & personarum genere, & litterarum explicaris. Vel quod est in eodem decreto scriptum, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis usos honoribus, hoc praetore circumuentos, cur hi neque in iudicio adsunt, neque in decreto nominantur? non enim credo significari isto loco illum, qui se erigit, Heraclidem. utrum enim in clarissimis est ciuibus is, quẽ iudicatum hic duxit Hermippus? qui hanc ipsam largitionẽ, quam habet, non accepit a suis ciuibus, sed usque Tmolo petiuit: cui nullus honos in sua ciuitate habitus est umquam. res autem ea, quae tenuissimis committebatur, huic una in uita commissa sola est. custos T. Aufidio praetore frumento publico est positus: pro quo cum a P. Varinio praetore pecuniam accepisset, celauit suos ciues, ultroq. ijs sumptum intulit. quod posteaquam Temni litteris a P. Varinio missis cognitum, atque patefactum est; cumq. eadem de re Cn. Lentulus, qui censor fuit, Temnitarum patronus litteras misisset: Heraclidem istum Temni nemo postea uidit. atque, ut eius impudentiam perspicere possitis, caussam ipsam, quae leuissimi hominis animum in Flaccum incitauit, quaeso cognoscite. Fundum Cymaeum Romae mercatus est de pupillo Meculonio, cum uerbis se locupletem faceret, haberet nihil, praeter illam impudentiam, quam uidetis: pecuniam sumpsit mutuam a Sex. Schola, iudice hoc nostro, primario uiro, & qui & rem agnoscit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Nerati, lectissimi hominis, fidei. is, cum solueret, sumpsit a C. & M. Fufiis, equitibus R. primarijs uiris. hic hercule cornici oculum, ut dicitur. nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem suum, cui debebat esse notissimus, percussit: eius enim fide sumpsit a Fufiis. securus Hermippus Temnum proficiscitur, cum iste se pecuniam, quam huius fide sumpserat, a discipulis suis diceret Fufiis persoluturum: habebat enim rhetor iste adolescentes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiores, quam acceperat, ubi nihil possent discere nisi ignorantiam litterarum: neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nummum ullum crederet: itaque, cum Roma clam esset profectus, multosq. minutis mutationibus fraudauisset, in Asiam uenit, Hermippoq. percunctanti de nomine Fufiano, respondet se omnem pecuniam Fufiis persoluisse.

interim,

interim, neque ita longo interuallo, libertus a Fufiis cum litteris ad Hermippum uenit; pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit: ipse tamen Fufiis satisfacit absentibus, & fidem suam liberat: hunc aestuantem, & tergiuersantem iudicio ille persequitur: a recuperatoribus caussa cognoscitur. Nolite existimare, iudices, nō unam & eandem omnibus in locis esse fraudatorū, et infitiatorum impudentiam: fecit eadem omnia, quae nostri debitores solēt: negauit sese omnino uersuram ullam fecisse Romae: Fufiorum se affirmauit numquam omnino nomen audisse: Hermippum uero ipsum, pudentissimum, atque optimum uirum, ueterem amicum, atque hospitem meum, splendidissimum, atque ornatissimum ciuitatis suae, probris omnibus maledictisq. uexauit. sed, cum se homo uolubilis quadam praecipiti celeritate dicendi in illa oratione iactaret, repente testimonijs Fufiorum nominibusque recitatis, homo audacissimus pertimuit, loquacissimus obmutuit: itaque recuperatores contra istum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Habetis & honestatem hominis, & auctoritatem testimonij, & caussam omnē simultatis. Atque is ab Hermippo missus, cum ei pauca mancipia uendidisset, Romam se contulit: deinde in Asiam rediјt, cum iam frater meus Flacco successisset: ad quem adijt, caussamq. ita detulit, recuperatores, ui Flacci coactos, & metu, falsum inuitos iudicauisse. frater meus pro sua aequitate, prudentiaq. decreuit, ut, si iudicatum negaret, in duplum iret; si metu coactus diceret, haberet eosdem recuperatores. recusauit. &, quasi nihil esset actum, nihil iudicatum, ab Hermippo ibidem mancipia, quae ipse ei uendiderat, petere coepit. M. Gratidius legatus, ad quem est aditum, actionem se daturum negauit: re iudicata stari ostendit placere. iterum iste, cui nullus esset usquam consistendi locus, Romam se retulit: persequitur Hermippus, qui numquam istius impudentiae cessit: petit Heraclides a C. Plotio senatore, uiro primario, qui legatus in Asia fuerat, mancipia quaedam, quae se, cum iudicatum esset, per uim uendidisse dicebat. Q. Naso, uir ornatissimus, qui praetor fuerat, iudex sumitur. qui cum sententiam secundum Plotium se dicturum ostenderet, ab eo iudice abiret; &, quod iudicium lege non erat, caussam totam reliquit. Satis ne uobis, iudices, uideor ad singulos testes accedere, neque, ut primo constitueram, tantummodo cum uniuerso genere confligere? Venio ad Lysaniam eiusdem ciuitatis, peculiarem tuum, Deciane, testem. quem tu cum ephebum Temni cognosses; quia tum te nudus delectaret, semper nudum esse uoluisti. abduxisti Temno Apollonidem: pecuniam adolescentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauisti: hanc fiduciam commissam tibi tenes hodie, ac possides. eum tu testem spe recuperandi fundi paterni uenire ad testimonium dicendū coegisti: qui quoniam testimonium dixit, quidnam sit dicturus, exspecto. noui genus hominum, noui consuetudinem, noui libidinem: itaque, etsi teneo, quid sit dicere paratus, nihil tamen contra disputabo prius, quam dixerit. totum enim conuertet, atque alia finget. quamobrem & ille seruet, quod parauit; & ego me ad id, quod attulerit, integrum conseruabo.

EXPLANATIO

AD. ILLAM *aetatem*} ad senectutem, ad illam, quam uidetis, aetatem. PARI *felicitate*,} a contrario sensu: idest, aeque infelix: quia nec ipse in senatum ulla condicione peruenire potuit. HI TRES} legati Temnitarum. FALSAS *esse uoluerunt*:} pro, corrumpere uoluerunt, cum falsum seruorum numerum professi sunt. DECRETO} suae ciuitatis in Flaccum. PRAETORE *Flacco*} quae odij caussa fuit in Flaccum. CONFICIENTISSIMA *litterarum*:} quae perscribit omnia diligenter. NVMMVS *moueri nullus potest*} sic ad Att. lib. 1. A Caecilio propinqui minore centesimis nummum mouere non possunt. Est igitur, mouere, pro, auferre. OCCVLTE *referenda*,} in decretū, cui scribendo primus affuerat Lysanias. illi autem occulte illud, de drachmarum quindecim millibus, retulerant. tantum enim scripserant, praetorem unum de quinque pecuniam illam Flacco dedisse. quod simile criminis uideri non potest: cum in Temno acerrima, & conficientissima litterarum ciuitate nummus moueri non posset sine quinque praetoribus, tribus quaestoribus, quattuor mensarijs. De pecunia uero eidem Flacco in aedem sacram reficiendam data, occulte in decretum non retulerunt, sed aperte: nam scripserunt datam a cunctis praetoribus, quaestoribus, mensarijs. Cur igitur, acute inquit Cicero, non eodem modo relata sunt omnia? NIHIL *timent*,} quia, datam ei ab uno tantum praetore illam pecuniam, audacter perscribunt, odio scilicet, ac maleuolentia compulsi. CVM *operi publico referunt*,} cum perscribunt & referunt pecuniam eidem datam in aedem sacram reficiendam, eundem pertimescunt, idest, ita scribunt, datam ei a cunctis praetoribus, quaestoribus, mensarijs, quasi timeant, ne ab illo refellantur, ne sibi datam neget. A. QVAESTORE} de quo scriptum in decreto non est. A. MENSA *publica*} & hoc omittunt in decreto: quo modo igitur crimen probas? PERSONARVM} praetorum quinque, qui Flacco dederint, quaestorum trium, qui praetoribus numerarint, mensariorum quattuor, a quibus quaestores acceperint. quae cum perscripta non sint, totum hoc, de drachmarū quindecim millibus, fictum crimen esse satis constat. VEL *quod est*} modus loquendi in augendare usurpatus, ut in ep. ad Gallum, uel proxime de Tigellio. & alibi. Est autem hoc alterum argumentum contra decretum. IVDICATVM} pecuniae Hermippo debitae condemnatum. qui cum iudicatum non solueret, Hermippo addictus est, & ab eo ductus, ut in eius scilicet potestate esset. id enim ius erat creditoris in debitorem, qui iudicatum non solueret. infra: Cum iudicatum non solueret, adductus Hermippo, & ab hoc ductus est. De hoc uerbo diximus lib. 2. in Verrem, in eo loco, si perit, ducas. HIC *Hermippus*?} uidetur Hermippus fuisse Romae, aut etiam in iudicio affuisse, cum addatur pronomen, Hic. A. SVIS *ciuibus*} a Temnitibus, apud quos nec in senatum uenire potuit, & omnibus turpissimis iudicijs conuictus est. VS-

QVE *Tmolo petiuit:* } non accepit praesens, sed usque a monte Tmolo petiult. IN. SVA *ciuitate* } nam legatio est extra ciuitatem. VNA *in uita commissa sola est.* } nulla omnino praeter hanc unam. auget, Sola. nam, Vna, sufficere uidebatur. & utrumque alibi quoque Cicero coniungit. VLTROQ. *ijs sumptum intulit.* } immo hoc amplius: ijs sumptum intulit. tantum abest, ut exactam pro frumento pecuniam suis ciuibus retulerit, ut etiam, sumptum a se factum eorum nomine, in rationes contulerit. Et est, Intulit, hic, ut alibi, Induxit: de quo uerbo iam diximus: cum subauditur, in rationes. P. FVLVII } qui pro Heraclide spopondit. IS } Heraclides. A. C. ET. M. *Fufiis* } qui nec ipsi crediderunt Heraclidi, sed Hermippo spondente, soluerunt. CORNICI *oculum*, } qui callidum hominem fallit, cornici oculum confixisse dicitur. pro Murena. Inuentus est scriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos confixit. Ductum ab eo, quia mortuorum oculos auide eruunt cornices. cornicum autem qui oculos configunt, eas quodam modo fallere, & in eo ipso, quo illae excellunt, superare prudentia uidentur. ut iureconsultos Flauius ille scriba, fastis publice propositis, fefellit. PERCVSSIT: } fefellit, damno affecit. CREDERET: } quisquam. etsi antecessit, Neminem, sed unde non minus elici potest affirmatio, quam negatio: est enim ex utraque compositum: ut alibi docuimus. ILLE } otiosa uox. AB. HOC *ductus est.* } in huius potestatem traditus. IVDEX *sumitur* } iudex, pro arbitro. QVOD *iudicium lege non erat,* } non erat iudicium illud lege, sed partium uoluntate constitutum. itaque licuit actori Heraclidi ab eo iudice abire, & caussam totam relinquere. DECIANE, } unus erat ex accusatoribus Flacci. NVDVM *esse noluisti.* } Nudum, bis dixit, primum Deciani turpem libidinem, deinde auaritiam carpens. PECVNIAM *adolescentulo, grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauisti:* } occupare pecuniam, est, in quaestu collocare, ut hic infra: Cum ipsi graui fenore istam pecuniam multos annos occupauissent lib. I. in Verrem: Pecunias apud populos occupauerant. Pro lege Manilia: Quorum magnae res aguntur, in uestris uectigalibus exercendis occupatae. Et apud Nonium. Fiduciam autem, auctore Boetio quarto commentario Topicorum, is dicitur accepisse, cui res aliqua ea lege mancipatur, ut mancipanti aliquando remancipet, fide utrinque data sine testibus, aut litteris: ideoq. fiduciaria mancipatio dicitur. Nunc de fiducia commissa. Committere multam, uel poenam, est, multam, uel poenam esse commertium, in multam, uel poenam incidisse. eodem sensu dicitur, multa uel poena commissa est. pro Cluentio: Vt illam multam non commiserit. In Verrem lib. I. Hereditatem Veneri Erycinae commissam. Lib. 2. Petant hereditatem, quod eam palaestrae commissam esse dicant. Lib. III. Poenam octupli, sine ulla dubitatione commissam, non persequebantur. Cum uero dicitur, alicui commissam esse hereditatem; significatur, ad eum deuolutam esse hereditatem, ab alio herede, qui non obseruauerit ea, quae debuerat ex testamento, commissae hypothecae dicuntur, ubi accidit ut bona aliqua pignoris loco creditori obligata, propria eius efficerentur, debitore ad diem non soluente. HANC *fiduciam commissam tibi dicis;* } fiducia erat: iam tui proprij iuris esse fundum dicit, elapso tempore, de quo conuenerat inter uos, ut is fundus, a Lysania fiduciario nomine Deciano nuncupatus, nisi Lysanias certa die pecuniam reddidisset, Deciani proprius fieret. Haec igitur uerba Hanc fiduciam commissam tibi dicis, hoc ualent: hunc fundum tuum esse dicis, tenes hodie, ac posides. Carpit autem Cicero Decianum, ut iniquiorem in Lysaniam, cui fundum paternum ademerit: simul ostendit, eius fundi recuperandi spe uenisse Lysaniam ad dicendum testimonium in Flaccum. QVI *quoniam testimonium dixit,* } testimonium a Lysania nondum esse dictum, ostendunt ea, quae sequuntur: itaque negationem desidero.

ORATIO

*V*ENIO *nunc ad eam ciuitatem, in quam ego multa, & magna studia, & officia contuli, & quam meus frater in primis colit, atque diligit. quae si ciuitas per uiros bonos, grauesq. homines querellas ad nos detulisset; paullo commonerer magis: nunc uero quid putem? Trallianos Maeandrio caussam commisisse, homini egenti, sordido, sine honore, sine existimatione, sine censu? ubi erant illi Pythodorus, & Lepison? ceteri homines apud nos noti, inter suos nobiles? ubi illa magnifica, & gloriosa ostentatio ciuitatis? non ne esset pudendum, si hanc caussam agerem seuere, non modo legatum, sed Trallianū omnino dici Maeandrium? huic illi legato, huic publico testi, patronum suum iam inde a patre, atque maioribus, L. Flaccum mactandum ciuitatis testimonio tradidissent? non est ita, iudices, non est profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianum, uidi Parrhasium, uidi Archidemū, cum quidem idem hic mihi Maeandrius quasi ministrator aderat, subijciens, quid in suos ciues, ciuitatemq. si uellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare, si hunc habent auctorem Tralliani doloris sui, si hunc custodem litterarum, si hunc testem iniuriae, si hunc actorem querellarum; remittant spiritus; comprimant animos suos; sedent arrogantiam; fateantur in Maeandrij persona esse expressam faciem ciuitatis: sin istum semper illi ipsi domi proterendum esse, & conculcandum putauerunt; desinant putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. sed exponam, quid in re sit, ut, quam obrem ista ciuitas neque seuere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, scire possitis. Erat ei Castriciano nomine irata, de quo toto respondit Hortensius: inuita soluerat Castricio pecuniam iamdiu debitam: hinc totum odium, hinc omnis offensio. quo cum uenisset Laelius ad iratos, & illud Castricianum uulnus dicendo refricuisset; siluerunt principes, neque in illa concione affuerunt, neque ipsius decreti ac testimonij auctores esse uoluerunt. usque eo orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps principum esset Maeandrius: cuius lingua, quasi flabello seditionis, illa tum est egentium concio*

cio uentilata. itaque ciuitatis pudentis, ut ego semper existimaui, & grauis, ut ipsi existimari uolunt, iustum dolorem, querellasq. cognoscite. Quae pecunia fuerit apud se Flacci patris nomine collata a ciuitatibus, hanc a se esse ablatam queruntur. Alio loco quaeram, quid licuerit Flacco: nunc tantum a Trallianis requiro, quam pecuniam a se ablatam queruntur, suam ne dicant, sibi a ciuitatibus collatam in usum suum. cupio audire. non, inquit, hoc dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies festos, atque ludos. quid tum? hanc te, inquit, capere non licuit. iam id uidero: sed primum illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas, quod non retinet alienum: spoliatam se dicit, quod id non habet, quod eius nō fuit. quid hoc impudentius dici, aut fingi potest? delectum est opidum, quo in opido uno pecunia a tota Asia ad honores L. Flacci poneretur. haec pecunia ab honoribus translata in questum, & fenerationem, recuperata est multis post annis. quae ciuitati facta est iniuria? At moleste fert ciuitas. Credo: amissum est enim praeter spem, quod erat spe deuoratum lucrum. At queritur. Impudenter facit: non enim omnia, quae dolemus, eadem iure queri possumus. At accusat uerbis grauissimis. Non ciuitas, sed imperiti homines, a Maeandrio concitati. quo loco etiam atque etiam facite ut recordemini, quae sit temeritas multitudinis, quae leuitas propria Graecorum, quid in concione seditiosa ualeat oratio. hic, in hac grauissima & moderatissima ciuitate, cum est forum plenum iudiciorum, plenum magistratuum, plenū optimorum uirorum, & ciuium; cum speculatur atque obsidet Rostra uindex temeritatis, & moderatrix officij curia; tamen quantos fluctus excitari concionum uidetis? quid uos fieri censetis Trallibus? an id quod Pergami? nisi forte hae ciuitates existimari uolunt, facilius una se epistola Mithridatis moueri impelliq. potuisse, ut amicitiam populi R. fidem suam, iura omnia officij, humanitatisq. uiolarent, quam ut filium testimonio laederent, cuius patrem armis pellendum a suis moenibus censuissent. quare nolite mihi ista nomina ciuitatum nobilium opponere. quos enim hostes haec familia contempsit, numquam eosdem testes pertimescet. nobis autem est confitendum, si consilijs principum uestrae ciuitates reguntur, non multitudinis temeritate, sed optimatum consilio bellum ab istis ciuitatibus cum populo R. esse susceptum. sin ille tum motus est temeritate imperitorum excitatus: patiamini me delicta uulgi a publica caussa separare. At enim istam pecuniam huic capere non licuit. Vtrum uultis, patri Flacci licuisse, nec ne? si licuit, sicuti certe licuit; ad eius honores collatam, ex quibus ipse nihil capiebat, patris pecuniam recte abstulis filius. si non licuit; tamen, illo mortuo, non modo filius, sed quiuis heres rectissime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipsi graui fenore istam pecuniam multos annos occupauissent, a Flacco tamen omnia, quae uoluerunt, impetrauerunt: neque tam fuerunt impudentes, ut id, quod Laelius dixit, dicere auderent, hanc eis pecuniam abstulisse Mithridatem. quis enim erat, qui non sciret in ornandis studiosiorem Mithridatem, quam in spoliandis Trallianis fuisse? quae quidem a me si, ut dicenda sunt, dicerentur; grauius agerem, iudices, quam adhuc egi, quantam Asiaticis testibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos uestros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam uniuersorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miseram crudelemq. caedem; praetores nostros deditos, legatos in uincula coniectos, nominis prope Romani memoriam cum uestigio imperij non modo ex aedibus Graecorum, uerum etiam ex litteris esse deletam. Mithridatem dominum, illum patrem, illum conseruatorem Asiae, illum Euhyum, Dionysium, Bacchum, Liberum nominabant. unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco consuli portas tota Asia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. liceat haec nobis, si obliuisci non possumus, at tacere: liceat mihi potius de leuitate Graecorum queri, quam de crudelitate. auctoritatem isti habeant apud eos, quos esse omnino noluerunt: nam quoscumque potuerunt togatos, interemerunt; nomen ciuium R. quantum in ipsis fuit, sustulerunt. in hac igitur urbe se iactent, quam oderunt, apud eos, quos inuiti uident; in ea rep. ad quam opprimendam non animus eis, sed uires defuerunt: adspiciant hunc florem legatorum, laudatorumq. Flacci ex uera, atque integra Graecia: tum se ipsi expendant: tum cum his se comparent: tum si audebunt, dignitati horum opponant suam. adsunt Athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortae, atque in omnes terras distributae putantur: de quorum urbis positione, propter pulchritudinem, etiam inter deos certamen fuisse proditum est: quae uetustate ea est, ut ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur, & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur; auctoritate autem tanta est, ut iam fractum prope, ac debilitatum Graeciae nomen huius hurbis laude nitatur. adsunt Lacedaemonij; cuius ciuitatis spectata, ac nobilitata uirtus non solum natura corroborata, uerum etiam disciplina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos iam annos amplius unis moribus, & numquam mutatis legibus uiuunt. adsunt ex Achaia cuncta multi legati, Boeotia, Thessalia: quibus locis nuper legatus L. Flaccus, imperatore Metello, praefuit. neque uero te Massilia praetereo, quae L. Flaccum militem quaestoremq. cognosti: cuius ego ciuitatis disciplinam, atque grauitatem non solum Graeciae, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam. quae, tam procul a Graecorum omnium regionibus, disciplinis, linguaq. diuisa, cum in ultimis terris, cincta Gallorum gentibus, barbariae fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, ut omnes eius instituta laudare facilius possint, quam aemulari. hisce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiae testibus; ut Graecorum cupiditati Graecorum auxilio resistamus. quamquam quis ignorat, qui modo umquā mediocriter res istas scire curauit, quin tria Graecorum genera sint uere? quorum uni sunt Athenienses, quae gens Ionum habebatur. Aeoles alteri, Dores tertij nominabantur. atque haec cuncta Graecia, quae gloria, quae doctrina, quae plurimis artibus, quae etiam imperio & bellica laude floruit, paruum quendam locum, ut scitis, Europae tenet, semperq. tenuit: Asiae maritimam oram, bello superatam, cinxit urbibus, non ut munitam colonijs illam augeret, sed ut obsessam teneret. quamobrem, quaeso a uobis, Asiatici testes, ut, cum uere recordari uoletis, quātum auctoritatis in iudicium afferatis, uosmet ipsi describatis Asiam; nec, quid alienigenae de uobis loqui soleant, sed quid uosmet ipsi de genere uestro statuatis, memineritis. namque, ut opinor, Asia uestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia.

utrum

utrum igitur nostrum est, an uestrum hoc uetus prouerbium, Phrygem plagis fieri solere meliorem? quid de tota Caria? non ne hoc uestra uoce uulgatum est, si quid cum periculo experiri uelis, in Caria id potissimum esse faciundum? quid porro in Graeco sermone tam tritum, atque celebratum est, quam, si quis despicatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis unquam Graecus comoediam scripsit, in qua seruus primarum partium non Lydus esset? quamobrem quae nobis fit iniuria, si statuimus uestro nobis iudicio standum esse de nobis? equidem mihi iam satis superq. dixisse uideor de Asiatico genere testium: sed tamen uestrum est, iudices, omnia, quae dici possint in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiam si a me minus dicuntur, uestris animis, & cogitatione comprehendere.

EXPLANATIO

AD EAM *ciuitatem,*} Tralles dicit. SINE *censu*?} sine re domestica. CVIVS *auctor inuentus est nemo.*} quis enim Maeandro credat, auctori leuissimo? NEQVE *seuere*} quia miserit eum, cuius in testimonio auctoritas nulla. SILVERVNT} contra Flaccum de pecunia Castricio soluta nihil dixerunt. ABLATAM} a Flacco filio. QVID *licuerit Flacco*} utrum Flacco licuerit eam auferre. QVERVNTVR,} quia sequitur, Dicant, orta nonnullis coniectura est, legendum, Querantur: quasi eiusdem utrumque temporis esse debeat: cum ipsa sententia, Queruntur, omnino postulet, non Querantur. ordo enim hic est. Quam pecuniam a se ablatam Tralliani queruntur, eam suam ne dicant, ab ijs requiram. FLACCI *patris*} qui & ipse Asiae praefuerat, post consulatum, quem cum C. Mario gessit. ILLVD *tenebo*} collatam a ciuitatibus ad Flacci patris dies festos, atque ludos. QVERITVR} iniuste. cur enim retineat alienum? GRAVIS, *locuples, ornata,*} pungit eam, quae talis cum sit, queratur tamen, quod alienum non retineat. QVOD *non retinet alienum:*} sua enim illa pecunia non fuit: sed ideo queritur, quia transferebat eam a diebus festis, & ludis in quaestum, & fenerationem. AN. ID., *quod Pergami?*} idest, plane idem, quod Pergami: quod Asiae caput erat. MITHRIDATIS} Ponti regis. VNA *epistola*} significat id, quod in Maniliana exposuit his uerbis. Vna die tota Asia, tot in ciuitatibus, uno nûcio, atque una litterarum significatione ciues Romanos necandos, trucidandosq. denotauit. VIOLARENT} trucidandis ciuibus Romanis. FILIVM} Flaccû. EST *confitendum,*} aut ille motus ex Mithridatis epistola consilio principum est excitatus: aut, si temeritate multitudinis, non consilio principum, ita delicta uulgi & omnium imperitorum, quos Maeandrius concitauit, insector, ut ea separem a publica caussa, & ciuitatem hac laedendi Flacci culpa liberem. EX QVIBVS *ipse nihil capiebat,*} ipse Flaccus filius. quem enim illi honores filio fructum ferebant? QVOD *Laelius dixit,*} eos dixisse. DICERE *auderent,*} cum Flaccus filius praetor eam pecuniam peteret. GRAVIVS *agerem,*} fingit se parcere Trallianis pro sua, fratrisq. amicitia: & tamen subiungit ea, quibus acerbiora reperire non poterat. EVHYVM} quasi alterum Bacchum, ornabant Asiatici Mithridatem ijsdem cognominibus, quibus ipse Bacchus appellari solebat. Euhyus autẽ dictus, quasi bonus filius. EX. VERA, *atque integra Graecia:*} nam illi, qui contra Flaccum uenerant, Graeci erant Asiatici, corruptis moribus. FRVGES,} auctore Triptolemo, qui aratrum & agriculturam inuenit. LEGES} Latae a Solone, sapientissimo uiro. IN *omnes terras distributae*} inde suas leges & Romani petendas existimarunt. METELLO,} Cretico: de quo supra, & infra. QVAESTOREMQ.} praetore M. Pupio Pisone, de quo supra. TAM *procul a Graecorum omnium regionibus,*} nam si propinqua esset, sapientiam a Graecis accepisse uideretur. VT *obsessam teneres.*} tamquam infidam, & male animatam. CVM *periculo*} quia Carum fidei committendum nihil sit. PRIMARVM *partium*} non, ut putatur, qui saepius in scenam redit, sed, ut, arbitror, cui primae partes dantur in agendo propter ingenium, & artem.

ORATIO

SEQVITVR auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum est illud, quod non longe a gradibus Aurelijs haec caussa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te, Laeli, atque illa turba quaesita est. scis, quanta sit manus, quanta concordia, quantum ualeat in concionibus. sic summissa uoce agam, tantum ut iudices audiant. neque enim desunt, qui istos in me, atque optimum quemque incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adiuuabo. cum aurum Iudaeorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus uestris prouinciis Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. quis est, iudices, qui non hoc uere laudare possit? exportari aurum non oportere, cum saepe antea senatus, tum me consule grauissime iudicauit. huic autem barbarae superstitioni resistere, seueritatis; multitudinem Iudaeorum flagrantem nonnumquam in concionibus pro rep. contemnere, grauitatis summae fuit. At Cn. Pompeius, captis Hierosolymis, uictor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, ut multa alia, sapienter in tam suspiciosa, ac maledica ciuitate locum sermoni obtrectatorum non reliquit. non enim credo religionem & Iudaeorum, & hostium impedimento praestantissimo imperatori, sed pudorem fuisse. ubi ergo crimen est? quoniam quidem furtum nusquam reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris, quaesitum, & probatum palam non negas, actum esse per uiros primarios res ipsa declarat. Apameae manifeste comprehensum, ante pedes praetoris in foro expensum est auri pondo centum paullo minus per Sex. Caesium,

equitem

equitem R. castissimum hominem, atque integerrimum: Laodiceae uiginti pondo paullo amplius per hunc ipsum L. Peducaeum, iudicem nostrum: Hadrumeti per Cn. Domitium legatum. Pergami non multum auri ratio constat: aurum in aerario est: furtum non reprehenditur: inuidia quaeritur, a iudicibus oratio auertitur, uox in coronam turbamq. effunditur. sua cuique ciuitati religio, Laeli, est, nostra nobis. stantibus Hierosolymis, pacatisq. Iudaeis, tamen istorum religio sacrorum a splendore huius imperij, grauitate nominis nostri, maiorum institutis abhorrebat: nunc uero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis; quam cara dijs immortalibus esset, docuit, quod est uicta, quod elocata, quod seruata. quamobrem, quoniam, quod crimen esse uoluisti, id totum uides in laudem esse conuersum, ueniamus iam ad ciuium R. querellas. ex quibus sit sane prima Deciani. Quid tibi tandem, Deciane, iniuriae factum est? negotiaris in libera ciuitate. primum patere me esse curiosum: quousque negotiabere? praesertim cum sis isto loco natus. annos iam triginta in foro uersaris, sed tamen Pergameno. longo interuallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam uenis: affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quod unis uestimentis tam diu lautus es. uerum esto, negotiari libet: cur non Pergami, Smyrnae, Trallibus? ubi & multi ciues R. sunt, & ius a nostro magistratu dicitur. otium te delectat: lites, turbae, praetor odio est: Graecorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenses, amantissimos populi R. fidelissimos socios, miseriores habes, quam aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuit umquam? cur his per te frui libertate sua, cur denique esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, a Graecorum luxuria & leuitate remotissimi, patresfamilias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturaq. meliores. in hisce agris tu praedia habere uoluisti. omnino mallem, & magis erat tuum, si iam te crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses: uerum esto: Catonis est dictum, pedibus compensari pecuniam. longe omnino a Tiberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducem Telephum inuenisset. sed concedo id quoque: placuit opidum; regio delectauit: emisses.

EXPLANATIO

A. GRADIBVS. *Aurelijs*} circa quos Iudaea gens uersari solebat. ILLA *turba*} Iudaeorum. NON *adiuuabo.*} summissa uoce agam, ne magis in me incitentur. BARBARAE *superstitioni*} opinor quia Iudaei aurum illud, uel saltem eius partem, quod ubique colligerent, in Iudaeam mitterent, ut in Solomonis fano reponeretur: quae illis religio uidebatur: quam Cicero superstitionem uocat. hinc illud infra: At Cn. Pompeius ex illo fano nihil attigit. FLAGRANTEM} tumultuantem, turbas commouentem, quia exportare aurum uetaretur. EDICTVM} Flacci praetoris, ne exportaretur aurum ex Asia. IVDICATVM} a senatu. PROLATVM} aurum, quod exportabant Iudaei. PONDO *centum*} scutatorum decem millia. VOX *in coronam, turbamq. effunditur.*} ut Iudaei concitentur. SVA *cuique ciuitati religio, Laeli. est, nostra nobis.*} reprehendit illam Iudaeorum religionem in auro in Solomonis fanum inferendo. ELOCATA,} pretio locata: ut elocare fundum, apud Ciceronem, boues apud Columellam. SERVATA.} multos hic locus torquet: nec sane mihi constat, quae sententia possit elici satis apta si sic legatur. opem autem ueteres libri nullam afferunt. nam quod, serua facta, quidam legunt, longe distat ab antiquis litterarum uestigijs, & idem tamen esset, quod Elocata. Videndum igitur (ut aliquid tamen dicam) an, seruata, fortasse ualeat, obseruata, in custodias tradita, & quasi obsessa, ne quid rerum nouarum moliri possit. DECIANI.} unius e subscriptoribus Laelij. IN *libera ciuitate.*} apud Apollonidenses, populi Romani socios. SED *tamen Pergameno.*} festiua correctio. nam illud, Annos iam triginta in foro uersaris, dictum cum laude uidebatur: sed, ne de foro Romano locutus esse uideretur: in quo diu uersari, laudem habet; addidit, sed tamen Pergameno, Romani dissimillimo. COMMODVM *est,*} pro libet, ut supra. Purpuram Tyriam. uel in lato clauo, si senator erat: quod non arbitror; cum annos triginta Pergami fuisset: uel in angusto, si eques Romanus. VNIS *uestimentis*} notat in uestitu parsimoniam, quod eandem, quoties ad urbem rediret, tunicam referret. PATER *tuus*} qui apud eosdem negotiatus est. HABERE} non, emere, sed, habere; quia fraude occupauerat. CRASSI *agri*} pingues, ex terra densa, & glutinosa, non soluta, & friabili. PEDIBVS *compensari pecuniam.*} quia quo minoris emuntur, eo laboriosius uisuntur longinqui agri; & quod in pecunia lucrum fit; pedum labore compensatur. A. TIBERI} secundum quem agri sunt Crustumini, & Capenates in Etruria. AD *Caicum*} Phrygiae fluuium, ex Mysia fluentem. AGAMEMNON *cum exercitu errasset,*} Hoc Eustathius in Il. α, in uersu illo Homeri, παλιμπλαγχθέντας, explanat his uerbis. οἱ μέν, ἀντὶ τοῦ ἐκ δευτέρου πλανηθέντας φασί, χρώμενοι τῇ τῶν νεωτέρων ἱστορίᾳ τῇ λεγούσῃ ὅτι τὰ πρῶτα ἐπιστρατεύσαντες τῇ Τροίᾳ οἱ Ἕλληνες, ἥμαρτον τῆς ὁδοῦ, καὶ τὴν Μυσίαν ὡς Τρωϊκὴν αὐτοῖς προσήκουσαν γῆν ἐληΐζοντο. ἡ δέ, ἦν ἡ ὑπὸ τῷ Τηλέφῳ Μυσία. ὁ δὲ Τήλεφος ἀντιταξάμενος, ἐποίησέ τι κακόν, καὶ ἔπαθε. πέπονθε μέν, τραῦμα δεξάμενος ὑπὸ Ἀχιλλέως, ἀμπέλου ἕλικι συμποδισθέντος αὐτοῦ τοῦ ἵππου κατὰ Διονύσου πρόνοιαν, χαμαιπεσόντος εἰς γῆν. ἐποίησε δέ, τὸ ἀπράκτους ὑποχωρῆσαι τοὺς Ἕλληνας. ὁ δὲ τὸ τραῦμα ἔχων ἄλθετο, ἄπνευστον, χρηματίζεται. καὶ ὁ χρησμόν, ἀνεῖπε τὸ θρυλλούμενον, ὡς ἄρα, ὁ τρώσας, ἰάσεται. πλεῖ γοῦν τὴν ταχίστην ἐπ᾽ Ἀχιλλέα, καὶ συμβαίνει τὸν μέν, ἰάσασθαι τὸν Τήλεφον· τὸν δέ, δοῦναι μισθὸν τῆς ὑγείας, τὴν εἰς Τροίαν ὁδηγίαν. EMISSES.} emere debebas.

ORATIO

AMYNTAS est, genere, honore, existimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilij, satis locupletem, pellexit Decianus ad sese: & cum illa, quid ageretur, nesciret, in possessione praediorum eius familiam suam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta praegnantem, quae peperit apud Decianum filiam; hodieq. apud Decianum est & uxor Amintae, & filia. Num quid harum rerum a me fingitur, Deciane? sciunt haec omnes nobiles, sciunt denique nostri homines, sciunt mediocres negotiatores. exsurge Amynta. repete a Deciano non pecuniam, non praedia: socrum denique sibi habeat, restituat uxorem, reddat misero patri filiam: nam membra, quae debilitauit lapidibus, fustibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos concidit, restituere non potest: filiam, filiam, inquam, aerumnoso patri, Deciane, redde. Haec Flacco non probasse te miraris? cui, quaeso, tandem probasti? emptiones falsas, praediorum proscriptiones cum mulierculis aperta circumscriptione fecisti. tutor his rebus Graecorum legibus adscribendus fuit: Polemocratem scripsisti, mercenarium, & administrum consiliorum tuorum. adductus est in iudicium Polemocrates de dolo malo, & de fraudatione, huius ipsius tutelae nomine. qui concursus ex opidis finitimis undique? qui dolor animorum? quae querella? condemnatus est Ptolemocrates sententijs omnibus: irritae uenditiones, irritae proscriptiones. non restituis: defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in suas litteras publicas proscriptiones, & emptiones tuas. repudiant, reijciunt. at qui homines? Pergameni, laudatores tui. ita enim mihi gloriari uisus es laudatione Pergamenorum, quasi honorem maiorum tuorum assecutus esses: & hoc te superiorem esse putabas, quam Laelium, quod te ciuitas Pergamena laudaret. num honestior est ciuitas Pergamena, quam Smyrnae? at ne ipsi quidem dicunt. uellem tantum habere otij, ut possem recitare psephisma Smyrnaeorum, quod fecerunt in Castricium mortuum: primum, ut in opidum introferretur; quod alijs non conceditur: deinde, ut ferrent ephebi: postremo, ut imponeretur aurea corona mortuo. haec P. Scipioni, clarissimo uiro, cum esset Pergami mortuus, facta non sunt. at Castricium, quibus uerbis dij immortales, decus patriae, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare, Deciane, si cupidus es gloriae, alia ornamēta censeo quaeras: Pergameni te deriserunt. quid? tu ludi te non intelligebas? cum tibi haec uerba recitabant, clarissimum uirum, praestantissima sapientia, singulari ingenio, mihi crede, ludebant: cum uero coronam auream litteris imponebant, re uera non plus aurum tibi, quam monedulae, committebant; ne tum quidem hominum uenustatem, & facetias perspicere potuisti? isti igitur, isti Pergameni perscriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum, meum necessarium, fuisti gratiosior. utinam neque ipsum, neque me paeniteret. Flaccum iniuria decreuisse uerdicas. adiungis caussas inimicitiarum, quod patri L. Facci, aedili curuli, pater tuus, tribunus pl. diem dixerit. at istud nec ipsi quidem patri Flacci ualde molestum esse debuit; praesertim cum ille, cui dies dicta est, praetor postea factus sit, & consul; ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consistere. sed, si iustas inimicitias putabas; cur, cum tribunus militum Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem tribuni? cur autem praetor te, inimicum paternum, in consilium uocauit? quae quidem quam sancte solita sint obseruari, scitis omnes. nunc accusamur ab ijs, qui in consilio nobis fuerunt. Decreuit Flaccus: num aliud, atque oportuit? in liberos: num aliter, ac censuit senatus? in absentem decreuit: cum ibidem esses, cum prodire nolles. non est hoc in absentem reum. SENATVS CONSVLTVM. ET. DECRETVM. FLACCI. Quid, si non decreuisset, sed edixisset, quis posset uere reprehendere? num etiam fratris mei litteras, plenissimas humanitatis, & aequitatis, reprehensurus? quas easdem mulieres a me datas apud Pataranos requisiuit. Recita litteras Q. Ciceronis. Quid? haec Apollonidenses, occasione facta, ad Flaccum non detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulum delata non sunt? ad senatum nostrum, me consule, non ne legati Apollonidenses omnia postulata de iniurijs huius Deciani detulerunt? ad haec, praedia etiam in censu dedicauisti: mitto, quod aliena; mitto, quod possessa per uim; mitto, quod conuicta ab Apollonidensibus; mitto, quod a Pergamenis repudiata; mitto etiam, quod a nostris magistratibus in integrum restituta; mitto, quod nullo in iure, neque possessione tua: illud quaero, sint ne ista praedia censui censendo? habebant ius ciuile? sint, nec ne sint, mancipi? subsignari apud aerarium, apud censorem possint? in qua tribu denique ista praedia censuisti? commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, ut ex ijsdem praedijs, & Apolloniae, & Romae imperatum, esset tributum, uerum esto: gloriosus fuisti: noluisti magnum agri modum censeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanae non potest. census es praeterea numeratae pecuniae $\overline{CXXX}$. eam opinor tibi numeratam non esse abs te. sed haec omitto. census es mācipia Amyntae: neque huic ullam in eo fecisti iniuriam: possidet enim ea mancipia Amyntas. ac primo quidem pertimuit, cum te audisset seruos suos esse censum: retulit ad iurisconsultos. constabat inter omnes, si aliena censendo Decianus sua facere posset, eum maxima habiturum esse.

EXPLANATIO

TVTORI] eius mulieris, a qua se praedia emisse Decianus fingebat. GRAECORVM *legibus*] Romanis quoque: ideo pro Caecina: Quod mulier sine tutore promiserit, deberi. Pro Murena: Mulieres omnes propter infirmitatem consilij maiores in tutorum potestate esse uoluerunt. Hic admonendus est lector, non esse, legibus, in quibusdam antiquis libris. quod si recte: uel mendum est in uerbo, Graecorum:

rum: uel legendum, Tutor his, legibus Graecorum adscribendus fuit. ut pro, Rebus, reponatur, legibus. NON *restituis.*} praedia Amyntae: quae retinere non potes, Polemocrate condemnato, qui mulierum tutor, cum Deciano in fraudatione consensit. QVAM *smyrnaea?*} deridet laudationes tam Pergamenorum, quam Smyrnaeorum. Honestior, inquit, Smyrnaea ciuitas est, quam Pergamena. quod ne ipsi quidem Pergameni negant. at Smyrnaei Castricium mortuum ita laudarunt, ut eum derisisse uideantur. quod si laudatio Smyrnaeorum honorem non affert, quanto minus Pergamenorum? cur igitur ea laudatione gloriaris? P. SCIPIONI,} ei, qui Ti. Gracchum occidit: quo facto Pergamum in exsulium abijt. ALIA *ornamenta censeo quaeras:*} noli gloriari, quod te Pergameni laudauerint: nam illa te laudatio non ornat. TIBI} praesenti. RECITABANT,} e psephismate. LITTERIS} uerbo: scriptis quidem litteris, non reuera. IMPONEBANT,} nolim hoc uerbo aliquem falli: non enim hoc dicit, Deciani praesentis capiti coronam auream uere esse a Pergamenis impositam. nam, impositam non esse, ex uerbo, litteris, intelligitur. Sed, imponebant litteris, ualet, imponendam psephismate decernebant. aliud est autem, litteris, aliud, re ipsa imponere. Sed cum litteris, tum te, inquit, ludebant. nam reuera tibi non plus aurum committebant, quam monedulae: cui si quis committeret, amissum sciret: auis enim illa aurum & argentum auide furatur, auctore Plinio. constat ex duabus partibus sententia, una de corona, altera de uenustate & facetijs. Cum tibi coronam, inquit, litteris imponebant; sed reuera cum tibi non plus aurum, quam monedulae, committebant, ne tum quidem uenustatem eorum, & facetias perspexisti? PROSCRIPTIONES} praediorum, quae Decianus a se empta dicebat. P. ORBIVS} tres Asiae praetores nominat, P. Orbium, P. Globulum, L. Flaccum. Orbius, inquit, contra te decreuit: in Globulum fuisti gratiosior, idest munera contulisti: ideo nihil contra te decreuit. Flaccum decreuisse fateris, uerum inimicitijs & iracundia incitatum. P. GLOBVLVM,} Seruiliae gentis, qui tribunus pl. obstitit. C. Cornelio collegae, quem postea Cicero defendit, inuito senatu legem ferenti, ne quis, nisi per populum legibus solueretur. Hic si praetor fuit ante Flaccum, aedilitatem omiserit necesse est: cum tribunus pl. fuerit, auctore Pediano, C. Pisone M' Glabrione cos. CONSVL,} bis consul fuit, semel cum C. Mario, iterum cum L. Cinna, suffectus in Marij mortui locum. NON *potuerit priuatus in ciuitate consistere.*} eo indicio damnatus, quo in exsulium ire coactus est. TRIBVNVS *mil.*} in Cilicia, imperatore P. Seruilio. IN. EIVS *legione*} non quod solus in ea legione tribunus mil esset: nam, ut apud Polybium legimus, quattuor in singulis legionibus tribuni mil. erant: sed quod in ea, tribunus mil. cum esset, plurimum posset. PRAETOR} Flaccus, Romae. DECREVIT *Flaccus.*} cum praetor Asiae praeesset. IN. CONSILIVM} ut iudex esses. in quo tibi honorem habuit, oblitus inimicitiarum, quae patri tuo cum illius patre fuerant. QVAE *quidem quam sanctè soleant obseruari,*} quaenam? fuisse militem in eius legione, uocatum ab eo esse in consilium: quae tu Deciane non obseruas: Flaccum enim accusas. IN. LIBEROS} quod querebatur Decianus. NVM *aliter, ac censuit senatus?*} censuerat senatus. ut praetor Asiae non modo in socios, uerum etiam in liberos, quorum in numero ciues Romani, & in ijs Decianus erat, ius diceret. SENATVS *consultum,*} ut in liberos a praetore Asiae ius dici posset. SED *edixisset,*} quod pro imperio fit: cum decernatur iure, caussa cum consilio cognita. NVM *etiam fratris mei*} qui Flacco successit. QVAS *easdem mulieres*} locus deprauatus: quem alij si, Mulieribus, legatur, corrigi putant posse. mihi & apertior, & melior sententia uidetur, si legatur, Queis easdē mulieres amandatas apud Pataranos requisiuit. Quas enim mulieres, idest Amyntae uxorem, & filiam reddendas esse Flaccus decreuerit, eas cum Decianus, ne redderet, apud Pataranos amandasset, Q. Cicero litteris requisiuit. nondum tamen, cum haec haberetur oratio, redditas esse, dictum est supra. Hodie, inquit, apud Decianum est & uxor Amytae, & filia. AD *Globulum delata non sunt?*} non acta, ut apud Orbium, qui contra Decianum omnia decreuit, sed delata tantum, quia Globulus nihil decreuit, corruptus a Deciano. unde illud supra: In P. Globulum fuisti gratiosior. IN *censu dedicauisti?*} professus es, in censum retulisti. antiqua locutio, sed exemplis parum confirmata. sic locutum Africanum minorem, teste Gellio cognoscitur. In uno scorto, inquit lib. VII. c. II. recitans Africani uerba, maiorem pecuniam absumpsisti, quam quanti omne instrumentum fundi Sabini in censu dedicauisti. CONVICTA *ab Apollonidensibus,*} iudicio tibi adempta ab Apollonidensibus, condemnati one Polemocratis. A. NOSTRIS *magistratibus*} a duobus praetoribus Asiae, P. Orbio, & L. Flacco. nam Globulus nihil contra Flaccum uidetur decreuisse. MITTO, *quod nullo in iure, neque in re, neque possessione tua:*} Alij, nullo iure, neque in re, neque in possessione tua, ego nihil muto, & sic interpretor: Mitto quod nullo tuo in iure, neque tua re, neque in tua possessione: idest: neque iuris tui, neque rei, neque possessionis illa praedia sunt. nam possessione nostra multa fiunt, iure scilicet usucapionis. SINT *ne ista praedia censui censendo?*} opinor hoc dici: eiusmodi ne sint, ut censeri possint? ut censeri census dicatur, pro, fieri. fiebat autem, cum bona censebantur. HABEANT *ius ciuile.*} quod habent omnia, quae censentur. nam si non habent, quo modo censentur? SINT, *necne sint, mancipi?*} ita tui iuris, ut abalienari possint. pro Murena. SVBSIGNARI} cum probatum erat ab eo, qui profitebatur, siue fundum, siue domum, siue aliud quid, esse censui censendo, habere ius ciuile, esse mancipi, tum subsignabatur apud aerarium, & apud censorem, idest in tabulas publicas referebatur. IN. QVA *tribu denique ista praedia censuisti?*} quo modo enim, quae apud socios praedia sunt, ea censeri in nulla tribu possunt? COMMISISTI,} uide, quam feceris imprudenter. commissum a te est, ut, cum haec praedia & in censu Romae dedicata a te sint, & eadem tamen Apolloniae quoque, ut bona socrus Amyntae, in censu sint, duplex tributum soluere cogaris, unum pro censu Romano, alterum pro Apollonidensi: tributum enim pro bonorum aestimatione cuique imponitur: bono-

rum autem aestimatio cognoscitur e censu. Perspicua sententia: quae prorsus obscurabitur, si legatur, Promisisti, ut est in quibusdam antiquis libris, quos probare nonnulli uidentur. TEMPVS *aliquod grauius* } bellum eiusmodi, ut ubique tributum imperari necesse esset. MAGNVM *agri modum censeri*, } dignum animaduersione loquendi genus, ut aliquis magnum agri modum censeri dicatur. sic infra: Cum te audisset seruos suos esse censum. Et: Si, aliena censendo Decianus sua facere posset. QVI *diuidi plebi Romanae non potest*. } quo maioris copiae tuae uidentur. diuidi autem ideo non potest, quia sit in regione Apollonidensium qui socij liberi sunt, suisq. legibus uiuunt. id supra ostenditur jis uerbis. Otium te delectat: lites, turbae, praetor odio est: Graecorum libertate gaudes. Addere non grauabor, quod mihi hoc loco, ipsa Ciceronis uerba examinanti, in mentem uenit: quod tamen non fidenter, sed dubia coniectura dicam: fortasse, siquis agrum, qui non esset censui censendo, qui ius ciuile non haberet, qui mancipi non esset, in censum retulisset, multam fuisse, ut ager plebi Romanae diuideretur. ab ea uero multa se tutum esse Decianus intelligebat, cum is ager diuidi non posset. CXXX. } sestertiorum centum triginta millia: quae nummo nostro sunt, scutatorum tria millia, nongenti: parua omnino summa: cum praesertim Decianus gloriosus esset, quod si, CXXX. pro centies tricies, accipiamus: praeclare Deciani gloriae satisfiet. erunt enim scutatorum trecenta nongenta millia. in quo Cicero iocatur, mentitum esse Decianum ostendens gloriae caussa. Eam tu pecuniam, inquit, numquam, ut opinor, ipse tibi numerasti: ideo fieri potest, ut maiorem sis professus, quam quanta reuera sit. NEQVE *huic ullam fecisti iniuriam*, } non enim suis ideo mancipijs eum priuasti. ALIENA *censendo* } & hic passiue dictum, Censendo.

ORATIO

Desunt nonulla.

Habetis caussam inimicitiarum, qua caussa inflammatus Decianus ad Laelium detulerit hanc opimam accusationem. nam ita questus est Laelius, cum de perfidia Deciani diceret: Qui mihi auctor fuit, qui caussam ad me detulit, quem ego sum secutus; is a Flacco corruptus est, is me deseruit, ac prodidit. Siccine tu auctor tandem eum cui tu in consilio fuisses, apud quem omnes gradus dignitatis tuae retinuisses, pudentissimum hominem, nobilissima familia natum, optime de rep. meritum, in discrimen omnium fortunarum uocauisti? scilicet defendam Decianum, qui tibi in suspicionem nullo suo delicto uenit. non est, mihi, crede, corruptus. quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret iudicium? cui sex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, si tibi morem gerere noluisset? nimirum illud est, quod ipse suspicatur. inuidisti ingenio subscriptoris tui. quod ornabat facile locum, quem prehenderat, & acute testes interrogabat, aut circumueniebat, (fortasse fecisti, & tu & populi sermone exciperes) iccirco Decianum usque ad coronam applicuisti. sed, ut hoc uerisimile est, ita haud uerisimile, Decianum a Flacco esse corruptum. Ita scitote iudices, esse cetera: uel quod ait Lucceius, L. Flaccum sibi dare cupisse, ut a fide se abduceret, H-S uicies. & eum tu accusas auaritiae, quem dicis H-S uicies uoluisse perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad se transires? quam partem caussae tibi daremus? an ut enunciares consilia Laelij? qui testes ab eo prodirent? quid? nos non uidebamus habitare una? quis hoc nescit? tabulas in Laelij potestate fuisse, non dubium est. An, ne uehementer, ne copiose accusares? nunc facis suspicionem. ita enim dixisti, ut nescio quid ab te impetratum esse uideatur. At enim Androni Sextilio grauis iniuria facta est, & non ferenda, quod cum esset uxor Valeria intestato mortua, sic egit eam rem Flaccus, quasi ad ipsum hereditas pertineret. in quo quid reprehendas, scire cupio: quod falsum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. o peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hereditates lege non ueniunt? in manum, inquit, conuenerat. nunc audio: sed quaero, usu, an coemptione. usu non potuit: nihil enim potest de tutela legitima sine omnium tutorum auctoritate deminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuisse non dices, Relinquitur illud, quod uociferari non destitit, non debuisse, cum praetor esset, suum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis. Maximas audio tibi, L. Luculle, qui de L. Flacco sententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximisq. beneficijs in tuos, uenisse hereditates, cum Asiam prouinciam consulari imperio obtineres. si quis eas suas esse dixisset, concessisses? tu, T. Vetti, si qua tibi in Africa uenerit hereditas, usu amittes; an tuum, nulla auaritia, salua dignitate, retinebis? At istius hereditatis iam Globulo praetore Flacci nomine petita possessio est. non igitur impressio, non occasio, non uis, non tempus, non imperium, non secures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt. itaque eodem etiam M. Lurco, uir optimus, meus familiaris conuertit aculeum testimonij sui: negauit, a priuato pecuniam in prouincia praetorem petere oportere. cur tandem M. Lurco non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, numquam ostendes, nisi docueris non licere. an legationes sumere liberas exigendi caussa, sicut & tu ipse nuper, & multi uiri boni saepe fecerunt, rectum est: quod ego nos reprehendo, socios uideo queri: praetorem, si hereditatem in prouincia non reliquerit, non solum reprehendendum, uerum etiam condemnandum putas? Doti, inquit, Valeria pecuniam omnem suam dixerat. Nihil istorum explicari potest, nisi ostenderis, illam in tutela Flacci non fuisse. si fuit: quaecumque sine hoc auctore est dicta dos, nulla est. sed tamen Lurconem quamquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suae, tamen iratum Flacco esse uidistis. neque enim occultauit caussam iracundiae suae, neque reticendam putauit: questus est libertum suum a Flacco praetore esse damnatum. o condiciones miseras administrandarum prouinciarum, in quibus diligentia plena simultatum est, negligentia uituperationum; ubi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata: sermo insidiosus, assentatio perniciosa; frons omnium familiaris multorum animus iratus; iracundiae occultae, blanditiae apertae: uenientes praetores exspectant, praesentibus inseruiunt,

inferuiunt, abeuntes deferunt. fed, omittamus querellas; ne noftrum confilium in praemittendis prouincijs laudare uideamur. Litteras mifit de uillico P. Septimij, hominis ornati; qui uillicus caedem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuiftis. In Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hoftis eft Lurco. quid igitur? hominum gratioforum, fplendidorumq. libertis fuit Afia tradenda? an fimultates nefcio quas cum libertis ueftris Flaccus exercuit? an nobis in ueftras ueftrorumq. cauffis feueritas odio eft, eandẽ laudatis cum de nobis iudicatis? At ifte Andro, fpoliatus bonis, ut dicitis, ad dicẽdum teftimonium non uenit. quid, fi ueniat? decifionis arbiter C. Caecilius fuit, quo fplendore uir, qua fide, qua religione? obfignator C. Sextilius, Lurconis fororis filius, homo & pudens, & conftans, & grauis. fi uis erat, fi fraus, fi metus, fi circumfcriptio, quis pactionem fieri, quis adeffe iftos coegit? quid, fi ifta omnis pecunia huic adolefcentulo L. Flacco reddita eft? fi petita? fi redacta? fi per hunc Antiochum, paternum huius adolefcentis libertum, feni illi Flacco probatiffimum? uidemur ne non folum auaritiae crimen effugere, fed etiam liberalitatis laudem affequi fingularem? communem enim hereditatem, quae aequaliter ad utrunque lege ueniffet, conceffit adolefcenti propinquo fuo, nihil ipfe attigit de Valerianis bonis: quod ftatuerat facere, adductus huius pudore, & non ampliffimis patrimonij copijs, id non folum fecit, fed etiam prolixe, cumulateq. fecit. ex quo intelligi debet, eum contra leges pecunias non cepiffe, qui tam fuerit in hereditate concedenda liberalis.

EXPLANATIO

SCILICET *defendam Decianum*; } Sed, magis quam, fcilicet, alijs placet. mihi plus feftiuitatis habere fententia uidetur cum Scilicet. eft enim quaedam ironia, fcilicet defendam Decianum; pergitq. cum eodem ioco: Non eft, mihi crede, corruptus. QVOD *ab eo redimeretur?* } quod ab eo Flaccus emeret. SEX *horas* } tres accufatori, totidem defenfori, in cauffa repetundarum. INVIDISTI } propterea fidem illius in dubium uocafti. CIRCVMVENIEBAT } de hac laude fupra his uerbis. Bene teftes interrogauit: callide accefsit: reprehendit: quo uoluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. FECISTI *& tu & populi fermo ne exciperes* } nulla fere mutatione turpis ex hoc loco eluitur macula. nam fi legatur, feciffet ut ex populi fermone excideres: uitij nihil fuperfit. Si locum, inquit, illi tamquam fubfcriptori tuo eiufdem agendae cauffae dediffes, fortaffe tuam laudem obfcuraffet; feciffet, ut de ipfo potius, quam de te, populus loqueretur. VSQVE *ad coronam applicuifti.* } adduxifti eum in confpectum populi, nihil amplius: nullas enim ei dicendi partes, de illius perfidia queftus, reliquifti. VT. *A fide fe abduceret.* } & haec, & quae fequuntur uerba, unum de fubfcriptoribus Laelij Lucceium fuiffe, planifsime demonftrant. SESTERTIVM *uicies.* } fexaginta fcutatorum millia. ET. EVM *tu accufas auaritiae,* } cum Lucceio hic agit, non cum Laelio. QVI *teftes ab eo prodirent?* } fubaudi, indicares. HABITARE *una?* } fupra Laelij contubernales appellauit. TABVLAS *in poteftate Laelij fuiffe,* } tabulas publicas. quod non licebat. nam fupra, Qui de tabulis, inquit, publicis recitat, ijs, quae accufatoris poteftate fuerunt, non debet habere auctoritatem. NVNC *facis fufpicionem* } te a Flacco effe corruptum. ITA *enim dixifti,* } ita frigide, ita ieiune Flaccum accufafti, ut corruptus ab eo uideri pofsis. NESCIO *quid* } hoc ipfum, ne uehementer, ne copiofe accufares. Infantiam Lucceij, non Flacci corruptionem, quae nulla fuerit, frigidae, ieiunaeq. accufationis cauffam fuiffe oftendit. AD *ipfum* } quod Valeriae propinquus effet, & illa inteftato effet mortua. infra: communem hereditatem, quae aequaliter ad utrumque lege ueniffet, concefsit adolefcenti, propinquo fuo. QVOD *falfum intenderit;* } quod actione falfa hereditatem illam petiuerit. INGENVA, *inquit, fuit,* } fignificare uolebat accufator, a libertinis mulieribus, inteftato mortuis, non ab ingenuis, ad eandem gentem hereditates uenire. IN *manum, inquit, conuenerat.* } docto uiro, & in primis ingeniofo, legenti, In matrimonium, ut affentiar, a me non impetro. Cum enim in manum uiri mulier conuenerat, eius bona dotis nomine uiro fubiecta erant. auctor Cicero in Topicis. In matrimonium autem conuenire, eft, fimpliciter matrimonium cõtrahere. VSV } annua poffefsione. Vlpianus Inft. XXI. AN *coemptione* } hic locus, & alter pro Murena, quid fit coemptio, uidetur oftendere. eft autem actio quaedam, qua mulier in alienam poteftatem, atque adeo in aliena facra, fuis interemptis, auctoribus omnibus tutoribus, cum tota re domeftica tranfit. FLACCVM *fuiffe non dices.* } qui effe debuit, cum tutor effet. quod fi non fuit, coemptio fieri non potuit. ergo nec ufu, nec coemptione Valeria in manum conuenit. potuit igitur hereditatem illam, ut fibi iure debitam, Flaccus praetor petere. VSV *amittes.* } ufu res & acquiruntur, & amittuntur. eft igitur, Vfu amittes, non adibis illam hereditatem, fed, ut alius eam ufucapiat, permittes. IMPRESSIO, } impetus. OCCASIO, } inter imprefsionem, & uim, occafionem nominari non placet, fed coniungi malim cum eo, quod fequitur, Non tempus, hoc ordine: Non imprefsio, non uis, non occafio, non tempus. LEGATIONES *liberas* } quae fenatoribus dabantur. SOCIOS *uideo queri:* } quia cum fenatoribus non aequo iure litigarent. lib. III. de leg. Omitto, quemadmodum ifti fe gerant, atque gefferint, qui legatione hereditates aut fyngraphas fuas perfequuntur. SI. HEREDITATEM *in prouincia creuerit,* } cernere hereditatem, pro, adire, capere, ufitatum eft. MODERATVS *eft religioni fuae,* } quia iuratus teftimonium dicebat, rationem aliquam fuae religionis habuit. SERMO *infidiofus,* } fuperiora de praetoribus dixit, hac de prouincialibus: quorum fermo infidias tendit, affentatio ad perniciem fpectat. IN *praetermittendis prouincijs* } de fe ipfo dicit, qui poft confulatum ire in prouinciam noluit: cum poftea confilium mutauerit, & in Ciliciam iuerit. LITTERAS *mifit* } Flaccus Afiae

praetor,

praetor, ut Septimij uillicus, qui eadem fecerat, comprehenderetur. ARDENTEM *iracundia*} in testimonio dicendo. supra: Quam promptus homo P. Septimius, quam iratus de iudicio, & de uillico? LVRCONIS *libertum*} supra: Iratus Flacco dixit M. Lurco, quod, ut ipse aiebat, libertus erat eius turpi iudicio condemnatus. EX *edicto*} aliter facere non potuit, si suum edictum seruare uoluit. FLACCVS *exercuit?*} an credat aliquis, ideo uestros libertos a Flacco damnatos esse, quia simultates cum ijs exerceret? ISTE *Andro*} Valeriae uir. DECISIONIS *arbiter*} inter Andronem, & Flaccum, ut decideret, & statueret. OBSIGNATOR} Valerianae pecuniae. Hoc ideo dicit, ne quid Flaccus de Valerianis bonis attigisse putaretur. PACTIONEM *fieri,*} pactionem Flaccus & Andro fecerunt, ut arbiter C. Caecilius decideret. SENI *illi Flacco*} L. Flacci adolescentis patris. EVM *contra leges pecunias non cepisse,*} quo crimine caussam dicebat.

O R A T I O

AT Falcidianum crimen ingens. talenta quinquaginta se Flacco dicit dedisse. Audiamus hominem: non adest. quo modo igitur dicit? epistolam mater eius profert, & alteram soror. scriptum ad se dicunt esse ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. ergo is, qui si aram tenens iuraret, crederet nemo; per epistolam, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? quam non amicus suis ciuibus? qui patrimonium satis lautum, quod hic nobiscum conficere potuit, Graecorum conuiuijs maluit dissipare. quid attinuit relinquere hanc urbem? libertate tā praeclara carere? adire periculum nauigandi? quasi bona comesse Romae non liceret. nunc denique materculae suae festinus filius, aniculae minime suspiciosae, purgat se per epistolam, ut eam pecuniam, quam confecerat, non consumpsisse, sed Flacco dedisse uideatur. at fructus isti Trallianorum Globulo praetore uenierant: Falcidius emerat H-S DCCCC. si dat tantam pecuniam Flacco; nempe iccirco dat, ut rata sit emptio: emit igitur aliquid, quod certe multo pluris esset: dat de lucro, nihil detrahit de uino: minus igitur lucri facit. cur Albanum uenire iubet? cur matri praeterea blanditur? cur epistolis & sororis, & matris imbecillitatem aucupatur? postremo cur non audimus ipsum? retinetur, credo, in prouincia. mater negat. uenisset, inquit, si esset denunciatum. tu certe coegisses, si ullum firmamentum in illo teste posuisses. sed hominem ab negotio abducere noluisti magnum erat ei certamen propositum, magna cum Graecis contentio: qui tamen, ut opinor, iacent uicti: nam iste unus totam Asiam magnitudine poculorum, bibendoq. superauit. sed tamen quis tibi, Laeli, de epistolis istis indicauit? mulieres negant se scire. quis? is ipse? igitur ille tibi, se ad matrem, & sororem scripsisse, narrauit? an etiam scripsit hortatu tuo? at uero M. Aebutium, constantissimum, & pudentissimum hominem, Falcidij affinem, nihil interrogas? nihil eius generum, pari fide praeditum, C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia, si esset data, nihil audisse non possent. his tu igitur epistolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo absente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putasti? praesertim cum ipse, non deducendo Falcidium, indicium feceris, plus falsam epistolam habituram ponderis, quam ipsius praesentis fictam uocem, & simulatum dolorem. Sed, quid ego de epistolis Falcidij, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani censu tamdiu disputo, postulo, de salute omnium nostrum, de fortunis ciuitatis, de summa reip. taceo? quam uos uniuersam in hoc iudicio uestris humeris, uestris, inquam, humeris, iudices, sustinetis. uidetis, in quo motu temporum, quanta in conuersione rerum, ac perturbatione uersemur. cum alia multa certi homines, tum hoc uel maxime moliuntur, ut uestrae quoque mentes, uestra iudicia, uestrae sententiae optimo cuique infestissimae, atque inimicissimae reperiantur. grauia iudicia pro reip. dignitate, multa de coniuratorum scelere fecistis. non putant satis conuersam remp. nisi in eandem impiorum poenam optime meritos ciues detruserint. oppressus est C. Antonius. esto: habuit quandam ille infamiam suam: neque tamen ille ipse, pro meo iure dico, uobis iudicibus damnatus esset; cuius damnationis sepulcrum L. Catilinae floribus ornatum hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conuentu epulisq. celebratum est. iusta Catilinae facta sunt. nunc a Flacco Lentuli poenae per uos expetuntur. quam potestis P. Lentulo, qui uos, in complexu liberorum coniugumq. uestrarum trucidatos, incendio patriae sepelire conatus est, mactare uictimam gratiorem, quam si L. Flacci sanguine illius nefarium in omnes nos odium saturaueritis? litemus igitur Lentulo; parentemus Cethego; reuocemus eiectos; nimiae pietatis, & summi amoris in patriam uicissim nos poenas, si ita dijs placet, sufferamus. nos iam ab indicibus nominamur; in nos crimina finguntur: nobis pericula comparantur. quae si per alios agerent; si denique per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem concitassent: aequiore animo ferre possemus: illud uero ferri non potest, quod per senatores, & per equites R. qui haec omnia pro salute omnium communi consilio, una mente, atque uirtute gesserunt, harum rerum auctores duces, principes spoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli posse arbitrantur. etenim populi R. perspiciunt mentem, & uoluntatem: omnibus rebus, quibus potest, populus R. significat, quid sentiat: nulla uarietas est inter homines opinionis, nulla uoluntatis, nulla sermonis. quare, si quis illuc me uocat, uenio: populum R. disceptatorem non modo non recuso, sed etiam deposco. uis absit; ferrum, ac lapides remoueantur; operae facessant; seruitia sileant: nemo erit tam iniustus, qui me audierit, sit modo liber, & ciuis, quin potius de praemijs meis, quam de poena, cogitandum putet. O dij immortales. quid hoc miserius? nos, qui P. Lentulo ferrum & flammam de manibus extorsimus, imperitae multitudinis iudicio confidimus, lectissimorum ciuium, & amplissimorum sententias pertimescimus. M'. Aquilium patres nostri, multis auaritiae criminibus, testimonijsq. conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum gesserat, iudicio liberauerunt. consul ego nuper defendi C. Pisonem: qui quia consul fortis, con-

stansq.

stansq. fuerat, incolumis est reip. conseruatus. defendi item consul L. Murenam consulem designatum: nemo illorum iudicum, clarissimis uiris accusantibus, audiendum sibi de ambitu putauit; cum, bellum iam gerente Catilina, omnes me auctore duos consules Kalendis Ian. scirent esse oportere. innocens, & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno, me defendente, absolutus est A. Thermus. quanta reip. caussa laetitia populi R: quanta gratulatio consecuta est? semper graues, & sapientes iudices in rebus iudicandis, quid utilitas ciuitatis, quid communis salus, quid reip. tempora poscerẽt, cogitauerunt. cum tabella uobis dabitur, iudices, non de Flacco dabitur solum, dabitur de ducibus auctoribusq. conseruandae ciuitatis, dabitur de bonis omnibus, dabitur de uobismet ipsis, dabitur de liberis uestis, de uita, de patria, de salute communi. non iudicatis in hac caussa de exteris nationibus, non de socijs: de uobis, ac de uestra rep. iudicatis. quod si prouinciarum uos ratio magis mouet, quam uestra: ego uero non modo non recuso, sed etiam postulo, ut prouinciarum auctoritate moueamini. etenim opponemus Asiae prouinciae primum magnam partem eiusdem prouinciae, quae pro huius periculis legatos, laudatoresq. misit; deinde prouinciam Galliam, prouinciam Ciliciam, prouinciam Hispaniam, prouinciã Cretam. Graecis autem Lydis, & Phrygibus, & Mysis, obsistent Massilienses, Rhodij, Lacedaemonij, Athenienses, cuncta Achaia, Thessalia, Boeotia. Septimio, & Coelio testibus P. Seruilius, & Q. Metellus, huius pudoris, integritatisq. testes, repugnabunt. Asiaticae iurisdictioni urbana iurisdictio respondebit. annui temporis criminationem omnis aetas L. Flacci, & perpetua uita defendet. &, si prodesse L. Flacco, iudices, debet quod se tribunum militum, quod quaestorem, quod legatum imperatoribus clarissimis, exercitibus ornatissimis, prouincijs grauissimis dignum suis maioribus praestitit: prosit, quod hic, uobis uidentibus, in periculis communibus omnium uestrum sua pericula cum meis coniunxit: prosint honestissimorum municipiorum, coloniarumq. laudationes: prosit etiam senatus, populiq. R. praeclara & uera laudatio.

EXPLANATIO

TALENTA *quinquaginta.*} scutatorum triginta sex millia, idest sestertium nongenta millia, ut infra. H·S DCCCC.} talenta quinquaginta supra nominata. QVOD *certe multo pluris esset.*} alioqui lucri nihil faceret. MINVS *igitur lucri facit.*} sed lucratur tamen. quod si lucratur, cur Albanum fundũ uendi iubet? non igitur pecuniam illam Flacco dedit, sed ipse confecit. A B *negotio*} iocatur. nullũ enim erat Falcidio in Graecia negotiũ, nisi ut pergraecaretur, idest cum Graecis ipsis, graeco more bibendo, contenderet. AVCTORE} cui tu credi uelis. LAVDATO,} cũ ironia: pro, nequissimo homine, qui patrimoniũ satis lautum pergraecando confecerit. POSTVLO.} tam deprauatum nihil est, unde homines imperiti sensum aliquem non percipiant. recta autem intelligendi consuetudo, quod uenustum, purumq. non sit, quod cum ratione, cum Latini sermonis dignitate, cum tota uerborum compositione non congruat, nihil probat. mihi superuacuum omnino uidetur, Postulo: delere tamen, cum in eo libri omnes antiqui consentiant, non audeo. IN. QVO *motu temporum;*} nutare iam coeperat status reip. Caesare, & Bibulo cos. quae malorum denique omnium, publicaeq. seruitutis caussa & origo fuit. OPPRESSVS *est*} damnatus de maiestate, accusante M. Coelio. supra. INFAMIAM} quasi cum Catilina consensisset. culpam nõ dixit, ut eum crimine liberaret. itaque subiungit: Neque tamen ille ipse uobis iudicibus damnatus esset. PRO *meo iure dico,*} meo quoddam iure hoc mihi uideor affirmare posse, iustitia fretus & sapientia uestra singulari. SEPVLCRVM *L. Catilinae*} pro tempore ab impijs extructum, occasione damnationis Antonij. nam Catilinae sepulcrum in patria non fuit, cum hostis a rep. iudicatus, procul ab urbe in Etruria pugnans occubuisset. A. FLACCO. *Lentuli poenae expetuntur.*} ut Catilinam Antonius interemit, sic Lentulum, uirum consularem, & tum praeturam gerentem, coniuratorum, qui post Catilinae discessum in urbe remanserant, principem, Flaccus in urbe oppresit. CETHEGO} C. Cornelio Cethego, qui cum Lentulo in carcere necatus. SI. POPVLI *Romani perspiciunt mentem*} rectius, quã prospiciunt: quod alijs placuit, utriusque uerbi ui parum animaduersa. nam, prospicere, de futuris rebus, perspicere, de praesentibus usurpatur. hic autem de praesenti re sermonem esse, quis non intelligit ex ijs uerbis? Omnibus rebus; quibus potest, populus Romanus significat, quid sentiat. M' AQVILLIVM} de quo lib. v. in Verrem, & alibi. CLARISSIMIS *uiris*} Ser. Sulpicio, M. Catone. ME *auctore*} monente, & hortante. DVOS *consules*} qui non fuissent, si Murena condemnatus esset. PROVINCIAM *Galliam,*} de qua supra: Neque uero te Massilia praetereo, quae L. Flaccum militem praetoremq. cognosti. CILICIAM,} in qua fuit tribunus mil. HISPANIAM,} in qua quaestor. CRETAM.} in qua legatus. P. SERVILIVS, *& Q. Metellus*} Seruilius Isauricus, Metellus Creticus.

ORATIO

O. NOX *illa, quae paene aeternas huic urbi tenebras attulisti, cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam uocabantur; cum ego te, Flacce, caelum, noctemq. contestans, flens flentem obtestabar; cum tuae fidei optimae & spectatissimae salutem urbis & ciuium commendabam. tu, tu, Flacce, praetor communis exitij nuncios cepisti: tu inclusam in litteris reip. pestem deprehendisti: tu periculorum*

lorum indicia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatum attulisti. quae tibi tum gratiae sunt a me actae? quae ab senatu? quae a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortissimo uiro, quemquam bonum putaret umquam non salutem, uerum honorem ullum denegaturum? O nonae illae Decembres, quae me consule fuistis: quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certo salutarem appellare possum. o nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic urbi; miserum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam de me) qui amor in patriam? quae uirtus? quae grauitas exstitit? sed, quid ea commemoro, quae tum, cum agebantur, uno consensu omnium, una uoce populi R. uno orbis terrae testimonio in caelum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne non modo non prosint, uerumetiam aliquid obsint. etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio, quam bonorum. ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquam, Flacce prodidero. mea dextra illa, mea fides, mea promissa, cum te, si remp. conseruaremus, omnium bonorum praesidio, quoad uiueres, non modo munitum, sed etiam ornatum fore pollicebar. putaui, speraui, etiam si honos noster uobis uilior fuisset, salutem certo caram futuram. At L. Flaccum quidem, iudices, si, quod dij immortales omen auertant, grauis iniuria afflixerit, numquam tamen prospexisse uestrae saluti, consuluisse uobis, liberis, coniugibus, fortunis uestris paenitebit: semper ita sentiet, talẽ se animum & generis dignitati, & pietati suae, & patriae debuisse: uos ne paeniteat tali ciui non pepercisse. per deos immortales, iudices, prouidete. quotus enim quisque est, qui hanc in rep. sectam sequatur? qui uobis, qui uestri similibus placere cupiat? qui optimi, atque amplissimi cuiusque hominis, atque ordinis auctoritatẽ magni putet? cum illam uiam sibi uideant expeditiorem ad honores, & ad omnia, quae concupiuerunt. sed cetera sint eorum: sibi habeant potentiam, sibi honores, sibi ceterorum commodorum summas facultates: liceat ijs, qui haec salua esse uoluerunt, ipsis esse saluis. nolite, iudices, existimare eos, quibus integrum est, qui nondum ad honores accesserunt, non exspectare huius exitum iudicij. si L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rep. studium, calamitati fuerit; quem posthac tam amentem fore putatis, qui non illam uiam uitae, quam ante praecipitem, & lubricam esse ducebat, huic planae, & stabili praeponendam esse arbitretur? quod si talium ciuium uos, iudices, taedet, ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent, quid agant, quibus integrum est: nos, qui iam progressi sumus, hunc exitum nostrae temeritatis feremus. sin hoc animo quamplurimos esse uultis; declarabitis hoc iudicio, quid sentiatis. huic, huic misero puero, uestro ac liberorum uestrorum supplici, iudices, hoc iudicio uiuendi praecepta dabitis. cui si patrem conseruatis; qualis ipse debeat esse ciuis, praescribetis: sin eripitis, ostendetis bonae rationi, & constanti, & graui nullum a uobis fructum esse propositum: qui uos, quoniam est id aetatis, ut sensum iam percipere possit ex maerore patrio, auxilium nõdum patri ferre possit, orat, ne suum luctum patris lacrumis, patris maerorem suo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodam modo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri suo quondam pro salute patriae spoponderim, dignitatem. miseremini familiae, iudices, miseremini fortissimi patris, miseremini filij: nomen clarissimum, & fortissimum, uel generis, uel uetustatis, uel hominis caussa, reip. reseruate.

EXPLANATIO

O. Nox *illa,*} qua Flaccus & Pontinius praetores in transitu pontis Muluij legatos Allobrogum, cum litteris mandatisq. ad suos ciues, & eodem itinere ad Catilinam missos, comprehenderunt. orat. 3. in Catil. & Sallustius. Vobis *uilior fuisset*} si de honore nostro parum laborassetis. O. nonae *illae Decembres,*} quo die expositis in senatu, atque editis coniurationis indicijs, consule Cicerone, quid fieri placeret, consulente, senatus censuit, ut P. Lentulus, cum se praetura abdicasset, itemq. alij octo qui cum eo coniurauerant, in custodiam traderentur. O. nox *illa*} qua Flaccus legatos Allobrogum cum litteris comprehendit. Illam *uiam*} ciuium improborum, diuersam ab ea, quam secutus est Flaccus. Praecipitem, *& Lubricam*} eiusmodi, ut ea perueniri ad honores non posset. Huic *planae, & stabili*} quae bonos antea uiros recto itinere ad honores duxit. Nomen *clarissimum & fortissimum,*} Nomen, hic locum non habet: nec apte, & proprie, nomen fortissimum, dici, recte intelligens quispiam putauerit. quod si, ciuem, reponatur, congruent omnia.

IN. ORATIONEM. CICERONIS
PRO. P. CORNELIO. SVLLA
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

P. CORNELIVS *Sulla, L. Sullae dictatoris propinquus, consul designatus cum P. Autronio Paeto, damnatus erat cum collega de ambitu, & in eorum locum accusatores L. Cotta, & L. Torquatus legis beneficio successerant. Eundem Sullam accusauit aliquanto post de coniuratione L. Torquatus filius. defendit Hortensius primum, deinde Cicero. absolutum esse, satis ex eo constat, quia Gabinium accusauit. qua de re sic ep. 3. lib. III. ad Q. fr. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente priuigno Memmio, fratre Caecilio, Sulla filio. Hic est P. Sulla, a quo reo, sestertium uicies empturus Cicero Palatinam domum, mutuo accepit: ut ait Gellius lib. XII. cap. 12. De eodem lib. 2. Off. Nec uero umquam bellorum ciuilium semen & caussa deerit, dum homines perditi hastam illam cruentam & meminerint, & sperabunt, quam P. Sulla cum uibrasset, dictatore propinquo suo, idem sexto & tricesimo anno post a sceleratiore hasta eadem non recessit. Mortem eius ep. 10. lib. IX. Cicero Dolabellae significat his uerbis: Te tamen hoc scire uolo, uehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullae morte antequam certum scierit. nunc quaerere desierunt, quomodo perierit. satis putant se scire, quod sciunt. ego cetero qui animo aequo fero: unum uereor, ne hasta Caesaris refrixerit. Et in ep. ad Cassium, lib. XV. Nos hic P. Sullam patrem mortuum habebamus. alij, a latronibus, alij, cruditate dicebant. populus non curabat combustum enim esse constabat. hoc tu pro sapientia tua feres aequo animo. quamquam πρόσωπον πόλεως amisimus. Caesarem putabant moleste laturum, uerentem ne hasta refrixisset. Habita uidetur oratio anno proximo post Ciceronem consulem. quod illa uerba significant orationis extremae: Seueritatem iudiciorum, quae per hos menses in homines au-*

 dacissim:s

dacißimos facta est, lenitate, ac misericordia mitigate. nam a coniuratorum nece, idest a mense ultimo consulatus Ciceronis, longius distare accusationem ceterorum, uerisimile non est. Suffragari uidentur huic opinioni illa quoque uerba, a Cicerone in accusatorem Sullae Torquatum coniecta: Nihil est tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quam uideri coniuratorum poenam, mortemq. lugere. quod cum is tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum est: te, si quid eiusmodi facis, uehementer miror. Quibus uerbis, paullo ante, coniuratos periisse, cognoscitur.

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. P. CORNELIO. SVLLA
ORATIO. XXV

MAXIME uellem, iudices, ut P. Sulla et antea dignitatis suae splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam modestiae fructum aliquem potuisset percipere. sed, quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cum communi ambitionis inuidia, tum singulari Autronij odio euerteretur; & in his pristinae fortunae reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quamquam ex huius incommodis magnam animo molestiam capio, tamen, in ceteris malis, facile patior oblatum mihi tēpus, in quo boni uiri lenitatem meam, misericordiamque, notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent; improbi, ac perditi ciues, edomiti, atque uicti, praecipitante rep. uehementem me fuisse, atque fortem, conseruata mitem, ac misericordem faterentur. &, quoniam L. Torquatus, meus familiaris, ac necessarius, iudices, existimauit, si nostram in accusatione sua necessitatem, familiaritatemq. uiolasset, aliquid se de auctoritate meae defensionis posse detrahere: cum huius periculi propulsatione coniungam defensionem officij mei. quo quidem genere non uterer orationis, iudices, hoc tempore, si mea solum interesset: multis enim mihi locis & data facultas est, & saepe dabitur de mea laude dicendi. sed, ut ille, iudices, quant m de mea auctoritate diripuisset, tantum se de huius praesidijs deminuturum sperauit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationem uobis, constantiamq. huius officij, ac defensionis probauero, caussam quoque me P. Sullae probaturum.

EXPLANATIO

DIGNITATIS *suae splendorem obtinere*, } ut consul designatus erat, ita consulatum administrare. quod cum ei non licuerit, amisso consulatu: splendorem simul amisit suae dignitatis. POST *calamitatem acceptam* } post damnationem. MODESTIAE *fructum aliquem potuisset percipere*. } ut, quia calamitatem modeste tulit, propterea fructum aliquem suae modestiae ferret: quem autem fructum? ut nouam ei calamitatem creare nemo uellet. AMPLISSIMO *in honore* } in consulatu. COMMVNI *ambitionis inuidia* } non propria culpa, sed communi eorum odio, qui malis artibus, ambitu praesertim, honores adipiscuntur. AVTRONII } P. Autronij Paeti: cui propter improbitatem, & nequitiam infensi omnes erant: & quia simul designati erant consules, Autronij culpae affinis esse Sulla existimatus est. QVOSDAM, } Torquatum filium significat; quo accusante, de ambitu damnatus consulatum amiserat. NE. SVPPLICIO *quidem suo* } ne poena quidem consulatus amissi. NVNC *quasi intermissam* } quia seuere contra Catilinam, eiusq. socios decreuit. NECESSITATEM, } necessitudinem.

ORATIO

AC primum abs te illud, L. Torquate, quaero, cur me a ceteris clarissimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atque in hoc defensionis iure secernas. quid enim est, quamobrem abs te Q. Hortensii factum, clarissimi uiri, atque ornatissimi ciuis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam, si initum est consilium a P. Sulla inflammandae ciuitatis, huius exstinguendi imperij, delendae urbis; mihi maiorem haec res dolorem, quam Q. Hortensio, mihi maius odium afferre debet? meum denique grauius esse iudicium, qui adiuuandus in his caussis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserendus esse uideatur? ita, inquit: tu enim inuestigasti, tu patefecisti coniurationem. quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, ut id omnes uiderent, quod antea fuisset occultum. quare, ista coniuratio si patefacta per me est, tam patet Hortensio, quam mihi. quem cum uideas, honore hoc, auctoritate, uirtute, consilio praeditum, non dubitasse, quin innocentem P. Sullam defenderet: quaero, cur, qui aditus ad caussam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit. Quaero illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse; quid tandem existimes de his summis uiris, & clarissimis ciuibus, quorum studio & dignitate celebrari hoc iudicium, & ornari, caussam defendi huius innocentis uides. non enim una est ratio defensionis ea, quae posita est in oratione: omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum uolunt, pro sua parte, atque auctoritate defendunt. an uero, in quibus subselijs haec ornamenta, ac lumina reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimam sedem dignitatis atque honoris, multis meis ac magnis laboribus, & periculis adscendissem? Atque, ut intelligas, Torquate, quem accuses; si te id offendit, quod ego, qui hoc genere quaestionis defenderim neminem, non desim P. Sullae; recordare de ceteris, quos adesse huic uides: intelliges, & de hoc, & de ceteris iudicium meum

& horum par atque unum fuisse. quis nostrum adfuit Vargunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortensius, praesertim qui illum solus antea de ambitu defendisset: non enim iam se ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille, tanto scelere commisso, omnium officiorum societatem diremisset. Quis nostrum Ser. Sullam, quis P. Lentulum, quis M. Laecam, quis C. Cornelium defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia ceteris in caussis etiam nocentes, uiri boni, si necessarij sunt, non defendendos esse non putant: in hoc crimine non solum leuitatis est culpa, uerum etiam quaedam contagio sceleris, si defendas eum, quem obstrictum esse patriae suspicere. Quid? Autronio non ne sodales, non collegae sui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui sunt in rep. principes, defuerunt? immo etiam testimonio plerique laeserunt. statuerant tantum illud esse maleficium, quod non modo non occultari per se, sed etiam aperiri, illustrariq. deberet. Quamobrem quid est, quod mirere, si cum ijsdem me in hac caussa uides adesse, cum quibus in ceteris intelligis abfuisse? nisi uero me unum uis ferum praeter ceteros, me asperum, ne inhumanum existimari, me singulari immanitate, & crudelitate praeditum. hanc mihi tu si propter res meas gestas imponis in omni uita mea personam, Torquate; uehementer erras. me natura misericordem, patria seuerum, crudelem nec patria, nec natura esse uoluit. denique istam ipsam personam uehementem, & acrem, quam mihi tum tempus, & resp. imposuit, iam uoluntas, & natura ipsa detraxit: illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit, haec in omni uita misericordiã, lenitatemq. desiderat. quare nihil est, quod ex tanto comitatu uirorum amplissimorum me unum abstrahas. simplex officium, atque una est omnium bonorum caussa. nihil erit, quod admirere posthac, si in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis. nulla est enim in rep. caussa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quam ceteris; doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa caussa communis. neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent. quare necesse est, quod mihi consuli praecipuum fuit praeter alios, id iam priuato cum ceteris esse commune. neque ego hoc partiendae inuidiae, sed communicandae laudis caussa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriae bonis omnibus. In Autronium testimonium dixisti, inquit: Sullam defendis. Hoc totum eiusmodi est, indices, ut, si ego sim inconstans, ac leuis, nec testimonio fidem tribui conuenerit, nec defensioni auctoritatem: sin est in me ratio reip. religio priuati officij, studium retinendae uoluntatis bonorum; nihil minus accusator debet dicere, quam a me defendi Sullam, testimonio laesum esse Autronium. uideor enim non solum studium ad defendendas caussas, uerũ opinionis aliquid, & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utor, iudices, & omnino non uterer, si ille me non coegisset.

EXPLANATIO

Q. HORTENSII *factum,*} Sullae defensio. MIHI *maiorem haec res dolorem,*} quia consul in ciues impios animaduerti, & huius puniendi criminis cura magis ad me, quam ad quemquam alium, pertinet. CELEBRARE *hoc iudicium,*} uenerant non ut patroni caussam acturi, sed ut aduocati reum sua praesentia, suaq. auctoritate subleuaturi. IN QUIBUS *subsellijs*} rei Sullae. ILLUM *in locum,*} qualem ipsi obtinent: in illam honestatem, qua ipsi sunt. explanatur sequentibus uerbis. IN HANC *celsissimam sedem dignitatis, atque honoris,*} quae consularium uirorum est: consulatum autem ijs acceptum refert. HOC *genere quaestionis*} de maiestate, cuius laesae ultor fuerim. DE *ceteris,*} qui senserunt, & sentiunt idem, quod ego. neminem enim defenderunt hoc genere quaestionis, nunc tamen huic adsunt. M. LAECAM,} M. Porcium Laecam, cuius in domum coniuratos Catilina conuocauit: ut infra, & orat. 1. in Catil. C. CORNELIUM} qui se Ciceronem consulẽ interfecturum esse pollicitus erat. infra, & apud Sallustium. AUTRONIO} apparet eum bis esse damnatum, de ambitu primum, deinde, quod hic significatur, de maiestate. ABFUISSE?} neminem ex ijs, qui nefarium patriae bellum indixerant, defendi. DEFENSUM *ab eo est,*} crimen hoc Hortensius a Sulla remouit. AUCTORITATIS,} quae esse debet in eo, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & consilij fuit, & timoris. haec enim sunt eiusmodi, ut ei fides habenda uideatur.

ORATIO

DUAE coniurationes abs te, Torquate, constituuntur: una, quae Lepido, & Tullo cos. patre tuo consule designato, facta esse dicitur; altera, quae me consule. harum in utraque Sullam dicis fuisse. Patris tui, fortissimi uiri, atque optimi consulis, scis me consilijs non interfuisse: scis me, cum mihi summus tecum usus esset, tamen illorum expertem temporum, & sermonum fuisse: credo, quod nondum penitus in rep. uersabar, quod nondum ad propositum mihi finem honoris perueneram, quod mea me ambitio, & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat. quis ergo intererat uestris cõsilijs? omnes hi, quos uides huic adesse, & in primis Q. Hortensius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atque animum eximiũ in remp. tum propter summam familiaritatem, summumq. amorẽ in patrem tuũ, tum cõmunibus, tum praecipuis patris tui periculis commouebatur. ergo istius coniurationis crimen defensum ab eo est, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & consilij uestri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulsando cum esset copiosissima, atque ornatissima oratio; tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quam facultatis. illius igitur coniurationis, quae facta contra uos, delata ad uos, a uobis prolata esse dicitur, ego testis esse non potui. non modo enim nihil comperi; sed uix ad aures meas istius suspicionis fama peruenit. qui uobiscum in consilio fuerunt, qui uobiscum illa cognorunt, quibus ipsis pericu-

lum

lium tum conflari putabatur, qui Antronio non affuerunt, qui in illum testimonia grauia dixerunt, hunc defendunt, huic adsunt, in huius periculo declarant, se non crimine coniurationis, ne adessent ceteris, sed hominum maleficio deterritos esse. mei consulatus autem tempus, & crimen maxime coniurationis a me defendetur. atque inter nos partitio non est fortuito, iudices, nec temere facta: sed, cum uideremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum testes esse possemus; uterque nostrum id sibi suscipiendum putauit, de quo aliquid scire ipse, atque existimare potuisset. &, quoniam de criminibus superioris coniurationis Hortensium diligenter audistis; de hac coniuratione, quae me consule facta est, hoc primum attendite. Multa, cum essem consul, de summis reip. periculis audiui, multa quaesiui, multa cognoui: nullus unquam de Sulla nuncius ad me, nullum indicium, nullae litterae peruenerunt, nulla suspicio. multum haec uox fortasse deberet ualere eius hominis, qui consul insidias reip. consilio inuestigasset, ueritate aperuisset, magnitudine animi uindicasset, cum ipse nihil audisse de P. Sulla, nihil suspicatum esse diceret: sed ego nondum utor hac uoce ad hunc defendendum; ad purgandum me potius utor, ut mirari Torquatus desinat me, qui Antronio abfuerim, Sullam defendere. quae enim Antronij fuit caussa? quae Sullae est? ille ambitus iudicium tollere, ac disturbare primum conflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorum tumultu, deinde, id quod uidimus omnes, lapidatione, atque concursu: Sulla, si sibi suus pudor, ac dignitas non prodesset, nullum auxilium requisiuit. ille damnatus ita se gerebat non solum consilijs, & sermonibus, uerum etiam adspectu, atque uultu, ut inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriae uideretur: hic se ita fractum illa calamitate, atque afflictum putauit, ut nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestia retinuisset. hac uero in coniuratione quid tam coniunctum, quam ille cum Catilina, cum Lentulo? quae tanta societas ullis inter se rerum optimarum, quanta ei cum illis sceleris, libidinis, audaciae? quod flagitium Lentulus non cum Autronio concepit? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cum interim Sulla cum eisdem ipsis non modo noctem, solitudinemq. non quaereret, sed ne mediocri quidem sermone, & congressu coniungeretur. illum Allobroges, maximarum rerum uerissimi indices, illum multorum litterae, ac nuncij coarguerunt: Sullam interea nemo insimulauit, nemo nominauit. postremo, eiecto, siue emisso iam ex urbe Catilina, ille arma misit, cornua, tubas, falces, signa, legiones; ille relictus intus, exspectatus foris, Lentuli poena compressus, conuertit se aliquando ad timorem, nunquam ad sanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit; ubi neque homines fuisse putantur huius affines suspicionis; & locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, quam ad consolandos accommodatus. Propter hanc igitur tantam dissimilitudinem hominum, atque caussarum, dissimilem me in utroque praebui. ueniebat enim ad me, & saepe ueniebat Autronius multis cum lacrumis supplex, ut se defenderem: & se meum condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in quaestura commemorabat fuisse: multa mea in se, nonnulla etiam sua in me proferebat officia. quibus ego rebus, iudices, ita flectebar animo, atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipse mihi fecerat insidias, deponerem: ut iam immissum esse ab eo C. Cornelium, qui me in sedibus meis, in conspectu uxoris meae ac liberorum meorum trucidaret, obliuiscerer. quae si de uno me cogitasset, qua mollitia sum animi, ac lenitate, numquam mehercule illius lacrumis, ac precibus restitissem. sed, cum mihi patriae, cum uestrorum periculorum, cum huius urbis, cum illorum delubrorum, atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mentem, & cum illae infestae ac funestae faces, uniuersumq. totius urbis incendium, cum tela, cum caedes, cum ciuium cruor, cum ciuis patriae uersari ante oculos, atque animum memoria refricare coeperat; tum denique ei resistebam, neque solum illi hosti, ac parricidae, sed his etiam propinquis illius, Marcellis, patri, & filio, quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filij suauitatem obtinebat: neque me arbitrabar sine summo scelere posse, quod maleficium in alijs uindicassem, idem in illorum socio, cum scirem, defendere. atque idem neque P. Sullam supplicem ferre, neque eosdem Marcellos, neque huius M. Messallae, hominis necessarij, preces sustinere potui. neque enim est caussa aduersata naturae; nec homo, nec res misericordiae meae repugnauit: nusquam nomen, nusquam uestigium fuerat, nullum crimen, nullum indicium. suscepi caussam, Torquate, suscepi, & feci libenter, ut me, quem boni constantem semper, ut spero, existimassent, eundem ne improbi quidem crudelem dicerent.

EXPLANATIO

LEPIDO, *& Tullo cos.* } ut sequentis anni consules Cotta & Torquatus Kalendis Ian. in Capitolio occiderentur, statimq. Catilina & Autronius, correptis fascibus, descenderent. id autem consilium Catilina, cum eius ratio, quia repetundarum quaerebatur, habita non esset, iniuit cum Pisone, & Autronio, circiter non. Dec. De die caedis consulum, idest de Kalendis Ian. sic infra: De quo etiam si quis dubitasset antea; num id, quod tu arguis, cogitasset, interfecto patre tuo consule descendere Kalendis Ian. cum lictoribus? E Sallustio autem non solum de die caedis, uerum etiam de tempore, quo Catilina cum Pisone, & Autronio consilium communicauit, intelligitur. cum enim de Cn. Pisone, propter inopiam, & malos mores nouarum rerum cupido, locutus esset, cum hoc, inquit, Catilina, & Autronius, circiter non. Dec. consilio communicato, parabant in Capitolio Kalendis Ian. L. Torquatum, & L. Cottam consules interficere, ipsi, fascibus correptis, Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas Hispanias mittere. SE NON *crimine coniurationis; ne adessent ceteris,* } crimine coniurationis accusatur Sulla, & a bonis tamen uiris defenditur: eodem crimine accusati alij sunt, nec tamen defensi: quia de hoc bene existimatur, de alijs non item. qui igitur huic adsunt in crimine coniurationis, ostendunt se, cum ceteris non affuerunt, non crimine coniurationis, sed hominum maleficio deterritos esse. NON *prodesset,* } quae non praefuit. ITA *se gerebat* }

rebat } damnati de ambitu in exsulium non ibant ante Ciceronem consulem. ille damnatis exsulium lege lata irrogauit. pro Murena. LOCVS *est ipse* } ignobile municipium, exigua frequentia, nullis opibus fuisse constat: siquidem consolari potius calamitosorum animos, quam inflammare poterat. MARCELLIS, *patri, & filio,* } Caio praenomen uterque fuit. ij sunt, ad quos Cicero scribit lib. xv. CAVSSA } cum bona caussa esset P. Sullae, non ut Autronij. ad lenitatem igitur, & misericordiam ipsa me natura, caussa non aduersante, hortata est.

ORATIO

HIC ait se ille, iudices, regnum meum ferre non posse. Quod tandem, Torquate, regnum? consulatus, credo, mei; in quo ego imperaui nihil, sed contra patribus conscriptis, & bonis omnibus parui. quo in magistratu non institutum est a me, iudices, regnum, sed non permissum. Quem tum in tanto imperio, tanta potestate non dicis fuisse regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quod, in quos testimonia dixisti, inquit, damnati sunt; quem defendis, sperat se absolutum iri. hic tibi ego de testimonijs meis hoc respondeo: si falsum dixerim, te in eos dixisse; sin uerum, non esse hoc regnare cum uerum iuratos dicas probare. de huius spe tantum dico, nullas a me opes P. Sullam, nullam potentiam, nihil denique, praeter fidem defensionis, exspectare. nisi tu, inquit, caussam recepisses, numquam mihi restitisset, sed, indicta caussa profugisset. si iam hoc tibi concedam, Q. Hortensium, tanta grauitate hominem, si hos tales uiros non suo stare iudicio, sed meo; si hoc tibi dem, quod credi non potest, nisi ego huic adessem, hos affuturos non fuisse: uter tandem rex est, is, ne cui innocentes homines non resistunt; an is, qui calamitosos non deserit? At hic etiam, id quod tibi necesse minime fuit, facetus esse uoluisti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinum regem esse dixisti. Misso iam de rege quaerere: illud quaero, peregrinum cur me esse dixeris. nam, si ita sum, non tam est admirandum, regem esse me, quia, ut tu uis, etiam peregrini reges Romae fuerunt, quam consulem Romae fuisse peregrinum. Hoc dico, inquis, te esse ex municipio. Fateor, et addo etiam, ex eo municipio, unde iterum iam salus huic urbi imperioq. missa est. sed scire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipijs ueniant, peregrini tibi esse uideantur. nemo enim istuc M. illi Catoni seni, cum plurimos haberes inimicos, nemo T. Coruncanio, nemo Curioni, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum ei multi inuiderent, obiecit umquã. equidem uehementer laetor, eum esse me, in quem tu, cum cuperes, nullam contumeliam iacere potueris, quae non ad maximam partem ciuium conueniret. sed tamen te a me pro magnis caussis nostrae necessitudinis monendum esse etiam atque etiam puto. non possunt omnes esse patricij; si uerum quaeris, ne curant quidem: nec se aequales tui propter istam caussam abs te anteiri putant. ac si tibi nos peregrini uidemur, quorum iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, & hominum famae, ac sermonibus: quam tibi illos competitores tuos peregrinos uideri necesse erit, qui iam ex tota Italia delecti tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorum caue tu quemquam peregrinum appelles; ne peregrinorum suffragijs obruare. qui si attulerint neruos, & industriam; mihi crede, excutient tibi istam uerborum iactationem, & te ex somno saepe excitabunt, nec patientur se abs te, nisi uirtute uincentur, honore superari. ac si, iudices, ceteris patricijs me & uos peregrinos uideri oporteret; a Torquato tamen hoc uitium sileretur. est enim ipse a materno genere municipalis, honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Asculani. aut igitur doceat Picentes solos non esse peregrinos; aut gaudeat suo generi me meum non anteponere. Quare neque me peregrinũ posthac dixeris, ne grauius refutere; neque regem, ne derideare. nisi forte regium tibi uidetur, ita uiuere, ut non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem ulli seruias; contemnere omnes libidines; non auri, non argenti, non ceterarum rerum indigere; in senatu sentire libere; populi utilitati magis consulere, quam uoluntati; nemini cedere; multis obsistere. si hoc putas esse regium; me regem confiteor esse. sin te potentia mea, si dominatio, si denique aliquod dictum arrogans, aut superbum mouet: quin tu id potius profers, quam uerbi inuidiam, contumeliamq. maledicti? ego, tantis a me beneficijs in rep. positis, si nullum aliud mihi praemium a senatu populoq. R. nisi honestum otium postularem, quis non concederet? sibi haberent honores, sibi imperia, sibi prouincias, sibi triumphos, sibi alia praeclarae laudis insignia: mihi liceret eius urbis, quam conseruassem, conspectu, tranquillo animo, & quieto, frui. quid, si hoc non postulo; si ille labor meus pristinus, si sollicitudo, si operae, si uigiliae deseruiunt amicis, praesto sunt omnibus; si neque amici in foro requirunt studium meum, neque resp. in curia; si me non modo rerum gestarum uacatio, sed neque honoris, neque aetatis excusatio uindicat a labore; si uoluntas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus; si mihi ne ad ea quidem, quae pro salute omnium gessi, recordanda, & cogitanda quidquam relinquitur temporis: tamen hoc regnum appellabitur? cuius uicarius qui uelit esse, inueniri nemo potest; longe abest regni suspicio. si quaeris, qui sint Romae regnum occupare conati; ne tu replices annalium memoriam. ex domesticis imaginibus inuenies. res enim gestae, credo, meae me nimis extulerunt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt. quibus de rebus tam claris, tam immortalibus, iudices, hoc possum dicere, me, qui e summis eripuerim periculis urbem hanc, & uitam omnium ciuium, satis adeptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit. etenim, in qua ciuitate res tantas gesserim, memini; & in qua urbe, intelligo. plenum forum est eorum hominum, quos ego a uestris ceruicibus depuli, iudices, a meis non remoui. nisi uero paucos fuisse arbitramini, qui conari, aut sperare possent se tantum imperium posse delere. horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci: uoluntates uero consceleratas ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. quare non sum nescius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum omnibus improbis aeternum uideam bellum esse susceptum. quod si illis meis praesidijs forte inuides; & si ea tibi regia uidentur,

tur, quod omnes boni omnium generum, atque ordinum suam salutem cum mea coniungunt: consolare te, quod omnium mentes improborum mihi uni maxime sunt infensae, & aduersae. qui me non solum iccirco oderunt, quod eorum conatus impios, & furorem consceleratum repressi; sed eo etiam magis, quod nihil iam se simile me uiuo conari posse arbitrantur. at uero quid ego miror, si quid ab improbis de me improbe dici ur; cum L. Torquatus, primum ipse his fundamentis adolescentiae iactis, ea spe proposita amplissimae dignitatis, deinde L. Torquati, fortissimi consulis, constantissimi senatoris, semper optimi ciuis, filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum suppressa uoce de scelere P. Lentuli, de audacia coniuratorum omnium dixisset, tantummodo ut uos, qui ea probatis, exaudire possetis; de supplicio P. Lentuli, de carcere magna & queribunda uoce dicebat. in quo primum illud erat absurdum, quod cum ea, quae leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circum iudicium stabant, audire nolebat; non intellegebat, ea, quae clare diceret, ita illos audituros, quibus se uenditabat, ut uos quoque audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum iam oratoris uitium, non uidere quid quaeque caussa postulet. nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quam uideri coniuratorum poenam, mortemq. lugere. quod cum is tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum est: difficile est enim tacere, cum doleas: te, si quid eiusmodi facis, non modo talem adolescentem, sed in ea caussa, in qua te uindicem coniurationis uelis esse, uehementer miror. Sed reprehendo tamen illud maxime, quod isto ingenio, & prudentia praeditus caussam reip. non tenes, qui arbitrere plebi R. res eas non probari, quas me consule omnes boni pro salute communi gesserunt. ecquem tu horum, qui adsunt, quibus te contra ipsorum uoluntatem uenditabas, aut tam sceleratum statuis fuisse, ut haec omnia perire uoluerit; aut tam miserum, ut & se perire cuperet, & nihil haberet, quod saluum esse uellet? an uero clarissimum uirum generis uestri, ac nominis nemo reprehendit, qui filium suũ uita priuauit, ut in ceteris firmaret imperium? tu remp. reprehendis, quae domesticos hostes, ne ab ijs ipsa necaretur, necauit? itaque attende iam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem consulatus mei; maxima uoce, ut omnes exaudire possint, dico, semperq. dicam. adestote omnes animis, qui adestis corporibus; quorum ego frequentia magnopere laetor: erigite mentes, auresq. uestras, & me de inuidiosis rebus, ut ille putat, dicentem attendite.

EXPLANATIO

IN QVOS *testimonium dixisti,*} ut in Autronium. TE. IN *eos dixisse;*} uterque igitur falsum diximus. IS. NE,} tu scilicet. ITERVM} a C. Mario primum, deinde ab ipso Cicerone, liberata coniurationis periculo resp. TI. CORVNCANIO} qui de Vulsiniensibus, & Vulcientibus triumphauit. CVRIONI,} M' Curio, legendum. sermo enim est de ueteribus, quos uirtus potius, quam patria, nobilitauerit. nec inter eos referri Curio quisquam potest. at M' Curius, cui Dentato cognomen fuit, qui a cum dentibus natus est, Coruncanij aequalis, honoribus, & rebus gestis clarus fuit. ter enim cõsulatum est adeptus: de Samnitibus, de Sabinis, de Lucanis, de Pyrrho rege triumphauit. hi omnes a Cicerone nominati, ex municipijs in urbem uenerunt; honoresq. summos, quamquam plebeij generis, adepti sunt. SIBI *haberent alij honores,*} similiter in Catone: Habeant igitur alij sibi arma. EX *domesticis imaginibus*} M. Manlium significat, qui, deiectis ex Capitolio Gallis, postea, cum in suspicionem regni uenisset, de rupe Tarpeia deturbatus est. ILLIS *meis praesidijs*} bonorum omnium studijs. CONSOLARE *te,*} si meis inuides bonis, consolare te odio improborum omnium contra me unum. Cum Torquatum uideatur accusare, se ipsum laudat. FORTISSIMI *consulis,*} qui fortissimus anno suo consul fuit. TANTVMMODO *ut uos,*} non ut eos, qui circum iudicium stabant. QVI. EA *probatis,*} qui uera esse dicitis. LEVITER} suppressa uoce. carpit Torquatum, ita de coniuratis agentem, ut eorum caussae fauere uideretur; cum tamen Sullam coniurationis accusaret. QVIBVS *seuenditabat,*} ijs, qui circum iudicium stabant. IS *tribunus pl.*} fortasse Metellus Nepos, qui Ciceronem abeuntem consulatu concionis habendae potestate priuauit, cum diceret, ei, qui in alios animaduertisset indicta caussa, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. quod si Metellus Nepos est; habita haec oratio Silano & Murena cos. CLARISSIMVM *uirum generis uestri,*} T. Manlium Torquatum, qui tertium consul, Latino bello filium, qui contra suum edictum pugnauerat, necari iussit. DE *inuidiosis rebus,*} de nece coniuratorum: qua me Torquatus putat in odium uenisse plebi Romanae, tamquam ea, quae consul pro communi salute gessi non probanti.

ORATIO

EGO consul, cum exercitus perditorum ciuium, clandestino scelere conflatus, crudelissimum, & luctuosissimum exitium patriae comparasset; cum ad occasum interitumq. reip. Catilina in castris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset constitutus; meis consilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis, atque confessis, incensione urbem, internecione ciues, uastitate Italiam, interitu remp. liberaui. ego uitam omnium ciuium, statum orbis terrae, urbem hanc denique, sedem omnium nostrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperij, quinque hominum amentium ac perditorum poena redemi. an me existimasti haec iuratum in iudicio non esse dicturum, quae iuratus in maxima concione dixissem? atque etiam illud addam, (ne quis

forte

forte incipiat improbus subito te amare, Torquate, & aliquid sperare de te) atque, ut idem omnes exaudiant, clarissima uoce dicam. Harum omnium rerum, quas ego in consulatu pro salute communi suscepi, & gessi, L. ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in consulatu, cum signifer esset iuuentutis, atque in praetura fuisset, auctor, adiutor, particeps exstitit. cum princeps, cum auctor, cum signifer esset iuuentutis; parens eius, homo amantissimus patriae, maximi animi, summi consilij, singularis constantiae, cum esset aeger, tamen omnibus rebus illis interfuit; nunquam est a me digressus; studio, consilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cum infirmitatem corporis animi uirtute superaret. Vides ne, ut eripiam te ex improborum subita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntq. semper, nec, si a me forte desciueris, idcirco te a se, & a rep. & a tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad caussam: atque hoc uos, indices, testor. mihi de memet ipso tam multa dicendi necessitas quaedam imposita est ab illo. nam, si Torquatus Sullam solum accusasset; ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum, qui accusatus esset, defenderem: sed cum ille tota illa oratione in me esset inuectus; & cum initio, ut dixi, defensionem meam auctoritate spoliare uoluisset; etiam si dolor meus respondere non cogeret, tamen ipsa caussa hanc a me orationem flagitasset. Allobrogibus nominatum Sullam esse dicis. quis negat? at uide, quemadmodum nominatus sit. L. Cassium dixerunt commemorasse, cum ceteris Autronium secum facere. Quaero, num Sullam dixerit Cassius: numquam. sese aiunt quaesisse de Cassio, quid Sulla sentiret. uidete diligentiam Gallorum, qui uitam hominum naturamq. non nossent, ac tantum audissent, eos, pari calamitate qui fuerant, esse in eadem uoluntate. quid tum? Cassius si respondisset, idem sentire, & secum facere Sullam, tamen mihi non uideretur in hunc id criminosum esse debere. quid ita? quia, qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum suspicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur. non respondit tamen una facere Sullam: etenim esset absurdum, cum ceteros sua sponte nominasset, mentionem Sullae facere nullam, nisi admonitum, & interrogatum. nisi forte uerisimile est, P. Sullae nomen in memoria Cassio non fuisse. si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiae pristinae dignitatis non tam illustres fuissent; tamen Autronij commemoratio memoriam Sullae retulisset: etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Cassius, & cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, non prius Autronium, quam Sullam, nominasset. Iam uero illud probari minime potest, Gallos, Autronio nominato, putasse propter calamitatis similitudinem sibi aliquid de Sulla esse quaerendum; Cassio, si hic esset in eodem scelere, ne cum appellasset quidem Autronium, huius in mentem uenire potuisse. sed tamen quid respondit de Sulla Cassius? se nescire certum. Non purgat, inquit. Dixi antea: ne si argueret quidem tum denique, cum esset interrogatus, mihi criminosum uideretur. sed ego in iudicijs, & quaestionibus non hoc quaerendum arbitror, num purgetur aliquis, sed num arguatur. etenim, cum negat se scire Cassius, utrum subleuat Sullam, an satis probat se nescire? subleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? si periculum esse putasset, ne illi umquam indicarent, de se ipso confessus esset? Nesciuit. Credo, indices, celatum esse Cassium de Sulla uno: nam de ceteris certe sciebat, & ea domi eius pleraque conflata esse constabat. qui negare noluit esse in eo numero Sullam, quo plus spei Gallis daret; dicere autem falsum non ausus est; nescire dixit. atqui hoc perspicuum est, cum is, qui de omnibus scierit, de Sulla se scire negarit, eandem uim esse negationis huius, quam si extra coniurationem hunc esse se scire dixisset. nam, cuius scientiam de omnibus constat fuisse, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. sed iam non quaero, purget ne Cassius Sullam; illud mihi tantum satis est, contra Sullam nihil esse in indicio.

EXPLANATIO

SINE *delectu,*} militum. QVINQVE} P. Lentulo, C. Cethego, senatoribus, L. Statilio, P. Gabinio, equitibus R. M. Cepario Tertacinense. Sallustius. ipse tamen Cicero, a se dissentiens, nouem homines, non quinque poena affectos esse, ait in orat. 3. in Catil. ad eos quinque, quos iam nominaui, addens L. Cassium, P. Fucium, Q. Magium Chilonem, P. Vmbrenum. QVAE *iuratus in maxima concione dixissem?* } ultimo consulatus die iurauit, a se seruatam esse remp. id ipse narrat in orat. in Pisonem, & in ea pro Domo. TE *amare,*} tamquam sui similem. L. ILLE *Torquatus,*} hic ipse, qui Sullam accusat. MEVS *contubernalis in consulatu,*} ita tunc mos erat: ut adolescentes quotidiano conuictu & sermone clarorum uirorum, administrandae reip. scientiam perciperent. Sic L. Gellius C. Carbonis in consulatu contubernalis fuit: ut in Bruto. Sic M. Coelius Q. Pompeio proconsuli contubernalis in Africam est profectus: ut in orat. pro ipso. CVM *signifer esset iuuentutis,*} fortasse hoc abundat: cum sequatur: Cum princeps, cum auctor, cum signifer esset iuuentutis. OMNIBVS *rebus illis interfuit;*} cum Macedonia reuertisset. primis enim mensibus consulatus Ciceronis eum abfuisse, illa orationis in Pisonem uerba declarant: Ex qua prouincia modo, uir omni dignitate ornatissimus, L. Torquatus, magnis rebus gestis, me referente, absens imperator est appellatus. CVM *infirmitatem corporis animi uirtute superaret.*} non dissimile illud de Hirtio Phil. 7. Qua imbecillitate? qua macie? sed animi uires corporis infirmitas non retardauit. Et Phil. 14. de eodem: Cuius imbecillitatem ualetudinis, animi uirtus, & spes uictoriae confirmauit. NAM *si Torquatus Sullam solum accusasset; ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum, qui esset accusatus, defenderem.*} sumpsisse uidetur a Demosthene ex oratione περὶ τοῦ στεφάνου, in qua sunt haec. Εἰ μὲν γὰρ ὑπὲρ ὧν ἐδίωκε μόνον κατηγόρησεν Αἰσχίνης, κἀγὼ περὶ τοῦ προβουλεύματος εὐθὺς ἀπελογούμην. ἐπειδὴ δ᾽ οὐκ ἐλάττω λόγον τἄλλα διεξιὼν ἀνάλωκε, καὶ τὰ πλεῖστα κατεψεύσατό μου. L. CASSIVM} Longinum, unum ex coniuratis, senatorij ordinis, & fortasse praetorium. nam Ciceronis competitor fuerat in

rat in consulatu. plebeij generis. nobilem tamen, Pedianus fuisse dicit. nominatur orat. 3. in Catil. SVBLEVAT.} excusat. quod uerisimile est. cur enim excuset? ne illi Sullam indicent? at ipse Cassius, quia fore non putabat, ut illi quemquam indicarent, de se ipso confessus iam erat. NESCIVIT.} ex persona Torquati: ut, cum dixisset Cassius nescire se, purgatum non esse Sullam ostenderet.

ORATIO

EXCLVSVS hac criminatione Torquatus, rursus in me irruit, me accusat: ais me aliter, ac dictum est, in tabulas publicas retulisse. O dij immortales (uobis enim tribuam, quae uestra sunt: nec uero possum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas, in illa turbulentissima tempestate reip. mea sponte dispexerim) uos profecto animum meum tum conseruandae patriae cupiditate incendistis: uos me ab omnibus ceteris cogitationibus ad unam salutem reip. contulistis: uos denique, in tantis tenebris erroris, & inscientiae, clarissimum lumen praetulistis menti meae. uidi ego hoc, iudices; nisi, recenti memoria senatus, auctoritatem huius indicij monumentis publicis testatus essem, fore ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quispiam similis, (nam id me multum fefellit) sed aliquis patrimonio naufragus, inimicus otij, bonorum hostis, aliter indicata haec esse diceret, quo facilius, uento aliquo in optimum quemque excitato, posset in malis reip. portum suorum malorum aliquem inuenire. itaque, introductis in senatum indicibus, constitui senatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent: at quos uiros? non solum summa uirtute, & fide, cuius generis in senatu facultas maxima, sed etiam quos sciebam memoria, scientia, consuetudine & celeritate scribendi facillime, quae dicerentur, persequi posse; C. Cosconium, qui tunc erat praetor, M. Messallam, qui tum praeturam petebat; P. Nigidium, Ap. Claudium. credo esse neminem, qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam scribendi putes ingenium defuisse. Quid deinde, quid feci? cum scirem ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illae tabulae priuata tamen custodia more maiorum continerentur: non occultaui, non continui domi, sed describi ab omnibus statim librarijs, diuidi passim, & peruulgari, atque edi populo R. imperaui: diuisi toti Italiae, diuisi in omnes prouincias: eius indicij, e quo salus oblata esset omnibus, expertem esse neminem nolui. itaque dico locum in orbe terrarum esse nullum, quo in loco populi R. nomen sit, quin eodem perscriptum hoc indicium peruenerit. in quo ego tam subito, & exiguo, & turbido tempore multa diuinitus, ita ut dixi, non mea sponte prouidi: primum, ne qui posset tantum aut de reip. aut de alicuius periculo meminisse, quantum uellet: deinde, ne cui liceret umquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: postremo, ne quid iam a me, ne quid ex meis commentarijs quaereretur; ne aut obliuio mea, aut memoria uideretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. Sed tamen abs te, Torquate, quaero, cum indicatus tuus inimicus esset; & esses eius rei frequens senatus, & recens memoria testis; tibi, meo familiari, & contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium scribae mei, si uoluisses, quam in codicem retulissent: cum uideres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecum, aut cum familiari meo questus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius, aut uehementius expostulasti? tu, cum tua uox numquam sit audita; cum, indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris, tacueris; repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut ante, quam me commutati indicij coargueris, te summae negligentiae tuo iudicio conuictum esse fateare? mihi cuiusquam salus tanti fuisset, ut meam negligerem? per me ego ueritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quemquam denique ego iuuarem, a quo & crudeles insidias in remp. factas, & in me potissimum consulem putarem? quod si iam essem oblitus seueritatis, & constantiae meae, tam ne amens eram, ut, cum litterae posteritatis caussa repertae sint, quae subsidio obliuioni esse possent, ego recentem putarem memoriam cuncti senatus commentario meo posse superari? fero ego te, Torquate, iamdudum, fero, & nonnumquam animum incitatum ad ulciscendam orationem tuam reuoco ipse, & reflecto: permitto aliquid iracundiae tuae, do adolescentiae, cedo amicitiae, tribuo parenti: sed, nisi aliquem modum uitae constitueris, coges oblitum me nostrae amicitiae habere rationem meae dignitatis. nemo umquam me tenuissima suspicione perstrinxit, quem non praeuerterim. sed mihi hoc credas uelim: non ijs libentissimae soleo respondere, quos mihi uideor facillime posse superare. tu, quoniam minime ignoras consuetudinem dicendi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meae, qui reconditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino a me esse omissum, si quid est tibi remissum, atque concessum. cum illae ualent apud me excusationes iniuriae tuae, iratus animus tuus, aetas, amicitia nostra: tum nondum statuo te uirium satis habere, ut ego tecum luctari, & congredi debeā. quod si esses usu atque aetate robustior, essem idem, qui soleo, cum sum lacessitus: nunc tecum sic agam, tulisse ut potius iniuriam, quam retulisse gratiam uidear. Neque uero, quid mihi irascare, intelligere possum. si, quod eum defendo, quem tu accusas: cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eum, quem ego defendo? Inimicum, inquis, accuso meum. Et amicum ego defendo meum. Non debes tamen quemquam in coniurationis quaestione defendere. Immo nemo magis eum, de quo nihil est suspicatus, quam is, qui de alijs multa cogitauit. Cur dixisti testimonium in alios? Quia coactus. Cur damnati sunt? Quia creditum est. Regnum est, dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. Immo seruitus est, non dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. ac, si considerare coeperis: utrum magis mihi hoc necesse fuerit facere, an tibi; intelliges, honestius te inimicitiarum modum statuere potuisse, quam me humanitatis. at uero, cum honos agebatur amplissimus familiae nostrae, hoc est consulatus parentis tui, sapientissimus uir familiarissimis suis non succensuit pater tuus, cum Sullam & defenderent, & laudarent. intelligebat hanc nobis a maioribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. & erat huic iudicio longe dissimilis illa contentio. tum, afflicto

P. Sullæ, consulatus uobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis, ut uicti in campo, in foro uinceretis: tum qui contra uos pro huius salute pugnabant, amicissimi uestri, quibus non irascebamini, consulatum uobis eripiebant, honori uestro repugnabant; & tamen id inuiolata uestra amicitia, integro officio, ueteri exemplo, atque instituto optimi cuiusque faciebant. ego uero quibus ornamentis aduersor tuis? aut cui dignitati uestrae repugno? quid est, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus aerumnis uenis ad eum lacerandum, quem interemisti: ego iacentem & spoliatum defendo, & protego. atque hic tu & reprehendis me, quia defendam, & irasceris: ego autem non modo tibi non irascor, sed ne reprehendo quidem factum tuum. te enim existimo tibi statuisse, quid faciendum putares, & satis idoneum officij iudicem posuisse.

EXPLANATIO

ALITER, *ac dictum est,*} ab Allobrogibus. IN *tabulas publicas*} cum essem consul. CVM *tua uox numquam sit audita;*} in foro agendis caussis. RETVLISSE *gratiam*} par pari retulisse. QVIA *coactus.*} ueritate, & studio reip. HONOR *ad patrem,*} Sullae consulatus ad Torquatum patrem delatus est. INSIGNIA *honoris ad te*} te enim ornat patris consulatus, Sullae ademptus. FACTVM *tuum.*} quod Sullam accusas. SATIS *idoneum officij iudicem posuisse.*} fortasse hoc dicit, iudice te uti existimo officij tui satis idoneo parente tuo: idest, patrem tuum quid te facere deceat, tibi praescribere, & accusationis auctorem esse. Satis idoneus autem filio pater est officij iudex. Vel ideo, satis idoneum, dixit, quasi Sullae inimicum, cui consulatum ademerat. quis autem, qui oderit idoneus officij iudex est?

ORATIO

AT accusat C. Cornelij filius; idemq. ualere debet, ac si pater indicaret. O patrem Cornelium sapientem, qui, quod praemij solet esse in indicio, reliquerit; quod turpitudinis in confessione, id per accusationem filij susceperit. sed quid est tandem, quod indicat per istum puerum Cornelius? si est caussa mihi ignota, cum Hortensio communicata; respondeat Hortensius. sin, ut ais, illum comitatum Autronij, & Catilinae, cum in campo consularibus comitijs, quae a me habita sunt, caedem facere uoluerunt: Autronium tum in campo uidimus. ecquid dixi uidisse nos? ego uidi: uos enim tum indices nihil laborabatis, neque suspicabamini: ego tectus praesidio firmo amicorum, Catilinae tum, & Autronij copias, & conatum repressi. num quis est igitur, qui tum dicat in campum adspirasse Sullam? atqui si tum se cum Catilina societate sceleris coniunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Autronio non erat? cur in pari caussa non paria signa reperiuntur criminis? Sed, quoniam Cornelius ipse etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis; informat ad hoc adumbratum indicium filium: quid tandem de illa nocte dicit, cum inter Falcarios, ad M. Laecam, nocte ea, quae consecuta est posterum diem nonarum Non. me consule, Catilinae denunciatione conuenit? quae nox omnium temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbissima. tum Catilinae dies exeundi, tum ceteris manendi condicio, tum descriptio totam per urbem caedis, atque incendiorum constituta est: tunc tuus pater, Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam sibi officiosam prouinciam depoposcit, ut, cum prima luce consulem salutatum ueniret, intromissus meo more, & iure amicitiae, me in meo lectulo trucidaret. hoc tempore, cum arderet acerrime coniuratio; cum Catilina egrederetur ad exercitum; Lentulus in urbe relinqueretur; Cassius incendijs, Cethegus caedi praeponeretur; Autronio, ut occuparet Etruriam, perscriberetur; cum omnia ordinarentur, instituerentur, pararentur; ubi fuit Sulla, Cornelius? num Romae? immo longe abfuit. num in ijs regionibus, quo se Catilina referebat? multo etiam longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quasi morbus quidam illius furoris peruaserat? nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiae, quae maxime ea suspicione caruit. Quid ergo indicat, aut quid affert aut ipse Cornelius, aut uos, qui ab eo haec mandata defertis? gladiatores emptos esse, Fausti simulatione, ad caedem, ac tumultum. ita prorsus: interpositi sunt gladiatores, quos testamento patris uidemus deberi. Arrepta est familia, quae si esset praetermissa, posset alia familia Fausti muunus praebere. utinam quidem haec ipsa non modo iniquorum inuidiae, sed & aequorum exspectationi satisfacere posset. Propterea tum uehementer, cum longe tempus muneris abesset. quasi uero tempus dandi muneris non ualde appropinquaret. Nec opinante Fausto, cum is neque sciret, neque uellet, familia est comparata. at litterae sunt Fausti, per quas ille precibus a P. Sulla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipsos emat: neque solum ad Sullam missae, sed ad L. Caesarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de sententia tota res gesta est. At praefuit familiae Cornelius. iam si in comparanda familia suspicio est nulla; quod praefuit, nihil ad rem pertinet. sed tamen, munere seruili, obtulit se ad ferramenta prospicienda, praefuit uero numquam: eaq. res per Bellum Fausti libertum omni tempore administrata est. At enim Cincius est ab hoc in ulteriorem Hispaniam missus, ut eam prouinciam perturbaret. primum, Cincius, indices, L. Iulio, C. Figulo cos. profectus est aliquanto ante furorem Catilinae, & ante suspicionem huius coniurationis: deinde, est profectus non tum primum, sed cum in ijsdem locis aliquanto ante eadem de caussa aliquot annos fuisset: ac profectus est non modo ob caussam, sed etiam necessariam caussam, magna ratione cum Mauritaniae rege contracta. tum autem, illo profecto, Sulla procurante eius rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincij praedijs uenditis, aes alienum eiusdem dissolutum est: ut quae caussa ceteros

ad

ad facinus impulit, cupiditas retinendae possessionis, ea Cincio non fuerit, praedijs deminutis. Iam uero illud quam incredibile, quam absurdum; qui Romae caedem facere, qui hanc urbem inflammare uellet, eum familiarissimum suum dimittere abs se, & mandare in ultimas terras: utrum, quo facilius Romae ea, quae conabatur, efficeret, si in Hispania turbatum esset? at haec ipsa per se sine ulla coniunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis consilijs, tam periculosis, tam turbulentis ho minem amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimum officijs, usu, consuetudine, dimittendum esse arbitraretur? uerisimile non est, ut, quem in secundis rebus, quem in otio secum semper habuisset, hunc in aduersis, & in eo tumultu, quem ipse comparabat, ab se dimitteret. Ipse autem Cincius (non enim mihi deserenda est caussa amici ueteris, atque hospitis) is homo est, aut ea familia, ac disciplina, ut hoc credi possit, eum bellum reip. facere uoluisse? ut cuius pater, cum ceteri deficerent finitimi, ac uicini, singulari exstiterit in remp. nostram officio, & fide, is sibi nefarium bellum contra patriam suscipiendum putaret. cuius aes alienum uidemus, iudices, non libidine, sed negotij gerendi studio esse contractum: qui ita Romae debuit, ut in prouincijs, & in regnis maximae ei pecuniae deberentur: quas cum peteret, non commisit, ut sui procuratores quidquam oneris absente se sustinerent: uenire omnes suas possessiones, & patrimonio se ornatissimo spoliari maluit, quam ullam moram cuiquam fieri creditorum suorum. a quo quidem genere, iudices, ego numquam timui, cum in illa reip. tempestate uersarer. illud erat genus hominum horribile, & pertimescendum, qui tanto amore suas possessiones amplexi tenebant, ut ab ijs membra diuelli citius, ac distrahi posse diceres. Cincius numquam sibi cognationem cum praedijs esse existimauit suis: itaque se non modo ex suspicione tanti sceleris, uerum etiam ex omni hominum sermone non armis, sed patrimonio suo uindicauit. Iam uero, quod subijcit, Pompeianos esse a Sulla impulsos, ut ad istam coniurationem, & ad hoc nefarium facinus accederent; id cuiusmodi sit, intelligere non possum.

EXPLANATIO

C. Cornelii} equitis Romani, quem immissum ab Autronio ad Ciceronem consulem interficiendum, supra dixit. Sapientem,} ironia. stultum enim significat. Reliquerit;} nam si indicaret ipse, indicij praemium, idest absolutionem, consequeretur. cum uero per filium indicat, praemium reliquit. In *confessione*,} culpam enim fatetur, cum Sullae consilia sibi nota fuisse dicit, qui gladiatores, Fausti simulatione, ad caedem, ac tumultum emerit. Cum *Hortensio*} ipso quoque Sullae patrono. Illum *comitatum Autronij, & Catilinae*,} sic muta: Illo comitati Autronius, & Catilina: nihil uitij superetit. alioqui non explicabitur sententia. Inter *Falcarios*,} uicus hoc nomine Romae fuit, ita dictus, quod ibi erant falcarij: ut Priscianus interpretatur. Orat. I. in Catil. Dico te priori nocte uenisse inter Falcarios, in M. Laecae domum. Quae *consecuta est posterum diem non. Nou.*} quae fuit inter non. Nou. & IIX. id. nam, Posterum diem, ualet, sequentem diem. Officiosam} quia species quaedam officij erat in eo, cum prima luce salutatum ueniret. In agro *Camerti*,} Camers a Camerino, quod est in Umbria, deducitur: Camerinus a Camerio quod in Latio deletum a Romulo est: Camarinensis, a Camarina, urbe Siciliae. Emptos *esse*} a P. Sulla. Arrepta *est familia:*} obiectio accusatoris, repente gladiatores illos esse emptos, ad caedem scilicet, ac tumultum. Solutio: At ij si empti non essent, alios emere potuit, quibus Fausti munus praeberet. Est autem breui cum obiectione breuis item coniuncta solutio: ut obiectionis infirmitatem solutionis breuitas ostendat. infertur enim solutio per praenomen, Quae. nam cum dici posset: At ea si esset praetermissa: dicitur, Quae si esset praetermissa. Sic pro Archia: At domicilium Romae non habuit, is, qui, tot annis ante ciuitatem datam, sedem omnium rerum, ac fortunarum suarum Romae collocauit. Familia seruos hic designat. serui autem gladiatores, idcirco emuntur. Arrepta, properationem Sullae ementis ostendit: quod infra quoque confirmatur ijs uerbis: Properatum uehementer est, cum longe tempus muneris abesset. Ex quo miror, cum nec obscuritatis, nec uitij sententia quidquam habeat, cur nonnullis, locum mutare, & pro, Arrepta, reponere, At empta, in mentem uenerit. Haec *ipsa*} quam uos reprehenditis, &, unde argumentum ducitis, de caede ac tumultu Sullam cogitasse. Iniquorum *inuidiae*,} qui Fausto inuident propter opes ei a Sulla patre relictas: quibus non satisfacit haec familia, ut exigua, parum respondens eius honoribus, cui mortuo dabatur. Exspectationi} maiorem enim familiam, & magnificentiorem apparatum a Fausto exspectabant. Properatum *uehementer*,} a P. Sulla in emendis gladiatoribus, ut ijs non ad Fausti munus, cuius longe tempus aberat, sed ad caedem, ac tumultum uteretur. Obiectio accusatoris est. Nec *opinante*} pro, non opinante. numquam enim hoc participium cum, non, Cicero coniungit. in epist. ad Sulpicium: Admirabar magis, te ultro ad eum scripsisse, eiq. nec opinanti uoluntatem tuam tantam per litteras detulisse. Et haec obiectio est. L. Caesarem,} M. Antonij, qui postea triumuir fuit, auunculum. Pompeium,} Sullae nepotem ex filia. Pedianus. C. Memmium,} P. Sullae priuignum: ut ep. 3. lib. III. ad Q. fr. At *praefuit familiae Cornelius*.} aut, Cornelius, abundat: quod arbitror: aut P. Cornelius Sulla, pro quo est oratio, designatur: qui tamen Sulla semper, numquam Cornelius, appellari solet. Ferramenta} quibus gladiatores in pugna uterentur. Eaq. *res*} totum illud negotium, quod per Sullam administratum esse, cum eum praefuisse dicunt, aduersarij probare conantur. Cum *Mauritaniae rege*} cum Hiempsale, qui nominatur agr. I. Si in *Hispania turbatum esset?*} quid apertius? cur igitur placet nonnullis, Si in Hispaniam turbatum isset? Cum *ceteri deficerent*} sociali bello. Qui *tanto amore suas possessiones amplexi tenebant*,} orat. 2. in Catil. Unum

genus est eorum, qui magno in aere alieno maiores etiam possessiones habent: quarum amore adducti, dissolui nullo modo possunt. COGNATIONEM} quae disiungi non potest. aliena duxit, non cognatas itaque facile est adductus, ut ea ab sese remoueret. POMPEIANOS} ab opido Pompeijs.

ORATIO

AN tibi Pompeiani coniurasse uidentur? quis hoc umquam dixit? aut, quae fuit istius rei uel minima suspicio? Disiunxit, inquit, eos a colonis, ut, hoc dissidio, ac dissensione facta, opidum in sua potestate posset, & Pompeianos habere. Primum, omnis Pompeianorum, colonorumq. dissensio delata ad patronos est, cum iam inueterasset, ac multos annos esset exagitata: deinde, ita a patronis res cognita est, ut nulla in re a ceterorum sententijs Sulla dissenserit: postremo, coloni, ipsi sic intelligunt, non Pompeianos a Sulla magis, quam sese esse defensos. atque hoc, iudices, ex hac frequentia colonorum, honestissimorum hominum, intelligere potestis; qui adsunt, laborant, hunc patronum, defensorem, custodem illius coloniae, si in omni fortuna, atque omni honore incolumem habere non potuerunt, in hoc tamen casu, quo afflictus iacet, per uos tutari, conseruareq. cupiunt. adsunt pari studio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de suffragijs suis cum colonis dissenserunt, ut idem de communi salute sentirent. Ac ne haec quidem P. Sullae mihi uidetur silentio praetereunda esse uirtus, quod, cum ab hoc illa colonia deducta sit; & cum commoda colonorum a fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiserit; ita carus utrisque est, atque iucundus, ut non alteros dimouisse, sed utrosque constituisse uideatur. At enim & gladiatores, & omnis ista uis, rogationis Caeciliae caussa, comparabantur. atque hoc loco in L. Caecilium, prudentissimum, atque ornatissimum uirum, uehementer inuectus est: cuius ego de uirtute, & constantia, iudices, tantum dico, talem hunc in ista rogatione, quam promulgauit non de tollendo, sed de leuanda calamitate fratris sui, fuisse, ut consultum esse uoluerit fratri, tamen cum rep. pugnare noluerit; promulgarit impulsus amore fraterno, destiterit fratris auctoritate deductus. atque in ea re per L. Caecilium Sulla accusatur, in qua re est uterque laudandus:

★ *primum Caecilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas uidebatur uoluisse rescindere, ut statueretur: Sulla recte reprehendit: status enim reip. maxime iudicatis rebus continetur. neque ego tantum fraterno amori dandum arbitror, ut quisquam de salute suorum consulat, communem relinquat. nihil de iudicio ferebat: sed poenam ambitus eam ferebat, quae fuerat nuper superioribus legibus constituta: itaque hac rogatione non iudicum sententiam, sed legis uitium corrigebat. nemo iudicium reprehendit, cum de poena quaeritur, sed legem. damnatio enim est iudicum, quae manebat; poena legis, quae leuabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui praesunt iudicijs summa cum grauitate, & dignitate, alienare a caussa. nemo labefactare iudicium est conatus: nihil est eiusmodi promulgatum: semper Caecilius in calamitate fratris sui iudicum potestatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putauit. Sed quid ego de hoc plura disputem? dicerem fortasse, & facile, & libenter dicerem: si paullo etiam longius, quam finis quotidiani officij postulat, pietas & fraternus amor L. Caecilium protulisset; implorarem sensus uestros; uniuscuiusque indulgentiam in suos testarer; peterem errato ueniam L. Caecilij ex intimis uestris cogitationibus, atque ex humanitate communi. lex dies fuit proposita paucos, ferri coepta numquam: posita est in senatu, populum R. latuit: cum in Capitolium nos senatum conuocassemus, nihil est actum prius: & id mandato Sullae Q. Metellus praetor se loqui dixit, Sullam illam rogationem de se nolle ferri. ex illo tempore L. Caecilius multa de rep. egit: agrariae legi, quae tota a me reprehensa, & abiecta est, intercessorem fore professus est: improbis largitionibus restitit, senatus auctoritatem numquam impediuit: ita se gessit in tribunatu, ut onere deposito domestici officij, nihil postea nisi de reip. commodis cogitarit. atque in ipsa rogatione, ne per uim quid ageretur, quis tamen uestrum Sullam, aut Caecilium uerebatur? non ne omnis terror ille, omnis seditionis timor, atque opinio ex Autronij improbitate pendebat? eius uoces, eius minae ferebantur: eius adspectus, concursatio, stipatio, greges hominum perditorum metum nobis seditionesq. afferebant. itaque P. Sulla, hoc importunissimo tum honoris, tum etiam calamitatis socio, atque comite, & secundas fortunas amittere coactus est, & in aduersis sine ullo remedio, atque alleuamento permanere.*

EXPLANATIO

EXAGITATA:} inter ipsos. SVLLA *dissenserit*:} qui & ipse patronorum unus erat. IN OMNI *fortuna, atque omni honore*} Sullae damnatio de ambitu designatur. AB *illis*} Sullae accusatoribus. CVM *ab hoc illa colonia deducta sit*;}. dominante L. Sulla. POPVLI *R. fortuna*} opinor quia Pompeianos L. Sulla ciuitate & iure suffragij priuauerit. ALTEROS} Pompeianos. DIMOVISSE,} colonis inductis. GLADIATORES,} supra nominati. ROGATIONIS *Caeciliae caussa*} ut per uim ferrętur lex, quam frater P. Sullae Caecilius tribunus pl. de minuenda ambitus poena promulgauerat. DE *leuanda*} quia damnatus fuerat Sulla de ambitu. eam poenam noua lege Caecilius minuere cupiebat. FRATRIS *auctoritate*} quia Sulla remouit eum a consilio ferendae legis. PER *L. Caecilium*} quia Caecilius eam legem promulgauerit. EAM *ferebat*,} placet quod alij, Auferebat. nisi si dicas, uoluisse Caecilium eam ferre poenam, non quae cum ultima lege, (ultima autem Calpurnia tunc erat, qua Sulla damnatus est) sed quae cum superioribus congrueret: in quibus aliquanto leuior, quam in ultima, ambitus poena constituta erat. ut, superioribus legibus, ualeat, ijs, quae ante ultimam

timam latae fuerant, Nuper autem sit, non multo ante ultimam. QVAERITVR, } ut nimium graui. NOS } apparet, consulem fuisse Ciceronem quo anno Coelius tribunus pl. fuit. Q. METELLVS *praetor* } Metellus Celer, qui post biennium, legitimo interuallo, cum Afranio consul fuit. AGRARIAE *legi,* } a Rullo promulgatae: contra quam exstant Ciceronis orationes. ONERE *deposito domestici officij,* } omisso consilio ferendae legis, quam promulgauerat impulsus amore fraterno. NE. PER *uim quid ageretur,* } respondet ad illam obiectionem, de qua supra: At enim & gladiatores, & omnis ista uis, cogationis gratia comparabantur. AVTRONII } qui & ipse de ambitu damnatus consulatum amiserat. TVM *honoris,* } quia simul consules designati fuerant. TVM *etiam calamitatis* } quia simul de ambitu damnati. SECVNDAS *fortunas* } consulatum. SINE *ullo remedio,* } Autronij enim odio Sulla premebatur.

ORATIO

HIC. tu epistolam meam saepe recitas, quam ego ad Cn. Pompeium de meis rebus gestis, & de summa reip. misi: & ex ea crimen aliquod in P. Sullam quaeris: &, si furorem incredibilem biennio ante conceptum erupisse in meo consulatu scripsi, me hoc demonstrasse dicis, Sullam in illa fuisse superiore coniuratione. Scilicet is sum, qui existimem Cn. Pisonem, & Catilinã, & Vargunteium, & Autronium nihil scelerate, nihil audacter ipsos per sese sine P. Sulla facere potuisse. de quo etiam si quis dubitasset antea, num id, quod tu arguis, cogitasset, interfecto patre tuo, consule, descendere Kalendis Ian. cum lictoribus; sustulisti hanc suspicionem, cum dixisti hunc, ut Catilinam consulem efficeret, contra patrem tuum operas, & manum comparasse. quod si tibi ego confiteor; tu mihi concedas necesse est, hunc, cum Catilinae suffragaretur, nihil de suo consulatu, quem iudicio amiserat, per uim recuperando cogitauisse. neque enim istorum facinorum tantorum, tam atrocium crimen, iudices, P. Sullae persona suscipit. iam enim faciam, criminibus omnibus fere dissolutis, contra atque in ceteris caussis fieri solet, ut nunc denique de uita hominis, ac de moribus dicam. etenim de principio studuit animus occurrere magnitudini criminis, satisfacere exspectationi hominum, de me aliquid, & de ipso, qui accusatus est, dicere: nunc iam reuocandi estis eo, quo uos ipsa caussa, etiam tacente me, cogit animis. Omnibus in rebus, iudices, quae grauiores, maioresq. sunt, quid quisque uoluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus eius, qui arguitur, est ponderandum. neque enim potest quisquam nostrum subito fingi, neque cuiusquam repente uita mutari, aut natura conuerti. circumspicite paullisper mentibus uestris, ut alia omittamus, hosce ipsos homines, qui huic affines sceleri fuerunt. Catilina contra remp. coniurauit: cuius aures umquam hoc respuerunt, conatum esse hominem usque a pueritia non solum intemperantia, & scelere, sed etiam consuetudine, & studio, in omni flagitio, stupro, caede uersatum? quis eum contra patriam pugnãtem perisse miratur, quem semper omnes ad ciuile latrocinium natum putauerunt? Quis Lentuli societates cum indicibus, quis insaniam libidinum, quis peruersam, atque impiam religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut stulte cogitasse miretur? Quis de C. Cethego, atque eius in Hispaniam profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui non ad illius poenam carcer aedificatus esse uideatur? Omitto ceteros, ne sit infinitum: tantum a uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniurasse cognitum est, cogitetis: intelligetis unũquemque illorum prius a sua uita, quam nostra suspicione, esse damnatum. Ipsum illum Autronium (quoniam eius nomen finitimum maxime est huius periculo, & crimini) non sua consuetudo, ac uita conuincit? semper audax, petulans, libidinosus. quem in stuprorum defensionibus non solum uerbis uti improbissimis solitum esse scimus, uerum etiam pugnis, & calcibus; quem exturbare homines e possessionibus, caedem facere uicinorum, spoliare fana sociorum, ui conatum & armis disturbare iudicia, in bonis rebus omnes contemnere, in malis pugnare contra bonos, non reip. cedere, non fortunae ipsi succumbere: huius si caussa non manifestissimis rebus teneretur, tamẽ eum mores ipsius, ac uita conuincerent. Agedum conferte nunc cum illius uita uitam P. Sullae, uobis populoq. R. notissimam, iudices, & eam ante oculos uestros proponite. Ecquod huius factum, aut commissum, non dicam audacius, sed quod cuiquam paullo minus consideratum uideretur? factum quaero? uerbum ecquod umquam ex ore huius excidit, unde quisquam posset offendi? at uero in illa graui L. Sullae uictoria, turbulentaque, quis P. Sulla mitior? quam multorum hic uitam est a L. Sulla deprecatus? quam multi sunt summi homines, & ornatissimi, & nostri, & equestris ordinis, quorum pro salute se hic Sullae obligauit? quos ego nominarem: neque enim ipsi nolunt, & huic animo gratissimo adsunt: sed quia maius est beneficium, quam posse debet ciuis ciui dare, ideo a uobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis; quod fecit, ipsi. quid reliquam constantiam uitae commemorem? dignitatem, liberalitatem, moderationem in priuatis rebus, splendorem in publicis? quae ita a fortuna deformata sunt, ut tamen a natura inchoata compareant. quae domus? quae celebratio quotidiana? quae familiaris dignitas? quae studia amicorum? quae ex quoque ordine multitudo? haec diu multum, & multo labore quaesita, una eripuit hora. accepit P. Sulla, iudices, uehemens uulnus, & mortiferum, uerumtamen eiusmodi, quod uideretur eius uita, & natura accipere potuisse: honestatis & dignitatis habuisse nimis magnam iudicatus est cupiditatem. quam si nemo alius habuit in consulatu petendo; cupidior iudicatus est hic fuisse, quam ceteri. sin etiam in alijs nonnullis fuit iste consulatus amor; fortuna in hoc fuit fortasse grauior, quam in ceteris. postea uero quis P. Sullam, nisi maerentem, demissum, afflictumq. uidit? quis umquam est suspicatus hunc magis odio, quam pudore, hominum adspectũ, lucemq. uitare? qui dum multa haberet inuitamenta urbis, & fori, propter summa studia amicorum, quae tamen ei sola in malis restiterunt, abfuit ab oculis uestris, &, cum lege retineretur, ipse se exsulio paene multauit. in hoc uos pudore iudicij, & in hac uita tanto sceleri locum fuisse creditis? adspicite ipsum; contuemini os; conferte

ferte

ferte crimen cum uita usque ad hoc tempus explicata: tum crimen recognoscite. Mitto remp. quae fuit semper Sullae carissima. hos ne amicos, tales uiros, tam cupidos sui, per quos res eius secundae quondam erant ornatae, nunc subleuantur aduersae, crudelissime perire uoluit, ut cum Lentulo, & Catilina, & Cethego foedissimam uitam, ac miserrimam, turpissima morte proposita, degeret? non, inquam, cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc uitam, non in hunc hominem ista suspicio. noua quaedam illa immanitas exorta est: incredibilis fuit, ac singularis furor: ex multis ab adolescentia collectis perditorum hominum uitijs repente tanta ista importunitas inauditi sceleris exarsit. nolite, iudices, arbitrari hominum illum impetum, & conatum fuisse. neque enim ulla gens tam barbara, aut tam immanis umquam fuit, in qua non modo tot, sed unus tam crudelis hostis patriae sit inuentus. belluae quaedam illae ex portentis immanes, ac ferae, forma hominum indutae exstiterunt. perspicite etiam atque etiam, iudices: nihil enim est, quod in hac caussa dici possit uehementius. penitus introspicite Catilinae, Autronij, Cethegi, Lentuli, ceterorumq. mentes: quas uos in his libidines, quae flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quam incredibiles furores, quas notas scelerum, quae indicia parricidiorum, quantos aceruos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, & iam desperatis reip. morbis ista repente uis erupit, ut, ea confecta, & eiecta, conualescere aliquando, & sanari ciuitas possit. neque enim est quisquam, qui arbitretur, illis inclusis in rep. pestibus, diutius hoc imperium stare potuisse. itaque eos non ad perficiendum scelus, sed ad luendas reip. poenas furiae quaedam incitauerunt.

EXPLANATIO

CN. PISONEM,} qui Cotta & Torquato cos. cum Catilina & Autronio coniurauerat. Cicero, Sallustius, Pedianus. DESCENDERE} in forum. Sic enim loquebantur, quia nobiliores in collibus habitabant. tale illud Phil. 14. Scitis enim, per hos dies creberrimum fuisse sermonem, me per idus Quinct. qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. Et ad Att. lib. IV. Cum sacra uia descenderem. CVM *lictoribus.*} ut consulem: quia designatus consul fuerat. EXSPECTATIONI *hominum,*} ijs, qui meam pro Sulla orationem exspectabant. REVOCANDI *estis eo,*} ad mores, uitamq. P. Sullae. COGIT *animis.*} uos cogit animis, uereor ne cuiquam paullo durius esse uideatur. nec uero magis placet ita distinctum, cogit, animis: ut, Animis, non ad, Cogit, sed ad, Reuocandi estis, referatur. nimis enim longe disiunctum. CONATVM *esse*} quid? non, ut arbitror, coniurare, sed remp. perdere: quod eorum, qui coniurant, consilium est. Vnus Fuluij Vrsini liber habet, Contaminatum esse; ceteri omnes, conatum esse. mihi, Conatum esse, placet: ut e superiore uita nefarij conatus oriantur, nec eos respnant cuiusquam aures, qui Catilinam nouerit. est autem, conari, de re, quam non assequimur, quod Catilinae contigit. inde illud in Oratore: Nos conamur, ille perficit. AD *ciuile latrocinium*} ad ciues occidendos. CVM *iudicibus,*} quos in bona, fortunasq. ciuium innocentium immitteret. sic de Catilina in orat. pro Mur. Vallatum iudicibus, atque sicarijs. INSANIAM *libidinum,*} qui modum in cupiditatibus ignorat, recte de eo dicitur, Insania libidinum. PERVERSAM, *atque impiam religionem*} non rectam, neque cum reip. salute consentientem. Significat, opinor, illud, quod orat. 3. in Catil. scripsit, quod & Sallustius memoriae tradidit: Lentulum dicere solitum, ex libris Sibyllinis, haruspicumq. responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atque imperium peruenire esset necesse: Cinnam ante se, & Sullam fuisse. AVT *nefarie, aut stulte*} nefarie contra patriam, stulte de regno. AVT *stulte*} hoc ad illud spectat, Insaniam libidinum. FINITIMVM} quia, cum simul uterque de ambitu, postea uero de coniuratione etiam Autronius damnatus esset, quo de crimine reus erat Sulla: uidebatur eius nomen Sullae periculo & crimini finitimum esse. IN *stuprorum defensionibus*} cum obiecta stupra defenderet. DEFORMATA} propter condemnationem de ambitu. A NATVRA *inchoata*} principia illarum rerum a natura data, adhuc remanent. CELEBRATIO *quotidiana?*} celebrabatur quotidie Sullae domus ciuium honestissimorum conuentu. FAMILIARIS *dignitas?*} pro, familiarium dignitas. infra: Ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate, in impiorum partem, atque in parricidarum coetum ac numerum transferetis? FORTVNA *in hoc fuit fortasse grauior, quam in ceteris.*} quia, cum in pari culpa alij fuerint, solus tamen Sulla damnatus est. CVM *lege retineretur,*} lege Calpurnia, quae de ambitu damnatis exsulium non irrogabat. postea decem annorum exsulium addidit Tullia lex, a consule Cicerone lata. TVRPISSIMA *morte*} cum summa infamia.

ORATIO

IN hunc igitur gregem nos nunc P. Sullam, iudices, ex his, qui cum hoc uiuunt, atque uixerunt, honestissimorum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorum partem, atque in parricidarum coetum ac numerum transferetis? ubi erit igitur illud fortissimum praesidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus existimationis partae fructus reseruabitur, si in extremo discrimine, ac dimicatione fortunae deseruerit? si non aderit? si nihil adiuuabit? quaestiones nobis seruorum, ac tormenta accusator minitatur. in quibus quamquam nil periculi suspicamur; tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quaesitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus: ut in tot rerum angustijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Sullae torqueatur: ex ea

quaeratur,

quaeratur, num quae occultetur libido, num quod lateat facinus, num quae crudelitas, num quae audacia: nihil erroris erit in caussa, nec obscuritatis, iudices, si a nobis uitae perpetuae uox ea, quae grauissima debet esse, audietur. nullum in hac caussa testem timemus: nihil quem quam scire, nihil uidisse, nihil audisse arbitramur. sed tamen si nihil uos P. Sullae fortuna mouet, iudices, uestra moueat: uestra enim, qui cum summa elegantia, atque integritate uixistis, hoc maxime interest, non ex libidine, aut simultate, aut leuitate testium, caussas honestorum hominum ponderari, sed in magnis disquisitionibus, repentinisq. periculis uitam uniuscuiusque esse testem. quam uos, iudices nolite armis suis spoliatam, atque nudatam obycere inuidiae, dedere suspicioni: munite communem arcem bonorum: obstruite perfugia improborum: ualeat ad poenam, & ad salutem plurimum, quam solam uidetis ipsam ex ui sua naturaq. facillime perspici, subito flecti, fingiq. non posse. Quid uero haec auctoritas, (semper enim de ea dicendum est, quamquam a me timide, modiceq. dicetur) quid, inquam haec auctoritas nostra, qui a ceteris coniurationis caussis abstinuimus, P. Sullam defendimus, nihil hunc tandem iuuabit? graue si appetimus aliquid: si, cum ceteri de nobis silent, non etiam nosmet ipsi tacemus, graue: sed, si laedimur, si accusamur, si in inuidiam uocamur; profecto conceditis, iudices, ut nobis libertatem retinere liceat, si minus liceat dignitatem. Accusati sunt uno nomine consulares: ut iam uideatur honoris amplissimi nomen plus inuidiae, quam dignitatis afferre. Affuerunt, inquit, Catilinae, illumq. laudarunt. Nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant supplici: uitae eius turpitudinem in summis eius periculis non insequebantur. quin etiam parens tuus, Torquate, consul reo de pecunijs repetundis Catilinae fuit aduocatus, improbo homini, at supplici; fortasse audaci, at aliquando amico. cui cum affuit post delatam ad eum primam illam coniurationem, indicauit se audisse aliquid, non credidisse. at idem non affuit alio in iudicio, cum adessent ceteri. si postea cognorat ipse aliquid, quod in consulatu ignorasset, ignoscendum est ijs, qui postea nihil audierunt. sin illa res prima ualuit: non, inueterata, quam recens, debuit esse grauior. sed si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamen, humanitate adductus, aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atque ornamentis & suis, & consulatus honestauit: quid est, quamobrem consulares, qui Catilinae affuerunt, reprehendantur? at ijdem ijs, qui ante hunc caussam de coniuratione dixerunt, non affuerunt. tanto scelere adstrictis hominibus statuerũt nihil a se adiumenti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. atque, ut de eorum constantia, atque animo in remp. dicam, quorum tacita grauitas, & fides de unoquoque loquitur, neque cuiusquam ornamenta orationis desiderat: potest quisquam dicere, umquam meliores, fortiores, constantiores consulares fuisse, quam ijs temporibus & periculis, quibus paene oppressa est resp.? quis non de communi salute apertissime, quis non fortissime, quis non constantissime sensit? neque ego praecipue de consularibus disputo: nam haec hominum ornatissimorum, qui praetores fuerunt, & uniuersi senatus communis est laus: ut constet, post hominum memoriam numquam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in remp. plus grauitatis fuisse. sed, quia sunt descripti consulares; de his tantum mihi dicendum putaui, quod satis esset, attestante memoria omnium, neminem esse ex illo honoris gradu, qui non omni studio, uirtute, auctoritate incubuerit ad remp. conseruandam. sed quid? ego, qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinae consul non affui, qui testimonium de coniuratione dixi in alios, adeo ne uobis alienus a sanitate, adeo oblitus constantiae meae, adeo immemor rerum a me gestarum esse uideor, ut, cum consul bellum gesserim cum coniuratis, nunc eorum ducem conseruare cupiam? & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flammamq. restinxerim, eiusdem nunc caussam, uitamq. defendere? si medius fidius, iudices, non me ipsa resp. meis laboribus, & periculis conseruata, ad grauitatem animi, & constantiam sua dignitate reuocaret; tamen hoc natura est insitum, ut, quem timueris, qui cum de uita, fortunisq. contenderis, cuius ex insidijs euaseris, hunc semper oderis. sed, cum agatur honos meus amplissimus, gloria rerum gestarum singularis, cum, quoties quisquam est in hoc scelere conuictus, toties renouetur memoria per me inuentae salutis: ego sim tam demens, ego committam, ut ea, quae pro salute omnium gessi, casu magis, & felicitate a me, quam uirtute, & consilio gesta esse uideantur? Quid ergo? hoc tibi sumis, dicet fortasse quispiam, ut quia tu defenderis, innocens iudicetur? Ego uero, iudices, non modo nihil mihi assumo, in quo quispiam repugnet, sed etiam, si quid ab omnibus conceditur, id reddo, ac remitto. non in ea rep. uersor, non ijs temporibus caput meũ obtuli pro patriae periculis omnibus, non aut ita sunt extincti, quos uici, aut ita grati; quos seruaui, ut eo mihi plus appetere coner, quam quantum omnes inimici, inuidiq. patiantur. graue esse enim uideretur, qui inuestigarit coniurationem, qui patefecerit, qui oppresserit, cui senatus singularibus uerbis gratias egerit, cui uni togato supplicationem decreuerit, dicere in iudicio: Non defenderem, si coniurasset. non dico id, quod graue est: dico illud, quod in his caussis coniurationis non auctoritati assumam, sed pudori meo: Ego ille coniurationis inuestigator, atque ultor, certe non defenderem Sullam, si coniurasse arbitrarer: ego, iudices, de tantis omnium periculis cum quaererem omnia, multa audirem, non crederem omnia, cauerem omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius suspicione, nullis litteris de re P. Sullae rem ullã ad me esse delatam.

EXPLANATIO

MODERATVR} grauiora facit, aut leuiora. REGIT} arbitratu suo gubernat. LIBIDO,} quaesitoris. CORRVMPET *spes*,} corrumpit tormenta, idest eos, qui torquẽtur. spe enim praemiorum dicunt ea, quae non sunt: ijdemq. metu tacent ea, quae sunt. TORQVEATVR:} pro, examinetur. cum hoc uerbo congruit id, quod sequitur, Ex ea quaeratur: & illud infra, si a uobis uitae perpetuae uox ea, quae grauissima debet esse, audietur. nam, Vox, ad tormenta respicit, in quibus emittitur. alioqui cur hic uoci locus esset? Hoc ideo dixi, ne quem eorum coniectura moueat, qui legendum putabãt

Vita

Vita P. Sullae, Torquate, exquiratur. Sed uerbum, torqueatur, si mutetur, pulcherrima sententia deprauabitur. DISQVISITIONIBVS,} cum de aliquo crimine disquiritur. DEDERE *suspicioni*} nolite, propter quorundam suspicionem, uitam Sullae condemnare. MVNITE *communem arcem bonorum*:} quam arcem? ut ante acta cuiusque uita fidem in iudicio faciat. OBSTRVITE *perfugia improborum*:} quae sunt perfugia improborum? ut anteacta uita ne spectetur, sed falsis testibus bonorum salus oppugnetur. VALEAT *ad poenam, & ad salutem plurimum*,} subaudi, uita: de qua proxime dictum est. ILLVMQ. *laudarunt*.} Cotta & Torquato cos. cum de repetundis, accusante P. Clodio, caussam diceret. sequitur: Nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio. quae scilicet postea patuit, & cognita est. eius auctores, & principes Cn. Piso, Catilina, Vargunteius, Autronius, supra nominati. ALIO *in iudicio*.} cum accusatus est Catilina inter sicarios, Caesare & Figulo cos. post effecta comitia consularia, cum repulsam passus esset. Hac tota de re uide quae diximus in argumento quattuor orationum in Catilinam. NIHIL *audierunt*.} ut nihil Torquatus audierat, aut certi nihil cognouerat, cum ei consul affuit, de coniuratione prima. ILLA *res prima*} prima coniuratio. VALVIT:} effecit, ne cum ceteris adesset. NON, *inueterata*,} non debuit inueterata eius animum mouere, quae recens non mouerat. tunc enim reo consul affuit. ANTE *hunc*} ante Sullam. DESCRIPTI} designati. unde illud ad Q. fr. lib. 2. Respondit ei uehementer Pompeius; Crassumq. descripsit. QVOD *satis esset ad testandam memoriam omnium*,} quantum satis esse, & probari posset omnium memoriae testimonio. CASV *magis, & felicitate a me, quam uirtute, & consilio, gesta esse, uideantur?*} eadem sententia in ep. ad Metellum lib. v. Huius ego temeritati si uirtute, atque animo non restitissem: quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret, quam consilio, fortem fuisse? GRAVE *esse eum uideretur*,} ironia. quasi dicat: Graue nequaquam uideri deberet. Sed, si graue est, hoc omittam, quod in his caussis coniurationis pudori meo tribuam, non auctoritati. pudor enim est ita dicere, Non defenderem Sullam, si coniurasse arbitrater: auctoritas esset, Non defenderem, si coniurasset. CVI *uni togato supplicationem decreuit*,} scripsit idem ad Catonem lib. xiv. his uerbis: Tu idem mihi supplicationem decreuisti togato, non, ut multis, rep. bene gesta, sed, ut nemini, rep. conseruata. Et in Pisonem: Mihi togato senatus, non, ut multis, bene gestae, sed, ut nemini conseruatae reip. singulari genere supplicationis, deorum immortalium templa patefecit. Et Phil. 14. Mihi consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob caedem hostium, sed ob conseruationem ciuium, nouo & inaudito genere decreta est. DE. RE. *P. Sullae rem ullam ad me esse delatam*.} uitium apparet: itaque nonnulli, De re, tamquam superuacaneum inducendum putarunt. in quibusdam antiquis libris, De reatu, legitur, quod idem uitiosum esse constat. Nobis placeret, De crimine. non enim longe differt crimine a re, si, crimine, contracte legatur.

ORATIO

QVAMOBREM uos dij patrij, ac penates, qui huic urbi, atque huic imperio praesidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatem, populumq. R. qui haec tecta, atque templa, me consule, uestro numine, auxilioq. seruastis, testor, integro me animo, ac libero P. Sullae caussam defendere, nullum a me sciente facinus occultari, nullum scelus susceptum contra salutem omnium defendi, ac tegi. nihil de hoc consul comperi, nihil suspicatus sum, nihil audiui. itaque idem ego ille, qui uehemens in alios, qui inexorabilis in ceteros esse uisus sum, persolui patriae, quod debui: reliqua iam a me meae perpetuae consuetudini, naturaeq. debentur. tam sum misericors, iudices, quam uos; tam mitis, quam qui lenissimus. in quo uehemẽs fui uobiscum, nihil feci nisi coactus: reip. praecipitanti subueni: patriam demersam extuli: misericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes, quã necesse fuit. salus esset omnium amissa una nocte, nisi esset seueritas illa suscepta. sed, ut ad sceleratorum poenam amore reip. sum adductus; sic ad salutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo esse in hoc P. Sulla, iudices, odio dignum, misericordia dignã multa: neque enim propulsandae calamitatis suae caussa supplex ad uos, iudices, confugit, sed ne quae generi ac nomini suo nota nefariae turpitudinis inuratur. nam ipse quidem, si erit uestro iudicio liberatus, quae habet ornamenta, quae solatia reliquae uitae, quibus laetari, & perfrui possit? domus erit, credo, exornata: aperientur maiorum imagines: ipse ornatum, ac uestitum recuperabit. omnia, iudices, haec amissa sunt: omnia generis, nominis, honoris insignia, atque ornamenta unius iudicij calamitate occiderunt. sed, ne exstinctor patriae, ne proditor, ne hostis appelletur, ne hanc labem tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit; cui honoris integros fructus non sit traditurus, ne aeternam memoriam dedecoris relinquat. Hic uos orat, iudices, paruus, ut se aliquando, si non integra fortuna, at afflicta, patri suo gratulari sinatis. huic misero notiora sunt iudiciorum itinera, & fori, quam disciplinarum. non iam de uita P. Sullae, iudices sed de sepultura contenditur. uita erepta est superiore iudicio: nunc, ne corpus eyciatur, laboramus. quid enim est huic reliqui, quod eum in uita hac teneat? aut quid est, quamobrem haec cuiquam uita uideatur? nuper is homo fuit in ciuitate P. Sulla, ut nemo ei se neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret. nunc, spoliatus omni dignitate, quae erepta sunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his necessarijs lugere suam calamitatem liceat, id sibi ne eripiatis, iudices, uos obtestatur. Te ipsum iam, Torquate, expletum huius miserijs, pateat. etsi nihil aliud Sullae, nisi consulatum abstulisseris, tamen eo uos contentos esse oportebat. honoris enim contentio uos ad caussam, non inimicitiae deduxerunt. sed, cum huic omnia cum honore detracta sint; cum in hac fortuna misera, ac luctuosissima destitutus sit: quid est, quod expetas amplius? lucis ne hanc usuram eripere uis plenam lacrumarum, atque maeroris, in qua cum maximo

ximo

ximo cruciatu, atque dolore retinetur? libenter reddiderit, adempta ignominia foedissimi criminis. an uero inimicum ut expellas? cuius ex miserijs, si esses crudelissimus, uidendo fructum caperes maiorem, quam audiendo. O miserum, & infelicem illum diem, quo consul omnibus centurijs P. Sulla renunciatus est: o falsam spem: o uolucrem fortunam: o caecam cupiditatem: o praeposteram gratulationem: quam cito illa omnia ex laetitia, & uoluptate ad luctum, & lacrumas reciderunt: ut, qui paullo ante consul designatus fuisset, retineret repente nullum uestigium pristinae dignitatis. quid enim erat mali, quod huic, spoliato honore, fama, fortunis deesse uideretur? aut cui nouae calamitati locus ullus relictus esset? urget eadem fortuna, quae coepit; repetit nouum maerorem: non patitur hominem calamitosum, uno modo afflictum, uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet, iudices, dolore animi, ne de huius miseria plura dicam. uestrae iam sunt partes, iudices: in uestra mansuetudine atque humanitate caussam totam repono. uos &, reiectione interposita, nihil suspicantibus nobis, repentini in nos iudices consedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, a fortuna nobis ad praesidium innocentiae constituti. ut ego, quid de me populus R. existimaret, quia seuerus in improbos fueram, laboraui, &, quae prima innocentis mihi defensio est oblata, suscepi: sic uos seueritatem iudiciorum, quae per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate, ac misericordia mitigate. hoc cum impetrare a uobis ipsa caussa debet: tum est uestri animi, atq. uirtutis, declarare, nō esse eos uos, ad quos potissimum, interposita reiectione, deuenire conuenerit. in quo ego, iudices, uos, quantum meus amor in uos postulat, tantum hortor, ut communi studio, quoniam in rep. coniuncti sumus, mansuetudine, & misericordia uestra falsam a nobis crudelitatis famam repellamus.

EXPLANATIO

PERSOLVI *patriae, quod debui.*} poena coniuratorum. AMISSA *sunt:*} Cum de ambitu damnatus est. CVI *honoris integros fructus*} insignia consulatus, quae, nisi Sulla damnatus esset, ad filium peruenissent. supra: Honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. SI. NON *integra,*} iam enim consulatum amisit. GRATVLARI} absoluto a uobis. REIECTIONE *interposita,*} facile est intelligere, unius accusatoris in crimine coniurationis reiectionem iudicum fuisse. uerisimile est autem, in reiectorum locum eos deligi solitos ab accusatore, quos putaret de reo seuerissime iudicaturos. quā Cicero, ex accusatoris mente, acerbitatem appellat: iudicum autem gratiam, & clementiam aucupatur in eo, quod subiungit: A fortuna nobis ad praesidium innocentiae constituti. Et infra: Est uestri animi, atque uirtutis, declarare, non eos esse uos, ad quos potissimum, interposita reiectione, deuenire conuenerit. Quo loco significat, si crudeles iudices accusator quaesierit, errasse in delectu: quos enim delegit, a crudelitate longe abesse. QVID *de me populus Romanus existimaret,*} quem intelligere cupiebam, non me natura, sed reip. caussa seuerum in improbos fuisse: itaque Sullae innocentis defensionem libenter suscepi. PER *hos menses*} licet conijcere, Sullam a Cicerone defensum statim post eius consulatum, idest Silano, & Murena cos. nam, Per hos menses, praesentem annum ostendit. IPSA *caussa*} quam a me iam plane cognouistis. DEVENIRE} spes accusatorem fefellit. uos enim delegit potissimum ad spem acerbitatis: ego autem, cum ipsam caussam considero, cum uestrum animum, uestram uirtutem intueor, non a uobis crudelitatem, sed lenitatem potius, ac misericordiam exspecto. A. NOBIS} a me, propter consulatus mei seueritatem: a uobis, absolutione P. Sullae.

IN. ORATIONEM. CICERONIS PRO. ARCHIA. POETA PAVLLI. MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

VRBEM *Romam eximia primorum regum, primorumq. consulum uirtus, quam posteritas imitata est, ab humili principio ad summam amplitudinem, gloriamq. perduxit. Ac mihi quidem in eas caussas, unde opes tantae manarunt, intuenti, cum aliae nequaquam leues occurrunt, tum illa non sane minimi uidetur esse ponderis, quod gentibus bello uictis non modo locus in ciuitate, uerum etiam paria cum ceteris ciuibus iura concedebantur. transijt ea benignitas in singulos ciues: & primum ij, qui strenuam in proelijs operam nauassent, mox etiam, si qui, doctrina praestantes, ad ornandas populi Romani res gestas ingenium contulissent, ciuitatis iura consequebantur. atque alij quidem alijs temporibus, Archias autem, Antiochiae in Syria natus, Ciceronis aetate hunc honorem singulari principum ciuium studio est adeptus. qui cum poetica laude floreret, ubique iam in Italia clarus, ab omnibus fere populis expetitus, primum a Tarentinis, Rheginis, Locrensibus, Neapolitanis, deinde ab Heracliensibus ciuitate donatus, postremo in ciuium etiam Romanorum numerum adscitus est. uerum, ut multi saepe reperiuntur non modo artium optimarum expertes, uerum etiam inimici, exstitit quidam Gracchus, qui, quod Archiae beneficium uirtus pepererat, in dubium reuocaret, eiq. litem de ciuitate, ex lege, quam Siluanus & Carbo tribuni pl. tulerant, intenderet. Respondit ei Cicero: caussam probauit: merita hominis extulit: dignum ostendit, non modo qui ciuitatem non amitteret, quam iure optimo teneret, uerum etiam qui, nisi eam haberet, consequeretur. Est autem haec omnis in quattuor distributa partes oratio. Primum ab officio suo, quo adductus Archiae defensionem susceperit, Cicero exorditur. Deinde, quorum ille ciuium amicitia & familiaritate floruerit, &*

rit, & quibus tamquam gradibus ad Romanae ciuitatis honorem adscenderit, magna cum eius laude narrat. Tum, accusatori respondens, Archiam neganti ciuem Romanum esse; argumenta, quibus ille utebatur, diluit, ac refellit. Quarto loco, qua doctrina praestet Archias, eam laudat a tribus rebus, a fructu, quod adolescentiam alat, senectutem oblectet; secundas res ornet, aduersis perfugium, ac solatium praebeat; delectet domi, non impediat foris: a dignitate, quia ceterarum rerum studia praeceptis, arte, doctrina constent; poeta uero suas uires, & suam praestantiam ab ipsa natura sumat, & quasi ope quadam ac munere deorum immortalium excellat: a publica laude, qui a, non eorum modo, quorum res gestas poetae uersibus persequuntur, sed populi quoque Romani nomen illustretur. Postremo, ubi iudices & docuit satis, & delectauit, & mouit; docuit, donatione ciuitatis probata; delectauit, digressus a caussa in laudes poeticae facultatis; mouit, argumentis, & exemplorum copia: commendat ijs Archiae salutem: & simul quasi ueniam petit, quod & de hominis ingenio, & communiter de studijs humanitatis, ac litterarum liberius aliquanto sit locutus, quam fori & iudiciorum consuetudo ferre uideatur. Habitam orationem puto D. Iunio Silano, L. Licinio Murena cos. cum dicat Cicero, Archiam proximis censoribus cum L. Lucullo apud exercitum fuisse: proximos autem sine dubio significet Cn. Lentulum Clodianum, & L. Gellium. nam a L. Cotta & P. Seruilio, qui Caesare & Figulo cos. censuram gessere, censum non esse actum, & Dio narrat, & hic Cicero ipse testis est. habitam autem post Ciceronem consulem, declarant ea, quae de periculis resp. idest de coniuratione Catilinae dicuntur. quod si & post Ciceronem consulem, & ante censores, qui post eum fuere, habita est: necessario, ut mihi uidetur, in Silani & Murenae consulatum incidit.

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. ARCHIA. POETA
ORATIO. XXVI

SI quid est in me ingenij, iudices, quod sentio quam sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocriter esse uersatum; aut si huiusce rei ratio aliqua, ab optimarum artium studijs, & disciplina profecta, a qua ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhorruisse: earum rerum omnium uel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope suo iure debet. nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium praeteriti temporis, & pueritiae memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc uideo mihi principem & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum exstitisse. quod si haec uox huius hortatu, praeceptisq. conformata, nonnullis aliquando saluti fuit: a quo id accepimus, quo ceteris opitulari, & alios seruare possemus, huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus. ac, ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quaedam in hoc facultas sit ingenij, neque haec dicendi ratio, aut disciplina: nec nos quidem huic cuncti studio penitus umquam dediti fuimus. etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune uinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur.

EXPLANATIO

SI. QVID *est in me ingenij, iudices, quod sentio quam sit exiguum;*} grata iudicibus defensio est, quae ab officio nascitur, patrono, quantum reo debeat, & quibus rebus debeat, ostendente. Tria Cicero proponit, ingenium, exercitationem dicendi, rationem, idest naturam, usum, artem. φύσις, ἐμπειρία, τέχνη, ab Aristotele nominantur. quae ad acquirendam eloquentiae laudem aeque omnia requiruntur. quis enim naturae fructus est, nisi accedat exercitatio? quae porro exercitationis utilitas, nisi eam ars moderetur, ac regat? in his omnibus si quid profecerit, hoc est si quid eloquētia ualeat, (in haec enim tria per amplificationem eloquentiam diuisit) id Archiae in primis acceptum a se referri debere, ingenue fatetur. Vitat autem suspicionem arrogantiae, cum subiungit: Quod sentio quam sit exiguum: & cum exercitationem fuisse mediocrem fatetur: & cum in ratione non se dicit semper esse uersatum, sed ab ea nullum aetatis suae tempus abhorruisse. illud affirmantis erat, hoc non negantis: in quo maior modestiae laus. Illa quoque nō est inutilis animaduersio, cum dubitatio antecedit, subijci definitionem. dubitatur in eo, Si quid in me ingenij, iudices: definitur, Quod sentio quam sit exiguum. Eiusdem generis duo sunt inferiora membra. est enim dubitatio Si qua exercitatio dicendi: definitio, In qua me non infitior mediocriter esse uersatum. Tertia dubitatio est, Aut si huiusce rei ratio aliqua. eam excipit definitio, A qua ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhorruisse. Vtramque colligit conclusio, Earum rerum omnium. Quae simul agnoscuntur in epistola ad Lentulum. praemissa enim dubitatione, Regis caussa, si qui sunt, qui uelint: sequitur definitio, Qui pauci sunt: & post definitionem conclusio, Omnes rem ad Pompeium deferri uolunt. Vno contenti simus exemplo, ne copia satietatem pariat: satis enim opinamur, si quid huius generis occurrat, unde augeri sententia, elocutio possit illustrari, notare paucis uerbis, &, ut ait hic noster, quasi digitum ad fontem intendere. EARVM *rerum omnium*} ingenij, exercitationis, rationis. VEL *in primis*} non ille quidem solus, (ne uni Archiae operam dedisse uideatur) cum & oratores audierit, & a philosophis multa didicerit, sed in primis, quia iam inde a pueritia illo auctore & principe complexus ea studia sit, quorum ope multorum salutem, uel, ut ipse modeste ait, nonnullorum, defenderit atque seruarit. HIC. *A. Licinius*} Lucullorum praecipuae beneficio ciuitatem adeptus Archias, nomen Liciniae gentis de more sumpsit, uetere seruato cognomine. Auli autem praenomen a quo Lucullo ceperit, haud satis constat. nam quos Lucullos eius amicos ac familiares Cicero dicit fuisse nō dubito quin Lucius, & Marcus, fratres, designentur. Aulum uero Lucullum non modo neminem, cuius consuetudine sit usus Archias, sed neminem prorsus, qui quidem his temporibus uixerit, inuenimus. nisi si marcus, Lucij frater, quem a Terentio Varrone adoptatum fasti Capitolini demonstrant, Aulus fuit ante adoptionem, Marcus autem esse coepit adoptatus: quod si uerum est, potuit Archias ab eo, nondum adoptato, praenomen accipere. FRVCTVM *a me repetere*} ut optime de me merito gratiam referam. potest enim repetere, quae dedit, iure quodam suo. dedit autem, quidquid ingenio, exercitatione, ratione mihi uideor praestare posse. ET. PVERITIAE *memoriam recordari ultimam,*} non, ultimam, idest ultimos pueritiae annos, sed quae longissime a uirili

distaret

distaret aetate, quaeque cadere in memoriam posset: quae uel media, uel etiam prima, si modo in memoriam caderet, potuit esse pueritiae pars. HORVM *studiorum*} quae infra uocat studia humanitatis. QVOD *alia quaedam in hoc facultas sit ingenij,*} differt enim poeta ab oratore. HVIC *cuncti studio*} Cuncti: toti: ut sit, toti penitus dediti. Studio autem, eloquentiae. OMNES *artes, quae ad humanitatem pertinent,*} ars oratoria, poetica, historia.

O R A T I O

SED, ne cui uestrum mirum esse uideatur, me in quaestione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem populi R. lectissimum uirum, & apud seuerissimos iudices, tanto conuentu hominum, ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a consuetudine iudiciorum, uerum etiam a forensi sermone abhorreat: quaeso a uobis, ut in hac caussa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis, quemadmodum spero, non molestam, ut me, pro summo poeta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac uestra humanitate, hoc denique praetore exercente iudicium, patiamini de studijs humanitatis, ac litterarum paullo loqui liberius, et in eiusmodi persona, quae propter otium, ac studium minime in iudicijs, periculisq. tractata est, uti prope nouo quodam, & inusitato genere dicendi. quod si mihi a uobis tribui, concediq. sentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non segregandum, cum sit ciuis, a numero ciuium, uerum etiam, si non esset, putetis adsciscendum fuisse.

E X P L A N A T I O

ME. IN *quaestione*} praetorum duo iudicabant, unus inter ciues, qui praetor urbanus dicebatur, alter inter peregrinos: ceteri de criminibus quaerebant, qui & quaesitores ideo uocabantur, unde quaestio. quaerebatur autem in hoc iudicio, ciuis Romanus necne, esset Archias, praetore iudicium exercente. LEGITIMA,} de qua lex est, & quae lege exercetur. IN. IVDICIO *publico,*} iudicium publicum est, de quo accusare cuiuis licet: priuatum, in quo priuata lis agitur, & priuatim duo litigant inter se, iusdicente praetore urbano, aut peregrino, qui recuperatores dare consueuerant. De praetore in ea pro Quinctio; De iudicio publico in Diuinatione satis multa diximus. PRAETOREM *populi Romani*} additur, populi Romani exaggerandi gratia: ut cum dicitur, senator populi Romani. nam & praetor, & senator, per se appellantur. SEVERISSIMOS *iudices,*} apud quos, extra caussam si quid affertur, locum habere non uidetur. qui sunt hi iudices? trium ordinum, senatorum, equitum, tribunorum aerariorum, qui de plebe erant. hi omnes hoc tempore simul iudicabant, ex lege Aurelia, quam praetor L. Cotta, Pompeio & Crasso cos. tulerat. iudicabant autem, quod ex Pediano licet intelligere, impari numero, equites uno pauciores senatoribus, tribuni aerarij uno pauciores equitibus, habita scilicet cuiusque ordinis dignitate. & quamquam singuli ordines separatim sententias ferrent, numerus tamen omnium plane iudicum, non ordines, in absolutione, aut condemnatione spectabatur. cuius moris documento est epistola Coelij, in qua sunt haec legis uerba: Quod eorum iudicum maior pars iudicarit, id ius, ratumque esto. TANTO *conuentu hominum, ac frequentia,*} magna populi corona. nam ad audiendos oratores, praesertim ubi caussa illustris aliqua ageretur, populus conuenire consueuerat. HOC *uti genere dicendi,*} de studijs, quae ad humanitatem pertinent. A. FORENSI *sermone*} sermo enim in foro de huiusmodi studijs esse non solet. ACCOMODATAM *huic reo,*} qui excellit eo studiorum genere, de quo sum dicturus. NON *molestam,*} pro uestra humanitate, cum de studijs loquar humanitatis. ERVDITISSIMO *homine*} summus enim poeta, etsi magnam uim atque facultatem a natura sumit, eruditione tamen ornatur uehementer, atque expolitur. HOC *concursu hominum litteratissimorum,*} audiendi studium non in populo tantum rudi, & litterarum experte, sed in doctissimis etiam hominibus reus Archias, poeta summus, & homo eruditissimus, defendente praesertim Cicerone, commouerat. HAC *uestra humanitate*} litterarum illarum scientia, de quibus mihi sermo futurus est. Hoc sensu interdum accipitur humanitas: quod cum exempla declarant, tum Gellius quoque docuit. HOC *denique praetore exercente iudicium;*} a rebus quattuor argumentum sumit, cur sibi liceat de studijs humanitatis, ac litterarum paullo loqui liberius: ab ipso reo, ab ijs, qui ad audiendum conuenerant, a iudicum humanitate, & praetore lectissimo uiro. est enim emphasis quaedam in pronomine, Hoc. DE *studijs humanitatis,*} quae ad humanitatem informant, quae animos humanitate excolunt. significatur autem historia in primis, & poetice. nam utraque infra laudatur. Gellius alias quoque disciplinas humanitatis nomine comprehendit, cum eam eruditionem uocat, & ait propemodum esse, quam παιδείαν Graeci dicunt: exemplis tamen ualde probantibus non utitur. & in hac ipsa oratione cum ait Cicero: Ab ijs artibus, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet: quid putemus? mathematica ne, & physica significari? ad haec Romae tum non colebantur: aut uirili certe aetate, non puerili: & omnino a perquam paucis. quare, quod ad Gellij opinionem attinet, nec probare possum, nec improbare audeo: assensum libenter sustineo. MINIME *in iudicijs, periculisq. tractata est,*} cum nouus Archias in iudicijs, periculisq. sit, mihi quoque concedendum uidetur, ut in eius caussa prope nouo quodam, & inusitato utar genere dicendi. Tractata est. tractare, usum, & experientiam significat. PERFICIAM *profecto,*} cognita Archiae uirtute. CVM *sit ciuis,*} oratorie,

torie, quasi aliud agens, Archiae caussam se esse probaturum significat, ubi ad locum peruenerit. A d-s c i s c e n d v m } aggregandum, adiungendum. hoc uerbum de foro migrauit ad omnes res. nam, sciscere, plebis est: unde plebiscitum. ciuitas autem hoc tempore non sigillatim, plebe sciscente, dabatur: sed, quicumque foederatae ciuitati adscriptus fuisset, si Romae domicilium habuisset; & si sexaginta diebus apud praetorem esset professus; is, uel nullo plebiscito, ciuitate donatus intelligebatur. Opposita sunt igitur, Segregandum, Adsciscendum.

O R A T I O

N a m, *ut primum ex pueris excessit Archias, atque ab ijs artibus, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet, se adscribendi studium contulit: primum Antiochiae (nam ibi natus est, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copiosa, atque eruditissimis hominibus, liberalissimisq. studijs affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit: post, in ceteris Asiae partibus, cunctaeq. Graeciae, sic eius aduentus celebrabatur, ut famam ingenij exspectatio hominis, exspectationem ipsius aduentus admiratioq. superaret. Erat Italia tunc plena Graecarum artium, ac disciplinarum; studiaq. haec & in Latio uehementius tum colebantur, quam nunc ijsdem in opidis; & hic Romae propter tranquillitatem reip. non negligebantur: itaque hunc & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani ciuitate ceterisq. praemijs donarunt; & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant indicare, cognitione atque hospitio dignum existimarūt. hac tanta celebritate famae, cum esset iam absentibus notus, Romam uenit Mario consule, & Catulo: nactus est primum consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium, atque aures adhibere posset.*

E X P L A N A T I O

E x. p v e r i s *excessit* } ex pubertatis annis: quod Terentius dixit, Ex ephebis excessit. A b. i i s *artibus,* } a cognitione artis poeticae, rhetoricae, historiae. A d *humanitatem* } ijs enim artibus animi rudes ad humanitatem, & morum elegantiam excoluntur. I n f o r m a r i } quasi formae initium a litteris accipiat puerilis aetas, quae per se informis esset. Informare autem non absolutam formam, sed inchoatam significat: ut sit, in formam inducere. unde illud ep. 1. ad Att. Petitorum haec est adhuc informata cogitatio. Et ad eundem: Nae tu haud multum requireres illum uirum, qui in sexto libro informatus est. A n t i o c h i a e } *loco nobili,* } honestis parentibus, nōn obscura familia. C e l e b r i *quondam urbe,* } celebris, & desertus, opponuntur. frequentiam igitur ciuium significat: addit rerum copiam, artium liberalium studia. ubi enim haec tria sunt, nihil illa urbe commodius, nihil nobilius. I n-g e n i i *gloria* } scriptis parta. C o n t i g i t : } non contigit Romae, non in Italia, sed Antiochiae primum, ubi natus est. V t. f a m a m *ingenij exspectatio hominis, exspectationem ipsius aduentus, admiratioq. superaret.* } magna laus, ubi famam res ipsa uincit. id Cicero tribuit Catoni Vticensi, in eo libro, quem post eius interitum scripsit. Contingebat, inquit, in eo, quod plerisque contra solet, ut maiora omnia re, quam fama, niderentur, id quod non saepe euenit, ut exspectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur. Inde sumpsit illud, delectatus egregia sententia, Virgilius lib. vi. O fama ingens, ingentior actis, uir Troiane. E r a t *Italia* } transit ex Asia in Graeciam, ex Graecia in Italiam ex Italia in Latium, ex Latio ad urbem Romam: quibus omnibus in locis Archiam propter ingenij praestantiam in honore fuisse dicit. T v n c *plena Graecarum artium,* } sero admodum Graecas artes, nec fere nisi post euersam Carthaginem, Italia cognouit, securo otio potita, nihil iam timens ab externis hostibus. I n. L a t i o *uehementius tum colebantur,* } nondum exorto Sociali bello, quo litterarum studia sunt intermissa. P r o-p t e r *tranquillitatem reip.* } sublatis omnibus bellis. N o n *negligebantur:* } maiorem Latio laudem tribuit, quā Romae. nam de Latio dixit, Colebantur; de urbe Roma, Non negligebantur. T a r e n t i n i, *& Rhegini, & Neapolitani* } qui sunt omnes in Italia, extra Latium. ij, quo tempore Archiam ciuitate donarunt, foederati erant, & suis legibus, non Romanis utebantur; postea lege Iulia, belli Socialis anno primo lata, municipes facti sunt. nam quod ait Velleius Tarentum coloniam esse deductam post annum quam Fabrateriam, idest Cn. Domitio, C. Fannio cos. anno urbis d c x x x i. id uidetur esse falsum; cum aliquot post annis tamquam in foederatam ciuitatem adscribatur Archias. Rheginos foederatos tum fuisse, eadem ratio probat: municipes postea, idest ciues Romanos, docet hic noster lib. iv. in Verr. Quid arbitramini Rheginos, qui iam ciues R. sunt, mereri uelle, ut ab ijs marmorea Venus illa ne auferatur? De Neapoli idē dico, post legem Iuliam municipium fuisse. argumento illud est in ep. ad Acilium: L. Manlius est Sosis. is fuit Catinensis, sed est una cum reliquis Neapolitanis ciuis R. factus, decurioq. Neapoli. erat enim adscriptus in id municipium, ante ciuitatem socijs, & Latinis datam. Antea uero exsules Romanos Neapoli, tamquam in foederata ciuitate esse potuisse Polybius ait lib. vi. I a m *absentibus notus,* } non uideo, cur mutare, & pro, Iam, reponere, Etiam, quod Faerno placebat, necesse sit. coniungo enim, Iam notus, non, Iam absentibus.

Iam absentibus. ROMAM *uenit, Mario consule, & Catulo.*} Postulare mos uidebatur, Mario & Catulo cos. sed in Bruto quoque ita loquitur; Ille a Crasso consule & Scaeuola usque ad Paullum, & Marcellum floruit. NACTVS *est*} quod fortunae fuit. QVORVM *alter*} Marius. CVM *res gestas,*} triumphauerat enim Catulus de Cimbris, Marius autem de ijsdem, de Ambronibus, de Teutonis, praeterea triennio ante de Numidis. TVM *etiam studium,*} studium legendo, aures audiendo. Catulus enim Graecas disciplinas uidetur nouisse: cum dicat Cicero lib. 2. de Orat. Aristoteles, Catule, uester. Et in Bruto: Iamq. Q. Catulus, non antiquo illo more, sed hoc nostro, nisi quid fieri potest perfectius, eruditus. multae litterae: summa non uitae solum, atque naturae, sed orationis etiam comitas. AVRES} quae, quod audirent, iudicare possent.

ORATIO

STATIM *Luculli, cum praetextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. sed enim hoc non solum ingenij, ac litterarum, uerum etiam naturae, atque uirtutis fuit, ut domus, quae huius adolescentiae prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur a M. Aemilio: uiuebat cum Q. Catulo & patre, & filio: a L. Crasso colebatur: Lucullos uero; & Drusum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortensiorum domum deuinctam consuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere, aut audire studebant, uerum etiam si qui forte simulabant. interim, satis longo interuallo, cum esset cum L. Lucullo in Ciliciam profectus; & cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet; uenit Heracleam: quae cum esset ciuitas aequissimo iure, ac foedere, adscribi se in eam ciuitatem uoluit; idque, cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate, & gratia Luculli ab Heracliensibus impetrauit.*

EXPLANATIO

LVCVLLI,} Lucius, & Marcus, fratres: quorum Lucius de Mithridate, & Tigrane, Marcus ex Macedonia triumphauit. PRAETEXTATVS} nondum natus annos XVII. ea enim aetate, praetexta deposita, uirilem togam sumebant. Hic tamen est, cur mirer, praetextatum Archiam dici, cum de eodem supra dictum sit, Vt primum ex pueris excessit Archias. quo tempore adhuc erat Antiochiae: nec potuit, nisi multis post mensibus, Romam peruenire: cum praesertim, Tarenti, Rhegij, Neapoli aliquandiu eum fuisse, ut ingenij sui specimen daret, quo ciuitatum illarum honorem obtinuit, uerisimile sit. quem nodum, si quis uelit, ita soluat, ex pueris excessisse Archiam, dici, idest, ex aetate puerili, non cum annos XVII. natus esset: quod praetextae deponendae tempus erat. NON *non solum ingenij, ac litterarum,*} multi enim ingenio, litterisq. praestantes, amicitiam ad senectutem, naturae uitio non perducunt. NATVRAE, *atque uirtutis*} humanitatis, & probitatis. Q. METELLO *illi Numidico,*} & hic, & filius propter nobilitatem ac uirtutem ita noti sunt, ut longior de ijs oratio minime requiratur. AVDIEBATVR} recitabant, atque adeo musice canebant poetae suos uersus, nec solum in coetu familiari, sed etiam in foro, audiente populo. unde illud Catulli: Risi nescio quem modo in corona: ,, Qui, cum mirifice Vatiniana ,, Meus crimina Caluus explicasset, ,, Admirans, ait, haec, manusq. tollens, ,, Dij magni, salicippium disertum. Sic enim adolescentulus, examinatis diligenter in quatuor Controuersiarum Senecae uerbis, olim emendaui. Iuuenalis quoque: Semper ego auditor tantum? nunquam ne reponam, ,, Vexatus toties rauci Theseide Codri? M. AEMILIO:} Scauro, principe senatus, patre eius, quem postea Cicero defendit. L. CRASSO} oratore summo. DRVSVM,} M. Liuium Drusum M. Catonis Vticensis auunculum, qui tribunus pl. initio belli socialis a nescio quo domi suae est interemptus: Velleius, & alij. OCTAVIOS,} tres Octauios, unum Cnaeum, qui consul fuit cum Cinna: alterum Cnaeum, non eodem patre natum, C. Curionis in consulatu collegam: tertium Lucium, fratrem Cnaei, quem primum nominauimus, qui cum C. Cotta consulatum gessit. CATONEM,} Marcum fortasse, patrem Catonis Vticensis, nominatum lib. 2. Off. qui praeturam petens decessit. fuit & alter Cato, Lucij praenomine, qui cum Cn. Pompeio Strabone. anno secundo Socialis belli, consul in proelio occisus est. AFFICIEBATVR *summo honore,*} non ab ijs tantum, qui proxime sunt appellati, sed prorsus ab omnibus. CVM *L. Lucullo*} post consulatum. HERACLEAM:} plures hoc nomine urbes fuere: haec in Italia Heraclea est. AEQVISSIMO *iure, ac foedere,*} Quod cum ea, Pyrrhi temporibus, C. Fabritio consule ictum esse, docet oratio pro Balbo. Foederati autem erant iure Italico Tarentini, Rhegini, Neapolitani, quod erant extra Latium: qui uero intra Latium populi, iure Latij: qui in Gallia, iure Gallico. Sed cum dicat hic Cicero: Quod erant aequissimo iure, ac foedere; uidetur omnino significare, meliore quodam iure, ac foedere Heraclienses fuisse, quam Tarentinos, Rheginos, Neapolitanos. alioqui cur in eos adscribi cuperet Archias, quasi ceteris, in quos adscriptus antea fuerat, neglectis; quorum etiam tabulis Archiam non uti, quod semper se Heracliensem esse uoluerit, infra dicit. AVCTORITATE,} uiri consularis.

ORATIO

DATA est ciuitas, Siluani lege, & Carbonis; si qui foederatis ciuitatibus adscripti fuissent; si tum, cũ lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent; & si sexaginta diebus apud praetorem essent professi. cum hic domicilium Romae multos iam annos haberet, professus est apud praetorem Q. Metellum, familiarissimum suum. Si nihil aliud, nisi de ciuitate, ac lege, dicimus; nihil dico amplius; caussa dicta est. quid enim horum infirmari, Gracche, potest? Heracleae ne esse eum adscriptum negabis? adest uir summa auctoritate, & religione, & fide, L. Lucullus; qui se non opinari, sed scire; non audisse, sed uidisse; non interfuisse, sed egisse dicit. adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines; qui huius iudicij caussa cum mandatis, & cum publico testimonio uenerunt; qui hunc adscriptum Heracliensem dicunt.

EXPLANATIO

DATA *est ciuitas Siluani Lege, & Carbonis;*} transitus est ab Heraclea Archiae data, ad urbem Romam, ut omnibus dari posset; qui foederatis ciuitatibus adscripti fuissent; si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent; & si sexaginta diebus apud praetorem essent profesfi. M. Plautius Siluanus, & C. Papirius Carbo, eius Carbonis, qui eloquentia excelluit, filius, eam legem tulere, cum tribuni pl. essent, Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone cos. Q. METELLVM,} eum, qui post biennium cum Q. Hortensio consul fuit, &, in Creta re bene gesta, Cretici cognomen obtinuit. CAVSSA *dicta est.*} nam legi satisfecit Archias. ergo ciuis est. si negas, haec infirma. GRACCHE,} arbitror hunc esse Numerium Quinctium Gracchum, qui tribunus pl. fuit quo anno Cicero restitutus est: &, cum de reditu eius magistratus omnes promulgassent, solus cum collega suo Sex. Atilio Serrano, & uno Ap. Claudio praetore, P. Clodij fratre, dissensit: ut in oratione pro Sextio, in Pisonem & apud Pedianum. NON *opinari, sed scire, non audiuisse, sed uidisse, non interfuisse, sed egisse*} non est dissimilis illa figura pro Milone. Est enim haec, iudices, non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instructi, sed imbuti sumus. QVI *hunc adscriptum Heracliensem dicunt.*} nam tabulae publicae interierant.

ORATIO

HIC tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello, incenso tabulario, interisse scimus omnes. Est ridiculum ad ea, quae habemus, nihil dicere, quaerere, quae habere non possumus; & de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare; &, cum habeas amplissimi uiri religionem, integerrimi municipij iusiurandum, fidemque, ea, quae deprauari nullo modo possunt, repudiare; tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. At domicilium Romae non habuit, is, qui, tot annis ante ciuitatem datam, sedem omnium rerum, ac fortunarum suarum Romae collocauit. At non est professus. Immo uero ijs tabulis professus, quae solae ex illa professione, collegioq. praetorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem. nam, cum Appij tabulae neglegentius asseruatae dicerentur; Gabinij, quam diu incolumis fuit, leuitas, post damnationem calamitas omnem tabularum fidem resignasset; Metellus, homo sanctissimus, modestissimusq. omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem, & ad iudices uenerit, & unius nominis litura se commotum esse dixerit.

EXPLANATIO

HIC} non abest indignatio quaedam: quale illud in epistola ad Lucceium: Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare posit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiae? Et ad Trebatium: Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. TABVLAS *Heracliensium*} quibus, eum Heracleae adscriptum esse, iudicibus probem. ITALICO *bello,*} quod exortum est anno urbis DCLXIII. socijs indignantibus, quod lege Licinia & Mucia suas in ciuitates redire iussi essent. Triplex nomen eius belli fuit, Italicum, Sociale, Marsicum. INCENSO *tabulairo,*} quo tabulae, in quibus ciuium omnium nomina scripta erant, custodiebantur. id uidetur fuisse in potestate censorum & Heracleae, & reliqnis in ciuitatibus, sicuti Romae fuit. nam Liuius lib. XLIII. Censores, inquit, extemplo in atrium Libertatis adscenderunt; & ibi signatis tabellis publicis, clausoq. tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se prius quidquam publici negotij gesturos, quam iudicium populi de se factum esset. In oratione pro Milone, non in atrio Libertatis, sed in aede Nympharum, loco fortasse mutato, tabularium fuisse constat. ibi enim de Clodio: Eum, qui aedem Nympharum incendit, ut memoriam publicae recensionis, tabulis publicis impressam, exstingueret. DE *hominum memoria tacere,*} qui Archiam Heracleae adscriptum dicebant, & cum mandatis, publicoq. testimonio uenerant. AMPLISSIMI *uiri*} L. Luculli.

L. Luculli. RELIGIONEM,} testimonium cum iureiurando dictum. supra: Adest uir summa auctoritate, & religione, & fide, L. Lucullus. INTEGERRIMI} quod corrumpi non posit. MVNICIPII} haec dicente Tullio municipium Heraclea fuit; antea, cum in eam Archias adscribi uoluit, libera ciuitas & foederata, dixit enim supra: Quae cum esset ciuitas aequissimo iure, ac foedere, adscribi se in eam ciuitatem uoluit. Infra quoque municipium appellat. IS. QVI,} responsio ad obiectionem, prope coniuncta: ut irrideatur accusator, qui obiecerit imperite, quod refelli nullo negotio posit. Similiter in oratione pro Sulla diluitur obiectio cum irrisione quadam, ratione non separatim subiecta, sed statim illata. Arrepta, inquit, est familia: quae si esset praetermissa, posset alia familia Fausti munus praebere. ANTE *ciuitatem datam,*} Siluani lege, & Carbonis. quae ciuitatem non dabat, nisi qui domicilium in Italia, cum lex ferretur, habuisset. ROMAE *collocauit.*} relicta Heraclea, in quam adscriptus erat. APPII.} praetoris. GABINII.} praetoris. QVAMDIV *incolumis fuit,*} antequam condemnaretur. OMNEM *tabularum fidem resignasset;*} omnem eius tabulis, in quibus professorum erant nomina, fidem abrogasset. Resignasset, inquit, quia tabulae obsignabantur annulo praetoris. ET AD *iudices*} ut de litura illa, quam in suis tabulis deprehenderat, iudicarent.

ORATIO

HIS igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinij uidetis. quae cum ita sint; quid est, quod de eius ciuitate dubitetis? praesertim cum alijs quoque in ciuitatibus fuerit adscriptus. etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte praeditis gratuito ciuitatem in Graecia homines impertiebantur; Rheginos credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebant, id huic, summa ingenij praedito gloria, noluisse. quid? cum ceteri non modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserint: hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus est scriptus, quod semper se Heracliensem esse uoluit, reijcietur? Census nostros requiris. scilicet: est enim obscurum, proximis censoribus hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem fuisse in Asia, primis, Iulio & Crasso, nullam populi partem esse censam. sed, quoniam census non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro ciue: ijs temporibus, quae tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in ciuium R. iure esse uersatum, & testamentum saepe fecit nostris legibus, & adijt hereditates ciuium R. & in beneficijs ad aerarium delatus est a L. Lucullo praetore, & consule. quaere argumenta, si qua potes: numquam enim hic neque suo, neque amicorum iudicio reuincetur.

EXPLANATIO

IN *nomen A. Licinij*} erunt fortasse, qui legendum existiment, In nomine: sed nihil mutandum: est enim, In nomen, pro, contra nomen, ad deprauationem nominis. HVMILI *aliqua arte praeditis*} ut scenicis artificibus. hos enim paullo post ad exemplum nominat. Romae quoque nec a ciuibus, praesertim nobilioribus, musice colebatur, ut Aemilius Probus in Epaminonda scriptum reliquit: & histriones omnes, praeter actores Atellanarum, tribu mouebantur, & stipendijs ut infames repellebantur. Liuius lib. IIX. Valerius lib. 2. c. 4. GRATVITO} nullo eorum merito, nulla, aut humili arte. IN GRAECIA} partem illam Italiae significat, quae magna Graecia uocabatur, cuius a Latij finibus initium erat. Latium autem amne Liri terminabatur: ut docet Plinius lib. III. cap. 5. HOMINES} populi, ut Rhegini, Locrenses, Neapolitani, Tarentini, qui extra Latium erant in Graecia. LOCRENSES,} hos supra non nominauit: cum tamen a reliquis, hic nominatis, ciuitate donatum esse Archiam diceret. SVMMA *ingenij praedito gloria,*} summis ingenij meritis, non gratuito: quod de scenicis artificibus dixit. POST *ciuitatem datam,*} duabus legibus, Iulia, & Plautia Papiria. leges enim de ciuitate biennio duae latae sunt, una consularis, altera tribunicia: consularis, L. Iulij Caesaris, anno primo Italici belli, ut socijs, qui in fide mansissent, aut arma deposuissent, ciuitas daretur, nulla peregrinorum mentione facta: tribunicia, M. Plautij Siluani, C. Papirij Carbonis, anno altero eiusdem belli, non ut Italis daretur solis, uerum ut peregrinis etiam, qui modo foederatis ciuitatibus adscripti fuissent, & tum, cum lex ferretur, domicilium Romae haberent, & apud praetorem sexaginta dies professi essent. POST *legem Papiam*} duae leges Papiae diuersis temporibus latae sunt, una ante annum urbis conditae DCXXIII: quod ex Valerio Max. perspicuum sit: altera anno DCLXXXVIII. Dione teste. prior uidetur fuisse non modo de socijs nominis Latini, de quibus antea C. Claudius consul lege lata sanxerat, uerum etiam de peregrinis omnibus in suas ciuitates reijciendis: posterior de omnibus peregrinis, Italis exceptis, quibus Iulia lex Italico bello ciuitatem dederat. de qua nunc lege Cicero loquitur. IN *tabulas municipiorum irrepserint:*} ut ciuitatem, quam peregrinis Papia lex posterior ademisset, adscripti municipijs tamquam Itali consequerentur. Municipia, cum haec Cicero diceret, erant Rhegium, Locri, Neapolis, Tarentum legis Iuliae beneficio, antea ciuitates foederatae fuerant, sine iure ciuitatis. ad quam sententiam quia pertinet id, quod scriptum est epist. ad Acilium, locum ijsdem uerbis recitabo. L. Manlius est Solis. is fuit Catinensis: sed est una cum reliquis Neapolitanis ciuis Romanus factus, decurioq. Neapoli. erat. n. adscriptus in id municipium ante ciuitatem socijs & Latinis datam. Quo loco municipium appellat Neapolim, habita ratione sui temporis, iure ciuita-

tis lege Iulia socijs & Latinis iam donato, non eius temporis, quo Sosis ille Catinensis (nam L. Manlius non ante dictus est, quam ciuitatem Romanam cum reliquis Neapolitanis est adeptus.) in ciuitatem Neapolitanam adscriptus est. Prima igitur lex Iulia, non peregrinis, sed Italis, ciuitatem dabat: secunda Plautia Papiria, peregrinis quidem dabat, sed cum triplici condicione: tertia Papia, peregrinos excludebat, ijs tamen exceptis, qui in municipiorum tabulas adscripti fuissent. IRREPSERINT.} latenter, & dolo; quod alia ratione consequi non poterant. hoc sensu idem uerbum usurpatur in ea pro Balbo. Non furatus esse ciuitatem, non genus suum ementibus, non aliquo pudenti mendacio destituisse, non irrepsisse in censum dicitur. Et lib. 2. Off. si in locupletum testamenta nomen eius possit irrepere. CENSVS *nostros requiris*.} ut de ciuitate Archiae data cognoscatur. SCILICET.} Subaudi, debes eos requirere. ironia: ut illud Virgilianum: Scilicet is superis labor est. Et Terentius: Id populus curat scilicet. Hoc autem a superioribus distinxi: nam antea nulla distinctione, legebatur, Census nostros requiris scilicet. PROXIMIS *censoribus*} Cn. Lentulo Clodiano, & L. Gellio. nam qui post eos fuere, Catulus, & Crassus, abdicarunt: qui uero post eos creati sunt, Cotta, & Seruilius Isauricus, censum non egerunt: qui actus post triennium est; non exspectato legitimo quinquennio, auctoribus Dione, & Cicerone lib. 1. ep. ad Att. Praeterea non Catulo, & Crasso, neque Cotta & Seruilio, sed Lentulo, & Gellio censoribus, Lucullus cum Mithridate bellauit, Pompeio, & Crasso cos. quod Cicero docet lib. 4. in Verrem his uerbis: Quid? Eupolemo Calatino, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? Orationes autem in Verrem habitae sunt, uel scriptae potius, Pompeio consule, & Crasso: quo anno censores creatos esse Lentulum, & Gellium, ex Cicerone, Asconio, Plutarcho satis constat. quo autem anno Catulus, & Crassus, uel Cotta & Seruilius censores fuere, Lucullus ad urbem, obsistentibus inimicis ne triumphare posset, morabatur nec nisi Cicerone consule triumphauit. L. LVCVLLO} Mithridaticum bellum gerente. APVD *exercitum*,} in exercitu, & apud exercitum, non eodem sensu dicitur: in exercitu, qui miles est; apud exercitum qui uel negotij, uel rei militaris cognoscendae gratia, uel quouis potius, quam stipendij, nomine, in exercitu est. sic in Verrem lib. IV. Quid? Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hospiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? Archias autem non miles erat, sed pro sua uirtute contubernalis imperatoris. SVPERIORIBVS} Philippo, & Perperna. PRIMIS, *Iulio, & Crasso*,} fortasse, Iulio, & Crasso, glossema est: cum ceterorum censorum nomina sint omissa. NVLLAM *populi partem esse censam*.} propterea triennio post Philippus & Perperna creati sunt ante legitimum tempus. IN *beneficijs ad aerarium delatus est*} hunc ego morem deferendi ad aerarium, si qui bene de rep. meriti essent, didici olim ex epist. 20. lib. V. Fam. in qua sic est: Quod scribis de beneficijs, scito a me tribunos militares, & praefectos, & contubernales duntaxat meos delatos esse. Qui enim utilem reip. operam in bello quacumque ratione nauauerant, eorum nomina, ex eo bello reuersi, uel praetores, uel imperatores ad aerarium deferebant: quae beneficia dicebantur: quia beneficium erat erga illos, quorum nomina deferebantur. NEQVE *suo, neque amicorum iudicio*} Suo, quia legi satisfecit. nam & foederatae ciuitati adscriptus est: & domicilium Romae multos annos ante legem latam habuit: & apud praetorem Q. Metellum professus est. Respondet ad illud: Iis temporibus, quae tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in ciuium R. iure esse uersatum. Amicorum: quia in beneficijs ad aerarium delatus est a L. Lucullo praetore, & consule. REVINCETVR.} conuincetur, coarguetur.

ORATIO

QVAERES a nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur; & aures, conuicio defessae, conquiescant. an tu existimas aut suppetere nobis posse, quod quotidie dicamus in tanta uarietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus; aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his studijs esse deditum. ceteros pudeat, si qui ita se litteris abdiderunt, ut nihil possint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in adspectum, lucemq. proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo, iudices, ut a nullius me umquam tempore, aut commodo aut otium meum abstraxerit, aut uoluptas auocarit, aut denique somnus retardarit. quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat, si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuunt tempestiuis conuiuijs, quantum denique aleae, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec studia recolenda sumpsero? atque adeo mihi concedendum est magis, quod ex his studijs haec quoque crescit oratio, & facultas: quae quantacumque in me est, numquam amicorum periculis defuit: quae si cui leuior uidetur; illa quidem certe, quae summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. nam, nisi multorum praeceptis, multisq. litteris mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in uita magnopere expetendum, nisi laudem, atque honestatem; in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atque exsulij parui esse ducenda: numquam me pro salute uestra in tot, ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obiecissem. sed pleni omnes sunt libri, plenae sapientum uoces, plena exemplorum uetustas: quae iacerent in tenebris omnia, nisi litterarum lumen accederet. quam multas nobis imagines, non solum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum, fortissimorum uirorum expressas scriptores & Graeci, & Latini reliquerunt? quas ego mihi semper in administranda rep. proponens, animum, & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam.

EXPLANATIO

TEMPESTIVIS *conuiuijs*,} si cum alea, & cum pila coniunguntur; certe in turpibus rebus esse habita, licet existimare. de quo plura diximus lib. III. in Verrem, in eo loco; Statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuio. ALEAE} alea dicitur, si quid fortunae committitur, siue ioco agitur, siue serio, ut alea certaminis apud Liuium. & quoniam aleae ludus proprie in iactu tesserarum est, quarum incertus euentus; propterea Caesar belli ciuilis initio, cum Rubiconem amnem transiret, Iacta, inquit, est alea: ut dubio Marte de iure publico dimicandum ostenderet. RECOLENDA} ex interuallo repetenda. proprie enim intermissa recoluntur. MIHI *concedendum est magis*,} qui praeter ceteros in eloquentia, & dicendi facultate operam, euramq. pono. NVMQVAM *amicorum periculis defuit*:} dixerat gloriose, Mihi concedendum est magis: &, Quantacumque in me est: nunc utrumque corrigit, benignitatem suam ostendens in amicis adiuuandis. QVAE *si cui leuior uidetur*;} ego quoque, inquit, grauiora, & praestantiora esse alia, quam haec est oratio, & facultas, eaq. ex alio fonte sumi, non ignoro, ac me quidem ita sentire, & ita ab adolescentia conformatum fuisse, indicat illud tempus, cum uestra mihi salus ita cara fuit, ut pro ea me in tot, ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obiecerim. Significat autem eas litteras, quae praestantiore quodam scientiae genere animos ad laudem, & ad honestatem excitant: quae philosophiae pars est nobilissima. atque huc pertinent illa uerba, Nisi multorum praeceptis, multisq. litteris mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in uita magnopere expetendum, nisi laudem, atque honestatem. Delector, inquit, hac oratione, & facultate: quae si cui leuior uidetur, me sciat grauiora simul studia iam inde ab adolescentia coluisse. Sententia non uidetur obscura: nonnullis tamen in mentem uenit, Lautior, reponere pro, Leuior: qui quam recte sentiant, ex ijs, quae diximus, conijcere cuiuis licet. MVLTISQ. *litteris*} magno doctrinarum studio. NISI *laudem, atque honestatem*;} eadem sententia in oratione pro Sextio, de Pisone laudi, atque honestati uoluptatem praeferente, Eos, inquit. qui dicerent dignitati esse seruiendum, reip. consulendum, officij rationem in omni uita, non commodi, esse ducendam, subeunda pro patria pericula, uulnera excipienda, mortem oppetendam, uaticinari, atque insanire dicebat. OBIECISSEM.} cum Catilinae coniurationem oppressi. LIBRI,} libris, uocibus, exemplis conformatur animus, & studio laudis, atque honestatis accenditur. LVMEN *accederet*.} sic legendum, non, Accenderet. nam ad absoluendam metaphoram, Lumen, quod Tenebris respondet, satis est. ut omittam, quod inter tenebras & lumen, accendere, locum non habet. Eodem uerbo in eadem sententia usus est Valerius Max. lib. I IX. c. I 5. Superior Africanus, inquit, Ennij poetae effigiem in monumentis Corneliae gentis collocari uoluit, quod ingenio eius opera sua illustrata iudicaret, non quidem ignarus quamdiu Romanum imperium floreret, & Africa Italiae pedibus esset subiecta, totiusq. terrarum orbis summum culmen arx Capitolina possideret, eorum extingui memoriam non posse, si tamen illis litterarum quoque lumen accessisset, magni aestimans. NON *solum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum*,} Ad intuendum, uoluptatis gratia: Ad imitandum, ut eorum exemplo laudabiliter uiuamus. Eandem utilitatem, comparatione quadam aeneorum signorum, uultus hominum artificis ingenium exprimentium, significat Horatius ep. 2. lib. I I. in ijs uersibus: Nec magis expressi uultus per ahenea signa „ Quam per uatis opus mores, animiq. uirorum „ Clarorum apparent. Propterea Spartanorum rex, multis excellens uirtutibus, Agesilaus, nec, ut pingeretur, nec, ut fingeretur, laborauit, sufficere Xenophontis libellum, qui laudes eius complectitur ad aeternam sui memoriam arbitratus. IPSA *cogitatione*} librorum lectio cogitationem, cogitatio actionem parit. ita, quales libri, tales hominum actiones existunt.

ORATIO

QVAERET quispiam, quid? illi ipsi summi uiri, quorum uirtutes litteris proditae sunt, ista ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile est hoc de omnibus confirmare: sed tamen est certum, quid respondeam. ego multos homines excellenti animo, ac uirtute fuisse, & sine doctrina, naturae ipsius habitu prope diuino, per se ipsos & moderatos, & graues extitisse fateor: etiam illud adiungo, saepius ad laudem, atque uirtutem naturam sine doctrina, quam sine natura ualuisse doctrinam. atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam, atque illustrem accesserit ratio quaedam, conformatioq. doctrinae, tum illud nescio quid praeclarum, ac singulare solere existere: ex hoc esse hunc numero, quem patres nostri uiderunt, diuinum hominem, Africanum; ex hoc C. Laelium, L. Furium, moderatissimos homines, & continentissimos; ex hoc fortissimum uirum, & illis temporibus doctissimum, M. Catonem illum senem: qui profecto si nihil ad percipiendam, colendamq. uirtutem litteris adiuuarentur, numquam se ad earum studium contulissent. quod si non hic tantus fructus ostenderetur; & si ex his studijs delectatio sola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam, ac liberalissimam iudicaretis. nam ceterae neque temporum sunt, neque aetatum omnium, neque locorum: haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant; secundas res ornant, aduersis perfugium, ac solatium praebent; delectant domi, non impediunt foris; pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. quod si ipsi haec neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus; tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs uideremus.

EXPLANATIO

ISTA *ne doctrina,*} philosophiam significat. DIFFICILE *est hoc de omnibus confirmare:*} nam nec omnes eruditi, nec omnes litterarum expertes. EST *certum, quid respondeam.*} pro ea scilicet doctrina, quam laudibus effero. dicam enim, si ea cum natura coniungatur, nescio quid praeclarum, ac singulare solere exsistere. MULTOS *homines excellenti animo, ac uirtute*} uere, Multos. nam per multa saecula Romani Graecas artes ac disciplinas ignorarunt: animo tamen ac uirtute praestantes, amplissimam ex minima remp. fecerunt. primus, opinor, M. Cato Censorius inter secundum, & tertium Punicum bellum in litterarum studijs egregia cum industria uersatus est. post eum Africanus minor, C. Laelius, L. Furius, aequales; qui simul infra nominantur. PER *seipsos & moderatos, & graues exstitisse*} ex doctrina igitur & moderatio sumitur, & grauitas: quae si a natura dantur, quod non omnibus contingit, magnae res, & immortali laude dignae, nulla doctrinae ope, geruntur: otiosam autē, languentemq. naturā doctrina saepe excitat. AFRICANVM;} Paulli Aemilij filium, qui minor Africanus dictus est, habita ratione temporis. nam uirtute minorem fuisse, nemo uere dixerit. minorem autem hic significari, non maiorem, primum ex eo liquet, quia cum Furio nominatur, qui fuit aequalis eius: deinde, quia maior litterarum expers, minor scientiae deditus: postremo, ut de maiore dicatur, Quem patres nostri uiderunt, historiae ratio non patitur. L. FVRIVM,} Philum, qui cum Sex. Atilio Serrano consul fuit. is perbeneloqui putabatur, litteratiusq. quam ceteri: ut in Bruto. de iustitia disputantem induxit Cicero in libris de rep. Et quemadmodum hic cum tribus praestantissimis uiris, natura, doctrinaq. pariter instructis, Africano, Laelio, Catone, sic in orat. pro Murena cum ijsdem coniungitur, ut in laude simillimus. quamquam in omnibus libris, qui ad hanc diem exierunt, ibi deprauate legitur, L. Philippo, pro, L. Philo. MODESTISSIMOS *homines, & continentissimos;*} laudat hos, doctrina excultos. ab eisdem uirtutibus, quas paullo ante tribuit ijs, quos nulla doctrina praeditos, moderatos tamen, & graues fuisse dixit. HANC *animaduersionem*} sic antiqui libri omnes: ut animaduersio pro studijs accipiatur: quod in studijs animaduersio sit & studijs operam dare, nihil aliud sit, quam animaduertere, & considerare. itaque sequitur, codē sensu: Nam ceterae neque temporum sunt, neque aetatum omnium. quod sine dubio de studijs dicitur. Moueor equidem insitato uerbo: sed consensum tueor, quantum in me est, ueterum librorum: praesertim cum nihil occurrat melius. LIBERALISSIMAM} dignam in primis homine liberaliter educato. IVDICARETIS.} pro, iudicare deberetis. HAEC *studia*} quae remissiones animi sunt, uerum a ceteris diuersae: sunt enim haec temporum, aetatum, locorum omnium, ceterae non item. ADOLESCENTIAM *alunt,*} recte, Alunt. de aetate, quae crescit. libri ueteres in mendo consentiunt: habent enim omnes, agunt: ut interdum necessaria coniectura uideatur. NEQVE *attingere,*} neque nosse. NEQVE *sensu nostro gustare*} in ijs, qui ea nossent. CVM *in alijs uideremus.*} tacite ad amplectendum Archiam inuitat eos iudices, qui ea studia, quibus ille excelleret, neque attingere, neque suo sensu gustare possent.

ORATIO

QVIS nostrum tam animo agresti, ac duro fuit, ut Roscij morte nuper non commoueretur? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem, ac uenustatem uidebatur omnino mori non debuisse. ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatemq. ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam uidi, iudices, (utar enim uestra benignitate, quoniam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc uidi, cum litteram scripsisset nullam, magnum numerum optimorum uersuum de ijs ipsis rebus, quae tum agerentur, dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere, commutatis uerbis, atque sententijs? quae uero accurate, cogitateq. scripsisset, ea sic uidi probari, ut ad ueterum scriptorum laudem peruenirent. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? atqui sic a summis hominibus, eruditissimisq. accepimus; ceterarum rerum studia & doctrina, & praeceptis, & arte constare; poetam natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari; & quasi diuino quodam spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas; quod quasi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis esse uideantur.

EXPLANATIO

ROSCII} in arte histrionica principis: unde illud, quod in prouerbium abijt, ore durissimo esse, qui gestum ageret spectante Roscio: & ut quisque arte aliqua praestaret, Roscius in illa arte uocabatur. VENVSTATEM} in motu corporis. ERGO *illo corporis motu*} argumentum a minori. nam si Roscium propter corporis motum tantopere dileximus: quanto magis Archiam propter animi motum, & ingenij celeritatem diligere debemus? CETERARVM *rerum studia*} minime cum poetica laude conferenda. siquidem haec ab hominibus adiuuantur: poeta uero, quantum ualet, totum id a natu-

ra, & a dijs accipere uidetur. QVASI *diuino quodam spiritu afflari.*} scripsit idem lib. II. de Orat. Bonus poeta nemo sine inflammatione animorum exsistere potest, & sine quodam afflatu quasi furoris. Et lib. I. de Diuin. Magnum poetam quenquam sine furore esse posse, negat Democritus. Idem Plato tradidit in Ione, & Phaedro. SANCTOS} propterea dixit Horatius in ep. ad Pisones: Siluestres homines sacer, interpresq. deorum „ Caedibus, & uictu foedo deterruit Orpheus, „ Dictus ob hoc lenire tigres. Et Tacitus in dialogo de oratoribus, creditum esse, ait, poetas deorum responsa proferre, & eorum epulis interesse. Princeps autem philosophorum Plato modo deorum filios, modo interpretes appellat. DONO, *atque munere*} differre uidentur donum, & munus: cum dicat etiam pro Cluentio, Tantum donis datis, muneribusq. profecerat. Et lib. 2. de Orat. M. Cincium legem tulisse de donis, & muneribus. Vlpianus ita distinguit, ut donum genus esse dicat, munus autem speciem: quia donum a donando dictũ sit; munus cum caussa donetur, tot puta, Natalitium, Nuptalitium. ideo ueteribus placuit utrumque coniungere: non quia doni nomen, siquidem genus est, non sufficeret: sed quo magis, quidquid donatur, duobus nominibus comprehenderetur. & omnino mihi, utrumque diligenter consideranti, donum a uoluntate potius, quam ab officio, proficisci, munus cum aliquo officio coniunctum uidetur esse: ut omitti donum sine ulla reprehensione posit, munus omnino non posit.

ORATIO

SIT igitur, iudices, sanctum apud uos, humanissimos homines, hoc poetae nomen, quod nulla umquam barbaria uiolauit. saxa, & solitudines uoci respondent; bestiae saepe immanes cantu flectũtur, atque consistunt: nos instituti rebus optimis non poetarum uoce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum uindicant, Salaminij repetunt, Smyrnaei uero suum esse confirmant; itaque etiam delubrum eius in opido dedicauerunt: permulti alij praeterea pugnant inter se, atque contendunt. ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc uiuum, qui & uoluntate, & legibus noster est, repudiabimus? praesertim cum omne olim studium, atque omne ingenium contulerit Archias ad populi R. gloriam, laudemq. celebrandam. nam & Cimbricas res adolescens attigit; & ipsi illi C. Mario, qui durior ad haec studia uidebatur, iucundus fuit. neque enim quisquam est tam auersus a musis, qui non mandari uersibus aeternum suorum laborum facile praeconium patiatur.

EXPLANATIO

SIT *igitur, iudices, sanctum apud uos, humanissimos homines, hoc poetae nomen,*} contraria posuit, Humanissimos homines, Barbaria. quod enim barbaria non uiolat, id sanctum ducit: & quod barbariae sanctum est, id esse multo magis debet humanissimis hominibus. Argumentum pro poeta sumpsit a barbaria, a rebus inanimis, a bestijs immanibus. SAXA, *& solitudines uoci respondent;*} poeticum quiddam habet haec oratio, nec uitiosum: cum de poeta sermo sit; & dicendi genus ad subiectam rem si accommodetur, absurde, aut indecore nihil fiat. Simile quiddam lib. v. in Verrem. Si non ad homines, uerum ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa, & ad scopulos haec conqueri, & deplorare uellem: tamen omnia muta, atque inanima tanta & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. BESTIAE *saepe immanes cantu flectuntur,*} nota Orphei, & Arionis fabula, terrestres, maritimasq. bestias cantu flectentium. REBVS *optimis*} quibus ad humanitatem informamur. POETARVM *uoce*} suos uersus canentium. ITAQVE *etiam delubrum eius in opido dedicauerunt;*} delubri mentio locum ostendit uacare mendo. nam Homero Smyrnaei, tamquam ciui suo, templum condiderunt. Id Strabonis historia lib. XIV. docet his uerbis: *στοὰ τετράγωνος ἔχουσα νεὼν ὁμήρου καὶ ξόανον. ἀντιποιοῦνται γὰρ καὶ οὗτοι διαφερόντως τοῦ ποιητοῦ. καὶ δὴ καὶ νομίσματι χαλκοῦν παρ' αὐτοῖς ὁμήρειον λέγεται.* Latine sic: Porticus quadrata est in ea, quae templum, & statuam habet Homeri. nam & hi praecipue poetam sibi uindicant. atque etiam nummus quidam aereus apud ipsos, Homerus dicitur. Ita Fuluio Vrsino, perelegantis ingenij uiro, magnaeq. doctrinae, placebat: ita nobis quoque, testimonio Strabonis commotis, uidebatur. PERMVLTI *alij.*} Argiui, Athenienses, Rhodij, hic omissi, in Graeco autem epigrammate nominati. rursus, qui a Cicerone Chij nominantur, eos Graecum non habet epigramma. se quidem Chium esse, Homerus ipse tradidit in illo uersu in Appollinem: *Τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἐνὶ παιπαλοέσσῃ.* IPSI ILLI *C. Mario,*} qui Cimbros deuicit.

ORATIO

THEMISTOCLEM illum, summum Athenis uirum, dixisse aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroama, aut cuius uocem libentissime audiret; eius, a quo sua uirtus optime praedicaretur. itaque ille Marius item eximie L. Ploti dilexit, cuius ingenio putabat ea, quae gesserat, posse celebrari. Mithridaticum uero bellum, magnum, atque difficile, & in multa uarietate terra mariq. uersatum, totum ab hoc expressum est. qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum, & clarissimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illustrant. populus enim

lus enim R. aperuit, Lucullo imperante, Pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis uallatum: populi R. exercitus, eodem duce, non maxima manu, innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus est, urbem amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptam esse, atque seruatam, nostra semper feretur, & praedicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis, nostra sunt trophaea, nostra monumenta, nostri triumphi. quare, quorum ingenijs haec feruntur, ab ijs populi R. fama celebratur.

EXPLANATIO

ACROAMA,} acroama est & qui aliquid recitat auditu iucundum, & id, quod recitatur. hic pro ipsa re accipiendum uidetur: cum sequatur, Aut cuius uocem: quo significatur is, qui recitat. EIVS, *a quo sua uirtus optime praedicaretur.*} idem scripsit lib. IIX. c. 13. Valerius Max. Theatrum, inquit, petens, cum interrogaretur, cuius uox auditu illi futura esset gratissima, dixit, eius, a quo artes meae canentur optime. L. PLOTIVM} nominatum a Suetonio inter claros rhetores, his uerbis: De hoc Cicero in ep. ad M. Titinium sic refert: Equidem memoria teneo, pueris nobis primum latine docere coepisse L. Plotium quendam. ad quem cum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur; dolebam, mihi idem non licere. continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant, Graecis exercitationibus ali melius ingenia posse. Hunc eundem (nam diutissime uixit) M. Coelius in oratione, quam pro se de ui habuit, significabat dictasse Atratino, accusatori suo, actionem: subtractoq. nomine, ordearium rhetorem appellat, deridens ut inflatum, ac leuem, & sordidum. MAGNVM, *atque difficile,*} magnitudinem, atque difficultatem eius belli, praeter Plutarchum, ostendit Cicero in duabus orationibus, pro lege Manilia, & pro Murena. TOTVM *ab hoc expressum est.*} non plane totum, sed quod a Lucullo gestum est, ut sequentibus declaratur: nam res a Luculli successore Pompeio gestas non attigit: opinor, quod ei cum amicissimo suo Lucullo parum conueniret. Pompeius autem scriptorem habuit rerum suarum Theophanem Mitylenaeum. NON *maxima manu:*} itaque Rex Armeniorum Tigranes, gener Mithridatis, cum Romanum exercitum, multis partibus inferiorem sno ad se uenientem uidisset, si ut legati, inquit, ueniunt, multi, si ut milites, pauci. Plutarchus. CYZICENORVM} omittam quod scriptum reliquit Plutarchus in Lucullo: dicam id, quod idem Cicero in orat. pro Murena prodidit: L. Luculli uero res tantae extiterunt, ut neque maius bellum commemorari possit, neque maiore consilio, & uirtute gestum. nam, cum totius impetus belli ad Cyzicenorū moenia constitisset; eamq. urbem sibi Mithridates Asiae ianuam fore putauisset; qua effracta, & reuulsa, tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo haec sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorum defenderetur, ut omnes copiae regis diuturnitate obsidionis consumerentur. Et Tacitus lib. IV. Obiecta, inquit, publice Cyzicenis incuria caerimoniarum diui Augusti, additis uiolentiae criminibus aduersum ciues Romanos: amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumsessi, nec minus sua constantia, quam praesidio Luculli, pulso rege. FERETVR,} multorum sermone. haec enim uis est in hoc uerbo: ut in Catil. orat. I. Ad huius uitae studium meditati sunt illi, qui feruntur, labores tui. APVD *Tenedum*} Idem in or. pro Murena: Quid illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostium classis Italiam spe, atque animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commissam arbitraris?

ORATIO

CARVS fuit Africano superiori noster Ennius: itaque etiam in sepulcro Scipionū putatur is esse constitutus e marmore. at ijs laudibus certe non solum ipsi, qui laudantur, sed etiam populi R. nomen ornatur. in caelum huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij non sine communi omnium nostrum laude decorantur. ergo illum, qui haec fecerat, Rudinum hominem, maiores nostri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autem legibus constitutum, de nostra ciuitate eijciemus? nam, si quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis uersibus percipi, quam ex Latinis, uehementer errat: propterea quod Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus, exiguis sane, continentur. quare, si res eae, quas gessimus, orbis terrae regionibus definiuntur; cupere debemus, quo manuum nostrarum tela peruenerint, eodem gloriam, famamq. penetrare: quod, cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, haec ampla sunt; tum ijs certe, qui de uita, gloriae caussa, dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum est, & laborum.

EXPLANATIO

CARVS *fuit Africano superiori noster Ennius:*} eandem rem lib. IIX. c. 15. sic explicat Valerius Max. Superior Africanus Ennij poetae effigiem in monumentis Corneliae gentis collocari uoluit; quod ingenio eius opera sua illustrata iudicaret; non quidem ignarus, quam diu Romanum imperium floreret, & Africa Italiae pedibus esset subiecta, totiusq. terrarum orbis summum culmen arx Capitolina possideret;

eorum exstingui memoriam nō posse; si tamen illis litterarum quoque lumen accessisset magni aestimanse: uir Homerico, quam rudi, atque impolito praeconio dignior. Et Ouidius de arte am. Ennius emeruit, calabris in montibus ortus contiguus poni Scipio magne tibi. I N *sepulcro Scipionum* } ad portam Capenam. In quo tamen an Africanus ille, cui carus Ennius fuit, sepultus ipse sit, ambigitur. perijsse enim a multis creditur in Campaniae uico Literno, ibique sepultus esse; addita in monumento inscriptione Ingrata patria ne ossa mea quidem habetis. Id quidem Strabo diserte narrat his uerbis: Post Sinuessam Liternum est oppidum, ubi prioris Africani sepulcrum. nam ibi ultimam consumpsit aetatem, omissa, propter quorumdam simultantem, reip. cura. Alij autem, non Literni, sed Romae mortuum, elatumq. tradiderunt, auctore Liuio. apud quem haec lib. XXXIIX. scripta sunt. Alij Romae, alij Literni & mortuum & sepultum. utrobique monumenta ostenduntur, & statuae. nam & Literni monumentum, monumentoq. statua superimposita fuit: quam tempestate disiectam, nuper uidimus ipsi: & Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuae sunt: quarum duae P. & L. Scipionum dicuntur esse, tertia poetae Q. Ennij. Nam quod idem ait lib. XLV. Literni domicilium & sedem fuisse domitoris Africae, Literni domicilium ostendi: non loquitur ex persona sua, sed ingratum Romanis animum exprobrantis. Nec certior Plutarchi sententia: quamquam, ubi Hannibalem & Scipionem comparat, mortuum Literni, non Romae uidetur credere: in quo ei cum Strabone conuenit: quorum auctoritatē in re dubia libenter sequor. uersibus tamen illis, quos Plutarchus recitat, fidem abrogo. Deuicto Hannibale, capta Carthagine, & aucto

„ Imperio hos cineres marmore tectus habes. Cui non Europa, non obstitit Africa quondam,

„ Respiceres hominum, quam breuis urna premit. Quid enim attinet cineres, & urnam nominare, cum Africanum crematum non esse, satis constet. erat enim Corneliae gentis patriciae: Cornelij autem patricij non cremabantur, sed eorum corpora terrae mandabantur. primus autem ex Cornelijs patricijs L. Sulla igni uoluit cremari. id quod de bono auctore Cicerone accepimus. qui etiam de ipso Africano testimonium adducit ex illo Ennij uersu, Hic est ille situs. Et subiungit: Vere: nam siti dicuntur ij, qui conditi sunt. Atque ego (ut aliud ex alio) ijs Ennij uerbis adducor, ut Valerium quoque Max. inscitiae, aut negligentiae condemnem, qui scripserit: superior Africanus Ennij poetae effigiem in monumentis Corneliae gentis collocari uoluit: cum Ennius post Africanum uixerit, & de mortuo scripserit: Hic est ille situs. C O N S T I T V T V S . E . M A R M O R E . } tale illud in ea pro Domo: Eius non longe a Tanagris simulacrum e marmore positum fuit. Et lib. IV. in Verrem: Qui accessistis Eunam, uidistis simulacrum Cereris e marmore. Hunc locum acuti uir ingenij, me puero, emendauit Honoratus Fascitelius, qui postea Episcopus Insulanus fuit. legebatur enim in omnibus libris, manifesto turpiq. errore, Constitutus. & marmoratis laudibus. H V I V S } ob singularem uirtutem, ac probitatem M. Cato, Vticensis postea dictus, significatur; cum tamen Catones in ciuitate multi essent. P R O A V V S } ille Censorius, quem supra cum Africano minore, C. Laelio, L. Furio coniunxit. eius filius fuit M. Cato Salonianus, Saloniani Marcus, qui praeturam petens decessit: ex quo natus est Marcus, qui se bello ciuili Vticae interemit. qua de re diligenter disseruit Gellius lib XIII c. 18. M A X I M I, *Marcelli, Fuluij*, } militari laude clari, qui secundo Punico bello contra Hannibalem egregie pro republica pugnarunt. sunt autem hi, Q. Fabius Maximus Cunctator; M. Claudius Marcellus, qui ducum Romanorum primus Hannibalem docuit posse uinci; Q. Fuluius Flaccus, qui Capuam recepit. I L L V M, } Ennium. Q V I *haec fecerat*; } qui res gestas Catonis, Maximi, Marcelli, Fuluij uersibus persecutus erat. R H V D I V M *hominem*, } Rhudiae oppidum Apuliae, foederata ciuitas quo tempore Ennius in ciuitatem est receptus: quae postea colonia fuit, a Q. Fuluio Nobiliore deducta, cuius beneficio ciuis R. factus est Ennius: ut in Bruto legimus. H E R A C L I E N S E M, } nobiliorem, quam Ennium non enim Rhudiae cum Heraclea conferendae. M V L T I S *ciuitatibus expetitum*; } donauerant enim eum ciuitate Rhegini, Locrenses, Neapolitani, Tarentini. L E G I B V S } lege quam tulerant Siluanus & Carbo tribuni pl. E X . *Graecis uersibus* } Graeca igitur, non Latina, erant Archiae poemata: itaque supra non dixit Cicero, a C. Mario audiebatur, sed, C. Mario iucundus fuit. graecas enim litteras Marius ignorauit: & ipse apud Sallustium, Neque litteras Graecas, inquit, didici. parum placebat eas discere, quippe quae ad uirtutem doctoribus nihil profuerunt. L A T I N A *suis finibus*, } non imperij R. quod latissime patebat, &, ut subiungitur, orbis terrae regionibus definiebatur, sed Latij tantum: itaque sequitur, Exiguis sane, erat enim ultra Latij fines Graeca lingua, erat Gallica, erat Etrusca. O R B I S *terrae regionibus* } ab occidente Hispania ulteriore, ab oriente Euphrate fluuio, qui Parthorum ditionem a Romano distinguebat imperio. Galliam autem Romani nondum tenebant, neque Germaniam, nec alias regiones. sed est oratoria amplificatio, ut etiam orat. 3. in Catil. Vno tempore in hac rep. duos ciues exstitisse, quorum alter fines uestri imperij, non terrae sed caeli regione terminaret, alter eiusdem imperij domicilium, sedesq. seruaret. Et in eundem orat. 4. Anteponatur omnibus Pompeius, cuius res gestae, atque uirtutes ijsdem, quibus solis cursus, regionibus, ac terminis continentur. Et quod de Pompeio, dicit idem de Caesare post aliquot annos in ea pro Balbo: Caesar, inquit, abest longissime, atque in ijs est nunc locis, quae regione orbem terrarum, rebus illius gestis imperium populi R. definiunt. G L O R I A M, *famamq. penetrare*: } Graecis uersibus prolatam. C V M *ipsis populis, de quorum rebus scribitur, haec ampla sint*; } eandem rem quam uarie, quam eleganter Cicero expresserit, cur non ostendamus? praesertim cum ad studiosorum utilitatem hoc, quidquid est, a nobis elaboretur. nam cum ex Archiae ingenio non modo priuatam eorum, quorum facta uersibus expresserat, sed publicā quoque manare laudem, uellet ostendere, haec dixit: Qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum, & clarissimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illustrant. Eiusdem generis illud est: populi R. laus est. urbē

amicissi-

amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptá esse, atque seruatam. Et illud, quod proxime sequitur: Nostra semper feretur, & praedicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: nostra sunt trophaea, nostra monumenta, nostri triumphi. Quare, quorum ingenijs haec feruntur, ab ijs populi R. fama celebratur. Iam de Ennio: Ijs laudibus certe non solum ipsi, qui laudantur, sed etiam populi R. nomen ornatur. De eodem: in caelum huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiungitur. Nec dissimile illud: Maximi, Marcelli, Fuluij non sine communi omnium nostrum laude decorantur.

ORATIO

QVAM multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? atque is tamen, cum in Sigaeo ad Achillis tumulum adstitisset, O fortunate, inquit, adolescens, qui tuae uirtutis Homerum praeconem inueneris. & uere: nam, nisi Ilias exstitisset illa, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quid noster hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adaequauit? non ne Theophanem Mitylenaeum, scriptorem rerum suarum, in concione militum, ciuitate donauit; & nostri illi fortes uiri, sed rustici, ac milites, dulcedine quadam gloriae commoti, quasi participes eiusdem laudis, magno illud clamore approbauerunt? itaque, credo, si ciuis R. Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Sulla, cum Hispanos, & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiasset. quem nos in concione uidimus, cum ei libellum malus poeta de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset tantum modo alternis uersibus longiusculis, statim ex ijs rebus, quas tunc uendebat, iubere ei praemium tribui, sub ea condicione, ne quid postea scriberet. qui sedulitatem mali poetae duxerit aliquo tamen praemio dignam, huius ingenium, & uirtutem in scribendo, & copiam non expetisset?

EXPLANATIO

SECVM *habuisse*} secum habuit Callisthenem, de quo Trogus lib. XII. Aristobulum, de quo Arrianus: Clitarchum, de quo Plinius lib. VI. cap. 31. ut alios omittam, qui res ab illo gestas litterarum monumentis tradiderunt: quos Plutarchus quidem nominat, non tamen comites eius fuisse ostendit. HOMERVM *praeconem*} si, quae scripsit in Probi uita Flauius Vopiscus, attendantur, Homerum Alexander non nominauit. Alexander, ait, Magnus Macedo, cum ad Achillis sepulchrum uenisset, grauiter ingemiscens, Felicem te, inquit, iuuenis, qui talem praeconem tuarum uirtutum reperisti: Homerum intelligi uolens, qui Achillem tantum in uirtutum studio finxit, quantum ipse ualebat ingenio. Inuidit igitur Alexander propter Homerum Achilli, non propter eius uirtutem. quo significabat, scriptores rerum suarum cum Homero minime conferendos. habebat autem secum, ut dixi, Callisthenem, Aristobulum, Clitarchum, praeterea Ptolemaeum, qui postea Aegyptijs imperauit. QVI *cum uirtute fortunam adaequauit?*} de eodem in oratione pro Balbo. An ingenium? cum etiam ipse casus, euentusq. rerum non duces, sed comites eius consiliorum fuerint: in quo uno ita summa fortuna cum summa uirtute certauit, ut omnium iudicio plus, quam possit, minus, quam decet, tribueretur. THEOPHANEM *Mitylenaeum*,} cuius gratia patriam eius Mitylenem, cum ad eam oppugnandam uenisset, liberauit. is est, qui Cornelium Balbum adoptauit: ut in oratione pro Balbo. IN *cum*} In, & laudandi uim habet, & uituperandi: hic ad laudem spectat. RVSTICI,} rure habitabant, agrosque colebant milites. de quibus Cato in libro de Senectute: Quod igitur adolescentes, & ij quidem non solum indocti, sed etiam rustici, contemnunt, id docti senes extimescent? Et in ep. ad D. Brutum: Denique homines rusticos, sed fortissimos uiros, ciuesq. optimos, dementes fuisse iudices, primum milites ueteranos, deinde legionem Martiam. TANTVMMODO} nihil habebat praeterea, quod iucunde legi posset; omni lepore, omni carens poetica uenustate. ALTERNIS} ut prior sex, posterior quinque pedibus constaret.

ORATIO

QVID? a Q. Metello Pio, familiarissimo suo, qui ciuitate multos donauit, neque per se, neque per Lucullos impetrauisset? qui praesertim usque eo de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubae natis poetis, pingue quiddam sonantibus, atque peregrinum, tamen aures suas dederet. neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non potest, sed prae nobis ferendum: trahimur omnes laudis studio; & optimus quisque maxime gloria ducitur. ipsi illi philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso, in quo praedicationem nobilitatemq. despiciunt, praedicari de se, ac nominari uolunt. Decimus quidem Brutus, summus ille uir, & imperator, Attij, amicissimi sui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornauit suorum. iam uero ille, qui cum Aetolis, Ennio comite, bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias Musis consecrare.

EXPLANATIO

PER *Lucullos*} Metelli Pij cognatos, Lucium, & Marcum: ait enim Plutaechus, L. Luculli matrem Q. Metello Numidico, Pij patri, sororem fuisse. qnod etiam lib. IV. in Verrem Cicero confirmat. PEREGRINVM,} Latino quidem sermone, sed ut in eo peregrinitas quaedam agnosceretur. AVRES *suas dederet*.} cum Hispaniae peaeesset. DECIMVS *quidem Brutus*,} is, qui de Lusitanis, & Gallaecis triumphauit. de quo Valerins Max. lib. IIX. c. 15. Honoratus animus erga poetam Attium Decimi Bruti, suis temporibus clari ducis, exstitit: cuius familiari cultu, & prompta laudatione delectatus, eius uersibus templorum aditus, quae ex manubijs consecrauerat, adornauit. FVLVIVS} M. Fuluius Nobilior: de quo sic in Tusc. I. Honorem huic generi non fuisse, declarat oratio M. Catonis: in qua obiecit ut probrum M. Nobilioei, quod is in prouinciam poetas duxisset. duxerat autem consul ille in Aetoliam, ut scimus, Ennium.

ORATIO

QVARE in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen, & Musarum delubra coluerūt, in ea non debent togati iudices a Musarum honore, & a poetarum salute abhorrere. atque, ut id libentius faciatis, iam me uobis, iudices, indicabo, & de meo quodam amore gloriae, nimis acri fortasse, uerumtamen honesto, uobis confitebor. nam, quas res nos in consulatu nostro uobiscum simul pro salute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuium, proq. uniuersa rep. gessimus, attigit hic uersibus, atque inchoauit: quibus auditis, quod mihi magna res, & iucunda uisa est, hunc ad perficiendum hortatus sum. nullam enim uirtus aliam mercedem laborum, periculorumq. desiderat, praeter hanc laudis, & gloriae: qua quidem detracta, iudices, quid est, quod in hoc tam exiguo uitae curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? certe, si nihil animus praesentiret in posterum; & si, quibus regionibus uitae spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas; nec tantis se laboribus frangeret; neque tot curis, uigilijsq. angeretur; nec toties de uita ipsa dimicaret. nunc insidet quaedam in optimo quoque uirtus, quae noctes & dies animum gloriae stimulis concitat, atque admonet. non cum uitae tempore esse dimetiendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adaequandam. an uero tam parui animi uideamur esse omnes, qui in rep. atque in his uitae periculis, laboribusq. uersamur, ut, cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, uobiscum simul moritura omnia arbitremur? an, cum statuas, & imagines, non animorum simulacra, sed corporum, studiose multi summi homines reliquerint; consiliorum relinquere ac uirtutum nostrarum effigiem nō multo malle debemus, summis ingenijs expressam, & politam? ego uero omnia, quae gerebam, iam tum in gerendo, spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terrae memoriam sempiternam. haec uero siue a meo sensu post mortem absutura sunt, siue, ut sapientissimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certe cogitatione quadam, speq. delector.

EXPLANATIO

POETARVM *nomen*,} ut Brutus, qui Attij carminibus templorum ac monumentorum aditus exornauit suorum. MVSARVM *delubra*} ut Fuluius, qui, deuictis Aetolis, Martis manubias Musis consecrauit. A. POETARVM *salute*} qnod ciuitatis honorem Archias tanti faceret, ut in eo salutem sitam esse suam existimaret. VT *id libentius faciatis*,} cum intelligetis, quantopere id ego cupiam, Archiae deulnctus propter consulatum meum eius ingenio celebratum. VOBISCVM *simul*} aucupatur indicum gratiam, & eos Archiae conciliat, gloria cum ijs communicata, quam Archiae uersibus consequcur. ST *nihil animus praesentiret in posterum*;} copiose in primis, & ornatae disputat in hanc sententiam in Catone. Nemo, inquit, umquam mihi, Scipio, persuadebit, aut patrem tuum Paullum, aut duos auos Paullum, & Africanum, aut Africani patrem, aut patruum, aut multos praestantes uiros, quos enumerare non est necesse, tanta esse conatos, quae ad posteritatis memoriam pertinerent, nisi animo cernerent, posteritatem ad se peetinere. NVNC} nunc, pro, sed: ut alibi, & apud Graecos νῦν. IN *optimo quoque*} immortalis gloriae cupiditatem optimorum uirorum esse propriam, in Catone quoque ostendit his uerbis: Quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent; haud optimi cuiusque animus maxime ad immortalitatis gloriam niteretur. GLORIAE *stimulis*} pro, gloriae cupiditate: sed quia translatis uerbis propria uincuntur, Stimulis, maluit, quam, cupiditate. CONCITAT,} ne langueat, neumquam consistat, sed usque eo moneatur, donec eam gloriam, cui nulla dies finem afferat, assequatur. NON *cum uitae tempore dimetiendam commemorationem nominis nostri*,} non ita uiuendum, ut, quibus uita finibus, ijsdem nostri nominis fama terminetur. TAM *parui animi*} qui tam exiguo uitae curriculo, tamq. breui contentus esse uelit. CVM *usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus*,} sic Cato apud Ciceronem de se ipso loquitur. An censes, me tantos labores diuturnos nocturnosq. domi, militiaeq. suscepturum fuisse, si ijsdem finibus gloriam meam, quibus uitam, essem

terminaturus? non ne melius multo fuisset otiosam aetatem. & quietam, sine ullo aut labore, aut contentione traducere? IMAGINES,} latius patet imago, quam statua: nam & picturam complectitur, & omnino quidquid rei uerae similitudinem repraesentat. eademq. simulacri significatio est. propterea dixit in ep. ad Lucceium, cum & de picta ab Apelle, & de ficta a Lysippo Alexandri magni effigie loqueretur: illi artifices, corporis simulacra ignotis nota faciebant: quae uel si nulla sint, nihilo sunt tamen obscuriores clari uiri. nec minus enim est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam, neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt. unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium, statuasq. superauit. Et pro Coelio: Aliquis mihi ab inferis excitandus est ex barbatis illis, non hac barbula qua ista delectatur, sed illa horrida, quam in statuis antiquis, & imaginibus uidemus. Quod autem de imagine, & simulacro, idem de effigie dictum intelligatur. his enim uocabulis eadem subiecta omnibus notio est. CONSILIORVM, *ac uirtutum nostrarum*} mentis consilia sunt, uirtutes in rebus exsistunt. EXPRESSAM, *& politam?*} Expressam ut nihil desit: Politam, in qua nihil oculos offendat. EGO *uero*} ne uitium in eo, quod laudat, esse uideatur, exemplum sumit a se ipso, & flagrare se profitetur laudis amore sempiternae. QVAE *gerebam*,} in consulatu. SPARGERE *me, ac disseminare*} mirus est in oratione superlatis uerbis exornanda. proxime dixit, Expressam, & politam: infra, Cogitatione quadam, speque: hic, spargere, ac disseminare. spargitur enim semen, terraq. excipitur, ut eius complexu, & calore fructum ferat. VT *sapientissimi homines putauerunt*,} Pythagoras, Socrates, Academia tota. AD *aliquam animi mei partem pertinebunt*:} ut ea sentiat animus meus ex aliqua parte. sunt enim animi partes multae: quarum aliae alia, cum a corpore discesserint, in illa aeternitate contemplantur: aliqua tamen pars ad haec mortalia respicit, & ea sentit, quae pro salute patriae gessimus. Praeclara sententia, & Masacianorum librorum, quibus utor, & Vaticanorum omnium testimonio comprobata. unus tamen, isq. satis antiquus, Fuluij Vrsini, uocem, Animi, non habet. quod prorsus non improbo. nam, Ad aliquam mei partem, ualet, ad meum sensum. pars enim hominis aliqua sensus est, & iam dixerat, siue a meo sensu post mortem absutura sunt. COGITATIONE *quadam, speq. delector*,} dum & cogito, & spero futurum, ut ea post obitum quoque sentiam.

O R A T I O

*Q*VARE *conseruate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum studijs uidetis comprobari, tum dignitate, tum etiam uenustate; ingenio autem tanto, quantum id conuenit existimari, quod summorum hominum ingenijs expetitum esse uidetis; caussa uero eiusmodi, quae beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quae cum ita sint; petimus a uobis, iudices si qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commendatio debet esse, ut eum, qui uos, qui uestros imperatores, qui populi R. res gestas semper ornauit, qui etiam his recentibus nostris, uestrisq. domesticis periculis aeternum se testimonium laudum daturum esse profitetur, quiq. est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti, et que dicti, sic in uestram accipiatis fidem, ut humanitate uestra leuatus potius, quam acerbitate uiolatus esse uideatur. Quae de caussa pro mea consuetudine breuiter, simpliciterq. dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus: quae non fori, neque iudiciali consuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea, iudices, a uobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe scio.*

E X P L A N A T I O

QVARE *conseruate, iudices, hominem pudore eo*,} quae sunt, perorata iam caussa, una pro reo, altera pro se ipso, digresiones: pro reo, Conseruate, iudices, hominem pudore eo: & quae sequuntur: pro se ipso, Quae non fori, nec iudiciali consuetudine, & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea, iudices, a uobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe scio. Quod ad priorem attinet, interdum uenit in mentem suspicari de ordine praepostero. primum enim petitur a iudicibus, ut Archiam conseruent, deinde, ut in fidem accipiant: cum in fidem prius accipi, quam conseruari, debeat. Accedit ea ratio, quod, cum extra caussam Cicero euagatus, artis poeticae studium summis laudibus extulerit; non uidentur post ea, quae proxime commemorauit, haec satis apposite subijci, de pudore Archiae, de ingenio, de caussa; sed illa potius, quae commendationem habent a caussa disiunctam, ductam ab Archiae meritis, & genere studiorum: a meritis in eo, Qui uos, qui uestros imperatores, qui populi R. res gestas semper ornauit: a genere studiorum, cum subiungitur, Quiq. est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti, atque dicti. Quae si lector attendat; non dubito, quin haec ei conclusio potius arrideat: Quare conseruate, iudices, hominem: quam illa: Quae cum ita sint; petimus a uobis, iudices. TVM *dignitate, tum etiam uenustate*;} Nec Masaciorum libri, quibus utor, nec alij habent, studijs: & sane non requiritur a sententia. remanet scrupulus in uerbo, Venustate: quod iam antea mendosum esse existimaui, idemq. nunc existimo. nam etsi possit aliquis, tuendae librorum antiquorum auctoritati plus aequo deditus, ita dicere, in amicorum dignitate uiros, in uenustate adolescentes indicari; mihi tamen haec opinio ponderis habere parum, minimeq. cum M. Antonij Mureti, praestantis ingenio uiri, coniectura uidetur esse conferenda. is unius litterae mutatione, pro, Venustate, reponit, Vetustate,

sententia

ſententia comprobante. floruiſſe enim Archiam iam inde ab adoleſcentia clarorum uirorum amicitijs, quorum adhuc uiuebant multi, & aderant aduocati, ipſa docet oratio. BENEFICIO *legis*,} a Siluano, & Carbone latae. MVNICIPII,} Heracleae, quam ſupra quoque municipium uocauit. TESTIMONIO. *Luculli*,} ſupra: Adeſt L. Lucullus; qui ſe non opinari, ſed ſcire, non audiuiſſe, ſed uidiſſe, non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. TABVLIS} in quas referebantur eorum nomina, qui, ciuitatis adipiſcendae gratia, apud praetorem ex lege profitebantur. METELLI} Q. Metelli praetoris, apud quem profeſſus eſt Archias. SI *qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commendatio debet eſſe*,} particula, Si, quae dubitandi uim habet, hic affirmat: eſt enim ſenſus: Quandoquidem Archias, is, qui uos, qui ueſtros imperatores, qui populi R. res geſtas ſemper ornauit, ob tanta negotia dignus eſt, quem uobis non homines modo, uerum etiam dij commendent; petimus a uobis, ut eum ſic in ueſtram accipiatis fidem, ut humanitate ueſtra leuatus potius, quam acerbitate uiolatus eſſe uideatur. Tale illud pro Rabirio perduellionis reo. Si eſt boni conſulis, cum cuncta auxilia reip. labefactari, conuelliq. uideat, ferre opem patriae, ſuccurrere ſaluti, fortuniſq. communibus, implorare ciuium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum, & fortium ciuium. &c. In Catilinam orat. 1. Si poſt hominum memoriam contigit nemini, uocis exſpectas contumeliam, cum ſis grauiſsimo iudicio taciturnitatis oppreſſus? HVMANA: cum ingenium Archiae ornamentum hominibus afferat, tradendis immortalitati rebus eorum memoria dignis: quod ſubiungitur: Qui uos, qui ueſtros imperatores, qui populi R. res geſtas ſemper ornauit. DIVINA: hoc ſupra explanauit his uerbis: Suo iure noſter ille Ennius ſanctos appellat poetas; quod quaſi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis eſſe uideantur. Et hic ſubiungit: Qui eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti, atque dicti. IN *tantis negotijs*} meritis ipſius Archiae: non quia proprie negotia ſint merita: ſed ea, quae Archias uerſibus perſecutus erat, tum negotia fuerant maxima, quia non facile quiuis eadem praeſtare potuiſſet; tum etiam merita, quod ad populi R. gloriam pertinerent. Negotijs igitur dixit potius, quam rebus; quia maius quiddam in negotio, quam in re. DOMESTICIS *periculis*} ob coniurationem Catilinae. VIOLATVS} is, qui ſanctus eſt. ſimiliter ſupra: Sit igitur, iudices, ſanctum apud uos, humaniſsimos homines, hoc poetae nomen, quod nulla umquam barbaria uiolauit. BREVITER, *ſimpliciterq.*} ne uobis aut oratione ſuperuacanea, aut artificio moleſtus eſſem. NON *fori, neque iudiciali conſuetudine*.} de quo ueniam in exordio petijt his uerbis. Ne cui ueſtrum mirum eſſe uideatur, me in quaeſtione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem populi R. lectiſsimum uirum; & apud ſeueriſsimos iudices, tanto conuentu hominum, ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a conſuetudine iudiciorum, uerum etiam a forenſi ſermone abhorreat: quaeſo a uobis, ut in hac cauſſa mihi detis hanc ueniam. &c. COMMVNITER} de ipſo poeticae ſtudio. AB *eo, qui iudicium exercet*,} a praetore. CERTE *ſcio*.} propterea quod ſtudijs potiſsimum delectetur humanitatis, ijs, quibus excellit Archias.

IN . ORATIONEM . CICERONIS
POST.REDITVM.AD.QVIRITES
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

POST *exſulium ſedecim menſium, P. Lentulo, Q. Metello coſ. reſtitutus, gratum ſe, officijq. memorem, ut antea ſenatui, ſic nunc populo Romano oſtendit. Atque in huius quidem, quae, ad Quirites, inſcribitur, orationis parte prima, beneficij magnitudinem, & reditus honorem commemorat; cum haec ſimul omnia recuperauerit, primum liberos, patrem, rem familiarem, amicitias, conſuetudines, uicinitates, clientelas; deinde honorem, dignitatem, locum, ordinem. poſtremo, patriam ipſam, qua nihil carius, nihil iucundius. In ſecunda parte non modo ademptam ſibi calamitatem, ſed auctam etiam dignitatem oſtendit: neminem enim tam honorifice, non P. Popillium, non Q. Metellum Numidicum, non C. Marium, eſſe reſtitutum: cum illi, ſupplicante propinquorum multitudine, rogationibus tantum tribunicijs, nulla ſenatus auctoritate, nullis Italiae precibus, redierint; ipſe autem, nemine praeter fratrem ſupplicante, & S. C. & lege, ſumma Italiae conſenſione, incredibili bonorum omnium ſtudio, agente P. Lentulo, deprecante Cn. Pompeio, ſit in patriam reuocatus. Poſtremo ſummam, & perpetuam erga populum Romanum pietatem, &, quaecumque praeſtare officia poſſit, pro gratia referenda pollicetur.*

M. TVLLII

M. TVLLII. CICERONIS
POST. REDITVM. AD. QVIRITES
ORATIO. XXVII

QVOD *precatus a Ioue optimo maximo, ceterisq. dijs immortalibus sum, Quirites, eo tempore, cum me fortunasq. meas pro uestra incolumitate, otio, concordiaq. deuoui, ut, si meas rationes umquam uestrae saluti anteposuissem, sempiternam poenam sustinerem mea uoluntate susceptam; sin & ea, quae ante gesseram, conseruandae ciuitatis caussa gessissem, & illam miseram profectionem uestrae salutis gratia suscepissem, ut, quod odium scelerati homines, & audaces in remp. & in omnes bonos cōceptum iam diu cōtinerent, id in me unum potius, quam in optimum quemque, & in uniuersam remp. defigerent; hoc si animo in uos, liberosq. uestros fuissem, ut aliquando uos, patres conscriptos, Italiamq. uniuersam memoria mei, misericordia, desideriumq. teneret: eius deuotionis me esse conuictum iudicio deorum immortalium, testimonio senatus, consensu Italiae, confessione inimicorum, beneficio diuino immortaliq. uestro, maxime laetor, Quirites. & si homini nihil est magis optandum, quam prospera, aequabilis, perpetuaq. fortuna, secundo uitae, sine ulla offensione, cursu: tamen, si mihi tranquilla, & placata omnia fuissent, incredibili quadam, & paene diuina, qua nunc uestro beneficio fruor, laetitiae uoluptate caruissem. Quid dulcius hominum generi a natura datum est, quam sui cuique liberi? mihi uero, & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, uita sunt mea cariores. tamen non tanta uoluptate erant suscepti, quanta nunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit umquam iucundius, quam mihi meus frater. non tam id sentiebam, cum fruebar, quam tunc, cum carebam, & postea quam uos me illi, & mihi eum reddidistis. Res familiaris sua quemque delectat. reliquae meae fortunae recuperatae plus mihi nunc uoluptatis afferunt, quam tunc incolumi afferebant. Amicitiae, consuetudines, uicinitates, clientelae, ludi denique, & dies festi quid haberent uoluptatis, carendo magis intellexi, quam fruendo. Iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia uestra, quamquam mihi semper clarissima uisa sunt, tamen ea nunc renouata illustriora uidentur, quam si obscurata non essent. Ipsa autem patria, dij immortales, dici uix potest, quid caritatis, quid uoluptatis habet? Quae species Italiae? quae celebritas oppidorum? quae forma regionum? qui agri? quae fruges? quae pulchritudo urbis? quae humanitas ciuium? quae reip. dignitas? quae uestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut nemo magis. sed, tamquam bona ualetudo iucundior est eis, qui e graui morbo recreati sunt, quam qui numquam aegro corpore fuerunt: sic ea omnia desiderata magis, quam assidue percepta, delectāt.*

EXPLANATIO

DEVOVI,} deuouet se, qui, ut alterum seruet, sponte calamitatem, uel periculum subijt: ut Decij, ne periret exercitus, ipsi se deuouerunt. Sic Cicero, ne caedes bonorum fieret, armis dimicare cum tribuno pl. Clodio, & cum consulibus noluit, sed pro communi salute se deuouit, & in exsulium abijt. QVAE *ante gesseram*,} cum nefariam Catilinae coniurationem consul patefecit, protulit, exstinxit. EIVS *deuotionis me esse conuictum*} in deuotione uotum inest, ut ij seruentur, quorum caussa se aliquis deuouet. ita uidetur dicere; Eius deuotionis me compotem esse factum; idest, quem illa deuotione fructum petiui, eum tulisse me. LAETITIAE *uoluptate*} uoluptate, quae oritur ex laetitia. RELIQVAE *meae fortunae*} praeter liberos, & fratrem, reliquae fortunae. LVDI *denique*,}. quos etiam principes uiri spectare consueuerant. Sed hoc dicit fortasse temporis caussa. nā quos alij dies ludis dabant, ipse uel in scribendis orationibus, uel in studijs consumebat. unde in illa pro Plancio: Quas tu commemoras, Cassi, legere te solere orationes, cum otiosus sis, has ego scripsi ludis, & ferijs, ne omnino umquam essem otiosus. Et pro Archia; Quis mihi iure succenseat, si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ab festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipsam requiem animi, & corporis conceditur temporis, tantum mihi egomet ad haec studia recolenda sumpsero? Aut haec ipsa quoque tempori tributa sunt. LOCVS,} existimatio. ad Terentiam: Videte, quid aliae faciant isto loco feminae. CARITATIS,} quae caritas est, quae non illi debeatur? Off. lib. I. omnes caritates patria uincit.

ORATIO

QVORSVM *igitur haec disputo? quorsum? ut intelligere possitis, neminem umquam tanta eloquentia fuisse, neque tam diuino atque incredibili genere dicendi, qui uestrorum magnitudinem multitudinemq. beneficiorum, quae in me, fratremq. meum, liberosq. nostros contulistis, non modo augere, aut ornare*

oratione,

oratione, sed enumerare, aut consequi possit. A parentibus, id quod necesse erat, paruus sum procreatus; a uobis natus sum consularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset, dederunt; uos spectatum, & incredibili pietate cognitum, reddidistis. remp. illis accepi temporibus eam, quae paene amissa est; a uobis eam recuperaui, quam aliquando omnes unius opera seruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidistis. multa praeterea a dijs immortalibus optata consecuti sumus; nisi uestra uoluntas fuisset, omnibus diuinis muneribus caruissemus. uestros denique honores, quos eramus gradatim singulos assecuti, nunc a uobis uniuersos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum nobismetipsis, tantum hoc tempore, uniuerso cuncta populo R. debeamus. nam cum in ipso beneficio uestro tanta magnitudo est, ut eam complecti oratione non possim: tum in studijs uestris tanta animorum declarata est uoluntas, ut non solum calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatem auxisse uideamini. non enim pro meo reditu, ut pro P. Popilij, nobilissimi hominis, adolescentes filij, & multi praeterea cognati, atque affines, deprecati sunt; non, ut pro Q. Metello, clarissimo uiro, iam spectata aetate filius; non L. Dalmaticus consularis, summa auctoritate uir; non Q. Metellus censorius, non eorum liberi; non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat; non sororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli, aut Metellorum liberi pro Q. Metelli reditu uobis, ac patribus uestris supplicauerunt. quod si ipsius summa dignitas, maximaeq. res gestae non satis ualerent: tamen filij pietas, propinquorum preces, adolescentium squalor, maiorum natu lacrumae populum R. mouere potuerunt. nam C. Marij, qui post illos ueteres clarissimos consulares, uestra patrumq. memoria, tertius ante me consularis subijt indignissimam fortunam praestantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio. non enim ille deprecatione rediјt, sed in dissensu ciuium, exercitu se armisq. reuocauit. Me autem, nudum a propinquis, nulla rogatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Pisonis, generi mei, diuina quaedam & inaudita auctoritas, atque uirtus, fratrisq. mei miserrimi, atque optimi quotidianae lacrumae, sordesq. lugubres a uobis deprecatae sunt. frater erat unus, qui suo squalore uestros oculos inflecteret; qui suo fletu desiderium mei, memoriamq. renouaret, qui statuerat, Quirites, si uos me sibi non reddidissetis, eandem subire fortunam; & tanto in me amore exstitit, ut negaret fas esse non modo domicilio, sed ne sepulcro quidem se a me esse seiunctum. pro me praesente senatus, hominumq. praeterea uiginti millia uestem mutauerunt: pro eodem me absente unius squalorem, sordesq. uidistis. unus hic, qui domi, qui in foro posset esse, mihi pietate filius inuentus est, beneficio parens, amore, idem qui semper fuit, frater. nam coniugis miserae squalor, & luctus, atque optimae filiae maeror assiduus, filijq. parui desiderium mei, lacrumaeq. pueriles aut itineribus necessarijs, aut magna parte tectis, ac tenebris continebantur.

EXPLANATIO

ILLIS *accepi temporibus,*} belli enim socialis initio sumpsit uirilem togam: nec multo post secutum est Marianum ciuile bellum: & in utroque resp. bello uersata est in summo discrimine. ideo subiungit, Quae paene amissa est. VNIVS *opera*} de se ipso loquitur, propter exstinctam consilio ac uirtute sua coniurationem. P. POPILLII,} quem C. Gracchus tribunus pl. expulit. post red. in sen. Q. METELLO,} Numidico. FILIVS;} *Pius postea dictus.* NON *Q. Metellus censorius,*} legendum, C. non Q. ut ex fastis, & in orat. post red. in sen. est autem C. Metellus Caprarius, qui cum Numidico censor fuit. NON *sororum filij, Luculli. Seruilij, Scipiones:*} Sororum Metellorum. nam L. Lucullus Q. Metelli Numidici sorore natus est, auctore Plutarcho: P. Seruilius Isauricus Q. Metelli Macedonici filia, sorore Metellorum quattuor, filiorum Macedonici. quod his uerbis ostendit Cicero in ea pro Domo: C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex senatu censor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili & proaui tui P. Scipio, consecrauit. Et in Verrem lib. III. P. Seruilius, quinquennium exercitui cum praeesset, & ista ratione innumerabilem pecuniam facere posset, non statuit sibi quidquam licere, quod non patrem suum, non auum Q. Metellum facere uidisset. P. autem Scipio, Macedonici nepos, eius pater Scipionis fuit, qui cum genero suo Cn. Pompeio consulatum gessit: cuius proauum Macedonicum in orat. pro Domo Cicero uocat. RES *gestae*} Numidico bello. ILLOS *ueteres*} Popillium, & Metellum iam nominatos. idem post red. in sen. SVBIIT *indignissimam fortunam*} inimicorum arma fugiens nullo comite. PRAESTANTISSIMA *sua gloria,*} quia uirtutem animi numquam perdidit. infra. IN. DISSENSV *ciuium,*} pro in dissensione: ut consensus, & consensio: assensus, & assensio. EXERCITV *se, armisq. reuocauit.*} iratus senatui, quem paene cunctum deleuit. QVI *domi, qui in foro posset esse,*} nam uxor, filia, & filius paruus in foro esse non poterant, nec a uobis meam salutem deprecari. ITINERIBVS *necessarijs,*} cum ad amicorum domos irent.

ORATIO

QVARE hoc maius est uestrum in nos promeritum, quod non multitudini propinquorum, sed nobismet ipsis nos reddidistis. sed, quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandum calamitatem meam non assuerunt: sic, illud quod mea uirtus praestare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq. ad me restituendum ita multi fuerunt, ut longe superiores omnes hac dignitate, copiaq. superarem. Numquam de P. Popillio, clarissimo, atque fortissimo uiro; numquam de Q. Metello, nobilissimo & constantissimo

tissimo ciue; numquam de C. Mario, custode ciuitatis, atque imperij nostri, in senatu mentio facta est. tribunicijs superiores illi rogationibus, nulla auctoritate senatus, sunt restituti: Marius uero non modo non a senatu, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marij, sed exercitus, atque arma naluerunt. at de me, ut ualeret, semper senatus flagitauit; ut aliquando perficeretur, cum primum licuit, frequentia, atque auctoritate perfecit. Nullus in eorum reditum motus municipiorum, & coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta reuocauit. illi, inimicis interfectis, magna ciuium caede facta, reducti sunt: ego ijs, a quibus eiectus sum, prouincias obtinentibus, inimico autem, optimo uiro, & mitissimo, altero consule referente, reductus sum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem uocem suam communibus hostibus praebuisset, spiritu dumtaxat uiueret, re quidem infra omnes mortuos amandatus esset. Numquam de Popillio L. Opimius, fortissimus consul, numquam de Q. Metello, non modo C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius, homo eloquentissimus, cum A. Albino collega senatum, aut populum est cohortatus. at pro me superiores consules semper, ut referrent, efflagitati sunt: sed ueriti sunt, ne gratiae caussa facere uiderentur, quod alter mihi affinis erat, alterius caussam capitis receperam: qui prouinciarum foedere irretiti, totum illum annum, querellas senatus, luctum bonorum, Italiae gemitum pertulerunt. Kalendis uero Ian. postea quam orba resp. consulis fidem, tamquam legitimi tutoris, implorauit, P. Lentulus consul, parens, deus, salus nostrae uitae, fortunae, memoriae, nominis, simul ac de sollemni religione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quam de me, agendum iudicauit. atque eo die confecta res esset, nisi is tribunus pl. quem ego maximis beneficijs quaestorem consul ornaueram, cum et cunctus ordo, & multi eum summi uiri orarent, & Cn. Oppius socer, optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctem sibi ad deliberandum postulasset. quae deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, sed, ut patefactum est, in augenda mercede consumpta est. postea res acta est in senatu alia nulla; &, cum uarijs rationibus impediretur, uoluntate tamen perfecta senatus, caussa ad uos mense Ian. deferebatur. hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos. ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conscribi, centuriatiq. uidissem; cum intelligerem ueteres ad spem caedis Catilinae copias esse reuocatas; cum uiderem ex ea parte homines, cuius partis nos uel principes numerabamur, partim quod mihi inuiderent, partim quod sibi timerent, aut proditores esse aut desertores salutis meae; cum duo consules, empti pactione prouinciarum, auctores se inimicis reip. tradidissent; cum egestatem, auaritiam, libidines suas uiderent expleri non posse, nisi me constrictum domesticis hostibus dedidissent; cum senatus, equitesq. R. flere pro me, ac mutata ueste nobis supplicare, edictis atque imperijs uetarentur; cum omnium prouinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus foedera, reconciliationes gratiarum sanguine meo sancirentur; cum omnes boni non recusarent, quin uel pro me, uel mecum perirent: armis decertare pro mea salute nolui; quod & uincere, & uinci luctuosum reip. fore putaui: at inimici mei, mense Ian. cum de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis flumine sanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. itaque, cum ego abfui, eam remp. habuistis, ut aeque me, atque illam restituendam putaretis. ego autem, in qua ciuitate nihil ualeret senatus, omnis esset impunitas, nulla iudicia, uis & ferrum in foro uersarentur; cum priuati se parietum praesidio, non legum, tuerentur; tribuni pl. uobis inspectantibus uulnerarentur; ad magistratuum domos cum ferro & facibus iretur; consulis fasces frangerentur; deorum immortalium templa incenderentur; remp. nullam esse putaui: itaque neque, rep. exterminata, mihi locum in hac urbe esse duxi, nec, si illa restitueretur, dubitaui, quin me secum ipsa reduceret.

EXPLANATIO

NON modo non a senatu, sed etiam oppresso senatu est restitutus:} Post red. in sen. Non modò à senatu non est restitutus, sed reditu suo senatum cunctum paene deleuit. SEMPER *senatus flagitauit*;} etiam Pisone & Gab. cos. CVM *primum licuit*,} Lentulo, & Metello cos. IIS, *a quibus eiectus sum*,} Pisone, & Gabinio cos. INIMICO *autem*,} Q. Metello consule; qui tribunus pl. Ciceronem abeuntem consulatu concionis habendae potestate priuauerat. OPTIMO *uiro, & mitissimo*,} uerbis utitur lenientibus id, quod dixerat, Inimico autem. & ob eandem caussam de eodem in oratione pro Sextio dixit, Quae moderatio de me. CVM *is inimicus*} adduci non possum, ut hunc esse credam P. Clodium: primum, quia, post mentionem consulum, non de priuato homine. sed de magistratu loquitur: Clodius autem magistratum nullum gerebat hoc anno: deinde, quia, quod sequitur Qui ad meam perniciem uocem suam communibus hostibus praebuisset; ad eum pertinere non potest. qui sunt enim hi Ciceronis, & Clodij communes hostes? contra potius, qui hostis Clodij, Ciceronis amicus; & qui hostis Ciceronis, amicus Clodij. itaque significari crediderim Atilium illum qui Kalendis Ian. Lentulo consule de reditu Ciceronis referente, rem distulit. de quo sic infra. Kalendis uero Ian. postea quam orba resp. consulis fidem tamquam legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus consul, parens, deus, salus nostrae uitae, fortunae, memoriae, nominis, simul ac de sollemni religione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quam de me, agendum iudicauit. atque eo die confecta res esset, nisi is tribunus pl. quem ego maximis beneficijs quaestorem consul ornaueram, cum & cunctus ordo, & multi eum summi uiri orarent, & Cn. Oppius socer. optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctem sibi ad deliberandum postulasset. quae deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, sed, ut patefactū est, in augenda mercede consumpta est. Et pro Sextio: Cum omnes certatim, aliusq. alio grauius, atque ornatius, de mea salute dixisset; fieretq. sine ulla uarietate discessio: surrexit, ut scitis, Atilius hic Gauianus: nec ausus est, cum esset emptus, intercedere: noctem sibi ad deliberandam postulauit: clamor, senatus, querelae, preces, socer ad pedes abiectus. ille se affirmare

firmare postero die moram nullam esse facturum. creditum est: discessum est. illi interea deliberatori merces, longa interposita nocte, duplicata est. VOCEM *suam* } cum in senatu, referente Lentulo consule, Kalendis Ian. intercessit. uox autem intercedentis haec est, Veto. COMMVNIBVS *hostibus* } P. Clodio, eiusq. amicis. L. OPIMIVS, } quo consule & C. Gracchus, qui Popillium eiecerat, occisus, & Popillius restitutus est. QVI *secutus est*, } qui consul post Marium fuit. SVPERIORES *consules* } Piso & Gabinius. NE. GRATIAE *caussa* } ironia. non enim id ueriti sunt, sed, pactione prouinciarum irretiti, quae mei funeris merces fuit, numquam referre uoluerunt. QVOD *alter mihi affinis erat*, } Piso, quia Ciceronis filia, C. Pisonis uxor erat. PERTVLERVNT. } quia, cum queri senatum, lugere bonos, Italiam gemere uiderent, de me tamen referre noluerunt. IS. TRIBVNVS *pl.* } Atilius ille, de quo paullo ante locuti sumus. VT. PATEFACTVM *est*, } quia postero die intercessit: cum se moram nullam esse facturum dixisset. CVM *uarijs rationibus impediretur*, } pro Sextio: Cum omni mora, ludificatione, calumnia, senatus auctoritas impediretur. AD. VOS } per Q. Fabricium tribunum pl. CVM *homines in tribunali Aurelio palam conscribi, centuriariq. uidissem* } quo anno sum eiectus. hoc est, quod ait in ea Post red. in sen. Seruos simulatione collegiorum nominatim esse conscriptos, copias omnes Catilinae paene ijsdem ducibus ad spem caedis & incendiorum esse reuocatus. Et pro Domo: Cum in tribunali Aurelio conscribebas palam non modo liberos, sed etiam seruos. Idem pro Sextio, & in Pisonem. EX. EA *parte homines*, } ex parte optimatum. PRODITORES } quod mihi inuiderent. DESERTORES *salutis meae*; } quod sibi timerent. EGESTATEM, } de Gabinio dicit: cuius egestatem in orat. pro Sextio, & in Pisonem memorat. AVARITIAM, } in Pisonem confertur. LIBIDINES *suas* } in utrumque consulem. IMPERIIS } grauius, quam, edictis. FLVMINE *sanguinis* } VIII. Kal. Febr. cum Q. Fabricius templo occupato, legem ferre uellet. uide pro Sextio. in ea uero Post red. in sen. Ego, inquit, meam salutem deserui, ne propter me ciuium uulneribus resp. cruentaretur: illi meum reditum non populi Romani suffragijs, sed flumine sanguinis intercludendũ putauerunt. PRIVATI } Cn. Pompeius, metu insidiarum Clodij tribuni pl. TRIBVNI *pl.* } P. Sextius: ut in oratione pro ipso. CONSVLIS *fasces* } Q. Metelli: ut in ea Post red. in sen. DEORVM *immortalium* } Nympharum: ut in ea pro Milone, in Paradoxis, Post red. in sen.

ORATIO

AN ego, cum mihi esset exploratissimum, P. Lentulum proximo anno consulem futurum, qui, illis ipsis reip. periculosissimis temporibus, aedilis curulis, me consule, omnium meorum consiliorum particeps, periculorumq. socius fuisset; dubitarem, quin is me, confectum consularibus uulneribus, consulari medicina ad salutem reduceret? hoc duce, collega autem eius, clementissimo, atque optimo uiro, primo non aduersante, post etiam adiuuante, reliqui magistratus paene omnes fuerunt defensores salutis meae: ex quibus excellenti animo, uirtute, auctoritate, praesidio T. Annius, & P. Sextius, praestanti in me beneuolentia, & diuino studio exstiterunt. eodemq. P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentissimus senatus, uno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam quibus potuit uerbis amplissimis ornauit, salutem uobis, municipijs, colonijsq. omnibus commendauit. ita me nudum a propinquis, nulla cognatione munitum consules, praetores, tribuni pl. senatus, Italia cuncta semper a uobis deprecata est: denique omnes, qui uestris maximis beneficijs honoribusq. sunt ornati, producti ad uos ab eodem, non solum ad me conseruandum uos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatoresq. fuerunt. quorum princeps ad cohortandum uos, & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, uir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, uirtute, sapientia, ac gloria princeps: qui mihi unus uni priuato amico eadem omnia dedit, quae uniuersae reip. salutem, otium, dignitatem: cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum uos docuit, meis consilijs remp. esse seruatam; caussamq. meam cum communi salute coniunxit; hortatusq. est, ut auctoritatem senatus, statum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in perorando posuit, uos rogari a senatu, rogari ab equitibus R. rogari ab Italia cuncta: denique ipse ad extremum pro mea uos salute non rogauit solum, uerum etiam obsecrauit. huic ego homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem homini debere uix fas est. huius consilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatem uos secuti, in eo me loco, in quo uestris beneficijs fueram, ijsdem centurijs, quibus collocaratis, reposuistis. eodem tempore audistis eodem ex loco summos uiros, ornatissimos, atque amplissimos homines, principes ciuitatis, omnes consulares, omnes praetorios eadẽ dicere, ut omnium testimonio, per me unum remp. conseruatam esse, constaret. itaque, cum P. Seruilius, grauissimus uir, & ornatissimus ciuis, dixisset opera mea remp. incolumem magistratibus deinceps traditam; dixerunt in eandem sententiam ceteri. sed audistis eo tempore clarissimi uiri non solum auctoritatem, sed etiam testimonium, L. Gellij: qui, quia suam classem attentatam magno cum suo periculo paene sensit, dixit in concione uestra, si ego consul, cum fui, non fuissem, remp. funditus interituram fuisse.

EXPLANATIO

PAENE *omnes* } excepto uno praetore Appio, P. Clodij fratre; duobus tribunis pl. Sex. Atilio Serrano, Numerio Quinctio. in Pisonem, pro Milone. VNO *dissentiente*, } P. Clodio. Post red. in sen.

QVI *sunt, fuerunt, erunt,*} usitata sententia uel laudanti, uel uituperanti: ut in ep. ad D. Brutum: Dij isti Segulio malefaciant, homini nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt. IN *eo me loco,*} in ea dignitate: ut enim centuriatis comitijs consul factus sum, sic lege centuriatis comitijs lata restitutus. DEINCEPS} ijs, qui post meum consulatum magistratum gesserunt: cum resp. me consule grauiter periclitata esset. EO *tempore*} cum lata de meo reditu lex est. SVAM *classem*} cuius custos erat, dum ferrentur suffragia. Centuriatis autem comitijs classes, in quas Ser. Tullius rex populum descripserat, ad suffragia uocari solitas, ex Liuio, Dionysio, Cicerone cognoscitur. ATTENTATAM} a Clodianis corrumpere conantibus. MAGNO *cum suo periculo*} orta contentione ipso praesente. IN. CONCIONE *uestra,*} recte: sed omnes tamen libri ueteres, In concione uestrum. sunt qui, Vestra, deleant: ego libenter retineo: quia, cum ad Quirites uerba faciat, Vestra, locum habet.

ORATIO

EN ego tot testimonijs, Quirites, hac auctoritate senatus, tanta consensione Italiae, tanto studio bonorum omnium, agente P. Lentulo, consentientibus ceteris magistratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs denique immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reip. restitutus, tantum uobis, quantum facere possum, Quirites, pollicebor: primum, qua sanctissimi homines pietate erga deos immortales esse solent, eadem me erga populum R. semper fore, numenq. uestrum aeque mihi graue, & sanctum, ac deorum immortalium, in omni uita futurum: deinde, quoniam me in ciuitatem resp. ipsa reduxit, nullo me loco reip. defuturum. quodsi quis existimat, me aut uoluntate esse mutata, aut debilitata uirtute, aut animo fracto; uehementer errat. mihi quod potuit uis, & iniuria, & sceleratorum hominum furor detrahere, eripuit, abstulit, dissipauit; quod uiro forti adimi non potest, id manet, & permanebit. uidi ego fortissimum uirum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quasi aliqua fatali necessitate nõ solum cum ijs, qui haec delere uoluissent, sed etiam cum fortuna belligerandum fuit: cum tamen uidi, cum esset summa senectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, sed confirmato atque renouato. quem egomet dicere audiui, tum se fuisse miserum, cum careret patria, quam obsidione liberauisset; cum sua bona possideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adolescẽtem filium uideret eiusdem socium calamitatis; cum in paludibus demersus, concursu, ac misericordia Minturnensium corpus, ac uitam suam conseruasset; cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops, supplexq. uenisset: recuperata uero sua dignitate, se non commissurum, ut, cum ea, quae amiserat, sibi restituta essent, uirtutem animi non haberet, quam numquam perdidisset. sed hoc inter me, atque illum interest; quod ille, qua re plurimum potuit, ea ipsa re inimicos suos ultus est, armis; ego, qua consueui, utar pietate: quoniam illi arti in bello, ac seditione locus est; huic in pace, atque otio: quodq. ille animo irato nihil, nisi de inimicis ulciscendis, agebat; ego de ipsis inimicis tantum, quantum mihi resp. permittet, cogitabo.

EXPLANATIO

EN. EGO *tot testimonijs*} uidetur esse rectius, Ergo tot testimonijs. OBSIDIONE} barbararum gentium, Ambrorum, Teutonum, Cimbrorum, ad urbem irruentium.

ORATIO

DENIQVE, Quirites, quoniam me quattuor omnino genera hominum uiolarunt; unum eorum, qui odio reip. quod eam ipsis inuitis conseruaram, mihi inimicissimi fuerunt; alterum, qui per simulationem amicitiae nefarie prodiderunt; tertium, qui, cum, propter inertiam suam eadem assequi non possent, inuiderent laudi, & dignitati meae; quartum, qui, cum custodes reip. esse debuerunt, salutem meam, statum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod erat penes ipsos, uendiderunt: sic ulciscar genera singula, quemadmodum a quibusque sum prouocatus; malos ciues, remp. bene gerendo; perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cauendo; inuidos, uirtuti, & gloriae seruiendo; mercatores prouinciarum, reuocando domum, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. quamquam mihi maiori curae est, quemadmodum quidem uobis, qui de me estis optime meriti, gratiam referam, quam quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq. persequar. etenim ulciscendae iniuriae facilior ratio est, quam beneficij remunerandi: propterea quod, superiorem esse contra improbos, minus est negotij, quam bonis exaequari: tum etiam nec tam necessarium quidem est, male meritis, quam optime meritis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari potest, uel temporibus reip. communiq. utilitate deponi, uel difficultate ulciscendi teneri, uel uetustate sedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas est, neque id reip. repetere utcumque necesse est, neque est excusatio difficultatis, neque aequum est tempore, & die memoriam beneficij definire. postremo, qui in ulciscendo remissior fuit, mox aperte laudatur: at grauissime uituperatur, qui in tantis beneficijs, quanta uos in me contulistis, remunerandis est tardior; neque solum ingratus, quod ipsum graue est, uerum etiam impius appelletur, necesse est. atque in officio persoluendo dissimilis est ratio, & pecunia debita: propterea quod pecuniam, qui retinet, non dissoluit; qui reddidit, non habet gratiam, & qui retu-

lit, habet; &, qui habet, dissoluit. quaproter memoriam uestri beneficij colam beneuolentia sempiterna, non solum dum anima superabo mea, sed etiam cum mortuo monumenta uestri in me beneficij permanebunt. in referenda autem gratia hoc uobis repromitto, semperq. praestabo, mihi neque in consilijs de rep. capiundis diligentiam, neque in periculis a rep. propulsandis animum, neque in sententia simpliciter referenda fidem, neque in hominum uoluntatibus pro. rep. laedendis libertatem, nec in perferendo labore industriam, nec in uestris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. atque haec cura, Quirites, erit infixa animo meo sempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis, tum posteris uestris, cunctisq. gentibus dignissimus ea ciuitate uidear, quae suam dignitatem non posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragijs iudicauit.

EXPLANATIO

EIVS *imperij, quod erat penes ipsos,* } quis non uidet, consules Gabinium & Pisonem significari? de quibus etiam subiungit, Mercatores prouinciarum, reuocando domum, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. PRECIBVS } eorum, qui nos offenderunt. REPETERE } malim, Petere: ut sit: Petere, ne colas bene meritos. respondet autem ad illud, Temporibus reip. communiq. utilitate deponi. VERVM *etiam impius* } ut pius est, qui, cum acceperit maxima beneficia, gratiam refert: sic impius, qui non refert. nam qui, mediocribus acceptis beneficijs, gratiam nullam refert, is ingratus dicitur potius, quam impius. PECVNIAM *qui retinet, non dissoluit;* } eadem sententia, & ijsdem fere uerbis, in oratione pro Plancio. Dissimilis est debitio pecuniae, & gratiae. nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; &, qui habet, in eo ipso quod habet, refert. Et Off. lib. 2. Commode autem quicumque dixit; pecuniam qui habeat, non reddidisse, &, qui reddi…i, non habere; gratiam autem &, qui reddiderit, habere, &, qui habeat, reddidisse. REPROMITTO, } plus est, quam promitto: ualet enim, pro uestris in me meritis uicissim promitto. IN. SENTENTIA *simpliciter referenda* } quid est, referre simpliciter sententiam? non in senatu. nam id est, dicere sententiam: neque hoc populo, sed senatui, promittendum. aut igitur, Efferenda, legerem, idest pronuncianda, ad populum scilicet: ut sit, sententia, pro, animi sensu: aut interpretemur, sententiam, in senatu simpliciter & bona fide dictam, referre ad populum: ut sciret populus, quid actum esset in senatu. ANIMI *beneuolentiam* } ita dictum, ut animi uoluntas, ad Mescinium. CVNCTIS *suffragijs* } centuriatis comitijs, nemine dissentiente.

IN. ORATIONEM . CICERONIS
POST. REDITVM . IN . SENATV
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

MIRAM *in restituendo Cicerone uoluntatem & senatus, & populus Romanus ostendit. utrique gratias egit: & utraque exstat oratio. quamquam eam, quae, ad Quirites, inscripta est, suspicor interdum scriptam esse, non habitam. eius enim, si habita esset, ita uidetur mentionem facturus fuisse in ep.*1 *lib.*IV. *ad Att. ut mentionem fecit orationis in senatu habitae, his uerbis: Postridie in senatu, qui fuit dies non. Sept. senatui gratias egimus. In hac igitur, qua senatui gratias egit, commemorat, atque amplificat eius ordinis erga se merita: laudat consules P. Lentulum, & Q. Metellum: tribunos pl. octo, & in ijs praecipue Milonem, & Sextium: septem praetores, & Cn. Pompeium. Habita Lentulo, & Metello cos.*

M. TVLLII. CICERONIS
POST. REDITVM. IN. SENATV
ORATIO. XXIIX.

SI. P. C. pro nestris immortalibus in me, fratremq. meum, liberosq. nostros meritis parum uobis cumulate gratias egero, quaeso, obtestorque, ne meae naturae potius, quam magnitudini uestrorum beneficiorum id tribuendum putetis. quae enim tanta potest exsistere ubertas ingenij, quae tanta dicendi copia, quod tam diuinum, atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit uestra in nos uniuersa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando? qui mihi fratrem optatissimum, me fratri amantissimo, liberis nostris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui amplissimam remp. qui patriam, qua nihil potest esse iucundius, qui denique nosmet ipsos nobis reddidistis. quodsi parentes carissimos habere debemus, quod ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est; si deos immortales, quorum beneficio & haec tenuimus, & ceteris rebus aucti sumus; si populum R. cuius honoribus in amplissimo consilio, & in altissimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati sumus; si hunc ipsum ordinem, a quo saepe magnificentissimis decretis sumus honestati: immensum quiddam, & infinitum est, quod uobis debeamus; qui uestro singulari studio, atque consensu parentum, beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, uestra de me multa iudicia, nobis omnia uno tempore reddidistis; ut, cum multa uobis, magna populo R. innumerabilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus, quod haec antea singula per illos habuerimus, nunc uniuersa per uos recuperauerimus. Itaque, P. C. quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quandam per uos adepti uidemur. quod enim tempus erit umquam, quo uestrorum in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur? qui illo ipso tempore, cum ui, ferro, metu, minis obsessi teneremini, non multo post discessum meum uniuersi me reuocauistis, referente L. Ninnio, fortissimo, atque optimo uiro, quem habuit ille pestifer annus & maxime fidelem, & minime timidum, si dimicare placuisset, defensorem salutis meae. postea quam uobis potestas decernendi non est permissa per eius tribunum pl. qui cum per se remp. lacerare non posset, sub alieno scelere delenit: numquam de me siluistis, numquam meam salutem non ab ijs consulibus, qui uendiderant, flagitauistis. itaque uestro studio, atque auctoritate perfectum est, ut ille ipse annus, quem ego mihi, quam patriae, malueram esse fatalem, octo tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad uos saepenumero referrent. nam consules modesti, legumq. metuentes, impediebantur lege, non ea, quae de me, sed ea, quae de ipsis lata erat, cum meus inimicus promulgauit, ut, si reuixissent ij, qui haec paene deleuerunt, tum ego redirem. quo facto utrumque confessus est, & se illorum uitam desiderare, & magno in periculo remp. futuram, si aut hostes, atque interfectores reip. reuixissent, aut ego non reuertissem. itaque illo ipso anno, cum ego cessissem; principes autem ciuitatis, non legum praesidio, sed parietum, uitam suam tuerentur; resp. sine consulibus esset; neque solum parentibus perpetuis, uerum etiam tutoribus annuis esset orbata; sententias dicere prohiberemini; caput meae proscriptionis recitaretur: numquam dubitastis meam salutem cum communi salute coniungere. postea uero quam, singulari, & praestantissima uirtute P. Lentuli consulis ex superioris anni caligine, & tenebris lucem in rep. Kalendis Ian. respicere coepistis; cum Q. Metelli, nobilissimi hominis, atque optimi uiri, summa dignitas, cum praetorum, tribunorum pl. paene omnium uirtus, & fides reip. subuenisset; cum uirtute, gloria, rebus gestis, Cn. Pompeius, omnium gentium, omnium saeculorum, omnis memoriae facile princeps, tuto se in senatum uenire arbitraretur: tantus uester consensus de salute mea fuit, ut, licet corpus abesset meum, dignitas iam in patriam reuertisset. quo quidem mense, quid inter me & meos inimicos interesset, existimare potuistis. ego meam salutem deserui, ne propter me ciuium uulneribus resp. cruentaretur: illi meum reditum non populi R. suffragijs, sed flumine sanguinis intercludendum putauerunt. itaque postea nihil uos ciuibus, nihil socijs, nihil regibus respondistis: nihil iudices sententijs, nihil populus suffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore cum is excessisset, qui caedi, & flammae uobis auctoribus restiterat, cum ferro, & facibus homines tota urbe uolitantes, magistratuum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, summi uiri, & clarissimi consulis fasces fractos, fortissimi, atque optimi uiri tribuni pl. sanctissimum corpus non solum tactum, ac uiolatum manu, sed uulneratum ferro, confectumq. uidistis. qua strage non nulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione reip. paullulum a mea caussa recesserunt: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec uis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minae, nec tela, nec faces a uestra auctoritate, a populi R. dignitate, a mea salute depellerent.

EXPLA-

EXPLANATIO

NE MEAE *naturae potius*,} deprecatur naturae culpam: ne quis eum noluisse putet, quod praestare non potuerit. *Haec tenuimus*,} quae sunt a parentibus tradita. CVIVS *honoribus*} populi Romani suffragijs mandabantur honores ij, quibus in curiam aditus patebat. IN *amplissimo consilio, & in altissimo dignitatis gradu, atque in hac omnium terrarum arce*.} officium senatoris ab amplitudine rerum, de quibus deliberat; honorem ex eo, quia nulla dignitas in ciuitate praestantior; curiam ipsam ab omnium gentium perfugio describit. QVOD *haec antea*} nisi deleatur, Quod, implicabitur sententia. delere autem cur dubitem, cum antiquus liber optimi doctissimiq. uiri Latini Latinij, coniecturam meam confirmet? PER *illos*} per populum Romanum, per parentes, per deos immortales. REFERENTE} Kal. Ian. ut docet oratio pro Sextio. NINNIO,} Quadrato, tribuno pl. ex Dione. ET. MAXIME *fidelem, & minime timidum, si dimicare placuisset, defensorem salutis meae*.} eundem laudat his uerbis in ea pro Sextio: Cuius in mea caussa numquam fides, uirtusq. contremuit. SI. DIMICARE *placuisset*,} non placuit Ciceroni: ne suos ciues, olim a se seruatos, & se seruare cupientes, seruis armatis obijceret. PER *eum tribunum pl.*} Aelium Ligurem, quia intercessit. pro Sextio: Intercessit Ligus iste, nescio qui, additamentum inimicorum meorum. PER *se*} homo ignobilis, nullis opibus. SVB *alieno scelere*} P. Clodij, quem secutus est in delenda rep. AB *ijs consulibus*,} Pisone & Gabinio. VENDIDERANT,} Clodio, pactione prouinciarum, quae sceleris merces fuit. MALVERAM} quia cedere malui, quam, dimicatione suscepta, patriam in discrimen adducere. OCTO *tribunos*} nam duo reliqui, Sex. Atilius Serranus, Num. Quinctius Gracchus, promulgare noluerunt. PROMVLGAVIT,} non dixit, tulit, sed promulgauit: ne legem Clodiam agnoscere uideatur, quam saepe legem esse negat. SI *reuixissent ij*,} socij Catilinae. VTRVMQVE *confessus est*,} quorum in altero suam improbitatem significat, quia uitam illorum desiderat: in altero periculum reip. ex illorum uita, salutem ex meo reditu demonstrat. MAGNO *in periculo remp. futuram*,} nam si hostes, atque interfectores reip. reuiuiscunt, qui potest non in magno resp. periculo uersari? AVT *ego non reuertissem*.} ipsis reuiuiscentibus: ut remp. iterum contra perditos eorum conatus mea uigilantia tueri, & seruare possem. Non grauabor idem aperire pluribus uerbis adolescentulorum gratia. Cum promulgasset Clodius tribunus pl. ut si reuixissent ij, quos coniurationis crimine conuictos capitali poena senatus affici uoluerat, tum Cicero in patriam rediret; quod ideo Clodius in sua lege posuerat, ut omnem redeundi spem Ciceroni adimeret, data redeundi facultate cum ea re, quae fieri nullo modo posset: ex ijs uerbis eam Cicero sententiam elicit; quae ipsum Clodium in odium senatus adducat, sibi autem gloriam uel maximam afferat. Cum hoc, inquit, Clodius dixit, primum id confiteri uisus est, eorum a se uitam desiderari, deinde illud, magno remp. in periculo futuram si aut hostes reip. reuixissent, aut ego, ipsis reuiuiscentibus, non reuertissem. Cum enim coniunxit haec, Ut ego tum redirem, cum ij reuixissent; id plane confiteri uisus est, meum reditum, ijs reuiuiscentibus, esse necessarium; ne scilicet uulneri medicina deesset: siquidem ego remp. contra perditos eorum conatus meo more defenderem. PRINCIPES *ciuitatis*,} Pompeium significat: quia Clodij petitus insidijs, domi tamdiu se tenuit, quamdiu ille in tribunatu fuit. PARENTIBVS *perpetuis*,} quales esse consules debent. plus autem praestare solet pater, quam tutor. PAENE *omnium*} duobus exceptis, Sex. Atilio Serrano, Num. Quinctio Graccho. QVO *quidem mense*,} Kal. Febr. Q. Fabricius, princeps rogationis de Cicerone promulgatae, Rostra, aliquanto ante lucem occupauit, ut rogationem perferret. tum Clodiani, cum forum, comitium, curiam, multa de nocte armatis hominibus occupassent, impetu in Fabricium facto, manus attulerunt: occiderunt nonnullos, uulnerarunt multos, caedem in foro maximam fecerunt, sic, ut spongijs e foro sanguis effingeretur. pro Sextio. FLVMINE *sanguinis*} ad Quirites: Corporibus ciuium trucidatis, flumine sanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. Translatione rem amplificat, ex magna caede, multisq. uulneribus. & subiungit, Intercludendum, ex eo quod accidere saepe solet, ut, qui aliquo iter habent, auctis fluminibus intercludantur. CVM *is excessisset*,} de se ipso loquitur. RESTITERAT,} coniuratione oppressa. CLARISSIMI *consulis*} Q. Metelli: TRIBVNI *pl.*} P. Sextij. TACTVM, *ac uiolatum manu*,} quod per sacratas leges non licebat. VVLNERATVM *ferro*,} infra: Quid de P. Sextio loquar? qui suam erga me beneuolentiam, & fidem non solum animi dolore, sed etiam corporis uulneribus ostendit. NONNVLLI *magistratus*,} non praetores, quos defensores habuit septem. idest omnes, uno excepto P. Clodij fratre Appio, ut infra patet, & in ea in Pisonem. aediles igitur, quaestoresq. significat.

ORATIO

PRINCEPS. P. *Lentulus, parens, ac deus nostrae uitae, fortunae, memoriae, nominis, hoc specimen uirtutis, hoc iudicium animi, hoc lumen consulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si uobis, si reip. reddidisset. qui, ut est designatus, numquam dubitauit sententiam de salute mea se & rep. dignam dicere. cum a tribuno pl.*

no pl. uetaretur, cum praeclarum caput recitaretur, ne quis ad nos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: totam illam clausulam, ut ante dixi, proscriptionem, non legem, putauit, qua ciuis optime de rep. meritus, nominatim, sine iudicio, una cum senatu reip. esset ereptus. ut uero inijt magistratum, non dicam quid egerit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi, ut, me conseruato, uestram in posterum dignitatem, auctoritatemq. sanciret? dij immortales, quantum mihi beneficium dedisse uidemini, quod hoc anno P. Lentulus consul fuit: quanto maius dedissetis, si superiore anno fuisset. nec enim eguissem medicina consulari, nisi consulari uulnere concidissem. audieram ex sapientissimo homine, atque optimo ciue, & uiro Q. Catulo, non saepe unum consulem improbum, duos uero numquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. quare meam caussam semper fore firmissimam dicere solebat, dum uel unus in rep. esset consul. quod uere dixerat, si illud de duobus consulibus, quod ante in rep. non fuerat, perenne, ac proprium manere potuisset. quod si Q. Metellus illo tempore consul fuisset inimicus; dubitatis, quo animo fuerit in me conseruando futurus, cum in restituendo auctorem fuisse, adscriptoremq. uideatis? sed fuerunt duo consules, quorum mentes angustae, humiles, prauae, oppletae tenebris, ac sordibus, nomen ipsum consulatus, splendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperij, nec intueri, nec sustinere, nec capere potuerunt; non consules, sed mercatores prouinciarum ac uenditores uestrae dignitatis. quorum alter a me Catilinam, amatorem suum, multis audientibus, alter Cethegum, consobrinum suum, reposcebat: qui me, duo sceleratissimi post hominum memoriam non consules, sed latrones, non modo deseruerunt, in caussa praesertim publica, & consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solum suo, sed etiam uestro, ceterorumq. ordinum spoliatum esse uoluerunt. quorum alter tamen neque me, neque quemquam fefellit. quis enim ullam ullius boni spem haberet in eo, cuius primum tempus aetatis palam fuisset ad omnes libidines diuulgatum? qui ne a sanctissima quidem parte corporis potuisset hominum impuram intemperantiam propulsare? qui cum suam rem non minus strenue, quam postea publicam, confecisset, egestatem, & luxuriam domestico lenocinio sustentauit? qui nisi in aram tribunatus confugisset, neque uim praetoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proscriptionem effugere potuisset? quo in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulisset, profecto & egestate, & improbitate coactus piraticam ipse fecisset, ac minore quidem cum reip. detrimento, quam quod intra moenia nefarius hostis, praedoq. uersatus est. quo inspectante, ac sedente, legem tribunus pl. tulit, ne auspicijs obtemperaretur, ne obnunciare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, & Fufia ne ualeret; quae nostri maiores certissima subsidia reip. contra tribunicios furores esse uoluerunt. idemq. postea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capitolio supplex ad eum sordidata uenisset; cumq. adolescentes nobilissimi, cunctiq. equites R. se ad lenonis impurissimi pedes abiecissent: quo uultu cincinnatus ganeo non solum ciuium lacrumas, uerum etiam patriae preces repudiauit? neque eo contentus fuit, sed etiam in concionem adscendit, eaq. dixit, quae, si eius uir Catilina reuixisset, dicere non esset ausus: se nonarum Dec. quae me consule fuissent, cliuiq. Capitolini poenas ab equitibus R. esse repetiturum: neque solum id dixit, sed, quos ei commodum fuit, compellauit: L. uero Lamiam, equitem R. praestanti dignitate hominem, & saluti meae pro familiaritate, reip. pro fortunis suis amicissimum, consul imperiosus exire urbe iussit: &, cum uos uestem mutandam censuissetis, cunctiq. mutassetis, atque idem omnes boni iam ante fecissent, ille unguentis oblitus, cum toga praetexta, quam omnes praetores, aedilesq. tum abiecerant, irrisit squalorem uestrum, & luctum grauissimae ciuitatis; fecitque, quod nemo umquam tyrannus; ut, quo minus occulte uestrum malum gemeretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriae lugeretis, ediceret.

EXPLANATIO

PARENS, *ac deus*} ad Quirites: Parens, deus, salus nostrae uitae, fortunae, memoriae. In Bruto. Publius ille nostrarum iniuriarum ultor, auctor salutis. NON *saepe unum consulem improbum, duos uero numquam, excepto illo Cinnano tempore fuisse.*} Cinnano tempore Cinna ipse, & Papirius Carbo, improbissimi consules fuere. Dictum Catuli recitat in ea quoque pro Domo: O. Q. Catule, tantum ne te fefellit. cum mihi summa, & quotidie maiora praemia in rep. fore putabas? negabas fas esse duos consules esse in hac ciuitate inimicos reip. duo sunt inuenti, qui senatum tribuno furenti constrictum traderent. CONSVL *fuisset inimicus*;} qui mihi inimicus erat. infra: Q. Metellus, & inimicus & frater inimici, perspecta uestra uoluntate, omnia priuata odia deposuit. Mendose antea pro, Inimicus, legebatur, Vnicus; quod in nullo reperitur uetere libro: in eo, qui est apud Fuluium Vrsinum, legitur, Non inimicus. cum eo consentiunt Mafaciani omnes, uno excepto, in quo est, Consul fuisset inimicus. quem secuti sumus. QVORVM *alter*} Gabinius. AMATOREM *suum*,} uirum Gabinij Catilinam paullo post appellat, & in orat. pro Domo, Gabinium Catilinae delicias. ALTER} Piso. CETHEGVM,} unum ex coniurationis principibus, qui decreto senatus cum alijs quattuor in carcere strangulatus est. CONSOBRINVM *suum*,} pro Domo. Consules epulabantur, & in coniuratorum gratulatione uersabantur: cum alter se Catilinae delicias, alter Cethegi consobrinum fuisse diceret. CONSVLARI,} ad ipsos enim consules defensio maxime salutis meae pertinebat: cum ego consul res illas pro salute patriae gessissem, quarum caussa uexari me iniquissime, & oppugnari a tribuno pl. uidebant. in Pisonem. Cum enim esset omnis caussa illa mea consularis, & senatoria; auxilio mihi opus fuerat & consulis & senatus. QVORVM *alter*} Gabinius. DOMESTICO *lenocinio*} egressus aetate puerili cum se iam ad alienas libidines diuulgare non posset, domi suae lenocinium exercuit. NISI *in aram tribunatus confugisset*,} ad aram qui confugiunt, seruantur. portum tribunatus, dixit pro Sextio. Qui olim, ne Scyllaeo illo

aeris alieni in freto ad columnam adhaeresceret, in tribunatus portum perfugerat. DE *Piratico bello*,} quod Pompeio mandauit. pro lege Manilia. PIRATICAM *ipse fecisset*,} subuenit enim egestati suae, cum Pompeij legatus Piratico bello esset. pro lege Manilia. VERSATVS *est*.} consul. TRIBVNVS *pl*.} NE *auspicijs obtemperaretur*,} quibus obtemperari lex Aelia iubebat. Asconius in Pisonem. OBNVNCIARE} obnunciabat magistratus, qui de caelo seruauerat. Clodius autem, quo posset arbitratu suo, quandocumque uellet, exitiosas reip. leges ferre, sustulit auspicia, obnunciationem, intercessionem. quam rem Cicero ostendit in ea de Prouincijs, & in Pisonem. CONCILIO,} concilium dicitur, cum pars populi tantum coit. comitijs autem coit uniuersus. LEX. *Aelia, & Fusia*} quae auspicia, obnunciationem, intercessionem confirmabant: ne perniciosis legibus improbi tribuni pl. reip. nocere possent. AD *eum uenisset*;} in forum. EAQ, *dixit, quae, si eius uir Catilina reuixisset, dicere non esset ausus*:} pro Sextio: Habet orationem talem consul, qualem numquam Catilina uictor habuisset. NONARVM. DEC.} quo die contra coniuratos actum est in senatu. CLIVI. *Capitolini*} equester ordo, cum in templo Concordiae, sententiae dicerentur de supplicio coniuratorum, cliuum Capitolinum praesidij caussa cum gladijs occupauit. infra: Dixerat in concione consul, se cliui Capitolini poenas ab equitibus Romanis repetiturum. Pro Sextio: Equites Romanos daturos illius diei poenas, quo me consule cum gladijs in cliuo Capitolino fuissent. QVOS *ei commodum fuit*,} quos ei libuit. hoc enim sensu saepe ita loquitur Cicero. COMPELLAVIT:} nominatim appellauit, & sermone deterruit. infra: Alij compellabantur, alij citabantur, alij relegabantur. L. LAMIAM,} pro Sextio: L. Lamiam in concione relegauit: edixitq. ut ab urbe abesset millia passuum ducenta, quod esset ausus pro ciue, pro benemerito ciue, pro amico, pro rep. deprecari. PRAESTANTI *dignitate hominem*,} hoc addit, quia non solum eques Romanus, sed princeps etiam erat equestris ordinis: ut in ep. ad D. Brutum: Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset, proq. mea salute acerrime propugnaret, a Gabinio consule relegatus est. PRO *fortunis suis*} quorum amplae fortunae sunt, ij praesentem reip. statũ amant, nouari nihil uolunt: qui uero sunt a fortunis, rebusq. domesticis imparati, ijs resp. cara non est: quaerunt enim nouitatem rerum, uel cum publica pernicie; ut suis priuatis uulneribus medeantur. VT, *quo minus occulte uestrum malum gemeretis, nihil diceret*;} ut pro rep. & pro salute mea nihil diceret. sic enim effecisset, ne uestrum malum occulte gemeretis. quod efficere non potuit, quamquam edixerit, ne palam, ueste mutata, incommoda patriae lugeretis.

ORATIO

CVM uero in circo Flaminio non a tribuno pl. consul in concionem, sed a latrone archipirata productus esset; primum processit, qua auctoritate uir? uini, somni, stupri plenus, madenti coma, composito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, pressa uoce, & temulenta: quod in ciues indemnatos esset animaduersum, id sibi dixit, grauis auctor, uehementissime displicere. ubi nobis haec auctoritas tam diu tanta latuit? cur in lustris, & beluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia uirtus tam diu cessauit? nam ille alter Caesoninus Caluentius ab adolescentia uersatus est in foro, cum eum, praeter simulatam uersutamq. tristitiam, nulla res commendaret, non consulis studium, non discendi initia rei militaris, non cognoscendorum hominum, non liberalitas. quem praeteriens cum incultum, horridum, maestumq. uidisses, etiam si agrestem, & inhumanum existimares, tamen libidinosum, & perditum non dubitares. cum hoc homine, aut cum stipite Aethiope si in foro constitisses, nihil crederes interesse: sine sensu, sine sapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem modo abreptum de grege uenalium diceres. idem domi quam libidinosus, quam impurus, quam intemperans, non ianua receptis, sed pseudotyro intromissis uoluptatibus? cum uero etiam litteras studere incipit, & beluo immanis cum Graeculis philosophari; tum est Epicureus, non penitus illi disciplinae, quaecumque est, deditus, sed captus uno uerbo uoluptatis. habet autem magistros, non ex istis ineptis, qui dies totos de officio, ac de uirtute disserunt, qui ad laborem, ad industriam, ad pericula pro patria subeunda adhortantur; sed eos, qui disputent horam nullam uacuam uoluptate esse debere, in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudij delectationemq. uersari. his utitur quasi praefectis libidinum suarum: hi uoluptates omnes uestigant, atque odorantur: hi sunt conditores, instructoresq. conuiuij: ijdem expendunt, atque aestimant uoluptates, sententiamq. dicunt, & indicant, quantum cuique libidini tribuendum esse uideatur: horum ille artibus eruditus, ita contempsit hanc prudentissimam ciuitatem, ut omnes suas libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur, si modo uultum importunum in forum detulisset. is non me, (quamquam equidem non cognoram eum propter Pisonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna trãsalpini sanguinis abstulisset) sed uos, populumq. R. non consilio, neque eloquentia, quod in multis saepe accidit, sed rugis, supercilioq. decepit. L. Piso tu ne ausus es isto oculo, non dicam isto animo; ista fronte, non uita; tanto supercilio, non enim possum dicere tantis rebus gestis, cum Gabinio consociare consilia pestis meae? non te illius unguentorum odor, non uini anhelitus, non frons calamistri notata uestigijs in eam cognitionem adducebat, ut, cum illius re similis fuisses, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coire ausus es, ut consularem dignitatem, ut reip. statum, ut senatus auctoritatem, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarum foedere addiceres? te consule, tuis edictis, & imperijs senatui, populoq. R. non est licitum non modo sententijs, atque auctoritate sua, sed ne luctu quidem, ac uestitu reip. subuenire. Capuae ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam superbiae fuit, consulem esse, sicut eras eo tempore, an Romae, in qua ciuitate omnes ante

nos

nos consules senatui paruerunt? tu es ausus in circo Flaminio, productus cum tuo illo pari, dicere, te semper misericordem fuisse? quo uerbo senatum, atque omnes bonos tum, cum a patria pestem expellerent, crudeles demonstrabas fuisse. tu misericors me, affinem tuum, quem comitijs praerogatiuae primum custodem praefeceras, quem Kalendis Ian. tertio loco sententiam rogaras, constrictum inimicis reip. tradidisti: tu meum generum, propinquum tuum, tu affinem tuam, meam, filiam superbissimis, & crudelissimis uerbis a genibus tuis repulisti: idemq. tu clementia ac misericordia singulari, cum ego una cum rep. non tribunicio, sed consulari ictu concidissem, tanto scelere, tantaq. intemperantia fuisti, ut ne unam quidem horam interesse paterere inter meam pestẽ, & tuam praedam, saltem dum conticesceret illa lamentatio, & gemitus urbis. nondum palam factum erat concidisse remp. cum tibi arbitria funeris soluebantur: uno eodemq. tempore domus mea diripiebatur, ardebat; bona ad uicinum consulem de Palatio, de Tusculano ad item uicinum alterum consulem deferebantur: cum, ysdem operis suffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, uacuo non modo a bonis, sed etiam a liberis, atque inani foro, ignaro populo R. quid ageretur, senatu uero oppresso, & afflicto, duobus impijs nefariysq. consulibus aerarium, prouinciae, legiones, imperia donabantur, horum consulum ruinas uos consules uestra uirtute fulsistis, summa tribunorum pl. praetorumq. fide, & diligentia sublenati.

EXPLANATIO

MADENTI *coma,*} supra, Vnguentis oblitus. FLVENTIBVS *buccis,*} in Pisonem: Erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriae & fluentes, cerussataeq. buccea. CALAMISTRATI} calamistrata coma, capillo calefacta acu intorto. infra: Frons Calamistri notata uestigijs. SALTATORIS} saltandi studium, quod Romae turpe erat, saepe obijcit Gabinio. Aemilius Probus in Epaminonda. Scimus musicen nostris moribus abesse a principis persona, saltare etiam in uitijs poni. CAESONINVS. *Caluentius*} L. Piso: qui Caesonini cognomen a patre, Caluentij autem nomen a patris socero accepit: ut ei Cicero per ignominiam obijcit. nam reuera Calpurniae gentis erat Piso. uide Pedianum. NON *consulis studium,*} non caret uitio locus. quo enim pertinet consulis mentio? quid prodest agentibus in foro caussas consulis studium? legerẽ consulendi: ut subaudiatur, iurisconsultos. ad eos enim uentitare solebant adolescentes: ut, cognito iure ciuili, caussis prudenter ac perite agendis, bonorum oratorum nomen adipiscerentur. Antiquus liber habet, Non consu. studium, non rei militaris. CVM *stipite Aethiope*} in, stipite, stuporem Pisonis, in, Aethiope, deformitatem notat, coloremq. seruilem. Sic in oratione: Non enim nos color iste seruilis, non pilosae genae, nõ dentes putridi deceperunt. Et ibidem: Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil, praeter colorem. Et: Colore ipso patriam aspernaris, moribus nomen. NEGLECTVM,} mendi suspicionem afferunt duo ueteres libri, in quibus est, Negotium. CAPPADOCEM} seruum ex ijs unum, qui ex Cappadocia ad urbem aduehebantur. NON *ianua receptis, sed pseudothyro intromissis uoluptatibus.*} non palam intemperans, sed occulte. QVAECVMQVE *est,*} licet non bona sit. NON *ex istis ineptis,*} loquitur ex persona Pisonis, cui, qui dies totos de officio, ac de uirtute dissererent, inepti homines uidebantur. IS. NON *me,*} me quidem non decepit, sed uos, populumq. Romanum, qui consulem creauistis. PROPTER. *Pisonum affinitatem,*} cum essem affinis Pisonum, propter filiam meam C. Pisoni collocatam; cum tamen non cognoram, qualis est: quippe cum a Pisonũ moribus discessisset, cognatione materna, translatus ad alios mores. Matris autem Pisonis Caluentius quidam, transalpinus homo, qui profectus in Italiam Placentiae consedit, pater fuit. LONGE *hinc*} longe ab urbe Roma, in Galliam scilicet, idest ad Gallicos mores. ISTO *oculo,*} uitium in altero Pisonis oculo fuisse, cum hic locus indicat, tum ille in oratione pro Sextio: Tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio. CVM *illius re similis fuisses,*} in perniciem mea. FRONTIS *tibi integumento*} quam enim tibi seueritatis & integritatis opinionem frons afferebat, eam, consociatis cum Gabinio pestis meae consilijs, prorsus amittebas. eius enim unguentorum odor, uini anhelitus, frons calamistri notata uestigijs cum tua seuera fronte minime congruebant, sed te quoque talem in flagitijs esse, quãquam simulares, ostendebant. AD *occultanda tanta flagitia*} quae occultare antea frontis integumento solitus eras. ADDICERES?} tribuno pl. Clodio. NE *luctu quidem, ac uestitu*} edixit enim Piso cum Gabinio collega, ut senatus, qui S. C. uestem mutauerat, ad uestitum rediret. pro Sextio, in Pisonem. CONSVLEM *esse, sicut eras eo tempore,*} duumuir Piso Capuae erat, in colonia nuper constituta, & eodem anno consul Romae. ideo in orat. pro Domo: Campanum illum consulem cum saltatore collega. Et in Pisonem: Seplasia, te ut primum adspexit, Campanum consulem repudiauit. PRODVCTVS} a P. Clodio tribuno pl. CVM *tuo illo pari,*} cum Gabinio collega, tui simillimo. Sic in orat. in Pisonem: Edicere est ausus cum illo suo pari, quem tamen omnibus uitijs superare cupiebat, ut senatus, contra quam ipse censuisset, ad uestitum rediret. TE. SEMPER *misericordem fuisse?*} dixit in concione, crudelitatem sibi non placere: ut est in oratione contra ipsum: fortasse & hoc addidit, se misericordem semper fuisse: quod quidem ex hoc loco licet intelligere. CVM *a patria pestem expellerent,*} cum in conturatos animaduerterent. AFFINEM *tuum,*} ob filiam C. Pisoni collocatam. COMITIIS} quibus consulatum Piso petijt. PRAEFECERAS,} ut primus custos essem in praerogatiua centuria, ne qua fraus committeretur. iudicium enim praerogatiuae tota comitia sequebantur. TERTIO *loco*} primum fortasse, absente C. Caesare genero suo, Cn. Pompeium, alterum M. Crassum, tertium Ciceronem rogauit. in Pisonem: Cui primam co

mitijs

mitijs tuis dederas tabulam praerogatiuae, quem in senatu sententiam rogabas tertium. CLEMENTIA, *ac misericordia singulari,* } ironia: quia dixerat Piso in concione, se misericordem semper fuisse. NE *unam quidem horam* } Clodius enim, cum rogationem de Cicerone tulisset, statim de prouincijs tulit, ut Macedoniam Piso, Syriam Gabinius administraret. unde illud in Pisonem: Eodem in templo, eodem & loci uestigio, & temporis, arbitria non mei solum, sed patriae funeris abstulisti. Et pro Sextio: Illo ipso die, die dico? immo hora, atque etiam puncto temporis eodem mihi reiq. pub. pernicies, Gabinio & Pisoni prouincia rogata est. ILLA *lamentatio,* } de me expulso. CONCIDISSE *remp.* } Lata de Cicerone rogatione. ARBITRIA } praemia: ut pro Domo, Arbitria petentes funeris. Et in Pisonem: Eodem in templo, eodem & loci uestigio, & temporis, arbitria non mei solum, sed patriae funeris abstulisti. FVNERIS } reip. dixit enim, Concidisse remp. AD *uicinum consulem* } Pisonem. uide orationem in ipsum. AD *item uicinum alterum consulem* } Gabinium, qui fundum habebat in Tusculano, ubi postea uillam ingentem exstruxit, de qua in orat. pro Domo, pro Sextio, in Pisonem.

ORATIO

QVID ego de praestantissimo uiro T. Annio dicam? aut quis de tali ciue satis digne umquam loquetur? qui cum uideret, sceleratum ciuem, aut domesticum potius hostem, si legibus uti liceret, iudicio esse frangendum; sin ipsa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manum manu, uim ui esse superandam: primo de ui postulauit: postea quam ab eodem iudicia sublata esse uidit, ne ille omnia ui posset efficere, curauit: qui docuit, neque tecta, neque templa, neque forum, neque curiam sine summa uirtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi: qui primus post meum discessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. Quam rationem pari uirtute, animo, fide P. Sextius secutus, pro mea salute, pro uestra auctoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullam uim, nullos impetus, nullum uitae discrimen uitandum umquam putauit: qui caussam senatus, exagitatam concionibus improborum, sic sua diligētia multitudini commendauit, ut nihil tam populare, quam uestrum nomen, nihil tam omnibus carum aliquādo, quam uestra auctoritas, uideretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac si meus frater esset, sustentauit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, litteris ita sum sustentatus, ut meae calamitatis non adiutor solum, uerum etiam socius uideretur. Iam ceterorum officia studiaq. uidistis: quam cupidus mei C. Sextilius, quam studiosus uestri, quam non uarius fuerit in caussa. Quid M. Cispius? cui ego ipsi, parenti, fratriq. eius sentio quantum debeam: qui, cum a me uoluntas eorum in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficij memoria priuatam offensionem oblitterauerunt. Iam T. Fadius, qui mihi quaestor fuit, M. Curtius, cuius ego patri quaestor fui, studio, amore, animo huic necessitudini non defuerunt. Multa de me C. Messinius & amicitiae, & reip. caussa dixit: legem separatim initio de salute mea promulgauit. Q. Fabricius si, quae de me agere conatus est, ea contra uim, & ferrum perficere potuisset, mense Ianuario nostrum statum recuperassemus: quem ad salutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, auctoritas uestra reuocauit. Iam uero praetores quo animo in me fuerint, uos existimare potuistis, cum L. Caecilius priuatim me suis omnibus copijs studuerit sustentare, publice promulgarit de salute mea cum collegis paene omnibus, direptoribus autem meorum bonorum in ius adeundi potestatem non fecerit. M. autem Calidius, statim designatus, sententia sua, quam esset cara sibi mea salus, declarauit. Omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Crassi, Sex. Quinctilij, & C. Cornuti summa & in me, & in remp. constiterunt.

EXPLANATIO

IVDICIA *sublata esse* } significat illud, quod est in ea pro Sextio: Ecce tibi consul, praetor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adsit, ne citetur: ne quaeratur: ne mentionem omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorum facere liceat. NE. ILLE *omnia ui posset efficere, curauit:* } suam enim uim aliquanto firmiorem opposuit. pro Sextio. M. CISPIVS? } sic reposui, cum legeretur, Mosopius: quam mihi coniecturam attulit eiusdem, ut arbitror, Cispij mentio in oratione pro Plancio. PVBLICI *beneficij memoria priuatam offensionem oblitterauerunt.* } hoc est, quod ait de eodem Cispio in orat. pro Plancio. An ego, qui meorum lacrumis, me absente, commotus, simultates, quas mecum habebat, deposuisset, meaeq. salutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, sed etiam defensor fuisset, huius in periculo non dolorem meum significarem? QVI *mihi quaestor fuit,* } in consulatu. M. CVRTIVS, } quidam libri, Curius, utrum rectius, quis diuinet? sed si, Curius; Marci praenomen in Manij mutarem, proprium Curiae gentis: & a M. minimum differt M'. CVIVS *ego patri quaestor fui,* } ualde hic haereo. huic enim Curio, neque consuli, qui consulatum numquam gessit, neque prouinciam aliquam post praeturam administranti quaestor esse Cicero potuit, quem scimus quaestorem Sex. Peducaeo in Sicilia fuisse. SEPARATIM } a collegis. INITIO } cum primum tribunatum inijt. QVAE *de me agere conatus est,* } legem enim promulgauit: ne perferret, Clodiana uis obstitit. CVM *collegis paene omnibus,* } uno excepto Appio, Clodij fratre. in Pisonem: De me cum omnes magistratus promulgassent, praeter unum praetorem, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, praterq. duos de

Gg lapide

lapide emptos tribunos pl. legē comitijs centuriatis tulit P. Lentulus consul. Et pro Milone: Septem praetores, octo tribuni pl. illius aduersarij, defensores mei. Hic quoque septem praetores nominantur. Quibus locis de toto praetorum numero admonemur. M. CALLIDIVS, } orator optimus, nisi uis ei dicendi abfuisset. uide in Bruto.

ORATIO

QVAE enim libenter commemoro, tum non inuitus nonnullorum in me nefarie commissa praetereo. non est mei temporis, iniurias meminisse: quas ego, etiam si ulcisci possem, tamen obliuisci mallem. alio transferenda mea tota uita est, ut bene de me meritis referam gratiam, cum apertis hostibus bellum geram, timidis amicis ignoscam, proditores meos non indicem, dolorem profectionis meae reditus dignitate consoler. quod si mihi nullum aliud esset officium in omni uita reliquum, nisi ut erga duces ipsos, & principes, atque auctores salutis meae satis gratus iudicarer, tamē exiguum reliquae uitae tempus non modo ad referendam, uerum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum puta rem. quando enim ego huic homini, ac liberis eius, quan do omnes mei gratiam referent? quae memoria, quae uis ingenij, quae magnitudo obseruantiae tot tantisq. beneficijs respondere poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti consularem fidem, dexteramq. porrexit: qui me a morte ad uitam, a desperatione ad spem, ab exitio ad salutem reuocauit: qui tanto amore in me, studio in remp. fuit, ut excogitaret, quemadmodum calamitatem meam non modo leuaret, sed etiam honestaret. quid enim magnificentius, quid praeclarius mihi accidere potuit, quam, quod illo petente uos decreuistis, ut cuncti ex omni Italia, qui remp. saluam uellent, ad me unum, hominem fra ctum, & prope dissipatum, restituendum, & defendendum uenirent? ut, qua uoce a te Romule post Romam con ditam consul usus esset pro uniuersa rep. apud eos solum, qui eius uocem exaudire possent, eadem uoce senatus omnibus agris, uicis, atque opidis ciues, totamq. Italiam ad unius salutem defendendam excitaret. Quid ego gloriosius meis posteris potui relinquere, quam hoc, senatum iudicasse, qui ciuis me non defendisset, eum remp. saluam noluisse? itaque tantum uestra auctoritas, tantum eximia cōsulis dignitas ualuit, ut omne is flagitium se committere putaret, si quis non ueniret. Idemq. consul, cum illa incredibilis multitudo Romam, & paene Italia ipsa uenisset, uos frequentissimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam uim uera bonitas ha beret, aut uera nobilitas, intelligere potuistis. nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perspecta uestra uoluntate, omnia priuata odia deposuit: quem P. Seruilius, uir cum clarissimus, tum uero optimus, mihiq. amicissimus, & auctoritatis, & orationis suae diuina qua dam grauitate ad sui generis, communisq. sanguinis facta, uirtutesq. reuocauit: ut haberet in consilio & fratrem ab inferis, socium rerum mearum, & omnes Metellos, praestantissimos ciues, paene ex Acheronte excitatos; in quibus Numidicum illum, cuius quondam de patria discessus honestus ipsi, bonis omnibus tamen luctuosus uisus est. itaque fuit is non modo salutis defensor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, uerum etiam adscriptor dignitatis meae. quo quidem die cum CDX. senatores essetis, magistratusq. omnes adessent, dissensit unus, is qui sua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putarat. atque illo die, quo remp. meis consilijs conseruatam grauissimis uerbis, & plurimis iudicassetis, idem consul curauit, ut eadem a principibus ciuitatis in concione postero die dicerentur: cum quidem ipse egit ornatissime caussam meam, perfecitque, adstante, atque audiente Italia tota, ut nemo cuiusquam conducti, aut perditi uocem acerbam, atque inimicam bonis posset audire. Ad haec non modo adiumenta salutis, sed etiam ornamenta dignitatis meae reliqua uos idem addidistis: decreuistis, ne quis ulla ratione rem impediret; qui impedisset, grauiter molesteque laturos; illum contra remp. salutemque bonorum, concordiamq. ciuium facturum; & ut ad uos ea statim referrentur: meq. etiam, si diutius calumniarentur, redire iussistis. Quid? ut agerentur gratiae, qui e municipijs uenissent. quid? ut ad illam diem, res cum redissent, rogarentur, ut pari studio conuenirent. Quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratriq. meo, liberisq. nostris natalem constituit, non modo ad nostram, uerum etiam ad sempiterni memoriam temporis? quo die uos comitys centuriatis, quae maxime maiores iusta dici haberiq. uoluerunt, accersitis in patriam: ut eaedem centuriae, quae me consulem fecerant, consulatum meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit, qui fas esse putaret, quacumque aut aetate, aut ualetudine esset, non se de salute mea sententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum splēdorem Italiae totius, ordinumq. omnium, quando illa dignitate tot rogatores, diribitores, custodesq. uidistis? itaque P. Lentuli beneficio excellenti, atque diuino non solum reducti sumus in patriam, sicus nonnulli carissimi uiri, sed equis insignibus, & curru aurato reportati. ★

EXPLANATIO

HVIC *homini,* } patet ex ijs, quae sequuntur, significari P. Lentulum consulem. QVI *remp. saluam uellent,* } in Pisonem: Ad meam unius hominis salutem senatus auxilium omnium, cuncta ex Italia, qui remp. saluam esse uellent, consulis uoce & litteris implorandum putauit. Et pro Domo. QVA *uoce a te Romule post Romam conditam consul usus esset pro uniuersa rep.* } quid opus est, A te Romule. cum sequatur, Post urbem conditam? uidit mendum Vbaldinus Bandinellus, cuius in hac emendandi ratione excelluit industriae uident, opinor, omnes, qui iudicio aliquid ualent. Sed profectò, quod sincerum non est, id uidere, multo procliuius est, quam corrigere. legebat Vbaldinus, Qua uoce antea semel alij, Qua

uoce

uoce ter omnino: ſatis longe, ut mihi uidetur, uterque a uetere ſcriptura: ueruntamen concedamus alijs, quod ipſi nobis non concedimus, ut coniectura liberior eſſe poſſit: rem ipſam ponderemus. Videtur Vbaldinus, cum, ſemel, reponendum putauit, de uno conſule P. Valerio Poplicola cogitaſſe: qui, cum Ap. Herdonius noctu Capitolium arcemq. cum exſulibus, & ſeruis occupaſſet, ipſe pro imperio conſulari, nullo S. C. nullo populi iuſſu, in concione illa dixit, quae ſcripta ſunt apud Liuium lib. III. ſe arma capere: uocare omnes Quirites ad arma: Si quis impediat, iam ſe, conſularis imperij, iam tribuniciae poteſtatis, ſacratarumq. legum oblitum, quiſquis ille ſit, ubicumque ſit, in Capitolio, in foro, pro hoſte habiturũ. Quid uero ij, qui, Ter, maluerunt, quam, ſemel, ſpectarunt? tria ſcilicet tempora, unum Poplicola conſule, alterum L. Opimio, qui Gracchum occidit, tertium C. Mario, qui Saturninum tribunum pl. & Glauciam praetorem. Vtra igitur opinio ad Ciceronis mentem propius accedit, nihil decerno, tantum aliquid dicam ueritatis indagandae gratia. Mihi de uno potius conſule Poplicola, quam de Opimio ſimul, & Mario, loqui Cicero uidetur. nam ea maior eſt laus, ut, cum ſemel tantum, non ter, poſt urbem conditam conſul eos, qui exaudire poſſent, pro uniuerſa rep. ad arma uocauerit, ſenatus ad unius ſalutem defendendam omnibus agris, uicis, opibus ciues, totamq. Italiam excitaret: ut comparetur ſenatus factum pro uno ciue reſtituendo cum conſulis facto pro uniuerſa rep. liberanda, quod ſingulare tamen fuerit poſt urbem conditam. Attigit eandem rem in oratione pro Sextio, & in Piſonem. Q. METELLVS,} alter conſul. FRATER *inimici*,} P. Clodij: uel quia Metellus Clodia, uel quia Clodius Metella natus eſſet. ſic pro Domo, & in ep. ad Att. fratres uocantur. DIVINA *quadam grauitate*} de eodem in ea pro Domo: Cuius ſi etiam uim, & grauitatem illam ſingularem, ac paene diuinam aſſequi poſſem. FRATREM}. Q. Metellum Celerem. ep. I. 2. 3. lib. v. Fam. DISSENSIT *unus*,} P. Clodius. de Haruſp. reſp. & pro Sextio. IS. QVI *ſua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putarat*.} ſcripſerat enim in lege, uel certe promulgarat, (nam legem ſcripſit Sex. Clodius) ut, ſi reuixiſſent ij, quos Cicero indicta cauſſa condemnarat, tum in patriam rediret. CALVMNIARENTVR,} aſtute rem producerent. id enim interdum eſt, calumniari. unde illud in ep. ad Lentulum: Res ab aduerſarijs noſtris extracta eſt uarijs calumnijs. Et pro Sextio cum omni mora, ludificatione, calumnia ſenatus auctoritas impediretur. RES *cum rediſſent*,} legendum uidetur, Ad res cum rediſſent: ideſt, ad ſua negotia: id colligitur ex ea pro Sextio, in qua idem dicitur his uerbis: Decreuit eodem tempore ſenatus, ut ijs, qui ex tota Italia ſalutis meae cauſſa conuenerant, agerentur gratiae; atque ut ijdem ad res redeuntes, ut uenirent, rogarentur. ILLA *dignitate*} qui ſenatores fuerunt: ut in Piſonem. ROGATORES,} eos, qui rogarunt populum Romanum pro ſalute Ciceronis. DIRIBITORES,} qui ſuffragiorum tabulas diſtribuerunt. CVSTODES} tabellarum. Locum huic ſimillimum ex ea in Piſonem recitare non grauabor. Ex uobis, inquit, audio, nemini ciui ullam, quo minus adeſſet, ſatis iuſtam excuſationem eſſe uiſam; nullis comitijs umquam neque multitudinem hominum tantam, neque ſplendidiorem fuiſſe. hoc certe uideo, quod indicant publicae tabulae, uos rogatores, uos diribitores, uos cuſtodes fuiſſe tabellarum.

O R A T I O

POSSVM *ego ſatis in Cn. Pompeium umquam gratus uideri? qui non ſolum apud nos, qui omnes idem ſentiebatis, ſed etiam apud uniuerſum populum R. ſalutem reip. & conſeruatam per me, & coniunctam eſſe cum mea dixerit: qui cauſſam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemq. tempore improbos auctoritate ſua compreſſerit, bonos excitarit: qui populum R. pro me, tamquam pro fratre, aut pro parente, non ſolum hortatus ſit, uerum etiam obſecrarit: qui ipſe cum propter metum dimicationis, & ſanguinis domo ſe teneret, etiam a ſuperioribus tribunis petierit, ut de ſalute mea & promulgarent, & referrent: qui, in colonia nuper conſtituta cum ipſe gereret magiſtratum, in qua nemo erat emptus interceſſorum, uim & crudelitatem priuilegij, auctoritate honeſtiſſimorum hominum, & publicis litteris conſignauit, princepsq. Italiae totius praeſidium ad noſtram ſalutem implorandum putauit: qui, cum ipſe mihi ſemper amiciſſimus fuiſſet, etiam ut ſuos neceſſarios mihi amicos redderet, elaborauit. Quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus nihil aliud fuit, niſi conſtans, perpetua, fortis, inuicta defenſio ſalutis meae. Quid de P. Sextio loquar? qui ſuam erga me beneuolentiam, & fidem non ſolum animi dolore, ſed etiam corporis uulneribus oſtendit.*

E X P L A N A T I O

DOMO *ſe teneret*;} quamdiu Clodius tribunus pl. fuit. REFERRENT:} in ſenatu: quod lex Clodia uetabat. retulit L. Ninnius: ut in ea pro Sextio. IN. *Colonia*} Capuae. NVPER *conſtituta*} a C. Caeſare conſule anno ſuperiore. MAGISTRATVM,} duumuiratum, collega L. Piſone conſule. unde illud ſupra: Capuae ne te putabas eo tempore conſulem eſſe, ſicut eras, an Romae? Et in ea pro Domo, & in Piſonem. NEMO *erat emptus interceſſorum*,} hoc in Aelium Ligurem tribunum pl. coniicit; qui Kalendis Iun. referente L. Ninnio de Cicerone reuocando, emptus a Clodio, interceſſit. PRIVILEGII,} Clodij legem, qua pulſus eſt, inuidiae cauſſa priuilegium uocat. pro Domo: Vetant leges ſacratae, uetant XII. tabulae, leges priuatis hominibus irrogare: id eſt enim priuilegium. CONSIGNAVIT,} teſtatam eſſe uoluit, ad Clodiani ſceleris memoriam.

ORATIO

VOBIS uero P. C. singulis & egi, & agam gratias uniuersis. egi initio, quantum potui: satis ornate agere nullo modo possum. &, quamquam sunt in me praecipua merita multorum, quae sileri nullo modo possunt: tamen huius temporis, ac timoris mei non est, conari commemorare beneficia in me singulorum. nam difficile est non aliquem, nefas quemquam praeterire. ego uos uniuersos, P. C. deorum numero colere debeo. sed ut in ipsis dijs immortalibus non semper eosdem, atque alios alias solemus & uenerari, & precari: sic in omnibus de me diuinitus meritis omnis erit aetas mihi ad eorum erga me merita praedicanda, atque recolenda. hodierno autem die nominatim a me magistratibus statui gratias esse agendas, & de priuatis uni, qui pro salute mea municipia, coloniasq. adisset, populum R. supplex obsecrasset, sententiam dixisset eam, quam uos secuti, mihi dignitatem meam reddidistis. Vos me florentem semper ornastis: laborantem, mutatione uestis, & prope luctu uestro, quoad licuit, defendistis. nostra memoria senatores ne in suis quidem periculis mutare uestem solebant: in meo periculo senatus ueste mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo suo praesidio, sed etiam uestra deprecatione nudarunt. Quibus ego rebus obiectis, cum mihi priuato confligendum uiderem cum eodem exercitu, quem consul non armis, sed uestra auctoritate superaram; multa mecum ipse reputaui. Dixerat in concione consul, se cliui Capitolini poenas ab equitibus R. repetiturum. nominatim alij compellabantur, alij citabantur, alij relegabantur: aditus templorum erant non solum praesidijs, & manu, uerum etiam demolitione sublati. Alter consul, ut me, & remp. non modo desereret, sed etiam hostibus reip. proderet, pactionibus eos suorum praemiorum obligarat. Erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoq. exercitu: quem ego inimicum mihi fuisse non dico; tacuisse, cum diceretur esse inimicus, scio. duae partes esse in rep. cum putarentur; altera me deposcere propter inimicitias, altera timide defendere propter suspicionem caedis putabatur. qui autem me deposcere uidebantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quod numquam, infitiando, suspicionem hominum curamq. minuerunt. quare, cum uiderem senatum ducibus orbatum, me a magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, seruos simulatione collegiorum nominatim esse conscriptos, copias omnes Catilinae paene ijsdem ducibus ad spem caedis & incendiorum esse reuocatas, equites R. proscriptionis, municipia uastitatis, omnes caedis metu esse permotos; potui, potui, P. C. multis auctoribus fortissimis uiris, me ui, armisq. defendere: nec mihi ipse ille animus idem meus, uobis non incognitus, defuit: sed uidebam, si uicissem praesentem aduersarium, nimium multos mihi alios esse uincendos; si uictus essem, multis bonis & pro me, et mecum, etiam post me esse pereundum; tribunicijq. sanguinis ultores esse praesentes, meae mortis poenas iudicio, & posteritati reseruari. nolui, cum consul communem salutem sine ferro defendissem, meam priuatus armis defendere: bonosque uiros lugere malui meas fortunas, quam suis desperare: ac si solus essem interfectus, mihi turpe, si cum multis, reip. funestum fore uidebatur. quod si mihi aeternam esse propositam aerumnam arbitrarer; morte me ipse potius, quam sempiterno dolore multassem. sed, cum uiderem me non diutius, quam ipsam remp. ex hac urbe abfuturum: neque ego, illa exterminata, mihi remanendum putaui; & illa, simul atque reuocata est, me secum pariter reportauit. mecum leges mecum quaestiones, mecum iura magistratuum, mecum senatus auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecū deorum, & hominum sanctitates omnes, & religiones abfuerunt. quae si semper abessent, magis uestras fortunas lugerem, quam desiderarem meas: sin aliquando reuocarentur, intelligebam mihi cum illis una esse redeundum. cuius mei sensus certissimus testis est hic idem, qui custos capitis fuit, Cn. Plancius; qui, omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq. depositis, totam suam quaesturam in me sustentando, & conseruando collocauit. qui si mihi quaestor imperatori fuisset, in filij loco fuisset; nunc certe erit in parentis, cum fuerit quaestor non imperij, sed doloris mei.

EXPLANATIO

RECOLENDA.} memoria repetenda, animo recognoscenda. Phil. 13. Quae si tecum ipse recolis. VNI,} Cn. Pompeio. QVOAD *licuit,*} nam per consules, Pisonem, & Gabinium, diu non licuit. CONSVL,} Gabinius. supra. COMPELLABANTVR,} appellabantur: & cum ijs, ne pro Cicerone deprecarentur, agebatur. RELEGABANTVR:} L. Lamiam significat. supra. TEMPLORVM} templi Castoris. pro Domo: Cum uero gradus Castoris conuellisti, ac remouisti; tum, ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atque adscensu repulisti. Et pro Sextio. DEMOLITIONE} conuulsis, remotisq. gradibus. SVORVM *praemiorum*} prouinciae Macedoniae. ERAT *alius*} C. Caesar, qui extra urbem erat. CVM *imperio in multos annos,*} cum imperio quinque annorum, lege Vatinia dato. MAGNOQ. *exercitu:*} quattuor legionibus: cum quibus profectus est ad Gallicum bellum. ALTERA} Clodius, & consules. ALTERA} boni uiri. AVXERVNT *dimicationis metum,*} effecerunt, ut uiri boni dimicationem eo magis timerent: quia Caesar in primis, cum inimicus mihi esse diceretur, tacebat, Crasso, & Pompeio conniuentibus. INFITIANDO,} hoc referri necesse est non ad eos, qui Ciceronem deposcebant, sed ad eos, qui ab ijs Ciceronis inimici esse dicebantur: qui cum non infitiarentur, sed tacerent, hominum suspicio, & cura non minuebatur, sed augebatur bonis uiris dimicandi metus. Traduxit in hunc locum mutatione

aliqua

aliqua senatium illum, qui est in oratione in Pisonem: Numquam istam imminutam curam infitiando tibi. Huc fortasse adspexit, cum illa quoque pro Sextio diceret. Atque ego de Antonio nihil dico, praeter unum, numquam illum in illo summo timore, ac periculo ciuitatis, neque communem metum omnium, neque propriam nonnullorum de ipso suspicionem aut infitiando tollere, aut dissimulando sedare uoluisse. SIMVLATIONE *collegiorum*} collegia Clodius in tribunatu non solum uetera, a senatu antea sublata, restituit, sed noua quaedam ex omni urbis faece, ac seruitio constituit. ad Quirites: Cum homines in tribunali Aurelio palam conscribi, centuriariq. uidissem. Pro Domo: Cum in tribunali Aurelio conscribebas palam non modo liberos, sed etiam seruos, ex omnibus uicis concitatos; uim tum uidelicet non parabas. Pro Sextio. Iisdem consulibus inspectantibus, seruorum delectus habebatur in tribunali Aurelio, nomine collegiorum. Et in Pisonem. PROSCRIPTIONIS,} exemplo L. Lamiae relegati. REVOCATA *est*,} mutatis consulibus. CN. PLANCIVS} cum in Macedonia quaestor esset. PROVINCIALIBVS *ornamentis*,} in orat. pro ipso Plancio. Simul ac me Dyrrhachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste mutata, profectus est. COMMODISQ.} sua commoda, dum me sustentaret, & conseruaret, neglexit omnia.

ORATIO

QVA propter, P. C. quoniam in remp. sum pariter cum rep. restitutus, non modo in ea defendenda nihil minuam de libertate mea pristina, sed etiam adaugebo. etenim, si eam tum defendebam, cum aliquid mihi illa debebat: quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid est, quod animum meum frangere, aut debilitare possit, cuius ipsam calamitatem non modo nullius delicti, sed etiam diuinorum in remp. beneficiorum testem esse uideatis? nam & importata est, quia defenderam ciuitatem; & mea uoluntate suscepta est, ne a me defensa resp. per eundem me extremum in discrimen uocaretur. Pro me non, ut pro P. Popillio, nobilissimo homine, adolescentes filij, non propinquorum multitudo populum R. est deprecata, non, ut pro Q. Metello, summo & clarissimo uiro, spectata iam adolescentia filius, non L. & C. Metelli consulares, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat; non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellarum filij, flentes, ac sordidati populo R. supplicauerunt, sed unus frater, qui in me pietate filius., consilijs parens, amore, ut erat, frater inuentus est, squalore, & lacrumis, & quotidianis precibus desiderium mei nominis renouari, & rerum gestarum memoriam usurpari coegit. qui cum statuisset, nisi per uos me recuperasset, eandem subire fortunam, atque idem sibi domicilium & uitae, & mortis deposceret: numquam nec magnitudinem negotij, nec solitudinem suam, nec uim inimicorum, ac tela pertimuit. Alter fuit propugnator mearum fortunarum, & defensor assiduus, summa uirtute & pietate C. Piso gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui sui consulis, qui Pontum, & Bithyniam quaestor pro mea salute neglexit. Nihil umquam senatus de P. Popillio decreuit: numquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta est. tribunicijs sunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate senatus restituti; cum alter eorum senatui paruisset, alter uim, caedemq. fugisset. Nam C. quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me consularis tempestate ciuili expulsus est, non modo a senatu nõ est restitutus, sed reditu suo senatum cunctum paene deleuit. Nulla de illis magistratuum consensio, nulla ad remp. defendendam populi R. conuocatio, nullus Italiae motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum exstiterunt. Quare, cum me uestra auctoritas accersierit, populus R. reuocarit, resp. implorarit, Italia cuncta paene suis humeris reportarit; non committam, P. C. ut, cum ea mihi sint restituta, quae in potestate mea nõ fuerunt, ea non habeam, quae ipse praestare possim, praesertim cum illa amissa recuperarim, uirtutem, & fidem numquam amiserim.

EXPLANATIO

P. POPILLIO} C. Gracchi lege pulso, deinde restituto. ad Quirites, pro Domo. NOBILISSIMO *homine*,} consulari. Q. METELLO,} Numidico, de quo L. Appuleius Saturninus tulit. FILIVS,} qui, quod pro patre exsule supplicasset, Pij cognomen est adeptus. L. ET. *C. Metelli consulares*,} L. Metellus Dalmaticus, C. Metellus Caprarius, & consularis, & censorius, uterque Macedonici filius. NON. *Q. Metellus Nepos*,} Q. Metelli Balearici, qui Dalmatici, & Caprarij frater fuit, filius, auctore Pediano. LVCVLLI,} Lucius, & Marcus, Metelli Numidici sorore nati, ut ait Plutarchus. SERVILII,} P. Seruilius Isauricus postea dictus, Macedonici filia genitus. SCIPIONES,} P. Scipio, & ipse ex Macedonici filia susceptus, pater eius Scipionis, qui Pompeij Magni socer fuit. Vide, quae diximus in ea post red. ad Quie. QVI *in me pietate filius*,} post red. ad Quir. Mihi pietate filius inuentus est, beneficio parens, amore idem, qui semper fuit, frater. TRIBVNICIIS *rogationibus*} rogationem de Popillio tulit L. Bestia, ut in Bruto: de Metello Q. Calidius, ut pro Plancio. INTERFECTIS *inimicis*,} inimico Popillij C. Graccho, Metelli L. Saturnino. ALTER *eorum*} Popillius, qui discessit inuito quidem, sed auctore tamen senatu. VIM,} Saturnini tribuni pl. atque adeo C. Marij VI. cõsulis, qui tunc Saturnini partes adiuuabat, ueteresq. cum Metello inimicitias exercebat. QVI. HAC *hominum aetate tertius ante me consularis tempestate ciuili expulsus est*,} primus Popillius, alter Metellus, ille C. Gracchi, hic L. Saturnini seditione expulsus: tertius ipse Marius, cum Sullae uictoris arma fugit.. ILLA} patriam, dignitatem, fortunas meas. EA. NON *habeam*,} uirtutem, & fidem. QVAE *ipse praestare possim*,} quae in potestate mea sunt, quae mihi adimere inimicorum iniuria non potest.

IN. ORA-

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . DOMO . SVA
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

Restitutus *in patriam Cicero, Lentuli praecipue consulis opera,* XVI. *mense, postquam in exsulium iniquissima lege Clodia pulsus erat, statim habuit hanc orationem ad Pontifices, in qua neruos omnes intendit, ut domum suam, eadem lege publicatam, & euersam, deinde, ne profana umquam fieri posset, libertati consecratam, neque publicari, neque consecrari potuisse, ostenderet. qua de re sic in ep.* I. *lib.* IV. *ad Att. Nos tacemus, & eo magis, quod de domo nostra nihil adhuc pontifices responderant: qui si sustulerint religionem, aream praeclaram habebimus. Et in 2. eiusdem libri. Post illas datas litteras secuta est summa contentio de domo. diximus apud pontifices pr. Kal. Oct. acta res est accurate a nobis: & si umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam si numquam alias fuimus, tum profecto doloris magnitudo uim quandam nobis dicendi dedit. Tantum autem de domo recuperanda laborabat, ut, cum esset in exsulio, ita scripserit ad uxorem. Quod de domo scribis, hoc est de area; ego uero tum denique mihi uidebor restitutus, si illa nobis erit restituta. Ac domum quidem ei restitutam esse, satis constat ex eadem ad Att. epistola: in qua sunt haec. Cum pontifices decressent, ita, si neque populi iussu, neque plebiscito, qui se dedicasse diceret, nominatim ei rei praefectus esset; uideri, posse sine religione iam partem areae mihi restitui; mihi facta statim est gratulatio: nemo enim dubitat, quin domus nobis esset adiudicata. Sed planissime in oratione de Harusp. resp. Meam domum P. Lentulus consul, M. Lucullus, Q. Metellus, M'. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus Flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius,*

M. Le-

M. Lepidus, L. Claudius rex sacrorum, M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Caesar, flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, pontifices minores, caussa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum, ac sapientissimorum ciuium adstante, omni religione, una mente omnes liberauerunt. Est autem omnis haec in septem partes distributa oratio. Prima respondet Clodio, qui apud pontifices ea uituperauerat, quae per eos dies Cicero in senatu de rep. idest de Cn. Pompeio rei frumentariae praeficiendo senserat. Secunda de iure publico agit, & in ea ostenditur, legibus ijs, quibus Romana ciuitas uteretur, non posse quemquam ciuem eijci, aut de capite eius, uel de bonis quidquam detrahi sine iudicio senatus, aut populi, aut eorum, qui de quaque re constituti iudices sint. In eadem rationes afferuntur, cur tribunus pl. esse Clodius non potuerit. quo modo enim, cum patricius esset, ad plebem transiuit? adoptione? at ea rata esse non potest: primum quia seruatum adoptandi ius non est. nam cum adoptare debeat is, qui neque procreare iam liberos possit, &, cum potuerit, sit expertus: adoptauit Clodium senatorem annos uiginti natus: qui liberos non modo procreare potest, cum habeat uxorem, sed procreauit etiam. Et cum quaeri a pontificum collegio soleat, quae caussa sit adoptionis, quae ratio generum, ac dignitatis, quae sacrorum: nihil horum in illa adoptione quaesitum est. Atque haec de non seruato adoptionis iure, quae omnis notio pontificum esse debuit, apud ipsos pontifices dicuntur: ad augures autem, qui aderant, de curiata lege disputat, qua Clodius est adoptatus. Nefas, inquit, est agi cum populo, cum de caelo seruatur. at quo die lata lex est, Bibulus consul de caelo seruauit. rata igitur esse non potest: quod si rata non est: qui potuit Clodius, contra auspicia adoptatus, tribunus pl. esse? Accedit ad infirmandam curiatam legem altera ratio. Quid seruatur in ferendis legibus? trinundinum, idest, ut promulgata lex per tres nundinas, antequam feratur, populo pateat. quod spatium, tantum abest, ut seruatum sit, ut eam legem Caesar consul uix per tres horas promulgatam tulerit. Tertia pars, uel si tribunus pl. & per auspicia, & per leges Clodius esse potuerit, quod utrumque iam negatum est, ab eo tamen legem nominatim de capite ciuis indemnati fieri non potuisse demonstrat. id enim priuilegium est: quod sacratae leges, & XII. tabulae uetant. Neque uero hoc tantum contra leges, sed illud etiam, quod de eius capite, fortunisq. omnibus, qui neque adesse sit iussus, neque citatus, neque accusatus, legem illam Clodius tulerit: cum iudicia populi ita moderata essent a maioribus constituta, primum, ut ne poena capitis cum pecunia coniungeretur: deinde, ne, nisi prodicta die, quis accusaretur: tum, ut ante magistratus accusaret intermissa die, quam multam irrogaret, aut iudicaret: postremo, ut esset accusatio trinum nundinum, idest ab eo die,

quo quis ad populum accusari coeptus esset, ad diem iudicij trinae nundinae intercederent; prodicta die, qua die iudicium esset futurum: eamq. diem si qua res auspicijs, aut excusatione sustulisset, tota caussa, iudiciumq. tolleretur. Nec uerba legis uitio carent: sunt enim haec: Velitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & igni interdictum sit. Cum ferri debuerit, ut interdicatur, non, ut interdictum sit. quo modo enim, quod factum non est, id ut sit factum, ferri ad populum, aut uerbis ullis sanciri, aut suffragijs confirmari posset? peccatum est igitur in forma legis: quid in ipsa ueritate? non minus. scriptum est enim: Quod M. Tullius falsum S. C. retulerit. qui si falsum retulit, recte scripta lex est: si uerum, nulla est. uerum autem retulisse, nec ipsum pro suo imperio, sed senatus iussu in coniuratos animaduertisse, senatus ipse, cum eum restituit, indicauit. Sunt igitur haec in lege uitia, primum quod lata nominatim sit de capite ciuis indemnati: alterum, quod imperite, ut interdictum esset aqua, & igni, cui nondum interdictum esset: tertium, quod simul de pluribus rebus: quartum, quod per uim. id quod Lentulus consul in lege uidit, quam de Ciceronis reditu tulit. non enim tulit, ut ei uenire Romam liceret, sed ut ueniret. Quarta pars Clodij maledictum, exsulem Ciceronem appellantis refellit duabus caussis, uel quod ex peccato, uel quod ex damnatione subeatur exsulis nomen. Peccasse me, inquit, negant omnes: optime de patria meritum, senatus, equestris ordinis, scribarum, plebis urbanae, idest paganorum, & montanorum, denique etiam municipiorum, coloniarum, & totius Italiae de meo reditu decreta declarant. In ferenda uero lege, quae celebritas umquam maior populi Romani, quantus omnis generis hominum, aetatum, ordinumque splendor? Quod ad damnationem attinet, exsul non sum. indemnatus enim discessi. nemo me ulla umquam lege interrogauit: nemo postulauit: nemo diem dixit. libertatem uero, aut ciuitatem amittere ciuis Romanus nemo potest, nisi auctor ipse factus sit. Infirmatur Clodij maledictum ea quoque ratione, quod in ipsa rogatione nihil tulerat, quo minus Cicero esset non modo in ciuium, sed etiam in senatorum numero: & quod in lege illa suffragium tulerit non populus Romanus, sed multitudo hominum e seruis conductis, & facinorosis, & egentibus congregata. Quincta, primum eidem Clodio respondet, accusanti Ciceronem, quod de se ipso gloriosius praedicaret: deinde ijs, qui obijcerent, ei discessum e patria. Sexta de domo recuperanda quantum laboret, quamq. improbe Clodius fecerit in ea dedicanda, & quid spectarit, ostendit. Dedicatio improbatur, quod non affuerit collegium pontificum, sed unus tantum pontifex, isque frater uxoris Clodij, adolescens imperitus, nouus sacerdos, sororis precibus, matris minis adductus, mente, & lingua titubante. In extrema parte preces ad Iouem, Iunonem, Mineruam, ad

patrios

patrios penates, & familiares, ad Vestam continentur: ut, si nefariam flammam ab eorum templis, ac delubris depulerit; si suum caput, pro eorum caerimonijs, atque templis, perditissimorum ciuium furori, ferroq. obiecerit; si nihil umquam magis, quam de reip. salute laborauerit; hunc fructum ferat, ut sibi redire in suas sedes liceat. Iisdemque precibus, conuersus ad pontifices, utitur, ut ab ipsis iam in patriam restitutus, nunc, auctore senatu, manibus eorum in suis sedibus collocetur. Habita est oratio ijsdem consulibus, quibus in patriam redijt, id est Lentulo, & Metello. De genere, de statu, de partibus orationis, quae nonnulli ostentationis potius, quam utilitatis publicae caussa, sedulo persequuntur, nihil addam: uel quia sunt in promptu, satisq. patent ex rhetorum libris: uel quod a ueterum interpretum consuetudine non libenter discedo.

M. TVLLII. CICERONIS

PRO. DOMO. SVA. AD. PONTIFICES

ORATIO. XXIX

CVm multa diuinitus, pontifices, a maioribus nostris inuenta, atque instituta sunt, tum nihil praeclarius, quam quod uos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summae reip. praeesse uoluerunt: ut amplissimi, & clarissimi ciues remp. bene gerendo, pontifices religiones sapienter interpretando, remp. conseruarent. quod si ullo tempore magna caussa in sacerdotum populi R. indicio, ac potesta te uersata est, haec profecto tanta est, ut omnis reip. dignitas, omnium ciuium salus, uita, libertas, arae, foci, dij penates, bona, fortunae, domicilia uestrae sapientiae, fidei, potestatiq. commissa, creditaq. esse uideantur. uobis hodierno die constituendum est, utrum posthac amentes, ac perditos magistratus improborū ac sceleratorum ciuium praesidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. nam, si illa labes ac flamma reip. suum illum pestiferum, & funestum tribunatum, quem aequitate humana tueri non potest, diuina religione defenderit: aliae caerimoniae nobis erunt, alij antistites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirendi. sin autem uestra auctoritate, sapientiaque, pontifices, ea, quae furore improborum in rep. ab alijs oppressa, ab alijs deserta, ab alijs prodita, gesta sunt, rescinduntur; erit caussa, qua consilium maiorum in amplissimis uiris ad sacerdotia deligendis iure ac merito laudare possimus. sed, quoniam ille demens, si ea, quae ego per hos dies in senatu de rep. sensi, uituperasset, aliquem se aditum ad aures uestras esse habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: respondebo hominis furiosi non orationi, qua ille uti non potest, sed conuicio, cuius exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate muniuit.

EXPLANATIO

DIVINITVS} diuina saepe transferuntur ad humana per similitudinem; cum in singulari laude communia uocabula sufficere non uidentur. Sic, diuinus senatus, diuina S. C. Deus ille noster Plato. eadem ratione est hic, Diuinitus, pro, praeclare: ideoq. subiungitur, Tum nihil praeclarius. PONTIFICES} minores, absente pontifice Max. C. Caesare, qui tum in Gallia bellum gerebat. eorum nomina posuimus in argumento. VOS *eosdem, & religionibus deorum immortalium, & summae reip. praeesse* } non tam eos, qui tum pontifices erant, qui longe aberant a maiorum aetate, quam superiores omnes pontifices; ut religioni praeesset nemo, qui summam remp. simul non administraret, idest qui senator non esset infra: Consilium maiorum in amplissimis uiris ad sacerdotia deligendis. AMENTES, *ac perditos magistratus* } qualis in tribunatu Clodius fuit. IMPROBORVM, *ac sceleratorum ciuium praesidio* } numquam enim deerunt, qui opem illis ferant in oppressione bonorum, nisi mihi mea domus, Clodij tribuni pl. furore adempta, & Libertati consecrata, uestris hodierno die sententijs liberetur. AN. ETIAM *deorum immortalium religione armare* } armauit Clodius, ac muniuit improbitatem suam religione deorum immortalium, cum domum Ciceronis, a se publicatam, atque euersam dedicandam etiam curauit. LABES, *ac flamma reip.* } quia suis remp sceleribus deformauit, atque incendit. QVEM *aequitate humana tueri non potest,* } quia rescissa sunt, & rescindentur a senatu, populoq. Romano ea, quae gessit in tribunatu. quod praecipue, restituto Cicerone, cognitum est. INTERPRETES *religionum* } pontifices, de quibus dixit iam: Pontifices religiones sapienter interpretando. REQVIRENDI.} uobis, & religiones, & remp. deserentibus. AB. ALIIS *oppressa,* } oppressit remp. Clodius, deseruerunt Pompeius, Caesar, Crassus, prodiderunt consules Piso Gabinius. PER *hos dies* } IIX. Id. Sept. ut opinor, idest biduo post quam in urbem redijt. Significat sententiam a se dictam in senatu de Pompeio, cum esset annonae summa caritas, rei frumentariae praeponendo. qua de re sic ep. I. lib. IV. ad Att. Eo biduo, cum esset annonae summa caritas, & homines ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent, impulsu Clodij; mea opera frumenti inopiam esse clamarent; cum per eos dies senatus de anno na haberetur, & ad eius procurationem sermone non solum plebis, uerum etiam bonorum Pompeius uocaretur; idq. ipse cuperet; multitudoq. a me nominatim, ut id decernerem, postularet: feci, & accurate sententiam dixi, cum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, praeter Messallam, & Afranium. factum est S. C. in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem susciperet, lexq. ferretur. VITVPERASSET,} apud uos. Videtur Clodius apud pontifices uerba fecisse, priusquam Cicero de sua domo ageret. cuius orationi statim respondendum putauit: ut, si qua facta esset in pontificum animis offensio, eam deleret, priusquam ad caussam accederet: quod boni oratoris est. praeoccupatis enim iudicum animis opinione aliqua, uel odio, iracundia, inuidia commotis, agi caussa aequo iure non posset.

possct. ALIQVEM *se aditum ad aures uestras esse habiturum putauit:* } uel quod inuidere uos Pompeij gloriae, uel quod offensos esse arbitraretur, quod S. C. illud de re frumentaria Pompeio mandanda, uobis absentibus, factum esset. Non affuerunt eo die consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere. De consularium autem numero pontifices aliquot erant, ut P. Seruilius, M. Lucullus, C. Curio, M. Crassus Q. Metellus, M' Glabrio. QVA *ille uti uon potest,* } quia prudentiam, ac mentem, requirit oratio.

ORATIO

AC primum illud a te, homine uesano, ac furioso, requiro, quae te tanta poena tuorum scelerum, flagitiorumq. uexet, ut hos tales uiros, qui non solum consilijs suis, sed etiam specie ipsa dignitatem reip. sustinent, quod ego in sententia dicenda salutem ciuium cum honore Cn. Pompeij coniunxerim, mihi esse iratos, & aliud de summa hoc tempore religione sensuros, ac me absente senserint, arbitrere? Fuisti tu, inquit, apud pontifices superior: sed etiam, quoniam te ad populum contulisti, sis inferior, necesse est. Ita ne uero? quod in imperita multitudine est uitiosissimum, uarietas, & inconstantia, & crebra, tamquam tempestatum, sic sententiarum commutatio, hoc tu ad hos transferas? quos ab inconstantia grauitas, a libidinosa sententia certum & definitum ius religionum, uetustas exemplorum, auctoritas litterarum, monumentorumq. deterret. Tu ne es ille, inquit, quo senatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem resp. desiderauit? quo restituto, senatus auctoritatem restitutam putabamus, quam primum aduenien prodidisti? Nondum de mea sententia dico: impudentiae primum respondebo tuae. Hunc igitur, funesta reip. pestis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & consulum scelere, & audacissimorum hominum minis, seruorum delectu, obsessione templorum, occupatione fori, oppressione curiae, domo, & patria, ne cum improbis boni ferro dimicarent, cedere curasti, quem a senatu, quem a bonis omnibus, quem a cuncta Italia desideratum, accersitum, reuocatum conseruandae reip. caussa confiteris? At enim in senatum uenire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuisti. Ego uero neque ueni, & domo me tenui, quamdiu turbulentum tempus fuit, cum seruos tuos, a te iampridem ad bonorum caedem paratos, cum illa tua consceleratorum ac perditorum manu armatos in Capitolium tecum uenisse constabat. quod cum mihi nunciaretur, scio me domi mansisse, & tibi, & gladiatoribus tuis instaurandae caedis potestatem non fecisse. postea quam mihi nunciatum est, populum R. in Capitolium propter metum, atque inopiam rei frumentariae conuenisse, ministros autem scelerum tuorum perterritos, partim amissis gladijs, partim ereptis, diffugisse: ueni, non solum sine ullis copijs, ac manu, uerum etiam cum paucis amicis. an ego, cum P. Lentulus consul, optime de me, ac de rep. meritus, cum Q. Metellus, qui, cum meus inimicus esset, frater tuus, & dissensioni nostrae, & praecibus tuis salutem ac dignitatem meam praetulisset, me accerserent in senatum; cum tanta multitudo ciuium, tam recenti officio suo, me ad referendam gratiam nominatim uocarent, non uenirem? cum praesertim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu discessisse cõstaret. Hic tu me etiam, custodem, defensoremq. Capitolij, templorumq. omnium, hostem Capitolinum appellare ausus es, quod, cum in Capitolio senatum duo consules haberent, eo uenirem. Vtrum ue est tempus aliquod, quo in senatum uenisse turpe sit? an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipsam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? primum dico, senatoris esse boni, semper in senatum uenire: nec cum ijs sentio, qui statuunt minus bonis temporibus in senatum ipsi non uenire, non intelligentes hanc suam nimiam perseuerantiam uehementer ijs, quorum animum offendere noluerunt, gratam, & iucundam fuisse. At enim nonnulli propter timorem, quod se in senatu tuto non esse arbitrabantur, discesserunt. Non reprehendo, nec quaero, fuerit ne aliquid pertimescendum: puto, arbitrio suo quemque timere oportere. cur ego non timuerim, quaeris? quia te illinc abijsse constabat. cur, cum uiri boni nonnulli putarint tuto se in senatu esse non posse, ego non idem senserim? cur, cum ego me existimassem tuto omnino in ciuitate esse non posse, illi non item? an alijs licet, & recte licet, in meo metu sibi nihil timere: mihi uni necesse erit & meam, & aliorum uicem pertimescere? An, quia non condemnaui sententia mea duos consules, sum reprehendendus? eos igitur ego potissimum damnare debui, quorum lege perfectum est, ne ego indemnatus, atque optime de rep. meritus, damnatorum poenam sustinerem? quorum etiam delicta, propter eorum egregiam in me conseruando uoluntatem, non modo me, sed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum consilium ego, potissimum per eos in meam pristinam dignitatem restitutus, consilio repudiarem meo? At quam sententiam dixi? primum eam, quam populi sermo in animis nostris iam ante defixerat: deinde eam, quae erat superioribus diebus agitata in senatu: deinde eam, quam senatus frequens tum, cum mihi est assensus, secutus est: ut neque allata sit a me res inopinata, ac recens; nec, si quod in sententia uitium est, magis sit eius, qui dixerit, quam omnium, qui probarint. At enim liberum senatus iudicium propter metum non fuit. Si timuisse eos facis, qui discesserunt: concede, non timuisse eos, qui remanserunt. sin autem sine ijs, qui tum absuerunt, nihil decerni libere potuit: cum omnes adessent, coeptum est referri de inducendo S. C. ab uniuerso senatu reclamatum est. Sed quaero, in ipsa sententia, quoniam princeps ego sum eius, atque auctor, quid reprehendatur? utrum, caussa capiendi noui consilij non fuit, an meae partes in ea caussa non praecipuae fuerunt, an alio potius confugiendum fuit? Quae uis, quae caussa maior esse, quam fames, potuit? quam seditio, quam consilia tua, tuorumque? qui, facultate oblata ad imperitorum animos incitandos, renouaturum te tua illis funesta latrocinia ob annonae caussam putarunt. frumentum prouinciae frumentariae partim non habebant, partim in alias terras, credo propter uarietatem uenditorum, miserant; partim, quo gratius esset tum, cum in ipsa fame subuenissent, custodijs suis clausum continebant, ut subito nouum mitterent. res erat non in opinione dubia, sed in praesenti, atque ante oculos proposito periculo: neque id coniectura prospiciebamus, sed iam experti uidebamus. nam, cum ingrauescere

sceret annona, ut iam plane inopia, ac fames, non caritas, timeretur; concursus est ad templum Concordiae factus senatum illuc uocante Metello consule. qui si uerus fuit ex dolore hominum, & fame: certe consules caussam suscipere, certe senatus aliquid consilij capere potuit. sin in caussa fuit annona, seditionis quidem stimulator, & concitator tu fuisti: non ne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiem subtraheremus furori tuo? quid, si utrumque fuit, & ut fames stimularet homines, & ut tu in hoc ulcere tamquam unguis exsisteres? non ne fuit eo maior adhibenda medicina, quae & illud natiuum, & hoc delatum malum sanare posset. erat igitur & praesens caritas, & futura fames. inde saxis facta lapidatio est: si ex dolore plebeio, nullo incitante, magnum malum: si P. Clodij impulsu, usitatum hominis facinorosi scelus: si utrumque, ut res esset ea, quae sua sponte multitudinis animos incitaret, & parati atque armati seditionis duces; uidetur ne ipsa resp. & consulis auxilium implorasse, & senatus fidem? atqui utrumque fuisse perspicuum est. difficultatem annonae, summamq. inopiam rei frumentariae, ut homines non iam diuturnam caritatem, sed ut famem plane timerent, nemo negat. hunc istum, otij & pacis hostem, caussam arrepturum fuisse ad incendia, caedes, rapinas, nolo, pontifices, suspicemini, nisi uideritis: Qui sunt homines a Q. Metello, fratre tuo, consule in senatu palam nominati, a quibus ille se lapidibus appetitum, & percussum esse dixit? L. Sergium, & M. Lollium nominauit. quis est iste Lollius? qui sine ferro ne nunc quidem tecum est; qui te tribuno pl. nihil de me dicam, sed qui Cn. Pompeium interficiendum depoposcit. quis est Sergius? armiger Catilinae, stipator tui corporis, signifer seditionis, concitator tabernariorũ, damnatus iniuriarum, percussor, lapidator, fori depopulator, obsessor curiae. his, atque huiusmodi ducibus, cum tu in annonae caritate in consules, in senatum, in bona fortunasq. locupletum, per caussam inopum, atque imperitorum, repentinos impetus comparares; cum tibi salus esse in otio nulla posset; cum desperatis ducibus decuriatos ac descriptos haberes exercitus perditorum: non ne prouidendum senatui fuit, ne in hanc tantam materiam seditionis ista funesta fax adhaeresceret? Fuit igitur caussa capiendi noui consilij. uidete nunc, fuerint ne partes meae paene praecipuae. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem ceterae pestes in lapidatione illa nominabant? quem annonam praestare oportere dicebant? non ne me? quid puerorum illa concursatio nocturna? num a te ipso instituta me frumentum flagitabant? quasi uero ego aut rei frumentariae praefuissem; aut compressum aliquod frumentum tenerem; aut in isto genere omnino quidquam aut curatione, aut potestate ualuissem. sed homo ad caedem imminens meum nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cum de mea dignitate in templo Iouis optimi maximi senatus frequentissimus, uno isto dissentiente, decreuisset; subito, illo ipso die, carissimam annonam nec opinata uilitas consecuta est. erant, qui deos immortales, id quod ego sentio, numine suo reditum meum dicerent comprobasse. nonnulli autem illam rem ad illam rationem, coniecturamq. reuocabant, qui, quod in meo reditu spes otij, & concordiae sita uidebatur, in discessu autem quotidianus seditionis timor, iam paene belli depulso metu, commutatam esse annonam dicebant: quae quia rursus in meo reditu facta erat durior, a me, cuius aduentu fore uilitatem boni uiri dictitabant, annona flagitabatur. ego denique non solum ab operis tuis, impulsu tuo, nominabar; sed etiam, depulsis ac dissipatis tuis copijs, a populo R. uniuerso, qui tum in Capitolium conuenerat, cum illo die minus ualerem, nominatim in senatum uocabar. ueni exspectatus. multis sentẽtijs iam dictis, rogatus sum sententiam, dixi reip. saluberrimam, ac mihi necessariam. petebatur a me frumenti copia, annonae utilitas, quasi possem aliquid in ea re gerenda: non habebatur. flagitabar bonorum expostulatione: improborum conuicia sustinere non poteram. delegaui amico locupletiori: non quo illi, ita de me merito, onus illud imponerem (succubuissem enim potius ipse) sed quia uidebam, id quod omnes, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, consilio, uirtute, auctoritate, felicitate denique sua facillime perfecturum. itaque siue hunc dij immortales fructum mei reditus populo R. tribuunt, ut, quemadmodum discessu meo frugum inopia, fames, uastitas, caedes, incendia, rapinae, scelerum impunitas, fuga, formido, discordia fuisset, sic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, spes otij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, senatus auctoritas mecum simul reducta uideantur; siue egomet aliquid aduentu meo, consilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo R. praestare debui; praesto, promitto, spondeo; nihil dico amplius; hoc, quod satis est huic tempori, dico, remp. annonae nomine in id discrimen, quo uocabatur, non esse uenturam. Num igitur in hoc officio, quod fuit praecipue meum, sententia mea reprehenditur? rem maximam eripui a peste summi periculi, non solum eam, sed etiam uos a caede, incendijs, uastitate: nemo negat: cum ad caussam caritatis accederet iste speculator communium miseriarum, qui semper in reip. malis sceleris sui faces inflammarit.

EXPLANATIO

MVNIVIT.} confirmauit, atque auxit, naturalem petulantiam nulla poena coercente. QVAE *te tanta poena tuorum scelerum, flagitiorumq. uexat, ut arbitrere,*} scelera enim, & flagitia in malas opiniones, tamquam in poenam, homines impellunt. SPECIE *ipsa*} maiestate quadam oris, & corporis. SVSTINENT} tuentur, atque conseruant. SALVTEM *ciuium*} annonae caritate periclitantium. CVM *honore Cn. Pompeij*} quem rei frumentariae, mea sententia praefeci. MIHI *esse iratos,*} quod ijs absentibus eam de honore Cn. Pompeij sententiam dixerim, in quam S. C. factum est. Id aliquanto clarius non multo post. At enim, inquit, liberum senatus iudicium propter metum non fuit. Si timuisse eos facis, qui discesserunt: concede, non timuisse eos, qui remanserunt. sin autem sine ijs, qui tum absuerunt, nihil decerni libere potuit: cum omnes adessent, coeptum est referri de inducendo S. C. ab uniuerso senatu reclamatum est. AC ME *absente senserint,*} in senatu, cum & de salute mea, & de meis

bonis

bonis ageretur. Hoc est, opinor, quod ait in ea de Harusp. resp. caussam de domo duobus locis esse dictam: semel uidelicet in senatu absente Cicerone, iterum in foro, ipso agente. Propterea subiungitur: Quoniam te ad populum contulisti: idest in forum, ubi populus aderat. Nisi si hoc sensu dictum accipias. Quoniam, cum extraordinarium imperium ad Pompeium detulisti; senatum, & pontifices ipsos, qui senatores sunt, & tamquam senatores ab extraordinarijs imperijs abhorrent, offendisti: ut a senatu ad populum defecisse uidearis. SVPERIOR} cum in senatu de Cicerone actum est. INFERIOR} apud eosdem. A. LIBIDINOSA *sententia*} ab ea sententia, quam libido, non ratio afferat. CERTVM, *& definitum ius religionum,*} libidini contrarium. VETVSTAS *exemplorum,*} quae meam caussam probant. AVCTORITAS *litterarum,*} in ea, quae scripta sunt, de iure dedicandi, de religione uel inferenda, uel tollenda. MONVMENTORVMQ.} rerum, quae exstant, conseruatae religionis indicio. TV. NE *es ille, inquit, quo senatus carere non potuit?*} non est hoc negantis Clodij, sed plane confitentis, Cicerone senatum carere non potuisse, eiq. honorem illum ac beneficium exprobrantis, quo maiorem eius culpam ostendat, qui statim adueniens prodiderit auctoritatem optime de se meriti senatus, facto S.C. cum liberum senatus iudicium propter metum non esset, abessent autem summi ordinis principes uiri consulares. FERRO, *& armis,*} seruis, improbisq. ciuibus armatis. EXERCITVS *terrorem,*} exercitus Caesaris, qui tunc erat ad portas, cum de Cicerone Clodius legem tulit. post Red. in sen. Erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoq. exercitu. Pro Sextio: Caesar, quem maxime ignati homines ueritatis mihi esse iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio, erat in Italia eius exercitus. CONSVLVM} Pisonis, & Gabinij. SERVORVM *delectu*} collegiorum nomine. infra. Cum in tribunali Aurelio conscribebas non modo liberos, sed etiam seruos. pro Sextio: Iisdem cōsulibus inspectantibus, seruorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, collegiorum nomine. In Pisonem, Post red. ad Quir. OBSESSIONE *templorum*} templum Castoris significat. pro Sextio: Iisdem consulibus arma in templum Castoris palam comportabantur. Et in Pisonem. NE. CVM *improbis*} hoc ad Ciceronem, non ad Clodium refertur. Se enim patria cessisse, ne sua caussa res ad arma deduceretur, & saepe in orationibus, & in epistolis gloriatur. IN *Capitolium*} in quo senatus habebatur. TVRBVLENTO *illo die*} commota plebe propter annonae caritatem. PRAETVLISSET,} cum me in patriam restituit. OFFICIO *suo*} erga salutem meam. CVSTODEM, *defensoremq.*} Catilinae temporibus. EOS,} consules. CONDEMNARE} iudicio meo, si in senatum non uenirem. infra: An, quia non condemnaui mea sententia duos consules, sum reprehendendus? NON *nulli*} praesertim consulares, qui tunc in senatum non uenerunt, exceptis Messalla, & Afranio. TVTO *omnino in ciuitate esse non posse*} cum tuis armis cessi. ILLI *non item?*} non item existimarunt: quia, me timente, ipsi non timuerunt. Aliter hic antea, nec sine mendo, legebatur: ego sic restitui ex antiquo libro summi poetae, doctissimi hominis, amicissimi mei, Petri Angelij Bargaei. ET. MEAM *& aliorum uicem*} & mea, & aliorum caussa. NON *condemnaui*} quos condemnare uisus essem, si ab ijs in senatum arcessitus non uenissem. INDEMNATVS} eiectus nullo iudicio. unde illud pro Milone: Diem, mihi credo, dixerat, multam irrogarat, actionem perduellionis intenderat. DAMNATORVM *poenam sustinerem?*} ne exsularem, ut damnati. OPTIMVM *consilium*} cum ideo senatum haberent, ut annonae difficultatem opportuno remedio tollerent. QVAM *populissimo*} sensimus id, quod sentire populum, atque exposcere uidebamus, ut curandi frumenti munus Pompeio mandaretur. IN *animis nostris*} in senatorum animis. SVPERIORIBVS *diebus*} ante meum aduentum. PROPTER *metum*} plebis, circa curiam adstantis. QVI *remanserunt.*} qui si timuissent, non remansissent. AB *uniuerso senatu reclamatum est.*} patet igitur, eos, qui tum abfuerunt, si affuissent, idem sensuros fuisse, quod ij, qui affuerunt. AN. ALIO *potius confugiendum fuit?*} non ad Pompeium. infra: Negat oportuisse quidquam uni extra ordinem decerni. CONSILIA *tua,*} de renouandis ob annonae caussam latrocinijs. OB *annonae caussam*} occasione praesentis annonae: ob annonam specie, reuera improbo consilio. CONCVRSVS *ad templum Concordiae factus,*} ad Att. ep. I. lib. IV. Eo biduo cum esset annonae summa caritas, & homines ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent impulsu Clodij; mea opera frumenti inopiam esse clamarent. CAPERE *potuit,*} pro debuit, ut ad Att. lib. 2. Festiue, mihi crede, & minore sonitu, quam putaram, orbis in rep. est conuersus, citius omnino, quam potuit. IN *caussa fuit annona,*} malim, caussa fuit, sublata, in, praepositione. HOC *delatum malum*} seditionem a te concitatam. NIHIL *de me dicam,*} se quoque insidijs a Lollio petitum significat. CN. POMPEIVM} Damnianum quendam Pedianus, locum interpretans pro Milone; insidiatorem Pompeij nominat. praeter eum, potuit & hic Lollius de tollendo Pompeio, impulsus a Clodio, cogitare. PER *caussam inopum, atque imperitorum,*} quasi defenderet inopes, atque imperitos. nam, Per caussam, est, per speciem, significatione falsa. DECVRIATOS} in decurias distributos. Sic pro Sextio: cum uicatim homines conscriberentur, decuriarentur. MATERIAM *seditionis*} annonae difficultatem. ISTA *funesta fax*} Clodius cum sua seditiosorum ad uim, ad caedem, ad direptionem parata manu. Tribus uerbis inducta translatio, materiam, fax, adhaeresceret. ANNONAM *praestare*} annonae subuenire, inopiae mederi. IMPERITIS *iniecerat.*} apte, Iniecerat, uerbum temeritatis, cum, Imperitis, dixisset. IN *templo Iouis Opt. Max.*} recitabo uerba pro Sextio, quibus eadem sententia continetur. Quid ego, inquit, illa de me diuina S.C. commemorem? uel quod in templo Iouis Opt. Max. factum est: cum uir is, qui tripartitas orbis terrarum oras, atque regiones tribus triumphis, adiunctas huic imperio, notauit, de scripto sententia dicta, mihi uni testimonium patriae conseruatae dedit: cuius sententiam ita frequentissimus senatus secutus est, ut unus dis-

sentiret

sentiret hostis. NON *habebatur.*} quid? frumenti uidelicet copia. mihi tamen suspectus locus est. AMICO *locupletiori*:} Pompeio.

ORATIO

NEGAT oportuisse quidquam uni extra ordinem decerni. Non iam tibi sic respondebo, ut ceteris; Cn. Pompeio plurima, periculosissima, maxima terra mariq. bella extra ordinem esse commissa; quarum rerum si quem paeniteat, eum uictoriae populi R. paenitere. non ita tecum ago. cum ijs haec a me haberi oratio potest, qui ita disputant, se, si qua res ad unum deferenda sit, ad Cn. Pompeium delaturos potissimum, sed se extra ordinem nihil cuiquam dare; cum Pompeio datum sit, id se pro dignitate hominis ornare, ac tueri solere. horum ego sententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cum esset extra ordinem ad patriam defendendam uocatus, auxit nomen populi R. imperiumq. honestauit. constantiam probo: qua mihi quoque utendum fuit; quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate, Tigraneq. gessit. sed cum illis tamen possum aliquid disputare: tua uero quae tanta impudentia est, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemaeum, regem Cypri, fratrem regis Alexandrini, eodem iure regnantem, caussa incognita, publicasses; populumq. R. scelere obligasses; cum in eius regnum, bona, fortunas latrocinium huius imperij immisisses, cuius cum patre, auo, maioribus societas nobis, & amicitia fuisset: huius pecuniae deportandae, &, si quis suum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem praefecisti: dices, quem uirum? sanctissimum, prudentissimum, fortissimum, amicissimum reip. uirtute, consilio, ratione uitae mirabili ad laudem, & prope singulari: sed quid ad te, qui negas esse iuris, quemquam ulli rei extra ordinem praefici? atque in hoc solum inconstantiam redarguo tuam, qui in ipso Catone, quem tu non pro illius dignitate produxeras, sed pro tuo scelere subduxeras, quem tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, ceterisq. caedis & incendiorum ducibus obieceras, quem carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuisse dixeras, ad hunc honorem, & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detulisti: & tanta fuisti intemperantia, ut illius tui sceleris rationem occultare non posses: litteras in concione recitasti, quas tibi a C. Caesare missas diceres. CAESAR. PVLCHRO. Cum etiam es argumentatus, amoris esse hoc signum, cum nominibus tantum uteretur, neque adscriberet, pro consul, aut, tribuno pl. deinde gratulari, quod idem in posterum M. Catonem tribunatu tuo remouisses, et quod idem in posterum de extraordinarijs potestatibus libertatem ademisses. quas aut numquam sibi ille litteras misit; aut, si misit, in concione recitari noluit: aut, siue ille misit, siue tu finxisti, certe consilium tuum de Catonis honore illarum litterarum recitatione patefactum est.

EXPLANATIO

HORVM *ego sententiam ne laudem,*} laudare non possum, in eo, quod se dicunt extra ordinem nihil cuiquam dare. TRIBVS *triumphis*:} triumphauit ex Hispania Sertorio & Perperna deuictis, ex Africa Hiarba & Domitio, ex Asia Mithridate, & Tigrane. CONSTANTIAM *probo*:} quod extra ordinem nihil cuiquam dant. QVA *mihi quoque utendum fuit*;} ipsi faciunt, quod solent, cum extra ordinem Pompeio nihil dant: aeque enim id omnibus negant. ego quoque, quod antea feceram in bello Mithridatico extra ordinem Pompeio mandando, idem feci nunc in rei frumentariae procuratione eidem extra ordinem decernenda: & quam in illis constantiam probo, eadem in me ipso delector. QVO *ille auctore*} praetor Cicero orationem habuit pro lege Manilia, ut Pompeius cum Mithridate, ac Tigrane extra ordinem bellum gereret. POSSVM *aliquid disputare*:} suam enim quandam rationem habent, cum nimiam in uno homine potentiam non probant. tu uero cur id non probas in Pompeio, quod in Catone antea probasti? quaenam haec impudentia est, ut in re simili non similiter sentias? POPVLVMQ. *Romanum scelere obligasses,*} inductum ate, ut legem tuam de publicando Ptolomaei regno suis suffragijs comprobaret. Nota satis historia. LATROCINIVM *huius imperij*} latrocinium enim uere dici potest illa publicatio. SI. QVIS}} malim si is. QVID *ad te*?} Catonis laudes tuum factum non excusant. nam si iuris non est, ulli rei quemquam extra ordinem praefici: cur tu Catonem praefecisti? SERGIIS, *Lollijs, Titijs,*} Sergium, Lollium supra, & infra, Titium in ea pro Sextio, & de Harusp. resp. nominat. SVBDVXERAS,} ne tibi aduersaretur in tuo tribunatu. CARNIFICEM *ciuium,*} quia sententiam illam dixit de coniuratis ultimo supplicio afficiendis, quam senatus secutus est. Sallustius, Plutarchus. ILLIVS *tui sceleris*} in amandando Catone. A. C. CAESARE} ex Gallia. notae sunt Caesaris & Catonis inimicitiae. LIBERTATEM *ademisses.*} Catoni: ne posset in posterum contra extraordinarias potestates uerba facere. quod enim ipse accepisset, in alijs reprehendere non posset. huc illud pertinet ex oratione pro Sextio: Qui in concione palam dixerunt, linguam se euellisse M. Catoni, quae semper contra extraordinarias potestates libera fuisset.

ORATIO

SED omitto Catonem, cuius eximia uirtus, dignitas, & in eo negotio, quod gessit, fides, & continentia tegere uidentur improbitatem & legis, & actionis tuae. quis prouinciam homini post homines natos turpissimo, sceleratissi-

sceleratissimo, contaminatissimo, quis illam optimam fertilemq. Syriam, quis bellum pacatissimis gẽtibus, quis pecuniam ad emendos agros constitutam, ereptam ui ex Caesaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dedisses, mutasti pactionem, & Ciliciam ad praetorem item extra ordinem transtulisti: Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dedisti. Quid? homini taeterrimo, crudelissimo, fallacissimo, omnium scelerum libidinumq. maculis notatissimo, L. Pisoni non ne nominatim populos liberos, multis S. C. etiam recenti lege generi ipsius liberatos, uinctos, & constrictos tradidisti? non ne, cum ab eo merces tui beneficij, pretiumq. prouinciae meo sanguine tibi esset persolutum, tamen aerarium cum eo partitus es? ita ne uero? tu prouincias consulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo non abstulit ab senatu, sed etiam, ut necesse esset quotannis constitui per senatum decreta, lege sanxit, eas, lege Sempronia per senatum decretas, rescidisti? extra ordinem, sine sorte, nominatim dedisti, non consulibus, sed reip. pestibus: nos, quod nominatim rei maximae, paene iam desperatae, summum uirum, saepe ad extrema reip. discrimina delectum, praefecimus, a te reprehendemur? Quid tandem, si, quae tum in illis reip. terebris, caecisq. nubibus, & procellis, cum senatum a gubernaculis deiecisses, populum e naui exturbasses, ipse archipirata cum grege praedonum impurissimo plenissimis uelis nauigares, si, quae tum promulgasti, constituisti, promisisti, uendidisti, perficere potuisses: qui locus in orbe terrarum uacuus extraordinarijs fascibus, atque imperio Clodiano fuisset? sed excitatus aliquando Cn. Pompeij, (dicam, ipso audiente, quod sensi, & sentio, quoquo animo me auditurus est) excitatus, inquam, aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, & penitus abstrusus animi dolor subuenit subito reip. ciuitatemq. fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam spem libertatis, & pristinae dignitatis erexit. Hic uir extra ordinem rei frumentariae praeficiendus non fuit? scilicet tu beluoni spurcissimo, praegustatori libidinum tuarum, homini egentissimo, & facinorosissimo, Sex. Clodio, socio tui sanguinis, qui sua lingua etiam sororem tuam a te abalienauit, omne frumentum priuatum, & publicum, omnes prouincias frumẽtarias, omnes mancipes, omnes horreorum claues lege tua tradidisti. qua ex re primum caritas nata est, deinde inopia: impendebat fames, incendia, caedes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis, & bonis. Queritur etiam importuna pestis, ex ore impurissimo Sex. Clodij rem frumẽtariam esse ereptam; summisq. in periculis, eius uiri auxilium implorasse remp. a quo saepe se & seruatam, & amplificatam esse meminisset. Extra ordinem ferri nihil placet Clodio. quid? de me quod tulisse te dicis, parricida, fratricida, sororicida, non ne extra ordinem tulisti? an de peste ciuis, quemadmodum omnes iam dij atque homines iudicarunt, conseruatoris reip. quemadmodum autem tute ipse confiteris, non modo indemnati, sed ne accusati quidem, licuit tibi ferre non legem, sed nefarium priuilegium, lugente senatu, maerentibus bonis omnibus, totius Italiae precibus repudiatis, oppressa captaq. republica: nobis, populo R. implorante, senatu poscente, temporibus reip. flagitantibus, non licuit de salute populi R. sententiam dicere; qua quidem in sententia si Cn. Pompeij dignitas aucta est coniuncta cum utilitate communi, certe laudandus essem, si eius dignitati suffragatus uiderer, qui meae saluti opem & auxilium tulisset. desinant, desinant homines ijsdem machinis sperare me restitutum posse labefactari, quibus antea stantem perculerunt. quod enim par amicitiae consularis fuit umquam in hac ciuitate coniunctius, quam fuimus inter nos ego, & Cn. Pompeius? quis apud populum R. de illius dignitate illustrius, quis senatui saepius dixit? qui tantus fuit labor, quae simultas, quae contentio, quam ego non pro illius dignitate susceperim? qui ab illo in me honos, quae praedicatio de mea laude, quae remuneratio beneuolentiae praetermissa est? hanc nostram coniunctionem, hanc conspirationem in rep. bene gerenda, hanc iucundissimam uitae atque officiorum omnium societatem certi homines fictis sermonibus, & falsis criminibus diremerunt; cum ijdem illum, ut me metueret, me caueret, monerent; ijdem apud me, mihi illum esse uni inimicissimum, dicerent; ut neque ego ab illó, quae mihi petenda essent, satis audacter petere possem; neque ille, tot suspicionibus certorum hominum & scelere exulceratus, quae meum tempus postularet, satis prolixe mihi polliceretur. data merces est erroris mei magna, pontifices; ut me non solum pigeat stultitiae meae, sed etiam pudeat; qui, cum me non repentinum aliquod meum tempus, sed ueteres multo ante suscepti, & prouisi labores cum uiro fortissimo & clarissimo coniunxissent, sim passus a tali amicitia distrahi, neque intellexerim, quibus aut ut apertis inimicis obsisterem, aut ut insidiosis amicis non crederem. proinde desinant aliquando me ijsdem inflammare uerbis: Quid sibi iste uult? nescit, quantum auctoritate ualeat, quas res gesserit, qua dignitate sit restitutus, cur ornat eum, a quo desertus est? Ego uero neque me tum desertum puto, sed paene deditum; nec, quae sint in illa reip. flamma gesta contra me, neque quo modo, neque per quos, patefaciundum mihi esse arbitror. si utile reip. fuit, haurire me unum pro omnibus illam indignissimam calamitatem: etiam hoc utile sit, quorum id scelere conflatum sit, me occultare, & tacere. Illud uero est hominis ingrati, tacere, (itaque libentissime praedicabo) Cn. Pompeium studio, & auctoritate aeque, ut unumquemque uestrum, opibus, contentione, precibus, periculis denique praecipue pro salute mea laborasse. hic tuis, P. Lentule, cum tu nihil aliud dies & noctes, nisi de salute mea, cogitares, consilijs omnibus interfuit: hic tibi grauissimus auctor ad instituendam, fidelissimus socius ad comparandam, fortissimus adiutor ad rem perficiendam fuit: hic municipia, coloniasq. adijt: hic Italiae totius auxilium cupientis implorauit: hic in senatu princeps sententiae fuit: idemq. cum dixisset, tum etiam pro salute mea populum R. obsecrauit. Quare istam orationem, qua es usus, omittas licet, post illam sententiam, quam dixeram de annona, pontificum animos esse mutatos: proinde quasi isti aut de Cn. Pompeio aliter, atque ego existimo, sentiant, aut, quid mihi pro exspectatione populi R. pro Cn. Pompeij meritis erga me, pro ratione mei temporis faciendum fuerit, ignorent; aut etiam, si cuius forte pontificis animum, quod certo scio aliter esse, mea sententia offendit, alio modo sit constituturus aut de religione pontificum, aut de rep. quam eum aut caerimoniarum ius, aut ciuitatis salus coegerit.

EXPLA-

EXPLANATIO

HOMINI *post homines natos turpissimo,*} Gabinium significari constat. QVIS *bellum pacatissimis gentibus,*} pro, bellum contra pacatissimas gentes. infra: Integerrimas; pacatissimasq. gentes ad diripiendum tradidisses. PECVNIAM} ex aerario. AGROS} Campanos, qui lege C. Caesaris populo diuiderentur. ITEM *extra ordinem*} ut de Syria. PRETIO *amplificato,*} maiore, quam pro Cilicia. POPVLOS *liberos*} uide orationem in ipsum Pisonem, & de Prouincijs. GENERI *ipsius*} C. Caesaris. DECRETA} hoc abundat fortasse: aut lege, Decerni, dele, constitui: cum sequatur, Per senatum decretas. RESCIDISTI?} tua lege, ademptas ijs, quibus eas lege Sempronia senatus decreuerat. SINE *sorte,*} sortiri enim prouincias, uel comparare inter se solebant. REI *maximae,*} rei frumentariae. EXCITATVS,} qui sopitus aliquandiu fuerat: ut etiam Ciceronem ipsum, optime de se meritum, eijci patria sit passus. de eadem re pro Sextio: Hic aliquando, serius, quam ipse uellet, Cn. Pompeius, inuitissimis ijs, qui mentem optimi, ac fortissimi uiri suis consilijs, ac fictis terroribus a defensione meae salutis auerterant, excitauit illam suam non sopitam, sed suspicione aliqua retardatam, consuetudinem reip. bene gerendae. MVTAM,} Mutilatam, uel Mutilam, fortasse rectius: cum sequentibus enim congruere magis uidetur. HELVONI *spurcissimo,*} quia cunnilingus putaretur. infra: Hanc tibi legem Clodius scripsit spurciorem lingua sua, ut interdictum sit, cui non sit interdictum? PRAEGVSTATORI *libidinum tuarum,*} quia pudenda lingeret sororis Clodij, cum qua Clodius ipse rem habuisse diceretur. SOCIO *tui sanguinis,*} qui tibi socius esses in turpi consuetudine sororis tuae. SVA *lingua*} dixi iam, cunnilingum putatum esse. ABALIENAVIT,} effecit, ut ipsa magis eum diligeret, quam te. MANCIPES,} publicanorum principes, qui publica suo periculo redimebant. IMPVRISSIMO} & hoc ad illud refertur, Heluoni spurcissimo. PARRICIDA, *fratricida, sororicida,*} qui in patrem, fratrem, sororem impius fuisti. IISDEM *machinis*} fictis sermonibus, & falsis criminibus. ILLVSTRIVS,} sic malo, quam, ut antea, Industrius. mendi origo fuit litterarũ similitudo, quia scribebant ueteres, Inlustris. FICTIS *sermonibus,*} pro Sextio: Quem uirum, studiosum mei, cupidissimum reip. conseruandae, domi meae certi homines, ad eam rem compositi, monuerunt, ut esset cautior; eiusq. uitae a me insidias apud me domi positas esse dixerunt. Et in Pisonem: Vestrae fraudes, uestrum scelus, uestrae criminationes insidiarum mearum, illius periculorum, nefarie fictae, simul eorum, qui, familiaritatis licẽtia suorum improbissimorum sermonum domicilium in auribus eius impulsu uestro collocauerunt, uestrae cupiditates prouinciarũ effecerant, ut ego excluderer, omnesque, qui me, qui illius gloriam, qui remp. saluam esse cupiebant, sermone, atque aditu prohiberentur. MEVM *tempus*} & hic, & paullo post, tempus accipe pro aduerso tempore, ut in prooemio Manilianae, amicorum temporibus. PROVISI} cogitati, a ratione profecti: SIM *passus*} fictis sermonibus, & falsis criminibus. QVID *sibi iste uult?*} cur tantopere Pompeium ornat? quid spectat? PAENE *deditum,*} grauius est, deditum, quam desertum. CVM *dixisset,*} cum perorasset: unde duas post reditum orationes: ex quibus ea patent, quae dixit Pompeius, antequam obsecrauit. AVT *de rep.*} subiungit, cognitionem Pontificum in ius religionis, & in ius reip. fuisse distributam.

ORATIO

INTELLIGO, pontifices, me plura extra caussam dixisse, quam aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: sed, cum me purgatum uobis esse cuperem, tum etiam uestra in me attente audiendo benignitas prouexit orationem meam. sed hoc compensabo breuitate eius orationis, quae pertinet ad ipsam cognitionem uestram: quae cum sit in ius religionis, & in ius reip. distributa; religionis partem, quae multo est uerbosior, praetermittens, de iure reip. dicam. quid est enim aut tam arrogãs, quam de religione, de rebus diuinis, caerimonijs, sacris, pontificum collegium docere conari; aut tam stultum, quam, si quis quid in uestris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curiosum, quam ea scire uelle, de quibus maiores nostri nos solos & consuli, & scire uoluerunt? Nego potuisse iure publico, legibus ijs, quibus haec ciuitas utitur, quemquam ciuem ulla eiusmodi calamitate affici sine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiam tum, cum reges essent, dico fuisse, hoc nobis esse a maioribus traditum, hoc esse denique proprium liberae ciuitatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis sine iudicio senatus, aut populi, aut eorum, qui de quaque re constituti iudices sint, detrahi possit. Vides ne me non radicitus euellere omnes actiones tuas? neque illud agere, quod apertum est, te omnino nihil gessisse iure, non fuisse tribunum pl.? hoc dico esse parricidium: dico apud pontifices: augures adsunt: uersor in medio iure publico. Quod est, pontifices, ius adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit; &, cum potuerit, sit expertus. Quae deinde caussa cuique sit adoptionis, quae ratio generum, ac dignitatis, quae sacrorum, quaeri a pontificum collegio solet. quid est horum in ista adoptione quaesitum? adoptat annos uiginti natus, etiam minor, senatorem: liberorum ne caussa? at procreare potest, habet uxorem, suscepit etiam liberos. exheredabit igitur pater filium. quid sacra Clodiae gentis, cur intereunt, quod in te est? quae omnis notio pontificum, cum adoptaret, esse debuit. nisi forte ex te ita quaesitum est, num perturbare remp. seditionibus uelles? & ob eam caussam adoptari, non ut filius esses, sed ut tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? respondisti, credo, te ita uelle:

uelle. pontificibus bona caussa uisa est: approbauerunt. non aetas eius, qui adoptabat, quaesita est, ut in Cn. Aufidio, M. Pupio: quorum uterque nostra memoria, summa senectute, alter Orestem, alter Pisonem adoptauit. quas adoptiones, sicut alias innumerabiles, hereditates nominis, pecuniae, sacrorum secutae sunt. tu neque Fonteius es, qui esse debebas; neque patris heres; neque, amissis sacris paternis, in haec adoptiua uenisti. ita, perturbatis sacris, contaminatis gentibus, & quam deseruisti, & quam polluisti, iure Quiritum legitimo tutelarum & hereditatum relicto, factus es eius filius contra fas, cuius per aetatem pater esse potuisti. Dico apud pontifices: nego istam adoptionem pontificio iure esse factam: primum, quod eae uestrae sint aetates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco filij per aetatem esse potuerit: deinde, quod caussa quaeri solet adoptandi, ut & is adoptet, qui, quod natura iam assequi non potest, & legitimo & pontificio iure quaerat; & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de sacrorum religione minuatur: illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur; ut haec simulata susceptio filij quam maxime ueritatem illam suscipiendorum liberorum imitata esse uideatur. quae maior calumnia est, quam uenire imberbem adolescentulum, bene ualentem, ac maritum; dicere, filium senatorem populi R. sibi uelle adoptare; id autem scire, & uidere omnes, non ut ille filius instituatur, sed ut e patricijs exeat, ut tribunus pl. fieri possit, iccirco adoptari? neque id obscure: nam adoptatum emancipari statim, ne sit eius filius, qui adoptarit. cur ego adoptatur? probate genus adoptationis: iam omnium sacra interierint, quorum custodes uos esse debetis; iam patricius nemo relinquetur. cur enim quisquam uellet tribunum pl. se fieri non licere; angustiorem sibi esse petitionem consulatus? in sacerdotium cum possit uenire; quia patricio non sit locus, non uenire? ut cuique aliquid acciderit, quare commodius sit esse plebeium, simili ratione adoptabitur. itaque populus R. breui tempore neque regem sacrorum, neque flamines, nec salios habebit, nec ex parte dimidia reliquos sacerdotes, neque auctores centuriatorum, & curiatorum comitiorum: auspiciaq. populi R. si magistratus patricij creati non sint, intereant necesse est, cum interrex nullus sit; quod & ipsum patricium esse, & a patricio prodi necesse est.

EXPLANATIO

OMNES *actiones tuas?*} sed eam tantum, quae ad me unum pertinet. PARRICIDIVM:} Patricium, sententia postulat. nam si patricius est, sequitur, ut tribunus pl. esse non potuerit. cur autẽ patricius sit, probatur in sequentibus. AVGVRES *adsunt:*} non quod omnes, quicumque augures erant, adessent: sed ij tantum, qui pontifices ijdem erant. hac enim in caussa non augurum, sed pontificum iudicium erat. itaque domum suam a pontificibus religione liberatam, dicit in ea de Harusp. resp. Et ad Att. scribens, religionis iudices pontifices appellat, apud eos ait se dixisse, eos de sua domo decreuisse: mentionem augurum nullam facit. QVOD *est, pontifices, ius adoptionis?*} de iure adoptionis uide Gellium lib. v. c. 19. GENERVM, *ac dignitatis,*} ne scilicet a genere clarissimo ad obscurissimum, a summa dignitate ad infimam condicionem adoptione transeatur. infra: Ita adoptet, ne quid aut de dignitate generum, aut de sacrorum religione minuatur. SACRORVM,} ne sacra intereant. adoptati autem in aliena sacra transibant. Valerius Max. lib. VII. c. 7. M. Anneij filius in Suffenatis familiam, ac sacra transierat. Pro Murena: Sacra interire illi noluerunt. FILIVM.} Clodium: ne adoptiuus naturales hereditatis parte priuet. infra: Neque patris heres. INTEREVNT,} quia, cum adopteris a Fonteio, ad Fonteiae gentis sacra transis. QVAESITVM *est,*} cum adoptareris. EIVS,} Fonteij. QVI *adoptabat,*} annos uiginti natus. ALTER *Orestem, alter Pisonem adoptauit.*} Orestem Aufidius, Pisonem Pupius. consul autem cum M. Messalla M. Pupius Piso biennio post Ciceronem fuit. TVTELARVM,} nec tutor, nec heres iam esse potes: amisisti enim ius Quiritum, sacris perturbatis, contaminata utraque gente, Clodia, quã deseruisti, Fonteia, quam polluisti. PROBATE *genus adoptionis: iam omnium sacra interierint, quorum custodes uos esse debetis: iam patricius nemo relinquetur.*} absoluta aliqua narratione, usurpat saepe hanc figuram orator, ut ex uno facto, si iudices male iudicauerint, commune damnum proponat. sic infra: Date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paullisper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribuniciam potestatem: collegia mediusfidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quae coeant de hominum locupletissimorum bonis, praeda praesertim populari, & spe largitionis oblata. Aliquanto post: Date de hac religione aditum, pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. Simile & illud or. 2. in Rullum: committite uos nunc, Quirites, his hominibus haec omnia, quos odorari hunc decemuiratum suspicamini: reperietis partem esse eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad consumendum nihil satis esse uideatur. NON *licere;*} non licebat enim patricijs. ANGVSTIOREM} angustior ideo est patricijs, quam plebeijs: quia duo patricij simul esse consules uetere lege non possunt, plebeij uero possunt. IN *sacerdotium*} in ea sacerdotia, quae solis plebeijs patent. NEQVE *regem sacrorum*} enumerat eos sacerdotes, qui plebeij esse non poterant. AVCTORES} qui probabant ea, quae centuriatis, curiatisq. comitijs fiebant: quos ex antiquo more, cum senatus e solis patricij constabat, patricios esse oportebat. CVRIATORVM} quorum species & imago quaedam, triginta lictoribus curias repraesentantibus, auspiciorum caussa remanserat. in Rullum. 2. AVSPICIAQ.} penes patricios magistratus auspicia fuere: patricij uero magistratus, consul, praetor, aedilis cur. quaestor, interrex. In ep. ad M. Brutum: Dum unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. CVM *interrex nullus sit;*} nullus autem erit, si patricij senatores, a quibus prodatur, non erit. ET IPSVM *patricium esse,*} Asconius pro Milone.

ORATIO

DIXI apud pontifices, istam odoptionem nullo decreto huius collegij probatam, contra omne pontificium ius factam, pro nihilo esse habendam. qua sublata intelligis totum tribunatum tuum concidisse. Venio ad augures. quorum ego libros, si qui sunt reconditi, non scrutor. non sum in exquirendo iure augurum curiosus: haec, quae una cum populo didici, quae saepe in concionibus responsa sunt, noui. negant fas esse agi cum populo, cum de caelo seruatum sit. quo die de te lex curiata lata esse dicatur, audes negare de caelo esse seruatum? adest praesens, uir singulari uirtute, constantia, grauitate praeditus, M. Bibulus, hunc consulem illo ipso die contendo seruasse de caelo. infirma sunt igitur acta, tua sententia, C. Caesaris, uiri fortissimi? minime: neque enim mea iam quidquam interest, exceptis ijs telis, quae ex illius actionibus in meum corpus immissa sunt. sed haec de auspicijs, quae ego nunc perbreuiter attingo, acta sunt a te. tu, tuo praecipitante iam & debilitato tribunatu, auspiciorum patronus subito exstitisti: tu M. Bibulum in concionem, tu augures produxisti: te interrogante, augures responderunt; cum de caelo seruatum sit, cum populo agi non posse: tibi M. Bibulus quaerenti, se de caelo seruasse, respondit: idemq. in concione dixit, ab Appio, fratre tuo, productus, te omnino, quod contra auspicia adoptatus esses, tribunum pl. non fuisse: tua denique omnis actio posterioribus mensibus fuit, omnia, quae C. Caesar egisset, quae contra auspicia essent acta, per senatum rescindi oportere: quod si fieret, dicebas te tuis humeris me, custodem urbis, in urbem relaturum. Videte hominis amentiam, ubi per suum tribunatum Caesaris actis alligatus teneretur. Si & sacrorum iure pontifices, & auspiciorum religione augures totum euertunt tribunatum tuum; quid quaeris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atque legum? Hora fortaße sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium, collegam meum, defenderem, quaedam de rep. quae mihi uisa sunt ad illius miseri caußam pertinere. haec homines improbi ad quosdam uiros fortes longe aliter, atque a me dicta erant, detulerunt. hora nona, illo ipso die, tu es adoptatus. si, quod in ceteris legibus trinum nundinum eße oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo. sin eadem obseruanda sunt, decreuit senatus, M. Drusi legibus, quae contra legem Caeciliam & Didiam latae eßent, populum non teneri.

EXPLANATIO

RESPONSA *sunt,*} ab auguribus: cum de suo iure a magistratibus interrogarentur. itaque cum populo ea potui discere. CVM *de caelo seruatum sit.*} seruare de caelo, idest impedimento esse, quo minus lex ferretur, cunctis plane magistratibus, tam plebeijs, quam patricijs, licebat. LATA *esse dicatur,*} non dicit, lata sit, sed, lata esse dicatur: ne legem appellet, quam contra auspicia latam ostendit. tulerat autem eam C. Caesar consul, Bibulo collega de caelo seruante. NEQVE *enim mea iam quidquam interest,*} quid ad me, si Caesaris acta firma sint? cum defunctus iam sim, nec mali quidquam amplius ex illius actionibus exspectem. IMMISSA *sunt.*} a Clodio tribuno pl. non aduersante Caesare, quia tribunum popularem a se alienare nolebat, metuens, ne acta sua superioris anni a praetoribus inimicis, atque a senatu infirmarentur. excepit igitur Cicero ea tela, & exsulij calamitatem subire propter actiones Caesaris coactus est: cum uero in patriam restitutus iam esset, nihil eius intererat, si Caesaris acta rata essent. AVSPICIORVM *patronus*} ut Caesaris acta rescinderentur: quod cum nihil saluis auspicijs egisse diceres. APPIO,} praetore, anno post Clodij tribunatum proximo. VBI} qua in re. amentiae enim summae fuit, cum eius tribunatus inter acta esset Caesaris, ijsq. infirmatis nullus esset, ea ipsa acta rescindere conari. C. ANTONIVM,} a M. Coelio de maiestate accusatum, & damnatum. ILLIVS *miseri*} miserum uocat, quia damnatus exsulabat. VIROS *fortes*} C. Caesarem significat, qui legem curiatam de Clodij adoptione consul tulit, ut tribunus pl. deinde factus Ciceronem in exsulium pelleret. Suetonius. TRINVNDINVM} ne qua lex feratur, nisi promulgata per tres nundinas populo patuerit. Caesar autem legem curiatam de adoptione Clodij tribus horis pertulit. nam cum hora sexta, quae ego in Antonij caussa dixeram, cognouisset, hora nona legem pertulit. EADEM *obseruanda*} uidetur omnino de trinundino non obseruato aliquid subiungere debuisse: & sane lex Caecilia & Didia, quod ex Phil. 5. liceat colligere, ad trinundinum pertinent: uerumtamen Drusi leges a senatu sublatas esse, non quia seruatum in ijs trinundinum non esset, uerum quia contra auspicia latae, Cicero ipse lib. III. de leg. auctor est. Ego de trinundino in lege curiata non obseruato prorsus accipiendum arbitror. iam enim Cicero disputationem de auspicijs absoluerat: nunc agit de trinundino: quod & ea, quae supra dicta sunt, & quae sequuntur, satis probant. DECREVIT *senatus,*} referente Philippo consule, Drusi inimico. M. DRVSI,} eius filij, qui, suscepto senatus patrocinio, C. Gracchi tribuni pl. potentiam fregerat.

ORATIO

IAM intelligis omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod in legibus sit, te tribunum pl. non fuisse. atque ego hoc totum non sine caussa relinquo. uideo enim quosdam clarissimos uiros, principes ciuitatis,

aliquos

aliquot locis indicasse, te cum plebe iure agere potuisse: qui etiam de me ipso, cum tua rogatione funere elatam remp. esse dicerent, tamen id funus, etsi miserum atque acerbum fuisset, iure indictum esse dicebant, quod de me ciue, ac de rep. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse reip. quod saluis auspicijs tulisses, iure egisse dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus constitutum tribunatum tuum comprobauerunt. fueris sane tribunus pl. tam iure, tam lege, quam fuit hic ipse Rullus, uir omnibus rebus clarissimus, atque amplissimus. quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tulisti? uetant leges sacratae, uetant XII. tabulae, leges priuatis hominibus irrogari: id est enim priuilegium. nemo umquam tulit: nihil est crudelius, nihil perniciosius, nihil, quod minus haec ciuitas ferre possit. proscriptionis miserrimum nomen illud, & omnis acerbitas Sullani temporis quid habet, quod maxime sit insigne ad memoriam crudelitatis? opinor, poenam in ciues R. nominatim sine iudicio constitutam. hanc uos igitur, pontifices, iudicio, atque auctoritate uestra tribuno pl. potestatem dabitis, ut proscribere possit, quos uelit? quaero enim, quid sit aliud, proscribere, Velitis, iubeatis, ut M. Tullius in ciuitate ne sit, bonaq. eius ut mea sint. ita enim fecit: etsi alijs uerbis tulit. hoc plebiscitum est? haec lex, haec rogatio est? hoc uos pati potestis, hoc ferre ciuitas, ut singuli ciues singulis uersiculis e ciuitate tollantur? equidem iam perfunctus sum: nullam uim, nullum impetum metuo: expleui animos inuidorum: placaui odia improborum: saturaui etiam perfidiam, & scelus proditorum: denique de mea caussa, quae uidebatur perditis ciuibus ad inuidiam esse proposita, iam omnes ordines, omnes dij atque homines iudicauerunt. uobismet ipsis, pontifices, & uestris liberis, ceterisq. ciuibus pro uestra auctoritate, & sapientia consulere debetis. nam, cum tam moderata iudicia populi sint a maioribus constituta; primum, ut ne poena capitis cum pecunia coniungatur; deinde, ne nisi prodicta die quis accusetur; tertio, ut ante magistratus accuset intermissa die, quam multam irroget, aut iudicet; quarto, sit accusatio trinum nundinum, prodicta die, qua die iudicium sit futurum; cum multa etiam ad placandum, atque ad misericordiam reis concessa sint; deinde exorabilis populus, facilis suffragatio pro salute; denique etiam, si qua res illum diem aut auspicijs, aut excusatione sustulit; tota caussa, iudiciumq. sublatum est: haec cum ita sint in re, ubi crimen est, ubi accusator, ubi testes; quid indignius, quam, qui neque adesse sit iussus, neque citatus, neque accusatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos, & sicarios, egentes, & perditos suffragium ferre, & eam legem putare? ac, si hoc de me potuis, quem bonos, quem dignitas, quem caussa, quem resp. tuebatur, cuius denique pecunia non expetebatur, cui nihil oberat praeter conuersionem status, & inclinationem communium temporum: quid tandem futurum est ijs, quorum uita remota ab honore populari, & ab hac illustri gratia est, pecuniae autem tantae sunt, ut eas nimium multi egentes, sumptuosi, nobiles concupiscant? date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paullisper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribuniciam potestatem: collegia medius fidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quae coeant de hominum locupletissimorum bonis, praeda praesertim populari, & spe largitionis oblata. At quid tulit legum scriptor peritus, callidus? Velitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & ignis interdicatur? crudele, nefarium, ne in sceleratissimo quidem ciue ferundum sine iudicio, non tulit, ut interdicatur. quid ergo? ut interdictum sit. O coenum, o portentum, o scelus: hanc tibi legem Clodius scripsit spurciorem lingua sua, ut interdictum sit, qui non sit interdictum? Sexte noster; bona uenia dic, quoniam iam dialecticus es, & hoc quoque ligurris: quod factum non est, ut sit factum, ferri ad populum, aut uerbis ullis sanciri, aut suffragijs confirmari potest? hoc tu scriptore, hoc consiliario, hoc ministro, omnium non bipedum solum, sed etiam quadrupedum impurissimo, remp. perdidisti. neque tu eras tam excors, tamque demens, ut nescires hunc Clodium esse, qui contra leges faceret; & alios esse, qui leges scribere solerent: sed neque eorum, neque ceterorum, in quibus esset aliquid modestiae, cuiusquam tibi potestas fuit: neque eu legum scriptoribus ijsdem potuisti uti, quibus ceteri; neque operum architectis; neque pontificem adhibere, quem uelles: postremo ne in praedae quidem societate mancipem, aut praedem socium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut denique suffragij latorem in ista tua proscriptione quemquam, nisi furem, aut sicarium, reperire potuisti. itaque, cum tu florens, ac potens per medium forum popularis uolitares; amici illi tui te, uno amico tecti, & beati, qui se populo commiserant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in iudicium uenerant, siue accusatores erant, siue rei, te deprecante damnabantur. denique etiam ille nouicius Ligur, uenalis adscriptor, & subscriptor tuus, cum M. Papirij, sui fratris, esset testamento, & iudicio improbatus, mortem eius se uelle persequi dixit: nomen Sex. Propertij detulit; accusare, alienae damnationis scelerisq. socius, propter calumniae metum non est ausus.

EXPLANATIO

HOC *totum*} te tribunum pl. non fuisse. QVOSDAM} M. Catonem significat. TE, CVM *plebe iure agere potuisse:*} te tribunum pl. fuisse. Id autem ideo sentiebat Cato, quia, si, Clodium tribunum pl. non fuisse, probaretur, infirmabantur ea, quae ipse in Cypro insula, lege Clodia missus, egisset. IVRE *indictum*} idem in ea de Prouincijs: Iidem illam proscriptionem capitis mei contra reipub. salutem, sed saluis auspicijs rogatam esse dicebant. itaque uir summa auctoritate, summa eloquentia dixit grauiter, casum illum meum funus esse reip. sed funus iustum, & indictum. QVOD *saluis auspicijs egisses*} id si negasset Cato, legem Clodiam, de Cicerone latam, sustulisset. EAS *actiones*} leges a Caesare consule latas, inter quas curiata fuit. COMPROBAVERVNT.} negantes leges Caesaris contra auspicia latas, ut Clodij tribunatum, & cum eo suas ipsi actiones constituerent. IVRE,} sacrorum & auspiciorum. quod supra negauit. LEGE,} trinundino, in ferenda curiata lege seruato: quod ser-

uatum non est. HIC *ipse*} unus ex pontificibus. RVLLVS,} P. Seruilius Rullus, qui nominatur inter pontifices in oratione de Harusp. resp. fuit & P. Seruilius Vatia, Isauricus. hic autem Rullus fortasse is est, contra quem Ciceronis exstant orationes. SACRATAE} in sacro Monte, in quem plebs irata patribus secesserat, latae. PRODICTA *die*} constituta ante die. AVSPICIIS,} aduersis: ut illo die agi per auspicia non liceret. EXCVSATIONE} a reo allata, cum adesse non posset. VBI *crimen est, ubi accusator, ubi testes*;} quae in mea caussa nō fuerunt. LIBERIS}, otiosum hoc uidetur. CLODIVS} Sex. Clodius scriba: qui postea, Clodij cadauere in curia illato, & incenso, quo incendio curia ipsa conflagrauit, in exsuliū missus est, & a M. Antonio consule, post Caesaris interitum, restitutus. PRAEDA *praesertim populari*.} grata propter spem largitionis. SPVRCIOREM *lingua sua*,} nā cunnilingus putabatur, ideo sequitur, Hoc quoque e ligurris. Et aliquanto post: Quaere hoc ex Clodio, scriptore legum tuarum: iube adesse: latitat omnino: sed, si requiri iusseris, inueniet hominem apud uxorem tuam, occultatem se capite demisso. Et supra: Heluoni spurcissimo, praegustatori libidinum tuarum. BONA *uenia dic*,} aggreditur disputare: propterea subijcit, Quoniam iam dialecticus es. HOC *quoque*} hanc laudem, ut dialecticus habearis. LIGVRRIS:} appetis, auide sumis, item ut cum lingis mulierum pudenda. Nam eo spectat hoc uerbum. CLODIVM *esse*,} aut, Clodium, glossema est: aut ideo dictum, ut emphasis esset in nomine. QVI *contra leges faceret*;} non qui leges alijs scriberet. SOLERENT:} quos adire debuisti, non eum, qui non soleret. OPERVM *architectis*;} proprio, non translato, utitur sermone. non enim, operum, pro actionum dixisset: quod Latini sermonis elegantia respueret: sed, Operum, dixit, Libertatis aedem significans, a Clodio in euersa Ciceronis domo exstructam. ex quo infra: Quid operum publicorum exactio? ADHIBERE} ad aram Libertatis conseruandam. pontifice enim praeeunte consecrauit Clodius. QVEM *uelles*:} pro, quemquem uelles, idest, quem omnes probarent. adhibuisti enim adolescentē imperitum, nouum sacerdotem, sororis precibus, matris minis adductum, ignarū, inuitum: ut infra. Et alio loco: Non poterat ullo modo non in agendo ruere, & saepe peccare, praesertim illo pontifice, & magistro, qui cogeretur docere, antequam ipse didicisset. IN. PRAEDAE *societate*} in diuisione bonorum meorum. MANCIPEM,} qui emeret. mancipes enim sunt, qui spe lucri ab auctione emunt, aut conducunt. PRAEDEM *socium*,} malim, Pradae socium: idq. arbitror ad sententiam esse aptius. AMICI *illi tui*} ad Vatinium hoc pertinet, qui, aedilitatem petens, repulsam tulerat. TE. VNO *amico tecti, & beati*,} ironia. quis enim uno amico tectus, ac beatus esse potest, praesertim omnibus infamiae maculis notato, qualis Clodius fuit? QVI *se populo commiserunt*,} Comitija magistratum petentes. PALATINAM} tribum, in qua Clodius censebatur, & suffragium ferebat. quam in oratione pro Sextio, hanc ipsam rem commemorans, nominat his uerbis: Aedilitatem petiuit cum hominibus primis, sed non praestantissimis opibus, & gratia: tribum suam non tulit: Palatinam denique, per quam omnes illae pestes uexare populum Romanum dicebantur, perdidit. DAMNABANTVR.} accusatores de calumnia, rei uero de alijs criminibus: cum ipse tribunus pl. Clodius pro ijs deprecaretur. pro Sextio: Quisquis erat, qui aliquam partem in meo luctu sceleris Clodiani attigisset, quocumque uenerat, quod iudicium cumque subierat, damnabatur. ILLE *nouitius Ligur*,} nouus in urbe ciuis, nuper e Liguria profectus. Notat eum, ut ignobilem, & Ligurem. nam cum esset Aeliae gentis, ut ab Aelijs nobilibus, originem ducere uideretur, Liguris cognomen ex Aeliorum imaginibus assumpsit. quo tamen cognomine, non cuius generis esset, sed cuius nationis, indicare uisus est. eam ignobilitatem in oratione pro Sextio ostendit his uerbis: Intercessit Ligus iste nescio qui, additamentum inimicorum meorum. De patria uero sic, aliquanto post: Ex nouem tribunis, quos tunc habueram, unus me absente defluxit, qui cognomen sibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius esse, quam generis, uideretur. ADSCRIPTOR, *& subscriptor tuus*,} adscripserat se, pecunia emptus, ad amicos Clodij subscripserat, quia secutus est eiusdem Clodij uoluntatem, cum, Cicerone iam in exsulium profecto, L. Ninnio tribuno pl. de eius reditu referente, intercessit. pro Sextio. MORTEM *eius se uelle persequi dixit*:} quasi ueneno sublatus esset. ACCVSARE *non est ausus*.} nominis delationem accusatio sequebatur: sed legitur, cum nomen iam detulisset, accusationem omisit, ueritus, ne calumniae damnaretur, qui accusaret eum, in quo culpa non esset, cum in ipso potius crimen haereret, qui Papirium, fratrem suum, hereditatis cupiditate, & spe tollendum curasset. ideo subiungitur: Alienae damnationis, scelerisq. socius. quia damnari nemo uere posset, nisi simul, sceleris eiusdem socius, Ligur damnaretur.

ORATIO

DE hac igitur lege dicimus, quae iure rogata uideatur: cuius quam quisque partem tetigit, digito, uoce, praeda, suffragio, quocumque uenit, repudiatus, conuictusq. discessit. Quid, si ijs uerbis scripta est ista proscriptio, ut se ipsa dissoluat? est enim: Quod M. Tullius falsum S. C. retulerit. *Si igitur retulit falsum S. C. tum est rogatio: si non retulit, nulla est. satis ne tibi uidetur a senatu iudicatum, me non modo non ementitum esse auctoritatem eius ordinis, sed etiam unum post urbem cōditam diligentissime senatui paruisse? quot modis doceo, legem istam quam uocas, non esse legem? Quid si etiam pluribus de rebus uno sortitu retulisti: tamen ne arbitraris, id quod M. Drusus in legibus suis plerisque, bonus ille uir M. Scaurus, & L. Crassus consularis non obtinuerint, id te posse, omnium facinorum, & stuprorum omnium Decumis, & Clodijs auctoribus, obtinere? Tulisti de me ne reciperer, non ut exirem: quem, tu ipse non poteras dicere, non licere esse Romae. quid*

enim

enim diceres? damnatum? certe non: expulsum? qui licuit? sed tamen ne id quidem est scriptum, ut exirem. poena est, qui receperit; quam omnes neglexerunt: eiectio nusquam est: uerum sit: quid operum publicorum exactio? quid nominis inscriptio tibi? num alind uidetur esse, ac meorum bonorum direptio? praeterquam quod ne id quidem per legem Liciniam, ut ipse tibi curationem ferres, facere potuisti. Quid hoc ipsum, quod nunc apud pontifices agis, te meam domum consecrasse, te monumentum fecisse, in meis aedibus te signum dedicasse, eaq. te ex una rogatiuncula fecisse; unum & idem uidetur esse, atque id quod de me ipso nominatim tulisti? tam hercule est unum, quam quod idem tu lege una tulisti, ut Cyprius rex, cuius maiores huic populo socij atque amici semper fuerunt, cum bonis omnibus sub praecone subijceretur, et exsules Byzantium reducerentur. Eidem, inquit, utraque de re negotium dedi. Sed quid, si eidem negotium dedisses, ut in Asia cistophorum flagitares, inde iret in Hispaniam; cum Romae decessisset, consulatum ei petere liceret; cum factus esset, prouinciam Syriam obtineret; quoniam de uno homine scriberes, una res esset? quod si iam populus R. de ista re consultus esset; & non omnia per seruos latronesq. gessisses: non ne fieri poterat, ut populo de Cyprio rege placeret, de exsulibus Byzantijs displiceret? quae est quasi alia uis, quae sententia Caeciliae legis, & Didiae, nisi haec, ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod uelit, repudiare?

EXPLANATIO

DIGITO, *uoce*,} qui eam scripsit, & qui laudauit ad populum. QVOCVMQVE *uenit*,} ad quodcumque iudicium. sic pro Sextio: Qui aliquam partem in meo luctu sceleris Clodiani attigisset, quocumque uenerat, quod iudicium cumque subierat, damnabatur. REPVDIATVS *conuictusque*} repudiati accusatores, rei conuicti. FALSVM. S.C.} de afficiendis ultimo supplicio coniuratis. RETVLERIT.} quo, & unde? ad aerarium e senatu Phil. 5. senatus etiam consulta, pecunia accepta, referebat: syngraphae obsignabantur: S. C. numquam facta, ad aerarium deferebantur. A. SENATV *iudicatum*,} qui me decretis honorificentissimis in patriam reuocauit. VNO *sortitu retulisti*:} non refert ad populum, sed fert tribunus pl. refert autem uel ipse, uel ceteri magistratus ad senatum. itaque pro, Retulisti, malim, Tulisti, Nec in, Sortitu, satis acquiesco. sorte enim tribunus pl. in ferenda lege non utitur. quare scitu, puto esse rectius: ut, quod sciuit plebs, intelligatur. M. DRVSVS} tribunus pl. pater tamen, an filius, non omnino constat: sed de patre dictum ideo uidetur, quia nominatur ante M. Scaurum, & L. Crassum, qui & post M. Drusum patrem, C. Graccho aequalem, & ante filium, qui L. Philippo consule tribunus pl. fuit, in rep. floruerunt. Mouet me illa quoque ratio, quod filij non pleraeq. leges, ut hic ait Cicero, sed omnes plane uno S. C. referente consule, Philippo, sublatae sunt. BONVS *ille uir M. Scaurus*,} cuius in tuenda rep. constantiam uehementer Cicero laudat in ea pro Sextio, & alibi. L. CRASSVS} oratorum aetate sua princeps. CONSVLARIS} lego, consulares. nam tribunus pl. esse non potuit Scaurus, cum patricius fuerit, ex Aemilia gente. DECVMIS,} opinor hunc esse Decimum illum, de quo sic ep. 3. lib. IV. ad Att. Vix iam Decimum designatorem, uix Gellium retinet. CLODIIS} Sex. Clodio scriba, quem paullo ante dixit legem illam P. Clodio de Ciceronis exitio tulisse. CERTE *non*:} supra: An de peste ciuis non modo indemnati, sed ne accusati quidem licuit tibi ferre non legem, sed nefarium priuilegium? Pro Sextio: Reducti exsules Byzantium condemnati, tum cum indemnati ciues de ciuitate exijciebantur. Pro Milone: Diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat, actionem perduellionis intenderat. QVID *operum publicorum exactio*?} obscurum est, quid dicat: dici tamen hoc arbitror: cum id, quod in publicata & euersa Ciceronis domo aedificatum fuerat, (id autem quid esset satis infra ostenditur) Clodius a conductoribus exegisset, id ei facere non licuisse: cum opera publica ab ijs exigi solerent, qui ei muneri publice praepositi essent. QVID *nominis inscriptio tibi*?} homini priuato in opere publico? PER *legem Liciniam*} in Rull. 2. Licinia est lex, atque altera Aebutia; quae non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas, curatio ue mandetur. MONVMENTVM *fecisse in meis aedibus*,} distinguit monumentum ab aedibus: quia monumentum est id, quod ad memoriam exstruitur: propterea dicit infra: In conspectu totius urbis domus est mea, pontifices: in qua si manet illud non monumentum urbis, sed sepulcrum inimico nomine inscriptum; demigrandum potius aliquo est. SIGNVM} Libertatis. CYPRIVS *rex*,} Ptolomaei, regis Alexandrini, frater: qui, cognita regni sui publicatione, se ipse ueneno necauit. hanc historiam & in oratione pro Sextio Cicero attigit. EXSVLES *Byzantium reducerentur*.} quod iniquum fuit: cum praesertim libera ciuitas Byzantium, & sui iuris esset. pro Sextio: Reducti exsules Byzantium condemnati, tum cum indemnati ciues e ciuitate eijciebantur. EIDEM} M. Catoni. ROMAE} Roma, sententia postulat. coniungit enim ea, quae diuersa admodum sint; ut idem in Asiam, ex Asia in Hispanim eat; idem, cum Roma decesserit, consulatum petere possit: quod absentibus per leges non licebat, idem, ubi consul factus sit, prouinciam Syriam administret. QVAE *est quasi alia uis, quae sententia Caeciliae legis, & Didiae*,} legem Caeciliam, & Didiam esse de trinundino, supra ostendit: hic autem, non de trinundino, sed de pluribus rebus una lege comprehensis eam esse, non obscure dicit. an igitur loquitur pugnantia? non arbitror: sed cum esset in lege Caecilia & Didia de trinundino in promulgata lege seruando; quodam modo ea, quae fieri non solerent, prohibere uidebatur. in ijs autem erat illud, ne quis de pluribus rebus una lege ferret. nam ideo per tres nundinas legem promulgatam patere populo lex Caecilia, & Didia iubebat, ut spatium considerandi populus haberet, si quid in ea contra ceteras leges, morem ue maiorum

scriptum

scriptum esset, quod postea suffragijs uel antiquari, uel accipi oporteret. Non igitur disertis uerbis lex Caecilia, & Didia uetabat, ne pluribus de rebus una lege ferretur: sed cum seruari trinundinum iubebat, simul hoc alterum quasi iubere uidebatur. in quo uerba Ciceronis operaepretium est considerare. non enim dicit, Quae est alia uis: sed, Quae est alia quasi uis. nam illud, Quasi, ostendit non eam plane uim, & sententiam eius legis fuisse.

ORATIO

QVID, si per uim tulisti; tamen ne lex est? aut quidquam iure gestum uideri potest, quod per uim gestum esse constet? an si in ipsa latione tua, capta iam urbe, lapides iacti, si manus collata non est; icirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis sine summa ui peruenire potuisti? cum in tribunali Aurelio conscribebas palam non modo liberos, sed etiam seruos, ex omnibus uicis concitatos; uim tum uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas; non uim imperitae multitudinis, sed hominum honestorum modestiam, prudentiamq. quaerebas: cum arma in aedem Castoris comportabas; nihil aliud, nisi uti ne quid per uim agi posset, machinabare: cum uero gradus Castoris conuellisti, ac remouisti; tum, ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atque adscensu repulisti: cum eos, qui in conuentu uirorum bonorum uerba de salute mea fecerant, adesse iussisti, eorumq. aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti; tum, profecto ostendisti, uim tibi maxime displicere.

EXPLANATIO

LAPIDES *iacti*] non affirmat, sed negat. nam, lapides iacti, spectat ad illud, quod proxime sequitur, Si manus collata non est; ut sit: Si lapides iacti non sunt, si manus collata non est. abfuisse enim fatetur illam uim, quae lapidibus, manuq. fit: nec tamen dici posse, Clodiam legem sine summa ui latam esse. nam si lata est contra legem Caeciliam & Didiam: certe, quamquam nec lapides iacti, nec manus collata sit, lata per uim est. Subiungit autem, quae Clodius, uim cogitans, effecerit, ne quis legi suae, cum ferretur, auderet obsistere. CVM *in tribunali Aurelio*] hac de re supra diximus. IN AEDEM *Castoris*] in qua legem Clodius tulit, infra.

ORATIO

VERVM haec furiosa uis uaesani tribuni pl. facile superari, frangiq. potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, utrique infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent, te suis sceleratis concionibus subleuarent, senatus auctoritatem irriderent, equitibus R. mortem, proscriptionemq. minitarentur, me terrerent minis, mihi caedem, & dimicationem denunciarent, meam domum, refertam uiris bonis, per amicos suos complerent proscriptionis metu me frequentia nudarent, uirorum bonorum me praesidio spoliarent, senatum pro me non modo propugnare, amplissimum ordinem, sed etiam plorare, & supplicare mutata ueste prohiberent; ne tum quidem uis erat? quid igitur ego cessi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidem; sic me timidum esse natura: quid illa tot uirorum fortissimorum millia? quid illi equites R.? quid senatus? quid denique omnes boni; si nulla uis erat, cur me flentes potius prosecuti sunt, quam aut increpantes retinuerunt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam, si mecum ageretur more institutoq. maiorũ, ut possem praesens sustinere? utrum, si dies dicta esset, iudicium mihi fuit pertimescendum, an sine iudicio priuilegium? iudicium in caussa tam turpi? scilicet is homo sum, qui, etiam si caussa esset ignota, dicendo non possem explicare. An eam caussam probare non poteram, cuius tanta bonitas est, ut ea ipsa non modo se, sed etiam me absentem per se probarit? An senatus, an ordines an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandum conuolauerunt, segniores me praesente ad me retinendum, & conseruandum fuissent in ea caussa, quam ipse iam parricida talem dicat fuisse, ut me ab omnibus ad meam pristinam dignitatem expetitum, atque reuocatum queratur? An uero in iudicio periculi nihil fuit; priuilegium pertimui, ne, mihi praesenti si multa irrogaretur, nemo intercederet? tam inops aut ego eram ab amicis, aut tam nuda resp. a magistratibus? quid, si noncatae tribus essent; proscriptionem, non dicam in me, ita de sua salute merito, sed omnino in ulla ciue comprobauissent? An, si ego praesens fuissem, ueteres illae copiae coniuratorum, tuiq. perditi milites, atque egentes, & noua uis sceleratissimorum consulum corpori meo pepercissent? qui, cum eorum omnium crudelitati, scelerique cessissem, ne absens quidem luctu meo mentes illorum satiare potui. quid enim uos uxor mea misera uiolarat? quam uexauistis, raptauistis, omni crudelitate lacerauistis: quid mea filia? cuius fletus assiduus, sordesq. lugubres uobis erant iucundae, ceterorum omnium mentes oculosq. flectebant: quid paruus filius? quem, quamdiu abfui, nemo nisi lacrumantem confectumq. uidit, quid fecerat, quod eum toties per insidias interficere noluistis? quid frater meus? qui cum aliquanto post meum discessum ex prouincia uenisset, neque sibi uiuendum, nisi me restituto, putaret, cum eius maeror, squalor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miserabilis uidebatur: quoties ex uestro ferro, ac manibus est elapsus? sed quid ego uestram crudelitatem expromo, quam in ipsum me,

me, ac meos adhibuiſtis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac poſtibus meis horrificum quoddam, & nefarium omni imbutum odio bellum intuliſtis? non enim te arbitror, cum poſt meum diſceſſum omnium locupletum fortunas, omnium prouinciarum fructus, & tetrarcharum ac regum bona ſpe & auaritia deuoraſſes, argenti & ſupellectilis meae cupiditate eſſe caecatum: non exiſtimo Campanum illum conſulem cum ſaltatore collega, cum alteri totam Achaiam, Theſſaliam, Boeotiam, Graeciam, Macedoniam, omnemq. barbariam, bona ciuium R. condonaſſes, alteri Syriam, Babylonem, Perſas integerrimas pacatiſſimasq. gentes ad diripiendum tradidiſſes, illos tam cupidos liminum meorum, & columnarum, et ualuarum fuiſſe, neque porro illa manus copiaeq. Catilinae caementis ac tignis meorum tectorum ſe famem ſuam expleturas putauerunt: ſed ut hoſtium urbes, nec omnium hoſtium, uerum eorum, quibuſcum acerbum bellum, inteſtinumq. ſuſcepimus, non praeda adducti, ſed odio ſolemus excidere, quod, in quos propter eorum crudelitatem inflammatae mentes noſtrae fuerunt, cum horum etiam tectis, ac ſedibus reſidere aliquod bellum ſemper uideretur. nihil erat latum de me: non adeſſe eram iuſſus: non citatus fueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Tuſculano, altera ad alterum conſulem transferebatur: ſenatum conſules uetabant: columnae marmoreae ex aedibus meis, inſpectante populo R. ad ſocrum conſulis portabantur: in fundum autem uicini conſulis non modo inſtrumentum, aut ornamenta uillae, ſed etiam arbores transferebantur; cum ipſa uilla non praedae cupiditate, (quid enim erat praedae?) ſed odio, & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in Palatio, non fortuito, ſed oblato incendio: conſules epulabantur, & in coniuratorum gratulatione uerſabantur, cum alter ſe Catilinae delicias, alter Cethegi conſobrinum fuiſſe diceret. Hanc ego uim, pontifices, hoc ſcelus, hunc furorem, meo corpore oppoſito, a bonorum omnium ceruicibus depuli, omnemq. impetum diſcordiarum, omnem diu collectam uim improborum, quae inueterata compreſſo odio, atque tacito iam erumpebat, in actum, tam audaces duces, excepi meo corpore: in me uno conſulares faces iactae manibus tribuniciјs: in me omnia, quae ego quondam retuderam, coniurationis nefaria tela adhaeſerunt. quod ſi, ut multis fortiſſimis uiris placuit, ui, & armis contra uim decertare uoluiſſem: aut uiciſſem cum magna internecione improborum, ſed tamen ciuium; aut, interfectis bonis omnibus, quod illi optatiſſimum erat, una cum rep. concidiſſem. uidebam, uiuo ſenatu, populoq. R. celerem mihi ſumma cum dignitate reditum: nec intelligebam fieri diutius poſſe, ut mihi non liceret eſſe in ea rep. quam ipſe ſeruaſſem: quod ſi non liceret, audieram, & legeram, clariſſimos noſtrae ciuitatis uiros ſe in medios hoſtes ad perſpicuam mortem pro ſalute exercitus inieciſſe, ego pro ſalute reip. uniuerſae dubitarem? hoc meliore condicione, quam Decij, quod illi ne auditores quidem ſuae gloriae, ego etiam inſpectator meae laudis eſſe potuiſſem. itaque infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim uim omnium ſceleratorum acerbitas mei caſus exceperat. non erat in tam immani iniuria, tantisq. ruinis nouae crudelitati locus. ★

EXPLANATIO

INGENS *pecunia,*} ſupra: Quis pecuniam, ad emendos agros conſtitutam, ereptam ui ex Caeſaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? SVOS *paratos centuriones,*} pro, ſuos paratos, placuit alijs, ſparatos. quod probare non poſſum: cum nec centurionum, nec legionariorum militum, ſed ruſticorum ſparus telum ſit. FAMILIAS} ſeruos. EQVITIBVS *Romanis*} L. Lamiam, pro ſalute Ciceronis deprecantem, a Gabinio conſule relegatum, ſignificat. poſt Red. in ſen. & pro Sex. SI. DIES *dicta eſſet,*} idem pro Milone: Diem mihi credo, dixerat. AN. SINE *iudicio priuilegium?*} neutrum debui pertimeſcere, nec ut iudices, nec ut populus me condemnaret. VT. ME *ab omnibus, ad meam priſtinam dignitatem expetitum, atque reuocatum queratur?*} Huc illa ſuperiora pertinent: Tu ne es ille, inquit, quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem reſp. deſiderauit? uno reſtituto, ſenatus, auctoritatem reſtitutam putabamus, quam primum adueniens prodidiſti? PER. SE} me enim cauſſae bonitas reſtituit. MVLTA *irrogaretur,*} populi ſuffragijs, agente tribuno pl. pro Milone: Diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat. A. MAGISTRATIBVS} a tribunis pl. cum lex ferretur. TOTIES *per inſidias interficere uoluiſtis?*} oratorie: ut in Clodium iudices incendat. CAMPANVM *conſulem*} Piſonem: qui, quo anno conſul Romae, eodem Capuae, quam ſuperiore anno coloniam C. Caeſar conſul fecerat, duumuir cum Pompeio fuit. unde in oratione contra ipſum: Seplaſia mehercle, ut dici audiebam, te ut primum adſpexit, Campanum conſulem repudiauit. Et poſt Red. ad Quir. Capuae ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam ſuperbiae fuit, conſulem eſſe, ſicut eras eo tempore, an Romae, in qua ciuitate omnes ante uos conſules ſenatui paruerunt? SALTATORE} poſt Red. in ſen. Cur in luſtris, & heluationibus huius calamiſtrati ſaltatoris tam eximia uirtus tam diu ceſſauit? In Piſonem: Tu ex tenebricoſa popina conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonſa ſenatum reip. occaſum, atque interitum lugere uetuiſti. CVM *alteri*} Piſoni. ACHAIAM, *Theſſaliam, Boeotiam, Graeciam,*} populos liberos. in Piſonem: lege Caeſaris iuſtiſsima atque optima populi liberi plane & uere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem, praeter te, & collegam tuum putauit, omnis erat tibi Achaia, Theſſalia, Athenae, cuncta Graecia addicta. In quo animaduertendum, proprie Graeciam uocari, quae ab Iſthmi anguſtijs inciperet, Hellas Graecis dicta: cuius in prima parte Atticam Plinius ponit. LIMINVM *meorum, & columnarum, & ualuarum*} quae abſtulerunt. quo modo igitur non cupidi? aut, ſi non cupidi, cur abſtulerunt? Subiungitur ratio: odium illud fuit, non praedae cupiditas: ut hoſtium urbes, nec omnium hoſtium, uerum eorum, quibus cum acerbum bellum, inteſtinumq. ſuſcepimus, non praeda adducti, ſed odio ſolemus excidere: quod, in quos propter eorum crudelitatem inflammatae mentes noſtre fuerunt, cum horum

rum

rum etiam tectis ac sedibus residere aliquod bellum semper uideretur. ETIAM *tuo indicio* } hominis inimicissimi, nedum aliorum. CIVIS *incolumis:* } quia condemnatus non eram: & mea tamen, quasi condemnatus essem, domus in Palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum consulem transferebatur. ALTERA *ad alterum consulem* } domus ad Pisonem, uilla ad Gabinium. AD *socrum consulis* } errorem uetustate iam confirmatum ante multos annos ex hoc loco sustulimus. legebatur enim, socerum. at in Pisonem: Apud socrum tuam, prope a meis aedibus, cuius domum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas, non exstinctor, sed auctor incendij. Vbi Pedianus: Socrus Pisonis quae fuerit, inuenire non potui, uidelicet, quod auctores rerum non perinde in domibus ac familijs feminarum, nisi illustrium, uirorum nomina tradiderunt. Correctionis caussa patet. NON *fortuito, sed oblato incendio:* } in Pisonem: Cum in Palatio mea domus ardebat, non casu, sed ignibus iniectis. CONSVLES *epulabantur,* } pro Sextio: Domus ardebat in Palatio: consules epulabantur. CVM *alter se Catilinae delicias* } Gabinium significat. Delicias appellat, quasi eum Catilina turpiter amasset. post Red. in sen. Quorum alter a me Catilinam, amatorem suum, multis audientibus, alter Cethegum, consobrinum suum, reposcebat. DECII } pater, & filius. NE *auditores quidem* } quia mortem oppetentes, gloriam sunt adepti. INFRACTVS } fractus: ut apud Virg. Turnus ut infractos aduerso Marte Latinos, Vidit.

ORATIO

CATO fuerat proximus (quid ageres, non erat) ut qui modus omnibus moribus fuerat, idem esset iniuriae. quid posses? extrudere ad Cypriam pecuniam. praeda perierit: alia non deerit: hunc modo amandandum esse. sic M. Cato inuisus, quasi per beneficium, Cyprum relegatur. eyciuntur duo, quos improbi uidere nō poterant, alter per honorem turpissimum, alter per honestissimam calamitatem. Atque ut sciatis non hominibus istum, sed uirtutibus hostem semper fuisse, me expulso, Catone amandato, in eum ipsum se conuertit, quo auctore, quo adiutore, in concionibus, ea, quae gerebat, omnia, quaeq. gesserat, se fecisse, & facere, dicebat. Cn. Pompeium, quem omnium iudicio longe principem esse ciuitatis uidebat, diutius furori suo ueniam daturum nō arbitrabatur. qui ex eius custodia, per insidias, regis amici filium hostem captiuum surripuisset, & ea iniuria uirum fortissimum lacessisset, sperauit ysdem se copijs cum illo posse confligere, quibuscum ego noluissem bonorum periculo dimicare: & primo quidem adiutoribus consulibus: postea fregit foedus Gabinius: Piso tamen in fide mansit. quas iste tum caedes, quas lapidationes, quas fugas fecerit, quam facile ferro, quotidianisq. insidijs, cum iam a firmissimo robore copiarum suarum relictus esset, Cn. Pompeium foro curiaq. priuarit, domumq. coniecerit, uidistis. ex quo iudicare potestis, quanta uis illa fuerit oriens, & congregata, cum haec Cn. Pompeium terruerit iam distracta, & exstincta. Hoc uidit in sententia dicenda Kal. Ian. uir prudentissimus, & cum reip. tum mihi, tum etiam ueritati amicissimus, L. Costa, qui legem de meo reditu ferendam non censuit; qui me consuluisse reip. cessisse tempestati, amiciorem uobis, ceterisq. ciuibus, quam mihi, ac meis exstitisse, ui, armis, dissensione hominum ad caedem instituta, nouoq. dominatu pulsum esse dixit, nihil de meo capite potuisse ferri, nihil esse inscriptum, aut posse ualere; omnia contra leges, moremq. maiorum temere, turbulente, per uim, per furorem esse gesta: quod si illa lex esset, nec referre ad senatum consules, nec sententiam dicere sibi licere: quorum utrumque cum fieret, non oportere, ut de me lex ferretur, decerni; ne illa, quae nulla esset, esse lex iudicaretur. sententia uerior, grauior, utilior, melior reip. nulla esse potuit. hominis enim scelere, & furore notato, similis a rep. labes in posterum dimouebatur. Neque hoc Cn. Pompeius qui ornatissimam de me sententiā dixit, uosq. pontifices, qui me uestris sententijs, auctoritatibusq. defendistis, non uidistis, illam esse nullam, atque esse potius flammam temporis, interdictum sceleris, uocem furoris: sed prospexistis, ne qua popularis in nos aliquando inuidia redundaret, si sine populi iudicio restituti uideremur. Eodemq. consilio M. Bibuli, fortissimi uiri, senatus sententiam secutus est, ut uos de mea domo statueretis: non quod dubitaret, quin ab isto nihil legibus, nihil religionibus, nihil iure esset actum, sed ne quis oriretur aliquando in tanta ubertate improborum, qui in meis aedibus aliquam religionem residere diceret. nam legem quidem istam nullam esse, quotiescumque de me senatus sententiam dixit, toties iudicauit; quoniam quidem scripto illo istius sententiam dicere uetabatur. atque hanc rem par illud simile, Piso, & Gabinius, uidit; homines legum iudiciorumq. metuentes, cum frequentissimus senatus eos, ut de me referrent, quotidie flagitaret, nō se rem improbare dicebant; sed lege istius impediri. erat hoc uerum: nam impediebantur, uerum ea lege, quam idem iste de Macedonia, Syriaq. tulerat. hanc tu, P. Lentule, neque priuatus, neque consul legem esse umquam putasti. nam, tribunis pl. referentibus, sententiam de me designatus consul saepe dixisti: ex Kal. Ian. quoad perfecta res est, de me retulisti: legem promulgasti, tulisti: quorum tibi, si esset illa lex, nihil liceret. at etiam Q. Metellus, collega tuus, uir clarissimus, quam legem esse homines alienissimi a P. Clodio iudicarant, Piso, & Gabinius, eam nullam esse, frater P. Clodij, cum de me ad senatum tecum una retulit, iudicauit. sed isti, qui Clodij leges timuerunt, quemadmodum ceteras obseruarunt? senatus quidem, cuius est grauissimum iudicium de iure legum, quotiescumque de me consultus est, toties eam nullam esse iudicauit. quod idem tu, Lentule, uidisti in lege, quam de me tulisti: nam non est ita latum, ut mihi Romam uenire liceret, sed ut uenirem: non enim uoluisti, id quod licebat, ferre, ut liceret; sed me ita esse in rep. magis ut accersitus imperio populi R. uiderer, quam ad administrandam ciuitatem restitutus.

EXPLANATIO

EXTRVDERE *ad Cyprian pecuniam.*} ad uendenda Ptolemaei Cyprij regis bona: ex quibus pecuniã exactam Romam retulit. PRAEDA *perierit*:} uerba Clodij: si Catonem, uirum optimum, ad Cypriam pecuniam mitto; haec mihi praeda omnino peribit. HVNC *modo amandandum esse*.} subaudi, stet, fixum sit: deinde aliam praedam quaeremus. REGIS *amici*} Tigranis historiam narrat Pedianus pro Milone. FORO *curiaq. priuarit*,} saepe hoc dicit: nec interpretatione opus est. VIS *illa*} contra me. CN. POMPEIVM} in maximis bellis ab ineunte aetate uersatum. DISTRACTA,} cum Gabinius consul a Clodio Pompeij caussa defecisset. NIHIL *esse inscriptum*,} opinor legendum, Nihil esse iure scitum. DEFENDISTIS,} ut senatores, non ut pontifices; cum in senatu de meo reditu ageretur. ILLAM *esse nullam*,} legem, nam a superioribus pendet. PROSPEXISTIS} cum legem de me ferri uoluistis. SCRIPTO *illo istius*} lege Clodia. post Red. in sen. Cum a tribuno pl. uetaretur; cum praeclarum caput recitaretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: totam illam clausulam, proscriptionem, non legem, putauit. VERVM *ea lege*,} qua tamquam empti consules Clodio promiserant, se legem illius obseruaturos, idest de Ciceronis reditu non esse ad senatum relaturos. HANC} non quam de Macedonia, & Syria, sed quam de Cicerone tulerat. DESIGNATVS *consul*} quod proxime dixit, Priuatus. ISTI} Gabinius, & Piso. QVID *est enim consul*?} hoc disputat in Paradoxis.

ORATIO

HVNC tu etiam, perniciosa pestis, exsulem appellare ausus es, cum tantis sceleribus esses, & factis notatus, ut omnem locum, quo adisses, exsulij simillimũ redderes? quid est enim exsul? ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis. quando igitur est turpe? re uera, quando est poena peccati; opinione autem hominum, etiam si est poena damnati. utrum igitur peccato meo exsulis nomen subeo, an re iudicata? peccato? iam neque tu id dicere audes, quem isti satellites tui felicem Catilinam nominant, neque quisquam eorum, qui solebant. nõ modo iam nemo est tam imperitus, qui ea, quae gessi in consulatu, peccata esse dicat; sed nemo est tam inimicus patriae, qui non meis consilijs patriam conseruatam esse fateatur. quod enim est in terris commune tantum, tantulum ue consilium, quod non de meis rebus gestis ea, quae mihi essent optatissima, & pulcherrima, iudicarit? summum est populi R. populorumque, & gentium omnium, ac regum consilium senatus: decreuit, ut omnes, qui remp. saluam esse uellent, ad me unum defendendum uenirent: ostenditq. nec stare potuisse remp. si ego non fuissem restitutus; nec futuram esse ullam, si nõ redijssem. Proximus est huic dignitati ordo equester: omnes omnium publicanorum societates de meo consulatu, ac de meis rebus gestis amplissima, atque ornatissima decreta fecerunt. Scribae, qui nobiscum in rationibus, monumentisq. publicis uersantur, non obscurum de meis in remp. beneficijs suum iudicium, decretumq. esse uoluerunt. Nullum est in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniam plebi quoque urbanae maiores nostri conuenticula, & quasi concilia quaedam esse uoluerunt, qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint. Nam quid ego illa diuina, atque immortalia municipiorum, & coloniarum, & totius Italiae decreta cõmemorem? quibus tamquam gradibus mihi uideor in caelum adscendisse, non solum in patriam reuertisse. Ille uero dies quis fuit, cum te, P. Lentule, legem de me ferentem populus R. ipse uidit, sensitq. quantus, & quanta dignitate esses? constat enim, nullis umquam comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, aetatum, ordinum floruisse. Omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumq. consensum. Aduentus meus, atque introitus in urbem qui fuit? utrum me patria sic accepit, ut lucem, salutemq. redditam sibi, ac restitutam accipere debuit, an ut crudelem tyrannum? quod uos, Catilinae gregales, de me dicere solebatis. itaque ille unus dies, quo die me populus R. a porta in Capitolium, atque inde domum, sua celebritate, laetitiaq. comitatum, honestauit, tantae mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conscelerata illa uis non modo propulsanda, sed etiam emenda fuisse uideatur. Quare illa calamitas (si ita est appellanda) excussit hoc genus totum maledicti, ne quisquam audeat iam reprehendere consulatum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, testimonijs, auctoritatibus comprobatum. quod si in isto tuo maledicto probrum non modo mihi nullum obiectas, sed etiam laudem illustras meam: quid te aut fieri, aut fingi dementius potest? uno enim maledicto bis a me patriam seruatam esse concedis; semel, cum id feci, quod omnes nõ negent immortalitati, si fieri potest, mandandum, tu supplicio puniendum putasti; iterum, cum tuũ, multorumq. propter te, inflammatum in bonos omnes, impetum meo corpore excepi, ne eam ciuitatem, quam seruassem inermis, armatus in discrimine adducerem.

ORATIO

POENA *damnati*.} uel sine peccato. AN. RE *indicata*?} quia damnatus fuerim. Refertur enim hoc ad illud, Poena damnati. IAM} cum & a senatu, & a populo Romano sim restitutus. FELICEM} tacite significat, non puniri Clodium, hostem reip. cum penitus Catilina sit. QVI *solebant*.} an-

tequam essem restitutus. SOCIETATES} quae nomen sumebant ab ea prouincia, cuius uectigalia redemissent. erant autem omnes equestris ordinis. NOBISCUM} cum senatoribus. COLLEGIUM,} ut fabrorum, & fictorum: quae nominat Pedianus in Corneliana. PAGANI,} qui pagos extra urbem, in agro tamen Romano, habitabant. eaq. plebs urbana uocabatur, quia censeretur in urbanis tribubus. nam plebs rustica, quae censebatur in rusticis, multo nobilior. DE *meis in omnes mortales meritis*} ne putentur haec arroganter dicta. non enim sunt ex persona Ciceronis, sed eorum, quorum in se restituendo unum iudicium, unumq. consensum ait fuisse. qui cum fuerint omnes mortales, sequitur, ut eos omnes Ciceronis merita in eam mentem adduxerint. CUM *id feci,*} cum patriam a coniurationis peste liberaui. PROPTER *te,*} cuius auctor fuisti.

ORATIO

ESTO: *non fuit in me poena ulla peccati, at fuit iudicij. cuius? quis me umquam ulla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? potest igitur damnati poenam sustinere indemnatus? hoc tribunicium est? hoc populare est? quamquam ubi tu te popularem, nisi cum pro populo fecisti, potes dicere? scilicet: cum hoc iuris a maioribus proditum sit, ut nemo ciuis R. aut libertatem, aut ciuitatem possit amittere, nisi ipse auctor factus sit. quod tu ipse potuisti in tua caussa discere. credo enim, quamquam in illa adoptione legitime factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctor ne esses, ut in te P. Fonteius uitae necisq. potestatem haberet, ut in filio. quaero, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id* XXX *curiae iussissent, num id iussum esset ratum? certe non. quid ita? quia ius a maioribus nostris, qui non ficte & fallaciter populares, sed uere & sapienter fuerunt, ita comparatum est, ut ciuis R. libertatem nemo posset inuitus amittere. quin etiam, si decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen, quotiescumq. uellet quis, hoc in genere solo rem iudicatam referre posse uoluerunt. ciuitatem uero nemo umquam ullo populi iussu amittet inuitus. qui ciues R. in colonias Latinas proficiscebantur, fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti, nomenq. dederant. qui erant rerum Capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quam erant in eam recepti, quo uertendi, hoc est mutandi soli caussa uenerant. id autem ut esset faciundum, non ademptione ciuitatis, sed tecti, & aquae, & ignis interdictione faciebant. populus R. L. Sulla dictatore ferente comitijs centuriatis, municipijs ciuitatem ademit, ademit ijsdem agros. de agris ratum est; fuit enim populi potestas: de ciuitate ne tamdiu quidem ualuit, quamdiu illa Sullani temporis arma ualuerunt. an uero Volaterranis, cum etiam tum essent in armis, L. Sulla uictor, rep. recuperata, comitijs centuriatis, ciuitatem eripere non potuit: hodieq. Volaterrani, non modo ciues, sed etiam optimi ciues, fruuntur nobiscum simul hac ciuitate: consulari homini P. Clodius, euersa rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non solum egentium, sed etiam seruorum, Sedulio principe? qui se illo die confirmauit Romae non fuisse. quod si non fuit; quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid desperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? sin autem is primus sciuit; quod facile potuit, propter inopiam tecti in foro pernoctans; cur non iuret se Gadibus fuisse, cum tu te fuisse, Interamnae probaueris? hoc tu igitur, homo popularis, iure munitam ciuitatem, & libertatem nostram putas esse oportere, ut si, tribuno pl. rogante, Velitis, iubeatis ne; Sedulij centum se uelle, & iubere dixerint, possit unusquisque nostrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores nostri populares non fuerunt, qui de ciuitate, & libertate ea iura sanxerunt, quae nec uis temporum, nec potentia magistratuum, nec res iudicata, nec denique uniuersi populi R. potestas, quae ceteris in rebus est maxima, labefactare possit. at tu etiam, ereptor ciuitatis, legem de iniurijs publicis tulisti Anagnino nescio cui Menulae per gratiam, qui tibi ob eam legem statuam in meis aedibus posuit, ut locus ipse in tua tanta iniuria legem, & inscriptionem statuae refelleret. quae res municipibus Anagninis ornatissimis multo maiori dolori fuit, quam quae idem ille gladiator scelera Anagniae fecerat. Quid, si ne scriptum quidem umquam est in ista ipsa rogatione, quam se Sedulius negat sciuisse: tu huius, ut a- cta tui praeclari tribunatus hominis dignitate cohonestes, auctoritatem amplecteris? sed tamen, si nihil de me tulisti, quo minus essem non modo in ciuium numero, sed etiam in eo loco, in quo me honores populi R. collocauerunt: tamen ne eum tua uoce uiolabis, quem, post nefarium scelus consulum superiorum, tot uides iudicijs senatus, populi R. totius Italiae honestatum? quem ne tum quidem, cum aberam, negare poteras esse tua lege senatorem? ubi enim tuleras, ut mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popillio, Saturninus de Metello tulit. homines seditiosissimi de optimis, ac fortissimis ciuibus, non, ut esset interdictum, quod ferri non poterat, tulerunt, sed ut interdiceretur. ubi cauisti, ne meo me loco censor in senatum legeret? quod de omnibus etiam quibus damnatis interdictum est, scriptum est in legibus. quaere hoc ex Clodio, scriptore legum tuarum: iube adesse: latitat omnino: sed, si requiri iusseris, inuenient hominem apud sororem tuam, occultantem se capite demisso. sed, si patrem tuum, ciuem medius fidius egregium, dissimilemq. uestri, nemo umquam sanus exsulem appellauit, qui, cum de eo tribunus pl. promulgasset, adesse, propter iniquitatem illius Cinnani temporis, noluit; eiq. imperium est abrogatum; si in illo poena legitima turpitudinem non habuit, propter uim temporum: in me, cui dies dicta numquam est, qui reus non fui, qui numquam sum a tribuno pl. citatus, damnati poena esse potuit, ea praesertim, quae ne in ipsa quidem rogatione perscripta est?*

EXPLA-

EXPLANATIO

NISI *cum pro populo fecisti.*} pro populo facere, non solum est, populi rem, caussamque tueri, sed etiam, pro populo sacra facere: quod sacerdotum est. Ludit igitur Cicero in ambigua sententia: sed reuera pungit acerbe Clodium, renouata illius temporis memoria, cum Pompeiae, Caesaris pont. Max. uxoris, amore flagrans, ad sacra Bonae deae, quae in domo pontificis max. a mulieribus pro salute populi. fiebant, muliebri uestitu, quasi & ipse pro populo facere uellet, accessit. SCILICET:} hoc a sequentibus distinxi: aliqui sententia penderet. est autem in, scilicet, ironia; ut dicatur: scilicet hoc tribunicium est, hoc populare est. illud autem, Quamquam ubi rute popularem, nisi cum pro populo fecisti, potes dicere: parenthesi includatur. NISI *ipse auctor factus sit.*} nisi ipse consenserit. IN. TVA *caussa*} cum es adoptatus a Fonteio. VITAE, *necisq. potestatem haberet, ut in filio.*} expedit Gellij uerba recitare ex lib. v. c. 19. Cum in alienam familiam, inquir, in liberorum locum extranei sumuntur, aut per praetorem fit, aut per populum. quod per praetorem fit, adoptio dicitur; quod per populum, arrogatio. Idem infra: Arrogatio dicta, quia genus hoc in alienam familiam transitus per populi rogationem fit. eius rogationis uerba haec sunt: Velitis, iubeatis, uti L. Valerius L. Titio tam iure legeq. filius siet, quam si ex eo patre matreq. familias eius natus esset; utiq. ei uitae necisq. in eum potestas siet, uti patri endo filio est. Hoc ita, ut dixi, ita uos Quirites rogo. LIBERTATEM} quam amittitis, qui per arrogationem in alienam potestatem transit. INVITVS} inuitus autem uidetur, qui aut negat, aut tacet. SACRAMENTVM *in libertatem iniustum iudicassent,*} aliquem de libertate litigantem liberum non esse iudicassent. sic in oratione pro Caecina, sacramentum nostrum iustum iudicauerunt, pro, liberam esse mulierem Arretinam iudicauerunt. nam eius mulieris libertatem Cicero defendebat. ita locus locum aperit: & quamquam uetusti moris ratio non omnino patet, sententiam tamen ipsam perspicue uidemus. TAMEN,} subaudiri uidetur: Quamquam cetera a decemuiris iudicata referri non solerent. HOC *in genere se*} mendum est in se; ueritatis autem in Vaticano libro uestigia exstant: sic enim in eo legitur: Hoc in genere sororem, ut, si legas, Hoc in genere solo rem, unius litterae mutatione locus emendetur. SEDVLIO *principe?*} primo suffragium ferente. pro Plancio: Primus sciuit legem de publicanis. IN. EIVS *nomen inciderïs?*} mihi legendum uidetur, In aes eius nomen inciderïs? aeneis enim tabulis incidebantur leges, & cum ijs eorum nomina, qui primi sciuissent. PROAVERIS?} cum de incestu es accusatus. pro Milone, & ad Att. lib. 2. ep. I. EREPTOR *ciuitatis,*} quem minime decet legem ferre de publicis iniurijs: cum tamen lex ipsa bona sit. ANAGNINO *nescio cui Menulae per gratiam,*} non tulit eam legem Clodius, ut ciuitati caueret, sed ut Menulae gratificaretur: cuius intererat eam legem ferri: credo, ut exciperetur ipse, aut aliqua ei ratione caueretur, qui multa scelera in suos municipes commisisset. IN. TVA *tantam iniuri,*} ereptis mihi aedibus meis. INSCRIPTIONEM *statuae*} inscripserat Menula, P. Clodio, ob latam legem de publicis iniurijs. NOMINIS *dignitate*} ironia. IN. EO *loco,*} in senatu: ad quem, uel sine censoria lectione, aditus erat ijs, qui magistratus curules gessissent. GRACCHVS} Caius tribunus pl. cuius orationes in Popillium a ueteribus nominantur. exsulauit autem Popillius iudicio populi; ut infra patet, & in ea pro Balbo; ex qua etiam Laenati cognomen fuisse, cognoscitur. DE *Metello*} Numidico, qui iurare in eius legem noluerat. ETIAM *quibus damnatis interdictum est,*} cũ ego damnatus non sim. OCCVLTANTEM *se capite demisso.*} fellatorem significat. Catullus: Non si demisso se ipse uoret capite. PATREM *tuum,*} qui cum P. Seruilio Isaurico consul fuit. DISSIMILEMQ. *uestri,*} cum dicat, Vestri, pungit simul Appium, P. Clodij fratrem. IMPERIVM} consulare. POENA *legitima*} a tribuno pl. irrogata: cum a te irrogata legitima non sit: cum tu tribunus pl. esse non potueris. EA *praesertim,*} exsulium. NE. IN *ipsa quidem rogatione*} in qua scriptum non erat, ut mihi aqua & ignis interdiceretur. supra.

ORATIO

AT uide, quid intersit inter illum iniquissimum patris tui casum, & hanc fortunam, condicionemq. nostram. patrem tuum, ciuem optimum, clarissimi uiri filium, qui si uiueret, qua seueritate fuit, tu profecto non uiueres, L. Philippus censor, auunculum suum, praeteryt in recitando senatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quae erant acta in ea rep. in qua se illis ipsis temporibus censorem esse noluisset. me L. Cotta, homo censorius, in senatu iuratus dixit, se, si censor tum esset. cum ego aberam, meo loco senatorem recitaturum fuisse. quis in meum locum iudicem subdidit? quis meorum amicorum testamentum discessu meo fecit, qui mihi non idem tribuerit, quod & si adessem? quis me non modo ciuis, sed socius recipere contra tuam legem, & iuuare dubitauit? denique uniuersus senatus multo ante, quam est lata lex, de me gratias agendas censuit ciuitatibus ijs, quae M. Tullium, tantum ne? immo etiam ciuem optime de rep. meritum recepissent. & tu unus, pestifer ciuis, eum restitutum negas esse ciuem, quem eiectum uniuersus senatus non modo ciuem, sed etiam egregium ciuem semper putauit? at uero, ut annales populi R. & monumenta uetustatis loquuntur, Kaeso ille Quinctius, & M. Furius Camillus, & M. Seruilius Ahala, cum essent optime de rep. meriti, tamen populi incitati uim, iracundiamq. subierunt; damnatiq. comitijs centuriatis cum in exsulium profugissent, rursus ab eodem

populo placato sunt in suam pristinã dignitatẽ restituti. quod si, ijs damnatis, nõ modo non imminuit calamitas clarissimi nominis gloriam, sed etiã honestauit: (nam etsi optabilius est, cursum uitae conficere sine dolore, & sine iniuria; tamen ad immortalitatem gloriae plus affert, desideratum esse a suis ciuibus, quam omnino numquam esse uiolatum) mihi sine ullo iudicio populi profecto, cum amplissimis omnium iudicijs restituto, maledicti locum, aut criminis obtinebit? fortis, & constans in optima ratione ciuis P. Popillius semper fuit: tamen eius in omni uita nihil est ad laudem illustrius, quam calamitas ipsa. quis enim iam meminisset eum bene de rep. meritum, nisi & ab improbis expulsus esset, & per bonos restitutus? Q. Metelli praeclarum imperium in re militari fuit, egregia censura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad sempiternam memoriam temporis calamitas propagauit. quod si & illis, qui expulsi sunt inique, sed tamen legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunicus, non auctoritate senatus, non comitijs centuriatis, non decretis Italiae, non desiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus sum integer, absui simul cum rep. redij cum maxima dignitate, te uiuo, fratre tuo altero consule reducente, altero praetore patiente, tuum scelus meum probrum putas esse oportere? at si me populus R. incitatus iracundia, aut inuidia ciuitate eiecisset; idemq. postea, mea in remp. beneficia recordatus, se collegisset, temeritatem, atque iniuriam suam restitutione mea reprehendisset: tamen profecto nemo esset tam amens, qui mihi populi tale iudicium non dignitati potius, quam dedecori putaret esse oportere. nunc uero cum me in iudicium populi nemo omnium uocarit; condemnari non potuerim; qui accusatus non sim; denique ne expulsus quidem ita sim, ut, si contenderem, superare non possem; contraq. a populo R. semper sim defensus, amplificatus, ornatus: quid est, quare quisquam mihi se ipsa populari ratione anteponat? an tu populum R. esse illum putas, qui constat ex ijs, qui mercede conducuntur; qui impelluntur, ut uim afferant magistratibus? ut obsideant senatum? optent quotidie caedem, incendia, rapinas? quem tu tamen populum, nisi tabernis clausis, frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios, Lollios, Sergios praefeceras. O speciem, dignitatemq. populi R. quam reges, quam nationes exterae, quam gentes ultimae pertimescunt, multitudinem hominum ex seruis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. illa fuit pulchritudo populi R. illa forma, quam in campo uidisti tum, cum etiam tibi contra senatus, totiusq. Italiae auctoritatem, & studium dicendi potestas fuit. ille populus est dominus regum, uictor, atque imperator omnium gentium, quem illo clarissimo die scelerate uidisti tum, cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum atque aetatum omnium suffragium se non de ciuis, sed de ciuitatis salute ferre censebant: cum denique homines in campum, non tabernis, sed municipijs clausis; uenerunt. huic ego populo, si tum consules aut fuissent in rep. aut omnino non fuissent, nullo labore, tuo praecipiti furori, atque impio sceleri restitissem: sed publicam caussam, contra uim armatam, sine populi praesidio suscipere nolui: non quo mihi P. Scipionis, fortissimi uiri, uis intima, priuati hominis, displiceret: sed Scipionis factum statim P. Mucius consul, qui in gerenda rep. putabatur fuisse segnior, gesta, multis S. C. non modo defendit, sed etiam ornauit: mihi aut, te interfecto, cum consulibus, aut, te uiuo, & tecum, & cum illis armis decertandum fuit. erant eo tempore multa etiam alia metuenda. ad seruos medius fidius res peruenisset: tantum homines impios, ex uetere illa coniuratione inustum nefarijs mentibus, bonorum odium retinebat.

EXPLANATIO

L. PHILIPPVS} tertius in oratoria laude post Crassum, & Antonium, pater eius Philippi, qui Octauiani uitricus fuit. MEO *loco*} Meo me loco, erat apertius. IVDICEM} iudicum prima decuria initio anni ex ordine senatorio Aurelia lege sumebatur. KAESO *ille Quinctius*,} defensor nobilitatis acerrimus contra plebem. CAMILLVS} qui urbem Romam a Gallis liberauit. SERVILIVS} qui Sp. Melium, regnum appetentem, iussu L. Quinctij Cincinnati dictatoris magister equitum sua manu obtruncauit. INIMICIS *interfectis*,} C. Graccho Popillij, Saturnino Metelli. COMITIIS *centuriatis*,} legem ferente Lentulo consule. INTEGER,} indemnatus, non, ut illi, legibus. CONSVLE} Metello Nepote. PRAETORE} Appio, Clodij fratre germano. PATIENTE,} antea, Petente. nos, Patiente, reponere ausi sumus ex ingenio, quod alijs tamen iudicandum permittimus. NISI *tabernis clausis*,} fuit igitur illa non rustica, sed urbana plebs, infimae condicionis. NON *tabernis*,} ut qui ad ferendum in tuis legibus suffragium, & ad conciones tuas, mercede conducti, facinorosi, egentes, uenire soliti sunt. SINE *populi praesidio*} erepto mihi a te tribuno pl. & a Pisone, Gabinioq. consulibus. P. SCIPIONIS} Nasicae, qui, Ti. Gracchum occidit. VIS *intima*,} displicet, Intima: placet, Vltima, pro summa, ad sanguinem, caedemq. perducta. Sic Liuius lib. 2. Non ultra uidebatur latura lex dilationem agrariae legis: ultimaq. uis parabatur. Et lib. III. Vim ultimam apparebat futuram. SEGNIOR,} quia contra Ti. Gracchum arma capere noluit: ne bellicivilis auctor fuisse uideretur. NON *modo defendit*,} pro Plancio, Tam iusti, quam P. Mucius, qui arma, quae priuatus P. Scipio sumpserat, ea, Ti. Graccho interempto, iure optimo sumpta esse defendit. AD *seruos*} serui contra bonos ciues arma cepissent. ODIVM *retinebat*,} recto, sed, Tenebat, usitatius.

ORATIO

HIC *tu me etiam gloriari uetas: negas esse ferenda, quae soleam de me praedicare: & homo facetus inducis etiam sermonem urbanum, ac uenustum; me dicere solere, esse me Iouem; eundemq. dictitare, Minervam*

uam

uam esse sororem meam. Non tam insolens sum, qui Iouem esse me dicam; non tam ineruditus, qui Mineruam, Iouis sororem, meam esse sororem existimem. sed tamen ego mihi sororem uirginem adscisco: tu sororem tuam uirginem esse non siuisti. sed uide, ne tu te debeas Iouem dicere, quod tu iure eandem sororem, & uxorem appellare possis. Et, quoniam hoc reprehendis, quod solere me dicas de me ipso gloriosius praedicare: quis umquam audiuit, cum ego de me, nisi coactus, ac necessario, dicerem? nam si, cum mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego respondere soleo, meis consilijs, periculis, laboribus patriam esse conseruatam, non tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quam de obiectis non confiteri. sed si mihi ante haec durissima reip. tempora nihil umquam aliud obiectum est, nisi crudelitas illius temporis, cum a patria perniciem depuli: quid me huic maledicto utrum non respondere, an demisse respondere decenit? ego uero etiam reip. semper interesse putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate senatus, consensu bonorum omnium, pro salute patriae gessissem, splendorem urbis, dignitatemq. retinere, praesertim cum mihi uni in hac rep. audiente populo R. opera mea hanc urbem, & hanc remp. esse saluam iurato dicere fas fuisset.

EXPLANATIO

SORORE M *tuam*} quae uxor fuit Q. Metelli Celeris: ut in oratione pro Clodio. quamquam non unam, sed tres a Clodio sorores esse uiolatas, ex epistola ad Lentulum intelligatur. EANDEM *sororem, & uxorem*} qualis Ioui Iuno fuit. ANTE *haec durissima reip. tempora*} antequam eijceretur. AVDIENTE *populo Romano*} ultimo consulatus die, cum eum tribunus pl. Q. Metellus Nepos habendae concionis potestate priuasset, iurauit a se remp. esse seruatam. quod cum iure iurasse populus iurauit. ep. ad Metellum, lib. v.

ORATIO

EXSTINCTUM est iam illud maledictum crudelitatis, quod me non ut crudelem tyrannum, sed ut mitissimum parentem, omnium ciuium studijs desideratum, repetitum, accersitum uident. aliud exortum est. obijcitur mihi meus ille discessus: cui ego crimini respondere sine mea maxima laude non possum. quid enim, pontifices debeo dicere? peccati me conscientia profugisse? at id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, sed erat res post natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuisse? at id nec propositum ullum fuit, &, si fuisset, duplicata gloria discessissem. bonorum mihi praesidium defuisse? falsum est. me mortem timuisse? turpe est. dicendum igitur est id, quod non dicerem, nisi coactus: nihil enim umquam de me dixi sublatius, adsciscendae laudis caussa potius, quam criminis depellendi. dico igitur, & quam possum maxima uoce dico: cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis duce tribuno pl. consulibus auctoribus, afflicto senatu, perterritis equitibus R. suspensa ac sollicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quam per me in omnes bonos; me uidisse, si uicissem, tenues reip. reliquias, si uictus essem, nullas futuras. quod cum indicassem, defleui coniugis miserae dissidium, liberorum carissimorum solitudinem, fratris absentis amantissimi, atque optimi casum, subitas fundatissimae familiae ruinas: sed his omnibus rebus uitam anteposui meorum ciuium; remq. publicam concidere unius discessu, quam omnium interitu occidere malui: speraui id, quod accidit, me iacentem posse a uiuis uiris fortibus excitari; si una cum bonis interijssem, nullo modo posse recreari. accepi, pontifices, magnum, atque incredibilem dolorem: non nego, neque istam mihi adscisco sapientiam, quam nonnulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto esse, atque afflicto loquebantur. an ego poteram, cum a tot rerum tanta uarietate diuellerer, quas iccirco praetereo, quod ne nunc quidem sine fletu commemorare possum, infitiari, me esse hominem, & communem naturae sensum repudiare? tum uero neque illud meum factum laudabile, nec beneficium ullum a me in remp. profectum dicerem, si quidem ea reip. caussa reliquissem, quibus aequo animo carerem: eamq. animi duritiam, sicut corporis, quod cum uritur non sentit, stuporem potius, quam uirtutem, putarem. suscipere tantos animi dolores, atque ea, quae capta urbe accidunt uictis, stante urbe unum perpeti, & iam se uidere distrahi a complexu suorum, disturbari tecta, diripi fortunas, patriae denique caussa patriam ipsam amittere, spoliari populi R. beneficijs amplissimis, praecipitari ex altissimo dignitatis gradu, uidere praetextatos inimicos, nondum morte complorata, arbitria petentes funeris, haec omnia subire conseruandorum ciuium caussa, atque ita, ut dolenter absis, non tam sapiens, quam ij, qui nihil curãt, sed tam amans tuorum, ac tui, quam communis humanitas postulat; ea laus praeclara, ac diuina. nam, qui ea quae numquam cara, atque iucunda duxit, aequo animo reip. caussa deserit, nullam beneuolentiam insignem in remp. declarat: qui autem ea relinquit reip. caussa, a quibus cum summo dolore diuellitur, ei patria cara est, cuius salutem caritati anteponit suorum. Quare dirrumpatur licet ista furia, atque audiat haec ex me, quoniam lacessiuit. bis seruaui; ut consul togatus armatos uicerim; priuatus consulibus armatis cesserim. utriusque temporis fructum tuli maximum; superioris, quod ex senatus auctoritate & senatum, & omnes bonos, meae salutis caussa, mutata ueste uidi; posterioris, quod & senatus, & populus R. & omnes mortales & priuatim, & publice iudicarunt, sine meo reditu remp. saluam esse non posse. sed hic meus reditus pontifices uestro iudicio continetur. nam, si uos me in meis aedibus collocatis, id quod in omni mea caussa semper studijs, consilijs, auctoritatibus, sententijsq. fecistis: uideo me plane, ac sentio restitutum. sin mea domus non modo mihi non redditur, sed etiam monumentum praebet inimico doloris mei, sceleris sui, publicae calamitatis: quis erit, qui hunc reditum potius, quam

quam poenam sempiternam putet? in cōspectu praeterea totius urbis domus est mea, pontifices: in qua si manet illud non monumentum urbis, sed sepulcrum inimico nomine inscriptum; demigrandum potius aliquo est, quam habitandum in ea urbe, in qua trophaea & de me, & de rep. uideam constituta. an ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam possim, ut cuius urbis seruatorem me esse senatus omnium assensu toties iudicarit, in ea possim intueri domum meam euersam non ab inimico meo, sed ab hoste communi, & ab eodem exstructam, & positam in oculis ciuitatis, ne umquam conquiescere possit fletus bonorum? Sp. Melij, regnum appetentis, domus est complanata. ecquid aliud aequum accidisse Melio, populus R. iudicauit. nomine ipso Aequimelij stultitiae poena comprobata est. Sp. Cassij domus ob eandem caussam euersa, atque in eodem loco aedes posita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quae publicata est, & euersa, ut illius facinus memoria, & nomine loci notaretur. M. Manlius cum ab adscensu Capitolij Gallorum impetum repulisset, non fuit contentus beneficij sui gloria; regnum appetisse est iudicatus: ergo eius domum euersam, duobus lucis conuestitam uidetis. quam igitur maiores nostri sceleratis ac nefarijs ciuibus maximam poenam constitui posse arbitrati sunt, eandem ego subibo, ac sustinebo, ut apud posteros nostros non exstinctor coniurationis, & sceleris, sed auctor, & dux fuisse uidear? hanc uero, pontifices, labem turpitudinis, & inconstantiae poterit populi R. dignitas sustinere, uiuo senatu, uobis principibus publici consilij, ut domus M. Tullij Ciceronis cum domo Fuluij Flacci, ad memoriam poenae publice constitutae, coniuncta esse uideatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra salutem reip. fecerat, & senatus sententia est interfectus, & eius domus euersa, & publicata est: in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. ista autem fax ac furia patriae, cum urbem, Pisone & Gabinio ducibus, cepisset, occupasset, teneret, uno eodemq. tempore & clarissimi uiri mortui monumenta delebat; & meam domum cum M. Flacci domo coniungebat; ut, qua poena senatus affecerat euersorem ciuitatis, eadem iste, oppresso senatu, afficeret eum, quem P. C. custodem patriae iudicassent. Hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum esse patiemini, furoris tribunicij, sceleris consularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis reip. doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gentium sempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in remp, & semper habuistis, non modo sententijs, sed, si opus esset, manibus uestris disturbare cuperetis. nisi quem forte illius castissimi sacerdotis superstitiosa dedicatio deterret. o rem, quam homines soluti ridere non desinant, tristiores autem sine maximo dolore audire non possint. P. ne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? huncine, inquam, etiam uos, qui estis antistites caerimoniarum, & sacrorum, auctorem habetis, & magistrum publicae religionis? o dij immortales, (uos enim haec audire cupio) P. Clodius uestra sacra curat? uestrum numen horret? res omnes humanas religione uestra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adsunt, summorum uirorum? non uestra, pontifices, grauitate abutitur? ex isto ore religionis uerbum excidere, aut elabi potest? quam tu eodem ore, accusando senatum, quod seuere de rel gione decerneret, impurissime taeterrimeq. uiolasti. Adspicite, pontifices, hominem religiosum, &, si uobis uidetur, quod est bonorum pontificum, monete eum, modum quendam esse religionis, nimium esse superstitiosum non oportere. quid tibi necesse fuit, anili superstitione, homo fanatice, sacrificium, quod alienae domi fieret, inuisere? quae autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos satis posse placari, nisi etiā muliebribus religionibus te implicuisses? quem umquam audisti maiorum tuorum, qui & sacra priuata coluerunt, & publicis sacerdotijs praefuerunt, cum sacrificium Bonae deae fieret, interfuisse? neminem, ne illum quidem, qui caecus factus est. ex quo intelligitur, multa in uita falso homines opinari, cum ille, qui nihil uiderat sciens, quod nefas esset, lumina amisit; istius, qui non solum adspectu, sed etiam incesto flagitio, & stupro polluit caerimonias, poena omnis oculorum ad caecitatem mentis est conuersa. hoc auctore, tam casto, tam religioso, tam sancto, tam pio, potestis, pontifices, non commoueri, cum suis dicat se manibus domum ciuis optimi euertisse, & eam ijsdem manibus consecrasse? Quae tua fuit consecratio? tuleram, inquit, ut mihi liceret. quid? non exceperas, ut, si quod ius non esset rogare, ne esset rogatum? ius igitur statuetis esse, uniuscuiusque uestrum sedes, aras, focos, deos penates subiectos esse libidini tribuniciae? in quem quisque per homines concitatos irruerit, quem impetu perculerit, huius domum non solum affligere, quod est praesentis insaniae quasi tempestatis repentinae, sed etiam in posterum tempus religione sempiterna obligare? equidem sic accepi, pontifices, in religionibus suscipiendis caput esse, interpretari, quae uoluntas deorum immortalium esse uideatur: nec est ulla erga deos pietas, nisi honesta de numine eorum ac mente opinio, cum expeti nihil ab ijs, quod sit iniustum ac inhonestum, arbitrere. hominem inuenire ista labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui aedes meas addiceret, cui traderes, cui donares: (ipse, cum loci illius, cum aedium cupiditate flagraret; ob eamq. caussam unam, uta iusta illa rogatione sua, uir bonus dominum se in meis bonis esse uoluisset; tamen illo ipso in furore suo non est ausus meam domum, cuius cupiditate inflammatus erat, possidere,) deos immortales existimatis, cuius labore & consilio sua ipsi templa tenuerunt, in eius domum afflictam, & euersam, per unius hominis sceleratissimi nefarium latrocinium, immigrare uoluisse? ciuis est nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro suis opibus in illa tempestate defenderit. at, qui aliqua se cōtagione praedae, societatis, emptionis contaminauerunt, nullius neque priuati, neque publici iudicij poenam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit, qui non omnium iudicio sceleratissimus haberetur, dij immortales domum meam concupiuerunt? ista tua pulchra Libertas deos penates, & familiares meos lares expulit, ut a te ipsa tamquam in captiuis sedibus collocaretur? quid est sanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuscuiusque ciuium? hic arae sunt, hic foci, hic dij penates, hic sacrae religionis caerimoniae continentur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit. quo magis est furor istius ab auribus uestris repellendus: qui, quae maiores nostri religionibus tuta nobis, & sancta esse uoluerunt, ea iste non solum contra religionem

ligionem labefactauit, ſed etiam ipſius religionis nomine euertit. at quae dea eſt? bonam eſſe oportet, quandoquidem eſt abs te dedicata. Libertas, inquit, eſt. eam tu igitur domi meae collocaſti, quam ex urbe tota ſuſtuliſti? tu, cum collegas tuos, ſumma poteſtate praeditos, negares liberos eſſe; cum in templum Caſtoris aditus eſſet apertus nemini; cum hunc clariſſimum uirum, ſummo genere natum, ſummis populi beneficijs uſum, pontificem, & conſularem, & ſingulari bonitate & modeſtia praeditum, quem quibus oculis adſpicere audeas, ſatis mirari non queo, audiente populo R. a pediſequis conculcari iuberes; cum indemnatum exturbares, priuilegijs tyrannicis irrogatis; cum principem orbis terrae uirum incluſum domi contineres; cum forum armatis cateruis perditorum hominum poſſideres: Libertatis ſimulacrum in ea domo collocabas, quae domus erat ipſa indicio tui crudeliſſimi dominatus, & miſerrimae populi R. ſeruitutis? eum ne potiſſimum Libertas domo ſua debuit pellere, qui niſi fuiſſet, in ſeruorum poteſtatem ciuitas tota ueniſſet? at unde inuenta eſt iſta Libertas? quaeſiui enim diligenter. Tanagraea quaedam meretrix fuiſſe dicitur. eius non longe a Tanagris ſimulacrum e marmore in ſepulcro poſitum fuit. hoc quidam homo nobilis, non alienus ab hoc religioſo Libertatis ſacerdote, ad ornatum aedilitatis ſuae deportauit. etenim cogitarat omnes ſuperiores muneris ſplendore ſuperare: itaque omnia ſigna, tabulas, ornamentorum quod ſuperfuit in fanis, & communibus locis, tota e Graecia, atque inſulis omnibus, honoris populi R. cauſſa, ſane frugaliter domum ſuam deportauit. is poſtea quam intellexit, poſſe ſe, interuerſa aedilitate, a L. Piſone conſule praetorem renunciari, ſi modo eadem prima littera competitorem habuiſſet aliquem, aedilitatem duobus in locis partim in arca, partim in hortis ſuis collocauit: ſignum de buſto meretricis ablatum iſti dedit, quod eſſet ſignum magis iſtorum, quam publicae libertatis. hanc deam quiſquam uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentum ſepulcri, a fure ſublatam, a ſacrilego collocatam? haec me domo mea pellet? haec, ultrix afflictae ciuitatis reip. ſpolijs ornabitur? haec, erit in eo monumento, quod poſitum eſt, ut eſſet indicium oppreſſi ſenatus ad memoriam ſempiternam turpitudinis.

EXPLANATIO

DVPLICATA *gloria*} una pulcherrimi facti, altera iudicijs populi factum comprobantis. DISCESSISSEM.} ex iudicio: abſolutus eſſem. ARBITRIA} praemia: ut in Piſonem: Arbitria non mei ſolum, ſed patriae funeris abſtuliſti. Et poſt Red. in ſen. CVIVS *ſalutem*} diſceſſit enim reip. cauſſa, ne, ſi armis tueri ſe contra Clodium uellet, reip. ſalutem in diſcrimen adduceret. ſupra: Remp. concidere unius diſceſſu, quam omnium interitu occidere malui. IN *omni mea cauſſa*} cum eſt acta in ſenatu. IN *conſpectu totius urbis*} in Palatio. SEPVLCRVM *inimico nomine inſcriptum*;} ſignificatur id, quod in ea de Haruſp. reſp. Inimicorum domos diſturbauit: ueſtris monumentis nomen ſuum inſcripſit. AB *eodem exſtructam*,} exſtruxit enim Clodius in euerſa Ciceronis domo libertatis aedem. Alio loco: Mea domo, ſceleratius etiam aedificata, quam euerſa. SP. MELII,} quem occidit M. Seruilius Ahala, ſupra nominatus. AEQVIMELII} quo nomine complanatio illa eſt appellata. SP. CASSII} Vuſcelini, qui ter conſul fuit. Liuius, Dionyſius, Cicero, Valerius. M. VACCI,} M. Vitruuij Vacci: qui Fundanorum dux contra Romanos pugnauit: eius aedes in Palatio dirutae, Vacci prata ſunt appellata. Liuius. CASTISSIMI *ſacerdotis*} acerba in Clodium ironia: qui, tamquam ſacerdos, noctu libidinis cauſſa domum C. Caeſaris pont. max. in qua mulieres pro populo faciebãt, muliebri ueſtitu introiuit. PONTIFICIS *max.*} C. Caeſaris: cuius domum cum eſt ingreſſus, eripuiſſe religionem uidetur. ingredi enim, cum mulieres ſacra facerent, uiris non licebat. NISI *quem forte*} apparet, eam domus partem, in qua noua porticus exſtructa eſt a Clodio, dedicatam, licet ea ipſe uti cogitaret. infra: Porticum cum conclauibus, pauimentatam, trecentum pedum concupierat. IS. IN *meam intulit?*} exſtructa Libertatis aede. HVNC, *inquam*,} malin, Hunc hunc, inquam. QVOD *ſeuere de religione decernere:*,} cum de inceſtu Clodius eſt accuſatus: qui, ſpe corrumpendi iudicij, contendit, & obtinuit, adiuuante in primis M. Pupio Piſone conſule, ne ſuam cauſſam ſenatus iudicaret. ep. 14. lib. 1. ad Att. NIMIVM *eſſe ſuperſtitioſum*} nimium eſſe cupidum ea uidendi, quae uiris uidere non licet. Pungit eum non ſine feſtiuitate, quod, cum uiris adſpicere ſacra Bonae deae non liceret, ipſe tamen, ubi ea fiebant, in domum pontificis max. eſſet ingreſſus. eademq. feſtiuitate ſubiungit: Quid tibi neceſſe fuit, anili ſuperſtitione, homo fanatice, ſacrificium, quod alienae domui fieret, inuiſere? QVI *caecus factus eſt.*} Senectute: cui tamen ut caeco licuit intereſſe. Ap. Claudium Caecum, qui diſſuaſit Pyrrhi pacem, ſignificat. FALSO *homines opinari*} ut cum opinantur, fabulam eſſe de luminibus amittendis, ſi quis uir Bonae deae ſacra uiderit. nam, ut Clodius, qui non ſolum adſpectu, uerum etiam inceſto flagitio & ſtupro caerimonias eius deae polluit, lumina non amiſerit, caecus tamen, quod ad mentem attinet, factus eſt. nihil enim rectum uidet, nihil iuſtum, nihil pium: praeceps in ſcelera ruit tamquam caecus. ILLE} Ap. Claudius Caecus. NIHIL *uiderat ſciens*,} tu autem uidiſti ſciens, quod non licebat. ille, cum auctor fuiſſet Potitiae genti, ut, quae olim ſacra ab Hercule didicerat, eorum ſolemnia ſeruos publicos doceret, poſt aliquot annos memori deum ira luminibus captus eſt. Liuius lib. IX. QVOD *nefas eſſet.*} quod uidere nefas eſſet. NON *exceperas*,} quod excipi ſolet in legibus. NON *eſt auſus meam domum poſſidere.*} cum emiſſet, poſsidere tamen non eſt auſus. Huc illud pertinet, quod infra legitur: Domus mea prope tota uacua eſt. SVA *ipſi templa tenuerunt*,} urbe a me ſeruata Catilinae temporibus. IMMIGRARE *uoluiſſe?*} libertatem quis credat in meas aedes immigraſſe? cum ego libertatem in urbe conſeruauerim. BONAM *eſſe oportet*,} renouat memoriam Bonae deae, cuius caerimonias nefario ſtu-

pro Clodiis polluerat. NEGARES *liberos esse*; } intercedentes, aut obnunciantes contemneres. IN *templum Castoris* } in quo legem Clodius, reuulsis gradibus, ne quis introire posset, contra Ciceronem tulit. HVNC } M. Lucullum, ut opinor. INDEMNATVM } se ipsum significat. PRINCIPEM *orbis terrae uirum* } Cn. Pompeium. QVIDAM *homo nobilis*, } describit Ap. Claudium, P. Clodij fratrem. NON *alienus* } iocus quidam est. Loquitur enim de P. Clodij fratre. TOTA *e Graecia*, } in qua legatus, aut quaestor fuerat. SANE *frugaliter* } Appij rapinas notat. A L. PISONE *consule* } ut esset praetor, sicuti fuit, Appius Lentulo & Metello cos. SI MODO *eadem prima littera competitorem habuisset aliquem*, } ut reliquae nominis litterae, prima tantum incolumi, corrumpi mutariq. possent.

ORATIO

O Q. Catule, (patrem ne appellem, an filium? recentior memoria filij est, & cum rebus meis gestis coniunctior) tantumne te fefellit, cum mihi summa, & quotidie maiora praemia in rep. fore putabas? negabas fas esse duos consules esse in hac ciuitate inimicos reip. duo sunt inuenti, qui senatum tribuno furenti constrictum traderent, qui pro me patres conscriptos deprecari, & populo supplices esse edictis atque imperio uetarent, quibus spectantibus domus mea disturbaretur, diriperetur, qui denique ambustas fortunarum mearum reliquias suas in domos comportari iuberent. Venio nunc ad patrem. Tu, Q. Catule, M. Fuluij domum, cum is fratris tui socer fuisset, monumentum tuarum manubiarum esse uoluisti, ut eius, qui perniciosa reip. consilia cepisset, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc si quis tibi aedificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is tribunus pl. qui auctoritatem senatus, iudicium bonorum omnium neglexisset, tuum monumentum, consulibus non modo inspectantibus, uerum adiuuantibus, disturbaret, euerteret, idq. cum eius ciuis, qui remp. ex senatus auctoritate consul defendisset, domo coniungeret: non ne responderes, id, nisi euersa ciuitate, accidere non posse? at uidete hominis intolerabilem audaciam cum proiecta quadam, & effrenata cupiditate. monumentum iste numquam, aut religionem ullam excogitauit: habitare laxe, & magnifice uoluit, duasq. & magnas, & nobiles domos coniungere. eodem puncto temporis, quo meus discessus isti caussam caedis eripuit, a Q. Seio contendit, ut sibi domum uenderet. cum ille id negaret, primo se luminibus eius esse obstructurum minabatur. affirmabat Postumus, se uiuo illam domum istius numquam futuram. acutus adolescens ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem ueneno apertissime sustulit: emit domum, litigatoribus defatigatis, prope dimidio carius, quam aestimabat. Quorsum igitur haec oratio pertinet? domus mea illa prope tota uacua est: uix pars aedium mearum decima ad Catuli porticum accessit. caussa fuit ambulatio, & monumentum, & ista Tanagraea, oppressa libertate, Libertas. in Palatio, pulcherrimo prospectu, porticum cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat, amplissimum peristylum, cetera eiusmodi, facile ut omnium domos & laxitate, & dignitate superaret. & homo religiosus, cum aedes meas idem emeret, & uenderet, tamen illis tantis tenebris non est ausus suum nomen emptioni illi adscribere: posuit scilicet Stratonem illum, hominem sua uirtute egentem, ut is, qui in Marsis, ubi natus est, tectum, quo imbris uitandi caussa succederet, nullum haberet, aedes in Palatio nobilissimas emisse se diceret. inferiorem aedium partem assignauit nō suae genti Fonteiae, sed Clodiae, quam reliquit: quem in numerum ex multis Clodijs nemo nomen dedit, nisi aut egestate, aut scelere perditus.

EXPLANATIO

O Q. CATVLE, *(patrem ne appellem, an filium?)* } similis illa figura in Oratore: o M. Druse: (patrem appello) & Phil. 3. o C. Caesar: (adolescentem appello.) EXCOGITAVIT. } ferro, sic tamen, ut, cogitauit, magis probem. CONIVNGERE. } meam cum sua. POSTVMVS, } Q. Seius Postumus. Vsitatum est Ciceroni, quod primo cognomen omiserit, solum subijcere: ut lib. 2. de Orat. facta P. Rutilij mentione, subiunxit: C. Canius, eques Romanus, cum Rufo adesset. Erat autem, Rufus, cognomen Rutilij. QVID *fieri oporteret*: } intellexit, ueneno esse tollendum. LITIGATORIBVS *defatigatis*, } in auctione uictis; sed malim, Licitatoribus. PROPE *tota uacua est*: } nam etsi emit eam Clodius, possidere tamen non est ausus. quod supra dictum est. AD *Catuli porticum* } Catuli porticum deleuerat Clodius & ibi aliam porticum exstruxerat. supra: Clarissimi uiri mortui monumenta delebat. Deinde subiungit de Clodij porticu: Hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum esse patiemini? Appellat igitur Catuli porticum, non quae esset, sed quae fuerat. ex qua, & ex parte aedium Ciceronis porticum trecentum pedum Clodius fecerat. CAVSSA *fuit ambulatio*, } a Clodio facta ambulatio caussa fuit, ut ad eam porticum uix pars aedium mearum decima accesserit. MONVMENTVM, } sacra aedes. TANAGRAEA. *Libertas.* } signum Tanagraeae meretricis. OPPRESSA *libertate*, } iocum quaesiuit ex uaria significatione eiusdem nominis. PERISTYLVM, } locum columnis clausum. ILLIS *tantis tenebris*, } cum nec umbram honesti cerneret. SVA *uirtute* } suis uitijs. id enim argute significat.

ORATIO

HANC nos, pontifices, tam uariam, tam nouam in omni genere uoluntatem, impudentiam, audaciam, cupiditatem comprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. Non te pudet, cum apud pontifices res agatur, pontificem, dicere, non collegium pontificum, affuisse? praesertim cum tribunus pl. uel denunciare potueris, uel etiã cogere? Esto: collegium non adhibuisti: quid? de collegio quis tandem affuit? posuerat enim auctoritatem in uno, quae est in his omnibus. sed tamen auget & aetas, & honos dignitatem. opus erat etiam scientia: quam etsi omnes consecuti sunt, tamen certe peritiores uetustas facit. Quis ergo affuit? Frater, inquit, uxoris meae. Si auctoritatem quaerimus; etsi id est aetatis, ut nondum consecutus sit; tamen, quanta est in adolescente auctoritas, ea propter tantam coniunctionem affinitatis minor est putanda. sin autem scientia est quaesita; quis erat minus peritus, quam is, qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obstrictus beneficio recenti, cum se, fratrem uxoris tuae, fratri tuo germano antelatum uidebat. etsi in eo prouidisti, ne frater te accusare posset. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quã n. non collegium, non honoribus populi R. ornatum pontificem, non denique adolescentem quemquam, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? affuit is, si modo affuit, quem tu impulisti, soror rogauit, mater coegit.

EXPLANATIO

AFFVIT.} cum dedicarem. VXORIS *meae.*} Fulniae, non tamen germanus, (nam & ipse Fuluius fuisset) sed aut consobrinus, aut uterinus. fuit enim hic adolescens L. Pinarius Natta L. Murenae, qui post Ciceronem consul fuit, uitricus. Pinarium fuisse, quod infra legitur, ostendit. Quem ego, inquit, credo, si est ortus ab illis, quos memoriae proditum est ab ipso Hercule, perfuncto iam laboribus, sacra didicisse, in uiri fortis aerumnis non ita crudelem fuisse, ut in uiui, & iam spirantis caput bustum suis manibus imponeret. Ab Hercule autem sacra didicisse Pinarios, & Potitios, auctor est Liuius: sed Potitiorum, eodem auctore, tota gens interijt: Pinarij superfuerunt. Ibidem infra: Viderat ille Murenam, uitricũ suum. At in oratione pro Murena, uitricum eum appellat, L. Nattae. Nattam autem Pinariae gentis cognomen fuisse, qui uel hunc nostrum lib. 2. de Diuin. uel Tacitum lib. IV. uel fastos Capitolinos anno 390. legerit, ignorare nemo possit. FRATRI *tuo germano*} Appio. alius enim Clodio germanus frater non erat. ANTELATVM} te tribuno pl. ei comitijs populi fauente. PROVIDISTI, *ne frater te accusare posset.*} qua ratione prouiderit, obscurum. nisi si non ipse Clodius de creando pontifice uxoris fratre ad populum tulit, sed alium induxit, qui ferret: ne frater eum accusare posset. NON *denique adolescentem quemquam,*} praeter uxoris tuae fratrem.

ORATIO

VIDETE igitur, pontifices, quid statuatis in mea caussa de omnium fortunis. uero ne, pontifices, putatis, si is postem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuscuiusque consecrare posse: an istae dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium sine ulla ciuium calamitate a maioribus nostris constitutae sunt? est inuentus tribunus pl. qui, consularibus copijs instructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculsum ipsa resp. suis manibus extolleret. quid, si quis similis istius (neque enim iam deerunt, qui imitari uelint) aliquem mei dissimilem, cui resp. non tantum debeat, per uim afflixerit, domum eius per pontificem dedicarit; id uos ista auctoritate constituetis ratum esse oportere? Dicitis, quem reperiet pontificem? Quid? & tribunus pl. idem esse non potest pontifex? M. Drusus ille, clarissimus uir, tribunus pl. pontifex fuit. ergo, si is Q. Caepionis, inimici sui, postem aedium tenuisset, & pauca uerba fecisset, aedes Caepionis essent dedicatae? Nihil loquor de pontificio iure, nihil de ipsis uerbis dedicationis, nihil de religione, caerimonijs: non dissimulo me nescire ea, quae, etiam si scirem, dissimularem, ne alijs molestus, uobis etiam curiosus uiderer: etsi effluunt multa ex uestra disciplina, quae etiam ad nostras aures saepe permanant. postem teneri in dedicatione oportere, uideor audisse, templi. ibi enim postis est, ubi templi aditus est, & ualuae. ambulationis postes nemo umquam tenuit in dedicando. simulacrum autem, aut aram si dedicasti, sine religione loco moueri potest. sed iam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem postem tenuisse dixisti. Quamquam quid ego de dedicatione loquar? aut quid de uestro iure, & religione, contra quam proposueram, disputabo? ego uero si omnia sollemnibus uerbis, ueteribus, & priscis institutis acta esse dicerem, tamen me reip. iure defenderem. An, cum tu eius ciuis discessu, cuius unius opera senatus, atque omnes boni ciuitatem esse incolumem toties iudicassent, oppressam taeterrimo latrocinio cum duobus sceleratissimis consulibus remp. teneres; domum eius, qui patriam a se seruatam perire suo nomine noluisset, per pontificem aliquem dedicasses: posset recreata resp. sustinere? date de hac religione aditum, pontifices: iam nullum fortunis cõmunibus exitum reperietis. an, si postem tenuerit pontifex, & uerba, ad religionem deorum immortalium composita, ad perniciem ciuium transtulerit, ualebit ad iniuriam nomen sanctissimum religionis: si tribunus pl. uerbis non minus priscis, & paene sollemnibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit, non ualebit? atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex senatu cen-

sor elecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio, consecrauit, foculo posito in rostris, adhibitoq. tibicine. quid tum? num ille furor tribuni pl. ductus ex nonnullis ueterum temporum exemplis, fraudi Metello fuit, summo illi, & clarissimo uiro? certe non fuit. Vidimus hoc idem Cn. Lentulo censori tribunum pl. facere: numquid igitur is bona Lentuli religione obligauit? Sed quid ego ceteros? tu, tu, inquam, capite uelato, concione aduocata, foculo posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumq. donaras, consecrasti. quod si tum nihil est actum: quid in meis bonis agi potuit? sin est ratum: cur ille gurges, heluatus tecum simul reip. sanguinem, ad caelum tamen exstruxit uillā in Tusculano uisceribus aerarij: mihi meas ruinas, quarum ego similem totam urbem esse passus nō sum, adspicere non licuit? Omitto Gabinium, quid? exemplo tuo bona tua non ne L. Ninnius, uir omnium fortissimus, atque optimus, consecrauit? quod si, quia ad te pertinet, ratum esse negas oportere: ea iura constituisti in praeclaro tribunatu tuo, quibus in te conuersis recusares, alios euerteres? sin ista consecratio legitima est: quid est, quod profanum in tuis bonis esse possit? an consecratio nullum habet ius, dedicatio est religiosa? quid ergo illa tua tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid prisca uerba uoluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem uoluisti? nam, si est illud ratum: mitto Gabinium: tua domus certe, & quidquid habes aliud, est Cereri consecratum. sin ille ludus fuit: quid te impurius, qui religiones omnes pollueris aut ementiendo, aut stuprando? Iam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuisse. Quippe uides poenam illam, a te in alium institutam, in te ipsum esse conuersam. Sed homo, omnium scelerum flagitiorumq. documentum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiae, libidines adolescentiae, dedecus et egestatem reliquae uitae, latrocinium consulatus uidimus, cui ne ista quidem ipsa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas, & grauius esse dicis, quod uno adolescente, quam quod concione tota teste effecisti. Dedicatio magnam, inquit, habet religionem. Non ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? discite orationem, pontifices, & uos flamines: etiam tu rex disce a gentili tuo: quamquam ille gentem istam reliquit: sed tamen disce ab homine religionibus dedito, iusto, tum omnium religionum perito. Quid? in dedicatione non ne, & quis dicit, et quid, & quomodo, quaeritur? an tu haec ita confundis, & perturbas, ut, quicumque uelit, quod uelit, quo modo uelit, possit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua potestate? ubi te isti rei populus R. praefeceras? uideo enim esse legem ueterem tribuniciam, quae uetet iniussu plebis aedes, terrā, aram consecrare. neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, sensit: neque suspicatus est fore periculum, ne domicilia, aut possessiones indemnatorum ciuium consecrarentur. neque enim id fieri fas erat, neque quisquam fecerat: neque erat caussa, cur prohibendo non tam deterrere uideretur, quam admonere. sed, quia consecrabantur aedes, non priuatorum domicilia, sed quae sacrae nominantur; consecrabantur agri, non ita ut nostra praedia, si quis uellet, sed ut imperator agros de hostibus captos consecraret; statuebantur arae, quae religionem afferrent, ipso si loco essent consecratae: haec, nisi plebs iussisset, fieri uetuit. quae si tu interpretaris de nostris aedibus atque agris scripta esse, non repugno: sed quaero, quae lex lata sit, ut tu meas aedes consecrares; ubi tibi haec potestas data sit; quo iure feceris. neque ego nūc de religione, sed de bonis omnium nostrum, nec de pontificio, sed de iure publico disputo. Lex Papiria uetat aedes iniussu plebis consecrari. sit sane hoc de nostris aedibus, ac non de publicis templis. unum ostende uerbum consecrationis in ipsa tua lege: si illa lex est, ac non uox sceleris, & crudelitatis tuae. quod si tibi tum in illo reip. naufragio omnia in mentem uenire potuissent, aut si tuus scriptor in illo incendio ciuitatis non syngraphas cum Byzantijs exsulibus, & cum legatis regijs faceret, sed uacuo animo tibi ista non scita, sed portenta conscriberet: esses omnia si minus re, at uerbis legitimis consecutus. sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum; foedera feriebantur prouinciarum; regum appellationes uenales erant; seruorum omnium uicatim celebrabatur tota urbe descriptio; inimici in gratiam reconciliabantur; imperia adscribebantur nouae iuuentuti; Q. Seio uenenum misero parabatur; de Cn. Pompeio, propugnatore & custode imperij, interficiendo consilia inibantur; senatus ne quid esset; ut lugerent boni semper; ut capta resp. consulum proditione, ui tribunicia teneretur; haec cum tot, tantaq. agerentur, non mirum est, praesertim in furore animi, & caecitate, multa illum, & te fefellisse.

EXPLANATIO

VERO *ne,*} antea, Verbo ne, quod mendosum duxi. usitatum autem, Vero: ut, Vero, inquam, Brute. Totus hic locus male antea distinguebatur: ego sic interpunxi. Vero ne pontifices putatis, si is postem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuscuiusque consecrare posse? an istae dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium sine ulla ciuium calamitate a maioribus nostris constitutae sunt: est inuentus tribunus pl. qui consularibus copijs instructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculsum ipsa resp. suis manibus extolleret? Quod etiam legitur, si is postem tenuerit, malim, si quis: ut generaliter dicatur: in quo certe uis maior esset. INIMICI *sui,*} exortas inter eos inimicitias ex occasione annuli aurei in auctione empti, Plinius ait. NEMO *umquam tenuit.*} ambulatio enim templum non est, neque templi pars. SINE *religione loco moueri potest.*} auferatur simulacrum, aut ara Libertatis: si modo ea sunt a te per pontificem dedicata. potest enim id fieri religione salua: aedes autem meas, non iure, non more dedicatae, mihi reddantur: siquidem ambulationis postes nemo umquam tenuit in dedicando. HOC *dicere tibi non licebit,*} simulacrum, aut aram te per pontificem dedicasse: cum iam dixeris, ipsum pontificem non simulacrum, aut aram, sed ambulationis postem in mearum aedium dedicatione tenuisse. DIXISTI.} supra: Pontifex, inquit, affuit. LOQUAR?} magis placeret, loquor: &, disputo: pro disputabo. ACTA *esse dicerem,*} quae acta esse nego. PERTE-

RE *sso*

RE *suo nomine noluisset,* } discessi enim, ne patriam in discrimen adducerẽ: quod tu cum tuis satellitibus optabas. in ep. ad Lentulum: Qui meos ciues, a me seruatos, & me seruare cupientes, seruis armatis obijci noluerim. DATE *de hac religione aditum,* } ad similem religionem. si hanc dedicandi rationem fertis: aditus hic erit ad commune exitium. ubi enim tribunus pl. alicui erit inimicus, eius bona consecrabit. PAENE *solemnibus.* } paene iisdem, quibus utuntur pontifices ad consecrandum. NON *ualebit?* } ostendit esse timendum, ne ualeat: quamquam, ualere non debere, probat sequentibus exemplis. C. ATINIUS } Labeo, tribunus pl. Epitome lib. LIX. Q. METELLI, } Macedonici. Plinius historiam narrat lib. VII. c. 44. AVI *tui Q. Metelle,* } Nepotem appellat, non celerem, qui iam perierat: ut ex oratione in Vatinium colligitur. sed Nepoti proauus, non auus, Macedonicus fuit, duobus inter utrumque interiectis Metellis, Baleárico Macedonici filio, & Nepote Balearici, huius Q. Metelli Nepotis patre. est igitur *μνημονικὸν ἁμάρτημα*. P. SERVILI, } Isauricus est: cui si Macedonicus auus, maternus fuit. PROAVI *tui P. Scipio,* } hic est Scipio ille, quem Q. Metellus Pius, Numidici filius adoptauit: itaque Scipio Metellus interdum appellatur. pronepos Macedonici esse potuit, matre natus, cui pater fuerit aliquis ex Macedonici filijs, aut mater ex filiabus aliqua. in oratione post Red. ad Quir. & in sen. Metellarum filij Luculli, Seruilij, Scipiones. FOCULO *posito in Rostris, adhibitoq. tibicine.* } quod solemne erat in sacrificijs. consecratio autem sine sacrificio non erat. Plinius lib. XXII. c. 6. Inuenio apud auctores, eundem, praeter hunc honorem, adstantibus Mario, & Catulo cos. praetextatum immolasse ad tibicinem, foculo posito. FRAUDI *fuit?* } nocuit? NON *fuit.* } quia consecratio illa non ualuit: & bona sua Metellus, quamquam consecrata, possedit. CN. LENTULO *censori* } censor fuit cum L. Gellio, sex annis ante Ciceronem consulem. CAPITE *uelato,* } tamquam esses pontifex. AD *caelum tamen exstruxis uillam* } externas uillas nimium quantum altitudine superantem. pro Sextio: Villam aedificare in oculis omnium tantã, tugurium ut iam uideatur esse illa uilla, quam ipse tribunus pl pictam olim in concionibus explicabat, quo fortissimum, ac summum ciuem in inuidiam homo castus ac non cupidus uocaret. In Pisonem: Permutationes ad hunc Tusculanum montem instruendum. VISCERIBUS *aerarij:* } pecunia publica: quam tu ei, lege de prouincijs lata, sumptam ex aerario dederas, tamquã Syriae proconsuli futuro, Hoc est, quod proxime dixit, Heluatus tecum simul reip. sanguinem. CONSECRATIO } bonorum. DEDICATIO } templi, simulacri, arae, similium. SI. EST *illudratum:* } de aedibus meis a te Libertati consecratis. MITTO *Gabinium:* } cuius a te bona consecrata sunt: nec tamen ea consecratio ualuit. CERERI } alicui deo bona consecrabantur. EMENTIENDO } qui, ualere consecrationem debere, modo ais, modo negas. STUPRANDO } cum Bonae deae puluinaribus stuprum intuleris. IN *Gabinio* } in consecrandis Gabinij bonis. IN *alium* } in Gabinium. IN *teipsum* } a L. Ninnio. QVOD *in Gabinio fateris,* } te nefarium fuisse, cum eius bona consecrasti. ID. IN *me infirmas,* } non idem ais de mearum aedium consecratione. GRAVIUS *esse* } magis ualere oportere. VNO *adolescente,* } pontifice: quem adhibuisti ad meae domus dedicationem. CONCIONE *tota teste* } cum Gabinij bona consecrasti. MAGNAM *religionem.* } maiorem, quam consecratio: itaque magis obseruanda. VOS *flamines:* } duo flamines affuerunt, qui cum collegio pontificum de Ciceronis domo iudicarunt, L. Lentulus flamen Martialis, & Sex. Caesar flamen Quirinalis: ut in orat. de Harusp. resp. TU REX } L. Claudium appellat, sacrorum regem: ut in eadem oratione. A. GENTILI *tuo:* } a P. Clodio. HOC } a te factum in domo ciuis indemnati. SENSIT: } nam si sensisset, nequisset. ADMONERE. } proponere, in mentem hominum inducere. IPSO *loco* } de hostibus capto, & consecrato. DE *publicis templis.* } de quibus Papirius sensit. TUUS *scriptor* } Sex. Clodius. Supra. CUM *Byzantijs exsulibus,* } tua lege restitutis. supra, & pro Sextio. CUM *legatis regijs* } regum appellationes a te ementibus. Q. SEIO } Postumo. supra.

ORATIO

At uidete, quanta sit uis huius Papiriae legis in re tali, non qualem tu affers, sceleris plenam, & furoris. Q. Marcius censor signum Concordiae fecerat, idq. in publico collocarat. hoc signum C. Cassius censor cũ in curiam transtulisset, collegium uestrum consuluit, num quid esse caussae uideretur, quin id signum curiamq. Concordiae dedicaret? Quaeso, pontifices, & hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. ille erat summa modestia, & grauitate censor: hic tribunus pl. scelere, & audacia singulari. tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione positum senatus: tuum porro tempus libertate populi R. oppressa, senatus auctoritate deleta. res illa plena iustitiae, sapientiae, dignitatis: censor enim, penes quem maiores nostri, id quod tu sustulisti, iudicium senatus de dignitate esse uoluerunt, concordiae signum uolebat in curia, curiamq. ei deae dedicare. praeclara uoluntas, atque omni laude digna: perscribere enim se arbitrabatur, ut sine studijs dissensionis sententiae dicerentur, si sedem ipsam, ac templum publici consilij religione Concordiae deuinxisset. tu, cum ferro, cum metu, cum edictis, cum priuilegijs, cum praesentibus copijs perditorum, absentis exercitus terrore, & minis, consulum societate, & nefario foedere, seruitute oppressam ciuitatem teneres, Libertatis signum posuisti magis ad ludibrium impudentiae, quam ad simulationem religionis. ille in curia, quae poterat, sine cuiusquam incommodo dedicabat: tu in ciuis optime de rep. meriti cruore, ac paene ossibus simulacrum non libertatis publicae, sed licentiae collocasti. atque ille tamen ad collegium retulit: tu ad quem retulisti? si quid deliberares; si quid tibi aut piandum, aut instituendum fuisset religione domestica; tamen instituto ce-

terorum uetere ad pontificem detulisses: nouum delubrum cũ in urbis clarissimo loco, nefando quodam atque inaudito instituto inchoares, referẽdum ad sacerdotes publicos non putasti? at, si collegium pontificum adhibendũ non uidebatur; nemo ne horum tibi idoneus uisus est, qui aetate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo dedicationem communicares? quorum quidem tu non contempsisti, sed pertimuisti dignitatẽ. an tu auderes quaerere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo; quorum ego consilio, atque auctoritate remp. consul ex uestris manibus, ac faucibus eripui, quibusnam uerbis, aut quo ritu, primum hoc dico, ciuis domum consecrares; deinde ciuis eius, cui princeps senatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, post cunctae gentes testimonium huius urbis, atque imperij conseruati dedissent? quid diceres, o nefanda & perniciosa labes ciuitatis? ades, ades Luculle, Seruili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi praeeatis, postemq. teneatis. es tu quidem cum audacia, tum impudentia singulari; sed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidissent, cum te uiri, qui sua dignitate personam populi R. atque auctoritatem imperij sustinerent, uerbis grauissimis perterruissent, neque sibi fas esse dixissent, furori interesse tuo, atque in patriae parricidio, & scelere. quae cum uideres, tum te ad tuum affinem non delectum a te, sed relictum a ceteris contulisti: quem ego tamen credo, si est ortus ab illis, quos memoriae proditum est, ab ipso Hercule, perfuncto iam laboribus, sacra didicisse, in uiri fortis aerumnis non ita crudelem fuisse, ut in uiui, & iam spirantis caput bustum suis manibus imponeret, qui aut nihil dixit; aut, si fecit, omnino poenam hanc maternae temeritatis tulit, ut mutam in delicto personam, nomemq. praeberet: aut, si dixit aliquid uerbis haesitantibus, postemq. tremẽbunda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caste, nihil more, institutoq. perfecit. uiderat ille Murenam, uitricum suum, consulem designatum, ad me consularem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre: audierat ex illo, se a me bis salutem accepisse, separatim semel, iterum cum uniuersis. quare quis est, qui existimare possit, huic nouo pontifici primam hanc post sacerdotium initum religionem instituenti, uocemq. mittenti, non & linguam obmutuisse, & manum obtorpuisse, & mentem debilitatam metu concidisse? praesertim cum ex collegio tanto non regem, non flaminem, non pontificem uideret, fieriq. particeps alieni sceleris inuitus cogeretur, & grauissimas poenas affinitatis impurissimae sustineret. Sed, ut reuertar ad ius publicum uindicandum, quod ipsi pontifices semper non solum ad suas caerimonias, sed etiam ad populi iussa accommodauerunt; habetis in commentarijs uestris, C. Cassium censorem de signo Concordiae dedicando ad pontificum collegium retulisse, eiq. M. Aemilium pontificem maximum pro collegio respondisse; nisi eum populus R. nominatim praefecisset, atque eius iussu faceret, non uideri ea recte posse dedicari. Quid? cum Licinia, uirgo Vestalis, summo loco nata, sanctissimo sacerdotio praedita, T. Flaminino, Q. Metello cos. aram, & aediculam, & puluinar sub saxo sacro dedicasset, nonne eam rem ex auctoritate senatus ad hoc collegium Sex. Iulius praetor retulit? cum P. Scaeuola pontifex maximus pro collegio respondit; quod in loco publico Licinia C. F. iniussu populi dedicasset, sacrum non uideri esse. quam quidem rem quanta seueritate, quantaq. diligentia senatus sustulerit, ex ipso S. C. facile cognoscetis. recita. S. C. Videtis ne praetori urbano negotium datum, ut curaret, ne id sacrum esset? & ut, si quae essent incisae, aut inscriptae litterae, tollerentur? O tempora, o mores. tum censorem, hominem sanctissimum, simulacrum Concordiae dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt; post autem senatus in loco augusto consecratam eam aram tollendam ex auctoritate pontificum censuit, neque ullum est passus ex ea dedicatione litterarum exstare monumentum: tu, procella patriae, turbo, ac tempestas pacis, atque otij, quod in naufragio reip. tenebris offusis, demerso populo R. euerso, atque eiecto senatu, dirueris, aedificaris; religione omni uiolata, reip. tantum nomine contaminatis; in ciuis huiusce aedibus, & in urbe, quam suis laboribus ac periculis conseruasset, monumentum deletae reip. collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorum omnium, sublatoq. Q. Catuli nomine incideris; id sperasti remp. diutius, quam quoad mecum simul expulsa careret his moenibus, esse laturam? At si, pontifices, neque is, cui licuit, neque id, quod fas fuit, dedicauit: quid me attinet iam illud tertium, quod proposueram, docere, non ijs institutis, ac uerbis, quibus caerimoniae postulant, dedicasse? dixi a principio, nihil de sacris, nihil de abscondito iure pontificum dicturum. quae sunt adhuc a me de iure dedicandi disputata, non sunt quaesita ex occulto aliquo genere litterarum, sed sumpta de medio ex rebus palam per magistratus actis, ad collegiumq. delatis, ex S. C. ex lege. illa interiora iam uestra sunt, quid dici, quid praecipere, quid tangi, quid teneri ius fuerit. Quae si omnia ex Coruncanij scientia, qui peritissimus pontifex fuisse dicitur, acta esse constarent; aut si M. Horatius ille Puluillus, qui, cum eius dedicationem multi propter inuidiam fictis religionibus impedirent, restitit, & constantissima mente Capitolium dedicauit, huiusmodi alicui dedicationi praefuisset, tamen in scelere religio non ualeret: uedum ualeat id, quod imperitus adolescens, nouus sacerdos, sororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus; sine collegis, sine libris, sine auctore, sine scriptore, furtim, mente, ac lingua titubante fecisse dicatur: praesertim cum iste impurus, atque impius hostis omnium religionum, qui contra fas inter uiros saepe mulier, & inter mulieres uir fuisset, ageret illam rem ita raptim, & turbulente, ut neque mens, neque uox, neque lingua consisteret. delatum tum est ad uos, pontifices, et post omnium sermone celebratum, quemadmodum iste praeposteris uerbis, ominibus obscenis, identidem se ipse reuocando, dubitans, timens, haesitans, omnia aliter, ac uos in monumentis habetis, & pronunciarit, & fecerit. quod quidem minime mirum est, in tanto scelere, tantaq. dementia ne audaciae quidem locum ad timorẽ comprimendum fuisse. etenim, si nemo umquam praedo tam barbarus, atque immanis fuit, qui, cum fana spoliasset, deinde aram aliquam in litore deserto, somnijs stimulatus, aut religione aliqua consecraret, non horreret animo, cum diuinum numen scelere uiolatum placare precibus cogeretur: qua tandem istum perturbatione mentis, omnium templorum, atque tectorum, totiusq. urbis praedonem, fuisse censetis, cum pro detestatione tot scelerum unam aram nefarie consecraret? non poterat ullo modo (quamquam & insolentia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac saepe peccare, praesertim illo pontifice, & magistro, qui cogeretur docere, ante quam ipse didicisset. magna uis est cum

est cum in deorum immortalium numine; tum uero in ipsa rep. dij immortales, suorum templorum custodem, ac praesidem sceleratissime pulsum cum uiderent, ex suis templis in eius aedes immigrare nolebant: itaque istius uecordissimi mentem cura, metuq. terrebant. res uero publica, quamquam erat exterminata mecum, tamen obuersabatur ante oculos exterminatoris sui, et ab istius inflammato, atque ignito furore iam tum me, seq. repetebat. quare, quid est mirum, si iste metu, si furore instinctus, scelere praeceps, neque institutas caerimonias persequi, neque uerbum ullum sollemne potuit effari? Quae cum ita sint, pontifices, reuocate iam animos uestros ab hac subtili nostra disputatione ad uniuersam remp. quam antea cum uiris fortibus multis, in hac uero caussa solis uestris ceruicibus sustinetis. uobis uniuersi senatus perpetua auctoritas, cui uobismet ipsi praestantissimi semper in mea caussa praefuistis; uobis Italiae magnificentissimus ille motus, municipiorumq. concursus; uobis campus, centuriarumq. una uox omnium, quarum uos principes, atque auctores fuistis; uobis omnes societates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut spe denique sunt boni, omne uobis erga meam dignitatem studium, & iudicium non modo commissum, uerum etiam commendatum esse arbitrantur. denique ipsi dij immortales, qui hanc urbem, atque hoc imperium tuentur, ut esset omnibus gentibus posteritatiq. perspicuum, diuino me numine esse reip. redditum, idcirco mihi uidentur fructum ipsum reditus, & gratulationis meae ad suorum sacerdotum potestatem, iudiciumq. reuocasse. hic est enim reditus, pontifices, haec restitutio, in domo, in sedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperandis. quorum si iste suis sceleratissimis manibus tecta, sedesq. conuellit; ducibusq. consulibus, tamquam urbe capta, hanc unam domum, quasi acerrimi propugnatoris, sibi delendam putauit: tamen illi dij penates ac familiares mei per uos in meam domum mecum erunt restituti.

EXPLANATIO

NON *qualem tu affers*,} in dedicationes mearum aedium. ID *quod tu sustulisti*,} in Pisonem: Ab eodem homine, in stupris inauditis nefarijsq. uersato, uetus illa magistra pudoris, & modestiae, seueritas censoria sublata est. De quo uide Pedianum. IVDICIVM *senatus esse uoluerunt*,} de dignitate, de legendo senatu, aut eijciendis qui a censore non probarentur. ABSENTIS *exercitus*}. C. Caesaris. pro Sextio. QVI *sua dignitate personam populi Romani, atque auctoritatem imperij sustinerent*,} similiter supra: Qui non solum consilijs suis, sed etiam specie ipsa dignitatem reip. sustinent. AD *tuum affinem*,} ad fratrem uxoris tuae pontificem. SI, EST *ortus*} quod eius nomen indicat. AB *illis*} a Pinarijs: de quibus supra diximus. IN *uiri fortis aerumnis*} in meis aerumnis: cum & Hercules ipse, uir fortissimus, aerumnas tulerit: cui quasi gratiam, ob sacra ab illo cognita, referre affinis ille Clodij, idest L. Pinarius Natta, uideretur, si uiri fortis aerumnosi misericordiam caperet. IN *uiui, & iam spirantis caput*} in meas aedes, me uiuo, & adhuc spirante. BVSTVM} signum de busto meretricis ablatum. IMPONERET.} tamquam signum libertatis. AVT *nihil dixit*;} eum prisca, solemniaque uerba dici oporteret. SI. FECIT,} si dedicauit sine ullis uerbis. MATERNAE *temeritatis*.} mater enim coegit. quod supra legitur, infra uero: Nouus sacerdos, sororis precibus, matris minis adductus. SEPARATIM *semel*} cum de ambitu, Cicerone defendente, est absolutus. quae exstat oratio. CVM *uniuersis*,} Catilinae temporibus. MANVM} in tenendo poste. VIDERET,} solus enim dedicauit. ALIENI *sceleris*} Clodiani. COGERETVR,} a matre. AFFINITATIS} quod frater esset uxoris Clodij. IMPVRISSIMAE.} propter Clodium, hominem impurissimum. AD IVS *publicum uindicandum*,} nemo est paullo humanior, qui, Dedicandi, quanto sit rectius, quam, Vindicandum, non intelligat: cum praesertim haud ita multo post dicatur: Quae sunt adhuc a me de iure dedicandi disputata. M. AEMILIVM *pont. max.*} opinor eum esse, qui anno V.C. DXC. cum C. Popillio consul fuit, quinquennio ante censores M. Valerium Messallam, & C. Cassium Longinum, qui hic nominatur. Si quis tamen eius patrem, qui sexies princeps senatus fuit, significari malit, quem ijs censoribus extrema senectute fuisse necesse est: non contendam. nam si sexies, ut historiae narrant, princeps senatus fuit, quo eum honore affectum, nisi post consulatum, uerisimile non uidetur: ad censores Messallam & Longinum uitam perduxit. EA *recte*} eum loquatur de uno Concordiae signo; quem locum habeat, Ea, non uideo. tollerem, si cum opinione mea uel unus consentiret antiquus liber. Sed omnes in menda consentiunt: unus Fuluij Vrsini habet, Eo, pro Ea. IN *templo inaugurato*} in curia Hostilia: quae templum erat, licet non sacra. Est autem templum locus in caelo, uel in terra, conceptis uerbis ab augure definitus. ideo auguratum, uel inauguratum dicebatur. Varro lib. VI. de lin. lat. IN *loco augusto*} non in curia Hostilia: in qua simulacrum illud dedicari pontifices prohibuerunt. CONSECRATAM} non modo consecratam, uerum etiam dedicatam: sequitur enim, Neque ullum est passus ex ea dedicatione litterarum exstare monumentum. A quo autem consecratam, & dedicatam? ab eo scilicet, cui non liceret, ut a tribuno pl. aut a praetore, nullo adhibito pontifice. ideo senatus ex auctoritate pontificum aram eam tollendam censuit. REIP. *tantum nomine*} pro, Tantum, si, Tamen, legatur, fortasse rectius. HVIVSCE} se ipsum hoc dicens indicabat. AD *equitum notam*,} cur hoc? fortasse quia Cicero equestri loco natus. mendi tamen suspicione non careo. INCIDERIS} tuo nomine inscripto; sed apertius, Tuum incidetis. NEQVE *is, cui licuit, neque id, quod fas fuit*,} non licuit Clodio dedicare: nec fas fuit dedicare domum meam; eum praesertim pontifex ille, quem adhibuit, postem ambulationis tenuerit in aedificando: quod antea factum erat numquam. CORVNCANII} Tiberij: quem de plebe pontificem primum

esse

esse factum, Liuius lib xii. prodidit. FICTIS *religionibus* } allato de morte filij nuncio: cum dicerent, funesta familia dedicari templum non posse. Liuius lib. 2. IN *scelere* } cum nec is, cui liceret, nec id, quod fas esset, dedicaret. RELIGIO } scientia pontificis, quae in adolescente imperito, nouo sacerdote, esse non potuit. SINE *auctore,* } nam si erat imperitus, auctorem saltem peritum, quem sequeretur, adhibere debuit. QVI *contra fas inter uiros saepe mulier, & inter mulieres uir fuisset,* } simile illud in Verrem lib. 2. Homo inertior, magis uir inter mulieres nequam, impura inter uiros muliercula, proferri nemo potest. PRO *detestatione tot scelerum* } quasi diuinum numeri, tot sceleribus uiolatum, placare uellet. SENATVS } qui decreta de me fecit honorificentissima. PRAESTANTISSIMI } subolet mendum: aut, sincerum si est, dic additum esse, ut afferretur caussa, cur praefuerint: ideo scilicet, quia ceteris praestarent. CONCVRSVS: } ad me restituendum, ac defendendum. post Red. in sen. CAMPVS, } in quo de meo reditu lata lex est. TECTA, *sedesq.* } domum meam, extrusis dijs penatibus.

ORATIO

QVOCIRCA te, Capitoline, quem propter beneficia populus R. optimum, propter uim maximum nominauit; teque, Iuno regina, & te, custos urbis, Minerua, quae semper adiutrix consiliorum meorum, testis laborum exstitistis, precor, ac quaeso: uosque, qui maxime me repetistis, atque reuocastis, quorum de sedibus haec mihi proposita est contentio, patrij penates, familiaresque, qui huic urbi, & reip. praesides estis, uos obtestor, quorum ego a templis ac delubris pestiferam illam & nefariam flammam depuli: teque, Vesta mater, cuius castissimas sacerdotes ab hominum amentia, furore, & scelere defendi, cuiusq. ignem illum sempiternum non sum passus aut sanguine ciuium restingui, aut cum totius urbis incendio commisceri: ut, si in illo paene fato reip. obieci meum caput pro uestris caerimonijs, atque templis perditissimorum ciuium furori, atque ferro; & si iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omnium quaereretur, uos sum testatus, uobis me ac meos commendaui, meq. ac meum caput ea condicione deuoui, ut, si & eo ipso tempore & ante in consulatu meo, commodis meis omnibus, emolumentis, praemijs praetermissis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus nihil, nisi de salute meorum ciuium, laborassem, tum mihi rep. aliquando restituta liceret frui; sin autem mea consilia patriae non profuissent, ut perpetuum dolorem auulsus a meis sustinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cum ero in sedes meas restitutus, tum denique conuictam esse, & commissam putabo. nam nunc quidem, pontifices, non solum domo, de qua cognoscitis, sed tota urbe careo, in quam uideor esse restitutus. urbis enim celeberrimae & maximae partes aduersum illud non monumentum, sed uulnus patriae contuentur. quem cum mihi conspectum morte magis uitandum, fugiendumq. esse uideatis: nolite, quaeso, eum, cuius reditu restitutam remp. fore putastis, non solum dignitatis ornamentis, sed etiam urbis partibus uelle esse priuatum. non me bonorum direptio, non tectorum excisio, non depopulatio praediorum, non praeda consulum, ex meis fortunis crudelissime capta, permouet: caduca semper, & mobilia haec esse duxi, non uirtutis, atque ingenij, sed fortunae, & temporum munera: quorum ego non tam facultatem umquam, & copiam expetendam putaui, quam & in utendo rationem, & in carendo patientiam. etenim ad nostrum usum propemodum iam est definita moderatio rei familiaris: liberis autem nostris satis amplum patrimonium paterni nominis, ac nostrae memoriae relinquemus. domo per scelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis uim sceleratius etiam aedificata, quam euersa, carere sine maxima ignominia reip. meo dedecore, ac dolore non possum. Quapropter, si dijs immortalibus, si senatui, si populo R. si cunctae Italiae, si prouincijs, si exteris nationibus, si uobismet ipsis, qui in mea salute principem semper locum auctoritatemq. tenuistis, gratum, & iucundum meum reditum intelligitis esse: quaeso, obtestorq. uos, pontifices, ut me, quem auctoritate, studio, sententijs restituistis, nunc, quoniam senatus ita uult, manibus quoque uestris in sedibus meis collocetis.

EXPLANATIO

CVSTOS *urbis, Minerua,* } in ep. ad Cornificium: Senatus decreuit, ut nostra Minerua, custos urbis, quam turbo deiecerat restitueretur. Inscripserat Cicero Mineruae simulacrum, quod habebat in suo sacrario, CVSTODI *urbis,* ut ex Dione lib. xxxiix. licet intelligere. quod eam auctorem, adiutricemq. habuisset earum rerum, quas pro salute patriae consul gessisset. ideo subiungit hic: Quae semper adiutrix consiliorum meorum, testis laborum exstitisti. Simulacrum illud, cum a Clodio tribuno pl. patria pelleretur, in templo Iouis Capitolini collocauit. quod lib. 2. de Leg. notum his uerbis esse uoluit. Nos, qui illam custodem urbis, omnibus ereptis nostris rebus, ac perditis, uiolari, ab impijs passi non sumus, eamq. ex nostra domo in ipsius patris domum detulimus, iudicia senatus, Italiae, gentium denique omniū conseruatae patriae consecuti sumus. Idem ostendit Dio, addit etiam, a Cicerone consecratam. quod eo quoque patet, quia reuersus in patriam non retulit eam in domum suam, sed, ubi discedens posuerat, ibi reliquit. CONVICTAM *esse, & commissam* } ad exitum perductam, exitu ipso comprobatam. Similiter in orat. ad Quirites post red. Eius deuotionis me esse conuictum laetor. DIGNITATIS *ornamentis,* } domo: quae ornamentum dignitatis est. SATIS *amplum patrimonium paterni nominis, ac memoriae* } sic ad Coelium: filio meo, si erit ulla resp. satis amplum patrimonium relinquam memoriam nominis mei. SENTENTIIS } in senatu dictis. ITA *uult,* } nam quid uelit, declarauit, cum me tot decretis restituit. MANIBVS } quod antea sententijs fecistis.

IN. ORA-

IN . ORATIONEM . CICERONIS
DE.HARVSPICVM.RESPONSIS
PAVLLI.MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

EXAVDITO *in agro propinquo, & suburbano, qui Latiniensis uocabatur, strepitu quodam recondito, & horribili armorum fremitu, perterrita tam nouo, tantoq. motu ciuitate, senatus, ut solebat in similibus prodigijs, atque ostentis, haruspices, Etrusca uetere disciplina instructos, & interpretandi peritos, consulendos censuit. haruspices haec responderunt, scriptaq. senatui dederunt: Postulationes debitas esse Ioui, Saturno, Neptuno, dijs caelestibus.*

Ludos minus diligenter factos, pollutosq.

Loca sacra, & religiosa, profana haberi:

Oratores contra ius, fasq. interfectos:

Fidem, & iusiurandum neglectum:

Sacrificia uetusta, occultaq. minus diligenter facta, pollutaq.

Monere deos immortales, ne per optimatum discordiam, dissensionemq. patribus, principibusq. caedes, periculaq. creentur, auxilioq. deminuti deficiantur, quare ad unum imperium prouinciae redeant, exercitusq. pulsus, deminutioq. accedat.

Ne deterioribus, repulsisq. honos augeatur.

Octo sunt haec haruspicum responsa: quorum ex illo, loca sacra, & religiosa profana haberi, Clodius aedilis cur. in concione dixit, in ea caussa domum esse Ciceronis; quam a se consecratam, profanam haberi. inde sumpta Cicero occasione suae domus defendendae, inuidiaq. liberandae, hanc orationem habuit in senatu, in qua, post expiatam aedium suarum religionem, ita in ipsum Clodium est inuectus, ut omnia fere haruspicum responsa ad ipsum pertinere ostenderit: quod si quid calamitatis resp. impendeat, eius-dem

dem ſceleri furoriq. tribuendum. Nam quod ad primum reſponſum attinet, unde commota ſit ira deorum immortalium, Ludos minus diligenter factos, pollutosq. *non poſſe ludos ullos, niſi Megaleſia, ſignificari, quae Clodius aedilis fecerat, pollueratq. ſeruorum multitudine in ſcenam immiſſa; cum ad eos ludos liberi tantum homines accedere ſolerent. De locis ſacris, religioſis, quod ſecundum reſponſum erat, quod in eum Clodius contulerat, in ipſum retorquet, dicitq. ſuam domum tribus iudicijs eſſe liberatam; quam uero domum Clodius, uetere domino Q. Seio interfecto, teneat, in ea ſacellum, aras fuiſſe. in eadem cauſſa ponit amicos Clodij, L. Piſonem, qui Dianae ſacellum in Caeliculo ſuſtulerat, & Sex. Serranum, qui ſacella ſuffoderat, incenderat, inaedificarat, oppreſſerat. In tertio reſponſo,* Oratores contra ius, fasq. interfectos, *notari ait ſcelus Clodij, & Piſonis: quorum ille Theodoſium Chium, legatum a libera ciuitate miſſum, ſica percutiendum curauerit, hic Platonem ex Oreſtide, libera Macedoniae parte, cum ad ſe legatus ueniſſet, crudeliſſima nece affecerit. Quarto,* Fidem, & iuſiurandum neglectum, *deſignari iudices illos, qui manifeſto inceſtus crimine Clodium contra fidem, & iuſiurandum abſoluerant. In quincto,* Sacrificia uetuſta, occultaq. minus diligenter facta, pollutaq. *facile Clodij culpam agnoſci, qui ſacra Bonae deae, omnium uetuſtiſſima, & occultiſſima, ſtupro nefario polluiſſet. Sextum,* Monere deos immortales, ne per optimatum diſcordiam, diſſenſionemq. patribus, principibusq. caedes, pericula q. creentur; auxilioq. deminuti deficiantur; quare ad unum imperium prouinciae redeant, exercitusq. pulſus, deminutioq. accedat. *ad Clodium ex parte quadam ſpectare; quia diſcordiam optimatium molitetur; ex alia parte ad optimates ipſos, inter ſe diſſidentes. Septimum,* Ne deterioribus, repulſisq. honos augeatur, *diſtribuitur in Vatinium, & Clodium. repulſam enim tulerat Vatinius in petitione aedilitatis: deterrimus autem omnium mortalium Clodius uidebatur, qui parentes, deos immortales, patriam laeſiſſet. Habita eſt haec oratio Marcellino & Philippo cos.*

M. TVLLII

M. TVLLII. CICERONIS
DE. HARVSPICVM. RESPONSIS
ORATIO. XXX

HESTERNO die, P. C. cum me & uestra dignitas, & frequentia equitum R. quibus senatus dabatur, magnopere commouisset, putaui mihi reprimendam esse P. Clodij impudicam impudentiam, cum is publicanorum caussam stultissimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operam, atque ei sese, cui totus uenierat, etiam nobis inspectantibus uenditaret. itaque hominem furentem exsultantemq. continui, simul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris, ferociamq. compressi. attamen ignarus ille, qui consules essent, exsanguis, atque aestuans, se e curia repente proripuit, cum quibusdam fractis iam atque inanibus minis, & cum illius Pisoniani temporis Gabinianiq. terroribus. quem cum egredientem insequi coepissem, cepi equidem fructum maximum & ex cõsurrectione omnium uestrum, & ex comitatu publicanorum. sed uaecors repente sine suo uultu, sine colore, sine uoce constitit, deinde respexit; & simul ad Cn. Lẽtulum consulem adspexit, concidit in curiae paene limine, recordatione credo Gabinij sui, desiderioq. Pisonis, cuius ego de effrenato & praecipiti furore quid dicam? haud potest grauioribus a me uerbis uulnerari, quam est statim in facto ipso a grauissimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius si etiam uim, & grauitatem illam singularem, ac paene diuinam assequi possem; tamen non dubito, quin ea tela, quae coniecerit inimicus, quam ea, quae collega patris emisit, leuiora, atque hebetiora esse uideantur. sed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui hesterno die dolore me elatum, & iracundia longius prope digressum arbitrabantur, quam sapientis hominis cogitata ratio postularet. Nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu consideratum, ac multo ante meditatum. ego enim, P. C. inimicum me semper esse professus sum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, seruare possent, cumq. ad consulare officium ipsis insignibus illius imperij, ad meam salutem non solum auctoritate, sed etiam precibus uestris uocarentur, primo reliquerunt, deinde prodiderunt, postremo oppugnauerunt, praemijsq. nefariae pactionis funditus una cum rep. oppressum, exstinctumq. uoluerunt; quiq. suo ductu, & imperio cruento illo, atque funesto supplicia neque a sociorum moenibus prohibere, neque hostium urbibus inferre potuerunt; excisionem, inflammationem, euersionem, depopulationem, uastitatem eam sua cum praeda meis omnibus tectis, atque agris intulerunt. cum his furijs, & facibus, cum his, inquam, exitiosis prodigijs, ac paene huius imperij pestibus bellum mihi inexpiabile dico esse susceptum, neque id tamen ipsum tantum, quantum meus, ac meorum, sed tantum, quantum uester atque omnium bonorum dolor postulauit. In Clodium uero non est hodie meum maius odium, quam illo die fuit, cum illum, ambustum religiosissimis ignibus, cognoui muliebri ornatu, ex incesto stupro, ex domo pontificis maximi emissum. tum, inquam, tum uidi, ac multo ante prospexi, quanta tempestas excitaretur, quanta impenpenderet procella reip. Videbam, illud scelus tam importunum, audaciam tam immanem, adolescentis furentis, nobilis, uulnerati, nõ posse arceri otij finibus; erupturum illud malum aliquando, si impunitum fuisset, ad perniciem ciuitatis. non multum mihi sane post ad odium accessit: nihil enim contra me fecit odio mei, sed odio seueritatis, odio dignitatis, odio reip. non me magis uiolauit, quam senatum, quam equites R. quam omnes bonos, quam Italiam cunctam: non denique in me sceleratior fuit, quam in ipsos deos immortales. etenim illos eo scelere uiolauit, quo nemo antea: in me fuit eodem animo, quo etiam eius familiaris Catilina, si uicisset, fuisset: itaque cum numquam a me esse accusandum putaui, non plus quam stipitem illum; qui quorum hominum esset, nesciremus, nisi se Ligurem ipse esse diceret. quid enim hunc persequar, pecudem, ac belluam, pabulo inimicorum meorum, & glande corruptum? qui si sensit, quo se scelere deuinxerit; non dubito, quin sit miserrimus: sin autem id non uidet; periculum est, ne se stuporis excusatione defendat. accedit etiam, quod, exspectatione omnium, fortissimo, & clarissimo uiro, T. Annio deuota, & constituta ista hostia esse uidetur: cui me praeripere desponsam iam, & destinatam laudem, cum ipse eius opera, & dignitatem, & salutem recuperarim, ualde est iniquum. etenim, ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq. Carthaginis, qui illam a multis imperatoribus obsessam, oppugnatam, labefactatam, paene captam, aliquando quasi fatali euentu solus euertit; sic T. Annius ad illam pestem comprimendam, exstinguendam, funditus delendam natus esse uidetur, & quasi diuino munere donatus reip. solus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia caede, incendijsq. terreret, non modo uinci, uerum etiam uincire oporteret. huic ego, & tali, & ita de me ac de patria merito uiro, numquam mea uoluntate praeripiam eum praesertim reum, cuius ille inimicitias non solum suscepit propter salutem meam, uerum etiam appetiuit. sed si etiam nũc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, exspectatione supplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen haesitans, & in me impetum impeditus facere conabitur; resistam, &, aut concedente, aut etiam adiuuante Milone, eius conatum refutabo; uelut hesterno die, cum mihi stanti tacens minaretur, uoce tantum attigi legum initium, & iudicij. concidit ille: conticuit: diem dixisset, ut fecerat; fecissem, ut ei statim tertius a praetore dies diceretur. atque hoc

sic meditetur: & cogitet, si contentus sit ijs sceleribus, quae commisit, iam se esse consecratum Miloni; si quod in me telum intorserit, statim me esse arrepturum arma iudiciorum, atque legum, atqui paullo ante, P. C. concionem habuit, quae est ad me tota delata: cuius concionis primum uniuersum argumentum sententiamq. audite. cum riseritis impudentiam hominis, tum a me de tota concione audietis.

EXPLANATIO

DE *haruspicum responsis* } Asconius in Corneliana, de haruspicum responso, appellat Cicero ipse utroque modo. VESTRA *dignitas*, } cuius rationem habere nullam Clodius uidebatur, cum equites Romanos, quibus senatus dabatur, impudenter exagitans uenditaret se homini Syro uobis inspectantibus. QVIBVS *senatus dabatur*, } ut audirentur controuersiae, quae erant inter Syros, & eam publicanorum societatem, quae Syriaca uectigalia de censoribus redemerat, Dissensiones autem inter prouinciales, & publicanos numquam fere non fuisse, notius est, quam ut exemplis indicandum esse uideatur. VENDITARET. } est quidam lepor, ei sese, cui totus uenierat, etiam uenditare. DVOBVS *inceptis uerbis* } initio legis recitato. infra: Voce tantum attigi legum initium, & iudicij: concidit ille. Accusare Clodium de ui poterat Cicero, quia saxis, ignibus, ferro uastitatem suis aedibus intulisset. quod qui fecissent, eos decreuit senatus lege de ui, quae esset in eos, qui uniuersam remp. oppugnassent, teneri. infra. QVI *consules essent*, } non enim erant ij, qui fuerant ipso tribuno pl. Piso, & Gabinius, sed Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, L. Marcius Philippus, bene de rep. sentientes. SE. E *curia repente proripuit*, } ualuae igitur patebát: quod etiam conijcitur ex ijs uerbis Phil. 2. Cur ualuae Concordiae non patent? FRACTIS *iam, atque manibus*, } mutata ratione temporum: cum nec ipse tribunus pl. esset, nec Piso Gabiniusq. consules. TERRORIBVS, } ita terrores iaciebat, ut Pisone Gabinioq. cos. IN *facto ipso* } cum egrediens minaretur. GRAVITATEM *illam singularem, ac paene diuinam* } de eadem in orat. post Red. in sen. Orationis suae diuina quadam grauitate. INIMICVS, } ipse Cicero. COLLEGA *patris* } cum patre P. Clodij consulatum gesserat P. Seruilius Isauricus. DVOBVS, } consulibus, Pisoni, & Gabinio. NEFARIAE *pactionis* } acceptis a Clodio prouincijs, prodita salute mea. A. SOCIORVM *moenibus* } hoc ad Pisonem pertinet: de quo in ea de Prouincijs: Macedonia sic a barbaris, quibus est propter auaritiam pax erepta, uexatur, ut Thessalonicenses, positi in gremio imperij nostri, relinquere opidum, & arcem munire cogantur. Et in Pisonem. VESTER } aeque enim, atque ipsemet, de mea calamitate doluistis. ILLO *die* } caussam odij a priuata iniuria remouere & ad publica delicta transferre, oratoriae artis est: habet enim id auctoritatis aliquanto plus apud eos, qui audiunt. AMBVSTVM *ignibus*, } eorum sacrorum, quae apud pontificem max. in operto Bonae deae a solis mulieribus pro salute populi Romani fiebant. Ambustum uocat, quasi ad sacrificia, ita prope accesserit, ut ignibus ambustus uideri possit. VVLNERATI, } infamia stupri, Bonae deae puluinaribus illati, grauiter offensi. NON *posse arceri otij finibus*: } non posse excludi, prohiberi, amoueri. intrabit otij fines, & ciuitatem perturbabit. SEVERITATIS, } iustitiae delicta seuere punientis. DIGNITATIS, } cui qui studet, bonus est. IN *ipsos deos immortales*. } incestum Clodij significat. STIPITEM *illum*, } Aelium Ligurem, P. Clodij collegam in tribunatu: qui referente L. Ninnio de Ciceronis reditu, intercessit. QVORVM *hominum esset*, } cuius nationis. pro Sextio: Ex nouem tribunis, quos tunc habueram, unus me absente defluxit, qui cognomen sibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius esse, quam generis uideretur. QVO *se scelere deuinxerit*, } cum se Clodio adiunxit, meq. oppugnauit. ACCEDIT } hoc ad Clodium, non ad Ligurem, pertinet. DEVOTA, } promissa, debita, assignata. ISTA *hostia* } accusatorem habebit Milonem, & ab eo tamquam hostia mactabitur. ALIOS *fugaret*, } Ciceronem. ALIOS *domi contineret*, } Pompeium. STANTI *tacens* } Stanti iacens, aptius uidetur. non enim tacebat Clodius, cum minaretur. VOCE *tantum attigi* } supra: Duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris, ferociamq. compressi. DIEM *dixisset*: } diem dicere, magistratus est, non priuati hominis. erat autem hoc anno, idest Lentulo, & Marcellino cos. aedilis cur. Clodius. sensus est, Si me, die dicta, ad populum uocasset: ego illum contra eo crimine accusassem; quo caussam ante me dicere cogeretur. Eiusmodi crimina de ui, & de maiestate erant: quae, nulla interposita mora, extra ordinem diebus etiam festis iudicabantur. uide orationem pro Coelio, & eiusdem Coelij epistolá, quae incipit, Etsi de rep. quae scribam, non habeo. TERTIVS *dies* } adesset die tertio ad caussam dicendam.

ORATIO

DE religionibus sacris, & caerimonijs est concionatus P. C. Clodius: P. inquam, Clodius, sacra, & religiones negligi, uiolari, pollui, questus est, non mirum, si hoc uobis ridiculum uidetur. etiam sua concio risit, hominem, quo modo ipse gloriari solet, ducentis confixum S. C. quae sunt omnia contra illum pro religionibus facta, hominemq. illum, qui puluinaribus Bonae deae stuprum intulerit, eaq. sacra, quae uiri oculis ne imprudentis quidem adspici fas est, non solum adspectu uirili, sed flagitio, stuproq. uiolarit, in concione de religio-

nis

nis neglectis conqueri. itaque nunc proxima concio eius exspectatur de pudicitia. quid enim interest, utrum, ab altaribus religiosissimis fugatus, de sacris, & religionibus conqueratur, an, ex sororum cubiculo egressus, pudorem, pudicitiamq. defendat? Responsum haruspicum hoc recens de fremitu in concione recitaui: in quo cum alijs multis scriptum etiam illud est, id quod audistis, loca sacra, & religiosa, profana haberi. in ea caussa esse dixit domum meam, a religiosissimo sacerdote P. Clodio consecratam. gaudeo mihi de toto hoc ostento, quod haud scio an grauissimum multis his annis huic ordini nunciatum sit, datam non modo iustam, sed etiam necessariam caussam esse dicendi. reperietis enim, ex hoc toto prodigio atque responso nos de istius scelere, ac furore, ac de impendentibus periculis maximis prope iam uoce Iouis Optimi Maximi praemoneri. sed primum expiabo religionem aedium mearum, si id facere uere ac sine cuiusquam dubitatione potero. sin scrupulus tenuissimus residere alicui uidebitur; non modo patienti, sed etiam libenti animo portentis deorum immortalium, religioniq. parebo. Sed quae tandem est in hac urbe tanta domus ab ista religionis suspicione tam uacua atque pura? quamquam uestrae domus P. C. ceterorumq. ciuium multo maxima ex parte sunt liberae religione: tamen una mea domus iudicijs omnibus liberata in hac urbe sola est. te enim appello, Lentule, & te, Philippe. ex hoc haruspicum responso decreuit senatus, ut de locis sacris, religiosis ad hunc ordinem referretis. potestis ne referre de mea domo? quae, ut dixi, sola in hac urbe, omni religione, omnibus iudicijs liberata est: quam primum inimicus ipse in illa tempestate ac nocte reip. cum cetera scelera stylo illo impuro Sex. Clodius conscripsisset, ne una quidem attigit littera religionis. deinde eandem domum populus R. cuius est summa potestas omnium rerum, comitijs centuriatis, omnium aetatum ordinumq. suffragijs eodem iure esse iussit, quo fuisset. postea uos, P. C. non quod dubia res esset, sed ut huic furiae, si diutius in hac urbe, quam delere cuperet, maneret, uox interdiceretur, decreuistis, ut de mearum aedium religione ad pontificum collegium referretur. quae tanta religio est, qua non in nostris dubitationibus, atque in maximis superstitionibus, unius P. Seruilij, ac M. Luculli responso, ac uerbo liberemur? de sacris publicis, de ludis Maximis, de deorum penatium, Vestaeq. matris caerimonijs, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi R. quod post Romam conditam huius unius casti tutoris religionum scelere uiolatum est, quod tres pontifices statuissent, id semper populo R. semper senatui, semper ipsis dijs immortalibus satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse uisum est. at uero meam domum P. Lentulus consul, & pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M'. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius rex sacrorum, M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Caesar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, pontifices minores, caussa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuium adstante, omni religione una mente omnes liberauerunt. Nego, umquam post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas, quae ipsius urbis, ulla de re, ne de capite quidem uirginum Vestalium, tam frequens collegium iudicasse. quamquam ad facinoris disquisitionem interest adesse quamplurimos: (ita est enim interpretatio illa pontificum, ut ijdem potestatem habeant iudicum: religionis expiatio uel ab uno pontifice perito recte fieri potest: quod idem in iudicio capitis durum, atque iniquum est) tamen sic reperietis, frequentiores pontifices de mea domo, quam umquam de caerimonijs uirginum, iudicasse. Postero die frequentissimus senatus, te consule designato, Lentule, sententiae principe, P. Lentulo, & Q. Metello cos. referentibus, statuit, cum omnes pontifices, qui erant huius ordinis, adessent, cumq. alij, qui honoribus populi R. antecedebant, multa de collegij iudicio uerba fecissent, omnesq. ijdem scribendo adessent, domum meam iudicio pontificum religione liberatam uideri.

EXPLANATIO

QVI *puluinaribus Bonae deae stuprum intulerit,*} in Pisonem: Emissus etiam ille auctor tuus prouinciae, cum stuprum Bonae deae puluinaribus intulisset. EX *sororum cubiculo*} Stuprum sororibus Clodium intulisse, constans fama fuit. DE *fremitu*} in agro Latiniensi audito. supra. SCRIPTVM} responsum illud scriptum erat. infra: De ea re scriptum est. A. RELIGIOSSIMO *sacerdote*} ironia: quasi sacrum & religiosum esse debuerit, quod Clodius, homo impurissimus, consecrauit. STYLO *illo impuro*} leges enim scribere P. Clodio tribuno pl. Sex. Clodius solitus erat. NE *una quidem attigit littera religionis.*} ne una quidem littera religiosam fecit. VOX *interdiceretur,*} ne posset umquam dicere, meam domum, quam ipse consecrasset, religione non esse liberatam. QVOD *fit pro salute populi Romani,*} in operto Bonae deae. Q. METELLVS,} Nepos. quem non esse statim post P. Lentulum nominatum, & consulem appellatum, equidem miror. M' GLABRIO, *M. Messalla,*} consulares, Glabrio gentis Aciliae, Messalla Valeriae. GALBA,} Sulpicius, qui Ciceronis competitor fuerat in consulatu. DVOBVS *locis dicta,*} primum in senatu, absente Cicerone, cum de reditu eius ageretur: deinde in foro apud pontifices, ipso caussam suam agente. pro Domo: Primum illud a te, homine uesano, ac furioso requiro, quae te tanta poena tuorum scelerum, flagitiorumq. uexet, ut hos tales uiros aliud de summa hoc tempore religione, sensuros, ac me absente senserint, arbitrere? INTERPRETATIO} disquisitio, & explanatio facinoris, quod a uirgine Vestali commissum dicatur. POTESTATEM *iudicum:*} potestatem condemnandi. RELIGIONIS *expiatio*} ut in priuatis aedibus religione liberãdis. SENTENTIAE *principe,*} primus enim sententiam dicebat consul designatus. SCRIBENDO *adessent,*} cum scriberetur S. C.

ORATIO

DE hoc igitur loco sacro potissimum uidentur haruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis omnibus hoc praecipue iuris habet, ut ab ipsis, qui sacris praesunt, sacer non esse iudicatus sit? uerum referte, quod ex S. C. facere debetis. aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo sententiam dixistis, & eam religione omni liberastis: aut senatus ipse iudicabit, qui, uno illo solo antistite sacrorum dissentiente, frequētissimus antea iudicauit: aut id, quod certe fiet, ad pontifices reycietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiae maiores nostri sacra, religionesq. & priuatas, & publicas commendarunt. quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicarunt? multae sunt domus in hac urbe, P. C. atque haud scio an paene cunctae iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hereditario, iure auctoritatis, iure mancipij, iure nexi. nego esse ullam domum aliam aeque priuato iure, atque optima lege, publico uero omni praecipuo, & humano, & diuino iure munitam. quae primum aedificatur ex auctoritate senatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot S. C. munita, atque saepta est. primum, negotium ijsdem magistratibus est datum anno superiore, ut curarent, ut sine ui mihi aedificare liceret, quibus in maximis periculis uniuersa resp. commendari solet: deinde, cum ille saxis, & ignibus, & ferro uastitatem meis aedibus intulisset, decreuit senatus, eos, qui id fecissent, lege de ui, quae est in eos, qui uniuersam remp. oppugnassent, teneri. uobis uero referentibus, o post hominum memoriam fortissimi, atque optimi consules, decreuit idem senatus frequentissimus; qui meam domum uiolasset, contra remp. esse facturum. nego ullo de opere publico, de monumento, de templo tot senatus exstare consulta, quot de mea domo: quam senatus unam post hanc urbem constitutam ex aerario aedificandam, a pontificibus liberandam, a magistratibus defendendam, a iudicibus puniendam putaret. P. Valerio pro maximis in remp. beneficijs data domus est in uilla publica: at mihi in Palatio restituta. illi locus: at mihi etiam parietes, atque tectum. illi, quam ipse priuato iure tueretur: mihi, quam publice magistratus omnes defenderent. quae quidem ego si aut per me, aut ab alijs haberem; non praedicarem apud uos, ne nimis gloriari uiderer. sed, cum sint mihi data a uobis, cum ea attententur eius lingua, cuius antea manu euersa uos mihi & liberis meis manibus uestris reddidistis: non ego de meis, sed de uestris factis loquor; nec uereor, ne haec mea uestrorum beneficiorum praedicatio non grata potius, quam arrogans uideatur. quamquam, si me, tantis laboribus pro communi salute perfunctum, efferret aliquando ad gloriam in refutādis maledictis improborum hominum animi quidam dolor; quis non ignosceret? uidi enim hesterno die quendam murmurantem; quem aiebant negare, ferre me posse, quia, cum ab hoc eodem impurissimo parricida rogarer, cuius essem ciuitatis, respondi me, probantibus & uobis, & equitibus R. eius esse, quae carere me non potuisset. ille, ut opinor, ingemuit. quid igitur responderem? (quaero ex eo ipso, qui me non ferre potest) me ciuem esse Romanum? litterate respondissem, an tacuissem? desertum negotium. potest quisquam uir in rebus magnis cum inuidia uersatus, satis grauiter contra inimici contumeliam sine sua laude respondere? at ipse non modo respondet, quidquid potest, cum est lacessitus; sed etiam gaudet, si ab amicis, quid respondeat, admoneri.

EXPLANATIO

VERVM *referte,*} ad senatum, de haruspicum responso. VOBIS} consulibus: qui cum essent consules designati, primi sententiam dixerant. VNO *illo solo*} P. Clodio. ANTISTITE *sacrorum*} ironia. Saepe enim sacerdotem appellat, quia tamquam sacerdos ad sacra Bonae deaē accesserat. DISSENTIENTE,} pro Sextio: Cuius sententiam ita frequentissimus senatus secutus est, ut unus dissentiret hostis. IVRE *optimo*} iure illae quidem optimo, uerumtamen priuato: mea uero & priuato, & publico, nec publico tantum humano, sed etiam diuino. IVRE *auctoritatis,*} usucapionis iure. unde illud ex XII. tabulis: Vsus, & auctoritas fundi, biennium esto. pro Caecina, & in Topicis, & Vlpianus titulo de dominijs. IVRE *mancipij*} ius mancipij est, cum aliquid ita obligatur, ut auferri non possit. unde Lucretius lib. III. Vitaq. mancipio nulli datur, omnibus usu. IVRE *nexi.*} cum aliquid per aes, & libram alienatur. ATQVE *optima lege,*} cum in antiquis & nonnullis etiam impressis libris, Quoque, legatur, pro, Atque; facile in eam opinionem delabor, ut legendum putem, Quo quae optima lege: sicuti dixit in Rul. II. Decem uiri eodē iure sint, quo qui optima lege. Et or. III. Id eo iure teneret, quo optimo priuatum. Recte etiam sic: Nego esse ullam domum aliam priuato eodem optimo, quo quae optima lege. Vel: Vllam domum aliam aeque priuato iure, ut quae optima lege. Cum dixerit in Rullum or. III. Ea omnia eo iure sint, ut quae optimo iure priuata sint. AEDIFICATVR} nondum erat absoluta, cum aedificari coepta esset anno superiore. P. VALERIO} Poplicolae. uide Plutarchum. AIEBANT,} qui prope illum sedebant. nam ego murmurantem solum uidi: quid diceret, longe sedens intelligere non potui. ILLE,} non Clodius, sed is, quem murmurantem uidit. LITTERATE *respondissem.*} eleganter, & magnifice nobilis enim sermo est, ciuis Romanus sum: sed quia communis est omnium ciuiū Romanorum, minus affecisset eorum animus, qui Ciceronis gloriam ferre non poterant. proprie igitur de sua laude respondit.

ORATIO

SED, quoniam mea caussa expedita est, uideamus nunc quid haruspices dicant. Ego enim fateor me & magnitudine ostenti, & grauitate responsi, & una atque constanti haruspicum uoce uehementer esse commotum: neque is sum, qui, si cui forte uideor plus quam ceteri, qui aeque atque ego sunt occupati, uersari in studio litterarum, ijs delector, aut utar omnino litteris, quae nostros animos deterreant atque auocant a religione. ego uero primum habeo auctores, ac magistros religionum colendarum maiores nostros: quorum mihi tanta fuisse sapientia uidetur, ut satis superq. prudentes sint, qui illorum prudentiam, non dicam assequi, sed, quanta fuerit, perspicere possint: qui statas, sollemnesq. caerimonias pontificatu; rerum bene gerendarum auctoritates, augurio; fatorum ueteres praedictiones, Apollinis uatum libris; portentorum explanationes, Etruscorum disciplina contineri putarunt: quae quidem tanta est, ut nostra memoria, primum Italici belli funesta illa principia, post Sullani, Cinnaniq. temporis extremum paene discrimen, tum hanc recentem urbis inflammandae, delendiq. imperij coniurationem non obscure nobis paullo ante praedixerint. deinde etiam cognoui multa homines doctissimos sapientissimosq. & dixisse, & scripta de deorum immortalium numine reliquisse: quae quamquam diuinitus perscripta uideo, tamen eiusmodi sunt, ut ea maiores nostri docuisse illos, non ab illis didicisse uideantur. etenim quis est tam uaecors, qui aut, cum suspexerit in caelum, deos esse non sentiat, & ea, quae tanta mente fiunt, ut uix quisquam arte ulla ordinem rerum ac uicissitudinem persequi possit, casu fieri putet; aut, cum deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium esse natum, & auctum, & retentum? quam uolumus, licet, P. C. ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Poenos, nec artibus Graecos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terrae domestico natiuoq. sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate, ac religione, atque hac una sapientia, quod deorum immortalium numine omnia regi gubernariq. perspeximus, omnes gentes nationesq. superauimus. quare, ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mentes uestras non solum aures, ad haruspicum uocem admonete.

EXPLANATIO

EXPEDITA *est,*} facilem defensionem habet. OSTENTI,} fremitus auditi. GRAVITATE *responsi,*} responderunt haruspices, loca sacra, & religiosa, profana haberi. QVI *statas, sollemnesq. caerimonias pontificatu,*} pontificatu, pro pontificum scientia, dixit. Sic etiam legitur apud Valerium Max. lib. I. c. I. &, quod hic, Augurio, apud illum, Augurum obseruatione. RERVM *bene gerendarum auctoritates,*} ut ea bene geri putarentur, quae augures probassent. FATORVM} fata, quae olim Apollo, uatum ore praedixisset. VATVM} Sibyllarum: quorum libros dubijs rebus, temporibusq. difficillimis Romani consulebant. HANC *recentem*} Catilina duce. quae uero ostenta apparuerint, cognosce ex orat. III. in Catil. PAVLLO *ante*} Cotta & Torquato cos. Dio lib. XXXVII. PRAEDIXERINT.} quibus prodigijs Italici belli principia, Sullani Cinnaniq. temporis calamitates, Catilinae coniurationem praedixerint, ex Obsequentis libello intelligitur.

ORATIO

QVOD in agro Latiniensi auditus est strepitus cũ fremitu. mitto haruspices: mitto illam ueterem, ab ipsis dijs immortalibus, ut hominum fama est, Etruriae datam disciplinam: nos non ne haruspices esse possumus? exauditus in agro propinquo, & suburbano est strepitus quidam reconditus, & horribilis fremitus armorum. quis est ex gygantibus illis, quos poetae ferunt bellum dijs immortalibus intulisse, tam impius, qui hoc tam nouo tantoq. motu non magnum aliquid deos populo R. praemonstrare, & praecinere fateatur? de ea re scriptum est, postulationes decret as esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs caelestibus. audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur; sed, hominum quae ob delicta, quaero. Ludos minus diligenter factos, pollutosq. quos ludos? te appello, Lentule, (tui sacerdotij sunt tensae, curricula, praecentio, ludi, libationes, epulaeq. ludorum publicorum) uosque, pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Maximi, si quid est praetermissum, aut commissum, afferunt, quorum de sententia illa eadem renouata, atque instaurata celebrantur: qui sunt ludi minus diligenter facti? quando, aut quo scelere polluti? respondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro pontificum collegio, nihil cuiusquam aut negligentia contemptum, aut scelere esse pollutum; omnia sollemnia ac iusta ludorum, omnibus rebus obseruatis, summa cum caerimonia esse seruata. Quos igitur haruspices ludos minus diligenter factos, pollutosq. esse dicunt? eos, quorum ipsi dij immortales, atque illa mater dea te, te, Cn. Lentule, cuius abaui manibus esset accepta, spectatorem esse uoluit. quod ni tu Megalesia illo die spectare uoluisses; haud scio, an uiuere nobis, atque his de rebus iam queri liceret. uis enim innumerabilis incitata, ex omnibus uicis collecta, seruorum, ab hoc aedili religioso repente fornicibus, ostijsq. omnibus in scenam, signo dato, immissa irrupit. tua tum, tua, Cn. Lentule, eadem uirtus fuit, quae priuato quondam tuo proauo. te nomen, imperiũ, uocem, adspectum, impetum tuum stans senatus, equitesq. R. & omnes boni sequebantur, cum ille seruorum & ludiorum multitudini senatum populumq. R. uinctum ipso consessu, & constrictum spectaculis, atque impeditum

peditum turba & angustijs tradidisset. an, si ludius constitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus si terram non tenuit, aut tensam, aut lorum omisit, aut si aedilis uerbo, aut si nutu aberrauit, ludi sunt non rite facti, eaq. errata expiantur, & mentes deorum immortalium ludorum instauratione placantur: si ludi ab laetitia ad metum traducti sunt; si non intermissi, sed perempti, atque sublati sunt; si ciuitati uniuersae scelere eius, qui ludos ad luctum conferre uoluit, exstiterunt dies illi festi paene funesti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nunciet esse pollutos? Ac si uolumus ea, quae de quoque deo nobis tradita sunt, recordari, hãc Matrem magnam, cuius ludi uiolati, polluti, paene ad caedem, & ad funus ciuitatis conuersi sunt, hanc, inquã, accepimus agros, & nemora cum quodam strepitu fremituq. peragrare. haec igitur uobis haec populo R. & scelerum indicia ostendit, & periculorum signa patefecit. Nam quid ego de illis ludis loquor, quos in Palatio nostri maiores ante templum, in ipso Matris magnae conspectu, Megalensibus fieri celebrarique uoluerunt? qui sunt more institutisq. maxime casti, sollemnes, religiosi: quibus ludis primum ante populi consessum senatui locum P. Africanus iterum consul ille maior dedit: ut eos ludos haec lues impura pollueret? quo si quis liber aut spectandi, aut etiam religionis caussa accesserat, manus afferebantur: quo matrona nulla adyt propter uim consessumq. seruorum. ita ludos eos, quorum religio tanta est, ut ex ultimis terris accersita in hac urbẽ consederit; qui uni ludi ne uerbo quidem appellantur Latino; ut uocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris magnae nomine suscepta declaretur; hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota denique hoc aedile seruorum Megalesia fuerunt. Pro dy immortales, qui magis nobiscum loqui possetis, si essetis, uersareminiq. nobiscũ? ludos esse pollutos significatis, ac plane dicitis. quid magis deformatum, inquinatum, peruersum, conturbatum dici potest, quam omne seruitium, permissu magistratus liberatum, in alteram scenam immissum, alteri propositum; ut alter consessus potestati seruorum obyceretur, alter seruorum totus esset? si examen apum ludis in scenam uenisset, haruspices acciendos ex Etruria putaremus: uidemus uniuersi repente examina tanta seruorum immissa in populum R. saeptum, atque inclusum, & non commouemur? atque in apum fortasse examine nos ex Etruscorum scriptis haruspices, ut a seruitio caueremus, monerent: quod igitur ex aliquo disiuncto diuersoq. monstro significatum caueremus, id cum sibi ipsum monstrum est, & cum in eo ipso periculum est, ex quo periculum portenditur, non pertimescemus? Istiusmodi Megalesia fecit pater tuus? istiusmodi patruus? Is mihi etiam generis sui mentionem facit; cum Athenionis, aut Spartaci exemplo ludos facere maluerit, quam Caij, aut Appij Claudiorum. illi cum ludos facerent, seruos de cauea exire iubebant: tu in alteram seruos immisisti, ex altera liberos eiecisti. itaque, qui antea uoce praeconis a liberis semouebantur, tuis ludis non uoce, sed manu liberos a se segregabant. Ne hoc quidem tibi in mentem ueniebat Sibyllino sacerdoti, haec sacra maiores nostros ex uestris libris expetisse? si illi sunt uestri, quos tu impia mente conquiris, uiolatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. hac igitur uate suadente quondam, defessa Italia Punico bello, atque Hannibale uexata, sacra ista maiores nostri, adscita ex Phrygia, Romae collocauerunt: quae uir is accepit, qui est optimus a populo R. iudicatus, P. Scipio: femina autem, quae matronarum castissima putabatur, quincta Claudia, cuius priscam illam seueritatem sacrificij tua soror mirifice existimatur imitata. nihil te igitur neque maiores tui, coniuncti cum his religionibus, neque sacerdotium ipsum, quo est haec tota religio constituta, neque curulis aedilitas, quae maxime hanc tueri religionem solet, permouit, quo minus castissimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, scelere obligares? Sed quid ego id admiror? quia accepta pecunia Pessinuntem ipsum, sedem domiciliumq. matris deorum, uastaris; & Brogitaro Gallograeco, impuro homini, ac nefario, cuius legati te tribuno diuidere in aede Castoris tuis operis nummos solebant, totum illum locum fanumq. uendideris; sacerdotem ab ipsis aris puluinaribusq. detraxeris; omnia illa, quae uetustas, quae Persae, quae Syri, quae reges omnes, qui Europam Asiamq. tenuerunt, semper summa religione coluerunt, peruerteris; quae denique nostri maiores tam sancta duxerunt, ut, cum refertam urbem atque Italiam fanorum haberemus, tamen nostri imperatores, maximis & periculosissimis bellis, huic deae uota facerent, eaq. in ipso Pessinunte, ad illam ipsam principem aram, & in illo loco, fanoq. persoluerent: quod cum Deiotarus religione sua castissime tueretur, quem unum habemus in orbe terrarum fidelissimum huic imperio, atque amantissimum nostri nominis; Brogitaro, ut ante dixi, addictum pecuniae tradidisti. atque hunc tamen Deiotarum, saepe a senatu regali nomine dignum existimatum, clarissimorum imperatorum testimonijs ornatum, tu etiam regem appellari cum Brogitaro iubes. sed alter est rex iudicio senatus per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus. alterum putabo regem, si habuerit, unde tibi soluat, quod ei per syngrapham credidisti: nam cum multa regia sunt in Deiotaro, tum illa maxime, quod tibi nummum nullum dedit; quod eam partem legis tuae, quae congruebat cum iudicio senatus, ut ipse rex esset, non repudiauit; quod Pessinuntem, per scelus a te uiolatum, & sacerdote sacrisq. spoliatum, recuperauit, ut in pristina religione seruaret; quod caerimonias, ab omni uetustate acceptas, a Brogitaro pollui nõ sinit, mauultq. generum suum munere tuo, quam illud fanum antiquitate religionis, carere. Sed, ut ad haec haruspicum responsa redeam, ex quibus est primum de ludis: quis est, qui id non totum in istius ludos praedictum, & responsum esse fateatur?

EXPLANATIO

IN. AGRO *Latiniensi*} in agro Latino suburbano, ubi Latiniensis olim populus fuerat: quem cũ alijs Latij populis enumerat Plinius lib. III. c. 5. FREMITVS *armorum*} ut antea C. Mario, L. Valerio cos. uide Obsequentem. SCRIPTVM *est*,} in haruspicum responso supra: Responsum haruspicum

cum hoc recens de fremitu in concione recitauit: in quo cum alijs multis scriptum etiam illud est. &c. POSTVLATIONES} procurationes appellat in extrema oratione: quod est, expiationes. nam hic sequitur: Audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur. Quod si hoc postulatio ualet: malim legere, Debitas, qnam, Decretas: cum aliquanto post dicat: Eodem ostento, Telluri postulatio deberi dicitur. LVDOS *minus diligenter factos, pollutosq.*} uerba scripta in haruspicum responso. LENTVLE,} Marcellinum appellat, qui consnl erat. TVI *sacerdotij*} pontifex non erat, ut e sequentibus constat: erat autem, opinor, epulo Iouis Opt. Max. PRAETERMISSVM,} infra: Aut negligentia contemptum, aut scelere pollutum. CVIVS *abaui manibus*} P. Scipionis Nasicae; qui uir optimus in tota ciuitate a senatu iudicatus, Idaeam matrem, aduectam e Phrygia, suis manibus accepit, feminarum autem castissima Quincta Claudia. infra, & Liuius lib. XXIX. Suetonius in Tiberio: Postulare autem uidetur historiae ratio, ut Ataui, legatur potius, quam, Abani. fuit enim Marcellini auus ille Scipio, qui belli Iugurthini anno primo consul mortuus est; proauus ille, cui Serapioni cognomen fuit; abauus is, qui Corculum dictus est; atauus Nasica ille, cuius manibus Idaea mater est accepta. nã Scipio ille, quem anno primo Iugurthini belli mortuum esse diximus, Marcellini pater esse non potuit. distat enim ab eius morte Marcellini consulatus annis LIV. nec uerisimile uidetur, tam sero consulem esse factum, ut concedamus eum esse natum uel eo ipso anno, quo Scipio ille consul perijt. quae si parum certa uidetur esse coniectura: teste Cicerone utamur. subiungit enim hic: Tua, tum; tua, Cn. Lentule, eadem uirtus fuit, quae priuato quondam tuo proauo. Proauum appellat Marcellini Nasicam Serapionem, qui Ti. Gracchum occidit. at is pater sine dubio fuit eius Nasicae, qui consul mortuus est anno primo Iugurthini belli. MEGALESIA} ludos in honorem Idaeae matris ab aedilibus cur. dari solitos. dedit autem eos hoc anno aedilis Clodius, Marcellino consule. PRIVATO *quondam tuo proauo*.} Scipione, Nasica Serapione, qui Ti. Gracchum, remp. perturbantem, consule P. Mucio segniter agente, priuatus interfecit. Priuatum appellat ad maiorem laudem; quia fecit priuatus, quod Mucius consul facere dubitabat. Sic in ea pro domo: Non quo mihi P. Scipionis, fortissimi uiri, uis intima, priuati hominis, displiceret. Et pro Plancio: P. Mucius, qui arma, quae priuatus P. Scipio sumpserat, ea, Ti. Graccho interempto, iure optimo sumpta esse defendit. NOMEN,} quia Corneliae gentis, origine ab eo Cornelio Scipione ducta, qui, cum in uindicandis Ti. Gracchi conatibus Q. Mucium consulem segniorem uideret, sequi se iussis, qui saluam remp. uellent, impetu cum optimatibus facto, Gracchum interemit. IMPERIVM,} consulare. SEQVEBANTVR,} ut olim secuti sunt proauum tuum. SI TERRAM *non tenuit aut tensam aut lorum omisit*,} quid est, terram tenere? equidem omnino legendum arbitrarer, Si tensam non tenuit, aut lorum omisit: nisi mihi scrupulum inijceret Arnobius, qui lib. IV. ita scriptum reliquit: Commissum omnes statim in religiones damnatis sacras, si ludius constitit; aut tibicen repente conticuit; aut si patrimus ille, qui uocitatur, puer omisit per ignorantiam lorum, aut terram tenere non potuit. Nam etsi, terram tenere, quid sit, ignorare me fateor, & plane suspicor de mendo: mutare tamen, cum duobus in locis eodem modo scriptum uideam, non audeo. neque hanc difficultatem tollit Plutarchus, quamquam hoc de genere ludorum aperte agat in Coriolano. NAM *quid ego de illis ludis loquar*,} aliorum ludorum mentionem uidetur inducere, sed loquitur tamen de Megalensibus, uerum illis uetustis, non ijs quos proxime Clodius fecerat. diuersa igitur sunt tempora, non diuersi ludi. ANTE *templum*,} aedem Matris magnae censores Liuius, & Clodius eodem anno, quo deuecta est, faciendam locauerunt. ante uero quam propriam aedem haberet, in aede Victoriae simulacrũ eius locatum est. Liuius lib. XXIX. MEGALENSIBVS,} diebus. ANTE *populi consessum*} Liuius lib. XXXIV. non Africanum iterum consulem senatui locum ante populi consessum ait dedisse, sed auctorem fuisse, ut id facerent aediles cur. eius anni Serranus, & Libo: idq. etiam illis imperasse censores Paetum, & Cethegum. & Cicero pro C. Cornelio, nec dedisse locum Scipionem senatui ante populum, nec auctorem fuisse, sed passum esse dicit. Quam uarietatem sic excusat Asconins: In ea de haruspicum responso, quia in senatu habebatur, cuius auribus erat blandiendum, & magnopere illum laudat, & non auctorem fuisse dandi, (nam id erat leuius) sed ipsum etiam dedisse dicit. Est illa quoque inter ueteres controuersia, quod hic Cicero factum id esse ludis Magalensibus plane narrat, Liuius autem, Antiatem secutus, non Megalensibus, sed Romanis, alij nec Megalensibus, nec Romanis, sed uotiuis: quod ex Asconij uerbis licet conijcere. QVO} redit ad ea Megalesia, quae Clodius dederat. MANVS *afferebantur*:} a seruis. ID. CVM *sibi ipsum monstrum est*,} ipsi serui, in scenam immissi, monstrum est. IN EO *ipso*} in seruis ipsis. PORTENDITVR,} denunciatur in apum examine. PATER *tuus*?} Ap. Claudius, cum esset aedilis cur. PATRVVS?} P. Claudius, Appij frater maior. ATHENIONIS, *aut Spartaci*} qui Seruile bellum excitarunt. SIBYLLINO *sacerdoti*,} unus erat Clodius ex decemuiris, qui Sibyllinis libris praeerant: quod sequentibus intelligitur. HAC *igitur uate*} Sibylla. SVADENTE *quondam*,} suis uersibus. Liuius lib. XXIX. TVA *soror*} carpit impudentiam sororis Clodij: quam & in orat. pro Coelio uehementer exagitat. MAIORES *tui*,} Quincta Claudia. CO[illegible]CT *cum his religionibus*,} quia Quincta Claudia Matrem magnam suis manibus accepit, eademq. sacra fecit. SACERDOTIVM *ipsum*,} cum sis decemuir. QVO *est haec tota religio constituta*,} e Sibyllinorum librorum doctrina, quibus decemuiri praeerant. BROGITARO} Deiotari regis genero. ATQVE *hunc tamen Deiotarum*,} fortasse, Deiotarum, abundat, ut inepta nescio quo addita interpretatio ad uerbum, Hunc.

ORATIO

SEQVITVR de locis sacris, religiosis. ô impudentiam miram, de mea domo dicere audes? committe uel consulibus, uel senatui, uel collegio pontificum tuam. at mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea, liberata est. at in ijs aedibus, quas tu, Q. Seio, equite R. uiro optimo, per te apertissime interfecto, tenes, sacellum dico fuisse, aras. tabulis hoc censorum, memoria multorum firmabo, ac docebo. agatur modo haec res, quod ex eo S. C. quod nuper est factum, referri ad uos necesse est: habeo, quae de locis religiosis uelim dicere. cum de domo tua dixero, in qua tamen ita est inaedificatum sacellum, ut alius fecerit, tibi tantummodo sit demoliendum: tum uidebo, num mihi necesse sit de alijs etiam aliquid dicere. putant enim nonnulli ad me pertinere, armamentarium Telluris aperire. nuper id patuisse dicunt, & ego recordor: nunc sanctissimam partem, at sedem maximae religionis priuato dicunt uestibulo contineri. multa me mouent; quod aedes Telluris est curationis meae; quod is, qui illud armamentarium sustulit, meam domum, pontificum iudicio liberatam, secundum fratrem suum iudicatam esse dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonae, sterilitate agrorum, inopia frugum, religio Telluris, & eo magis, quod eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur. Vetera fortasse loquimur: quamquam hoc si minus ciuili iure perscriptum est, lege tamen naturae, communi iure gentium sancitum est, ut nihil mortales a dijs immortalibus usu capere possint. uerumtamen antiqua negligimus: etiam ne ea negligemus, quae fiunt maxime, quae uidemus? L. Pisonem quis nescit his ipsis temporibus maximum & sanctissimum Dianae sacellum in Coeliculo sustulisse? adsunt uicini eius loci: multi sunt etiam in hoc ordine, qui sacrificia gentilicia illo ipso in sacello, stato loco, anniuersaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quae loca desiderent, quid significent, de quo loquantur? A Sex. Serrano sanctissima sacella suffossa, incensa, inaedificata, oppressa, summa denique turpitudine esse foedata nescimus? tu meam domum religiosam facere potuisti? ecqua mente? qua inuaseras: qua manu? qua disturbaras: qua uoce? qua incendi iusseras: qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras: quo puluinari? quod stupraras: quo simulacro? quod ereptum ex meretricis sepulcro in imperatoris monumento collocaras. quid habet mea domus religiosi, nisi quod impuri, & sacrilegi parietem tangit? itaque, ne quis meorum imprudens introspicere possit tuam domum, ac te sacra illa tua facientem uidere, tollam altius tectum, non ut ego te despiciam, sed tu ne adspicias urbem eam, quam delere uoluisti. sed iam haruspicum reliqua responsa uideamus.

EXPLANATIO

Q. SEIO,} Postumo. pro Domo. ALTVS} Q. Scius. APERIRE.} sublato priuato uestibulo. IS, QVI} Appium, P. Clodij fratrem, significat. subiungit enim: Meam domum, pontificum iudicio liberatam, secundum fratrem suum iudicatam esse dicebat. POSTVLATIO} expiatio. supra: De ea te scriptum est, postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri. VESTRA} quae apud ueteres fiebant. SEX. *Serrano*} Atiliae gentis, qui, cum de reditu Ciceronis promulgata lex est, tribunus pl. cum collega Num. Quinctio dissensit. SCRIPSERAS:} scripsit enim Sex. Clodius. QVO *puluinari?*} puluinar enim erat in sacris & religiosis locis. QVOD *stupraras?*} ab aedibus suis ad Bonam deam sermonem conuertit. in Pisonem: Emissus ille auctor tuus prouinciae, cum stuprum Bonae deae puluinaribus intulisset. MERETRICIS} Tanagraeae. pro Domo. IMPERATORIS} Q. Catuli. MONVMENTO} porticu, quam Clodius cum Ciceronis domo euersam Libertati consecrarat. QVID *habet mea domus religiosi,*} quaedam domus meae pars, quia P. Clodij, hominis impuri, & sacrilegi, parietem tangit, religionis habere quiddam uidetur; ut in ea habitare nefas esse uideatur.

ORATIO

ORATORES contra ius fasque interfectos. Quid est hoc? de Alexandrinis uideo esse sermonem: quem ego non refuto: sic enim sentio, ius legatorum, cum hominum praesidio munitum sit, tum etiam diuino iure esse uallatum. sed quaero ab illo, qui omnes iudices tribunus e carcere in forum effudit, cuius arbitrio sicae omnes nunc, atque omnia uenena tractantur, qui cum Hermarcho Chio syngraphas fecit, ecquid sciat, unum acerrimum aduersarium Hermarchi, Theodosium, legatum ad senatum a ciuitate libera missum, sica percussum? quod non minus, quam de Alexandrinis, indignum dijs immortalibus esse uisum, certo scio. nec confero nunc in te unum omnia. spes maior esset salutis, si praeter te nemo esset impurus. plures sunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos prope iure diffidimus. quis Platonem ex Orestide, quae pars Macedoniae libera est, hominem in illis locis clarum, ac nobilem, legatum Thessalonicam ad nostrum, ut se ipse appellauit, imperatorem uenisse nescit? quem ille propter pecuniam, quam ab eo extorquere non poterat, in uincula coniecit, & medicum intromisit suum, qui legato, socio, amico, libero foedissime & crudelissime uenas incideret. secures suas cruentari scelere noluit: nomen quidem populi R. tanto scelere contaminauit, ut id nulla re possit, nisi ipsius supplicio, expiari. quales hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis suis non ad salutem, sed ad necem utatur? sed recitemus, quid sequatur.

ſequatur. Fidem & iuſiurandum neglectum. hoc quid ſit, per ſe ipſum non facile interpretor: ſed ex eo, quod ſequitur, ſuſpicor de tuorum iudicum manifeſto periurio dici: quibus olim erepti eſſent nummi, niſi a ſenatu praeſidium poſtulaſſent. quare autem de his dici ſuſpicer, haec cauſſa eſt, quod ſic ſtatuo, & illud in hac ciuitate eſſe maxime illuſtre, atque inſigne periurium, & te ipſum tamen in periurij poenam ab ijs, quibuſcum coniuraſti, non uocari.

EXPLANATIO

DE *Alexandrinis*} quos Romam miſſos Ptolomaeus rex inſidijs pleroſque ſuſtulit. Dio. AB ILLO,} ab ipſo Clodio. E CARCERE} iudices fecit, quo anno tribunus pl. fuit, eos, qui propter ſcelera in carcerem coniecti erant. PLATOREM *ex Oreſtide,*} eadem res narratur in orat. in Piſonem. VT SE *ipſe appellauit*} nam a militibus ob uictoriam imperator appellatus eſt L. Piſonem ſignificat. in oratione tamen contra ipſum, Appellatus eſt, inquit, hic uulturius illius prouinciae, ſi dijs placet, imperator. DE *tuorum iudicum manifeſto periurio*} cum te de inceſtu notiſsimo abſoluerunt. NISI *a ſenatu praeſidium poſtulaſſent*} iocus in iudices a Clodio corruptos, qui de eius inceſtu iudicaturi, cum a ſenatu, quaſi uim timerent, praeſidium poſtulaſſet; & Clodium tamen, nummis ab eo acceptis, poſtea abſoluiſſent: feſtiue Q. Catulus, cum ex ijs quendam uidiſſet, Quid uos, inquit, praeſidium a nobis poſtulabatis? an, ne nummi uobis eriperentur, timebatis} ep. 14. lib. xv. ad Att. AB *ijs, quibus cum coniuraſti,*} a iudicibus, olim tua pecunia corruptis.

ORATIO

ET uideo in haruſpicum reſponſis haec eſſe ſubiuncta, ſacrificia uetuſta, occultaq. minus diligenter facta, pollutaque. Haruſpices haec loquuntur, an patrij, penatesq. dij? multi enim ſunt, credo, in quos huius maleficij ſuſpicio cadat. quis, praeter hunc unum? obſcure dicitur, quae ſacra polluta ſint? quid planius, quid grauius, quid religioſius dici poteſt? Vetuſta, occultaque. nego ulla uerba Lentulum, grauem oratorem, ac diſertum, ſaepius, cum te accuſaret, uſurpaſſe, quam haec, quae nunc ex Etruſcis libris in te conuerſa, atque interpretata dicuntur. etenim quod ſacrificium tam uetus eſt, quam hoc, quod a regibus aequale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quam id, quod non ſolum curioſos oculos excludit, ſed etiam errantes, quo non modo improbitas, ſed ne imprudentia quidem poſſit intrare? quod quidem ſacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria uiolauit, nemo umquam adijt, nemo neglexit, nemo uir adſpicere non horruit: quod fit per uirgines Veſtales, fit pro populo R. fit in ea domo, quae eſt in imperio, fit incredibili caerimonia, fit ei deae, cuius ne nomen quidem uiros ſcire fas eſt: quam iſte iccirco Bonam dicit, quod in tanto ſibi ſcelere ignouerit. non ignouit, mihi crede, non. niſi forte tibi ignotum putas, quod te iudices dimiſerunt excuſſum, & exhauſtum, ſuo iudicio abſolutum, omnium condemnatum: aut quod oculos, ut opinio illius religionis eſt, non perdidiſti. quis enim ante te ſacra illa uir ſciens uiderat, ut quiſquam poenam, quae ſequeretur illud ſcelus, ſcire poſſet? an tibi luminis obeſſet caecitas plus, quam libidinis? ne id quidem ſentis, coniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuiſſe, quam hos flagrantes ſororis? tibi uero, ſi diligenter attenderis, intelliges hominum poenas deeſſe adhuc, non deorum. homines te in re foediſſima defenderunt: homines turpiſſimum, nocentiſſimumq. laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui ſtupri, illata in ipſos, dolori non fuit: homines tibi arma alij in me, alij poſt in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia prorſus concedo tibi, ac maiora non eſſe quaerenda: a dijs quidem immortalibus quae poteſt homini maior eſſe poena furore, atque dementia? niſi forte, in tragoedijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac conſumi uides, grauiores deorum immortalium iras ſubire, quam illos, qui furentes inducuntur, putas. non ſunt illi eiulatus, & gemitus Philoctetae tam miſeri, (quamquam ſunt acerbi) quam illa exſultatio Athamantis, & quam ſomnium matricidarum. tu, cum furiales in concionibus uoces mittis, cum domos ciuium euertis, cum lapidibus optimos uiros foro pellis, cum ardentes faces in uicinorum tecta, iactas, cum aedes ſacras inflammas, cum ſeruos concitas, cum ſacra ludosq. conturbas, cum uxorem ſororemq. non diſcernis, cum, quod ineas cubile, non ſentis, cum bacchàris, cum furis, tum das eas poenas, quae ſunt ſolae hominum ſceleri a dijs immortalibus conſtitutae. nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit caſus per ſe: denique ipſum corpus tenuiſſima ſaepe de cauſſa conficitur: deorum tela in impiorum mentibus figuntur. quare miſerior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quam ſi omnino oculos non haberes.

EXPLANATIO

QVOD *ſacrificium tam uetuſtum eſt, quam hoc,*} Bonae deae fieri ſolitum. QVAE *eſt in imperio,*} domum pontificis max. ſignificat. nam in ea ſacrificium illud fieri ſolebat. NON, *mihi crede, non.*} iterata particula, non, uenuſtatem habet: ut ad Atticum: Non ſunt ab obſequio noſtro, non: ſuas radices habent Quo loco plura diximus, recitatis etiam Graecorum exemplis. ABAVI *tui*} Appij Caeci: quem non abauum, ſed proauum appellat in epiſtola ad Appium P. Clodij fratrem. ſubtiliorem

Nn enim

enim historiae nationem saepe Cicero negligit. nam reuera nec abauus, nec atauus, nec tritauus P. Clodij fuit Appius Caecus, sed tritaui pater. FLAGRANTES} eidem Clodiae, quae Metelli Celeris uxor fuerat, flagrantiam oculorum tribuit in orat. pro Coelio. IN *illum inuictum ciuem*} in Pompeium, qui se domo tenuit metu armorum Clodij, quamdiu tribunus pl. fuit. EIVLATVS, *& gemitus*} pede sagitta Herculis uulnerato. de Philoctete tragoediam scripsit apud Graecos Sophocles, quae exstat, apud Latinos Atticus, quae perijt. EXVLTATIO *Athamantis*,} furore percitι, laesa Iunone. de quo in Pisonem, & Ouidius Metam. MATRICIDARVM} quorum notissimi Orestes, & Alcmaeon.

O R A T I O

SED, quoniam de ijs omnibus, quae haruspices commissa esse dicunt, satis est dictum; uideamus, quid ijdem haruspices a dijs iam immortalibus dicant moneri. Monent, ne, per optimatium discordiam, dissensionemq. patribus, principibusq. caedes, periculaq. creentur, auxilioq. deminuti deficiantur; quare ad unum imperium prouinciae redeant, exercitusq. pulsus, deminutioq. accedat. Haruspicum uerba sunt haec omnia: nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatium discordiam molitur? idem iste: nec ulla ui ingenij, aut consilij sui, sed quodam errore nostro: quem quidem ille, quod obscurus non erat, facile perspexit. hoc enim etiam turpius afflictatur resp. quod ne ab eo quidem uexatur, ut, tamquam fortis in pugna uir, acceptis a forti aduersario uulneribus aduersis & honestis, cadere uideatur. Ti. Gracchus conuellit statum ciuitatis, qua grauitate uir? qua eloquentia? qua dignitate? nihil ut a patris, auiq. Africani praestabili insigniq. uirtute, praeterquam quod a senatu desciuerat, deflexisset. secutus est C. Gracchus, quo ingenio? quanta ui, quanta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, uoluntatemq. esse conuersa. ipse L. Saturninus ita fuit effrenatus, & paene demens, ut auctor esset egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflammandosq. perfectus. nam quid ego de P. Sulpicio loquar? cuius tanta in dicendo grauitas, iucunditas, tanta ubertas fuit, ut posset, uel ut prudentes errarent, uel ut boni minus bene sentirent, perficere dicendo. Cum his conflictari, & pro salute patriae quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum remp. gubernabant, molestum: sed habebat ea molestia quandam tamen dignitatem. hic uero, de quo ego ipse tam multa nunc dico, pro dij immortales, quid est? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, si cadet, quod dij omen obruant, a uiro tamen confecta uideatur? qui, post patris mortem, primam illam aetatulam suam ad scurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domesticis est germanitatis stupris uolutatus: deinde iam robustus, prouinciae se, ac rei militari dedit, atque ibi piratarum contumelias perpessus, etiam Cilicum libidines, barbarorumq. satiauit: post, exercitu L. Luculli sollicitato, pernefandum scelus fugit illinc, Romaeq. recenti aduentu suo cum propinquis suis decidit, ne reos faceret: a Catilina pecuniam accepit, ut turpissime praeuaricaretur. inde cum Murena se in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum testamenta conscripsit, pupillos necauit, nefarias cum multis scelerum pactiones societatesque conflauit: unde ut redijt, quaestum illum maxime fecundum, uberemq. campestrem totum ad se ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbissime populum; idemq. uir clemens diuisores omnium tribuum domi ipse suae crudelissima morte mactaret. Exorta est illa reip. sacris, religionibus, auctoritati uestrae, iudicijs publicis funesta quaestura: in qua idem iste deos hominesq. pudorem, pudicitiam, senatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atque hic ei gradus (o misera tempora, stultasq. nostras discordias) P. Clodio gradus ad remp. hic primus est aditus ad popularem iactationem, atque adscensus. nam Ti. Graccho inuidia Numantini foederis, cui feriendo, quaestor C. Mancini consulis cum esset, interfuerat, & in eo foedere improbando senatus seueritas dolori, & timori fuit: istaq. res illum, fortem, & clarum uirum, a grauitate patrum desciscere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis poenas excitauit. Saturninum, quod in annonae caritate quaestorem a sua frumentaria procuratione senatus amouit, eiq. rei M. Scaurum praefecit, scimus dolore factum esse popularem. Sulpicium ab optima caussa profectum, Caioq. Iulio consulatum contra leges petenti resistentem, longius, quam uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus caussa, & si non iusta, (nulla enim potest cuiquam male de rep. merendi iusta esse caussa) grauis tamen, & cum aliquo animi & uirili dolore coniuncta. P. Clodius a crocota, a mitra, a muliebribus soleis, purpureisq. fasciolis, a strophio, a psalteria, a flagitio, a stupro est factus repente popularis. nisi eum mulieres exornatum ita deprehendissent; nisi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus R. resp. cine tali careret. Hanc ob amentiam in discordijs nostris, de quibus ipsis his prodigijs recentibus a dijs immortalibus admonemur, arreptus est unus ex patricijs, cui tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, & concors etiam tum senatus principi Cn. Pompeio, sententiam dicenti, excluserat, acerrimeq. una uoce ac mente restiterat, id post dissidium optimatium, de quo ipso nunc monemur, ita perturbatum, itaque permutatum est, ut, quod frater consul, ne fieret, obstiterat, quod affinis, & sodalis, clarissimus uir, qui illum reum non laudaret, excluserat, id is consul efficeret in discordijs principum, qui illi unus inimicissimus esse debuerat, & eo fecisse auctore se diceret, cuius auctoritatis neminem posset paenitere. Iniecta est fax foeda, ac luctuosa reip. petita est auctoritas uestra, grauitas amplissimorum ordinum, consensio bonorum omnium, totus denique ciuitatis status: haec enim certe petebantur, cum in me, cognitorem harum omnium rerum, illa flamma illorum temporum conijciebatur. excepi, & pro patria solus exarsi, sic tamen, ut uos, ijsdem ignibus circumsaepti, me primum ictum pro uobis, & fumantem uideretis. non sedabantur discordiae, sed etiam crescebat in eos odium, a quibus nos defensi putabamur. ecce ijsdem auctoribus, Pompeio principe, qui cupientem Italiam, populum Romanum desiderantem, flagitantes nos non auctoritate sua solum,

sed

ſed etiam precibus ad meam ſalutem excitauit, reſtituti ſumus. ſit diſcordiarum finis aliquando: a diuturnis diſſenſionibus conquieſcamus: non ſinit eadem iſta labes: ea habet conciones: ea miſcet, ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamen ita, ut ſe quiſquam, ſi ab iſto laudatus ſit, laudatiorem putet, ſed ut eos, quos non amant, ab eodem gaudeant uituperari. atque ego nunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homines ſapientiſſimos grauiſſimosque, miror: primum, quod quemquam clarum hominum, atque optime de rep. ſaepe meritum, impuriſſimi uoce hominis uiolari facile patiuntur: deinde, quod exiſtimant perditi hominis profligatiq. maledictis poſſe, id quod minime conducit ipſis, cuiuſquam gloriam, dignitatemq. uiolari: poſtremo, quod non ſentiunt id, quod tamen mihi iam ſuſpicari uidetur, illius furentes, ac uiolentos impetus in ſe ipſos poſſe conuerti. atque ex hac nimia nonnullorum alienatione, & quibuſdam haerentia tela in rep. quae quamdiu haerebant in uno me, grauiter equidem, ſed aliquanto leuius ferebam. an iſte, niſi primo ſe dedidiſſet iis, quorum animos a noſtra auctoritate ſeiunctos eſſe arbitrabamur; niſi eos in caelum ſuis laudibus, praeclarus auctor, extolleret; niſi exercitum C. Caeſaris, in quo fallebat multos, ſed eum nemo redarguebat, niſi eum, inquam, exercitum ſignis infeſtis in curiam ſe immiſſurum minitaretur; niſi Cn. Pompeio adiutore, M. Craſſo auctore, quae faciebat, facere clamaret; niſi conſules cauſſam coniunxiſſe ſecum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam ſceleratus reip. uexator eſſe potuiſſet? idem, poſtea quam reſpirare uos a metu caedis, emergere auctoritatem ueſtram a fluctibus illis ſeruitutis, reuiuiſcere memoriam ac deſiderium mei uidit, uobis ſe coepit ſubito fallaciſſime uendicare. tum, leges Iulias contra auſpicia latas, & hic, & in concionibus dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, qua totum eius tribunatum continebat, quam caecus amentia non uidebat: producebat fortiſſimum uirum M. Bibulum; quaerebat ex eo; C. Caeſare leges ferente, de caelo ſemper ne ſeruaſſet? ſemper ſe ille ſeruaſſe dicebat. Augures interrogabat; quae ita latae eſſent, rectene latae eſſent? illi uitio latas eſſe dicebant. ferebant in oculis hominem quidem boni uiri, & de me optime meriti, ſed illius, ut ego arbitror, furoris ignari. longius proceſſit: in ipſum Cn. Pompeium, auctorem, ut praedicare eſt ſolitus, conſiliorum ſuorum, inuehi coepit. inibat gratiam a nonnullis. tum uero eſt ratus ſe poſſe, quoniam togatum domeſtici belli extinctorem nefario ſcelere foedaſſet, illum etiam, illum externorum bellorum, hoſtiumq. uictorem affligere. tum eſt illa in templo Caſtoris ſcelerata, & paene deletrix huius imperii ſica deprehenſa. tum ille, cui nulla hoſtium diutius urbs umquam fuit clauſa, qui omnes anguſtias, omnes altitudines, omnium obiecta te la ſemper ui & uirtute perfregit, obſeſſus ipſe eſt domi, meq. nonnulla imperitorum uituperatione timiditatis meae, conſilio, & facto ſuo liberauit. nam, ſi Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortiſſimo, quicumque nati ſunt, miſerrimum magis fuit, quam turpe, quam diu ille tribunus pl. fuit, lucem non adſpicere, carere publico, minas eius perferre; cum in concionibus diceret, uelle ſe in Carinis aedificare alteram porticum, quae Palatio reſponderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuoſum, ad rationem reip. glorioſum. Videtis igitur, hominem per ſe ipſum iampridem afflictum, ac iacentem, pernicioſis optimatium diſcordiis excitari. cuius initia furoris diſſenſionibus eorum, qui tum a uobis ſeiuncti uidebantur, ſuſtentata ſunt. reliqua iam praecipitantis tribunatus, etiam poſt tribunatum, obtrectatores eorum, atque aduerſarii defenderunt, ne a rep. reip. peſtis remoueretur. reſtiterunt etiam, ne cauſſam diceret; etiam, ne priuatus eſſet. etiam ne in ſinu, atque in deliciis quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac peſtiferam habere potuerunt? quo tandem decepti munere? uolo, inquiunt, eſſe, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperando? uelim, ſic hoc uir ſummus, atque optime de mea ſalute meritus, accipiat, ut a me dicitur. dicam quidem certe, quod ſentio. mihi medius fidius tum de illius ampliſſima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat, uidebatur. Vtrum tandem C. Marius ſplendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cum eundem iratus poſtea uituperabat? an ille demens, & iampridem ad poenam, exitiumq. praeceps, foedior, atque inquinatior in Cn. Pompeio accuſando, quam in uniuerſo ſenatu uituperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum ſit iratis, alterum eſſe tam bonis ciuibus non acerbum. ſed ne id uiros optimos diutius delectet, legant hanc eius concionem, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, & unum eſſe in hac ciuitate dignum huius imperii gloria dicit, & ſignificat ſe illi amiciſſimum eſſe, & reconciliationem eſſe gratiae factam. quod, ego quamquam, quid ſit, neſcio; tamen hoc ſtatuo, hunc, ſi amicus eſſet Pompeio, laudaturum illum non fuiſſe. quid enim, ſi illi inimiciſſimus eſſet, amplius ad eius laudem minuendam facere potuiſſet? uideant ii, qui illum Cn. Pompeio inimicum eſſe gaudebant, ob eamq. cauſſam in tot, tantisq. ſceleribus conniuebant, & nonnumquam eius indomitos, atque effrenatos furores plauſu etiam ſuo perſequebantur, quam ſe cito inuerterit: nunc enim iam laudat illum; in eos inuehitur, quibus ſe antea uenditabat. quid exiſtimatis eum, ſi reditus ei gratiae patuerit, eſſe facturum, qui tam libenter in opinionem gratiae irrepat? Quas ego alias optimatium diſcordias a diis immortalibus definiri putem? nam hoc quidem uerbo neque P. Clodius, neque quiſquam de gregalibus eius, aut de conſiliariis deſignatur, habent Etruſci libri certa nomina, quae in id genus ciuium cadere poſſunt. deteriores, repulſos (quod iam audietis) hoc appellant, quorum & mentes, & res ſunt perditae, longeq. a communi ſalute diſiunctae. quare, cum dii immortales moneant de optimatium diſcordiis, de clariſſimorum, & optime meritorum ciuium diſſenſione praedicunt, cum principibus periculum caedemq. portendunt; in tuto collocant Clodium, qui tantum abeſt a principibus, quantum a pueris, quantum a religioſis. uobis, o clariſſimi, atque optimi ciues, & ueſtrae ſaluti conſulendum, & proſpiciendum uident. caedes principum oſtenditur: id, quod interitum optimatium ſequi neceſſe eſt, adiungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quem metum ſi deorum monitis non duceremur, tamen ipſi noſtro ſenſu, coniecturaq. raperemur. neque enim ullus alius diſcordiarum ſolet eſſe exitus inter claros, & potentes uiros, niſi aut uniuerſus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnum. Diſſenſit cum Mario, clariſſimo ciue, conſul nobiliſſimus, & fortiſſimus L. Sulla: horum uterque ita cecidit uictus, ut uictor idem regnauerit. cum Octauio collega Cinna diſſenſit: utriſque horum ſecunda

fortuna regnum est largita, aduersa mortem. idem iterum Sulla superauit: tum sine dubio habuit regalem potestatem, quamquam remp. recuperauit. Inest hoc tempore haud obscurum odium, atque id insitum penitus, & inustum animis hominum amplissimorum: dissident principes: captatur occasio: qui non tantum opibus ualent, nescio quam fortunam tamen, ac tempus exspectant: qui sine controuersia plus possunt, hi fortasse nonnumquam consilia, ac sententias inimicorum suorum extimescunt. tollatur haec e ciuitate discordia: iam omnes isti, qui portenduntur, metus exstinguentur: iam ista serpens, quae tum hic delitescit, tum se emergit, & fertur illuc, compressa, atque illisa morietur. monent enim eidem, ne occultis consilijs resp. laedatur. quae sunt occultiora, quam eius, qui ausus in concione est dicere, iustitium edici oportere, iurisdictionem intermitti, claudi aerarium, iudicia tolli? nisi forte existimatis hanc tantam colluuionem illi, tantamq. euersionem ciuitatis in mentem subito in Rostris, nec cogitanti uenire potuisse. est quidem ille plenus uini, stupri, somni, plenusq. inconsideratissimae, ac dementissimae temeritatis: uerumtamen nocturnis uigilijs, etiam coitione hominum, institium illud conceptum, ac meditatum est. mementote, P. C. uerbo illo nefario tentatas aures uestras, & perniciosam uiam audiendi consuetudine esse munitam.

EXPLANATIO

AVI Q. *Africani*} materni. P. SVLPICIO} qui loquitur in oratorijs libris. L. LVCVLLI} cuius uxor erat Clodius soror. SOLLSCITATO,} bello Mithridatico. Plutarchus. CVM *propinquis suis decidit, ut reor faceret:*} sic omnes plane ueteres libri. mihi nec historia haec nota est, nec satis constat, menda ne locus uacet. A. CATILINA} quem cum accusasset, praeuaricatoris infamiam subijt. in Pisonem, & Asconius. QVAESTVM *illum*} quem populus facere soleret, diuisoribus in campo nummos distribuentibus. VIR *clemens*} ironia. clementem enim se profitebatur, eamq. sui contra Ciceronem odij caussam afferebat, quod ciues Romanos occidisset. DEOS, *hominesq.*} Deos, quia uiolauit, cum quaestor esset, sacra Bonae deae: Homines, quia Pompeiae, Caesaris pont max. uxori, pro populo sacra facienti, quaestor stuprum intulit. PVDOREM, *pudicitiamq.*} pudor est animi, pudicitia corporis. SENATVS *auctoritatem*,} quia caussam suam de incestu noluit a senatu iudicari. IVDICIA *uiolauit*.} quia, corruptis iudicibus, absolutus est. HIC *ei gradus*} quaestura, in qua Deos hominesq. senatum, leges, iudicia uiolauit. NOSTRAS *discordias*} quarum caussa tanta fertur improbitas. AD *popularem iactationem*} ut se populo iactaret, quasi res praeclaras in quaestura gessisset. ADSCENSVS.} post eiusmodi quaesturam adscendit ad honores. nam & tribunatum pl. & aedilitatem est adeptus. Quo spectant ea, quae paullo post cum indignatione quadam inferuntur. P. Clodius a crocota, a mitra, a muliebribus soleis, purpureisq. fasciolis, a strophio, a psaltria, a flagitio, a stupro est factus repente popularis. INVIDIA *Numantini foederis*,} Plutarchus. AB *optima caussa profectum*,} hoc est, quod ait Asconius, Ab initijs bonarum actionum ad perditas progressus. primum enim pro rep. deinde contra pugnauit: unde Sulla uictore est interfectus. SATVRNINVM *quod*} nonnulli ueteres libri, Saturninumq. habent: alii, Saturninum quidem: utrique mendose. placeret, Saturninum, quod cum. CAIO Q. *Iulio*} Caesari Straboni, qui de ridiculis lib. de Orat. disputat. CONSVLATVM *contra leges petenti*} pertinent ad hunc locum Asconij uerba. C. Caesar, inquit, aedilicius quidem mortuus est, sed tantum in ciuitate potuit, ut caussa belli ciuilis contentio eius cum Sulpicio tribuno fuerit. nam & sperabat, & id agebat Caesar, ut, omissa praetura, consul fieret. cui cum primis temporibus iure Sulpicius resisteret, postea nimia contentione ad ferrum, & ad arma processit. CROCOTA,} crocei coloris ueste muliebri. Plautus in Epid. & Aul. MITRA,} capitis muliebre tegumentum. MVLIEBRIBVS *soleis*,} soleis mulieres, calceis uiri in publico utebantur, ijdem tamen soleis domi: unde Horatius, Et soleas posuit. PVRPVREISQ. *fasciolis*,} fascijs quidem crura uiri tegebant, non tamen purpureis, sed albis. quibus cum Pompeius Magnus cretatis uteretur, nouum morem lascinia quadam inductum carpens Cicero in quadam ad Atticum epistola, Cretatae, inquit, eius fasciae mihi non placebant. STROPHIO,} fascia pectorali qua papillae cohibebantur. PSALTRSA,} psaltriae uestitu, quo ingressus est in eam domum, ubi Bonae deae sacra fiebant. FLAGITIO, *& stupro*} BONAE deae puluinaribus illato. POPVLARIS;} populo gratus, cum esse deberet odiosus. ANCILLARVM} non matronarum. EMSSSVS} ex domo pontificis max. quo stuprum intulerat. ARREPTVS} non delectus cum ratione aliqua, sed improbo consilio temere arreptus, qui remp. perturbaret. VNVS *ex patricys*} P. Clodius. NON *liceret*.} nam patricijs tribunatus pl. non dabatur, & Clodio tamen in discordijs ciuium datus est. ANNO *ante*} ante Caesarem consulem, qui Clodium ad plebem traduxit. FRATER} P. Clodij non germanus, sed consobrinus. METELLVS,} Celer. consul. CONCORS *etiam tum senatus*} qui dissidere coepit anno sequenti, alijs Caesarem, alijs collegam Bibulum sequentibus. PRINCIPI *Cn. Pompeio sententiam dicenti*,} si sic legatur uidebitur Pompeius pro Clodio ad plebem traducendo sententiam dixisse: cum tamen, contra eum dixisse, infra cognoscatur, ubi & de consule Metello, & de ipso Pompeio idem iteratur his uerbis: Quod frater consul, ne fieret, obstiterat, quod affinis, & sodalis clarissimus uir, qui illum reum non laudarat, excluserat. Non igitur Metellus, & senatus Pompeio exclusit, idest negauit, sed cum Pompeio, sententiam contra Clodium dicente, exclusit. quare omnino legendum statuo, Principe, non Principi, Dicente, non Dicenti: adiuuante Maffeiano libro, in quo est, Principe. AFFINIS,} Pompeius, cuius filius Appij filiam, fratris P. Clodij. in matrimonio habebat.

habebat. SODALIS, } eius nomen sodalitatis obscurum: honestam quidem fuisse, uerba ipsa declarant. sic pro Murena: Ser. Sulpicius, sodalis filij. Et pro Coelio: Sibi in Lupercis sodalem esse Coelium dixit. REVM } de incestu. NON *laudarat,* } laudabantur rei a claris uiris: & laudauit hoc anno Pompeius P. Sextium, de ui reum. IS. CONSVL } C. Caesar, qui Clodium ad plebem traduxit. DEBVERAT, } ob uxorem a Clodio stupratam: quo eam crimine, aut criminis certe suspicione, dimisit. EO *auctore* } profecto significatur Pompeius: qui, hoc anno uxore ducta Caesaris consulis filia, eius uoluntatem in omni re securus est. nec ad alium magis, quam ad Pompeium, spectare uidetur id, quod sequitur, Cuius auctoritatis neminem posset paenitere. DICERET, } ad excusationem suam. COGNITOREM, } defensorem. NOS *defensi* } cum, a Clodio pulsi, restituti sumus in patriam. IN. EOS } in bonos uiros. praesertim in Pompeium: cui Clodius, pulso Cicerone, ita inimicus esse coepit, ut eius uitae insidias fecerit. quibus patefactis tamdiu Pompeius domi se tenuit, quamdiu Clodius in tribunatu fuit. IISDEM *auctoribus,* } qui me absentem defenderant. VT *modo uendat illis,* } mutilus locus, qui fortasse sic restitui posset: ut modo his sese uenditet, modo illis. Consulendi ueteres libri. VITVPERARET } ut Pompeium, quem Bibulus, Cato, Domitius, Caesari fauentem, non amabant. EX *hac nimia* } totus hic locus obscuratur mendo. pateret sententia, si sic legeretur, de quo tamen nihil affirmo: Ex hac nimia nonnullorum alienatione a quibusdam haerent ea tela in rep. AN. ISTE, } describit illud tempus, quo pulsus est a Clodio tribuno pl. QVORVM *animos* } Caesarem, Pompeium, Crassum significat. ij enim inter se coniuncti, a senatus auctoritate, idest a reip. caussa desciuerant. ARBITRABAMVR; } rectius, Arbitrabatur: ut in Clodium totam culpam conferat: quasi arbitraretur id, quod omnino uerum non esset. ita Cicero principes ciuitatis, Caesarem, Pompeium, Crassum, quos tunc non amicos, hoc autem tempore sui amantissimos habebat, nouae coniunctionis tuendae gratia ex aliqua parte purgat. NISI *eos in caelum suis laudibus extolleret;* } tum, cum tribunus pl. erat. infra, laudibus a Clodio elatum esse Pompeium dicit. PRAECLARVS *auctor,* } grauis, & qui ualde ornaret eos, quos in caelum laudibus extolleret ironia. LEGES *Iulias* } a C. Iulio Caesare consule, inuito senatu, latas. CONTRA *auspicia* } de caelo seruante, impediendi gratia, Bibulo collega. CVRIATA } de adoptione Clodij. QVAE *totum eius tribunatum continebat,* } nam si curiata lex nitio lata: plebeius esse Clodius non potuit, ergo nec tribunus pl. QVIDAM *boni uiri,* } Caesaris inimici, Bibulus, Cato, alij bene de rep. sentientes. A. NONNVLLIS. } qui Pompeium oderant, cum Caesare coniunctum. TOGATVM } ipsum Ciceronem, qui Catilinae coniurationem in urbe oppresserat. SICA } pro Milone: Comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodij, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta est confitenti sica de manibus: caruit foro postea Pompeius, caruit senatu, caruit publico: ianua se, ac parietibus, non iure legum, iudiciorumq. texit. MISERRIMVM *magis fuit, quam turpe,* } miseris enim carere culpa potest turpitudo non potest. Miserum, placeret magis, quam, Miserrimum. IN *Carinis* } in Pompeij domo, quae erat in Carinis, unde illud Sex. Pompeij, Cenabimus in Carinis. AEDIFICARE *alteram porticum,* } Euersa Pompeij domo, sicuti, euersa mea, porticum fecerat in Palatio. QVAE *Palatio responderet* } quae porticum illam referret, quam in Palatina mea domo aedificauerat. AD *rationem reip.* } Pompeius enim, cum exire domo noluit, uni sibi cauit: ego, cum exiui domo mea, reip. consului. CVIVS *initia furoris,* } prima tribunatus tempora. EORVM, } Caesaris, Pompeij, Crassi, qui tum ab optimatibus dissentiebant. IAM *praecipitantis tribunatus,* } tria ponit tempora, incipientis, desinentis, finiti tribunatus. nam praecipitantis, ualet, ad exitum accedentis. & Matius in ep. ad Cic. Aetate praecipitata, dixit, quae iam ad exitum uitae peruenisset. OBTRECTATORES *eorum,* } ij, quos iam saepe nominaui, Bibulus, Cato, Domitius. NE *caussam diceret;* } ne iudicium fieret, cum accusaretur a Milone de ui. ad Lentulum: Impunitatem est eorum sententijs assecutus, qui, cum tribunus pl. poenas a seditioso ciue per bonos uiros iudicio persequi uellet, exemplum praeclarissimum in posterum uindicandae seditionis de rep. sustulerunt. Pro Sextio: Ecce tibi consul, praetor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adsit: ne citetur: ne quaeratur. NE *priuatus esset.* } nam cum ante Clodij iudicium comitia aedilicia fieri uoluerunt, aedilis cur. ut crearetur, effecerunt. IN *sinu, atque in delicijs* } Ad Lentulum: Inimicum meum, meum autem? immo uero legum, iudiciorum, otij, patriae, bonorũ omnium, sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fouebant, sic in me praesente osculabantur, non illi quidem ut mihi stomachum facerent, sed certe ut facere se arbitrarentur. C. GLAVCIA } praetor, primum amicus C. Marij consulis, deinde & illius, & reip. inimicus. interfectus est, ut hostis publicus, cum Saturnino. ALTERVM *gratum sit iratis,* } uituperatio Pompeij. ALTERVM } uituperatio senatus. TAM *bonis ciuibus* } qui Pompeiũ oderunt. NE *id uiros optimos diutius delectet,* } Pompeiũ a Clodio uituperari. ORNAT, *an potius deformat?* ; perstitit in hoc; si quem Clodius Laudet, cum deformari potius, quam ornari. QVID *sit, nescio;* reconciliationẽ gratiae non esse factam significat. AD. EIVS *Laudem minuendam* } ualde minuit eius laudem, cum eum Laudauit. VIDEANT *illi,* } qui dicunt: Volo esse, qui in concione detrahit de Pompeio. SI *reditus ei gratiae patuerit,* } Si uere cum Pompeio in gratiam rediret: quod nunc, quanquam sit falsum, in concione tamen praedicat. ESSE *facturum,* } pro Pompeio contra eos, qui eum in concionibus uituperari uolebant. QVAE *ego alias* } nisi quorundam bonorum uirorum cum Pompeio: IN. TVTO *collocant (locum,* } nihil ei portendunt mali. REMP. *recuperauit.* } de manibus improborum ciuium ereptam, optimatibus restituit. QVI *non tantum opibus ualent,* } ut Bibulus, Cato, Domitius, inimici Caesaris, & Pompeij. PLVS *possunt,* } plus poterant Caesar, & Pompeius. SENTENTIAS } in senatu. SE *emergit,* } anti-

que

que dictum. Nepos in Attici uita: Quibus ex malis ut se emerserat. sic, erumpere, & se erumpere, ueteres dicebant. FERTVR *illuc*,} delitescit hic, in senatu: suam enim hic mentem occultat. Fertur illuc, ad populum: nam ibi aperit consilia sua. illuc autem, Cicero cum dicebat, digito forum, apertis curiae ualuis ostendebat. VERBO *illo nefario*} cum iustitium nominauit. TENTATAS *aures uestras*,} an uerbum illud nefarium ferre possent. sed quo modo tentatae sunt senatorum aures, cum illa Clodius non in senatu, sed in concione dixerit? Quia possunt & senatores in concione adesse. IN *rostris*} e quibus arbitratu suo, aedilitatem gerens, concionari poterat.

ORATIO

SEQVITVR illud, ne deterioribus, repulsisq. honos augeatur. Repulsos uideamus: nam, deteriores qui sint, post docebo. sed tamen, in eum cadere hoc uerbum maxime, qui sit unus omnium mortalium sine ulla dubitatione deterrimus, concedendum est. qui sunt igitur repulsi? non, ut opinor, ij, qui aliquando honorem uitio ciuitatis, non suo, non sunt assecuti: nam id quidem multis saepe optimis ciuibus, atque honestissimis uiris accidit. repulsi sunt ij, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes. quos apertissime largientes non solum alieni, sed etiam sui, uicini, tribules, urbani, rustici repulerunt. hi ne honore augeantur, monemur. debet esse gratum, quod praedicunt: sed tamen huic malo populus R. ipse, nullo haruspicum admonitu, sua sponte prospexit. Deteriores cauete: quorum quoidem magna est natio, sed tamen eorum omnium hic dux est, atque princeps. etenim, si unum hominem deterrimum poeta praestanti aliquis ingenio, fictis conquisitisq. uitijs deformatum, uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire posset, quod in hoc non inesset; multaq. in eo penitus defixa, atque haerentia praeteriret. parentibus, & dijs immortalibus, & patriae nos primum natura conciliat. eodem enim tempore & suscipimur in lucem; & hoc caelesti spiritu augemur; & certam in sedem ciuitatis, ac libertatis adscribimur. iste parentum nomen, sacra, memoriam, gentem Fonteiano nomine obruit: deorum ignes, sollemnes mensas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus non inuisa solum, sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere peruertit: idemq. earum templum inflammauit dearum, quarum ope etiam alijs incendijs subuenitur. Quid de patria loquar? qui primum eum ciuem ui, ferro, periculis, urbe, omnibus patriae praesidijs depulit, quem uos patriae conseruatorem esse saepissime iudicaueratis: deinde, euerso senatu, ut ego semper dixi, comite; duce, ut ille dicebat; senatum ipsum, principem salutis, mentisq. publicae, ui, caede, incendijsq. peruertit: sustulit duas leges, Aeliam, & Fusiam, maxime reip. salutares: censuram exstinxit: intercessionem remouit: auspicia deleuit: consules, sceleris sui socios, aerario, prouincijs, exercitu armauit: reges qui erant, uendidit; qui non erant, appellauit: Cn. Pompeium ui, ferro domum compulit: imperatorum monumenta euertit: inimicorum domos disturbauit: uestris monumentis nomen suum inscripsit. infinita sunt scelera, quae ab illo in patriam sunt edita. Quid, quae in singulos ciues, quos necauit? socios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? Quid uero ea, quanta sunt, quae in se ipsum scelera, quae in suos edidit? quis minus umquam pepercit hostium castris, quam ille omnibus corporis sui partibus? quae nauis umquam in flumine publico tam uulgata omnibus, quam istius aetas fuit? quis umquam nepos tam libere est cum scortis, quam hic cum sororibus uolutatus? quam denique tam immanem Charybdin poetae fingendo exprimere potuerunt, quae tantos exhaurire gurgites posset, quantas iste Byzantiorum, Brogitarorumq. praedas exsorbuit? aut tam eminentibus canibus Scyllam, tamq. ieiunis, quam quibus istum uidetis Gellys, Clodus, Titijs Rostra ipsa mandentem? Quare, id quod extremum est in haruspicum responsis, prouidete ne reip. status commutetur. etenim uix haec, si undique fulciamus, iam labefacta, uix, inquam, innixa in omnium nostrum humeris cohaerebunt. fuit quondam ita firma haec ciuitas, & ualens, ut neglegentiam senatus, uel etiam iniurias ciuium ferre posset: iam non potest: aerarium nullum est: uectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: consensus ordinum est diuulsus: iudicia perierunt: suffragia districta tenentur a paucis: bonorum animus ad nutum nostri ordinis expeditus iam non erit: ciuem, qui se pro patriae salute opponat inuidiae, frustra posthac requiretis. quare hunc statum, qui nunc est, qualiscumque est, nulla alia re, nisi concordia, retinere possumus. nam, ut meliore simus loco, ne optandum quidem est, illo impunito: deteriore autem statu ut simus, unus est inferior gradus, aut interitus, aut seruitutis. quo ne trudamur, dij immortales nos admonent; quoniam iampridem humana consilia ceciderunt. Atque ego hanc orationem, P. C. tam tristem, tam grauem non suscepissem; non, inquam, nisi hanc personam, & has partes honoribus populi R. uestris plurimis ornamentis, mihi tributis, deberem, & possem sustinere. sed tamen facile, tacentibus ceteris, reticuissem: sed haec oratio omnis fuit non auctoritatis meae, sed publicae religionis. mea fuerunt uerba fortasse plura, sententiae quidem omnes haruspicum: ad quos aut referri nunciata ostenta non conuenit, aut eorum responsis commoueri necesse est. quod si cetera magis peruulgata nos saepe & leuiora mouerunt: uox ipsa deorum immortalium non mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis saepe uidetis fieri, ut deus aliquis, elapsus de caelo, coetus hominum adeat, uersetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nunciarunt: recordamini illud etiam, quod nondum est relatum, quod eodem fere tempore factus in agro Piceno Potentiae nunciatur terrae motus horribilis cum quibusdam, multis metuendisque rebus: haec eadem profecto, quae futura prospicimus, impendentia pertimescetis. etenim haec deorum immortalium uox, haec paene oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum agri terrae motu quodam nouo contremiscunt, & inusitato aliquid sono

incredibiliq.

incredibiliq. praedicunt. in quo constituendae nobis quidem sunt procurationes, & obsecratio, quemadmodum monemur: sed faciles sunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam salutis ostendunt: nostrae nobis sunt inter nos irae, discordiaeq. placandae.

EXPLANATIO

QVOS *munera contra leges gladiatoria parantes,*} & hic, & in sequentibus Vatinium designat: ut ex oratione in ipsum, & ex ea pro Sextio intelligitur. TRIBVLES,} cum aedilitatem peteret, tribum suam sergiam non tulit. SVA *sponte prospexit.*} qui Vatinio repulsam negauit. FONTEIANO *nomine*} quia Fonteiam in gentem adoptatus, parentum nomen, sacra, memoriam, gentem Clodiam deleuit, atque extinxit. DEORVM *ignes,*} loquitur de sacris Bonae deae a Clodio pollutis. EARVM *templum*} Nympharum, quae subuenire incendijs putabantur. pro Milone. AELIAM, *& Fusiam,*} de bis legibus alibi diximus. CENSVRAM *exstinxit:*} tulit enim, ne quem censores in senatu legendo praeterirent, neue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & utriusque censoris sententia damnatus esset. in Pisonem. INTERCESSIONEM *remouit: auspicia deleuit;*} quod utrumque lege Aelia, & Fusia confirmabatur. de Prouincijs, Asconius, Dio lib. XXXIX. APPELLAVIT:} ut Brogitarum Gallograecum. supra: Deiotarum regem appellari cũ Brugitaro iubes. IMPERATORVM *monumenta*} Q. Catuli porticum. INIMICORVM *domos*} meam domum. VESTRIS *monumentis*} domui meae; quae monumentum est uestrum: a Clodio enim diruta publico sumpta est aedificata. Ad Lentulum: Idemq. postea non meum monumentum, (non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat) monumentum uero senatus, hostili nomine & cruentis inustum literis esse passi sunt. Quibus uerbis, non esse delatam inscriptionem illam, intelligitur. IMPERATORES,} L. Lucullum. EXERCITVS} Luculli. supra. BYZANTIORVM,} exsulum, quos lege sua restituit. pro Domo, pro Sextio. BROGITARORVMQ.} Brogitari Gallograeci; cui Pessinuntem, fanumq. Matris magnae uendidit. GELLIIS, *Clodijs, Titijs,*} perditis, & egentissimis hominibus. pro Domo, pro Sextio. AERARIVM *nullum est:*} triá fuisse Romae aeraria, iam docuimus. eorum duo clausa, extremis reip. temporibus reseruata: tertium apertum numquam non fuit: quo uectigalia conferebantur, & unde ad sumptus quotidianos pecunia promebantur. de quo supra: Ausus in concione est dicere, iustitium edici oportere, iurisdictionem intermitti, aerarium Claudi, iudicia tolli? Enumerat enim ea, quae si fierent, permisceri omnia, & conuelli statum reip. necesse erat. Hoc igitur tertium aerarium saepe exhauriebatur; de quo dixit in ea de prouincijs: Quibus quidem uos, in his angustija aerarij, tamen subueniatis, necesse est. NON *fruuntur,*} cur? nam bellum hoc tempore, quo uectigalia impedirentur, nullum erat. auaritiam, & rapinas eorũ, qui prouincijs praeessent, significari puto. nam in orat. de prouincijs illa conijcit in Gabinium. Publicanoa tradidit in seruitutem Iudaeis, & Syris. statuit ab initio, & in eo perseuerauit, ius publicano non dicere: pactiones, sine ulla iniuria factas, rescidit: custodias sustulit: uectigales multos, ac stipendiarios liberauit: quo in opido ipse esset, aut quo ueniret, ibi publicanum, aut publicani seruum esse uetuit. QVI *redemerunt:*} publicani, ex equestri ordine. CECIDIT:} dissensionibus. ORDINVM} senatus, & equitum. Ad Lentulum: Qui a senatu & ordinem coniunctissimum, & hominem clarissimum abalienarunt. OPPONAT *inuidiae,*} improborum infensae uoluntati. NE *optandum quidem est, illo impunito:*} ne optare quidem licet, non modo sperare, nisi Clodius poenas det. Tres hic Cicero status nominat, praesentem, qui nec optimus est, nec deterrimus, qui nulla alia re, nisi concordia, retineri potest: meliorem, quem, Clodio impunito, non modo sperare, sed ne optare quidem licet; deteriorem, ex interitu, aut seruitute. TRISTEM,} seueram: ut pro Coelio, Huic tristi, ac decrepito seni. LATINIENSES} qui eam agri suburbani partem incolunt, unde sonitus insolitus est auditus. QVOD *nondum est relatum,*} ad senatum. QVAE *futura prospicimus,*} ex monitis haruspicum. IMPENDENTIA} propinqua. MVNDVS,} hoc nomine totum id significatur, quod caeli ambitu continetur. PROCVRATIONES,} expiationes, placationes: supra, postulationes uocauit. VIAM *salutis ostendunt:*} uoce sua. nam hic fremitua, & hic terrae motus, uox Deorum, quae nostra pericula praedicit, est putanda.

IN. ORA-

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . CN . PLANCIO
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

CVM aedilitatem simul peterent Cn. Plancius, & M. Iuuentius Laterensis, creatus aedilis est Plancius, Laterensis praeteritus. qua ille commotus ignominia, Plancium de sodalitijs accusauit, quod inter ambitus crimina grauissimum est, ut inter crimina maiestatis perduellio. patrocinium Cicero suscepit, egitq. caussam diligenter, memor eius temporis, quo quaestor in Macedonia Plancius eiectum lege Clodia complexus est, fouitq. omni genere officij. Hanc orationem, & eam pro Scauro habuit eodem anno, idest L. Domitio, Ap. Claudio cos. nam in ep.1. lib. III. ad Q. fr. ita scribit: Orationes pro Scauro, & pro Plancio, efflagitatas, absolui. Defensum autem Scaurum esse ijs consulibus, diserte narrat Asconius. ut illud omittam, quod ex ep.1 .lib.2. ad Q. fr. intelligitur, tribunum pl. Plancium fuisse Marcellino & Philippo cos. quo uerisimile sit, biennio post, idest L. Domitio, Ap. Claudio cos. aedilitatem petijsse. Quaesitor hac in caussa fuit C. Alfius, ab accusatore editus: ut ipsa declarat oratio: & ipsi quoque iudices, editicij dicti, hanc enim Licinia lex facultatem accusatori dabat in crimine de sodalitijs.

M. TVLLII. CICERONIS PRO. CN. PLANCIO

ORATIO. XXXI

CVm propter egregiam, & singularem, Cn. Plancij, iudices, in mea salute custodienda fidem tam multos, & bonos uiros eius honori uiderem esse fautores; capiebam animo non mediocrem uoluptatem; quod, cuius officium mihi saluti fuisset, ei meorum temporum memoriam suffragari uidebam. cum autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accusationi esse fauturos, eandemq. rem aduersariam esse in iudicio Cn. Plancio, quae in petitione fuisset adiutrix; dolebam, iudices, & acerbe ferebam, si huius salus ob eam ipsam caussam esset infestior, quod is meam salutem, atque uitam sua beneuolentia, praesidio, custodiaq. texisset. nunc autem uester, iudices, conspectus, & consessus iste reficit, et recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor unumquemque uestrum. uideo enim hoc in numero neminem, cui mea salus cara non fuerit, cuius non exstet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meae salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime saluum uidere uoluerunt: saepiusque, iudices, mihi uenit in mentem, admirandum esse, M. Laterensem, hominem studiosissimum, & diligentissimum salutis meae, reum hunc potissimum sibi delegisse; quam metuendum, ne uobis id ille magna ratione fecisse uideatur. quamquam mihi non sumo tantum, iudices, neque arrogo, ut Cn. Plancium suis erga me meritis impunitatem consecuturum putem. nisi eius integerrimam uitam, modestissimos mores, summam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam ostendero, nihil de poena recusabo. sin omnia praestitero, quae sunt a bonis uiris expetenda: petam, iudices, a uobis, ut cuius misericordia salus mea custodia sit, nos ei uestram misericordiam, me deprecante, tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac caussa maiores suscipio, quam in ceteris, etiam hanc molestiam assumo, quod mihi non solum pro Cn. Plancio dicendum est, cuius ego salutem non secus ac meam tueri debeo; sed etiã pro me ipso, de quo accusatores plura paene, quam de re, reoque, dixerunt. quamquam, iudices, si quid est in me ipso ita reprehensum, ut id ab hoc alienum sit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiantur, iccirco, cum me nimium gratum illi esse dicant, id mihi criminosum esse possit. quae uero ita sunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plancij erga me minora esse dicerent, quam a me ipso praedicarentur; aut, si essent summa, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos esse debere: haec mihi sunt tractanda, iudices, & modice, ne quid ipse offendam; & tum denique, cum respondero criminibus; ne non tam innocentia reus sua, quam recordatione meorum temporum, defensus esse uideatur. Sed mihi in caussa facili, atque explicata perdifficilis, iudices, & lubrica defensionis ratio proponitur. nam, si tantummodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere, tamen id ipsum esset, in tanto usu nostro, tantaq. amicitia, molestum: uetus enim est lex illa iustae ueraeq. amicitiae, quae mihi cum illo iamdiu est, ut idem amici semper uelint: neque est ullum certius amicitiae uinculum, quam consensus, & societas consiliorum, & uoluntatum. mihi autem non est in hac re solum molestum, contra illum dicere; sed multo id magis, quod in ea caussa contra dicendum est, in qua quaedam hominum ipsorum uidetur facienda esse contentio.

EXPLANATIO

IN. MEA *salute custodienda*} temporibus Clodianis, cum in Macedonia Plancius quaestor esset. qua de re in extrema oratione. ESSET *infestior*,} in discrimine uersaretur, oppugnaretur. sic mare infestum, quo propter piratas nauigare tutum non est. SVVM *meritum*,} cum dixerit, cuius; uidetur aut abundare, suum, aut summum, esse reponendum. NE. QVID *ipse offendam*;} ne quid ipse committam, quod reprehendi posit, si Plancij in me merita supra modum efferam. IN *tanto usu nostro*,} in tanta consuetudine.

ORATIO

QVAERIT enim Laterensis, atque hoc uno maxime urget, qua se uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate superarit. ita, si cedo illius ornamentis, quae multa, & magna sunt; non solum huius dignitatis iactura facienda est, sed etiam largitionis recipienda suspicio. sin hunc illi antepono; contumeliosa habenda est oratio; & dicendum est id, quod ille me flagitat, Laterensem a Plancio dignitate esse superatum. ita aut amicissimi hominis existimatio offendenda est, si illam accusationis condicionem sequar: aut optime de

me meriti salus deferenda est. sed ego, Laterensis, caecum me, & praecipitem ferri confitear in caussa, si te aut a Plancio, aut ab ullo dignitate potuisse superari dixero: itaque discedam ab ea contẽtione, ad quam tu me uocas; & ueniam ad illam, ad quam me caussa ipsa deducit. Quid? tu non inanem dignitatis iudicem putas esse populum? fortasse nonnumquam est: utinam uero semper esset: sed est perraro, & si quando est, in ijs magistratibus est mandandis, quibus salutem suam committi putat his leuioribus, diligentia, & gratia petitorum honos paritur, non ijs ornamentis, quae esse in te uidemus. nam, quod ad populum pertinet, semper dignitatis iniquus iudex est, qui aut inuidet, aut fauet. quamquam nihil potes in te Laterẽsis constituere, quod sit proprium laudis tuae, quin id tibi sit commune cum Plancio. sed hoc totum agetur alio loco. nunc tantum disputo de iure populi: qui & potest, & solet non numquam dignos praeterire: nec, si a populo praeteritus est, quem non oportuit; a iudicibus condemnandus est, qui praeteritus non est. nam, si ita esset, quod patres apud maiores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent comitiorum, id haberent iudices; uel quod multo etiam minus est ferendum. tum enim magistratum non gerebat is, qui ceperat, si patres auctores non erant facti: nunc postulatur a nobis, ut eius exsilio, qui creatus sit, iudicium populi R. reprehendatis. itaque quamquam, qua nolui, ianua sim ingressus in caussam; sperare uideor, tantum absuturam esse orationem meam a minima suspicione offensionis tuae, te ut potius obiurgem, quod iniquum in discrimen adducas dignitatem tuam, quam ut ego eam ulla contumelia coner attingere. Tu continentiam, tu industriam, tu animum in remp. tu uirtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quod aedilis non sis factus, fractos esse, & abiectos, & repudiatos putas? uide tandem, Laterensis, quantum a te dissentiam. si medius fidius decem soli essent in ciuitate uiri boni, sapientes, iusti, graues, qui te indignum aedilitate iudicauissent: grauius de te iudicatũ putarem, quam est hoc, quod tu metuis, ne a populo iudicatum esse uideatur. non enim comitijs iudicat semper populus; sed mouetur plerumque gratia; cedit precibus; facit eos, a quibus est maxime ambitus; denique si iudicat, non delectu aliquo, aut sapientia ducitur ad iudicandum, sed impetu non numquam, & quadam etiam temeritate. non est enim consilium in uulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia: semperq. sapientes ea, quae populus fecisset, ferenda, non semper laudanda duxerunt. Quare, cum te aedilem fieri oportuisse dicis; populi culpam, non competitoris, accusas. At fueris dignior, quam Plancius: de quo ita tecum contendam paullo post, ut conseruem dignitatem tuam: sed ut fueris dignior; non competitor, a quo es uictus, sed populus, a quo es praeteritus, in culpa est. in quo primum illud debes putare, comitijs, praesertim aedilicijs, studium esse populi, non iudicium; eblandita illa, non enucleata esse suffragia; eos, qui suffragium ferant, quid denique ipsi debeant, considerare saepius, quam quid cuique a rep. uideatur deberi. sin autem maius esse iudicium; non tibi id rescindendum est, sed ferendum. male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clarissimi, & sapientissimi ciues tulerunt. est enim condicio liberorum populorum, praecipueq. huius principis populi, & omnium gentium domini, atque uictoris, posse suffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuique: nostrum autem est, qui hac tempestate populi iactemur, ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores si magni non putemus, non seruire populo; sin eos expetamus, non defatigari supplicando.

EXPLANATIO

SVPERARIT.} in petitione aedilitatis. LARGITIONIS} de qua Plancius accusatur. nam si dignitate non uicit; reliquum est, ut comitia corruperit. QVOD *ille me flagitat*,} quod me Laterensis cogit dicere. huc pertinent illa superiora: Quaerit Laterensis, atque hoc uno maxime urget, qua se uirtute, qua Laude Plancius, qua dignitate superarit. AMICISSIMI *hominis*} Laterensis. SI *illam accusationis condicionem sequar*:} si illum a Plancio dignitate superatum esse dicam. quod Laterensis a me flagitat. CONTENTIONE} comparatione. AD *illam*,} quae fit in populi comitijs, cum populus, competitores dignitate non distinguens, aut inuidet, aut fauet arbitratu suo. TV. NON *inanem*} tu non inanem, nec leuem, sed grauem, & sapientem in honore mandando iudicem putas esse populum? fortasse non inanis non numquam est. Eadem sententia legunt alij: Tu ne aequum: sed mutatione magna. PATRES} senatus. VT *reprehensores essent comitiorum*,} ut liceret ijs reprehendere comitia. AVCTORES *non erant facti*:} non probauerant. Postea mutata ratione, priusquam populus suffragia iniret, in incertum comitiorum euentum patres auctores fiebant. Liuius lib. I. QVA *nolui*,} quia loquor de tua dignitate: quod nolebam. QVOD, *tu metuis, ne a populo iudicatum esse uideatur*.} tu metuis, ne, quia praeteritus es, ideo, te esse indignum aedilitate, a populo iudicatum esse uideatur. ego contra, si te decem soli uiri boni, sapientes, iusti, graues, indignum aedilitate iudicassent, grauius de te iudicatum putarem, quam quod est a populo iudicatum. pluris enim apud me esset decem eiusmodi hominum iudicium, quam populi uniuersi: quod tu metuis, ne minuerit existimationem tuam. NON *enim comitijs iudicat semper populus*;} non semper uere & simpliciter iudicat. DISCRIMEN,} non enim discernit, non distinguit eos, qui petunt, ex meritis, & dignitate. DILIGENTIA:} in examinandis cuiusque meritis. PRAESERTIM *aedilicijs*,} iudicat enim diligentius consularibus, & praetorijs. EBLANDITA} blanditijs quaesita. ENVCLEATA,} libera, & a uero animi sensu profecta.

ORATIO

VENIO iam ad ipsius populi partes; ut illius contra te oratione potius, quam mea, disputem. qui si tecum congrediatur, & si una uoce loqui possit, haec dicat: Ego tibi, Laterensis, Plancium non anteposui; sed, cum essetis aeque boni uiri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui a me contenderat, quam ad eum, qui mihi non nimis summisse supplicarat. Respondebis, credo, te, splendore, & uetustate familiae fretum, non ualde ambiendum putasse. at uero te ille ad sua instituta, suorumq. maiorum exempla reuocabit. semper se dicet rogari uoluisse, semper placuisse; M. Seium, qui ne equestrem quidem splendorem incolumem a calamitate iudicij retinere potuisset, homini nobilissimo, innocentissimo, M. Pisoni praetulisse; praeposuisse se Q. Catulo, in summa familia nato, sapientissimo, & sanctissimo uiro, non dico C. Serenum, subtilissimum hominem, (fuit enim & animi satis magni, & consilij) sed Cn. Manlium, non solum ignobilem, uerum sine uirtute, sine ingenio, uita etiam contempta, ac sordida. Desiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu esses Cyrenis. me enim, quam socios, tua frui uirtute malebam: & quo plus intererat, eo plus aberas a me: certe non uidebam. deinde sitientem me uirtutis tuae deseruisti, ac dereliquisti. coeperas enim petere tribunatum pl. temporibus ijs, quae istam eloquetiam, & uirtutem requirebant. quam petitionem cum reliquisses, si hoc indicasti, tanta in tempestate te gubernare non posse, de uirtute tua dubitaui: si nolle, de uoluntate: sin, quod magis intelligo, temporibus te alijs reseruasti, ego quoque, inquam, & resp. ad ea te tempora reuocaui, ad quae tu te ipse seruaras. pete igitur eum magistratum, in quo mihi magnae utilitati esse possis. aediles quicumque erunt. idem mihi, quod ostenderas: aut si, quod mea minus interest, id te magis forte delectat, reddam tibi istam aedilitatem etiam negligenter petenti. sed amplissimos honores ut pro dignitate tua consequare, condiscas, censeo, mihi paullo ante diligentius supplicare.

EXPLANATIO

NE *equestrem quidem splendorem*} damnatus enim partem tam suarum fortunarum amisit, quae censum equestrem, qui quadragenta millia nummum erat, imminuit: ut inter equites Romanos deinde censeri non potuerit. ideo dixit Horatius: „ Si quadringentis sex septem millia desint, „ Plebs eris. NOBILISSIMO,} patricij generis. M. PISONI} M. Puppio Pisoni, qui biennio post Ciceronem consul fuit. in eo cum antiquae uitae similitudinem, tum litteras fuisse multas, Pedianus auctor est. eruditum fuisse graecis doctrinis maxime ex omnibus, qui ante eum fuerunt, Cicero ait in Bruto. Triumphasse proconsulem de Hispanis, idem ostendit in orat. in Pisonem. PRAETVLISSE;} in aedilitate: quod infra narratur. C. SERENVM,} cum sequatur mentio Cn. Mallij, suspicor legendum, C. Serranum, qui consul fuit ante Mallium proxime. ut non modo Serranum Catulo praelatum esse, quod uideri posse tolerabilius, Cicero dicat, uerum etiam Cn. Mallium posteriore anno. IGNOBILEM,} ignobiles Mallij, nobiles Manlij de eadem re sic pro Murena: Quis L. Philippum, summo ingenio opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio superari posse arbitratus est? quis Q. Catulum, humanitate, sapientia, integritate antecellentem, a Cn. Mallio. Et hic autem, & in ea pro Murena, eiecto Manlio, Mallium restitui. & in ea quoque pro Sex. Roscio, Mallius Glaucia quidam, cum antea legeretur, Manlius, reposui. quia Manliorum nota nobilitas, Mallij autem perobscuri: in quo nostram opinionem ueterum librorum adiuuat auctoritas. INQVIT,} populus. CVM *tu esses Cyrenis.*} quaestor. sequitur enim mentio tribunatus: quem cum petere coepisset, omisit & infra: Cyrenis liberalem in publicanos, iustum in socios fuisse. QVO *plus intererat,*} adesse te mea caussa. NON *uidebam.*} quod proxime dixit, Desiderauerunt te oculi mei. TEMPORIBVS *ijs,*} coepit enim petere tribunatum pl. Caesare & Bibulo cos. deinde petere destitit, ne iuraret in agrariam Caesaris legem. huius mihi sensum loci aperuerunt uerba Ciceronis in ep. ad Att. lib. 2. Habet, inquit, Campana lex execrationem in coitione canditatorum, si mentionem fecerint quo alter ager posideatur, atque ut ex legibus Iulijs non dubitant iurare ceteri: Laterensis existimatur recte fecisse, quod tribunatum pl. petere destitit ne iuraret. Atque hoc est, quod in hac ipsa oratione infra, ait Cicero: Noli existimare, non magnum quendam motum fuisse illius petitionis tuae, de qua ne aliquid iurares, destitisti. QVAE *istam eloquentiam & uirtutem requirebant.*} quia secuti sunt consules, Piso, & Gabinius, qui salutem Ciceronis, contra mentem senatus, & bonorum omnium prodiderunt. TANTA *in tempestate*} anno tam turbulento. EVM *magistratum*} tribunatum pl. AEDILES *quicumque erunt:*} coniungerem cum sequentibus, & ita locum hunc, si quid opis ferrent antiqui libri, libenter corrigerem: Aediles quicumque erunt: tu da mihi, quod ostenderas. hoc sensu: Sint aediles quilibet: tu da mihi, quod ostenderas, ut cum petas magistratum, in quo mihi magnae utilitati esse posis. QVOD *mea minus interest,*} minus enim prodesse mihi potes in aedilitate, quam in tribunatu. PAVLLO *ante*} quod non fecisti, omissa tribunatus petitione, quam non omiserat Plancius.

ORATIO

HAEC populi oratio est: mea uero Laterensis haec; quare uictus sis, non debere iudicem quaerere, modo ne largitione sis uictus. nam si, quotiescumque praeteritus erit is, qui non debuerit praeteriti; toties oporte-

bit eum, qui factus erit, condemnari: nihil iam est, quod populo supplicetur, nihil quod direptio, nihil quod supplicatio magistratuum, renunciatio suffragiorum exspectetur, simul ut qui sint professi, uideo quid dicam: hic familia consulari est, ille praetoria: reliquos uideo esse ex equestri loco: sunt omnes sine macula, sunt aeque boni uiri, atque integri: sed seruari necesse est gradum. cedat consulari generi praetorium, nec contendat cum praetorio equester locus: sublata sunt studia, exstinctae suffragationes, nullae contentiones, nulla libertas populi in mandandis magistratibus, nulla exspectatio suffragiorum: nihil, ut plerumque euenit, praeter opinionem accidet, nulla erit posthac uarietas comitiorum. sin hoc persaepe accidit, ut & factos aliquos, & non factos esse miremur; si campus, atque illae undae comitiorum, ut mare profundum, & immensum, sic efferuescũt quodam quasi aestu, ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant: in tanto nos impetu studiorum, & motu temeritatis, modum aliquem, & consilium, & rationem requiramus? quare noli me ad contentionem uestram reuocare, Laterensis. etenim, si populo grata est tabella, quae frontes aperit hominum, mentes tegit; datq. eam libertatem, ut, quod uelint, faciant, promittant autem, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod non fit in campo? hic, quam ille, dignior, perquam graue est dictu. quo modo igitur est aequum? sic credo, (quod agitur, quod satis est indici) hic factus est. cur iste potius, quam ego? uel nescio, uel non dico, uel denique, quod mihi grauissimum esset dicere, sed impune tamen deberem dicere, non recte. nam quid assequerere, si illa extrema defensione uterer, populum, quod uoluisset, fecisse, non quod debuisset? quid, si populi quoque factum defendo, Laterensis, & doceo, Cn. Plancium non obrepsisse ad honorem, sed eo uenisse cursu, qui semper patuerit omnibus hoc nostro equestri loco; possum ne eripere orationi tuae contentionem uestram, quae tractari sine contumelia non potest, & te ad caussam, crimenq. deducere? si, quod equitis R. filius est, inferior esse debuit: omnes tecum equitum R. filij petiuerunt. nihil dico amplius: hoc tamen miror, cur tu huic potissimum irascare, qui longissime a te abfuit. equidem, si quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa Sacra uia, cum ego ad Fabianum fornicem impellor; sed eum, qui in me ipsum incurrit, atque incidit. tu neque Q. Pedio, forti uiro, succenses, neque huic A. Plotio, ornatissimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit, potius, quam ab ijs, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas. sed tamen haec tibi est prima cum Plancio generis uestri familiaeq. contentio, qua abs te uincitur: cur enim non confitear, quod necesse est? sed non hic magis, quam ego a meis competitoribus et alias, & in consulatus petitione uincebar. sed uide, ne haec ipsa, quae despicis, huic suffragata sint. sic enim conferamus.

EXPLANATIO

NIHIL *quod diremptio, nihil quod supplicatio magistratuum, renunciatio suffragiorum exspectetur.* } Diremptio de suffragijs dicitur. nam cum, postea quam lata sunt, enumerantur, ut ex numero, quid iusserit, aut quid noluerit populus, cognoscatur: dirimi tunc dicuntur. unde Horatius: Et non admissae dirimit suffragia plebis. Quod cum ita sit: quem locum inter, Diremptio, & Renunciatio suffragiorum habere possint illa uerba, Nihil quod supplicatio magistratum, non equidem uideo: interdumq. uenit in mentem suspicari, ne, supplicatio magistratuum, in margine scriptum fuerit glossematis loco illorum uerborum, Nihil iam est, quod populo supplicetur. certe, si tollatur, nihil obscuritatis in sententia supererit. SIMVL *ut qui sint professi,* } totus hic locus nec menda fortasse uacat, nec interpunctis recte distinctus est. ego, ut medear utrique uulneri, mihi non arrogo: tantum dicam, quod sentio. crederem enim hoc modo non inepte posse corrigi, & distingui. Si, simul ut qui sint professi, (uide quid dicam: hic familia consulari est, ille praetoria: reliquos uideo esse ex equestri loco: sunt omnes sine macula, sunt aeque boni uiri, atque integri: sed seruari necesse est gradum) cedat consulari generi praetorium, nec contendat cum praetorio equester locus: sublata sunt studia. Sic enim coniungo, ut ex duobus membris cohaereat sententia. Si, simul ut qui sint professi, cedat consulari generi praetorium, nec contendat cum praetorio equester locus: sublata sunt studia. Quemadmodum & supra locutus est. Nam si, quotiescumque praeteritus erit is, qui non debuerit praeteriri, toties oportebit eum, qui factus erit condemnari: nihil iam est, quod populo supplicetur. TABELLA, } suffragij. FRONTES *aperit hominum, mentes teget,* } quia licet unicuique liberaliter & laeta fronte polliceri, quod praestare tamen in suffragio nolit. ideo autem licet, quia tabella mentes tegit. CVM *tu in iudicio exprimis,* } ut contentio de dignitate fiat. QVOD *agitur,* } non enim agitur, uter dignior, sed, uter factus sit: quod iudici scire satis est: caussam, cur sit factus, non exquirit. CVR *iste potius, quam ego?* } ex persona Laterensis. VEL *nescio,* } ex persona Ciceronis. CONTENTIONEM *uestram* } paullo ante dixit, Contentionem uestrum: quod magis placet. est enim, contentionem, pro comparationem: & quod caput est, Maffeianus liber habet, Vestrum. NIHIL *dico amplius:* } tacite significat, Eos dignitate inferiores fuisse Plancio, ausos tamen esse cum Laterensi in aedilitatis petitione contendere. QVI *longiss. me a te abfuit.* } quia populus de alijs prius, quam de Plancio, suffragium tulit. HVIC *a Plotio,* } qui cum Plancio aedilis designatus orat: ut infra. Huic: quia Plancij aduocatus aderat. iudicem enim fuisse non arbitror. quia Laterensis eum, competitorem suum, & cum Plancio designatum aedilem, iudicem non edisset.

O R A T I O

*E*st tuum nomen utraque familia consulare. num dubitas igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putant esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus uestris ducuntur, te aedilem fecerint? equidem non dubito. sed, si parum multi sunt, qui nobilitatem ament. num ista est nostra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriusque generis ueniamus. Tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo plurimae familiae sunt consulares, in quibus est etiam Iuuentia, quot e reliquis municipijs omnibus non sunt: hic est e praefectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata, non tam suburbana. quantum interesse uis ad rationem petendi? primum, utrum magis fauere putas Atinates, an Tusculanos suis? alteri (scire enim hoc propter uicinitatem facile possum) cum huius, ornatissimi, atque optimi uiri, Cn. Saturnini patrem aedilem, cum praetorem uiderunt, quod primus ille non modo in eam familiam, sed etiam in praefecturam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modū laetati sunt: alteros (credo, quia refertum est municipium consularibus: nam maleuolos non esse certo scio) numquam intellexi uehementius hospitum suorum honore laetari. habemus hoc nos, habēt nostra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri prope dicam ipsi, montesq. fauerunt. num aliquando uides Tusculanum aliquem de M. Catone illo, in omni uirtute principe, num de Ti. Coruncanio, municipe suo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at, in quemcumque Arpinatem incideris, etiam si nolis, erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum. Primum igitur hic habuit studia suorum ardentia: tu tanta, quanta in hominibus iam saturatis honoribus esse potuerunt. deinde tui municipes sunt illi quidem splendididissimi homines, sed tamen pauci, si quidem cum Atinatibus conferantur: huius praefectura plena uirorum fortissimorum, sic, ut nulla tota Italia frequentior dici possit. quam quidem nunc multitudinem uidetis, iudices, in squalore, & luctu supplicem uobis. hi tot equites R. tot tribuni aerarij (nam plebem a iudicio dimisimus, quae cuncta comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, sed dignitatem, sed oculorum coniectum, sed solidam, & robustam, & assiduam frequentiam praebuerunt. iam municipia coniunctione etiam uicinitatis uehementer mouentur. omnia, quae dico de Plancio, dico expertus in nobis: sumus enim finitimi Atinatibus. laudanda est, uel etiam amanda uicinitas retinens ueterem illum officij morem, non infuscata maleuolentia, non assueta mendacijs, non fucata, non fallax, non erudita artificio simulationis uel suburbano, uel etiam urbano. nemo Arpinas non Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Allifanus, tota denique nostra illa aspera, & montuosa; at fidelis, & simplex, & fautrix suorum regio se huius honore ornari, se augeri, dignitate, arbitrabatur: ijsdemq. nunc a municipijs adsunt equites R. publice cum legationis testimonio; nec minore nūc sunt solicitudine, quam tum erant studio. etenim est grauius spoliari fortunis, quam non augeri dignitate.

E X P L A N A T I O

*V*traque *familia*} paterna, materna. Favere} honore suorum laetari. Alteri} Atinates. Propter *uicinitatem*} nam Atinatibus finitimi sunt Arpinates. Huius,} qui aderat: ut infra: Cum hoc Cn. Saturnino. Habemus *hoc nos*,} ut laetemur honore municipum nostrorum. Num *de Ti. Coruncanio*,} hic ex omnibus, qui iuris adepti scientiam sunt, profiteri primus coepit. Pomponius de Orig. iur. Fabis} Tusculo Fabios in urbem uenisse, auctor nemo est. itaque uir summae doctrinae, praestantis ingenij, nunc Episcopus Ilerdensis, Antonius Augustinus legendum putat, Alijs. Verbum *nemo facit*} quia refertum est municipium consularibus, & prope iam saturati honoribus Tusculani sunt. quod alijs municipijs non contigit. Tribum *Terentinam*,} in qua suffragium Atinates ferebant. Non, inquit, hi tot equites, hi tot tribuni aerarij tribuerunt Plancio tribum, sed dignitatem. Quae *cuncta comitijs affuit*} praefecturae suffragij ius non habebant: hic tamen, plebem Atinatem comitijs affuisse, plane constat. quid putandum? hoc, opinor, Atinates ciuitate donatos esse, & in municipiorum iura transisse. nam & infra ut de municipio, non ut de praefectura, Cicero loquitur, cum ait: Sic te Plancius hoc non solum municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat.

O R A T I O

*E*rgo, ut alia in te erant illustriora, Laterensis, quae tibi maiores tui reliquerant: sic te Plancius hoc non solum municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. nisi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat: quibus e municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. Adiungam, si uis, id quod tu etiam huic obesse putas, patrem, publicanum. qui ordo quanto adiumento sit in honore, quis nescit? flos enim equitum R. ornamentum ciuitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine continetur. quis est ergo, qui neget, ordinis eius studium fuisse in honore Plancij singulare? neque iniuria: uel quod erat pater is, qui est princeps iamdiu publicanorum: uel quod is ab socijs unice diligebatur: uel quod diligentissime rogabat: uel quia pro filio supplicabat: uel quia huius ipsius in illum ordinem summa officia quaesturae, tribunatusq. constabant:

constabant: uel quod illi in hoc ornando ordinem se ornare, & consulere liberis suis arbitrabantur. aliquid praeterea: timide dico, sed tamen dicendum est: non enim opibus, non inuidiosa gratia, non potentia uix ferenda, sed commemoratione beneficij, sed misericordia, sed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribunus summisi me, & supplicaui: ultro mehercules se mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogaui. ualuit caussa rogandi, non gratia: nec, si uir amplissimus, cui nihil est quod roganti concedi non iure possit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego sum arrogans, quod me ualuisse dico. nam, ut omittam illud, quod ego pro eo laborabam, qui ualebat ipse per sese; rogatio ipsa semper est gratiosissima, quae est officio necessitudinis coniuncta maxime. neque ego sic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris esset meus, quia uicinus, quia huius parente semper plurimum essem usus, sed ut quasi parenti, & custodi meo. non potentia mea, sed caussa rogationis, fuit gratiosa. nemo mea restitutione laetatus est, nemo iniuria doluit, cui non huius in me misericordia grata fuerit. etenim, si ante reditum meum Cn. Plancio se uulgo uiri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum honori fuisset, ei meas praesentis preces non putas profuisse? an Minturnenses coloni, quod C. Marium ciuili errore, atque ex impijs manibus eripuerunt, quod tecto receperunt, quod fessum inedia, fluctibusq. recrearunt, quod uiaticum congesserunt, quod nauigium dederunt, quod eum linquentem terram eam, quam seruauerat, lacrumis, uotisq. omnibus prosecuti sunt, aeterna in laude uersantur: Plancio, quod me, uel ui pulsum, uel ratione cedentem tempori, receperit, iuuerit, custodierit, his, & senatui, populoq. R. ut haberent quod reducerent, conseruarit, honori hanc fidem, misericordiam, uirtutem, fuisse miraris? uitia mehercule res hae Cn. Plancij, de quibus dixi, tegere potuerunt; ne tu in ea uita, de qua iam dicam, tota & tanta adiumenta huic honori fuisse mirere.

EXPLANATIO

QVI *carnem Latinis petant*,} ex Liuio, & alijs notum est; sacrificio facto in monte Albano ferijs Latinis, carnem caesarum hostiarium municipibus, qui affuissent, distribui solitam. AB *socijs*} quod perquam rarum, ut ab socijs publicani diligantur. ubi enim uectigalia exiguntur, ibi fere contentiones, odiaq. nascuntur. HVIVS *ipsius*} Cn. Plancij. DE *aliquo*,} qui tum petijt aedilitatē.

ORATIO

HIC est enim, qui, adolescentulus cum A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo grauissimo, & sanctissimo, atque omni laude & honore dignissimo uiro dilectus est, ut & contubernij necessitudo, & adolescentuli modestissimi pudor postulabat. quod, si adesset, non minus ille declararet, quam hic, illius frater patruelis, & socer, T. Torquatus, illi omni uirtute & laude par: qui est quidem cum illo maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis coniunctus, sed ita magni amoris, ut illae necessitudinis caussae leues esse uideantur. Fuit in Creta postea contubernalis Saturnini, propinqui sui miles huius Q. Metelli. quibus cum fuerit probatissimus, hodieq. sit; omnibus esse se probatum debet sperare. In ea prouincia legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua constantia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualem hunc putent, assiduitate, testimonioq. declarant. In Macedonia tribunus militum fuit: in eadem prouincia postea quaestor. primum Macedonia sic eum diligit, ut indicant hi principes ciuitatum suarum: qui cum missi sint ob aliam caussam, tamen huius repentino periculo commoti huic assident, pro hoc laborant; huic si praesto fuerint, gratius se ciuitatibus suis facturos putāt, quam si legationem, & mandata sua confecerint. L. uero Appuleius hunc tanti fecit, ut morem illum maiorum, qui praescribit in parentum loco quaestoribus suis praetores esse oportere, officijs, beneuolentiaq. superarit. Tribunus pl. fuit, non fortasse tam uehemens, quam isti, quos tu iure laudas, sed certe talis, quales si omnes semper fuissent, numquam desideratus uehemens esset tribunus. Omitto illa, quae si minus necessaria sunt, at certe, cum sunt prolata, laudantur: ut uiuat cum suis, primum cum parente, (nam meo iudicio Pietas fundamentum est omnium uirtutum) quem ueretur ut deum, (neque enim multo secus parens liberis) amat uero ut sodalem, ut fratrem, ut aequalem. quid dicam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatissimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuisse creditis, cum uideatis luctus societatem? Quid de me dicam? quid mihi in huius periculo reus esse uideor. Quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueste mutata? atqui haec sunt indicia solida, iudices, & expressa, haec signa probitatis, non fucata forensi specie, sed domesticis inusta notis ueritatis. facilis est illa occursatio, & blanditia popularis: adspicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non in manus sumitur.

EXPLANATIO

A. TORQVATO} qui post praeturam Africam rexit, consul numquam fuit. SATVRNINI} qui uidetur cum Q. Metello, cui postea Cretici cognomen a Creta deuicta fuit, quaestor fuisse, legatus enim non fuit: quia legati infra nominantur. HVIVS *Q. Metelli.*} qui uel aduocatus, uel iudex aderat. C. SACERDOS,} Liciniae gentis. OB *aliam caussam*} cum prouinciae mandatis. L. VERO *Appuleius*} cuius in Macedonia quaestor Plancius fuit. TALIS} moderatus, & prudens.

dens. QVALES *si omnes semper fuissent*,} non, omnes tribuni pl. absurdum enim & falsum esset, ideo uehementem desideratum esse tribunum pl. quia reliqui omnes nec moderati, nec prudentes fuissent. omnes igitur ciues significari arbitror: qui quoniam insolentes, & superbi fuerunt, propterea potestas tribunicia desiderata est. OCCVRSATIO,} facile est, ad colligendam populi gratiam, occursare, & blandiri. ADSPICITVR, *non attrectatur*} ideo certa non putatur, nec ei ualde creditur.

ORATIO

OMNIBVS igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domesticis nonnullis rebus inferiorem quam te, generis & nominis dico, superiorem alijs, municipum, uicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modestia, aedilem factum esse miraris? hunc tu uitae splendorem maculis adspergis istis? iacis adulteria, quae nemo non modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere? maritum appellas, ut uerba fingas, non solum crimina. ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis caussa: quod non crimen est, sed impudicum in maledicto mendacium. raptam esse mimulam. quod dicitur Atinae factum a iuuene, uetere quodam in scenicos iure, maximeq. oppidano. o adolescentiam traductam eleganter, cui quidem cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis e carcere. & quidem emissus, ut cognostis, necessarij hominis, optimiq. adolescentis rogatu. idem postea prae mandatis requisitus. atque haec, nec ulla alia, sunt coniecta maledicta in eius uitam, de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis.

EXPLANATIO

MARITVM *appellas*,} eius, quem in prouinciam libidinis caussa duxit. VT *uerba fingas*,} quia feminarum mariti dicuntur, non marium. NON *crimen est*,} falsum enim. IN *scenicos*} mima enim illa de scena rapta, uetere quadam licentia, in scenicos, praesertim in opidis, permissa. EMISSVS} a Plancio, cum tribunus pl. esset. VT *cognostis*,} uobis enim nota illa res. PRAE *mandatis*} mendi suspicio non abest. malim, Propere mandatis: aut, Per mandata. nam si legas, Praet. idest praetoris: non excusabitur Plancius, quasi paenituerit eum, & corrigere factum uoluerit. at si mandata illa Plancij fuerunt: excusabitur.

ORATIO

PATER uero, inquit, etiam obesse filio debet. O nocem duram, atque indignam tua probitate, Laterensis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales uiros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus, tamen ipso nomine patrio ualeret apud clementes iudices, & misericordes, ualeret, inquam, communi sensu omnium, & dulcissima commendatione naturae. sed, cum sit Cn. Plancius is eques R. ea primum uetustate equestris ordinis, ut pater, ut auus, ut maiores eius omnes equites R. fuerint, summum in praefectura florentissima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiae; deinde, ut ipse in legionibus P. Crassi imperatoris inter ornatissimos homines, equites R. summo splendore fuerit; ut postea princeps inter suos, plurimarum rerum sanctissimus, & iustissimus iudex, maximarum societatum auctor, plurimarum magister: si non modo in eo nihil umquam reprehensum, sed laudata sunt omnia, tamen is oberit honestissimo filio pater, qui uel minus honestum, & alienum tueri uel auctoritate sua, uel gratia possit?

EXPLANATIO

OBESSE *filio debet*.} quia publicanus. IN *praefectura florentissima*} Atinati. IPSE} pater Plancij. P. CRASSI} patris M. Crassi, qui cum Pompeio consul bis fuit. hic de Hispanis triumphauit, & in dominatione L. Cinnae, ne in manus inimicorum incideret, se ipsum interemit. utriusque rei auctor Pedianus.

ORATIO

ASPERIVS, inquit, locutus est aliquid aliquando. immo fortasse liberius. at id ipsum, inquit, non est ferendum. ergo hi ferendi sunt, qui queruntur libertatem equitis R. se ferre non posse? ubinam ille mos? ubi illa aequitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quae malis oppressa ciuilibus extollere iam caput, & aliquando recreata se erigere debebat? equitum ego R. etiam in homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scaeuolam, uirum omnibus ingenio, iustitia, integritate praestantem, aspere, & ferociter, & libere dicta commemorem? consuli P. Nasicae praeco Granius medio in foro, cum ille, edicto iustitio, domum descendens rogasset

Granium,

Granium, quid tristis esset, an quod auctiones essent; immo uero, inquit, quod legiones. idem tribuno pl. potentissimo homini, M. Druso, sed multa in remp. molienti, cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetque, quid agis Grani? respondit, immo uero tu Druse quid agis? ille L. Crassi, ille M. Antonij uoluntatem asperioribus facetijs saepe perstrinxit impune. nunc usque eo oppressa uestra arrogantia ciuitas est, ut, quae fuit olim praeconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non sit concessa libertas. quae enim umquam fuit Plancio uox contumeliae potius, quam doloris? quid est autem umquam questus, nisi cum a socijs, & a se iniuriam propulsaret? cum senatus impediretur, quo minus, id quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus R. redderetur. omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: sed eum ipsum dolorem hic tulit paullo apertius. communis ille sensus in alijs fortasse latuit: hic, quod cum ceteris animo sentiebat, id magis, quam ceteri, & uultu promptum habuit, & lingua. quamquam, iudices, (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quae ab eo numquam dicta sunt, conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus; & quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, si non perfacetum, attamen fortasse non rusticum: quod quisque dixit, me id dixisse dicunt. ego autem, si quid est, quod mihi scitum esse uideatur, & homine ingenuo dignum, atque docto, non aspernor; stomachor uero, cum aliorum non me digna in me conferuntur. Nam, quod primus sciuit legem de publicanis, tum cum uir amplissimus consul id illi ordini per populum dedit, quod per senatum, si licuisset, dedisset: si in eo crimen est, quia suffragium tulit; quis non tulit publicanus? si, quia primum sciuit; utrum id sortis esse uis, an eius, qui illam legem ferebat? si sortis; nullum crimen est in casu: si consulis; splendor etiam Plancij, hunc a summo uiro principem ordinis indicatum.

EXPLANATIO

In *Q. Scaeuolam*} qui Asiam rexerat, & ab iniurijs publicanorum prouinciales defenderat. quam ob caussam postea uirum innocentissimum, qui Scaeuolae quaestor fuerat, P. Rutilium equites Romani, cum lege Sempronia iudicarent, condemnarunt. in ep. ad Lentulum: Scis, quam inimici illi ipsi Q. Scaeuolae fuerint. P. Nasicae} Serapionis filio, qui, ut in Bruto scripsit Cicero, mortuus est in consulatu. alium enim Granij aetate Nasicam consulem non reperio. Edicto *iustitio*} propter bellum Iugurthinum: quod L. Bestiae, Nasicae collegae, mandatum est. Domum *descendens*} in forum descendebant, non e foro domum. quare, Discedens, omnino reponendum censeo. suffragatur nostrae sententiae Maffeianus liber. Quod *auctiones essent,*} iocus in Granium, qui laetus esse deberet, cum auctiones essent, unde ipse tamquam praeco lucrum faceret. Quod *legiones.*} quae scribuntur edicto iustitio. M. Druso} qui belli socialis initio domi suae tribunus pl. a nescio quo est interfectus. Tu. Druse *quid agis?*} pro, quid turbas? quid in rep. moliris? Nouas enim leges, de ciuitate praesertim Italis danda, quadriennio ante lege Licinia & Mucia pulsis, Drusus ferre conabatur. Plancio} patri, non filio, ut e superioribus, & sequentibus intelligitur. dixerat enim Laterensis, quaestum esse de senatoribus Plancium patrem, & eas querellas apud senatores iudices obesse filio debere. A. socijs} a societate publicanorum, qui Asiae uectigalia conduxerant. Et. a. se} qui erat in ea societate. Iniuriam} quod petentibus publicanis, ut induceretur locatio, quia nimium magno conduxissent, nullum a senatu responsum daretur. hac de re sic ad Att. ep. 15. lib. 1. scripsit Cicero. Asiani, qui de censoribus conduxerunt, questi sunt in senatu se, cupiditate prolapsos, nimium magno conduxisse: ut induceretur locatio, postulauerunt. Et ep. 16. Cato miseros publicanos tertium iam mensem uexat, neque ijs a senatu responsum dari patitur. Hic} de Plancio patre adhuc loquitur. nam filius publicanus non erat, sed senator. Quod *primus sciuit*} & hoc de Plancio patre. Sciscere, est probare: unde plebiscitum. Legem *de publicanis*} quam tulit C. Caesar consul, ut publicani tertia pecuniae debitae parte releuarentur. quo facto equestrem sibi ordinem adiunxit, cum & populum antea teneret. ita facilem adscensum ad eam, de qua semper cogitauit, singularem potestatem parabat. Suetonius. Si *licuisset,*} non licuit, in primis obsistente Catone. Quia *primum sciuit,*} omnino legendum, Primus. Si *consulis;*} qui legem tulit. Splendor *etiam Plancij,*} non dubito, quin is, qui primus legem sciscebat, deligeretur ab eo, qui legem ferebat: ut Sedulius a Clodio tribuno pl. legem in Ciceronem ferente delectus est. de quo sic in ea pro Domo: Consulari homini P. Clodius, euersa rep. ciuitate adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non solum egentium, sed etiam seruorum, Sedulio principe, qui se illo die confirmauit Romae non fuisse, quod si non fuit: quid te audacius, qui in aes eius nomen incideris? quid desperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? sin autem is primus sciuit; quod facile potuit, propter inopiam tecti in foro pernoctans: cur non iuret, se Gadibus fuisse, cum tu te fuisse Interamnae probaueris? A. summo *uiro*} a Caesare legem ferente. Ordinis} equestris. primus enim sciscebat, qui sui princeps esset ordinis. Sed *aliquando ueniamus ad caussam:*} hactenus respondit maledictis: quae sunt extra caussam.

ORATIO

Sed aliquando ueniamus ad caussam: in qua tu, nonne legis Liciniae, quae est de sodalicijs, omnes ambitus leges complexus es. neque enim quidquam aliud in hac lege, nisi editicios iudices, es secutus. quod genus

iudiciorum

indiciorum si est aequum ulla in re, nisi hae tribuaria: non intelligo, quam obrem senatus hoc uno in genere tribus edi noluerit ab accusatore, neque eandem editionem transtulerit in ceteras caussas; de ipso denique ambitu, de reiectione fieri noluerit iudicium alternorum; cumq. nullum genus acerbitatis praetermitteret, hoc tamen unum praetereundum putarit. quid? huius rei obscura caussa est, an & agitata, cum ista in senatu res agebatur, & disputata hesterno die copiosius a Q. Hortensio? cui tum est senatus assensus. hoc igitur sensimus: cuiuscumque tribus largitor esset, & per consensionem magistratuum, quae honeste sodalitas nominatur, quam quisque tribum turpi largitione corrumperet, eum maxime iis hominibus, qui eius tribus essent, esse notum. ita putauit senatus, cum reo tribus ederentur eae, quas is largitione deuinctas haberet, eosdem fore testes, & iudices. acerbum omnino genus iudicij: sed tamen, si uel sua, uel ea, quae maxime esset cuique coniuncta, tribus ederetur, uix recusandum. tu autem Laterensis quas tribus edidisti? Terentinam, credo. fuit certe id aequum, & certe exspectatum est, & fuit dignum constantia tua. cuius tu tribus uenditorem, & corruptorem, & sequestrem Plancium fuisse clamitas, eam tribum profecto, seuerissimorũ praesertim hominum & grauissimorum, edere debuisti. aut Volitiniam. libet enim tibi, nescio quid etiam de illa tribu criminari. hanc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Crustumina? nam tertiam etiam, non quae iudicaret, sed quae reijceretur, esse uoluisti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterensis suo iudicio non ad sententiam legis, sed ad suam spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicarit officijs ab hoc obseruatas, non largitione? quid enim potest dicere, cur ista editio non summam habeat acerbitatem, remota ratione illa, quam in decernendo secuti sumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles existimes? tu, me ignaro, nec opinante, inscio, notes & tuos, & tuorum necessarios, uel iniquos meos, uel etiam defensorum meorum? eodemq. adiungas, quos natura putes asperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante consessum eorum iudicum uideam, quam posuerim, qui essent futuri, suspicari? apud eosq. me, ne quinque quidem reiectis, quod in proximo reo de consilij sententia constitutum est, cogas caussam de fortunis omnibus dicere? non enim, si aut Plancius ita uixit, ut offenderet sciens neminem; aut tu ita errasti, ut eos ederes imprudens, ut nos, inuito te, tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus; iccirco ista editio per se non acerba est. an uero nuper clarissimi ciues nomen editi iudicis non tulerunt, cum ex CXXV iudicibus principibus equestris ordinis, quinque & LXX reus reijceret. L. referret; omniaq. potius permiscuerunt, quam ei legi, condicioniq. parerent: nos neque ex delectis iudicibus, sed ex omni populo; neque editos ad reijciendum, sed ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminem reijciamus? neque ego nunc legis iniquitatem queror, sed factum tuum a sententia legis doceo discrepare: & illud acerbum iudicium, si, quemadmodum senatus censuit, populusq. iussit, ita fecisses, ut in hunc & suam, & ab hoc obseruatas ederent, non modo non quererer, sed hunc, iudicibus editis, qui testes ijdem esse possent, absolutum putarem. neque nunc multo secus existimo. cum enim has tribus edidisti, ignotis te iudicibus uti malle, quam, notis, iudicauisti; fugisti sententiam legis, aequitatem omnem reiecisti; in tenebris, quam in luce, caussam uersari maluisti. Volitinia tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat uenalem. quid diceres apud Volitinienses, aut tribules suos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis aut tacitum testem haberes, aut uero etiam excitares? etenim, si reus tribus ederet, Volitiniam fortasse Plancius propter uicinitatem, ac necessitudinem suam edidisset? &, si quaesitor edendus fuisset, quem tandem potius, quam hunc C. Alfium, quem habet, cui notissimus esse debet, uicinum, tribulem, grauissimum hominem, iustissimumque, edidisset? cuius quidem aequitas, & meae similis uoluntas erga Cn. Plancij salutem, quam ille sine ulla cupiditatis suspicione praesefert, facile declarat, non fuisse fugiendum tribulem huic iudicem, cui quaesitorem tribulem exoptandum fuisse uideatis. neque ego nunc consilium reprehendo tuum, quod non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris: sed a te doceo consilium non seruatum senatus. etenim, quis te tum audiret illorum? aut quid diceres? sequestrem ne Plancium? respuerent aures, nemo agnosceret, repudiaretur. an gratiosum? illi libenter audirent, nos non timide confiteremur. noli enim putare, Laterensis, legibus istis, quas senatus de ambitu sancire uoluerit, id esse actum, ut suffragatio, ut obseruantia, ut gratia tolleretur. semper fuerũt boni uiri, qui apud tribules suos gratiosi esse uellent. neque uero tam durus in plebem noster ordo fuit, ut eam coli nostra modica liberalitate uoluerit: neque hoc liberis nostris interdicendum est, ne obseruent tribules suos, ne diligant, ne reficere necessarijs suis suam tribum possint, ne par ab his munus in sua petitione respectent. haec enim plena sunt officij, plena obseruantiae, plena etiam antiquitatis. isto in genere & fuimus ipsi, cum ambitionis nostra tempora postulabant, & clarissimos uiros esse uidimus, & hodie esse uidemus quamplurimos gratiosos. Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione deuincta seueritatem senatus, & bonorum omniũ uim, ac dolorem excitarunt. haec doce, haec profer, huc incumbe Laterensis, decuriasse Plancium, conscripsisse, sequestrem fuisse, pronunciasse, diuisisse: tum mirabor te iis armis uti, quae tibi lex dabat, noluisse. tribulibus enim iudicibus, non modo seueritatem illorum, si ista uera sunt, sed ne uultus quidem ferre possemus. hanc tu rationem cum fugeris; cumq. hos iudices habere nolueris, quorum in huius delicto cum scientia certissima, tum dolor grauissimus esse debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc sibi oneris imposueris, cur se potissimum delegeris, cur denique se diuinare malueris, quam eos, qui scirent, iudicare? Ego Plancium, Laterensis, & ipsum gratiosum esse dico, & habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos. quos tu si sodales uocas; officiosam amicitiam nomine iniquas criminoso. sin, quia gratiosi sunt, accusandos putas: noli mirari te id, quod tua dignitas postularis, repudiandis gratiosorum amicitijs non esse assecutum. Iam ut ego doceo gratiosum esse tribulibus Plancium, quod multis benigne fecerit, pro multis spoponderit, in operas plurimos patris auctoritate, & gratia miserit, quod denique omnibus officijs per se, per patrem, per maiores suos totam Atinatem praefecturam comprehenderit: sic tu doce sequestrem fuisse, lar

gitum esse, conscripsisse, tribules decuriauisse. quod si nō potes; noli tollere ex ordine nostro liberalitatem; noli maleficium putare esse gratiam; noli obseruantiam sancire poena. itaque haesitantem te in hoc sodaliciorum tribuario crimine ad communem ambitus caussam contulisti. in qua desinamus aliquando, si uidetur, uulgari, & peruagata declamatione contendere. sic enim tecum ago. quam tibi commodum est, unam tribum delige tu: doce id, quod debes, per quem sequestrem, quo diuisore corrupta sit: ego, si id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem; per quem tulerit, docebo. est ne haec uera contentio? placet ne sic agi? non possum magis pedem conferre, ut aiunt, aut propius accedere. quid taces? quid dissimulas? quid tergiuersaris? etiam atque etiam insto, atque urgeo, insector, posco, atque adeo flagito crimen. quamcumque tribum, inquam, delegeris, quam tulerit Plancius; tu ostendito, si poteris, uitium; ego, qua ratione tulerit, docebo. nec erit haec alia ratio Plancio, ac Laterensi. nam ut, quas tribus tu tulisti, si iam ex te requiram, possis, quorum studio tuleris, explicare: sic ego hoc contendo, me tibi ipsi aduersario, cuiuscumque tribus rationem popósceris, rediturum. Sed, cur ego sic ago? quasi non comitijs iam superioribus sit Plancius designatus aedilis. quae comitia primum habere coepit consul, tum omnibus in rebus summa auctoritate, tum harum ipsarum legum ambitus auctor: deinde habere coepit subito, praeter opinionem omnium: ut, ne si cogitasset quidem quispiam largiri, daretur spatium comparandi. uocatae tribus, latum suffragium, descriptae, renunciatae. longe plurimum ualuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec esse potuit suspicio. an tandem una centuria praerogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo umquam prior eam tulerit, quin renunciatus sit: tu aut his ipsis comitijs consulibus, aut certe in illum annum aedilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, sed uniuersus populus uoluntatem suam declararit, cuius in honore non unius tribus pars, sed comitia tota comitijs fuerint praerogata? quo quidem tempore si id Laterensis facere uoluisses, aut si grauitatis esse putasses tuae, quod multi nobiles saepe fecerunt, ut, cum minus ualuissent suffragijs, quam putassent, postea, prolatis comitijs prosternerent se, & populo R. fracto animo, atque humili supplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuersura se fuerit multitudo. numquam enim nobilitas, integra praesertim, atque innocens, a populo R. supplex repudiata fuit. sed, si tibi grauitas tua, & magnitudo animi pluris fuit, sicut esse debuit, quam aedilitas: noli, cum habeas id, quod malueris, desiderare id, quod minoris putaris. equidem primum, ut honore dignus essem, maxime semper laboraui: secundo, ut existimarer: tertium mihi fuit illud, quod plerisque primum est, ipse honos: qui ijs denique debet esse iucundus, quorum dignitati populus R. testimonium, non beneficium ambitioni dedit.

EXPLANATIO

NOMINE *legis Liciniae*} Laterensis Plancium accusauerat de sodalitijs lege Licinia, quae non ad uniuersum ambitum, sed proprie ad sodalitia, quod in ambitu grauissimum crimen erat, item ut in maiestate perduellio, pertinebat. nihil autem Laterensis, cum ea lege Plancium in iudicium uocauit, praeter hoc spectauit, ut ederet reo iudices quos uellet, ex quibus uellet tribubus: quod Ciceronis uerba illa declarant: Neque enim quidquam in hac lege, nisi editicios iudices, secutus est. Acerbum porro iudicij genus hoc erat, quippe cum accusator uel suos, uel suorum necessarios, uel eius etiam, qui accusabatur, inimicos edere iudices posset. quam facultatem legis lator ideo dederat, ut accusator, cuius homines tribus pecunia corruptos esse suspicaretur, ex ea tribu iudices caperet eos, qui corrupti non essent, quorum uidelicet scientia certissima, dolor autem e tribulium suorum culpa grauissimus deberet esse. OMNES *ambitus legis complexus es.*} uideris accusare Plancium uoluisse Licinia lege: nec tamen, quo de crimine lata lex est, illud attingis: nihil, inquam, in Plancium de sodalitijs affers: sed confers te ad eas leges, quae de ambitu sunt, cum alia, sodalitijs omissis, ambitus crimina Plancio conaris intendere. infra: Haesitantem te in hoc sodalitiorum tribuario crimine ad communem ambitus caussam contulisti. NEQVE *enim quidquam aliud,*} cum non haberes crimen, quod Plancio Licinia lege objiceres, accusasti tamen ea lege, ut edendorum iudicum facultate uti posses. nihil praeterea secutus es: unum hoc spectasti. EDITICIOS} quos in hac una de sodalitijs caussa, delectos ex omni populo, accusator edebat reo. SI. EST *aequum ulla in re, nisi hac tribuaria:*} reprehendit Laterensem, qui cum reliqua potius ambitus crimina, quam sodalitium, in Plancium conferat, iudices tamen ediderit arbitratu suo: quod in una tribuaria re, idest in crimine sodalitij, in quo tribus edebat accusator, aequum erat. quod si, inquit, hoc aequum esset in alijs rebus, praeter hanc tribuariam: non id fieri hoc uno in genere senatus uoluisset, sed eandem iudicum edendorum rationem ad ceteras quoque caussas transtulisset, praesertim ad ambitum, qui cum sodalitij caussa quasi affinitate quadam coniungitur. Tu, inquit, finxisti uelle te accusare Plancium Licinia lege de sodalitijs, ut ederes iudices, quos uelles: quod assecutus es: accusas tamen reliquis potius de ambitu legibus: cum uel agere de sodalicijs Plancij debeas, ut, beneficio legis in aedendis iudicibus iure ac merito usus esse uidearis: uel, si te crimen ipsum, quo accusas, deficit ideoq. accusationem tuam ad communem ambitus caussam traducis, confiteri, nō recte a te iudices editos esse, quos tantū in caussa de sodalitijs edi senatus censuit, populusq. iussit. DE *ipso denique ambitu,*} si aequum est edi iudices in alijs rebus, nisi hac tribuaria, idest nisi in caussa de sodalitijs: non uideo, cur senatus non modo in ceteris dissimilibus caussis, sed in ipso ambitu, ad quem sodalitia pertinent, editicios iudices non probauerit. non probauit autem, quia non aequum esse iudicauit. cur igitur tu contra sententiá senatus in ea caussa iudices edidisti, in qua, legis Liciniae simulatione, reliquis de ambitu legibus accusas? DE *reiectione iudicum fieri uoluerit alternorum;*} in omnibus caussis, exceptis sodalitiorum criminibus, reiectio iudicum fiebat ab accusatore, & reo. quod Cicero iudicum alter-

norum

norum de reiectione appellat. Iudices enim, cum senatorius ordo lege Cornelia L. Sullae solus iudicaret, e curia senatoria conscribebantur: postea lege Aurelia L. Cottae qua iudicia inter tres ordines cõmunicata, e senatu, ex equitibus, e tribunis aerarijs. hi selecti iudices uocabantur, de quibus in oratione pro Cluentio, apud Pedianum, & Plinium. horum nomina in urnam coniecta, sortito deducebantur a quaesitore, id est ab eo, qui de maioribus criminibus, ambitu, repetundis, inter sicarios, maiestate, quaerebat. ita de pluribus confecto per sortitionem necessario numero, permittebatur accusatori, ac reo, ut ex illo numero reijcerent, quos putarent sibi aut inimicos, aut ex aliqua re, ut Pediani uerbis utar, incommodos fore. Post reiectionem, subsortiebatur idem quaesitor in locum reiectorum alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur. erat igitur prima sortitio, secunda reiectio, tertia subsortitio. His perfectis, iurabant iudices in leges, ut obstricti religione iudicarent. cum iurassent omnes, praeter ipsum praetorem qui iudicio praeerat, (nam praetorem nun iurasse, tum ex Cicerone, tum ex Pediano constat) nomina eorum libellis consignabantur, & ubique habebantur; ne pro selectis iudicibus, ut fit in multitudine, aliqui suppositi corruptissime iudicarent. eorundem iudicum nomina in codicem relata praetor asseruabat. qua de re sic in ea pro Cluentio. Multam a Iunio petiuit: qua lege? quod in legem non iurasset: quae res nemini umquam fraudi fuit: & quod C. Verres, praetor urbanus, homo sanctus & diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. Quibus uerbis illud quoque planum fit, subsortiri solitum eum, qui iudicio praeesset, siue praetor esset, siue non esset. nam Iunius ille a quo multam petitam esse Cicero dicit, praeturam nondum adeptus erat, cum in Oppianici iudicio iudex quaestionis fuit. itaque miror, quod a Pediano scriptum est, & sortitum esse iudices, & subsortitum praetorem Verrem in Oppianici iudicio: contra quam & ipsius uerba Ciceronis, iam a nobis proxime recitata, demonstrant, & illa praeterea, quae dixit in Verrem lib. I. De subsortitione, inquit, illa Iuniana, iudices, nihil dico. Cum igitur, ut redeam unde diuerti, reiectio iudicum fieret, in omnibus caussis; lata est Licinia lex ex S. C. in sententiam Q. Hortensij oratoris facto, ut in caussa de sodalitijs iudices ab accusatore editi, nulla interposita reiectione, iudicarent. quod infra Cicero docuit his uerbis: Quid? huius rei obscura caussa est, an & agitata, cum ista in senatu res agebatur, & disputata hesterno die copiosius a Q. Hortensio? cui tum est senatus assensus. Ex eo autem S. C. Latam esse legem, (nam multae leges & sine S. C. & contra senatus uoluntatem ferebantur) indicat id, quod infra scriptum est: Si quemadmodum senatus censuit, populusq. iussit, ita fecisses, ut in hũc & suam & ab hoc obseruatas tribus ederes: non modo non quererer, sed hunc, iudicibus editis, qui testes ijdem esse possent, absolutum putarem. Cvm *ista res in senatu agebatur,*} hoc ipso anno. nam Domitium, huius anni consulem, legum ambitus auctorem fuisse, infra dicit. A. Q. *Hortensio?*} qui caussam egit Plancij ante Ciceronem. Qvae *honeste sodalitas nominatur,*} honesto uocabulo sodalitas, uere autem & proprie sodalitium dicitur: quod honestum uocabulum non est. Hoc *igitur sensimus:*} nos senatores, tum cum illa res agebatur. Terentinam, *credo.*} Plancij tribum: quam in primis edere debuit, nec tamen edidit. Cvm *Lemonia?*} quam Laterensis edidit. Tertiam} Crustuminam. Qvae *reijceretur,*} indicat hic locus, ubi tres tribus accusator ederet tertiam a reo reijci potuisse. Non *ad sententiam legis,*} ideo enim iudices editicios lex accusatori dabat, ut ederet eos, qui largitione deuincti suffragium pro aliquo tulisse putarentur. at Laterensis iudices edidit ex tribu Lemonia, ex Veientina, e Crustumina: cum quibus Plancio nihil fuisse, ipsemet Laterensis in sermone ostenderat, cum de Terentina, & Voltinia criminaretur, has autem non nominaret. Ad *suam spem aliquam*} quam nos ignoramus. Tacite iudices admonet de consilio Laterensis, eos iudices edentis, quos putaret aut amicos suos, aut inimicos Plancij, aut denique inexhorabiles, inhumanos, crudeles. De *ciuitate*} de omni ciuium numero, ex omnibus tribubus: quod infra dicit: Ex omni populo. Qvam *in decernendo secuti sumus?*} cum in senatu decreuimus, ut accusator tribus ederet quae de reo iudicarent, id secuti sumus, ut quae maxime reo coniunctae tribus essent, eas ederet; quod eas maxime corruptas esse uerisimile uideretur. tu autem Laterensis eas edidisti, cum quibus Plancio nihil est: qui Terentinam, & Voltiniam officijs ab eo, non largitione, obseruatas iudicares. Notis} deligas. Defensorvm *meorum?*} Ciceronis. In *primo reo*} ipso quoque de sodalitijs caussam dicente: cui iudices concesserunt, ut ex ijs, qui editi erant iudices, quinque reijceret: quod Plancio concessum non est. Vt. nos, *inuito te, tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus;*} conciliat Plancio iudices; cum eos laudat a iustitia; & ait editos esse. a Laterense imprudente: quos non edidisset, si tales fore putasset: eius enim consilium fuit, edere inexorabiles, inhumanos, crudeles, amicos suos, inimicos Plancij. Iccirco *ista editio per se non acerba est,*} quia neminem possimus reijcere. Principibvs *equestris ordinis,*} non est credendum, hoc tempore lata iam Aurelia lege, quae iudicia inter tres ordines communicabat, solum equestrem ordinem iudicasse: sed est intelligendum, totum illum numerum equitum Romanorum, qui diuersis iudicijs assignati erant, fuisse. cxxv. cum ijs praeterea senatores, & tribunos aerarios iudicasse: rerum autem ex cxxv. iudicibus equestris ordinis potuisse reijcere quinque & lxx. & L. referre: referebat autem eos ipsos, qui de cxxv. superarant, qui, demptis lxxv. erant L. quam potestatem licet reus haberet, eius tamen amici, clarissimi ciues, nomen editi iudicis in ea caussa non tulerunt. Hic quaero, cum dicat Cicero, Nomen editi iudicis: ex quo ordine ederentur ab accusatore illi iudices. ex equestri uerisimile uix uidetur. nam illi cxxv non edebantur accusatoris arbitrio. Sed deligebantur a praetore, ut arbitror, idq. summa diligentia: quod ex eo constat, Principibus equestris ordinis: ex ijs autem L. quos reus, lxxv. reiectis, referebat, accusatorem edidisse, puto, quos uolebat. quod reo non uidetur obesse potuisse, cum ederentur ex ijs L. quos ipse probasset. recte igitur dixit, Nomen editi iudicis: quasi nomen ipsum tantum in caussa uersaretur, res

ipsa nulla esset, ut pote cum illa editio reum non laederet. Occurrit alia quaestio: cur unius equestris ordinis mentio fiat, senatores, tribuniq. aerarij omittantur: quasi non ex ijs reijciendi facultatem reus haberet, aut ij non item ut equites ederentur. Respondere licet, quod cum ratione consentit: cum tres ordines iudicarent, non ex uno equestri, sed ex reliquis quoque duobus reum quosdam reiecisse, alios retulisse: ex relatis autem accusatorem edidisse. EX *delectis iudicibus,*} & hoc id, quod supra diximus, confirmat, primum delectos esse indices a praetore. deinde reiectos a reo, postremo editos ab accusatore. EX *omni populo*} nam tribus ex omni populo deligebantur. EDITOS *ad reyciendum,*} quod ferre possemus: sed ab accusatore constitutos, ut a reo reijci non posint, boc uero ferendum non uidetur. ET *illud acerbum iudicium*} nidetur hoc per se consistere, nec uerbum, quo sustentetur, desiderare. quasi dicat: Et, quod acerbum iudicium est, si, quemadmodum in S. C. & lege scriptum est, ita fecisses, ut in Plancium, & suam tribum Terentinam, & ab eo obseruatas ederes, (sic enim lego, postulante sententia, non, Ederent) non modo non quererer, sed, indicibus editis, ijs, quibus Plancij integritas nota esset, absolutum Plancium putarem. NEQVE *nunc multo secus existimo.*} ostendit se Lemoniae, & Veientinae, quas Laterensis ediderat, non multo secus confidere, quam si Terentina, Plancij tribus, & eius uicina Voltinia, editae fuissent: quamquam illae Plancium integritatem non ita, ut Terentina, & Voltinia, notam haberent. IGNOTIS} qui Plancium ignorarent. QVAM *notis,*} quam ijs, qui Plancium nossent. Aculeus in Laterensis iniquitatem: qui cum sciret, si Plancius iudices haberet eos, qui testes ijdem esse possent, absolutum iri, ijs iudicibus, qui illum ignorarent, uti maluisse. FVGISTI *sententiam legis,*} quia, quod lex iubebat, non fecisti, ut in reum & suam, & ab eo obseruatam tribum ederes. QVID *diceres apud Voltinienses,*} Voltiniam tribum, quam corruptam esse clamitas, si edidisses: nibil haberet Plancius quod apud eos indices diceret: siquidem, ut ais, ea tribus ab eo corrupta: cur igitur non eam edidisti? nimirum, quia indicibus ignotis uti, quam notis, & in tenebris, quam in luce, caussam uersari maluisti. TRIBVLES *suos*} ex Terentina tribu. TACITVM *testem*} iudicem ex illis neminem tacitum testem haberes: testimonium enim de Plancij innocentia omnes dicerent. AVT *uero etiam excitares?*} quia dixerat, Haberes, non contentus eo uerbo subiunxit: Excitares: idest quemcumque tu ex ijs excitares, & exurgere iuberes, de Plancij integritate testimonium diceret. NON *edidisset.*} sine interrogationis nota. est enim ironia. QVEM *habet,*} quaesitorem. NON *fuisse fugiendum tribulem huic iudicem,*} si Terentinam tribum Laterensis edidisset, iudicem Plancius habuisset Alfium, & quidem libenter, cum eundem quaesitorem libenter habebat, cui se tribuli suo notissimum esse scit & cuius erga salutem suam similis meae uoluntas apparet. Alfius bic nominatur interrogatione in Vatinium. CONSILIVM *senatus*} mentem senatus, qui censuit, in crimine sodalitij, tribum rei, & ab eo obseruatas, edi ab accusatore debere, idest eos, quibus reus optime notus esse posset, & qui, iudices editi, testes iidem esse possent. SANCIRE} lego, Sanciri. non enim sanciebantur leges a senatu, sed a populo. REFICERE} reddere, restituere pro tribu ab ipsis accepta. Hoc uerbo usus est in extremo Paradoxo: Hoc proposito, numquam eris diues, antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut eo tueri quattuor legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia posis. In Verr. lib. III. Villicoq. delectetur, quod tanto sibi plus mercedis ex fundo refectum sit. RESPECTENT.} contra exspectent, uicissim exspectent. DECVRIATIO} quia candidati suos tribules decuriarent, quia reliquas tribus describerent, quia suffragia largitione deuincirent; inde succensuit senatus, inde lata lex est. Decuriare est per factionem cogere. pro Domo: Cum desperatis ducibus decuriatos ac descriptos haberes exercitus perditorum. Pro Sextio: Homines uicatim conscribere, & decuriare. DESCRIPTIO *populi,*} idem fere, quod decuriatio: certe ut similia coniunguntur: ut in exemplo proxime adducto ex ea pro Domo. CONSCRIPSISSE} descripsisse populum. PRONVNCIASSE,} promisisse pecuniam. TVM *mirabor*} nunc non miror: quia, cum haec docere, & proferre contra Plancium non posses, ideo tribum eius, & ab eo obseruatas, quibus notissimus esse debebat, edere noluisti. SODALES} qui per consensionem magistratuum tribum turpi largitione corrumperent, sodalitatem honeste appellari supra dixit. IN *operas*} in negotia prouincialia publicanorum. hinc, operas dare, pro negotium curare, rem tractare. HAESITANTEM *te*} cum, quid diceres, non baberes. IN. HOC *sodalitiorum tribuario crimine*} in tribubus corruptis. QVAM *tibi commodum est,*} quam tibi placet. PER *quem tuleris,*} qua ratione Plancius eam sibi suffragantem babuerit. COMITIIS *iam superioribus*} docet Cicero in Rullum & post eum Pedianus, maioribus placuisse, ut de omnibus magistratibus bis suffragia ferrentur. binis igitur tributis comitijs aedilitatē adeptus erat Plancius. nam centuriata maiorum erant magistratuum. HABERE *coepit*} licet intelligere, posteriora comitia aedilicia non habita esse a consule: cum de eo dicat, Habere coepit: idest, superiora consul babuit: quis posteriora? aediles uidelicet. CONSVL} Domitius potius, quam Appius. nam si priore loco creatus consul erat. VNA *centuria praerogatiua*} in comitijs centuriatis. CONSVLARIBVS} quae consul habuit. AVT *certe*} alterius comitijs, quae non consul, sed aedilis habuit. IN *illum annum*} in sequentem. IN *quo*} idest, pro quo, cuius anni gratia. nam populus hoc quidem anno suam uoluntatem declarauit, sed sequentis anni caussa, ut aedilitatem Plancius gereret. NON *exigua pars populi,*} ut in comitijs centuriatis centuria praerogatiua. COMITIA *tota*} illa, quae consul babuit. COMITIIS} posterioribus. FVERINT *praerogata?*} tamquam praerogatiua fuerint. PROLATIS *comitys,*} non enim post illa superiora statim habita iterum sunt. AMBITIONI} multis enim ambientibus bonor datur: sed ijs iucundior esse debet, quorum dignitati datur.

ORATIO

ORATIO

QVAERIS etiam Laterensis, quid imaginibus tuis, quid ornatissimo, atque optimo uiro, patri tuo respondeas mortuo? noli ista meditari; atque illud caue potius, ne tua ista querella, dolorq. nimius ab illis sapientissimis uiris reprehendatur. uidit enim pater tuus, Ap. Claudium, nobilissimum hominem, uiuo patre suo, potentissimo & clarissimo ciue, C. Claudio, aedilem non esse factum, & eundem sine repulsa factum esse consulem: uidit, hominem sibi maxime coniunctum, egregium uirum, L. Volcatium, uidit, M. Pisonem, in ista aedilitate offensiuncula accepta, summos a populo R. esse honores adeptos. auus uero tuus & P. Nasicae sibi aediliciam praedicaret repulsam, quo ciue neminem ego statuo in hac rep. fortiorem; & C. Marij, qui, duabus aedilitatis acceptis repulsis, septies consul est factus; & L. Caesaris, Cn. Octauij, M. Tullij, quos omnes scimus, aedilitate praeteritos, consules esse factos. Sed, quid ego aedilicias repulsas colligo? quae saepe eiusmodi habitae sunt, ut ijs, qui praeteriti essent, benigne a populo factum uideretur. Tribunus militum L. Philippus, summa nobilitate, & eloquentia, quaestor Q. Coelius, clarissimus, ac fortissimus adolescens, tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes consules factos scimus esse. quae tibi ultro pater, & maiores tui non consolandi tui gratia dicerent, neque uero quo te liberent aliqua culpa, quam tu uereris, ne a te suscepta uideatur; sed ut te ad cursum istum tenendum, quem a prima aetate suscepisti, cohortentur. nihil est enim, mihi crede, Laterensis, de te detractum: detractum dico? si mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, est aliquid etiam de uirtute significatum tua. noli enim existimare, non magnum quendam motum fuisse illius petitionis tuae, de qua, ne aliquid iurares, destitisti. denunciasti homo adolescens, quid de summa reip. sentires; fortius tu quidem, quam nonnulli defuncti honoribus; sed apertius, quam uel ambitionis, uel aetatis tuae ratio postulabat. quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortasse nunc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentem ante, & praecauentem numquam certe mouebunt.

EXPLANATIO

AP. CLAVDIVM,} patrem P. Clodij. C. CLAVDIO,} qui cum M. Perperna consulatum gessit. FACTVM *esse consulem*:} cum P. Seruilio, cui postea cognomen Isaurico fuit. L. VOLCATIVM,} Tullum, qui consul cum M' Lepido fuit, & adhuc uiuebat. M. PISONEM,} M. Seio in aedilitatis petitione superatum. IN *ista aedilitate*} in qua tu quoque offensiunculam accepisti. SVMMOS *honores*} consulatum. is enim summus honor fuit. Sed miror, cur dixerit: Vidit pater tuus: cum utrumque Laterensis uidere potuerit. quamquam aedilitatis petitionem adolescentulus, & fortasse puer uidit. P. NASICAE} Scipioni Serapioni, qui Ti. Gracchum priuatus interfecit. ideo sequitur: Quo ciue neminem ego statuo in hac rep. fortiorem. CONSVLES *esse factos*.} Caesarem cum P. Rutilio Lupo, Octauium cum L. Cinna, Tullium cum Cn. Dolabella. BENIGNE *a populo factum*} quia, aedilitate omissa, maiores magistratus petierunt. L. PHILIPPVS} qui consul fuit cum Sex. Iulio Caesare, anno ante bellum sociale. ELOQVENTIA} post Crassum & Antonium ei primas defert in Bruto. Q. COELIVS} C. non Q. legendum. is enim est C. Coelius Caldus, qui consul fuit cum L. Domitio Ahenobarbo. P. RVTILIVS *Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes*} Rufus cum Cn. Mallio, Fimbria cum C. Mario, Cassius cum Cn. Domitio Ahenobarbo, Orestes cum Lentulo Sura consul fuit. NON *consolandi tui gratia*,} iacturam enim tuae dignitatis nullam fecisti, ut consolandus esse uidearis. NEQVE *uero quo te liberent aliqua culpa*,} liberarent., pro liberent, & infra, cohortarentur, pro cohortentur, uidetur esse rectius. Quae uero haec est culpa, quam Laterensis uerebatur, ne a se suscepta uideretur? nulla: nihil enim turpe commiserat: sed quia repulsam passus erat, uerebatur, ne quid culpae suscepisse uideretur, eaq. repulsa dignitati suae labem aliquam aspergeret. ideo dixit supra: Quaeris etiam Laterensis, quid imaginibus tuis, quid ornatissimo atque optimo uiro, patri tuo respondeas mortuo? Patet igitur sensus. Non haec ideo dicerent, quo te liberarent aliqua culpa, quam sciret a te commissam non esse. DETRACTVM *dico?*} Detractum, a me additum ex ingenio: quam recte, lector iudicet. mihi illud absurdum, & ineptum uidebatur: Dico, si mehercules. at hoc quam concinnum: Nihil est de te detractum: detractum dico? si mehercules. Eadem est figura lib. I. in Verrem. Dictum hoc est in Cn. Dolabellae iudicio? dictum? etiam aestimatum. Et pro Ligario: Quae fuit igitur umquam in ullo homine tanta constantia? constantiam dico? nescio, an melius patientiam possem dicere. Et in ep. ad Lentulum: Erat hoc mihi dolendum, sed multo magis illud, quod inimicum meum, meum autem? immo uero legum, iudiciorum, otij, patriae, bonorum omnium, sic amplexabantur. MAGNVM *quendam motum*} in populo ex illa tribunatus pl. petitione, de qua, ne iurares in agrariam Caesaris legem, in qua de populi commodis agebatur, destitisti. Hac de re supra. QVAM *nonnulli defuncti honoribus*;} curulibus: qui iurarunt in eam legem. IN *dissentiente populo*} in eo populo, qui non idem sentire solet uniuersus.

ORATIO

AN te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius? an una fieri potuerunt, si una tribus non tulissent? cum nonnullas punctis paene totidem: quippe cum, iam facti prope superioribus comitijs, declaratique, uenissent. quamquam ne id quidem suspicionem coitionis habuerit. neque enim umquam maiores nostri sortitionem constituissent aediliciam, nisi uiderent accidere posse, ut competitores pares suffragijs essent. Et ais, prioribus comitijs Aniensem a Plotio, Terentinam a Plancio tibi esse concessam; nunc ab utroque eas auulsas, ne in angustum uenirent. Quam conuenit, nondum cognita populi uoluntate, hos, quot iam tum coniunctos fuisse dicis, iacturam suarum tribuum, quo uos adiuuaremini, fecisse; eosdem, cum iam essent experti quid ualerent, restrictos, & tenaces fuisse? etenim uerebantur, credo, angustias: quasi res in contentionem, aut in discrimen aliquod, posset uenire. sed tamen tu an Plotium, uirum ornatissimum, in idem crimē uocandum iudicas? an dicis, eum te arripuisse, a quo non sis rogatus? Nam, quod questus es, plures te testes habere de Voltinia, quam quot in ea tribu puncta tuleris: indicas, aut eos testes te adducere, qui, quia nummos acceperint, te praeterierint; aut te ne gratuita quidem eorum suffragia tulisse. Illud uero crimen de nummis, quos in circo Flaminio deprehensos esse dixisti, caluit re recenti, nunc in caussa refrixit. neque enim, qui illi nummi fuerint, nec quae tribus, nec qui diuisor, ostenderis. atque is quidem, adductus ad consules, qui tum in crimen uocabatur, se inique a tuis iactatum, grauiter querebatur. qui si erat diuisor, praesertim eius, quem tu habebas reum: cur abs te reus non est factus? cur non eius damnatione aliquid ad hoc iudicium praeiudicij comparasti? sed neque tu habes haec, neque eis confidis. alia te ratio, alia cogitatio ad spem huius opprimendi excitauit. magnae sunt in te opes: late patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuae: multi huic inuident: multis etiam pater, optimus uir, nimium retinens equestris iuris, & libertatis uidetur: multi etiam communes inimici reorum omnium: qui ita semper testimonium de ambitu dicunt, quasi aut moueant animos suis testimonijs, aut gratum populo R. sit, aut ab eo facilius ob eam caussam dignitatem, quam uolunt, consequantur. quibuscum me, iudices, pugnantem meo more pristino non uidebitis: non quod fas sit quidquam effugere, quod salus Plancij postulet: sed quia neque necesse est me id persequi uoce, quod uos mente uideatis; & quod ita de me meriti sunt illi ipsi, quos ego testes uideo paratos, ut eorum reprehensionem uos uestrae prudentiae assumere, meae modestiae remittere debeatis. illud unum uos magnopere oro, atque obsecro, iudices, cum huius, quem defendo, tum communis periculi caussa, ne fictis auditionibus, ne disseminato dispersoq. sermoni fortunas innocentium subijciendas putetis. multi amici accusatoris, nonnulli etiam nostri iniqui multi communes obtrectatores, atque omnium inuidi multa fixerunt. nihil est autem tam uolucre, quam maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius dissipatur. neque ego, si fontem maledicti reperietis, ut negligatis, aut dissimuletis, umquam postulabo: sed, si quid sine capite manabit, aut si quid erit eiusmodi, ut non exstet auctor, qui audierit; aut ita negligens uobis esse uidebitur, ut, unde audierit, oblitus sit; aut ita leuem habebit auctorem, ut memoria dignum non putarit; huius illa uox uulgaris auditum ne quid reo innocenti noceat, oramus.

EXPLANATIO

PLERASQVE} easdem. CVM *nonnullas*} ex persona Laterensis. PVNCTIS,} suffragijs. Horatius: Omne tulit punctum. QVIPPE *cum*,} ex persona Ciceronis. PROPE} non omnino; cum superessent altera comitia, sed prope, cognita populi uoluntate. VENISSENT ad posteriora comitia. SORTITIONEM *aediliciam*,} duo creabantur aediles cur. fieri tamen poterat, & ut plures quam duo, peterent; & ut plures etiam pares suffragijs essent. quod si accideret, constitutum est a maioribus, ut sortirentur, quinam ex ijs aedilitatem gererent. sin autem soli duo totidem suffragia tulissent, sortitio locum non habebat: ij enim aediles renunciabantur: cum duos tantum aediles esse oporteret. ANIENSEM} Plotij tribum. AVVLSAS,} a Laterensi, quasi per uim. NE *in angustum uenirent*.} ne, si tibi easdem posterioribus comitijs concederent, de sua creatione in dubium uenirent. infra: Verebantur, credo, angustias: quasi res in contentione; aut discrimen aliquod posset uenire. NONDVM *cognita populi uoluntate*,} superioribus comitijs: cum Plotius, & Plancius de populi erga se uoluntate, quam postea, latis suffragijs, cognouerunt certi nihil scirent. CVM *iam essent experti, quid ualerent*,} cum iam superioribus comitijs aediles designati essent. RESTRICTOS, *& tenaces*} posterioribus comitijs: cum easdem tibi tribus ut ais, concedere noluerint. IN *idem crimen uocandum iudicas?*} quia designatus ipse quoque sit aedilis. EVM *te arripuisse*,} te Plancium accusasse. A. QVO *non sis rogatus?*} ut eum ne accusares. quod si non es ab eo rogatus: argumento hoc esse potest, quia sibi conscius esset innocentiae suae, ideo te rogare noluisse. EOS *testes*,} nam si plures, quam puncta: pars eorum in suffragijs corrupta fuerit, necesse est. AVT *te ne gratuita quidem eorum suffragia tulisse*.} aut, si corrupti non sunt, ne gratis quidem tibi suffragatos esse. utraque igitur ratione patet, eos testes te adducere, quibus haberi fidem non oporteat, quippe quos uel Plancius corruperit, ut te praeterirent, uel tu ipse, cum te iam praeterierint, pecunia emptos ad dicendum testimonium adducas. CALVIT} sermonibus peruulgatum est. Coelius ad Ciceronem: Illi rumores de comitijs transpadanorum, Cumarum tenus caluerunt.

caluerunt. Re *recenti*,} statim post comitia aedilicia. Nec *quae tribus*,} quae nummos acceperint. Ita *semper testimonium dicunt*,} non iudicio, & recta ambitus damnandi uoluntate. Qvasi *aut moueant animos*} iudicum: quos non mouent: & cum non moueant, cur in eo perseuerant? Me *id persequi uoce*,} me accusare eorum iniquitatem. uos enim, quales ijs sint, (sunt enim inimici reorum omnium) mente ipsi cernitis.

ORATIO

Sed uenio iam ad L. Cassium, familiarem meum: cuius ex oratione illum quidem Iuuentium tecum expostulaui, quem ille, omni & uirtute, & humanitate ornatus adolescens, primum de plebe aedilem curulem factum esse dixit. in quo, Cassi, si ita tibi respondeam, nescisse id populum R. neque fuisse, qui id nobis narraret, praesertim mortuo Longino; non, ut opinor, admirere; cum ego ipse, non abhorrens a studio antiquitatis, me hic id ex te primum audisse confitear. &, quoniam tua fuit perelegans, ac persubtilis oratio, digna equitis R. uel studio, uel pudore? quoniamq. sic ab his es auditus, ut magnus bonos & ingenio, & humanitati tuae tribueretur. respondebo ad ea, quae dixisti: quae pleraque de ipsis sine fuerunt: in quibus ipsi aculei, si quos habuisti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt.

EXPLANATIO.

L. Cassivm:} subscriptorem Laterensis. Ne *illum quidem Iuuentium tecum expostulaui*, } quem expostulare debui, & negare uerum esse, quod Cassius ait, primum de plebe aedilem cur. esse factum. Laterensis autem Iuuentiae gentis erat. Nesciisse *id populum Romanum*,} cum de Laterense, aedilitatem petente, ferret suffragia.

ORATIO

Quaesisti, utrum mihi putarem, equitis R. filio, faciliorem fuisse ad adipiscendos honores uiam, an futuram esse filio meo, qui esset familia consulari? Ego uero, quamquam illi omnia malo, quam mihi, tamen illi honorum aditus numquam faciliores optaui, quam mihi fuerunt: quin etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iam honores, quam iter demonstrasse adipiscendorum putet, haec illi soleo praecipere, quamquam ad praecepta aetas non est gnati, quae „ ille a Ioue ortus suis praecipit filys: Vigilandum est „ semper: multae insidiae sunt bonis. nostis cetera. quae non ne id, quod multi inuideant. quae scripsit grauis ille, & ingeniosus poeta, scripsit, non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant, sed ut nos, & nostros liberos ad laborem, & laudem, excitaret. Quaeris, quid potuerit amplius assequi Plantius, si Cn. Scipionis fuisset filius? magis aedilis fieri non potuisset; sed hoc praestare, quod ei minus inuideretur. etenim bonorum gradus summis hominibus, & infimis, sunt pares, gloriae dispares. quis nostrum se dicit M'. Curio, quis C. Fabritio, quis T. Duillio parem? quis Atilio Calatino? qui Cn. & P. Scipionibus, quis Africano, Marcello, Maximo? eosdem sumus bonorum gradus, quos illi, assecuti. est enim in uirtute multis adscensus, uti is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum praestet. bonorum populi finis est consulatus: quem magistratum iam obtingenti fere consecuti sunt. horum, si diligenter quaeras, uix decimam partem reperias gloria dignam. sed nemo umquam sic egit, ut tu: cur iste sit consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multum. sic igitur Plancius nihilo minus quaestor est factus, & tribunus pl. & aedilis, quam si esset summo loco natus. sed haec, pari loco orti, sunt innumerabiles alij consecuti.

EXPLANATIO

Mortvo *Longino*;} C. Cassio Longino, qui consul fuit cum Cn. Domitio Ahenobardo. is uidetur antiquitatis peritus fuisse. Me *hic id ex te primum audisse confitear*:} modeste refellit eum ut mendacem. Eqvites *Romani*} nondum senatorium ordinem adeptus erat Cassius. De *ipsis sine*} non eo de crimine, quo accusatur Plancius, uerum de ipso comitiorum exitu, quod Plancius, equitis Romani filius, Laterensi, qui est ex familia consulari, praepositus sit. In *me reprehendendo*,} quia Plancium defenderem. Non *ingrati*,} meam enim erga bene de me meritos pietatem ostendunt. Qvi *esset familia consulari*:} hoc significabat Cassius faciliorem sine dubio esse uiam ad honores ijs, qui familia essent consulari, quam equitum Romanorum filijs: quod cum in Laterense contra cecidisset, conijci licere, gratuita comitia non fuisse. Qvam *mihi fuerunt*:} cui fuerunt facillimi: ut eosdem illi optare debeam. Ad *praecepta aetas non est gnati*,} quia puer adhuc erat, annos undecim natus. Ille *a Ioue ortus*} Atreus fortasse, Iouis pronepos. Ioue enim Tantalus, Tantalo Pelops, Pelope Atreus natus est. quem poetae scelestum; atque impium fingunt: historiae ingenio excelluisse, & solis eclipsim praedixisse, narrant. Mvltae *insidiae sunt bonis*.} eadem in oratione pro Sextio. Qvae *non ne id, quod multi inuideant*.}

hoc

hoc mendosum: illud sincerum in ea pro Sextio: sed te id, quod multi inuideant. QVAE *scripsit*} aut hic, aut infra, scripsit, inducendum. POETA,} nomen ignoratur. REGIOS *pueros*} Agamennonem fortasse, & Menelaum, Atrei, Mycenarum regis, filios. CN. *Scipionis*} eius fortasse, cui Asinae cognomen fuit: qui post alterum consulatum de Poenis triumphauit. PRAESTARE} meliore condicione esse. EI *minus inuideretur*.} patris enim gratia factus uideretur: nunc ei, quia equestri loco natus aedilitatem obtinuerit, inuidetur. P. DVILIO} non dubito, quin C. non P. legendum sit. is enim est, qui primus de Poenis naualem triumphum egit. HONORE *nihil amplius*,} eundem enim honorem equitis Romani filius est adeptus, laude tamen & gloria dispari.

ORATIO

PROFERS triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij; & quaeris, quid simile in Plancio. Quasi uero isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non quia commissi sunt ijs magistratus, in quibus re bene gesta triumpharent. Rogas, quae castra uiderit: qui & miles in Creta, Metello hoc imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quaestor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me custodiendum transferre maluerit. Quaeris, num disertus. Immo, id quod secundum est, ne sibi quidem uidetur. Num iurisconsultus. Quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. omnes enim istiusmodi artes in ijs reprehenduntur, qui, cum professi fuerint, satisfacere non possunt; non in iis, qui abfuisse ab istis studijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguae uolubilitas, non ars, non scientia, requiri solet. ut nos in mancipijs parandis, quamuis frugi hominem si pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleste solemus, si eas artes, quas in emendo secuti sumus, forte nescierit; sin autem emimus, quem uillicum imponeremus, quem pecori praeficeremus, nihil in eo, nisi frugalitatem, laborem, uigilantiam, esse curamus: sic populus R. deligit magistratus, quasi reip. uillicos: in quibus si qua praeterea est ars, facile patitur; sin minus, uirtute eorum, & innocentia contentus est. quotus enim quisque disertus? quotus quisque iuris peritus est? ut eos numeres, qui uolunt esse. quod si praeterea honore dignus nemo: quidnam tot optimis, & ornatissimis ciuibus est futurum? Iubes Plancium de uitijs Laterensis dicere. nihil potest: nisi eum nimis in se iracundum putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus. facile patior id te agere multis uerbis, quod ad iudicium non pertineat; & id te accusantem tamdiu dicere, quod ego defensor sine periculo possim confiteri. atqui non modo confiteor summa in Laterense ornamenta esse; sed te etiam reprehendo, quod ea non enumeres; alia quaedam inania, & leuia conquiras. Praeneste fecisse ludos. quid? alij quaestores non ne fecerunt? Cyrenis liberalem in publicanos, iustum in socios fuisse. quis negat? sed ita multa Romae geruntur, ut uix ea, quae fiunt in prouincijs, audiantur.

EXPLANATIO

TRIVMPHOS} triumphauit bis Ti. Gracchus, duorum Gracchorum, qui propter malas leges occisi sunt; pater, de celtiberis primum, deinde de Sardis. TOT *optimis, & ornatissimis ciuibus*} qui nec diserti sunt, nec iuris periti, QVIDNAM *est futurum?*} propterea ne honores non assequentur? NISI *eum*} nisi hoc in eo reprehendet; quod nimis iracunde secum agat. PVTABIS} Putabit rectius.

ORATIO

NON uereor, ne mihi aliquid, iudices, uidear arrogasse, si de quaestura mea dixero. quamuis enim illa floruerit: tamen eum me postea fuisse in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum sit ex quaesturae laude repetendum. sed tamen non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quaesturam aut gratiorem, aut clariorem fuisse. uere mehercules hoc dicam. sic tum existimabam; nihil homines unquam aliud Romae, nisi de quaestura mea, loqui. frumenti in summa caritate maximum numerum miseram: negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, socijs abstinens, omnibus eram uisus in omni officio diligentissimus: excogitati quidam erant a Siculis honores inauditi: itaque hac spe decedebam, ut mihi populum R. ultro omnia delaturum putarem. at ego, cum casu diebus ijs, itineris faciendi caussa, decedens e prouincia, Puteolos forte uenissem, cum plurimi & lautissimi solent esse in ijs locis; concidi paene, iudices, cum ex me quidam quaesisset, quo die Roma exissem, & numquid in ea esset noui. cui cum respondissem, me e prouincia decedere; etiam mehercules, inquit, ut opinor ex Africa. huic ego iam stomachans fastidiose, immo ex Sicilia, inquam. tum quidam, quasi qui omnia sciret, quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis quaestorem fuisse? quid multa? destiti stomachari, & me unum ex ijs feci, qui ad aquas uenissent. ad eas res, iudices, haud scio, an plus mihi profuerit, quam si mihi tum essent omnes congratulati. nam postea quam sensi populum R. aures hebetiores, oculos acres, atque acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare: feci, ut postea quotidie me praesentem uiderent: habitaui in oculis: pressi forum: neminem a congressu meo neque ianitor meus, neque somnus absterruit. ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne otium quidem unquam otiosum? nam quas tu commemoras,

memoras, Caßi, legere te solere orationes, cum otiosus sis; has ego scripsi ludis, & feriis, ne omnino umquam essem otiosus. etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Originum suarum, semper magnificum, & praeclarū „ putaui, clarorum uirorum, atque magnorum non mi„ nus otii, quam negotii, rationem exstare oportere. ita, si quam habeo laudem; quae quanta sit, nescio; parta Romae est, quaesita in foro; meaq. priuata consilia publici quoque casus comprobauerunt, ut etiam summa resp. mihi domi fuerit gerenda, & urbs in urbe seruanda. Eadem igitur, Caßi, uia munita Laterensi est, idem uirtutis cursus ad gloriam, hoc facilior fortaße, quod ego huc a me ortus, & per me nixus adscendi; istius egregia uirtus adiuuabitur commendatione maiorum. Sed, ut redeam ad Plancium; numquam ex urbe abfuit, nisi sorte, lege, necessitate. non ualuit rebus iisdem, quibus fortaße nonnulli: at ualuit assiduitate, at ualuit obseruandis amicis; ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: est usus ratione, qua, minima inuidia, noui homines plurimi eosdem honores consecuti sunt. Nam quod ais, Caßi, non plus me Plancio debere, quam bonis omnibus, quod iis aeque mea salus cara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: sed etiam ii, quibus ego debeo, boni uiri, & ciues, aediliciis comitiis, aliquid se meo nomine debere Plancio dicebant. uerum fac me multis debere, & in his Plancio: utrum igitur, me conturbare oportet, an ceteris, cum cuiusque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere? quamquam dissimilis est pecuniae debitio, & gratiae. nam, qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; &, qui habet, in eo ipso, quod habet, refert. neque ego nunc Plancio desinam debere, si hoc soluero: nec minus ei redderem uoluntate ipsa, si hoc molestiae non accidisset.

EXPLANATIO

CYRENIS} ubi quaestor fuit, cum iam Praeneste ludos fecisset. ETIAM} affirmandi hoc in loco uim habet. FORVM:} mendose, Eorum, legebatur antea. locum Octauius meus emendauit, & alterum eiusdem litterae mutatione ad Q. fr. ep. 1. lib. 1. pro, Qui fuit, Qui fuit, reponens. EADEM *uia*} ut in oculis habitetur, forum prematur: non ut Cyrenas eatur. HVC} ad eos honores, quos gessi. SORTE} cum quaestor in Macedonia fuit. nam quaestores designati sortiebantur prouincias. LEGE} tribunus mil. a populo creatus. nam cum essent duo genera tribunorum mil. unum a populo creabatur; qui comitiati uocabantur: alterum in exercitu ab imperatoribus. Asconius. NECESSITATE} legi enim parere necesse est. HOC *molestiae*} eius accusatio, in qua gratiam reddo non sola uoluntate, sed ipsa etiam re.

ORATIO

QVAERIS a me, *Caßi, quid pro fratre meo, qui mihi est carissimus, quid pro meis liberis, quibus nihil potest mihi esse iucundius, amplius, quam pro Plancio facio, facere possim: nec uides, istorum ipsorum caritate ad huius salutem defendendam maxime stimulari me, atque excitari: nam neque illis huius salute, a quo meam sciunt esse defensam, quidquam est optatius: & ego ipse numquam illos adspicio, quin per hunc me his conseruatum esse meminerim, huiusq. meriti in me recorder: Opimium damnatum esse commemoras, seruatorem ipsum reip: Calidium adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem sit restitutus: reprehendis meas pro Plancio preces, quod nec Opimius suo nomine liberatus sit, nec Q. Metelli Calidius. De Calidio tibi tantum respondeo, quod ipse uidi: Q. Metellum Pium consulem praetoriis comitiis, petente Q. Calidio, populo R. supplicasse. cum quidem non dubitaret & consul, & homo nobilissimus, patronum illum esse suum, & familiae suae nobilissimae, dicere: quo loco quaero ex te, num id in iudicio Calidii putes, quod ego in Plancii facio, aut Metellum Pium, si Romae esse potuisset, aut patrem eius, si uixisset, non fuisse facturum: nam Opimii quidem calamitas utinam ex hominum memoria posset euelli. uulnus illud reip. dedecus huius imperii, turpitudo populi R. non iudicium putandum est. quam enim illi iudices, si iudices, & non parricidiae patriae nominandi sunt, grauiorem potuerunt reip. infligere securim, quam cum illum e ciuitate eiecerunt, qui praetor finitimo, consul domestico bello remp. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plancio, &, ut ais, id uerbis exaggero. Quasi uero me tuo arbitratu, & non meo gratum esse oporteat. Quod istius tantum meritum, inquit? an quia te non iugulauit? Immo uero, quia iugulari passus non est. Quo quidem tu loco, Caßi, etiam purgasti inimicos meos; meaeq. uitae nullas ab illis insidias fuisse dixisti. posuit hoc idem Laterensis. quamobrem de isto paullo post plura dicam: de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuiße. quod fuit illorum tantum? requiro, utrum putes odium umquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hostem, an fuisse in iis aliquem, aut famae metum, aut poenae, quorum uidisti toto illo anno ferrum in foro, flammam in delubris, uim in tota urbe uersari? nisi existimas, eos iccirco uitae meae pepercisse, quod de reditu meo non timerent; & quemquam putas fuiße tam excordem, qui, uiuis his, stante urbe, & curia, rediturum me, si uiuerem, non putaret. quamobrem non debes, is homo, & is ciuis, praedicare, uitam meam, quae fidelitate amicorum conseruata sit, inimicorum molestia non eße appetitam.*

EXPLANATIO

OPTIMVM} a quo consule M. Fuluius Flaccus consularis & C. Gracchus tribunicius, interfecti sunt. SERVATOREM *ipsum reip.*} periclitantis ob leges Gracchi. CALIDIVM *adiungis*,} damnatum. CVIVS} tribuni pl. ut in orat. post red. in sen. SVO *nomine*} quod C. Gracchum pro communi otio necasset. LIBERATVS} absolutus. nam iudices eum condemnarunt. Q. METELLVS} Numidicus, a tribuno pl. Appuleio Saturnino pulsus, quod in eius legem iurare noluisset. SVO *nomine*} quia remp. seruasset. NEC *Q. Metelli Calidius*} non ideo liberatus Calidius, quia sua lege Metellum ab exsulio reuocasset. HOC} significabat Cassius, quamquam Plancij magna merita in Ciceronem exstarent, nō ideo tamen tum absolui debere: cum nec Opimius, reip. seruator, nec restitutor Metelli Calidius, absoluti iudicio sint. SI *Romae esse potuisset*,} proconsul erat in Hispania, cum Calidius est accusatus. NON *fuisse facturum*,} quasi dicat: negari non potest, utrumque facturum fuisse in Calidij iudicio, quod ego nunc in Plancij caussa facio. FINITIMO} Fregellano, Fregellis urbe capta. Asconius. DOMESTICO} caesis, ut iam dixi, domesticis reip. hostibus, Flacco, & Graccho. ob quam inuidiam postea iudicio circumuentus est, & in exsulium actus. Asconius. NON *iugulauit?*} cum ad eum Macedoniae quaestorem lege Clodia pulsus Cicero uenit. IVGVLARI} a Clodianis. TANTVM? *requiro*} etsi ferri potest iteratio eiusdem uerbi: utdeat tamen lector, an sine, Requiro, sit elegantius. TOTO *illo anno*} tribuno pl. Clodio.

ORATIO

RESPONDEBO *tibi nunc, Laterensis, minus fortasse uehementer, quam abs te sum prouocatus, sed profecto nec considerate minus, nec minus amice. Nam primum illud fuit asperius, me, quae de Plancio dicerem, mentiri, & temporis caussa fingere, scilicet hominem sapiens excogitaui, quamobrem uiderer maximis beneficij uinculis obstrictus, cum liber essem, & solutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multae, parum iustae necessitudines erant, familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiae? quae si non essent; uereor, credo, ne turpiter facerem, si hoc splendore, & hac dignitate hominem defenderem. fingenda fuit mihi, iudices, caussa peracuta, ut ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. at id etiam gregarij milites faciunt inuiti, ut coronam dent ciuicam, & se ab aliquo seruatos esse fateantur: non quo turpe sit, protectum in acie, hostium manibus eripi; nam id accidere, nisi forti uiro, & pugnati comminus, non potest; sed onus beneficij reformidāt, quod permagnum est alieno debere idem, quod parenti. ego, cum ceteri uera beneficia etiam minora dissimulent, ne obligati esse uideantur; eo me beneficio obstrictum esse ementiar, cui ne referri quidem gratia posse uideatur? an hoc tu, Laterensis, ignoras? qui, cum mihi esses amicissimus; cum uel periculum uitae tuae mecum sociare noluisses: cum me in illo tristi, & acerbo luctu, atque discessu non lacrumis solum tuis, sed animo, corpore, copijs prosecutus esses; cum meos liberos, & uxorem, me absente, tuis opibus, auxilioq. defendisses; sic mecum semper egisti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne studium meum in Cn. Plancij honorem consumerem, quod eius in me meritum tibi etiam gratum esse dicebas. nihil autem me noui, nihil temporis caussa dicere, non ne etiam illa testis est oratio, quae est a me prima habita in senatu? in qua, cum perpaucis nominatim egissem gratias, quod omnes enumerari nullo modo possent; scelus autem esset quemquam praeteriri; statuissemq. eos solum nominare, qui caussae nostrae duces, & quasi signiferi fuissent; in his Plancio gratias egi. recitetur oratio, quae, propter eius magnitudinem, dicta de scripto est, in qua ego, homo astutus, ei me dedam, cui nihil magnopere debeam, & huius tanti officij seruitutem adstringam testimonio sempiterno. nolo cetera, quae a me mandata sunt litteris, recitare: praetermitto illa, ne aut proferre uidear ad tempus, aut eo genere uti litterarum, quod meis studijs aptius, quam consuetudini iudiciorum esse uideatur.*

EXPLANATIO

VICINITATIS,} Arpinates enim Atinatibus finitimi erant, Plancius autem ex praefectura Atinati. QVEM *mihi debere oporteret*,} quia eum defenderem. ALIENO} militi, nulla propinquitate coniuncto. IDEM *quod parenti.*} uitam ipsam. CONSVMEREM,} quo anno aedilitas utrique petenda esset. IN *his Plancio gratias egi.*} his uerbis: Cuius mei sensus certissimus testis est hic idem, qui custos capitis fuit, Cn. Plancius: qui, omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq. depositis, totam suam quaesturam in me sustentando, & conseruando collocauit. qui si mihi quaestor imperatori fuisset, in filij loco fuisset; nunc certe erit in parentis, cum fuerit quaestor non imperij, sed doloris mei. CVI *nihil magnopere debeam*,} debere enim se ci, cui nihil magnopere debeatur, non astuti, sed stulti hominis esset. HVIVS *tanti officij*} quod ei praestandum a me sit, optime de me merito. SERVITVTEM adstringam} si nihil hic mutetur, recte: nec male tamen, si quid mutetur. nam mihi uenit in mentem, legi posse, seruituti me adstringam. CETERA} de eodem Plancio. quae tamen in illa oratione non sunt: sed ea litteris a se mandata dicit, quo gratus esse uideatur.

ORATIO

ATQVE etiam clamitas, Laterensis: Quousque ista dicis? nihil in Cispio profecisti: obsoletae iam sunt preces tuae. De Cispio mihi ne tu obijcies, quem ego de me bene meritum, quia te teste cognoueram, te eodem auctore defendi? & ei dices: Quousque, quem negas, quod pro Cispio contenderis, impetrare potuisse? nam istius uerbi, Quousque, haec poterat esse inuidia. datus est tibi ille, condonatus ille: non facis finem: ferre non poßumus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipsum id non obtinuerit, dici, Quousque. irridentis magis est, quam reprehendentis. nisi forte ego unus ita me gessi in iudicijs; ita & cum his, & inter hos uixi; is in caussis patronus, is in rep. ciuis & sum, & semper fui, solus ut a te cõstituar, qui nihil a iudicibus debeam umquam impetrare. Et mihi lacrumulam Cispiani iudicij obie-
„ ctas. sic enim dixisti, Vidi ego tuam lacrumulam.
„ Vide, quam me uerbi tui paeniteat. non modo lacrumulam, sed multas lacrumas, & fletum cum singultu uidere potuisti. an ego, qui meorum lacrumis, me absente, commotus, simultates, quas mecum habebat, deposuißet, meaeq. salutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, sed etiam defensor fuißet, huius in periculo non dolorem meum significarem? tu autem, Laterensis, qui tum lacrumas meas gratas eße dicebas, nunc easdem uis inuidiosas uideri.

EXPLANATIO

NIHIL *in Cispio profecisti:* } defendisti Cispium, nec tamen absolutus est: nihil iam ualent apud iudices preces tuae. M. Cispius tribunus pl. fuerat, quo anno Cicero restitutus est. Post red. in sen. Quid M. Cispius? cui ego ipsi, parenti, fratriq. eius sentio quantum debeam: qui, cum a me uoluntas eorum in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficij memoria priuatam offensionem oblitterauerunt. Pro Sextio. Venientem in forum uirum optimum, & constantissimum, M. Cispium tribunum pl. ui depellunt. OBSOLETAE *iam sunt preces tuae.* } usu iam tritae, atque consumptae. Moneo lectorem, obsoletae, meum esse, Absolutae, & Peruulgatorum, & ueterum librorum. quod cuique magis placet, id sequatur. QVI *nihil a iudicibus debeam umquam impetrare.* } nam si in Cispio nihil profeci, quod tu mihi obijcis: at in Plancio proficere me posse? non despero. nisi forte eum esse me uis, qui nihil a iudicibus debeam umquã impetrare. SIMVLTATES, *quas mecum habebat, deposuisset.* } de quo proxime locum recitaui ex ea Post red. in sen. TVM } in Cispiano iudicio. GRATAS *esse dicebas,* } mihi enim, ut Cispium defenderem, auctor fueras.

ORATIO

NEGAS tribunatum Plancij quid quam attulisse adiumenti dignitati meae: atque hoc loco, quod uerissime facere potes, L. Racily, fortissimi, & constantissimi uiri, diuina in me merita commemoras: cui quidem ego, sicut Plancio, numquam dissimulaui me plurimum debere, semperq. praemeferam. nullas enim sibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neque uitae dimicationes nec pro rep. nec pro me defugiendas putauit. atque utinam, quam ego sum in illum gratus, tam licuisset per hominum uim, & iniuriam populi R. ei gratiam referri. sed, si non eadem contendit in tribunatu Plancius; existimare debes; non huic uoluntatem defuisse, sed me, cum iam Plancio deberem, Racily beneficiys fuisse contentum. An uero putas iudices iccirco minus mea caussa facturos, quod me esse gratum crimineris? an, cum populus R. illo S. C. quod in monumento Marij factum est, quo mea salus omnibus est gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magistratibus defensor salutis meae, cui senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego a me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas esse, Laterensis? ullum esse tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro salute tua sed etiam pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis sum, non dicam miser, (natura quidem abhorret a uirtute uerbi) sed certe exercitus: non quia multis debeo; (leue enim onus, beneficij gratia) sed quia saepe concurrit, propter aliquorum de me meritorum inter ipsos contentiones, ut, eodem tempore in omnes, uerear, ne uix possim gratus uideri. sed ego hoc meis ponderibus examinabo, non solum quid cuique debeam, sed etiam quid cuiusque intersit, & quid a me cuiusque tempus poscat. agitur studium tuum, uel etiam, si uis, existimatio, laus, aedilitas: at Cn. Plancij salus patria, fortunae. saluum tu me esse cupisti: hic fecit, etiam ut esse possem. distineor tamen, & diuellor dolore, & in caussa dispari offendi te a me doleo: sed medius fidius multo citius meam salutem pro te obiecero, quam Cn. Plancio salutem tradidero contentioni tuae. etenim, iudices, cum omnibus uirtutibus me affectum esse cupiam, tamen nihil est, quod malim, quam me & gratum esse, & uideri. haec est enim una uirtus non solum maxima, sed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid est pietas, nisi uoluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriae beneficia meminerunt? qui sancti, qui religionum colentes, nisi qui meritam dys immortalibus gratiam iustis honoribus, & memori mente, persoluunt? quae potest esse iucunditas uitae, sublatis amicitys? quae porro amicitia potest esse inter ingratos? quis est nostrum liberaliter educatus, cui non magistri sui, atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi

ipse altus, aut doctus est, cum grata recordatione in mente versetur? cuius opes tantae esse possunt, aut umquam fuerunt, quae sine multorum amicorum officijs stare possint? quae certe, sublata memoria, & gratia, nulla extare possunt. equidem nihil tam proprium hominis existimo, quam non modo beneficio, sed etiam beneuolentiae significatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quam committere, ut beneficio non dicam indignus, sed uictus esse uidearе. quae cum ita sint, iam succumbam, Laterensis, isti tuae orationi: in eo ipso, in quo nihil potest esse nimium, quoniam ita tu uis, nimium me gratum esse concedam; petamq. a uobis, iudices, ut eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quod gratum praeter modum dicat esse. Neque enim ad negligendam meam gratiam debet ualere, quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigiosos esse, quo minus me apud uos ualere oporteret. Quasi uero in amicitia mea non haec praesidia, si qua sor te sunt in me, parata semper amicis esse maluerim, quam necessaria. etenim ego de me tantum aud eo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quam praesidio, fuisse: meq. uehementer uitae meae paeniteret, si in mea familiaritate locus esset nemini, nisi litigioso, aut nocenti. sed hoc nescio quo modo frequenter in me congessisti: saneq. in eo creber fuisti, te iccirco in locos caussam conycere noluisse, ne ego mea consuetudine aliquid de tensis misericordiae caussa dicerem, quod in alijs aedilibus ante fecissem. non nihil egisti hoc loco: nam mihi eripuisti ornamentum orationis meae. deride hoc, si mentionem tensarum fecero, cum tu id praedixeris: sine tensis autem quid potero dicere?

EXPLANATIO

TRIBVNATVM *Plancij* } quem gessit Marcellino & Philippo cos. ep. 1. lib. 2. ad Q. fr. TAM *liceisset per hominum uim, & iniuriam populi Romani ei gratiam referri.* } significat Raciliam populi iudicio iniuste damnatum. IN *monumento Marij* } in templo Virtutis, quod C. Marius exstruxit. pro Sextio. DE *magistratibus* } quaesturam enim Plancius in Macedonia gerebat. EVM *cum uides* } cum Plancium adspicis, cui gratiam nunc refero. A. VIRTVTE *uerbi* } a significatione uerbi, Miser. IN *caussa dispari* } tu enim perdere Plancium uis, ego conseruare. VT *eum beneficio complectamini*, } de se ipso dicit. beneficium autem, quod petit, Plancij salus est. AD *negligendam meam gratiam* } ut meam gratiam negligatis. VOS *nec nocentes, nec litigiosos esse*, } itaque accidere non posse, ut mea uobis opera in iudicijs prodesse posit. qui enim nocens non est, hominum eloquentium defensione parum indiget: qui libenter non litigat, ei de oratorum gratia laborandum non est. QVAM *necessaria.* } sunt enim in periculis necessaria. IN *locos caussam conycere* } in locos communes, exaggerandi gratia: cum orator, ut commoueat animos iudicum, digreditur a caussa. DE *tensis* } de sacris uehiculis. IN *alijs aedilibus* } quos anno superiore, item de ambitu accusatos, cum defenderet, facta tensarum mentione misericordiam commouit.

ORATIO

HIC etiam addidisti, me iccirco mea lege ex isto ambitu traxisse, ut miserabiliores epilogos possem elicere. Non uobis uideor cum aliquo declamatore, non caussa laboris, & fori disputare? Rhodi enim, inquit, non fui: me uult fuisse. sed fui, inquit, (putabam, in Nicaeis, dicturum) bis in Bithynia. Si locus haberet reprehensionis ansam aliquam; nescio, cur seueriorem Nicaeā putes, quam Rhodum. si spectanda caussa est; & tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti, & ego Rhodi non minore. Nam quod in eo me reprehendisti, quod nimium multos defenderim: utinam & tu, qui potes, & ceteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: sed sit uestra diligentia, qui in caussis ponderandis omnes fere repudiatis, ut ad nos pleraeque confluant, qui miseris, & laborantibus nihil negare possumus. Admonuisti etiam, quod in Creta fuisses, dictum aliquod in petitione tua dici potuisse, me id perdidisse. Vter igitur nostrum est cupidior dicti, ego ne, qui, quod dici potuit, non dixerim, an tu, qui etiam ipse in te dixeris? Te aiebas de tuis rebus gestis nullas litteras misisse, quod mihi meae, quas ad aliquem misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse non intelligo, reip. uideo prodesse potuisse.

EXPLANATIO

MEA *lege* } quam consul tulit, aucta, poena, & irrogato ordini senatorio decem annorum exsulio. ME. ICCIRCO *mea lege ex illo ambitu traxisse*, } Mea lege: quam de ambitu consul tuli irrogato decem annorum exsulio. Ex illo ambitu: qui me consule fuit. Traxisse: ex illo ambitu sumpsisse, & quasi per uim traxisse quae in meam, legem contuli. QVO *miserabiliores epilogos possem dicere.* } quo plus misericordiae, cum de ambitu accusatos defendere, in epilogis commouere possem: cum eis honorem, dignitatem, patriam ipsam, si damnarentur, impendere dicerem. iocabatur ijs uerbis Laterensis in Ciceronē, qui Rhodi, idest in insula amoenissima, Apollonio Moloni operam dederat. ME *uult fuisse.* } hoc dicit, ut fuisse me significet. IN. NICAEIS } duae sunt Nicaeae, una in Gallia, altera in Bithynia. utramque Cicero complexus est uno nomine, cum de una tamen Bithynia loqueretur. IN *Bithynia.* } ego quoque eloquentiae caussa. CVR *seueriorem Nicaeam putes*, } hinc apparet, quod supra dictum est:

est: Rhodi non fui, ad loci reprehensionem obiectum esse. **IN** *Creta*} non quaestor, (nam, Cyrenis quaestorem fuisse, supra demonstratum est) sed legatus. **DICTVM** *aliquod*} dicere dicta, usitatum est: propterea malui legere, Aliquod, quam, Aliquid. **IN** *petitione tua*} aedilitatis. **ME** *id perdidisse*.} qui dictis delectari soleam. Sed cur Creta dicti occasionem afferebat? opinor, quod insula a litteris abhorrens, expers eloquentiae prorsus esset. **IPSE** *in te dixeris*?} cum admonuisti, te in Creta fuisse. **DE** *tuis rebus gestis*} in Creta, aut Cyrenis. **QVAS** *ad aliquem misissem*,} significat ea, quae consul gessit: de quibus fortasse scripsit in Asiam ad Pompeium. ad eum enim potius, quam ad quemquam alium, scripsisse, uerisimile uidetur.

ORATIO

SED sunt haec leuiora: illa uero grauiora, atque magna, quod meum discessum, quem saepe defletas, nunc quasi reprehendere, & subaccusare uoluisti: dixisti enim, non auxilium mihi, sed me auxilio defuisse. Ego uero fateor mehercule, quod uiderim mihi auxilium non deesse, idcirco me illi auxilio pepercisse. quis enim status, quod discrimen, quae fuerit in rep. tempestas illa, quis nescit? tribunicius me terrore, an consularis furore mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquijs eorum, quos ego florentes, atque integros sine ferro uiceram. consules post hominum memoriam taeterrimi, atque turpissimi, sicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, a senatu, a rep. a bonis omnibus defecerant. qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid sentirent, nesciretur; furialis illa uox, nefarijs stupris, religiosis altaribus effeminata, secum & illos, & consules facere, acerbissime personabat. egentes in locupletes, perdidi in bonos, serui in dominos armabantur. aderat mecum senatus, & quidem ueste mutata: quod pro me uno post hominum memoriam publico consilio susceptum est. sed recordare, qui tum fuerint consulum nomine hostes, qui soli in hac urbe senatum senatui parere non siuerint, edictoq. suo nō luctum patribus conscriptis, sed luctus indicia ademerint. aderat mecum cunctus equester ordo: quem quidem in concionibus saltator ille Catilinae consul proscriptionis denunciatione terrebat. at tota Italia conuenerat: cui quidem belli intestini, & uastitatis metus inferebatur. hisce ego auxilijs studentibus, atque incitatis uti me, Laterensis, potuisse confiteor: sed erat non iure, non legibus, non disceptando decertandum: nam profecto, praesertim tam bona in caussa, numquam, quo ceteri abundarunt, id mihi ipsi auxilium meum defuisset: armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: quibus a seruis, atque a seruorum ducibus caedem fieri senatus, & bonorum, reip. exitiosum fuisset. uinci autem improbos a bonis, fateor fuisse praeclarum, si finem eum uincendi uiderem: quem profecto non uidebam. ubi enim praesto fuisset mihi aut tam fortis consul, quam L. Opimius, quam C. Marius, quam L. Flaccus, quibus ducibus improbos ciues resp. uicit armatis; aut, si minus fortes, attamen tam iusti, quam P. Mucius, qui arma, quae priuatus P. Scipio sumpserat, ea, Ti. Graccho interempto, in re optimo sumpta esse defendit? esset igitur pugnandum cum consulibus. nihil amplius dico, nisi illud: uictoriae nostrae graues aduersarios paratos, interitus nullos ultores esse uidebam. Hisce ego auxilijs salutis meae si iccirco defui, quia nolui dimicare, fatebor, id quod uis, non mihi auxilium, sed me auxilio defuisse: sin autem, quo maiora studia in me bonorum fuerunt, hoc ijs magis consulendum, & parcendum putaui; tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi datum est, hodieque est, & semper erit maximae gloriae: quem, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictissimis uiris, constat bonis cessisse, nec fuisse dubium, quin contentione, et armis, superior posset esse. ergo ille cum suum, non cum senatus factum defenderet; cum perseuerantiam sententiae suae, non salutem reip. retinuisset; tamen ob illam constantiam, quae illud uoluntarium uulnus accepit, iustissimos omnium Metellorum, & clarissimos triumphos gloriae laude superauit; quod & illos ipsos improbissimos ciues interfici noluit; &, ne quis bonus interiret in eadē caede, prouidit: ego, tantis periculis propositis, cum, si uictus essem, interitus reip. si uicissem, infinita dimicatio pararetur; committerem, ut idem perditor reip. nominarer, qui seruator fuissem? Mortem me timuisse dicis. Ego uero ne immortalitatem quidem contra remp. accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie reip. uellem. nam, qui pro rep. uitam reddiderunt, (licet me desipere dicas) numquam mehercule eos mortem potius, quam immortalitatem assecutos putaui. ego uero si tū illorum impiorum ferro ac manu concidissem, in perpetuum resp. ciuile praesidium salutis suae perdidisset. quin etiam, si me uis aliqua morbi, aut natura ipsa, consumpsisset; tamen auxilia posteritatis essent imminuta, quod peremptum esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinēdo fuisset senatus, populusq. R. An, si umquam in me uitae cupiditas fuisset, ego mense Decēbri mei consulatus omnium parricidarum tela commossem? quae, si uiginti quiessem dies, in aliorum iugulum consulum recidissent. Quamobrem, si uitae cupiditas contra remp. est turpis: certe multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cum pernicie ciuitatis.

EXPLANATIO

ME *illi auxilio pepercisse*.} me illo auxilio uti noluisse. **AN** *consularis furor*} propter consules, cum tribuno pl. Clodio coniunctos, pugnare se noluisse ostendit. **EXERCITVM** *perdidit*,} Piso: ut in orat. de Prou. Exercitus ille noster, superbissimo delectu, & durissima conquisitione collectus, omnis interijt. **VENDIDIT**,} Gabinius Alexandrino regi. in Pisonem: Se ipsum, fasces suos, exercitum populi Romani numen, interdictumq. deorum immortalium, responsa sacerdotum, auctoritatem senatus,

ſenatus, iuſſu populi, nomen ac dignitatem imperij regi Aegyptio uendidit. EMPTIS *prouincijs,*} a Clodio, qui, lege lata, Piſoni Macedoniam, Gabinio Syriam tradidit. QVI *exercitibus, qui armis,*} hoc ad Caeſarem pertinet, qui erat adhuc in Italia cum exercitu, illud autem, Qui opibus, ad Pompeium, & Craſſum, qui priuati erant, pertinet. pro Sextio: Ex quibus unum habere exercitum maximum in Italia, duos, qui priuati tum eſſent, & praeeſſe, & parare, ſi nellent, exercitum poſſe, idq. facturos eſſe dicebat. LVCTVS *indicia*} atram ueſtem, maeroris indicium? SALTATOR *ille Catilinae, conſul.*} Gabinius. Poſt Red. in ſen. Cur in luſtris, & heluationibus huius calamiſtrati ſaltatoris tam eximia uirtus, tam diu ceſſauit? Pro Domo: Campanum illum conſulem cum ſaltatore collega. In Piſonem: Tu ex tenebricoſa popina conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonſa ſenatum reip. occaſum atque interitum lugere uetuiſti. PROSCRIPTIONIS} qui L. Lamiam in concione relegauerit, &, ut ab urbe abeſſet millia paſſuum ducenta, edixerit. pro Domo: Equitibus Romanis mortem, proſcriptionemq. minitarentur. AT *tota Italia*} At, ſine dubio abundat, fortaſſe natum ex antecedente Syllaba. L. FLACCVS,} conſul, C. Marij collega. IMPROBOS *ciues*} M. Fuluium Flaccum conſularem, & C. Gracchum tribunicium, Opimio conſule: Saturninũ tribunum pl. & Glauciam praetorem, C. Mario, L. Valerio Flacco cos. Q. METELLO} Numidico. SVVM,} quia iurare noluit in legem Saturnini. SENATVS *factum*} quod ego defendiſſem, ſi pugnare uoluiſſem. nam ſenatus coniuratos extremo ſupplicio afficiendos cenſuit: cui conſul parui. CIVILE *praeſidium*} non enim ei mortuus opem ullam ferre poſſem. VIS *aliqua morbi*} ante exitum illum uitae, quem natura praeſcripſit. propterea ſubiungit: Aut natura ipſa. natura enim iuuenes quoque, non modo ſenes, moriuntur. AVXILIA *poſteritatis*} auxilia, quae in poſterum habere poſſet reſp. IN *me retinendo*} non, retinendo, ne irem in exſulium: non enim ſenatus eum, populus Romanus retinuit: ſed retinendo, ideſt conſeruando, reſtituendo, in quo populus Romanus cum ſenatu egregie conſenſit. AB *omnibus eiſdem,*} ut a Caeſare, & Pompeio.

ORATIO

NAM quod te in rep. liberum eſſe gloriatus es; id ego & fateor, & laetor, & tibi etiam in hoc gratulor: quod me autem negaſti, in eo neque te, neque quemquam diutius patiar errare. nam, ſi quis iccirco aliquid de libertate mea deminutum putat, quod non ab omnibus eiſdem, a quibus antea ſolitus ſum diſſentire, diſſentiam: primum, ſi bene de me meritis gratum me praebeo, non deſino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumq. grati: ſin autem ſine ullo reip. detrimẽto reſpicio etiam aliquãdo ſalutem tum meam, tum meorum; certe non modo non ſum reprehendendus, ſed etiã, ſi ruere uellem, boni uiri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipſa publica, ſi loqui poſſet, ageret mecum, ut, quoniam ſibi ſeruiſſem ſemper, numquam mihi, fructus autem ex ſeſe non, ut oportuiſſet, laetos, & uberes, ſed magna acerbitate permiſtos tuliſſem; ut iam mihi ſeruirem, conſulerem meis; ſe non modo ſatis habere a me, ſed etiam uereri, ne parum mihi pro eo, quod tum a me haberet, reddidiſſet. quid, ſi horum ego nihil cogito, & idem ſum in rep. qui fui ſemper: tamen ne tu libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, ſi ſemper cum ijs, quibuſcum aliquando contendimus, depugnemus. quod eſt longe ſecus. ſtare enim omnes debemus tamquam in orbe aliquo reip. qui quoniam uerſetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius utilitas, ſalusq. conuerterit. ego autem Cn. Pompeium, non dico auctorem, ducem, defenſorem ſalutis meae, (nam haec priuatim fortaſſe officiorum memoriam, & gratiam quaerunt) ſed dico hoc, quod ad ſalutem reip. pertinet; ego eum non tuear, quem omnes in rep. principem eſſe conceduntꝰ ego C. Caeſaris laudibus deſim, quas primum populi R. nunc etiam ſenatus, cui me ſemper addixi, plurimis, atque amplíſſimis iudicijs uideam eſſe celebratas? tum hercule me confitear non iudicium aliquod habuiſſe de reip. utilitate, ſed hominibus amicum, aut inimicum fuiſſe. an, cum uideam nauem ſecundis uentis curſum tenentem ſuum, ſi non ea eum petat portum, quem ego aliquando probaui, ſed alium non minus tutum, atque tranquillum; cum tẽpeſtate pugnem periculoſe potius, quam illi, ſalute praeſertim propoſita, obtemperem, & paream? neque enim inconſtantis puto, ſententiam, tamquam aliquod nauigium, atque curſum, ex reip. tempeſtate moderari. ego uero haec didici, haec uidi, haec ſcripta legi; haec de ſapientiſſimis, & clariſſimis uiris & in hac rep. & in alys ciuitatibus monumenta nobis litterae prodiderunt; non ſemper eaſdem ſentẽtias ab iſdem, ſed quaſcumque reip. ſtatus, inclinatio temporum, ratio concordiae poſtularet, eſſe defendendas. quod ego & facio, Laterenſis, & ſemper faciam, libertatemq. quam in me requiris, quam ego neque dimiſi umquam, neque dimittam, non in pertinacia, ſed in quadam moderatione poſitam putabo.

EXPLANATIO

VT. IAM *mihi ſeruirem,*} Vt, abundat: ſed iteratum apud Ciceronem ſaepe reperitur. QVI *quoniam uerſetur,*} Qui eum uerſetur, puto rectius, litterarum ſimilitudo errorem fortaſſe peperit. nam, Quem, pro Cum, olim ſcribebant, unde, Quoniam, facile fluxit. POPVLI *Romani*} a quo Galliam citeriorem in quinquennium, inuito ſenatu, Vatinia lege accepit. SENATVS} a quo ſingularibus, & nouis honoribus ornatus: ut in orat. de Prou. & in ep. ad Lentulum.

ORATIO

NVNC uenio ad illud extremum, quod dixisti, dum Plancij in me meritum uerbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemq. e sepulcro uenerari pro deo: neque enim mihi insidiarum periculum ullum, neque mortis fuisse. Cuius ego temporis rationem explicabo breui, neque inuitus: nihil enim ex meis est temporibus, quod minus peruagatum, quodq. minus aut mea commemoratione celebratum sit, aut hominibus auditum, atque notum. Ego enim, Laterensis, ex illo incendio legum, iuris, senatus, bonorum omnium cedens, cum mea domus ardore suo deflagrationem urbi, atque Italiae toti minaretur, nisi quieuissem; Siciliam petiui animo: ★ quae & ipsa erat mihi, sicut domus una, coniuncta, & obtinebatur a C. Virgilio, quo cum me uno uel maxime cum uetusta amicitia, tum mei fratris collegia, tum resp. sociarat. uide nunc caliginem temporum illorum. cum ipsa paene insula mihi se se obuiam ferre uellet; praetor ille, eiusdem tribuni pl. concionibus propter eandem reip. caussam saepe uexatus, nihil amplius dico, nisi, me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui, & uiro, beneuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatē, fidem defuisse? nihil uidelicet est eorum: sed, quam tempestatem nos uobiscum non tulissemus, metuit ut eam ipse non posset opibus suis sustinere. tum consilio repēte mutato, iter a Vibone Brundisium terra petere contendi. nam maritimos cursus praecludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quae sunt a Vibone Brundisium, in fide mea, iudices, essent, iter mihi tutum, multis minitantibus, magno cum suo metu praestiterunt. Brundisium ueni, uel potius ad moenia accessi: urbem unam mihi amicissimam declinaui: quae se uel potius exscindi, quam e suo complexu ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci contuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exsulium, mors proponeretur, haec perpeti, si acciderent, maluit, quam custodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius, prudentissimi, atque optimi senis, & utriusque filiorum manibus in naui tuta, ac fideli collocatus, eorumq. preces, & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. quo cum uenissem, cognoui, id quod audieram, refertam esse Graeciam sceleratissimorum hominum, ac nefariorum, quorum impium ferrum, ignesq. pestiferos meus ille consulatus e manibus extorserat: qui antequam de meo aduentu audire potuissent, cum tum abessent; aliquorum dierum uiam in Macedoniam, ad Plancium perrexi. hic uero simul atque me mare transisse cognouit: audi, atque attende, Laterensis, ut scias quid ego Plancio debeam, confitearq. aliquando, quod facium, me & grate, & pie facere, huic, quae pro salute mea fecerit, si minus profutura sint, obesse certe non oportere. nam simul ac me Dyrrhachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste mutata profectus est. O acerbam mihi, iudices, memoriam temporis illius, & loci, cum hic in me incidit. complexus est, conspersitq. lacrumis, nec loqui prae maerore potuit. o rem cum auditu crudelem, tum uisu nefariam: o reliquas omnes dies noctesq. eas, quibus iste a me non recedens Thessalonicam me, in quaestoriumq. perduxit. hic ego nunc de praetore Macedoniae nihil dicam amplius, nisi eum, & ciuem optimum semper, & mihi amicum fuisse, sed eadem timuisse, quae ceteros; Cn. Plancium fuisse unum, non qui minus timeret, sed, si acciderent ea, quae timerentur, mecum ea subire, & perpeti uellet. qui, cum ad me L. Tubero, meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedens ex Asia uenisset, easq. insidias, quas mihi paratas ab exsulibus coniuratis audierat, animo amicissimo detulisset; in Asiam me ire, propter eius prouinciae metum, & cum meo fratre necis insidias comparatas, non est passus. ui me, inquam, Plancius, & complexu suo retinuit; multosq. menses a capite meo non discessit, abiecta quaestoria persona, comitisq. sumpta. O excubias tuas, Cn. Planci, miseras, o flebiles uigilias, o noctes acerbas, o custodiam etiam mei capitis infelicem, si quidem ego tibi uiuus non prosum, qui fortasse mortuus profuissem. memini enim, memini, neque umquam obliuiscar noctis illius, cum tibi uigilanti, assidenti, maerenti uana quaedam miser, atque inania, falsa spe inductus, pollicebar; me, si essem in patriam restitutus, praesentem tibi gratiam relaturum; sin autem uitam mihi fors ademisset, aut uis aliqua maior reditum peremisset, hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum praemia pro me persoluturos. quid me adspectas? quid mea promissa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, sed horum erga me beneuolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite uel uitae periculo uel le uidebam: de horum desiderio, luctu, querellis quotidie aliquid tecum simul audiebam: nunc timeo, ne nihil tibi praeter lacrumas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti. quid enim possum aliud, nisi maerere? nisi flere? nisi te cum mea salute complecti? saltem tibi ijdem dare possunt, qui mihi reddiderunt. huc exsurge tamen, quaeso: retinebo, & complectar, nec me solum deprecatorē fortunarum tuarum, sed comitem, sociumq. profitebor: atque, ut spero, nemo erit tam crudeli animo, tamq. inhumano, nec tam immemor meorum non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me. qui a me mei seruatorem capitis diuellat, ac distrahat. Non ego meis ornatum beneficijs a uobis deprecor, iudices, sed custodem salutis meae: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, sed precibus, sed lacrumis, sed misericordia: mecumq. uos simul miserrimus, & optimus obtestatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. nolite, iudices, per uos, per fortunas uestras, per liberos, inimicis meis, ijs praesertim, quos ego pro uestra salute suscepi, dare laetitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, salutisq. eius, a quo mea salus conseruata est, hostes exstitisse: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatae uestrae uoluntatis erga me: sinite me, quod uobis fretus huic saepe promisi, id a uobis ei persoluere. Teque, C. Flaui, oro, & obtestor, qui meorum consiliorum in consulatu socius, periculorum particeps, rerum, quas gessi, adiutor fuisti, meq. non modo saluum semper, sed etiam ornatum, florentemq. esse uoluisti; ut mihi per hos conserues eum, per quem me tibi, & his conseruatum uides.

Plura

Plura ne dicam, tuae me etiam lacrumae impediunt; uestraeque; iudices, non solum meae: quibus ego, magno in metu meo, subito inducor in spem; uos eosdem in hoc conseruando futuros; qui fueritis in me; quoniam istis uestris lacrumis de illis recordor, quas pro me saepe, & multum profudistis.

EXPLANATIO

TEMPORIBVS} calamitatibus. PETIVI *animo*:} non re. nam Siciliae praetor C. Virgilius uetuit eum in insulam ire. SICVT *domus una*,} propter quaesturam egregie gestam, & beneficium Verris accusati. COLLEGIA,} quia collegae fuerunt in praetura: post praeturam autem Virgilius in Siciliam, & eodem anno Q. Cicero in Asiam profectus est. VOBISCVM} uestris opibus muniti. NON *tulissemus*,} cessi enim, tempestatem uitans. AD. *Plantiumq. perrexi*.} fortasse rectius, Ad Plancium Q. idest ad Plancium quaestorem. LICTORIBVS *dimissis*,} lictoribus in urbe non utebantur quaestores: ut ait Gellius lib. XIII. c. 2. in prouincia eos habere licuit: quod hic locus declarat: cui suffragari uidetur illa uerba ad Cornificium: Illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo aequiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademisse. Nam si legatis lictores tribuuntur, cur non quaestoribus, honore praestantibus? est enim legatus infra quaestorem: ut in ep. ad M. Coelium, & ad Thermum. INSIGNIBVS *abiectis*,} quaestorijs ornamentis. VESTE *mutata*} deposita praetexta. ET *cum meo fratre*} postulat sententia, Mihiq. & meo fratri: uel, Tum mihi, tum meo fratri. C. FLAVI,} aut hic, C. Alfi, aut supra, C. Alfium, legendum uidetur. quaesitorem enim esse constat: de Flauio autem magis credo: ut sit quaesitor editus a Laterensi. nam Alfium, ut opinari licet ex orat. in Vatinium, praetorem huius anni, uerisimile non uidetur a Laterensi quaesitorem editum fuisse: cum praetorum sua cuiusq. propria, sorte data, quaestio esset, unde abduci nec possent, nec in Plancij caussa necesse esset, data accusatori in crimine sodalitij, quos ei commodum esset, edendi uel iudices, uel quaesitorem, licet praetor non esset. MAGNO *in metu meo*,} cum de Plancij salute uehementer timeam. SVBITO} statim postquam uestras uidi lacrumas. Atque hoc dicit, non quia iustitiae, caussa iam satis disputata, & defensa, diffidat, sed ut iustitiae misericordiam addat.

FINIS

INDEX
RERVM . ET . VERBORVM
LOCVPLETISSIMVS
quae in secundo Ciceronis Orationum uolumine continentur

A

AB aliquo dare. pag. 171
Abdicare se praetura 130
Abdicauit se magistratu 131
Abdit se litteris 210
Abducere aliquem a negotio 182
Abducere aliquem a fide 180
Aberant aliquot dierum uiam 311
Abhorrere a nuptijs 25
Abhorrere a suspicione Staleni persona ab nulla turpi suspicione abhorrebat 36
Abhorret: non abhorret a consuetudine 158
Abhorret tantum ab hoc homine facinus 55
Abiecit hastas 152
Abieceris consilium belli faciendi 124
Abiecissent se ad pedes lenonis 230
Abiecta metu filia 134
Abiecta quaestoris persona, comitisque sumpta 311
Abigere sibi partum medicamẽtis 26
Abijt tempus illud 142
Abiudicabit Alexandriam a populo Ro. 82
Abligurrierunt suas fortunas 123
Absterrere neminem a congressu meo neque ianitor meque neque somnus absterruit 304
Abstrahebat me ab omni illa cogitatione ambitio, & forensis labor 188
Abuti alicuius lenitate 193
Abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem 266
Abuti patientia aliquorum 114
Accedit proxime ad deorum numen iudicium, potestas 102
Accesserint in cumulũ manubiae 86
Accipere detrimenta 17
Accipere pecuniam ob rem iudicandam 40
Accepi dolorem 261
Accepit uulnus uehemens & mortiferum 197
Accipiatis in uestram fidem 218
Accepimus morem praeclarum, & disciplinam a maioribus 167
Accipitum detrimentum 6
Accepta calamitas 187
Accepta in Ponto calamitate ex proelio 13
Accommodare oportet ad nouos casus temporum nouorum consiliorum rationes 16
Accusator non debet in iudicium afferre nimiam potentiam, non uim maiorem &c. 156
Accusatoris iudicium in reum pro aliquo praeiudicio ualere non oportet 156
Accusationem & petitionem consulatus idem nemo diligenter adornare atque instruere potest 152
Acerba memoria temporis illius & loci 311
Acerbius, criminosius, turbulentius 39
Acerbum genus iudicij 397
Acerrimus ad efficiendum 34
Aceruatim reliqua dicam 26
Aceruí ciuium miseri, atque insepulti 136
Aceruí facinorum 198
Acidini 86
Acquirere ad fidem 125
Actus in crucem exsecta lingua 57
Aculei, quos habuisti in reprehendendo, mihi non ingrati acciderunt 303
Aculei reconditi, non excussi 193
Acutissimus ad excogitandum 34
Ad cumulum accederet sententia septima decima 34
Ad Iuturnae 40
Addebat noua quaedam uulnera ad ea, quae erant in caussa 31
Addere aliquid de suo——nihil addo de meo 282
Addiceres ciuis optime meriti fortunas foedere prouinciarum 231
Addictus Hermippo 173
Addictũ pecunia fanum bonae deae Brogitaro tradidit Clodius pag. 278
Adducerentur facile pecuniae magnitudine ut uelint uendere 89
Adducere in discrimen 257
Adducere iniquum in discrimen dignitatem suam 290
Adduci in discrimen 73
Adducitur in ueteris fortunae discrimen 155
Adduxerat eum in summam inuidiam concionibus seditiosis, et turbulentis 40
Adductus fide, atque officio defensionis 22
Adductus in iudicium de dolo malo pag. 178
Adductus non accusatorio animo, non ostentatione, aut gloria, sed nefarijs iniurijs 22
Adempta ignominia foedissimi criminis 201
Adeptus est ordinẽ senatorium 172
Adesse iussus neque adesse iussus, neque citatus, neque accusatus Cicero 251
Adest praesens 250
Adestote animis, qui adestis corporibus 191
Adhaeresceret seditionis funesta fax in materiem seditionis 244
Adhibere in hominum fortunis misericordiam: in rep. salute sapientiam 102
Adhibere manus uectigalibus 82
Adhibere posset cum res gestas, tum etiam studium, & aures 206
Adhibere nos arbitros uolo 142
Adiecissent cupiditatis oculos ad omnia uestra 77
Adimere spem aliquibus 10

Aditus ad honores numquam faciliores optauit filio Cicero, quam sibi 303
Aditus, atque ascensus primus ad popularem iactationem Clodio fuit quaestura 282
Adit laudis optimo cuique maxime patuit 2
Aditum habere posse ad aures alicuius 242
Adiumento fuit patri in periculis, solatio in laboribus gratulationi in uictoria 143
Adiumentum——negas tribunatum Plancij quicquam attulisse adiumenti dignitati meae 308
Adiungere noctem & solitudinem ad suos caetus occultos 74
Adiunxit totam Ciliciam ad imperium populi R. 10
Adiutorem me L. Flacci honorum potius, quam miseriarum deprecatorem sperabam 165
Administer consiliorum tuorum 178
Administrare prouinciam——o cõditiones miseras administrandarum prouinciarum 180
Admisit fraudem capitalem 107
Amouent manus uectigalibus populi Ro. 6
Admouere animos, menteis ad haruspicum uocem 277
Aduuium uestrum. 95
Adolescentiae laudi dari solet, si hominum periculis non desit 30
Adoptare is demum potest, qui per aetatem liberos procreare non potest 249
Adoptio debet imitari suscipiendorum liberorum ueritatem 249
Adoptio——in adoptione nulla calumnia, nulla fraus, illius dolus adhiberi debet 249
Adoptio non potest ea pontificio iure facta, si eius, qui adoptat, ea aetas sit, ut per aetatem pater esse nõ possit eius, qui adoptatur 249
Adoptionis ius quod sit 248
Adoptionem hereditates nominis, pecuniae, sacrorum secutae sunt pag. 249
Adornata a matre omnis testium copia 23
Adornauit duo maria Italiae maximis classibus, firmissimisq. praesidijs 10
Aduentitiae copiae 8
Aduentus eorum, qui mittuntur in prouinciã, non multum ab hostili expugnatione differunt 5
Aduersariam adiutrix opponuntur pag. 89
Adulta reip. pestis exstinguetur 121
Adumbrare auctorem non potuisti meliorem, ne ementiendo quidem pag. 258
Adumbrata suffragia ad speciem, atque ad usurpationẽ uetustatis 80
Aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atque ornamentis & suis & consulatus honestauit pag. 199
Aduocatus 199
Aduolauit Romam huius opprimendi caussa 23
Aedes non priuatorum domicilia, sed quae sacro nominantur 266
Aedes telluris curationis fuit Ciceronis 280
Aedilitas curulis maxime tueri solet sacra bonae Deae 278
Aegypti regnum testamento regis Alexandrini, populi Ro. factum pag. 82
Aenus 170
Aeoles 175
Aequabilitas decernendi 151
Aequimelium 262
Aequissimo iure ac foedore ciuitas pag. 207
Aequitas animi 68
Aerarium reliquerunt 46
Aes alienum contractum in popinam 122
Aes alienum eius dissolutum 194
Aes alienum negotij gerendi studio contractum 195
Aestimatio litium non est iudicium pag. 44
Aestiuantem & tergiuersantem iudicio persequitur 13
Aetas, & honos augent dignitatem pag. 265
Aetatula——primam illam aetatulam suam ad scurrarum locupletium libidines detulis 282
Affectare iter aliquo 65
Affecerat commodis omnibus 57
Affecit indices maximis praemijs pag. 136
Affectus beneficijs amplissimis 15
Affectus graui morbo 26
Afferre dolorem, odium 187
Afferre medicinam consilij atque orationis singulis aegris 125
Affers facem nouam 177
Affert aliquuam deprecationem aetas 107
Afficiebatur summo honore 207
Afficere magnis ornamentis 80
Affici turpitudine. 17
Affingere alicui falsam laudem 4
Affines ei turpitudini 46
Affines facinori 139
Affines huius suspicionis 189
Affines huic sceleri 197
Afflictus et profligatus maeror 122
Afflicta fortuna 200
Affictantur multo grauius, & uehementius 121
Afflixeritis eum uestris sententijs pag. 162
Afflictus eo casu iacet 196
Affluens urbs eruditissimis hominibus, libera signisque studijs 206
Affluentia omnium rerum 94
Affluit decreto scribendo 172
Africanum cum eius supremo die laudaret Maximus gratias egit dijs immortalibus, quod ille uir in rep. potissimum natus esset 160
Agamenon cum exercitu ad Caicum errasset, nisi ducem Telephum inuenisset 177
Ager propter sterilitatem incultus propter pestilentiam uastus, atque desertus 89
Agri opimis, ac fertiles 83
Agebatur honos amplissimae familiae uestrae 193
Agere cum populo——negant augures fas esse agi tum populo cũ de caelo seruatum sit 250
Agere cum populo tamquam ex syngrapha 151
Agere gratias parum cumulate 228
Agere suum negotium 180
Agi secum praestare arbitratur 99
Agitat rem militarem 145
Aguntur eorum res magnae 3
Agitur A. Cluentij proprium periculum 20
Agitur in eo populi Ro. gloria, salus sociorum 3
Aggrediar ad crimen 20
Aggrediar ad singulas ciuitates 170
Albanus ager 87
Alere spem improborum mollibus sententijs 121
Alexander Magnus multos scriptores rerum suarum habuisse dicitur 214
Alexandri dictum cum ad Achillis tumulum uenisset 214
Alienigenae 175
Alienissimo tempore 99
Alienus a sanitate 199
Alifanus ager 87
Aliud agere 171
Allicere beneuolentiam cibo 159
Allicere uoluntates populi alienas pag. 290
Allifanus tractus 293
Alligare populum nouo quaestionis genere ausus non est Sulla 52
Alligari noua lege 52
Alligat omnes mortales quaestio de ueneno 51
Alligatum nuptijs 56

Alligat se scelere 172
Allobroges maximarum rerum ueriβimi indices Catilinam coarguerunt 189
Allobrogum sollicitatio 192
Amandandum esse Catonem 256
Amandare in ultimas terras familiariβimum suum 195
Amandatus infra omnes mortuos pag. 223
Ambustus religiosis ignibus 264
Ambustae fortunarum mearum reliquiae 264
Amicitia cuiusquam ad propulsanda pericula impediti non debemus 193
Amicitia cum graue est tuere accusari in amicitia, tum etiam si falso accuseris, non est negligendum. pag. 142
Amicitia non potest esse inter ingratos 307
Amicitia —— quae potest esse iucunditas uitae sublatis amicitijs? pag. 307
Amicitia uetus & magna est mihi cum Murena 142
Amicitiae iustae & uerae lex, ut idem amici semper uelint 289
Amicitiae nullum est certius uinculum, quam consensus, & societas consiliorum & uoluntatum pag. 289
Amita Auiti 26
Amittere nomen iudicis 20
Amittere rem atque fortunas non possunt multi in una ciuitate, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant 6
Amittere secundas fortunas, in aduersis sine ullo remedio atque alleuamento, permanere 196
Amisso tempore re integra opp. 152
Amisus urbs Ponti 8
Ampla sunt poetarum scripta ijs, de quorum rebus scribuntur 214
Amplectebatur nimium remp. 172
Amplecti alicuius auctoritatē. 258
Amplius —— quid amplius ad eius laudem minuendam facere potuisset? 283
Ancipiti contentione distracti: alias districti 4
Anfractus iudiciorum 52
Angustiae temporis 103
Anhelans scelus 122
Anilis superstitio 262
Animaduersio censoris, non est iudicium 44
Animus adolescentis nondum consilio & ratione firmatus 23
Animus eximius in remp. 188
Animus in periculis a rep. propulsandis mihi non est defuturus 226
Animus praesensit in posterum 216
Animus sapientiβimi cuiusque illa praesensit in posterum, ut nihil nisi sempiternum spectare uideatur 108
Animorum motus incredibiles 212
Animis aut libentibus, aut aequis 20
Annibalem Capuae luxuries corrupit 70
Annibalem luxuries Capuae armis tum inuictum uoluptate uicit 94
Anio —— hostis est non apud Anienem: quod bello Punico grauiβimum uisum est, sed in urbe 161
Annonae caritas 244
Ansam reprehēsionis habet [locus al. caussam 455
Antelucanae cenae 126
Antiochia 206
Antiochus —— bellum cum Antiocho 150
Antiochus classe a Romanis uictus pag. 15
Antiquiorem memoria tua suscepisti caussam 107
Antiquitatis studium —— ab antiquitatis studio nō abhorrens 303
Antistes sacrorum 276
Antistites ceremoniarum, & sacrorum 262
Apamea 176
Aperiebatur tota eius uita 40
Apollonidienses 177
Apparare bellum 10
Apparere quaestioni 50
Appellare homines asperius 87
Appellare legatum superbius 5
Appellare meipsum debetis, ut debitorem. 95
Appetentes gloriae 3
Appetere, alicuius inimicitias non solum suscepit P. Clodij inimicitias propter salutem meam, uerum etiam appetiuit 273
Appetere sibi aliquid praecipue 86
Appetitus lapidibus 244
Appius Claudius 193
Appius Claudius uiuo patre suo C. Claudio aedilis non est factus: idem sine repulsa factus est consul pag. 31
Audaciter 247
Audire silentio 53
Auditor suae gloriae 255
Audiui, uox uulgaris 302
Auersari, & iam uix ferre posse 56
Auersus a Musis 213
Auersus a uero 131
Augemur hoc caelesti spiritu 286
Augere diuitijs 89
Augere & ornare oratione beneficiorum acceptorum magnitudinem pag. 221
Augeri honore 286
Augurari quantum ego opinione auguror 15
Auidi laudis 3
Auloedi sint qui citharoedi esse non possint 147
A. Gabinius legatus Cn. Pompeio 15
A. Plotius 292
A. Thermus bis uno anno, Cicerone defendente absolutus est 183
Turelia uia 122
Aurelij gradus 38
Aurelij gradus 176
Aures cuiusquam non respuunt, Catilinam coniurasse 197
Aures conuicio defessae hic conqueiscunt 220
Aurum ex Asia ne exportari liceret Flaccus sanxit edicto 176
Auspices nuptiarum 23
Autronius 188
Autronij uita, & mores 197
Autronio adfuit Cicero 189
Autronio ut occuparet Etruriam praescriptum erat 194
Autronium sua consuetudo & uita ante acta conuincit 197
Auulsum est praeter spem, quod erat spe deuoratum lucrum 175

B

BELLICVM canere. 147
Belliβimum putarunt, dicere amissas litteras 171
Bellum acerbum, & intestinum pal. internecinumque 255
Bellum administrare. 16
Bellum ciuile, Africanum, transalpinum, Hispaniense, seruile, nauale, & alia a Pompeio gesta & confecta 9
Bellum domesticum 123
Bellum, Karthaginiēse, Corinthium, Numantium. 91
Bellum. in bello utilitati parebant Ro. in pace consuetudine 16
Bellum extrema hieme apparuit, ineunte uere suscepit, media aestate confecit. 10
Bellum facere alicui 123
Bellum fugitiuorum 91
Bellum graue & periculosum 3
Bellum inexpiabile 273
Bellum iustum 122
Bellum maritimum Pompeio gerendum datum est. 170
Bellum maximum, & formidolosiβimum 16
Bellum Mithridaticum. 175
Bellum Mithridaticum magnum atque difficile ab Archia expressum pag. 213
Bellum omni imbutum odio 255

Bellum quid mali afferat, si hostium copiae non longe absint 6
Bellum conficere 16
Belli terrore saepe totius anni fructus amittitur 6
Bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum 92
Bella gesta cum regibus Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate 91
Belluae ex portentis immanes, ac ferae formas homines indutae 198
Bene, ac feliciter mihi ea res eueniret 141
Benemeriti colendi 225
Beneficium ——stulti est fateri, aut etiam praedicare se esse maximis beneficij uinculis obstrictum, cũ sit liber & solutus. 306
Beneficij gratia, leue onus est 307
Beneficij memoriam non est aequũ tempore, & die definire 225
Beneficio isto legis, benignitate decemuirali nihil utitur Pomp. 86
Beneficio uictum uideri, inhumanum 308
Beneficia uera homines dissimulant, ne obligati esse uideantur. 306
Benigne, attenteque audire. 20
Benigne defendere 174
Benigne fecit multis 297
Benigne ijs a populo factũ uidetur, qui praeteriti sũt aedilitate 301
Bestiae fame dominante plerumque ad eum locũ, ubi pastae aliquando sunt, reuertuntur 34
Binis comitijs de singulis magistratibus iudicabant Ro. 79
Blanditia popularis. 294
Bonae deae sacra si quis uir, uel imprudens aspiceret, & oculos perdere putabatur. 281
Bonae deae nomen quidem scire fas est 281
Bonae dae, seu matri deorum uota faciebãt Romani imperatores in maximis, periculosisque bellis, eaque in ipso Pesinunte ad illam ipsam principem aram in illo loco, fanoque persoluebant. 278
Bono te animo dicere existimauit 15
Bonum a dijs oblatum & datũ 15
Bona eius publice uenierunt, quia populo non soluebat 172
Bonis temporibus minus bonis temporibus 143
Bouianum 59
Bouillana uicinitas. 293
Brogitarus Gallograecus. 278
Bromius. 175
Brundisium 311
Bysantij exsules reducti lege Clodij pag. 253
C
Cadit hoc uerbum in eum, qui sit unus omnium mortalium sine ulla dubitatione deterrimus 286
Cadit in eos maleficij suspicio 281
Cadere acceptis a forti aduersario uulneribus aduersis, & honestis. pag. 282
Cadere in iudicio 156
Cecidissent tibi oculi, uultus, uerba. pag. 268
Caduca & mobilia, bona externa 270
Caecatus argẽti & supellectilis alienae cupiditate. 255
Caecitas luminis, caecitas libidinis. pag. 281
Caecus amentia 285
Caeca cupiditas 201
Caecum me & praecipitem ferri confitear 290
Caedis uniuersorum ciuium Ro. misera uno puncto temporis 174
Caeci huius spiritus 175
Caella atque horreum agri Campani Capua 91
Caeremonias statas & solennes pontificatu contineri uoluerunt maiores 277
Caecus, quo in loco Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducem Telephum inuenisset. 177
Caiae 146
Caiete portus 10
C. Alfius. 197
C. Antonium collegam suum defendit Cicero 250
C. Antonius. damnatione sepulchrũ L. Catilinae floribus ornatum, hominem audacissimorum, ac domesticorum hostium conuentu, epulisque celebratum est 182
C. Atinius bona Q. Metelli, qui eum ex senatu censor eieceat, consecrauit, foculo posito, adhibitoque tibicine 266
C. Caesaris laudes populi Ro. & senatus plurimis atque amplissimis iudicijs celebratae 311
C. Caesaris sententia contra coniuratos 135
C. Cassius censor 267
C. Cassius in tribunatu praeteritus, consul factus est 301
C. Cassius integritate, uirtute, constantia singulari 17
C. Candinus 41
C. Cethegi furiosa temeritas. 131
C. Claudius 106
C. Cornelius ab Antronio immissus, qui Ciceronẽ in suis aedibus trucidaret 189
C. Cosconius 193
C. Curio summis populi Ro. beneficijs usus 17
C. Fabritius 303
C. Falcidius tribunus pl. 17
C. Fimbria 106
C. Fimbria in tribunatu praeteritus consulatum obtinuit 301
C. Flauius Pusio. 52
C. Gracchus, agrarios concitare conatus est 134
C. Gracchus clarissimo patre natus, auibus maioribus 114
C. Graccus legem tulit ne de capite ciuium Ro. iniussu uestro iudicaretur 104
C. Gracchus quo ingenio? quanta uir. quanta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes non illa tanta ornamenta ad meliorem mẽtem, uoluntatemq. esse conuersa 282
C. Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis poenas excitauit 282
C. Lelius 211
C. L. Domitij 106
C. Maecenas 52
C. Manlius satelles Catilinae 116
C. Marius uir fortissimus municeps Ciceronis 225
C. Marius cum Iugurta, cum Cimbris, cum Theutonis bellum administrauit 16
C. Marius custos ciuitatie, atque imperij Ro. 223
C. Marius duabus aedilitatis acceptis repulsis septies consul est factus 301
C. Marius fistulas, quibus aqua suppeditabatur Ionis optimi maximi templis ac sedibus praecidi in perauic 108
C. Marius inimicos suos ultus est armis 225
C. Marius obsidioue remp. liberauit. pag. 108
C. Marius oppresso senatu est restitutus 223
C. Marius parua nauicula traiectus in Africam 225
C. Marius subijt indignissimam fortunã praestantissima sua gloria. 222
C. Marius tempestate ciuili expulsus est. 237
C. Marius tum erat splendidior, cum eum C. Glaucia iratus uituperabat, quam cum laudabat 283
C. Messinius 233
C. Octauius consul armis ex urbe collegam suum expulit 132
C. Orestes in tribunatu praeteritus, consul factus est 301

C. Piso

C. Piso gener Ciceronis 237
C. Piso Cicerone defendente absolutus est 182
C. Sacerdos legatus in Creta 294
C. Septimius 233
C. Serranus 106
C. Verres praetor urbanus, homo sanctus & diligens 38
C. Virgilius Siciliam obtinebat, cum Cicero a Clodio in exsulium pulsus est 311
Calmistratus saltator 231
Calamitosum caelo & loco uectigal. pag. 90
Calatini 87
Caluit illud crimen de nummis re recenti, nunc in caussa refrixit. 302
Calidius damnatus est 305
Calidij lege Q. Metellus restitutus est 301
Caligo temporum 311
Calliditas non saepe cum audacia coniuncta est 57
Callidi ad fraudem, non fere sunt audaces 57
Calumniam non effugiet 14
Camers ager 194
Campania propter abundantiam rerum omnium, superbiam genuisse dicitur 69
Campanus ager 91
Campanam arrogantiam Romani ad inertissimum & desidiosissimum otium perduxerunt 92
Campani semper superbi bonitate agrorum & fructuum 94
Campanum supercilium 94
Campus consularibus auspicijs consecratus 134
C. Martius P. Lentulo legem de Cicerone ferente inaudita multitudine omnis generis hominũ floruit. pag. 257
Candidatus accusationem meditans honorem desperasse uidetur 152
Candidatus —— quae artes requiruntur in candidato 304
Candidati, nomine appellant ciues suos 160
Candidati, qui in campo accipere consueuerunt, ijs candidatis, quorum nummos suppressos esse putant, inimicissimi solent esse 35
Candidatorum uatio officiosissima. pag. 158
Cantus buccinarũ te exsuscitat. 146
Cantus gallorum 146
Cantu flectuntur bestiae immanes, atque consistunt 213
Capenas ager 177
Capillatior quam ante, barbaque maiore 74
Capillatus —— non minus bene nũmatus, quam bene capillatus 85
Caperes fructum ex eius miserijs maiorem uidendo, quam audiendo, si esses crudelissimus 201
Capere alicuius rei coniecturam de. pag. 142
Capere —— casus est in capiendo, locus, euentus, occasio 170
Capere unius tribuni mil. animos & spiritus non possunt ciuitates 17
Capio animo magnam molestiam ex eius incommodis 187
Capit hoc consilij, ut, &c. 34
Cappadox modo abreptus de grege uenalium 231
Captatur occasio 284
Captus omnibus membris, ac debilis pag. 106
Captus uno uerbo uoluptatis 231
Capua cur non sit a Romanis deleta. pag. 91
Capua domicilium superbiae, & sedes luxuriae 94
Capua domicilium superbiae 94
Capua propter ubertatem agrorum, abundantiamq. rerum omnium, superbiam et crudelitatem genuisse dicitur. 69
Capua senatum, & consilium commune, & magistratus sustulerunt Romani, quia si quod reip. uestigium illis moenibus cõtineretur, urbem ipsam uidebãt imperio domicilium praebere posse 70
Capuam receptaculum aratorũ, nundinas rusticorum, caellam, atque horreum Campani agri uoluerũt esse Romani. 91
Caput atrocitatis & inuidiae. 22
Capuc, & fons 293
Caput obnubito 104
Caput pecuniae fundus 90
Caput uelato 266
Capitalis hostis 122
Car. —— in Care periculum facere pag. 176
Carcer uindex nefariorum ac manifestorum scelerum 127
Carendo magis, quam fruendo intelligimus quid quaeque res habeat uoluptatis 391
Carent eo aegrius 48
Carent publico 283
Carinae 283
Carnificem non modo foro, sed etiam caelo hoc a spiritu censoriae leges, atque urbis domicilio carere uoluerunt 104
Carnem Latinis petere 293
Carnifices, non indices 297
Carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem in multorum peccato non oportet 46
Casinas ager 87
Cassinates 293
Cassius incendijs praeponebatur 130
Caste, integreque uersatus labor in periculis aliorum 2
Castritius —— honores decreti Castritio mortuo a Pergamenis 178
Catilina non latus, aut uentrem, sed caput & collum petere solebat. pag. 154
Catilina patiens laboris, famis, frigoris, &c. 119
Catilinam semper apertissimus 154
Catilina usque a pueritia non solum intemperantia & scelere, sed etiã consuetudine, & studio in omni flagitio, stupro, caede uersatus est. pag. 197
Catilinae responsum Catoni iudiciũ minitanti ac denunciantí 154
Catilinae uitia 123
Catilinae uoces 154
Catilinam contra remp. coniurasse credibile ex anteacta uita 197
Cato quasi per beneficium Cyprum relegatur 256
Cato, Stoicus. Accessit his doctrina nec moderata, nec mitis, sed paullo asperior, &c. 156
Cato homo in omni uirtute excellens pag. 155
Cato extrusus ad Cypriam pecuniã pag. 256
Cauea —— cum ludos facerent Ro. seruos exire de cauea iubebant. pag. 278
Cauet illis 99
Cautiones pecuniarum fiebant 266
Cautus in periculis 71
Caussa Cluẽtiana a solo Cicerone uetere institut o perorata est 59
Caussa exspedita 277
Caussa facilis atque explicata 289
Caussa liberalis 171
Caussa peracuta 306
Caussa simplex, certa res, uerum crimen in iudicium allatum est. 30
Caussa uersata in iudicio ac potestate sacerdotum 242
Caussa alicuius facere: —— minus facere 307
Caussa cadere 142
Caussas multas & graues corrumpendi iudicij habuit 37
Cedens ex incendio legum, iuris, senatus 311
Celebrare gloriam. laudemq. populi Ro. 213
Celebrata omniũ sermone caedes. 27
Celebrabantur eius aduentus 206
Celebrare dies festos ludorum 210
Celebrare —— nuntij, litteraeq. celebrarunt. Murenam factum esse consulem

consulem 163
Celebratum —— nihil est ex meis temporibus, quod minus mea cõmemoratione sis celebratum 311
Celebratum omnium sermone 268
Celebratur hoc iudicium studio dignitate horum uirorum 187
Celebratur populi Ro. fama a poetis pag. 214
Celeritas ingeniorum 212
Censor, praefectus moribus, magister ueteris disciplinae & seueritatis 46
Censoris erat legere in senatum 258
Censor——penes censorem maiores iudicium senatus de dignitate esse uoluerunt. 267
Censores ipsi sepenumero superiorũ iudicijs non steterunt 46
censoribus ne potestatem permittatis in unumquemq. nostrum 46
censoribus uectigalia locare nisi in conspectu populi Ro. nõ licet 66
censoria notatio, seu animaduersio, seu subscriptio non uitae poenam, sed timoris caussam continet 45
censoria subscriptio ne non minus calamitatis ciuibus, quam illa acerbissima proscriptio afferat, uidere 48
censorias subscriptiones nõ est quod putemus fixas, & in perpetuum ratas esse oportere 48
censorius stilus 46
censorij stili mucronem multis remedijs maiores retuderunt 46
census es numeratae pecuniae triginta H-S millia 178
census es mancipia Amyntae 178
census non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo indicat eum, qui sit census, se iam tum gessisse pro ciue 209
censui censendo 178
census nostros requiris 209
centumuiri de priuatis hereditatibus indicabant 82
centuria una praerogatiua multum habet auctoritatis 298
cepit magnum uirtutis suae fructũ. pag. 16
cernere hereditatem, creuimus hereditatem 82
certare sum usuris fructibus praediorum, stultissimum 125
cessit tempestati Cicero 256
Charybdis immanis exhaurire tantos gurgites non potuit, &c. 286
Chij 213
Cicero a se ortus, & p se mixus 305
Cicero cur se ui defendere noluerit. pag. 255
Cicero duobus se semper esse professus est inimicum, Gabinio & Pisoni 273
Cicero ui ex urbe expulsus 214
Cicero ex urbe expulsus Cicilia petiuit animo 311
Cicero in patriam reuocatus quibus deprecantibus 222
Cicero insimulatus falsum senatusc. pag. 252
Cicero non eguisset medicina consulari, nisi consulari uulnere concidisset 230
Cicero non fuit iussus adesse, non citatus 255
cicero non restitutus, sed imperio populi Ro. arcersitus 256
cicero orationes suas scripsit ludis & ferijs 305
cicero primum ut honore dignus esset maxime semper laborauit: secundo ut existimaretur: tertium ei fuit id quod plerisque primum est, ipse honos 398
cicero—— pro Cicerone uestem mutarunt uiginti millia hoĩum 222
cicero—— pro uno cicerone post hominum memoriã, publico cõsilio senatus fuit ueste mutata 309
cicero profectus integer 260
cicero quamobrem se ui, armisq. non defenderit, cum posset. 236
cicero quomodo suos inimicos ulcisci constituat 225
cicero rex peregrinus tertius 199
cicero rogatus a Clodio cuius esset ciuitatis, respõdit, se eius esse, quae carere se non potuisset 176
cicero senatui se semper addixit 310
cicero——senatus decreuit, ut omnes, qui remp. saluam uellent, ad unum Ciceronem defendendũ uenirent 257
cicero solebat filio suo praecipere, quae ille a Ioue ortus suis filijs praecepit, uigilandum est, semper multae insidiae sunt bonis 303
cicero stomachabatur, cum aliorum dicta eo non digna in eum conferebantur 296
cicero ter praetor primus centurijs cunctis renuntiatus est 2
cicero uidebat, uiuo senatu, populoq. Ro. celerem sibi fore summa cum dignitate reditum 255
ciceronis aduentus atque introitus in urbem quis fuerit 257
ciceronis amicitia uoluptati pluribus, quam praesidio fuit 308
ciceronis domus sola in urbe Ro. omni religione omnibus indicijs liberata est 275
ciceronis filiae lacrumae consulibus iucundae fuerunt, eo absente 25
ciceronis filium consules per insidias interficere conati sunt 254
ciceronis pater Quintus ex prouincia, absente M. Cicerone reuersus saepe ex ferro ac manibus consulum elapsus est 254
ciceronis ab exsilio reuocatio, & consilia de eo reuocando inita, & decreta facta 234
ciceronis laus omnis parta Romae est, quaesita in foro: non in prouincia 305
ciceronis opimio de sua quaestura pag. 304
ciceronis quaestura floruit 304
ciceronis in quaestura officium & diligentia 304
ciceronis reditus in patriam sum aliorum reditu comparatur 223
ciceronis regnum 190
ciceronis uxor a consulibus eo absente uexata 254
ciceroni nihil obfuit praeter conuersionem status, & inclinationem sommunium temporum 251
ciceroni ordines omnes, Italia tota cunctae gentes testimonium urbis atque imperij conseruati dederunt 268
ciceroni uni togato senatus supplicationem decreuit 109
ciceronem cum cessisses armis, & furori Clodij, nemo erat tã excors, qui uiuus uiris bonis, stante urbe & curia rediturum, si uiueret nõ putaret 305
ciceronem felicem Catilinam nominabant Clodij satellites 128
cincta mari regio 169
cincta undique periculis Sicilia 9
cingere praesidijs 95
cinna——ad Cinnam, Sullam, Lentulum tres Cornelios ex libris Sibyllinis necesse fuisse regnum urbis Ro. peruenire 129
cinnani temporis iniquitas 258
circundare horribiles custodias 135
circumforaneus 27
circus Flaminius 231
circus Flaminius 302
circumscriptio 181
circumscripsio aperta 178
circumuentum esse innocentem pecunia 36
sircumuen tus falso indicio 27
circumuentus pecunia innocens 22
cistophorus 253
ciues non sunt, neque ciuium iura tenent qui a rep. defecerunt. pag. 121
ciuis Ro. non potest amittere libertatem, neque ciuitatem, nisi ipse auctor factus sit 258

Ciuis

Ciuis Ro. inuitus libertatem amittere non potest 258
Ciues Ro. qui proficiscebantur in colonias Latinas, fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti 258
Ciuitatem nemo amittit inuitus 258
Ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremi exitus qui 74
Clare dicere 191
Classis nauigarit ne cursu, & remis, an sumptu tãtum, & litteris 170
Classis ornata 8
Classis superata, atque depressa 8
Claustris imperij Ro. omnes insulas, et urbes maritimas contineri 170
Clausula 230
Clausus ex omni aditu. 8
Clementem non esse eum patrem f. qui liberis a seruo interfectis, uxore occisa, supplicium de seruo numquam acerbissimum sumpserit, sed inhumanissimum, & crudelissimum 136
Clodia Clodij soror 278
Clodius a Fonteio adoptatus 249
Clodius probauit se fuisse Interamnae, quo die sacra bonae deae polluit 258
Clodium, Iouem se dicere iure posse cauillans dicit Cicero, quod eandem sororem & uxorem appellare possit 261
Clodium indices dimiserunt excussum & exhaustum 28
Cn. Aufidius 281
Cn. Domitius uir clarissimus 77
Cn. Flauius scriba fastos edifcendos populo proposuit 146
Cn. Fuluio, Cn. Sulpicio cos. Capua capta 91
Cn. Lentulus, in quo summum consilium, summa grauitas 17
Cn. Lentuli uirtus 277
Cn. Naenius 41
Cn. Plancius 236
Cn. Plancio populus Ro. uni gratias de Cicerone agendas putauit 307
Cn. Pompeius auctor, dux, defensor salutis Ciceronis 310
Cn. Pompeius auctore Cicerone bellum cum Mithridate, & Tigrane gessit 246
Cn. Pompeius comparatur cum alijs imperatoribus 12
Cn. Pompeius omnium gentium, omnium saeculorum, omnis memoriae facile princeps 228
Cn. Pompeius, pro M. Cicerone pulso, opibus, contentione, precibus laborauit 247
Cn. Pompeius propugnator, & custos imperij 266
Cn. Pompeius, uir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, facile princeps 224
Cn. Pompeius. in Pompeio multa noua constituta 16
Cn. Pompeij singularis, eximiaque uirtus 2
Cn. Pompeio maxima bella terra, marique extra ordinem commissa sunt 246
Cn. Pompeium sicut aliquem non ex urbe missum, sed de caelo delapsum, intuentur 13
Cn. Titinius 52
Cn. Tuditus 59
Coactores 36
Coarguere aliquid suspicionibus, & coniectura 69
Coelius clarissimus, ac fortissimus adolescens, quaestor non est factus: consul tamen factus est 301
Coemtio 180
Coenum: portentum: scelus 251
Cogitare de aliquo dies, & noctes pag. 247
Cogitare magnum, aut amplum aliquid de rep. 12
Cogitaret tota mente dies omnes, ac noctes de pernicie filij 58
Cogitauerunt plurimum de plebis Ro. commodis Gracchi duo 90
Cogitata sapientum 65
Cognationem nobiscum esse cũ praedijs nostris existimare non debemus 195
Cognoscere homines —— non cognoscere homines 231
Cohibere oculos, manus, animum a coniugibus sociorum, ab auro, etc. pag. 17
Cohonestare acta sui tribunatus alicuius dignitate 258
Coire —— collegia reperientur, quae coëunt de hominum locupletissimorum bonis 251
Coire cum bonis non modo saluti, uerum etiam periculi societatem pag. 16
Coitio facta 446
Colam memoriam beneficij uestri beneuolentia sempiterna 225
Colebant eum non solum qui aliquid percipere, atque audire studebãt, uerum etiam si qui forte simulabant 207
Colebatur Archias a L. Crasso 207
Colebantur studia humanitatis in Latio, & Romae propter tranquillitatem reip. non negligebantur pag. 206
Collata sunt omnia in fidem, & quodammodo patrimonium mei consulatus 74
Collatis signis 17
Collegi me aliquando 30
Colligere se 260
Colligere omnes rumorum & concionum uentos 35
Collo obtorto ad subsellia reduceret pag. 31
Collocandi beneficij spem perdidistis pag. 146
Collocauit aedilitatem partim in arca, partim in hortis suis 263
Collocauit Romae sedem omnium rerum ac fortunarum suarum 208
Collocatas habent suas pecunias in ea prouincia 6
Collocati in altissimo gradu dignitatis 228
Colluuio 284
Colonia deducta 196
Colonia non in quemuis locum deduci debet 89
Coloniam constituere in Ianiculo 89
Colonia in Ianiculum deducere 69
Coloniae quae sint in colonijs consideranda 69
Colonias collocaretis quibuscunque in locis uobis uideretur 95
colonias collocarunt sic idoneis in locis ueteres Ro. ut esse non oppida Italiae, sed propugnacula imperij uiderentur 89
colophonij 210
columem actionis tuae 172
comes ijs adiũctus Vulturnius 128
comes bona 182
comissatio. 143
comissationis 123
comitas, & facilitas: grauitas, & seueritas, opp. 157
comitatem & facilitatem grauitati, & seueritati aspergere 157
comitatus —— parum comitatus ex urbe exijt 122
comitia centuriata, & tributa 79
comitia centuriata, quae maiores maxime iusta dici, haberique noluerunt 234
comitia curiata tantum auspiciorũ caussa remanserunt 79
comitia —— in comitijs praesertim aedilitijs studium est populi, non iudicium 290
comitia —— in comitijs sape accidit, ut factos aliquos miretur ipse populus 292
comitia —— patres obtinere apud maiores non potuerunt, ut reprehensores essent comitiorum 290
comitia sunt populi & multitudinis 151
comitia tributa 79
comitiorum mos. —— uocatae tribus, latum suffragiũ, descriptae, renunciatae. 298

comi-

comitiorum motus & inconstantia cum tempestate comparatur. pag. 151
comitiorum ratio comparatur cum Euripi motibus 151
comitiorum tota ratione nihil fallaciut 151
comitiorum varietas nulla esset, si ferrari gradum necesse esset 292
comitiorum undae sic efferuescunt quodam quasi aestu, ut ad alios accedant, ab alijs recedant 292
comitijs magna est, & repentina voluntatum inclinatio 154
comitijs non iudicat populus, sed mouetur plerunque gratia, cedic precibus, &c. 290
commeatu & priuato, & publico ex omnibus prouincijs prohibebamur 15
cõmemorare gratiã —— referre 234
commemoratio nominis nostri non est cum vitae tempore demetienda, sed cũ omni posteritate adaequanda 216
commiserat contra aliam legem 38
committebat se nocti ac solitudini potius quam ulli urbi, aut hospici. 58
committere alicui bellum 15
committere multam 40
committere ut aliorum beneficio potius, quam suo consilio saluus sit, non est sapientis 69
committeret se mortis, aut seruitutis periculo 10
committi mulca, et condonari omnia differunt 82
commissa pugna 150
commissi sunt ijs magistratus 304
commissum contra legem —— nihil contra legem commissum defendo pag. 141
commissa contra legem 158
commissum —— non modo commissum, verumetiam commendatum. pag. 269
commodus homo, comis moderatus. pag. 157
commoti dulcedine quadam gloriae pag. 214
commossem omnium parricidarum cela 309
commouebatur nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum 8
commouebatur omnis suspicio in seruos, qui non comparebant 56
commouere misericordia desideria imperitorum 107
commouentur animi odio Opianici & illius adolescẽtis misericordia; pag. 25
communicare laudem 188
communicauit cum M. Bebrio senatore 30
commutare fidem & religionem suã pecunia ad perniciem innocentis. pag. 46
commutent possessionis inuidiam pecunia 68
comparantur in nos pericula 182
comparare alicui insidias 30
comparare exitium patriae 191
comparare longam orationẽ ad. 103
comparatur haec lex ad Põpeij opes euertendas, tãquam machina 82
comparatur lex, cum mente 50
comparere in multitudine bonorum. pag. 106
compendium turpe in re uberrima effugit 166
compensabo ea, quae extra caussam dixi, breuitate orationis eius, quae pertinet ad caussam, cognitionemque nostram 248
compensantur ea, quae molesta sunt, amplitudinis commodis 52
compensari nulla re alia posse putãt, quae a nobis assequuntur, nisi opera sua 158
comperisse graui aliquo argumento. pag. 46
compertares, manifestoq. deprehensa 30
compilauit ab ipsis iurisconsultis eorum sapientiam Cn. Flauius 146
complecti aliquo beneficio 38
complecti oratione non possum 222
complecti orando 228
complorata morte —— uidere praetextatos inimicos nondum morte cõplorata arbitria petentes funeris. pag. 261
componant horum dignitati suam. pag. 175
composito capillo 230
comprehendere animis & cogitatione 176
comprehendit omnibus officijs totã Atinatem praefecturam 296
concedere temporibus reip. 119
concederes aliquo ab eorum oculis. pag. 118
concederet mihi facultatẽ —— unam mihi hanc facultatem caussa concederet 104
concedere rogãti —— nihil est, quod ei roganti concedi non iure possit. pag. 294
conceptum odium in remp. continere pag. 221
conceptus furor biennio ante erupit in consulatu Ciceronis 197
concidi paene 304
conciliare beneuolentiam alicuius alicui 20
conciliarat sibi summum amorem Roscius arte sua, & corporis motu 212
conciliare gratiam alicuius 18
conciliatio gratiae. ad conciliationem gratiae pecuniam Staleno dedit 37
concio uentilata quasi flabello seditionit 174
concionum libertate immoderata Graecia concidit 167
concipere flagitium —— quod flagitium Lentulus non cum Autronio concepit 189
concitabantur nouo quodam terrore & motu 8
concitator tabernariorum 244
concitatum omnibus inuidiae tempestatis. tranquillum, atque pacatum opp. 39
concordia —— nulla alia re, nisi concordia hunc statum reip. retinere possumus 288
concordiae signum dedicare in curia uoluit C. Cassius censor 267
concurrit —— saepe concurrit propter aliquorum de me meritorum inter ipsos contentiones, ut eodem tempore in omnes uerear ne uix possim gratus uideri 307
concursatio decemuiralis 66
concursatio puerorum nocturna a Clodio instituta Ciceronem frumentum flagitabat 244
condemnari honeste potest reus ab eo qui perpetuo non sedit 40
condemnatus est omnibus sententijs praeter unam 30
condemnatus iam re & existimatione, nondum lege & pronunciatione 31
condemnati de ambitu accusabant alios de ambitu usque dum ipsi absoluebantur 40
condemnati rerum capitalium non prius hanc ciuitatem amittebãt, quam erant in eam recepti, quo uertendi, hoc est mutãdi soli caussa ueneranc 258
condere pecuniam 87
condi & collocari uolo in animis uestris omnia ornamenta honoris mei, omnia monumenta gloriae pag. 132
condicio externae uictoriae melior est uno loco, quam domesticae, quod hostes alienigenae aut oppressi seruiunt, aut recepti beneficio se obligatos putant. hostes domesticos neque ui coercere neque beneficio placare possis 138
condicio non est eadem eorum, qui domesticos hostes oppresserunt, & eorum

eorum qui externa bella gesserunt pag. 132
condicio supplicij proposita in bello timiditati militis 46
condicione aequa disceptare 39
condicione iniqua caussam dicere 40
condicionem duriorem non libenter te auctore constituit fortuna com muni 152
condicionem eandem supplicij consti tuere improbitati senatoris, quae a maioribus proposita est militis timiditati 46
condiciones administrandarum pro uinciarum miserae sunt 180
condiscipulus meus in pueritia 180
condisco——condiscas censeo mihi diligentius supplicare 189
conditor totius negotij 291
conditores, instructoresque conuiuij pag. 34
condiuerat ea uitia, quae a natura habebat, studio atque artificio. pag. 34
condonare matris & crudelitati filij uitam honestissime actam 58
condonare certis hominibus omnia. pag. 74
condonari possessoribus quae uestra sunt, uidetis 100
condonatum sibi ac defensioni suae non esse Oppianicum acerbe tulit. pag. 43
confecit omnia bella terra, marique Pompeius 169
confecit plures prouincias, quam ce teri concupiuerunt 9
confectus corporis morbo, & animi dolore 162
confectus senectute 106
conferat quantum audet, & quan tum potest ad communem salutẽ, uoluntatis 138
conferebantur quaedam in Ciceronẽ tamquam ab eo dicta non perfa ceta, & minus ipso digna 296
conferre acerbitatem facti alicuius in quaestionem, aut iudicium, aut legem 52
conferre bonum a dijs oblatum in remp. conseruandam, atque ampli ficandam 15
conferre diem in diem certum 116
conferre in unum omnia 280
conferre inuidiam mortis alicuius in aliquem 172
conferre praedas, ac manubias in mo numenta deorum immortaliũ. 86
conferri cibo 123
conferuntur multa in Plãcium, quae ab eo non sunt dicta 296
conficere legationem, & mandata sua 294
conficiendae pecuniae duae rationes sunt: aut uersura, aut tributo. pag. 167
confirmare uobis omni asseueratione possum 74
confiteri de obiectis 261
confixus ducentis senatus consultis. pag. 274
conflare alicui inuidiam 120
conflagrare inuidiae incendio 121
conflari eis periculum putabantur. pag. 189
conflauit nefarias cum multis scele rum pactiones & societates 282
conflata inuidia 40
conflatam esse illi iudicio summam inuidiam, infamiam 36
conflatam esse seditionem in exercitu eius opera 40
conflatum est omne malum a matre. pag. 35
conflatum & perfectum est a matre quicquid A. Cluentius uidit cala mitatis 23
conflatum scelere aliquorum 247
conflato gladiatorum ac fugitiuorũ tumultu 188
confligari cum aduersario forti, & aliqua uirtute ornato molestum quidẽ, sed habet ea molestia quan dam tamen dignitatem 282
confligere cum uniuerso genere 173
cõformata alicuius hortatu, et prae ceptis uox 204
conformabam animum & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium 210
conformatio doctrinae 211
confusio suffragiorum 152
congesserunt uiaticum 294
congessisti hoc in me frequenter 308
congregare se cum aliquibus 115
congredere mecum criminibus ipsis. pag. 158
coniectura multo uerior 40
coniectura consequi 131
coniectura iudicare 166
coniectura prospicere 243
coniectus in uincula 56
conijciebantur omnia tela accusatio nis in Oppianicum 30
conijciebantur omnium oculi in Op pianicum 30
conijcere caussam in locos 308
coniunctionem inter Pompeium & Ciceronem quidam diremerunt. pag. 247
coniunctus cum hoc aliquo reip. uin culo 157
coniunctus cum illo maximis uincu lis propinquitatis, & affinitatis. pag. 294
cõiungere se cum aliquo societate sce leris 194
coniungant bellum reges potentissi mi: id est coniunctis copijs gerãt. 8
coniungi cum aliquibus sermone & congressu——ne mediocri quidẽ sermone & congressu cum illis cõ iungeretur 189
coniurati quinque, poena affecti 191
coniuratio urbis inflammandae, im perijq. delendi non obscure ab E truscis praedicta est 277
coniurationes duae: una quae Lepi do & Tull. cos. altera, quae Cice rone consule 188
conniuebant in tot, tantisque sceleri bus 283
conniuebo paullisper 90
conniuendum in eo hominem, si quid errasset, omnes arbitrabãtur 169
conniuentes oculi Appij 281
conquisiuit omnes suppliciorũ acer bitates ex annalium monumẽtis. pag. 104
conquiescamus a diuturnis dissensio nibus 283
conscientia mentis nostrae debet esse nobis optimorum consiliorum, at que factorum testis 54
conscientia conuictus 124
conscientia recentis maleficij perter ritus 27
conscientiae magna uis est: quam qui negligent, se ipsi indicabunt, cum me uiolare nolent 133
conscientia conuictus 129
conscium illi facinori fuisse arbitra batur 31
conscribebas seruos 254
conscribi, & centuriari palam homi nes uidissem 223
conscripsisse, sequestrum fuisse 297
conscripti serui 236
consecrati deo 28
consecratio aliquam ne habeat reli gionem 266
consenescat falsa inuidia spacio inter posito 20
consenescebat maerore & lacrumis. pag. 23
consentiunt ad communem dignita tem, ac salutem 137
consensus ordinum diuulsus 286
consequi alteriorem gradum dignita tis 12
consequi dicendo 21
consequi questum 10
consecutus est eos uestigijs 27
consecutus fructum amplissimum 2
consecuti ius ciuitatis 137
cõsecuti sunt imagines familiae suae beneficio populi Ro. 73
consequendi quaestus studium. pag. 10

conseruare officiorum, & amicitiarũ rationem 44
concessores accusatoris 169
consilium ad facinus aptum 131
consilium audaciae ereptum a dijs immortalibus 132
consilium facilius initur in solitudine, res commodius in turba perficitur 27
consilium in prouidendo 9
consilium non seruatur senatus 297
consilio repente mutato. 311
In consilio nobis fuerunt 188
consilia suor m 64
consistere in ciuitate non potuit. pag. 178
consociare cum aliquo consilia pestis alterius 231
consulatur me illa res 20
consperfit me lacrumis 311
conspirare nobiscum, consentire cum bonis 71
conspiratio in rep. bene gerenda 247
conspirationem tãtam bonorum nulla uis perfringere, neque labefactare poterit 138
constabant huius summa officia in illum ordinem 293
constante sibi, & superioribus consentire iudicijs debuerunt 33
constare superioribus suis iudicijs. pag. 35
constipari tantus numerus non potest in agrum Campanum 90
constiterunt omnia summa in me & in remp. C. Septimij officia 233
constituere aliquem uitae modum. pag. 193
constituere in aliquo spem reip. bene gerendae 16
constituere remp. 102
constituere Saturnalia 131
constituitur questio de furto 56
constitutio auctio in mensem Ianuarium 65
constituta est ex Asia laus familiae, memoria generi, honos & gloria nomini 143
constituta salus ad dignitas populo Ro. lege Gabinij. 15
constituti ad eandem consulares pag. 118
constitutus fortuna ad amplexandũ otium 161
constitutus praetor opinionibus hominum 36
constricta omnium conscientia tenetur coniuratio tua 114
consuetudo —— meae uitae perpetua consuetudo. 102
consuetudinem superiorum retinere 98
consulere de suorum salute, communem relinquere 196
consul primus Valerius Flaccus. pag. 169
consulis est ferre opem patriae, succurrere saluti 102
consulis fidem, tanquam legitimi tutoris implorauit 323
consuli, si legem curatam non habet, attingere rem militarem non licet 79
consules duo improbi nunquam fuerunt, excepto Cinnano tempore. pag. 228
consules facti non in cunabulis, sed in campo 95
consules saepe tribunis pleb. obstiterunt, uis tribunitia nonnunquã libidini restitit consulari 74
consulares optimi & fortissimi fuerunt ijs temporibus, quibus paene oppressa est resp. 199
consulatus cum tribunatu bellum habet susceptum 74
consulatus finis est honorum populi 303
consulatum octingenti fere consecuti erant Cicerone annum aetatis quinquagesimum agente 303
Consulum octingentorum uix decimam partem reperias gloria dignam 303
consumere si me uis aliqua morbi, aut natura ipsa cõsumpsisset, &c. pag. 309
consumpta replere 154
contagio sceleris 160
contagio sceleris, non solum leuitatis culpa, si defendas eum, quem obstrictum patriae suscipere pag. 188
contagionem aspectus fugiunt omnes 58
contaminare: honestare, opp. 121
contaminare ueritatem aliquo mendatio 193
contaminauerunt se aliqua contagione praedae 261
contaminatae gentes 249
contaminatis manibus attrectare. pag. 278
contaminatus multis flagitijs 40
contaminatus tanto scelere 46
contendere caussas ipsas 126
contentio dignitatis 143
contentio honoris nos ad caussam deduxit 200
contentio ipsorum hominum facienda 289
contentio studiorum & artium 146
contentus ijs sceleribus, quae commisit 274
contentus non fuit sua conscientia ad alterius ignominiam 48
contentio cursu 150
contestata uirtus 169
continentia animi 17
contingere loci alicuius auctoritatem 2
continuare agros 90
contiones seditiose concitatae 20
contiones seditione ac populariter concitatae 38
contra quam proposueram 365
contra remp. facere, salutemque bonorum 234
contra ualetudinis commodum laborandum 152
controuersia pastorum orta in collibus 54
controuersum iut 146
contrahetur mihi plus negotij 135
contrahit frontem 34
contracta magna pecuniae ratio cum Mauritaniae rege 194
contractum in popinam aes alieni. pag. 223
contubernalis saturnini in Creta fuit Plancius 294
contuemini os 197
contuli in eam ciuitatem multa & magna studia atque officia 174
contulit se ad scribendi studium 206
contulit omne reliquum tempus ad noui belli comparationem 4
contulit omne studium atque ingenium Archias populi Ro. gloriã laudemque celebrandam 313
contulit se supplicem ad alios reges. pag. 8
contulerunt suas rationes, & copias in illa prouinciam 6
contulerunt se ad studium litterarũ. pag. 211
contumelia maledicti 190
conturbare non oportet 305
conualescere & sanari ciuitas possit 198
conuenit —— non conuenit, pro non cohaeret, & sibi ipsum repugnat. pag. 302
conuenerat in manum 180
conuenire —— contumelia, quae ad maximam partem ciuium conuenit 180
conuentus agrestium 156
conuenticula, & quasi concilia quaedam plebi Ro. uoluerunt esse maiores 257
conuersa ratio 87
conuersio status 251
conuersos in me omnium oculos esse uideo 134
conuersura est se omnis ad te multitudo 298
conuertit eodem aculeum testimonij sui 180

conuertit iura hominum in deterrimas partes 59
conuertit se aliquando ad timorem, nunquam ad sanitatem 189
conuerterunt omnes boni omnem spē melioris status in uouorum magistratuum fidem 290
conuerti possunt illius furētes & uiolenti impetus in ipsos 283
conuestita duobus lucis M. Manlij domus 262
conuitium maximum fecit iudici quaestionis 35
conuicta atque damnata caussa tacita opinione hominum 20
conuictus deuotionis 221
conuiuia apparata 126
copia —— mihi non tam copia, quam modus in dicendo quaerendus est. 2
copiae deprauant, maxime eos, qui ex egestate iu rerum abundantiā traducti sunt 94
copiae inflat animos singularis homo priuatus, nisi magna sapientia praeditus, uir facile sese regionib. off. in fortunis & copiae continet malum &c. 94
copiae magnae multis proelijs deletae 8
copiae omnibus rebus ornatae atq; instructae 8
cordubae nati poetae, pingue. quiddam sonantes, atque peregrinum pag. 214
corinthus cur a Romanis euersa sit. pag. 91
corinthus Graecie lumen 5
corinthus posita in angustijs, atque in faucibus Graeciae 91
corinthi uestigium uix relictum est. pag. 91
cornelius pater illam sibi officiosam prouinciam depoposcit, ut, cum prima luce consulem salutatum uenires, intromissus more, & iure amicitiae, Ciceronem in suo lectulo trucidaret 194
cornicum oculos configere. 146
corporis nostri infirmitas multos subit casus per se: denique ipsum corpus tenuissima de caussa saepe conficitur 281
corroborare malum nascens non credendo 121
cotta & Torquato coss. 131
creare alicui periculum & insidias. pag. 165
creati illorum sanguine, disciplinisq. instituti 73
creber in eo fuisti. 308
credidisti & pecuniam per syngrapham 278
credidit fidei P. Fuluij 172
creentur caedes & pericula patribus 282
crescis in dies singulos 115
creta Asiatica utuntur Graeci in literis consignandis 171
cretes uno aduentu Romani exercitus deleti sunt 159
cretum nemo gustauit umquam cubans 159
creuerunt hostium opes & animi 13
crimen diluere 20
crimina dissoluenda sunt tum deniq. cum de uita, & moribus dictum est 197
criminum dissolutio ab oratore quaerenda 20
cr minosum iu hunc id non debet esse 192
crocota 282
crustuminum 177
cubile. ad ipsum cubile uenile alicuius rei 37
cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit 151
culpa soluti 102
cultus agricolarum 87
cum animis uestris recordamini uitam, & naturam Staleni 34
cum —— anni sunt octo, cū rest. 31
cumanus ager 87
cumulasti hoc scelus alio incredibili scelere 117
cumulate gratias agere 228
cunabula consules facti non in cunabulis, sed in campo 95
cuncti —— ne nos quidem huic cum cti studio penitus dediti sumus. pag. 204
cunctus equester ordo 309
cuniculis opugnatur 64
cupiditas gloriae ibi esse non potest, ubi honos publice non est 9
cura animo infixa 226
curatores legibus agrarijs constituti 76
curia uindex temeritatis, & moderatrix officij 175
curiae triginta 258
curiosum est ea scire uelle, de quibus solos pontifices & consuli, & scire maiores uoluerunt 248
curiosus non sum in exquirendo iure augurum 250
curiosi oculi, non solum curiosos ocu los excludit, sed etiā errantes 281
curriculum semihorae 103
curriculum uitae exiguum 216
cursus otiosus uitae 138
cursus uirtutis ad gloriam 305
cursum uitae conficere sine dolore, & sine iniuria, optabile est, sed ad immortalitatem gloriae plus affert desideratum esse a suis ciuibus, quam omnino nūquam esse uiolatum 260
cursum terrae, quem a prima aetate suscepisti 301
cursum tenens suum nauis, secundis uentis 310
cursus —— eo uenit cursu ad honorem cursus, qui semper potuerit hominibus equestri loco. 292
custodias horribiles circundare 135
Cyprius rex 252
cyzicenorum urbs ex omni impetu Mithridatis, et totius belli ore ac faucibus erepta Luculli consilio. pag. 214

D

DA mihi multum testimonium. pag. 166
Daret aliquid ad populi partes: seu populo ad partes 77
Darent tibi istam mentem dij immortales 191
Dare alicui licentiam 251
Dandos custodiam censuistis 134
Dare crimini quippiam alicui 261
Dari in custodiam 130
Dare laetitiam inimicis 311
Dare nomen 258
Dare se in custodiam 119
Dare spem —— quo plus spei Gallis daret 192
Dare testimonium aeternum laudū res gestis alicuius 218
Dare ueniam —— quaeso a nobis ut in hac caussa mihi detis hanc ueniam, ut, &c. 205
Data praemia pro industria 142
Datio legum 86
Datum negotio magistratibus, aut, &c. 274
Damnata rei capitalis 26
Damnatus duobus praiudicijs 32
Damnatus est furti, & pro socio. pag. 172
Damnatus inter sicarios 24
Damnati turpi iudicio, in perpetuū omni honore ac dignitate priuantur 43
Damnatus turpissimis iudicijs domi. pag. 170
De lucro dat. 182
Debere studia & officia 142
Debilitant amicorum studia 152
Debilitauit membra lapidibus, fustibus, ferro 178
Debilitata metu mens concidi 267
Debelitata uirtus 224
Debitorum mos 174
Decedere de possessione 87
Decedere de sententia 157

Decedere de uia 54
Decedere nihil periculi de caussa eius decederet: ad caussam nouum crimen accederet 55
Decertare armis pro mea salute nolui 223
Decij obiecerunt se in medios hostes ad perspicuam mortem pro salute exercitus 255
Decimus Brutus carminibus Attij poetae templorum suorum aditus ornauit 214
D. Brutus 106
D. Silani sententia cōtra coniuratos pag. 135
Declarare beneuolentiam insignem in remp. 261
Declaratus consul uoce Ciceronis 141
Declinare in suo statu 41
Declinaui urbem mihi amicissimam pag. 311
Declinatio laboris, & periculis non legitimi 50
Decoctores 122
Decreta de Cicerone ab exsulio reuocando gloriosa 234
Decuriati ac descripti exercitus 244
Decuriatio tribulium 297
Dedecus omne priuatarum rerum haeret in fama 117
Dedere suspicioni uitam boni uiri armis suis spoliatam 199
Dediderunt se unius hominis imperio, ac potestati 10
Dedicatio —— C. Cassio censori, cum de Concordiae signo dedicando ad pontificum collegium retulisset, ei M. Aemilius pontifex max. pro collegio respondit, nisi eum populus Ro. nominatim praefecisset, non uideri id recte posse dedicari pag. 268
Dedicatio —— in dedicatione etsi quis dicat, & quid, & quomodo quaeritur 266
Dedicatio sitne religiosa 266
Deducentur coloniae 69
Deduci de sententia 125
Deduxi huc rem 122
Deductio in agros 69
Deesse —— nihil est mali, quod ei deesse uideatur 201
Defecit eum impudentia 130
Defecerant a bonis omnibus 309
Defendere caussam aliquam praesidio legis 53
Defendendi facilis est cautio 170
Defensio honestissima libertinorum, patronis esse probatos 30
Deferbuisse hominum studia intelligebat 43
Deferre ad unum omnia 17
Deferre belli curam ad aliquem 150
Deferre nomen alicuius 22
Deferre rem aliquam ad unum 246
Deferre rem aliquam, in qua fides integritas, uirtus quaeratur, ad praestantem aliquem uirum 77
Deferri omnia ad unum non oportere 15
Deficere —— res eos iampridem: fides deficere nuper coepit 123
Difigi crucem ad ciuium supplicium qag 104
Defixerat eam in animis nostris populi sermo 243
Defixum furoris tribunitij indicium ad memoriam omnium gentium sempiternam 262
Definiunt sibi locum, nullum locum definiunt 66
Definiri orbis terrae regionibus 214
Deflectere se de curriculo petitionis pag. 152
Defleui liberorum solitudinem 261
Deformare —— ornat Pompeium, an potius deformat 283
Deformata imago ignominia 162
Deformata ita sunt illa bona a fortuna, ut tamen a natura inchoata compareant 197
Deformatum, inquinatum, peruersum, conturbatum 278
Defugiunt laborem 308
Defugere aliquid, quod clientis caussa postulet, non est fas patrono pag. 302
Defligere auctoritatem sui magistratus 191
Defugere contentiones uitae dimicationes pro rep. pro aliquo priuato —— nullas defugere 307
Defugere —— nullam esse contentionem, quam ego pro salute tua defugiam 307
Defunctus honoribus 301
Degenerare —— a maiorum contestata uirtute non degenerauit L. Flaccus 169
Degustarat aliquid speculae ex eius sermone 34
Deiecisses senatum a gubernaculis pag. 247
Deijcere de possessione 91
Deijci de urbis praesidio, de custodia ciuitatis deturbari 160
Deiotarus fanum bonae deae castissimae tuebatur 178
Deiotarus Pessinuntem per scelus a Clodio uiolatum, & sacerdote, sacrisque spoliatum recuperauit pag. 278
Deiotarus rex iudicio senatus appellatus 278
Deiotarus unus in orbe terrarum fidelissimus imperio Ro. atque amicissimus R. nominis rex 278
Delata caussa ad patronum 54
Delata est ad patronos Pompeianorum dissensio 196
Delata sunt ad te honoris insignia pag. 194
Delatus est in beneficijs ad aerarium a L. Lucullo praetore 209
Delegaui amico locupletiori 245
Delenda nobis est illa macula Mithridatico bello superiore suscepta 3
Deliberatum mihi & constitutum est 71
Demens scelere 129
Demersam patriam extuli 200
Demerso populo Ro. 268
Demigrandum aliquo est 262
Demigrasti ad sodalem tuum 119
Deminuere aliquantum de alicuius praesidij 187
Deminutum de libertate 310
Demissa usque ad talos purpura 43
Demisse respondere maledicto 261
Demissi homines 162
Demisso capite se occultat 258
Demonstrare alicui iter adipiscendorum honorum 303
Demoueret remp. ex possessione 91
Demouere aliquem a caussa 29
Demouere te incautum tuo loco potuerunt, prouidentem te, & praecauentem numquam mouebunt pag. 301
Demoueri de praesidio reip. consulem uolunt 161
Demoueri de suis possessionibus 100
Denotauit necandos 3
Denuntiauit ei uim 154
Denuntiare alicui nouas inimicitias pag. 165
Denuntiari alicui caedem, & dimicationem 254
Denuntiatione testimonij deterret pag. 167
Denūtiatione testimonij terrere 167
Depellere ab aliquo periculum 122
Depellere pestem a patria 232
Depelleretur Cn. Pompeius ex omni custodia uestrae libertatis 77
Deponere iniurias ex animo 189
Deponere inuidiam 87
Deponatis opinionem grauiorem de illo indicio, siquam huc attulistis pag. 49
Deponant studia 152
Deposuerat, quas cum Cicerone habebat, simultates Cispius 307
deposuit omnia priuata odia 234
depositae saepe sunt a clarissimis uiris inimicitiae cum bene meritis ciuibus 165
deposco populum Ro. disceptatorem pag. 182

deposcere

depoposcere aliquem 236
depoposcere a nobis certum imperatorem non audent 243
depoposcit unũ Cn. Pompeium imperatorem ad commune omnium gẽtium bellum 13
depoposcit illã sibi officiosam prouinciam, ut &c. 194
depoposcit Pompeiũ interficiendum pag. 244
depoposcerat sibi procurationẽ urbis incendendae 130
depoposcerat sibi insidias urbanas caedis, & incendiorum 122
deprecari alicuius calamitatem 222
deprecari supplicium 108
deprecator miseriarum 165
deprecatus est a L. Sulla multorum uitam 197
deprehenduntur, ac tenentur saepe res magnae in minimis rebus 171
deprehensus in maleficio 206
depromere uerba grauissime ex intimo artificio 31
depulsus de spe, & conatu 124
derelicti non modo ab omni fortuna, uerum etiam spe 120
deripere aliquid de alterius auctoritate 187
derogare fidem aliquibus 166
descendere ad accusandum 156
descendere ad inimicitias 155
desciscere a rep. 106
describere ac distribuere —— quemadmodũ descriptum distributumque erat 129
describi ac distingui hactenus potest, ut, &c. 171
descripsisse urbis partes ad incendia pag. 116
descripsit pecuniam ad Pompeij rationem 170
descripta ratio totius belli 124
descriptio totam per urbem caedis, atque incendiorum cõstituta 194
descriptio populi 297
descriptos habebat certos homines ad certas res 131
deserere uadimonia 122
deseritur a consilijs malitiae 57
deseruiunt amicis operae, & uigiliae meae 190
desiderarunt te oculi mei, cum tu esses Cyrenis 291
desiderata magis, quam assidue percepta delectant 392
desperat ipse sibi 152
desperare saluti suae uetuit 34
despondit ei filiam suam 56
destitisti de tua petitione 301
destitutione, iratos Oppianico redderet 34
destitutum se esse pulchre asseuerat pag. 34
destrictos in remp. gladios retudimus 128
desuefacta a concionibus multitudo pag. 43
desultorius —— quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurreres 155
detrahere alicui calamitatem 222
detrahere de aliquo 105
detrahere de uino 282
detrahere alicui ueram laudem oratione sua 2
detrahere uidebatur de Pompeij dignitate Clodius, cum eum maximis laudibus efferebat 283
detraxit tantum temporis ex re militari, quantum in me custodiendum transferre maluit 304
detractum de te nihil est 301
detuli meum beneficium ad eum 291
detuli rem omnem ad patres conscriptos 124
detulisti ad M. Catonem rogatione tua imperium extra ordinem 246
detulit ad Laelium hanc opimam accusationem 178
detulit ad me amicissimo animo insidias, quas mihi ab exsulibus coniuratis paratas audierat 311
detulis bellum uni suscipiendum uestris suffragijs 116
detulit ad eum caussam 173
detulit ei omnem suam auctoritatẽ, gratiam, opes, ad hoc negotium conficiendum 167
detulit nomen eius 30
detulerunt ad me caussam reip. periculaque rerum suarum 3
Detulerunt iudices haec omnia 134
Detulisset ad uos querellas per uiros bonos 174
Deuincire praesidijs oppida 91
Deuinctam consuetudine tenebat totam Hortensiorum domum 207
Deuinctum spe testamẽti haberet. 56
Deuincta largitione suffragia 297
Deuinctae largitione tribus 297
Deuorasses omnium locupletium fortunas, spe, & auaritia 255
Deuoui dijs meum caput ea condicione, ut, si, &c. 270
Deuoui me, fortunasque meas pro uestra incolumitate 221
Deuotio conuicta, & commissa 270
Deuotionis conuictus 221
Deum aliquem de caelo delapsum coetus hominum adire, uersari in terris, cum hominibus colloqui fabulosum 286
Dij immortales —— lege naturae mortales a dijs immortalibus nihil usu capere possunt 280
Dij penates 269
Deos esse nemo tam uecors, qui, cum suspexit in caelũ, non sentiat. 277
Deorum esse prouidentiam 277
Deorum mentes pietate & religione & iustis precibus, non contaminata superstitione placantur 58
Deorũ ope, & auxilio multo magis, haec resp. quam ratione hominũ, & consilio gubernatur 102
Deorum tela in impiorum mentibus figuntur 281
Dicendi facultas antecellit iuris ciuilis scientiae 146
Dicendi magnus labor 147
Dicere non dicendo 55
Dicere pro amici periculo contra amici studium 142
Dicere sententiam simpliciter 226
Dicis caussa uindicare 146
Dictum arrogans, aut superbum 190
Dictum —— uter igitur nostrum est cupidior dicti, &c. 308
Dies Ciceroni non est dicta 254
Dies pacta, & constituta cum Mãlio. pag. 120
Dies tertius —— dies perendinus. pag. 146
Dies, quibus conseruamur, nõ minus sunt nobis iucundi, quam illi, quibus nascimur 128
Diem alicui dicere 258
Difficile est tacere cum doleas 191
Difficili reip. tempore 16
Difficultas annonae 244
Difficultates belli 91
Diffidentem confirmauit 8
Diffisus ingenio, quaesiui adiumenta doctrinae 157
Dijudicatae non reconciliatione concordiae, sed internecione ciuium dissensiones 132
Dilatare orationem 166
Diligens in omnibus officijs retinendis 48
Diligentia in consilijs de rep. capiendis 226
Diligentia summa est hominis in communem municipij rem. 59
Diligentissima conficiendarum litterarum ciuitas 172
Diligentissimus salutis meae 289
Dimicare de imperio 4
Dimicatio capitis 102
Dimisso coetu uestro 116
Diogenes Cynicus 159
Diribitio 292
Diribitores 234
Dirigere uitam ad certam rationis normam 141
Diremit omnium officiorum societatem tanto scelere commisso 188
Dirimere societatem uitae, & officiorum

rum omnium 247
Dirumpatur licet illa furis 261
Discedit a Melino uiro Cluentia 23
Discedi a legibus 50
Discessit uictus ex iudicio 43
Disceptatio et cognitio ueritatis 157
Disceptatore populo Ro. uti uolo. 71
Disceptator —— populum Ro. disceptatorem non modo recuso, sed etiam deposco. 182
Discidium —— defleui coniugis miserae discidium 261
Discordiarum exitus inter claros & potentes uiros, aut uniuersus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnum 283
Discrepari inter collegas 46
Discrimen extremum, ac dimicatio fortunae 198
Discutere et comprimere periculum, quod conceptum resp. parturit. pag. 161
Discussisti aduocationem eorũ, quos adesse iusseras, manibus, ferro, lapidibus 254
Diserti, pauci sunt 304
Disiunctissimis locis, maximeque diuersis 4
Dispersus sermo 302
Dispicere lucem in rep. ex caligine & tenebris 228
Disquisitio facinoris. —— ad facinoris disquisitionem interest adesse quam plurimos 275
Disseminatus rumor 302
Disseminatum malum opinione latius 135
Dissensiones ciuiles enumerantur. pag. 132
Dissensionum, seu discordiarum ciuilium enumeratio 285
Dissimilis est ratio officij persoluendi, & pecuniae debitae 225
Dissimilitudo potestatum non facit dissensionem, sed animorũ disiunctio 74
Dissipare patrimonium 182
Dissoluere seueritatem. —— in dissoluenda seueritate laus est aliqua humanitatis 157
Dissoluta Graecorum consuetudo. pag. 167
Dissolutum esse in reip. periculis non oportet 115
Dissolutis omnibus criminibus 197
Dissolutissimus uir 56
Distincta portubus regio 169
Distineor 37
Distinguenda ratio officiorum ac temporum, uicissitudo laboris ac uoluptatis 160
Distortissimi 157
Disturbare iudicia ui, et armis 197
Distrahi a complexu suorum 261
Disturbari tecta uidere 261
Diuinatio. quantae diuinationis est, scire, &c. 47
Diuisi in omnes prouincias: al. dimisi. pag. 193
Diuulgata ad omnes libidines aetas. pag. 230
Dixerat omnem suam pecuniam doti Valeria 180
Docere antequam didicisset, cogeretur 268
Docti calamitate 6
Doctrina —— multi sine doctrina moderati & graues extiterunt. pag. 211
Doctrinae accessio ad naturam eximiam, atque illustrem quantum ualeat 211
Documentum. —— habeat meipsum sibi documento 71
Documentum omnium scelerum, & flagitionum P. Clodius 266
Dolor communis muliebris 23
Domicilium clarissimi imperij 128
Domicilium habuissent in Italiam. pag. 208
Dominari: iacere opp. 20
Domus Ciceronis aedificata ex auctoritate senatus pecunia publica. pag. 276
Domus Ciceronis una post urbem constitutam, ex aerario aedificata est, a pontificibus liberata, &c. 176
Domus commune omnium hominũ perfugium 134
Domus sua est cuique perfugium ita sanctum, ut inde abripi neminem fas sit 262
Domus uniuscuiusque ciuium, sanctissima, & omni religione munitissima est 262
domus —— in uniuscuiusque domo sunt arae, sunt foci, sunt dij penates 262
domi conditus consulatus ei uidebatur 154
donarunt eum ciuitate, ceterisque praemijs 286
donatus reip. quasi diuino munere T. Annius 173
doros 175
dos sine auctore tutore dicta, nulla est 180
dubium facere cuiusquam animũ. 9
ducere in matrimonium Sassiam concupiuit 25
ducere initium alicuius rei alicunde pag. 76
ducere iudicium 180
ducere spiritum —— nullum tranquillum atque otiosum spiritum usque ad extremum uitae spatium duximus 216
ducere spiritum & uitam 10
ducitur gloria optimus quisque 214
duci ineptijs ac fabulis 55
ducire, opinione —— non re ductus, sed opinione 157
ductus ab Hermippo 173
ductu suo rem optime gerere 16
duo consules 161
duodecim tabulae uetant, leges priuatas hominibus irrogari 251
duos consules inimicos reip. Romae esse, fas esse negat Catulus fil. 263
duplicata gloria 261
durior locus dicendi datus 154
durioribus legum condicionibus uti pag. 52
durissima reip. tempora 261
duritia animi, stupor potius quam uirtus 161
duxit eum iudicatũ Hermippus 172
dyrrachium 311

E

EBLANDITA, non enucleata suffragia 290
Ecce tibi eiusmodi sortitio, ut &c. 35
Ecferri al. efferri. magna frequentia ecferri 171
Edere tribus reo 296
Edi populo Ro. imperaui 193
Edititij indices 152. 296
Edici indices non ad rejiciẽdum, &c. pag. 297
Editio indicum summam habet acerbitatem 297
Educatores, magistri, doctores ei, qui liberaliter educatus est, cum grata recordatione in mente uersantur 307
Educuntur ab illis gladij 128
Effari uerba solennia. 169
Efferre aliquando solet ad gloriam in refutandis improborum maledictis Ciceronem animi dolor 276
Efferre aliquem laudibus 304
Effertur interdum immoderatione uerborum 191
Efferri gloriae cupiditate 92
Effigies consiliorum, & uirtutum nostrarum a summis ingenijs expressa, & polita 216
Efflagitatus bonos diuturnis precibus 73
Effugit in uberrima re turpe compendium, in maledicentissima ciuitate, maledictus omne: in suspiciosissimo negotio, omnem suspicionem, non modo crimen 166
Effugerũt crudelitatis infamiam 92
Effugere crimen auaritiae 181
Effugere petitiones parua quadam declinatione, & (ut aiunt) corpore 118

Effugere poenam indicij 262
Effudit omnes indicatos, ab audaces, e carcere 280
Effundere aerarium 69
Effunditur uox in coronam, & turbam 177
Effrenata audacia 114
Eijcere e senatu 48
Euctas, emissus: eijcere, emittere, differunt 124
Eiulatus Philoctetae 281
Elata fune e resp. 251
Elatus dolore 273
Elatus ui naturae, atque ingenij 157
Elapi & inflati bis rebus 94
Elabitur iam de manibus mos a maioribus acceptus 167
Elapsa de manibus 161
Elegantia —— cum summa elegantia, atque integritate uixistis 199
Elicere miserabiles epilogos 308
Elinguis curia 228
Elinguem reddidit 169
Eluuies ciuitatis 254
Ementiri —— ne ementiendo quidem auctorem adumbrare potuisti meliorem 218
Ementitus auctoritatē senatus 252
Emergere auctoritatem uestram uidi a fluctibus illis seruitutis 285
Emergere e patrio regno 4
Empti pactione prouinciarum consules 225
Emisso aculeo mortuus est 172
Emolumentum nullum ad Scamandrum morte auiti uenturum 30
Enituit uirtus egregia M. Catonis in eare 150
Ennius Africano superiori carus fuit pag. 213
Ennius, ingeniosus poeta, & auctor ualde bonus 147
Enucleata suffragia 290
Enuntiare consilia alicuius 180
Enuntiare tantam rem audeas 193
Enuntiata iurisconsultorum mysteria 146
Ephebi 278
Epoto poculo 55
Epulones Iouis optimi maximi si quid est praetermissum, aut commissum, ad pontifices afferūt 277
Equitem Ro. triumphare inauditum pag. 16
Equites exercent uectigalia 6
Equites Ro. M. Druso tribuno pl. restiterunt hoc agenti, ut, qui res indicassent, in iudicium quaestionibus iudiciarijs uocarentur 52
Equitum ordo firmamentum ceterorum ordinum, quoniam ab eis uectigalia exercentur 6
Equitum Ro. maledicta in homines nobilissimos 295
Equus Troianus intentus est 160
Erigebat animum iam demissum, & oppressum 31
Erigite mentes auresque uestras 191
Erigere afflictum 8
Erigere animum, & paullum respirare a metu coepit 58
Eripuit ei caussam caedis meus discessus 422
Eripere de manibus eorum faces potui 190
Erepta urbs ex faucibus 122
Erepta urbs ex ore & faucibus belli pag. 14
Ergastulum 106
Erogabamus in mare superum, & inferum sestertium ter & quadragies 170
Erogata pecunia in classem 170
Erudita ea doctrina 211
Eruditus Epicureorum artibus 231
Eruere ex tenebris 65
Erumpunt in hoc tempus omnia 169
Erupit in hoc tempus omnium scelerum maturitas 121
Erupturum illud malum, si impunitum fuisset, ad perniciem ciuitatis uidebam 273
Esse eos in eadem uoluntate, pari calamitate qui fuerāt, audierat 192
Esse in eodem scelere 192
Esse in oculis 305
Esse in odio apud exteras nationes 17
Est mihi tanti 19
Et est quisquam, &c. inter 26
Etrusci coniurationem urbis inflammandae, imperijque delendi non obscure praedixerunt 277
Euellere aculeum seueritatis aliquorum 52
Euellere ex animis hominum tantam opinionem, tam penitus insitam, tam uetustam non est nostri ingenij 20
Euius 175
Euolare ex insidijs & mucronibus inimicorum 161
Euomuerit, forasque proieceris tantam pestem 122
Ex illo tempore 192
Ex tempore 171
Ex tempore magnum optimorum uersuum numerum dicere 212
Exaggerare uerbis beneficium alicuius in se 305
Exaggeratae deorum benignitate fortunae 138
Examen apum quid portenderet 278
Examina seruorum in populum Ro. immissa 278
Examen apum —— si examen apum ludis in scenam uenerat, Haruspices ex Etruria arcendos putabant pag. 278
Excellit dignitate principibus, par est facilitate infimis 13
Excellens in omni uirtute 155
Excidere ex isto ore religionis uerbū, aut elabi potest? 262
Excepi impetum 257
Excepi meo corpore uim improborum 255
exceperat omnem uim omnium sceleratorū mei casus acerbitas 255
exceptio fugientes 129
excipere populi sermonem 180
excessit e pueris 206
excitauit te alia ratio, alia cogitatio ad spem Plancij opprimendi 302
excitauit tres excitatores 49
excitare te ad labore, & laudē 303
excitare atq; inflammare debet hoc genus belli uestros animos 3
excitabantur magnae quotidie contentiones inter Auitum & Oppianicum 29
excitari fluctus contionum uidetis. pag. 175
excitatus motus temeritate imperitorum 175
excitatus pietate ad accusandum 55
excitati ab Acheronte 234
excitato uento in optimum quemque 193
excludit oculos non solum curiosos, sed etiam errantes 281
excluderetur ab hereditate fraterna partu mulieris 26
excluditur honore decemuiratus 86
exclusus hac criminatione Torquatus 193
excolere animos doctrina 210
excors 305
excursio una equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre potest 6
excusatio aetatis, excusatio honoris non me uindicant a labore 190
excussu hoc totum genus maledicti. illa calamitas 257
excusserat hoc senatus Pōpeio 282
excutiant. non modo reges, sed etiā imperatores nostros excutiāt 86
excutiant tibi istam uerborum iactationem 190
excutere. in manus sumere 294
excutiuntur nobis de manibus 147
exemplum —— multa sunt eiusmodi, quae etiam si in homine ipso, de quo agitur, negligenda sint, tamen in conditione, atque in exemplo pertimescenda uideantur 169
exemplum domesticum ad imitandum 157
exercent uectigalia, atque exigunt publi-

publicani 6
exercuit eum fortuna reip. in omni genere belli 9
exercere simultates cum aliquibus. pag. 181
exercente hoc praetore iudiciū 205
exercitatus in dicendo 30
exercitatus in iudicijs corrumpendis 34
exercitatus in uxoribus necandis 30
exercitus —— non dicam miser, sed certe exercitibus 207
exercitus perditorum ciuium clandestino scelere conflatus 191
exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna & perniciosa sentina reip. 117
exhauriri pecunias publicas 74
exhauriendam esse plebem, tanquam sentinam 89
exiguum tempus 104
exit aliquando aliquid 296
exitum reperire —— iam nullum fortunis communibus exitum reperietis 265
In exitu est meus consulatus 161
existimabant de homine sicut necesse erat 30
existimare —— de quo aliquid scire, atque existimare potuisset 189
existimatio; quorum tantum est existimatio 37
existimationis bonae fructum nullum umquam cogitarat 27
existimationis partae fructus nō debet ad aliud tempus reseruari, sed in iudicio percipi debet, atque in extremo discrimine, ac dimitatione fortunae 198
existimationem amicissimi hominis offendere 286
exlex 39
exordium rei demonstrandae paullo longius repetere 22
exorsus orationis 5
expediat reip. 89
expers eius consilij fuisse non probabatur 33
expetuntur poenae Lentuli a L. Flacco per nos 182
expetendum nihil magnopere in uita nisi laus, atque honestas 210
expiantur errata 178
expiare religionem 275
expiandum forum populi Ro. ab illis nefarijs sceleris uestigijs 104
expiandum locum arbitrabantur, quacumque illa iter fecisses 58
expiatio debetur dijs uiolatis 277
expiatio religionis 275
expilare socios, diripere prouincias pag. 15
expleui animos inuidorum 251
explere famem suam caementis ac tignis tectorum alienorum 255
explicare se dicendo 166
explicari nihil istorum potest 180
exportare. rerum, quae exportātur, multitudo 6
expostulare aliquo iracundius aut uehementius 193
expostulatio facta 54
expressa ab inuitis laus 73
expressam esse in Meandrij persona speciem ciuitatis fateantur 174
expressa sunt psephismata 167
expressum dolore 57
expromere longam orationē de, etc. pag. 103
expromere non patiar homines ea, quae contra remp. diu cogitarunt pag. 71
expromitur omnis eorum industria uitae, & uigilandi labor in antelucanis cenis 126
exquirere ueritatem omissis auctoritatibus 15
exscindere hostium urbes 255
exsecta lingua 57
exsectis omnibus urbis neruis 92
exspectatio hominis famam ingenij, exspectationem ipsius aduentus, admiratioque superabat 206
exspectatio huius iudicij dies noctesque eos sollicitat 59
exstinguere lumen Graeciae 5
exstinctor ac proditor patriae 200
exstinctus esse uoluerunt Graeciae lumen 5
exstinctum est maledictum illud crudelitatis 161
exsul quid 257
exsulis nomen per se calamitatis est, non turpitudinis 257
exsulis nomen quando turpe 257
exsultat & triumphat in hoc oratio mea 122
exsultare gaudio 120
exsultare impio latrocinio 120
exsultare laetitia 23
exsuscitat te gallorum cantus 146
extat auctor —— non extat auctor, qui audierit 22
extat uestrum in me summum pag. 302
extollere aliquid uerbis 311
extollere aliquem laudibus in caelum 427
extollere caput, & se erigere 295
extorquere de manibus gladios 190
extorquere e manibus 30
extra caussam —— intelligo me plura extra caussam dixisse, quam opimio tulerit 248
extra —— ciuis est nemo tanto in populo extra contaminatam illam P. Clodij manum 247
extra ordinem sitne aliquis ulli reip. praeficiendus 406
extraordinaria non imperia, sed regna 73
extrema defensione uti 292
extremis reip. temporibus 102
extulit te ad summum imperium populus Ro. per omnes honorum gradus 121
extulerat animos insolentia dominatus 268
extulerunt —— res meae gestae me, credo, nimis extulerunt 190
exturbare homines e possessionibus pag. 197
exturbasses populum e naui 247
exulceratus suspicionibus & scelere certorum hominum 247

F

Fabius fornix 292
Facessant operae 182
Facessere alicui negotiū hac lege 53
Faciles aditus priuatorum ad Pompeium 13
Facinus manifesto compertum, atque deprehensum 28
Facis iniuste 171
Facere atque instruere bellum 90
Facere bellum reip. 195
Facere caedes, lapidationes, fugas pag. 256
Facere contra leges 251
Facere Iunoni hospitae consules necesse est 163
Facere secum consules acerbissimae personabat 109
Facere secum Sullam Cassius respondisset 192
Facere una cum aliquibus 192
Factus totus ex fraude & mendacio pag. 34
Facultatis dicendi 146
Facultas huius generis hominum est in senatu maxima 143
Facultatem mihi oblatam putaui, ut, &c. 128
Facultate oblata 25
Facultates belli sustentantur hoc uectigali 91
Facultates mihi multae reliquo tempore ad sibi satisfaciendum dabuntur 22
Falcarij —— inter falcarios 194
Faliscus ager 87
Fallo —— ad quidem multum me se fellit 193
Fallo —— multa uos in nostris rebus & in rep. fefellerunt 165
Fallo —— tantumne te fefellit? &c. pag. 264
Familia consularis, praetoria, &c. pag. 292

In Fame

In Fame frumentum exportare erat ausus 167
Fanaticus homo 262
Fastos non habebant quondam Ro. pag. 146
Fatale ad perniciem ciuitatis nomen pag. 134
Fatalis ad salutem reip. consulatus Ciceronis 134
Fatalis annus patriae 228
Fauces Etruriae 115
Faucibus premebatur 37
Fautores 289
Fautores laudis tuae multi sunt 302
Fautrix suorum regio 293
Faces nuptiales 23
Fecerat scelera 258
Fecit funus filio 25
Felicitatem nemo de seipso praestare potest 14
Ferentani 59
Fero —— ita tulit casus infestus 187
Ferre dolorem apertius 296
Ferre in quaestionem —— seruum mulieri non in quaestionem tulit, sed plane ad supplicium dedit 56
Ferre obscure —— neque id obscure ferebat 30
Ferre opem, & salutem alicui 204
Ferre tribum 298
Fex ciuitatis 167
Fides, et iusiurandum neglectum 281
Fides in sententia dicenda 226
Fidem cōcidisse solutione impedita 6
Fidem ei publicam dedi 129
In Fide mea erat Dyrrachium 311
Fiducia accepta 173
Fiducia commissa 173
Fixum, & statutum est 157
Fixum ita, ut conuelli non liceat 46
Finxit te natura ad omnes uirtutes pag. 156
Fingere caussam 306
Ficti simulatique hominis uultus 34
Fictis auditionibus non fuit subijciē dae innocentium fortunae 302
Finem feci offerendi mei 74
Finitimum uestris uectigalibus regnum 3
Firmamentum, & robur totius accusationis 16
Fiscina ficorum 171
Fiet —— quid pecunia fiet? 89
Flabellum seditionis 174
Flagitat a me hanc orationem caussa ipsa 192
Flagitare litterarum memoriam 208
Flagitantibus reip. temporibus 247
Flagitio rei ut militaris admissa sortitione in quosdam animaduertebatur, ut metus uidelicet ad omnes, poena ad paucos perueniret pag. 46
Flagrabat inuidia ordo senatorius pag. 48
Flagrare coepit amentia 23
Flagrantes oculi Clodiae 262
Flagrans recentibus studijs 157
Flamma aliorum facto & cupiditate excitata 59
Flamma temporis, interdictum sceleris uox furoris non lex 150
Flebiles uigiliae 311
Flectebar animo, atque frangebar. pag. 189
Flexissent fata dij immortales omni ratione placati 131
Foci —— abditi ac penetrales foci pag. 286
Foculus 266
Foedera scribebantur prouinciarum pag. 266
Forma hominis —— praeter formā, nihil sibi ad similitudinem hominis reseruauit 59
Fortes & animosi uiri sibi mortem consciscunt in dolore 55
Fortuna fuit quibusdam summis uiris quaedam ad amplitudinem, & ad gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna 14
Fortuna quoque in imperatore spectanda non solum uirtus 14
Fortunati qui remoti a studijs ambitionis otium ac tranquillitatem uitae secuti sunt 155
Fractus ac prope dissipatus 234
Fractus calamitate atque afflictus pag. 189
Fraudarat multos minutis mutationibus 172
Fraudatorum & infitiatorum impudentia 173
Fraudi nemini fuit 38
Fraudi non fuit Metelli consecratio facta ab Antonio 266
fremitus horribilis armorum 277
frequens conspectus uester multo iucundissimus 2
frequentare —— cum scribas hodierno die casu ad aerarium frequentasses 137
frequentare populum non poteras, nisi tabernis clausis 260
frequentia uestrum 83
fretus certissimis criminibus, & testibus 22
fretus uobis 16
frons calamistri notata uestigijs 231
fructus non laetos & uberes, sed magna acerbitate permixtos tulit. pag. 310
frui uita, & hoc communi spiritu. pag. 135
frugi, atque integer 30
frumentum custodijs suis clausum continebant 24
fucata ineptijs —— ijsdem ineptijs fucata sunt illa omnia 146
fugit eius uiri scientiam, non fugit. 9
fugitiuorum bellum 91
fulgent purpura 122
Fuluius, qui cum Aetolijs Ennio comite bellauit, Martis manubias musis consecrauit 214
fundamentis his adolescentiae iactis) pag. 191
fundatum imperium maximis laboribus 138
fundatum ueritate 169
fundum quidam uēdere noluit, quod ex eo solo, cum plures haberet, numquam malum nuntium audisset 91
funestari concionem contagione carnificis ueto 104
funus indictum 251
furens audacia 122
Furiae quaedam coniuratos incitauerunt non ad perficiendum scelus, sed ad luendas reip. poenas. 198
furor. —— a dijs immortalibus nulla potest homini maior esse poena furore, atque demētia 281
furor animi & caecitas 266
furor, constantia: opp. 126
furti & captarum pecuniarum notauerunt eum 45

G

GABINIA *uicinitas* 293
Gabinij leuitas 208
Gabinio Syria data a Clodio 254
Gallus gallinaceus 157
Galli uincunt robore Romanos 132
Galli soli, qui populo Ro. bellum facere possint 132
Gentilitia sacrificia 200
Gemini fratres, homines inter se tum forma, tum moribus similes 29
Gerebat se truculentius, quam ceteri. pag. 74
Gerere se. —— ille ita se gerebat nō solum consilijs, & sermonibus, uerum etiam aspectu, atque uultu, ut, &c. 189
Gerere se pro ciue 209
Germani Campani 94
Gestus, mos, & uoluntati, & dignitati tuae 152
Gigantes impij 277
Gladius in uagina reconditus 115
Glaucia praetor 106
Glaucippus excipitur. in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur pag. 67
Gloria is maxime excellit, qui uirtute plurimum praestat 303

Gracchorum consilijs, & sapientia multae reip. partes constitutae 74
Gracchi plebem in agris publicis constituerant: qui agri a priuatis antea possidebantur 74
Gradus Aurelij 38
Gradus Castoris conuellisti, ac remouisti 254
Gradus & aditus ad caetera factus. pag. 81
Graecia libertate immoderata ac licentia concionum concidit 167
Graecia paruum quendam locum Europae tenet 175
Graecia suis consilijs perculsa, & afflicta 167
Graeci docti quidē sunt, & ingeniosi, sed parum religiosi, ac fideles 166
Gracci —— homines leuitate Graeci, crudelitate barbari 169
Graeci natio minime in testimonijs dicendis religiosa 169
Graeci uersus —— ex Graecia uersibus maior gloriae fructus percipitur, quam ex Latinis 214
Graecorum fides 166
Graecorum tria genera uere, Ionei, Aeoles, Dores 175
Grandis, & nubilis filia 23
Granius praeco quid responderit P. Nasicae, & M. Druso 295
Gratiam in oculis esse positam 146
Grati homines perraro reperiuntur. pag. 289
Grati animi uirtus, maxima & mater omnium uirtutum reliquarū. pag. 307
Gratum suo quemque arbitratu, non alieno esse oportet 305
Gratiae & pecuniae debisio dissimilis est 305
Gratiosior fuisti in P. Globulum 178
Grauari coepit 34
Grauiter tulerunt 28
Gregarij milites faciunt hoc inuiti, ut coronam dent alicui ciuicam, & se ab aliquo seruatos fateātur. pag. 306
Gregales Glodij 285
Gregales Catilinae 256

H

Habet aliquam dubitationem 67
Habebat eum matre simultates 38
Habere in animo 50
Habuisse iudicatus est nimis magnā dignitatis cupiditatem 198
Habitaui in oculis 304
Habitare laxe, & magnifice uoluit. pag. 264
Haruspices 131
Haruspicum responsa 129
Haruspicū responsum de fremitu. 129
Hasta praeconis insectari uidentur Pompey exercitum 66
Haurire e fonte 211
Haurire indignissimam calamitatem unum pro omnibus 247
Hebescere aciem auctoritatis senatus patimur 114
Hebetiora tela 273
Heluatus reip. sanguinem 273
Heluo impurus 65
Hercules —— ab ipso Hercule perfuncto iam laboribus, sacra didicisse memoriae proditum est. 268
Hiberna, hiemis, non auaritiae perfugia uoluerunt esse maiores 12
Hiberna militum imperatore Pompeio socijs minime grauia, aut sumptuosa 12
Hiempsal rex 85
Hispani numero uiuunt Ro. 277
Homerus —— multae ciuitates de Homero inter se contendunt 213
Homerus Achillis uirtutis praeco. pag. 214
Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum: Chij, ut suum uendicant: Salaminij repetunt: Smyrnaei suum esse confirmant. 213
Homo egens, sordidus, sine honore, sine existimatione, sine censu 174
Homo fortuna constitutus ad amplexandum otium 161
Homo fortuna egens: uita turpis, existimatione damnatus 171
Homo per se cognitus M. Tullius 121
Homo sine uirtute 264
Homo sine uirtute, sine ingenio 291
Homines diuina mente & consilio praediti 91
Homines non solum honoribus populi, uerum etiam patientia paupertatis ornati 87
Hominum fama 277
Hominum incerta, minimeq. diuturna uita 16
Hominum uoluntate nihil obscurius pag. 151
Honestas hominis 173
Honestas in primis expetenda 210
Honestati magnificentissimis decretis pag. 228
Honestatibus ante partis aliquem priuare 162
Honestaret meam calamitatem non modo leuaret 234
Honestare aliquē magna laude 138
Honestabatur mors Africani 159
Honesto loco natus 167
Honos ijs debet esse iucundus, quorum dignitati populus Ro. testimonium, non beneficium ambitioni dedit 298
Honos —— ubi bonos publice non est, ibi gloriae cupiditas, esse nō potest 92
Hororis caussa nomino 16
Honore primum ut dignus sis, laborandum, secundo ut existimeris: tertium sit ipse honos 298
Honores & diuitiae nonnullis ex dissensionibus, & tumultu comparantur. 96
Honorum gradus summis & infimis sunt pares, gloriae dispares 303
Honorum populi finis est consulatus 303
Horrere animo 268
Horrere numen diuinum 262
Horreum belli 70
Hortensius multa dixit cantra A. Gabinium, cum is de uno imperatore contra praedones constituendo legem promulgasset 15
Hospes urbis: ignarus disciplinae, cō suetudinisq. nostrae 108
Hostie maiores in foro constitutae, a consulibus de consilij sententia probate 94
Hostes reip. non est ciuis 136
Hostium copiae cum absunt non ionge, etiam si nulla irruptio facta sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit 6
Hostes domesticos cum semel a pernicie reip. repuleris: neque ui coercere, neque beneficio placare possis. 138
Hostilem in modum seditiosus 167

I

Iacet. 147
Iacere adulteria 295
Iacere contumeliam in aliquem 190
Iacere fundamenta —— cui caussae fundamenta iaciantur, non uidetis? 165
Iacta sunt fundamenta defensionis. pag. 143
Iacta suspicio, iacta uox iracundiae. pag. 166
Iactarunt se sumptuosius & insolentius insipientis, repentinisque pecunijs 126
Iactare faces ardentes in tecta uicinorum 281
Iactantur uoces 137
Iactari in tempestate populi, ac fluctibus 209
Iactari in turba cum iactor in turba, nō illum accuso, qui est in summa sacra uia 292
Iacta iam manibus & excussa 146
Iactata res erat in concione a tribuno seditioso 47
Iactatio popularis 40
Iactatio —— ex magna iactatione terram

terram uidere 141
Ictus nouae calamitatis 73
In quod est factum 154
Idoneus non est, qui impetret 15
Ierosolymam aurum ex omnibus prouincijs exportari solebat 176
Ignis sempiternus 270
Ignis uestrae perpetuus ac sempiternus 138
Ignes deorum, sollennes mensae 286
Ignes moenibus subiecti & circundati 128
Ignobilis homo, eo solo nitens, quod sit ignobilis, procedit saepe longius, quam si idem ille esset cum ijsdem suis uitijs nobilissimus 43
Ignobilis homo uirtute praeditus Romae usque eo peruenit, quoad eũ industria cum innocentia prosecuta est 143
Ignominia calumniae 37
Ignominia foedissimi criminis 201
Ignominia—— habet magnum dolorem, unde cum honore decesseris, eodem cum ignominia reuerti pag. 162
Ignominia iudiciorum publicorum. pag. 104
Ignoratio sui 43
Ilias Homeri Achillis uirtutem sempiternae hominum memoriae cõmendauit 214
Illaqueatus omnium legum periculis 273
Ille —— datus est tibi ille, condonatus ille 453.39
Illecebra iuuentutis 123
Illuxit uox & auctoritas cõsulis 71
Illuxisse hũc diem ad huius salutem patiantur dij 102
Illudit auctoritati omnium pontificum 262
Imaginem reip. nullam reliquerunt. pag. 91
Imagines fortissimorum uirorũ: quas expressas non solum ad intuendũ, uerumetiam ad imitandum Graeci scriptores nobis reliquerũt 211
Imaginibus, nominibus familiarum nobilium ducuntur 293
Imbecilli consilij mulier 178
Imbecillitas mentis——quae te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut, &c. 262
Immersit se penitus in consuetudinẽ Asinij, blanditijs, & assentationibus 27
Immigrare in domum alicuius 262
Imminebat tuus furor omnium fortunis 247
Imminẽt duo reges toti Asiae nobis inimicissimi. 5
Imminere uidentur in tribunitiam potestatem 251
Imminens ad caedem 244
Immittere exercitum signis infestis in curiam 283
Immolabantur Capuae ad praeconẽ & tibicinem hostiae 94
Immunia praedia commodiore conditione sunt, quam illa, quae pensitant 99
Immutare aliquid de institutis priorum 170
Impelleret ad bellum barbatos homines 192
Impellere aliquem in spem rapinarum ueterum 126
Impellere aliquẽ in spem rapinarum ueterum 126
Imperare remiges 312
Imperata pecunia classis noĩe 169
Imperator —— ab imperatore belli pericula repelluntur 14
Imperator agros de hostibus captos consecrabat 266
Imperator——in imperatore quattuor res inesse debent, scientia rei militaris, uirtus, auctoritas, felicitas 3
Imperator is exercitum continere nõ potest, qui seipsum non continet. pag. 12
Imperatores debent esse summa innocentia, temperantia, fide, facilitate, humanitate 12
Imperatoriae uirtutes quae 9
Impertio oneris mei partem nemini. pag. 188
Impertiebant ciuitatem Graeci homines nulla aut humili arte praeditis gratuito 209
Impertit Murena tantũ laudis 145
Impertire suum laborem hominum periculis subleuatis 142
Impertitur laus C. Antonio collegae meo 130
Impertiri laudem alicui 8
Impetrauit auctoritate & gratia Luculli 207
Impetus hostium eius aduentu repressi ac retardati 5
Impetum fecit in exercitum nostrum clarum atque uictorem 8
Impetu quodã animi cõcitatus 157
Implicatus expectatione iudicij non diuturna 273
Implicita est pecuniarum ratio, quae Romae uersatur, & cum pecunijs Asiaticis, & cohaeret 6
Implorarem sensus uestros 196
Imponis hanc mihi personam 188
Imponant coronam auream litteris. pag. 178
Imposuistis mihi hanc personam 82
Imponere pergrande uectigal agris publ. 66
Imponere uillicum 304
Imponere aureã coronã mortuo 178
Impositam mihi ab rep. personam sustinuit 142
Imposita mihi tam multa de me dicendi ab illo necessitas est 192
Importata calamitas 237
Importunus ac ferreus 136
Importunitas animi 55
Impotenti animo 273
Impotentes —— ualeant ad opem impotentum, ad auxilium calamitosorum 155
Improuisa pericula 155
Improuisus amor ac repentinus 86
Imprudentissimus ad audiendum 34
Impudentia oculorum ——animi duritia 262
Impudentissima eorum caussa est, qui cum omnibus rebus ornati & copiosi sint, nolunt aliquid de possessione detrahere, ad fidem acquirere 125
Impulsus amore fraterno 198
Impune in otio esse possumus 74
Impunita tibi uni fuit ac libera uexatio, direptioque sociorum 118
In culpa est populus 290
In eandem sententiam 193
In scena sunt 294
Instituta ratione uitae ab accusatione remotus 28
Instituto nefando, atq. inaudito 268
Instrueret filio insidias 58
Instruit accusatores 23
Instruere aciem 146
Instructus copijs consularibus 265
Instructa, & ornata medicinae exercendae caussa, taberna 56
Insultare —— non insultabo uehementius 171
Insusurrauit nomenclator 160
Integra fortuna 200
Integrum me ad id, quod attuleris, seruabo 174
Intendere alicui periculum iudicij. pag. 273
Intendere telum in aliquem 274
Inter sicarios quaestio 50
Intercesserat dies unus, & alter 34
Intercesserant dies decem 25
Interceptus bonos ad alienae petitionis occasionem 73
Intercludere alicui nocẽ ——ut Clodio uox intercluderetur 275
Interclud ẽdum sanguinis flumine reditum meum putauerunt. 228. & 223
Interclusam tenebunt uestram libertatem suis praesidijs 89
Interdictione aquae & ignis, amittebatur ciuitas 258

Interiectum magnum est internallū inter te atque illum 104
Interleuerit testamentum 46
Interlitus codex 38
Internecio ciuium 132
Internecionem Gallorum iter in Hispaniam patefactum & legionib. nostris 9
Interrogare aliquē aliqua lege —— quis me umquam ulla lege interrogauit 258
Interpretari in partem mitiorē 157
Interrex nullius est, nisi patricius. pag. 249
Internallum —— longo interuallo Romam uenis 177
Internallum —— non ita longo interuallo 172
Interuenerunt ex occulto 30
Interuersa edilitate intellexit se posse a L.Pisone consule consulem renuntiari 263
Intimus Catilinae 123
Incolerantia 43
Intolerantia regum 81
Intonuit uox perniciosa designati tribuni 161
intrabo etiam magis 169
intueri intensius oculis omnes reip. partes 90
intus sibi canit hoc carmen 87
inuehi in portum 141
inuectus est uehementer est in Caecilium 196
Inuenire aliquem portū suorum malorum in malis reip. 193
inuestigator coniurationis, atque ultor 199
inueterauit nostrum nomen & huic uerbi, & hominum famae, ac sermonibus 190
inueterata uis compresso odio, atque tacito 455
inueterata inuidia iudicij Iuniani 20
inuidere —— inuidetur minus eorum, qui honoribus aucti fuerunt, filijs honorem consecutis, quam eorum, qui nullos magistratus gesserunt 303
inuidia inueterata 20
inuidia populariter excitata 48
inuidia suscepta mihi ualeat ad gloriam 133
inuidia uerbi 190
inuidia uirtute parta, gloria est, non inuidia 121
inuidiam atque offensionem timere. pag. 34
inuiolata amicitia, integro officio aliquid facere 194
inuitamenta urbis, & fori multa habet 198
inuratur generi, ac nomini nota nefariae turpitudinis 200
inussisses mihi summam superbiae, crudelitatisque famam 142
inustum nefarijs mentibus bonorum odium homines impios retinebat. pag. 260
inuri nota censoriae seueritatis 46
inustus est tantus dolor illorum temporum ciuitati, ut, &c. 126
iuba regis Hiempsalis filius 85
iubet populus 162
iussit pro potestate 35
iussum ratum 258
iudaeorum gens quam cara dijs immortalibus esset, docuit, quod est uicta, quod elocata, quod seruata. pag. 177
iudaeorum religio 176
iudaeorum religio abhorret a splendore imperij Ro. a grauitate nominis Ro. 177
iudaei cum iudicandi caussa tabellam sumsit, reputare debet non se esse solum 54
iudex debet ex ipsis caussis iudicare, non ad caussas iudicia iam facta domo deferre 20
iudex maximi aestimare debet conscientiam mētis suae, quam ab dijs immortalibus accepimus, &c. 54
iudex non quod ei uideatur, statuere, sed deuictus legibus debet esse 54
iudex quaestionis Q. Voconius 51
iudex plurimarum rerū sanctissimus & iustissimus 295
iudicis sapientis est, cogitare tantum sibi a populo, (aut rege) permissum, quantum commissum sit, aut creditum: non solum sibi potestatem datam, uerum etiam fidem habitam, meminisse, &c. 54
Iudices sapientes semper in rebus iudicandis, quid utilitas ciuitatis, quid communis salus, quid reip. tempora poscerent, cogitauerunt. pag. 183
iudex —— semper dignitatis iniquus iudex est, qui aut inuidet, aut fauet 290
iudex sumitur L. Naso 173
iudicem noluerunt esse neminem Romani non modo de existimatione cuiusquam, sed ne pecunia quidem de re minima, nisi qui inter aduersarios conuenisset 45
iudices Clodium dimiserunt excussum & exhaustum 281
iudices aeditij 296
iudices, iurati sententias dicebant 26
iudices leues & nummarij 35
iudices, legum interpretes 50
iudices, non carnifices 297
iudices solent prouidere, ne ab aliorum iudicijs discrepent 33
iudices, qui Voconio iudici quaestionis obuenerit 51
iudicium P. Clodij manifestum periurium quibus olim erepti essent nummi, nisi a senatu praesidium postulassent 281
iudicatum facere, aut nō facere 173
iudicium filij. in iudicio filij de turpitudine parentis dici ius reportet. pag. 23
iudicium pecunia tentatum 22
iudicium non reprehendit is, qui poena quaeritur, sed legem 196
iudicium populi de alicuius dignitate non debet uideri graue 290
iudicium —— proprium est liberae ciuitatis, ut iudicio senatus, aut populi, aut eorum, qui iudices constituti sint, detrahi possit 148
iudicium publicum exercetur apud praetorem populi Ro. 205
iudicium quibus rebus tollatur. 251
iudicium tollere ac disturbare 189
iudicia cum equestri ordine communicata 47
iudicia de Pompeio magna & praeclare a populo Ro. facta 13
iudicia moderata Romae 251
Iudiciorum aequorum haec definitio est, ut in iudicijs & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur 20
iudiciorum perturbationes 74
iugulatus duobus praeiudicijs 34
iuno Sospita 163
iuppiter Stator 119
iurare in legem 38
ius adoptionis est, ut is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit, & cum poterit, sit expertus. pag. 248
incendistis animum meum cupiditate patriae conseruandae 193
incendio non fortuito, sed oblato domus ardebat 255
incensa odio 56
incensa praedia dedicauisti 178
incertum flagitium 262
incidit in morbum 56
incidit in morbum grauem & periculosum 59
inciderunt in aes alienum 126
incidere neruos populi 82
incidere uenas legato, socio, amico pag. 280
incitamentum maximum periculorum, & laborum, gloria litteris mandata 214
incitatus iracundia aut inuidia 260
inclinare —— quocumque uestrae mentes inclinant, atque sententiae 135

inclinatio communium temporum pag. 251
inclinatio temporum 310
inclinatio uoluntatum cum incubuit ad uirum bonum 154
includi in legis alicuius periculum 52
inclusum periculum 123
incolumis ciuis 255
incolumis fortuna 56
incolumis omnium mearum fortunarum status maneret 37
inconsideratissima, ac dementissima temeritas 284
inconstantis non est sententiam tamquam aliquod nauigium ex reip. tempestate moderari 310
increpuit supplicio tumultus 146
incubare pecuniae spe atque animo pag. 34
incubuerunt in te 292
incumbite ad reip salutem 134
incumbere ad alicuius perniciē 156
incumbere ad bellum omni studio 6
incumbere ad remp. conseruandam pag. 199
incurrebat agri priuati in publicum Campanum 91
incurrere in crimen hominis nimium memoris 310
incursio seditionis, & impetus tribunitius, non iudicium 40
index neque obscurus, neque incertus pag. 324
indicabo me uobis 216
indicio toto exposito, atque edito pag. 294
iudicia solida, & expressa uirtutis pag. 294
iudicia uirtutis non fucata forensi specie, sed domesticis inusta notis ueritatis 294
indixit bellum populo Ro. 124
indicta caussa profugisset 190
indicta caussa ciuem Ro. capitis condemnari 104
inducis sermonem urbanum, ac uenustum 260
inducit aliud genus donationis 99
induxit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriae praeponeret 106
inducam in animum 199
inducere in animum non poterat legare eiusmodi matri 29
inducere senatus consultum 243
inducor in spem, uos futuros, &c. pag. 312
induceretur nobis hic ager ingenti pecunia, quoquo pretio coemtus erit 89
inductus auctoribus eruditissimis Cato haec arripuit 157
inductus falsa spe 312
industria in agendo 9
industria in perferendo labore 226
ineunt magistratus tribuni pleb 74
infans filius 25
infatuare neminem adeo potuit, ut ei nummum ullum crederet 172
infensae mihi uni & aduersae sunt maxime improborum mentes 191
inferri. apud inferos nullas esse impiorum poenas, & qui hoc existimant ineptijs ac fabulis duci 55
inferri——supplicia impijs apud inferos nulla est constituta: idque ab antiquis esse confictum, ut aliqua in uita formido improbis esset posita 135
inferre conati sunt funestos ac nefarios ignes 131
inferre magnum periculum potest uis tribunicia unicuique 40
inferre signa patriae 165
inferre uastitatem aedibus alienis, saxis & ferro 278
intulit sumtum suis ciuibus 172
infestus bonis omnibus 189
infestum bellis uectigal: non infestum pag. 90
infimo loco natus, nullo splendore uitae 69
infirma ualetudine erat Auitus 30
infirmari horum nihil potest 208
infirmatio rerum iudicatarum 73
infitiari alicui legatum ex testamento 54
infitiatores 172
infitiatores lenti 126
infixa animo erit cura sempiterna. pag. 226
inflammatus cupiditate 166
inflammatus erat meae domus cupiditate 262
inflammatus spe & cupiditate 154
inflare aliquem uerbis 247
inflatus spe, promissis 154
inflata spe atque animis classis 150
inflectere alicuius oculos suo squalore 222
inflectendus leuiter potius, quam corrigendus 156
infligere grauem securim reip. 305
informat ad hoc inumbratum iudicium filium 194
informari artibus ad humanitatem pag. 206
infulae imperij 29
infuscata maleuolētia uiciuitas 293
ingrauescebat annona 244
ingrauescet morbus uehementius 121
ingredi in caussam, qua quis nolit, ianua 290
ingredi rationem studiorum 204
ingressus sum in hanc spem, & sententiam dys ducibus 127
inhians uberibus lupinis Romulus pag. 131
inire magistratum 230
inita sunt consilia urbis delēdae 161
initium facere a &c. 90
initio suspicionis orto 56
initium delendae reip. consilium 137
initium est consilium a P. Sulla inflammandae ciuitatis 187
iniecistis timorem bonis 71
iniecerat meum nomē imperitis 244
inijcere securim petitioni alicuius pag. 154
iniectus bonis timor 154
iniectus est hominibus scrupulus 35
iniectus metus 8
iniecta est fax foeda, & luctuosa reip. pag. 282
iniecta tenuissima suspicione praedonum, aut hostium uectigalia trans marina nos non inuant 90
iniectum esse in hanc flammam recentem C. Iunium 36
inimicitiarum modum statuere bone stius est, quam humanitatis 193
inimicus in omni genere odiosus ac molestus 166
initiata, aut deuota sacris sua 116
iniuriam alienam persequi 155
innocentia tectus, ut hominem praestare oportet, pericula facile pellit pag. 18
innocētium fortunae fictis auditionibus, aut disseminato rumori non sunt subijciendae innocentius fortunae 302
inopiam rei frumentariae summam constat fuisse paullo post reditus Ciceronis 244
inops ab amicis 254
inquinas nomine criminoso officiosam amicitiam 297
inquinatius eo nihil est 174
inscriptū sic in fronte uniuscuiusque ciuis quid de rep. sentiat 121
insedit penitus atque inueterauit in populi Ro. nomine macula 3
insequi hominem clamore & minis coepit 25
insidiari somno maritorum 220
insidiae crudeles in remp. factae 193
insidias nullas ab illis uitae meae dixisti fuisse comparatas 305
insidiosis amicis non credendus, apertis inimicis obsistendum 247
insigne honoris 132
insignia honoris ad te delata sūt 194
insignia praeclarae laudis 190
insignis omnibus notis turpitudinis pag. 107
insimulatus —— aperte insimulato Stratine 56
insimulatus ex ferrula 57

insinuabam me ac dabam familiariter in eorum sermonem 74
insolita ratio dicendi 2
insolentia non solum copia commouentur qui ex egestate in abundantiam traducti sunt 94
instar mortis turpissimae 106
instar urbis habere uideretur inter piraticos myoparantes 123
instinctus furore 269
instituere actionem 146
iuris ciuilis extenuatio 146
iuris ciuilis prudentia extra Romam non ualet 146
iuris ciuilis scientia non est difficilis, quod & perpaucis, & minime obscuris litteris continetur 146
iuris ciuilis scientia, tenuis est 146
ius controuersum 146
iurisconsulti irridentur a Cicerone. pag. 146
iurisconsulti in omni iure ciuili aequitatem reliquerunt, uerba ipsa tenuerunt 146
iurisconsultorum responsa saepe euertuntur ab oratoribus: & sine defensione oratorum satis firma esse non possunt 147
iurisdictio praeturae, res uaria & multiplex ad suspiciones & simultates 166
iurisperiti pauci 304
iure hereditario, iure auctoritatis, iure mancipi, iure nexi domus 276
iure optimo domus 276
iura de ciuitate & libertate ea sanxerunt maiores, quae nec uis temporum, nec potentia magistratuum, nec res iudicata, nec uniuersi populi potestas eripere possit 258
iusta Catilinae facta sunt 182
iustissima caussa ad defendendum. 102
iustitiam edici 284
Iuuentius primus de plebe factus aedilis 303
iuuentia familia consularis 293
iuxta ac si meus frater esset 233

K

KARTHAGO cur a Romanis deleta 191
Karthago & Numantia a Scipione deletae 16
Karthaginienses omnibus naualibus pugnis a Romanis uicti 15
Karthaginienses fraudulenti & mendaces non genere, sed natura loci. pag. 94
Karthaginienses permultum classe, maritimisq. rebus ualuerunt 15

L

LABES ac flamma reip. 242
Labes atque ignominia reip. 10
Labes turpitudinis 262
Labem sceleris in familia relinquere. pag. 200
Labefactare fidem eorum pretio conata est 58
Labefactare conati rem iudicatam, impudentiae 31
Labefactare machinis 247
Laberis imprudentia 107
Labi imprudentia 351
Labor meus omnibus propositus est. pag. 51
Laboraui quid de me populus existimaret 200
Laborare ex inuidia 59
Lacedaemonij imperij Ro. praesidio disciplinam suam, legesque conseruant 159
Lacedaemonij quotidianis epulis in robore accumbunt 159
Lacedaemonij soli toto orbe terrarum septingentos annos amplius unis moribus, & numquam mutatis legibus uixerunt 175
Lacedaemoniorum spectata, & nobilitata uirtus, non solum natura, uerum etiam disciplina corroborata 175
Lacerare remp. 228
Lacesso uos: in concionem uoco 71
Lacessere, aut tentare bello 8
Lacrumula 307
Laedere hominum uoluntates pro rep. 226
Laesae hominum gratiosorum uoluntates 166
Laelius comis —— quis C. Laelio comior? quis iucundior 157
Laenitas audiendi 151
Laodicea 177
Lapidem e sepulchro uenerari prodeo pag. 311
Lapidatio & concursus 189
Lapidatio facta 244
Lapidator 244
Laquei legum, & condicionum, & iudiciorum minus multi debent esse propositi ijs, qui honores non petiuerunt. 52
Largitio aequitatis 151
Largitione omni saturati 168
Late patet tua gratia 302
Latius patet illius sceleris contagio. pag. 160
Laterensis ne aliquid iuraret, de sua petitione destitit 301
Latet furtum sub hoc uerbo 100
Latiniensis ager 27
Latitudinem possessionum tueri non possunt 87
Latuerunt in diuturna obscuritate. pag. 34
Laudari ab improbis, uituperari est. pag. 283
Laus & honestas in primis expetenda 210
Laudis studio trahimur omnes 215
Laudem & honestatē persequi —— in laude persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exsulij, parui esse ducenda 210
Laude gloriae Metellorum omnium triumphos superauit 309
Lauicana uicinitas 293
Laxamentum. —— ne legi quidem quicquam laxamenti per tribunū pleb. datum est 38
Lectuli Punicani 159
Legat ei grandem pecuniā a filio 26
Legationis ius uerbo uiolatum populus Ro. persecutus est 5
Legationes datae hereditatum obeundarum caussa 66
Legationes liberas sumere exigendi caussa licet 180
Legati ius legatorum eum hominum praesidio munitum tum etiam diuino iure uallatum 280
Legati, qui rerum priuatarum caussa legationes liberas obeant 82
Legati quod erant appellati superbius, Corinthum euerterunt Romani 5
Legere in senatum 258
Lemonia tribus 297
Lenire dolorem suum dolore & cruciatu nocentis 136
Lenitate legum debet esse munita libertus, non acerbitate suppliciorum 104
Leniter dixerat 191
Lenocinium 159
Lentulus sperasse se ex fatis regnaturum confessus est 136
Lentuli societates cum audacibus: infamia libidinum, &c. 197
Leocrantum 92
Leuare aliquem labore 455
Leuare calamitatem alicuius 196
Leuare poenam damnatorum 135
Leuare poenam legis 196
Leuare sumptu ciuitates 170
Lex a Lentulo, Catilina, Cassio constituta. ut omnes, qui salua urbe salui esse possent, in hostium numero esse ducerentur 132
Lex accusatoria 143
Lex Aebutia 77
Lex Aelia, & Fufia, subsidia reip. cōtra tribunitios furores 230
Lex Aelia, & lex Fufia a Clodio sublatae 286
Lex agraria tota a M. Tullio reprehensa & abiecta est 196
Legis agrariae genus per se non est uituperandum 74

Lex Calpurnia, ambitus 152
Lex Caecilia & Didia 250. 253
Lex Calpurnia 158
Lex Clodij in Ciceronem, nulla lex iudicata a P. Lentulo, & Q. Metello P. Clodij fratre, & a senatu. pag. 256
Lex Cornelia, quae reo permittebat optare utrum uellet, clam, an palam sententiam ferri 30
Lex curiata —— consuli si legem curiatam non habeat, attingere rem militarem non licet 79
Lex curiata 280
Lex Fabia 103
Lex Fabia de numero sectatorum pag. 158
Lex Gabinia 16
Lex iniquissima, dissimillimaq. legis, quam L. Flaccus interrex tulit de Sulla, ut omnia quaecumque ille fecisset, essent rata 99
Leges Iuliae 283
Lex Licinia 253
Lex Licinia de sodalitijs 296
Lex Papia 209
Lex Papiria uetat aedes iniussu plebis consecrari 266
Lex pecuniarum repetundarum 50
Lex Porcia 103
Lex Porcia uirgas ab omniũ ciuium Ro. corpore amouit 104
Lex priuata, & priuilegium idem sunt 251
Lex Roscia 151
Lex Sempronia 296
Lex Silani & Carbonis 208
Lex temporis non hominis 99
Lex Valeria 99
Lex uetus amicitiae, ut idem amici semper uelint 289
Lex uetus tribunitia, quae uetat iniussu plebis aedes, terram, aram consecrare 266
Lex, uinculum eius dignitatis, qua fruimur in rep. fundamentum libertatis, &c. 50
Lex una de duabus rebus dissimilibus ac diuersis ferri non debet 253
Lex una de una re ferri debet 253
Leges Maniliae prorogationem flagitauit Seruius 152
Legem iniquam, & miseram condicionem instituere periculis hominum 156
Lege agere 146
Lege agi posset necne, pauci sciebant pag. 146
Lege & condicione alia mihi utendũ esse decreui, quam superioribus eos 73
Leges —— mens, & animus, & consilium, & sententia ciuitatis, posita est in legibus 50
Legum interpretes, iudices 50
Legum imperio, & praescrito omnia fiunt 50
Legum laudes 50
Legum omnes serui sumus, ut liberi esse possimus 50
Legibus ijsdem debeant ne omnes teneri 278
Libationes, praecentio, ludi, &c. 277
Libera praedia meliore iure sunt, quã serua 99
Liberare suam fidem 173
Liberi —— propter liberos solent ferre omnes homines pecuniae cupidiores esse 25
Liberi spes parentis, memoria nominis, subsidium generis, heres familiae designatus reip. ciuis 26
Liberis nihil hominum generi a natura diutius datum est 221
Libertas a Clodio in aedibus Ciceronis collocata 262
Libertas debet esse non acerbitate suppliciorum infesta, sed lenitate legum munita 104
Libertas equitis Ro. ferenda est 295
Libertas in hominum uoluntatibus pro rep. laedendis 226
Librarij plures uno tempore concurrunt 74
Libri Sibyllini 129
Libertas non est in eo, si semper cum ijs, quibuscum aliquando contendimus depugnemus 320
Libertas non in pertinacia, sed in quadam moderatione posita est pag. 310
Libertatis signum a Clodio in domo Ciceronis collocatum, fuerat simulacrum meretricis Tanagraeae pag. 263
Libertatem nõ solum ab hominibus, uerumetiam a bestijs expeti, atque omnibus rebus anteponi uidemus 73
Libido effrenata & indomita 23
Licet consulere 146
Licinia uirgo Vestalis, aram, & aediculam, & puluinar sub saxo sacro dedicauit 268
Lictores anteibant praetoribus Capuanis non cum bacillis, sed cum fascibus duobus, ut Romae 94
Ligures montani, duri atque agrestes pag. 94
Linum incidimus 129
Liternus ager 83
Liquere —— nõ liquere dixerunt 35
Litis aestimatio non iudicium 44
Litem aestimare —— in litibus aestimandis fere iudices, si qua in eum, quem semel condemnarunt, lis capitis illata est, non admittunt, &c. 44
Litemus Lentulo 182
Litterae posteritatis caussa repertae, quae subsidio obliuioni esse possent 193
Litterae quod a nobis dictum, aut actum est, id nisi litteris mandauerimus, hominum memoria non comprehenditur 49
Litterarum lumen 219
Litterarum studia omnis aetatis sunt pag. 211
Litteras, quibus usurus erat accusator in iudicio, triduo post quam scriptae erant, ex lege ad praetorem deferri oportebat, & indiciũ signis obsignatas in publico poni pag. 168
Litteris adiuuamur ad percipiẽdam, colendamque uirtutem 211
Litteris ijs, quae animos deterrent, atque auocant a religione non delectabatur, neque utebatur Cicero 277
Litteris ita se quidam abdiderunt, ut nihil possint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in aspectum, lucemque proferre 210
Locuples testis doloris, et sanguinis sui, qui non fuit: idem non debet grauis auctor esse iniuriae publicae 171
Locupletat fortunis 83
Locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus 2
Locus ipse affert superbiam —— Campan. 94
Locus non est constitutus ab iudicibus T. Fausto Sullae apud C. Orchinium de pecunijs residuis 39
Locus nullus a me purgandi criminis praetermissus 50
Locus non est Lenitati 122
Locum sermoni obtrectatorum non reliquit. 176
loco patroni nemo eum uidit, ne aduocati quidem, aut laudatoris 43
longo interuallo memoriae, temporumque nostrorum 73
longo satis interuallo in Ciliciam profectus est eum Lucullo 207
luceria 59
L. Caecilius 233
L. Cassius 41
l. Cassij adeps 131
l. Caulius Mergus 41
l. Cotta, homo censorius in senatu iuratus dixit, se, si censor esset, cum Cicero aberat, eum suo loco senatorem recitaturum fuisse 259
l. Cotta legem de reditu Ciceronis ferendam non censuit, quia cum contra le-

trā leges esset electus, redire sua sponte posset 256
L. Cotta, L. Torquato cos. 82
L. Crassus 106
L. Crassi orationes duae, in quarum altera de auctoritate senatus detrahit, in altera summis ornat senatum laudibus 49
L. Flaccus homo in magistratibus gerendis, caeremoniisque, quibus praeerat diligentissime 107
L. Gellius 224
L. Iulio C. Figulo cos. 194
L. Lamia, eques Ro. 230
L. Lentulus flamen Martialis 275
Luculli 207
L. Lucullus cum Mithridate bellum gessit 150
L. Lucullus uir summus 4
L. Luculli laus 8
L. Metellus 106
L. Mummius Corinthum cepit 66
L. Mummius bona P. Clodij consecrauit 226
L. Mummij de Corinthijs triumphus. pag. 156
L. Murena pater 150
L. Murena triumphauit de Mithridate 4
L. Natta 159
L. Numius 228
L. Opimius 309
L. Opimius consul 114
L. Opimius fortissimus consul 223
L. Otho restituit equestri ordini non solum dignitatem, sed etiam uoluptatem 151
L. Paulli currum rex potentissimus et nobiliss. 138
L. Paulli triumphus de Rege Perse. pag. 150
L. Philippus a M. Herennio superatus est in comitijs 151
L. Philippus censor auunculum praeterijt in recitando senatu 259
L. Philippus in tribunatu Militū repulsam tulit, qui tamen consul factus est 301
L. Plaetorius 54
L. Statius 128
L. Saturninus a C. Rabirio occisus esse dictus est 104
L. Saturninus C. Memmium occidit. pag. 134
L. Saturninus C. Memmium occidit. pag. 134
L. Saturninus effrenatus & paene demens. &c. 282
L. Saturninus, quod eū in annonae caritate quaestorem a sua frumentaria procuratione senatus amouit, dolore factus est popularis 482
L. Scipio 150
L. Sergius armiger Catilinae 244
L. Sullam bona indemnatorum ciuiū cum uenderet funesta illa auctione sua, & se praedam suam uendere diceret, tamen ex hoc loco uendidit 83
L. Sulla cum Mithridate bellum gessit 150
L. Sulla, homo a populi caussa remotissimus 52
L. Sulla omnia sine ulla religione quibus uoluit est dilargitus 90
L. Sulla P. Sulpitium oppressit 132
L. Sulla, Q. Pompeio cons. 81
L. Sulla triumphauit de Mithridate 4
L. Sulla Volaterranis ciuitatem eripere non potuit 258
L. Tubero M. Ciceronis necessarius, legatus Quinti 311
L. Volcatius offensiuncula in aedilitate accepta summos honores a populo Ro. est consecutus 301
L. Volusienus 59
ludebant pro illudebant 178
lusisse uidetur in tantis rebus 79
ludi facti per decem dies ad deos placandos 131
ludi maximi diligenter facti, polluti. pag. 277
ludi, qui fiebant in palatio ante templum, in ipso Matris magnae conspectu Megalesijs 128
ludorum elegantia 151
ludos facere Athenionis cur Spartaci exemplo 278
ludis populus, & uulgus imperitum magnopere delectatur 151
ludus — si ludius constitit lucti non sunt rite facti 278
ludiorum multitudo 277
lues impura 278
lumina ciuitatis exstincta 132
luscini 87
lux huius uitae 10
lucem accipere a natura 26
lucē nō aspicere, carere publico 283
lucem tantam afferre reip. potuit unius hominis uirtus 16
luce clariora consilia tua 115
luce hac reip. relicta 89
lydi serui in comaedijs primarū partium 176
lydia 176

M

Machina admota 27
Machina — tāquam aliqua machina admota capere Asinij adolescentiam, & fortunas eius patrias expugnare posse 27
Machinae — desinant homines ijsdem machinis sperare me restitutum posse labefactari, quibus antea stantem pertulerunt 247
Mactare crudelissima morte 182
Mactare uictimam, quam possumus, gratiorē Catilinae, quam si, &c. pag. 182
Mactari summo supplicio 121
Mactandum ciuitatis testimonio patronum suum huic testi tradidissent 174
Maculis omnium facinorum & stuprorum contumacissimus 174
Madenti coma 231
Maeotis — ab inuicta Pompeij manu & illis paludibus, & itinerum angustijs, atque altitudine montium defenditur Mithridates pag. 83
Magister societatum plurimarū 295
Magistratus, legum ministri 50
Magistratus — salis esse uirtutem & innocentiā in magistratu 304
Magistratus sunt quasi reip. uillici. pag. 304
Magistratuum, & eorum, qui cum imperio in prouincias mittuntur, iniuriae & libidines 17
Magna facere uerbis 149
Magnam partem 222
Maiorum prudentia & sapientia. pag. 277
Malo maximo fuit illi caussae 30
Malum summ genere uniuique licere debet, neque quo minus id faceret, ullus unquam tyrannus edixit 230
Maledictum manans sine capite 302
Maledictum — nihil est tam uolucre, quam maledictum, nihil facilius emittitur, nihil latius dissipatur 302
Maledicti fons & caput 302
Maledicta coniecta in Plancij uitam pag. 295
Maledicta equitum & publicanorū in homines nobilissimos 295
Maledictis perditi, profligatique hominis non potest cuiusque gloria uiolari. 283
Malleolos ad incendendam urbem cōparare 121
Manarat sermo in consilio 34
Manceps 251
Mancipi res. — in rebus mancipij periculum iudicij praestare debet, qui se nexu obligauit 141
Mancipia — in mancipijs parandis, quamuis frugi hominē si pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleste solemus, si forte eas artes nescierit, quas in emendo secuti sumus 304
Mandare aeternis tenebris, ac uinculis 136
Mandare alicui honores 2

Mandare

Mandare uitam suam fugae, & solitudini 119
Mandari uersibus aeternum suorum laborum praeconium facile patiuntur omnes 313
Mandare penitus animis, mentibusque uestris 121
Mandandum immortalitati 257
Mandens rostra Clodius suis canibus pag. 286
Manere in fide 256
Manere in sententia 18
Manicatae, & talares tunicae 126
M' Aquillius multis auariciae criminibus, testimonijsque conuictus, quia cum fugitiuis bellum fortiter gesserat, iudicio liberatus est. pag. 182
M' Curius 233
M' Glabrio 275
Manum consertum uoco 146
Manus afferebantur 268
Manibus effugit 8
M' Aemilius 207
M. Antonij dictum 49
M. Basilius 41
M. Bibulus a Clodio productus, & a Clodio interrogatus, respondebat se semper de caelo seruasse, C. Caesare leges ferente 283
M. Bibulus laudatur 250
M. Bibuli sententia, de domo Ciceronis ut statuerens pontifices. pag. 256
M. Cato in Cyprum missus a Clodio. pag. 246
M. Cato Seruium Galbam accusauit. pag. 156
M. Catonis dictum principio Originū suarum 305
M. Catonis laus 246
M. Ciceronis & Q. honoribus agri prope ipsi, montesque fauerunt. pag. 293
M. Druso quid responderit Granius. pag. 296
M. Drusus tribunus pl. pontifex fuit pag. 265
M. Drusus tribunus pl. uir clarissimus & potentissimus 52
M. Flaccus quia eum C. Graccho contra salutem reip. fecerat, senatus sententia est interfectus 262
M. Fuluius consularis cum liberis occisus 114
M. Fuluij triumphus de Aetolis. pag. 150
M. Furius Camillus exsulauit, idem restitutus 259
M. Horatius Puluillus 268
M. Iuuentius Pedo 41
M. Lecca 194
M. Lepidus a clarissimo & fortissimo uiro Q. Catulo dissensit 132
M. Lollius 244
M. Lucullus 275
M. Manlius, qui ab ascensu Capitolij Gallorum impetum repulerat regnum appetisse est iudicatus 262
M' Messalla 275
M. Piso in aedilitate offensiuncula accepta summos a populo Ro. honores adeptus est. 301
M. Puppius 249
M. Scaurus a Q. Maximo superatus est in petitione 151
M. Seruilius Ahala exsulauit, idemq. reuocatus est 259
M. Tullius consul factus prima petitione anno suo, uoce uina 73
M. Tullius primus homo nouus longo interuallo consul factus 73
M. Tullius semper cum magno metu dicere incipiebat 30
M. Tullio, Cn. Cornelio cos. 81
M Tullius trinos ludos aediles fecit. pag. 151
M. Vacci domus 262
Mare nondum ad nauigandum tempestiuum 10
Vt mare, quod sua sponte est placatum, uentorum ui agitatur, & turbatur: sic populus sua sponte placatus, hominum seditiosorum uocibus, ut uiolentissimis tempestatibus concitatur 48
Mare superum, & inferum 170
Maritum appellabat Plancium Laterensis 295
Marius bis Italiam obsidione & metu seruitutis liberauit 138
Marium tecto receperunt Minturnēses, & e ciuili errore eripuerunt. pag. 294
Marrucini 59
Martiales ministri publici Martis Larini 28
Massilia in ultimis terris cincta Gallorum gentibus barbariae fluctibus alluitur 175
Massiliae instituta laudare facilius est quam aemulari 175
Massiliae laus 175
Mater magna 278
Mater magna agros & nemora cum quodam strepitu, peragrare credita 278
Materni corporis custodia nō potuit ab eius audacia, fratris liberos tegere 26
A Materno genere est municipalis. pag. 190
Maternum nomen 23
Medea ex Ponto profugiens, in fuga fratris sui membra in ijs locis, qua se parens persequeretur, dissipauisse dicitur; &c. 8
mederi incommodis 8
medicus nobilissimus quaeritur in morbis corporis, ut quisque est difficillimus: in periculis capitis, ut quaeque caussa difficillima est, ita deterrimus, obscurissimusque patronus adhibetur 31
medicus cognitus, & saepe uictor. pag. 27
medici nihil praeter artificium, oratores etiam auctoritatem praestare debent 31
medicis utebatur Clodius, non ad salutem, sed ad necem 280
meditatur uerba laedendi 169
meditari labores ad certae uitae studium 120
megalesia 277
megalesia serui fecerunt a Clodio immissi 278
memoria mei consulatus mentibus uestris dum erit infixa, firmissimo me muro septum esse arbitrabor. pag. 138
memoria nominis Ro. cum uestigio imperij nō modo ex sedibus Graecorum, uerum etiam ex litteris deleta 175
mensa publica 172
mensarij 172
mens sana, amentia, opp. 126
mentes uirorum bonorum diuinae atque aeternae sunt 108
menuilla Anagninus 258
mercatoris prouinciarum, non consules 230
mercatura emendi & uendendi quaestuosissima, ac turpissima 87
merces laborum, uirtutis, laus & gloria 216
meruit patre suo imperatore 143
meruisse stipendia 143
metellus Numidicus 207
metellus pius 207
metuentes legum & iudiciorū 256
metus iniectus ijs rationibus, &c. 8
metus reuocat a periculo 119
milesia quaedam mulier, accepta a secundis heredibus pecunia partum sibi ipsa medicamentis abegit 26
miles, qui locum non tenuit, potest idem postea & miles esse melior, & uir bonus, & ciuis utilis 46
militum uoluntas multum ualet in comitijs 151
militaris consuetudo, ut si a multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur, &c. 46
mimula rapta uetere quodam in scenicos iure 295

minerua custos urbis 270
minerua Iouis filia 264
In minimis rebus saepe res magnae deprehenduntur, ac tenentur 271
ministrator mihi aderat, subyciens, quod in suos ciues, si uellem dicere 174
minturnenses coloni Marium e ciuili errore, atque ex impÿs manibus eripuerunt 294
minturnenses C. Marium conseruarunt 225
minuetur huius pecuniae inuidia 68
minuere alicuius laudem 283
minuere illorum suspicionem non debebat 192
minuere suspicionem —— numquam infitiando suspicionem hominum, curamque minuerunt 236
mirandum in modum laetati sunt pag. 293
mirari aliquem —— hunc non miror 283
miscere remp. malis concionibus, &c. 92
miserari communem omnium nostrorum condicionem 155
mithridates 3
mithridates —— bellum Mithridaticum 150
mithridates fugiens quomodo Romanos persequentes represserit atque effugerit 8
mithridates renouauit suas copias rege Armeniorum sibi adiuncto pag. 150
mithridatis morte nunciata bellum Mithridaticum confectum esse existimatum est 150
mithridatem dominum, patrem Liuium, Bromium, Nysium, nominabant Tralliani 175
mitigare molestiam permultis ornamentis 52
Mitigare acerbitatem legis 192
mitigare poenam legis 196
mitra —— a mitra, a mulieribus foleis 282
misit hodierno die primum uocem, ueritas contra inuidiam 38
moderatur omnia uerba 166
moderatus est religioni suae in testimonio dicendo 180
moderatus pudore & temperantia pag. 17
moderata ratio uitae 29
moderatio in priuatis rebus, splendor in publicis 197
moderatio rei familiaris ad usum definita 270
modice ferre oportet populi uoluntates 290
modo ut uita suppetat 96
modus in eo iudicio non est adhibitus 40
modus quidam est religionis 262
molem contra ueterem remp. comparant 91
molem istius inuidiae uix sustinebo pag. 120
molem mali a ceruicibus hominum depellere 131
moliri aliud obscure, aliud spe & simulatione ostenstare 74
moliri coepit insidias filio 56
moliri exitium reip. 114
moliri pestem patriae 122
mollitia animi, ac lenitas 189
momentum —— perleui saepe momento fortunae, inclinatione temporis pendere magnifica populi Ro. uectigalia 90
momentum —— caue quicquam momenti habeat gratia 157
monumentum praebet inimico doloris mei, sceleris, publicae calamitatis mea domus nō restituta 261
monumenta annalium 104
monumenta uetustatis 259
mons Gaurus 81
moram ullam fieri cuiquam creditorum suorum noluit 195
moratus —— genus hominum optime moratum 91
morbi corporis: pericula capitis 3
moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus 104
moriendum in libertate 104
mors a dÿs immortalibus non est supplicÿ caussa constituta, sed aut necessitas naturae, aut laborum & miseriarum quies 135
mors —— memoria sempiterna utrū post mortem a nostro censuit affutura, an futurum, ut ad aliquam animi nostri partē pertineat 216
mors non est pertimescenda remotis ÿs, quae in improbos constitutae apud inferos dicuntur poenis 135
mors nihil homini eripit praeter sensum doloris 55
mors omnibus est parata 138
mors perfugium calamitatis in malis 55
mors turpis forti uiro non potest accidere, nec immatura consulari, nec misera sapienti 134
mortem sibi consciscere solent uiri fortes in dolore 55
mos, institutumque maiorum 254
morem homini gessi 50
more maiorum caussa acta est 40
mores eius, qui accusatur, spectandi, & eius moribus, quid uoluerit, cogitarit, admiserit, est ponderandum, non ex crimine 197
mores ingenerantur hominibus non tam e stirpe generis ac seminis, quam ex ÿs rebus, quae ab ipsa natura loci, & a uitae consuetudinem suppeditantur quibus alimus 94
mouere alicui stomachum 146
mouere de senatu censorum 46
mouere tribu. 46
moueri possessionibus 85
mulieres omnes propter infirmitatem consilÿ maiores in tutorum potestate esse uoluerunt 146
multam irrogare 251
multa mihi irrogaretur 254
multandos morte censet 135
multatio bonorum 104
multum in posterum prospicientes pag. 156
municipes non sunt peregrini 190
muniui atque firmaui domum meam maioribus praesidÿs 116
muniuit sibi aditum 26
munire communem arcem bonorum pag. 199
munire praesidia reip. 102
munire sibi uiam alia ratione ad sumptum 130
munus duorum consulum unius adolescentis Pompeÿ uirtuti commissum 16
murena Cicerone defendente absolutus est 182
musarum delubra imperatores arma ti coluerunt 216
mutare uestem non solebant senatores ne in suis quidē periculis 236
mutata ratio est 142
mutatione uestis, & pro luctu suo, senatus Ciceronem defendit 236
mutus —— locus ille mutus ubi quis, altus, aut doctus est 307
multam, debilitatam, obiectam metu ciuitatem ad aliquam spem libertatis erexit 247
myforum ultimus 176
mytilenae, urbis & natura, & situ, & descriptione aedificiorum in primis nobilis 82

N

NATIO candidatorum officiosissima 58
Natura fert, ut eis faueamus, qui eadem pericula quibus nos perfuncti sumus ingrediantur 141
Natura sine doctrina saepius ualuit ad laudem, atque uirtutem, quam doctrina sine natura 211
Naturae parentibus & dÿs immortalibus, & patriae nos primum concilias 286

Natura te peperit ad hanc amentiã, uoluntas exercuit, fortuna seruauit 120
Naturae ipsius habitu prope diuino multi homines excellenti animo ac uirtute fuerunt 211
Natus annos ad quinquaginta 43
Nauare alicui operam 273
Naufragium fortunarum 107
Naufragium reip. 266
Naufragus patrimonio 193
Nauigauit classis 169
Nauis cursum tenens suum secundis uentis. 310
Naui & industrijs homines 7
Necessitas —— si nostram in accusatione sua necessitatẽ familiaritatemque uiolasset 187
Nedum his temporibus, &c. 40
Nedum —— in scelere religio non ualeret, nedum &c. 267
Negare indicatum 173
Negare nihil possumus miseris & laborantibus 308
Negare rem ullam talibus uiris, ac tam amantibus mei non poteram 30
Negotium facessere 96
Nemo, qui mortalis esset, audiuit. pag. 171
Nepos cum scortis uolutatus 286
Nepos in populi Romani patrimonio 65
Nepos luxuriosus, qui prius siluas uendat, quam 298
Nescio an 135
Nicea 308
Nimium retinens iuris sui, & libertatis equestris. 302
Nimium sibi sumere 131
Nitent unguentis 122
Nititur Athenarum laude fractum iam ac debilitatum Graeciae nomen 175
Nitebatur tua accusatio rebus indicatis 43
Nixi aequitate uestra 52
Nobilitas integra praesertim, atque innocens nunquam supplex a populo repudiata est. 298
Nobilitas summum locum ciuitatis, idest consulatum praesidijs firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat: eum rescidit populus Ro. duce Cicerone 73
Nomen quod urget, dissoluere 305
Nomen Sex. Propretij detulit 251
Nomen —— uno nomine omnes cõsulares accusati sunt 199
Nomen utraque familia consulare. pag. 293
Nomenclator 160
Nominatiui dedisti, non consulibus, sed reip. pestibus 247
Nomino honoris caussa 16
Nomino neminẽ —— quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se uoluerit confiteri 12
Non liquere 41
Nota omnis domesticae turpitudinis inusta uitae tuae est 117
Notae a iureconsultis compositae. pag. 146
Notare & designare oculis ad caedem unumquemque 114
Notatus uera & insigni turpitudine, non falsa inuidia 33
Notatissimus —— omnium scelerũ, libidinumque maculis notatissimus 247
Nouerca filij 59
Nouis hominibus maximi erant Romae fructus 43
Nouitius 251
De Nocte deducere ex ultima saepe urbe infirmorum hominum filios solent candidati 158
Nocturna sacrificia 58
Nubit genero socrus 23
Nupsit consobrino suo 23
Nuptij non matrimonij dignitate, sed sceleris societate coniunctae. pag. 27
Nuptialia dona 25
Nudare aliquem frequentia uirorũ bonorũ proscriptionis metu 254
Nudare amentes magistratus improborum ciuium praesidio 242
Nudus a propinquis 224.222
Numa Pompilius 104
Numen deorum —— magna uis est in deorum numine 269
Numerarentur in familia Martis 28
Numerus —— eo numero est 218
Numerus maximus frumẽti in summa caritate a Cicerone missus. pag. 304
Numero deorum —— ego uos uniuersos P.C. deorum numero colere debeo. 236
Numero deorum uenerandi, & colendi 94
Nummus cõmoueri nullus potest si ne quinque praetoribus, tribus quaestoribus, quatuor mensarijs, Temni 172
Nummarius interpres pacis 40
Nummarij iudices 35
Nundinae rusticorum Capua. 91
Nundinatio iuris 66
Nympharum templum inflammauit Clodius 286
Nysius 175

O

O Tempora, o mores 267
Obire facinus 120
Obire hereditates. adire hereditatem differunt 66
Obire negotium 10
Obire —— quantum urbis flamma obire non potuit 132
Obire res suas 210
Obiecit suum caput. Cicero pro caeremonijs, atque templis, perditissimorum ciuium furori 270
Obiecerunt se in medios hostes ad perspicuam mortem pro salute exercitus clarissimi uiri 255
Obijcere inuidiae uitam innocentiũ. pag. 199
Obijcere se in magnas dimicationes, & in quotidianos profligatorum hominum impetus 210
Obijceretur potestati seruorum 278
Obiectum in criminis, aut maledicti loco 33
Obiectas mihi lacrymulam Cispiani indicij 307
Obiectare probrum alicui —— quod si in isto tuo maledicto probrũ non modo nullum obiectas, sed etiam laudem illustras, &c. 257
Obligauit scelere populum Romanũ pag. 264
Obligare bona alicuius religione 266
Obligare se nexu 141
Oblitterauerunt priuatam offensionem publici mei beneficij memoria 233
Oblitus unguentis 230
Obloqui 33
Obmutuisse linguam 267
Obnubere caput 104
Obnuptio capitis 104
Obnuntiare concilio, comitijs 230
Obrepere ad honorem 292
Obruisset nomẽ Achillis idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nisi Ilias extitisset 215
Obruitur peregrinorum suffragijs. pag. 190
Obscurum atque caecum 81
Obsecrare —— non rogauit solum, uerumetiam obsecrauit 224
Obsepire uiam 152
Obseruare tribuleis suos 297
Obseruatae tribus officijs 297
Obses perpetuae in remp. uoluntatis sententia 36
Obsidem consulatus mei filium meũ amplectitur resp. 134
Obsidem dederat hanc damnationem Balbo, & ceteris, ut destitutus ab Oppianico uideretur 37
Obsidere cum gladijs curiam 121
Obsidere suis praesidijs totam Italiã atque occupare cogitat 89
Obsignat testamentum signis adulterinis 127

Obsolentus uestitus 74
Obsignata pecunia deprehenditur 30
Obsoleuit ista oratio, re multo magis, quam, uerbis refutata 15
Obstrinxit eum donis, muneribus, collocatione filiae 58
Obstrictus beneficio recenti 265
Obstrictus maximis beneficij uinculis 306
Obstrictus memoria beneficij sempiterna 289
Obstricti aere alieno 122
Obstruere perfugio improborum 199
Obstructurum se minabatur eius luminibus 264
Obtestato tibicinis 266
Obtemperare dolori suo, quam auctoritati uestrae maluit 15
Obtigerit —— si quid obtigerit, aequo animo, paratoque moriar 134
Obtinemus omnia commoda nostra, iura, libertatem legibus 52
Obtinebat alter apud me parētis grauitatem, alter filij suauitatē 189
Obtinere caussam 50
Obtinere dignitatis suae splendorem pag. 187
Obtinere prouinciam consulari imperio 180
Obtorpuisse manum 268
Obtrectant huic legi 8
Obtrectator beneficij 165
Obtrectatores 302
Obuersabatur ante oculos exterminatoris sui 269
Obuiam —— cum sese mihi obuiam ferre uellet illa in sula 311
Occasionem sibi oblatam ad occupandam Asiam arbitratur 3
Occidendi hominis caussa cum telo fuisse 105
Occidere hominem, & cum telo occidendi hominis caussa fuisse, paria sunt 105
Occupauisti pecuniam adolescentulo grandi fenore fiducia accepta 173
Occupauerat pecuniam multos annos graui fenore 175
Occupare regnum 190
Occupata tempora 304
Occurram exspectationi uestrae 33
Occurrere magnitudini criminis de principio, & satisfacere exspectationi hominum 197
Occursatio, & blanditia popularis pag. 294
Octauij 207
Oculi conniuentes Appij 221
Oculi flagrantes Clodiae 221
Oculorum coniectum praebuerunt pag. 293
Oculis quam maxime intentis totam caussam contemplari 169
Odisse acerbe & penitus 55
odium penitus insitum 74
odium precibus mitigari potest, uel temporibus reip. communique utilitate deponi, uel difficultate ulciscendi teneri, uel uetustate sedari 225
odium —— in magno odio fuit illis ipsis, per quos, &c. 43
odio maiore dignum 23
odore quodam suspicionis Staleuum corruptum sensit 34
odorari decemuiratum 87
odorari uestigijs rem aliquam 37
offendisset bis apud eosdem indices pag. 33
offendere animum aliquorum 243
offensio belli 8
offensio uiuo nihil offensionis potest accidere, sine acerbissimo animi sensu, ac dolore 22
offensiones iudiciorum ex hominum rumore proferebam 49
offerret alicui calamitatem & falsum crimen maeror tuus 55
obtuli caput meum pro patria periculis omnibus 229
oblata salus omnibus ex indicio 193
oblatam sibi facultatem putauit, ut, &c. 35
offerre se 74
offerre se inuidiae, periculisque omnibus 133
officiose uos persalutat 172
olfecerunt nummum quantumuis abstrusum 67
olympionices. hoc est prope maius quam Romae triumphasse 170
omen praerogatiuum 151
omen —— quod dij immortales omē auertant 182
omen quod dij omen obruant 282
omen quod Iuppiter omen auertant pag. 162
omnibus obscenis 268
omnibus omnium funestis 23
omnes laudes cupidi, uirtutisque studio dediti spe posteritatis, fructuque ducuntur 108
onus beneficij reformidant etiam gregarij milites 306
onus suscipit 170
operae pretium est in hoc genere diligentiam maiorum recordari 89
operaepretium est libertinorum studia cognoscere 137
opertus dedecore & infamia 33
opimius fuit damnatus 305
opimij calamitas reip. turpis, euellenda ex hominum memoria 305
opimij iudicium, dedecus imperij, turpitudo populi Ro. 305
opinio fert —— plura, quam opinio tulerit, extra caussam dixisse 248
opinio —— ut mea fert opinio 29
opinio proinde ut de cuiusque moribus opinio est, ita quia ab eo factum & non factum sit, existimari potest 34
opinionem mentibus uestris comprehendistis 20
opinione famae non minus, quam aliqua certa ratione commonentur homines, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament pag. 13
opponere mihi nolite ista ciuitatum nobilium nomina 175
opponere se inuidiae pro patriae salute 286
oppressam ciuitatem seruitute tenebas 267
oppressā taeterrimo latrocinio remp. teneres 265
oppressa luce libertatis, non solum tenebas uetustatis 104
opressus aere alieno 123
oppressus est non caussa, sed tempore pag. 38
oppressus & circumuētus indicio 26
oppressus inuidia 122
oppresso & afflicto senatu 232
optare -- numquam tantum est ausus optare, quantum uictus effecit 8
optata furiosorum 65
optata —— multa a dijs immortalibus optata consecuti sumus 222
optimus quisque gloria ducitur 215
optimo iure sunt ea praedia, quae optima condicione sunt 99
oratio Ciceronis propter eius magnitudinem dicta descripta est 306
oratio oratoria crescit ex studijs humanitatis 210
oratio, temporis potius, quam iudicij fuit 49
orationis uitium, non intelligi, quid dicatur 74
oratione assequi uolunt, ut, &c. 73
orationes, quae in iudicijs habentur caussarum et temporum sunt, non hominum ipsorum, aut patronorum 49
orator —— ab oratore pacis ornamenta retinentur 147
orator iurisconsulto praestat 147
oratoris laus, quae uel in accusatore, uel in patrono spectari solebat: bene testem interrogauit: callide accessit, &c. 169
oratoris uitium nō uidere quid quaeque caussa postulet 19
oratoris adhibentur, quia caussae pro se obloqui non possunt 49
oratores non solum artificium, sed etiam auctoritatem praestare debent

debent 37
orba optimatum condicio 174
orbata resp. tutoribus annis 228
orbetur auxilio resp. 161
orbis reip. uersatur 310
orestis, pars Macedoniae libera 280
ornamenta ac lumina reip. 187
ornamentum pacis 89
ornamenta uerborum non quaerunt, quia cognita sunt omnibus 41
ornari eximia laude 138
ornatus erumnis 194
ornatus honoribus populi 56
ornatum, florentemque me esse nolui sti 311
ornati laudibus 214
ornati omnibus rebus homines 197
ornati patientia paupertatis 87
ornata de aliquo suspicio pecunia oppugnatum 35
ortus a se, & per se nixus Cicero 305
ostenditur agri spes & iucunditas urbanis 89
ostendistis spem improbis 71
ostendere alicui rationem iudicij corrumpendi 34
ostentum 275
ostenta nuntiata referebantur ad Haruspices 286
ostentarat & delationem nominis, & capitis periculum 25
ostentare aliud spe ac specie simulationis, aliud obscure moliri 74
ostentare largitionem uerbis 74
otium clarorum uirorum——Catonis est illud, clarorum uirorum, atque magnorum non minus otij, quam negotij rationem exstare oportere 305
otium ita iucundum est, ut fortissimus quisque maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit esse, praesertim cum dignitate 74

P

PALATINA *tribus* 251
Par amicitiae consularis coniunctissimum 247
Par simile Piso & Gabinius 256
Parcere —— quis minus umquam pepercit hostium castris, quam ille omnibus corporis sui partibus pag. 286
Parcere suae, & alienae pudicitiae pag. 193
Parens tamquam deus liberis 294
Parentes nobis debent esse carissimi pag. 294
Parentum iniurias non modo reticere, sed etiam animo aequo homines ferre debent 23
Parentibus & dijs immortalibus & patriae nos primum natura conciliat 286
Parentemus Cethego 182
Parere religioni potius, quã odio 54
Paritur honos diligentia petitorum in leuioribus comitijs 290
Pariebatur nobis consulatus 194
Partes lenitatis agere 142
Partes meae praecipuae 244
Partes uestrae sunt 201
Partes uitae—— similem sui fuisse in ceteris quoque uitae partibus existimare debetis 28
Particeps omnium consiliorum 224
Partici cum Dinea matre iussit 27
Partici inuidiam 188
Partitus es cum eo aerarium 247
Parturire——quod periculum conceptum resp. parturit, consilio discutiam 161
Pascua censorum 65
Passionis magnitudo 6
Patefactum est consilium tuum de Catonis honore 246
Patefactum legionibus esse Pontum, qui ante populo Ro. omni aditu clausus erat 8
Patet & aeque promptum est mihi & aduersario meo 146
Patent fontes tui ab inimicis tuis. non igitur debent riuuli nostri a-micis esse clausi 142
Patebat ei reditus in gratiam 283
Pater habet uitae & necis potestatem in filium, etiam adoptiuum. pag. 258
Pater in iudicio capitis obesse filio non debet 295
Patres obtinere non potuerunt, ut re prehensores essent comitiorũ 290
Patria communis omnium nostrum parens 118
Patriae caritas & uoluptas 221
Patricidae patriae, non iudices nominandi, qui Opimium condemnarunt 305
Patrimonium—— liberis nostris satis amplum patrimonium paterni nominis ac uostrae memoriae relinquemus 270
patrimus, & matrimus puer 278
Patronus unus Cicero, caussam Cluẽtianam uetere instituto perorauit pag. 59
Patronum Romae deesse nemini insimo maiores uoluerunt 142
Pax —— in pace parendum consuetudinis, in bello utilitati 16
Pax maxime populare 73
Pax, tranquillitas, otium, maxime popularia 56
Pacem, & ueniam peto a dijs deabusque immortalibus 102
Pace non modo ij, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri mihi laetari uidentur 73
Peculatus quaestio. 50
Peculiaris tuus testis 173
Pecunia coacta ad agros emendos 68
Pecuniae debitae, & officij persoluẽdi dissimilis ratio est 225
Pecuniae. & gratiae dissimilis est de bito 305
Pecuniam qui retinet, non dissoluit: qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit, habet: & qui habet, dissoluit 225
De pecunijs repetundis quaestio 50
Pedem conferre, ut aiunt 298
Pedibus compensari pecuniam, Catonis dictum 177
Pedibus ire 230
Pellex filiae 59
Pellexit ad se mulierẽ locupletẽ. 178
Pellicere —— pellexit eum ijs omnibus rebus, quibus illa aetas capi, ac deliniri potest 231
Pellicatus 23
Penitus introspicite coniuratorum mentes 198
Penates 270
Pendet spe exigua, extremaque salus nostra 165
Penetrare eodem gloriam nostram; famamq. cupimus, quo manuum nostrarum tela peruenerunt 114
Penitus perspicere 40
Pensitant nobis uectigalia 6
Per caussam inopum 244
Per risum ac iocum 94
Per tot annos 146
Per simulationem amicitiae 225
Percellere —— quem impetu perculerit 262
Perculsus atque abiectus 122
Perculsus hac suspicione 8
Perculsus metu 269
Perculsi suspicione aliqua repentina pag. 41
Perculsi Sullani temporis calamitate 154
Percensere numerando 228
Percipere aliquem modestiae fructũ pag. 187
Percipere sensum potest ex maerore patrio 184
Percrebruissent illius uoces 154
Percussit ciuem suum, cui debebat esse notissimus 172
Percussae turres de caelo 131
Perditus morbo, lacrumis ac maerore 162
Perditus scelere, aut egestate 264
Peregrini non sunt, municipes 190
Peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magistratum gerere uideris. pag. 198

Perenne

Perenne ac proprium manere 230
Perfectum ingenio, elaboratum industria 2
Perfriugere leges 119
Perfugium hiemis, non auaritiae maiores esse uoluerunt in sociorum atque amicorum tectis 12
Perfugia periculi, ornamēta pacis 81
Perfunctus periculis 141
Perfunctos iam se esse arbitrātur 44
Pergamus 175
Pergameni 168
Periclitari salutem summae rei 118
Pericula facile pellit, qui innocentia tectus est 18
Perimere —— si uis aliqua maior mihi reditum peremisset. 311
Perystifilium amplissimum 264
Permanant ad aures nostras 265
Permanere in eadem mente 56
Permanere in rebus aduersis sine ullo remedio atque alleuamēto 196
Permitto aliquid iracundiae tuae. pag. 103
Peruaserat pex animos gentium barbarum opinio uehemens, &c. 8
Permittere potestatem decemuiris omnium rerum uendendarum, & emendarum 87
Permissa ei non est potestas decernendi 228
Permotus odio, misericordia 118
Permoti metu 403
Pernoctare 211
Perpendere ad disciplinae praecepta res omnes non oportet 160
Perpendere diligentissime momenta officiorum omnium 141
Perpetuandam iudicum potestatem putauit, legis acerbitatem mitigandam 196
Perpurgatus locus ab ijs, qui ante me dixerunt 155
Perscrutamiqi penitus naturam, rationemque criminum 168
Persequi id uoce non necesse est, quod mente uideatis 302
Persequi iudicio 173
Persona uiri boni suscepta 40
Personam seueritatis non appetiui. pag. 142
Personabat secū facere consules 309
Perspicere coniectura 8
Perstrinxit suspicione—— nemo me umquam ne tenuissima quidem suspicione perstrinxit, quem non potuerint 193
Perstringere alicuius uoluntatem asperioribus uerbis 296
Perstringere aratro solum 87
Perturbare remp. seditionibus 248
Peruasit illius diei fama in omnes orbis terrarum oras 13
Peruaserat morbus —— quas oras quasi quidam morbus illius furoris peruaserat 194
Peruenit ad me nuntius —— nullus umquam de Sulla nuntius ad me, nullum iudicium, nullae litterae peruenerunt, nulla suspicio 189
Perueniret ad eū suspicio, crimen 56
Peruenire ad finem—— nondum ad propositum mihi finem honorem peruenerant 188
Peruenire ad te beneficij gratiam, ad alios fructum par est 77
Peruenire—— uix ad aures istius suspicionis fama peruenit 188
Peruertit lumina 43
Peruertere aliquem 193
Peruersa atque impia religio 197
Pessinus, sedes, domiciliumq. matris deorum 278
Pestifer annus 228
Pestilentia —— ager propter pestilentiam uastus atque desertus 89
Pestem alicui afferre 107
Petiuit multam 38
Petunt rationes Catilinae, ut 161
Peterem errato L. Caecilij ueniam ex intimis uestris cogitationib. 196
Petere portum tutum ac tranquillū. pag. 310
Petita ab eo multa esse dicitur 40
Petitiones ita coniectae, ut uitari posse non uiderentur 118
Pexo capillo nitidi 126
Phili 87
Philoctetae eiulatus & gemitus nō sunt tam miseri, quam illa exsultatio Athamantis, quam somniū matricidarum 281
Philosophi etiā in illis libellis, quos de contemnēda gloria inscribunt, nomen suum inscribunt 215
Phryx plagis fit melior 176
Phrygi homini, qui numquam arborem fici uideras, fiscinam obiecisti. pag. 171
picenus ager 106
picentes 190
pietas erga deos nihil est aliud nisi honesta de numine eorum, ac mente opinio 262
Pietas quid 307
pietas fundamentum est omniū uirtutum 294
piget—— non solum piget stultitiae meae, sed etiam pudet 247
pignus. —— illa mulier sibi ad confirmandas inimicitias affinitatis coniunctionem pignori fore putauit 58
pingue quidam sonantes poetae 215
piraticam fecisset egestate coactus. pag. 230
pisonis uita, & studia describuntur. pag. 231
piso Epicureus 231
pisoni Macedonia data a Clodio. pagin. 254
piso, & Gabinius duo consules, quorum mentes angustae, humiles, prauae, oppletae tenebris, ac sordibus 230
piso & Gabinius pax simile 256
plebiscita, aut populi iussa summota concione, distributis partibus, tributim & cēturiatim descriptis ordinibus, classibus, aetatib. re nullos dies promulgata & cognita maiores fieri noluerunt 167
placaui odia improborum 251
placare precibus diuinum numē scelere uiolatum 268
placare uoluntates populi turbatas. pag. 290
plancius adolescentibus cum A. Torquato profectus est in Africam. pag. 294
planus improbissimus 34
platonis & Aristotelis aemuli, moderati 157
plebi quoque urbanae maiores conuē ticula quaedam esse uoluerunt. pag. 257
plus uidistis 16
poculum mortis exhaustum 26
poculorum magnitudinem & bibendo Asiam superauit 182
poena capitis cum pecunia non coniungebatur more Ro. 251
poena grauiss. ma est a dijs immortalibus, furor & amentia 281
poena—— nemo iudicium reprehendit, cum de poena quaeritur, sed legem 196
poena publice constituta 262
poenis impiorum acerbissimas pertulerunt 92
poeni calliditate Ro. uincunt 277
poenire id est punire 158
poeta natura ualet, & mentis uiribus excitatur, et quasi diuino quodam spiritu afflatur 212
poeta praestanti ingenio, si uellet unū hominem deterrimum fictis, conquisitisq. uitijs deformatum inducere nullum dedecus reperire posset, quod in Clodio non insit 286
poetae—— quae scripta sunt grauiter et praeclare a poetis, nobis scripta sunt 303
poetae sancti ab Ennio appellati 212
poetae solent praeterire eorum, quorum res scribunt, calamitatem. pag. 388
polliceor tibi & defero quicquid possum auctoritate, fide constantia, ad hanc

ad hanc rem conficiendam 18
polluisti religiones aut emetiēdo, aut stuprando 266
polluere caeremonias 262
polluere ludos omni flagitio, dedecore maculare, scelere obligare 278
pompeius bellum Mithridaticum cō fecit 150
pompeius Hierosolymis captis uictor ex illo fano nihil attigit 176
pompeius consul ante factus, quam ullum alium magistratum per leges capere licuisses 16
pompeius cum suis uirtutibus, tum tum alienis uitijs magnus 17
pompeius magnus cum uirtute fortuna adaequauit 215
pompeius obsessus domi suae 283
pompeius plura bella gessit, quam ceteri legerunt 9
pompeij auctoritas apud omnes magna 167
pompeij felicitas 14
pompeij laus 169
pompeij res gestae atque uirtutes ijsdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continentur 138
pompeij scientia rei militaris 9
pompeio nulla urbs hostium diutius umquam clausa fuit, &c 283
ponderari non debent caussae ex libidine testium 199
pondus rei iudicatae non habuit. pagin. 44
posuerat auctoritatem, quae est in omnibus 265
ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto, &c. 83
ponerens in honore, atque in beneficio quaecunque dicendi potestas esset data 31
ponere firmamentum aliquod in teste 182
ponere in lucro 171
ponere insidias penitus abstrusas contra aliquem 82
ponere omnem operam, curam, & diligentiam in petitione non potest candidatus, qui alterum accusat. pag. 152
posita in oculis ciuitatis aedes 262
positus custos in frumento 172
pons Miluius 128
pontificatus maximus nō creabatur a populo propter religionem sacrorum: sed tamen supplicari populo maiores noluerunt 77
pontifex maximus is a collegio cooptatur, qui a minore parte populi legitime uocata factus esses 77
pontifices frequentiores de domo Ciceronis, quam umquam de caeremonijs uirginum iudicarunt 275
pontifices & religionibus deorum immortalium, & summae reip. praesunt 242
pontificum collegium adesse debet in dedicatione 265
pontificum nomina, qui domum Ciceronis omni religione una mente liberarunt 275
pontum regijs quodam opibus & ipsa natura religionis uallatum populus Ro. Lucullo imperante aperuit 314
popularis quid significet 73
populare —— quid tam populare, quam libertas 73
populus cum mari comparatur 48
populus non delectu aliquo, aut sapiētia ducitur ad iudicandum, sed impetu nonnumquam & temeritate 290
pulus potest, & solet nonnumquam dignos praeterire 290
populus non semper est aequus dignitatis index 290
populi iniussu potestatem nemo habere potest 79
populus Ro. quis 260
populus Ro. aures habet: oculos acres atque acutos 304
populus Ro non est, multitudo hominum ex seruis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregata. pag. 260
populus Rom. saepe praetulit candidatis superioribus genere, aut uirtute deteriores 291
populi Rom. quondam proprium fuit longe a domo bellare 10
populorum liberorum condicio est, posse suffragijs uel dare, uel detrahere quod uelit cuique 290
porrexit mihi afflicto & iacenti fidem, dextramque consularē 234
porrigere manus 168
porta Esquilina 27
portenditur periculum 278
portenduntur metus 284
portenta haec cogitarent 83
portentorum explanatione, Etruscorum disciplina continentur 277
Porticus cum conclauibus pauimentata trecensum pedum 264
portus ac perfugium fortunae miserae, multumque iactatae 21
portus Caietae celeberrimus, ac plenissimus nauium. 10
possessionem gratiae, libertatis, suffragiorum, dignitatis urbis, fori, ludorū, festorum dierum, ceterorum retinere 89
possessiones relictae 65
possessiones suas tanto amore complexi tenebant, ut ab his membra diuelli cibus ac distrahi posse dicerres 195
post urbem constitutam 376
post hominum memoriam nulla res maior a tribuno pl. suscepta 102
post hominum memoriam hoc contigit nemini 116
post hominum memoriam taeterrimi consules 309
post homines natos 246
post homines natos —— res post homines natos pulcherrima 261
post Romam conditam 234
post sacra constituta 275
postem aedium tenebat pontifex, cū domum aut aedem aliquam consecrabat 265
postem tenebant pontifices cum domum aliquam consecrabant, aut dedicabant 265
postem teneri in dedicatione templi oportet 265
posterior —— suam salutem posteriorem saluti communi ducere 102
posteritatis cogitatio 216
posteritatis spe, fructuque duci 118
postulauit seruum ab Oppianico in quaestionem 56
postulasset sibi noctem ad deliberandum 223
postulare aliquem 258
postulatio Telluri deberi dicitur. pagin. 280
postulationes esse Ioui, Saturno, &c. pag. 277
potentia uix ferenda 294
potestas erepta sit iunio sui defendendi 38
potestates omnes, imperia, curationes, ab uniuerso populi proficisci debent, maxime quae constituuntur ad aliquem populi fructum, & commodum 76
potio —— prima posione mulierem sustulit 27
prae me fero 104
prae tuis facultatibus, si haec in illo minima fuissent maxima putarentur 14
praebent aduersis rebus perfugium ac solatium 211
praebui me in utroque dissimilem propter tantam hominum dissimilitudinem 189
praebuit mutam in delicto personam pag. 268
praebuerat uocem suam communibus hostibus ad meam perniciem. pag. 223
praecentio, tensae, curricula, &c. pag. 277
praeceps ad poenam, & exitum 283
praeceps furore 131

praeceps scelere 269
praecipitari ex altissimo dignitatis gradu 261
praecipitanti reip. subuenire 220
praecipitantem impellere 34
praecipitante iam,& debilitato tuo tribunatu 250
praecipitante rep. 187
praecepta uiuēdi hoc iudicio huic pue ro dabitis 184
praecipuo iure esse deberet in hac re. pag. 16
praecurritis poene mihi studio 138
praedicare de seipso gloriose 261
praedicatio beneficiorum acceptorū non debet uideri arrogans 276
praedictiones ueteres fatorum Apolli nis,natum libris continentur.pagin. 277
praedictus summa potestate 36
praedictus summo splendore ac uirtu te 59
praedictus summis ornamentis honoris, fortunae,uirtutis,ingenij pag. 15
praeeatis mihi, pectemque teneatis. pag. 268
praeficere imperatorē rebus magis 9
praeficere pecori 304
praefectura florentissima 295
praefectus moribus 46
praetulisti ferrum adolescentulis ad audaciam, facē ad libidinem 117
praetulistis m enti meae lumen clarissimum in tantibus tenebris erroris, & inscientiae 193
praefinitum parte aliqua legis 66
praegnaus mulier. al. pregnans. pag. 26
praegustator libidinum tuarum 247
praeindicati nihil afferre debet index 59
praeiudicij aliquid ex alicuius damnatione ad aliud iudicium compa rare 302
praeiudicia de aliquo facta ab ipsis iudicibus 22
praeiudicia duo fecissent 33
praenuntia repulsae inquisitio caudi dati. 152
praemonstrare & praecinere magnū aliquid uidentur dij pop. Ro. 277
praepeditus morbo 106
praeponeretis eum bello praedonum pag. 16
praeponi labori, & negotio 82
praepostерus atque peruersus 34
praeposteris uerbis 268
praeripere alicui desponsam & desti natam laudem 273
praerogatiua centuria 298
praerogatiuae primus custos praefectus a Pisone Cicero 232
praescriptio legis 77
praescriptio semihorae 103
praesentes dij 131
praesentes auxilio esse laturos huic urbi 125
praesidio legis caussam aliquam defendere 50
praesidio parietum se tuebātur 223
praesidia defensionis cōstituere in arce legis 4
praestamus amicorum officia,ac studia 152
praestiterunt mare tutum 170
praestare——illud,quod mea uirtus praestare potuit 222
praestare——nullus praedones fore quis praestare poterat? 169
praestare saluos socios 15
praestare studia, officia 142
praestolarentur tibi 120
praesto sunt omnibus officia, operae meae 190
praeterire silentio 196
praeteritus a populo 290
praeteriti multi a populo in minoribus magistratibus,& tamen consules facti 301
praeberi negotium datum a senatu, ut,quod a Licinia uirgine Vestali, summo sacerdotio praedita dedica tum esset, iniussu populi,sacrum esset,& si quae litterae essent inci sae,aut inscriptae tollerentur 268
praetores urbani,iurati debent optimum quemque in selectos indices referre 44
praetextati filij sedere solent in equis triumphantium 143
praeuaricari accusatori 31
praeuaricari 282
preces sceleratae,& nefaria uota 98
precibus petit a P. Sulla 194
premere forum 304
premebatur caussa honestissimis omnibus 30
premebatur faucibus 37
premebatur re 37
premeretur bello tetro & periculoso 9
premi aere alieno 125
princeps mihi fuit, & ad suscipieudā & ad ingrediendam rationem ho rum studiorum 204
princeps atque architectus sceleris. pag. 33
princeps uirtute, existimatione, nobilitate. 23
principijs cognitis multo facilius ex trema intelliguntur. 22
priuare aliquem uita 103
priuatis in rebus, suisque sumtibus minimo cōtenti Romani:in imperio atque in publica dignitate omnia ad gloriam, splendoremque reuocabant 169
priuernas ager 87
priuilegium de Ciceronis peste a Sex. Clodio latum 247
priuilegium lex priuata 251
priuilegijs tyrannicis irrogatis indemnatum exturbabas 263
pro consule missus eques Ro. Pompeius 16
pro eo ac mereor 134
pro meo iure dico 182
pro potestate iudicium illud dimitti iussit 35
pro rei indignitate 154
pro uirtute sua iudicio clarissimo honestissime est liberatus 103
probare uelim M. Catoni rationem facti mei 141
probro esse aliquid alicui 260
procella patriae 268
procedere——sibi nequaquam, ut sperasset, ea, quae cogitasset, procedere 56
processus longior 8
procul aberant a conspectu imperij. pag. 91
producta die——ne nisi producta die, quis accusetur 252
prodere reliquis periculosam imitationem exempli 169
proditae litteris uirtutes fortium ui rorum 211
proditum memoria falso 13
proelijs usus erat secundis 8
profectio pecuniae exquiratur 37
proferre aliquid iu aspectum, & lucē pag. 210
protulit eum longius, quam foris quotidiani officij postulas, pietas & fraternus amor 196
protulisse paullo longius quam natu ra uellet, officiorum fines 157
prolatis comitijs 298
prolatio iudicij 103
profiteri 76
psephismata non sunt testimonia, sed fremitus egentium,& motus quidam temerarius Graeculae concionis 169
pseudothyro intromissae uoluptates pag. 231
Ptolemaeus rex Cypri 246
publicani, homines honestissimi & ornatiss. 6
publicanorum ordo magno adiumen to est in honore 293
publicanorum ordine filios equitum Ro. continetur 293
publicanorum societates omnes de Ciceronis consulatu, ac de rebus gestis ornatissima decreta fecerunt pag. 257

publicanis

Publicauit Ptolemaeum regem Cypri Clodius 246
P. Africanus L. Cotta accusauis 156
P. Africanus duos terrores imperii Ro. Karthaginem & Numantiã deleuit 156
P. Africanus in concione dixit clara uoce se C. Licinium Sacerdotẽ uerbis conceptis peiorasse 48
P. Africanus Karthaginem uetere de consilij sententia consecrauit, ut ipse locus eorum, qui cum hac urbe de imperio certarunt, uestigia calamitatis ostenderet 82
P. Africanus Karthaginem consecrauit nudatã tectis ac mœnibus, siue ad aeternam hominum memoriã, siue ad notandum Karthaginiensium calamitatẽ, siue ad testificandum nostram uictoriã, siue ad oblatam aliquam religionem 66
P. Claudius Cicerone expulso, Catone a mandato in Pompeium se cõuertit 256
P. Clodius in ipsum Cn. Pompeium inuehi cepit. 283
P. Clodius puluinaribus bonae deae stuprum intulit 274
P. Clodius templum Nympharum inflammauit 286
P. Clodius uxorem, sororemque non discernit 281
P. Clodij facinora & scelera 263
P. Clodij facinora 273
P. Clodij facinora enumerantur 278
P. Clodij flagitia, & facinora 282
P. Crassus 233
P. Duelius. al. Delius 303
P. Fonteius P. Clodium adoptauit. pag. 258
P. Furius homo turpissimus 107
P. Heluidius Rufus eques Ro. 59
P. Lentulus a Tribuno pl. sententiam dicere de salute Ciceronis uetabatur 229
P. Lentulus cos. & pontifex 275
P. Lentulus consul, parens, deus, salus nostrae uitae, fortunae, memoriae, nominis 223
P. Lentulus parens, ac deus uitae Ciceronis 229
P. Lentuli beneficio M. Tullius nõ solum in patriam reductus est, sed etiam equis insignibus, & curru aurato reportatus 234
P. Lentuli somnus 131
P. Lentulo, Q. Metello cos. 275
P. Mutius 309
P. Nigidius 193
P. Octauij Balbi laus 41
P. Popillius 222
P. Popillius, fortis & constãs in optima ratione ciuis, damnatus & restitutus 260
P. Popillius reuocatus in patriam tribunitijs rogationibus 223
P. Quinctilius Varus, homo summa religione & summa auctoritate praeditus 30
P. Rutilius Rufus, tribunus pl. factus non est, consul factus est. pag. 301
P. Satureius 41
P. Scipio 150
P. Scipio uatus uidetur ad interitum exitiumque Karthaginis. pagin. 273
P. Scipio pontifex maximus Ti. Gracchum mediocriter labefactationẽ statum reip. priuatus interfecit. pag. 114
P. Scipio priuatus arma sumsit. pagin. 309
P. Scipio uir optimus a senatu iudicatus sacra Bonae deae e Phrygia ascita accepit 278
P. Scipionis uis intima priuati hominis 260
P. Septimius promtus homo 166
P. Septimius Scaeuola 44
P. Seruilius 106
Profiteri quod non possis implere, impudentiae est 30
Professus non est 208
Professi artem aliquam, si non satisfaciunt, reprehenduntur 304
Profiteri iubet aurum apud decemuiros 86
Profligatus, perditus 106
Profundere pecuniam 34
Profusis sumptibus uiuere 27
Profugere in exsilium 259
Progredi longius iracundia —— dolore elatum, & iracundia longius progressum, quam sapientis hominis cogitata ratio postularet. pagin. 273
Prohibere aditum matris a filij sanguine 59
Prohibere calamitate ciues 6
Prohibere remp. a periculo 6
Prohibere supplicia a sociorum mœnibus 273
Prohibendo non tam deterrere uisus est, quam admonere 266
Proiecta & effrenata cupiditas. pagin. 264
Prolixe, cumulateq. fecit, non solum fecit 181
Prolectat spe largitionis, & uiatico publico 168
Promtus homo 166
Promtum uultu & lingua habuit quod cum ceteris animo sentiebat 396
Promereri beneficium 158
Promeritum 222
Promiscue toto fundo, quam proprie parua frui parte malletis 91
Praemouere de impẽdentibus periculis maximis prope uoce iuris optimi max. 275
Promulgarent de salute mea 228
Pronuntiare, diuidere, sequestrem esse 297
Propensior ad leuitatem 157
Propagauit Metelli Laudeni ad sempiternam memoriam temporis calamitas 259
Propagare fines 146
Propagata dies & ad salutem urbis, & ad memoriam consulatus Ciceronis 132
Propono, —— quaecunque mihi uni proponetur fortuna, subeatur 134
Proponite P. Sullae uitam ante oculos 197
Proponitur lex in publico 74
Proponebatur ei omnis metus. publicatio bonorum, exsilium, mors. pag. 311
Proposita erat illi haec condicio, ut, &c. 28
Proposita spe amplissimae dignitatis pag. 192
Propositum ante oculos periculum. pag. 243
Propositum uitae periculum, & quotidianas capitis insidias uitaret 24
Propius accedo 169
Propius factum —— nihil quicquã propius factum 31
Propugnator mearũ fortunarũ 237
propulsare a rep. periculum 226
Propulsare a se iniuriam 296
Propulsare hominũ impurã intemperantiam a sanctissima parte corporis 230
Propulsare inimicorũ impetus ab honore Mineruae possim 141
Proripuit se repente e curia 273
Proscribit auctionem publicorum bonorum 65
Proscribit in sua lege uectigalia 65
Proscribere quid 251
Proscriptio, non lex. 230
Proscriptiones mulierum 178
Prosequebantur plausu eius indomitos atque effrenatos furores 283
Prosequi aliquem non solũ lacrumis, sed animo, corpore, copijs 306
Prosecuti sunt Marium lacrumis, nostis, & omnibus Minturnẽses 294
Prospexit huic malo 286
Prosopopoeia patriae, Italiae, reip. pag. 121
Prosopopoeia populi 291

Prospicere longe animo 26
Protego iacentem 194
Proterere & conculcare 174
Prouexit eum longius, quam uoluit, aura popularis 282
Prouexit orationem meam uestra benignitas 248
Prouiderunt multum in posterum. pag. 92
Prouidentem te, & praecauentem numquam mouebunt loco 301
Prouisi labores —— ueteres multo ante suscepti, & prouisi labores. pag. 247
Prouinciae —— quae in prouincijs fiunt, uix audiuntur 304
Prouocati iniurijs 6
Psephisma factum in Castritiū mortuum 178
P. Seruilius bellorum omnium peritissimus 17
P. Sextius 233
P. Sulpicius poterat uel ut prudentes errarent, uel ut boni minus bene sentirent, perficere dicēdo 282
P. Sulla consul omnibus centurijs renuntiatus est 201
P. Sulla dictatore ferente comitijs centuriatis populus Ro. municipijs ciuitatem ademit, sed ratum non fuit 258
P. Sullae laus 197
P. Valerio non maximis in remp. beneficijs data domus est in uilla publica 276
P. Volumnius 59
pudor reuocat a turpitudine 119
pugna commissa 150
pugna, quae erat commissa, sedatur. pag. 128
pugna naualis ad Tenedum 150
pugna naualis apud Tenedum 214
pugna pugnata 150
pullarij 80
puluinaribus bonae deae stuprum intulit Clodius 274
puncta mulsa ferre in aliqua trib. pag. 302
puniendum supplicio 257
purga urbem 117
purpura Tyria 277
putare aliquo in numero 12

Q

QVA de re agitur 146
Qua mollitia sum animi, ac lenitate 189
Qua seueritate fuit —— si uiueres, qua seueritate fuit, tu profecto nō uiueres 259
Quadrupedum impurissimo 251
Quaerere caussam rerū nouarum 92
Quaerere ex alicuius amplitudine aut praesidia periculis, aut adiumenta honoribus 18
Quaerere sibi aliquā bonā gratiā 18
Quaerendum sibi domo remediū existimauit. 25
Quaeritur ei inuidia, non honos habetur 86
Quaeritur tormentis omnibus uehementissimis 56
Quaereretur excusatio ad moram familiaris funeris 103
Quaesita, et collecta bona labore 39
Quaestio de ueneno infinita est, & omnes mortales alligat 51
Quaestio hac lege constituta 51
Quaestio constituta lege de re aliqua pag. 20
Quaestio legitima 205
Quaestio peculatus, tristis, atrox 151
Quaestio, seu iudicium inter sicarios. pag. 50
Quaestionē habere in filij caput 56
Quaestionem habere de uiri morte constituit 56
Quaestor imperatori in filij loco est. pag. 236
Quaestoribus suis praetores in parentum loco esse debere praescribit mos maiorum 294
Quaesitu iudiciario pastus 34
Quantum in ipsis fuit 175
Quantum est situm in nobis 204
Quem ad finem 114
Queribunda uoce 191
Querimoniae hominum liberae apud Pomp. de aliorum iniurijs 13
Queror —— illud queror, tam me ab ijs esse contentum, &c. 83
Quicquid pro quicque 30
Quid ad te? 246
Quid enim? 159
Quid multa? 304
Q. Caepio Drusi inimicus 265
Q. Catulus 15
Q. Catulus pater, & filius 207
Q. Catulus a Manlio superatus est in comitijs. 151
Q. Catulus M. Fuluij domum, cum is fratris sui socer fuisset, monumentum suarum manubiarum esse uoluit 264
Q. Catulus porticū de manubijs Cimbricis fecit, ubi M. Flacci domus fuerat 262
Q. Claudia, femina matronarum castissima habita, sacra bonae deae accepit 278
Q. Considius 41
Q. Fabricius 233
Q. Hortensius 15
Q. Magius Chilo 130
Q. Manilius triumuir. 27
Q. Marcius censor. 267
Q. Metellus 40
Q. Metellus Ciceronis inimicus Clodij frater, salutem ac dignitatem Ciceronis dissensioni suae praetulit 243
Q. Metellus cum armis superior esse possit, cessit 309
Q. Metellus in patriā restitutus multis pro eo deprecantibus 222
Q. Metellus expulsus, idemque reuocatus. 260
Q. Metellus perseuerantiam sententiae suae, non salutem reip. retinuit 309
Q. Metellus Pius poetis etiam Cordubae natis aures suas debebat 215
Q. Metelli de Pseudophilippo triumphus 150
Q. Mutius 106
Q. Papirius legem rogauit, nequis iniussu plebis aedes, terram, aram consecraret 266
Q. Pedius 292
Q. Seruilius Ahala Sp. Melium nouis rebus studentem manu sua occidit 114
Q. Tubero, homo eruditus Stoicus rogatus a Q. Maximo, ut triclinium sterneret, strauit lectulos Punicanos pelliculis haedinis 159
Q. Valerius 233
Quo pertineat, uidere 77
Quo se uertet? 162
Quo uoles, sequar 34
Quorsum haec oratio pertinet? 264
Quousque 307

R

RAPERE in inuidiam 99
Rapi oculis in omnē fraudem. pag. 281
Raptim & turbulente 268
Rata ut sit emtio. 182
Ratio bona, & constans, & grauis —— ostenderis bonae rationi, & constanti, & graui nullum a uobis fructus esse propositum 18
Ratio, confirmatioq. doctrinae 210
Ratio reuocat a furore 120
Reatinus ager 87
Recesserunt paullulum a mea caussa pag. 228
Recedere a legibus 52
Recentoricus ager Siciliensis 67
Recentoricus ager 85
Reciderunt illa ex laetitia & uoluptate ad luctum & lacrymas. pagin. 201
Recidat res in unius imperium. pagin. 283
Recipiebat suis urbibus 175
Recipere caussam alicuius 33
Recipere caussam 190
Receperunt Ennium in ciuitatem Romani 214

Receperunt tecto Marium Minturnenses 294
Reciperent in suas litteras, tuas em tiones 179
Recipere tecto 55
Recipienda largitionis suspicio 289
Recolere studia humanitatis 210
Reconcilio te bonis omnibus 192
Reconciliatio concordiae 132
Reconciliabantur inimici in gratiam pag. 266
Reconciliatio gratiae facta 283
Reconciliationes gratiarum sanguine emto sancirentur 223
Recondisus, & penitus abstrusus animi dolor 247
Recreauit perditum 8
Recreare se ex magno timore 129
Recusare —— Auitus numquam recusauit, quo minus ea lege rationem suae uitae redderes, qua non teneretur 52
Recusando nihil culpae suscipitur. pag. 52
Recusatio, non est confessio 50
Recusatio —— si qua res diem, qua die iudicium est futurum, aut auspicijs, aut recusatione, sustulerit, tota caussa, iudiciumq. sublatum est 251
Reddere rationem suae sententiae. pag. 41
Redire in gratiam cum Cluentio non poterit 37
Redigere in ditionem, & potestatem pag. 89
Redimere uectigalia 7
Reduceret me ad salutem consulari medicina 224
Reducti reges in gratiam 40
Redundauit eorum sanguine 9
Redundauit hic locus aceruis corporum & ciuium sanguine 132
Redūdabit in me aliquod periculum ex hoc santo in omnes mortales beneficio 190
Redundabit mihi in posterum inuidia hoc interfecto 121
Redundarint in hunc annum 161
Redundare —— santum maioribus suis debitum esse demonstrat, unde esiam quod posteris solueretur, redundaret 73
Redundantem domum sanguine non reformidat 25
Retulit ad collegium 267
Retulit ad iurisconsultos 178
Referant mihi —— gratiam dij immortales pro eo ac mereor 134
Retulisset memoriam Sullae commemoratio Antronij 192
Referre acceptum noluit aliquid liberali[illegible] 54
Referre ad senatum 16
Referre in aerarium 46
Relatum in aerarium 67
Reficitur hic animus a forensi strepitu, & aures conuicio defessae conquiescunt 210
Reficiatur pecunia ex nouis uectigalibus 86
Refici potest pecunia tanta ex superioribus capitibus legis, ut deesse non debeat 82
Refricare obductam iam reip. cicatricem 99
Refrixit crimen 302
Refutabo eius conatum 273
Regere consilio, integritate tueri, uirtute conficere 16
Regere fines 146
Regionibus officij se continere 94
Regionibus orbis terrae definiunt ur res, quas gessit populus Ro. 214
Regnum Ciceronis se ferre posse negabat Torquatus 190
Regnum nullum fuit umquam, quod non minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineatur 81
Regnum occupare Romae qui sint conati 190
Reijcere indices 297
Reiectione interposita repentini in nos indices consedistis 201
Relaxare animos doctrina 210
Releuati cura, & metu 121
Religio —— Cicero non utebatur ijs litteris, quae auocarent a religione 277
Religio —— in religionibus suscipiendis caput est interpretari quae uo luntas deorum esse uideatur 2
Religio non fuit C. Mario quo minus C. Glauciam praetorem occideret. pag. 131
Religio non ualet in scelere 268
Religio —— sua cuique ciuitati religio est 177
Religionem testimoniorum & fidem Graeci non colunt 166
Religione et pietate ce[illegible] nationes uincunt Romani 277
Religionum colentes qui 307
Religionum colendarum [illegible]ctores ac magistros maiores hab[illegible] Cicero. pag. 277
Religiosus —— facere locum aliquem religiosum 280
Relinquit caussam & susceptam, & manifestam 27
Reliquit sui desiderium apud populum Ro. 164
Reliquit totam caussam 43
Relinquere locum defensioni: nullum relinquere locum 33
Relictus ab omni non modo honestate, sed etiam simulatione honestatis 106
Relictus locus nullus est nouae calamitati 201
Reliquus unus e multis 25
Remedia ac perfugia caussarum, ad omnia remedia ac perfugia caussarum confugi 30
Remedijs acrioribus saluti suae subueniendum putauit. 34
Remittit ei manubias 67
Remittit hoc Rullo Pompeius. pag. 86
Remissio animi 211
Remissio poenae 137
Remissior in ulciscendo, qui fuit, laudatur 225
Remissum atque concessum, non omissum 193
Remouit se ab omni eiusmodi negotio pag. 29
Remoue te a suspicione alicuius commodi 77
Remotissimi a Graecorum luxuria, & leuitate 177
Remuneratio beneuolentiae 247
Remunerari beneficia alicuius. pag. 234
Remunerari —— tardior in beneficijs remunerandis 225
Renouare alicuius desiderium, ac memoriam suo fletu 221
Renouatur memoria per me inuentae salutis 25
Renuntiauit decemuiros, quos uoluit 77
Renuntiari praetorem a consule. pag. 263
Renuntiatus consul Murena a M. Tullio 141
Repellamus a nobis famam crudelitatis 201
Repulisti a gentibus tuis filiam meā uerbis superbissimis, & crudelissimis 232
Repulsa aedilitia accepta multi summos a populo Ro. honores adepti sunt 301
Repulsi qui 286
Repentina morte multi perierūt 56
Repentina morte perijs 56
Repentini impetus, uehementes 20
Repetam paullo altius 34
Repetere aliquem ad poenam 165
Repetere alicuius promissa 311
Repetere a me earum rerum omniū fructum A. Licinius suo iure debet 204
Repetere poenas alicuius rei ab aliquo 230
Repetere poenas —— dixerat in cōcione cōsul, se cliui Capitolini poenas ab equitibus Ro. repetiturū 236

Repetendum sibi multum non putat ex quaesturae laude Cicero, quia post quaesturam res multo maiores ac laudabiliores gessit 204
Replicare annalium memoriam 190
Repono caussam totam in uestra mansuetudine 201
Reportarint ab illo insignia uictoriae, non uictoriam 4
Repudiare communem naturae sensum 261
Repudiare eius nota,& preces a uestris mentibus debetis 59
Repudiatis totius Italiae precibus. pag. 247
Res domestica —— quaeritur in re domestica continentiae laus: in publica dignitatis 169
Res familiaris sua quemque delectat. pag. 221
rei familiaris moderatio ad usum definita 270
rei frumētariae inopia —— propter inopiam rei frumentariae populus Ro. in Capitolium conuenit. pag. 242
rem integram deferrem ad consilium publicum 128
res indicatae —— status reip. maxime rebus indicatis cōtinetur 196
rerum indicatarū infirmationes 74
res —— lis 146
res mancipi. 141
rei militaris uirtus praestat ceteris omnibus 146
res omnes urbanae latent in tutela, ac praesidio bellicae uirtutis 146
resp. —— nulla cuiquam male de rep. merendi iusta esse caussa potest 282
rebus prolatis 146
rescinderent ipsi sua iudicia 33
rescidistis me duce eum locum, quē nobilitas praesidijs firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat, uirtutique in posterum patere uoluistis 73
rescindere rem indicatam 258
rescindere res indicatas 196
reseruata ad luctum uita 59
reseruata quaestio huic tempori 57
residere scrupulus uidetur —— sin scrupulus uel tenuissimus residere uidebitur,&c. 275
resignauerat omnē tabularum fidem Gabinij leuitas 308
restitutus in patriam 311
restitutus in remp. Cicero pariter cū rep. 237
restricti,& tenaces 302
respicere 31
respicere —— quoad longissime potest mens mea respicere spatium praeteriti temporis 204
respicere salutem suam, & suorum. pag. 310
respirare a metu 59
respirare a metu caedis 288
respondere cum sua laude contra inimici contumeliam licet uiro rebus in magnis cum inuidia uersato. pag. 256
respondere ad rogatum 166
respondere alicui falsum de iure 304
responsum id tulisses. 119
responsa Haruspicum 131
respuerent aures 297
retinere eam uoluntatem, quam semper habuistis erga me 98
retinere alienum 175
retinere memoria 6
retinere uestigium —— nullum pristinae dignitatis uestigium retinere 201
retorquet oculos ad hāc urbem 123
retractandus a me locus 155
retundere mucronem stili censorij 46
reuoco & reflecto nonnumquam animum meum ad ulciscendam orationem meam incitatum 193
reuocabant illam rem ad illam rationem & coniecturam 244
reuocauit eum auaritia ab instituto cursu ad praedam 12
reuocabit te ad sua instituta, suorum que maiorum exempla 251
reuocare ad ueteris consuetudinis, militudinem 43
reuocare ad manus 48
reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos peruenisse pecunias in litibus aestimandis statutum sit, eos iudices absoluunt 44
reo plus largiri non oportet ad salutem, quam quantum defensor purgandis criminibus consequi,& dicendo probare possis 20
reis multa sunt concessa ad placandum atque ad misericordiam 251
rex non est qui calamitosos non deserit 190
rex sacrorum, patricius 249
reges peregrini Tarquinius, & Numa,& Cicero tertius 190
regum afflictae fortunae facile multorum opes alliciunt ad misericordiam 8
regum appellationes uenales 266
regibus expulsis nullum in libero populo crudelitatis regiae uestigium retinuerunt maiores 104
regale nomen magnum, & sanctum hominibus uidetur 8
regalis potestas 284
regium, ita uiuere, ut non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem ulli seruias: contemnere omnes libidines,&c. 190
rhodiorum usque ad memoriam Ciceronis disciplina nauali,& gloria permansit 15
ridiculum est, quod est dubium, id relinquere incertum: quod nemini dubium potest esse, id indicare. pag. 158
robustior usu, atque aetate 193
rogare non debent homines populum ut ei praesit: sed a populo rogari. pag. 160
rogari non omnia possunt —— non exceperas, ut, si quid ius non esset rogare, ne esset rogatum 262
rogationem de se nolle ferri Syllam. pag. 196
rogationem tulisset de piratico bello 231
Roma in montibus posita & conuallibus, cenaculis suspensa, angustissimis semitis 94
romani tempora uoluptatis, laborisque dispertiunt 159
romani pietate,& religione ceteras nationes uincunt 277
romilia tribus 90
romulus 104
romulus ad deos immortales ab hominibus beneuolentia, famaq. sublatus est 128
romulus de coelo tactus 131
roscij morte omnes commoti sunt. pag. 212
rostra exuuijs nauticis, & classium spolijs ornata 15
rudius, Ennius 214
ruere illa non possunt, ut haec nō eodem labefactata motu concidant. pag. 6
ruina quaedam & tempestas, non iudicium 40
rusticari 211

S

SABINVS ager 87
Sacerdotia non mandabantur a populo 77
Sacra bonae deae uiri oculis ne imprudentis quidem aspici fas est. pag. 274
Sacra bonae deae occulta, et maribus non inuisa solum, sed etiam inaudita 286
Sacra interire noluerunt maiores. pag. 146
Sacrorum eadem antiquitas, quae ipsius urbis 275
Sacra uia 292
Sacramentum iniustum —— si decē uiri sacramentum iniustum in libertatem iudicassent 258
Sacrarium reip. 161

Sacrificium

Sacrificium, quod fiebat pro salute populi Ro. a P. Clodio uiolatum est. pag. 275
Sacrificium uetustissimũ a P. Clodio solo uiolatum, & pollutum, quod nemo uir aspicere non horruit: quod fiebat per uirgines Vestales, fiebat pro populo Ro. fiebat in ea domo, in qua erat imperium 287
Sacrificia gentilitia 280
Sacrificia gentilitia illo ipso in loco anniuersaria factitarunt 380
Sagacissimus ad suspicandum 119
Salaminij 213
Salij, patricij erant 249
Saltare —— nemo fere saltat sobrius nisi forte insanit 143
Saltatio, comes est extrema tempesti ui conuiuij, amoeni loci, multarũ deliciarum 143
Saltator ille Catilinae cõsul —— Gabinius significatur 309
Saltatorem appellauit Murenam Cato 143
Saluti fuit nonnullis haec nox 204
Salutem alicũi attulisse, maius est beneficium, quam posse debet ciuis ciui dare 197
Salutabant ciues nominatim candidati a monitore, seu nomẽclatore admoniti. 160
Sanare uoluntates consceleratas ac nefarias 190
Sancit in posterum, ne quis, &c. 136
Sanxit lege 247
Sãciret senatus auctoritatem in posterum 100
Sancire obseruantiam poena 298
Sancire uult per nos quae dubia sunt. pag. 100
Sancti uiri & religionum colentes. pag. 307
Sanctissima pars corporis, os 230
Sapientes ac multum in posterũ prospicientes indices 156
Sapientissimum esse eum, cui quod opus est ipsi ueniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperet. 37
Sapientia domina rerum 147
Sasia mulier importuna, quae filium accusauerat 23
Satiauit Cilicum, barbarorumque libidines 282
Satiare animos inimicorũ ne supplicio quidem suo posset 187
Satietatem sui magno labore superare 146
Satis esse mihi alijs ad habendum: alijs ad consumendum 87
Satis, superque dixisse uideor 176
Saturaui perfidiam & scelus proditorum 25
Saturare alicuius in nos odium sanguine amici nostri 182
Saturari honoribus homines 292
Saturati omni largitione 168
Saturnalia 129
Saturnalia constituerat Catilina quo die urbem incenderet 131
Scelera in patriam edita 286
Scena argentea 151
Scenici artifices 209
Scipio Stoicum habuit domi 157
Sciscit plebs: iubet populus 167
Scribae cum magistratibus in rationibus, monumentisque publicis uersantur 257
Scriptura 168
Scriptura: ratio passionis 6
Scylla tam eminentissimis canibus, tamque ieiunis 286
Sectam in rep. sequi 183
Sectabantur multi 158
Sectores —— mulierem emit a secto ribus 54
Secundum fratrem suum iudicatam meam domum esse dicebat 280
Secundus uitae sine ulla offensione cursus 221
Secus de illo nihil esse umquam existimatum 46
Sedent arrogantiam 174
Sedare discordias 282
Sedatiore sempore est accusatus 40
Sedata inuidia 38
Sedit non ex suae decuriae munere, neque ex lege 49
Seditio orta propter inopiam rei frumentariae post reditum Ciceronis 243
Seditionis & discordiae concitandae facultas detur 161
Seditiones domesticae 92
Sedulitas aut insidiosa, aut impudẽs interdum uidetur 74
Sedulius primus sciuit ut Cicero exsultaret, seu ut Ciceroni aqua & igni interdictum esset 258
Sedulius: quo die Clodius Ciceronem ex urbe exire coegit, negauit se Romae fuisse 238
Sedulitatem mali poetae Sulla praemio dignam putauit 255
Sedulo faciebat 31
Senatores multis commodis carent multa molesta, ac difficilia subeunt 52
Senatorum ornamenta locus, auctoritas, domi splendor, apud exsteras nationes nomen & gratia, toga praetexta, sella curulis, insignia, fasces, &c. 52
Senatus decreuit, eos, qui domum Ciceronis uiolassent, contra remp. esse facturos 276
Senatus, summum est populi Ro. populorumque omnium, & gentium consilium 257
Senatus ueste mutata fuit in periculo Cicer. 236
S. C. simili C. Mario, & L. Valerio cos. permissa est resp. 114
Senatus consultum factum C. Mario, L. Valerio cos. 106
S. C. quae salus Cicer. omnibus gentibus commendata est monumento C. Marij factum 307
S. C. ut L. Opimius uideret, ne quid resp. detrimenti caperet 114
Senes coemptionales 146
Sentire omnia egregia ac praeclara de rep. 128
Sententia libidinosa 243
Sententiam tamquam aliquod nauigium ex reip. tempestate moderari, non est inconstantis 310
Sentẽtiam dicere secundum aliquem pag. 173
Sententiae contra coniuratos dictae pag. 235
Sententias easdem non semper esse defendendas 320
Sententias palam ferri se uelle dixit, quae tum erat potestas 35
Sententijs decem & sex absolutio confici poterat, cum iudices triginta duo sedebant 34
Sentinam exhaurire 89
Sentinam urbis eiecerit 122
Separarentur duo maria perrenni discrimine 91
Sepelire nos incendio patriae conatus est Catilina 182
Sepulta patria 136
Seplasia 94
Sequester, & confirmator pecuniae pag. 34
Sequester 297
Serpit hic rumor 152
Serrula omni ex parte dentium adunca, & tortuosa 56
Seruator reip. —— perditor. opp. pag. 309
Seruata in eo non est consuetudo 40
Seruata gens Iudaeorum 177
Seruatum consilium senatus —— non seruatum 297
Seruire naturae & cõsuetudini suae pag. 142
Seruitium omne permissu magistratus liberatum 278
Ser. Galba 106
Seruitutem seruire 157
Seruus faber, aut textor 304
Seruus fidelis, percuriosus, & minime mendax 56
Seruus —— in seruo pusillico nihil nisi frugalitatem, laborem, uigilantiam

tiam esse curamus 304
Setinus ager 87
Seueritas animaduersionis 137
Seueritatis crimen non est pertimescendum in puniendis sceleratis & impijs 137
S. Clodius 247
Sextus Clodius legem scripsit P. Clodio, qua M. Tullius ex urbe eiectus est 251
S. Quinctilius 233
Sex. Serranus sanctissima sacella suffodit, incendit, inaedificauit, oppressit, summa denique turpitudine foedauit 280
Sex. Titus, quod habuit imaginem L. Saturnini domi suae, condemnatus est 107
Sigaeum —— ubi Achillis tumulus 215
Signum cognouit 129
Signum Lentuli, imago aui ipsius 129
Signifer iuuentutis 192
Signifer seditionis 244
Signiferi —— caussae nostrae duces, & quasi signiferi 306
Significare suam imitandae improbitatis uoluntatem 107
Silano, & Mureno cos. 169
Simile a bona ualetudine, & morbo pag. 221
Similitudo ab Euripo ducta 151
Similitudo ducta ab ijs, qui hostium urbes excindunt 255
Similitudo ducta ab ijs, qui soluunt e portu 141
Similitudo a morbo corporis, Vt saepe homines aegri morbo graui cum aestu, febrique iactantur, si aquam gelidam biberint, primo releuari uidentur, deinde multo grauius, uehementiusque afflictantur 121
Similitudo studiorum, ac naturae magnam uim habet ad coniungendas amicitias 30
Simulatione largitionis intelligetis insidias fieri uestrae libertati 74
Simulatione legis Agrariae & nomine decem reges aerarij constituerentur 74
Sine ulla recusatione, ac sine ulla peste 128
Singularis homo 94
Singularibus uerbis mihi gratias egistis 134
Sipontina siccitas 89
Sitientem me uirtutis tuae dereliquisti 291
Sociare periculum uitae cum aliquo pag. 306
Societas Antonio cum Catilina & Lentulo sceleris libidinis, & audaciae 189
Socij uiolati —— Romam propter socios nulla ipsi iniuria lacessiti cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Poenis bella gesserunt 6
Sodalitas 297
Solatium omnium malorum 23
Solatia reliquae Vitae habet nulla pag. 200
Solitudo —— miri consilium facilius in solitudine, perfici rem commodius in turba posse arbitrati sunt 27
Solennibus uerbis 265
Sollicitat cos, dies noctesque huius iudicij exspectatio 59
Sollicitare aliquem spe pretio ad uenenum alteri dandum 30
Sollicitatam ab eo esse legionem in Illyrico 40
Sollicita suspicione ciuitas, suspensa metu 71
Sollicitationes seruorum & nimis & promissis 58
Soluere e portu 141
Soluentibus e portu ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, praecipere summo studio solent & tempestatum rationem, & praedonum, & locorum 141
Soluta praedia meliore in caussa sunt, quam obligata 99
Solutam ac debilitatam urbem reliquerunt 92
Solutus a cupiditatibus, liber a delictis, seu a delicijs 71
Solutus legibus 16
Soluti cura homines 262
Solum nullum tam exile, aut macrum est, quod aratro perstringi non possit 83
Solum uertere 258
Somnia uinolentorum 64
Somnijs stimulatus, aut religione aliqua 268
Sono alio uocis, alio incessu, alio uultu 74
Sorani 293
Sordem in re familiari nullam posse proferri 166
Sors iuris dicundi 151
Sortitio aedilitia 302
Spargere uenena 126
Sparsati centuriones 254
Spartacus 278
Spatio interposito 20
Specimen uirtutis 229
Spectaculum sibi optatissimum huius sordium, atque luctus amittere 58
Spectator meae laudis 255
Speculae aliquid ex eius sermone degustarat 34
Speculatur, & obsidet rostra curiae. pag. 175
Speculari aliquem, & custodire 115
Speculator communium miseriarum pag. 245
Spes largitionis oblata 251
Spes magna me tenet 20
Spes reip. bene gerendae in Pompeio maxima constituebatur 16
Spes unius filij recuperandi ostentasa 24
Spes sola hominem in miserijs consolari solet 135
Spem deditionis non ademit Cretensibus 10
Spem, quam in aluo commendatam a uiro continebat, uicta auaritia sceleri Oppianici uendidit 27
Spem reliquorum temporum in hoc uno iudicio positam & defixam esse putate 165
Spem rerum amplissimarum ultro sibi a patricijs hominibus oblatam neglexerent 132
Spirabo anima mea. —— dum anima spirabo mea. 226
Spiritus huius caeli 118
Spiritus mihi nescio quos attulerunt res meae gestae 190
Spiritus regius 94
Spiritus remittere 174
Spiritus tribunitios noratis 43
Spiritus, numero multitudinis 17
Splendor imperij Ro. gentibus illis lucet 12
Splendorem tanti honoris, magnitudinem tanti imperij nomen consulatus nec intueri, nec sustinere, nec capere potuerunt 230
Spoliare auctoritate defensionem meam uoluit 192
Sp. Melij regnum appetentis domus est complanata 264
Squalore sordibus 162
Stabilita uirtute libertas 135
Stare debent magistratus, tamquam in orbe aliquo reip. 310
Stare diutius non potuit imperium Ro. illis inclusis in rep. pestibus pag. 198
Stare in fide —— non stare in fide pag. 108
Stare rebus iudicatis 40
Statae, solennesque caerimoniae 277
Statuae & imagines non sunt animorum simulacra, sed corporum pag. 216
Statuere modum imperij diuturnitati 8
Status ciuitatis 225
Status reip. maxime rebus iudicatis continetur 196
Status uitae 53

Stimulari atque excitari ad salutem alicuius defendendam 205
Stimulator & conciliator seditionis pag. 244
Stipatores corporis 80
Stipendijs confectis erant 8
Stoici Zenonis inuentorum aemuli pag. 156
Stoicorum praeceptorum moderatio, & correctio 157
Stoicorum schola asperior, & durior quam aut ueritas, aut natura pa patiatur 156
Stoicorum sententiae, & praecepta pag. 156
Strepitus reconditus 277
Stridorem unum tribuni pl. perferre non potest 89
Strophium 282
Studio inflammato ad Italiam rapere tur classis 8
Studia ambitionis 155
Studia ardentia suorum habuit 297
Stultior est; qui, quod stulte alteri uenit in mentem, comprobas, quã cui nihil in mentem uenit 37
Stuporis accusatione se defendere. pag. 273
Sub ea conditione 215
Subdere iudicem in alterius locum pag. 259
Suberat alia caussa maior 29
Subeunda fama summae crudelitatis pag. 136
Subire ac sustinere poenam 262
Subire eandem fortunam 222
Subire inuidiae tempestatem 124
Subire iudicium uirorum lectissimorum 165
Subire nomen exsulis 257
Subire tempestates 141
Subijciatis taciti cogitationi uestrae pag. 20
Subiectus est sub uoce praeconis cum bonis omnibus rex Cyprius lege Clodij 253
Subigendis glebis exercitati 91
Subito fugi nemo nostrum potest, neque cuiusquam repente uita mutari, aut natura conuerti 97
Subiungere eis urbes & nationes sub uestrum ius ac potestatem 95
Sublatius —— nihil umquam de me dixi sublatius adscendendae laudis caussa, potius, quam criminis depellendi 261
Submisi me tribubus 294
Subscriptor —— inuidisti ingenio subscriptoris tui 208
Subsellia —— rem ab subsellijs ad rostra detulit 430
Subsidium annonae 7
Subsidia belli 2
Subsidia industriae atque instrumenta uirtutis in libidine, audaciaque consumebat 123
Subsignari apud aerarium apud censorem 178
Subsortitus non esset iudicem ex lege pag. 178
Subterfugere hoc negotium honeste non potest 71
Subterfugere reticendo 20
Substrahemus materiem furori tuo. pag. 244
Subtrahere nolite mihi uicario meae diligentiae 161
Subueniendum saluti suae acrioribus remedijs putauit 34
Suburana tribus 91
Succedere —— tectum, quo imbris uitandi caussa succedat, non habet. pag. 264
Successores —— priores : opp. 170
Succincta urbs portibus 91
Succumbere fortunae 197
Suffocare patrem 157
Suffragatio pro salute facilis est 251
Suffragium ferre 296
Suffragiũ ferre de capite ciuis neque citati, neque accusati 251
Suffragia eblandita, non enucleata. 290
Sulpicium ab optima caussa profectum longius quam uoluit, popularis aura prouexit 282
Summa est in testibus 169
Summo loco natus 303
Summus uir 4
Summo in eo uiro sunt omnia 4
Sumsit eius fide a Fufiis 172
Sumere aliquantum temporis a d humanitatis studia recolenda 210
Sumere in manus 294
Sumere sibi aliquid —— quid ergo? hoc tibi sumis, ut, quia tu defenderis, innocens inducetur? 199
Sumere sibi multum 82
Sumantur omnium rerum egregiarũ exempla a Pompeio 12
Superauit uirtute nõ modo eorum homines, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriã 9
Superbia atque intolerantia 43
Supercilium Campanum 94
Supplicare fracto animo, atque humili 298
Supplicatio ad omnia puluinaria decreta 131
Supplicatio M. Tullio togato decreta est soli post urbem conditam 132
Supplicatio ea, quae Ciceroni decreta est, constituta est, rep. conseruata pag. 131
Supplicatio dijs immortalibus decreta 131
supplicatio soli Ciceroni togato decreta 134
supplicationem meo nomine decreuistis 134
Supposita persona 46
Suppressit, quae acceperat 40
Suscepi hanc mentem dijs immortalibus ducibus 131
Suscepi inimicos pro salute uestra pag. 311
Suscepit liberos 248
Suscipere animum —— uidete quem uobis animum suscipiendum putetis 5
Suscipere culpam 301
Suscipere culpam inhumanitatis, turpitudinem inertiae 142
Suscipere in se facinus 55
Suscipere culpam 52
Suscipere poenam dignam scelere 3
Suscipere simultates partim obscuras, partim apertas 18
Suscepisse magnam inimicorum multitudinem mihi uideor 138
Suscipi in lucem 286
Suscepta inuidia nihil tam optãdum, quam aequum iudicium 21
Susceptio caussae 141
Susceptis nouis inimicitijs diuortia, atque affinitatum dissidia fieri uidemus 58
Susceptum in Asia flagitium 143
Suspensa diutius exspectatio uestra oratione mea teneatur 21
Suspensam & incertam plebem Ro. obscura spe, & caeca exspectatione pendere nolo 87
Suspicere in caelum 277
Suspicio commouebatur in seruos 56
Suspicio non cadit in hunc pudorem pag. 198
Suspicio similis in alijs nonnullis consistebat 36
Suspicio tenuissima collata non est in Scamandrum 31
Suspicione tenuissima non confirmas pag. 48
Suspicionem censi 35
Sustentat seipsum —— ut seipse sustentat? 166
Sustentauit egestatem, & luxuriem domestico latrocinio 230
Sustentare familiarum magnitudines & praediorum sumtus fundorum subsidio 90
Sustentare —— si qua reliqua spes est, quae fortium ciuium mentes cogitationesque sustentet 165
Sustentando, ac prolatando opprimi malum nullo modo potest 135
Sustinetis uestris ceruicibus uniuersam remp. 269
Sustinerem damnatorũ poenam 143

sustineret grauissimas poenas affinitatis 268
sustinerem perpetuum dolorem 278
sustinere improborum conuicia non poteram 245
sustinere M. Messalae preces non potui 389
sustinere personam partes 286
sustinere personam damnati 238
sustinere pacis dignitatem, & belli utilitatem 6
sustinere sempiternam poenam sua uoluntate susceptam 221
sustinent specie ipsa dignitatem reip. sui consilijs 243
sustinere sua auctoritate nomen ciuitatis 170
sustinere sua dignitate personam populi Rom. atque auctoritatem imperij 264
sustinere nim tribunitiam non potuerunt 40
sustulisti hanc suspicionem 197
sulla 129
sulla ab Allobrogibus nominatus pag. 192
sulla & Pomp. cos. 23
sulla in omnes Asiae ciuitates proportione pecuniam descripsit 170
sulla malo poetae, qui ei libellum sub iecerat, iussit praemium tribui, sub ea condicione ne quid postea scriberet 215
sulla maximis opibus, cognatis, affinibus, necessarijs, clientibus plurimis 59
sulla oderat equestrem ordinem 52
sullana proscriptio hoc habuit maxime insigne ad memoriam crudelitatis poenam in ciues Ro. nominatim sine iudicio constitutam 251
symbolo aberrauit aediles 278
syngrapha 151
syngraphas cum Byzãtijs exsulibus, & legatis regijs faceret 266
syngraphas fecit cũ Hermacho Chio. pag. 280

T

TABERNAE——*genus hoc uniuersum eorum qui in tabernis sunt, amantissimum est otij* 138
Tabula Veratianae auctionis 87
Tabulae nouae 125
Tabulae publicae Heracliensis Italia bello, incenso tabulario interierunt 208
Tabulae publicae——qui de tabulis publicis recitat, ijs, quae in accusatoris potestate fuerunt, non debet habere auctoritatem 171
Tabulas cõfecit diligentissimae Cluentius: haec autem res habet hoc certe, ut nihil possit neque additum, neque detractum, de re familiari latere 37
Tabella——cum tabella nobis dabitur indices, non de Flacca dabitur solum: dabitur de ducibus auctoribusque conseruandae ciuitatis 183
Tabella grata est populo, quae frontes aperit hominum, mentes legit 292
Tacere, cum doleas, difficile est 191
Tanagraea meretrix 263
Tardus in beneficijs remunerandis pag. 225
Tarquinius rex superbissimus, atque crudelissimus 104
Tecta esse pateretur si non obliuione, tamen taciturnitate sua 23
Tectum, quo imbris uitandi caussa succedat, non habet 264
Tectus praesidio firmo amicorũ. 194
Tegere ignauiam suam tenebrarum ac parietum custodijs 106
Texisset meam salutem sua beneuolentia, praesidio, custodia 289
Tela in meum corpus immissa 250
Tela leuiora, & hebetiora 273
Temperauit sibi 172
Tempestas, ac nox reip. 275
Tempestas inuidiae nobis in posteritate magna impendet 119
Tempestas——pugnandum non est cum tempestate 310
Tempestati parendum, & obtemperandum est 310
Tempestiuis conuiuijs, alae, pilae, aliquantum tẽporis tribuere 210
Templum inauguratum 268
Tempus——ita multos annos uiuo, ut a nullius umquam me tempore aut commodum, aut otium meum abstraxerit, aut uoluptas auocarit, aut denique somnus retardarit 210
Tempus nullum esse, quo in senatum uenire turpe sit 243
Tempus tranquillum, & in gubernatione positum senatus 267
Temporis caussa 171
Temporis iniquitas, atque inuidia recessit 37
Tempore tam subito, & exiguo, & turbido 193
Tempora occupata 305
Tempora uoluptatis, & laboris dispertienda sunt 159
Temporum meorum recordatione de sensus esse uideatur, non innocentia sua 289
Tendit uobis manus supplex patria communis 138
Tenebrae reip. 288
Tenebrae reip. caecaeque nubes & procellae 247
Tenebat multitudinem illam non auctoritatem, sed sagina 168
Tenui me domi 243
Tenuit se 166
Tenuistis principem locum, & auctoritatem in mea salute 270
Tenuerunt Europã, & Asiam——reges 278
Tenuerunt summum in praefectura florentissimo gradum & dignitatis & gratiae 295
Tenere——aliquando nos memoria mei misericordia, desideriumque teneret 221
Tenere cursum susceptum 301
Tenere locum——miles, qui locum non tenuit 46
Teneris undique 115
Tenebatur eã res lege maiestatis 40
Tenebatur res non coniectura, sed oculis, & manibus 24
Tenebitur crimen. nullo argumento pecuniae Cluentiae crimen tenebitur 46
Teneri in manifestissimis rebus 197
Teneri lege de ui eos, qui Ciceronis aedibus ferro & lapidibus uastitatem intulissent, decreuit senatus pag. 276
Teneri legibus 50
Tensae 308
Tensae, curricula, praecentio, ludi, libationis 377
Tentare iudicium pecunia 22
Tentatae sunt aures uestrae 284
Tentati spe & metu 56
Tentatum iudicium pecunia 37
Terentina tribus 293
Tergiuersari 298
Terram intuebantur 130
Tertia fere uigilia exacta 128
Tertio loco me sententiam rogares pag. 232
Testarer uniuscuiusque in suos indulgentiam 196
Testata publicis litteris 145
Testatus sum auctoritatem huius in dicij monumentis publicis 193
Testificari 149
Testem constituere potuisset in Cluẽtium perennis suspicio 55
Testes confessores accusatoris 169
Testes non debent ex accusatoris subsellijs surgere, multo minus una ex domo prodire 169
Testes sine ullo studio dicere debebãt aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis 169
Testium oratio aut refelli solet, aut uita

uita laedi 169
Theanum Appulum 59
Themistoclis responsum —— eius uocem libentissime a se audire, a quo sua uirtus optime praedicaretur 213
Theophanes Mitylenaeus, scriptor rerum Pompeij 215
Tigranes 3
Tigranes Mithridatem fugiẽtem excepit. diffidentemque rebus suis confirmauit 8
Timere suo quemque arbitratu oportet 243
Timide & diffidenter 20
Titubare——mente, ac lingua titubante 268
T. Annius Clodium de ui postulauit. pag. 233
T. Annius laudatur 233
Ti. Gracchus iterum tribunus pl. fieri noluit 134
T. Gracchus qua grauitate uir. qua eloquentia. qua dignitate 282
Ti. Gracchi animus, consilium, opes, auctoritas, eloquentia 104
Ti. Graccho inuidia Numantini foederis decori fuit 282
Ti. Gracchus a P. Scipione, priuato interemptus 309
T. Annio deuota & constituta uidetur hostia: Clodius 273
T. Coruncanius 293
T. Fadius 233
T. Flaminio, Q. Metello cos. 268
Tollere altius tectum 280
Tollere in coelum 214
Tolleretur funditus eius memoria ex oculis ac mentibus hominum. pagin. 264
Tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque boni animi, tunc corporis, regit flectit libido &c. 198
Torquatus filium suum uita priuauit, ut in ceteris imperium 191
Tractabo me ita in rep. 133
Tractare iniuriose: iniuriosius 5
Tractata non est haec persona in iudicijs propter otium, ac studiũ. 205
Tradere aliquem in custodiam 130
Tradita a maioribus disciplina 193
Traduxit me ad suam sententiã 50
Traducere equum 48
Traducta adolescentia eleganter, pagin. 295
Traducti ad metum ab laetitia ludi. pag. 278
Trahere secum plures in eandem calamitatem 6
Trahimur omnes laudis studio 215
Tralles 175
Transferre —— alio transferenda mea tota uita est 234
Transferre exemplum ad notionem, auctoritatem censoriam a consuetudine militari non oportet 46
Transferre exemplum ex re militari ad animaduersionem censoriã 46
Transferre legem, quae in senatores scripta sit in equestrem ordinẽ 35
Transigit cum eo H-S quadringentis. 27
Transmittere a Brundisio 10
Transmittere omne suum tempus amicorum temporibus 2
Tranectus in Africam 225
Trebulanus ager 87
Tres urbes in litteris statuerunt ueteres Rom. imperij grauitatem ac nomen sustinere posse Karthaginem Corinthum, Capuam 91
Tremebunda manu postẽ tetigit 268
Tribuatis ei nostram misericordiam. pag. 289
Tribuunt hunc fructum populo Ro. dij immortales 245
Tribuebatur magnus honos ingenio tuo 303
Tribuni auctoritatem testimonio non conuenerit 188
Tribuni fidem testimonio non conuenerit 188
Tribuenda non felicitati, sed uirtuti 4
Tribunal Aurelium 223
Tribunus plebis idem pontifex esse potest 256
Tribunus plebis uehemens 294
Tribunum pl. maiores uoluerunt esse praesidem custodemque libertatis 74
Tribunitij furores 230
Tribus Aniensis 302
Tribus Crustumina 297
Tribus Maecia 297
Tribus Lemonia 297
Tribus Terentiana 297
Tribus Veientina 279
Tribus Voltinia 297
Tribus XXXV. 76
Triduo iurisconsultus 146
Trinum nundinum 210
Tritum ac celebratum in Graecorũ sermone 176
Triumphare gaudio 23
Triumphans gaudio 154
Tropea de me, & de rep. constituta. pag. 262
Tuberonis sapientia peruersa 169
Tueretur uitam suam non legum, sed parietum praesidio 228
Tumultus iniectus, ciuitati 128
Tunicati 94
Turbo ac tempestas pacis atque otij. pag. 268
Turbulentum tempus 243
Turpi iudicio condemnatus 66
Tutela legitima——nihil potest de tutela legitima sine omnium tutorum auctoritate deminui 180
Tutor mulieribus ascribendus Graecorum moribus 178

V

VACATIO rerum gestarũ non me uindicat a labore. pagina 190
Vaccaei 308
Vacci prata 262
Vacillant in uetere aere alieno. pagina 126
Vacua & pura a religione domus. pagin. 275
Vacuum a bonis, atq. inane forũ 232
Vacuam facere domum nouis nuptijs morte superioris 118
Valet ad laudem. minus ualet ad laudem 105
Valet contra Auctum: non ualet 38
Valet ad iniuriam nomen religionis. pag. 265
Valere gratia 158
Valetudo —— ut bona ualetudo iucundior est eis, qui e graui morbo recreati sunt, quam qui nunquam aegro corpore fuerunt: sic bona, desiderata magis quam assidue percepta delectant 221
Valerius Flaccus primus consul. pag. 169
Valerij Flacci uirtute reges externi nati, libertas in rep. cõstituta 169
Vargunteius 188
Varia uoluntas 265
Varietas, & inconstantia, & crebra tanquam tempestatum sic sententiarum commutatio uitiosissimũ est etiam in imperita multitudine 243
Varius—— Varius non fuit in caussa 233
Vasa Samia 159
Vbertas agrorum, & annonae uilitas consecuta est summam inopiã post reditum Ciceronis 245
Vbertas ingenij 228
Vbertas improborum 256
Vecors 277
Vectigal, quod amissis alijs remaneat intermissis non conquiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet 70
Vectigalia. in uectigalibus non solũ aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem 7
Vectigalia locare unsquam licet, nisi Romae 83
Vectigalia uerni reip. 7
Velis amicti, non togis 126

Velificari honori suo turbulenta ratione 71
Velitis, iubeatis, &c. 251
VELITIS IVBEATIS VT, &c. 251
Venafranus ager 87
Venafranus tractus 292
Venditabas te ijs contra ipsorum uoluntatem 191
Venditare aliquibus 191
Venditare se alieni 273
Venenum datum in mulso 55
Venenum facilius datur in poculo, quam in pane 55
Venenum non uenenum, sed multorum medicamentum dolorum 59
Veneni dandi tempus non est in frequentia. 55
Veniebat mihi in mentem puerorum infantium 189
Venit in mentem nec cogitanti 284
Venit tibi in suspicionem nullo suo delicto 180
Venimus in extremum discrimẽ 161
Veneram in eum casum, ut, &c. 37
Venerat paucis illis diebus in collegium 265
Venerant in magnam inuidiam 47
Venisset in seruorum potestatem ciuitas, nisi Cicero fuisset 263
Venia ad praemia legis 40
Venire in angustum 302
Venire in iudicium non ingenij solũ, sed etiam uirtutis atque officij 30
Venire in senatum adhuc nõ potuit. pag. 172
Venire non potest res in contentionẽ aut in discrimen 302
Ventus quidam popularis est in hac re quaesitus 46
Venerij in Sicilia 28
Verbum in caussa nullum facere potuit 55
Verbis conceptis peierare 48
Verbis haesitantibus 268
Verbis se locupletem faciebat 172
Verbosior est pars religionis 248
Veretur ut satis firmũ sit, & ratũ 85
Veritas parum firmamenti, & parũ uirium habet in multis locis 20
Verum —— negas esse uerum quẽquam ulli reip. extra ordinem praefici 246
Verum —— negat uerum esse allici beneuolentiam cibo 159
Versare mentem suam ad omnem malitiam, & fraudem coepis 34
Versor in medio iure publico 248
Versatur magnus in rep. furor 135
Versantur in aeterna laude 294
Versari coepit in cuiusmodi, & cogitatione 34
Versari in communi, atque in eodem, quo ceteri iure 86
Versari in errore 100
Versari in rep. Nondum penitus in rep. uersabar 188
Versari in tanto errore 146
Versatus est in ciuium Ro. iure 209
Versuram facere 173
Vesta mater 270
Vestigium in Asia neque auaritiae, neque luxuriae reliquit 143
Vestigium —— nullum uestigiũ pristinae dignitatis retinet 201
Vestigia calamitatis 82
Vestigia ueneni 46
Vestinus ager 87
Vestẽ mutabant, qui aderat reo 294
Vestem mutarunt pro Cicerone xx. millia hominum 222
Veste mutata fuit senatus pro Cicerone publico consilio 309
Vetustas peritiores facit 265
Vexauit eum probris omnibus & maledictis 173
Via facilior ad honores adipiscendos 303
Via perniciosa audiendi consuetudine munita 284
Viam aliquot dierum aberant 311
Viatores 35
Vibo 311
Vicem —— meam, & aliorum uicẽ pertimescere 243
Videre, tenere —— non solum uidere, uerum etiam tenere 82
Vigilandum est semper: multae insidiae sunt bonis 303
Vilitas annonae ex summa inopia & caritate rei frumẽtariae cõsecuta est unius Popeij spe & nomine 13
Vince, utrum bonum fuisse Oppianicum 46
Vincula sempiterna ad singularem poenã maleficij inuenta sunt 135
Vindicat me a labore, non uindicat me a labore aetatis excusatio 190
Vindicare patriã in libertatem 169
Vindicauit se non modo ex suspicione tanti sceleris, sed etiam ex omni hominum sermone 195
Vindicare maleficium 189
Vindicta 104
Violare alicuius, nullius aures, uoluntatem 162
Vipera, uenenata ac pestifera 283
Vir fortis & experiens 25
Vir in rebus magnis cum inuidia uersatus, satis grauiter contra inimici contumeliam sine laude responderé non potest 276
Virtus bellandi 14
Virtus in optimo quoq. insidẽs noctes et dies gloriae stimulis cõcitat 216
Virtus nullam aliam mercedem laborum periculorumq. desiderat, praeter hanc laudis & gloriae 216
Virtus requiritur in candidato, non linguae uolubilitas 304
Virtus uerbi —— natura abhorret a uirtute uerbi 307
Virtutes omnes mediocritate quadã esse moderatas 157
Visendum omni studio 16
Vis —— quod per uim latum est, iure gestum uideri non potest 254
Vitare hominum spectũ, & lucẽ 197
Vita plena grauitatis 260
Vita anteacta maxime in iudicijs nobis prodesse debet 198
Vita anteacta unumquemque malefi cum conuincit 197
Vita contenta & sordida 291
Vita damnati, exsulis, deserti ab omnibus non est uita 55
Vita quieta, & tranquilla: remota a procellis inuidiarum 52
Vita remota ab honore populari, & ab illustri gratia 251
Vita uniuscuiusque ex ui sua, natura que facillime perspicitur, subito flecti, fingique non potest. 199
Vita unumquemque prius condemnat, quam hominum suspicio 197
Vita usque ad hoc tempus explicata 198
Vitae cupiditas contra remp. est turpis 309
Vitae curriculum exiguum nobis natura circũscripsit, immensum gloriae 108
Vitae perpetuae uox debet audiri, nõ testium 199
Vitae splendor & grauitas 156
Vitae termini breuiores, quam laudis & gloriae 108
Vitam uiuere 55
Vitium orationis, obscuritas 74
Vitiũ orationis non uidere quid quaeque caussa postulet 191
Vitio lata —— leges uitio latae 283
Viui, etiam spirantis bustum 268
De Viuo detrahere 182
Viuunt in regno 8
Vlciscendi iniuriae facilior ratio est, quam beneficij remunerandi 225
Vltro se mihi offerentes rogaui 294
Vltro uocabas 175
Vncus 204
Vnguis in ulcere —— tanquam unguis in ulcere 243
Vna prope uoce 16
Vocauissent cos. ad arma 106
Vocare in crimen 302
Vocabatur in crimen 302
Vocare in discrimen capitis 102
Vocare in inuidiam 106
Vocare rem in medium 35

Vocabatur in commune odium orbis terrae nomen imperij 65
Vocatus in iudicium, in superiorem: ne in tenuissimam quidem suspicionem uerbo est umquam uocatus. pag. 13
Voltinia tribus 297
Volitare insolentius 171
Volubilis homo 173
Volucris fortuna 201
Voluntas eorum esset offensa 233
Voluntas offensa multorum 152
Voluptates non ianua receptae, sed pseudothyro intermissae 231
Volutatus cum sororibus Clodius. pag. 286
Volutatus in stupris domesticis 282
Vox de quaestura ulla missa est. pag. 166
Vox & oratio deorum quae 286
Vox uulgaris, audiui 302
Voci respondent saxa & solitudines. pag. 213
Voce queribunda 191
Voce suppressa 191
Vrget eadem fortuna, quae coepit. pag. 201
Vsucapere —— lege naturae, communi omnium iure sancitum est, ut nihil mortales a dijs immortalibus usucapere possint 280
Vsuram huius lucis eripere uis, plenam maeroris ac lacrumarũ 200
Vsuram paruam bonae de me opinionis exigui temporis a uobis postulo 98
Vsuram unius horae gladiatori isti non darem 121
Vsurpari rerum gestarum memoriã coepit 237
Vsurpatum hoc genus poenae in improbos 135
Vt aetas illa fert 55
Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege suis partibus, ut neruis & sanguine, & membris uti non potest 50
Vt grauissime dicam 46
Vt hominem confirmare oportet 50
Vt leuissime dicam 131
Vt mea fert opinio 129
Vt opinio mea fert 298
Vtilitas belli 6
Vtilitas, et salus reip. ——ad quam partem non utilitas, salusq. reip. conuerterit, eam partem deligere debemus 310
Vtor instituto meo 50
Vti matre: non uti matre 23
Vsus summis populi beneficijs 263
Vsi amplissimis honoribus 172
Vulgus——non est cõsilium in uulgo 290
Vulgo nihil incertius 151
Vulneribus aduersis et honestis a forti aduersario acceptis cadere 282
Vulneribus domesticis coactus 16
Vulturcius 128
Vultum eius consceleratum intuebantur 26
Vultum importunum in forum detulit 231
Vultus uestri me inuitant, &c. 38
Vultus eosdem, quos proxima concione praebuerunt, mihi in hanc concionem non retulerunt 98
Vxor Ciceronis, eo absente uexata a consulibus 254
Vxorem, sororemque non discernebat Clodius 281

Z

Zonarij 168

F I N I S

INDEX

RERVM . ET . VERBORVM

LOCVPLETISSIMVS

quae in ſecundo uolumine Commentariorum in Ciceronis Orationes continentur

ACTIO & formula, ſunt idē pagina 147
Ad Iuturnae, Veſtae, Opis, uſitatum genus loquendi, omiſſo nomine, templum. pag. 42
Adoleſcentes, cur facile in fraudē inducantur 31
Adſciſcere quid ualeat: & vnde migrarit 206
Adſunt, quae non requiruntur 4
Aduocatus, qui praeſens reo fauet 32
Aduocatus, quot modis ſumi poſſit 143
Aediles cur, & quot creari ſoliti. pag. 303
Aequimelium 263
Aequitas ſaepenumero largitur, quod ius negat 153
Aeraria Romae quot, & quae eſſent 287
Aerarium effundi 69
Aetate ab ineunte 2
Aetas praecipitata 285
Aetoli, a quo deuicti, & in triumphum ducti 150
Affectare uiam, ſiue iter 66
Agere cum populo, quid 2
Agere & dicere, quid differant 2
Agere lege 147. quando licebat. ibidem
Agri, diuidebantur gratis colonis 93
Alea 211. qui ſit proprie eius ludus. ibid. cur Caeſar iactam eſſe aleam dixerit, cum Rubiconem amnem tranſiret. ibidem
Alexander magnus, cur inuidit Achillis gloriae 216
Alexandri magni uerba, cum peruenisset ad Achillis monumentum 216
Allobroges detexerunt Catilinariam coniurationem 129
Animi clementis eſt, aliquid permittere: diſſoluti uero eſt, permittere nimium 115
Animi rudes, quibus artibus excolantur 206
Annos natus quindecim, & annum agit decimumquintum, proprie Latine dicitur: non autem ſecus 24
Antiocho uicto, condiciones pacis poſitae, quae 150
Antiquis ſaepe ſcribebatur B. pro V. 20
Apollonidenſes, erant ſocij populi Romani 177
Ap. Cl. Caecus, diſſuaſit pop. Ro. pacem cum Pyrrho 263
Aquae pluuiae, quot modis noceant 147
Aquila argentea, erat Rom. legionis ſignum 120
M. Aquilius conſul in Sicilia cum M. Mario 6
Arbores infelices Romanis quae. pag. 205
Ariobarzanis regnum, quale 3
Attius poeta, fuit gratiſſimus D. Bruto clariſſimo duci 217
Atra ueſtis, eſt maeroris indiciū. pag. 310
Atreus Iouis nepos, quib. dicatur artib. excelluiſſe 303
Auletes, qui cognominatus 149
Aurelia uia, quorſum duceret. pagin. 123
M. Aurelius Cotta, maxima damna terra, mariq. a Mithridate paſſus eſt 150
Aurum coronarium, quale fuerit. pag. 68
Autronius, cur conſulatum amiſerit 197

B

BARBAM deferre, ſeu tondere, quibus olim permiſſum 148
Bellum ſociale 94

C

CAECVM, quandoque paſſiue capitur 83
Calceis in publico utebantur tantummodo uiri 284
Calere, quandoq. pro ſermonib. diuulgari 302
Calumniari. interdum pro aſtute rem producere 235
Camers, Camerinus, & Camerinēſis, unde dicti 195
Campanorum & Carthaginienſiū ſuperbia. 95
Canere ſibi intus omnia, eſt ad ſui commodum omnia conferre 88
Capillum, & barbam alere, quando moris eſſet 76
Capita ciuium proſcriptorum ad Sullam deferentes, praemio donabantur 155
Capitolium, poſt incenſionem, quis reſtaurarit 130
Cappadociae latebrae 4
Carmen, conſtat certis immutabilibusq. uerbis 88
Caſte, Integreq. 2
Catenae non afferebantur in iudicium 153
Catilina, quoties conſulatum petierit 120
Catilina, cuius in domum conuocarit coniuratos 188
Catilinae mira patientia, in quo ſita 120
Catilina, ubi uam diem ſuum obierit 183
Catilinae cōiurationis principes, qui 129
M. Cato fuit in arte bellica periluſtris 150
M. Cato, ubi ſe interfecerit. pagin. 215
Catus, quid & unde dictum 147
Cauſſa cadere, eſt litem perdere. pag. 143
Celebrare, frequentiam denotat. pag. 163

Celebris, & desertus, opponuntur 246
Census equestris ordinis 156
Census primae classis 156
Census, quando fiebat 179
Centuriae equitum, quot fuerint. pag. 156
Centuriata lex, a quibus lata. pagin. 80
Centuriatus ordo militiae 13
Cethegi ingenium, quale 132
Cethegi mors 230
Chaldei, erant olim maximi coniectores futurorum euetuum. pag. 147
Cicero, quo tempore Consul. pagin. 197
Circumscribere, pro decipere. pagin. 31
Circumscriptor, qui sit: & qui proprie circumscribi dicantur. pagin. 124
Citharoedi auletis nobiliores. pag. 149
Ciuis nouus, reliquos minus amat 29
Ciuibus Rom. quo crimine adimi uita poterat 102
Ciuem Rom. se esse, dicere, nobilis est sermo 276
Ciuitates, Capuam circumeuntes 70
Claudius Marcellus primus docuit Hannibalem superari posse 15. 215
Sex. Clodius putabatur cunnilingus 248
P. Clodius uiolauit tres sorores. pag. 261
Clodius, quo pacto obtinuit, ne suam caussam senatus iudicaret 163
Sex. Clodium appellat Cicero ad ditamentum suorum inimicorum 252
Cluentius, Habitus, an Auitus cognominari deberet 20. 21
Cluentius, quot uenefícij crimini bus accusatus 22
Coemptiones facere, qui diceban tur 148
Colligere se ipsum 72
Colophon & Samos, olim nobilissime urbes 4
Colorem seruilem habere, denotat infimae conditionis esse. pagin. 232
Cogitans, ratione agit: optans uero saepe temere mouetur. pagin. 65
Cogitata suscipiuntur: suscepta aguntur 76
Coma calamistrata, quae 232
Comissationes Ro. quoties in die fieri solitae, & quo nomine nuncupatae 124
Comitia, quando fierent 231
Comitia non habebantur in campo sine auspicijs 141
Comitia a Rullo uocata, quae pagin. 78
Commodum esse 66
Conari, de qua re dicamur. 183
Concilium fieri 231
Condonari, grauius est, quam per mitti 84
Confligere, quid proprie sit 11
Confugientes ad aram seruabantur 230
Coniurantium consilium quale sit 198
Coniuratores Catilinae supplicio affecti, quot, & qui 131
Consecratio non fiebat absq. sacrificio 267
Consul, quot modis armatus. pagin. 97
Consul integer, qui 161
Consules & Trib. plebis, quo anni tempore magistratus inirent. pag. 76
Consulatum petere, qua aetate liceret. 75
Contendere, quandoq. ponitur, pro comparare 12
Contendere, quandoque confer-re 95
Couenire in matrimonium, quid sit 181
Corinthum, qui deleuerit 94
Cornelii patricij Ro. minime cremabantur 215
Cornicum oculos configere 147
Crabra aqua 99
P. Crassus cum Pompeio bis consul: triumphauit de Hispanis: & se ipsum interemit 295
Credimus cognita, potius quam audita 14
Crimina de maiestate, indicaban tur sine mora, & etiam festis diebus 274
Crocota, quid 284
Curiata comitia in crembdis censorib. quomodo fierent 80
Curiata lex, tribuebat militib. necessaria. & item imperium. 79. quinam eam ferrent. ibid.
Curius, quibus gestis clarus, & cur Dentati cognomen adeptus. pag. 191

D

Damnatis licebat adimere bona 85
Dari, quae proprie dicantur 99
Decuria, quid 40. 42
Decuriare, quid 300
Decuriones, cur centum numero instituti 95
Dedicare in censu, est in censu referre, antiqua locutio 179
Denarij nostri comparati monetis Graecis 171
Descendere in forum, cur dicebantur nobiliores Romani 198
Desultores, qui 156
Deuouere se, 221
Dictum dicere, usitata locutio pag. 309
Dies ciuilis, quot horarum sit 26 quo anni tempore horae longiores, & quo breuiores ibid.
Diem dicere, ad quem spectet 274
Dirimi suffragia, 292
Disceptatio, quae proprie 39
Diuina, quando ad humana per similitudinem transferantur 242
Domitius Ahenobarbus, quam legem in cooptandis sacerdotib. tulerit 78
Domus, est ornamentum dignitatis 270
Doni a munere distinctio, iuxta Vlpianum 35
Dubitatio saepe ueritatem parit pag. 28
P. Duillius primus de Poenis naualem egit triumphum 304

E

Effigies Ennij, an uera sit, quod locata fuerit in monumento Corneliae gentis 215
Elocare fundum, quid 177
Ennius, cuius beneficio adscriptus fuerit inter Rom. ciues pag. 215
Equestri loco, natus quinam diceretur 144
Equo Troiano, qui nam laterent pagu... 161
Errare, cuius sit 157
Et uero, uenustius loquendi genus, quam, at uero 167
Eulyus, cur Mithridates dictus pag. 176
Euripus 152
Excedere e pueris, quis dicatur pag. 206
Expetimus magis, ea, quae minus speramus 7. & quidnam minus speraretur ibid.

F

Facere pro populo, quid. pag. 259
Fascijs cretatis quia utebatur Pompeius, a Cicerone arguitur 284
Fasti dies, an essent omnibus noti. 147. quinam eos proposuerit

rit 147
Fata haud flecti possunt 132
Faucibus premi, est salutem suam in discrimen positam adspicere. 38. id ipsum denotat, re premi ibid.
Felicitas, an sit in hominis potestate, & unde pendeat 15
Fici & uuae, ubi non nascuntur, indicium est aridae regionis pag. 172
Fides, quando dicatur concidisse 8
Fides proprie defensoris est, officium amici 163
Fiduciam committi alicui. pagin. 174
Fiduciam accepisse, quis dicatur pag. 174
Fiduciaria mancipatio pag. 174
Finitores, qui 83
Fora Rom. in quibus unguenta uendebantur, quomodo nuncupata 95
Formularum libri, quomodo nuncupati 149
Fortuna, ut in secundis, fluxa: ut in aduersis bona; elegans dicendi modus 24
Fortuna mala constituti, res nouas quaerunt 161
Fortunae potestas maxima, in rebus omnibus, sed multo maior in re militari. 11. a quibus pendeat. ibid. quo nomine a Cic. nuncupata. ibid. absque ea omnis uirtutis cursus impeditur ibid.
Fregellas qui euerterit 94
Fretum, qualenam sit proprie 52
Frugi, nomen, ad quem proprie spectet 31
Funestari, quid, & unde dicatur, pag. 105

G

Gabinius, cuius ordinis fuerit 136
Gabinius quae uendiderit Alexandrino regi 309
Galba, quomodo appellatus ab Asconio 144
Galli, a Gallicano, discrimen 26
Gaurus mons, ubi situs 83
Genus, latius patet, quam familia pag. 163
C. Glaucia fuit interfectus, ut hostis publicus 285
Gloria quando maxime quaeratur 4
Ti. Gracchus, a quo occisus 121
Graecia magna, unde sumeret initium 209

H

Habitare, est diu in loco manere 97
Hasta, erat Rom. auctionis signũ pag. 66
Hastas abijcere, qui dicebantur pag. 153
Hercules uir fortissimus, aerumnas tulit 269
Hereditatem alicui committi, quid denotet 174
Haereditatem cernere, est idem, quod adire 181
Hiempsal, Mauritaniae rex. pag. 195
Hispani, & Lusitani nationes bellicosissimae 11
Historiae & poetices effectus, qui pag. 205
Honor, quibus iucundior esse debeat 300
Honor summus, qualis fuerit Romanis 301
Homo notus, dicitur quandoque in malam partem 78
Hominem homini natura conciliat & cur 153
Hostiae immolari solitae, quae maiores: quae minores dictae 95
Hostilij Regis uerba in Horatium sororis occisorem 105
Humanitatis nomine, quas Gellius comprehendat disciplinas pag. 205

I

Id adeo, genus dicendi, Ciceroni usitatum 37
Ima cera, quid denotet 28
Imago, cur latius pateat, quam statua 218
Imagines, quibusnam seruabantur in atrijs 74
Imperatoriae uirtutes, quae 10
In, praepositio, duplicem uim habet, hoc est laudis & uituperij pag. 216
Incolumis opponitur damnato pag. 73
Inducere, quandoq. denotat in publicas tabulas referre 89
In exercitu, & apud exercitum esse, quo sensu capiantur 310
Infestum mare, quando dicatur. pag. 289
Informare quid proprie significet pag. 26
Infulae, quodnam genus ornamenti fuerit 66
Ingenium, est bonum naturae, non industriae 14
Ingenio perfectum, industria elaboratum, quando quid dicamus 2
Inire uiam, & uiam redire, quid denotet. & quando huiusmodi actiones fiebant 148
Iniuriosius, minus est, quam iniuriose 6
Innocentia, praestat ceteris uirtutibus 12
Insanire libidine, quorumnam sit pag. 198
Inscriptio monumenti Scipionis Africani, quae 215
insignia uictoriae, quae 4
Interpunctionibus an uterentur antiqui 147
Innitus, qui 259
Ioui statori, cur templum edificarit Romulus 117
Ire in consilium, quid denotet 32
Isthmus, quot millibus passuum constet 93
Italia, cur sero cognouit Graecas artes 206
Iudex officij satis idoneus est filio pater 194
Iudices solent iurare in legem 39
Iulia lex, quo tempore lata 206
Iureconsultus, an iurisconsultus scribi debeat 147
Iurisconsultorum scientia, in quibus uersetur 147
Ius nexi, quale sit 276
Ius scriptum, apertum est & cognitu facile 149
Iure manum conserere, quid 187

L

Labefactare, quid 32
Lacaedaemonij & Cretenses explebãt cibum cum labore pag. 160
Laelius, cur appellatus sapiens pag. 88. 158
Lanuuinae Iunonis simulacrum, quo pacto fingi solitum 163
Lateo, uerbum, fere semper Ciceroni, datiuo coniunctum: accusatiuo rarissime 118
Laterensis, cuiusnam gentis esset pag. 303
Latij torminibus, qui 209
Latiniensis populus, siue ager, ubi & quis fuerit 278
Latus clauus, & angustus clauus, quae genera uestimentorum essent, & quibus congruerẽt 123
Laus magna est, ubi res ipsa famam euincit 206
Lautia, quodnam genus muneris fuerint 145
Legati erãt infra quaestores 302
Leges, an ferri possent absq. S. C. & inuito senatu 299
Leges, a quibusnam sancirentur pag. 300

Leges, incidebantur olim in tabulis aeneis 259
Leges Rom. in aes incisae, ubi seruabantur 132
Legem ferre, & legem abrogare, sunt adinuicem contraria 142
Legibus seruire, libertas est 98
Legatorum, & tribunorum pleb. corpora putabantur sacrosancta 6
Liberorum nomen, quo inreuecte ribus positum 12
Libertatis aedem condidit Clodius in euersa Cic. domo 263
Libertas tacita, quae fuerit Rom. pag. 75
Litteris imponere quid sit 179
L. Lucullus, quibus ornatus laudibus a Cicerone 10
Lucullus, quo tempore triumphasset 152
Ludos Apollinares dare, cui permissum esset 152
M
MAECENAS, quomodo scribi debeat in prima syllaba 52
Magistratus illustres reddunt homines 75
Magistratus patricij, qui fuerunt: item plebeij 80. 249
Magistratus, Romanis, dabantur fauore populi 74
Magistratuum insignia, quae essent 53
Mancipes, qui proprie sint 252
Mancipij ius, quale sit 276
Mancipio & nexu, qui dicebantur pag. 142
Manilianae & Hostilianae actiones, quae 149
T. Manlij Torquati, in filium miri seueritas 191
M. Manlius, cur de rupe Tarpeia deturbatus 191
Manlij erant nobiles Mallij uero ignobiles 291
Manubiae, quae sint 68
C. Marius ignorauit Graecas litteras 215
Q. Maximo, cur Eburni cognomen inditum 152
Medicina, Romanis non erat in numero liberalium artium 31
Megalenses ludi a quibus & in honorem cuius dabantur 279
Mercaturam exercere, cur Rom. senatoribus minime licuerit. pag. 88
Q. Metellus, cognominatus Creticus, a deuicta Creta 12
Q. Metellus, cur uocatus Macedonicus 150
Militiae scientia, quomodo parari possit 10
Mineruae simulacrum a Cic. consecratum & collocatum in templo Iouis Capitolini 270
Minturnae & Herculanen. opida Campaniae 83
Mithridates, quibus nominibus ab Asiaticis ornatus 176
Mitylenae opidum, ubi situm 83
Mitra, quid sit 284
Moderari, est idem, quod regere. pag. 4
Monedula, dicta est a furanda moneta 179
Monumentum exstruitur ad memoriam 253
Monumenta, maioris auctoritatis sunt, quam uestigia 96
More, quae fiunt, minime improbari solent 74
Mors turpis non potest accidere uiro forti: neque immatura consulari 135
Multam uel poenam committere quando dicamur 42. 174
Multum, aliquando aduerbialiter ponitur: hoc est, pro ualde. pag. 100
Mummius, cur Achaici cognomen adeptus 150
Mūdi nomine significatur omne id, quod caeli ambitu continetur 287
Muraena, utrum cum diphthongo, an sine, scribendum sit. pag. 141
Musicae ars, cur spreta a Romanis 149
N
NAM, est etiam aduerbium assentiendi uim habens. pag. 157
Nascimur, nedum nobis, sed & patriae, parentibus, amicis 129
Nasica, uir optimus in tota ciuitate indicatus a senatu, Idaeam matrem e Phrygia aduectam, suis manibus accepit 270
Nattae, qui fuerint 159
Necessitudo, plus est, quam amicitia 103
Negotium, continet in se maius quiddam, quam res 219
Neque enim erant obscura: neque enim erant occulta: neque enim obscure gerebantur; elegans dicendi modus 29
Nerui populi Rom. quinam forent 84
Nexus, quis diceretur 142
Nicaeae urbes, quot, & quae. pag. 308
Non, particula, repetita, habet uenustatem 281
Numantiam, qui deleuerit 94
Nunc, saepe ponitur, pro sed. pag. 149
O
OCCVPARE pecuniam, quid 174
Occupare pecunias, est idē, quod collocare, in reb. ijs, unde speratur lucrum 3
Oculi, sunt indices trucis animi. pag. 88
Oculum cornici confixisse, quis dicatur 174
Odimus fere semper, quos metuimus 117
Odium, quid sit, & an mortuos odio prosequamur 27
Operas dare, quid significet. pagin. 300
Opida Italiae omnia, olim uel municipia, uel coloniae, uel praefecturae 129
Opinās, participium, semper cum nec: nunquam autem cum non, apud Ciceronem adinuenies. pag. 195
Opinionem iudicij corrupti animis insitam, euellere perdifficile est 21
Oppianicus, quib. criminibus accusatus 25
Oratio requirit prudentiam, ac mentem 243
Oratoris definitio, & munus. pagin. 31
Orchestrae ludos spectare, quib. liceret 47
Orestes & Alchmaeon fuere matricidae 282
Ornare, pro instruere, usurpari saepe solitum 51
P
PACIS ornamenta, quae sint pag. 145
Pars, quandoq. capitur pro sensu. pag. 218
Pendere, uerbum, transfertur ad animum, & semper usurpatur dein rebus dubiis 88
Per, cum relatiuo postponitur, poetice fit 93
Perduellio, inter crimina maiestatis, erat crimen omnium maximum 105
Perduellionum damnatorum supplicium, quale 105
Pergamum, erat totius Asiae caput 176
Peristylum, quid 164
Philippum ultimum Macedoniae regem, quis deuicerit, & qui deco

eo & Macedonia triumphauerit 150
Philosophiae nobilißimo pars, quae 211
Pinariae gentis cognomen, quale. pag. 265
Pinarij & Potitij, a quo sacra didicerint 265
Planus, est Graeca dictio, & denotat deceptorem 36
Plebiscitum 80
Plebs urbana, quae. 258. item plebs rustica, quae. ibid.
Poetam, Aristoteles negat esse eum, qui nesciit fingere 9
Poetae, cur sancti ab Ennio dicti. pag. 35.219
Poeta summus, licet a natura uim dicendi consequatur, expolitur tamen eruditione 205
Poetae canebant olim suos uersus, non solum inter domesticos: uerum etiam in foro, coram populo 207
Pompeius primus, qui triumphali curru fuerit praeuectus 17. qua occasione Magnus appellatus. ibid. & 3
Pompeius Magnus, omnib. pictus & expolitus artis coloribus a Cicerone 11
Pompeius, ob Clodij insidias, ac simultates, tandiu domi se continuit, quãdiu Clod. fuit Trib. plebis 285
Pompeij domus, ubi nam sita esset 285
Pontificum nemo admittebatur, nisi esset ordinis Senatorij 242.
Pontifices max. a quibus creabantur 78
Portia lex, a quo lata 105
Portitores, qui sint 86
Praefecturae non habebãt ius suffragij 293
Praefecturae utebantur suis legibus 129
Praeterire, non denotat per aliquem locum; sed ante aliquem locum transire 93
Praetexta, qua aetate Romani induebantur 207
Praetor & quaesitor, saepe idem sunt 32
Praetor primus, cur sic dictus 2
Praetores, quot lictorib. utebantur in Vrbe. & quot in prouinciis 95
Praetores, quo fascium numero utebantur in prouinciis: & quo in urbe 11
Praetura, erat maior magistratus. pag. 2
Priuilegium, quid sit 235
Prosequi, quis dicatur 123
Prosopopaeia figura Ciceroni familiarißima 119
prospicere, a perspicere discrimẽ. pag. 183
Ptolemaeus Auletes, cur sic dictus 84
Ptolemaeus qui heredem instituit pop. Rom. fuit Cyrenarum rex. pag. 84
Publicani, cur ab omnibus odio habiti 294
Publicani, decumani, & pecuarij, unde dicti 7
Publicae res, nõ cuiuis de populo erant notae 3
Pudor, quos potißimum doceat. pag. 149
Pudor est animi: pudicitia uero corporis 24.284
Pullarij, qui, & cur dicti 81
Punctum, quandoq. pro suffragio sumitur 159
Pyrrhus, quo tempore contra Ro. bellum gesserit: & quis de eo triumphauerit 150

Q

QVAESTORES designati sortiebantur prouincias. pagina 305
Quaestores non utebantur lictoribus in urbe: sed in prouincia. pag. 312
Quaestorij agri 83
Quidquid, pro quidq. & quisquis, pro quisq. Ciceroni & Lucretio usitatum 32
Quies ad animum: otium uero ad corpus refertur 92
Qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt: usitatus dicendi modus uel laudantis, uel uituperantis. pag. 225
Quoquomodo, illo modo, uenuste adinuicem opponuntur 29

R

RECOLI dicuntur proprie intermissa 211
Redire ad res, quid proprie sit. pag. 235
Referri in aerarios 47
Regnare, & ita regnare &c. figura est amplificãdae orationis gratia 4
Repetundarum lege, qui teneban tur 42
Repetundarum crimen, an esset capitale 45
Repromittere, maiorem uim habet, quam promittere 226
Rerum humanarum initia, unde ducta 29
Resistere, quibus dicamur 97
Respondere, scribere, cauere, uerba iurisconsultis familiarißima, quando dicantur actu fieri. pag. 145
Res proferre, idem erat Rom. quod nobis feriari, seu a muneribus urbanis uacare 148
Rhudiae, Apuliae opidum 215
Roma, arx omnium gentium 70
Roma uetus, habebat flexos, & enormes uicos 95
Romani exsules, quo in exsulium irent 125
Rostra, quando quis ascenderet 2

S

SACCVLARII appellati, cur & qui 53
Sacerdotes Ro. a quibus creabantur 78
Sacra facientibus mulieribus, uiris non dabatur ad eas ingressus 263
Sacra priuata apud Rom. seruabantur exactißima cura 148
Sacrarium Catilinae scelerum, non sacrorum 80
Sacrificium Bonae Deae, ubi fieri solitum 281
Saltare, olim Rom. ponebatur in uitijs 232
Salubritas, quid sit, & quid a salute differat 149
Scauri encomia 152
Scelera impellunt homines, tanquam in poenam, in opiniones malas 244
Scelera emergunt grauißima, deposito pudore, & timore 24
Scenam argenteam totam, qui dederit 153
Scilicet, saepe ironice profertur. pag. 210
Scipio Africanus obtinuit consulatum ante legitimam aetatem: & illum continuauit contra legem 17
Scipio Africanus, ubi diem suum obijsse dicatur 215
Sciscere quid sit. 296. & cui prius sciscere permissum. ibid.
Scripturarij, Nonio, & Festo qui fuerint 7
Sella curuli, quinam utebantur. pag. 135
Semitae, in quo a uijs differant. pag. 95
Senatores dicti, qui 53
Senatorum insignia, quae 53
Senatoribus Rom. non licebat negociari 7
Senatus, ubinam habebatur. pag. 114.245

Sententiam, qui primus omnium in senatu rogabatur 136
Sertorius, erat Marianarum partium dux, contra Rempublicam 5
Sertorianum bellum, cur a senatu priuato concessum 17
Serui, quot modis manumittebantur 105
Serui, familia dicuntur 29
Sibyllinos libros, quando Rom. consulerent 277
Sibyllini libri futura praedicebant 136
Sicci, sapientius cogitare solent, quam uinolenti 65
Simulacro Mineruae, quam inscriptionem fecerit Cicero 270
Sipontum & Salapia, cuius regionis opida sint 90
Siti, dicuntur ij, qui conditi sunt pag. 215
Sociale bellum, quale fuerit 94
Sociali bello, litterarum studia intermissa sunt 206
Sodalitium, inter ambitus crimina erat grauissimum 298
Soleis, mulieres tantum in publico utebantur 284
Solis & Lunae defectus, quis prior ex Rom. gente adinuenerit. pag. 158
Sp. Melius, a quo interemptus 121
Strophium, quod genus fasciae sit, & quis eius usus 284
Suburana Tribus, quaenam fuerit 92
Succurro, quandoque pro succedo, positum 3
Sullae, licet Cornelij nomen fuerit, numquam tamen hoc nomine appellari solitus 195
Sulla, quibus cos. primum dictaturam gesserit 8
L. Sulla, primus ex Cornelia gente cremari uoluit 215
C. Sulpicius Gallus astrologiae peritissimus triumphauit de liguribus 158
Superstitem esse, idem est, quod esse praesentem 148

T

Tabellae olim dictae, quae nunc litterae 130
Tabularium, quid continebat 208 & ubinam situm fuerit ibid.
Tantum, minuit, non auget 7
Tegi, quis proprie dicatur 8
Templum, quodnam sit 269
Tenere odium, usitatius dicitur, quam retinere 261
Theophanes Mitilenaeus fuit scriptor gestorum Pompeij 214
Tibicinem, in sacris praecinere solitum, quibus auctoritatibus probetur 95
Timoris, & pudoris effectus, qui pag. 24
Togam uirilem, qua aetate sumebant 207
Torquati uerba, cum filium occidi iusserit 105
Tractare, usum & experientiam denotat 205
Transire, discedere, accessisse, lepida est translatio 38
Tresuiri, qui pauperibus diuiderent agros, a diuitibus ultra legitimum numerum possessos, qui fuerint 81
Trib. plebis non poterant creari e patriciorum numero 253
Tribuni militum, quot in singulis legionibus essent 179
Tribunorum militum, quot genera essent 305
Tribus Ro. quot numero essent: & quo pacto diuisae 76
Tribus, erant pars populi 78
Tribus, deligebantur ex omni populo 300
Triclinia ueteribus, erant quae nos strata seu lectos dicemus pag. 160
Triptolemus, adinuenit aratrum & agriculturam 176
Turpitudo non potest culpa carere 285
Tyri urbs, qua orbis parte posita pag. 84

V

Vacci prata, ubi fuerint, & cur sic nuncupata 263
Vectigal, quot, & quibus de rebus dicatur 7
Vectigalia quid commodi nobis afferant 4
Vei, pro ui, Veteribus scribebatur 96
Velificari, interpretatur, quasi fauere 72
Veritas, solet animum adaugere pag. 21
Vero, dictio, non confert ad sententiam, sed ad ornatum 24
Verum, pro aequum saepe positum 36
Vestis, quando obsoleta dicatur pag. 70
Vicus falcarius Romae 295
Videte, est dicendi modus, ex cohortatione quadam liberiori, proueniens ex auctoritate dicentis 8
Virgas a ciuium Rom. corpore quisnam amoueri in caussa fuerit 136
Vnde peti, dicebatur antiquis, pro eo, quod nunc dicimus, debere seu debitorem esse 147
Voluptas, unde oriatur 121
Voluuienum, an Volusenum, legendum 59
Votum, cur in deuotione insit 121
Vrbs, ut nobilis, & commoda dici possit, quae requirantur in ea pag. 206
Vsu, res acquiruntur, & amittuntur 181

FINIS